

ADY ENDRE
ÖSSZES VERSEI

II

**ADY ENDRE
ÖSSZES VERSEI II.**

ADY ENDRÉ ÖSSZES MŰVEI

FŐSZERKESZTŐ

KIRÁLY ISTVÁN

LÁNG JÓZSEF

VEZÉR ERZSÉBET

1988

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI

II.

(1900—1906. jan. 7.)

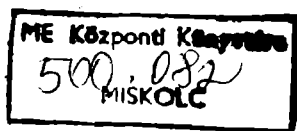
SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

KOCZKÁS SÁNDOR

1988

MEGJELENT
A „KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK
FELTÁRÁSA, NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA”
PROGRAM TÁMOGATÁSÁVAL

ISBN 963 05 4895 X (kötetszám)
ISBN 963 05 2458 9 (összkiadás)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1988

Printed in Hungary

KÖLTEMÉNYEK, ALKALMI DALOK

(1900—1906. jan. 7.)

1900

Miss Mary és Miss Klára

- Miss Halton bár körutján
 A világot bejárta,
 Itt tudta meg minálunk,
 Hogy mi légyen a – *zsába*.
 5 A zsába, melyről egykor
 Annyit zengett a nóta
 S mely mellett számba sem jött
 Dreyfus, bur-kérdés, kvóta.
- Miss Halton elmondhatja
 10 Majd a sziget-hazába',
 Hogy mily fontos minálunk,
 Hogy mily fontos a zsába.
 Hogy itt a primadonna
 Másképen meg nem élhet,
 15 Csakhogyha olykor-olykor
 Zsábájáról beszéltet.
- Miss Halton úgy magától
 Jött rá e nagy csodára,
 Jó barátnője lévén
 20 Az aranyos, a *Klára*,
 Kit némi gyakorlat tesz
 Mesterré már e téren,
 Porzsoltot magaláztván
 Zsábával, de kevélyen.
- 25 Jól voltak ők, a missek,
 Valóban jó barátok,
 Az irigység közöttük
 Válasz-örvényt nem ásott.
 Meddig tart még e kedves
 30 Angol-magyar barátság,
 Ha a San-Toy meg nem jelen
 És ki nem tör a válság?...

- De San-Toy, e friss, copfos,
Egzótikus kinézer
- 35 Angol-magyar konfliktust
Szitott táncsal, zenével.
Vetélkedő szivekben
Felgerjeszté a lángot,
Szétbontá e szép multu
- 40 Gyönyörű allianszot.
- A fáma azt beszéli,
Hogy *Miss Mary* a nyertes,
Hogy San-Toy őt juttatja
Koszoruhoz, sikerhez.
- 45 *Miss Klára* bosszut forral
S bármit is mond a fáma:
Kláráé lesz a siker,
Mert övé lesz – a zsába!...

162.

Dal az interurbán telefonról

- Gizust Temesvárt ismerém meg,
Bájos, kacér lány, nagy hamis.
Igaz hive a nő-erénynek,
Fájón vallom be magam is.
- 5 A bucsún csókot kértem tőle
S ő azt felelte dévajon:
Majd ha Váradról diskurálhat,
Majd ha megnyil a telefon,
Az inter-urbán telefon.
- 10 Gizust, a kis kacért, az édest,
Tegnap zavarba hoztam ám,
Felcsengetém sürgős beszédhez,
Tudom, pirult a kis leány.
Bejelentém, hogy jövő héten
- 15 Bizonyyal a szaván fogom,
Mert most Váradról diskurálok,
Mert már megnyilt a telefon,
Az inter-urbán telefon.

20 És e hir hány Gizust, Ilonkát,
Szőkét és barnát érdekell...
Posterestante-ért járni a postát
Csak egyszer s többé sohse' kell.
A megjelölt órában felcseng,
Mi két szerelmezt összefon,
25 Óh hány viszonyt tesz édesebbé
A most megnyitott telefon,
Az inter-urbán telefon.

Halló Arad, Temesvár és Pest!
Nincs már távolság ezután!
30 Mily haladás a multhoz képest!
Most reggel, délben, délután
Ha egy kissé unjuk magunkat,
Unalmunk mindjárt eloson,
Avval, akiről ábrándoztunk,
35 Összekapcsol a telefon,
Az inter-urbán telefon.

Még ifju vagy. Reménnyel, vággyal
Állunk körül s becézgetünk,
De kérdés, hogy növesztett szárnyal
40 Felelsz-e majd mindig nekünk?
Mert fájna, hogyha méltatlanról
Daloltunk volna, – egykoron,
Ha elromlasz, mint annyi társad,
Oh pontos, ifju telefon,
45 Oh inter-urbán telefon!...

163.

Nősülhetnek a papok

A pápa megengedte, hogy a dél-amerikai papok a cölibátus fogadalmá alól felmentve megnősülhessenek.

Aktuális, farsangba illő
Ujságot írunk, de nagyot:
Nagy az öröm Braziliában,

- Házasodhatnak a papok.
5 Ott tény, miről zengett a nóta,
– A t. közönség tudja, hol –
Hogy bliktri a pokol, mennyország,
Mert már a pap is udvarol,
Házasodik és udvarol...
- 10 Igy megy ez már Braziliában.
Szebb farsang nem volt még talán,
Mint amit ott most végigtáncol
A sok eladó, nagy leány.
Nem történt még annyi házasság
15 Valamikor és valahol,
Amennyi most Braziliában,
Ahol a pap is udvarol,
Házasodik és udvarol.
- Egy kis hirben mennyi tanulság,
20 És tőle hány szív megremeg...
Házasodjon meg minden ifju,
Még tart a farsang, még lehet!...
Még vannak Gyurkovics-leányok,
Még nincs nagy konkurrencia,
25 De mi lesz majd, ha minden papnak
Szabad lesz házasodnia?...
Megnő a konkurrencia!...

164.

Mai trubadurok

- Most is vannak léha emberek,
Hegedősök, minnesängerek.
Trubadurok még most is élnek,
Lányról, szerelemről regélnek.
5 Nem sirnak a hurok csak lágyan,
Belecsapnak nem egyszer bátran
Egy-egy merész, véstjósító dalba...
Csakhogy ma ezt senki sem hallja...
...Most is vannak léha emberek,
10 De *élniük* nehezen lehet...

Ma másképp zeng a lantnak hurja.
Dicséneket zeng egy nagy urra,
Politikát öltöztet rimbe,
Elmegy tárgyért akár Pekingbe,
15 Megénekel szoba-lányt, dézsát
És minden rendü, rangu gésát.
Miről nevezetes a gólya,
Megzengi ezt a Figaróba.
Byron, Puskin, Petőfi, Heine
20 Nem illenek közibénk már be,
Valamennyi korlátolt, ócska,
Sohsem voltak redakcióba,
Nem ismertek színházi nettót,
Nem irtak operett-librettót,
25 Nem jártak el felolvasásra,
Ahol sok a műértő dáma.
Nem élesztgettek banya-lángot,
Mint teszik a mai titánok,
Csupán költők voltak szegények
30 És nem századvégi legények.

De Dániában más is – ólet.
Irányunk a szecesszió lett.
Minél nagyobb a lángész máma,
Felkapja még inkább a fáma.
35 A vers homályos, bárgyu, zagyva:
„Milyen merész és uj a hangja”.
Nem tud bánni rímmel vagy lábbal:
„Szakitott avult hagyománnyal”.
És úgy is lesz az nemsokára,
40 Hogy kinek a költészet drága,
Ki eszmékért lángolva harcol,
„Szecessziós”, azt mondják rája.

165.

A legnagyobb

„Még mindig tart a régi század”, –
Tudós és helyes vélemény.
Nagy század volt, hamar bezárni

- Bűn volna, érzem, sejtem én.
 5 Az ó-század nagy tettet szül még,
 Nagy férfiut és nagy napot,
 Nem dőlt el még, hogy a században
 Ki volt a legeslegnagyobb,
 A legnagyobb, a legnagyobb.
- 10 Korántsem hőse Korzikának,
 Akárki mit mond, nem bizony,
 De nem nyerhet ám könnyen pálmát
 A nagy kókler sem: Edison.
 Wagner mesternek sem dalolnak
- 15 Elsőségtől az angyalok,
 Más volt a legeslegnagyobb,
 A legnagyobb, a legnagyobb.
- Elő, elő tehát a pálmát.
 Közel hozzánk az érdeemes,
 20 Ő az erős, ő a hatalmas,
 Az óriás, a nagy, nemes.
 A szentesi választás-elnök,
 Ha azóta még nem halott
 S lezárhatja a jegyzőkönyvet,
- 25 Ő lesz a legeslegnagyobb,
 A legnagyobb, a legnagyobb!!!...

166.

Cenzura a vidéken

- Egy dal, mit Jászón nem hallott még,
 Egy dal, egy népdal cseng felém,
 Ott született a délibábos
 Szinkörnek megszentelt helyén,
 5 Ott született – így mondták nékem –,
 Habár nem így dalolták régen:
 „Minek is van cenzura a vidéken...”

- De hagyjuk a magyar versformát,
 Mert így mesélni nem szokás...
 10 ...Budapesten sok most a szennyes

S van a vidéken nagy mosás.
Előbb Szeged veré a sulykot,
De el Nagyvárad sem marad
S aztán sulykolnak ékes sorban:
15 Debrecen, Kassa, Győr, Arad...

És szól kevélyen Beöthy László,
Amig Porzsolttal összesug:
„Kén' még trikó, vidéki Plátók,
De akkor fel és le is ut!
20 Ráuntok még a szende 'rényre,
Mely domboritni nem szokott,
A kaviárt szeretnétek még,
De számotokra elfogyott!”

Igy szóltak ők, de mit sem használ,
25 Nem birt a bojkott sem velünk,
Mi az erényt, a 'rényt imádjuk
És klasszikus a kenyerünk.
Ha nem jámbus csorog le róla,
A színpad oly sötét, sivár,
30 Tragédiát, jámbust a népnek,
Hisz' a színházba sirni jár!...

Oh mert az Asszonyregiment-ek
Szemérmeseknek nem valók,
Nálunk pedig fő a szemérem
35 És jók vagyunk mi, tiszta-jók.
Resteljük, ha csinos leánykák
Nevetnek fenn a színpadon,
Mert hát a nő mindig: Elektra, .
Ki ri nagyon, ki sir nagyon...

40 Az életben annyi öröm van
És pásztor-óra rengeteg,
A színházban beszéljünk másról,
– Jámbusban persze – ha lehet.
Halljunk ott szép lovag-regéket,
45 Miként eped a trubadur
Egy szál virágért. Azt ne tudjuk,
Hogy nem eped – egy másik ur...

*

Egy dal, mit Jászón nem hallott még,
Egy dal, egy népdal cseng felém,
50 Oly szép e dal, de szebb volt addig,
Míg más, de én sem ismerém.
E dal, miként már fent jeleztem,
Nem bizik ám a vidéki erényben.
És e dálnak a refrénje mi légyen? –
55 „Minek is van cenzura a vidéken...”

167.

A kamat

Nemcsak a dalban van poézis,
Költői minden, ami szép,
A kamatlábról verset írni
Nem költőitlen semmikép!...
5 Én nem vagyok nagyon érzékeny
És mégis a hír úgy meghatott,
Hogy Mekkánkban, a drága Bécsben
Leszállították a kamatot,
E hír – ismétlem – meghatott...
10 Négy és fél percent nem cseng oly jól,
Mint lanyha éjjel s holdvilág,
De többet ér így szimpla szónak,
Mint egy kötetnyi szóvirág.
Oh irtam én alanyi verset,
15 Tán többet, mint ötöt, hatot,
A *lábak* jók, de a kamatláb
Hatása sokkal szebb, nagyobb,
Ugy meghatott, ugy meghatott...
20 Én nem kapok ugyan már kölcsönt,
Még adni sem hamar fogok
És ha számot vetek magammal,
Örömrre sincsen tul sok ok.
És mégis szép ugy elgondolni:
Négy és fél percent a kamat,

- 25 Négy és fél percentre kapnék pénzt.
Azaz kaphatnék, mert szabad,
Csak aki adjon, nem akad...

- Az tesz engem nagyon boldoggá,
Hogy más tesz boldoggá e tett.
30 Hiszen már a tönk szélén álltak
A szegény tőkepenzesek.
Hat percentért pénzünk nem kellett,
Most már adós akad,
Nem hal meg a vagyonos osztály,
35 Élénk az üzlet és szabad:
Négy és fél percent a kamat!...

168.

[Mi küldeményt...]

- Mi küldeményt ritkán dicsérünk,
Kivált ha szerző névtelen:
Saját versünk, saját novellánk,
Csak ezt csodáljuk végtelen.
5 És ime most ámulva látjuk,
Hogy hozzánk méltó van biz' a:
Ekszcelsior! Tovább e pályán:
Ez a jövő poézisa!...

169.

Lex Heinze

- Dühöng az erkölcs szörnyüképen...
Berlini piktör esztelen,
Ha képet fest, mely meztelen.
Mily bün lehet ily könnyü képen,
5 Elképzeljük mi itt vidéken
S kikötjük Somogyinál:
Hogy itt erkölcs dominál.
S amit megnéz ki tudja hány cseh,

Eltiltja a váradi Heinze
10 S csak egy szerezhet bánatot:
Berlin lefőzte Váradot...

Mert Berlinben tilos a kártya,
Mely „anzikt” néven népszerű,
Ha tán kevés a hölgy ruhája
15 A képen s tul sok a derü.
Nem így, nem így van ez minálunk:
Ebből kázust sohsem csinálunk.
Olyik betegnél morfeum:
Nálunk a gyógyszer orfeum,
20 Jelszó: erkölcs, az kell nagyon, –
Sehol, csupán a szinpadon.

Ereszthetném tán hosszú lére,
De tán tárgyam kissé tulére
És esztelen
25 A meztelen.
Rimmel játszhatnék fesztelen,
De átugrom a fő morálra:
Berlinben van, mint szól a nóta,
Naponként legtöbb pásztoróra
30 S az erkölcs Berlinben dühöng...
Nálunk a helyzet már különb:
Az erkölcsöt Várad is óvja,
De az nincsen papirra róva:
Naponként hány a pásztoróra?...

170.

Egán

Egán úr vétkezett talán,
Ha majd Darányi asztalán
Lesz, mit beszélt, a dikció, –
Igaz a vád, vagy fikció:
5 Megvállik az...
De szent igaz,
Hogy most ezerszer izgatóbb
A búrok sorsa, mint a tót

- Avagy a ruthén kenyere.
10 Valljuk be: így vagyunk vele.
Már kedvessé tévé magát,
Ki annyit mond, hogy búr-barát
S tudjuk – minden lap ilyen ír –,
Hogy búr-barát ma minden ír.
15 Dublinba' mind
Mámorba ring
Szegény vagy úr,
Ha győz a búr –
S ez érdem – mindenek fölött...
20 – Kérem: Egán úr ír-szülöttl...

171.

A hó

- Mivel a sár már untató,
Tegnap egész nap hullt a hó.
Tegnap egész nap hullt a hó
S ma minden utca úsztató.
5 S mert így örökké nem mehet,
Holnap már hó lesz – meglehet.
Ma zápor, holnap meg havaz;
Üdvözlégy búbajos tavasz!...

172.

A kalikó

- A napokban verset irtam,
– Dehogyan emlékeznek rájal –
Pedig olyan szép vers volt az,
Gondolatja, technikája...
5 Arról szólott az a nóta,
Hogy férjhez ment az a Zsóka,
Aki miatt nem mehettem
Tegnap este kalikóba.

- Úgy történt, hogy levelem jött:
10 Semmi bánat ne aggasszon,
Nem megy férjhez a kis Zsóka,
A kis Zsóka nem menyasszony...
Dühöngtem a híradóra:
Hát hiába szólt a nóta!...
15 Hát nem ment férjhez a Zsóka!...
– Találják ki, kérem szépen:
Öröm, avagy bánat miatt
Nem mentem a kalikóba?...

173.

Helyi szerzők

- Már ezután másképp lesz a vidéken,
Nem fognak ki a vidéki legényen,
Nem félünk a lövegektől, ha nem Dum:
Színművet ír a vidéki talentum.
- 5 Beszegődöm Somogyihoz bojtárnak,
Művelője leszek én a drámának;
Darabomért amennyit ad, annyit ad:
Megtoldja a – „Szigligeti-Társaság”!

174.

Dalaim

Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Nem a Parnasszusra szánvák:
Ámde azért:
Folytatom, ha úgy kívánják!...

175.

Az esküdtszék

- Mit csiripol veréb, a mádi,
Arról beszél egész Komádi.
Kovács Mihály komádi ember,
Megáldva birka türelemmel,
5 Papucshős – szóval – mit tagadjuk.
A mult napon így szólt az „apjuk”:
No pár napig, Istennek hála,
Itthol marad hű nőm: a Sára.
Kitombolom magam már egyszer,
10 Milyen jó, ha esküdt az ember!...
Kovács Mihály be is jött másnap,
De csődje lett a számításnak,
Visszaveté szegényt a vádlott,
Nem lett esküdt, bár erre vágyott,
15 Hazasétált, mást mit tett volna
S így elmaradt a várt tivornya.
És ott van most, ahol a mádi,
– Erről beszél egész Komádi...

176.

Tavaszi

- Elnézem a korzó
Szépségeit sorba:
Mintha tavasz volna l
Ibolyát árulnak
5 Apró, csitri lányok:
Nyílnak a virágok!...
Világos felöltő
Uralja a teret:
Pedig nincs nagy meleg.

- 10 Világos felöltő
E dalban nem fals hang:
Hja! drága a farsangl...

177.

Búrok

- Ördöge van Roberts úrnak:
Mindjárt vége lesz a búrnak.
Az a vége minden napnak,
Hogy a búrok jól kikapnak,
5 Az a vége moll-nak, dúr-nak,
Vége lesz a hősi búrnak,
Az a vége. S óh mi átok,
Gyérülnek a búr barátok,
Vicc sem terem a „búr” szóra:
10 Közeleg a bucsú óra...
A lapokban – óh mi rém a –
Meggzünik a legjobb téma,
Szegény búrok... méltán sirunk:
Miről irunk, miről irunk?...

178.

Karnevál

- Ez a könnyelmű ifju úr,
Ugy jár szegény, miként a búr:
Nehány napnál nem él tovább.
Arany könnyelműség borát
5 Oly gyorsan élvezé szegény,
Hogy életéhez nincs remény.
Szegényen tér a temetőbe,
Mégis marad utána tőke,
Mint Hamvazónak hajnalán
10 Rángathat minden vén leányl...

179.

Itthon

A kis szubrett, ki itt hagyott
Intendánst, tapsot, szinpadot,
Vendégünk volt az este.
Hol kezdődött diadala,
5 Itt csendült fel ismét dala,
Ezer tapsot teremve.

Dalos madár szebben dalol
Elszállva messze, valahol
És visszasír epedve.
10 Őt is az emlék lepte meg
S könny nélkül nem hagyott szemet,
Ugy énekelt az este...

180.

Uj tél

Hja az idő – bármi vén a –
Mégis csak a legjobb téma.
Ha süt a nap és nem havaz:
„De szép tavasz!”
5 Ha hull a hó és fu a szél:
„Már újra tél!”
Napsugárról, hóról, szélről,
Kikeletről, nyárról, télről,
Mindenféle változásról
10 Szólni jobb, mint bármi másról.
Unalmasnak tart bár, lehet,
Nem egy gyerek, –
Én az időről verselek.
És mert a hosszú vers megárt,
15 Rövid szavakkal tudatom:
Az idő ismét télre vált.
Önök is tudják, úgy hiszem,
Nincs ebben uj már semmi sem, –
– Na hát a legtöbb vers ilyen!...

181.

Uj irány

Két hét mulva – megjósolom – meglássák!
Általános lesz az angol barátság,
Búrok harcát hívni fogják „merény”-nek,
Ladysmith lesz példája az erénynek,
5 A búroknak mind kiadjuk az utat, –
Mért engedték legyőzteni magukat?...

182.

Nusikának

Irtam én már kis leányokhoz
Prózában, versben számtalanszor.
A magamféle vén legény már
Verset nem ír, csupán ha flancol.
5 Hát aztán ánzikt kártyát küldeni! –
Még rágondolni sem volt kedvem,
De mert Nusika így kívánta:
Amit akart, itt versbe szedtem,
Nem flanc – érzem – a régi lettem.

A. E.

183.

Az én menyasszonyom

Mit bánom én, ha utcasarkok rongya,
De elkísérjen egész a síromba.
Álljon előmbe izzó, forró nyárban:
„Téged szeretlek, Te vagy, akit vártam.”
5 Legyen kirugdalt, kitagadott, céda,
Csak a szívébe láthassak be néha.

Ha vad viharban átkozódva állunk:
Együtt roskadjon, törjön össze lábunk.

- 10 Ha egy-egy órán megtelik a lelkünk:
Üdvöt, gyönyört csak egymás ajkán lelünk.

Ha ott fetrengnek lenn, az utcaporba:
Borúljon rám és óvjon átkarolva.

Tisztító, szent tűz hogyha általéget:
Szárnyaljuk együtt bé a mindenséget.

- 15 Mindig csókoljon, egyformán szeressen:
Könnyben, pizokban, szenvedésben, szennyben.

Amiben minden álmom semmivé lett,
Hozza vissza Ő: legyen Ő az Élet.

- 20 Kifestett arcát angyalarcnak látom:
A lelkem lenne: életem, halálom.

Szétzúzva minden kőtáblát és láncot,
Holtig kacagnók a nyüzsgő világot.

Együtt kacagnánk végső búcsút intve,
Meghalnánk együtt, egymást istenítve.

- 25 Meghalnánk, mondván:
„Bűn és szenny az élet,
Ketten voltunk csak tiszták, hófehérek.”

184.

A közgyűlés

Egy hír szállt szét a közgyűlésen,
Egy hír, mely ámulatra vár;
A bölcs atyák hinni se merték.
A Bagoly-utcán nagy a sár.

- 5 A Bagoly-utca tengerében

A kocsi csolnakként libeg, –
Ez volt a hír, amely fejébe
Nem akart férni senkinek.

10 Mi volt az ok? Hisz' sárba fulni
Minálunk régi sport a' már!
E röpke hír mért volt olyan hát,
Mely méltó ámulatra vár?
Mért ámultak városatyáink,
Hogy sárban áll a Bagoly-utca?
15 – Mert, hogy ilyen nevü utcánk van,
Még eddig azt egyik se tudta!

185.

A zab

Ki zabot vet,
Zabot arat,
Aki siet,
Az elmarad.
5 Az eb sohse
Hizik hájra, –
Székely támad,
Székely bánja.

Addig jár a
10 Korsó kutra,
Mig széttörve
Hull az utra.
Addig fujta
Ugron bátya:
15 Szétrepedt a
Trombitája!...

186.

Afférek

- Én megsértlek,
Te provokálsz,
Mi verekszünk.
Minden áron verekedni:
5 Ez most a mi Heinze lex-ünk,
Az a fő, hogy összevesszünk.
Majd ha históriát irnak,
Nem lesz rólunk csupán ennyi:
Boldog volt a magyar nemzet,
10 Egész világ fáradt, munkált
És ő ráért verekedni.

187.

A szerelmes hegedős

- Fontos hír repült szét
E hon bércén, sikján:
Magyar lányba lett szerelmes
A nagy Kubelik Ján.
5 Szerelmes szavakkal
Szólt a nagy Ján róla:
„Nincs több virág a világon,
Csak egy nyíló rózsza”.
Miután Kubelik
10 Egész hont bejárta:
Nem lehet másba szerelmes,
Csak – *váradí lányba!*...

E könyv olvasása után

- Brómmal, higannyal biztatgat a nőszés,
 A kéj feléli agyvelőd, gerinced, –
 Mondd hát, poétám, mért az önvesszőzés,
 A hóhér vágyat mért kell istenítned?
 5 Hát küldetés, hogy te egy rongy rimáról
 S timsós testéről mondj nekünk regét?
 Zarathustrád nem az ilyen világról,
 Szennybe fulásról sohasem beszélt!
 Ha célunk csak a nőnek méhe, teste,
 10 Bár maradtunk, mind vesztünk volna benne.

*

- Ha minden vágyunk csalfa, kába,
 Égnünk, lángolnunk mért hiába?...
 Ha az élet fáj, a test romlott,
 Ha minden Isten összeomlott,
 15 Mért keressük mindig a gondot?...
 Mért nem vedlünk át a halálra,
 Mit se remélve, mit se vágyva:
 Mért nem temetkezünk el élve,
 Hisz van boldogság, hisz van Nirvána.

Nagyv. 1900 márc. 23 Ady Endre

Sima ur telepít

Sima Ferenc azon fáradozik, hogy a
 Bihar megyei Siter községben száz
 szentesi családot telepítsen le.

Édes hazánkban szép szokás a',
 Hogy aki bankópénzt kezel,
 A bankópénzt aranyra váltja
 S egy csendes éjjel elszel.

- 5 Hamburgban zsebkendőt lobogtat
 S meghatva törli szemeit...
 Óh, hova lesz e szép szokás már?!...
 – Sima Ferenc ur telepít!...
- Csak változásról zeng az ének,
 10 Uj arcot váltott a világ...
 Siter, Siter, mi bűn, mi vétek,
 Amely eget hívott ki rád?...
 Az uj világ helyett te lettél
 Igéretföld, mely megsegít?...
 15 Hát már magyar nem száll tengerre?
 – Sima Ferenc ur telepít!...
- Most dolgozik, mozgatva fát-füt,
 Egy kis nemzeti hitelen,
 Aztán ő maga is tanyát üt
 20 – Bevégzett tény már – Siteren...
 Vigaszt csupán az ad Siternek
 És elég jogos ez a hit:
Fogházat fog kapni a község...
 – *Sima Ferenc ur telepít...*

190.

[Lehet, hogy hall...]

- Lehet, hogy hall majd még felőlem,
 Hogy jót vagy rosszat, nem tudom,–
 Jómagamnak teljesen mindegy,
 Más meg nem kísér az uton.
 5 Bár emléket viszek magammal,
 Tudom, emléket nem hagyok
 S ha majd nevem szemébe ötlük,
 Lesz majd csodálkozásra ok:
 Ni, hát ez még él?... Nem halott?

Nagyvárad, 900 III/31. Ady Endre

191.

[Egyért haragszom...]

Egyért haragszom, Nusika magára,
Egyért haragszom, erről persze csitt!
Mért olyan büszke hosszú ruhájára.
Mért nem maradt még „kis lány” egy kicsit?
5 Hej Nusika, nem önzés szól belőlem,
Az élet durva, illetlen, konok,
A nagy leánytól durván elrabolja,
Miket mint kis lány összeálmodott...
Elszáll majd az aranyruhás királyfi,
10 Dal, álom, ábránd és az ifjuság:
Hej Nusika, megbánja, hogy oly gyorsan
Dobta el bábját s a kurta ruhát!...

Nvárad 900 III/31.

Ady Endre

192.

Május

Tündéri május, lombot fakasztó,
Könnyü felöltöt szegre akasztó,
Légy üdvözölve:
Szívet fakasztó, emlék-marasztó...
5 Járok a korzón, szívembe' mámor:
Kacagva libben leányka-tábor.
De szép az élet...
Félóra mulva – *zúhog a zápor*...

193.

Térzene

Ami emlék, ami álom,
Mind megszáll így május-tájon,
Fájó emlék, mégis édes,
Néma, mégis oly beszédes...
5 Én Istenem mennyi emlék,
Tán egészen boldog lennék,
Tán a szívem sem vérzene,
Csak lenne egy kis térzene...

Miként egykor volt a manna,
10 Olyan most a zenebanda.
Mít ér tündér május bája,
Nyiló orgona-virága,
Mít ér annyi édes emlék,
Egész boldog akkor lennék,
15 Ha az ég velünk érzene
S lehetne egy kis térzene...

194.

Tudósok hete

Urak és hölgyek, tudják-é mi a',
Ha ünnepel az Akadémia?...
Nincs akkor ankett, nincs akkor bankett,
E szent intézet részvényes bank lett,
5 Megállapítják, hogy áll a mérleg,
Szépen kiosztják a nyereséget.
Részvény szerint jut minden tag urra,
Több, mint angol jut egy árva burra...
Ekkor megnézik, hogy áll a lista,
10 Bejön egy pár uj akadémista,
E diszes tisztet olyaknak osztják,
Aki tudják, hogy: hogy él az osztják
És a cseremiszt mit szokott enni...
De túlokosnak nem szabad lenni!...
15 Urak és hölgyek, tudják-é mi a':
Igy ünnepel az Akadémia...

195.

Axelrádék

Beszélhetnek bármit Rádlék:
Hódítanak Axelrádék, –
Jön a képtár, színház épül,
Izlés fejlík, utca szépül,
5 Minden munkál, minden fárad,
Hogy kultúrhely legyen Várad.
Ha a színház-ajtó tárul,
Beszélünk majd akkor másrul?...
Ha jönnek a szobrok, képek,
10 Csarnokukba vajj' belépnek?...
...Beszélhetnek bármit Rádlék,
Akkor is csak:
Urak lesznek Axelrádék...

196.

Hideg május

Nem tudom én, hisz május volna most is,
Van most is asszony, fény, illat, meleg,
Elvértve tán nyit orgonavirág is,
Vannak tán most is ifjú emberek,
5 Józan eszét tán most is elhajtja
Mámoros éjjel egy-egy szeladon: –
De mégis, mégis, nem lángolunk, mint régen,
Olyan ész nélkül, olyan szabadon...

Virágos ágyon nincs kedvünk pihenni,
10 Ha est közel s a vén nap búcsuzik,
Csillagsugáros éjjel nem zokog fel
A naiv, balga, édes naktmuzik...
Más a virág, nem bódít most az illat,
Ki álmodoz most május éjjelén?...
15 Egy csöppnyi flört s haza sétál az ifjú,
Mert május van, de ő fáradt, szegény...

Járom a korzót, kergetem az álmot...
Mennyi szép asszony, nyiló szép leány!...
Borulj rám álom, borulj a szívemre,
20 Tégy eszelőssé, úgy mint hajdanán!...
– Mily édes arcl!... Milyen termet!... Utána,
Májusnak ifja lettem újra én!...
...Éj, mért fárasszuk halálra magunkat,
Aludjunk inkább május éjjelén...

197.

Sztrájk

A sztrájk ma már az élet sója,
Baranyi a megmondhatója,
Mily üdvös és mily jó a sztrájk...
Sztrájkol ma már ifju, öreg, vén:
5 Nem csoda, ha megöregedvén
Az élet ellen foly a sztrájk...
Fogatlan, vén, rokkant titánok
A mult héten mondtak ki sztrájkot,
Pedig e sztrájk már régi sztrájk...
10 Kik sztrájkolnak?... A vén tudósok,
Kik között van mit sem tudó sok,
Kik közt természetes a sztrájk...
Hát jól teszik, hogy sztrájkot mondtak:
Minden évben egyszer morognak
15 *S egyetlen dolguk ez a sztrájk...*

198.

A bábákról

Nem tagadom: pikáns a téma,
De elbirja ez a poéma...
Tegnap jött a parancsolat,
Egy hír, amely beszél sokat:
5 E szép hazán kevés a bába,
Várják őket sok iskolába?...
...Beszélhet a rossz máju kétség,

Ez a kis hír erős reménység:
Bizunk, hiszünk e szép hazába',
10 Egy ország, hol kevés a bába,
Borus jövőjü nem lehet,
Ne féltjük a közszellemet!...
Harcot szíthat sok párt, sok egyház:
Nem lesz itt baj: szeretjük egymást!...

199.

Fagyos szentek

Be kén' jól rendezni Vácot,
Odazárni Bonifácot,
Szerváciúst és Pongrácot...
Mert az már szörnyü és galád,
5 Hogy mit művel e szép család...
Megszégyenit májust, tavaszt,
Fület és lábat megfagyaszt...
Összejött egy sokadalom,
Hogy halljon egy kis térzenét,
10 – Mélyről már tulsok a dalom –
S pár perc és rebbent szerteszét...
Riporterünk is visszatért,
– Nos, tartottak künn térzenét?
– Igen, – szólt kurtán, fagyosan.
15 – A banda játszott ám azért,
Mert hát történt egy kis hiba:
Szájhoz fagyott a trombita...

200.

Lázban

Kit rég kerülnek a szerelmes álmok:
Szerelmes szívvel, álmodozva járok...
Május sugarát itta bé a lelkem, –
Májusi fényben gyógyulásra leltem,
5 – Még csak kétszer láttam...

A sarkon állok lázban égve. Várva,
Merről villan meg hófehér ruhája,
Várom a régi, ifjú vágygal, kedvvel,
Várom a régi diák-szerellemmel, –
10 – Még csak kétszer láttam...

Kigyúl az arcom, elfog az igézet,
Újjá születtem, megváltott az élet,
Kinek még tegnap nem volt vágya semmi,
Ifjú szerelmes trubadur fog lenni, –
15 – Még csak kétszer láttam!...

201.

Áldomás

Áldomást tartok.
Künn, vaksötétben zivatar harsog.
Olyan, milyenben kőtáblát kapott
Népösszetartó, nagy eszü Mózes...
5 Az asztalomon gyilkoló szesz...

Ennek a gyilkos, butító lének
Nagy szerepet szánt a balga élet,
Öntudatrabló egyedül itt lenni,
Ami felséges, uralja minden,
10 Az alkohol a romboló isten!...

A földön mindig éltek emberek,
Tudásra vágyók, telhetetlenek,
Nagy agyvelők, ferdült koponyacsontok,
Voltak a földön mindig-mindig
15 Világmegváltó, balga gondok.

De volt a világon megváltó mámor,
Volt butító szesz, parányi sátor,
Hol mámoros fej kőpárnát kapott,
Hol elbutultak felséges agyok...

20 Kik a tömegnek széles vállán ültek,
Kik Panteonba, Parnasszra kerültek,
Jámbor merengők, hízó testek voltak,

Kik alkudozva írtak és csaholtak.
A nagy tudóktól nem maradtak tettek,
25 Ók a nagyságnak mártirjai lettek.
Csodás fejük oly rémes lázban égett,
Mihez jeget nem adhatott az élet,
Szemük olyan kegyetlen tisztán látott,
Hogy pokolnak látták meg a világot
30 S kik rátermettek messiási sorsra:
Belefultak mámorba, alkoholba.

Züllött nagyok, mártirjai az agynak,
Ez éjszakát ti értetek virrasztom,
Bizsereg már a mámor agyvelőmben:
35 Én sem hiszem, hogy valaha virradjon.
Ferdült agyagnak mindig egy a sorsa,
Bolondok háza vagy a zsibbadt mámor,
Nóni fog a ti számotok sokáig,
Felejtett, züllött félisteni tábor.
40 A lázas agy butuljon el örökre,
Nagy gondolatra szükség nincsen itt, –
E gyilkos szeszt ti reátok köszöntöm,
Nyugalmatokra: elzüllött zsenik!...

202.

Juniusi dalok

I.

Hogy itt a nyár, de szinkör nincsen,
Az élet oly borongó, méla,
Hiába zeng, hogy felderítsen
Langyos éjjel bús filoméla, –
5 Az élet oly borongó, méla...

Mert szép a nyár, ha ugy tekintjük,
Hogy ekkor zeng a filoméla,
Ám bús dalát hamar leintjük,
Ha szubrett nincs, miért is él a' ?
10 Az élet oly borongó, méla...

II.

Kinek ilyenkor pénze van,
Az pompás gyorsvonatra ül,
Nyaral, fürdőzik és üdül.
Kinek ilyenkor pénze nincs,
15 Az a Körös-vizben csücsül...

Kihal a város rövidest,
Ki itt marad, ki elrepül,
Ám félek, később kiderül:
Majdnem mindenki itt marad
20 És a Körös – benépesül...

III.

Fürdő levelet, ifju költő,
Óh mondja, mért is küld nekünk?
Fürdő levelet, ifju költő,
Mi viszont úgy sem küldhetünk.
25 Fürdő levelet, ifju költő,
Közölni ma már nem lehet;
– Borzasztó bár, amit most mondunk –
De irjon inkább – verseket!...

203.

Aratás

Gabnavágó kaszán nincs már semmi csorba,
– (Mégis szépen pattog a nemzeti formal) –
Déliábos rónán reng a búzatenger,
Nézi-nézi búsan szegény gazda ember...
5 Növények, növények, kalászos növények
Magasra, kalászra hiába növének,
Mindhiába számos a kereszt, az asztag,
Mindhiába számos, mindhiába vastag, –
Amit az öreg föld termel hébe-hóba:
10 Elviszik egyenes és görbe adóba...

Művészi körutak

Mikor ott fenn már holt szezon van,
 A harc lezajlott, elcsücsült
 S a próbazápor lehűtötte
 A színpadot és vesztibült, –
 5 Itt lenn, Mucsán, hol feltűnést kelt
 Egy olykor elfogott pagát:
 Megjelen minden utcasarkon
 Egy több mint méteres plakát.

Mikor ott fenn már holt szezon van
 10 S letiltott gázsík böjtje int, –
 X., Z. úr s Y. kisasszony
 Művészi truppá lesz megint,
 A jó Mucsából Eldorádó,
 A nagy szállóból dalterem
 15 S a kávéházban szín-düh üt ki
 Minden negyedik partneren...

És ugrunk, ugrunk szörnyű módon,
 Ahogy mi szoktunk, jó vidék,
 Hálálkodunk, amért a pénzünk
 20 Elviszi egy-két semmiség...
 Akit ott fenn senki meg nem lát:
 Itt lenn vidéken nagy alak –
 S mikor oszt' beseperte pénzünk,
 Megy más Mucsára s – kikacag...

Érettségi

Ismét erőket nyer az élet,
 Mind-mind merész, viharzó, érett,
 Mind-mind merész, mind tette vágyik
 S harcolni kész egész halálíg.
 5 És mégis-mégis fázva, szánva
 Nézek ez ifjú daliákra:

Mind-mind merész, viharzó, érett
S elkoptatja majd mind az élet
És jön helyükbe újabb gárda,
10 Diadalra és tetterre vágyva.
És így kopnak el hosszú sorba'...
A nagy vágyaknak ez a sorsa...

206.

Gábiella

Kit rég kerülnek ánzikt kártyás hölgyek,
Im felkeres egy, mint repkény a tölgyet
És kinek írni valósággal bánat,
Levélet írok egy szép kis leánynak,
5 Kit már többször láttam.

A Müllerájban, hol nincsenek álmok,
Ánziktkártyára rímeket csinálok,
Írok a régi írásbeli kedvvel
Annak, aki csak katonákat kedvel
10 S kit már többször láttam...

Bár a szivarfüst nékem nem hoz álmot,
E füstös úrral most magához szállok,
Mert uniformist kedvel bár magácska,
Mégis szívesen gondolok reája
15 És már rég nem láttam.

Ady Endre

207.

Mesék

Ne csókolj Miriám. Ártalmas éj ez,
Én ismerem rég. Vissza-vissza tér
Szomoru, bús, igaz mesékkal.
Ne csókolj Miriám, csúf ez éjjel
És csókot adni vissza nem tudok,

Nem csörtet álmos testemben a vér.
Mesélni kell ilyenkor Miriám,
Árnyak kerengnek, rémülök, futok,
Fogj át, öledbe hajtom a fejem,
10 Jaj, jaj az a sok kinos szerelem,
Amely űz, hajt olyan régóta már.
Ne csókolj Miriám, Margit és Erzsí vár.

Akkoriban mondatott én rólam sok dicséret és gáncsoló szó.
Mondatott, hogy nagy tehetségű ifju lennék, de szörnyüképen
15 semmisen leszek, mivelhogy szertelenségről adtam tanubizony-
ságot.

Nem adtam én ellenben e beszédekre semmit. Hajszolt, üzött
a rosszba kergető démon s úgy hitték, hogy megöl az éjszakázás,
mivel éjszakánként a mámort kerestem s nappal álmos voltam
20 és buta.

Mámor-árus helyeken pedig csak rossz leányokkal beszéltem
én és néha undorodtam magamtól, mert eszembe jutott, hogy e
rossz leányok bemocskitanak.

Május volt és a kertben ismertem meg Erzsit és Margitot.
25 Ők tiszta lányok voltak és én nem tudtam ennek folytán velük
beszélni.

Hogy ott ültek a rózsák bokra alatt, csak néztem őket. Tud-
tam, hogy ők tiszták és áhitottam fehér kezüket megcsókolni...

...Akkor éjjelen még nagyobb volt fejemben és szivemben
30 a mámor... És szomjas voltam tiszta kezek csókolására és resz-
ketve gondoltam Erzsire és Margitra.

Égett az ajkam, szorult a torkom. Szerettem volna belekiál-
tani az éjszakába, hogy én egy tiszta leányt szeretek: Erzsit
vagy Margitot...

35 Így jött előmbe boros pohárral az ifju, ki szintén ott ült
velünk a padon, a rózsák bokra alatt. Lázasan, susogva kérdez-
tem tőle:

– Te is szeretsz?

– Igen...

40 – Tiszta lányt?

Sugva szólt:

– Erzsit...

S én leborultam az ifju vállára... Lázban égve nyögtem:

– Szeretem én is! Én is!... A tisztát, a szentet, Margitot.

45 Margit és Erzsi... Jaj Melanie is jön,
Ne csókolj Miriám, hallod: ugat,
Beszélek véle, beszélek róla.
Ne csókolj Miriám, hallod: ugat,
Ő volt az én királynőm...

50 Hogy unottan köszöngetek nektek az utcán ismerős idege-
nek, mit gondoltok rólam?...

Sápadt vagyok, nehéz járásu, alázatos... Mit gondoltok ró-
lam?...

55 Kacagtok, fitymáltok, míg mellettetek elbotorkálok... Hon-
nan is tudnátok, hogy ez a sápadt, lomha, vézna ifju egy szám-
üzött királyfi?...

60 ...Az voltam én! Rongyos cipőjű, foltozott könyökű, hatal-
mas királyfi. Rózsás volt az arcom, ragyogó fekete a két nagy
szemem, hullámmal csapódott fehér homlokomra fekete hajam...
S a trón, a trón! Hatalmas aranytrón ragyogott felém. Nagy volt
birodalmam, csodásan mesés nagy. A szívem, a szívem... Az volt
a legtelibb szív minden szívek között... Királynője is volt!
Megálljatok!

65 ...Hogy ott tanítottam a kis szobában, aztán bealkonyult,
szomorú voltam volt nagyon. Künn kigyultak a lámpák s az én nagy
szemeim belemeredtek az emberes utcába. Mellettem a leckéjét
darálta a fiu, kiért négy forintot fizettek nekem... Aztán nagyon
keserűnek éreztem a szívemet...

70 Sohase fognak az én szemeim úgy eltévedni, mint akkor.
Sohase látom meg én szívem olyan keserű lenni, mint akkor. Sohase
látom meg én többé Melaniet, ki néjje azon fiunak, kiért négy
forintot fizettek nekem...

75 És nem tudom őt elbeszélni nektek. Szőke volt a haja és
könny volt a szemében és én nem láttam őt csak messziről...

75 És hogy nagy szemeimmel néztem a setétet és hogy keserű
volt én szegény szívem, azt nem tudhatta Melanie, mert hogy
nem ő fizette ki nekem a négy forintokat...

80 Én ott a setétben láttam a trónt. Aranyból való trónt, mely
vár reám, királyfiára... Csakhogy nekem a víz még bemegeyen a
cipőmbe és négy forintból nem csinálnak új ruhát. De végre is
királyfi vagyok és majd meglát engem Melanie és virág lesz a
hajában és könnytelen lesz a szeme...

Igy gondolám, míg nagy szemeim belemeredtek a setétbe, de
kiszakadt a lárma a közelső szobából. Mintha ugatott volna szü-

- 85 költő kutya, mintha a szívembe harapott volna valaki és ijedten
rántogattam a leckehadaró fiu karját.
– Ki az?...
Szólt a fiu:
– Melanie sir. A néma...
90 ...És akkor éjszaka lidérc ült reám s egy kutya harapta a
szívemet. Aranyból való trónon láttam magamat. Jobbomon ült
Melanie, a néma és igen-igen sirt...

- 85 Most csókolj Miriám!
Óh gonosz éjjel,
Bus éjjele bus, való meséknek,
Miriám, gyujtsd fel a vérem,
Jaj, jönnek a mesék, Miriám, Miriám...

208.

Szezon versek

I.

- Nagyszerű! Hisz itt is ép' oly meleg van,
Mint amilyenben sül e szép haza –
Én azt hittem, hogy Debrecenben hüsebb
A nappal és csendesb az éjszaka.
5 És hogy még e hitemben is csalódtam –
Ezért bus verset írni nem merek:
Nagyszerű! Hisz itt is szörnyü meleg van
És éjjel élnek mind az emberek. –

II.

- Ha a poéták nyaralni akarnak,
10 Az istenekre várnak rendszerint...
(Lehet, hogy már el is irták előlem
Költő elődim ez ismert földi kint.)
Nos, én nyaralni jöttem Debrecenbe,
(Hisz oly szűk markuk ma az istenek)
15 A Parnasszuson megsülhet az ember, –
Ámbár megfagyni, na, itt sem lehet!

III.

No, hogy leszólták itt a helyi lapok
Pakfon-Váradot, mert nem volt vize...
(Váradon mindenben van szegénység,
20 Csak abban nincs, mi kacér és pisze.)
Hogy Debrecenben hűsölök, – azóta
A víz-ügyet nagyon megismerém:
Bizony, vízben itt nagyobb a szegénység:
Például itt vizet nem láttam én...

209.

Tovább...

Tarlott, összeégett mezőkön
El-messzeszáll a gépdübörgés,
Megáll a messzi tanya-ember:
Sóhajtás ez vagy lassú hörgés?
5 Tán kárhozott lelkek siratják
Az összeégett föld porát?...
A kattogó tengelyt mi érte?...
Tovább!... Tovább!...

A pihenésre nincsen óra,
10 A könnyülésre nincsen álom,
Útjelző a nagy ismeretlen
S kerub-poroszló a határon,
Árnyék, patak hiába csábit
Lemosni hosszú út porát,
15 Hívó ajk nincs... Csak futni, szállni
Tovább!... Tovább!...

Alant a kék tenger morajlik,
Fent végtelenség kékje int,
Az elhagyott, messze tanyákról
20 Átok a szél is, mely legyint,
Elől a szörnyű rejtelmesség
Rajzolja titkos sátorát,
Hátha lesz egy kópárna benne!...
Tovább!... Tovább!...

Éles szemmel

- A világ az izmos butaké,
 Kik hangulatban, hitben élnek,
 A magamfajta nyomorékok
 Csak vizsgálódnak és henyélnek,
 5 Annyi édes, színes hazugság
 Környékezi szegény szívünket,
 Mért nem vagyunk hívő buták mind,
 Éles szemmel vajjon ki büntet
 Nyomorékokat, bennünket?
- 10 Szamárral hitben, dus hangulatban
 Másoknak lelke, teste épül,
 Minket vad kerubok ütnek ki
 A hazugságok édenéből,
 Hitünk nincsen, hogy szebbnek várjuk
 15 A jövő percet, mint a tüntet
 S a múlt örökre hal meg nekünk...
 Éles szemmel vajjon ki büntet
 Nyomorékokat, bennünket?

Aktuális versek

- Hogy vége a szezonnak, untig
 Tárgyaltuk ezt már eleget,
 A naptár-nyár hűvös volt kissé,
 Most meg szidjuk a meleget.
 5 Mig ősz volt a kánikulában,
 Itt vert tanyát a fecske, gólya,
 Most mennek el, amikor nyár van:
 Ki ennek a megmondhatója?...
- 10 Önök, mélyen tisztelt közönség,
 Sokat olvasnak, tulsokat,
 Nem könyvet, – ez minálunk shocking –
 Csupán és mindig lapokat.

- Pesti lapokban gyakran lelnek
 Nagyváradi szenzációra,
 15 Miről nem tudnak helyi lelkek:
 Ki ennek a megmondhatója?...
- Van rá eset, hogy némely ifju
 Egy percnyi pénzzavarba jut
 S ilyenkor váltóval a kézben
 20 Meg-megkopogtat pár kaput.
 És furcsa, hogy ilyen választ ad
 Mindenik bank igazgatója:
 Sajnálom, de nemmel szavaztak...
 Ki ennek a megmondhatója?
- 25 Ma minden magyar liberális,
 Harsogja büszkén sok torok,
 A telt gyomor ugyan mérsékelt,
 De radikális, mely korog...
 Liberál elvek mellett mégis
 30 Vesszen az ebadta zsidója,
 A Dob-utca megbélyegző mult...
 Ki ennek a megmondhatója?...
- Okos ember a tőzsdén kezdi
 Olvasni mindig a lapot,
 35 A híreket átfutja még tán
 És hirdetést is vagy hatot
 És még verset mer írni lapba
 A rim naiv pattogtatója, –
 Minek irnak verset manapság?
 40 Ki ennek a megmondhatója?...

212.

Aktuális versek

- Egy szép leányról szól az ének,
 Imádták forrón őt sokan,
 A hódolást büszkén fogadta,
 Elégült arccal, boldogan.
 5 Sikert remélt sok férfi-lélek,

Ej hosszan miért is beszélek:
A szép leány ma már menyasszony,
Nincs férfi-arc, mely rája hasson,
Asszony lesz, hogy *egyét* szeressen:
10 Tettének oka ismeretlen.

Egy más leányról szól az ének,
Bolygója sok van módfelett,
Elbájoló rövid hajával
És udvarolni ő szeret.
15 Ám sok szeladon pórul jára,
Ki sokat adott mosolyára,
Hát még aki szerelmet vallott!...
Akitől ő vallomást hallott,
Az ő előtte lehetetlen, –
20 Tettének oka ismeretlen.

És még egy lányról szól az ének,
Hogy ő is szép, azt sejtetik,
Manapság egy okos poéta
Több lányról zengi verseit.
25 Ez a kis lány a legszebbik tán,
A Müllerájából látom ritkán
S tudom, hogy a szíve a másé
S nem lenne ifju óriásé
S mégis én rám néz a legszebben:
30 Tettének oka ismeretlen...

213.

Dankó

Kanyargó Ér mentén fekete magyar föld
Volt az én testemnek életet adója,
Földből élő ember az édes apám is,
Olyan rég nem szóltam magyar szóval róla.
5 Magyar ott a síkon, szívig magyar minden,
Magyar a vér is még az én ereimben,
Hej, hogy olyan ritkán emlékszem meg róla,
Hej, hogy messze tőlem az Ér-mosta róna!...
Nem tehetek róla!...

- 10 Én rólam talán ezt eleve rendelték,
Fáradt volt a lélek, hogy belém lehelték,
Novemberi nap volt, sárgult már a róna,
Nincs bennem elég tűz, nem tehetek róla!
- 15 Én bennem csak vágy van, messze-messzeszálló,
Valami névtelen, valami borzalmas,
Valami sóvárgó...
Úgy-úgy agyonhajszol, úgy-úgy kerget innen,
Úgy-úgy húz magához az idegen isten;
Keletről szakadt törzs napnyugatra szállnék,
20 Fénynek teremtődtem s árnyék lettem...
Nincs bennem magyar tűz – mea culpa – nincsen...

*

- Magyar Dankó Pista, áldjon meg az isten!...
Kanyargó Ér mentén... Óh szállj csak rám, álom! –
25 Borúlj rám: hadd tudjak gyermekmódra sírni,
Szálljon meg oly kék, mit nem lehet elbirni...

- Tele van a szívem... Holdas enyhe éjjel
Mámorossá tesznek erős vadvirágok,
Kábultan pihelve hallgatok egy nótát,
30 Gyermek szemeimből a könnyű szivárog,
Egyszerre szakad rám kárhozat és éden,
Leányok nótáznak csendes faluvégen,
Reszket mellettem a vadba oltott rózsá...
Óh szent, égből lopott, magyar lelkű nóta...

- 35 Magyar Dankó Pista, áldjon meg az isten,
Akinek a lelke elvágyódik innen,
Akit kerget, hajszol sóvár, beteg vágya,
Akinek a lelke magyar földön árva,
Megmenti, megtartja a te magyar lelked,
40 A te nagy bánatod, a te nagy szerelmed,
A te duhajságod, a te kacagásod...
Visszaadtál nekem egy vesztett világot!...

*

- Kanyargó Ér mentén fekete magyar föld
Volt az én testemnek életet adója,
45 Földből élő ember az édes apám is,
Olyan rég nem szóltam magyar szóval róla.
Visszajött az üzött, agyonhajszott lélek,
Amit csak álmodtam, amibe' csak hittem!...
Magyar Dankó Pista, áldjon meg az Isten,
50 Hogyne szeretnék, hogyne szeretnék...

214.

Aktuális versek

- Az idő kissé zordra fordult,
Elmult a szép nyár, el bizony,
A hadgyakorlatot lefűtták,
Holnap már itt a garnizon.
5 Lehet, hogy némelyik fess tisztet
Boldog vetélytárs várja itt:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik...
- Az idő kissé zordra fordult,
10 Becsuktak mind az uszodák.
A Körösben csak a hal fürdik,
Ha nem történnek új csodák,
Sok ifju bús, kitől felöltöt
Hordár a zálogházba vitt:
15 Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik.
- Az idő kissé zordra fordult,
Az embernek a szive fáj,
Nincsen színház, nincs búfelejtő,
20 Egy hely van csak: a Mülleráj...
Itt temeti szépen az ember
Illuzióját, vágyait:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik!...
- 25 Az idő kissé zordra fordult,
Hull már a sárguló levél,

Jó vón egy kissé lángra gyulni,
Hideg van, dér hull, jön a tél...
Vizsgálgom sovárgó szemmel
30 A déli korzó lányait:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik.

Az idő kissé zordra fordult,
Hideg van, bár az ég azur
35 S e hirtől nem száraz riportban,
De versben szól a trubadur.
Szegény egy verskötetet ad ki
S a pénzt hiába várja itt:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
40 Mely végzetessé válhatik...

215.

Aktuális versek

A csarnok már vár Tháliára,
A fészek nem nagy, de meleg,
Kis helyen is megférnek együtt
A békés, boldog emberek...
5 Egy a baj s ez nem mende-monda:
Még mindig nincsen primadonna,
Lesz levesünk, de nem lesz sültünk:
Mint jó forrásból értesültünk...

Hüs az idő, a tél közelget,
10 Lesz színház, koncert, bál, zene,
Felharsan a *nunc est bibendum*,
Hiszen a szívnek nincs tele...
De ne feledjük ott se óh el,
Van másvilág, van tisztítóhely,
15 Sirhatunk, ha már összesültünk:
Mint jó forrásból értesültünk!

Oly szépek ők, mint habléányok,
De érdemük, hogy nem habok,
Nővérek ők s én mindkettőhöz

20 Hű, sőt mondhatnám, jó vagyok,
Habár velük még nem beszéltem...
...Jól mulatnának azon – *négyen*,
Ha én vagy más szépen felültünk:
Mint jó forrásból értesültünk...

216.

Aktuális versek

Miért annyi vizzály volt,
Szóharc, tollharc meg ankett:
Készen van már a színház
És készül már a bankett.
5 Hatalmas egy színház ez
És olyan szörnyű tágos,
Hogy Somogyi direktor
Előtt az már világos:
Kicsi lesz a társulat,
10 Jobb lesz, ha most lohol mán, –
Persze sejtik, hogy e hir
Légből kapott koholmány.

Se tél, se nyár, se őszi nincs,
Unalmas, bús az élet,
15 Feküdjék le az ember,
Ha este kedve éled.
Egy lélek sincs az utcán,
Tizkor már minden alszik,
Zene, kacaj vagy alku
20 A sarkon sohse hallszik.
Nem fogy a tea, kávé,
Nálunk se sör, se bor mán, –
Önök tudják, hogy e hir
Légből kapott koholmány.

25 A fenszterpromenádok
Divatját bár lejárták,
Egy szép leány kedvéért
Jártam tegnap a járdát,
Nevezzük Rózsikának,

- 30 Mindegy, hisz ugyse láttam,
Talán azért bujt volt el,
Mivel én arra jártam,
Mert azt mondják, előtte
Gyülölt a férfi-dolmány, –
35 Sohse volt még hir ilyen
Légből kapott koholmány.

217.

[És mi a vég...]

És mi a vég, a végek vége,
Ha pályáját befutva
A versenyló a harc teréről
Odakerül a sutba?

- 5 Erre felelt réges régen
Baco, a verulámi:
A telivérből apamén lesz,
A félvérből szalámi.

218.

Még egyszer...

- Még egyszer meghajolni késztet
A lelkem régi, színes álma,
Még egyszer ím tárva elétek,
Ami az enyém, ami drága:
5 Piacra vont az ifjú évek
Álmodni vágyó ifjúsága...
- Mikor először szőttem álmot,
Beteg, de szúzi volt a lelkem,
Nem volt, mit el ne hittem volna,
10 Nem volt, mit meg nem érdemeltem,
Volt istenem, volt szépről álmom
S volt kurta szoknyás lány szerelmem...

Volt... volt. Ez a másodvirágzás,
Ez már csak az álmoknak álma,
15 A cél nem cél, a babér nem zöld,
Nem pálma már többé a pálma.
Rövid szoknyás lány mit sem adhat,
Nekem sincs már semmim, csak lázam,
Ilyen olcsó lelket nem kapnak:
20 Csak egy forint, kérem alássan!...

Csak egy forint... Piacon volnánk!...
Mit szégyenkezzem, ez a vásár,
Eladom még a megvetést is,
Az én lelkem már ugyis lázár,
25 A piacról hulljon még rá sár!

Ím bevallom, hogy nyomorultan,
Mit sem remélve, mit se várva,
Még mindig van az én lelkemnek
Szárnyakat adó büszke álma.
30 És bár előttem vak sötétség
És bár előttem mit se látok:
Még mindig meg tudok én vetni
Egy nálam is bénább világot!
Ím bevallom, hogy nem hiában
35 Vergődtem, nyögtem, vártam, éltem,
Megléltem az igaz világot,
Megléltem az én dölyfös énem,
Megléltem, ami visszaadja,
Amit az élet elragadt:
40 Annyi szenny közt a legtisztábbat:
Ím megtaláltam magamat!...
Ím megtaláltam s a piacra
Kivonszoltam, hol áll a vásár:
Ez én vagyok, hitvány és büszke,
45 Érints, vevő és hullj reám, sár!

...Még egyszer meghajolni késztet
A lelkem régi, színes álma,
Még egyszer ím tárva elétek,
Ami az enyém, ami drága,
50 Piacra vont az ifjú évek
Bénán is büszke ifjúsága...

Aktuális versek

I.

- Az események tömegéből
 Nem jut nekünk, csak a furája:
 Van társulat s még nincsen színház,
 Ez a helyzet szignatúrája.
 5 Mióta *ők* megérkezének,
 Mindig csak róluk zeng az ének:
 Most arra, erre mennek ők,
 Mily szép fiuk s mily lenge nőkl...
 És zsong a korzó, ha borotvált
 10 Arc feltűnik vagy furcsa dáma:
 Van társulat s még nincsen színház,
 Ez a helyzet szignatúrája ...

II.

- Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
 Még a nyitásig két hét telik el,
 15 Már köd borítja a szini világot,
 Már is kétséssé váltott a siker.
 Mert színpadi szépnak nem kedvez a nappal,
 Csak ha lámpákról ver reá a fény:
 Mért nem találkozáink legeslegelőször
 20 A megnyitásnak boldog idején!...

III.

- Mivel fent Pesten sok a piktor,
 A vásznait kiállítá sok...
 Így jöttek létre itt is, ott is
 A vidéki kiállítások.
 25 A képtárlat tudvánlevőleg
 Csicsés dolog és tarka képes,
 Megcsinálhatja minden község,
 Már hogyha népes és ha képes.

30 Mi megcsináljuk, hogyha élünk
S e buzgalom már szép jelenség,
De hogy a kép vevőt is kapjon:
Minálunk – sajnos – képtelenség...

220.

A halottak

Akik lakoznak csendben valahol,
Szomorú fűz akikre ráhajol, –
Akiknek sírján halvány mécs lobog,
5 A gyötrődést azok már rég feledték:
Mi sírva élünk, ők meg boldogok...

Nádas, fehér ház szűk kis ablakán
Néznétek csak az én édes anyám!...
Pedig előtte mécses sem lobog...
10 Oh, de akik csak halottat siratnak,
Mellette mégis százszor boldogok...

221.

Hazugság nélkül

Hogy ámitni nem tudtuk egymást,
Friggyé ez úgy sem válhatott,
Én a nőt nem láttam seholsem,
5 Te meg a férfi állatot.
Két sáppadt, fáradt ember üdvét
Egymásra lelve sem leli,
Én édesem, kár volt ily ifjan
Hazudni elfelejteni!...

10 Csak annyit tudtál volna szólni:
– Én ifjam, szép vagy és deli...
És én bár sügni birtam volna:
– Enyém légy, tested vágyteli!
Talán egy kéjes pillanatra

- 15 Felébred két test, két halott,
Hej, de már nem tudunk hazudni,
Friggyé ez már nem válhatott!...

222.

Misztérium

- Csak az a mély és szent igazság,
Amit magába rejt a lélek,
Idétlen semmi, játszi hivság,
Amit leírok, elbeszélek.
- 5 Rendeltetétek, hogy néhány ember
Tépődjék, sírjon mindhiába
S hogy meg ne értsék... Néhány ember
Ezernyi éve így csinálja...
- Rendeltetétek, hogy dalba sirja
10 Néhány szegény bolond a lelkét
És hogy úgy sirja mindig dalba,
Hogy soha, soha meg ne fejtsek,
Hogy amíg jár-kél a világon,
Álmodozó bolondnak hívják,
- 15 Hogy a lelkét borítsa ködlő,
Dalokban zsongó, játszi hivság.
- Óh én tudom, hogy gyöngé szómban
Csak gyáva vágy az, ami vadság,
Hisz lelkem minden pillanatja
20 Romlást hozó csodás igazság.
Ködön keresztül, vaksötétben,
Meg nem fejtett titkokba látok
S átkozottként kell rejtegetnem
Ezer csodás igaz világot.
- 25 Nagy éjeken szeretnék szólni:
Nem, nem bírok tovább bilincset,
Nem, nem bírok tovább titkolni
Ennyi világot, ennyi kincset.
Világrontó nyilatkozásnak

- 30 Égből lopott lángjától égekl!...
...S miket leírok, elpanaszlok –
Csak szóba ömlő semmiségek!...

223.

A szezon

- Kopott az arca a világnak,
Unalmas, fáradt és kopott,
Az idő szürke ködbe vágtat,
A gázláng álmosan lobog,
5 Az est csak pihenésre csábít,
A lumpolástól megriadsz:
Elnyelte a szezont egészen
Az az ördögös pénzpiac!...

224.

Színház

- Kinek még ép [a] lába,
Színházba jár minálunk,
Utolsó fillérekkel
Telt házakat csinálunk
5 S elmélázunk a végső
Függöny-legördülőre!
Hogy ez a szintársulat
Milyen jó lesz – jövőre...

225.

Antikritika

- Felidézni keserves multat,
Ha mások feledni tanultak,
Ami sokaknak lelkét vérzi,
Elmés szavakkal megdicsérni,

- 5 Ami sok-sok embernek kára,
Rázudítani sok-sok nyakára,
Kisütni, hogy az szörnyü gazság,
Miről azt hitték, szent igazság,
Ahol ellenszó nincsen semmi,
10 Nagy büszkén külön vélekedni,
Zsémbelni, ahol nincs hiba:
Hát ez az antikritika.

226.

Primadonna

- A máthézis nem mende-monda:
A primadonna prima donna...
Bizonyára ez az ok:
Ha a primadonna sok,
5 Épen az a nagy hiba,
Hogy egyikük sem *prima!*

1901

Az év komédiája

Hang az interurbán telefonon:

Halló Nagyvárad! Pest beszél!
 Mi ujság lent a jó vidéken?
 Itt béke leng és vert a szél,
 Ma *Csáky* grófnak mondta *Szél*,
 5 Hogy szebb ujéve nem volt régen.
 Ma szent az érzés, szent a nóta,
 Szent a béke és szent a *kvóta*
 És szent az élet, annyi szent:
 Uj korszak nyilott idelent,
 10 Mert uj a század... *huszadik*...

Egyik tudós:

Nem, tisztelt hang, ön hazudik
 Vagy legalábbis szörnyen téved.
 Még ez év a régi század:
 Egy gomb ellen...

Másik tudós:

15 Tegyen század,
 Elvesziti, mondhatom.
 Hogy megnyerje, nincs reá mód,
 Mathézisből nem telik,
 Hegedült már annak régen... *Kubelik*...

Kubelik:

20 De uraim, mire jó
 Ez a nagy ribillió?...
 Mért civódnak, mért fogadnak!
 Nekem azt elhihetik,
 A nemes *Kubelik* Jánosnak:
 25 Régi század vagy uj század
 Nem teremt nagyobb zsenit,
 Mint én, ez a kis cseh itt!
 Hallják hát az angoloknak
 Királynőről irt dalát, –

- 30 Amely mellett *Krüger* urnak
Készítik *Szent* Ilonát
S mit huzat a nagy Kitchéner
A bur földön valahol,
Ahol burdalt, avagy bordalt
35 Bur ur többé nem dalol.

Tuán herceg:

- Mit a burok kin'ai,
De dalol a kinai:
Rendeletbe adta már ki
Nyalka *Vilmos* ur,
Hogy a bokszer legyen célpont,
Nem pedig a bur.
Gyilkol is a vén *Waldersee*
És egy nagy sereg,
Éljen a keresztény erkölcs
45 S emberszeretet.
Csuf, csuf csakugyan a nyugati lény,
Bresci a királyát lőtte meg szíven.
Aki hatalmas, ott az a nagy ur,
Pusztuljon a bokszer és a bur.

A barátságos idegen:

- 50 Én vagyok az, én vagyok az,
Aki nem jó,
Teli pénztár nyitogató,
Polgárokat szomorító.
Az új *színház* már kész vagyon,
55 Ez mulatság és kész vagyon,
Fogadjátok hát szívesen,
Az én személyem mérvadó,
A nevem: *ujabb póttadó*.

Thália:

- 60 Szünjék meg a patália,
Hisz itt vagyunk mi, *Thália*.
Szent igaz, hogy sok a baj,
Kell a mámor, hajahaj!
Amit adok, az egy új élet
S egész halom dicső ígéret.

- 65 Adok, mi használ s ami árt,
Adok gulyáshust, káviárt.
Ami még minden helyen tetszett,
Adok majd primadonna-heccet,
Nagy szépségversenyt, sok mi mást,
70 Rossz és jó előadást.
És megnyugvást ami ad:
Azt a filozófiát, hogy:
Nyáron nagyon meleg van,
Télen nagyon hideg van,
75 Ősszel esik az eső,
Bolond az elcsüggedő...

A bucsuzó év:

- Sohse busuljatok miattam,
Én nem sajnálom, amit adtam.
Amit nem adtam, azt még ugy se,
80 Most már távozom, Istók ugyse,
Legyen erős vigasztalás itt,
Hogy még rosszabb lehet a másik.

Hang az interurbán telefonon:

- Halló Pest! Nagyvárad beszél.
Sok a baj, hordja el a szél.
85 B. U. É. K. azért, mint rendesen,
Szilveszter éjfelét lesem
S kérem nagyon, ha már lehet,
Küldjék el a potyajegyet.
Mert hát minden egyre megy;
90 Egy szép van: a potyajegy!...

228.

Herceg Karneválhoz

- Ahogy tavaly a sirba tettünk,
De megsirattunk, hercegem –
Oda plántálva, siri ágyad,
Hol rózsá nyíl és dal terem;
5 Hol a pillangó ittasodtan

Szüzi virágkehelyre száll,
Hol vadgalambok turbékolnak:
Ott pihentél, jó Karnevál.

S mig odalenn a csöndes sirban
10 Tündérek játszottak veled,
Szép szőke lányok, barna lányok
Híven őrzék itt a neved;
Rózsás álmokat bontva, szőve,
Csak tereád várt egyre mind:
15 Most dallal, szóval légy köszöntve –
Csakhogy egyszer itt vagy megint!

Hol megjelenysz: a vigság, tréfa
Ikertestvérként fog kezét;
Téged tisztelni, megszeretni
20 És rabod lenni élvezet;
A hétköznapi bajt és gondot
Felejtí az, ki rád talál
És józan ésszel tesz bolondot...
...Üdvözlégy, herceg Karnevál!

229.

A kenyér

Mit esdve kért a jámbor názaréthi,
Ma száz és száz átkozva, sirva kéri.
Nem változtunk mi emberek: magunk,
De, jaj, sokan, nagyon sokan vagyunk,
5 Halk sóhajban ezreknek vádja reszket:
Ma nem egy váll hurcolja a keresztet...

Szent örület, felséges, bamba, léha,
Embernek lelke, életnek babérja,
Amit lövell gyötrődő ember-elme,
10 Embernek lángja, vágya, gerjedelme,
Mít a tudat, az eszmélés felér:
Mind testi tűz, mind gerjedés, kenyér!...
Teremtő tűz, versenyre, síkra készítő
Vagy megtörő, siránkozó, emésztő...

- 15 Mit esdve kért a jámbor názaréthi,
Ma száz és száz átkozva, sirva kéri...
Ki bámulója földi szépnek, nagynak,
Hivője diadalmas akaratnak
S kenyér tűztől, teremő tűztől lángol:
20 Hallgassa meg, mit ezrek jaja vádol
S a lelkét ossza, vágja ketté néha,
Közös babér az életnek babérja.

230.

Éjnimádó

I.

- Leplét bár váltva öltse, vesse:
Az én világom nincs már messze.
Az én világom el fog jönni:
Hajnaltalan csodás világ lesz,
5 Az éj sohsem fog elköszönni...
Egére nem lesz csillag hintve,
Én leszek minden gyöngye, kincse,
Én leszek célja, üdve, átka
És mégis ez lesz legjobb, legszebb:
10 Minden világoknak világa...

Akkor már nem lesz semmi multam,
Feltámadok, bár el se multam,
Reménykedem, bár mit se várok,
Elzughatnak mögöttem békén
15 A többi napderüs világok...
Nem törtetek célra, titokra,
Nem lesz szükségem asszonyokra,
Nem keresem, aki megértett,
Én leszek a szent különélet,
20 A hazug fények megvetője,
A nagy sötétség, szent sötétség
Tapadó, bárgyu szeretője.
Köröttem nem lesz semmi kétség,
Csak nagy sötétség, szent sötétség...

25 ...Az éjszakában állva, fázva
Várlok, szerelmes világom,
Minden világoknak világa...

II.

...Fény ad színt a darabka kőnek,
Fény ad színt minden agyvelőnek.
30 A fény teremtett, fény terem
Fejet zsibbasztó végtelent
S egyetlen egy kis balga órát,
Amelyben nyíló tubarózsák
Vad illatába olvadunk...
35 A fénytől élünk s fény vagyunk...
...Hejh temető! Valamikor még
Nap volt a lelkem, fény az álma
S ime most a nagy világosság
Kerget belé az éjszakába...
40 ...Légy áldott legvalóbb legenda
S a szent fény, mely most visszahoz;
Az... az! A *sötét* volt az első,
Fényt sohse látott szent kaosz.
A *nincs* volt az első igazság,
45 Önmagátszülte szent erény,
A tagadás az első isten
S első hazugság volt a fény.
Színben pompázik, hazug álmok,
Gyötrődő gondok gondozója,
50 Hogy káprázón agyamba szállott:
Elkárkozás volt az az óra...
Azóta nincs már semmi új fény,
Nem érzek semmi meleget,
Sóvárgom a nagy éjszakákba,
55 Várom a barna felleget,
Multát a színnek, fénynek, vágnak,
Borultát a nagy éjszakának...

III.

Hullj, hullj az asztalomra,
Nyárnak hulló virága,
60 Vadgesztenyék virága...

Ott a bokroknak alján
Csiklandott lány kacaja,
Pázzó, bujálkodó vágy
Gyalazza meg az estét,
65 Ez édes nyári estét...
Majd lesz est még sötétebb,
Lehull a nyár virága,
A gesztenyék virága.
Köd fekszi majd a bokrot,
70 Hideg lesz majd az este
S elmúlnak a szerelmek...
Hullj, hullj az asztalomra:
Szeretem a virágot,
Az elmuló virágot.
75 Ilyen szép nyári estén
Nagy oktöndin kiporzik
S lehull az asztalomra...

Az a ficánkoló lány,
Ott a bokroknak alján
80 Fázódva jár a ködöbe',
Ha jön sötétebb este
S elmúlnak a szerelmek...
Nem hull majd asztalomra
Vadgesztenyék virága
85 S az őszi csendes estén
Én maradok meg itt csak...
Begázolok a ködöbe,
A sötét, lomha ködöbe,
Átgázolom a bokrot,
90 A száraz árva bokrot,
S bekiáltom a csöndöbe,
Az édes, szörnyü csöndöbe:
Elmúltak a virágok,
Elmúltak a leányok:
95 Én itt vagyok, maradtam
És úr vagyok a csöndben.

Karnevál ellen

A vármegyére egy írás érkezett,
mely a farsang beszüntetését kéri.

I.

Hogy búcsúzásod napja közelg,
Hogy hiveidnek kedve fogy
És hogy pénzük már rég a fogytán:
Még elviselnők valahogy.

- 5 Óh Karnevál, más itt a gyászos,
Mi végét kinossá tegye:
Ön ellen fordul búcsúján most
A vármegye, a vármegye.

II.

- A vármegyére tudniillik
10 Hajdanta jártak lenge villik,
Hajdanta jártak frakkos ifjak,
Sokat táncoltak, többet ittak,
Turbékoltak szerelmes párok
Valamikor,
15 Mikor még voltak megyebálok.

- A vármegyére most azonban,
Nézzék meg bár, hogy igazom van,
Érkezett egy csuf paksaméta.
A paksaméta durva célja:
20 Ha elmúltak a megyebálok,
Karnevál ur
Keresse fel a másvilágot...

III.

- Habár tréfásan peng e húr,
Fáj ez minékünk, herceg úr,
25 Óh, de sebünkre van vigasz,

- Avult mondás, de szent igaz:
Egyszer minden szép elmulik,
Nem lesznek farsangos murik,
Jogász-, mérnök-, megyebál
30 Ma ugyanis csak vegetál.
Nem lesz bálelnök, bálanya,
Szerelmes bakfis, vig banya,
Nem lesz farsangos báli róka,
Értéket veszít a paróka...
35 Ám nem veszítjük el hitünket,
Ha Karnevál elhagy bennünket,
Ugy segítünk, ahogy tudunk:
Ezután bőjtben táncolunk!...

232.

Gringoire

- Csak frakkja nincs még Gringoire-nak,
Holnap talán lesz frakkja is,
Cipője jó, ruhája módis,
Patent-inggombja nem hamis.
5 Ebédjét meg se tudja enni,
Lányért két hétig sem hevül...
...Gringoire ur is így járt volna,
Ha szerkesztőségbe kerül...

233.

A hang

- Mi az, mi nálunk sohse pang?
A hang.
Mert szép hazánkban egy a rang:
A hang.
5 Így beszélni, úgy beszélni,
De mást tenni, másként élni,
Lágyan, durván, kérve, esdve,
Éjjel, reggel, délben, este,
Hizelegve, fenyegetve,

- 10 Népi nyelven, vagy csiszoltan,
Elevenen, félig holtan,
Kacagányt vagy nyulbőrt öltve,
Éhesen vagy teletöltve,
Szürke szóval, fényes laggal,
15 Igazi, vagy műharaggal –
Egy a fontos s ami jó:
A dikció...
Ez oka, hogy nálunk sohse pang:
A hang...

234.

A hó

- Bizony, mikor még ifjú voltam,
A szüzi hóról dalt daloltam...
Dalt, amelynek rímje jó,
Jóra persze csenge hó...
5 Aztán jött a korhely jogászkor,
Sok Polluxot kapott a Castor,
Sokan valánk kamerádok,
Nap mint nap katzenjammerádok.
A *hó* rám akkor is hatott:
10 Élő lény el nem alhatott,
Mikor ifjúi buzdulásban
Elénekeltek azt a nótát, –
Igy kezdődik: „*Nagy hófúvás van...*”
És most, hogy ott kint sűrű hó hull
15 S annyi emlék előmbe tódul, –
Röviden így elmélkedem:
– A manót! Kellett ez nekem?
Már azt hívém, hogy kész tavasz
S íme – *havaz*...
20 Szamárság volt, most már belátom,
Becsapni a téli kabátom...

Óda a betükről

- Lázás napok emléki egyre tűnnek,
 Az utcákon zászló nem lengedez:
 Tudjátok-e, hogy nem piros betüs ünnep:
 Fekete betük ünnepe ez...
- 5 Tudjátok-e, hogy zajban ünnepelni
 Nincsen jogunk s nekünk nem is lehet:
 Mi éjben, félve gyújtjuk a világot
 S jégtengerből csaljuk a meleget.
 Mi féltve őrzünk minden kis parázst is,
- 10 Óh, mert nekünk kihülni nem szabad,
 Száz istenük lehet a lármázóknak, –
 Nekünk egy: a megváltó gondolat...
 ...A bálványok vajjon miből kapnának
 Szent gerjedést, vad honfiharagot,
- 15 Jelszavakat, hahogyha nem volnának
 Apró kiformált ólomdarabok.
 Tömjént nem kaphat egyetlen egy bálvány,
 Bölccsé, bolonddá válni nem lehet, –
 Mi ünnepeltetjük a világot:
- 20 Ólombetük és éji emberek.
 Mienk az ország, hatalom, dicsőség,
 Mienk a küzdés, bénaság, nyomor,
 Mienk a zsongó dalos, szerető szív
 S a romlást kérő, éhező gyomor.
- 25 Minden mienk és semmink a világon,
 Mienk az élet legmaróbb sora,
 Nincs több joga senkinek a munkára,
 De ünnepelni sincsen több joga!...
 ...Légy üdvözölve szent termékeny éjjel,
- 30 Mikor világot gyújtunk a világnak,
 Mikor az eszmék szállnak szerte-széjjel,
 Mikor a betük megváltást csinálnak,
 Mikor cseppenként szikkad ki a vérünk,
 Tüdőnk fullad, égő pokol agyunk,
- 35 Légy áldva nagy nap!... Nyomorultak
 És dicsőek te általad vagyunk!...
 Mi vagyunk isten kiválasztott népe,
 Kik íme most fennen büszkélkedünk,

40 Akiknek szívük csupa tiszta béke,
De harcolunk és megfeszítettünk...
...Rendelteték... Betöltjük rendelésünk,
Leszünk a megváltásért áldozat
S krisztusi szívvel megimádjuk
Mi reánk sujt: a súlyos átkokat.
45 S a fórumon mikor elült a lárma,
A szíveinkben gyulnak szent tüzek
S megáldjuk üdvünk, kárkozásunk,
Megáldjuk a fekete betűket!...

236.

Tavaszi

A nagykabát felöltöt vált ki,
Kis ibolyát viselhet bárki,
Aszfaltbetyár körutra indul,
Nebulo pitykével mulat, –
5 Csak engem nem tudott megszállni
Egy csöpp tavaszi hangulat,
Pedig ez nem szép, nem is illik,
Mert egyidőben tudniillik
Lirai lantot vertem én.
10 Zöldelt a rügy, zöldelt a vers is,
A lelkem láng volt és remény,
Zöldel a rügy, zöldel a vers is,
Fejet fájdít most is a verklis,
Én lettem fáradt, én kopott,
15 A hangulatom is lopott,
A *lány* helyett téma *felöltő*:
Letörlik a lírai költő...

237.

Színház

Oly ifju és máris bezárják
A díszest, a rosszat, az árvát.
Sokat nem is vétkezhetett

S már megsinyli a nagy hetet.
5 Am nem marad adós sokáig,
Amért bezárják és leszidják,
Majd bosszút áll, hogyha kinyitják...

238.

A kocsi

A kocsin ült volt ő, Zsazsa,
A jogászok huzták volt haza.
Lengtek a kendők, kalapok –
Igy írják persze a lapok.
5 De im, egy ifju elesett,
A kocsi várt egy keveset,
Aztán keresztül gördült rajta.
Megesett már vele efajta.
Igaz, hogy akkor – fontos itt –
10 Lovak rángatták a kocsit.
De egy kocsi, magán és nem köz,
Egy rongy közlekedési eszköz,
Ugyan-ugyan hát honnan tudja,
Hogy őt nem mindig trapper huzza.

239.

Szezon versek

I.

Az április mindig a régi,
A csalfa, a léha, a vásott,
Egyetlen komoly tartalmasság
Benne az ismert sör, az ászok,
5 Ellenben ugyanekkor égnek
Ugynevezett teremtó tűzben
A borzas, ifju óriások...

II.

Nincs semmi új ez áprilisban,
Valamint nincs a nap alatt:
10 Az ember most sugárban fürdik,
A másik percben már szakad.
Már hogy a zápor s nem az ember
– Disztinkció a földolog –
Okosodik így áprilisban,
15 Aki sötétben sompolyog.

III.

Az április szerelmi álma
Valami új, valami más,
Mert áprilisban sokkal könnyebb
Ám a szerelmi vallomás.
20 Így szól az ember: „Oh Irénke,
Mily szőke és mily szép kegyed
És én már oly régen imádom!...”
– Ha elhiszi – hát György legyen!...

Mért éppen György?... Mert áprilisban
25 Nem szükséges a logika,
Az áprilisi szerelemben
Ép ez a báj s ez a hiba.
Mert hát Irénke tényleg bájos,
Tudnék – ha kell – rá várni is, –
30 De Irénke mégsem hisz nekem:
Lévén e hónap április.

IV.

Elmulik majd szépen,
Elmulott tavaly is,
Lehull a fej disze,
35 Elolvad a vaj is.
Őszidő is lesz még
S azt az órát áldjuk,
Április bolondját
Mikor vigan jártuk...

Huszárosan

A méltóságos ur darabja
 – Lehet, hogy abszurd állítás –,
 A méltóságos ur darabja
 Egy pompás aktuálítás.
 5 *Nagyváradi* minden kis ize,
 Meséje vaktában rohan:
 Elvágódik s előre csuszik
 – Huszárosan!

Mert hát minálunk így szokás ez:
 10 Imádunk minden *kezdetet*,
 Vagyunk nagy dolgok tervezői
 S vagyunk erőtlen mesterek.
 Járunk útvesztő félhomályban,
Kirajzolt utcán, sárosan,
 15 Egész munkát soh'sem csinálunk
 – Huszárosan!

Hipermodernnek lennének elvben
 S vabankra játszunk röviden,
 Erőnk nem lesz soh'sem modernné,
 20 A gyöngeségünk – az igen!
 És szóljon hát, vagy írjon erről
 A bátor – hogyha van olyan –,
 Alaposan megkardlapozzák –
 – Huszárosan!

25 Holott itt mindenki apostol,
 „Igazság” mindenik torok,
 De persze csak olyan igazság,
 Mely nem üt, csupán háborog.
 De az elevenre tapintás
 30 Szaloni módra üzve van:
 Nyeljük szilánkot jó modorra!
 – Huszárosan!

A méltóságos ur darabja
 – Lehet, hogy abszurd állítás –,

- 35 A méltóságos ur darabja
Állandó aktualitás.
Így versben meg lehet ezt írni,
De másként kissé bajosan:
Pedig de jó vón befejezni –
40 Huszárosan!

241.

A kis táncosnő

- Dal róla tán most zeng először,
Oly rózsás arcú, oly molett,
Elnémul a lírai költő
S amire gondol: dramolett,
5 Olyan édes kis kétszemélyes,
Dialóg nélkül, csupa kéj,
Csupa drámai összetűzés,
Viharos, lázas szenvedély...
- Ily dramoleltre gondol sokszor
10 Sok ifju ember, ifju agg.
S a kis táncosnő meg nem indul,
Mosolyog egyre, jól mulat.
Felfogva sok száz szemnek lángját
S mikor már izzóvá leszen,
15 – Óh jaj – a férjuramnak sugja:
– Menjünk aludni kedvesem...
- A kis táncosnő nincs hát jégből,
Csak – sajnos – otthon olvadoz.
Ugy látszik, hogy a férjecskéje
20 Még bátor ember s nem haboz.
Nem csoda hát, ha sok száz ifju
Imádságot mond, ily furát:
Tedd óh nagy ég bátortalanná
A kis táncosnő férj urát!...

Halton Nagyváradon

I.

A május hozta őt el újra,
 A rimes, a szerelmes hónap.
 Vagy ő talán maga a május,
 Tündére az isteni csóknak,
 5 Melytől liheg most az egész föld
 És száll az illat, nyíl a rózsza?
 Légy üdvöz óh tündéri május,
 Légy üdvöz bűbájos Mimóza.

II.

Május éjjel
 10 Összeverődnek
 Égi kacsók,
 Rimbe beszélve,
 Csöppet se félve
 Csattan a csók.
 15 Ritmus az élet,
 Ritmusba téved
 Durva beszéd, –
 Hogyne kiálnánk
 Ritmuskirálynő
 20 Üdvöt eléd!

III.

De mégsem vagy igaz királynő,
 Minden királynő jéghideg,
 Neked forró, pezsgő a véred.
 Neked kell lenni, van szived.
 25 Bár szállna rá erre a szivred
 A május színe, álma, vágya
 S a ritmust az én szívem adná
 A május legszebb himnuszára!

IV.

30 Nem, nem való vagy
Kis szökevénynek,
Ripacs seregbe
Aki betéved.
Te vagy az illat,
Te vagy a rózsa,
35 Te az egyetlen
Igaz Mimóza,
Éj, hát tovább is
Mért legyek csacska:
Légy a horgomon
40 Aranyhalacska!...

243.

[Színházi poézis]

[I.]

Levél

Blahánénk, Barbink, csalogányunk,
A mi szemünkben legnagyobb,
Igaz vajjon, hogy fáj a lelked
A táj után, mit elhagyott?...

5 Mondd: nem igaz. Hisz a te lelked
Ihletet, lelket itt kapott.
Ha valaha tán el is válnál,
Meglásd, a lelked itt hagyod.

[II.]

10 Katonának nem jó lenni,
Mert sokszor kell messze menni,
Lóra ülni nehéz kedvvel,
Égő, meleg szerelemmel.

- De amikor téged látlak,
Katonasor, nagyon áldlak,
15 A te ajkad nem csókolna,
Hogyha huszártiszt nem volna.

[III.]

Szobnerkének

- Te vagy a liliumfehérség,
Egy szép álom, mely elrepül,
Te vagy a testet öltött szépség,
20 Amerre jársz, száz vágy repül.

Oh mint szeretném Heine urral
Fejedre tartanom kezem,
Hogy maradj meg ilyenek mindig,
Tisztának, szépnek édesem.

[IV.]

- 25 A pénzpiac nagyon drága,
A közélet sivár, árva,
De mióta látlak téged,
Bliktri nékem a közélet.

- Gyermek lettem, gyermek ujra,
30 Egy jóságos tündér ujja
Megérintett s újra élek,
Adjó nyárig, oh közélet.

[V.]

- Szólnak a harangok,
Valahol temetnek,
35 Bizonyosan amaz Azrák
Törzsökéből, kik meghalnak,
Ha egyszer szeretnek.

- Szólnak a harangok,
Tán nem is temetnek.
40 Oh bár lennék amaz Azrák
Törzsökéből, kik nem halnak
Belc, ha szeretnek.

[VI.]

Hozzá

- Hajad viharzó, sötét hullám,
Szemed sugáros, enyhe éj,
45 Kicsiny kezed, parányi szácskád,
Dult arcod csupa szenvedély.

- Mikor a szinpadon kacérul
Rám nézel, lehajtom fejem,
Rád gondolok én, primadonnám
50 És gondolatban – vétkezem.

244.

Nincs ballada

Az Erdélyi Múzeum-Egylet pályadíjat tűzött ki balladára, de jutalomra érdemes pályamunka egy sem érkezett.

- Nincs benne kétség, meglepődnek
E furcsa hírnek hallatára.
Én Istenem, rég nem gondoltunk
A balladára, balladára.
5 Pedig egykor tudni, darálni
Mi szép is volt, mi diadal:
– „*Tragédia, de dalban elbeszélve,
Vagy röviden drámai dal*”.
- Valljuk be, balladákat írtunk
10 A korban, mely pelyhes szakállt ad,
„*Északi népeknek románcát*”,

– Így hívtuk volt a balladákat. –
Sok kellék volt a balladákban,
De legtöbb *hézag* és *homály*,
15 De, hogy ma már ilyen sem írnak,
Nem katasztrófa bár, de fáj.

Más már a földnek arcúlatja,
Nem látnak már vidám diákot,
Nem dalolunk, de magunk élünk
20 Siralmas, bús tragédiákat.
Az ismert „erkölcsi világrend”
Sem oly dühös, gonosz ma már:
„*Az északi népek románcát*”
Egészen más bárd fújja már.

25 A balladának vége immár,
A régi jó világnak kára,
Becsületes, naivabb korszak
Tér újra majd a balladára.
E kis vers még, bár nem egyez meg
30 A ballada szabályival:
– „*Tragédia, de dalban elbeszélve,
Vagy röviden drámai dal*”.

245.

Modern líra

I.

Kisasszonyom, kihez egykor
Kamaszodó szívvel s korban
Irtam ama csicsés, zengő
Pályanyertes verseket:

5 El nem hinné, hogy azóta
Már a negyvenötnél tartok,
Bizony már a negyvenötnél,
Negyvennégy már elhagyott.

De akinél mostan tartok,
10 Egészen más, mint a többi,
Alkonyattól él, miként én
S neki most van negyvenöt.

Kisasszonyom, el sem hinné,
Hogy különben vallásos hölgy,
15 Mindig bánja, hogyha megcsal
S kereszt van – a *kapuján*.

II.

Ha nyári szellő leng körültem
S a város alszik, mint a bunda,
Hol mostanában annyit ültem!
20 Megyek ismét az orfeumba.

Ha önök tudnak kombinálni,
Sejtik, kiért esé meg szüm dér:
Negyvenötödik ideálom,
Fenti kegyes hölgy, brettli-tündér.

III.

25 Mig ő táncol s én iszom,
Nem mulat sem ő, sem én,
De mulat a garnizon.

Hogyha közibünk lelép,
Mindahányan csak vagyunk,
30 Mind esengjük a kegyét.

Ám ő nem vad, nem bizon,
Sajnos nem tapasztalám, –
De tudja a garnizon.

IV.

35 Kisasszonyom, kihez egykor
Verset irtam. Nem is hinné,
Hogy a negyvenötödiknél
Cudar a poéta-sors.

Már ilyenkor verset írni
Kellemetlen, sőt unalmas,
40 Már-már hizni kezd az ember
S tőkepénzes álma van.

Mert bár szép is a poézis, –
Azért tartok negyvenötnél,
Mert a lant a tőkepénzzel
45 Konkurrálni sohse birt...

246.

Fürdőlevelek

XIII.

Uszoda, 8-ik kabin.

Ez a fenti tizenhármas szám
Beszél helyettem eleget.
Igen, én itt az uszodában
Irom a fürdőlevelet.
5 Hogy mégis, melyik uszodában:
Avval adós marad a dal;
Reklám-ügyekben illetékes
Csak a kiadóhivatal.

Addig, amig poéta voltam,
10 Nem fájt, ha szirtre hullt a mag,
A poétának tejttestvére
Lévén az öreg sorsharag.
De hogy a sors most mért haragszik,
Azt látni, tudni volna jó,
15 Mert uszodában elnyaralni
Nem – poétának nem való.

De máskülönben vig az élet,
Az uszodában nincs meleg,
Megszabadul a napszurástól,
20 Ki egyszer eddig ténfereg.
Nincs itt vallás- és fajkülönbség,
Csak *osztálybarc* van és minő!
Külön osztályban, elkerítve
Fürdőzik itten férfi, nő.

25 Szerkesztő ur, riportra szomjas
Vágy hajszolt erre engemet,
Az osztályfal azonban oly nagy,
Hogy látni innen nem lehet.
Az emberek mind vízbe bujnak
30 S ott nincs riport, csak léha hal,
Apró falatja a *cápanak*,
Melyről az ember néha hall.

Nincs semmi itt. Nyílás a deszkán,
Kabinból eltűnt óra, kincs,
35 Sikkasztó, kit itt fülelnek le,
Nincs itten semmi, semmi sincs.
Pikáns pletykákról nem beszélnek,
Krajcáiraiból husz oda:
Tüz-, riport- és nyaralóhelynek
40 Szomorú ez az uszoda.

Szerkesztő ur, én megadással
Tovább is ilyen nyaralok,
A vízben és a szárazföldön
A régi hive maradok.
45 Ám egy fillérnyi pénzem sincs már,
Ám vár rám, az dupla kín,
Előleget küldjön azonnal,
A címem nyolcadik kabin.

247.

Makai halála

- Az élet terhe, búja, átka
Csupán csak néhány szívbe szállott
S titánjai e nagy keservnek
Mind vékony dongáju titánok,
5 A szemük örök szemrehányás,
A szívük örök temetés,
Szomjuhozna egész világért
S enyhítő percük de kevés!...
- Lányt s koszorut szomjaz a lelkük,
10 Amíg szent ifju tűzbe lángol:
A koszoru zizegve száll szét,
Bus szánalom üzen a lánytól.
Letépi mind durván az élet,
Mi ifju szívükben nyitott,
15 A halálnak ők jegyzik őket:
Az üres liljom Margitok...
- Aztán temetnek egyre mindig,
Csak lázvágyaik nőnek egyre
S aztán szívük lassan megérik
20 Az utolsó jaj-üzenetre.
Vajjon ott lenn szebb lesz az álmuk,
Vagy béke rájuk ott se vár?...
...Így törnek szét az ifju lantok:
Be kár érettük, óh be kár...

248.

Nyárvégi strófák

I.

Az ősz fuvalma meglegyintget
Bennünket újra, újra már
És utrakelt a népdalokból
Jól ismert költöző madár.

5 Kékebb az ég, hűsebb az este
S ön, ki az árnyékot kereste,
Már tür napfényt is könnyeden,
Vénasszonyok nyarába térünk,
Nyugodtabb is lesz tán a vérünk,
10 A nyári furor elpihen
S ön, aki az affért kereste,
Übercihert vesz minden este,
Megvacsorázik, el-ellágyul
S közhelyet mond az elmulásrul...

II.

15 Zárott kapukkal áll nagy árván,
Hogy renoválták, meg se látszik,
Lakója mind Kaposvárt játszik
S mi elborongunk arra járván:
Oh jöjj már édes szini járvány,
20 Kedélyes smokkság vig világa,
Sok-sok kedves kulissza ármány...

III.

El nem nyeli eztán a cápa
Ujsághasábon a valót,
Békén hagyjuk Waldерsee bácsit
25 És a megfagyott nyaralót.
A holt szezonnak vége immár,
Ugorka sincs zöld már bizony,
Őszi nehéz gyakorlatot ró
Sok hétig még a garnizon.
30 A szalmaözvegyek lakoltak
Azért, mit rájuk kent a lap,
Melyet nehéz volt teleírni
A hosszu, holt szezon alatt.

IV.

Ma még elmék az orfeumba
35 S a nyári élet véget ér,
Utoljára fájdul meg tapstól

Két sokat szenvedett tenyér.
Eltékozolt sok nyári estém
Emlékét jó lesz elpakolni,
40 Mert nemsokára itt a színház
S nagy missziókról kell papolni...

V.

Mondjunk közhelyet: Ez az élet,
Az ember hálátlan, gonosz,
Tele van szezon-hangulattal
45 S ekként dicsér, vagy ostoroz.
Ami már elmúlt, elfelejti,
Amit megtett, azt eltagadja
S e beismerést is legföllebb
Ilyen nyárvégi versbe adja...

249.

A törpék napja

Ha egy nagyunk a sirba száll,
Fellélegzik a hitvány törpe had:
– Majd megbecsülnek minket is,
Ha a nagyokból – senki sem marad.

*

5 Közelg a törpék napja, mert előre törve,
Az óriás üres helyébe ül a törpe.

250.

Az első dal

Az első dalt nekem kell irni,
Utánam zenghet bárki más,
Tőlem lassanként elmaradnak
Az ifjuság s a versírás,

- 5 Az első dalt nekem kell írni:
 Megírom. Bus lesz, savanyu,
 Pizskálhatják, fujhatják immár,
 Nem lobban lángra a hamu.
- Valamikor, valamikor még
- 10 Nem voltam ily bus pária,
 Dalt hallott tőlem reggel, délben,
 Hajnalban, este Thália.
 Bizsergő vérrel, ifju vággyal
 Daloltam egykor. Vége már...
- 15 Hejh primadonnák, karleányok,
 Csak egyszer volnék még számár!
 Hejh, mert számárnak jó volt lenni,
 Lángolni balgán, mint gyerek,
 Zengni arról, mit learattak
- 20 Kardos, vagy pénzes emberek
 S hinni a festékes doboznak
 És szívnek, amely kész bazár,
 Hejh primadonnák, karleányok,
 Csak egyszer volnék még számár...
- 25 A dalnak, hitnek vége immár,
 Lettem bus és fád pária,
 Nekem ugyan ragyoghatsz váltig
 Festékes, koldus Thália!...
- 30 Az első dalt meg kellett írnom,
 Megírtam: bus és savanyu,
 Pizskálhatják, fujhatják immár,
 Nem lobban lángra a hamu.

251.

Senki

Leányfejet rajzoltam egy papírra,
 – Ez a nő – így szólott szegény anyám,
 Akit önkéntelen mindig lerajzolsz,
 Mondd meg fiam, ki ez, miféle lány?

- 5 – Oh senki, senki, mondtam én nyugodtan;
 És ő olyan kétkedve néz reám.
 – Fiam, mért nem vagy őszintébb anyádhoz:
 Mért titkolod, ki ez, miféle lány?
- Oh senki, senki – mondom újra halkán.
- 10 S ő azt hiszi, hogy megcsalom talán,
 Pedig, ha tudná, mily sivár igazság,
 Hogy most már senki nékem ez a lány.

252.

A választás s a pótadó

A választás lezajlott,
 Elült a vész, a zaj;
 Van egyfelől sötét gyász,
 Másrészről diadal.

- 5 Az éljen és az abcug
 Megint nyugodni tér,
 S az önjelölt kibujni
 Nem merne semmiért.

- A fönséges, letisztelt,
 10 Becézett szavazó
 A mámort most alussza, –
 Nem kell neki a szó.

- Hisz gyomrát megfeküdte
 A szó- s betücsömör,
 15 Öt éven át pihenni
 Mily isteni gyönyör!

- Öt évig nem törődni
 A hon bajával, oh! –
 Csak várni, mily magásra
 20 Dagad a pótadó.

Szintén strófák a színházról

I.

Szerelmes vagyok beléd, Thália,
 Én nem vagyok veszedelmes szerelmes,
 Mert nálam addig tart a szerelem,
 Mig jól fizet s amig nem-veszedelmes...
 5 Voltam ugyan én is bohó meg ifju,
 De nem üdvös bolygatni multamat:
 A karhölgyecskék is kinevették mindig
 Vedlett és gethes Pegazusomat.

II.

Nem irigyelem a habitüét,
 10 Ki megfizet, ha első sorban ül,
 Habitüének a dolga nehéz,
 A habitüé mégis lelkesül.

Én ugy vagyok, mint a mester-legény,
 Óh mert a klakk becsületes dolog,
 15 Nézem a részvényesek arcát
 S ha hátba döfnek, akkor tapsolok.

III.

Valamikor egy naivát szerettem,
 A mese s a naiva régi,
 Csodás dolog: mindenkihez kegyes volt
 20 És én mégse kellettem néki.

Bármit kívánj, ígértem volt neki,
 Becsempészek husz sort a kritikába...
 Ő válaszolt: „Ólom nincsen annyi,
 Miért célt érjen. Hordja el a fránya.”

25 S igaza volt, be kell ám vallanom,
Ha én most naiva lehetnék,
Bizony olyan alakot, mint magam,
Száz sorért is bajjal szeretnék...

IV.

30 Szólnak sokan: változik fü, fa is,
De némely ember állandóan hamis...

Másnak mégis van őszinte sora,
De ez őszintén nem irt még soha.

Kedve, könnye, sirása tettetett,
Gyülölt mindig, sohase szeretett.

35 Irása, lelke, mindene sottis,
Kamatoztatja – még a lantot is...

254.

Dalok a szüretről

I.

A bihari hegyekről
Komor dalt írtam egyszer,
Áhitatos, komor dalt,
Volt benne szentség, kegyszer,
5 Egész uj testamentum
Bent lüktetett a dalba...
A bihari hegyekről
De másként zeng a dal ma!...

10 A bihari hegyekről
S a váradi hegyekről
Leszedik a csillagot
Most a magas egekről.
Egész ó-testamentum

15 Feltámad mindig őszre,
Tudniillik az a rész,
Melynek *Noé* a hőse...

II.

Sokat ígért a kora mustra,
Készül is ám a tor a mustra.
Ha Ön a mustot szereti,
20 Hát kortyolhat most eleget,
De nemcsak vendéglőben sűrget
Akkor majd tányért, meleget...

III.

A szüret lélek-emelő ügy,
A szüret kedves, szép dolog,
25 De legfőképp maga a lényeg,
Mely körül a szüret forog.
Több rendbeli Fausztot szült már
Az újabb és a régi kor:
Valamennyinek bölcsessége
30 Gretchen kisasszony volt s a – bor...

IV.

Cigány népe vig Tháliának
Ma majd mind egyig szüretelt,
Föltehető tehát ma ismét,
Hogy minden próba szünetelt.
35 Ámde azért, mert szüreteltek,
A helyzet nem tul-fekete,
Meglátják, az előadásnak
Milyen gyors lesz a menete!...

255.

A brettli

Hideg, unott színházi esték –
A köd, a dér lelkem megesték,
A lelkem tőletek beteg... s
Én, vén sóvárgó, egyre várom,
5 Hogy elfeledlek balga nyárom...
Mit várom én ezt tőletek...

A szín, a fény a brettlié volt,
Sátora a csillagos égbolt.
Övé volt lelkem mámore...
10 Hideg, unott színházi esték,
Ti csupa por, ti csupa festék,
Nem gyógyítottok meg soha...

256.

Idillum

Óh, vannak még pásztor-leányok,
Van még tilinkós pásztor is, –
Az ujkori pásztor-leányok
Tanuskodhatnak százszor is.
5 Az ujkori pásztor-leányok
Ott élnek most a színpadon,
Megmondhatná száz pásztor-ifju,
Megmondhatná, hogy így legyen.

Im egy idillum: Böske szép volt,
10 A pásztor-ifju katona
És ahogy együtt vacsoráztak,
A lány így szólott: „nem, soha!”
A tilinkóhoz nyult az ifju,
Hozzá valamit csörgetett –
15 S mint a régi idillumokban:
A Böske mindjárt engedett...

257.

A krisztusok mártirja

Vad, nagyszerű rajongást oltott
Az Érnek partja én belém,
Csupa pogányság volt a lelkem,
Gondtalan vágy és vak remény.
5 Forgott körültem zagyva módon
Lármával, vadul a világ
És én kerestem egyre-egyre
Valami nagy Harmóniát.

Paraszt Apollónak termettem,
10 Ki dalos, erős és pogány,
Ki szeretkezve és dalolva
Dől el az élet alkonyán.
Pogány erőtől, daltól, vágytól
A lelkem immár nem buzog,
15 Megöltek az evangélisták,
Az életbölcsek, krisztusok.

258.

Strófák

I.

Viaskodik, csatáz a lelkem,
Hogy önnön-gyászát csak hazudja,
Hogy útja a bolondok útja
És én magam még meg se leltem...

5 Viaskodik, csatáz a felhő,
Hogy ő eget bevenni jött el
S a szomjas földre hull özönnel,
Ha perce, a lehullás, eljő.

10 A felhő csak úgy sejt az égről,
Én már vagy kétszer belenéztem
S nem láttam mást a ködnél mégsem.

Lehullani csatázás nélkül:
Ez nagyl... S így szólni a viharban,
Lehullottam, de – így akartam.

II.

15 Én édes első asszonyom,
Tudásnak érett almafája:
Te bűnöd az én Gascogne-oml...

20 Ki asszonycsókot kért s kapott már,
Sem bolond, sem bölcs nem lehet,
Göggel telt lelke csak sajog, vár...

Én édes első asszonyom,
Te általad lettem futó bölcs,
Te bűnöd az én Gascogne-om!

259.

Terka

Divákhoz nem volt soha kedvem,
Nem érdekelt még primadonna.
Kis karleányokért epedtem
És ezt a kedves jó szokásom,
5 Biz Isten, sokért nem adom ma.

Aggon beválok divák kegyére,
Ki sietett, még sohse nyert a',
Egyéb vágyam nincs egyelőre:
Mig elvánszorgom a divákig,
10 Legyen egy kissé jobb a Terka.

260.

Vénasszonyok nyara

Szomoru nyár, szomoru nyár ez,
Kökörccsin száraz avaron,
Balzac mestert te még nem érted,
Sem tanítványit, magyarom.
5 Végigtekintsz az árva rónán
S aggódva sóhajtsz egy nagyot:
Szerelmes véntől, ködös ősztől,
Egek, jó lelket óvjatok!...

261.

A korzó

A nők barátját óva intem,
Kerülje el most még a korzót,
Hol nátha-hintő szelek járják
Órülten a dühös toborzót.
5 Mert igaz, hogy szoknyácska libben
S a bájos, fátylas arc pírul,
Ám fátyol alatt az orrocška
– Shocking – de náthától virul.

262.

A színház

Szubszenciót adnak, nem adnak,
Jóslásod megtartod magadnak
És minden este ott ragyogsz.
Kedvenced mellett eltűrsz mást is,
5 Tűröd a műsorváltozást is,
Bírálni is csak néha fogsz.
Mikor ott künn a szél sikoltoz
S a korai jég Kőröst foltoz, –
Áldod jó sorsod eleget.

- 10 Beállsz nagy kedvvel ingyen klakknak,
Mit bánod te, akármit adnak,
Te élvezed – a meleget.

263.

Vigasztalás

Mérsékelt égövnek lakója,
Te boldogabb vagy, mint a gólya,
Vagy mint Budapest sikkasztója.

- 5 Neked nem kell repülnöd délre,
Hitvány békáknak örömére,
Vagy detektivek szégyenére.

Te itt maradhatsz játszva végig,
A végítélet idejéig,
A *villamos* elkészültéig...

264.

„A csomópont”

A csomópont, a csomópont,
Ördög tudja, mit jelent,
Megjósolja a jövődöt
S magyarázza a jelent.

- 5 Egy derék jós azt állítja,
Nem csalódott még soha:
Az esőnek, sárnak, hónak
A „csomópont” az oka.

- 10 Így képzeljük: egy csomó – *sár*,
Két csomó hozza a – *bót*.
Hogy legyen hó elegendő,
Ide teszünk *négy csomót*.

Ime:

15

265.

A szép kapitány

Még egyszer borba fult a lelke,
Még egyszer néki játszott a cigány,
Még egyszer szép volt a nap kelte
S aztán – meghalt a szép kapitány.
5 Nagy kázust nem csinált belőle,
Hadd lássa meg a rongy civil világ,
Mint oldják meg huszáros dölyffel
S nem nyafogva – a nagy tragédiát.

Sóvárgó asszony-szivek álma
10 Hiába szállott szüntelen felé.
Huszárosan elkészült a halálra
S huszárosan elvágatott elé.
„Adjó, óh tarka, színes élet,
Amelynek inimmár nincsen mámora,
15 Adjó, bor, nő, szerencse, mámor!
Egy izgat már csak: az élet tora!”

És szép elmulni élni vágyva,
Szépen halt meg a szép kapitány,
Rágondolt egy szép, büszke lányra
20 S az ő nótáját huzta a cigány.
Ugy gondolta: ezért a lányért
Még érdemes vón tán, ha élne
S hogy életét zárja e hittel:
Maga ment a halál elébe!...

Békesség ünnepén

- Békesség most tinéktek emberek.
 Örvendezzel derék világ,
 Hangozzatok jámbor legendák,
 Zsolozsmák, bibliák, imák.
- 5 Kicsi gyertyák lobogjatok föl,
 Bóduljunk tömjének szagán!...
 Szép dolog ez!... Így kell csinálni
 Minden karácsony-éjszakán...
 Hejh, szép az istenes legenda,
- 10 A csillag, a jászol, az élet,
 Ki lehetne még vele húzni
 Talán még néhány ezer évet...
 Békesség hát néktek emberek,
 Örvendezték a vak, a béna:
- 15 A jászol benne van a legendában
 S a jászolban benne a széna...
 Különben is az élet csupa vigtség,
 Útvesztőkből csillag vezet ki,
 A pásztorok és bölcs királyok
- 20 Színte futnak – egymást szeretni
 S a betlehemi félhivatalosban,
 Miként egykor meg vala írva:
 Mindenkit jászolánál várja
 Az arany, a tömjén, a mirrha...
- 25 Örvendezzel derék világ,
 Harsogjatok jó égi villik,
 Örvendezzel derék világ,
 Te meg vagy váltva tudniillik.
 Lobogj kis gyertya! Meg nem árthat
- 30 Ennyi kis fény tán a világnak.
 Odakint szörnyű nagy a kétség,
 Odakint szörnyű a sötétség.
 Odakint szörnyű vak sötétben
 Sirály sikoltoz, vércse víjjog,
- 35 Bagoly huhog, kóbor eb szűkül...
 Odakint valami nagy titkot
 Rejteget a sötét világ,
 Jó lesz mormolni szaporábban

A szent zsolozsmát, bibliát.
40 A föld könnyektől terhesült meg
S a terhesült föld ing, remeg,
A vajudó kinnak gyümölcse
Nem lehet más, csak szörnyeteg...
Ami sóhaj, nyögés, kín, szenny volt,
45 És rettentett a földgolyón,
Vad orkánban kitörni készül,
Világot törve rombolón,
Évezredes tragédiának
Bosszuló vége fenyeget,
50 Vad éhesen, vad harcra készen
Állnak iszonyú seregek...
A Messiást nem várják immár,
Nem kell többé a Messiás,
Hazug a megváltás meséje,
55 Szentségtelen a szent írás,
Hazug minden, amit az ember
Évezredekkel istenné tett,
Csak egy igazság – közös jussu
S egyenlő végü – ez az: élet...
60 Ám ne nézz ki az éjszakába,
Örvendezzél derék világ,
Hangozzatok jámbor legendák,
Zsolozsmák, bibliák, imák,
Ne halljátok a föld-dübörgést,
65 Menjen tovább a szürke élet,
Közelg a földi végítélet...
Addig lobogj csak kicsi gyertya.
Harsogjatok csak égi villik,
Örvendezzél derék világ,
70 Te meg vagy váltva tudniüllik.

Bucsuztató

- Adjó, bus furcsaságok éve,
Emléked terhes, bus nagyon,
Nem adunk vig dallal a sirnak,
De bussal sem verünk agyon.
5 Olyan voltál, mint a világ most:
Megkérgült, vénhedt és beteg,
Kacagásod sirás volt látni
S nem értettük a könnyedet...
- 10 Adjó, bus furcsaságok éve,
Egy pár reménynek újra fucs,
Gyermekcipő kell a világnak,
Idétlen bocskor vagy papucs.
Kinálhatod a szárnyat váltig
S kínálja is sok bölcs számár,
15 Sárba fulladt a vén esztendő,
Éljen az élet és a – sár!...
- Adjó, bus furcsaságok éve...
Nem történt semmi új dolog.
A föld sem rosszabb, sem jobb nem lett.
20 Ó úgy ahogy tud, úgy forog.
Nagyokat, jókat elbuktattak
Vad tusák s ostoba csinyek
S mint rendesen, a célhoz értek
Az oktanok s kicsinyek...
- 25 Adjó, bus furcsaságok éve,
Nagy bölcsen lépdesünk tovább,
Ujat nekünk az új sem adhat,
Tépődjenek az ostobák.
Többet ér világjavításnál
30 Egy szép világos „média”
S többet ér a szivarfüst, mint az
Egész élet-komédia...
- Adjó, bus furcsaságok éve,
Tőlünk nem kapsz elégiát,
35 Mi már megszereztünk magunknak

Egy csöpp kis filozófiát:
Valahogy csak lesz, hisz sehogysem
– Ugy mondják – nem volt még soha,
Valahogy majd csak kihuzzuk, míg
40 Elvisz a Szent-Mihály lova...

268.

Farsang

Megkoptál kedves hercegecském,
Bizony megkoptál büszke Karneválunk,
Bizony megkoptál, miként egynehányunk.

5 Hárman valátok, hercegecském,
Jómagad, Bacchus és a kicsi Ámor...
Ma nincs pogány és elfogyott a mámor.

Te jókedv voltál hercegecském,
Vidám tréfának pajkos játszi kedve,
Ma meg mindenki el van keseredve.

10 Bacchus is így járt hercegecském,
Ő még divatban volna egyelőre,
De, hajh, nektár volt s lett belőle lőre.

15 És Ámor? Kedves hercegecském
Kettőtöknél is gyászosb véget ére:
Kis hirdetések rovatába téve.

Megkoptál édes hercegecském,
Sorsod ne szégyeld! Megkopva is szép a,
Ha pogánykodni vágyunk néha-néha...

269.

Farsangi dal

Szép uri nép, didergő itt a fény,
Szükség van itt vidám harangozóra...
Lecsuszott vén napunk az ég ivén:

Szép uri nép, hisz ez farsangi óra,
5 Édes, pogány, vidám farsangi óra...

Szép uri nép, néhányan itt vagyunk,
A lelkünk vers, a lelkünk csupa ének,
A lelkünk, hej, régibb, mint mink magunk,
Nagy Pán sipjában ez vala az élet
10 S azóta él a vers és száll az ének...

Szép uri nép, kegyes szívvvel fogadd
Az élet ez örök farsangolóit,
Ha tapsra kész't, nincs náluk boldogabb,
Akár borus, akár tréfás bohó itt,
15 Családjuk egy s még mindig egyre hódít.

Szép uri nép, hej, fordult a világ!...
Kihuny a gáz... Ós Hellász napja éget,
Amerre nézek fény, dal és virág.
Olimpiának sikja színes élet,
20 Virágészó hull s mámort zeng az ének...

Szép uri nép, a vér csodás nagy ur,
A vérből az életnek titka árad,
Hiába nyit virág s az ég azur,
Hideg a fény, a vérünk hogyha bágyadt:
25 A vérből az életnek titka árad...

Szép uri nép, hallatszík a zene?
Szaturnusz hív ünnepre deli népet,
Egy mennyország minden asszony szeme,
Milyen vágyó, milyen erős legények,
30 Éljen a vér, a kedv, a mámor, ének!...

Szép uri nép, mámorban hinni jó,
Mámorban hinni földi, boldog, édes,
Mámort tanít a tarka hisztrió,
A dal, a hit, a mámor üdvösséges,
35 A dal örök, csupán az óra véges...

Szép uri nép, arcod megváltozott,
Emlékezünk, mi már régente élünk:
Farsangi nap mikor leáldozott,
Óh mint gerjédtél vágyra, dalra vélünk,
40 Emlékezünk, mi már régente élünk.

- Szép uri nép, bágyadt a vér s ideg,
 Olimpiának szentelt sikkja néma,
 A lelkünket fagyasztja a hideg,
 Szaturnuszhoz hiába hív poéma,
 45 Vidám, pogány, farsangi óra néma.
- Szép uri nép, jambus-dal száll feléd,
 Szájam sövényén egy-egy szava reszket:
 Mikor eldobtad a mámor egét,
 Ez a mi népünk ezer édent vesztett,
 50 Mi vonszoljuk, hej, a te bus keresztet!
- Szép uri nép, didergő itt a fény,
 Szálljon csoda e kis harangozóra,
 Frissülj meg vér, te bágyadt, lomha, vén,
 Fakadj ki multból valamelyik óra,
 55 Édes, pogány, vidám farsangi óra!...
- Szép uri nép, néhányan itt vagyunk,
 A szó, a dal legyen a régi máma,
 Szent mámorral teljék fáradt agyunk,
 Ez a világ ma itt a Pán világa,
 60 Mi dédapánk, a nagy Pánnak világa...
- Szép uri nép, ez itt egy más világ,
 Az időből kitépett ez az óra,
 Sirász e hely, hull reánk a virág,
 A mult s jövő jöttek találkozóra
 65 S nagy Pán vigyáz e szép találkozóra!...

270.

A primadonnák betegek

- Locspocsos, sáros utca hosszán
 Bus, náthás kedvvel baktatok,
 Meg-megnézek egy-egy függönyzött
 Szomorú gyászos ablakot.
 5 Ez is, az is primadonnáé,
 Ki énekelt és berekedt.

Nagyváradon a primadonnák
Nem énekelnek, betegek...

- 10 Locspocsos, sáros utca hosszán
Szállott volt meg a nagy tudat,
Hogy: ha tulsok a primadonna,
Beteggé játsszák magukat.
Másutt kevés a primadonna
S a betegség is kevesebb,
15 Nagyváradon a primadonnák
Szegények mindig betegek.

271.

A brigád haragja

- Hős Kinizsi Pál brigadérost,
Török világból magyar héroszt,
Mért védi vajjon a brigád.
Molnár legény volt, erős karja
5 Holtig vigyázott a magyarra
S nem ismerte Amerikát...
- Más a brigád s a brigadéros,
Sajátját, azt a modern héroszt
Próbálja védni a brigád,
10 Ki velük volt fekete zsoldon
S nem tartá vissza semmi kordon,
Hogy elérje Amerikát...

272.

Urak a szinpadon

- A szinpadon urak tanyáznak,
Igy szól a méltán bus panasza.
Hiába zord rendőri önkény,
Kijátssza mindig ez vagy az.
5 A szinpadon urak tanyáznak
S szorong az erkölcs így nagyon,

Na már pedig hol él az erkölcs?
A szinpadon, a szinpadon!...

A szinpadon urak tanyáznak
10 S a rendőr balgán huny szemet,
Folyik a flört, az invitálás,
Kacér szemjáték, üzenet.
A nézőtérén meg se sejtik,
Hogy hát ez ott fent így nagyon,
15 Hisz oly erkölcsös minden-minden
A szinpadon, a szinpadon...

A komikát interjuvoltam
Az ügyben s ő is kesereg,
Abszolute nincsen inyére
20 Ez uri, szinpadi sereg.
– Hiszen *urak* akadnak – ugymond –,
Nem tagadom, hogy így nagyon,
De *férfiak* ritkán akadnak
A szinpadon, a szinpadon...

273.

Közügyek és színügyek

Néhány perccel újra több lesz,
E jóslás biztosan beüt;
Vigasztalásnak pedig gyöngé,
Hogy így van ez ma mindenütt,
5 Ha valaha, most már szükséges
A városnál a nagy mosás...
– Abszurdum, hogy most a színházban
Annyi a műsor-változás!...

A kiadásunk egyre több lesz,
10 A jövedelmünk egyre fogy,
Bárki meglássa, csődbe jutunk,
Ha nem segítünk valahogy,
Mert pótdóval nem segíthet
Nagyvárad már soká magán.

- 15 – Hát nem tul kellene már lennünk
 A „Vesztaszüzek”-en s „Dadá”-n?
 A hitelünk is vajmi gyöngé,
 Finánciánk csuf habarék,
 Nem konvertál nekünk immár csak
- 20 A kukutyini takarék,
 Amit beszédünk pótdóban,
 Kamatban elfogy ott, fogy itt...
 – Beengedjük vagy ne engedjük
 Ujabb két évre Somogyit?...
- 25 Néhány perccel újra több lesz
 És egyre nő a pótdó,
 Hogy mi lesz, ha ez mindig így megy,
 Sajnos, az könnyen tudható.
 Nagy árverésen eldobolják
- 30 Napestig szépen mindenünk
 S ez aktus után nyargalunk, hogy
 Egy premieren ott legyünk...

274.

[Tisztviselők kaszinója]

- Otthon, Otthon, édes Otthon,
 Régen rólad szól az ének,
 Meg sem voltál s rólad zengtek
 Nagyváradon ifjak, vének.
- 5 Ismerkednek, banketteznek
 Férjeink, a nyomorultak,
 Hitvány módon újra élők
 A betyáros legény-multat.
- Otthon, Otthon, édes Otthon,
 A neved szép, olyan drága.
- 10 Kis *o*-val te voltál mindig
 Minden lánynak kedves álma,
 De nagy *O*-val nem szeretlek,
 Megsughatom talán titkon:
- 15 Mióta az *Otthon* terv lett,
 Az uram soha sincs *ittthon*...

Hamvazó szerda

- Csörgősapkáját vágja az a sutba,
 Aki kifáradt, gethes, vén talán,
 Aki fiatal, az most kezdje újra
 A hamvazó nap rózsás hajnalán.
- 5 Vig Karneválért öltön gyászt magára,
 Sirjon békén, aki sirni akar,
 Él Karnevál és élni fog, hiába,
 Annak, aki még erős, fiatal...
 Az élet oly szép, míg tudunk örülni
- 10 S hamar öregsünk, nagyon is hamar.
 Óh van időnk sok, hamuban csücsülni,
 Ha lángunk mulik s fehér lesz a haj.
 Míg dus a fürtünk s fellángol a vérünk,
 Vétek a bánat, vétek a halál
- 15 S míg a vénségnek jármába nem érünk,
 El a hamuval, éljen Karnevál!...

[Tavaszi és őszi]

- Lantomnak hurja méla vágyba rezdül,
 Hő kedve szottyant vig tavaszi dalra,
 De, hajh, mért hányjunk borsókat a falra,
 Őszi eső hull, permetez veszettül.
- 5 Im gesztenyét süt az ibolyás lányka
 S tegnap tavasz volt. Elég furcsa kázus.
 Nem is csodás, ha beteg e pegázus,
 Hiszen nem tudja, hányadán van már ma.
 Ha ősz, legyen hát ködös, szürke, nedves.
- 10 Ha tavasz, legyen játszi, napos, kedves.
 De igazi ősz s tavasz legyen aztán!
 Mert így bus őszi nem írhat a költő,
 Tavaszi verset még kevésbé költ ő,
 Dühös tehát, a lantját felakasztván...

A csókok átka

- Valami szent, nagy éjszakán
 Vad nászban megfogant az élet
 S azóta tart a nász örökké,
 Minden kis mozgás csókba téved.
 5 Csókok világa a világunk,
 Csókban fogan a gondolat,
 Kicsi kis agyvelő-csomócskák
 Cserélnek tüzes csókokat
 S a legforróbb csókból szület meg
 10 A legszebb, legnagyobb ige,
 Mely hódítóan csap belé
 A végtelenbe, semmibe
 S a leglányhábbs csókból fakadt ki
 A szürkeség, a régi mása:
 15 Nincs vad párzás, nincs tüzes csók ma
 S nincs a világnak messiása.
 Úgy van talán: szép a világ s jó,
 Mi vagyunk satnyák, betegek,
 Jégfagyos csókokban fogantunk
 20 S a fagy a lelkünk vette meg.
 Szent kéj a csók és szent az élet,
 A párzás végtelen sora
 S átok a csók, átok az élet,
 Ha nincs a csóknak mámorea,
 25 Az eltúrt csókok tunya nászán,
 A langyos csókok éjjelén
 Az átok egyre nő fölöttünk
 S így lesz az élet lomha, vén.
 S így leszünk mi, párzó királyok,
 30 Kopottak, búsak, betegek,
 Kiknek csókolni szomjas tűzzel
 Már nem szabad és nem lehet.
 Ha szomjas ajkak szomjas csókot
 Csak szomjas ajkra hintenek,
 35 Ma ez a föld üdvök Olimpja
 S nem laknak itt: csak istenek.

Tavaszi strófák

I.

Azok a tavaszi hullámok,
 Mikről a költők zengenek,
 Való dolog, hogy megvadítják
 A vérkamrákat módfelett.
 5 Való dolog, hogy így tavasszal
 Az ember könnyen tesz vadat:
 Vagy megnősülsz, vagy új viszonyt kötsz,
 Vagy fejbe puffantod magad...

II.

Madonna, donna, primadonna,
 10 A barna, szőke és vörös,
 Kivált e szép magyar Athénban,
 Amelyet átszel a Körös,
 Édes veszély, kivált tavasszal
 S kivált ha asszony mindahány,
 15 De a veszély sokszorta vészes[b]:
 Az ideáloed hogyha lány...

III.

Olyan hamar megejt a mámor
 Korán tavasszal, kis legény,
 Hogy felejtet mily[en] kis summa,
 20 Amit kapsz hónap elsején.
 Pajkos szempár s egy kis staffirung,
 Hejh, begrattak már sokat:
 Ifju legények így tavasszal
 Kerüljétek a lányokat...

279.

Jelentés

Bús, sáppadó poéta-ember,
Édes, bús nóták dalolója,
Még egy tavaszt várt türelemmel.
S ahogy megjött a fecske, gólya,
5 Ahogy az élet újra támadt,
Elébe nyargalt a halálnak.
M meghalt, amikor minden éled,
Csak azért, mert hát: szép az élet!

Tele volt a szíve még dallal,
10 Csak a tüdője volt a fogytán,
Nem harcolt, szegény, diadallal,
A fátum ujjong összerogytán.
Bús, sáppadó poéta-ember
Szívében dallal, szerelemmel,
15 Nagy szomjúsággal sirba lépett,
Csak azért, mert hát: szép az élet!

280.

Aktuális strófák

I.

Ne filozofálj áprilisban,
Mert majd bolondnak tartanak,
Ám azt se hidd, hogy áprilisban
A világ másképen halad.
5 A világ nem olyan nagyon bus,
Mint azt általában hiszik,
Bus bolondságok nem esnek, csak:
Áprilistól-áprilisig.

II.

- Megénekelttem egynehányszor
10 A bűvös, ébredő tavaszt,
Bevallom, hogy inkább szokásból,
Mint *ihletésből* tettem azt.
Tavaszt imádni csak az *ősz* tud
S itt állok már az avaron
15 S óh jaj, az *ihletés* reám szállt,
Hiába üzöm, zavarom...

III.

- Elér az ember lassan-lassan,
Ha csöndben él, ha fut, siet,
Bizonyos kedves stációig,
20 Amikor nem hisz senkinek.
S ilyenkor megriad magától,
Ilyenkor démonok üzik,
Kikeres hát egy *hazugságot*
S arra szent *hittel* esküszik.

IV.

- 25 A *színpad* a legszebb hazugság,
– Méla akkordom ez tehát –
Több a nappal igazságánál,
Amit az ember este lát.
Mennyi hazugság van a földön,
30 Nem is kell mondanom tovább,
Mikor igazságért keressük
A *szép hazugság* templomát!...

281.

Fedák Sári

(Lotti ezredesei)

- Ez a leány a nagy mindennek
Remekbe termett kicsi mása,
A hódító, tüzes, pogány vér
Gyönyörű és szent lázadása.
5 Ez a leány gyönyörűséges ember
Szilaj vággyal, vad szerelemmel.
Nem értitek? Jól van: ne tessék!...
Ez a leány tökéletesség!
- Ez a leány tökéletesség,
10 Ez a leány a szebbik élet,
Ez a leány szomorú vigság,
Ez a leány csak idetévedt.
Körülte sir suhogva, szállva
Heinének s Offenbachnak árnya...
15 Mennyit fog még sirni, bűnhödni,
Mert szebb és különb, mint a többi...

282.

Májusi strófák

I.

- Szeréna, Blanka, Zsóka, meg Irma,
Hajdani sok szép májusi lány,
Ex-trubadurtok könnyeket sir ma:
Hideg a május, gyatra, silány!...
5 Valamikor, hejh valamikor még
Józan ilyenkor nem vala már,
Most hidegebb tán, mint ama norvég
Nóra Xinél: kis léha számár...

II.

Mégis, miként Kurucz Feja
10 – Keresztneve Dávid –
Olykor-olykor minden ember
Szerelemre áhit.
Fogy a téma napról-napra,
Nincs mit célba venni:
15 A szerelem célnak nem sok,
De több, mint a semmi...

III.

Hideg ez az idej május,
Nem fűtenek nekem,
Szerelemről azért zeng tán így
20 E kisdéd énekem...
Milyen nehéz lesz majd szeretni,
Ha lehull mind a hó
S olyan kevés lesz majd a fóka,
Hogy elhal a szerelmi móka
25 S utolsó eszkimó...

283.

Vén faun dala

Pogányok üdve: érlelő nyár,
Nyüzsgő világ, por és salak, –
Én, bús faun, karom kitérom
És áldalak, megáldalak.
5 Sugáros útjaid bejárom,
Ha sugár nincsen is velem:
Én vagyok a legvigabb koldus,
Aki dalol – az útfelen...
Pán ébred. E fáradt világra
10 Egy új világ reszketve készül,
Egy új világ karját kitérja
S mi meghalunk ez öleléstül.
Jön új világ. Jön a szilajság,

Jön a gyönyörök új világa,
15 Örök nyara lesz majd a vérnek
S juniusnak örök virága.
Óh, szent pogányság, jövel, jövel már,
Várnak a bénák és az épek,
Én legjobban, ki nem tudom, csak:
20 Híszem azt, hogy szép az élet...

284.

Nyári strófák

A hit is a vérnek virága,
Martirok kincse, vérvirág
S nincs szebb hit az élet hiténél,
Ez a hit örök ifjuság.
5 Én, bus faun, hiszek e hitben,
Pán én előttem megjelent,
Elküldte az Élet tündérét,
Zsaszának hívják idelent...

285.

Juniusi ősz

Fonnyadt jázmin most a lelkem,
Köd rogyott rá, őszi, lomha,
Rongyos felhők fönt az égen
S itt lent renyhe légnyomás...
5 Ájrópában általában
A hőmérsék alacsony most,
Az esőzés mindenütt nagy:
Tíz-husz milliméteres.
Különben is égövünkön
10 Néhány éve nem jó lakni,
Szittyá ősöm nagy számár volt,
Hogy délebbre nem nyomult.

Most Olaszhon ifja volnék,
Keresztezett turán talján,
15 Bizonyosan vigabb ifju
S tán több pénzü ifju is...

Igy azonban bus vágyódás
S pénztelenség ifja lettem,
Juniusban dideregve
20 Délsugárról álmodom...

Fonnyadt jázmin most a lelkem
S olasz földért sir... hiába...
Pedig oda az ut könnyü
S – *Kaposváron viszen át...*

286.

Nyári strófák

I.

Éjszakázva sokan élnek,
Éjszaka van télen, nyáron:
Mégis több egy nyári éjjel,
Mint a téli tizenhárom.
5 Szürkeség a nap világa,
Járok benne gonddal, bajjal:
Ti vagytok a világosság,
Nyári éjjel, nyári hajnal!...

II.

Igy nyáron a tiszta művészet
10 – Hiába minden – meg nem ingat,
Virul az epikuri nézet,
Az orfeum, a tarka színpad;
Mérges virágról szedni mézet
S átvirrasztni az álmainkat.
15 A komor bölcs bármit beszél,
Ez a legédesebb veszély...

III.

Én nem voltam még szalmaözvegy
S ha sejtelmem jó: nem leszek,
És én mégis könnyen megértek
20 Minden bús szalmaözvegyet.
Bús polgári egyformaságból
Kirugni oly jó néha is,
A szalmaözvegy filozófus,
A szalmaözvegy nem hamis...

IV.

25 Nyári éjjel, nyári hajnal,
Szívj magadhoz még egy kissé,
Jön a levelek hullása
(Vers szól erről, a nagy Kissé)
Jön a levelek hullása,
30 Jön a darvak távozása,
Jön az ifjúság mulása.
Nyári éjjel szívj magadhoz,
Pezsdítsd, őrjítsd meg a vérem,
Hadd lobogjon még egyszer fel
35 Bolondosan, tüzzel, verével,
Talán-talán nemsokára
Nyugalommal is beérem...

287.

Lótusz virág

Lótusz virág, lótusz virág,
Szent kelyhedet megcsókolom, lásd,
Aztán felhőzni kezd a lelkem,
Aztán keserű záport hullat,
5 Lótusz virág, lótusz virág...
Én feledésre sohse leltem,
Én siratom az örök romlást,
Én siratom napkeletet,
Siratom a Gangesz partját,

- 10 Honnan romlásra elkerültünk,
 Lótusz virág, lótusz virág...
 A mi hazánk ez sohasem volt,
 Mi csak romlásra éltünk itten,
 A fény és illat buja álmát
- 15 Elvette egy kegyetlen isten
 S mi már csak sirattuk az álmot.
 E világ nem a mi világunk,
 Megöltek a hideg virágok,
 Megöltek engem s téged is,
- 20 Lótusz virág, lótusz virág!...
 Szent kelyhedet megcsókolom, lásd,
 Mecsiratom az örök romlást
 S veled hal meg szent napkeletre
 Vágyódva, sírva, összeesve
- 25 Az én idegen lelkem is,
 Lótusz virág, lótusz virág...

288.

Pusztul a lótusz

- A Nymphaea thermalisból
 – Amint tudósítónk jelenti –
 Néhány év mulva csokrot nem köt
 Nagyvárad táján senki, senki!...
- 5 Ez egzotikus ritkaságunk,
 Mely még csak Pöstyénben honos,
 Püspökfürdő környékén pusztul
 S ehhez több ok járul, szoros.
 Pecszenzmárton pocsolói,
- 10 Hájó és Rontó árkai
 Kezdték ujabbban e virágnak
 Veszedelmesen ártani.
 Ökrök, lovak, disznók legeltek
 Sajátságos nagy kelyhein
- 15 S e ritka növény el is pusztul
 Már vármegyénk e helyein.
 Sőt a fürdőben is elpusztul,
 Tenyészése máris sovány
 S ami még terem, fölhasználja

- 20 A modern ipartudomány.
Ami virágot összeszednek,
Az mind földolgozásra vár,
Ugyanis likört gyárt belőle
A Moskovits Mór és fia gyár.
25 Érdekes dolog az különben,
Hogy minden tropikus növény
A mi mérsékelt égövünkön
Elsenyvedt, hitvány és szegény,
Aztán kipusztul végre lassan
30 Még gondos kezeléssel is,
Így járt már sok tropikus növény
S a Nymphaea thermalis is...

289.

[Benedek lantos rigmusai]

[I.]

- Minden világi harcok
Hiuk és buták,
Fülemnél elrepülnek
Minden disputák,
5 Hirnek, pénznek éntőlem
Nem jár becsülés,
Egy kis étel, ital kell
S kényelmes ülés.
- Ha néha boros kedvvel
10 Nótába kapok,
Beszélhetnek, mig tetszik,
Bármit a papok.
Ugyis rövid az élet,
Nyujtani nem lehet,
15 Élj hát benne vigszággal
Szegény Benedek!...

[II.]

Nem szánom ifjui végem,
Csókban, borban volt bőségem,
Nincs gyermekem, feleségem,
20 Magam halok, magam éltem.
Adósságom semmi itten,
Ember[ek]ben sohse hittem,
Ami vétkem van vagy nincsen
Megbocsátja a jó Isten!...

[III.]

25 Ti barátok, nehogy higgyétek,
hogy lelkemet megmentettétek,
mert igen sok azon a véték
s ti csak a borral növeltétek!

290.

Szívek messze egymástól

Valahol egy bús sóhaj szállt el
S most lelkemen pihen,
Valahol kacagás csendült most
S mosolyog a szívem.
5 Valahol szép lehet az élet,
Mert lány után futok
S valahol nagy lehet az átok,
Mert sírni sem tudok.

Valahol egy szívnek kell lenni,
10 Bomlott, beteg szegény,
Megölte a vágy és a mámor
Éppúgy, mint az enyém.
Hallják egymás vad kattogását,
Míg a nagy éj leszáll
15 S a nagy éjen egy pillanatban
Mind a kettő megáll.

Témák

- Ez még a régi barna éjjel,
 Meredten fekszik lomha szárnya,
 Nincs kóbor lelke, nincsen árnya...
 Ez még a régi barna éjjel...
 5 Csak az én fáradt lelkem tépi
 Sötét, nehéz, bús fátyolát.
 Hejh, régi útja már ez néki,
 Űzi tovább az éjszakába
 Egy elromlott, zakatoló szív...
 10 Űzi tovább...
- De hajnalok feslését érzem
 S szárnyverését jövő nagy hiteknek,
 Az én hitem fog virágozni, fog még.
 Lesz még hitem pokolgyújtó, merész,
 15 Szent grádusán megáll a gyöngye ész:
 Az én hitem nem erkölcs, nem szokás,
 Az én hitem csodás, nagy álmodás,
 Az én hitem több, mint egy kurta óra,
 Mely összegyűjt színháztalálkozóra,
 20 Az én hitem új földre nyit kaput,
 Az én hitem pusztítani, ölni tud,
 Keserü könnyel színig telt kehely...
 Az én témáim nem pihentek el...
- ...Azuba jó ...Zsidó leány, szegény,
 25 Leroskadott a tenger fövényén,
 A vére lüktet, harmatteste reszket...
 Aki hurcolta a súlyos keresztet,
 A Messiás kenetje, szava hője,
 A szeretőjét rabolták el tőle
 30 S csináltak egy jámbor, papos világot,
 Mely megöli a vágyat és az álmot.
 Ez a bús lány rekedt hangon kiáltja:
 No, szép világ, hát most meg vagy-e váltva?

- 35 És a sziget... Óh, milyen régi témám!...
Két jó barát s két asszony menedéke,
Nem tud róluk a nyüzsgő földnek népe
S ők együtt ülnek epekedve, némán...
Idehozta elgyötrött lelkük álma
S visszavágynak a rossz, lármás világba...
40 S a többi mind!... Milyen merész, nagy álmok,
Azt hiszem, hogy majd csak egyszer kiállok
S zászlót fogok, ha senki sem követ:
Idenézz! Tömeg!...

*

- De most még...
45 Ez még a régi, barna éjjel,
Meredten fekszik lomha szárnya,
Nincs kóbor lelke, nincsen árnya,
Ez még a régi, barna éjjel...

1903

Blaháné

- Szépséges nagy asszony,
 Tündére ennek a csodás kis világnak,
 Ahol élünk gyöngé, kicsiny hittél, kedvvel,
 Birkózunk idegen, dölyfös istenekkel,
 5 Vérrrel, igazán, itt csak Téged imádnak,
 Csak Téged imádnak.
 E szomoru földből, e vérirtas földből,
 E fáradt világból Te hoztál ki lelket,
 Bátorságos szíveddel csak azóta vallunk
 10 Gyermeki szerelmet
 E szomoru földnek, e vérirtas földnek,
 Ahol fiatalon dőlnek ki a tölgyek
 S bimbó idejükben hullnak le a rózsák...
 Óh mennyi sok emlék, óh mennyi valóság,
 15 Szépséges nagy asszony, mennyit sirtál értünk
 S mennyit mosolyogtál,
 Mintha e fáradt, bus, édes kis világnak
 A tündére volnál,
 Jóságos tündérünk,
 20 A mi magyar vérünk, a mi tisztább vérünk.
 Talán soká, egyszer az lesz ez a fajta,
 Amivé ez a szent, buja föld akarta
 S akarja szent, termő tavaszokkor tenni:
 Fogunk mi még hinni, fogunk mi szeretni
 25 S nótás, szent asszonyról fog szólni az ének:
 Valánk egy időben bus, fáradt szegények.
 S jött közénk egy asszony,
 – Soha igazabbat, soha jobbat, szebbet! –
 Óh be nagyon kellett,
 30 Óh be nagyon kellett ez a csodaasszony,
 Hogy ebből a földből életet fakasszon
 S magyar legyen értünk,
 Szépséges, nagy asszony,
 Mi szent magyar vérünk, a mi tisztább vérünk:
 35 Ha itt több lesz a vér, ha itt több lesz a hit,
 Te általad élünk,
 Ezer év múlva is Terólad mesélünk!...

Vizió a lápon

Ez itt a láp világa. Szürke,
 Silány, szegény világ. Megülte
 Az örök köd, mely egyre rémít.
 A láplakók közt várom én itt
 5 Az én szép, fényes reggelem,
 Bús esti köd rémít s borul rám,
 De az a reggel megjelen.

Rémek között, gomolygó ködben
 Elszürkül minden itt a lápon,
 10 A lelkem villan néha-néha,
 Szikráit a rémekre hányom
 S hogy el ne izzék, hogy legyen:
 A szürkeségből néha-néha
 Kidugom büszke, nagy fejem.

Vagyok fény-ember ködbe bújva,
 Vagyok veszteglő akarat,
 Vagyok a láplakók csodája,
 Ki fényre termett s itt marad
 Ködomlasztó reggelre várva,
 20 Várván, jön-e a virradat.

Az lesz, virradat. Csoda-reggel.
 Vulkánhegyek nőnek a lápon,
 Jön a sugár egész sereggel,
 Végigcikázik a világon.
 25 Lángoszlop lesz, mi most ködös rém,
 Lángfolyó lesz a szenny, salak
 S a veszteglő bús akaratból
 Lesz diadalmas akarat.

Talán vulkán-hegyekre lépek
 30 Vérvörös, büszke lobogóval
 És torlaszok fölött süvöltök
 Rombolni hívó bomba-szóval,
 A büntengert szabadítom föl,
 Hogy kiszakítson nádat, tölgyet,

35 Hogy végtől-végig hömpölyögjön,
Hogy megtisztítsa jól a földet,
Hogy tobzódjék a rég veszteglő,
A gátra szomjas akarat.

De lehet, hogy a vulkán-hegyre
40 Fölnevet hozzám egy alak.
Arany-vörös hajtenger földje,
Fehér hab legyen melle, válla,
Gyilkos szemű, forrón lehellő
Legyen majd ez az ördög lánya
45 S én elhajítom lobogómat,
Rohanok, bukom ő elébe,
Égetni vágyva, lángban égve,
Százszorozva duzzad föl bennem
A lép lenyűgözött hatalma:
50 Ráomlom gyilkos szerelemmel,
Beföd az arany-vörös tenger
S én elmerülök ölje, halva.

294.

A könnyek asszonya

I.

Én, a siratlan fájdalomnak
Szegény, bolond, kopottas hőse,
Hirdetem, íme, mindéneknek:
Nincs más valóság, csak a könny...
5 Ott hömpölyög holdfényben a folyó,
Tengert keres, rejtett, sötét vizűt,
Két remegő, bús árny úszik azon:
Én, a siratlan fájdalomnak
Szegény, bolond, kopottas hőse
10 S a könnyek asszonya...

II.

Bús arcát érzem szívemen
A könnyek asszonyának,
Rózsás, remegő ujjai
Most a szívembe vájnak,
15 Érzem az illatát is ám
A rózsás, gyilkos ujjnak
S véres szívemre szomorún
A könnyek hullnak, hullnak.

Az ajka itt mar édesen,
20 A haja ide lebben,
Az egész asszony itt pusztít,
Itt, itt: az én szívemben.
Bosszút itt áll az életért,
Aknát itt ás a multnak.
25 Véres szívemre szomorún
A könnyek hullnak, hullnak.

Nagy az én bűnöm. Vessen is,
Kire a végzet mérte,
Hogy a könnyek szfinksz-asszonyát
30 Megérezze, megértse.
Maradjon szent talánynak Ő,
Maradjon mindig újnak.
Véres szívemre szomorún
A könnyek hullnak, hullnak.

III.

35 Egy kis világ, egy bús, kis világ széthull,
Fehér, sístergő lángban elég,
Áldott, szent asszony, csodálatos asszony,
E láng nem sérti, bántja szemét?
Mert akkor... Akkor csöndes elmulás lesz,
40 Sötét órában. Nem lesz fény, zsvaj,
Meg ne rebbenjen két könnyben úszó szem:
Nincs semmi baj...

IV.

- Add a kezed, most induljunk csendben...
Nem!... Rohanjunk, míg vágyunk nem lohad,
45 Kocsinkon függöny, a szívünk könnyben,
Míg emberek közt száguld a vonat
S kiszállunk majd egy csodálatos tájon,
Hol semmi sincs, csak illat és meleg:
Fölszikkasztjuk a könnyeinket
50 S megengeded, hogy szeresselek...

295.

[Zűrzavaros ifjú melódiák...]

- Zűrzavaros ifjú melódiák,
Szegény, tikkadt dalmadarak,
Ha valahol daltalan a világ,
Megszállnotok talán szabad.
5 Hol fél-kínok, fél-vágyak égnek,
Ott talán titeket megértnek...
Hol az élet fájó, nagy kérdés,
Maradjatok,
Ott hol könnyben fürödhettek,
10 Lehettek még egész dalok
Ti bús szegény, kis fél-dalok!...

Érminszeny Ady Endre
903 nov. 11.

296.

Elűzött a földem

- Az én földem aludni akar,
Itt most szent, néma árnyak ingnak.
Engem ideűztek a hegyek,
Ez az én földem. Itt ütök
5 Téli tábort az álmainak.

Kék hegyek ködje omlik ide,
Hóharmatos a tarka avar,
Az én földem aludni akar:
Pedig én ide ünnepre jövök,
10 Fura lányokkal jövök ide:
Rózsa-lugas kell, nászágy kell nekünk,
Hahó, vén alvó, itt megpihenünk.
Meddő álmok e sápadt némberek,
Menyasszony mind, az egész sereg,
15 Elmúlt a nyár s ez mind nászágyra vár:
Ködharangok búgnak, zene szól,
Jön a vőlegény a hegyek alól.

Hideg ez a sík, fátyolos arcú.
Átgázolom a ködtakarót. Csönd.
20 Dobogok lábammal a földön,
Hiába költöm, hiába költöm:
Az én földem aludni akar.
Károgó varjak csapata száll,
De néma, de csöndes az avar.

25 „Megjöttem. Hallod? Én vagyok itthon,
Aki rég elment, az a fiad.”
Bomlik a fátyol, reszket a sóhaj,
A hullafoltos, vén Alvó riad.
„Honnan jössz?” „A városból jövök,
30 Hozzád jövök, már rég haza vágyom.”
„És mit akar itt e cifra sereg?”
„E cifra sereg? Hát látod te is?
Ez mind csak álom, néhány nyári álom.
Forrók, buják, meddők szegények,
35 Együtt bolyongtunk, velük élek,
Nem tudta megáldani sehogy
Szomjas méhüket a városi nyár,
Erődért jöttünk a nagy pillanathoz,
Ez a meddő sereg csodádra vár.”

40 A köd kavargott, rám ült, befedett,
Átokzsivaj zúgott az avaron:
„Legyetek meddők, így akarom.
Bomló, beteg vágy nászt itt nem terem,
Az én síkomon nyílt a szerelem.

- 45 Itt a Jövő az úr a csók felett,
Itt nyáron szeret, aki szeret.
Úzó vágnak itt nem üt csókos óra,
Pusztulj innen város beteg lakója,
Itt szűz világ van, álomnak szaka
50 S nem villámfényes nap az éjszaka,
Betelő a vágy, testes az álom,
Az élet mindig győz a halálon,
Itt álom és csók tiszta és egész,
Utánuk nem láz jó: szent pihenés.
55 Itt kínzó láz nem pusztít a szíven:
A sík ölel, terem és megpihen.
Az én sík-lelkem benned a lélek,
Neked nem kellett a sík-élet:
Szólít a város, várnak a hegyek,
60 Én idegennek ágyat nem vetek.
Bús álmaiddal vándorolj tovább,
Oda, hol egymás öldöső fele
A Csóknak és Termésnek istene,
Oda, hol célja, rendje nincs a csóknak
65 S becsük van a magtalan álmodóknak,
Hol betelő vágy nincs s örök a láz:
Itt nincs már csók, megérett a kalász.”

- Kalásztalan, bús lelkem indult,
Elhalt a ködharangok hangja s a zene
70 S én szálltam az álom-lányok csapatával
A város fele.
A szárnyam súlyos, szörnyű nesztelen,
Nézem a várost és nincsen szemem,
Sírnék: nincs könnyem, szólnék: nincs szavam,
75 Csak szállok búsan, némán, magasan:
Elűzött a földem.

297.

A másik kettő

Csókoljuk egymást, együtt pihenünk,
Áltatjuk egymást, hogy egymásra vártunk,
Halvány az ajkunk, könnyes a szemünk,
Sápadt a lángunk.

- 5 Piros kertek közt futott az utunk,
Piros, bolond tűz lángolt szíveinkben,
Egymás szemébe nézni nem tudunk,
Itt sápadt minden.
- Csókoljuk egymást biztatón, vadul,
10 Nappalba sír be minden csókos estünk,
Hiába minden, csók ha csókra hull,
Hideg a testünk.
- S piros kertekből, úgy tetszik nekünk,
Közelg egy leány és egy ifjú ember
15 S mi, im, egyszerre forrón ölelünk,
Nagy szerelemmel.

298.

Boldog örvény

Valaki (szeme lélekbontó)
Kérdett valamit s így feleltem:

- Ez a panteon akkor épült,
Mikor örvényben élt a lelkem,
5 Amikor még deszka-királynők
Koronázták meg minden álmom...
Ne féljen, édes, nem lesz többé
Ilyen bolond vér-áradásom.
Nem kerüli lelkem az örvényt
10 Ma sem, ha a vágy odavonja,
Minden csatázó léleknek van
Egy masztiksz-szagu panteonja,
De az enyém nehéz, vasajtós,
Vashomlokára odavésve:
15 Meg nem nyílik, mert becsapódott
Valamikor, anno: Irénke...

Valaki (szeme könnyet ontó)
Sóhajtva, búsan ennyit mondott:

- Maguk hozzánk akkor kerülnek,
20 Ha már nem vadak, nem bolondok...
Amíg örvénybe tudnak szállni,
Hiába intünk mi utánuk,
Deszka-királynők koronáját
Ragyogja be a legszebb álmuk.
- 25 Amikor már reánk kerül sor,
Pogány, lázongó vérük lomha,
Mindeniküknek megtelt immár
A maga kised panteonja...
...Mért rabolnak *ott* meg bennünket?
- 30 Mért szomjasak *ott* annyi vérré?
– Oh, boldog örvényl... Maga ott járt
Valamikor... Boldog Irénke...

A fehér csönd

Karollak, vonlak s mégsem érlek el:
 Itt a fehér csönd, a fehér lepel.
 Nem volt ilyen nagy csönd még soha tán,
 Sikolts belé, mert mindjárt elveszünk,
 5 Állunk és várunk, csüggedt a kezünk
 A csókok és könnyek alkonyatán.
 Sikoltva, marva bukjék rám fejed
 S én tépem durván bársony-testedet.
 Nagyon is sima illatos hajad,
 10 Zilálva, tépve verje arcomat.
 Fehér nyakad most nagyon is fehér,
 Vas-ujjaim közt fesse kékre vér.
 Ragadjon gyilkot fehér, kis kezed:
 Megállt az élet, nincsen több sora,
 15 Nincs kínja, csókja, könnye, mámore,
 Jaj, mindjárt minden, minden elveszett.
 Fehér ördög-lepel hullott miránk,
 Fehér és csöndes lesz már a világ,
 Átkozlak, téplek, marlak szilajon,
 20 Átkozz, tépj, marj és sikolts, akarom.
 Megöl a csönd, ez a fehér lepel:
 Úzz el magadtól, vagy én üzlek el.

Jehan Rictus strófáiból

I.

Koldusait a csóknak és reménynek,
 Kiket legyőzött, letiport az Élet,
 Ha dús leszek majd, én a koldus, árva,
 Behívom egy új, fényes palotába.
 5 Milyen sereg lesz. Már előre látom:
 Jönnek rongyokban, véznán, halaványon,
 Akiknek mindig hazudott az Élet,

A megcsömörlők, undorodtak, vének,
Akiknek hátát véresre taposták
10 Birkózni tudó, ügyesebb legények.

*

Ház lesz. Tán kunyhó. Vagy egy deszka-pad tán,
De irgalom fog lakozni felette,
Nem mint a jó szív sok bűzös barakkján,
15 Hol elkönnyvelik az irgalmasságot
S hol nem lel senki könnyre, szeretetre.
Ház, hol nem hull ránk megvetés és átok.

*

Istenem. Egy ház. A mienk egészen.
Hol nincs házmester, fertály és robot-nap,
Hova a fáradt bátoran benyithat,
20 Csak érezze, hogy a földön van épen
S pihegget bátran, szabadon és mélyen.

II.

Él minden szívben egy bolond Kiméra,
Van mindenkinek álom-szeretője:
Ráleltem én is már a magaméra.
25 Enyém. Ne fájjon a más feje tőle.

Hajh, mert veszett egy legény vagyok én ám:
Amíg mások a vackon szenderegnek,
Én egy Madonnát hívogatok némán,
Nagyasszonyát az esett embereknek.

30 Bolond kis eset. Sokszor sírni késztet:
Nyakig a szennyben, mindig akkor látom,
Mikor a hátam gyöngye egy útésnek
S bőröm egy garast nem ér örök áron.

35 Mikor húz a sár s mint a puskafojtást,
Úgy rágom össze fogammal a szitkom,
Mikor vergődöm és dühöngök folyvást,
Akkor jelensz meg, én sugaras Titkom.

Ott, a barakkban, ott látom az ágyon,
Öt, a csodásat, szűzet és fehéret.
40 – Te, Te, Királynő, én rongy nyoszolyámon?
S elszáll holt fénnel, mire odaérek.

Hogy ki? Nem tudom. És sohase kérdem.
Úgy kél föl bennem, mint nyáreste Holdja,
Úgy lobog, mint a fáklya csodafényben,
45 Ó az én lelkem lobbantó koboldja.

Éjem és Sorsom egy mély katlanában
Valahol les rám. Melle nyíló rózsa,
Úgy tüzel, úgy ég két szeme a vágyban,
Bennük buzog tán minden Idők csókja.

50 Ó tán a Szépség, Irgalom? Be várom.
S Ó én reám vár. Be régen is várhat,
Míg átgázolok könnyen, véren, sáron.
Ó nem csufolja az én rossz ruhámat.

55 Óh, messze van még. Szent, sápadó árnya
Behull vermén a titkos, barna Éstnek,
Síroknak földjén lehet a hazája,
Hol süket kéjjel, álomban szeretnek.

De egyszer. Nyirkos, gyilkos, éji órán,
Óh borzalom és keserűség Éje,
60 Könyörülsz majd az aszfaltok lakóján
S szűzen, csókosan elküldöd eléje.

De kit? (Óh, rongyos koldus, bamba, léha,
Hogy a te vágyad vágyakat fakasszon?
Nézted tükörben vánnyadt tested néha?)
65 Hol az a híres, csókos, szűz Menyasszony?

Én Istenem. Hisz olyan mindegy végre,
Azért szeretne, hogyha élne, vóna.
(Baktass, rohanj hát tovább a vad éjbe
S álmodj, ha még tudsz, álmok álmodója.)

Tüzes seb vagyok

Tüzes, sajgó seb vagyok, égek,
 Kínoz a fény és kínoz a harmat,
 Téged akarlak, eljöttem érted,
 Több kínra vágyom: téged akarlak.

- 5 Lángod lobogjon izzva, fehéren,
 Fájnak a csókok, fájnak a vágyak,
 Te vagy a kínom, gyehennám nékem,
 Nagyon kívánlak, nagyon kívánlak.

- Vágy szaggatott föl, csók vérezett meg,
 10 Seb vagyok, tüzes, új kínra éhes,
 Adj kint nekem, a megéhezettnek:
 Seb vagyok, csókolj, égess ki, égess.

Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról

- Anyósról fog a nóta szólni,
 E tárgy előre meghatott,
 De vannak poétikus anyósok
 És poétikus kalapok:
 5 A piripócsi kalapok.

- Párisba jött az anyós egyszer,
 Gondot, bút, bajt otthon hagyott,
 Vídáman jött s magával hozta
 Azt a bizonyos kalapot, –
 10 A piripócsi kalapot.

- Párisban van, hej számos utca
 És minden utcán sok sarok,
 De vő nincs, ki áldja anyósát
 És anyósán a kalapot,
 15 A piripócsi kalapot.

A dal itt fordul szomorúbbra:
A vő, míg bírta, hallgatott;
De kifakadt végre, – s egyelőre
Szidni kezdte a kalapot,
20 A piripócsi kalapot.

A kalap sokat elbírt volna,
De jöttek komolyabb bajok;
A vő végre megúnta szidni
Anyós helyett a kalapot,
25 A piripócsi kalapot.

Mikor az anyós látni kezdte,
Hogy a vők itt sem angyalok
S az anyóst Párisban sem imádják, –
Bepakolta a kalapot,
30 A piripócsi kalapot.

Vonatra ült az anyós ekkor,
Cipelvén tenger bánatot
S nem kevesebb podgyászt, köztük
Skatulyában a kalapot,
35 A piripócsi kalapot.

És itt nyer az anyós a versben
Szép, poétikus alakot:
Otthon rágondolt zord vejére
S úgy sajnálta – a kalapot,
40 A piripócsi kalapot.

Elfojtott minden nehéz érzést,
A vő amnesztiát kapott,
Csak egy bűne maradt rováson:
Megsértette a kalapot,
45 A piripócsi kalapot!

A morál: egyformán rossz anyósi,
Női, hitvesi állapot,
Szülei, gyermeki, testvéri...
Mért nem lehetünk kalapok
50 Mínd? Piripócsi kalapok...

303.

[Tudni akarjátok...]

[*Jacques Le Lorrain nyomán*]

Tudni akarjátok, ki vagyok? Halljátok.
Kóbor lovag vagyok, ki vad dühvel telve
Irtja a gazságot, s akinek a lelke
Átölel bus anyát, koldust, elesettet
5 S szereti azokat, kiket nem szeretnek...
Hazátlan csavargó...

Bolondja vagyok a napnak, égnek, térnek
S a szőke gyermekek bizó, kék szemének.
Még a rablókat sem vetem meg, ha hősek,
10 Bűszke homlokuak, vidámak, erősek.
Kényszerből gyáva, hős vagy gyöngye az ember
S mindenki annyit ér, amennyit tesz és mer.

304.

Egy párisi hajnalon

Sugaras a fejem s az arcom,
Amerre járok, száll a csönd, riad,
Fölkopogom az alvó Párist,
Fényével elönt a hajnali nap.

5 Ki vagyok? A győzelmes éber,
Aki bevárta, ime, a Napot
S aki napfényes glóriában
Büszkén és egyedül maga ragyog.

Ki vagyok? A Napisten papja,
10 Ki áldozik az éjszaka torán.
Egy vén harang megkondul. Zúghatsz.
Én pap vagyok, de pogány pap, pogány.

Harangzúgás közt, hajnalfényben
Gyujtom a lángot a máglya alatt,
15 Táncolnak lelkemben s a máglyán
A sugarak, a napsugarak.

Evoé, szent ősláng, Napisten.
Még alszik itt e cifra rengeteg,
Én vártam, lestem a te jöttöd,
20 Papod vagyok, bolondod, beteged.

Sápadt vagyok? Piros sugárt rám.
Boldog Ad-üköm pirosabb legény
Volt ugyebár, mikor papod volt?
Hej, sápadok már ezer éve én.

25 Szent Napkeletnek mártirja vagyok,
Aki enyhülést Nyugaton keres,
Táltosok átkos sarja talán.
Sápadt vagyok? Oh, fess pirosra, fess.

Gyülölöm dancs, keleti fajtám,
30 Mely, hogy kifáradt, engemet adott,
Ki sápadtan fut Napnyugatra,
Hogy ott imádja Urát, a Napot.

Hogy volt? Mindegy. Fáradt a vérem,
Imádom a fényt, lángot, meleget,
35 Keresek egy csodát, egy titkot,
Egy álmot. S nem tudom, mit keresek.

Keleti vérem, ez a lomha,
Szomjúhozóan issza Nyugatot:
A Napisten legbúsabb papja,
40 Rég kiszórt, fáradt sugara vagyok.

Egy nóta csal. Rég dalolhatta
Szent Ázsiában szép, vad barna lány,
Egy illat úz, csodavirágból
Lehelte tán be egyik ősanyám.

45 Valami ősi, régi rontás
Száll előttem s én lehajtom fejem,
Várok valamit. S amit várok,
Nem dicsőség, nem pénz, nem szerelem.

Mit várok? Semmit. Egy asszony
50 Utamba állt és néha csókot ad:
Sohse látott ez a csókos Páris
Betegebb és szomorúbb csókokat.

Várok. Lesz egy végső borzongás,
Napszálltakor jön, el fog jönni, el
55 S akkor majd hiába ébresztnek
Könnyes csókkal és csókos könnyüvel.

Elmúlik a Napisten papja,
A legfurcsább és a legbetegebb,
Aki fáradt volt, mielőtt élt
60 S aki még Párisban sem szeretett.

Evoé, szent ősláng, Napisten,
Kihuny a láng, Páris riadva zúg,
Új csatára indul az Élet,
A nagyszerű, a pompás, a hazug.

65 Én is megyek, kóbor, pogány hős,
Új, balga Don, modern, bolond lovag,
Ki, mi van is, irtja, kiszórja
Önlelkéből az áldott álmokat.

Sugaras a fejem s az arcom,
70 Zúg a harang, megyek lassan tovább:
Megáldozott a dús Párisnak
Kövein a legkoldusabb nomád.

305.

A Mese meghalt

Mese-zajlás volt. Még élt a Mese
S egy tavaszon én valakire vártam.
Mese-zajlás volt. Zajlott, sírt a vágyam,

Parthoz sodort egy illatos mesét,
5 Parthoz sodort egy kósza asszony-árnyat.
Hol szedte? Merre? Nem tudom, de szép,
Új mese volt ez s az árny csodasápadt.
Mindig szerettem árnyat és mesét:
A legszebb mesét és a legszebb árnyat
10 Egy babonás tavaszi éjszakán
Addig kérleltem, míg életre támadt.
Mese-zajlás volt. Még élt a Mese.

Mese-zajlás volt. Meghalt a Mese
Ugyanez éjjel. Bénán, félve, fázva,
15 Élő mesére s élő asszonyára
Riadtan néztem. Nem az én mesém.
És ez az asszony, ez a csodasápadt?
Ez Minden-asszony, ez nem az enyém.
Tolvaj a lelkem, idegen csodákat,
20 Idegen árnyat terem és mesét:
A mese régi s rizsporos árnyat
Kérleltem egy tavaszi éjszakán,
Mikor a vágyam utolszor megáradt.
Mese-zajlás volt. Meghalt a Mese.

306.

Fájdalmak

[*Marthe Dupuy nyomán*]

Óh, nem szövik sehol az én szüz nászruhámat,
A könnyü fátylat én, óh, mindhiába várom,
A lenge hó-fátylat, fehéret, mint az álom,
Mely szivemben dalolt s imája volt a vágynak.

5 Óh a kéz a kézben, ha a nap fényre lobban!
Óh életünknek ránk mosolygó erős párja!
Óh, boldogságos csönd, halk csókok szent futárja
S fejünk egy hü sziven boldog epedő gondban...

10 Óh, ifju lovag, kit vártam ifju reményben,
Mért hagytál egyedül, mért nem jöttél el értem?!...
Édes, gyöngéd névvel hivtalak, mindhiában!...

Óh, álom-vőlegény, uram, lelkemnek fénye,
Ifju odaadásom megigért vőlegénye,
Óh, jaj, mint gyászollak téged, kit sohse láttam!...

307.

Meg akarlak tartani

Órjít ez a csókos valóság,
Ez a nagy beteljesülés,
Ez a megadás, ez a jószág.

5 Öledbe hullva, sírva, vágyva
Könyörgök hozzád, asszonyom:
Úzz, kergess ki az éjszakába.

Mikor legtüzesebb az ajkam,
Akkor fagyjon meg a tied,
Taposs és rúgj kacagva rajtam.

10 Hóhérok az eleven vágyak,
Átok a legszebb jelen is:
Elhagylak, mert nagyon kívánlak.

15 Testedet, a kéjekre gyultat
Hadd lássam mindig hódítón,
Illatos vánkosán a multnak.

Meg akarlak tartani téged,
Ezért választom örödü
A megszépítő messzeséget.

20 Maradjon meg az én nagy álmom
Egy asszonyról, aki szeret
S akire én örökre vágyom.

Egy ócska konflisban

Királyném, kigyultak a lángok,
 Aranyos hintónk íme, száll,
 Ma a nép közé vegyülünk el,
 Te a királyné s én a király.
 5 Lásd, ez a fényes kocsitenger
 A villámfényes fák alatt
 Mi érettünk hullámszik, fénylik,
 Hogy téged s engem lássanak.
 Királyném, bocsásd le a fátylad:
 10 Ma este kegyosztók leszünk.
 (Döcög, döcög az ócska konflis
 És mi sápadtan reszketünk.)

Királyném, megölnek a vágyak.
 Sohse vágyott, mint te meg én,
 15 Földi pár úgy az élet-csúcsra
 És sohse volt még ily szegény.
 Vágy, élet és sugár a lelkünk
 És utunk mégis koldus-út,
 Jogunk van minden fényességhez,
 20 Amit az élet adni tud.
 Király vagyok és te királyné,
 Hát trónunk sohse lesz nekünk?
 (Döcög, döcög az ócska konflis
 És mi sápadtan reszketünk.)

Midász király sarja

Susogó nádas mezejében járok,
 Királyi bottal csapkodok kevélyen
 És zúg a nádas csufondáros mélyen
 Királyi bottal valamerre járok.

5 Érttem a titkot, a nádi beszédet,
Susog a nádas s én messzekiáltok:
Nádi világ, im megjött a királyod,
Midásznak sarja szállott im elébed.
S bármint kacagtok léha, lenge nádak,
10 Hódolni fogtok új Midász királynak,
Hódolni fogtok bizonyosan nékem.
Mert szent az őszám, szent királyi trónom:
Ősömet áldom, trónomat megóvóm
Itt, a susogó nádak mezejében.
15 Hallod-e, nádas? Be szép a világ itt.

Áldalak nádas, óh, áldalak, Élet.
Szépségedért, mely a vaknak világít,
Nyugalmadért, mely keresi a harcot,
Igazadért, mely süket fülbe harsog.
20 Áldom én mindazt, amit te adsz, Élet,
Nagy gyávaságod, mely kifog a hőson
S áldom Midászt: én számárfüles őszám.

Óh király-őszám, be szép dolog élni
Számárfüllel és őszám királyi bottal,
25 Lelkendező, bolond, részeg robottal,
Óh király-őszám, be érdemes élni
Itt, a susogó nádak mezejében.
Áldalak újra, hálásan, kevélyen
Minden kis percért, amelyben örültem
30 És kacaghat itt a nádas körültem:
Úr és vidám lesz Midász sarja itten,
Kacagj csak nádas, én hiszek a hitben.

Akárhogy is, de gyönyörű a reggel,
Mely jönni fog majd hírrel, győzelemmel,
35 Szépek a dalok, melyek fognak zengni
És érdemes lesz őszámjengve szeretni
A csókos asszonyt, ki majd eljön értem.
Szépek a vágyak, az álmok, a tettek,
A csókok, melyek ezután születnek
40 S szent vagyok én e részeg mámor-vértben.

Az el nem dalolt csodaszép daloknak,
A sohsem csókolt csókos asszonyoknak,
A csak álomban élő büszke tettnek,

- 45 A szép holnapnak, meg nem érkezettnek
Vagyok királya, vagyok büszke hőse,
Aki utálja a mát, ezt a holtat,
Kinek az álma a szent, titkos Holnap
S a számárfüles Midász volt az őse.

310.

Este a Bois-ban

- Befődte lelkemet és Párist
Muzsikás, halk, szomorú este,
Eltévedtünk. A nagy Bois-ban
A kocsim az utat kereste.
5 És mintha rólunk ki se tudna
És mintha minket ki se várna,
Baktattunk álmos gördüléssel.
Nagymessziről zúgott a lárma,
A fákon át hívtak a mécssek,
10 Szomorú volt nagyon a lelkem,
A kocsis nótát füttyörészett.
- Nagy éjszakába mintha hullnánk,
Csoda-világba, végtelenbe,
Új, titkos földre, új időbe,
15 Új létezésbe, új jelenbe,
Szent árnyak kerengtek előttünk.
Hahó, kocsis: kis, fehér házba,
Amott, amott. Hahó. Repüljünk.
Hajts, hajts. A múltba, ifjúságba.
20 Ott. Látom. Jaj. Villámos élet,
A nagy Bábel útjára hágtunk.
Sírtam. A kocsis füttyörészett.

311.

A kék tenger partján

Ahol mások élnek, szeretnek,
Én eljöttem ide betegnek,
Csókot temetni, álmot dobni,
Nyugodt partokon nem nyugodni.

- 5 Mindig a holnapra mosolygok,
Elvágom onnan, ahol bolygok,
Úgy vágytam ide s most már szállnék.
Óh, én bolond, bús, beteg árnyék.

312.

[Szegény számüzött nő!...]

[Fordítástörédék Agata Sofia Sasserno nyomán]

Szegény számüzött nő!... Gyöngéd és büszke lélek!
Fehér magnolia! A szent hazától távol
Hervad a mi egünk égető sugarától
S gyöngéd, hü társnak csókjától föl nem éled...

313.

[Mi olvasunk...]

[Fordítástörédék Agata Sofia Sasserno nyomán]

Mi olvasunk egy könyvben, melyben mások betűznek,
Mi és csakis mi értjük a szent titkoknak titkát,
Melyet fátyol alatt tart Isten és a Természet
Nekünk nyujtván csak nyitját.

314.

Uti nóta

Úgy járok az azúr parton,
Mint királyfi... Azaz pardon:
Mint új rangú magyar báró,
PéNZözönben, fényözönben
5 Nyakig járó.

Meg is ismer tán a tenger:
Sápadt ember, álom ember,
A vagyona néhány nóta
S ez is nyomja egy bizonyos
10 Idő óta.

Így van, így van... Ezt se költöm...
Odahaza, magyar földön
Kelletlen a régi fajta,
Új tábor van rangra, pénzre,
15 Könyvre, dalra...

Ki itt jár az azúr parton,
Azt sem tudja merre tartson,
Nem új magyar s nem is báró:
Régi magyar, ennél fogva
20 Világ-járó...

315.

Három Baudelaire-sonett

I.

Örökkön hajt a Démon, úz, kísérget,
Halk levegőként úszkálgat körültem,
Tüdőmbe suhan s én gyöttrődve égek
Örökös vágyban, szomjúságban, tűzben.

- 5 Néha, mert tudja, imádom a Szépet,
Elém a legszebb néember képét hozza,
Képzelt okot ad, száz hazug mentséget
S kaptja ajkam gonosz italokra.

- Isten arcától így visz messzebb, messzebb
10 Engem, lihegőt, fáradtat, tépettet,
El, a nagy Untság bús sivatagára.

Zavart szemembe kap s előttem vágat
Piszkos rongyok és nyitott sebek árnya
S egész rémes tára a Pusztulásnak.

II.

- 15 Édes és kínos a pislogó lángba
Meredni s várni téli éjben, csöndben,
Miként száll, száll föl a multaknak árnya,
Míg a harangok búgnak kint a ködben.

- Boldog a harang, mely vénhedten is cseng
20 S ifjú torokkal küldi messze tájra
Hívó, szent dalát, mindig bátran, frissen,
Miként őrsátor vén, hű katonája.

- Csak az én szegény, bús lelkem repedt el
S ha hideg éjek rémét dalsereggel
25 Vágyik elúzni, hangja csuklik, retten:

Mintha egy vértó partján elfeledten
Holttestek alatt sebesült hörögne,
Ki ott vész kínban, lenyomva örökre.

III.

- Bűvös, szép őszi ég vagy, tündöklés, rózsaszírom.
30 Bennem a szomorúság tengere sírva árad
S ha visszafut, otthagyja fanyar, bús ajkaimon
Maró emlékezetét keserű iszapjának.

Kezed hiába csuszik alélt keblemen tova,
Amit keres, barátnóm, marcangolt hely, üres rég,
35 Széttépte azt az Asszony vad karma, éhes foga,
Óh, ne keresd a szívem, az állatok megették.

Palota volt a szívem s a tömeg befertőzte,
Most benne orgiáznak, gyilkolnak, civódnak ott.
Meztelen kebled körül parfüm szálldos felhőzve.

40 Lelkek kemény korbácsa, óh Szépség. Te akarod.
Lobbantsd fel ünneppiros lángjával tűzszedednek
A rongyokat, amiket a rablók itt feledtek.

1905

Vörös szekér a tengeren

A tenger, ez a sápadt részeg,
Ezüstlávát ivott,
Reszket a Föld. Bús ragyogásban
Várunk valamit s szörnyű lázban.

- 5 A pálmás part inog,
Vadkaktuszok összehajolnak,
Sírnak a jázminok.

- S im, hirtelen violás árnyak
Csodás ősöniben,
10 Messze, ahol az ár Eget ér,
Vörös szárnyú, nagy vízi szekér
Tör elő a Vizen.
Vörös szárnya repesve csapdos.
Megállott. Vár. Pihen.

- 15 Honnan jön? Mit hoz? Idetart-e?
Ő jön: az új vezér?
Milyen vörös iromba szárnya.
Új Hajnalnak a pírja, lángja
Vagy vér az, újra vér?
20 Várunk. S áll, áll a lilás ködben
A nagy, vörös szekér.

A cári ágyú filozofál

A dolog nagyon egyszerű,
Nekünk egy bölcs ur így beszélt:
„A cári ágyú bus nagyon,
Mert Napkeleten szégyen érte.

- 5 Máskor, ha szólt, rengett a Föld
És gőgösen zugott a Néva,
Most, ha bömböl, leszegezik
S ki is kacagják néha-néha.
A cári ágyú így dohog:

10 – Mért vizstek engem Napkeletre?
Az orosz ágyunak ma már
Csak itthon van ereje, kedve,
Gyujtsatok a szivembe itt,
Hol a céltábla nem japáni,
15 Próbálgassátok sűrűen:
Meglássátok, fogok találni!...”

318.

Noé bárkája

Volt egyszer egy hajó,
Tarka népü bárka,
Szél-bali özönviz
Omlott, csapott – rája,
5 Mokra s kuruc mennykő
Tüzét mind rá hordta,
Noé bárkájának
Cimezte, csufolta.

Hajh, hajh! Hol a hajó?
10 Tréfás kedvü átok:
Most a bal-vizeken
Keres Ararátot.
A régi bárkának
Férgesét kiszedte
15 S még tarkább sereggel
Száguld vad vizekre.

Negyvennyolcas tigris
És disszidens fóka,
Éjszakai bagoly
20 És nemzeti róka,
Szárnyaló turulok
És csökönyös rákok:
Ilyen Noé-bárkát
Tán Noé se látott.

25 Rajt' a szőlő-tő is,
Negyvennyolcas tőke,
(Régi nemes nektárt

Kapunk-e még tőle?)
Kossuth-Noé viszi
30 Vadvizeken át is,
Hajh, de kár, hogy viszi
A *filokszérát* is.

319.

Jártam már Délen

Elöttem el vad gépkocsik robognak,
Állok szirtjén mohos, avas romoknak.
Lelkemben Délnek pompája ragyog,
Bukik a nap és nézem a napot.

5 Jó éjszakát. Utolsó fénytivornyád
Részegít most narancsvirágos ország
S míg lángok gyúlnak cifra partodon,
Én egy utolsót, búcsút álmodom.

10 Tegnap, igen, alig kétezer éve
S itt kacagott Gallián felesége,
Udvari nép közt itt ült trónusán
És itt züggött a taps a vad tusán.

15 De csitt. Amott a romfalaknak alján
Nótázni kezd egy kóbor, béna talján:
„Csodás kék tenger, kék ég, kék hegyek,
Oh, nézzetek rám: én megyek, megyek.”

20 Ki ez a bárd? A mának hegedőse?
Vagy árny talán? A tegnap koldus-őse?
Előtte büszke úri nép szalad
S a tányérjára nem hull pénzdarab.

S én álmodón, mámorral, könnyes szemmel
Szálllok lejjebb, hol ül a nótás ember,
Lelkemben zendül nagy titkok szava
És összezúg a tegnap és a ma.

25 Tegnap, igen, ragyogott az aréna,
Tegnap, igen, itt ült a nótás béna
S az imperátor büszke asszonya
S a büszke nép rá nem nézett soha.

30 És akkor is az alkony, a bukó nap
Mámort adott egy ifjú vándorlónak,
Ki jött Keletről, arca halavány,
Poéta volt vagy nem is volt talán.

35 Belenézett a bukó vörös napba,
Évezredek folytak egy pillanatba,
Lelke repült, szállt időn, téren át
S vitte zúgón a béna bárd dalát.

40 És álmodón, mámorral, könnyes szemmel
Megy, megy az is, hol ül a nótás ember,
Utolsó pénzét elébe veti
S a messzeségnek búsan vág neki.

320.

Búcsú Siker-asszonytól

Nem kellek. Jól van. Jöjjön, aki kell.
Lantot, hitet vígan szegre akasztok.
Kicsit pirulok. Én és a Siker?
5 Jöjjenek a tilinkós álparasztok,
Jöjjenek a nyafogó ifju-vének,
Jöjjenek a finom kulturlegények.
Nem is tudom, hogy mi történt velem,
Hát sokat érne itt a győzelem?
S én száz arcban is kínáltam magam,
10 Vénleánykodtam. Pfuj. Már vége van.

Ügyes kellner-had famulusa tán?
Éhes szemben vörös, vadító posztó?
Legyek neves hős kis kenyércsatán?
Fussak kegyért én, született kegyosztó?
15 Eh, szebb dolog kopott kabátba szokni,
Úri döllyfel megállni, mosolyogni,

Míg tovább táncol kacsintva, hívá
A Siker, ez a nagy hisztérika.
Nyomában cenkek. No, szép kis öröm.
20 Ezekkel együtt? Nem, nem. Köszönöm.

321.

Ima Baál istenhez

Oh Baál, Nagyur, ez az irgalom-óra,
Mi itt a gályán most hozzád kiáltunk,
Nézz hát reánk, reánk, két kárhozóra.
Nem én reám. Hisz én mi vagyok? Féreg.
5 Pártütő isten, összetépett lélek,
Elesett titán. De itt van a párom:
Kegyetlen, nagy Baál, jószágodat várom.
Bús asszony-ember, de lelke Nap üszke,
Szomorú szemű, de nagyszomjú, büszke,
10 Didó királynő, csókolva is vádló,
Hajh, beteg csókú, de mindenre váró,
Bíborra termett, egyetlen egy némbér.
Óh Baál, állj mellénk lelked kegyelmével.
Minden-Pénzeknek trónján valahol
15 Fordítsd felénk fényes, kegyetlen arcod.
Én harcolnék. Megharcolnám a harcot,
Tudok alázva élni, lélek-áron,
De nézz reá: királynő az én párom,
Selymvánkost áztathat csak a könnye,
20 Selyemzászlót lengethet csak a gályánk.
Oh öntsd reánk aranykönnyed folyását,
Oh öntsd reánk, véres aranyak atyja,
Oh nézz reánk, a két legkoldusabbra.
Ha ide néznél, vad aranyszíved
25 Összeszorulna. Könnyed eredne
S úszó, sötét gályánk szőnyegére
Óh hullna az arany, hullna egyre.

Találkozás Gina költőjével

- Hahó, éjszaka van,
 Zúgó vadonban örület-éj,
 Hahó, ez itt a vaáli erdő:
 Magyar árvaság,
 5 Montblank-sivárság,
 Éji csoda és téli veszély.
 Hahó, a lábam félve tapos:
 Amott jön Gina és a költő
 És fölzendül a vad Iharos.
 10 Csont-teste vakít
 A nagyszerű vénnek,
 Ginát vidáman hozza kezén,
 Hahó, Gina él.
 Engedd a kezedről:
 15 Ez az én asszonyom,
 Az enyém.
 És zúg az erdő, Gina remeg.
 Léda. Kiáltok.
 Léda. És néz reám
 20 A csontváz-isten, lelkemnek atyja,
 Néz és nevet.
 Fölém mered csont-karja
 A homlokomig, simogatón, felém
 És az erdőn kigyullad a fény.
 25 Hahó, száll Léda, Gina fut
 S a fák közt az örök egyedülség
 Bús, magyar titka zúg.
 Hahó, örület-éj.
 Szent csont-lábakhoz
 30 Vergődve esem
 És zúg az erdő sorsot-hirdetőn,
 Félelmesen.
 S homlokomon simogat kezével
 A Montblank-ember,
 35 Én szent elődöm, nagy rokonom
 S itt érzek
 Egy szent kezet azóta mindig,
 Egy csont-kezet
 A homlokomon.

Vén faun üzenete

Bús maskarája a világnak,
 Apolló, a faun-mezü:
 Üzenek néked, Léda. Várlak.

5 Tavasz van itt a Duna-tájon
 És én olykor vért köhögök,
 Szép itt az élet, csupa álom.

Pán-kereső utamba most már,
 Mámor-gályák utasa, én,
 Itt állok a zord Bizonyosnál.

10 A lelkem még ronggyá-szedettebb,
 Testem röpítné könnyű szél
 Hádesz felé. És, és: szeretlek.

15 Uj dalokat nem hallasz tőlem,
 Csókom sincs csókolnivaló,
 De kellesz e tavasz-időben.

Hogy akkor majd reám hajoljál,
 Fülembé csókolj, mit te tudsz:
 „Csúf faunom, Apolló voltál.”

A márciusi vénékhez

Nagy, lelketlen hühótokon
 Legyen eggyel több ének:
 Im itt a dal, im itt a dal,
 Oh márciusi vénék.

5 Nos, agg rimek, feszüljetek
 Semmiséges magasra:
 Ki gondol itt, ki gondol itt
 Becsületes tavaszra?

Volt itt tavasz valamikor,
10 Itt egyszer tüzek égtek,
Nem éltek itt, nem éltek itt
Örökkön bárgyu vének.

Vörös volt itt a büszke szín,
Tüzes, magyar sugárzás,
15 Forradalom, forradalom,
Biboros eszme-párvás.

Uj mámoroknak tűz-leve
Volt, amit akkor ittak,
Ti pocsolyát, ti pocsolyát,
20 Vén márciusi ifjak.

A trágadombon nyit virág,
Korhadt fát gyújt a szikra,
Itt csupa mult, itt csupa mult
A lelkek álma, titka.

25 Vén, álmos kenyér-bakterek
Kántálnak itt az éjben
És álmosan és álmosan
Zendül a bamba éljen.

Senki sem tudja, mit akar,
30 Mit akarhat, mit várhat.
Ki érti itt, ki érti itt
A tavaszi csodákat?

Törjetez ráz, vad ifjuság,
Cikkázó csoda-rémez,
35 Reszkessenek, reszkessenek
A márciusi vénez.

Kérődzni lomhán, nyálasan,
Ez tán az ökrök dolga,
Ha nincs magunknak tavaszunk,
40 Pusztuljunk a pokolba.

A lelkek temetője

E föld a lelkek temetője,
 Ciprusos, árva temetője,
 Sok vér ömlött itt valaha
 S maggyilkos méreg lett belőle.

5 Itt azok éltek, kik nem éltek,
 A legkülömbek sohse éltek,
 Itt meddő a nagy gerjedés
 S százszor boldogak a vetéltek.

10 Ez a szomorú magyar róna,
 Halálszagú, bús magyar róna,
 Hány megölt lélek sikoltott
 Bús átkot az egekig róla.

15 Óh, boldogak itt, kik nem éltek,
 A legkülömbek sohse éltek,
 Itt meddő a nagy gerjedés
 S százszor boldogak a vetéltek.

Sóhajtás a hajnalban

Óh, pirban fürdő
 Szépséges világ,
 Pihent testeknek
 Boldog, lomha kéje,
 5 Rejtelmes, fényes,
 Ezer puha fészke,
 Gyönyörű város.
 Oh, szent hajnal-zengés:
 Élet szimfóniája,
 10 Csodálatos Élet,
 Be jó volna élni.
 Mennyi öröm zúg

És mind a másé,
 Mennyi arany cseng
 15 És mind a másé,
 Mennyi erő küzd
 És mind a másé,
 Mennyi asszony van
 És mind a másé,
 20 Mennyi új kéz zsong
 És mind a másé,
 Mennyi szándék tör
 És mind a másé,
 Mennyi minden van,
 25 Mennyi szép minden,
 Mennyi szent minden.
 És mind a másé.

327.

Új vizeken járok

Ne félj hajóm, rajtad a Holnap hőse,
 Röhögjenek a részeg evezőkre.
 Röpülj hajóm,
 Ne félj hajóm: rajtad a Holnap hőse.

5 Szállani, szállani, szállani egyre
 Új, új Vizekre, nagy szüzi Vizekre,
 Röpülj hajóm,
 Szállani, szállani, szállani egyre.

10 Új horizonok libegnek elébed,
 Minden percben új, félelmes az Élet,
 Röpülj hajóm,
 Új horizonok libegnek elébed.

15 Nem kellene a megálmodott álmok,
 Új kínok, titkok, vágyak vizén járok,
 Röpülj hajóm,
 Nem kellene a megálmodott álmok.

Én nem leszek a szürkék hegedőse,
Hajtson szentlélek, vagy a korcsma gőze:
Röpülj hajóm,
20 Én nem leszek a szürkék hegedőse.

328.

Félig csókolt csók

Egy félig csókolt csóknak a tüze
Lángol elébünk.
Hideg az este. Néha szaladunk,
Sírva szaladunk
5 S oda nem érünk.

Hányszor megállunk. Összeborulunk.
Égünk és fázunk.
Ellöpsz magadtól: ajkam csupa vér,
Ajkad csupa vér.
10 Ma sem lesz nászunk.

Bevégzett csókkal lennénk szívesen
Mebékült holtak,
De kell az a csók, de hí az a tűz
S mondjuk szomorún:
15 Holnap. Majd holnap.

329.

Az alvó király leány

Királyleányom, szűz Teljesedés,
Itt áll lovagod. Ez a mese-erdő:
Én vagyok itt a nagy életre keltő.

Ma a csodáknak éjjele nagyon,
5 Valóság lehet, mit csak álom festett:
Csak egy óráig őrizzem a tested.

S vissza se nézek, úgy futok tovább,
Várj új lovagot, újabb ezer évet,
Aludj az erdőn. Félek tőled. Félek.

330.

A mi gyermekünk

Bús szerelmünkből nem fakad
Szomorú lényünknek a mása,
Másokra száll a gyermekünk,
Ki lesz a vígak Messiása,
5 Ki majd miértünk is örül.

Ha jönnek az új istenek,
Ha jönnek a nem sejtett órák,
Valamikor, valamikor
Kipattannak a tubarózsák
10 S elcsattan hosszú csoda-csók.

Mások lesznek és mink leszünk:
Egy napsugár-szemű menyasszony
S egy napvirág-lelkű legény.
A tubarózsa illatozzon
15 S áldott legyen a mámoruk.

S áldott legyen, ki: te meg én,
Ki az övök, kiért mi sírtunk,
Kit forró lázunk eldobott,
Öleltetők, kit sohse bírtunk,
20 Ki másoké: a gyermekünk.

Kit napvirág és napsugár
Új ígére, új dalra termett,
Áldott legyen, ki eljövend,
Az idegen, nagyálmú Gyermekek,
25 Kit küldtek régi bánatok.

331.

Ne lássatok meg

Ne adjatok rám aranyos palástot,
Nem kell a gyémántos korona,
De vigyétek a víg csörgő-sapkát is
S tarka köpenyeg sem kell soha.

- 5 Szürke-országnak vagyok a királya,
Láthatatlan trónom nekem ragyog.
Amíg nem láttok, nem ékesíttek,
Nem rubrikáztok, addig: vagyok.

332.

A tarka bluz

- Télen a büszke
Nyári leányok,
Hideg leányok
Nyomába üznek
5 Engem az álmok.
Hiába hívnak
A forró, csunya,
Téli leányok.
Csóktalan ajkkal
10 Egyedül járok
Muló Májustól
Nyiló Májusig,
Csókok haváig.
Vágyva, keresve
15 Egyedül járok.
És jó a Május,
A tarka bluzos,
Világos bluzos
Május jó egyre
20 És én hiába
Várok a szebbre,
Mert szépek egyig
Májusi bluzban.

Május: a végzet.
25 A téli leány
Mind nyári leány
S mind, mind Igézet.
És rám se néznek.
Nekem hidegek,
30 Másoknak forrók,
Másoknak szépek.
(Óh, másoké e
Szép, tarka bluzos
Kegyetlen Május,
35 Óh, másoké e
Szép, tarka bluzos,
Szerelmes Élet,
Nagyszerű Élet...)

333.

Léda a hajón

Hurráh, jön az Öröm hajója
És hozza Lédát már felém.
Virágos, pompás szőnyegén
Én asszonyom már látlak, látlak:
5 Hajadban a vérvörös rózsza.
Ugy-e kívánsz? Én is kívánlak.
Hurráh, mi rég nem láttuk egymást.

Óh jaj, szédülök itt a parton,
Óh jaj, most mindjárt itt leszel,
10 Kérdezek majd és kérdezel
És összecsap két szomju-lélek
És fejemet kebledre hajtom.
Jaj, ne. Ne jöjj. Reszketek, félek.
Oh jaj, mi rég nem láttuk egymást.

Harc a Nagyúrral

Megöl a disznófejű Nagyúr,
Éreztem, megöl, ha hagyom,
Vigyorgott rám és ült meredten:
Az aranyon ült, az aranyon,
5 Éreztem, megöl, ha hagyom.

Sertés testét, az undokot, én
Simogattam. Ó remegett.
„Nézd meg, ki vagyok” (sugtam neki)
S meglékeltem a fejemet,
10 Agyamba nézett s nevetett.

(Vad vágyak vad kalandorának
Tart talán?) S térdre hulltam ott.
A zúgó Élet partján voltunk,
Ketten voltunk, alkonyodott:
15 „Add az aranyod, aranyod.”

„Engem egy pillanat megölhet,
Nekem már várni nem szabad,
Engem szólítnak útra, kéjre
Titokzatos hívó szavak,
20 Nekem már várni nem szabad.”

„A te szívedet serte védi,
Az én belsőm fekély, galád.
Az én szívem mégis az áldott:
Az Élet marta fel, a Vágy.
25 Arany kell. Mennem kell tovább.”

„Az én yachtomra vár a tenger,
Ezer sátor vár én reám,
Idegen nap, idegen balzsam,
Idegen mámor, új leány,
30 Mind én reám vár, én reám.”

„Az egész élet bennem zihál,
Minden, mi új, felém üget,
Szent zűrzavar az én sok álmod,
Neked minden álmod süket,
35 Hasítsd ki hát aranyzügyed.”

Már ránk szakadt a bús, vak este.
Én nyöszörögtem. A habok
Az üzenetet egyre hozták:
Várunk. Van-e már aranyod?
40 Zúgtak a habok, a habok.

És összecsaptunk. Rengett a part,
Husába vájtam kezemet,
Téptem, cibáltam. Mindhiába.
Aranya csörgött. Nevetett.
45 Nem mehetek, nem mehetek.

Ezer este mult ezer estre,
A vérem hull, hull, egyre hull,
Messziről hívnak, szölongatnak
És mi csak csatázunk vadul:
50 Én s a disznófejű Nagyúr.

335.

A hajnalok madara

Virágporos, tüzes, szent szárnyát
Hiába verdesem, töröm,
Nem akar elmaradni tőlem
Az Öröm, az Öröm.

5 Virágport szítál a lelkemre,
Elkábít, mámorban ülök,
Bús, vad tüzek serkennek bennem:
Örülök, örülök.

10 Fölécsapok. Töröm a szárnyát.
Hess, hess. Oh, vidám hajnalok
Madara, mit akarsz te tőlem?
Meghalok, meghalok.

Ó csak szítál. Mind tüzezebben
Izznak az erek, idegek,
15 Csak a verejtékem lesz egyre
Hidegebb, hidegebb.

336.

El a faluból

A kis harang a régi,
Mely belezúg a csöndbe,
A szürkeség a régi,
Fölvírt a tavasz.

5 Minden, minden a régi,
De én hol élek, járok?
Nem voltam ilyen messze,
Nem voltam soha, soha.

10 Belehalok, ha mondják,
Hogy én itt szálltam útra,
Megtágadom a csókot,
Amely útra indított.

15 Én a bolondos zajnak,
Én a cifra városnak
Vagyok a kóbor lelke,
Ne gyalázz meg hát, falu.

20 Óh kapj fel innen, Város,
Ragadj el innen, Város:
Kik messze kiröpültek,
Sohse térjenek haza.

337.

A tó nevetett

Alkonyban szálltunk
Együtt a tavon,
Idegen ölü,

Ringató ölü,
 5 Félelmes ölü,
 Mélyvizű tavon.
 Régi kínoknak
 Bús köntösében
 Úsztunk a tavon
 10 S az éjre vártunk.

Öreg hajósunk
 Karja reszketett,
 Havas ormokról
 Zúgtak a szelek,
 15 A tó harsogott,
 Hivott, kiabált,
 Zúgott, jajgatott,
 A tó nevetett.
 Szálltunk, hajóztunk.

20 (A kínjainkat
 – Sugtam csendesen –
 Oldjuk végre fel.
 Szent sír ez a tó,
 Szerelmes karú,
 25 Titkot őriző.
 Ez ölelni tud,
 Örökre ölel
 És áldva ringat.
 Nem tudja senki,
 30 Ha ő átkarol,
 Zuhanjunk, gyere.)
 Ő néz, néz reám
 És búsan tekint
 És vágyón tekint
 35 A partok fele.
 Szállunk, rohanunk:
 Óh menni, menni,
 Óh élni tovább,
 Bús kínok alatt
 40 Járni, szenvedni,
 De lenni, lenni.
 A tó nevetett
 Utánunk vadul,
 A mélyvizű tó,

- 45 Idegen ölü,
Szerelmes ölü,
Áldott karú tó.
A tó nevetett
S bármerre megyünk
50 Azóta mindig:
Minden alkonyon
Halljuk nevetni.

338.

A Tisza-parton

- Jöttem a Gangesz partjairól,
Hol álmodoztam déli verőn,
A szívem egy nagy harangvirág
S finom remegések: az erőm.
- 5 Gémes kút, malom alja, fokos,
Sivatag, lárma, durva kezek,
Vad csókok, bambák, álom-bakók.
A Tisza-parton mit keresek?

339.

Mert engem szeretsz

- Áldott csodáknak
Tükre a szemed,
Mert engem nézett.
Te vagy a bölcse,
5 Mesterasszonya
Az ölelésnek.
Áldott ezerszer
Az asszonyságod,
Mert engem nézett,
10 Mert engem látott.
S mert nagyon szeretsz:
Nagyon szeretlek

S mert engem szeretsz:
Te vagy az Asszony,
15 Te vagy a legszebb.

340.

Vad szirttetőn állunk

Vad szirttetőn mi ketten
Állunk árván, meredten,
Állunk összetapadtan,
Nincs jajunk, könnyünk, szavunk:
5 Egy ingás és zuhanunk.

Véres hús-kapcsok óvnak,
Amíg összefonódnak:
Kékes, reszkető ajkunk.
Míg csókolsz, nincsen szavunk,
10 Ha megszólalsz: zuhanunk.

341.

Rettegek az élettől

Hiába ragadnak szent mámor-hattyuk
Boldog, nagy Vizen,
Gágogását hallom józan ludaknak,
Nincsen semmi sem,
5 Ami megmaradjon.

Csukló zokogásom hallom előre,
Mikor nevetek,
Lelkem hollóinak károgasába
Tréfás verebek
10 Belecsiripolnak.

Vágyakozni félek. A Teljesülés
Jön és meggyaláz.
Nyugalom sem kell, hisz vágtat utána
Egy vad mén: a Láz.
15 Jaj, rettegek élni.

Megöltem egy pillangót

- Megölök egy pillangót,
 Óh, áldott, isteni perc,
 Szent kéje az ölésnek:
 Minden gyűlöletemért
 5 Hal meg e színes féreg.
 Ki várja a holnapot:
 Így várja azt a holnap.
 Vágjon elé a halál
 Minden boldog mosolynak,
 10 Szakadjon meg az erő
 Kezdetén nagy vívásnak,
 Ne legyen víg lakoma
 Az élet mindig másnak.
 Tűz legyen minden arany,
 15 Minden boldog csók méreg.
 Szárnyad van, csapkodsz, örülsz?
 Hát ezért öllek én meg.
 S boldog vagyok, mert öltem.

A vár fehér asszonya

- A lelkem ódon, babonás vár,
 Mohos, gőgös és elhagyott.
 (A két szemem ugy-e milyen nagy?
 És nem ragyog és nem ragyog.)
 5 Konganak az elhagyott termek,
 A bús falakról rámered
 Két nagy, sötét ablak a völgyre.
 (Ugy-e milyen fáradt szemek?)
 Örökös itt a lélekjárás,
 10 A kripta-illat és a köd,
 Árnyak suhognak a sötétben
 S elátkozott had nyöszörög.

- (Csak néha, titkos éji órán
Gyúlnak ki e bús, nagy szemek.)
15 A fehér asszony jár a várban
S az ablakokon kinevet.

344.

A Gare de l'Est-en

- Reggelre én már messze futok
S bomlottan sírok valahol:
Most sírni, nyögni nem merek én,
Páris dalol, dalol.
- 5 Én elmegyek most, hazamegyek,
Már sziszeg, dohog a vonat,
Még itt van Páris a szívemen
S elránt az alkonyat.
- 10 Most fűt bolond-sok álmom alá
A füttyös, barna szörnyeteg.
Holnap fehérebb én leszek-e?
Vagy a svájci hegyek?
- Holnap fehérebb én leszek, én.
Téli sírkertek szele jó,
15 Küldi már a csókjait nekem
A magyar Temető.
- Óh az élet nem nagy vigalom
Sehol. De ámulni lehet.
Szép ámulások szent városa,
20 Páris, isten veled.
- Az én hűtlen, beteg istenem
Ülje itt mindig vad torát:
A tűzcsóvás felséges Öröm.
Dalolj, dalolj tovább.
- 25 Tőled hallja a zsoltárokat
E koldus, zúrós, bús világ
S az életbe behazudunk
Egy kis harmóniát.

- 30 Dalolj, dalolj. Idegen fiad
Daltalan tájra megy, szegény:
Koldus zshiváját a magyar Ég
Oh küldi már felém.
- Fagyos lehellet és hullaszag
Száll ott minden virág felett.
35 Elátkozott hely. Nekem: hazám.
A naptalan Kelet.
- Mégis megyek. Visszakövetel
A sorsom. S aztán meghalok,
Megölnek a daltalan szívek
40 S a vad pézsma-szagok.
- Megölnek s nem lesz mámorom,
Kinyúlok bután, hidegen.
Páris, te óriás Daloló,
Dalolj mámort nekem.
- 45 Csipkésen, forrón, illatosan
Csak egyszer hullna még reám
S csókolná le a szemeimet
Egy párisi leány.
- Az alkonyatban zengnének itt
50 Tovább a szent dalok.
Kivágtatna a vasszörnyeteg
És rajta egy halott.

345.

A sárga láng

- Alágyujtott az álmaimnak
A sárga láng. Hamvadok, égek:
Merítsetek be arany-árba,
Adjatok, adjatok menedéket.
- 5 Egy vad muzsika kerget, őrjít,
Csörgő aranyak muzsikája.
Némítsa el már ezt a zenét
A bűvös pálca, az aranypálca.

- 10 Jöjjön az édes, süket este,
Hol dal nem hallik, láng se lobban:
Aludni akarok aranyágyon
Renyhén, meredten, jóllakottan.

346.

Héja-nász az avaron

- Útra kelünk. Megyünk az Őszbe,
Vijjogva, sírva, kergetőzve,
Két lankadt szárnyú héja-madár.
- 5 Új rablói vannak a Nyárnak,
Csattognak az új héja-szárnyak,
Dúlnak a csókos ütközetek.
- Szállunk a Nyárból, úzve szállunk,
Valahol az Őszben megállunk,
Fölborzolt tollal, szerelmesen.
- 10 Ez az utolsó nászunk nekünk:
Egymás húsába beletépünk
S lehullunk az őszi avaron.

347.

Csak jönne más

- Hódolni kergetem elébed
A vágyak éhes csapatát,
Nomád, vad, büszke csapatát
A vérnek.
- 5 Irigyellek, szánlak, utállak,
Szerencsés koldusasszonya,
Királyi koldusasszonya
A Vágynak.

10 Csak tudnék én mást úgy kívánni,
Mint téged. Óh csak jönne más.
Egy más asszony. Valaki. Más.
Akárki.

348.

A magyar Ugaron

Elvadult tájon gázolok:
Ős, buja földön dudva, muhar.
Ezt a vad mezőt ismerem,
Ez a magyar Ugar.

5 Lehajlok a szent humusig:
E szúzi földön valami rág.
Hej, éjig-nyúló giz-gazok,
Hát nincsen itt virág?

10 Vad indák gyűrűznek körül,
Míg a föld alvó lelkét lesem,
Régmúlt virágok illata
Bódít szerelmesen.

Csönd van. A dudva, a muhar,
A gaz lehúz, altat, befed
15 S egy kacagó szél suhan el
A nagy Ugar felett.

349.

Ének a porban

Roggyant a lábam, süppedt a mellem,
Itt az ideje, össze kell esnem.
Lerogyok vígan, elnyúlok bátran,
Lalla, lalla,
5 Rökkantak halmán, nagy éjszakában.

- Nagy rokkánásom kinek se fájjon,
Nem első hullás ezen a tájon:
Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik,
Lalla, lalla,
10 Rokkanva ér el az éjszakáig.
- Mocsaras rónán bércekre vágytam,
Egy kis halomig hozott a lábam.
Forró, szűz lelkünk rakjuk a sutra,
Lalla, lalla,
15 Be megjártad itt, óh Zaratusztra.
- Ám néha mégis szóljon az ének
Bús ég-vívásnak, átok-zenének,
Csalogatónak. Hadd jöjjön más is,
Lalla, lalla,
20 Rokkanjon más is, pusztuljon más is.

350.

Hunyhat a máglya

- Hunyhat a máglya:
Ezek a szomorú, vén szemek
Nem néznek soha másra.
- Léda, elúzhatsz:
5 E vén, hű kutya-szemektől
Sohasem menekülhetsz.
- Szerelmi máglya
Fölgyujtja tán újra a véred:
Hiába, mindhiába.
- 10 Jönnek a rémek:
Ezek a szomorú, vén szemek
El nem engednek. Néznek.

351.

Várnak reánk Délen

Sikongnak a meleg szelek
Messze Délen, messze Délen,
Várnak reánk, várnak reánk
Valahol egy tengerszélien.

5 Ott hallgattuk valamikor
Lármáját nagy, kék vizeknek.
Nem hallunk mi, nem hallunk mi
Soha szebbet, soha szebbet.

10 Bárka áll a kék vizen most,
Útra indul talán már ma,
Ha lekésünk, ha lekésünk,
Sohse tér meg az a bárka.

15 Sikongnak a meleg szelek.
Kék tengernek kék vizében
Üresen úszik a hajónk
Messze Délen, messze Délen.

352.

Búgnak a tárnák

Havas csúcsával nézi a napot
Daloknak szent hegye: a lelkem,
Gonosz tárnáktól általverten.

5 Álmodok, leányok, bomlott ingerek,
Gondok, kínok vájták a mélyet:
Gyűltek a tárnák és a rémek.

Fent, fent a csúcson: nagy-nagy szűzi csönd,
Gondolat-manók csoda-tánca,
Lent: a rémeknek harsogása.

10 Lelkem tetőjén szent táncaikat
Fürge manók riadva járják,
Lentről, lenről búgnak a tárnák.

Egy pillanat és megindul a hegy:
A büszke tető táncos népe
15 Bevágódik a semmiségbe.

353.

A kezek bábja

Kezeket látok mindenütt,
Fekete raját a kezeknek:
Forró kezet és hideget,
Hívót, tolvajt és megadót,
5 Üszköst, vidámat és meredtét.

Én csak bús álom-báb vagyok,
Játékos kezek rángatottja,
Ők táncolnak táncot velem,
Ők dobnak a csillagokig
10 És ők merítnek a habokba.

Övék az álmom, a borom,
Az asszonyom, a szenvedelmem,
Sorstalan sorsom az övék
És akkor fog betelni majd,
15 Ha ők akarják, hogy beteljen.

Én a nagy áldozó vagyok,
A máglyagyújtók korcs-utódja,
Elfogadom a kínokat,
Nincs egyebem, egy szivarom.
20 És száll a füstje fölcsapódva.

Szivarfüstömbe hintsetek
Illatos port, már ég a máglya,
Várjatok egy kicsit, kezek,
Várjatok: a szivarom ég.
25 Elalszik mindjárt, nemsokára.

[A zengő, kósza ködben...]

- A zengő, kósza ködben
 Japán halmokat látok
 És hullnak reám, hullnak
 Friss cseresznye-virágok.
 5 Tömjén illata bódít,
 Valaki szárnyal itten.
 Egy új kiáltó szózat,
 Egy új, könyörű isten,
 Fáradt, szomorú isten.

[*]

- 10 Mi mosolyogni nem tudunk már,
 Sok ezer éve, messze parton,
 Egy reggelen meghalt a mosoly
 A fehér arcon.

[*]

- Valami ócska, furcsa nóta
 15 Sír nyekeregve. Bizva, könnyen
 Olajos verkljét zengeti
 Egy koldus a nagy zengő ködben.
 S lohol körötte zagyva Páris
 Lármázva, lázban, futva, fázva,
 20 Mig fájdalmas Buddha betekint
 Egy nyomorú padlás-szobába.

[*]

- Egy világot hagyok el,
 Egy életet, egy multat,
 Ma elhagyom a vágyat,
 25 A kinzót, a borultat.
 Én ma új istent kapok
 És eladom a hitet,
 Megtanulom a mosolyt,
 Halott leszek és hideg.

[*]

- 30 Vár Buddha, Buddha vár,
Lelked új béke-árnyak hívják,
Ne szédítsen újra a hivság,
Vár Buddha, Buddha vár.

355.

Léda Párisba készül

Van valakim, aki Minden,
Aki elhagy, aki itthagyt:
Páris, Páris, állj elébe,
Térítsd vissza, ha lehet.

- 5 Állj elébe s mondd meg néki,
Hogy én fiad vagyok, Páris,
Elűzötten, száműzötten,
Messze tőled. De fiad.
- 10 Mondd meg néki, hogy te küldted
Magad helyett bús fiadnak,
Kis szerelmét az életnek
Ne vegye még tőlem el.
- 15 Élni, élni, be jó volna,
Ámulni még. Páris, Páris,
Üzend meg a leányodnak:
Hogy ha elmegy, meghalok.

356.

A Hortobágy poétája

Kúnfajta, nagyszemű legény volt,
Kínzottja sok-sok méla vágynak,
Csordát őrzött és nekivágott
A híres magyar Hortobágnak.

- 5 Alkonyatok és délibábok
Megfogták százszor is a lelkét,
De ha virág nőtt a szívében,
A csorda-népek lelegelték.
- 10 Ezerszer gondolt csodaszépet,
Gondolt halálra, borra, nőre,
Minden más táján a világnak
Szent dalnok lett volna belőle.
- De ha a piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
15 Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott vagy fütyörészett.

357.

Költözés Átok-városból

- Nekropoliszban zene zendült
Egy süket, őszi napon.
Én már meghaltam akkor régen
S feküdtem vörös ravatalon.
- 5 Sírt az ajtóm. Csöndben belépett
Valaki és nevetett,
Valaki, kiért sokat sírtam
S akit halottan is szeretek.
- 10 Megsimogatta sárga arcom
És kacagott, kacagott:
„Fény-emberem, idekerültél?
Csúf Budapest a ravatalod?”
- „Hát nem emlékszel már a fényre,
Mely déli sírokra száll?
15 Itt Budapesten csúf az élet
[És] ezerszer csúfabb a halál.”
- „Gyere innen Átok-városból,
Gyere, halottam, velem,
Itt nem lehet szépet álmodni,
20 Itt nincsen könnyes, nagy szerelem.”

És kezeim puhán megfogta
És kacagott, kacagott
S azóta déli temetőbe
Készül egy szegény halott, halott.

358.

Hiába kísértsz hófehéren

Én beszennyezlek. Én beszennyezlek
A leghavasabb, legszebb éjen:
Hiába kísértsz hófehéren.

5 Színem elé parancsolom majd
Fehér köntösös szűzi árnyad,
Saját lelkemből fölcibállak.

Hiába libeg félve, fázva:
Telefröccsentem tintalével,
Vérrel, gennyel, könnyel, epével.

10 Hiába reszket, hiába reszket:
Befoltozom gyanuval, váddal,
Bepaskolom mérges csalánnal.

15 S míg libeg búsan, szerelemben,
Én kikacagom kósza árnyad,
Felé fúvok: menj, elbocsátlak.

359.

Ihar a tölgyek közt

Száradjon ki az iharfa,
A büszke fa, a magyar fa,
Amely engem gyökerével
Bever, lehúz, ide láncol.

- 5 Leveleit elhullassa,
 Virágait korán esse,
 Sohse lássa, sohse lássa
 A szent Napot terebélyel.
- 10 Lombtalan lomb a mi lombunk,
 Virágölő a virágunk,
 Árnyéktalan az árnyékunk.
 Miért legyünk erdő csúfja?
- 15 Álljunk az Égnek meredten,
 Lombtalanul ő is, én is.
 Tölgyek között, tölgyek között
 Nyomorultul miért élünk?

360.

Ha fejem lehajtom

Asszony ölébe ha lehajtom
Nagy, szomorú szatir-fejem:
Emlékezem.

- 5 Egykor nagy asszonyként bolyongtam
 Forró és buja tájakon
 Álmatagon.

Messze és mélyen az Időben
Én asszony voltam: termetes,
Szerelmetes.

- 10 Jöttek utánam vézna ifjak
 Sífmán, vágóóan, betegen:
 Emlékezem.

361.

Korán jöttem ide

Későn jött az az asszony,
Aki néz, akit áldok
És ez a Puszta megöl,
Hol hasztalan kiáltok.

5 Óh ez a nagy sivatag,
Óh ez a magyar Puszta,
Szárnyaimat már hányszor
Sároztta, verte, húzta.

Ténfergek s már az sincsen,
10 Ami könnyre fakasszon:
Korán jöttem én ide
S későn jött az az asszony.

362.

Lelkek a pányván

Kipányvázták a lelkeket,
Mert ficánkolt csikói tűzben,
Mert hiába korbácsoltam,
Hiába űztem, hiába űztem.

5 Ha láttok a magyar Mezőn
Véres, tajtékos, pányvás ménét:
Vágjátok el a kötelét,
Mert lélek az, bús magyar lélek.

363.

Az utolsó mosoly

Óh, nagyon csúnyán éltem,
Óh, nagyon csúnyán éltem:
Milyen szép halott leszek,
Milyen szép halott leszek.

- 5 Megszépül szatir-arcom,
 Megszépül szatir-arcom:
 Mosoly lesz az ajkamon,
 Mosoly lesz az ajkamon.
- Üveges, nagy szememben,
 10 Üveges, nagy szememben
 Valaki benneragyog,
 Valaki benneragyog.
- Mosolyos, hideg ajkam,
 Mosolyos, hideg ajkam:
 15 Köszöni a csókotat,
 Köszöni a csókotat.

364.

A Léda szíve

- Boszorkák dobáltak meg
 A bús csodáknak ligetében.
 Én nem féltem. Én sohse féltem.
 De a szeretőm elszaladt.
 5 Szép szeretőm: az ifjú Mosoly.

*

- Sírtak s nevettek a boszorkák.
 Köd volt és a gyászos, vak éjben,
 A bús csodáknak ligetében
 Zuhogva hulltak a szívek
 10 S én elfödtem az arcomat.

*

- Szíveket dobtak a boszorkák.
 Én nem féltem. Én sohse féltem.
 A bús csodáknak ligetében
 Állottam búsan, egyedül.
 15 A ködből hulltak a szívek,
 Csúnya, kicsiny, kemény szívek.

*

Egyszerre szétszálltak a boszorkák,
Könnyesen, csöndben és fehéren
A bús csodáknak ligetében
20 Egy asszony jött fényben felém '
S én ráemeltem arcomat.

*

Szemembe nézett s szívéért nyúlt,
Az arcomon még most is érzem:
A bús csodáknak ligetében
25 Arcomhoz vágta a szívét,
Meleg, beteg, szegény szívét.

365.

Paul Verlaine álma

Álmodom egy nőről, akit nem ismerek,
Forró és különös, áldott, nagy Látomás,
Aki sohasem egy s aki sohase más,
Aki engem megért, aki engem szeret.

5 Mert ő megért. Neki, óh jaj, csupán neki
Bús, áttetsző szívem többé már nem talány,
Sápadt homlokomnak verejték-patakán
Frissítve omolnak az ő szent könnyei.

10 Barna, szőke, vörös? Óh, nem tudom én, nem.
A neve? Emlékszem: lágyan zendül, mélyen,
Mint kedveseinké ott lenn, a sírba, lenn.

Nézése hallgatag szobrokénak mása,
Szava messziről jön, komoly, bús, fénytelen:
Mint elnémult drága szavak suhanása.

Góg és Magóg fia

Góg és Magóg fia vagyok én,
 Hiába döngetek kaput, falat
 S mégis megkérdtem tőletek:
 Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?

5 Verecke híres útján jöttem én,
 Fülembe még ősmagyar dal rivall,
 Szabad-e Dévénynél betörnöm
 Új időknek új dalaival?

10 Fülembe forró ólmot öntsetek,
 Legyek az új, az énekes Vazul,
 Ne halljam az élet új dalait,
 Tiporjatok reám, durván, gazul.

De addig sírva, kínban, mit se várva
 Mégis csak száll új szárnyakon a dal
 15 S ha elátkozza százszor Pusztaszer,
 Mégis győztes, mégis új és magyar.

1906. jan. 7.

367.

A Szajna partján

A Szajna partján él a Másik,
Az is én vagyok, én vagyok,
Két életet él két alakban
Egy halott.

5 A Duna partján
Démonok űznek csúfot velem,
A Szajna partján álmokba von be
Százféle, szűz szerelem.

Rákacag Páris
10 S a boldog Másik visszakacag,
Itt röhejes mámorba kerget
Víjjogó, éji csapat.

Ott szebb vagyok, nemesebb, hősebb,
Sejtelem-csók minden dalom,
15 Szent Cecília hajol lelkemre
Álmatagon.

A Duna partján
Céda lányhoz hajt durva öröm,
A bor ad álmat
20 S a poharamat összetöröm.

Ott: ring lelkem muzsikás alkony
Szent zsváján
S úgy csókolom meg az életet,
Mint orkideát a Léda haján.

368.

Temetés a tengeren

Breton parton sújt majd az álom
S alszunk fehérén és halottan
Tengeres, téli, szürke tájon.

Jönnék erős, breton legények
5 S fejkötős, komoly, szűz leányok
S fölzeng egy bús, istenes ének.

Köd és zsolozsma. Zúg a tenger,
Vörös bárkára visznek minket.
Könnyel, virággal, félelemmel.

10 S téli orkán vad szele dobban,
Vörös bárkánk tengerre vágat
S futunk fehérén és halottan.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- AEI = Ady Endre levelei I–III. Szerk. Belia György. Bp. 1983.
- AEön = Ady Endre összes novellái. Bp. 1961.
- AEÖPM I. = Ady Endre összes prózai művei I. (1897–1901) Bp. 1955.
- AEÖPM II. = Ady Endre összes prózai művei II. (1901–1902) Bp. 1955.
- AEÖPM III. = Ady Endre összes prózai művei III. Újságcikkek, tanulmányok. (1902. márc.–dec.) Bp. 1964.
- AEÖPM IV. = Ady Endre összes prózai művei IV. Újságcikkek, tanulmányok. (1903. jan.–dec.) Bp. 1964.
- AEÖPM V. = Ady Endre összes prózai művei V. Újságcikkek, tanulmányok. (1904. febr.–1905. jan.) Bp. 1965.
- AEÖPM VI. = Ady Endre összes prózai művei VI. Újságcikkek, tanulmányok. (1905. febr.–szept.) Bp. 1966.
- AEÖPM VII. = Ady Endre összes prózai művei VII. Újságcikkek, tanulmányok. (1905. okt. 1.–1906. jún. 14.) Bp. 1968.
- AEÖPM VIII. = Ady Endre összes prózai művei VIII. Újságcikkek, tanulmányok. (1906. jún.–1907. szept.) Bp. 1968.
- AEÖPM IX. = Ady Endre összes prózai művei IX. Újságcikkek, tanulmányok. (1907. okt.–1909. dec.) Bp. 1973.
- AEÖPM X. = Ady Endre összes prózai művei X. Újságcikkek, tanulmányok. (1910. jan.–1912. dec.) Bp. 1973.
- AEÖPM XI. = Ady Endre összes prózai művei XI. Újságcikkek, tanulmányok. (1913. jan.–1918. dec.) Bp. 1982.
- AEÖV I. = Ady Endre összes versei [kritikai kiadás] I. (1891–1899). Bp. 1969.
- AEöv = Ady Endre összes versei. (Az egyes kötetek adatait l. A gyűjteményes kötetek kiadástörténete c. fejezetben [290–99.] a kiadások rendje szerint arab számozással.)
- AH = A Holnap. Nagyvárad, 1908.
- AL =^t Ady Lajos: Ady Endre. Bp. 1923.
- Alm = A Budapesti Újságírók Egyesülete 1909-ik évi Almanachja. Bp. 1909.
- AL-né = Ady Lajosné: Az ismeretlen Ady. Bp. [1942.]
- AM = Ady-Múzeum I–II. Szerk. Dóczy Jenő és Földessy Gyula. Bp. 1924–1925.
- ArKözl = Aradi Közlöny
- ASz = A Színház
- AV = Arad és Vidéke
- Barta = Barta János: Khiméra asszony serege. (Adalékok Ady képzet és szókincséhez). In: Magyar Századok. (Horváth János emlékkönyv) Bp. 1948. 278–98.
- Benedek = Benedek Marcell: Ady breviárium I–II. Bp. 1924.

BH	= Budapesti Hírlap
BJK lev.	= Babits–Juhász–Kosztolányi levelezése. Kiad. Belia György. Bp. 1959.
BN	= Budapesti Napló
BNCt	= Biharmegye és Nagyvárad Címtára. 1911.
Bóka: AEPk	= Bóka László: Ady Endre pályakezdése. Bp. 1955.
Bölöni	= Bölöni György: Az igazi Ady. Bp. 1947.
D	= Debreczen
Dénes: Akkor...	= Dénes Zsófia: Akkor a hársak épp szerettek. Bp. 1957.
DFL	= Debreczeni Főiskolai Lapok
DFU	= Debreczeni Független Újság
DFUnt	= Debreczeni Független Újság naptára az 1907-ik közönséges évre
DH	= Debreczeni Hírlap
Dmo	= Délmagyarország (Szeged)
DRU	= Debreczeni Reggeli Újság
DU	= Debreczeni Újság
BmlAE	= Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről. I. Bp. 1961.; II. Bp. 1974.
ÉÜ	= Esti Újság
Évk	= A Szigligeti Társaság kiadványai. Harmadik kötet. Évkönyv (1899–1902), 1903.
f	= fénymásolat
Figy	= Figyelő
Fmo	= Felsőmagyarország (Kassa)
FMo	= Független Magyarország
Földessy: Amt	= Földessy Gyula: Ady minden titkai. Bp. 1962.
GyH	= Győri Hírlap
Gyűjt.	= Gyűjtemény Ady Endre verseiből. Bp. 1911.
Ha	= Ady Endre: „Ha hív az acélhegyű ördög...” (Fehér Dezső összeállítása). Oradea–Nagyvárad, 1927.
Halász: NA	= Halász Előd: Nietzsche és Ady. Bp. 1942.
Hatvany	= Hatvany Lajos: Ady. I–II. Bp. 1959.
Hegedús: AEnn	= Hegedús Nándor: Ady Endre nagyváradi napjai. Bp. 1957.
Hegedús: AEN	= Hegedús Nándor: Ady Endre Nagyváradon. Bp. 1956.
Hetey	= Hetey Zoltán: Ady Bandi – Ady Endre. Bp. 1942.
HM	= Hüvelyk Matyi (A SzN vasárnapi melléklete)
Horváth	= Horváth János: Ady s a legújabb magyar líra. Bp. 1910.
I	= Irodalomtörténet
IK	= Irodalomtörténeti Közlemények
Jöv	= Jövendő
k	= kézirat
KEL	= Kolozsvári Egyetemi Lapok
Király	= Király István: Ady Endre. I–II. Bp. 1970.
Komlós	= Komlós Aladár: A fiatal Ady nyomában. ItK 1960. 1. 17–33.
Komlós: A szimb.	= Komlós Aladár: A szimbolizmus és a magyar líra. Bp. 1965.
Közv	= Közvélemény (Szeged)
Kvár	= Kolozsvár
Lengyel: Am	= Lengyel Géza: Ady a műhelyben. Bp. 1957.
Makkai	= Makkai Sándor: A magyar fa sorsa. Bp. 1927.
Me	= Ady Endre: Még egyszer. Nagyvárad, 1903.
MG	= Magyar Géniusz
MinkN	= Miskolci Napló

- MH = Magyar Hírlap
 MKI = Magyar Klasszikusok-sorozat
 MNK = Magyar Népköztársaság
 MParn = Magyar Parnasszus-sorozat
 MRi = Magyar Remekírók-sorozat
 MSzle = Magyar Szemle
 MTA = Magyar Tudományos Akadémia
 Nagy A. = Nagy Andor: Tavasz Váradon. Bp. [1937.]
 NbH = Nagybecskereki Hírlap
 NKI = Nagy Klasszikusok-sorozat
 NN = Nagyvárad Napló
 Nsz = Népszava
 Nv = Nagyvárad
 NvSz = Nagyvárad Színpad
 Ny = Nyugat
 OSZK = Országos Széchényi Könyvtár
 O-V = Ország Világ
 P = A Polgár
 PH = Pesti Hírlap
 PHSz = Politikai Hetiszemle
 PIM = Petőfi Irodalmi Múzeum
 PN = Pesti Napló
 Pn = Párizsi noteszkönyv. AEÖPM V. 182–201.
 Rd = Ady Endre: Rövid dalok egyről és másról. Kiad. Földessy Gyula. Bp. 1923.
 Rédey = Rédey Tivadár: Ady diákkori zsengei Zilahon. Ny 1919. 304–11.
 Révai = Révai József: Válogatott irodalmi tanulmányok. Bp. 1960.
 Révész: Ady–Léda = Révész Béla: Ady Endre összes levele Lédához és a nagy regény teljes története. Bp. [1942.]
 Révész: AE = Révész Béla: Ady Endre életéről, verseiről, jelleméről. Gyoma, 1922.
 Révész: AéL = Révész Béla: Ady és Léda. Bp. 1934.
 Révész: Atril = Révész Béla: Ady trilógiája. Bp. 1935.
 Rónay: Me = Rónay György: „Még egyszer”. Magyarok II. évf. 1946.
 Schöpflin = Schöpflin Aladár: Ady. Bp. 1945.
 sh. = sajtóhiba
 Sík = Sík Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka. Bp. 1929.
 Svm = Somogyvármegye
 Sz = Szabadság (Nagyvárad)
 Szabó R. = Szabó Richárd: Ady Endre lírája. Bp. 1945.
 Szil = Szilágy
 SzHir = Szegedi Híradó
 SzKr = Szegedi Krónika
 SzmK = Szatmármegyei Közlöny
 SzN = Szegedi Napló
 SzÚ = Színházi Újság (Nagyvárad)
 SzV = Szeged és Vidéke
 Tas = Tasnád
 Tóth Árpád = Tóth Árpád: Ady költészetének viszonya elődeihez és a francia modernekhez. Ny 1919. 351–61.
 Újs (Kvár) = Újság (Kolozsvár)
 ÚjV₁ = Ady Endre: Új Versek. Bp. 1906.

- ÚjV₁ = Ady Endre: Új Versek. Bp. 1909.
 ÚjV₂ = Ady Endre: Új Versek. Bp. 1912.
 ÚjV₄ = Ady Endre: Új Versek. Bp. 1918.
 ÚjV₅ = Ady Endre: Új Versek. Bp. 1919.
 ÚSz = Új Század (Bp.)
 V = Ady Endre: Versek. Debreczen, 1899.
 Varga = Varga József: Ady Endre. Bp. 1966.
 Vál. = Ady Endre válogatott cikkei és tanulmányai. Bp. 1954. (Magyar Klasszikusok)
 Vatai = Vatai László: Az Isten szörnyetege. Washington, 1963.
 VE = Vásárhelyi Ellenzék (Hódmezővásárhely)
 VÉA = Ady Endre: Vér és Arany. Bp. 1907.
 Vezér = Vezér Erzsébet: Ady Endre. Bp. 1969.
 VT = Ady Endre: Vallomások és tanulmányok. Bp. 1944.
 VÚ = Vasárnapi Újság

ELŐSZÓ A JEGYZETEKHEZ

E kötetel folytatjuk Ady Endre összes verseinek kritikai kiadását. A több kötetes sorozat második könyve a költő beérkezése első fázisának dokumentumait tartalmazza: az 1900-tól 1906. jan. 7-ig írt és publikált verses alkotásait.

A kötet „időhatárainak” megállapításánál arra törekedtünk, hogy szerves egységbe, egyetlen kötet kompozíciójába foglaljuk az *Új Versek* létrejöttének egész „forrásvidékét”. A kezdő 1900-as esztendő több mint 60 verséből mindössze egyetlen költemény, *Az én menyasszonyom* került be az ÚjV-be, s e költeménnyel együtt összesen tucatnyi vers az átmeneti előjátéknak tekinthető Me-be, míg a verses publikációk, illetve a kéziratban maradt szövegek zöme – több mint 50 vers – alkalmi dal volt. Változó arányok között hasonló helyzetet mutat az 1901-es év: a közel 40 versből Ady ugyancsak 1 költeményt, *A krisztusok mártírját*-t találta méltónak arra, hogy az ÚjV-be felvegye. S e verssel együtt összesen 7 költeményt emelt be a Me kompozíciójába. A nagyobb hányad, több mint 30 verses mű ebben az esztendőben is alkalmi dal. Enyhén javuló arányt tapasztalhatunk az 1902-es esztendőben. Az év 25 verse közül a költő 2 költeményt vett fel az ÚjV-be, s velük együtt 7 verset a Me-be. De még mindig – ha csökkenő mennyiségben is – az alkalmi daloké a többség: 18 készült ebben az évben. Döntő fordulatot jelentett 1903. Nemcsak azért, mert Ady mindössze 7 verset írt, hanem azért is, mert közülük 4 költemény került be az ÚjV-be, olyan módon, hogy 2 verset a közben megjelent Me-ben is közölt; továbbá azért is, mert először kerültek kisebbségbe az alkalmi dalok, amelyekből mindössze 3 készült. Ez a fordulat teljesedett ki 1904-ben: az esztendő 17 verses publikációjából 11 kapott helyet az ÚjV-ben, 4 volt alkalmi jellegű fordítás és 2 újságírói modorban készült rigmus. Ady költői műhelyének teljes átalakulása tapasztalható az 1905-ös esztendőben. Az év verses terméséből 5 minősíthető valamilyen értelemben vett alkalmi dalnak, és 46 az ÚjV-be gyűjtött költemények száma. E folyamat befejező mozzanata volt az ÚjV-be foglalt versek közül az utolsó 2 költemény 1906 eleji, jan. 7-i publikációja. Az AEÖV II. versanyaga ezért nem zárul le a szabályos naptári évvel, hanem az ÚjV-ben egybefoglalt versek utolsó sajtópublikációjának dátumával.

Jelenlegi összeállításunkra vonatkozóan az AEÖV I. kötetének Előszó a jegyzetekhez c. része bevezető passzusában (174–75.) kifejtett elveket érvényesítettük. Az adott időszak verses alkotásait mindenféle műfaji megkülönböztetés nélkül közöljük egymás után az időrendi besorolás menetében: a különböző típusú alkalmi dalokat, a lírai költeményeket és az 1904-es, illetve 1905-ös esztendő néhány műfordítását. (Miként ezt már korábban elmondottuk: Ady nem volt gyakorló és hivatásos műfordító, mint a Nyugat nem egy kiemelkedő költője. Fordításait is inkább átköltéseknek fogta fel, amelyeket – a néhány közismertet – maga is személyes életműve részének tekintett: hiszen versei közé besorolva, kötetkompozíciójába beépítve közölte őket. Így történt ez az 1904-es *Jehan Rictus strófáiból*, a *Három Baudelaire-sonett* és az 1905-ös *Paul Verlaine álma* esetében. Hasonló módon jártunk el azzal a költői életműbe utólag beiktatott néhány fordítással – mint a *Fájdalmak* c. szonett, illetve a [*Tudni akarjátok...*], a [*Szegény száműzött nő...*] és a [*Mi olvasunk...*] kezdetű, önálló idézetként megálló fordítástörödékek –, amelyeket a költő 1904-es publicisztikájából emeltünk ki. E kevéssé ismert fordításokra ugyanazok

az eljárások jellemzőek, mint a már Ady életében kötetbe soroltakra, ezért a verses életműbe történő beiktatásukat is hasonló módon oldottuk meg.) A kronológiai rendszerezésű kritikai kiadás lehetőségét ad arra, hogy Ady verscsináló, rigmusokat készítő és lírai költeményeket alkotó műhelyének folyamatait közvetlen közelségből figyelhessük.

*

E korszak verseiből Ady életében csak az állomány felét közelítő hányad jelent meg kötetben: mindössze 88. Eredetileg 27 a Me-ben, majd ebből címváltoztatással 6 verset átvéve a következő kötetbe, 67 az ÚjV-ben. A későbbi gyűjteményes összeállítások rendjében ez gyakorlatilag annyit jelentett, hogy 21 vers szövege található meg a Me s 67 az ÚjV „állományában”. A kötetben kiadott versek számát tekintve további szaporulat csak Ady halála után történt: Földessy Gyula a posztumusz Rd füzetkéjében 92 alkalmi dalt, illetve lírai hangolású verset adott ki e periódus verses műveiből. Így nőtt az 1900–1906 eleje közötti versek kötetben is publikált száma 180-ra.

A későbbiekben eléggé szórtan kerültek elő a periódusba tartozó további versek. S csak részben szövegközléssel együtt – mint Kosztolányi Dezső publikációja az Esztendő 1919. februári számában, Rozsnyai Kálmáné a Literatura 1935. jan. 15-i számában és Révész Béláé az 1937-ben megjelent S lehellunk az őszi avaron c. könyvében –, részben pedig csak a vers filológiai adatait adták közre, mint Kardos László a Ny 1922-es évfolyamában, illetve Gulyás Pál az 1939-ben kiadott Magyar írók élete és munkái I. kötetében. Ezzel a nyilvántartható, bár kötetben még nem közölt versek száma 185-re szaporodott. Újabb bővületet hoztak a negyvenes évek: fölbukkant 1, a periódusba tartozó vers az 1943-as gyűjteményes kiadásban (AEöv-8), másik 3-at pedig Lám Frigyes publikált a Szabad Szó c. napilap 1948. márc. 28-i számában. (Az utóbbi 3 vers szövegét a kísérő közleménnyel együtt közreadta Kovalovszky az EmlAE II. kötetében: 364–66.) Így nőtt a korszak verseinek száma 189-re.

Jelentős, számszerűen is figyelemreméltó szaporulatot eredményeztek az ötvenes évek: 1 verset az 1954-es gyűjteményes kiadás (AEöv-14) adott közre, 1 újabbat a debreceni Dongó c. éleclapból Ady Endre nagyváradi napjai c., 1957-ben kiadott kötetében Hegedűs Nándor közölt, s ugyancsak ő publikált további 7 rigmust a nagyváradi SZÚ-ból az ItK 1957/1–2. számában (128–34.). Végül 1 verses levelezőlap fényképmásolatát adta közre a PIM kiadványai sorozatában az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötet. A periódus ismert verseinek száma az új publikációkkal 199-re emelkedett. Ezt kerekítette ki 200-ra 1 műfordításnak a költői életműbe történt beemelésével az 1977-es gyűjteményes kötet (AEöv-28).

Maguk a gyűjteményes kötetek eleinte csak egy részét közölték az 1900–1906. jan. 7. közötti korszakba tartozó verses alkotásoknak. Az első, 1930-as Ady-összes (AEöv-1) mindössze a Me és az ÚjV költeményeit foglalta össze: számszerűen tehát 88 verset. Ezt bővítette további 1 verssel az 1943-ban megjelent bibliofil kiadás (AEöv-8), majd újabb 6 vers közreadásával az 1954-es Magyar Parnasszus-kiadás (AEöv-14). Az 1950-es évek közepéig tehát a periódus verseiből 95 mű szerepelt a gyűjteményes kiadásokban. Számszerűen értelemben jelentős fordulatot hozott az 1962-es, a Magyar Klasszikusok sorozatban megjelent Ady-összes (AEöv-21), amely 98, addig gyűjteménybe nem foglalt verssel bővítette az „állományt”. Ezzel a periódus alkotásaiból 193 vers került gyűjteményes kiadásba. További bővülést hozott e téren az 1977-es, a Magyar Remekírók sorozatban megjelent összkiadás (AEöv-28), amely 4, illetve az 1980-as, a Nagy Klasszikusok sorozatban megjelent gyűjtemény (AEöv-30), amely 3 verssel szaporította a korszak verses alkotásainak számát. Mindez összesen 200 vers gyűjteménybe foglalását jelentette.

A gyűjteményes kötetekhez mérten az AEÖV II. kötete további 8 verssel bővült: így teljességedt ki 208-ra az 1900 és 1906. jan. 7. közötti periódusból származó verses művek száma. A versek számozása az AEÖV I.-et követően folyamatos: a 161-es sorszámmal indul és az időrend menetében haladva a 368-as sorszámmal fejeződik be. A 8 új,

kötetben, illetve versgyűjteményben még nem közölt vers közül *A brigád baraja* c. alkalmi dalt a NN 1902-es évfolyamából publikáljuk mint eddig figyelembe nem vett Ady-rigmust. Több versszöveget a költő publicisztikájából emeltünk ki, mint önállóan is megálló bókverset: így az [*És mi a vég...*] kezdetű „rövid dalt” (a *Képek a nagyváradi turfról* c. cikkből: Sz 1900. szept. 25.; AEÖPM I. 334.), illetve mint önmagában is jellemző fordításrészletet: ekként a [*Tudni akarjátok...*] (a *Don Quijote a színpadon* c. tudósításból: PN 1904. ápr. 28.; AEÖPM V. 42.), a [*Szegény száműzött nő...*] (*A nizzai Szaffó* c. írásból: BH 1904. okt. 10.; AEÖPM V. 136.) és a [*Mi olvasunk...*] (ugyancsak *A nizzai Szaffó* c. írásból: BH 1904. okt. 10.; AEÖPM V. 137.) kezdetű, Ady-módon magyarított versidézetet. Végül két esetben a költő egy-egy novellájából vettünk ki olyan versbetéteket, amelyek egybekapcsoltan és a prózai részek elhagyásával önálló verses műként is felfoghatók, minősíthetők: ilyen módon a [*Benedek lantos rigmusai*] c. (kiemelve a *Benedek lantos* c. novellából: NN 1902. aug. 8., AEön 107–09.) és [*A zengő, kőszá kőben...*] c. (önállósítva a *Buddha temploma vár* c. novellából: BN 1905. szept. 24.; AEön 353–55.) verses műveket. Utóljára a *Senki* c. verset emeltük be a periódus verses alkotásai sorába, amelyet a Szatmármegyei Politikai Hírlap 1901-es évfolyamában Lakatos Éva talált, és amelyet az életműbe való befogadással kapcsolatos megfontolásokat részletezve Vitályos László adott közre Ismeretlen Ady-vers 1901-ből c. írásában a Kritika 1986/8. (augusztusi) számában.

Az adott időszakban Ady különböző napilapok állandó munkatársa volt és a sajtó-körökben ismert, bejáratos ember, tehát ritkán fordult elő vele, hogy valamelyik verses kéziratának elhelyezésével gondja akadt volna, sőt igen sokszor éppen neki kellett ilyen vagy olyan penzumokat, felkéréseket teljesítenie. Ezért ebből az időszakból kevés töredéke, illetve kétes hitelű verse maradt. Ezeket majd csak az AEÖV utolsó kötetében adjuk közre. Egyelőre csupán két *töredékről* van tudomásunk, amelyeket Ady Lajos említ és részben idéz mint 1900 húsvéti körül készült „elbeszélő költemények”-et: [*Az uccán egy...*], illetve [*A bihari hegyek...*] kezdetű, nyomtatásban meg nem jelent, emlékezetében megmaradt részleteket (AL 63–65., lapalji jegyzetben). Számat kell adnunk továbbá a *kétes hitelű versről*: a debreceni *Dongó* c. élclap 1900. jan. 7-i számában megjelent a *Csak azért is Dongó!* c. nyitóversről (Ady szerzőségét illetően teljesen elutasító Hegedűs Nándor véleménye: AEñn 112–13.; míg ugyanezt korántsem tartja lehetetlennek Kovalovszky Miklós: EmlAE II. 139.), illetve [*A katedrán egy alak ül...*] kezdetű – feltehetően 1900-ban keletkezett diákrigmusról (a bókverset dr. Dreixner Vilmos ügyvéd, volt nagyváradi joghallgató emlékezetben vagy kéziratban [?] őrizte meg, és ifj. Kubán Endre publikálta – többek között – a NN 1936. aug. 6-i számában s több budapesti napilapban: a szöveg és létrejöttének egyik változatát közölve Hegedűs Nándor egyértelműnek ítéli Ady szerzőségét: AEñn 45–46.; Kovalovszky viszont fenntartással kezeli: EmlAE II. 355–57.).

A korszak versei megjelenési adatainak (első és további megjelenések) összegyűjtése érdekében az Ady-irodalom állandó alapvető műveinek (AL, Bölöni, Hegedűs: AEñn, EmlAE I. és II. stb.) kicédlázása mellett szisztematikusan igyekeztünk feldolgozni a vonatkozó bibliográfiák adatait. Így Gulyás Pál Magyar írók élete és munkái c. művének Ady Endre címszavát (I. 1939. 156–247.), továbbá Vitályos László és Orosz László Ady Endre műveiről összeállított kéziratban publikált bibliográfiáját. Sok segítséget kaptunk – különösen némely verseknek a bibliográfiákban nem szereplő vagy ilyen értelemben eddig nyilván nem tartott lapokban történt utánközlését illetően – attól az Ady-művek sajtóbeli leleghelyeit feltáró bibliográfiái gyűjtőcsoporttól, amelynek tagjai – Láng József és Vitályos László irányításával – Lakatos Éva, Durkó Dalma és Durkó Tibor.

*

A verseket az AEÖV II.-ben is időrendben közöljük: *Költevények, alkalmi dalok* csoportcímmel és ezen belül évszámok szerinti bontásban. A versek kronológiai besorolását igyekeztünk minél pontosabban végezni. E vonatkozásban a periódus általános verspublikációs gyakorlatának megfelelően többnyire az első sajtóbeli közlést vehettük, tekinthetjük irányadónak. Ama kevés esetben, amikor a költőnek nemcsak a kézírata maradt ránk, hanem a tőle származó keltezés is, természetesen az általa megadott dátum szerint érvényesítettük a kronológiai beillesztést. Magától értetődő, hogy ilyenkor a főszövegben a versek alatt az Adytól származó hiteles dátumokat is közöljük a versek szövegével egyező betűtípussal. Annak a szintén nem nagyszámú versnek az időrendi besorolásánál pedig, amelynek a sajtóközléstől eltérő, korábbi létrejöttéről, keletkezéséről valamilyen közvetett adatunk van, ott ezekre támaszkodva pontosítottuk az időrendet.

Kötetünk felépítésének szigorú időrendjét – miként korábban is – csak az ún. többrészes vers (*Éjmidő*) esetében bontottuk meg. Ady ezt egységes műnek fogta fel, és a Me-ben is így közölte, míg egyes részleteit különböző időpontokban írta és publikálta. Megtehettük volna, hogy az egyes részleteket az időrend merev betartásával külön-külön közöljük, és ennek megfelelően az eleve egységesnek szánt művet széttagoljuk. Helyesebbnek találtuk azonban azt, ha az egész művet az első részlet keletkezésének, tehát a versciklus fogantatásának időpontjánál adjuk közre, s az egyes részletek létrejöttének adatait s a végleges kompozíció kialakulásának problémáit csupán a jegyzetekben tüntetjük fel. Más a helyzet a különböző önálló versek kettesével, hármásával, olykor négyesével történő együttes közlésénél gyakorta használt gyűjtőcímmel (jgy pl. a „Rövid dalok. Egyről és másról”, illetve „Új versek” folytonosan ismétlődő formulával): ezeket a vers szövegéhez közvetlenül nem tartozó adatoknak tekintjük, csupán a publikációs eljárás részének; ezért a vers jegyzetének megjelenési adatai között adjuk meg „főcím” megjelöléssel.

*

Az általunk közölt versek szövegének, a *főszövegnek* kialakításában – miként az előző kötetben is – általában a költő életében történt megjelenés szerinti legkésőbbi változatot igyekeztünk alapszövegnek minősíteni. Ilyen értelemben tehát arra törekedtünk, hogy a szerzői „utolsó kéz”, az ultima manus elvét érvényesítsük. De ezt az elvet sem alkalmazhattuk mechanikusan. Mert bár a költő a kötetekben – a Me-ben s az ÚjV-ben – megjelent szövegeit gondozta, korrigálta leginkább pontosan, a sajtóhiba ördöge vagy a figyelmetlenségből eredő szövegvromlások e kötetbeli publikációk esetében is okozhatnak gondot az érvényes alapszöveg kiválasztásában. Jellemző ebben a vonatkozásban az ÚjV-nek a publikációs gyakorlata. Általában elmondható, hogy a költő életében megjelent 5 ÚjV-kiadás közül az 1912-es ÚjV₃ tekinthető a szöveggondozást illetően a legérettebbnek, mert feltehetően a poéta maga korrigálta. A korábbi ÚjV₁ és ÚjV₂ szövegeiben több esetben található következetlenségek, egyenetlenségek, míg az 1918-as ÚjV₄, illetve az 1919-es ÚjV₅ esetében aligha lehetett arról szó, hogy a fáradt, beteg Ady a szöveggondozást, korrekciót személyesen végezte volna. Mégis, nem egy vers esetében előfordult, hogy az ÚjV₃-ban található változatot különböző hibák miatt nem minősítettük megfelelő alapszövegnek, ilyenkor gyakrabban az ÚjV₂ és ritkán az ÚjV₄-ben megjelent változatot választottuk alapszövegül.

A kötetbeli publikációkat követő sajtóközlések legtöbbje „ollózott” jellegű, a költő beavatkozásától független utánközlés. Akad azonban néhány olyan sajtópublikáció is, amelyeknél vitathatatlanul megállapítható a tudatos szerzői beavatkozás: ezt ilyenkor nemcsak regisztráljuk, hanem az alapszöveg megválasztásánál is kellően figyelembe vesszük. A csak sajtóban megjelent versek esetében vagy az egyetlen sajtóközlést, többszöri megjelenés esetében az utolsó hitelesnek tekinthető sajtópublikációt vettük a főszöveg alapjául. Eljárásunk általánosan jellemzője, hogy az *alapszöveg megválasztásánál mindig egyedli mérlegelés után döntöttünk*. Bonyolultabb esetekben az alapszöveg választását a vers jegyzetében megfelelően indokoltuk.

Az AEÖV I. jegyzet-előszavában (181–85.) kifejtett elveket és megoldásokat követünk a címadás, a szövegközlés és -gondozás, a szükségessé vált szerkesztői javítások és a versek szövegében érvényesített helyesírási szabályok tekintetében. Az alapszövegben észlelt értelemzavaró vagy ritmikai bicsaklást okozó hibákat a főszövegben többnyire kijavítani törekedtünk. Elvünk – a forrásokhoz való betűhív ragaszkodás árán is – az volt, hogy a különböző szövegmomlásokat ne hitelesítsük és ne örökítsük át a kritikai kiadás révén is. A szövegközlés terén – az archaizálás és a modernizálás között mozogva – a mai helyesíráshoz igyekeztünk *közéltetni*, ami elkerülhetetlenül bizonyos szubjektivitással is járt. Az ékezes tekintetében csak ritkán, indokolt esetben emendáltunk, többnyire viszont – verstani meggondolásokból is – a szövegforrások gyakorlatát követtük. A központosásban gyakrabban javítottunk az alapszövegeken, kivéve az olyan eseteket, ahol az írásjelek elmaradásának megítélésünk szerint poétikai-hangulati, stilisztikai szerepe van.

*

Az egyes versek jegyzeteinek felépítésénél az AEÖV I.-ben kialakított szerkezetet követtük. Ennek érdekében a jegyzeteken belül oldalcímek formájában ún. „rovat-megjelölések”-et használtunk. E rovatok, illetve oldalcímek egy-egy vers jegyzetén belül – rendszeres vagy fakultatív módon – mindig azonos sorrendben fordulnak elő.

Az első rovat „teljes” címe: *Kézirat, megjelenés, indokolás*. Ami persze úgy értendő, hogy amely versnek nincs kézírata, ott ezt a címben sem jelöljük. S ahol pedig a vers nem eddig kiadatlan vagy jelöletlen vagy szokatlan jelölésű, ott a vers szerzői hitelességét sem kell „indokolnunk”. Természetesen folytonosan ismétlődő a *Megjelenés* oldalcím, minthogy minden verset valamilyen publikáció nyomán közlünk. Ezen belül állandóan jelezzük az „első megjelenés” forrását, minthogy ez az időrendi besorolás szempontjából többnyire mérvadó, majd közöljük a „további megjelenés(ek)” adatait. Az több előkerült versek kivételével az Ady halála utáni sajtóközléseket sem a megjelenés adatainál, sem pedig a szövegváltozatoknál természetesen nem vettük figyelembe. Feltüntettük a „kötetben” történt megjelenés adatait, ha voltak ilyenek, továbbá a „gyűjteményes kötetben először” realizálódott kiadás vonatkozó ismérveit. A kötetben való megjelenés adatalásánál – a Rd kivételével – az Ady életében kiadott könyveket tartjuk számon, így pl. az ÚjV esetében az első 5 kiadást. Az 1906-os ÚjV₁ adatainak közlésénél minden esetben megjelöltük az adott vers kötetén belüli ciklusbeosztását is.

A második rovat „oldalcím”: *Szövegkritika, szövegváltozatok*. E részben közöljük az alapszöveg-megjelölést, a szövegpublikációkra vonatkozó megjegyzéseinket, az esetleg szükséges sajtó alá rendezői emendáció, a javításunk vagy javításaink tényét és rövid indokolását, továbbá a főszövegtől eltérő egyéb publikációk szövegváltozatait. Amennyiben ilyen szövegváltozatok nincsenek, természetesen a rájuk vonatkozó utalás az oldalcímből is elmarad. Az áttekinthetőség érdekében a Javításunk(a)ink és a Szövegtelrítések belső oldalcímeket alkalmaztuk.

A jegyzetek harmadik rovata általában a *Keletkezéstörténet*. E jegyzet-fejezetben a vers létrejöttére, esetleges keletkezésére, hátterének elmény- vagy motívumtörténetére, az életmű más részeivel való összefüggéseire, valamint a vers további sorsára, esetleges utóéletére vonatkozó dokumentumokat, illetve feltevéseket adjuk közre. Akad néhány vers, amelynek keletkezéséről, illető körülményeiről és a költő életében, lírai fejlődésében betöltött utólagos szerepéről kevés vagy semmilyen valós tényanyag alapján egész legendák, sőt legendakörök alakultak ki. Az ilyen esetekben igyekeztünk a különböző kitalálásokat, illetve valószínűsítéseket a rendelkezésünkre álló konkrét tényekkel szembesíteni, és a lehetőségek szerint az adott vers létrejöttének valódi hátterét, érlelő motívumait megközelíteni. Ilyen módon több esetben sikerült a versek keletkezéséről, illetve utólagos szerepéről, részben más Ady-kutatók eredményeivel egyezően, realisabb képet kialakítani, érvényesíteni. A periódusba tartozó versek között nem egy olyan található, amelynek létrejöttével kapcsolatban – talán a versek elvontabb jellege, a költő másutt

is kifejtett gondolati vagy érzelmi megnyilatkozásaitól eltérő volta miatt – semmiféle adalékok nem találunk. Az ilyen esetekben bármilyen erőltetett analógiák keresése helyett a *Keletkezéstartó* rovatot tudatosan elhagytuk.

Ritkán, szükség esetén fordul elő egyes versek jegyzetében a *Magyarzat* rovat, amelyben – ha ez indokolt – a vers egyes szavaira, soraira vonatkozó „megfejtések”, illetve adalékok, utalások találhatók. Gyakrabban szerepel a jegyzetekben az *Irodalom* fejezet, az egyes versek fontosabb értékeléseiről készített bibliográfiai áttekintés, amennyiben az illető verssel érdemben foglalkozott az eddigi Ady-irodalom. Az AEÖV I. kötetében ezt a rovatot még az értékelésekből kivonatolt rövid összefoglalások, annotálások formájában indítottuk el és képzeltük el a továbbiakban is, de az érett Ady munkásságát – amely már az ÚjV verseitől kezdve kialakult – olyan bőséggel kísérték a szakirodalom konkrét művekre vonatkozó kommentárjai, értelmezései és elemzései, hogy e megoldásról már csak terjedelmi okokból is le kellett mondanunk. Sőt: a bibliográfiai utalásaink is csak érintőlegesen lehetnek, nem törekedhettünk bármiféle értelemben teljességre. Viszont igyeckszünk válogatott (szelektív) bibliográfiát közölni, amelyben a versre vonatkozó legfontosabb elemzések megtalálhatók.

Eredeti, az AEÖV I. ben (186.) közölt elképzeléseink szerint az egyes versek jegyzeteiben a *Fordítás*, illetve a *Zenei feldolgozás* rovatnak is szerepelnie kellett volna. Az előbbi az adott vers idegen nyelvű műfordításainak bibliográfiáját, az utóbbi a vers megzenésítésének adatait tartalmazta volna. E rovatok közlésétől részben terjedelmi (az érett verseknél az adatok száma egyre szaporább), részben a sajtó alá rendező, illetve a kiadó számára nehezen megoldható technikai okokból el kellett tekintenünk. Az Ady-filológiának az e téren összegyűjtött adatokat egy másfajta kiadványban kell majd közreadnia.

Az AEÖV II. képmellékleteinek lehetőségét arra használtuk fel, hogy az 1900 és az 1906 eleje közötti periódus 13 fennmaradt kéziratáról, illetve fényképmásolatáról áttekintést adjunk.

*

Munkánk elvi és módszertani alapjainak kidolgozásában hálával és köszönettel tartozunk a kritikai kiadások szerkesztő bizottságának és egyben kötetünk lektorainak, Király Istvánnak, Láng Józsefnek és Vezér Erzsébetnek. A megnevezettek egyébként számos részletkérdésben is segítségünkre voltak, s mellettük támogatást kaptunk olyan ismert Ady-kutatóktól, mint Bustya Endre, Kovalovszky Miklós, Schweitzer Pál, Vitályos László. Köszönetet mondunk továbbá munkánk különböző fázisaiban adott segítségükért Antal Lászlónak, Bernáth Mártának, Hegedős Máriának, Komlói Dezsőnének, Kovács Józsefnének, Kun Andrásnak, Merva Máriának, Morvai Zsuzsának, Paál Rózsának, Péter Lászlónak és Schweitzer Pálnak.

Végezetül: tájékoztatásul szükségesnek tartjuk közölni, hogy az AEÖV II. anyaggyűjtési munkáit 1986. szept. 1.-el zártuk le.

KIADÁSTÖRTÉNETI FÜGGELÉK

Az AEÖV II. kötetében folytatjuk az I. kötetben megkezdett, az adott periódusban publikált versek időrendjének megfelelően kiadott eredeti Ady-verseskötetek kiadástörténeti dokumentációját. Így kerül sor az 1900–1906. január eleje közötti verseket tartalmazó II. kötetben az 1903-as *Még egyszer* és az 1906. február első napjaiban megjelent *Új Versek* c. verseskötetek kiadástörténeti anyagának közlésére. Itt adjuk közre – miként ezt az AEÖV I.-ben előre jeleztük – a részben 1896–1899 közötti, a zömében pedig az 1900–1905 közötti alkalmi verseket összefoglaló posztumusz *Rövid dalok egyről és másról* c., Földessy Gyula sajtó alá rendezte kötetecske kiadástörténeti adatait. Továbbá néhány szükségessé vált korrekció s az I. kötet kiadása óta bekövetkezett gyarapodás miatt meg kell ismételnünk az *Ady Endre összes versei* (AEÖv) címen megjelent gyűjteményes kötetek kiadástörténeti listáját, mert a gyűjteményes kötetekbe történt besorolások adataira – miként ezt az AEÖV I. esetében már megtettük – folyamatosan hivatkoznunk kell.

A MÉG EGYSZER CÍMŰ KÖTET KIADÁSTÖRTÉNETE

Az alábbiakban a Me megjelenésével kapcsolatos, eddig összegyűjtött dokumentumokat foglaljuk össze. Anyagunkat négy részre tagoltuk: a) a kötet előzetes hírverése; b) a kötet kiadása; c) a kötet utólagos propagandája; d) a kötet kritikái.

a) A kötet előzetes hírverése

Kötete előkészítéséhez, sőt hírleléséhez Ady már a Nagyváradra település első felében, 1900 tavasza végén hozzálátott. Bár – miként öccse írja – ebben az időben „sokszor hangoztatja, hogy nem akar többé poéta lenni, hanem minden ambíciójával: jó újságíró” (AL 81.) Talán ezért is először csak a D-ben ad hírt a tervezett kötetéről, Nagyváradon csak 1900 nyarán kezd hozzá a sajtóhírveréshez. Végül is azonban csak három és fél év múlva, 1903 szeptemberében sikerült a Me-t kiadnia.

D 1900. máj 1.; XXXII. évf. 85. sz. 6. – Irodalom

Még egyszer. Egy könyvet írtam, s ki is adom *mégegyszer*. A címe is ez lesz. Természetesen versek lesznek benne. Azok számát szaporítom – sajnos – én is, kik rövid sorokban próbálják kiadni a lelkeket. Amiket mostanában írtam: furcsa dolgok nagyon. Kevés benne a költői cafrang. Kemény, merész, goromba versek ezek. Ha észre fogják venni: nagyon kikapok. Ha olvasói lesznek: bizonyosan nem a felső leányiskolák növendékei. De minden szavuk egy vércsepp a szívemből s egy tömjén-morzsa az örök eszmék szent füstölő edényében. Akik el akarják olvasni ezt a könyvet, Nagyváradra küldjék megrendelő levelüket. Az ár: egy korona. – Nagyvárad, 1900. május havában. – *Ady Endre* hírlapíró.

(L. AEÖPM I. 263.)

Sz 1900. jún. 12.; XXVII. évf. 133. sz. 6. – Irodalom

Még egyszer. E címen költemény-kötetet ad ki Ady Endre, a „Szabadság” belmunkatársa, kinek első kötetével elért szép sikerére bizonyára emlékszik még a közönség. A fiatal poéta második kötetében nem a régi lantot kezeli: új és merész. Bátran ad hangot minden impressziójának. Nem köti az a bizonyos poétai hipokrizis, mely legtehetősebb poétáink közül is sokat tesz unalmassá. A szerző nem akar előfizetőket „gyűjteni”. A kötet megjelenését nem fogják jelezni semmiféle előfizetési ívek: akik esetleg érdeklődnek a fiatal poéta poézisa iránt, az *egy forint* előfizetési díjat címére, a „Szabadság” szerkesztőségébe küldhetik. A megjelenő kötetből közöljük az alábbi érdekes költeményt: [...]

(Első megjelenésként közli az *Áldomás* c. verset, I. a vers szövegét és jegyzetét e kötetben.)

NN 1900. jún. 13.; III. évf. 135. sz. 5. – Irodalom és művészet

Még egyszer. Ady Endre nagyváradi hírlapíró, a Szabadság belmunkatársa e címen egy verseskötetet ad ki. Első kötetét a kritika annak idején első irodalmi lépésnél szokatlan szívességgel fogadta. Második kötetében nagy változást mutat a fiatal poéta poézisa. Újabb és merészebb. Ez azonban mind nem fogja megmenteni attól, hogy minden könyve a nyakán maradjon, annyival inkább, mert gyűjtőiveket sem akar kibocsátani. Az, aki a kötetet esetleg meg akarja kapni, küldjön egy forintot a szerző címére, a Szabadság szerkesztőségébe. A kötetből alkalomadtán mutatványt közlünk.

NN 1900. jún. 29.; III. évf. 148. sz. 7. – Irodalom és művészet – A *Kihülve* c. verset adja utánközlésben a lap „Kihülten” címváltozattal és a kötetre utaló csillag alatti jegyzettel. (L. AEÖV I. 453.)

NN 1900. aug. 11.; III. évf. 184. sz. 5. – Irodalom és művészet – Néhány bevezető mondatlall az előfizetési felhívást közli:

Még egyszer. Ez alatt a cím alatt adja ki Ady Endre, a jeles poéta, kitűnő hírlapíró-kollegánk újabb verskötetét. Közönségünk sokkal jobban ismeri a fiatal költő gyönyörű verseit, semhogy bővebben kellene őt, illetve készülő verskötetét figyelmébe ajánlalnunk.

A nagy tehetségű fiatal poéta, kinek első kötete nagy feltűnésben és szép elismerésben részesült, következő előfizetési felhívást bocsátotta ki:

Egy kötetet akarok kiadni. Versek lesznek benne. A címe ez lesz: *Még egyszer.* Aki két koronát nem sajnál kidobni egy verskötetért, írja nevét a hátoldali gyűjtőívre. A kötet szeptemberben jelen meg, s mivel a versek jók, természetesen magamnak kell kiadnom. Szeretném, ha nem fizetnék nagyon sokat rá. Nagyvárad, 1900. augusztus hava. Ady Endre hírlapíró.

Sz 1900. aug. 12.; XXVII. évf. 185. sz. 8-9. – Irodalom – (b). – Néhány bevezető bekezdéssel ugyancsak az előfizetési felhívást közli. A (b.) szignó minden bizonynal Bíró Lajos jele volt, ezt erősíti még Ady Lajos is. (Lapalji jegyzetben utalás arra, hogy a „felhíváshoz Bíró Lajos fűzött néhány meleg sort”, s hogy később Ady a felhívását *betyárné* nevezte – AL 81.) Szövege:

Még egyszer. Ez lesz a címe annak a verskötetnek, amelyet Ady Endre, a „Szabadság” belső dolgozó társa legközelebb kibocsát. Második kötete lesz ez Ady Endrének. Első kötete szinte példátlan sikert aratott, olyant, amely csak az Istentől való igazi poétáknak jut osztályrészül.

Ady Endre azok közé a ritka, nagy tehetségek közé tartozik, akik teljesen eredetiek,

teljesen új csapáson haladnak és akik mindig megtalálják az eredeti formát eredeti gondolataiknak.

Szerencsés sokoldalúsága következtében egyébként a mi közönségünk napról-napra tanúja az ő kiváló hírlapírói működésének is. Ez a közönség és mi, akik együtt dolgozunk vele, bizonyosak vagyunk abban, hogy második verskötete újabb, nagy sikereket fog neki hozni.

Aki meg akarja szerezni magának azt a gyönyörűséget, hogy Ady Endre második verskötetét elolvassa, az előfizetési összeget a „Szabadság” szerkesztőségébe küldheti.

A szerző különben a következő előfizetési felhívást bocsátotta ki: [...]

(Ezt követően megismétli a NN egy nappal korábbi számában közreadott felhívást, a negyedik mondatban kis eltéréssel: „írja nevét a *túldadali* gyűjtőívre”. A teljes szöveg végén (b). szignó. A cikk előtt adta közre első megjelenésként a költő „Mi nyomorékok” című változattal az *Éles szemmel* c. verset, l. erről még a vers jegyzetét e kötetben.)

D 1900. aug. 13.; XXXII. évf. 156. sz. 6. – Irodalom – *Még egyszer* címen jellegzetes „ollózott” utánközlése a Sz előző napi cikkének; a helyi viszonyokat figyelembe vevő kisebb eltérésekkel és a (b). szignó elhagyásával. Az eltérések a következők: a 3. bekezdés első mondatában: „egyébként a közönség is napról-napra tanúja az ő kiváló hírlapírói működésének”. Ugyanitt a második mondatban: „Ez a közönség s mi, akik *kollegái vagyunk*, ...”. A 4. bekezdés végén az alábbi kiegészítés: „küldheti *vagy a »Debreczen« szerkesztőségébe*”. A felhívás szövege is azonos a Sz-beli változattal. A cikk előtt található ugyancsak utánközlésként „Mi nyomorékok” című változattal az *Éles szemmel* c. vers (l. a vers jegyzetét e kötetben).

D 1900. aug. 22.; XXXII. évf. 162. sz. 7. – Szerkesztői üzenetek

Szövege:

A. E. Nagyvárád. Mi van a verskötettel?

Levél a Szigligeti Társaságnak – Nagyvárád, 1900. szept. 2.

Tekintetes Társaság!

Október hónapban *Még egyszer* címen egy költeményes könyvet akarok kiadni. A mi viszonyaink szerint ez nagyon költséges dolog. Könyvet is csak nagyon gazdag ember írhat. Jómagam is hasztalan fordultam a közönséghez: a könyv – pláne versek – nem kell neki.

Arra kérem a Tekintetes Társaságot: szavazzon meg nekem 50 forintot e könyv kiadására, s ez összeget a megjelent kötet bemutatása után utalja ki a könyvet megjelentető nyomdának.

Mással nem támogathatom a kérést, minthogy egy éve *Versék* című kötetem olyan sikert aratott, amilyent fiatal poétáé évek óta nem.

Adassék meg nekem a mód e második kötettel az igazabb sikerre.

Nagyvárád, 1900. szeptember 2.

Alázatos szolgája:

Ady Endre.

(A levelet és egyéb Adyra vonatkozó dokumentumokat a Szigligeti Társaság irattárának rendezésekor nézhette át és publikálhatta Kaszás Endre az Ady Endre a nagyváradi Szigligeti Társaságban c. cikkében: Magyar Hírlap 1935. dec. 25. 24.; újraközölte: Sz 1936. jan. 1. 5–6. A levél szövegét l. még: AEI I. 71–72.)

Sz 1900. szept. 5.; XXVII. évf. 203. sz. 4. – Hírek – Az *Aktuális versek* [Az idő...] c. rigmusának 37–40. soraiban Ady a következő önironikus célzást teszi a Me körüli bonyodalmakra:

Szegény egy verskötetet ad ki
S a pénzt hiába várja itt:
Ez kérem oly szerencsétlenség,
Mely végzetessé válhatik...

Sz 1900. szept. 26.; XXVII. évf. 220. sz. 1. – Tárca – A *Még egyszer...* c. vers első megjelenése, a címhez csillag alatti jegyzetben utalás, hogy a „kötet első verse” (l. a vers jegyzetét e kötetben).

D 1900. szept. 26.; XXXII. évf. 187. sz. 1. – Tárca – A *Még egyszer...* c. vers párhuzamos közlése a Sz-belivel azonos jegyzettel (l. a vers jegyzetét e kötetben).

Tiszántúl 1900. szept. 28.; VI. évf. 220. sz. 3-4. – A *Szigligeti Társaság választmányi ülése* c. cikkben hír arról, hogy Adyt társasági tagságra ajánlották. A tagságra Adynak azért volt szüksége, hogy kötete kiadásához az előbbi levelében kért anyagi hozzájárulást megkaphassa.

Sz 1900. okt. 11.; XXVII. évf. 233. sz. 6. – Irodalom

Még egyszer. Ady Endrének, a „Szabadság” belmunkatársának e címen megjelenendő verskötete közbejött körülmények folytán csak november elején fog megjelenni. A szerző felkéri mindazokat, kiknél a kötetre előfizetési ívek vannak, hogy azokat a nyomtatott példányok számának megállapítása végett címére, a „Szabadság” szerkesztőségébe *mielőbb beküldeni* kegyeskedjenek.

Sz 1900. okt. 12.; XXVII. évf. 234. sz. 5. – Irodalom – Az előbbi, okt. 11-i hír és felkérés megismétlése.

Sz 1900. okt. 13.; XXVII. évf. 235. sz. 5. – Irodalom – Az okt. 11-i közlemény megismétlése.

SzÜ 1900. nov. 1.; I. évf. 16. sz. 3. – A Szerkesztő üzenetei

V. b. (Helyben). Csak türelem. Mi is érdeklél várjuk Ady Endre verskötetét, mely egy erős költői egyéniségnek csodás megnyilatkozása lesz. A „*Még egyszer*” legfényesebb darabja az ódaszerű hatalmas reveláció, mely a züllött zsenikről szól. A kötet már sajtó alatt van, ára 2 korona. Előfizetéseket lapunk is elfogad.

(Az említett vers az *Aldomás*, amelyet a SzÜ nov. 20-i száma bevezetővel közöl.)

SzÜ 1900. nov. 9.; I. évf. 24. sz. 4. – A Szerkesztő üzenetei

S. J. (Debrecen). Igaza van. Ady Endre verskötete a karácsonyi könyvpiac nagyértékű cseménye lesz. A kötetből alkalomadtán mutatót is közlünk.

SzÜ 1900. nov. 20.; I. évf. 35. sz. 2-3. – Bevezető és verspublikáció. (A bevezetőt Kovalovszky feltételezése szerint a lap szerkesztője, Szűts Dezső írta: EmlÉ II. 442.)

Ady Endre. A modern Magyarország lázasan fejlődő szellemi életében előljárnak a költők, kik az *egyéniesség* diadalát hirdetik. Erős, szubjektív, hatalmas költői egyéniség Ady Endre, a fiatalok között a legkiválóbb, kinek mély filozófus gondolkodásában érlelődnek a nagy eszmék, vágyak és törekvések. Ezek visszhangja nyilatkozik meg a „*Még egyszer*” című kötetben, mely az ő nagy tehetségének egy újabb fejlődését jelenti. A kötetből, mely karácsonyra jelenik meg, közöljük a következő csodás költeményt:

(Ezt követően publikálja az *Aldomás* c. verset, szövegét és jegyzetét l. e kötetben.)

Nv 1900. dec. 28.; XXXI. évf. 303. sz. 4-5. – Irodalom – A Szigligeti Társaság gyűlése c. tudósítás. Szövegéből csak az Adyra vonatkozó mondatokat közöljük: „Ünnep másodnapján a Szigligeti Társaság választmányi ülést tartott [...] Ezután Ady Endre, a Szabadság munkatársának legközelebb kiadandó verseskötetjének költségeire 100 koránt szavaztak meg [...]”

DH 1900. dec. 28.; X. évf. 71. [285.] sz. 1. – Tárca – Verspublikáció kötetre utaló alcím-mel; 1. a *Fuimus* [De jó, ha...] c. vers jegyzetét: AEÖV I. 447.

SzÜ 1900. dec. 31.; I. évf. 77. sz. 3. – Verspublikációk Ady Endre „Még egyszer” kötetéből főcímmel; 1. e versek jegyzetét: *Az utolsó részlet* (AEÖV I. 458.), *Az én menyasszonyom* (e kötetben), *Fuimus* [De jó, ha...] (AEÖV I. 447.).

Sz 1901. jan. 1.; XXVIII. évf. 1. sz. 9. – Szerkesztői üzenetek

J. (Helyben). Ady Endre verseskötete egy-két nap alatt kész és rövid idő alatt megkapják a díszesen kiállított könyvet az előfizetők.

SzÜ 1901. jan. 2.; I. évf. 79. sz. 2. – Bemutató írás a kötetről. Szerzője jelöletlen. (Feltehetően a szerkesztő, Szűts Dezső írása: EmlAE II. 442.)

Még egyszer. Akik a költészet hanyatlásáról írnak és panaszkodnak, olvassák el Ady Endre legújabb verseskötetét, s be fogják ismerni, hogy a poézis soha erősebb, intenzívebb, mélyebb nem volt. A *Még egyszer*-ben Ady Endre fennhangon gondolkodik, csengő, igaz hangon. Mindenki feltalálja benne benső érzelmeit, a legmulékonyabbakat, a legbensőbbeket, megvan benne a legbecesebb adomány: az ifjúság, e kemény kérő fa, mely mindent eltakar árnyékával: az emberi szív utait, a képzelem álmait, a költői vágyakat. E hang nem hazudik, mindent úgy mond, ahogy érez, mindenki nevében tesz vallo-mást.

Ady Endre új kötetében átengedi magát nagy, erős és hatalmas szenvedélyeknek, úgy vágat keresztül az életen, mint a mezőn ágaskodó paripa, melyet a növények illata és a roppant ég nagyszerű újdonsága hajt előre, mely mindent összetör. Nem szedi az élet gyümölcsét, melyet mohón élvezett, letépi s összefacsarja, mint egy érett szőlőfűrtöt, s aztán ott marad tovább, epedve, mint előbb. Így keletkeznek azok a zokogások, amelyek visszhangra lelnek szívünkben. Annyi becses adomány, finom szellem, gyöngéd tapintat, mozgékony s gazdag képzelem, oly kora dicsőség, hirtelen kifejlődése a szépségnek s a lángésznek – ugyanakkor annyi könny, győtrelem, undor és életmegvetés; ugyanazon mozdulattal imádkoz és átkoz. Az örökös illúzió s legyőzhetetlen tapasztalás küzd egymással benne, hogy széttépje őt. Aggastyán lett, s ifjú maradt – költő és szkeptikus. A szépség, üdeség, az illúzió után a halál kísértetei vonulnak el előttünk. Nevető szemekkel, boldogan felhevülve ivott a gyönyörből – s a kehely fenekén méreg volt. Ezt érezzük a kötet olvasása közben. Ő érzi a mély érzések, óriási álmok s intenzív gyönyörök viharát, melynek vágya élteit, hiánya megöli.

Mi az ember, a szerelem, a boldogság, a lemondás s az igazság? Erre szól Ady Endre köteté azokhoz, kiknek szívében az álmok, vágyak, költői illúziók futó felhőként kerge-
tik egymást.

Sz 1901. jan. 12.; XXVIII. évf. 11. sz. – Szerkesztői üzenetek

V. Ilona. Ady Endre verseskötete nyomás alatt van, és január 15-ig okvetlenül megjele-
nik. A kérdzett cikket ő írta.

(A címzett a debreceni Varga Ilona: EmlAE II. 289.)

SzÜ 1901. jan. 14.; I. évf. 91. sz. 3. – A Szerkesztő üzenetei

B. R. (Helyben.) *Ady* Endre könyve, a „Még egyszer” január 15-én jelenik meg, s bizonyára irodalmi esemény lesz. Ebben a verskötetben elsősorban az író küzd önmagával, hogy kivágja magát a mai kor hangulatából, mely csak féligazságokat szeret kimondani s meghallani. *Ady* Endre úgy mond meg mindent, amint a dolgokat látja, bátran s nem törődve azzal, hogy a féligazságokhoz szokott tömegnek tetszik-e vagy sem. Helyt áll küzdésében, nem opportunus, nyílt és őszinte – a talajt készíti a jövő eszmék számára. Nem gyöngéd álmodozás az ő kötet, nem kérőzködés. Ellenkezőleg. Tüzes versek, viaskodó szellem nyilatkozata: A gondolkodó, érző s életfilozófiával bíró embereknek esemény, élvezet. A megrendelést eljuttatjuk a szerzőhöz (Szabadság szerkesztősége, Kossuth utca).

Szil 1901. jan. 27.; XIX. évf. 4. sz. 1. – Tárca – Verspublikáció kötetre utaló csillag alatti jegyzetben; I. e kötetben a *Még egyszer...* c. vers jegyzetét.

Szű 1901. febr. 28.; I. évf. 136. sz. 3. – Beszámoló a Szű „körkérdéseire” adott „közönségzavazás” eredményeiről. Szavazni arról kellett, hogy a nagyváradi társulat tagjai közül ki a „legkedvesebb” színész, illetve színésznő. A lap közli a zavazás eredményét és az indokoló válaszokat. Ezek között található az alábbi, *Ady* kötetével kapcsolatos tréfalkodó-ugrató válasz is: „A legkedvesebb színésznek tartom Bérczi Gyulát jó mókáiért, és mert *Ady* Endre verskönyvét reklámozta. Billy.”

D 1902. dec. 20.; XXXIV. évf. 246. sz. 1. – Verspublikáció, pontosabban utánközlés a kötetre utaló alcímmel; I. a *Zsóka búcsúszója* c. vers jegyzetét: AEÖV I. 475.

NN 1903. szept. 13.; VI. évf. 210. sz. 6. – Irodalom

Még egyszer. A közönség elfeledte s könnyen elfeledhette, hogy valamikor verseket írt egy *Ady* Endre nevű poéta. Jó verseket, rossz verseket. Régen. A versek egyszerre csak nem kívántak élni. Eltemetkeztek. A szívben, vagy hol. Már ott, ahol a versek szülni szoktak. Három éve lesz, hogy *még egyszer* utoljára szívekhez kívánczoltak a jó és rossz versek. „*Még egyszer*” lett volna a kötet címe. Kevesen voltak kíváncsiak rá. Az *Ady* Endre nevű poéta elmúlt. Fölfalta az újságíró, a szerkesztő, a publicista, amint tetszik. A versek azonban most hirtelen élni kívánnak újra. Nemcsak a kötelesség hívja őket, de a föltámadott poéta is. A „*Még egyszer*” című kötet pár nap múlva el fogja hagyni *Láng* József ismert nyomdáját. Akik anno dacumál e kötetre kíváncsiak voltak, bizony azoknak a névsorát nem bírom már összeállítani, habár kevesen is volnának. Kérem őket *gyors* levezetőlapon emlékeztessenek, hogy könyvem megrendelték volt. Nem sok számban nyomatom ki bár a „*Még egyszer*”-t, de a régi előfizetési föltételek mellett megrendelhetik e lap szerkesztőségében azok is, kiket netán még e versek érdekelnek.

Nagyvárad, 1903. szept. 12.

Ady Endre

(L. még AEÖPM IV. 161–62.)

NN 1903. szept. 17.; VI. évf. 213. sz. 7. – Szerkesztői üzenet

Ill. A régi, kedves figyelem. *Ady* Endre verskötetét hétfőn kerül ki a nyomdából, s a megrendelt példányokat azonnal küldetjük. Üzenjen egy lapon, a régi módon mehet-e levél?

(A kötet megjelenését illetően *Ady* optimistának bizonyult: az üzenetet követő hétfő szept. 21-re esett, a kötet viszont – miként ez a további dokumentumokból kiderül – szept. 26-án, szombaton készült el; az *Ill.* név a debreceni Varga Ilonát rejti, aki előfizetőket is toborzott: a példányokat – köztük az *Ill.*nek dedikáltat – *Ady* azonban nem

„azonnal küldette”, hanem csak 1903. dec. 18. előtt adta fel Érmindszentről: l. Varga Ilona emlékezését: EmlAE II. 293–94.)

Levél Brüll Adélnak – Nagyvárad, 1903. szept. 23. – Ady Lédának, Budapestre írott leveleiben a kötetre vonatkozó mondat: „Holnap, szombaton egy példány már kész a kötetből, a magáé.” (AEI I. 84.) (Kötetének verses dedikációval ellátott példányát majd csak Érmindszentről küldte novemberben az asszonynak Párizsba: l. c. kötetben a [Zürzavaros, ifjú melódiák...] c. vers jegyzetét.)

b) A kötet kiadása

ADY ENDRE: MÉG EGYSZER. Nagyvárad, 1903. Láng József Könyvnyomdája Nagyváradon. 93 l.

A kötet megjelenésének időpontja (a fenti levél és az 1903. szept. 27-i sajtóközlések alapján): 1903. szeptember 26.

A kötetben publikált versek:

Még egyszer	Fuimus
Éjnimádó	Misztérium
Csókok	Strófák
Mesék	Békesség ünnepén
Óda a betűkről	Zsóka búcsuzója
A lápon	Éles szemmel
Krisztusok mártirja	Kihűlve
Vén faun dala	A kenyér
Hideg május	Farsangi dal
Az utolsó részlet	Jelentés
A halottak	Szívek
Tovább...	Fantom
Lázban	Dankó
Hazugság nélkül	Lótusz
Áldomás	Témák

A könnyek asszonya

c) A kötet utólagos propagandája

Nagyvárad Friss Újság 1903. szept. 27.; IV. évf. 269. sz. 3. – Hírek

Még egyszer. Az az izzólelkű poeta, aki mindig elől küzdött a milliók jogaiért, a forrongó eszmékért, most újra megmutatja, hogy az álmok világának nagyszívű lantosa. Ady Endre egy verskötetettel lép a közönség elé. A címe *Még egyszer*. Mindenki szeresse meg, aki közel akar jutni a poeták misztikus, de örökbecsű lelkéhez. A kötetet a Nagyváradai Napló szerkesztőségében lehet kapni.

NN 1903. szept. 27.; VI. évf. 222. sz. 7. – Irodalom – (p.) [Pásztor Ede]

Ady Endre verskötetete tegnap elhagyta a sajtót. A poeta mégiscsak rászánta magát, hogy verseinek második kötetét is megjelentesse. És ha e lap és Ady Endre között igen bensős is a viszony, annyit – úgy érezzük – egyelőre is megállapíthatunk, hogy a „Még egyszer” című kis kötet irodalmi esemény. Ady Endre poeta egyénisége is olyan, mint szegény Papp Dániel volt. Íróemberek ismerik és értékelik legjobban. Legalább ma még. Bizonyosan ismerni és értékelni fogja e kötete után megérdemelt módon a közönség is. A kötet a Nagyváradai Napló szerkesztőségében rendelhető meg. Ára két korona.

(L. még AEÖPM IV. 431.)

Tiszántúl 1903. szept. 27.; IX. évf. 221. sz. 7. – Irodalom

Még egyszer. Egyszerűségével feltűnő fehér könyvecskén áll ez a cím, egy lázas vallo-másokkal teli kötetben. *Ady* Endre egyénisége nyilatkozik még egyszer e könyvecskében, azé az *Ady* Endréé, akinek első verses kötete után a magyar sajtó hívatott kritikussai fényes jövőt jósolnak a fiatal poétának. Szenvedélyei, hangulatai, vad erejének varázsa már első kötetéből is hatalmasan csapott ki, s egy forrongó, viaskodó lélek fejlődését sejtette. Most aztán fehér köntösben még egyszer megnyilatkozik a poéta lelke.

A hangulatok mélységben, erőben megizmosodva, formában tökéletesedve itt vannak összegyűjtve e kis fehér könyvben, mely bizonyára széles körben feltűnést fog kelteni.

A kötet ma jelenik meg a nagyváradi könyvpiacra. Megrendelhető a szerzőnél.

Dongó (Nagyvárad) 1903. okt. 4.; I. évf. 10. sz. 3. – Fröcsök (rovat)

Ady Endre jeles poétánk „*Még egyszer*” cím alatt kitűnő verskötetet adott ki. A szép-irodalmat pártoló közönség oly nagy számban rendelte meg a tehetséges ifjú poéta munkáját, hogy *Ady* fogadalmat tett, hogy ezután még többet fog írni, de verset – *Egyet sem*.

Győri Napló 1903. okt. 4.; 2. évf. 228. sz. 3. – Híreink

Még egyszer. Ilyen cím alatt egy kötet verset adott ki *Ady* Endre nagyváradi szerkesztő, aki épp oly zseniális publicista, mint kitűnő poéta. – *Ady* Endre munkáival olvasóközönségünk e lap hasábjain is gyakran találkozott. A most megjelent kötet csoda szép és tartalmas költemények becses gyűjteménye, amelyek költői szépség dolgában ország-szerte feltűnésre számíthatnak. Mielőtt mutatványt közölnénk a szerző könyvéből, érdekesnek találjuk megjegyezni, hogy *Karácsonyi* Aladár felelős szerkesztőnk október 8-án e zseniális író miatt kerül a győri esküdtszék elé, mert táviratban üdvözölte *Ady* Endrét, aki a „káptalan sor” megtámadásáért három napi fogházat szenvedett. Íme egy vers a szerző kötetéből: [A lap közli a *Még egyszer*... c. verset.]

SzHír 1903. okt. 4.; 46. évf. 235. sz. 1. – Tárca – A megjelent kötetre utaló jegyzettel mutatványként közli az *Aldomás* c. verset (l. a vers jegyzetét e kötetben).

MiskN 1903. okt. 9.; III. évf. 229. sz. 4. – Irodalom

Még egyszer. *Ady* Endre, a legrokonszenvesebb és legtehetségesebb fiatal poéták egyike, e cím alatt újabb verskötetet adott ki. A Nagyváradon megjelent könyv ára 2 korona; megrendelhető a szerzőnél a „Nagyváradi Napló” szerkesztőségében.

Jöv 1903. okt. 11.; I. évf. 35. sz. 54. – Írókról-költőkről – *Ady* Endre versei – Mutatványszerű verspublikációk a következő kétmondatos bevezetővel: „*Ady* Endrétől a napokban szerény kis kötet jelent meg. Am ebben a kötetben már első bepillantásra a következő nagyon értékes verseket találtuk:”

A következő verseket adta közre: *Misztérium*, „*Lótusz*” címváltozattal a *Lótusz virág* (l. a két vers jegyzetét e kötetben) és *Fuimus* [De jó, ha...] (l. a jegyzetét: AEÖV I. 447.).

d) A kötet kritikái

NN 1903. okt. 3.; VI. évf. 227. sz. 1–3. – Tárca – *Fehér Dezső*

Ady Endre

(*Még egyszer.* Nagyvárad, 1903)

Idestova harmadik esztendeje, hogy *Ady* Endrével haragban vagyok. Azok, akik úrúrn látnak bennünket egymással, s akik tudják, hogy a redakcióban egymás mellett van az íróasztalunk, mosolyogva olvassák ezt a kijelentésemet, s talán el sem hiszik.

Pedig valóban haragszunk egymásra, s a mi haragunk nem is afféle múlt szeszély, vagy ideges fellobbanás, hanem mélyes és komoly. Egy műhelyben keressük a kenyerünket, egy lapot csinálunk: hát nem kerülhetjük el egymás társaságát, – de olykor napok, hetek múlnak el, hogy alig váltunk szót, és csak a szemekünk borús, hideg villongásával jelezzük egymásnak, hogy haragszunk.

Elvégre ez a mi magánügyünk volna, amit elvégezhetnek vele magánúton is, ha tisztelt kollégám az asztalomra nem hajtja tegnap az ő cinikus, félszeg és a más érzékenységgel keveset törődő modora szerint a „*Még egyszer...*” című most megjelent verskötetét. Hogy azonban elolvastam ezt a könyvet, még jobban felberzenkedett bennem az ellene való harag; valami perverzátus vágy vesz e pillanatban erőt rajtam, hogy jól elverjem; kerülni akarván azonban a tetteges inzultust, itt verem el rajta a port az előtt a közönség előtt, mely jeles poétának hiszi és tudja ezt az urat. Egyben igazságtévőül ugyancsak a közönséget hívom fel: ítélje meg, hogy a haragvó felek között melyiknek van igaza.

Tartsunk azonban sort, és adjuk elő hiven a mi régi haragunk keletkezésének történetét. Három esztendővel ezelőtt történt, hogy idekerült Debrecenből, ahol ötven korona a maximális újságírói fizetés, egy bolyhos, csupasz állú riporter, aki még a rendőri híreket is olyan éles, markáns tollvonásokkal írta meg, hogy lehetetlen volt az ő rendkívüli egyéniségét a magunkfajta öreg újságírónak észre nem venni. Kezdem érdeklődni az írásai révén e vadtekintetű rideg és szórakozott fiú iránt, s megtudtam felőle, hogy buzgón olvassa Spencer Herbertet, Nietzschét, Lassalle-t, Marxot és szörnyen lenézi az egész világot. Azután sikerült megtudnom, hogy kiadott Debrecenben egy „*Versek*” című kötetet, amelyről olyan kritikuskok, mint Rákosi Jenő, Kiss József, úgy írtak, hogy a magyar poézis hervadó kertjében kifakadt egy gyönyörűségcs eleven rózsátó, s a legnagyobb magyar poétát vélik felismerni az Ady Endre jövődjében. Sokat és a szenzációs felfedezés hangján beszéltek akkor az Ady Endre talentumáról, és várták, hogy mit csinál majd ezután, milyen pompás, eleven és színes rózsákat hajt majd a tő, melynek oly frappáns volt az első fakadása. A jó Ady Endrét pedig mintha elkészerítette volna a világnak rá áradó hiúságos dicsősége, mindent elkövetett, hogy ne sokáig beszéljenek róla, oly buzgón nem csinált többé semmit, hogy végre csakugyan elhallgatott róla a krónika, s lassan-lassan el is felejtették ömagát is, a tehetségéhez fűzött reményéseket is.

Akkor történt, hogy talentumának egy csekély hányadát bérbe vettem a Nagyváradai Napló részére, s bármily cinikus óvatossággal is igyekezett előlem is elrejtteni szellemének mélyesegesebb kincseit, hamar rábukkantam az igazi Ady Endrére, nem arra az Ady Endrére, aki egy izzó radikális cikkével kedve szerint aratja a zsurnaliszta sikert és nevezetességet; – hanem arra a másakra, aki hivatva volna arra, hogy meteoréknak ragyogjon fel a magyar irodalomnak, a magyar költészetnek elhalványodott, apró, piszlafényű bolygókkal megvilágított egén, akinek az írásai révén hamar ott lehetne a helye az elsők között, mert nemcsak az én hitem, hanem mindazoké, akik az igazi Ady Endrét közelebből ismerik, hogy szebben és erőteljesebben: több színnel, formával és tűzzel nem uralja, nem kezeli más a magyar nyelvet és stílust, mint ez a csupasz állú, cinikus íródcák.

Hogy én ezt tudom és mélyen átérzem, ez a mi nagy haragunk oka. Három esztendő óta hajszolom, gyötöröm és üldözöm ezt az embert, hogy *írjon*. Nem csupán cikkeket, lelketölő, hideg zsurnaliszta munkát, hanem valami nagyobb, értékesebb, maradandó hatású művet, amit oly régóta várnak tőle azok, akik annyi szép reményeséget fűztek az ő kibontakozó tehetségéhez. – Ő pedig beburkolódzva cinizmusának, pesszimizmusának és a dicsőség megvetésének szürke leplébe megharagszik, ha ösztökélem, ha ambicionálok, ha – amint ő mondja – „nem hagyom békében”. Én pedig azért sem hagyom békében és agyonprédikálom, hogy milyen gyalázat, milyen bűn, ha egy fiatal tehetség magára erőltetve a koravénség fákó színét, parlagon hagyja heverni szívének és lelkeinek izzó erejét, és talentumának drága kincseit ott forgácsolja zét a redakció hétköznapi munkára berendezett műhelyében. Miért nem alkot, miért nem ír az az ember, ki tudna írni? Mikor annyi analfabéta forgatja a tollat, és kapaszkodik a babér után ebben a mi írói tehetségek-

ben oly szegényes országunkban. Ezen aztán összeveszünk. – Olykor-olykor, csakhogy lerázzon a nyakáról, megígéri, hogy munkához lát. De hogy az ígélet csak nem akar valóra válni, megint összeveszünk és szótalanul, haragosan nézünk egymással farkaszemet napokon, heteken át.

*

Most, hogy „Még egyszer...” címen kiadta összegyűjtött verseit, észre fogja megint venni a hivatott kritika és a közönség Ady Endrét, az erőtől duzzadó, a poézis legpazarabb színeivel világító nagy magyar poétát. A legnagyobbat a sok kínrímgyártó, hazug hangulatokat hajszólvó versfaragók között. De már előre is kikéri magának, hogy lelkesedjenek őérette, vagy reménységeket fűzzenek az ő tehetségéhez.

[Idézi a *Még egyszer...* c. vers 1–20. sorát.]

S most kérdem a közönséget, nem elkeserítő-e, mikor ennyi pesszimizmussal, ennyi apátiával énekel egy alig huszonhat éves, tehetségének legizőbb napfényben ragyogó poéta. Nincs okom a haragra ez ellen az ember ellen, akivel egy műhelyben dolgozva kénytelen vagyok látni, mint fecserli el képességeinek javát cémer újságírói munkára?

Az egyetlen vigasztalódásom, hogy egyszer mégiscsak felébred ebben az emberben az akaraterő, az alkotás vágya és az írói dicsőség utáni nemes ambíció. Hogy fény-ember lesz a lép-emberből, amint ő maga írja:

[Idézi a *Vizid a lápon* c. költemény 8–38. sorait.]

Szép, szép az a „*gátra szomjas akarat*”. De látni akarom már egyszer, Ady Endre úr. Akkor majd kibékülök Önnel...

(L. még AEÖPM IV. 428–31.)

BN 1903. okt. 4.; VIII. évf. 271. sz. 11. – Tudomány, irodalom – Szignálatlan [*Vészid józsef*]

Még egyszer. (Ady Endre verseskönyve.) Ady Endre a modern költőknek abból a fajtájából való, akik szinte hősiességgel törtenek a lelkük vadonjaiban, hogy végcélvá megtalálják – magukat. Az Ent kereső út igen szomorú; a mámorok sikátorai, a szenvedélyek útvesztői tele vannak gyötrelmes mementókkal. Ah itt véreztet el egy fehér gondolat, egy kristályos érzés ott fült a szesz gőzébe! A mai pogányok meztelensége nem a régi már. Az erős, a daliás, a heraklészi pózok szép kora lejárt... A Pán-imádók ma nem erős szabadok, hanem satnya rabok, akik a megváltást egy világos pillanat képében esengik. Ady Endre könyvében is ennek a tragikumnak szele süvölt. És megborzadunk tőle, hogy milyen tudatosan hordja a keresztet. Nem lázonganak a jambusok, s nem árad ki a sorok közé a könnyek folyama. Ady a gondolatok aranybányáiban turkál, és néha – gyémántot is talál. Ha néha nem új a gondolata, az nem baj – mert az erős gondolat manapság költőibb az újnál. A hangja biztos, a trémát alig ismeri. És bár nem való a verselés boszorkánymesterei közül, üdén, kellemesen csengenek a rímek. Kis könyve tehát érték, mert kábulataiban sokszor érezzük magunkat találva. A ma embere elgondolkozva hajtja rá a fejét...

MG 1903. okt. 4.; XII. évf. 40. sz. 13–14. – Irodalom – Gt. O. [*Gellért Orszkár*]

Ady Endre

Ady Endrétől „Még egyszer” címmel vékony verskötet jelent meg Nagyváradon:

A verskötet legjobb darabja a Dankóhoz írt poéma, melyet mai számunkban kap az olvasó.

Iz a vers magán viseli az Ady Endre költészetének minden előnyét, s fátyolt vet annak minden hátrányára.

Miért ne foglalkozunk tehát éppen ezzel?

Schol szükségesebb jóhiszeműséget, mint versesköteteknél, akadjon bár tucát rossz

strófa közt egy jó is. A fontos nem az, hogy Ady Endre egy kötetnyi versében megírta a „Dankó” címűt; a fontos az, hogy Ady Endre ilyet is tud írni.

Nem mintha ez egyhez viszonyítva messze elmaradna a többi. Sorokat, gyönyörű sorokat lehet itt találni. Sokszor mintha éppen a sorok kedvéért íródnék egy-egy vers. Ady Endre praktikus költő.

Ady Endre: az ember – nem tehetek róla – számlalmasan gyámoltalannak tűnik fel nekem. Valaki, aki még önmagától is fél. Minduntalan segítségre szorul. Dankó Pistára, hogy magát bemutassa, Lótuszvirágra, lápra, vén Faunra, ködös éjszakára és mindenekfölött homályra, hogy az egyéniségének körvonalai megélesedjenek előtűnk... Csalódott; a szívében és lelkében csalódott ember melankóliája, mégis, mintha kevés volna neki. Tapasztalt; az eszében és akaraterejében megbízhatnák: tudja immár, hogy hiába a cél... Mégis a tudós ember pesszimizmusa mintha kevés volna neki. Érti-e a fájdalmat ez az ember, vagy világnézete a fájdalom? Nem tudni. Egyet tudni: hogy – akaratlanul-e, akaratlanul-e hibái takarására – keresve keresi a homályost. És valószínű, hogy megmosolyog engem, ha nem értem őt, és valószínű, hogy megmosolyog, ha állítom, hogy értem. Természetes; mint nem lehet érteni a homályt és mint lehet érteni egyáltalában valamit?

[Idézi az *Éjmidő* c. költemény 1–5. sorait.]

Ady Endrénél rosszabb filozófus és jobb költő kevés akad mára a hazában.

SzV 1903. okt. 4.; II. évf. 247. sz. 2–3. – A „SzV” tárcája – bj. [Balassa József]

Még egyszer Ady Endre versköete

Folytonos és rakoncátlan játszás az ellentétes hangnemekkel: ez jellemzi Ady verskötetét, amely *Még egyszer* címmel hagyta el a sajtót. Az ellentétes hangnemek között ritka szeszélyességgel száguldozik ez az erőstehetségű író, aki a szilajságok mellé a megkapó gyöngédséget állítja poézisébe. A fájdalmas és dühös emésződés költészete nála a férfifálat lírájává alakul át: igen érdekesen és fölötte nagy változatossággal.

Jelentős tehetség és számottevő poéta Ady Endre. Fiatalságában is helyet követel magának és elismerést. Új színeket visz be a költészetébe, olyanokat, amelyek hétköznapiságukban nem hétköznapiasak és színtelenségükben nem színtelenek. Ellentétnek látszik ez, pedig Ady Endrének a versei éppen a szerelem és az érzés hétköznapiságának bizonyosságai óhajtanak lenni. Ha így tetszik, az állatiasság és a fölmagasztosult érzelem közötti harc az, amely Ady Endrének minden sorát jellemzi a szerelmi lírában. Érdekes ez a borongás és figyelemreméltó. Alanyi költészetünkben gyakran látjuk már ezt az irányzatot fölűnni, noha senkinél sem oly erőteljesen, mint a nagyváradi költőnél.

Mi magunk sokban szeretjük ezt a változatos irányzatot. Sokkal méltóbb, mint száz szonettet írni egyhangúan és mesterkéltén, vagy hét rossz hazafias ódát költeni hét perc alatt. Az egyikben a részarányosság túltengése mennyiségtanná teszi a költészetet, a másikban az elcsépelet közhelyek rossz vezércikk hatásait keltik az ódai emelkedettség helyett. Ez az ünnepélyesség teszi éppen hétköznapivá líránkat, amelyben az Ady Endrék természetellenes hangja már természetesebbnek látszik a formák megszokottságánál.

Az Ady Endre-féle versekben előtűnik a hév. Sok a tűz bennük, és játszim lobog benne a rakoncátlanság. Hogy úgy mondjuk, a férfiszobáknak magyar huszárkaszárnyszerű hangja uralkodik bennük a közös kaszárnjak érzélgése helyett. A kecses zúgolódás helyett az erős fölindulás és a féktelen szenvedelem ereje duzzasztja ezt a lírát. Különösen érdekes a szerelmi szenvedély ott, ahol az érzékiség költészete már eltűnt, és helyette a „kurtaszoknyás leány szerelme” lép előtérbe. Itt nagyon megkapó az Ady Endre tehetése, és fölötte színes, illatos lesz a verse.

A rakoncátlan versekből előtűnik az *én* költészete. Ifjú döllyfősség van bennük, ami

néhol túlbüszkének látszik. A szavak erőssége, a válogatlan kifejezések megválogatása okozza ezt. Ebben azonban Ady Endrének az egyéniségét kell megbecsülni, aki utat tör magának, mert ez az egyéniség csakugyan erős és fölötte célrattörő, amint ez az itt következő néhány sorból is kitűnik:

[Idézi a *Még egyszer*... c. vers 34-45. sorait.]

Ady Endre különben újságíró. Nagyváradon őt is az a veszély fenyegeti, ami minden író sorsa, aki a kenyérért az újságírás robotját kénytelen végezni. A politikus elnyeli a költőt, a publicista a versírót. Pedig kár volna érette. A magyar irodalom sokkal szegényebb igazán eredeti költői egyéniségekben, semhogy az Ady Endre erős tehetségének elmosódását sajnálni ne kellene.

SzHir 1903. okt. 4.; 46. évf. 235. sz. 10. – Irodalom – (i-re.) [Liptai Imre]

Még egyszer
Ady Endre könyvéről

Egy kicsiny verseskötet van előttem. Amit az olvasó mohósága talán kevesellve számon kér a költő fukarságától, azt megadja busásan a szerző neve és a kis kötet tartalma.

A név, Ady Endréé, a poeta-lelkű jeles író emberé. Ez a név a vidéki zsurnalisztika javából való. A gazdája hivatottan a hivatottak között évek óta tarolgatja, gyarapítja érdekes egyéniségének gondolatgazdag, mélyenjáró és mindenekfölött eredeti írásait. Ezek az írások akár a vidéki sajtó kálváriás útjának robotját adták, akár a költői lélek el nem hallgatható megnyilatkozásait adták a nyilvánosság elé, mindenképpen nagyon figyelemre méltó kalászaik voltak annak a termékeny talajnak, amelyben fáradszóról szántja a gazdag barázdákat Ady Endre tolla.

Ennek a termő talajnak fukar kezekkel mért, de úri garmadáját látom Ady Endre „*Még egyszer*” című érdekes kötetében is. Talán nagy lesz az ortályoskodás a nagyváradi poeta ezen munkája fölött, mint minden olyan íráson, mely új, merész hangon, új és merész gondolatokat szolgál, de én nem habozom igazságot és elismerést szolgáltatni a poétának, aki elég gazdag lelkű ahhoz, hogy járt utakat megvető gondolatainak és érzéseinek új formát keres; aki elég erős és önérzetes ahhoz, hogy a költészetét nem idomítja a lanttal elnyűtt holdvilág sugaraiba kapaszkodó poeta-légiók sablonjaihoz, és aki elég poeta ahhoz, hogy azt és úgy írja le, amint és ahogy izzó lelke érez.

Nyeréségnek, büszke, tartalmas kalászkötegnak tartom Ady Endre újabb aratását. Aki egy nagyjövőjű, acélos talentum érdekes emelkedésének szívesen tanúja, az szerezze meg Ady Endre írásait.

A kis kötetet aféle prólógus előzi meg, abban, többek között így jelenti be verseit a szerző.

[Idézi a *Még egyszer*... c. vers 1-20. sorait.]

Ebből a prólógusból a kötet érzelmes, szarkasztikus és bús hangulatát kapja az olvasó, és forgatván Ady Endre könyvének lapjait, egy új hangú, érdekes költészet levegőjét szívja magába. A verses kötet egyik megkapó költeményét mutatoul lapunk tárcaaravatában közöljük.

(A lap az *Aldomás* c. verset adja közre; l. a vers jegyzetét e kötetben.)

NN 1903. okt. 6.; VI. évf. 229. sz. 1-2. – Tárca – Szignálatlan összeállítás és utánközlés más lapokban megjelent kritikákból.

Ady Endre könyvről
– Kritikák –

Alighogy megjelent a könyvpiacra Ady Endre „*Még egyszer*...” című köteté, a becslés és elismerés kiváltságos hangján emlékeznek meg a budapesti és vidéki lapok erről az érdekes tehetségről, melynek minden munkáját irodalmi eseménynek tudják.

A *Budapesti Napló*-ban maga Vészi József így ír róla: [Közli a BN 1903. okt. 4-i, általunk már fentebb besorolt kritikáját.]

A *Szegedi Híradó* kritikusa a következőket írja: [Megismétli a SzHír 1903. okt. 4-i kritikáját.]

A *Szeged és Vidéke* a következőkben méltatja: [Egy bekezdésnyi kihagyással és némi szövegromlással újraközli a SzV 1903. okt. 4-én közreadott kritikáját.]

SzN 1903. okt. 21.; XXVI. évf. 252. sz. 1-2. – (d) [Domokos László]

Még egyszer

Ady Endre verseskönyve. Megjelent Nagyváradon, 1903.

Sejtelmes, szürke őszi éjjel, mikor szél tépi a csikorgó házereszt, és fekete árnyak suhannak a fekete messzeségben, mikor pergő esőcseppek túrheterenül egyhangú kopogása hallik, és az anyaföld porhanyós göröngyein lucskos, csobogó pocsolyává olvad szét az ég könnyűje: dacosan kifeszített mellel halad a zivatartanban egy magános fiú. Száz akadály gördül eléje, megcsusszan a lába, földreboruló faágak tépik meg lengő, bozontos haját, – azért ő halad előre, és vad öröm villan meg a szemében. Küzdelme az erejében duzzadó férfi nyers küzdelme az anyag ellen, öröme a teremtés koronájának diadalmas felsőbbisége. Kerüli az embereket, és éjjel jár, mint a bölcsek és a ragadozók; megveti a hitvány földi gyönyörűségeket, és áhítozik utánuk. Behunytt szemmel néz magába. És a lelke zürzavaros kaoszában rég elmosódott, lágy, meleg érzések bugyannak elő a diszsonáns zajongásból. Tiszta, mint a hegyi forrás, és szívet remegtetőek, édesek, ujjongók, mint Pán furulyájának siránkozása. Csak még egyszer! Csak egyetlen egyszer omoljanak el a lelkesült szavak, csak még egyszer folyjon szét patakka az öröm és fájdalom csörgedező könnyáradata! És omolnak a szavak, és csörgedeznek a könnyek, – de szürke, hangulattalan őszi éjjel van, és sárba hull az egekbe vágyó tiszta imádság...

Ez a sorsa Ady Endre poézisának.

Az éjfeli vándor: ő maga, a szürke, unalmas őszi idő: költészetének melegágya, miliője.

Szándékosan kerestük a rikitő színeket, mikor prózaiásan percegő kritikus tolla képet rajzoltunk Ady Endre költészetének általános hangulatáról. Értékes, igazságra törekvő és mélységekben járó gondolatok csendülnek ki az ő versiből, melyek a szépézés felköltésére rimbe gördülő könnyű formákba futnak. Ám e gondolatok nyers valóságukban elveszítik a gondolat könnyűségét és legtöbbször úgy hatnak reánk, mintha nem magukkal ragadó igazságok, hanem elszomorító tények volnának. Bár a tények elismerésének első kritériuma az, hogy létalapjuk igazságáról meg legyünk győződve, mindazonáltal tények nélkül is vannak igazságok és e két rokon-fogalom meghatározása között láthatóan különbség van. Gyönyörű, poétikus kép az Ady Endre költészete, de minden vers végén kicsendül belőle a nagy tagadás iróniája:

– Tapsoljatok, vége a komédiának!

Mintha Böcklin ecsetjének fantasztikus csapongását szemlélnők, amint a *Halál szigetét* fösti lázas, lüktető sietséggel, és mikor meghatottságunkban szinte megdermed a gyönyörűségek kálváriáján végigvonsozott idegrendszerünk, maga a művész hideg, szenvtelen hangon elmagyarázná akkor nekünk a festékanyagok kémiai összetételét. Hogy amit fenséges, tiszta képnek látunk, az nem egyéb, mint sulypát és kén vegyülete, schweinfurti márga, gummy, gutti, umbra, lakmusz és kátránykivonat, sok, sok korom és kátránykivonat...

Konstatálni kell azonban, hogy Ady Endre érdekes poéta. Amit elgondol, az mind szép, jó és nemes; amit leír, az már nem mindig szép, ritkán jó és még ritkábban nemes. Rapszodikus, forrongó tehetség, aki azonban kiforratlan és éppen ezért szkeptikus. „A világ az izmos butaké”, – ez a filozófiája, és senki sem mondhatja, hogy tévúton jár. Ami neki fáj, az mindnyájunknak megtépi a lelkét egyszer-kétszer, csakhogy magunkba zárjuk a fájdalomunkat és szégyenkezünk, hogy hitvány állatokhoz vagyunk hasonlóak. Más templomnak tekinti a költészetet, és megoldja saruit, mikor ebbe a templomba lép.

Ady Endre nem választja szét a szürkeséget és napsugarat, mikor az életet nézi. A tempomba behallja az utcák zsvíaját és az istenülés perceiben a forró, meleg test féktelen uralkodási vágyának dithyrambjait zengi.

E sajátos költészet illusztrálására néhány példával szolgálunk itt az olvasónak.

[Idézi a *Misztérium* c. vers 17–24. sorait.]

Látnivaló, hogy teljesen határozottság nélkül való ez a poézis. Önmagát keresi a költő, keresi, keresi és – keresi. Mindazonáltal, hogy nem találja magát, fehéren, tisztán fénylő gyöngyök akadnak a tolla hegyére. Az előbbi határozatlanság konklúziója ez:

[Idézi a *Misztérium* c. vers 29–32. sorait.]

Eredeti, megkapó, új fordulat ez. És ilyen bőven akad a kötetben. A sok, sok merész és szerfölött modernül filozofáló gondolat között valósággal elemi erővel markol a szí-vünkbe ez a néhány gyönyörű sor:

[Idézi *A halottak* c. verset.]

Ez a verseskönyv legragyogóbb lapja. Bájos, színes, tarka álmok szövődnek a poeta csapongó gondolataiból, ha feledni tudja, hogy tulajdonképpen modern poeta és nem a burkoltság és határozatlanság, hanem a képek eszmei igazsága ad erőt a lélek szárnyalásának. *Oda a betűkérő, Mesék, Szípek, Dankó*, – ezek a versek a kötet gyöngyei. Bizunk benne, hogy a *Még egyszer* hangulata nem a lantját utoljára magához szorító hegedős vad följajdulása, hanem a divatszertű formák között előtörő és eget kívánó ősi poétai tehetség küzdelmes szárnybontása.

(L. még: Péter László: Ady nálunk. Szeged, 1977. 33–36.)

PH 1903. okt. 22.; XXV. évf. 289. sz. 9. – Irodalom – Szigénlatlan [Ráskai Ferenc]

Három verskötet

Az idei ősz java poétáink felvonulásának ideje. Ezúttal három fölött: *Ady Endre, Szilágyi Géza és Farkas Imre* kötetét fölött tartunk rövid szemlét. Ady Endre *Még egyszer* c. alatt gyűjtötte össze újabb verseit. Igénytelen kis kötet, de ritkán lelni nemesebb és gazdagabb tartalmat szegényes külső mögött! Nem annyira magabaszálltan, mint inkább magabaro-skadottan, betegesen keresi énjét majd mindegyik versében. Nehogy félreértes-sünk; nem a költő lelke beteg, hanem a mód, amellyel önmagát, hogy úgy mondjuk, kezeli. Egészséges rímekből, lélekből lelkezett ütemektől hangzik vissza kötete és mégsem teszi ránk azt a hatást, amit tennie kellene: a jelentős költő hatását. Mert nem minden-napi tehetséggel állunk szemben. Csakhogy a gyémánt az egészséges, a rügyfakasztó nap-fényen csillog legigazabban; az árnyban, a sötétben csak látszik nagyobb fényűnek, a llmlom között csak tetszik nagyobb értékűnek. Ady Endre hagyjon fel beteges modorá-
val, amely tehetségét felemészto irányba tereli. Hogy még világosabbak legyünk: „áldo-mást” ne az elzüllött zsenikre tartson, mint azt egyik versében teszi. A közönség részére még annyit, hogy az értékes kötet két koronáért a szerzőnél, Nagyváradon kapható. [...]

(A továbbiakban kb. hasonló terjedelemben ír a másik két költő kötetéről is.)

Jöv 1903. okt. 25.; I. évf. 37. sz. 54–55. – Írókról-költőkről – Sz. Z. [Szász Zoltán]

Még egyszer

Költemények. Írta: Ady Endre

A felületes olvasónak nemigen imponálnak ezek a versek, ha pedig még az a tudat is hozzájárul ehhez a felületességhez, hogy a szerző vidéki ember, rögtön kialakulhat a lelkiismeretlen ítélet, mely csak negatív megjegyzéseket, kiforratlanságot, zavarosságot, nagy fogalmakkal való tehetetlenséget és melódiára ki nem növekvő pretenciós akkor-
lokot tud a kis verskötetből kiolvasni. S a felületességnek annyiban igaza is van, hogy ezek a gyarlóságok Ady Endrének mind való tulajdonságai. Valami szervezetlen gondolat-
és érzés-anyagú vonaglás, egy kész formákat csak itt-ott mutató zűrzavar az első benyo-

más, melyet ez a könyv ad. Vagy, kevésbé elvontan szólva, egy nyomdába adott jegyző-könyvnek vagy írómappának véljük kezdetben a „Még egyszer”-t. Ha azonban nem a felületesség, hanem a jóakaró megértés ül hozzája, akkor oly értékességek és érdekességek tárulnak fel, hogy a jóakaró visszavonulhat s az értő képességnek adhatja át a bírálat és élvezést. Ezek a művészileg még befejezetlen, még csak félig kivésett s csak itt-ott teljesen kicsiszolt költemények ugyanis oly értékes és költői anyagból valók, amilyennel kevés újabb magyar költő dolgozik. Ady Endre nem közönséges érzésbánya, s az a művészet, mellyel lelkivilágának nyers anyagát verskékké formálja, ott ahol befejezett, valóban nemes és újszerű. Azok közé a bús vadságú titánok közé tartozik ő, akik erőiket érzik, de nem merik és nem is igen tudják használni. Éppen mert ártalmasak, nem képesek az érvényesülés, az önértékesítés könnyen elsajátítható, kevés szellemet kívánó, de undorító és prostituáló eszközeihez folyamodni. E kötetében is egy nemes tartalom vívódik a hozzá méltó formáért, de inkább csak sikerült akkordok, megrendítő strófák, mint egész kész és makulátlan költemények kerülnek az olvasó elé. Egy versében még is van írva ez a nagy belső feszültség, mely világbontó nyilatkozásnak érzi magát, s mégis csak „szóba ömlő semmiségeket termel”. Pedig ismétlem, Ady Endrében van annyi energia, hogy nagy alkotások éltető lelke is kitelnekk belőle. Nincs tehát szüksége neki másra, mint értelmi, kritikai fejlődésre és művészi érzékének tisztulására. Így aztán szerencsésebb sáfárja lesz annak a sok értéknek, mely benne elrejtve lappang, s oly egyéniséggé növeli ki magát, amilyen a mi nem gazdag irodalmunkban igen kevés van.

Magyar Közélet 1903. nov. 4.; 2. évf. 17. füzet 62. – Kritikai szemle – Ráskai Ferenc

Poéták

Ady Endre. Négy java költőről lesz itt szó. Elsőül *Ady* Endrét említem, Adyt, a vidék költőt. Vidéki költő... és négy java poeta között mégis ő az első? Hangzik az olvasó kérdése, amely egyben készséggel beleszorítana bennünket az irodalmi centralizáció tehetőség kifejlesztő és szentesítő voltáról való fejtegetésekbe. Ám mi e helyett rövidesen ama kijelentéssel vetünk véget, hogy *Ady Endre* nem vidéki költő, hanem vidéken élő poeta, aki után már régóta eseng a központ, és akit a budapesti „bolyhosok” eddigelé sem késtek piccolo körüli, irodalmi vésztorvényszékeiken nem hogy felmenteni, hanem egyenesen maguk fölé helyezni, ami pedig van egy bolyhostól oly nagy áldozat, mintha az egyik primadonna megesküszik és esküjét meg is tartja, hogy riválisát nem fogja ezután esti Miatyánkja végén a pokol fenekére kívánni.

Igenis *Ady Endre* egyik legjobb költője ma újabb irodalmunknak. Úgy szólván minden verse kész bizonygás erre. De nem az egész kötet. Amit úgy tessék érteni, hogy a felszínre került aranyércen fel se tűnik a vele jött sok nemtelen fém; csak az aranyat látjuk bennök. De ki kell belőle olvasztani, ha teszsem, a királynak készítenénk koronát. A poeta koronája: a verskötete. *Ady Endre* egy-egy verse ragyog talentumának aranyától; fel se tűnik az egyes esetben verseinek bevégezetlensége, szerkezetbeli formátlansága. De a kötetben polarizálódik az arany és éppen nem teszi reánk azt a benyomást, amit tennie kellene: a nagy költőt.

A költő az ihlet pillanatában visszavonul lelke szentélyébe, mint *Aron* főpap egykor a frigyláda szentélyébe. Nekünk úgy tetszik, hogy *Ady* a maga lelkét összezúzta; a saját kezével zúzta össze, mert kötete nagy csalódásokról, tragédiákról, amelyek lelkére sújtottak volna, nem számol el. Így aztán az ihlet perceiben romokon járkál, avagy ül, mint *Marius*, és acélos kardjára könnyei hullanak és varjak szállanak. Holott a kard éles, acélya rozsdától idegen. *Ady Endre* fiatal talentumának kristályosságát nem fúhatta még homályosra az őszi ködök párája. Mégis értékes magabaszállás helyett affektált magabaszadást nyújt ez a kis kötet, amely már második *Ady* műhelyéből.

Hogy mennyire nem tartjuk ezt a kötetet *Ady* nagy tehetségének mértékéül, legyen bizonygás az, hogy a harmadikat türelmetlenül várjuk. *Még egyszer* nyöszörög felénk

a mostani kötet címe. *Ez az!* Írjuk mi már előre önhatalmulag a harmadikra. Vegye Ady ezt kötelező előlegnek. Tartozik vele az irodalomnak.

(A *Poéták* címhez csillag alatt kapcsolt jegyzetben közli a kritikusa szemlélésében sorra vett költők köteteinek címét: Ady Endre: *Még egyszer*; Szilágyi Géza: *Holt vizeken*; Czöbel Minka: *Opálok*; Farkas Imre: *Volt egyszer egy leány*.)

O-V 1903. dec. 13.; XXIV. évf. 50. sz. 996. – Irodalom és Művészet – Szigénlatlan

„*Még egyszer*” cím alatt adta ki Ady Endre Nagyváradon költeményeit. A csinos kiállítású kis kötet első verséből, melytől az egész kötet címét nyerte, azt látjuk, hogy a szerző még egyszer és utoljára zengi el panaszos dalait, melyek csalódott lelkéből fakadtak. De mi Ady Endre könyvéből azt az impressziót nyertük, hogy elkeseredése nem elég ok arra, hogy valaki lantját szegre akassza, különösen ha olyan ügyesen versel, mint a szerző. Hisz a költőt éppen a csalódások és lelki viharok növelik naggyá, az igazi tehetség a szenvedések és nélkülözések iskolájában acélosodik meg, s így van okunk remélni, hogy Ady Endre névvel is találkozunk még a jövőben, hogy ez a kötet ne az utolsó. Forrongó tehetsége bizonyára a sötét pesszimizmustól megtisztulva jelentkezik majd legközelebbi kötetében. A könyvből mai számunkban közlünk mutatványt.

(Az O-V „mutatványa” ugyanebben a számban a *Miszférium* c. vers volt: l. a vers jegyzetét e kötetben.)

Új Idők 1903. dec. 13.; IX. évf. 51. sz. 561. – Karácsonyi könyvek – T. R. [Tábori Róbert]

Még egyszer

Költevények. Írta Ady Endre

A féreg megrágtá az emberek szívét, a kétkedés lassan őrlő férgé. Nem tudnak hinni és nem tudnak nem hinni. Údvösség volna a hit és megnyugvás, az is, hogy erősen megállhatnának a semmivel szemben, azzal a tudattal, hogy a halál után nincs a létnek folytatása.

De nem tudnak megállni: vergődnek. Óriási munkát végeznek, és mégsem jutnak előre egyetlen lépéssel. Belekapaszkodnak az életbe, hogy mégse lássák a halált, amelyet pedig mint megváltót dicsőítenek a magányosság éjféli óráiban.

Ennek a lelkiállapotnak támadt aztán egy sajátos költészete. Mosolygó fájdalommal van tele és kétségbeesett örömökkal. Csupa ellentét az egész, s hiányzik belőle a harmónia. Mégis megkap, magával ragad, és gyötör, és kínoz. Szeretnők kigyógyítani belőle azt, aki hirdeti, és érezzük, hogy magunk is betegek leszünk.

Azokhoz a poétákhoz, akik így hatnak ránk, tartozik Ady Endre is. Megüt akkordokat, amelyek a modern ember szívében visszhangra találnak, éppen azért, mivelhogy az ő érzését tolmácsolják, s a következő pillanatban visszasírja a múlt idők érzését, amikor a költészetben a szív volt még minden. A félhomályban érzi csak jól magát, a félérzések misztikus légkörében, de ezeknek szépen ad kifejezést és hangot. Tehetsége erős, de azért úgy fest sokszor, mintha beteg volna. Nem affektált gyöngélkedés ez mégsem, hanem a kétkedésnek, a magában hinni nem tudásnak színe.

Íme mutatóba két költemény a most megjelent kötetéből:

[Közreadja „Szívek” című változattal a *Szívek mesze egymástól* két strófáját, majd *A könyvek asszonya* ciklusának IV. részét, a 43–50. sorig.]

A kötet Nagyváradon jelent meg, a szerző saját kiadásában.

VÜ 1903. dec. 13.; 50. évf. 50. sz. 835–36. – Irodalom és Művészet – Szigénlatlan. (Eltehető, hogy e kritika szerzője azonos az ÚjV-ről a VÜ 1906. márc. 11-i számában megjelent bírálat írójával, Schöpflin Aladárral.)

Két versfüzet. Két kicsike formájú versfüzet kerül elének a nagy halmazból, de mind a kétben több van, mint némely terjedelmes kötetben. Az egyik Mármharosszigeten jelent

meg. „*Ifjú Álmodó*” a címe, írta *Szegedy Miklós*. [Ezt követően a recenzens elmarasztalja „kezdetlegesség”-e miatt, s néhány vigasztaló szót is szól.]

Egészen ellentétes hangot szólaltat meg *Ady* Endre „*Még egyszer*” című füzetében. Az ő világa nem csöndes, szelíd mosolygó ábrándvilág, lelke mintha örökös lidércnyomás alatt állana. Fájdalma metsző kín, tehetetlen vergődés, mely visszás képzetekkel tölti el agyát, megbénítja akaraterejét, sivár öngúnyba fojtja lelkesedését, az ideálok helyett torzképeket fest képzelete elé. Az önmagával küszködő, kínosan forrongó ifjú ideges belső küzdelme ez, melyet a saját egyéni világnézet kialakulásáért folytat. Az a jelentékeny intelligencia, melyről a versek sok helye tanúskodik, tehetségének számos fellobbanása, azt a reményt keltik, hogy a szerző győztesen fog kikerülni a belső harcból, s el fog érkezni számára is a harmonikus művészi alkotás ideje. Mutatványul a Nagyváradon megjelent füzetből a következő verset közöljük:

[*A halottak két strófáját közli; szövegét és jegyzetét l. e kötetben.*]

Szil 1903. dec. 24.; XXI. évf. 52. sz. 1–2. – A *Szil* tárcája – *S.* [Valószínűen *Kapus Sámuel*, más feltételezések szerint *Somogyi Endre*].

Még egyszer

Fehér kis könyv felcszik előttem. Egy ifjú költő műveit tartalmazza. Ára, amint a szerző maga mondja, csak egy forint, de felette sokat ígér érte. Az élet annyi szennye közt a legtisztábbat, saját magát. A maga elméjének gondolatait, szívének érzéseit, amelyek a költészet szárnyán próbálkoznak kivergődni a mindennapi élet fertőjéből.

Nem első fellépése ez a költőnek. A könyv címe is: *Még egyszer*. Szerzője neve sem ismeretlen az olvasók előtt: *Ady Endre*.

Ezek elmondásával be is fejeztem a szokásos bemutatást. S ha még beszélek valamit, az semmi esetre sem fog bírálata lenni *Ady* Endre költészetének, csupán azoknak a gondolatoknak a tolmácsolása, amelyeket ennek az ifjú költőnek az alkotásai bennem felébresztettek.

Alkotásai, mondom. Mert hiszen az érzelmeknek és gondolatoknak ritmikus beszédben való megnyilatkozásai még korántsem alkotások mindannyian. Irodalmunk mai termékei között éppen nem. A verselés külső mestersége ugyanis könnyen elsajátítható ügyességet követel csupán. Gondolat és érzelem pedig csak terem; ha nem terem, kerül. De a hatásokkal szemben érzékeny lélek megnyilatkozásainak megkapó ereje, felfogásbeli újdonsága, kifejezésének gazdagsága, formájának simulékonyága s az a gyermekeg őszinteség, mely tartózkodás, habozás, sőt megfontolás nélkül tárja elénk lelkének világát, teszi a ritmikus beszédet költeménnyé, avatja költőjét lírikussá. *Ady* Endre versei költemények. Szerzőjük nagy reményekre jogosító lírikus.

Mondhatnám azt is, hogy lírikus, minden körülíró jelző nélkül, ha *csak* viszonylagos mértéket alkalmaznak rá. De ez megbántása volna annak az erős tehetségnek, mely első kritikusa önmagának. Mert fárasztó nagy utat tett meg az ő alkotásokra elhivatott lelke. Lebecsátkozott a mélységek titkos éjjelébe. Felszállott a magasság tiszta egébe. És hogy nem talált a mélységben gyöngyöt, a magasságban csillagot, azt ő legjobban tudja. Tudja azt is, hogy költészete így nem igazi, hanem csak a halhatatlanság nehéz útján előtörőnek fel-felszakadó sóhajtása, a kimerültségtől megtántorodónak fájdalmas jankiáltása. Ez az öntudatosság teszi aztán jogosulttá az ő pesszimizmusát, őszintévé elborulását, fájó kesergését, megrázó fájdalmát.

Ez az öntudatosság, amely, hogy a maga költői megnyilatkozásaiban elárulja azt az erőt, melyben nagy és maradandó becsű alkotásokra való képesség rejtezik, teljes mértékben magán hordja a XX. száz év emberének általános jellemvonását: a habozást, a kételkedést.

Igen. Az élet naponként mutatja, hogy korunk uralkodó típusa „*Bánk bán*” Simonjának alakja, kinek minden akarata, minden törekvése abba a gyöttrő habozásba roppant bele, hogy: *de hátha mégis?*... Ez a meddő kételkedés jellemzi megfigyelésünket, ítéletünket,

törekvésünket, s ha volna is kevés kivétel, ezeket az uralkodó áradat magával sodorja, s nemritkán a kétségek zúzó szikláit közt a kétségbeesés örvényébe meríti. Annál inkább pedig, mentől nagyobb erővel dicsekedhettek.

Törvényeket alkotunk, de csak azért, hogy a humanizmus szent nevében nyakukat szegjük; ismerjük a bűnt, de ugyanazzal az ürüggyel menteni is tudjuk. Pedig humanus voltunk csak habozó bölcsekedés, amely az igazságnak olykor megdöbbszentő alakjától remeg. Viszont ha nagy, nemes célokért hevülünk, talán első fellobbanásunkban még cselekvésre is hajlandók vagyunk. De fontolgotó elménk majd lehütögeti hevülésünket, hogy a célhoz soha el ne juthassunk. Mert hátha a cél nem is olyan nagy, nem is olyan nemes; hátha erőnk fogyatékossága veszélyezteti a sikert!

Természetes tehát, hogy ilyenén megfigyelésünk a folyton kísértő kételkedés szemüvegével megbízhatatlan ítéletekre vezet, amelyek csupán habozó törekvéseknek szolgálnak alapul. Nem bízunk hát céljaink helyességében, akaratumk megnyilatkozásának sikerességében, erőnk elegendő voltában. Így nemhogy a jelen *jót* igyekeznénk *jobbal* cserélni fel: még a rosszat is tűrve tűrjük, mert félünk, hogy alkotni vágyó cselekvésünk nyomán esetleg romlás terem.

Ezért nincs a mai kornak nagy eszméje, felséges alakja, korszakot alkotó cselekvése.

De éppen ezért jogosult a lírai költőnek bús kétsége, fájdalmas vergődése, borús rezignációja, keserű feljajdulása. Mert a költő csak akkor nagy, akkor igazi, ha saját kora érzését és gondolkodását képes egyéniségébe beolvasztani.

És Ady Endre alkotásai ezt a képességet mutatják máris, noha – amint mondám – még csak útjelzői annak a pályának, mely a halhatatlansághoz vezet.

A halhatatlanságra vezet, ha ennek a pályának sem meredeiségei meg nem szédítik, sem csalóka, tűnő fényei el nem csábítják, sem fáradalmi ki nem merítik. Ha az újat, megkapót, eredetit nem a szertelenségekben igyekszik keresni, hanem a gondolatnak abban a tisztaságában, a kifejezésnek abban a szépségében, amely annyira értékessé teszi *Krisztusok mártírja, Misztérium, Békesség ünnepén, A könnyek asszonya* és mindezek felett *Dankó* című költeményét.

Am abban a nemes erőben, amely Ady Endre költészetét jellemzi, csalódnunk nem lehet. Ebben a szilárd hitben nevezem őt lírikusnak e szó kifejező értelmében, bízom jövőjében, s beszélek nagy szeretettel, igaz gyönyörűséggel az ő alkotásairól.

PN 1904. jan. 17.; 55. évf. 15. sz. 13. – Tudomány és irodalom – *Csergő Hugó*

Új verseskötetéről

(Ábrányi Emil költeményei – Czóbel Minka: Opálok. Költemények. – Farkas Imre: Volt egyszer egy leány... Újabb versek. – Ady Endre: Még egyszer. – Kiss Arnold: A pap hárfája.)

[A kritikus az alcimbeli sorrendben halad kötetről kötetre, majd így érkezik el tárgyunkhoz:]

Két ifjú poétáról szólunk most: *Farkas Imréről* meg *Ady Endréről*. [Ezt követi Farkas Imre bemutatása 4 verssornyi idézettel; s így tér rá Adyra:]

Ady Endre a másik fiatal költő – erős legénynek mutatkozik abban a minden külső dőlés nélkül szűkölködő versfűzetben, melyet Nagyváradon adott ki. Ebben a poétában tartalom van és erő. Gondolatai vannak, amelyek megragadók és a vékony fűzetből egy markáns egyéniség emelkedik ki. A dolyfős én-nek a világát vallja, és az idegenek előtt önmagába menekül. Dolyfősségén csak a szeretet sugára árad keresztül, mellyel előnti a szenvedőket. De hiába szólal imitt-amott a lemondásról Ady Endre: az ő verses kitérői ifjú erővel ostromolják az egeket és már e fűzettel is kiküzdötték maguknak az elismerést. Az igazság ellen cselekednénk, ha nem említenők a kötet gyöngéit is. Sok helyütt szertelenségekre, másutt meg naivitásokra találunk, melyek zavaróan hatnak élvezetünkre. De ezek oly fogyatékosságok, melyek izléses környezetben hamar le fognak szállani Ady Endréről, aki íme igénytelennek látszó kis fűzetével kivírta, hogy igényt tarthat a jövőben való legteljesebb érdeklődésre.

Képes Folyóirat 1904. 36. kötet; 18. évf. 19. füzet, 485–86. – Irodalom és Művészet – Szignálatlan – *A Két versfüzet* c. kritika Szegedy Miklós Ifjú Álmodók, illetve Ady Endre *Még egyszer* c. kötetéről pontosan megegyezik a VÜ 1903. dec. 13-án publikált bírálatával, még mutatványul is *A balottak* c. verset adja. A pontos szövegegyezésnek egyszerű az oka: a *Képes Folyóirat* a VÜ füzetes kiadása volt.

*

Nem sorolhattuk be a *Még egyszer* c. kötet kritikái közé Juhász Gyula Az esztendő irodalma c. összefoglaló írását, amely a *SzV 1904. jan. 3-i* számának 8. oldalán jelent meg az Irodalom rovatban. Ebben az áttekintő kritikában Juhász mindössze egy félmondatban utal a *Még egyszer*-re: „Érdekes Ady Endre verskötete is...” (L. még Juhász Gyula összes művei V. Bp. 1968. 18.) Más okból nem számítható a kötetre reflektáló kritikák közé, bár a kötet megjelenésétől sem függetleníthető a Szabad Hajdu szignóval [ifj. Mórincz Pál] megjelent Vasárnapi levél c. tárcacikk a DFU 1904. febr. 21-i számában. (II. évf. 52. sz. 1–2.) E tárcában a Csokonai Lapok negyedik számának hosszas ismertetése után az előbbiektől csilaggal elválasztva a következők olvashatók Adyról:

Az irodalmi lap után egy ifjú magyar költőre térek át. A Debrecenben is jól ösmert Ady Bandi ez, akinek a tehetségét sokszor tapasztalt tévelygései és a magyar fajtáját leki-csinyló szertelenkedései sem törpítették el előttem. Mert Ady Bandi az igazi tehetségek közé tartozik, és most midőn a Nagyváradi Napló szerkesztői üzenetében azt olvastam fölele, hogy Párizsba vándorolt ki, hogy hosszabb ideig Párizsban fog tartózkodni, azt gondoltam magamban: vajha inkább maradt volna még vagy esztendeig a gyönyörű Er-partján, a szép magyar községben, a büszke magyar vérei között, a tisztés és tiszta szülei háznál. Az a föld, az a levegő, az a környezet meggyógyította volna az önmagával is meghasonlott kálmínista fiú beteg lelkét, akit féltek, hogy Párizsból még kesernyesebben tér vissza, és a magyar nemzeti irodalom csodás tulipánfájáról leszakad ez a szép virág, melynek kora hervadását, mérges érintések miatti beteges fonnyadását – már itthonról – fájdalmasan tapasztaltam.

(A cikk szerzője ellenpéldaként az éppen Debrecenben időző zoológust és utazót, Bíró Lajost emlegeti mint „Kőrösi-Csoma fajtájú” magyart. [L. még az Ady és Debrecen c. kiadványban. Debrecen, 1977. 157. és 159.]

AZ ÚJ VERSEK CÍMŰ KÖTET KIADÁSTÖRTÉNETE

Az alábbiakban az ÚjV megjelenésével kapcsolatos eddig összegyűjtött dokumentumokat foglaljuk össze. Anyagunkat négy részre tagoltuk: a) a kötet előzetes hírverése; b) a kötet kiadása; c) a kötet kritikái és fogadtatása; d) a költő életében megjelent további ÚjV-kiadások és ismertetéseik.

a) *A kötet előzetes hírverése*

Kötete tervezéséhez, kiadása feltételeinek biztosításához Ady Párizsból való hazatérése után – miként ez leveleiből kiderül –, 1905 első hónapjaiban hozzákezdett. Eltérően azonban a Me szétaprózott sajtópropagandájától, az ÚjV kiadását koncentráltabb és igényesebb hírverés előzte meg. Nemcsak verseinek egy-két érdemi méltatása látott napvilágot, hanem 1905 októberében több lap is publikálta a kötetet megjelentető Pallas előfizetési felhívását, amely ez év decemberére ígérte a verseskötet kiadását. Feltehetően több okból is – lassan gyűltek az előfizetők, maga Ady újra meg újra bővítette kötetének versanyagát, meg-megakadtak a nyomdai munkálatok – azonban folyton módosult, késett a kiadás időpontja, míg végül is 1906. február első napjaiban megjelent az ÚjV.

Levél Diósi Ödönnek – [Budapest, 1905. febr. 23.] – Ady Diósinak Párizsba írt levelében korai utalás található a kötetre: „Egy-két hét múlva kezdik talán szedni a verskötetemet, később egy novellás kötetet is próbálok kiadni.” (AEL I. 167.)

Levél Diósi Ödönnek – [Budapest, 1905. máj. 14.] – Az asszonyok és a férjének Párizsba küldött levelében már a kötet kiadásának konkrét feltételeiről számol be Ady: „A két könyvemre is alkuban állok. Verses és prózai. Nehezen megy, mert arról van szó, hogy Mednyánszky illusztrálja a verseket. Csak így adna érte vagy 3–400 forintot a Pallas. A másikért mindenképpen keveset kapok. Kabos csinálja nagy kedves barátsággal az üzleteket. Csak már lenne belőlük valami.” (AEL I. 173.) (Az ÚjV-hez nem Mednyánszky László, hanem Nagy Sándor készített illusztrációt, mégpedig *A mi gyermekünk* c. vershez. A tervezett prózai, pontosabban novelláskötet csak 1907-ben jelent meg *Sápadt emberek és történetek* címmel.)

Figy 1905. okt. 15.; I. évf. 10. füzet 658. – Figyelő – Szini Gyula

Ady Endre. A gyermek Héraklészről szóló legendát érzem, valahányszor Ady Endrének egy újabb költeményét okádja ki a rotációs gép, amely egyforma vasközömbösséggel nyomja le a banalitásokat, amiket mi, újságírók úgyszólván a fopgiszkalónkkal írunk és azt a vasárnapi tárcaverset, amely egyszerre ujjongó és nyöszörgő himnusz egy léleknek, sajtósról és letiprásról zokog ugyanakkor, amidőn izzó és káprázató diadalt arat a kígyókon, amik a bölcsőjébe kúsztak. Hogy Ady Endrének már a harmadik verseskötete fog most megjelenni, kissé megingatja a Héraklész gyermekségéből vett hasonlatot, de tekintetbe kell venni, hogy Magyarországon vagyunk, ahol minden Héraklész kígyókkal a bölcsőjében születik, és míg a kígyófészekből ki tudja magát szabadítani, addigra meg is öregedhetik. Ady Endre az életkorára nézve még a tavaszokat számlálhatja, szemének és érzékeinek az ereje még friss, romlatlan, ruganyos és fejlődésre képes, mint a gyermeké, úgy, hogy az a sok ezer éves, tapasztalt öreg ember, az a lidérc, amely belülről reánehazodik, talán nem is más, mint eddigi küzdelmeinek, forrongásainak az emléke. A burok nyomja, amelyben nem szerencsésen született. Míg abból a gubóból kibújhatott, amelyet vidéki szerkesztőségek kínáltak a számára, olyan pillangónak értet meg, akinek számára Budapest sem elég meleg, sem elég tágas nem volt. Párizsban és az azúrparton csapongott, mézet szívott a délszak virágaiból és a francia líra kelyheiből. Aztán hazajött, újra fázósan begubózott külföldi meleg impresszióiba, hogy íme most még csillogóbb, még pompásabb, még izmosabb lepkeszárnyait lebegtesse. Azt hiszem, most már észre kell majd venni. Áttörte a burkot, amely szerencsétlenül veleszületett és minden elismeréstől függetlenül, most már a maga erejének bujaságában gyönyörködhetik, sütkérezhetik. Talpra állott, és azt hiszem, kissé meg is rendült a lába alatt a lírai parlag. Várjuk tőle a legújabb generációnak azt a dicsőségét, hogy nagyvilági szellemű, modern és mégis minden ízében, lélekzetében magyar költőt ad az új századnak. A Kiss József, az Ignótus, a Heltai Jenő generációja után ez a nemzedék meddő volna? ... Ady Endre héraklész-i küzdelemre indul az új kötetével, és mi, barátai csillogó szemmel kísérjük.

BN 1905. okt. 22.; X. évf. 292. sz. 10. – Irodalom és művészet – Sziglátlan cikk bevezető sorokkal és a Pallas előfizetési felhívásával:

Ady Endre új versei. Ady Endrének decemberben verskötete jelenik meg a *Pallas* irodalmi társaság kiadásában. A könyv Ady Endre új verseinek javát foglalja magában, olyan verseket, amelyek közül egy sem jelent meg úgy, hogy általános érdeklődés, irodalmi vélekedések, művészi felfogások összemérése ne kísérte volna. Maga a könyv pedig nemmiképpen sem sorozódhatik be majd egyszerű adatnak az irodalom jegyzéknaptárába. Ady Endre versei felett nem lehet egyszerűen napirendre térni: *újra* el kell olvasni őket, kritizálni kell őket, lelkesedni értük – vagy felháborodni rajtuk. Nem a régi döngicsélés cz. A *Budapesti Napló* közönsége jól tudja, mennyire nem lehet ezeket az ötvös-művészet-

tel kiformált, kivert sorokat úgy olvasni, mint a régi hangon tilinkózó dalokat, és jól tudja, milyen művészi szenzációkat nyújtanak ezek a versek azoknak, akik megértéssel olvassák őket. Ady Endre verskötetének megjelenése minden bizonnyal érdekes esemény lesz azok számára is, akiknek konzervativizmusa a régi formákhoz ragaszkodik, még inkább azoknak, akik óhajtvá várják egy új művészet megszületését, és mindenkinek, aki szeretettel és érdeklődéssel nézi: mint keresi egy erős poéta-individuum a maga külön művészetét.

Az az előkelő irodalmi részvénytársaság, amely Ady Endre új verseit kiadja, a következő sorokban jelenti be a közönségnek a könyv megjelenését:

A Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság (V. Honvéd utca 10.) kiadásában *Ady Endre új verskötetete* jelenik meg decemberre.

Ady Endrének rövid idő alatt külön és megkülönböztetett hely jutott a magyar literatúrában. Nem tartozik senkihez, nem hasonlít senkire, lírája a gondolatoknak és a nyelvnek töretlen, új utain jár. Az út, amelyet magának vág, különös, érdekes, merész, de szép és egy erős poétának az útja. Az új érzések új hangjai tömör, zengő, hatalmas akkordokban szólnak meg verseiben. Az irodalmi ízlés arisztokratáihoz szólnak ezek a versek, és a verskötetet kiadó részvénytársaságnak oka van hinni, hogy a magyar közönségnek egy nagy csoportja, a versolvasók elitje fogadja majd hálával és meglepődéssel az új könyvet.

Ady Endre új versei decemberre jelennek meg. A kötetre – mely mindenképpen előkelő és művészi kiállításában méltó lesz a poéta kivételes egyéniségéhez – a Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaságnál lehet előfizetni. Az előfizetési ár fűzve 3, díszes kötésben 5 korona, mely összeg a társaság kiadó-hivatalának (V. Honvéd utca 10.) küldendő be. Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság. Budapest, V. Honvéd utca 10. sz.

Szil 1905. okt. 26.; XXIII. évf. 43. sz. 2. – Különfelék – A szignálatlan beharangozó cikk és az előfizetési felhívás szinte szó szerinti átvétele a BN 1905. okt. 22-i közleményének. A BN közönsége helyett természetesen a Szil közönségét emlegeti, s a felhívás végéről az utolsó, aláírás jellegű mondat hiányzik.

Sz 1905. okt. 27.; XXXII. évf. 255. sz. 6. – Színház, irodalom, művészet – Szignálatlan bevezető cikk az előfizetési felhívással:

Ady Endre új versei

Nagyváradról indult el emelkedő, felfelé vezető útjára az a poéta, aki a küzdő, a régi ideákkal és régi formákkal meg nem alkuvó magyar költők közt a legelső sorban küzd: Ady Endre. Két verskötetete, új színeket, új hangokat hozó két kötete jelent meg itt, és azóta új versekkel szerzett gyönyörűséget azoknak, akik élvezni tudják az igazi talentum forrongó, szertelen álmait, akik örömmel követik a költőt azon az úton, amelyet ő maga tört, amely egészen másfelé vezet, mint a régi, kitaposott országutak. Úgyes üzletköltők csinos dögicsélései talán több embernek tetszenek. De aki finom, erős és szokatlan művészi örömökre vágyik, annak kedves hírt közlünk azzal, hogy a télen Ady Endrének új verskötetete fog megjelenni. A kötetet Budapest egyik legelső irodalmi intézete, a Pallas kiadó-társaság bocsátja közre, méltó dísszel. Az új könyvről a következőket közli a kiadó vállalat: [...]

(A továbbiakban a Sz is változatlanul közreadja a Pallas előfizetési felhívását: szövegét l. a BN 1905. okt. 22-i közleményében.)

NN 1905. okt. 27.; VIII. évf. 349. [nyomdai elszámolás; helyette feltehetően: 250.] sz. 5. – Irodalom. Művészet – Szignálatlan közlemény *Ady Endre új versei* címmel, amely csupán a Pallas előfizetési felhívását tartalmazza: szövege azonos a BN 1905. okt. 22-i számában közöltekkel.

DFU 1905. okt. 28.; III. évf. 295. sz. 5. – Irodalom – Szignálatlan publikáció *Ady Endre új versei* címen. Csak a Pallas felhívását közli: szövegét l. a BN 1905. okt. 22-i cikkében. (L. még az Ady és Debrecen c. kiadványban. Debrecen, 1977. 160–61.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. okt. 23.] – Léda húgához, Nagyváradra írt levélben az alábbi, a témát érintő mondatok: „Egyelőre be kell vonulnom – szanatóriumba. [...] Könyvem dolgát is megakasztja ez.” – Majd még utóiratként: „P. S. Két előfizetési fölhívást küldök, íme, neked.” (AEI I. 183.; Ady végül nem vonult szanatóriumba; az ÚjV-re szóló felhívást küldte meg.)

Levél Brüll Adélnak – [Debrecen, 1905. okt. 31.] – Átutazóban írta és küldte Párizsba a kötete ügyével is összefüggő mondatokat: „Édes Nagyságos Asszonyom, Érmindszentről jövök. Otthon voltam néhány napig. Délben kiszálltam itt Debrecenben. Medve Miklóssal ebédeltem, s a délutáni gyorsral utazom tovább. Egyelőre nem mehetek szanatóriumba a könyvem miatt. Azt akarnám, hogy megjelenjen mindenáron decemberre. November 15-ig pedig sok dolgom lesz vele...” (AEI I. 183.)

Szalontai Lapok (Nagyszalonta) 1905. nov. 5.; 17. évf. 45. sz. 6. – Irodalom – Szignálatlan publikáció *Ady Endre új versei* címen, amely változatlanul közli a BN 1905. okt. 22-i cikkét: a bevezető sorokat (annyira szolgálta, hogy a BN közönségére utaló mondatot sem módosították) és a Pallas előfizetési felhívását. A BN szövegével azonos közleményt mindössze egy mondatral toldották meg: „Előfizetni lapunk kiadóhivatalában is lehet.”

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. nov. 5.] – Párizsba küldött beszámoló levélben az alábbi, tárgyunkat érintő mondatok: „Alig jutok hozzá, hogy írjak. Rádadásul a könyvem is sok dolgot ad. A szanatóriumba a könyvem miatt nem mehetek be legalábbis huszonkettedikéig. Nagyon stílszerű lesz huszonnyolc éves születésnapomon vonulni be szanatóriumba. A könyvemhez felséges illusztrációkat készített Nagy Sándor. *A mi gyermekünk* című versem adta neki az ötletet. Gyönyörű.” (AEI I. 185.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. nov. 5.] – A Nagyváradra írt levélben a kötetkiadásra vonatkozó két mondat: „Én nem mehetek e hónap végéig szanatóriumba, mivel a könyvemmel sok bajom van, s egyébként is tömördek az elintéznivalóm. Gyönyörű illusztrációt kaptam a kötethez Nagy Sándortól, az anarkista piktortól.” (AEI I. 185.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. nov. 17.] – A kötet kiadásának várható elhúzódasáról tudósítja Lédát a következő mondatokban: „Nagyságos asszonyom, kedves Adél, azt hittem, karácsonyi ajándékkul a kötetem küldhetem el Magának. Sajnos, nyomdai okok miatt csak újév táján lesz kész, amit a kritika céljából még szeretek.” (AEI I. 187.)

Levél Medve Miklósnának – [Budapest, 1905. november] – Kolozsvárra küldött levelében előfizetők toborzására kéri barátja feleségét, régi ismerőseit, Sárosi Paulát: „Kedves Paula, engedje meg, hogy zavarom Magát, s megkérem, próbáljon valamit Kolozsvárra, a kincses városban, az én könyvemmel.” (AEI I. 187.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. nov. 30.] – Párizsba írt levelében Ady verseskötete helyzetéről tájékoztatja Lédát: „A kötetem félig ki van szedve. Ajánlva lesz egy asszonynak. Első ciklusa: *Léda asszony zsoldárai*. Sok bajom s gondom van.” (AEI I. 188.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. dec. 13.] – Miként Lédának írja Párizsba, Ady életvitelét döntően meghatározzák a kötetével kapcsolatos munkák: „A válság s néhány nap múlva már megjelenő kötetem miatt sehova se mehetek. Édesanyám is hív haza, de nem mehetek.” (AEI I. 188.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. december] – Nagyváradra írott leveléből is kiderül, hogy szinte rögeszmés viszonyítási pont Ady életében kötetének sorsa: „Én beteg vagyok, s készülök külföldre. Mihelyst a kötetem megjelenik, megyek.” (AEI I. 189.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. december] – Lédához szólonan hasonlólt ír Párizsba, mint amit ez időben Bertának papírra vetett: „Hiszen éppen ezért intéztem úgy az ügyem, hogy ma már az egész redakció akarja, hogy kimenjek külföldre. Majdnem kénszen van a dolog. A politika és a kötetem késlelteti.” (AEI I. 190.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. december] – Korábbi levelei motívumát variálja: „[...] úgy tervezem, hogy mihelyst a verseskötetem megjelenik, kimegyek Rómába.” (AEI I. 191.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. dec. 17.] – Verseskönyve helyzetéről tájékoztató mondatok: „A kötetem most korrigálok. Lehet, hogy már karácsonyra megjelenik, de újévre bizonyosan.” (AEI I. 192.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1905. dec. 20.] – Más összefüggésben ejt szót a könyvről: „A kötetem csak lesz, de alighanem – ráfizetek. Mindegy, hozzászóktam minden rosszhoz.” (AEI I. 193.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. december] – A gyűjtőív ügyében reagál Adv: „Az ívet s pénzt küldheted akár nekem, akár a Pallasnak.” (AEI I. 193.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1905. december] – Korábbi levele nyomán Ady megkapta Berta küldeményét, és azt visszaigazolja: „Kedves Bertuska, az ívet s pénzt megkaptam. Nagyon köszönöm buzgóságodat. A kötet csak újév táján lesz kész.” (AEI I. 197.)

Levél Vidor Marcellnak – [Budapest, 1905. december] – Ady szükségesnek találja további előfizetők toborzását, ezért fordul Vidor Marcellhoz, aki ez időben Ungvárott szerkesztő: „Ezúttal pedig én kérek valamit. A Pallas csak akkor adja ki a kötetem, ha elegendő előfizető jelentkezik. Barátsággal és szeretettel tégy meg mindent.” (AEI I. 197.)

Az Új Század [Kolozsvár] 1905. december; I. évf. 3. sz. 169–70. – Könyvek – J. Gy. [Jubász Gyula] – A címhez kapcsolva közölt adatok azt a benyomást keltik, mintha a kötet korai kritikájáról volna szó. Holott Juhász Gyula inkább beharangozó cikket írt Adyról, a költőről, mint két hónappal korábban Szini Gyula.

Ady Endre Új Versei

Budapest, 1906. A Pallas rt. kiadása

Sok fanatikus barátja van s temérdek fanatikus ellensége. Emberek, ez Valaki! Megmondom, ki: a legnagyobb magyar költő: Ady Endre! Az ő verseit mohó gyönyörűséggel olvassák a magyar modernek, és fogcsikorgató ellenkezéssel a szívós maradiak. Igen, a maradyak! Kígyót, békát kiabálnak rá. Kozmopolita, beteg, dekadens, veszedelmes! És a verseit nem lehet érteni! De hát akkor miért is olyan veszedelmes! Kimondom bizton, bátran, a mai honi Coppée-k mellett valódi reprezentatív manje a magyarságnak, a nemzeti költőnek Ady Endre. A verseiben van valami napkeleti melódia, szín, fény, erő és szilajság, valami napimádó rajongás, valami turáni ősborúl Magyar koponya az Ady Endré, azokkal a nagy, álmagat, csillogó szemekkel. Az ő őse volt az a pogány ígric, akit megszijasztak az idegen papok, mert csak pogányul tudott énekelni!

A nagy magyar ugaron dúsan teremnek a fűzfák. Rájuk akasztják lantjukat a bús-magyar poéták. Azok, akik pesti zsúristák és azok, akik vidéki zsumralisták. Azok,

akik a kis batisztruháról, és azok, akik a nagy selyemkendőről danolásznak. Jól öltözött, jól ápolt fiúk. És szomorúak, mert ez így illik, illik a divatos lírikusoknak. Ezek a zsúrfiúk és úrfiúk a kétélűek. (A békák is azok, a hidegvérűek és brekegők.) Élnek társaságosan, csevegnek, fecsegnek, csónakáznak, piknikeznek, zsúroznak, báloznak, randevúznak, szóval lásd a pesti művelt társalgót, és – és dalolnak. (Lásd Új Időket és egyéb újságokat.) De kicsoda versek. Langyosak, limonádésak, és ezekről azt mondja a hivatalos bíráló: „folyamatosan versel”, „számos dala sikerült”, „igen szépen etalálja az őszinte érzés hangját”.

Minden intelligens ember tudja, kikről van szó: a farkas imrékről, földes imrékről és egyéb ignácokról.

Ezek mellett a kedves fiúk mellett Ady Endre titán, gigász és leviathán. Ember, aki a maga útján jár, ez az út pedig szédítően, meredeken, de az igazi dicsőség hegyére vezet, oda, ahol az utókor is látni fogja, amit néhány kortárs már lát:

Ady Endre a fiatal modern magyarság legnagyobb költője.

(L. még: Juhász Gyula: Örökség I. Bp. 1958. 40–41., ill. Juhász Gyula Összes Művei V. Bp. 1968. 64–65.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1906. január] – Feltehetően Adyt a Pallas, a nyomda is hitegeti, ezért írja Bertának: „Egy hét múlva jelenik meg a kötetem.” (AEI I. 197.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1906. jan. 14.] – Újabb hitegetés nyomán újabb bizakodás: „A kötetem elkészett, de a héten már biztosan meg fog jelenni. Anyagilag: semmit sem hozott. Ellenben dühös támadások várhatók.” (AEI I. 198.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. jan. 19.] – Megint az alaptalan és korai reménykedés s a kötettel is hódoló gesztus Lédának: „A kötetem pár nap múlva kész. Kíváncsi vagyok tetszeni fog-e? A magáé ez a kötet teljesen. És én még inkább.” (AEI I. 198.)

BN 1906. jan. 28.; XI évf. 27. sz. 14. – Írók és könyvek – *Ady Endre*. Író a könyvről sorozattal a BN „rendszeresen közölt ebben az időben írói önvallomásokat már megjelent vagy nyomdában levő könyvekről”. (Idézet a cikk jegyzetéből: AEÖPM VII. 382.)

– Új versek –

Az én új könyvem ma még – nincsen: gyomrából nem vetette még ki a Pallas gépje. A vas-ölelésekből talán kedden, talán szerdán szabadul: bánom is én, akármikor. Az én szegény verseimnek sok okuk nincs a sietségre, s elég baj az nekik, hogy – jönnek.

Majdnem kilenc évig aludtak e versek, a Budapesti Napló rázta föl őket. Majdnem kilenc évvel ezelőtt jött fel Debrecenből az írka-alakú könyv, mely – tetszett. A húszéves diák már szkeptikus volt, és érezte, hogy a versei rosszak. A rossz versekért megvergették a vállát, s emiatt hosszú évekig nem mert verset írni. Merre induljon az ember, ha olyan jeleket kap, hogy máris lecsücsülhet a jámbor költők kollégiumában.

Aztán vert a vihar, s esz után kellett nézнем. Nőtt a horizon, távolodott az Ég, és én egyre szomorúbbaknak láttam a magyar felhőket. És asszonyok is jöttek élébeim. És egy asszony akarta, hogy ne legyek néma. És végtelen vágyak és szomorú szomjúságok epesztettek. Nyomorúságosnak éreztem itthon az életet, s már régen is nem vagyok én itthon. Nem is akarok hazakerülni sokáig.

Egyazon erő űz el a Duna tájáról, ami a magyar parasztot. Menni, menni akárhova, mert itthon rossz. A *Caronia* utasai kenyér céljából bujdosnak el, s a magamfélék valamért, ami ez országból jobban hiányzik a kenyérmél is. Az ispan-uralom nem tűri a gyomorkorgást, s nem tűri a lélek éhségét. Az irodalomban is csak a béresgazda-individuumoknak szabad élniök. Új lélek és új hang szinte olyan bűn, mint 13-ad részért nem aratni. Ispán-rendszert csináltak a magyar grófok mindenütt. A feudális uralomnak van irodalmi

kirendeltsége is. És minden rendű tanyán a nagyúri istenséget kell imádni. Engedelmeskedni kell az ispáni botoknak. Béresgazda vagy cseléd türetik meg. De konvenció van a veszedelmes szegénylegényekkel. Parlamentet, irodalmat, művészetet, tudományt, vármegyét s bármit tessék nézni: módosult, de hű képe a régi Magyarországnak. Urak, ispánok, béresgazdák, cselédok, jobbágyok és szegénylegények élnek itt.

A magyar parasztok pedig fölkerekednek, s mennek Amerikába. A modern magyar lelkek pedig fölkerekednek, s megenyhülnek Párizsban, Rómában, Berlinben, másutt. El fog jönni az irodalomtörténetnek az a nagy mestere, régi lelkekből olvasó magyar, aki megírja e korszak megrázó tragédiáját. Mit is sejt a nagy közönség a mi vívódásainkból? Bessenyeieik vidám sorsú fiúk voltak a maiakhoz képest. Nagy a mi bűnünk, mert azok merünk lenni, akik vagyunk. Mert néha olyan húrhoz érünk a lírán, melyek boldog Nyugaton már egyedül zenghetnek vissza valamit az emberlélek hangjaiból.

Úgy érzem, s bátran vallom, hogy az európai magyar lelkének a szószólója vagyok. Nem elég bátor még, s hamar kétségbeeső, de az. Nem úgy szeretek, mint a többi. A Kárpát, az Alföld, a Királyhágó mást, óh, milyen mást juttat eszembe, mint a többieknek. A Mekkám ott van, ahol legmegfinomultabbak a lelkek, s szent sugárzást szór az emberi szépség és kultúra. Újak a vágyaim, új a sirásom, új az örömöm. Mindezért megérdemlem, hogy agyonüssenek. Szívesen s mosolyogva várom testemmel az ütést. Lelkem a felkerekedett lelkek között van, s – nincsen itt.

(A vallomás szövegét l. még: AEÖPM VII. 111–12.; a cikk utalásainak magyarázatát pedig a cikk jegyzetében: uo. 382.)

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. február] – Utalás a Lédának Párizsba küldött levelében a személye körül támadt sajtópolémiaira és még meg nem jelent kötetére: „Bántanak, mert vagyok valaki. Még kész sincs a kötetem, már lapokban is marnak.” (AEL I. 199.; a vitát *Ady Ignótus könyve* c. cikke váltotta ki: BN 1906. jan. 25.; AEÖPM VII. 105–07., amelyet a zilahi Független Újság 1906. jan. 28-i száma megámadott; erre felelt a költő a Szil 1906. febr. 8-i számában *Ady Endre válasza* címmel: AEÖPM VII. 123–25.; a többi menetben továbbpörgő vita anyagát l. AEÖPM VII. 390–405.)

b) A kötet kiadása

ADY ENDRE: ÚJ VERSEK. Nagy Sándor címlapjával. Budapest, 1906. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. 127, 1 l.

A kötet megjelenésének időpontja csak közvetett módon deríthető fel. Az egyik verzió szerint 1906. február 9-én jelent meg az ÚjV. Ezt Bessenyei György állapította meg Ady fogadtatása c. tanulmányában. (It 1962. 3–4. sz. 369.) Hivatkozásának alapja az *Ady Endre válasza* c. cikk egyik mondata, melyben a költő – cikke első részét febr. 4-ével dátumozva – a következőket írja: „... igen merész verskötetemet pénteken küldözgeti szét a kiadóm”. Ezen a héten a pénteki nap febr. 9-re esett. – A másik verzió szerint a kötet 1906. február 7-én jelent meg. Ezt Bustya Endre állítja konkrét indokolás nélkül az alábbi kötet időrendi mutatójában: Ady Endre: Mag hó alatt. Versek. Kolozsvár, 1972. 355. Bármelyik dátumot is fogadjuk majd el véglegesnek, annyi tény, hogy az ÚjV első két kritikája a következő vasárnap, 1906. febr. 11-én jelent meg.

A kötet élén a következő, Lédának szóló ajánlás olvasható: *E versek mind-mind a Léda asszonyéi, aki kedvelte és akarta őket. Én el szoktam pusztítani a verseimet fogó életem növő lágában, mely viharzásokon és poklok tüzeiben. Ennek a néhány versnek megkegyelmeztem. Engedtem őket életre jönni s átnyújtom őket Léda asszonynak.* (A kötet ajánlásáról és első ciklusa címéről l. Babits Mihály levelét Kosztolányi Dezsőhöz 1906. febr. 21–22-i dátummal: BJK lev. 113.)

Az ÚjV címlapján kívül Nagy Sándor tervezte a könyv borítóját, és készítette a kötet-

hez rajzot, illusztrációt. Ez utóbbiban – amely a kötet 5. lapján található – *A mi gyermekünk* c. költemény motívumát dolgozta fel Nagy Sándor, s a vers negyedik és ötödik strófájából emelt ki nyolc sornyi szabad idézetet a rajz alá. Az egymás mellé elhelyezett négy-négy sor a következő: *Aldott legyen, ki: te meg én, / ... Kiért mi sírtunk, / Kit forró lázunk eldobott, / Oleltetők, kit sohse bírtunk, / / Ki másoké: a gyermekünk, / Új igére, új dalra teremt. / ... Ki eljövend, / Kit küldtek régi bánatok.*

Az eredeti cikluscímek kiemelt feltüntetésével közöljük a kötetben publikált versek címeit:

Góg és Magóg fia [az eredetiben cím nélkül]

Léda asszony zsoldárai
 A mi gyermekünk
 A vár fehér asszonya
 Mert engem szeretsz
 A könnyek asszonya
 Félig csókolt csók
 Hunyhat a máglya
 Hiába kísérsz hófehéren
 Vad szirttetőn állunk
 Tüzes seb vagyok
 A fehér csönd
 A másik kettő
 Egy ócska konflisban
 Léda a hajón
 Ima Baál istenhez
 A tó nevetett
 Meg akarlak tartani
 Csak jönne más
 A Léda szíve
 Léda Párisba készül
 Az utolsó mosoly
 Vén faun üzenete
 Várnak reánk Délen
 Héja-nász az avaron

A magyar Ugaron
 A Hortobágy poétája
 El a faluból
 Búcsú Siker-asszonytól
 Ének a porban
 A Tisza-parton
 Költözés Átok-városból
 Lelkek a pányván
 Korán jöttem ide
 A krisztusok mártírja
 A lelkek temetője
 Ihar a tölgyek közt

Elűzött a földem
 Találkozás Gina költőjével
 A magyar Ugaron

A daloló Páris
 Egy párisi hajnalon
 Három Baudelaire-szonett
 Jehan Rictus strófáiból
 Este a Bois-ban
 A Gare de l'Est-en
 Paul Verlaine álma
 A Szajna partján

Szűz ormok vándora
 Sóhajtság a hajnalban
 Szívek messze egymástól
 A csókok átka
 Vízión a lápon
 Az én menyasszonyom
 Ha fejem lehajtom
 Rettegek az élettől
 Midász király sarja
 Búgnak a tárnák
 A sárga láng
 A mese meghalt
 Harc a Nagyúrral
 Ne lássatok meg
 A kezek bábja

Vörös szekér a tengeren
 Az alvó királyleány
 Jártam már Délen
 Megöltem egy pillangót
 A kék tenger partján
 A hajnalok madara
 Temetés a tengeren
 Új vizeken járok

c) *A kötet kritikai és fogadtatása*

BN 1906. febr. 11.; XI. évf. 41. sz. 1-3. – Tárca – A tárcacikk címe és alcíme alatt:
Írta: *Fenyő Miksa*

Egy új költő

– Ady Endre: Új versek –
– A Budapesti Napló eredeti tárcája –

Ady Endre alkotó mozdulatainak szépségét valami akaratlan darabosság, önmagát megkínzó szilajság, az erőnek kikényszerítése, bilincsbeverése jellemzi. Mint a legnagyobbak, ő sem túlómló bőségéből, a benne szunnyadó ritmusoknak teljéből ad. Köteményeit pogány küzdelmek árán hódítja el magától; vérével tapasztja kezét a sziklákhoz – „szűz ormok”, mondja kötetében –, melyeknek havas meredekjén új utakat keres magának. Nem a tiszta, akarat nélküli szemlélet szülöttei ezek a versek: kegyetlen kézzel a lelkéből tépi ki őket, gyökerükön még párolog a talaj, melyből kiszakadtak. A vágyódások: az ő birodalma. A másik perc, „a szent, titkos Holnap”, más tájak, más tengerek, nász, melynek ágyát még nem vetették, dalok, melyeket ismeretlen viharok rezgetnek ki hárfáján. És a sötét vizek, melyeket fáradt karjaival keresztülszel, ím, egyszerre foszforeszkálni kezdenek vágyódásaitól, és a sejtésnek mélységei tárulnak fel szemünk előtt. A vágyódás az ereje, mely szaggatottá teszi lélegzetvételét (így hallgathatta Odüsszeusz a hajóárbocchoz kötözve a szirének énekét), s holdudvarként sugarazza körül szavait, e nem kemény veretű, új tartalmú szavakat. És talán még egy erő („talán” mondom, mert tollheggyel meg nem fogható dolgokról beszélek), még egy erő: vonzódása a szenvedéshez, mert az ő szenvedése, a tehetetlen vonagláshoz, mert az ő lelkének vonaglása, az akaratbénító betegséghöz, mert az övé, az övé, az övé. Költészete, ez a finom idegrendszerű költészet, minden szálával abból a földből táplálkozik, melytől elvágyódik, az érintése ad erőt neki, hogy százszor megsirassa hozzátartozását, százszor megátkozza. Szereti, „mint talaját a fa, hol elhullt virága”.

Szép verseket analizálni istentelenség ... azonkívül nehéz dolog. Minél többször olvasom el Ady Endre költeményeit, annál kevésbé tudom bűvületüket szillogizmusokkal szétfoszlalni. Nőttön-nő. Mi az e versekben, amiről úgy érzem: előtte még nem mondták? Mért tudja elfogadtatni velem önérzetét, ezt a mindent erényre váltó önérzetét? („Én nem leszek a szürkék hegedőse, Hajtson szentlelek vagy a korcsma gőze: Röpülj, hajóm, Én nem leszek a szürkék hegedőse.”) Hol a számtani megoldásuk a patkányfogó melódiáknak? A keresztet látom, amelyen különös virágok fakadtak. Még nem írtak magyar dalt, melytől az „itt élne, halnod kell” átka oly megrázóan zúgott volna föl, mint Ady Endre verseiből; – a magyar ugar folyton visszatérő, szomorú refrénje az ő költészetének.

[Idézi *A Gare de l'Est-en* c. vers két strófáját: 33–40. sorát.]

Vagy *A Szajna partján*, *A Hortobágy poétája*, *A Tisza-parton* címűek. Vagy az *Ének a porban*, mely egyike legszebb verseinek, tele fájdalommal és gyűlöléssel, rabszolagagylóssal.

Milyen mélységes sóvárgással terjeszti ki karjait az élet szépségei után, minden után, amit az élet tőle megtagadott; képzelet űzi, ostromolja, körülrajongja az életet, ezer pillanatot lát benne, amelyekhez ujjongva mondaná: verveile doch, du bist so schön... és

[Idézi a *Harc a Nagyúrral* c. vers. 46–50. sorát.]

Ez a vers – *Harc a Nagyúrral* – a legművésziabb alkotása; a sóvárgás intenzivitását és őszinteségét tekintve hasonlít azokhoz a Heine-versekhez, melyek már a matrac-sírból keltek. Gazdagabbnak elképzelni sem lehet az életet, mint amilyennek itt – a túlsó parton állva, az ő vágyakozásának sugártörésében látszik... „mennyi szép minden... és mind a másé”.

Szerelmi lírája. Amikor ezt a szót mondja: Léda, a nemek halálos gyűlölete érzik a hangján. Szenvetetni valakit az ő szenvedései, az ő naptalan napjai, megrokkánásai

által, megalázni fehérségét: ez a szerelme. („Fehér köntösös szúzi árnyad Telefröcscentem tintalével, Vérrrel, gennyel, könnyel, epével”.) Különös költemények; és nekem a „Léda asszony zsoltárai” közül mégis ez a két vers tetszik legjobban, amelytől ezek a mazochistikus gerjedelmek idegenek, megüvegesedett szemek, összeszorított ajkak két halk üzenetjé: *A vár fehér asszonya* és *Az utolsó mosoly*. Ezen a cikluson érzem leginkább azt, amit Rachel asszony madame Staëlre mondott: pauvre humanité; itt megérzem... másutt mint erejét bámulom.

Technikájának bensősége mellett a rímjáték, a metrumjáték egészen feleslegessé válik. Láthatatlan zenekarok ülnek szavai, sorai mögött, és amit mond, a „látható” költemény mintha csak szövege volna a zenének. (Azt hiszem, itt valahol kell keresnünk a bejáratot az ő misztériumaihoz.) „A dallam, az emberi akarat és érzés minden mélységes titkának felfedése benne, a géniusz munkája: működése szemelláthatóan távol esik a reflexiók, a tudatos célzatosság világától, és inspirációnak volna mondható” – mondja Schopenhauer a zenéről szóló fejezetében. A gondolati ritmust legzeneibbé, legszублиmáltabbá, metafizikáivá fejlesztette Ady Endre. Azt hiszem, itt kell keresnünk...

A képeket, metaforákat nem kedveli; nélkülük erősebb. A legegyszerűbb – szinte azt mondanám: a legközönségesebb szavakkal éri el a legszebb hatásokat. Mélyíti a szavakat, új jelentőséget varázsol beléjük, muzsikájának lehellete csodás patinával vonja be őket, és szépségük összeszorítja szívünket. Nem tudom: mindenki így érez-e, de amikor ez egyszerű sorokat olvastam: „Üveges, nagy szememben, Üveges, nagy szememben, Valaki benneragyog, Valaki benneragyog”, nagy fájdalom suhintását éreztem. Vagy a *Héja-nász az avaron*: ami keserűség, bele nem nyugvás, gyilkos búcsú van az elmúlásban, e vers egyszerű szavaitól tragikái erővel domborodik ki. A szavak Umwertungja...

*

Barátaim, engedjétek meg, hogy szkeptikus mosollyal olvassam végig mindazt, amit eddig írtam. A darabosságról, a szilájságról, a vágyódásokról, a vampirizmusról, a szavak szféra-zenéjéről... engedjétek meg. Csak önmagamban kételkedek, róla tudom: nagy az ő lírája.

Békésmegyei Híradó [Békéscsaba] 1906. febr. 11.; IV. évf. 33. sz. 1. – A vezércikk helyén – Sz. J. [Szemtikélső József; a lap akkori felelős szerkesztője]

A magyar Ugaron
– Pogány zsoltárok dicsérete –

A dudvás, kutyatejes, számarkórós magyar Ugarba új eke indult... Tüzes, vad erő kormányozza a szarvat, és megy-megy szilaján az új, a nagy eke. – Mögötte hullámszik, liheg az ugar, reszket a kutyatej, sápad a számarkóró, s a pusztuló Hitványság nyomán mély barázdákból új Élet kél.

A nagy eke szarvánál Ady Endre áll. A fiatal álmotlátók legkülömbje, a zsoltárok napzemű, teleszín fia, akinek életet a Szilágság adott; erőt, színt, hangot, illatot a Szajna világa. Lelke, a pogány, a gazdag, az ezersugaras, amit megálmódott – együtve gereblyélte a „Pallas”, és Ady Endre új versei ma jelennek meg az olvasni igazán tudók, a nyomorúságosan kevesek számára.

... A magyar Ugaron lélekkel, aggyal élők, akik lázongó érzésekkel járnak szittya koldusságunk keresztos útjait: lobogó szívvel ölekezzenek ma össze, mikor könyvet avatunk, újat, súlyosat, merészen nagyot, gazdagon szépet. Könyvet, amely keleti nyelven nyugatian erős. Könyvet, verseskönyvet, amelynek pogány dalai megannyi újság, merő szín, csupa érték és tenger vád.

A számarkórós magyar Ugar vádolja Ady Endre. A nagy Butaság földjét ostorozza, amelynek népe megállott a gatyánál, a gémeskútnál, és erőtlen haladni, gyatra növekedni. A zsoltáros fiú, akinek szemét megnyitotta Nyugat levegője, a fajmagyar, nemes Ady

Endre Temetőnek látja ezt az országot, a lelkek sírkertjének, vad, hülye Ugarnak, amely felfalja a Gondolatot és elnyel mindenkit, aki elérkezett gatyántúlra, és vakmerően nem lát nagyot a hortobágyi gémeskútban.

Nézzetek körül Gégeországban és lássátok a Vádat százszor igazolva... Nézzétek: mint pusztul, mint rohad ez az ország, amely előli az Akaratot, ernyedni engedi az Erőt, és lebunkózza a Látót. Nézzétek: mint szállanak ezerszám vérünk májai új földekre, ahol nem a Gatyá, nem a Gémeskút az ideál. Nézzétek: mint maradunk el más milliók mögött, akik erősek megharcolni az Életet, akik bölcssek felülemelkedni a jelszavak ürességén és mennek, törtetnek föl az Oromra, föl a Csúcsra, ahova mi soha el nem érünk, soha el nem jutunk.

Nézzetek körül... Másutt az Agy, a Munka az isten, nálunk a szentséges Turul. Másutt nincs Erő – kihasználatlan, nálunk dudvás Ugaron tizenkilenc-millión aszalódnak. Másutt feszült izmok csatáznak; nálunk gégezej és hápogás fertőzi a levegőt.

A dudvás, nagy magyar Ugarba vitézen, bátran, hódító erővel vág új ekét Ady Endre. A magyar írásművészet pogány barázdása fanatikus hittel ott jár már a Munkától szűz magyar Ugaron, s ha megesne, hogy politikánk, gazdasági világunk és szűrszágú, tulipános kultúránk számára is teremne egy-egy Újító, egy-egy Bátor, akkor talán-talán más színe lenne annak a penészes rögtengernek, amelyen Magor kiskorú ivadéki szenderegnek.

Megérjük-e, hogy Élet kél az Ugaron: nem tudom. Ha Szent Tamás hiszi, akkor is kétlem... De mindenkéfelett bizonyos, hogy sok gatyá nyú el még addig.

Nv 1906. febr. 14.; 36. évf. 37. sz. 5. – Irodalom – Szignálatlan

Ady Endre új kötet. Ady Endre könyvében, amelyben újabb verseit adta ki, van egy sor: Én nem leszek a szürkéek hegedőse... Ez a fiatal poéta programja. Szürkéek hegedőse nem akar lenni; s ez nála nemcsak üres kérdés, vagy hiú ambíció: mert *nem is tudna* szürke, köznapi lenni, banális nótákat verklizni, amelyek köztetszében részesülnek a tömeg előtt. Verseit a meggyőződés heve és ereje hatja át: érezzük, hogy minden sor, minden szó, amit leír, ennek az izzó, forrásban levő, erős tehetségnek lelke mélyéből fakadt. Költészete a francia dekadensekre és a modern németekre emlékeztet, de azért minden ízében eredeti, s a költő maga is büszkén vallja azt, hogy ha *nyugati* hangokat akar is idehozni a mi *naptalan* keletünkbe: azért poézise igaz és magyar. Ellensége sok van Ady Endrének, éppen ezért, mert poézisét, eszmevilágát nem tartják magyarnak; de mi megbecsüljük ezt a forrongó, jelentékeny talentumot, mert hát nemcsak azt tartjuk hazafinak, ami sujtásos; s nem tartjuk hazaárulónak azt, aki fajunk hibáit keményen a szemébe mondja. Költőinknél egyebet se hallunk mint a *nép* dicsőítését, márpedig az is szolgálatot tesz a mi népünknek, nemzetünknek, aki elmaradottságából tüzes ösztökével buzdítja előre... Nem, Ady Endre nem a szürkéek hegedőse: mai napság Magyarországon csak kisszámú közönség az, amely őt megérteni és értékelni tudja; de e kis számú közönség talán nem a legutolsó emberekből áll; de semmiesetre sem azokból, akik tábora fogy: de ellenkezőleg, azokból, akiké nőttön növekszik, s akiké a jövő... Ami szertelenség, különcködés, izléstelenség van az Ady Endre kötetében, az csak a túláradó ifjúság hibája; amit le fog vetkezni, ha majd fogatlan, vén akadémikus lesz. Nem úgy indul ugyan, hogy akadémikus legyen – hiszen az ő műzsjája ebben a testületben csak szent borzalmat kelthet. Új, eredeti, merész, disztingvált és mégis igaz: saját hangja van, ami nagy érdem a mai verébkoncertben. Könyvét a *Pallas* adta ki; a szerző nagyváradi ismerőseinek meleg figyelmébe ajánljuk.

Nsz 1906. febr. 15.; XXXIV. évf. 39. sz. 6. – Tudomány, irodalom – (g. b.) [Grósz Henrik]

Ady Endre: Új versek. Új ember jelent meg a láthatáron, aki új költészetet hirdet. Hangja kemény, acélos, amilyentől a gyöngefülűek összerезzennek. Nem a köznapi érzés és szenvedély szól felénk, hanem egy új, magasabb, fejlettebb embertípusnak legmélyebb

lelkéből fakadó hatalmas szenvedélyei. Ady Endre talány lesz azoknak, akik a költészetet a maguk nyárspolgári érzései kifejezésének tartják, de megváltás az új embereknek, akik már ma érzik lelkükben azokat az eljövendő időket, amelyek majd felszabadítják az embert a rabság alól, amelyben ma az előítéletek és elfogultságok egész raja tartja. Ady lelkében egy új világ forradalma dúl. Nála a szerelem nem felületes játéka az ember érzékiségének, hanem egy mindent átható hatalmas szenvedelem, amelyben lángjai lobogva égnek. És minden érzés, amely lelkét áthatja, keresztültrör azokon a sorompókon, amiket a nyárspolgár a maga lelki egyensúlyának megőrzésére maga köré von. A *Léda asszony szollárai* című fejezet versei mindmegannyi megható vallomásai egy forrongó léleknek, amelyet saját tüze felemészt. Az érzéki élet legerjetettebb titkai, amelyekről csak a költő mély intuíciója tud számot adni, a maguk kíméletlen valóságukban, páratlanul művészi nyelvezettel szólnak hozzánk. Azokhoz, akik meg tudják érteni olyan lélek vergődését, amely nemcsak önmagával, hanem a filiszterekkel, az emberi szenvedelmek lealacsonyításával is küzd. Ennek az új hangnak lobogó tüze megemésztja a gyöngét, de melegséget önt annak a lelkébe, aki, ha csak egyszer is, rabja volt önnön-szenvedelmeinek. *A magyar Ugaron* című fejezetben az esztéta szól hozzánk, akinek finom lelke a felületen jelentkező magyar tudatlanságtól és értelmetlenségtől félve, visszahúzódik. A nagy szenvedélyek költőjének finom lelke, artisztikus ízlése visszariad azoktól, akiknek lelkét a modern kultúra nem hatotta át. Legszebb verse *A Hortobágy poétája*, amely a maga naiv egyszerűségében jobban jellemzi a kultúraellenességet, mint száz hazafias költő fájdalmas ömlengése. *A daloló Páris* a szubjektív költői lélek érzékenységére tett hatásoknak ragyogóan színes visszaadása. Itt találkozik az artista az érzések forradalmával: Baudelaire Jehan Rictus-szel, a mélyérzésű proletár-költővel. Mindkettőnek két versét csodás színezéssel ültette át magyarra. A verskötet utolsó szakasza: a költő önvallomása. „*Nem kellene a megáldott álmok, Új kénok, lítokok, vágyak vízen járók*” – ez Ady Endre, az új ember, az új költő, akit csak a kiválasztottak kis köre fog megérteni. De mi, akik már a jövőnk kor emberei vagyunk, akiknek lelkében a vágyak már átalakulásokat idéztek elő, mi közel állunk ehhez az új hanghoz, amely egy új világ és ezzel új emberek eljöveteleit hirdeti. – A csinosan, ízlésesen, Nagy Sándor művészi címlapjával ellátott kötet ára 3 korona. Kapható a Népszava könyvkereskedésében.

Új Idők 1906. febr. 18.; XII. évf. 8. sz. 186. – P. [Farkas (Wolfner) Pál]

Új versek

Ady Endre kötete. A Pallas-társaság kiadása

Most, hogy Ady Endre új kötetéről írni akarok, kissé meg is vagyok akadva. Kevés hely áll a rendelkezésemre: hogyan bírjam az olvasót néhány sorban arra, hogy Ady verseit ne mérje az átlag versek mértékével, hogyan győzzem meg arról, hogy ezúttal valami egészen mással van dolga, mint formás csilingeléssel, olcsó szentimentalizmussal, vagy ügyes rimeléssel? Aki végigolvassa Ady kötetét, azt megihletti a nagy tehetség teremtő ereje. Csupa epedés, csupa lázongó forrongás az egész. Ügyetlen, dacos dadogás mellett csodálatos tóky. Értelmetlen sorok között új igazságok. Keresett mesterkéeltség után felbuzogó színpompás lendület. És mindegyik versben egy darab egyéniség, amely minden hibája, szokása, modorossága és affektációja ellenére is szokatlanul értékes.

[Idézi a *Góg és Magóg fia* c. vers 1–8. sorát.]

„Új időknek új dalai” – ez volna tehát Ady programja. Vajon mit ért az új idők alatt? A nagy társadalmi és gazdasági változásokat talán, amelyek szintén Dévény szorosán keresztül törnek be hozzánk. Nem hinnék. Külső eseményeknek, szociális felismerésnek Ady kötetébe alig találtuk nyomait, és örültünk ennek. Kisebb kaliberűek, ám hadd pótolják saját erejüket a fejlődés erejéből. Ady Endrének nincs erre szüksége, mert ő önmagából meríthet. Az új idők nála belső változást jelentenek, útja Dévényen keresztül Párizsba vezet, ahol mesterei, Baudelaire és Verlaine tobzódtak a lélek csodálatos szubtilis hangulataiban és sejtéseiben. De Ady nem utánozza őket. Dalaiban ugyan néhol

felcsillámlik a francia hatás, de azért újak és merészek, annyira merészek, hogy eleinte bizonyos idegenkedéssel fogadjuk őket. „Harc a Nagyúrral” című verse pl. eleinte megdöbönt, később azonban aggodó bálumlattal tölt el.

Valamennyi között legjobban „A krisztusok mártírja” című vers tetszett nekünk. [Idézi *A krisztusok mártírja* c. vers 1–16. sorát.]

Ebben a két strófában benne van Ady Endrének minden vágya, vergődése és rezignációja.

Ady Endrének ma már vannak igenis tisztelői, a nagy többség azonban még mindig nem vett róla tudomást. Ez pedig súlyos igazságtalanság. Adyt lehet szeretni, lehet szidni, lehet cáfolni, de oly erős tehetség, hogy éppen a mi viszonyaink között észrevenni és megismerni mindenképpen kell. A kötetet olvasóink különös figyelmébe ajánljuk.

SzV 1906. febr. 18.; V. évf. 44. sz. 11. – Irodalom – *Mobdcsi Jenő*

Ady Endre

(Új versek. Nagy Sándor címlapijával. Budapest,
Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1906.
Ára fűzve 4 korona.)

1. Verset szeretnék írni Ady Endre verseiről. Méltóat az ő verseihez. Szavakat, egyszerű hétköznapi szavakat és mégis oly rejtelmesekeket, mélyértelműeket, hogy megrázkódnék tőlük a ti sívár, szürke lelketek. Sorokat, titkos zenéjű sorokat, melyekből dalolásba kezdenének a ti álmaidok csodás hangjai és sírásba a ti szívetek évekig hallgató, beporosodott hegedűi. Mert verset szeretnék írni Ady Endre verseiről, méltóat az ő verseihez...

2. Sírásba kezdenek a ti szívetek évekig hallgató, beporosodott hegedűi, és ez még mindig csak sejtelmek, visszhangja Ady Endre nagy, lázongó sírásának. Vágjátok ketté a szavait: (mondaná Emerson) könnyezni fognak, forrón vad könnyeket. Nem, így még nem sírt senki a Kárpátok alatt, amióta csak reánk maradtak magyar poétalelkek sírásai. Ez az az ós-szomorúság, mely a kereszt alázatos rabszolgasága alá hajtott pogányok keblét marcangolta. Eddig belsőnk legsötétebb zugaiban rejtőzködött, ósrégi, bár idegen volt eddig nekünk, de most ráismerünk, és még nem tudjuk, de már érezzük, hogy (új és magyar).

3. Még nem tudunk, de már érezzük. A nagy (máglyagyújtók) kiváltsága ez: hogy érezzük az általuk lángborított cédrusfa illatát, melyet bujkáló szelek hoztak felénk. Nekünk még nem adatott meg tudni, hogy mi ég; de szebb a sejtés a bizonyosságnál és naivabb és főnségesebb az érzés a tudatnál. A költő során önkényesen változtatva: (Ez a sejtelm-erdő, Én vagyok itt a nagy életre keltő.) Az unokám talán már definiálni fogja, ami újat én Ady verseiben még csak érezni tudok.

4. Ady Endre arcképe, a testi, a lelki.

[Idézi *A vár febré asszonya* c. vers 1–16. sorát.]

5. A szerelem. Izzó mámor közepette ezek a bús, nagy szemek a messzeségbe tévelyegnek. Ady szerelme a vágynak s áldozata a félig csókolt csókoknak, a félbemaradt népszoknak. De hisz ez a mi fájdalomunk s boldogságunk, a mi félbenmaradásunk s tökéletességünk. Tragikomédiánk. (Néha szaladunk, sírva szaladunk s oda nem érünk.)

6. Oda nem érünk. Hányan indulunk el ifjúságunk reggelén dagadó szárnyakkal, de, és ezt oly rettenetesen, cinikusan nálunk még senki sem merete mondani. (Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik, Lalla, lalla, Rokkanva ér el az éjszakáig.) És összeszorul a szívünk és ave, ave, elepedve köszöntünk téged, Ady Endre, hogy mámorba véstéd a mi vergődő lelkünk líró-tragédiáját, a mi szegény, magyar lelkünkét.

[Idézi *A lelkek temetője* c. vers 1–16. sorát.]

7. Hatalmas alapmélódiai ezek, vissza-visszatérő vezérmotívumok, a szerelem, a vágy, a mámor, az epedés – Párizs után. A szerelem, a mámor, a vágy, az epedés. És Ady óriássá nő ebben az egyhangúságban. Mindig tisztább, mindig egyszerűbb, mindig főnségesebb lesz.

8. Eszközei. Nevetségesen egyszerűek és hatásukban megrázóak. Sorok megismétlése. Pontok. Vesszők. Pontok. A tudós professzorok vagy kritikusok ezeket látják. De mi mindenütt melódiákat hallunk és hatalmas ritmusokat. Egészen új ritmusokat.

9. Hallunk. De ne higgyétek, hogy sokan vagyunk. Mert ez a ti bűnötök, hogy Adyt nem ismeritek. És akik ismeritek, föl nem ismeritek. Megint az unokákkal fenyegetlek benneteket és a számközo mosolyukkal. Istenem, milyen kevesen ismerik Ady Endrét, és milyen sokan gyűlölik. Erre nagyon büszke lehet. De néhányan rajonganak érte. Erre nem kell büszkének lennie, mert ez természetes. Ady Endre képviseli nálunk emeddig a modern magyar lírát. Követői nincsenek, de rajongói remélik, hogy lesz modern magyar líra. (Én nem leszek a szürkék hegedőse) énekli és ezért nem bánthatja őt, hogy ma még csak az én költöm és még vagy száz emberé. (Szállani, szállani, szállani egyre. Új, új Vizekre, nagy szúzi Vizekre), hadd szálljak veled, én Ady Endrém, és ha ma már nem, de miénk lesz még a part (holnap. Majd holnap).

Svm [Kaposvár] 1906. febr. 18.; II. évf. 39. sz. 4-5. – Heti levél – *Hegedüs-Bite Gyula*

Ady Endre

Egyéniség. Erős és vad Lélek. Szertelen és szilaj. Rajongani kell érte, vagy mérhetetlenül gyűlölni. Középut nincs. Kívülről kell megtanulni minden sorát, vagy tűzbe vetni a versét. Langyos szavakkal nem lehet beszélni róla. Mert Ady Endre nagy ember. Rajongj érte, vagy szidd le a sárga földig – jámbor embertársam – az nekem mindegy. Kis emberekért nem szoktunk rajongni és kis embereket nem szoktunk nagyon gyűlölni.

*

Ady Endrének új könyve jelent meg. *Új versek* a címe. Olyan esemény ez, felebarátaim, hogy az unokáink pontosan fogják tudni, hogy 1906 volt ez a nevezetes esztendő. Ti nem, felebarátaim, mert ti vakok vagytok, és Ady Endre a *látók* költője. Meglehet hogy ti engem ezért a kijelentésemért ki fogtok nevetni, de ez engem nem gátol meg semmiben. Sőt, nem is veszem rossz néven. Ma nem lehet ezt, mert ma a felekiisándorok és a prémjözsefek büntetlenül nyávoznak. Ma, amikor a hímek és nőstények együtt bögik a szerelem keserveit gyalázatos-közönségesen, én nem haragudhatom rátok, felebarátaim. És különben is, ti vagytok a szülei azoknak, akik új ígére és új dalra fognak születni.

*

Szeretnék politizálni, mert az Ady Endre verseit olvastam. A magyar ugar költője belemarkolt az én magyar lelkembe. És nekem igazságom van, amikor az én magyar népemet meg akarom védelmezni, és Ady Endrének is igazsága van. Ez a legfájdalmasabb: mikor mind a két félnek igazsága van.

*

Ady Endre a kiválasztottak költője. Vátesz, akit elért a váteszek tragédiája, hogy látják a jövendőt. Ez a kötet vers tüzes lehellete a forró jövendőnek. A jövő emberei közül pedig csak kevesen születtek meg. De vannak már. Ezek azok, akik meg tudják érteni Ady Endrét. Akik be tudnak látni a lelkébe.

Kevesen vannak azok. Mert azoknak nagyon intelligens leleknek kell lenniök. A közönséges ember ne merje elolvasni az Ady Endre verseit. Mert az neki méreg. Ady Endre arisztokrata, és a csöcseléknek nem ír. Király ő, aki csak nemes emberrel fog kezdet. Főnséges egy érzés lehet: csak nemes emberekkel beszélni. Tudni, hogy aki megérti őt, az a rajongói közé számítódik. Érezni a saját maga nagyságát, és ebben a tudatban nézni a nyávogó banda százalmas vergődését.

Gyönyörűséggel olvasom, hogy kapálózik a nyöszörgő banda, a névtelen tömeg az óriás, az egyéniség ellen. A jövődő főnséges dalnokát azonban nem lehet meggyalázni. Föl sem ér hozzá a szitok. Olyan magasan áll a többiek fölött, hogy a mucsai beszédeken csak nevetni lehet. Ki törődik azzal, hogy Mucsán, Kutya-Bagoson vagy Pozsonyban mi a véleménye egy-egy tisztelt névtelen úrnak Ady Endréről. Az volna csak a megfordított világ, ha ezek a korlátolt eszű, kicsike alakok nem üvöltének a hatalmas óriás felé.

*

Én nem bírálok az Ady Endre verseit, pedig nekem jogom van hozzá, mert én látom Ady Endrét. De nem tudok kegyetlenebb dolgot, mint lírai verseket bírálni. Nekem megvan az Ady Endre verseiről a magam véleménye: kimondhatatlan, soha még nem érzett érzés az. Talán két szóban is ki lehet fejezni azt, amit az Ady Endre verseinek olvasásakor éreztem. Újjongó fájdalom.

Hiába magyaráznom, hiába bírálnám ezt a könyvet, nem értenék meg az írásomat. Ady Endrét kell olvasni. Aki nem ismeri, aki nem látja Ady Endrét, az egyetlen sor bírálatot sem ért meg róla.

*

És kevesen vannak, akik őt látják. De már vannak. Mert jön, jön a hajnal. Az új versek bámulói szaporodnak. Már vagyunk egypáran, a nagy és új versek rajongói. Mi látjuk a hajnal pirkadását. Mi érezzük az új művészet lehelletét. Mi látjuk az új színek vibrálását. Mert mi, a nagy és új versek rajongói, kiváltságos emberek vagyunk. Mi látjuk Ady Endrét, aki egy az új művészet úttörői közül. És végtelenül büszkéek is vagyunk, mi egypáran. Mert Ady Endre nekünk ír. Csak nekünk.

(A *Svm* e száma 8. oldalán az Irodalom rovatban megjelent *A két tenger partján c.* vers utánközlésben, illetve a 9. oldalon a következő rövid közlemény: „*Ady Endre: Új versek.* A modern magyarság legnagyobb poétájának könyvével mai heti levelünk foglalkozik. Itt csak annyit említünk meg, hogy Ady Endre könyve a *Pallas* irodalmi r. t. kiadásában (Budapest, Honvéd utca 10.) jelent meg s ára füzve 4, kötve 5 korona.”)

Egyetértés 1906. febr. 23.; 41. évf. 53. sz. 5. – Színház és irodalom – Miklós Jenő

Új versek

– Ady Endre új verses könyvéről –

A nyávicskoló, egyszerűséget színlelő, de kopott szegénységet és korlátolt együgyűséget áruoló, jól megirt és cifrán körülteremtett „magyar” verskötetek között végre megjött ez az egy, hogy nemcsak a nagy költői érzések, mély fájdalmak és kétségbeesések egészen új képeit, rejtelmes mélységeit, hanem a magyar nyelv eddig csak megálmódott szingazdagságát, érces erejét és festői változatosságát is fejedelmi gazdagságban élénk tárja.

Ady Endre kötete a magyar irodalommal szemben megint jóvá tett mindent, amit pedig évtizedek óta hivatottak és hivalkodók ellene vétettek. Nagy szegénységünkre, színtelen kopottságunkra odaterítette igaz aranyból szőtt ragyogó palástját, merészen egyenest a napba ívelésével a magasba ragadott a tört szárnyú házi ludak és nehézhéptű tűzokok földön tipegő csapatából. Mint a királyi sas magosságos magosságokban jár és úttalan útján nemcsak egyedül és magára maradt, hanem a legmagasabbra is felért, ahonnan tündérszágok végtelenbe futó határait, szakadékos, mérhetetlen mélységeit is beláthatja. És amit lát, amit fájdalomban vergődő büszke szíve érez, azt messzeható tiszta hangon elénekli, az is új, szép, fenséges.

[Idézi a *Góg és Magóg fia* c. verset.]

Ady Endre igazi, vérbeli költő, a szerelmet is egészen máshogyan érzi, máshogy lesz a vérévé és más, új dalokat csendít ki az ajkán. Forró, izzóan csókos és bűnbevestő, vagy tikkasztó fehér dalokat, amelyek megégetik a szívet, ahogy hozzáérnek, és mámorba ringatják érzéseinket. Egész nagy szerelmét, pedig milyen mély és milyen igaz ez a szerelem, két egyszerű sorba tudja beleszorítani és ez a két egyszerű sor annyiféleképpen változik nála, hogy dalaiban a mi egész korunk, a múlt idők és az eljövendők nagy szerelme lüktet. Költői képei itt a leggazdagabbak, hangja itt tiszta érc, a nyelv lágy arany.

[Idézi *A vár fehérrasszonya* c. verset.]

Ha kötetének ezt a gazdag ciklusát elolvassuk, szinte félünk még tovább is lapozni. Már annyi költői szépben, az érzetek, a képek és a hang annyi változó gazdagságában volt részünk, hogy ennek a ciklusnak utolsó költeményével önkéntelenül is letesszük a könyvet:

[Idézi a *Héja-nász az avaron* c. verset.]

De aztán daccal, félelemmel, titkos kátörömmel megint fellapozzuk. Mi jöhet ezután? – Egészen új dalok a magyar pusztáról, virágot fojtó levegőjéről, új dalok a minden színt, álmod, imádságot eltemető „szürke nagy Átok-városról”. A mi köznapi, gyilkos életünkről, mely eltapossa a szépet, és a csizmája sarkát vágja a szívünkbe. Erről az álmodok tőjéről, ahol a sírkereszteket közönyös, közönséges, haszonleső, buta és gonosz ember-állatok faragják. Ahol, ha valaki istenadta dalt tud is, úgy jár, mint „A Hortobágy poétája”:

[Idézi *A Hortobágy poétája* c. verset.]

A földje elűzte, vérci megtagadták, itt azok éltek, kik nem éltek – a legkülönbek soha éltek –, mit keressen a magyar ihar Napot kereső tölgyek között?

A mi szegényes, halotti életünkről mennyi kétségbeesés, vád és panasz sír föl ezekből a dalokból. A mi hazug, színpadi, kifestett világunk hogy összeomlik egyetlen fűvására néhány rideg rímnek. És a szenvedés mennyi hamvadó üszke vagy fájón izzó parázsra világít száraz, közönyös szemünkbe, és a megszégyenülés sebét sűti a lelkünkre.

[Idézi a *Lelkek a pályán* c. verset.]

Legszínesebb és legkáprázatosabb az a része kötetének, ahol a daloló Párizsról dalol. Mint Napisten papja, Kelet nomádjá áldoz a Nyugatnak, a párizsi Életnek, a lelke egyre hozzá sít vissza s még a halálát is nyugaton, a breton parton álmodja meg.

[Idézi a *Temetés a tengeren* c. verset.]

És még ezek után is egyre újabb szépségekre bukkanunk ebben a kötetben. Rafináltan desztillált, tiszta, hideg és vakító strófafák között elragadóan egyszerűekre, amelyek készen, kerekdeden, melegen pattantak ki a húrok közül – csak egyetlen rezgés és megszületett a dal.

[Idézi a *Szűkek messze egymástól* c. vers 1–8. sorát.]

Ady Endrét nem lehet osztályozni, nem lehet összehasonlítani, nem lehet súlyra mérni, egyedül áll, oszthatatlan. Ő maga mondja:

[Idézi a *Ne lássatok meg* c. verset.]

Ez a kötet kell, hogy megvigasztalója legyen mindnyájunknak, akik újabb magyar verseket is szoktunk elolvasni. Ez az egyszerű, fehér-soraiban lázongó és viaskodó kötet a legjobb, amit az utóbbi szomorú és költői termésre vajmi sivár években kaptunk. Kell, hogy az utat mindnyájunk szívéhez megtalálja, hogy lábba hozzon, hitet keltsen, nehéz, lemondásos óráinkban a vizasztalónk legyen.

És amerre megindul ez a kötet, ott világosság és melegség támad, mert egy igazi költőnek – mégis milyen banális ez a szó, mindegy –, egy igazi költőnek a szíve verését, küzdelmét, az álmait, garmadába hányt kincseit viszi magával. Aki elolvassa, meglátja, milyen szegények voltunk.

DFU 1906. febr. 24.; IV. évf. 54. sz. 2. – H. B. Gy. [*Hegedüs-Bite Gyula*] – Újraközli a Svm 1906. febr. 18-i számában megjelent kritikát. A címét kicsérték – *Ady Endre*

verskötetéről – és némi szövegromlást meg néhány bosszantó sajtóhibát (a címben a költő nevét *Ady*-nak szedték, a második bekezdésben 1906 helyett 1904-et nyomtatva) leszámítva, pontosan adták vissza a kaposvári lap eredeti szövegét.

A Hét 1906. febr. 25.; XVII. évf. 8. sz. 126. – Irodalom – *Neményi Erzsébet*

Új versek. Ady Endrétől. Sújtásos és hazafias szittya rigmusfaragók, jónevelésű, csöndes és szorgalmas íródcákok közül a magyar állam életfogytiglan kinevezett és nyugdíj-képes lírai hivatalnokainak tisztess sorából kiválik egy szerencsétlen fiatal ember. Egy költő. Csúnya játékaik vannak a természetnek. Ilyen az is, hogy ezt a fiatal költőt, Ady Endrét, ide palántálta közénk: meggyökereztetvén ekként egy egzotikus, finom, remegő mimóza-egyéniséget ebben a keserves kemény talajban, ami csak az igénytelen, becsületes és retentő szívósságú muskátlinak való. Egyik versében mondja önmagáról, takargatva, Ady Endre: „Minden más táján a világnak – Szent dalnok lett volna belőle”. S mi kibővíthetjük a képet. Hajh, nemcsak „szent dalnok” lett vón, más egyéb is. Finomlelkű sokaságok kiválasztott prófétája. Hitvány pénzben is, de esztétikai nemes megértésben is dúsan megadózott volna nagy tehetségének, nyelvbeli gyönyörű mesterségének, bensőséges modernségének minden más társadalom. Csak egy kicsit nyugaton – csak egy napi járőföldre innét. S hogy ezt ő maga is tudja és írja: abban van, az én értékelésem szerint, ennek az embernek a vakmerő és becses eretetsége. Ez Istentől elrugaszkodott Adynak új hangjai vannak. Mélyebb és magyarabb nyelven, színesebb és élesebb szavakkal, ingeniózusabb és mégis őszintébb költői formában még senki sem becsmérlette, nálánál szebben még senki sem árulta el a hazát. S talán éppen azért van ez így, mert ez a fiatal ember szerencsésebb és magyarabb születésű sok irodalmi pályatársánál. Neki őse – a versekben büszkén emlegetett „boldogabb és vidámabb őse” Ad –, őt itt dajkálták Erdély és Nagy-Magyarország határán, itt növekedett ő, tiszta vidéki sovínizmusban. Az új magyarok közül tán éppen ő az első, akiben igazán megnyilatkozik a mi földünk költőisége. Ennek a földnek nem tarka és nem vidám a hangulata, ahogy azt a Baedeker-ek írják. Csöndes és jeltelen, halványszín síkok jellemzik, amiknek fölötté játszik a déli-báb. A fajmagyarnak a kontemplatív, megnyugvó, száraz és józan elméjét, a különleges, artisztikus és tüneményes fantáziáját tükrözi ez a játék. Nem édesszavú, játékos, csicsergő és cifraszólású költő kell ide: s nem a vasárnapi dicsőítő honszerlem érti meg igazán e melankolikus mezők szívhezszóló szépségét. Hanem az a fájdalommal elegy ungaszódás, az a menekvő és keserű szerelme a földnek, amilyen az Adyé. Vannak versei, amikért üldözni fogják.

[Idézi az *Ének a porban* c. vers 1–10. sorát.]

Ezért is, másért is, bizonyos, hogy súlyos hazátlanság, hűtlenség és ki tudja micsoda-ság vádjai fognak rá szállni. Pedig nem kell ezért üldözni a költőt. Ilyen tősgyökeres és ősi zengésű magyar ritmusban nem lehet hazaárulást elkövetni. Mert a szavak zenéje maga ellene szól a szavak értelmének. S a közvetlenebb valami, a mélyebben gyökeredző, az igazibb ez a zene. De meg különben is. Ugyanez a költő ötven évvel ezelőtt, egészen bizonyosan kritika nélküli vadsággal, forró szuggesztíóval dicsőítette volna a hazát: azért, mert akként dicsőíteni akkoron tilos volt, amiként most tilos dicsőíteni emígy. Hogy pedig megtette volna, az mégis egészen bizonyos, az igazi költő mind velszi bárd. És talán semmismem jellemzi jobban, mint éppen az, hogy mindig beleéneklí magát homlokegyenest a veszedelembe.

NN 1906. febr. 25.; IX. évf. 49. sz. 1–2. – Tárca – *Nagy Mihály*

Ady Endre

(*Új versek*)

– A Nagyváradai Napló eredeti tárcája –

Olvasom Ady Endre kritikussait. Hallgatom az érte rajongók ditirambusait és látom ellenfeleink, meg nem értőink, lekicsinylőink hatalmas csapatát. Nagy poéta az, akinek nótája ilyen egymással tusakodó kritikai csapatot tud a fórumra csalni. Halljuk azonban

az ellenvetést. Ha nagy poeta, lantjának zenéje mért nem hódítja meg a tömegeket, mint Orfeuszé az alvilág népét; mért látnak sokan, még az intellektuelek sorában is, az ő költészetében kérkedést, affektáltságot, nagyképűséget.

Könnyű erre a válasz. Mert Ady Endre olyan problémákkal küzd véges végig egész kötetén, amelyek idegenek és érthetetlenek a magyar föld, a „Magyar Ugar” népe előtt, mert avval a teremtő erővel, dalgazdagsággal, művészetének varázshatalmával, amely osztályrészül jutott neki, a saját individuális életének, szerelmének: a napkeleti magyar földnek olyan bús, tragikai küzdelmét mutatja be, amely idáig ismeretlen, látatlan volt a magyar közönség előtt.

Ezt a bús, nagy tragédiát Ady Endre így meséli el nekünk:

[Idézi a *Búgnak a tárnák* c. verset.]

Léda zsoldtárai végesvégig a degenerált embernek: hosszú idők, beteg társadalmak fejlődése áldozatának a vergődését, a megújulni, feltámadni akaró, megrázó erővel, kétségbeesett erőfeszítéssel az érzelmi élet mélységeiből a tiszta, egészséges szerelem után kiáltó embertípusnak a küzdelmét mondja el.

Ennél nagyobb tragédiát nem tudunk. Ennek a tragédiának a problémáival foglalkozik ma már a tudományos gondolkodás. És e problémának, bús rezignációnak, lángoló vágyakozásoknak, sejtelmes színeknek, fantasztikus vízióknak költője Ady Endre, mint a nagy franciák: Verlaine, Baudelaire, Rictus.

[Idézi *A mi gyermekünk* c. verset.]

A „Magyar Ugaron” című része a verskötetnek a „bús napkeletnek” földjét, Magyarországot mutatja be nekünk. Soha hatalmasabb és őszintébb kritikák még nem hallottunk e földről, amelynek népe éppen most van a nyomorúságok, tengődések mély fertőjében, ahová letaszította sok évszázad mostohasága és politikusainak, parlamenti életének ázsiai tudatlansága, munkátlansága.

E földön minden kultúrátlan, gondozatlan, elhagyott. A kenyér-küzdelem bús jajiáltásait halljuk. A költő e földről messze vágyik, ahol esztéta lelke a kultúrátlanság oly durvaságait nem látja, mint itthon:

[Idézi a *Költözés Atok-városból* c. verset.]

Messze Párizs, a „daloló” föld, ez óriási szív, e forrongó kultúra Ady Endre ideálja. Az új, fejlett, nemes esztétikai élet típusát látja Párizsban, ahol az emberi tudás, költészet, művészet az élet szépségeinek fenségese templomait, piramisait építette fel.

[Idézi *A Szajna partján* c. verset.]

Ady Endre költészete, világfelfogása így mutatja be az embert, mint a saját nyomorúságaival, szenvedéseivel, kifáradt ereje tragikai küzdelmével megátkozott individuumot, a Magyar Ugart, ahol ennek az embertípusnak sok ezer mása bolyong és Párizst, a kultúrát, az esztétikai életet, mint felszabadítóját ennek az emberiségnek, mint az új, fejlettebb embertípus megteremtőjét.

Nem csoda, ha egy pár, ilyen nagy problémával viaskodó költeménye félig érthetetlen és affektálnak látszó. Akik az ő világfelfogását ismerik, megértik. De valamennyien érezzük, akik verseit olvassuk, hogy színei hogy ragyognak, melódiái hogy zengenek a sorok közül felénk. Akik pedig világfelfogását kritizálják, azoknak elmondja a modern társadalomtudomány, hogy Ady Endre az ember, a társadalom megítélésénél, tragikai küzdelmének lefestésénél helyes úton jár.

Levél Brill Adélnak – [Budapest, 1906. febr. 27.] – A kritikák első csoportjának megjelenése után írta Ady Lédának Párizsba: „En hajszolt emberként élek, mióta a kötetem megjelent. Kiss József és a Hét vidéke gyűlöl, de udvariasságból dicsér. Néhány lap ugyan akar hallgatni. Néhány lap viszont izetlenül magasztal. Marakodnak rajtam, s utálok magamat. Megérteni egyik sem ért meg. Mind messze jár tőlem. No de híres ember lettem, a fene egye meg. Úgy orododom mindentől, mint soha. Ezért? Hát érdemes ezért?” (AEI I. 199.)

Levél Brüll Bertának – [Budapest, 1906. márc. 10.] – Az előfizetett ÚjV-példányok postázásáról értesíti Ady Bertát: „Édes Bertuska, a könyveket ma küldetem el.” (AEI I. 200.)

Levél Vészi Margitnak – [Budapest, 1906. február] – Párizsba küldött kötete sorsáról érdeklődik a költő: „Kedves Margit, megkapta-e a verseskönyvemet? Nem értenek meg, és bánatnak érte.” (AEI I. 200.)

Neményi Erzsébet levele Adyhoz – 1906. febr. 29. – A levél szerzője e sorok kíséretében küldte el Adynak *A Hét* febr. 25-i számában megjelent kritikáját: „Igen tisztelt kollegám, fogadja jó szívvel ezt a párt sort: és miután ön éppoly jól tudja, mint én, hogy az ember nem írhat mindig annyit, amennyit akarna, hát vegye úgy, mintha legalábbis tízszer ennyi volna.” (AEI I. 389.)

Szil 1906. márc. 1.; XXIV. évf. 9. sz. 1–2. – A Szilágy Tárcája – Szigénlatlan, rövid bevezetővel ellátott sajtószemle, amelyben az Ady kötetéről megjelent három újabb kritikát adja utánközlésben a lap.

Ady Endre új verseskötete

A sajtó által mindenütt kedvezően fogadott új verseskötetről kellene ismertetést adnunk, miután előzőleg már jeleztük volt ennek megjelenését. Ady Endre költeményei különben nem ismeretlenek lapunk olvasói előtt, de összefoglaló, mélyebb bírálatukba bocsátkoznunk ez idő szerint nem lehet. (Fenntartjuk magunknak ezt a kötelezettséget és jogot csendesebb időkre.) Most, az Ady Endre személyes és költői egyénisége ellen vármegyeszerte intézett támadások hullámainak lecsendesítése céljából nagyobb eredményt várhatunk, ha az önálló ismertetés helyett a különböző sajtóorgániumoknak bizonyára tárgyilagosabb véleményeiből az alább következő szemelvényeket közöljük.

(A továbbiakban teljes terjedelmében közli a lap Miklós Jenőnek az Egyetértés 1906. febr. 23-i számában, majd P.-nek (Farkas (Wolfner) Pál) az Új Idők 1906. febr. 18-i számában és végül Neményi Erzsébetnek *A Hét* 1906. febr. 25-i számában közölt kritikáját.)

Az „Ady Endre személye és költői egyénisége ellen vármegyeszerte intézett támadások” jelenségeiről már szoltunk A kötet előzetes hírverése c. rész végén, a Brüll Adélnak 1906. februárban írt levelénél; a vonatkozó adatok, illetve publikációk leelőhelyeit itt csak megismételjük: AEÖPM VII. 105–07., 123–25., ill. 390–405.)

PH 1906. márc. 4.; XXVIII. évf. 63. sz. 33–34. – Irodalom – Szigénlatlan

(*Ady Endre.*) Vagy két évvel ezelőtt a vidékről küldötte be hozzánk is Ady Endre „Még egyszer” című verseskönyvét, amely nem keltett valami nagy feltűnést, holott mindenképpen egy sajátos, eredeti tehetség jöttét jelentette. Új kötete, az „Új versek”, teljes kiforrása talentumának. A könyve élén egy erőteljes beköszöntő fogadja az olvasót: [Idézi némi pontatlanságokkal a *Góg és Magóg fia* c. verset.] Ez a programja. „Új és magyar” – mondja Ady Endre. Aki végigolvasta kötetét, büszkén mondhatja utána: új és magyar. Van azonban egy része kötetének, a „Magyar Ugaron” című ciklus, amely azonfelül, hogy új és magyar, bántó is. Ezen rész versei ugyanis azt hirdetik bántó öszinteséggel, hogy a magyar föld a tehetség számára általában, az ő, Ady számára pedig mindenképpen elátkozott hely. Ezt pl. *A Tisza-parton* c. versében így szemlélteti: Jöttem a Gangesz partjairól, – Hol álmodoztam déli verőn, – A szívem egy nagy harangvirág – S finom remegések: az eröm. – Nemde, csodásan szép négy sor!! Am ez következik rája: Gémes kút, malom alja, fokos, – Sivatag, lárma, durva kezek, – Vad csókok, bambák, álom-bakók. – A Tisza-parton mit keresek? – Ady sokkal rafináltabb művész, semmint ne tudatosan vágta volna az esztétikai szakadékot e két strofa közé; sőt hajszolta az éles

kontrasztot, azt akarván kifejezni: lássátok, ilyen finom, leheletszerű strófát érdemel az én lelkem világa, a Tisza partjának, hazámnak pedig ez a bárdolatlan 4 sor dukál. Az egész ciklus ennek variációja. Hát kérem, mi nem lelkesedünk a hazafias versekért, de amikor egy nagy, tehát hatásában éppen ezért könnyen pusztítóvá válható tehetség az elátkozottság bélyegét akarja sütni a magyar bércek ormára, a magyar síkság kalászáira, a legeggyűgyűbb, a legbombasztikusabb hazafias vers számára is megnyílik a szívünk. Elhíheti nekünk bárki, hogy ez részünkről éppen nem piros-fehér-zöld sujtásos gondolkodás, csupán mélységesen emberi. Túltenni magunkat a haza szeretetén, csupán a szabad gondolkodás kérdése; de már a haza gyűlöletét hirdetni a tömeg legprimitívebb, de legfenségesebb érzésének megdézsmálásával jár. Nincs joga senkinek, hogy elátkozottnak hirdesse a magyar földet. Magyaroknak különösen nem. Magyar költőnek éppen nem. Nagytehetségű költőnek meg százszor, ezerszer nem.

Íme, Ady könyvéről írván, éppenséggel nem a könyv kiválóságai méltatásának jutott a hely. Ám bármint fáj is ez, nem vagyunk oka. Bizony szívesebben írtunk volna sokat A magyar Ugaron ciklus híján a Léda asszony szoltáráról, amely az új formájú, színekben dús gyöngyök értékes sora. Hát még a *Szűz ormok vándora* című ciklusról, amely egy elfinomodott lélek művésziesszen artikulált fölsikoltása. Igen, ezekben a versekben tudtuk élvezni az ő sajátos erejű művészetét, kivételes egyéniségét, amely még ott is érdekes, ahol fáradt erővel nyilatkozik meg, avagy aberráltan és érthetetlenül... Két évvel ezelőtt Ady egy későbbi, újabb kötetéről azt hittük, hogy a maga egészében a magyar irodalomnak nemcsak nyeresége, de büszkesége is lesz; és íme, ez eljött új kötet egy részét a magyar génusz nem vallhatja magáénak. No, de mindegy. Hiszen nem Ady tehetségében csalódtunk.

A Nap 1906. márc. 7.; III. évf. 56. sz. 7. – Irodalom K. S. [Kemény Simon?]

Ady Endre
– Új versek –

Közel egy hónapja már, hogy megjelent Ady Endrének verses könyve, és a magyar irodalom egének csillagászai még mindig nem jelezték a „csodálatos égi tüneményt”. Ezen kár volna sopánkodni; igen rosszak a magyar kritika teleszkópjai. Még Ady Endrét sem látják meg. Azaz, csak őt nem. Fájhat-e ez Ady Endrének, aki oly félelmes világosan látja az életet a „magyar ugar”-on? Nem fájhat neki, aminthogy bizonyosan nem tenné boldoggá, ha tömjént égetve, pálmavivő kézzel sietnének hódolni neki. Aminthogy ezek a körülmények mellékesek is egy nagyszerű tehetség megjelenésekor. Ignótus mondja valahol: „Minden új művész és ami ezzel egyet jelent, minden új művészet egy-egy Krisztus, akinek nem kell szablya, nem kellene fegyverek és fustélyok – elég, ha némán támadoi elé áll, s vár, míg megismerik.” Ady Endre áll és várja, míg megismerik.

2.

Valóban ezeket a verseket nehéz megismerni; a legritkább lelki tulajdonság, az önismeret kell hozzá. Mert soraikban mi, a mai nap szomorú, sápadt, elgyötört hősei élünk. Mi vagyunk ezek a versek, akik előre vonagluck már a fájdalomtól, amely a testünket hasogatja majd, mikor a holnapot fogjuk szülni. Léda az én asszonyom, a te asszonyod, s ez a nagy ugar mindnyájunk gyilkosa. Ehhez a röghöz kötöttségnek tragédiáját ilyen meghatóan, ennyi erővel még senki meg nem énekelte. Erősek, lesujtók, félelmetesek ezek a sorok: – mintha a Kárpátok érces szikláiba lennének belevéve. Mégis Ady költészetében ez a külső, a szemmel látható. Az anyagibb, ami minden szemnek felülrik. Hanem a többi, a melódiai, amelyek az ércben bujdoskolnak, az erők, amelyek a zordon sziklák belsejében lakoznak, – ezek, ezek a kincse...

Bámulatos titka van, ez a szegény nyelv Krözusként ontja elébe a szépségeit. És mind-
ezt valami paraszti egyszerűséggel teszi. Ez a kifejezési forma s a rafinált, bonyolult, mély,
szinte túlfinomult belső lényeg igéző diszharmoniót szülnek. Különös istenáladás ez:
az a hatalom, amely egyszerű, köznapis szavak testébe a legarisztokratikusabb költészet
kék vérét varázsolja. Azok a szorgalmas fiatalok, akiknek a körmük elkopik már a nagy
Ady-utánzásban, erről egészen megfélekedznek.

4.

A könyv egyik ciklusa a Szűz ormok vándora című, az élet tragédiájáról szól. Csupa
sóvár, ideges, türelmetlen, baljóslatú hang; szívdobogós hangulat. Ilyen sorokkal:
Mennyi öröm züg – És mind a másé, – Mennyi arany cseng – És mind a másé, – Mennyi
erő küzd – És mind a másé, Mennyi asszony van – És mind a másé, – Mennyi szép minden
– És mind a másé. Vagy ez: Vágyakozni félek. A Teljesülés – Jön és meggyaláz. – Nyu-
galom sem kell, hisz vágat utána – Egy vad mén: a Láz. – Jaj, rettegek élni. Végig ez a
hangulat: halálos epekedés a mezítelen, a szemérmetlen élet rózsái után, amely a virágok-
nak még illatáért is aranyat követel... És valami hisztérikus szerelem vonul át a könyvön;
valami kiszámíthatatlan boldog boldogtalanság. Egyszer éterikusan, finom színekkel,
fiúnak nem hallható hangokkal; másik percben diabolikus kitörésekkel, a vulkánikus
erőciók csodálatos szépségeivel... Így áll Ady Endre a „magyar ugaron”, és mikor el-
kurjantja magát: – Hej, égig-nyúló giz-gazok, – Hát nincsen itt virág? – mintha ennek a
szomorú magyar földnek Géníusza lenne, aki szétvetett lábakkal, félszemére csapott
kalappal, egész országot belátó óriási nagyságban állna a Hortobágy közepén, lelkében
iszonyú magyar haraggal és kétségbeeséssel, míg körülötte a hangyaként nyüzsgő gulyák
és csordák mohón legelik a száradt fűvet...

Az Ország 1906. márc. 7.; I. évf. 58. sz. 9. – Tudomány, irodalom – Fülep Lajos

Ady Endre

(Ady Endre: Új versek. Nagy Sándor címlapjával. Pallas kiadása.)

A tilinkós álparasztkok és a finom kultúrlegények sivár zsvajva után és között egy ősma-
gyar arisztokrata lélekben (Nem kellenek itt úri álmódók, menekülj, menekülj) fogam-
zott meg az új magyar vers, a jelené és a jövőé, a szuverén, az exkluzív, a választottaké,
az elragadó erejű dal, az ősi ritmus új melódiája. Evoé szent ósláng, Napisten, hát mégis
maradt annyi erő a sugaraidban, hogy kicsíráztattál egy új és egy magyar költőt e mi
földünkön; már azt hittük, csak pondrókat keltesz ki mindig e mi halott földünkön.

Megölték nálunk a magyar dalt, a magyar verset, megfakították a költészetet, elszív-
ták erejét. Mert a vers élő valami, szenvedő, vergődő, ujjongó eleven test és eleven lélek,
meleg szeretet és izzó szerelem, új és új harmóniák egymásba bűgása, szünetlen küzde-
lem és kiszabadulás a nagy szabadságba. Megölték és elvesztett. Ady Endre az új magyar
vers megtalálója – avagy az új magyar vers találta meg Ady Endrét. Olyan embert, aki
láthatólag sokat viaskodott az étellel, sokat küzdött a környezetével, megjárta a magyar
ugar gizgazos kálváriáját, önnön lelke vergődésével tett meg minden lépést célja felé.
Ilyen ember legyen, aki az új magyar vers megírásába fog. Aki úgy csapkodott szárnyai-
val a mi életünk ürességében, mint a magyar vers, mely sehogys tudott kiszabadulni
az egyhangú és ócska lantpengetők rabtartó ketrecéből. A halálos unalom és remény-
telenség időszakának lepergetése után találkoztak ők ketten: a költő, a viaskodások
után alkalmassá vált médium és a magyar vers, melynek e percben szinte egyetlen mene-
déke Ady Endre. Most már, hogy együtt vannak, a költészet megszentelt erejével feszít
meki az ekét a mi földünknek, a mi ugarnunknak, a mi szívünknek. Egy új magyar
költő s az újszülött magyar vers.

Mindkettőjüknek jellemzője a mának belekapcsolódása valami őspogány rajongásba s a mi rajongásunknak és szenvedésünknek a legmaibb módon való megszólaltatása. Egy nyugatra vándorolt keleti napimádó ez az Ady Endre (Keleti vérem, ez a lomha, Szomjuhozóan issza Nyugatot: A Napisten legbúsabb papja, Rég kiszórt, fáradt sugara vagyok), aki minél messzebbre megy a forró napsütések helyétől, annál jobban ég a lelke, hogy megtérve újra az elhagyott földre, annál jobban érezze a léptei alatt porladó göröngy hideg közönyvel rabul ejtő erejét s a lelki fázását. – Ez a szomorú magyar róna, Halálszágú, bús magyar róna, Hány megölt lélek sikoltott Bús átkot az egzekig róla.

Az új magyar vers legyen a mi versünk. A lüktetése legyen az ereinkben keringő vér lüktetése. Oh, a mi szívünk nem úgy ver, a mi vérünk nem úgy kering, mint a nagyapánké, vagy mint Arany Jánosé. Nem mondom, ezzel sem a szívünk, sem a vérünk nem különb az övékénél. De a mienk, és nem tudjuk változtatni lökéseit: ha a mi életünk, a nyugalomk híján való élet, ha az éjszakák, ha a dohányfüst, ha a hajsza vagy a nélkülözések megtépik és megrontják a szívünk lüktetését, a vers, az szülessen meg ebből a lüktetésből, legyen benne a mi életünk láza, a nyugalomk híján való élet, az éjszakák, a dohányfüst, a hajsza és a nélkülözések. Zakatoljon vagy fulladjon el, törjön meg a hangja vagy sikoltva kiáltozza el a maga panaszát, legyen sima és biztos, mint az elmozsolódás, vagy durva és bizonytalan, mint az ismeretlen holnap, de új legyen, a mienk legyen és költészet legyen: a modern élet vergődésében a szűzi tiszta poézisra ömlött vér: piros embervér a szűztiszta havon. – Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse. – Szállani, szállani, szállani egyre, Új, új Vizekre, nagy szűzi Vizekre, Röpülj hajóm, Szállani, szállani, szállani egyre.

A Holnap hőse ő.

Akinek lelkében ezer év visszhangja keveredik össze – hej sápadok már ezer éve én – a ma szerelmével, a ma gyönyöreivel, a ma fájalmával. Csekély ezer évig felejtkezünk meg ezekről a dalokról, ezekről a nagy érzésekről, s míg Nyugat ránk szakadt, nem tudtuk, mi fáj, mi sajog bennünk. Dacos Hunnia vagy balladát akart, balladát, vagy a nagyon hosszú pihenések alatt azzal bibelődött, hogy szép Lenka mit csinál a part felett. De ezt a dalt: – Egy nóta csal. Rég dalolhatta Szent Ázsiában szép, vad, barna lány, Egy illat űz, csodavirágból Lehelte tán be egyik ősaným – ismeritek-e? Mily ismerős, és ma halljátok mégis először. Költőknek örök mostoha hazája ez a föld, mégis ma először száll égnek igazán a lelkeket tépő ének a porból: Nagy rokkánásom kinek se fájjon, Nem első hullás ezen a tájon: Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik, Lalla, lalla, Rokkanva ér el az éjszakáig. – Ám néha mégis szóljon az ének Bús égvivásnak, átok-zenének, Csalogatónak. Hadd jöjjön más is, Lalla, lalla, Rokkanjon más is, pusztuljon más is.

Verecke híres útján jöttem én, Fülemb még ősmagyar dal rivall, Szabad-e Dévénynél betörnöm Új időknék új dalaival? – Győztes, új és magyar ez a dal, de nemcsak, amely a csodra-népekről szól, s azt mondja a Hortobágy poétájáról: Minden más táján e világnak Szent dalnok lett volna belőle; nemcsak A magyar Ugaron, az Elűzött a földem (egyike legmélyebb és legcsodálatosabb verseinek), nemcsak A lelkek temetője; hanem ilyenek a Léda asszony zsoltárai, A daloló Páris, a Szűz ormok vándora ciklusok sorai az elsőtől az utolsóig. És legkivált: A mi gyermekünk (a Nagy Sándor rajzának tömérdek szerettől remegő vonalát ennek a poémának szűzi fehér szimbolizmusába fonódnak bele), A vár fehér asszonya, Egy párisi hajnalon, Harc a Nagyúrral.

Új szellő rebbenését, új vihar kavarodását, új élet fakadását érzem ki az egymás mellé rótt sorok olykor fojtott, olykor favevett zenejéből. Eleven, nagy erőt, melytől léttel telnek meg a halotti szavak, új sejtelmekkel a kiábrándulások, csodás friss és izzó színekkel a fakóságok és szürkéségek; a szavak közt a szívünk veréséhez és a vérünk lüktetéséhez hasonló ritmus kalapál; ömlik, beleárad az új zene várakozó lelkünkbe, ott bűg, visszhangzik, feszget, robbant és tépdas. Megszenvedünk ezzel a szenvedélyes és szenvedő muzsikával, hangjai mellett gyötrődve kísérjük el a költőt még egyszer útjára, ahol mi is jártunk – de vajon jól láttunk-e, megtelt-e szemünk minden szépséggel, lelkünk minden érzéssel, minden fájdalommal? Most már vele megyünk, végig forró napsütések

alatt, tiszta égre nézve és megbotolva a göröngyben, megtépdesve a szamártövistől, elbukva százszor, megvérezve, tévelyegve sívó homokon, elepedve egy kis szeretetért, otthon nélkül is nem idegenek, nyugtot nem leve sem ott, sem itt, kelet és nyugat közt, végig e mi földünkön; végig a szent magányon és a lármás hazug élet ezer ortvátadása közt, végig Párizson, végig félig csókkolt csókok veszendő vágyai és a beteljesülések tátogató elemyedése között, harcot víva a Nagyúrral, kifosztva és fosztogatva, futva lélekszakadtan a sárga láng után. És most már vele bizakodunk a Holnapban, együtt járjuk a megváltást, a megtisztulást, az új gyönyöröket a ma szenvedései után, majd holnap, holnap...

Ma köszöntöm a Holnap hőseit.

PN 1906. márc. 8.; 57. évf. 66. sz. 15-16. – Tudomány és irodalom – Sganarella

Ady Endre versei

Ady Endre immár a harmadik verskötetével áll a közönség elé. Fejlődésének első két lépcsőfoka nem maradt homályban. Harmadik könyve, amelynek az „Új versek” címet adta, mutatja, hogy Baudelaire, Verlaine és a dekadensek költészete nagy, talán túlságos nagy hatással voltak rá. Nem merném azt mondani, hogy ma mindenütt a világon „dekadens” a poézis, de annyi tény, hogy a modern német, angol, olasz költőkön tagadhatatlanul meglátszik a francia hatás, és magában Párizsban is a dekadensek tanítványai, Maeterlinck, Henri de Régnier, Gustave Kahn, Stuart Merrill, meg a többi „szimbolista” költő állanak a homloktérben.

Ady Endre szimbolista. Korának a gyermeke és nem tudott ellentálni annak a hatásnak, amelyet elődök és kortársak, külföldiek és hazaiak tesznek minden költőre. Ez még nem baj; de az már hiba, ha valaki utrírozza a szimbolizmust, hajszolja a dekadenciát, mindenáron szembeszökővé akarja tenni éppen csak azt, hogy ő fölcent lovagja a sápadt, világvárosi „nérvose” poézisnek, és ezzel akar ámulatba ejteni bennünket, elmaradt magyarokat, akikben nincs meg az érzék a francia kabarékban szerzett „párizsi ízlés” iránt, és akik a poézis dolgában e modern ifjak szerint „még két éteape-pal hátrább vagyunk”. Pedig, akik nem rajongunk a mindenáron való dekadenciáért, jól tudjuk, hogy a „szent Párizsban” is kijózanodnak már az emberek a szimbólumok mámorából, és a legfiatalabb költők már földszagról, egyszerű rusztikus idillekről, józan családi „at home”-okról énekelnek.

Ha Ady Endre „Új versei” nem jelentenének egyebet, mint bármily érdekes és crős kísérletet a szimbolizmus „meghosszabbítására”, talán napirendre térnék felette. De van ebben a könyvben egynehány költemény, amely minden szimbolizmusnál szebben beszél. Ezek mellett meg kell állni. Akár ellenszenves, akár rokonszenves az irány, amelyet képvisel, ezek az alkotások nem költői pártprogramot képviselnek, hanem beszélnek a költő helyett olyan ékesszólással, amelyet lehetetlen meg nem érteni, és amelyet meg kell érteni.

A világ legegyszerűbb módja volna a költő és a kritikus helyett magukat a verseket megszólaltatni. De az a szimbólumokban dűskáló és bennük – sajnos – sokszor elfulladó költészet, amelyet Ady ápol, egyenesen kínálkozik a félreértésre és a meg nem értésre.

Van például a könyvében egy „magyar Ugar” című ciklus, amelynek szellemét és jelentőségét nyilván túl fogják becsülni, akár ellenszei, akár hívei. Ez a „magyar Ugar” véges-végig jeremiáda, vád, panasz és keserű prófécia a magyar földre, amelyen született. Aki szimbólumokat nem tud értékelni, az előtt ellenszenves az a pacsirta, amely a saját fészket sem tiszteli.

De ahol olvasni lehet az Ady szimbólumaiban (amihez sajnos sok helyen igen sok erős igyekezet kell), ott látni fogjuk, hogy ezek az ő túlzástól el nem rontott versei nem kozmopolitalelkűek, hanem a legforróbb földszeretettől, sőt fajszeretettől vonaglanak, vívódnak. Aki „boldog Ad úkére”, táltos őserre emlékezik vissza, aki „Góg és Magóg fiának” érzi magát, akinek fülébe „még ősmagyar dal rivall”, akibe „vad, nagyszerű

rajongást oltott az Érnek partja”, és aki annyira átérzi a magyar nyelv, szinte a magyar dal lelkét, mint Ady, – csak ifjúji türelmetlenségét burkolja be, vagy Párizsba, Utópiába való vágakozását takarja fel keserű, magát sanyargató dalaival.

Ez a flagellantizmus, ez az önkorbácsolás, a sebeinek ez az örökös feltépése és hivalkodó mutogatása – még szerelmi verseiben is ez a hang dominál – csak a szimbólumaival adhat okot a félreértésre, de az értelme egy: hogy ez az Ady alapjában véve nagyon finom, nagyon érzékeny membrán, amelyen végigrezegnek és hangot adnak a legfino-mabb sikolyok, a leghalkabb jankiáltások, zörejek, neszek, de amelyen életre kel a leg-gyönyögebb melódia is.

Hogy minden elfinomodása és modernségahajszolása mellett voltaképp mégis egy barbár, aki nagy ámuló szemét „a szent város” csodáin felejt, nem szabad feledni. Mindenetre kár, hogy olyan barbár szeretne lenni, akiben Verlaine atyamester is gyönyörű-ségét lelte volna, és akit talán habozás nélkül besorozott volna a „poétes maudits” közé.

Elátkozott költő? Ezt a fogalmat magyar poéták bőven ismerik. Talán sehol a vilá-gon oly lassan és oly soha nem talál visszhangra költő, mint nálunk. Lapozunk azonban gyorsan tovább az irodalomtörténetnek ezen a paginán és kérjük, miért érzi magát Ady elátkozott költőnek, miért sújtja le egyik ősevel, Gina költőjével való találkozására?

Nem vigasztalásképp, de meggyőződésképp mondjuk, hogy az ő ügye még sem áll oly rosszul, mint hiszi. Nem a pusztába kiáltotta ő ezeket az „új verseket”, amelyek közül nem egynek, bár lassan, de mégis visszhangja fog támadni. Főként azok előtt, akik az ő hangulataira vannak hangolva.

Ady Endre nem valami szabályos, nyugodt konstruktor, aki uraságoknak és nem uraságoknak épít gyönyörűség-lakokat, hanem épít levegővárakat szeszélyes felhők-ből, színekből, árnyékokból, és mindig a maga légvárait építi. Ez benne az „odi profanum”, az újra való törekvés, a tranchons le mot: egyéniség.

Nem is lehet őt destruktíve tárgyalni. Ha szétszednők levegővárjait, ha nagyon közel lépnénk építőköveihez, nevelésnek találnók felhőrongyait és ködrongyait, amelyek-ből épít. Néha szimbólum magasodik szimbólum tetejébe, ködbánya ködbástyán és az egész azzal fenyeget, hogy „bevágódik a semmiségbe”. Noli me tangere, n'approchez pas.

De számos versében sűrűn megcsendül az a különös zene, amely nem a dekadenséké, hanem egészen az övé, az ő hangja, szinte azt merném kockáztatni, hogy táltoshangja, amely a magyar nóta lelkéből ered. Itt a fülre vagyok kénytelen apellálni, arra a fülre, amely a versekben rejlő zenét képes kiérezni. Mert a szemnek hiába állítanám oda a pél-dákat.

Az olvasó azonban tartozik azzal a szívességgel, hogy a verset is hozzáolvassa vagy legalábbis hozzáképzelve.

Mindent összefoglalva konstatálni kell, hogy Ady Endrének hibái vannak bőven. Össze vannak azonban növe erényeivel. Külön nem diszkutálhatók. Az olvasó feladata voltaképp itt kezdődik, hogy mely hibát fogadja el erényeinek és mely erényeit hibáinak. Chacun a son goût.

VÜ 1906. márc. 11.; 53. évf. 10. sz. 160. – Irodalom és Művészet – Szigénlatlan kri-tika, amelynek szerzője azonban az utólagos emlékezés alapján azonosítható: Schöpflin Aladár. Idevonatkozóan Schöpflin elmondja: „Ady Endrével az Új Versek című köny-vének megjelenése után kerültem személyes ismeretségbe. A könyvről írtam egy rövid bírálatot, nem hallgatva el némely ellenvetésemet [...] Ady-nak [...] ez a bírálat nagyon jól esett, már csak azért is, mert olyan lapban jelent meg, amely eddig irodalmi dolgok-ban a konzervatív álláspontot képviselte.” (Schöpflin A.: Ady Endre emléke. In: Írók, könyvek, emlékek. Bp. 1925. 52–53.; idézi: Bessenyei György: Ady fogadtatása. It 1962. 372.) Lényegében hasonlóképpen nyilatkozott több mint egy évtizeddel később: „Az Új Versek kötetéről, kevéssel megjelenése után, írtam egy rövid bírálatot a Vasár-napi Újság irodalmi rovatába. Nem volt elragadtatott bírálat.” Majd ezt követően leírja

még, hogy miként ismerkedett meg személyesen Adyval. (Schöpflin A.: Ady Endre a Vasárnapi Újságban. Tükör 1938. aug., VI. évf. 8. sz. 602–03.) – A kritika szövege:

Új versek. Ady Endrének, ki új verskötete elé ezt a címet írta, pár év előtt ismertették már e helyen egy kis versfüzetét, mint egy bár még kiforratlan, de kétségkívül figyelemreméltó tehetség művét. Azóta forrott, haladt, sokat tanult, sokat felejtett; izgalmas, küzdelem teli lelki életet élt, saját világfelfogást, saját költői hangot és irányt igyekezett a maga számára kiküzdeni. Ez a lelki élet, ahogy a versekből élénk tükröződik, nyugtalanító különösségével hol vonzó, hol meg elidegenítő hatású. Nagyon kifejtett önérzet szól a versekből, a költő nem kopogtat ajtókon bebocsátást kérve, hanem öklével döngeti, fiatalos nekibuzdulással, merész taglejtésekkel, dacos dühvel. Gőgös elszántsággal, a tragikai hős koszorúját érezve fején, provokálja az olvasót, haragosan támadva megszokott felfogásai, hagyományai, előítéletei ellen. Nem megnyerni akarja, hanem kényszeríteni, hogy nézzon az ő szemével, érezzen az ő lelkével. Van ebben a nekigyűr-közésben kétségtelen genialis vonás, de van egy kis póz és affektálás is. A szerelem verseiben már nem is szenvedély, hanem idegláz, emésztő, – hol vadul fellobogó, hol meg hám-vában tovább lappangó, gyilkos belső tűz. Könnyen ki lehetne belőle mutatni a patológiai vonásokat. A közönséges ember értetlenül, megdöbbenve halad el ez előtt a szenvedély előtt, s idegenkedve nézi még az is, akiben az érzések szélesebb körére van fogékonyság. Annival inkább van ez így, mert nemcsak a költőt nem érti meg mindig, vagyis az a lelki állapotot, mely verseit sugalmazta, hanem magukat a verseket sem. Akárhány köztük homályos, sőt teljesen érthetetlen, ami annak a jele, hogy a költő ma még nem bírta kifejezni azt, ami a lelkében égett, nem volt elegendő eszköze a kialakítására. Szinte szándékosan kihívják az ellenmondást azok a versek, amelyekben mai szellemi állapotainkról szól. Azt hiszi, nálunk akkora szellemi kód fogja el a lelkeket, hogy az igazán eredeti, új gondolatok át sem tudnak hatolni rajta, s ezért az igazán eredeti tehetségnek el kell pusztulni ebben a sorvasztó, fojtó atmoszférában. Ez bizonyára kétfélel is túlzás. Mindenütt a világon úgy van, nemcsak nálunk, hogy annak, aki az élő és meggyökerezett hagyományok felforgatásával akar újítást csinálni, aki új utakat akar törni, kínos küzdelmeket kell vívnia. Erdőt irtani nem lehet véres verejték nélkül. Aztán meg talán mégsem olyan kétségbeejtők a mi állapotaink, s meg vagyunk győződve, hogy ha igazi művészi lángelme jön, előbb-utóbb keresztül tudja törni magát az Ady Endre „magyar Ugar”-án; sőt valamennyien, akik hiszünk a remélünk a jövőben, várva-várjuk is ezt a lángelmét, s készek vagyunk örömmel üdvözölni. Ady Endre, mint verseiből látjuk, megfordult Párizsban, s mámoros lett a szellemi élet e nagy központjától. Azt a benyomást hozta haza, hogy ott fenékgig tejjel a világ. Itthon aztán látva a mi kétségtelenül szűkebb körű, kicsinyesebb szellemi életünket, elkeseredve vágyik vissza a francia fővárosba. Pedig ha ott jobban körülnéz, s megfigyeli az irodalmi és művészeti újítók sorsát, rájött volna, hogy bizony küzdeniök kellett nekik is, sőt vértanúságot is szenvedni. Ugyancsak párizsi emlék némely modern francia költők, főleg Baudelaire és Paul Verlaine erős hatása, mely versein megérzik; az a benyomásunk, hogy e két francia költő nélkül bizonyára megírta volna verseit, – de másképp írta volna meg. Mindezzel nem akartuk leicsinyíteni Ady Endre jelentékeny költői tehetségét. Aki oly erőteljes, újszerű és mégis magyar, egyéni színezetű és mégis természetesen ömlő nyelven tud írni, akiben oly forrón s hevesen hullámanak az érzések, aki néha oly erővel tudja kifejezni azt, ami szívét nyugtalanítja, hogy még a versek tartalmától idegenkedőt is magával ragadja, – az bizonyára költő. Még nem kész költő oly értelemben, hogy végleges ítéletet lehetne mondani róla, de azt hiszük, épp azért forrja ki oly nehezen magát, mert sok benne a tartalom. Már most is a költői érzés olyan járatlan mélységeit nyitotta meg számunkra, oly erős és érdekes egyéniséget tárt elénk, hogy okvetlenül sokat kell várunk tőle további fejlődése során. Vele együtt mi is azt tartjuk, hogy sok feltöretlen igr van még a Kárpátok alatt, izmos karra, éles ekére nagy a szükség a mai ernyedtt, erőtlen irodalomban. Neki pedig az izmai megvannak a nagy munkához. Aki irodalmunk jövője iránt érdeklődik, meg kell hogy jegyezze a nevét, mert alighanem lesz még szerepe ebben a jövőben.

Sz 1906. márc. 11.; XXXIII. évf. 60. sz. 2-4. - [A tárca-vonal alatt] - A cikk elején jelezve a szerző: Írta: *Biró Lajos*

Strófsák egy poétáról
- A Szabadság eredeti tárcaja -

Megdobban a föld, olyat lépett valaki rája. Reszket a levegő: teleszórták fényel. A magyar mezőn kiált valaki és a hangja olyan, mint az orgona. Dideregnek a barmok, mert jön az új igazság. Ujjongjatok: egy nagy poétánk van.

*

A művészi ízlés ridegen és kérlelhetetlenül konzervatív. Az a szín és az a hang, az a szinkötemény és az a versmuzsika, amelynek a befogadására száz meg száz régi ítélet, elmúlt idegmozgás, tapasztalat és művészi öröm elő nem készítette a lelket, az vakokat és süketeket talál. Mikor a barbizoniak a fénynek új törését és szóródását, a színnek új tüzet és csillogását találták meg, egy vak világ bámult rájuk csodálkozva és csúfolódva. Kinevették őket. A szemek azután látni kezdtek; jött az optika és hitet tett róla, hogy a festőszemek tudományos igazságokat láttak meg. A magasztalók megsokasodtak és ma az akkori nevetőkön nevet a világ.

*

Az új színek meglátásával újra várjunk ötven évig? A sírjából ássuk ki Beethovent és úgy könyörögjünk tőle bocsánatot?

*

Akik *minden* művészi örömmek örültek már, akik *minden* intellektuális élvezetet megkerestek, akik *minden* művészet mámorító italából ittak már, akik mindent elolvastak, és mindent láttak, akiknek az idegútai tehát készen vannak az új művészi örömek befogadására, és akik tehát kutatva és szomjúhozva emelték fel a fejüket, hogy egy új viharnek új termő illatát érezzék: magyar gondolkozók, írók, olvasók egy kis községének, egy társaságnak, amely a fiatal, az új Magyarország legelsőiből verődött össze, ünnepe van. Mámoros köszöntések üdvözik itt Ady Endrét, a *Holnap bősét*...

*

A világ körülöttünk megváltozott. Csodálatos új erők törtetnek célra, csodálatos új örömeiket érez a szív. A világ nem olyan, mint tegnap volt, az ember nem olyan, mint tegnap volt. Más lett, mert mindig más lesz.

És aki arra vállalkozik, hogy ennek a világnak a képét a lelkében felfogja, aki arra vállalkozik, hogy minden örömlökét és minden fájdalomkát százszor érzí, és úgy mondja el, hogy ujjongunk vagy sírunk tőle, a költő - a Költő! - úgy doromboljon, mint tegnap és tegnapelőtt?

Ej, mit nekem a *tilinkós álparaszitok*, mit nekem a *nyafogó ifjú-vének*, mit nekem a csilingelő és nyögdécselő, a finomak és illedelmesek, a bölcsen mérsékeltek, a járt utakon járók, a laposak, a nyomorékok, a tanítványoknak is hitványak.

Új költő kell nekem. Ujjongjak az ujjongásán: igen, ez az én örömem, nem a tegnapé. Zokogjak a zokogásán: ez az én fájdalom. *Un nouveau frisson!* ... Az örömmek és a fájdalomnak új borzongását akarom. Új poétát!

*

Új versek: ez a címe a könyvnek. *Ady Endre*: ez a neve az írónak. Zengjete, kürtök: itt az új poéta.

*

Minden meglevő között, minden gondolat között, minden cél között a legelső, a legnagyobb, a legszentebb: az Ember. Minden, ami van, érte van, minden ami van, általa van. Mindent az Ember teremtett; saját képére formálta az istenét is. *En én vagyok: ez az új evangélium.*

És az új poeta, aki ma éltek lép, az énjét hozza, a lelkét hozza, a beteg, a vívódó, a lángoló, a titáni erejű és halálos gyengeségű lelkét; a forró, éhes, makacs, türelmetlen vágyódását az élet után, és az undorodását az élettől; a lázongó vágyat a teljesedés után és a félelmet a teljesedéstől; a nagyságokat és törpeségeket, a hazugságokat és a valószínűtlenségeket, amelyek a lelkünkben vannak, ami ő, és ami én vagyok, és ami mindnyájan vagyunk.

Ezek a víziók, ezek a mámorok, ezek az álmok, ezek a lehetetlenségek, ezek a bűnök, a léleknek e csodálatos megremegei: a mieink. A forró vágy és a félelem a teljesedéstől; az örök nyugtalanság és az örök pihenni vágyás; a szerelem, amely bálványt csinál az asszonyából, és reszketve hallgat, mert csak a csók hús-kapcsa óv a zuhanástól; ez a rab-szolga-imádása az asszonynak, amely ma alázatba veri magát, és holnap szolgálójának kívánja az asszonyt; ezek a megrázó könyörgések Baál istenhez, ez a fuldokló harc a disznófejű Nagyúrral az aranyért, ez az örökös vívódás a múlttal, ez az örökös sóvárgás a jövőért, egyezőval az életnek ez a mámoros igenlése, ez a teljes, tehát fájdalmas akarása: egy elfinomodott, differenciálódott, haldoklóan gyöngé és titánian erős léleknek ez a remegése, sírása, vívódása és ujjongása: ez az enyém. A lelkem ura, a szívem mestere beszél.

*

Mit várok a művésztől? Elébe viszem a lelkemet: no, itt a húrom, nézd, csapj bele. Lássuk hát, mit tudsz.

Ez az ember belécsap a lelkem húrjaiba. Zeng és zúg tőle a fejem és a szívem, színek vakítják a szememet és muzsika harsog a fülemben. Egy-egy szót mond csak, de úgy mondja, éppen ő úgy tudja mondani, ez éppen a páratlan művészete, éppen azt az egy szót tudja kikeresni, hogy ezer régen elhangzott, harsogó vagy halk, éles vagy haldoklóan tompa szó jut az eszembe. A sorai és a versei olyanok, hogy remegő és izzó gondolat-folyamatokat keltenek fel, csodálatos és kápráztató asszociációkat teremtenek régi örömlélekből és régi fájdalmakból. A művészete aranyhidat épít világok közé, a két pólust fogja meg egyszerre és ezüsthúrokat kötöz közük. Mérész, vakmerő, eszeveszett vállalkozások... De sikerülnek neki.

*

Milyen távolságokat hidal át. Micsoda gigászi orkeszter az, amelyen játszik. A *Léda szoltárai*, *A magyar Ugaron*, *A daloló Páris*, *a Szűz ormok vándora*: milyen nagy terület ez a nagy ciklus. És milyen biztosan játszik az ezer húron. Milyen felséges hangáradás ez, milyen szín-orgia. Zengve, bűgva, tömören harsogva és sikoltozva áradnak a szavai és minden szó olyan, mintha aranyból verték volna ki, és úgy hangzik, mintha csengő arany hullana márvány lapra.

Nem csilingelnek a versei. Nem művészet az már: csilingelni. Az új művészet mélyebbre hatol a nyelv zenei hatásának a titkaiba. Belső muzsikájuk van ezeknek a verseknek, csodálatos belső muzsikájuk, amelyeket nem lehet mértékkel és verslábakkal kihozni. A szó nála csodálatos módon új színt kap, új fényt, új erőt, új ércsengést. A formái egészen különös maga választotta, maga teremtette formák. Vannak versei, amelyek olyan egyszerűek, hogy nevethet rajtuk, aki nem érti, milyen felséges művészet, milyen ragyogó biztonsággal vannak megcsinálva, milyen egész mindegyik, és mennyire nem lehet elvenni belőlük, és nem lehet hozzájuk tenni egy szót sem. Fehér márványtomb számára a nyelv; ebből a hófehér, formátlan tömegből vési ki a maga csodálatos plasztikájú sorait. – Ide írok négy sort:

Bűvös, szép őszi ég vagy, tündöklés, rózsaszírom.
Bennem a szomorúság tengere sírva árad
S ha visszafut, otthagya fanyar, bús ajkaimon
Maró emlékezetét keserű iszapjának.

Soha nem írtak így magyarul.

*

Magyarul. Vannak, akik kifogásolják és keveslik a magyarságát. Minden gyökérszálával a magyar földhöz tapad a *sík-lélek*, amely benne van. A magyarság vívódásának és vergődésének hangja az ő hangja. Ázsia, amely Európa akar lenni, a Kelet, amely Nyugat után sóvárog, a pogányság, amely édes és szent és átkos, egyszóval a tétovázó, türelmetlen, nagyon vágó, repülni akaró, de sántán botorkáló magyar lélek az ő lelke. A falu küszködése a várossal, a pogány erő viaskodása az elfinomodott kultúrával: ez az ő harca. – Ilyen strófái vannak:

[Idézi az *Egy párisi hajnalon* c. vers 37–44. sorát.]

Aki így ír, az nektek nem elég magyar? A tajtékpipáért és a túróscsuszáért is lelkesedjek? – Eunuchok!

*

Minden, ami új, mondja valahol, *felém üget*... Még természettudományos igazságok, tudományos értékű pszichológiai megállapítások is helyet találnak a poézisében. De ezek részei lettek a lelkének, tehát művésziek. Ezek részei a gondolkodásunknak, tehát értékeljük az artisztikus felolvadásukat egy nagy költői tehetség izzásában.

Aki az új idők levegőjét nem szívta be; vagy aki merész ugrásait, csodálatos áthidalásait művészi elhallgatásokon át nem tudja követni; vagy akinek egészen különös, egyéni, a maga számára teremtett szimbolikája idegen, egyszóval, aki nem érti – annak béke!

Aki nem tudja, mi az a vaáli erdő, azon nem lehet segíteni.

*

De azok számára, akik tudják, szeretnék ideírni néhány verset. Nem, – szeretném őket felolvasni. Mindet.

*

És végül. Nagy kereső, és minden géniusz nagy kereső volt. Nagy lázadó, és minden nagyságnak lázadás volt az útja. Türelmetlen, gőgös és kegyetlen: az úttörők ilyenek. A korának minden hibája és minden erénye féhéren izzik a lelkében, az ilyenek lesznek hosszú életűek. Mert mindnyájunk lelke él benne, mert a szava bűg, mint az orgona: megráz, elkábit, mámorba ejt. Nagy poéta.

Szalontai Lapok (Nagyszalonta) 1906. márc. 11.; 18. évf. 11. sz. 5. – Irodalom – *Békéssy Imre*

Ady Endre: Új versek

Szabad-e Dévénynél betörni
Új időknek új dalaival?

Törnek előre, jönnek, jönnek az „Új Idők” és a magyar versköltő berkekben ülnek az „öregek” és az ő fiaik, és sírnak, keservesen sírnak. Hej, hogy áramlik be itt egy friss, erős levegő, és a gyöngö mellük, a ványadtak ijedten zárják be az ablakjukat clótte, mert ez a levegő méreg: öl, öl...

*

Hiába minden: döngetik a kaput. Az új idők, az új dalok. Még áll ideig-óráig a papírmásé kapu, még áll egy-egy kaputartóoszlop, és mögötte a várban jajveszékélő vénék, még áll – de ki tudja meddig?

Jönnek az Ady Endrék. Előbb csak ő maga, és dacosan, büszkén, gyönyörűségep léket üt a kapun; utána majd jönnek a többiek – mind, mind, új levegőt hoznak – onnan Dévény felől.

*

Ady Endre! Ki ismeri itt, a „magyar Ugaron”? Én, Te és még egy páran, akik cipőt húztunk már csizma helyett, és nem járunk az üvegházi virágok között sáros bocsorban.

De mik vagyunk mi? Hogyan? Kevesen. És a karunk is gyöngye, a hangunk is vékony, a kiáltásunk a nagy basszusok között alig hallik.

Sok farkasimrék járnak itt a magyar ugaron, és az apró giz-gazban járnak a süket, a vak emberek.

Hová tegyük Ady Endrét, akit ideplántált ebbe az ostobán víg, giz-gazos világba valami forgószelel onnan, Nyugatról? Hová legyünk véle?

Sírjunk...

Van Ady Endrének, van, van – de nem kell ide fenyő, nem kell ide virág, mert „nincsen itten virág” mert fonnyad itt a virág, és virul, nő a kóró, a bogáncs.

Pocsolyás Értől elszakadt legény
Menekülj, menekülj...

Léda asszony zsoltárai, A magyar Ugaron, A daloló Páris, Szűz ormok vándora... Ennyi strófára bontva az „Új Versek” – Ady Endre könyve.

Törvénytelen, síró kis fia! Múza asszonynak, akik undok, édes könnyeket sírtok, és belesöpögtetitek ezeket a magyar Vérbe –: ezek a versek nem közületek valók, és hiába ordítottok, ez az ember ráállt puha, vékony fejetekre.

És sírtok, úgy-e? – és megtagadjátok Őt, aki nagy és legnagyobb köztetek, mert vére van, és lelke van, és költő, nagy költő...

*

[Idézi az *Új vízekén járok* c. vers 17–20. sorát.]

Ez ő. Ady. Aki undorodik a szürkéktől, és sírva öleli ennek a száraz földnek vékony virágait, ha színesek, ha tarkák. Ez Ő. Köszöntsük őt, aki nem lesz soha a „szürkék hegedőse”.

Jogásélet (Debrecen) 1906. márc. 12.; I. évf. 1. sz. 8. – Irodalom – Szignálatlan

Ady Endre: Új versek. Ady Endre neve jóhangzású a debreceniek előtt: itt volt diák, itt jelentek meg első versei. Azok a versek egyszerűek, tiszták voltak, és ami fő, érthetőek. Az új versek komplikáltak, furcsák és nehezen érthetőek. Lehetetlen mosolygás nélkül olvasni azokat a bírálatokat, melyek a jövőre apellálnak, mely el fogja ismerni Ady zsenijét. Mi a Ma gyermekei vagyunk, a mi ízlésünk azt mondja, hogy igenis, Ady tehetséges költő, de aki rossz irányba tévedett. Elkápráztatták Baudelaire, Richépin, Verlaine érzéki versei, ezt az idegen költészetet akarja átültetni a magyarba, mely talán csak a Lamartine Harmonie-jénél tart. Nincsenek meg Adynál azok a kápráztató, pompás jelzők, nincs az a finom csiszolt technika, mely azokat a francia költőket utólréhetetlenné teszi; jelzői keresettek. Pedig eredeti, határozott tehetség: egy pár, a magyar földről irt verse a szokatlan mez alatt is a szívünkig ér... Nyelve is fordulat. De mi, kik szentségnek, lilomországnak tartjuk a költészetet, minden prűdéria nélkül is legalább el kell csodálkoznunk a „véres-hús-kapcsok”-ról és a fogakról, melyek „sikoltva és marva bukznak” a test tavába. Ez nem magyar költészet.

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. március] – A kötet fogadtatása körül támadt idegfeszültségében írja az asszonynak az alábbi mondatokat a költő: „Menekülnöm kell innen, mert katasztrófa lesz. Most már a könyveimért is itt kell maradnom. Helyt kell állnom: iszonyú támadások készülnek ellenem.” (AEl I. 201.)

A Munka Szemléje 1906. márc. 15.; II. évf. 5. sz. 11. – Új könyvek – Paganus [Pogány József]

Ady Endre: Új versek. Budapest, 1906., Pallas R. T. kiadása. Misztikus, rejtélyes hangulatok, sötét, meg nem érthető érzésfoszlányok, sejtelmes odavetések félhomálya: ez az Ady Endre poézise.

A polgári társadalom bomlási terméke ez a költészet minden fíntorával, minden idegrángásával együtt. Olyan emberek beteges, bomlott érzései ezek, akiket kilökött magából a polgári társadalom, akik nem részesültek annak javaiban, de azért mégsem érzik, mégsem akarják magukat proletároknak érezni. Nem megdönteni akarják a burzsoá osztályuralmat, de be akarnak közéjük jutni, részesedni akarnak mindabban az élvezetben, amit a tőke nyújt.

Nem tekintik magukat a munkások testvéreinek. Tudni se akarnak róluk és törekvéseikről, mik „elszürkésítik, színtelenné teszik” a világot. Futnak kétségbeesetten, megrogyó inakkal, de futnak a nők szekere után, hogy fölkapjanak rá. De ez megállás nélkül száguld el mellettük, és csak a szemüket fröccsenti tele sárral. Vadul vágyakoznak az aranyra. Ady is elég a sárga lángban. Rémes álmain rémes csatákat áll a pénzzel, a disznófejű Nagyúrral, ki nem hasítja föl neki aranszügyét. És ő nem vetheti belé magát az élet gyönyöreibe, ahol idegen nap, idegen balzsam, idegen mámor, új leány vár reá.

Nem férközhetnek a gyönyörök forrásához. És éppen az, hogy el vannak zárva az élvezetektől, ezerszeresen kívánatosabbá teszi ezeket előttük. Hogy nem elégíthetik ki vágyaikat, teszi, hogy folyton képzelődnek azokról, és fantáziájuk annyira csigázódik, hogy mint a hasisevőknek, a legképtelenebb látomások dandára nyüzösög csukott és mégis látó szemük előtt.

Így, finomult és degenerált lelkük nem tud gyönyörforrást fakasztani a köznapi élet szürkiségének kösziklájából. Olthatatlan szomjúsággal epednek a rendkívüli, a csodás, a különös kéjek után. És lassankint egészen elszakadnak a valóságtól. Már a vágyakozás is betölti vágyaikat. Lelkükben eleven az álom, halott a valóság. Nem áhítják a teljességet, inkább menekülnék előle, reszketnek, félnek a valóságtól. Ilyen a szerelme is Ady-nak. Majd megvész a szerelemtől, és a kis ujját se meri kinyújtani az ölelésért. Elsorvad az epedésben, de ha eléri a csókos valóságot, ha övé lesz a kéjekre gyűlt asszonyi test – szökik előle.

Nincsen elég erejük ahhoz, hogy megálljanak a valóság sugárzó, vakító fényében – és ezért gyűlölik a valóságot, ezért irtóznak tőle, ezért támadnak ellene. De kitámadásuk a világ ellen csak egy pillanatig él: *egy* epeömlés, *egy* idegroham az egész. Aztán újra visszacsúsznak az elernyedés petyhüdségébe, a fáradtság elnémulásába.

Le akar rázni magától Ady minden iskolát, minden törvényt, minden mértéket. Járhatatlan hegyek csúcsára vágyik – és néha megbotlik egy apró göröngyön.

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. március] – Lédának írja Párizsba Ady többek között az alábbiakat: „... elég pokol nekem, hogy eddig itt kellett lennem, s hogy még mindig itt vagyok. Pláne most a verseimet is bántja, szegényeket. Mintha nem bántaná nekem elegen. Nagyon szomorúan élek. Egyetlen vidámságom, hogy mégiscsak elkerülök Inrbáriából.” (AEl I. 202.; kideríthetetlen, hogy Léda „bántása” a kötetre vonatkozó-e, vagy a költő azóta publikált újabb verseire.)

Jászai Oszkár levele Adyhoz – Budapest, 1906. március. – Jászit az ÚjV olvasása készítette le vele megírására, amely egyébként a Huszadik Század köréhez tartozó Leopold Lajos

véleményének közvetítésével bizonyos betekintést ad arról is, hogy e szellemi környezetben miként fogadták Ady kötetét. Némi rövidítéssel, kihagyásokkal közöljük a levelet, elsősorban az ÚjV-re, Ady költéségre vonatkozó bekezdéseit, mondatait emelve ki:

Igen tisztelt Ady Úr,

Első gondolatom az volt, hogy Önhöz sietek, és élőszóval mondok hálás köszönetet azért a boldogságért, melyet nekem csodálatos verseinek olvasása okozott. [...]

Én eddig első kötete után [Jászi nyilvánvalóan a *Még egyszer*-re utalt, a *Versék* elkerülte figyelmét] csak hébe-hóba olvastam egy-egy versét a *Budapesti Napló*-ban. Hol tetszetek, hol hidegen hagytak, de nem állítottak meg huzamosabb időre. Azért meglepett, mikor a minap Leopold Lajos barátom, aki egyike a legműveltebb és legfinomabb lelkű embereknek Magyarországon, azt mondta: De a legnagyobb eseményről még nem beszéltünk (vidékről látogatva fel végigbeszéltük az utóbbi hónapok nagy kultúreseményeit). Egy nagy, igazán nagy költőnk támadt. Ady Endre. Én három éjszaka nem tudtam aludni miatta. Valami hatalmas és egészen új. Azokból való, kik szebbé, elviselhetőbbé teszik az életet ebben az országban. Ha franciául írt volna, ma egész Párizs róla beszélne...

Körülbelül így szólt Lajos barátom, és én siettem megvenni a könyvet. Még napi munkám előtt kóstolólól belepillantottam. De többé nem tudtam letenni, és ezen a napon nem dolgoztam tovább. És boldog voltam, nagyon boldog, hogy magyarul ilyen dolgokat lehet olvasni. Mégpedig eredeti és nem utánzott verseket. És hogy Öntől kapjuk ezt, a fajmagyartól. Mert az esztétikai gyönyörűség mellett vigaszt is éreztem, mikor az ön költeményeit olvastam. Hogy mégiscsak virrad minálunk is, hogy ilyen érzés- és hangulatszintézisek születettek meg ez országban és az ön lelkében. Hogy az a „halálszagú, bús magyar róna” végre-valahára csakugyan forradalmi erők tüzeiben reszket. Hogy a nyugati kultúra és szépségideál után való szenvedelmes vagy ilyen perzselően égeti már az „avant-garde-emberek” szívét... Hogy ön még a nyugatot is megelőzve olyan bámulatos szép verseket talált az új pogányság, az új szerelemvallás dicsőítésére, mint *A csókok átka* utolsó soraiban!... Mindezt a sok örömet (és annyi mást) köszönöm önnek, és kérem a magam és a sok barátom nevében, édes jó Ady úr, vigyázzon magára, becslje meg magát, szeresse magát, ápolja magát, és mindenneklett – bízzék magában, a géniuszában! Ön most már nemcsak önmagáé és Léda asszonyé, hanem a miénk is, és az országé. Igaz, ha ön már többé egy sort sem ír, nagy költő marad. *A Harc a Nagyúrral* például minden időknek s minden embereknek szól. De aki ilyen dolgokra képes ilyen milicu-ben: az még csak épp hogy rátette a lábát a halhatatlanság útjára! Az még a halhatatlanság hegyének legmeredekebb szikláit is megmászhatja! [...]

(Jászi a továbbiakban arról is beszél a levélben, hogy a költő kötetéről Leopold Lajos felesége, Jacobi Lívia fog írni a Huszadik Század c. folyóiratnak, ez azonban végül is nem történt meg; AEI I. 390–91.)

Jöv 1906. márc. 25., IV. évf. 13. sz. 38–42. – r [Révész Béla?]

Ady Endréről

Erről az emberről tulajdonképpen polémia kellene írni. Pennát szegezve, carré alakítva várták – „középütt a tudósok és szamarak” – mikor a kötetet bevonult. Valamennyi kakas (és kappan) fölzaladt a drága jó szemétdombra, és rázta a nemzetiszínű taraját, és állogatott az egyik lábáról a másikra, és kukorékkolt, mert a sok szép, nehezen gyűjtött szemetet, a finom ódonbűzt meg kellett védeni. Ady Endre tudniillik a nehezen érthető, túlfinomodott, romlott idegű, különös, egzotikus szépségeket hajhászó és erkölcstelen franciákon, a hipermoderneken épül fel. Ezek alatt a „hipermoderneknél” alatt azonban olyan francia költőket kell érteni, akik már rég elavultak, sőt klasszikusokká lettek. Baudelaire-t és Verlaine-t olvasták Ady Endre fejére – illetőleg, ez csak

olyan szólásforma –, mert csak olvasták volna, ha ezek a kritikuskok egyáltalán olvasták volna Baudelaire-t és Verlaine-t.

Dehát a magyar költők két csoportra oszthatók. Az egyik csoport szintén nehezen érthető, romlott idegű, különös, szokatlan és idegeneket majmol: ezeket az iskolákban magyarázzák, mégpedig annyira, hogy az embernek egész életére elveszik a kedvét az olvasásuktól. A másik csoport a derék fiatalok, akik jól nevelt soraikat a lapok hátsó rovataiban, az újság félreeseő helyein zengik, és csak nagy fölfedezési esetekben a tárcában. Ennek a csoportnak tilos az, ami az iskolában tanított csoportnak szabad volt: a széles látókör, az új gondolat, az egyéniség, a kapcsolat a világ szellemi áramlataival.

*

Ady Endrén bizonyára megérzik az első dekadensek és Nietzsche impulzusa. A szabadjára eresztett, meglepő, izzó, érzéki, egzotikus képekben és gondolatokban kicsattanó pátosz, a hangulatoknak szimbólumban való megéreztetése onnan való. Csakhogy Ady Endre már eleve egy féktelen végletekből kitoró, dobogó szívvel, tágas szemmel dolgozó egyéniség, és éppen ezért egyúttal eleve is szimbólumra hajló módon kellett kihömpölygetni magából, ami benne fellegzett. Ha Baudelaire, Verlaine és Nietzsche sohasem írtak volna, ha a Mercure de France sohasem alakult volna meg, Ady Endre akkor is csak kevéssel írt volna másként. Valami szellemes tudós mondotta, hogy Kant hatását még a juhait őrző pásztor is megérzi, aki sohasem hallott a filczőfáról. Az emberi gondolkodás már ilyen finom szervezet: szolidáris és pontosan, szinte misztikus törvények szerint működő vérkeringés. A magyar szemétdombot nem lehet megőrizni érintetlenül a kellős közepén, bennünket nem lehet elzárni a többi világtól. Ady Endrénél el kellett jönnie, sok más fiatalal együtt, akik már itt állnak megterelődva a szemétdomb előtt, és ez a sok kis friss sejtecske előbb-utóbb utat tör magának, és a vérkeringés magától gyógyító hatása folytán elmossa, fölszívja az útjába lerakódott akadályt.

*

Ez különben majdnem közhely. Valamint közhely az is, hogy a régi nagyjaink mindig szorosan és közvetlenül érintkeztek az európai áramlatokkal. Vörösmarty tipikus romantikus volt – talán a legnagyobb romantikus –, Petőfi az útirajzaiban szinte másolta Heinét, Jókai pedig egyivású a vele egykorú franciákkal. És mégis magyar zsenik voltak.

Ady Endrénél miért kell hát az egyszer már megemésztett, elmúlt gondolatokon kérődznie, amelyeket hátrahagytak az íróik nekünk, hogy élvezzük, és nem azért, hogy újra megrágnjuk! Azért, hogy ő szimbolista és dekadens, van ő olyan magyar, mint akármelyik más. Sőt: cigányosan magyar és duhajon magyar. Formájában, érzésében, szavajárásában: ahogy a hangot ejti, ahogy a ritmusa perdül, ahogy az ő hegeőúje ének alá húzza a sorokat; ahogy az egyik végteléből a kicsapnógó másikba veti magát, és az egészet keresztülhúzza még a vidámságban is ott zsongó melankóliájával, buja, telhetetlen szépségével – olyan magyar ő, hogy mostanában nincs párja.

Ilyen magyar ő. Nem az Arany János józan poézisa, epikus, objektív becsületcséggé árad belőle – ami különben tán egyedül áll az irodalmunkban –, sem a kuruc-nóták és a régi zsoldárdallamok borús, egyszerű, darabos és megkapó nemessége. Lehet, hogy ez volt a magyarság igaz lelke, de ez már ma nincs. Az Ady Endre prizmáján keresztül az a színeképző ragyog, ami ott rezeg a magyar zene nagy hangbeli és ritmusbeli intervallumaiban, a Petőfi egzaltált túzességében s keserű gúnyjában, a mulató dzsentri mozdulatában, amikor káromkodva vágja földhöz a poharat, a mi vérmes, mindent bizton váró és semmiért nem mozduló politikánkban, és ami miatt, azt hiszem, mi vagyunk – akár honnan az ősanánk földjéről jöttünk is elő – a világ első és legstílusosabb szláv népe.

*

Az ő magyarsága azonban olyan, mint Heine németsége: keserű és szemrehányással teli. A kötetében egész sorozatnak ez a címe: „A magyar Ugaron”, és az a szemrehányás és keserűség, amely ebben a címben megüti a tónust, velehangzik és benneszlő a ciklus minden versének minden akkordjában. Az egész pedig egy fájdalmas, buzgó imádság, amely nem könyörög, nem hálálkodik, és nem imád, hanem vádol. Vádolja ezt az országot a szűk gondolkozásáért, akaratos, erőszakos köldökére-meredéséért, elmaradtságáért és a maradáshoz való öntudatos ragaszkodásáért; mindazért, ami ezt az értékes emberanyaggal megáldott országot rongja és a múltak láncán tartja. Ezt a politikai és szociális gondolatot: a maradiságot a mi intellektuális életünk minden megnyilatkozásában megkapó érteljességgel és keserű lendülettel énekli ez a fajmagyar. A hazafias lírának egészen új formája ezek a szomorú, vádló és sokhelyütt vadul kétségbeesett versek, amelyre bizonyára nem gondoltak azok, akik akadémiai pályadíjakat tűznek ki hazafi-versek csinálására.

Ez a ciklus a magyar ugarról különben nemcsak Ady Endréé. Akármilyen eredetien egyéni is az ő génusza, ebben a sorozatban egy sokaktól érzett és elgondolt gondolatot öntött versekké. Ezek a hangos, vádló dalok fél Magyarország dalai. Azé a félországé, amely csak néhány tíz, és amellyel szemben áll – köztük mélységes tátongó szakadék – a sok-sok millió. Valóban alig van ország, ahol a kor és a szellemi érteljességében levő, nagy tehetségeket produkáló, gyors eszű, bámulatos fogékony intellektuálisok kised csoportja után ilyen hirtelen átmenet nélkül következnek az amorfi, készületlen nagy tömeg, amely nem publikum, nem érti, nem is sejti, mit ad neki ez a néhány intellektus, de még csak nem is érdekli, hogy mit akar neki adni, sőt nem is tud róla. Ez a néhány ember nagyon-nagyon korán – talán hiába – jött; egészen fölösleges, oda nem való díszítés a magyar tulipánok házon – és ennek a néhány idetévedt embernek a költője Ady Endre. Pazarló, dűskáló, cifrálkodó nép vagyunk: harminc krajcáros napszámokat fizetünk, és Ady Endrére költjük az erőnket.

*

Akármilyen igazi nagy költő, csudás nyelvű, megkapó egyéniségű költő is Ady Endre, egy csakugyan hiányzik belőle. Nem a műgond, amivel egy nap, egy éjszaka ült egy-egy verse fölött és csiszolta, szépítgette, a fülehez kongatta, úgy próbálgatta, gondozta, változtatta – mert ezt bizonyára megtette. De hiányzik mégis belőle az izlésnek az a felsőbbes befeljezettsége, föltétlen biztonsága, valami alig meghatározható, a mit, ha ott van, észre sem veszünk, de ha nincs rajta finom por gyanánt a sorokon, v alahogyan mégis kívánunk. Ez a legfőbb befeljezettség, amely nem a technikai, hanem a gondolatbeli érzés megnyilatkozási formájában van, nem is egy költő, de hosszú, századok óta dolgozó kavicso-kavicra rakó kultúra munkája. A nyelvet ez a fejlődés könnyen hajlítható, a költő keze alá formálódó anyaggá teszi, és amikor egy ilyen kultúrából kivirított költőlélek ír, nemcsak ő maga, de a nyelv is vele együtt dolgozik. A legnagyobb költőinknek is csak néhány e befeljezettségnek ezen a fokán álló strófája van, és ha Ady Endrén bizonyos visszatéréseket, bizonyos érdelességet, a gondolat valami ugrását és mindazokat a nyugtalanító elemeket érezzük, ami egyenkint nem hiba, sőt az ő különös nagy emóciókból fakadó inspirációjával velejár, de amiket azért az ő nivóján álló francia író mégis úgy fejezett volna ki, hogy ennek a végső befeljezettségnek a nem teljes voltát nem éreznők, az nem az Ady Endre rovására való, hanem ebben is a magyar nyelv, a magyar gondolat kultúrájának a hiányát kell siratnunk.

És még valamit. A magyar írók izgatott, lélegzetekasztó hajszában futják végig az életet és igazán értékes dolgaikat úgy szórják el egészen ingyen, tisztán ajándékba, igazán anélkül, hogy valamit kapnának értük. Az a legteljesebb befeljezettség, az izlés biztos hibátlansága – az egyéniség önellenőrző kritikája – csak hosszú tanulmány, a művészetnek való teljes odaadás, a gondolatba, témákba és próbálkozásokba való kegyetlen, önző elmerülés árán szerezhető meg. Erre pedig nálunk az íróknak egyszerűen nincs ideje és

pénze. Nálunk a legtöbb elsőrangú modern írónak valami gyengén zöld, éretlen mellék-íze van, nálunk megtörténhet az, hogy egy író megöszik, megtörik, megunja az életet, és amikor már mindenen túl van – még mindig az írása tulajdonképpen zseniális kezdő írása. Ady Endrének a befejezetlensége sem az ő hibája, hanem a miénk.

*

[Idézi *Az utolsó mosoly* c. verset.]

Csak nagy költő verseit lehet úgy megszeretni, ahogy ezt a négy strófát és nyolc sort megszerettem.

Az ember kikeres magának egy sarkot a költő kertjében: más is látta, más is elment mellette, de az enyim, mert én behúzódtam és ismerem minden rám boruló lombját, minden átszűrődő napsugarát; a virágokat egyenkint külön, és kiélveztem szirmaiknak egymáshoz való illését, különösségüket, amint így egymásba folynak; minden árnyék titkát és minden fény világosságát.

Az ember az ilyen verset úgy megszereti, mintha nem is élő nyomtatás, hanem valami kedves, érdekes ember volna! Először megismerkedem vele, de tovább futok a többire. Aztán eszembe jut egy sora, gyötör, gyötör egyideig; vissza kell térnem hozzá, hogy megismerjem egészen. Elolvasom néhányszor, és akkor már egész darabok járnak a fejemben belőle. De a hiányzó töredékek izgatnak. Ismét visszatérek hozzá, és most már az egész az enyém. Közben a szépségének rejtélyei megoldódnak előttem. Sejttem, tudom már, miért tetszik minden darabkája, és az, hogy megsejtettem a titkait, új kapocs kötöttünk. Érzem az egyszerűségét, és benne a befejezett, szinte rafinált művészetét. Ezt a különös dalformát, amelyben két-két ismétlődő sor közül némelyik refrén-forma, némelyikben pedig az egyik sor egész mást mond, mint a második. Ezt a csodálatos pogány halálvárást modern melankóliával fölötte. Ezt a rezignációt és a végén kicsattanó világdadot. A dalos, könnyen és mégis jelentősen szóló formát, amely kívánja a zenét. És azt a bizarr kitalálást, amely ezt a tipikusan mai gondolatot egy Balassi-féle refrénből készült kurucnótának a lejtésére öntötte. És az egésznek a mélyén és fölötte, minden hangján, minden fordulatán a szép és érdekes egyéniséget.

Levél Vészi Margitnak – Budapest, 1906. márc. 27. – Az ekkor a párizsi Julien akadémia festőnövendékként tanuló Vészi Margit és Ady több levelet is váltottak. Ezekben szóba került a művész-sors, és természetesen a költő kötete is: „Most belenézek a Maga levelébe. Külön emlékezem minden sorára. Hát Maga is? Voltaképpen mi – látom – egy különös embertípus vagyunk. Más földön nem teremhet ilyen. Abszolút művész-lelkek, de: rendhagyók. A művészembernek örökösen csak a maga művészetével kell törődnie. Az életet el kellene engedni zúgni maga mellett. Márpedig az élet és művészi kálváriánk között libegünk. Nem tud bennünket saját egyéniségünk növekedése minden örömmel eltölteni. És folyton konfundáljuk az életünket, rossz idegeinknek az életre vágyó és menő játékát a lelkünk legbelsőbb álmaival. Tudatom egy érdekes dologról. Persze, a magam dolga. Hinné-e, hogy az én kötetemet Kafka Margit, Neményi Erzsi, Jacobi Livia s általában asszonyemberek értették és érezték meg legjobban? Ominózus dolog.” (AEL I. 205–06.; Neményi Erzsébet kritikája összeállításunkban febr. 25-i dátummal már szerepel, Kafka Margit szóban vagy azóta elveszett levélben adhatott véleményt a kötetéről, Jacobi Livia később nem realizálódott kritikai tervéről pedig Jászi Oszkár előbb közölt leveléből értesült Ady.)

Szül 1906. márc. 29.; XXIV. évf. 13. sz. 2. – Különfélék – Szignálatlan

Ady Endre új versköteté

Az volt a tervünk, hogy lapunk kiváló munkatársának, Ady Endrének új verskötetéről mi magunk hallgatni fogunk, s ahelyett a fővárosi sajtóorgánunk ismertetéseit fogjuk közölni. Nem azért határoztuk ezt el, mintha féltünk volna attól, hogy Ady

Endrével szemben mi elfogultak leszünk, s így objektív kritikára indiszponáltak, hanem mert igen jól tudtuk, hogy ha mi a sárga földig húzzuk vala is le az Ady Endre verskötetét, még mindig nem vágtuk volna le azt eléggé bizonyos körök ízlése szerint, s még mindig nem kerültük volna ki az ő szemükben az elfogultság vádját. – Kiváló fővárosi sajtóorgánumok Ady Endre verskötetéről szóló véleményeiből a múltkoriban már közöltünk is egynehányat mutatónak. Azóta a magyar sajtó minden számbavehető orgánuma foglalkozott már az Ady Endre verskötetével. Foglalkozott pedig olyan hangnembben, akkora elismeréssel és dicsérettel, amilyenben az utolsó deccenniumban fiatal poétának még nem volt a magyar irodalomban része. A Pesti Napló, Pesti Hírlap, A Nap, A Polgár, Az Ország, Népszava, Budapesti Napló, Vasárnapi Újság, Jövendő, stb. kritikáit nekünk nem is lehetne közölnünk. Maga a közlés már bizonyos alakoknak sípot adna a szájába a mi Ady Endrével szemben való elfogultságunk sipítgatására. Különbözik is azt véljük, hogy Ady Endrének nincs különösebb szüksége e hízoló kritikáknak lapunkban való közlésére. Elvégtére ő neki nem ambíciója a Szilágyságban különbnek látszani, mint egyébűtt, s másoknak, s másoknál e territoriumon szerzett babérait zilálni. – *Habeant sibi* – akik már megszerezték e babérokat, s görcsösen ragaszkodnak hozzá.

Ez okokból nem fogunk – korábbi tervünk ellenére – az Ady Endre verskötetével még idegen kritikák közlése útján sem foglalkozni. Mindössze konstatáljuk e helyen azt az általános ritka sikert és osztatlan elismerést, mellyel a magyar kritika Ady Endre verskötetét fogadta. Még csak két dolgot kívánunk e dolog kapcsán megjegyezni. Az egyik az, hogy egyetlen sajtóorgánum volt Magyarországon, mely az Ady Endre verskötetét támadta. Egy *baladó-párti* napilap. Jellemző ez az Ady Endre politikai pártállására, arra a pártállásra, amit öneki, a belletristának imputáltak némelyek olcsó és tetszetős támadásként. A másik az a körülmény, hogy Ady Endre verskötetére 2 – mondó: *két* – előfizetés történt szülővármegye részéről. – A dolog anyagi része nem az Ady Endréé, hiszen verskötetének tulajdonjogát kiadó vette meg. Hogy 100 példány kel-e el belőle, vagy 10 000, az – anyagilag – Ady Endrének nem diszponál. De mint irodalmi viszonyainkra nézve jellemző adatot – úgy tetszik nekünk – jó volt ezt följegyeznünk. Beszedés adat az a 2, mondó: *két* előfizetés, amelyet szülővármegye szolgáltat vala Ady Endrének. Szolgáltatót pedig még annakelőtte, mielőtt Ady Endre híres vármegyeárulását elkövette... [Érdekes, hogy a Szil közleményének felsorolásában a P kritikája is szerepel, holott ez a kritika csak a következő nap, e cikk közlése után jelent meg.]

P 1906. márc. 30.; II. évf. 88. sz. 7. – Irodalom és művészet – Cs. H. [Csergő Hugó]

Ady Endre
Új versek

Évek óta nem csendült fel egyéni, új hang a magyar versirodalomban. S most megjelenik egy verskötet, melynek „Új versek” a címe, s amely csakugyan csupa új verset hoz. Újat a hangjukban, a formájukban, az érzésükben, a gondolatukban s a lendületükben – újat a hibáiban is. Nyugat felé sírnak e hangok, Babel felé, ahol koldus nomád-ként az Élet Napjának áldoz ez a magyar poéta. Csodálatos szövetkezés: ennek a fajmagyar léleknek beleolvadása a Nyugat lüktető nagy áramlatainak misztikumába. A magyar Ugar szabad szellője járja át lelkét, mely teleszívja magát a Párizs talajából felszakadó nehéz illatokkal. Francia dekadenseket említsünk, akiknek hangulata átvitte reá hatását? Más az Ady poézise, mint azoké, mert azonkívül magyar is. Úgyszólván csak a hibáiban él a rokonsága velük: abban a túlon túl hatványozott magasságban, ahol gondolatainak, érzelmeinek visszatükrözött képeit keresi. Abban a ködben, amelybe beleburkolja léleknek tisztultabb hangjait, úgy, hogy e köd fátyolán keresztül csak sejteni lehetesen mindazt, ami a költői lélek kohójában forr.

Ady Endre költészete – ha képet akarnánk róla festeni – nem derűs, napsugaras tájkép, ahol tiszta, határozott körvonalakban villan elénk mindaz, ami a tájon látható. Ady költészetének képen a hajnali szürkület sejtelmes ködje dereng. Ahol még sejteni

lehet, mi borong a ködfátyol mögött, ott még hagyján. A baj csak az, hogy olykor a sejtésünk is cserbenhagy, és értelmünk nem tud keresztülhatolni a költő gondolatainak, érzelmeinek misztikumán.

Túlontól hatványozott magasságban keresi tehát Ady Endre gondolatainak visszatükröztető képeit. Nem az általánosság számára ír ő, hanem csak a kiváltságosoknak. Hogy számtani képet használjunk: Ady költészetének megértése és élvezése valósággal gyökfejtési tudást követel olvasójától. Aki ily magas régiókban kalandozik, annak eleve le kell mondania a nagy általános népszerűségről. És Adynak meg kell elégednie annak a – sajnos – kis irodalmi körnek elismerésével, melynek van érzéke a művészi raritások iránt. Nagyobb, fejlettebb irodalmi viszonyok között gyorsabban, hatásosabban érvényesülne. De magyarnak született, magyar nyelven ír, s így küszködés az osztály-része.

A kis és kicsinyes milliónek nyomasztó érzése áthatja írásait is. Ritmusaiban a szatíra ostora suhint, s valami keserűség csendül rímeiben. Ezek a szűk korlátok szinte fojtogatják, azért sír Nyugat felé a lelke, Párizs felé, a Város felé. A pogány-művész szertelen, nagy imádatával csüng a zajgó, lüktető Életen, hogy annak kavargó örvényeibe merülhessen lelke.

Külön és sajátos egyéniséget mutat be ez az új verskötet. Írója érzi és tudja is magáról, hogy egyéniség, és ez az öntudata az, ami néha túlzásba, affektáltságba kergeti. Ezek hibák és modorosságok, amikről – jól tudjuk – Ady nem tehet, és nem is fog leszokni. De hibáival, modorosságaival együtt érdekes és értékes poéta ő. Többre méltó az elismerésnél, – méltó a megbecsülésre.

A Jövő [Nagyvárad] Szocialista folyóirat 1906. március; I. évf. 3. sz. 89–90. – Szemle – Nagy Mihály

Új versek. Ady Endre verskötete

Ady Endre forradalmat hirdet a magyar költészet és művészet napkeleti földjén avval a verskötetével, amely most jelent meg a magyar könyvtárcsón. Olvastuk e verseket elejétől végig; a napfoltokat, a ciklonokat megfigyeltük és érezzük, hogy Ady Endre igazat mondott felénk. Az ő forradalma azt hirdeti: eljött az ideje annak, hogy a művészet leszámoljon a naiv, romantikus, öntudatlan, hazug és ódsi világfelfogás melódiáival és színeivel; eljött az ideje annak, hogy az emberiség vergődésére, szenvedésére, tragikái küzdelmének nagyságára rámutassunk, és az emberi törekvések igazi ideáljait megfessük, szimbolizáljuk lángoló, szívárvány színekkel.

Az egész versköteten véges-végig valami fenséges és megdöbbenően nagy tragédiának hangjai zengenek végig. „Léda zsoldárai”, „Szűz ormok vándora”. Az örök téma, a szerelem Ady Endre megihletője. De a szerelem nála nem holdvilág, romantika, értelmetlen dadogás, öntudatlan sóvárgás, hanem bús tragédiája degenerált nemi életének és a művészlélek esztétikai érzésének. A szerelemről a filozófusok és szociológusok könyvtárcákat írtak már össze. Spencer biológijája és Schopenhauer filozófiája ennek a könyvtárnak őforrása. A szerelem a modern tudomány e két bibliájának definíciója szerint leghatalmasabb megnyilvánulása az emberiség nemi életében rejlő teremtő erőnek és a legtörpébb individuumot is jellemző esztétikai érzésnek. Ez a modern tudomány világfelfogása. És amint olvassuk az Új verseket, érezzük, hogy ez a művészet melódiáinak, vízióinak, álomlátásainak, lángoló színeinek öserejével áttört a művészet tradicionális korlátain, félredobta a mohlepte témákat és az emberiség szerelmi életének e bús, tudományosan igazolt tragédiáit festette meg. „A mi gyermekünk.” Milyen nagy és mindennél hatalmasabb probléma ez! Az új, egészséges, hatalmas, életerős gyermek álomlátása, akit a mai, degenerált nemzedék, a hazug és beteg társadalmi élet agyongyötört áldozatai nem tudnak megteremteni, aki eljő majd valamikor, ha a kultúrában, a művészi életben és a gazdasági struktúrában bekövetkező jövő átalakulásának társadalmi új, életerős nemzedékeket hoz létre. És jön a verskötet többi része. A „Magyar Ugaron”, a „Daloló Páris”. Romantikusok, klasszikusok, akik érthetlenséggel, köddel, homállyal vádolják

Ady Endrét – kullogjatok elő vérszegény művészetetek odvaiból. Ezek a vessorok, ezek a kristálytisztán zengő melódiák tisztán beszélnek. A „Magyar Ugar” – ez a magyar föld. Elátkozott helye a kulturálatlanságnak, népnymornak, irodalmi és művészeti sorvadásnak. Évszázadok barbarizmus a letarolt itt minden virágot. És a „Daloló Páris”? Ósforrása a kultúrának, a nemes esztétikai életnek; megteremtője az új embertípusnak, aki felszabadult szellemi erejével az élet szépségeit szabadon keresheti. Ady Endre proféciaja a degenerált emberiség felszabadítóját ebben az új kultúrában üdvözli. E kultúrában jelöli meg Ady Endre a degenerált, agyonytört embernek útját – az új embertípusig, a jövő óriásáig. Esztétikai ideál az ő szemében a jövő egyénisége, a „holnap hőse”, amelyet Ady Endre a nagy poéták művészetével lát meg.

A Hét 1906. ápr. 15.; XVII. évf. 15. sz. 240. – Olvasás közben – Ignotus – Az Olvasás közben ez időben Ignotus állandó rovata volt a lapban; e számban is a 239–40. oldalakon különféle írásokat közölt együtt: aforizmákat, verset s többek között ezt az eszmefuttatást Ady verseléséről:

Az Ady Endre versei a sok méltán magasztalton fölül még egy dologban jelentősek. Ha ő tovább halad a maga nyomán, s tudatos (mármint magyarul és verselni tudó) követői támadnak, talán beheged a szkizma, mely a XVIII. század végén éppoly sebet ejtett a magyar verselésen, mint a boldogtalan nyelvújítás a magyar nyelven. Akkor történt ugyanis, hogy a már idegenül gondolkodó s szívükben és érzésükben idegen költők révén idegen ritmusokhoz szokott poéták a magyar verset nyugati: előbb görög-római, majd német mérték kapitjára húzták. Rettenetes barbárság volt ez, amit csak az a szerencsétlen véletlenség nem ment, hanem magyaráz, hogy a magyar nyelv alkalmas a kvantitása szerint hosszú vagy rövid szótag különbségén és váltakozásán épülő verselésre. Csakhogy a nyugati formákban a beszéd hangsúlyának váltakozása összeesik a versbeli hangsúly vagy időmérték hullámszával – hiszen a versmérték éppen ebből a hangsúlyváltakozásból alakult ki, mely minden nyelv prózájának is megadja a maga jellemző ritmusát, numerusát, s maga viszont az ama nyelven beszélők gondolkodásának módját s tagozását tükrözi vissza. Mikor a magyar költők elkezdtek görögösen vagy németesen verselni: a legveszedelmesebb barbárságba estek; megzsilálták, ami nélkül a vers nem vers: a belső s a külső forma harmóniáját, s idegen gondolatmenetről nyüzött bőrt húztak a maguk gondolataira. Ez épp olyan rettenetesség, sőt nem is épp olyan, hanem ugyanaz, mintha *A virágnak megtillani nem lehet* verset olasz vagy német melódiára énekelnék, avagy csárdás-nótára boszont táncolnának. (Mert nemzeti tánc, nemzeti zene, nemzeti versmérték, mondatbeosztás, hangsúly és gondolatmenet *egy* összefüggő rendszer és szervezet minden népnél.) Ady Endrénél veszem észre, hogy jambusait főképp a magyar ritmusra való ügyeléssel osztja be; nyugati sorai egyben hangsúlyos sorok, melyeknek szakaszai és hullámszámai egybeesnek a mondat tagozódásával, a szók hangsúlyának elhelyezkedésével, s ahol ezt nem engedi meg a jambus, annál rosszabb a jambusra nézve. Innen az Ady verseinek erős és diadalmas magyar zamata, innen, hogy e dolgokban elődjéről beszéljek, innen s ugyanilyesminek hagyományokra és szokásokra füttyülő merésztől a Kiss József verseinek buja numerozitása, mely úgy kétségbeejtette az akadémiikusokat, akik az ujjukon utánaolvasták, hogy hiszen nincsenek rendben sem a jambusai, sem a cezurái – mért hangzanak mégis oly jól a versei?! Arany János a világ egyik legszebb versét, a Keveházát próbálta úgy megírni, hogy négyes jambusai egyben 4/4-es magyar hangsúlyos sorok is legyenek. De nem sikerült; ez a csodálatos vers éppen ritmusra egyenetlen. Arany János abban volt nagy, hogy megtalálta a magyar hangsúlyú versnek titkos időmértékét.

(L. még: Ignotus: Válogatott írásai. Bp. 1969. 213–14.)

Magyar Szemle 1906. ápr. 26.; XVIII. évf. 17. sz. 270–71. – Irodalom – Szigénlatlan írás, amelynek szerzője azonban kikövetkeztethetően Hevesi Sándor. A következtetés

alapja jelen írás egyik mondata, amely így szól: „Fertályesztendővel ezelőtt Bodor Aladár verseiről írván, amiatt panaszkodtam, hogy az új érzések beilleszkedtek a régi ritmusok vágásaiba.” S valóban: jó negyedévvél korábban jelent meg a Magyar Szemle 1906. jan. 11-1. 2. számában (28–29.) HS szignóval Az ébredő pusztá címmel Bodor Aladár: Versek c. kötetéről szóló kritika. Ebben a szövegben pedig ez a későbbi hivatkozást megalapozó mondat: „Megdobbannak benne az új vágyak, föl-föltünedeznek az új szépségek – de az új ritmusok és új rimek még nem csendülnek meg.” Mindez meggyőzően bizonyítja, hogy az Adyról készült írás szerzője azonos a Bodor-kritikát készítő HS-sel: Hevesi Sándorral. Szövege:

Egy új poéta

Ady Endre: Új versek. Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság. 1906. Ára 2 korona.

Valaki – persze kritikus az istenadta – kinyilatkoztatta Ady Endréről, hogy „dekadens”, valószínűleg azért, mert ha az ember kritikus, akkor tudnia kell, hogy ki melyik skatulyába vagy fiókba tartozik. Bizonyáságul idézett is mindjárt félucat francia költőt, dekadent és nem dekadent, ami tudvalevőleg a műveltséghez tartozik, mert hiszen a kritikus legyen művelt vagy mi. Szegény Ady Endre hiába írta meg egyik versében: Amíg nem láttok, nem ékesíttek, Nem *rubrikáz*tok, addig: vagyok. Rögtön rubrikázták. Kimondták róla, hogy dekadens, s a művelt magyar olvasó, aki csak a kritikákat olvassa el, de a verseket nem (pedig bár megfordítva csinálná), egész bátran azt hiheti, hogy Ady Endre egy második Szilágyi Géza, egy groteszk, kellemetlen Baudelaire-utánzó, poéta erő és originalitás nélkül. Meg aztán hogy dekadens. Ezt a szót komoly embernek csak nagyon óvatosan szabad kiejtenie – magyarázat nélkül semmi esetre sem. A művelt magyar olvasó nem az irodalomból, hanem a hírlapokból értesült arról, hogy mi a décadence, s nem egy új romantikus hajtást lát benne, az industrializmusnak és kapitalizmusnak, a filiszter moralnak és hipokrizisnek hatalmai ellen föllázadó egyéniséget, melynek túlzásait és elkapotosságát maga a rettentő küzdelem magyarázza: a magyar olvasó a décadence-nek csak útszéli értelmét, rosszul popularizált mottóját ismeri, s ha neki azt mondják valakiről, hogy dekadens, az idegen szót ezekkel a kitételekkel fordítja magyarra: beteg, kiélt, degenerált, malac – annyival is inkább, mert az a kritikus csakugyan nem hízlelésből vagy pusztá jóindulatból írta Ady Endréről, hogy dekadens.

Dekadens, amennyiben egyéni, de éppen mert egyéni, nem utánozza sem Baudelaire-t, sem Verlaine-t. Emlegeti őket, sőt talán tanult is tőlük, én azon csodálkoznám, ha nem őket emlegetné, hanem Hugo Viktort vagy Lamartine-t. Mit szólólnának az olyan operakomponistához, aki nem Wagneről, hanem Donizettitől tanulna? A földolog az, hogy tanuljon és ne utánozzon, mert a talentumos emberek tanulnak, és az ügyes emberek utánoznak. De Ady Vajda Jánostól is tanult, s ezt sem titkolja, sőt költészetének egész programját megcsinálta, s még a gondolkozás alól is fölmenti a kritikust, csak lelkiismeretességet, és ellenőrzést vár tőle. Annyira tisztában van azzal, amit akar, hogy expressis verbis ki is mondja – úgy látszik, hogy jól ismeri a magyar kritikát.

Ennek a költői programnak a veleje és a legnagyobb érdekessége, hogy Ady fanatikusán magyarnak vallja a költészetét. Ez a magyarság – amely Bodor Aladár, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezso verseiben is megszólal – teljesen új valami, és egy csöppet sem hasonlít az Ábrányiék retorikájához, a mostanában is divatozó hazaias költészethez, mely szászorosan elhasznált klisékkel dolgozik. Ez a kultúrsumjazs, vergődő, küszködő magyarság, mely saját magát tépi és szagattja, mely egy ezeréves lélek sebeivel jár a világban, mely csillogó szemmel néz a kultúrával bő nyugat felé, de amely Párizs aszfaltján s a breton tengerparton sem tudja elfelejteni magamagát, ez a magyarság, melynek nincs többé *politikai*, hanem csakis *egyéni* jellege, ez a magyarság, amelynek a Széchenyi lelkéből jutott egy darab örökségül, ez a kulturális és főképpen artisztikus célokért hevülő magyar lélek mindössze pár esztendős jelenség, s annyi érték és szépség lakozik benne, hogy nem lehet elhaladni mellette közömbösen. Talán Vajda Jánosban jelentkeznek ennek a törekvésnek első nyomai, s meglehet, hogy Ady is ezért tekinti mesterének.

Ennek az új magyarságnak a kultúrsumját nehogy kozmopolitizmusnak nézzék. A kozmopolita a soviniztának ellenlábas, s a kultúrára nézve teljesen egyforma értéket képviselnek. A kozmopolita lenézi a hazait, s imádja a külföldit, a sovinizta ugyanezt megfordítva csinálja, s mindkettő meddő és terméketlen. Csakis az ölelkezésük lehet termékeny, még akkor is, ha ez az ölelkezés fájdalomokban gazdag, hiszen van-e termékenyebb a fájdalomnál? A magyar lélek is nem begubózva, nem elzárkózva lelhet magára, hanem csakis a kozmopolita vásár zajában, valaminthogy az ember csak odakünn, a honvágy fájdalomai között fedezi föl, hogy mennyire szereti a hazáját. Még a hazaszeretet is csak odakünn válik pozitívummá. Ady versciklusában – *A magyar Ugaron* – a legmagyarabb versek vannak, amelyeket újabb időkben írtak. A magyar léleknek olyan szívbenyilalló feljajdulásai ezek, amikhez képest az úgynevezett tüzes hazafias költemények csak jámbor iskolai gyakorlatok. Még „A daloló Páris”-ban sem tud szabadulni a hazai földtől. Ott is a magyar Temető, a magyar Ég, a naptalan Kelet jut eszébe. Az a szeretete ez a földnek és a fajnak, mely akkor is megható és imponáló, ha kétségbeesik és átkozódik, mert mégis csak szeretet, és nem – frázis.

Különbözik e versek magyarságát gyönyörűen zengik és harsogják a ritmusai. Fertályesztendővel ezelőtt Bodor Aladár verscíről írván, amiatt panaszkodtam, hogy az új érzések beleilleszkedtek a régi ritmusok vágásaiba. Ady Endre már az új ritmusok embere. Teljesen elvetette azt a régi verselési és rímelési technikát, melyet Makai Emil vitt ad absurdum bántóan tiszta rímeivel és unalmasan hibátlan verslábaival. Ady igazi poéta módjára rájött, hogy a ritmus nem formája, hanem lelke a versnek, hogy a cím csak akkor ér valamit, ha a kettétagolt érzés vagy gondolat forr újra össze benne, hogy tehát a külső, a fonetikai tökéletesség csak talmi varázs, s hogy azt a lüktető életet, amely nélkül a vers nem lehet vers, éppenséggel nem a verslábak garantálják. Az emberek ma általában nem tudnak verset olvasni, talán éppen azért, mert csak olvassák, s nem hallják a verseket. Olvassák el kérem hangosan és lassú tempóban a *Temetés a tengeren* című verset. Olyan természetesen lehet olvasni, akár a prózát, s egy komor gyászinduló méltóságos, széles, hömpölygő munkáját hallani benne. E versek munkája nem a gondosan válogatott rímek összecattanásában áll, hanem a lüktetéseiben változó tempóiban, abban a becsület magyar verselési módban, mely mindenekelőtt hangsúlyos akar lenni, s nem klasszikus, és a jambus kedvéért nem tesz erőszakot a nyelven. Természetes, hogy ez mindenütt nem sikerülhet, hogy formátlanságok, sőt zeneicatlanségek is akadnak még bőven, s ha már kritizálni akarunk, gyöngye vers is van elég a kötetben, túlzások és erotikus szertelenségek sem hiányoznak. Ady Endre tudniillik még fiatal, s ki gáncsolna egy poétát azért a hibájáért, mely legbiztosabban és leghamarabb múlik el.

Levél Brüll Adélnak – [Budapest, 1906. ápr. 28.]. – Lédának írja Párizsba: „A könyvemnek még mindig tart a zaja. Ez sem kell. Ezt is utálok.” (AEI I. 207.)

Huszádik Század 1906. április; VII. évf. 4. sz. 13. kötet 347–51., ill. 351–55. – Szemlék – A folyóirat közös főcímmel két kritikát közöl egymás után: I. után *Godr Pál* [Bürger *Ernö*] szignóval, illetve II. után *Halvány Lajos* aláírással. A közös főcímmel a folyóirat szerkesztője az alábbi megjegyzést fűzte: „Egyszerre vettük e két szemlét, s eltérő nézősükknél fogva érdekesnek tartjuk őket egymás mellett közölni. Az egyik a társadalmi vonatkozásokat, a kollektív lélek lecsapódásait tartja különösen szem előtt, míg a másik inkább a tiszta esztétikai fölfogást tükrözi.” Szövegük:

Ady Endre verseskölete

(Ady Endre. Új versek. Budapest, 1906. Pallas irodalmi és nyomdai részvén yársaság.)

I.

A modern esztétika képviselői, akik következtetéseiket abból a megismerésből vonják le, és tételeiket arra a megállapításra építik, hogy a jelenségek, közöttük az esztétikaiak

is, biológiai tényeken alapulnak, s ennek folytán minden esztétikai folyamatot annak biológiai magyarázatával derítenek fel, és tesznek érthetővé, megállapítják azt a tényt, hogy minden szépérzést keltő jelenség az egyéni vagy generikus élet folyamán kiképződött, nagyobb gyakorlatra és alkalmasságra szert tett idegpályák működésével áll összefüggésben.

Ezt a minden esztétikai működéssel, különösen pedig az esztétikai gyönyörködéssel inhaerens biológiai magyarázatot Jászi a szép fogalmak konzervatívizmusának nevezzi.

A szép fogalmak konzervatívizmusa az idegfolyamatok lassúságából vezethető le, s ez a magyarázata egyszerűsödik annak is, hogy új eszmekörök olyan nehezen kapcsolódnak az esztétikai tevékenység gépezetébe. Fejtegetései további során Jászi arra az eredményre jut, hogy új elvek hirdetése, új ideológiák teremtése sohasem történhet először művészi formában, mivel az absztrakt agyműködés gyümölcsei nem találhatnak esztétikai méltánylásra, amíg az illető eszmekör mellett ki nem képződött egy megfelelő érzelmi velejáró, melynek segítségével elvont és hideg formulából vegetatív életfunkcióvá válnak.

Ezt az esztétikai megállapítást meg is lehet fordítani, s visszafelé következtetve Jászi fejtegetéseiből azt lehet mondani, hogy az a világnézet vagy erkölcsi felfogás, mely költői formában jut kifejezésre, már nem egészen új. Pozitív formulázva a dolgot: ha valamely ideológiának művészi tolmácsolója is akad, akkor az már gyökeret vert bizonyos társadalmi vagy kulturális közösségében összeforradt réteg gondolkodásában.

Így vagyunk körülbelül Ady Endre költészetével is. Az „új versek” igazán újak. Kötött formában nemigen mondták még azt, amiről ezek a versek beszélnek, de már vannak emberek, akiknek Ady Endre lelkükből beszél, csakhogy ez a beszéd náluk még csak az értelem hideg tüzén izzik, míg Ady Endrénél mint érzés vagy erotikum már átment vegetatív életműködésbe, s a költészet életteljes tüzeiben az értelem geometriai síkvonalai azokká a plasztikus formákká rakódtak össze, amelyek összességéből kialakul az olvasó szeméi előtt ennek az új, érdekes és gyönyörű költészetnek képe.

Nézzük meg, mit mutat ez a kép?

*

A versek elé ezek a sorok vannak írva: „E versek mind-mind a Léda asszonyéi, aki kedvelte és akarta őket. Én el szoktam pusztítani a verseimet fogyó életem növvő lázában, mély viharzásokon és poklok tüzeiben. Ennek a néhány versnek megkegyelmeztem. Engedtem őket életre jönni s átnyújtom őket Léda asszonynak.”

Ady Endre nem pózol. Tudatában van a modern ember Szaturnusz-természetének s ez a bevallása kategorikus megállapítása annak a folyamatnak, mely a tudatos költőnél alkotása körén végbemegy.

A szállóigévé vált költői önmérséklet, a fogyatéék-lelkek, -tehetségek takarója nála okos és őszinte ökonómia, de méginkább az eruptív tehetség egyetlen lehető értelmű megnyilatkozása. Az ilyenmű tehetség mibenlétét az ember úgy fogja fel, és értelmét abban látja kimerülni, hogy az eruptív tehetség megnyilatkozásaiban, ez esetben tehát költői termékeiben, egy-egy ilyen kitérés gyümölcseit látja, de sőt az erupciót és az eredményt azonosítja, holott a valóságban az eruptív tehetség kritériumát éppen az Ady Endre idézett sorai szolgáltatják, melyek szerint az ilyen tehetség megnyilatkozásai csak azon gyermekei Szaturnusznak, akiknek megkegyelmezett. Óh vannak még gyermekei Szaturnusznak, csak azok már ott nyugosznak, ahonnan fogantattak. A gyermekfaló szenvedélye itt egyértelmű a tehetség ama passzív formájával, amely az alkotás hevében felszínre vetődő szavakból és gondolatokból kiválogatja, amire szüksége van, a többit elhullatja. Ezért nincsen Ady Endre verseiben semmi bántó halmozódás, semmi fölösleges értelemkomplexum, semmi, aminek helyére valóságos szó férhetne.

De nemcsak ez az értelme nála a tehetség passzív formájának. Van benne valami tevőleges életműködés is, valami a modern aszkézis gyötrelmes gyönyörűségeiből. Az anyafölddel való rokonság átvitt értelmű érzésére kell gondolnom, amikor így elképzem-

lem, vagy talán érzem is, amint az ember egy keresztfátlan, kriptátlan temetőt hord magában, ahova koraszülött ötleteket, színükhagyott, elfonnyadt gondolatokat és magukbaroskadt érzéseket földelt egymás tetejébe, ahol elvágta útját sok-sok teendőnek, nyakát szegte egy pár ostoba, de boldogító óhajtasnak, ahova egy darab jövőt temetett, hogy helyette egy másíknak egyengesse gyomlálatlan útjait.

Nem tudom, Ady Endre versei közül a meg nem írtak értéke vajon nem haladná-e meg a megrögzítettek értékét. Nem tudok itt mértéket alkalmazni, amint hogy nem tudom elképzelni, milyen is volna ma minden kultúra képe, ha azok a gondolatok, alkotások és feltalálások kerültek volna temetőbe, amelyeknek ma örülünk, s az elhantolt vagy még nem ismert gondolatok, alkotások és feltalálások határoznák meg életviszonyainkat.

De Ady Endrénél nem is kutatom most ezt a lehetőt, vagy már nem lehetőt, csak örülök annak, ami belőle már megvan.

Hadd nézzük, miben áll Ady Endrének ez a meglévő – ismerjük el nyíltan – értéke. Itt van mindjárt erejének tudata és jelentőségének – mert az is van – csalhatatlan érzése: [Idézi a *Góg és Magóg fia* c. vers 5–8. sorát.]

Ezt a strófáját és *A magyar Ugaron* ciklus verseit a jobbmeggyőződésű és a hazafiság szent lángjától pirosuló nyelvek véresre ostorozták. Magam is hallottam egy országos-nevű kislaludysta költőnk szájából a szentenciát, hogy: „Van benne poétaság, csak ellovalta a dolgát azzal, hogy odaadta magát a hazafiatlan iránynak. Nem lesz belőle soha semmi se.”

Hogy mi fáj a derék úrnak, és mi fáj még sok más ilyen nem kevésbé derék úrnak vele együtt, az elég világosan kitűnik az idézett szavakból. Ez igaz is, Ady Endre verseiben nincsenek buzogányos buzdulások, farkasbőrös fogadkozások és kacagányos káromkodások, de az ő dala

...ha elátkozza százszor Pusztaszer,
Mégis győztes, mégis új és magyar.

„Nem lesz belőle soha semmi se”? Ezt egy kissé meg kell gondolnunk. Az eljövendő dolgokat valamiképpen mégiscsak a meglévők határozzák meg, s a tehetség fejlődésének folyamatosságát Ady Endrénél csakúgy tekintetbe kell vennünk, mint akármilyen más fejlődési processzusnál; s itt sovány vázát akarom adni annak, ami Ady Endrében már meglévő, és megkísérlem néhány odavetett vonással megrajzolni hogyan kapcsolódik bele Ady Endre költészete a mi sok tekintetben különös, végső következéseikben azonban haladásellenes viszonyainkba. Arra nem lehet kiterjeszkednem, mik az okai kulturális elmaradottságunknak. Egyszerűen meg kell állapítani a tényt, hogy ezek az okok társadalomstruktúrai természetűek, s hogy a társadalmi fejlődés lassúságánál fogva legalább a mi szemünkben valami állandóság bélyegét nyomják a társadalmi viszonyokra.

Ha most már Ady Endre költészetét társadalmi vonatkozásaiban vizsgáljuk, úgy azt látjuk, hogy egy félig-meddig strikt és egy generáció életén belül állandó kultúrállapottal egy vele időben összeeső, de mégis külön, és ami a fő, teljes genezissel bíró kultúrfolyamat áll szemben. Ez a külön geneziséű folyamat az alkotótehetség fejlődése, amelynek fonálát az említettem országos nevű kislaludysta lelkész-költő Ady Endrénél egy kijelentéssel egyszerűen elvágja.

Pedig Ady Endre költészetével mint társadalomfejlődéstani jelenséggel lehet számolni, s amennyire be lehet raktározni a Dalmady Győzők és Lampérth Gézák „költészetét” bármelyik irodalmi korszak fiókjaiba, ami azt jelenti, hogy ezek az urak a tiszta lirizmus leple alatt mindvégig idegenek tudnak maradni a társadalommozgató kis és nagy eszmékhez, olyannyira elválaszthatatlan az Ady Endre költészete egy kis csoport ember, a Holnap szomorú hőseinek és áldozatainak vergődésétől, békóba vert vágyaitól, lekötött karú, meddő munkájától.

Ady Endre tudatában van ennek és öntudatossága nyomán kifejeződik benne ennek a társadalmi mostohaságnak és saját tehetetlenségének költői megformálása. Hadd írjam ide ezt a két strófáját:

[Idézi *A lelkek temetője* c. vers 1–8. sorát.]

Ady Endrének testvérei is vannak. Őh, sokan vannak ezen a „halálszágú, bús magyar rónán”, akik nem születtek be egyszerűen a társadalmi szituációba, s akik nem hajlandók a maguk külön genezisést, tudatos és gyönyörthozó fejlődését felcserélni, vagy akárcsak azonosítani is a lassan cammogó és sok késleltető faktor közrejátszása folytán fáradt társadalmi fejlődéssel, akik a „kor hívó szavában” már csak a múlt visszhangját hallják; s akiknek saját és bensőséges beszéde a nagy általánosságnak bizony még a jövő zenéje. Ezeknek szószólója Ady Endre.

Valami érthető és természetes öndivinációféle kristályosodik ki verseiből. Ha nem volna ennek az önmaga fölé helyezkedésnek olyan határozott társadalomgenetikai aláfestése, talán neveltséges is volna. De Ady Endre tisztában van magával, és van látó szeme a környezete számára is. És van benne egy jó adag prófétatermészet is, amely nem jóslásokra pazarolja erejét, hanem megelégszik világfelfogása nézőpontjainak időben való előrevetésével.

A jövőből nézni a jelent, belehelyezkedni a holnapba és onnan glosszálni a mátt, ez volna ennek a különös látnoki tehetségnek kritériuma. S ehhez a mások fejlődését megelőző magasabb potenciájú fejlődés kell, mely elébevág az úgynevezett természetes fejlődésnek (ha természetes fejlődés alatt az általánosság, vagy mondjuk az univerzum lassú továbbképződését értjük), s amelynek hatványozott individualizmusú illusztrálását adják a nietzschei sorok:

Nimm den Kranz hier mit hinauf!
Wirf ihn höher, ferner, weiter,
Stürm empor die Himmelsleiter,
Häng ihn – an den Sternen auf!

Nagyobb potenciájú fejlődés! Kancsalul és gyűlöléssel néznek reá itt, a hiábavaló erőfogyasztás országában, ahol a távolbanézőre rásütik, hogy rövidlátó, s ahol a makrancos csökönységet erős akaratsnak és rendületlen kitaratsnak hívják.

Itt még erősen behunyják a szemüket az emberek, amikor a megszokottnál más kép kerül elübük, és fojtás van a fülekben, ha nem úgy szól a dörgés, amint talán szeretnék.

Az ilyen embereknek persze dekadencia, különösség és brutalitás az, ami Ady Endrében magasabb potenciájú fiatalság, szépség és erő. Márpedig az ő verseiből ezek szólnak, s az olvasót az az érzés fogja el, hogy itt megtörténik a beváltása sok olyan mulasztásnak, melyet hosszú századok követtek el. A versek eleitől végig tanúságot tesznek arról, hogy ez a költészet a kultúrlélek reinkarnációja.

S itt egy észrevevésnek kell helyt adnom. Ez az észrevevés arra vonatkozik, akármennyire új és egyéni költészetében, mégis csak a társadalmi viszonyok alakulása folytán jut Ady Endre ahhoz a jelentőséghez, mely költészetét a magyar művelődéstörténet egy talán csekély, de a jelen körülmények között feltétlenül konstataálható dokumentumává teszi. Ady Endrének tudatosan vagy öntudatlanul szerepet juttatott ebben a művelődéstörténelemben az a természetes, mondhatni időbeli munkamegosztás, amelyben minden haladás lényege kifejezésre jut.

Még egyet: Ady Endre költészetére, amint az egynémely finomságból ki-kivevődik, rányomja a bélyegét egy patológiai paradoxon, a fiatalkori marazmus. Ez a paradoxon ott bujkál egynéhány félelemtől vacogó versben, ahol a vágyakozást megöli a beteljesüléstől való rettegés. Szerencse a dologban csak az, hogy e speciális patológiai jelenség fejlődése visszafejlődés, s csak addig tart, amíg az ember hozzávénül. Együttjár az ifjúvén tehetségek, a korán megérett lelkek fejlődésével, s Ady Endre az idők folyamán csak úgy el fogja vetélni, mint még egyet-mást, ami fiatalságával korrelatív.

Az énrzés túlsága, a végsőkéig feszített individualizmus, mely most verseiben tobzódik, le fog hűlni addig a fokig, ahol kezdetét veszi az átfogó, nagy objektivitás, ahol már ösztönné vált minden, ami ma még intellektus. Ady Endre fiatal. Az énrzés mellett

fel-felzaklatja az olvasót a teérzés hangja. Még érzi az asszonyt, az asszonysejtés nem vált még benne asszonyirtózáttá. Talán nem is fog.

A meddőségük még nem szülte meg, de el fog jönni a gyermek:

[Idézi *A mi gyermekeink* c. vers 21–25. sorát.]

Ennek a gyermeknek már mindenki hódolni fog. Ezt a gyermeket várjuk.

II.

Egy-egy kiváló újító műveinek olvasásakor felkiáltunk: Ez a valódi költészet! Ez az igazi, egyetlen költészet!

Hiába neszel föl egy kis meggondolás után a mindannyiunkban szendergő történelem-filozófus, hiába futnak el szemünk előtt a múlt jól ismert századai, hiába hangzik fel mindannyiából ugyanez a kiáltás, mi is el akarjuk mondani azt, amit elődeink mondtak:

„Ez a valódi költészet! Az igazi költészet, az egyetlen költészet!”

Oly szívesen ringunk el e drága csalódáson, hogy nem bánt még annak biztos tudata sem, mennyire szánelmasok leszünk egy kérsé kor rajtuk mosolygó szülőttei számára. Csupa dacból, nekünk oly jóleső, oly hízelgő dacból, hallgatjuk el a józan kiegészítést, mely bár be se vallya, ott lappang sejtésünkben, hogy ez a költészet azért valódi, igaz és egyetlen... mert a mi költészetünk.

A *Mercur de France* íróinak vagy új német költők műveinek olvasásakor akárhányszor kell történelmi érzékünkhöz apellálni, s összehasonlításra fölidézni nagy elhunytak árnyát, hogy a mai nap anyyi rokon ideghűrt megrezegtető tehetsége felől a reánk gyakorolt percnyi – sőt állandó – hatásuktól független ítéletet mondhasunk. Soha eddig modern magyar költő ily helyzetbe nem juttatott bennünket! Ha új költőink bírálója árnyakat idézni a múltba tekintett, akkor ez nem azért történt, hogy eredetiséget mérjen eredetiséghez, hanem hogy megállapítsa, kinek hatása alatt áll az epigon. Csupán Petőfiről vagy Aranyról, néha egy-egy idegen költőről, Victor Hugóról vagy Heinérről lehetett szó; Baudelaire torzító is már feltűnedeztek. Mindannyiok közt csak Arany utánzói jártak jól. Az ő szözloma gondjának, csinjának, fordulatainak, versidomainak, az általa megteremtett vagy meghonosított műfajoknak elváltozása bár kisebb eredetiségben gyakran jelentett tiszteletre méltó félsikert. Félsikert sokszor – de egészet soha.

Akit melléje állíthassunk, az legyen oly eredeti, mint ő, s ennek első feltétele, hogy térjen el Arany útjáról; legyen hűtlen hozzá mindenben; más legyen a gondolkodása, más a tárgyköre, más a nyelve, más az érzése!

Ezt tudták sokan! De jaj volt a lázadóknak! Botlás lón minden léptük! Hárman vannak egyelőre Petőfi–Arany hűtlenei közt, kiknek nevét, ha nem is sikerükért, de legalább művészi törekvésükért meg lehet említenünk – s e hárman: Csizmadia Sándor, Erdős Renéc és Ady Endre.

Csizmadia Sándor újítása artistikus szempontból alig jelent valamit: csupán a tartalomra vonatkozik. Ahol a márciusi ódagyáros hazát mond, ott ő május elsején népet ír – ahol amaz Ausztriát, Bécsset, ott ő gyárat, tőkét emleget, azaz fenyeget. Lelkes verseinek külső és belső alakja miben sem különbözik a középszerű burzsoá költőtársaiétól.

Erdős Renéc is mindenekelőtt kihívó tárgykörével akar hatást elérni, de nála a mérész eszmék merész képeket, szavakat, formákat sodornak magukkal. Igaz, hogy verseinek javarésze merő dilettantizmus, lépten-nyomon másodrangú honi költők hatása észlelhető rajtuk, mégis megkap egyipár sikerült versének mélyen szenvedélyes lírájával. Dalainak különben oly szerencsétlen második gyűjteményét is a büszke tagejtésű bevezető költemény teszi érdekessé.

Többet lát, több hangneme van, ismeretlen ábrándlehetőségek felé vezet határozottabban, sikeresebben, bárha számitással, legalábbis némi modoros negélyvel újít, egyéniségén franciák nyomaival, mégis tele erős faji sajtásokokkal, a magyar hólnaphoz (külföldön ez már tegnap) legközelebb áll, a legbátrabb és leghetségesebb reformer: Ady Endre.

Fellépése megnyugtat nyelvünk fejlődésképeségében, megnyugtat arra vonatkozólag, hogy lehetünk modernek (bocsánat ez elköpattott s oly keveset kifejező szóért), mint Dehmel, s maradhatunk magyarok, mint Arany. Hisszük, hogy a kifejezhetlenség fogalmát Ady vagy tán valaki más ki fogja törölni szótárainkból.

Ady kötetének utolsó versét programnak tekinthetjük:

[Idézi az *Új vizeken járok* c. vers 5-8., 13-17. sorát.]

Tekintsünk mindenekelőtt oda, ahol Ady tényleg új: hazafíui lírájára. Megszoktuk pár évtized óta, hogy honfidalaink vagy fitymálós göggel dicsőítik a nemzetet, vagy pedig alkotmányserelmeken búsonganak. A Lajtán túl senki sem tekint: mintha elfelejtették volna, hogy még legnagyobb, legeredetibb költőink is sokszor fordultak ihletért nyugatra. Az epigonok dölyfös nemzedéke a hazafiságot elzárkózással azonosította. Ennek eredménye lón lassú elzárulásunk.

Ady újra kitár kaput, ablakot:

[Idézi a *Góg és Magóg fia* 5-8. sorát.]

De ha aztán körülnéz e hazában, nyugtalanság, kínzó idegesség fogja el, s a honi félműveltek, félművészek világa undorral tölti. Kivágyik, s érzi, hogy minden idege ide tapad – menekülni óhajt, s amellet tisztaban van avval, hogy csak itt érezheti magát jól. Ki ne ismerné ezt a fájdalmat? Ady a dicsőség, hogy elsőnek ad neki hangot. Ez a költő, ki csodálatosan szép két sorban mondja:

A szívem egy nagy harangvirág
És finom remegések az eröm...

ez a költő tudja, hogy a

Gémes kút, malom alja, fokos,
Sivatag, lárma, durva kezek,
Vad csókok...

országában, a Tisza partján egyelőre nincs mit keresnie. Ő itt egyedül jár, mint „szűz ormok vándora”. Ha mégis emberek közé vegyül, a szívében növő virágot lelegelik a csordanépek; ha egy nótát tud, mihelyt:

A piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott vagy füttyörészett.

Ki ne gondolna Petőfi juhászára? A hangulat ugyanaz. Persze, hogy itt juhász helyett „kúnfajta, nagyszemű legény”, „kínzottja sok-sok méla vágyanak”, Párizsból hazatért Baudelaire-tanítvány lelke telik meg búval, keserűséggel. Ennek a szenvedésnek nem a botsuhintás némaságában erős pátozsa felel meg, hanem könnyelműn szétoszlik káromkodásban, füttyszóban. De azért ebben a szitokban és füttyben is több a magyaros energia, mint „tilinkós álparaszt”-jaink, szalon-kurucaink összes énekeiben. Ady a hazafias lírába új erőt önt úgy, hogy nála frissen hatnak a történelmi emlékek is. Bevalljuk, hogy mi Árpádot és az összes honfoglalókat a költészet számára elveszetteknek tartottuk. Tönkrelalolták, agyonprogrambeszélték, végig-vezércikkezték őket. S íme most „Pusztaszer” újra jelent valamit, a szimbólumokká ernyedő harcos apák erében vér kering, amint felrobognak Ad fiának dallamosan hívó szavára.

Kár, hogy Ady magyar énekeibe belevegyül valami Baudelaire naívvul félreértett sata-nizmusából, ő nemcsak civilizációt vár, hanem annak átkát is kéri e szűzi földre.

Fáradt embereket akar. Neki ez az ország nagyon is egészséges. Őt bántja itt a

Betelő a vágy, testes az álom

u ■lk, mely

ölel, terem és megpihen

és vágyik vissza a városba, az *urbisba*,

Oda, hol egymás öldöső fele
A Csóknak és Termésnek istene.

Hozzánk minden későn ér. Baudelaire-t már rég kiheverték odakünn; egy új nemzedék életeskedő zaja váltotta fel az ő életundorát; pogány nyugalma öröm, az ő középkori borzalmakba vegyített, irtózatossáknak festett, de tulajdonképpen oly emberi gyönyöreit és vágyait. Ady még a morbidézssá hangulat kacér játékainál tart. Az igazi modern érezné a beteljesült vágy poézisát – és nyugodtan, szeretettel vagy legalábbis humorral fogadná a valóságot, pusztástól, csordástól – s hogy azt az ártatlan ruhadarabot is említ-sük, mely Adyt annyira ingerli – gatyástól.

A sátán-maszk, az ördögi vonás Ady fiatal homlokán szintén Baudelaire-é. Egy szépen kezdődő dalban elmondja, hogy a magyar ugaron miért énekel, pedig jól tudja, hogy

Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik,
Rokkanva ér el az éjszakáig.

Ám néha mégis szóljon az ének
Bús ég-vívásnak, átok-zenének,
Csalogatónak. Hadd jöjjön más is.

Rokkanjon más is, pusztuljon más is.

Csinos? Nemde?

De fejünkét rázzuk – tán mosolygunk is hozzá. Pedig 1860-ban az ilyesmire azt mondták, hogy démoni, és borzongtak belé.

Még több a *Fleurs du Mal*-ból kiszívott hímpor Ady szerelmi lírájában. Benne van mindaz, amire régi francia bohémek megszoktatták, s amiről hála Istennek új francia bohémek leszoktattak ismét bennünket. Sikoltva, marva széttépett bársonytest, a költő lelkéből felcibált szüzi árny telefröccsentve tintalével, vérrel, gennyel, könnyel, epével stb., stb. Ez Ady munkájának holt része, mellyel nem érdemes foglalkozni. Kár, hogy kötetében e „holt rész” egyszersmind a nagyobbik; ez megnehezíti közeledésünket feléje. Az értékes darabok csak hosszú s bizony eléggé kínos böngészés után kezdenek kiválni. Annyi eredetiségre, mint a fajszeretet és fajgyűlölet lírájában, *A magyar Ugaron* című ciklusban, schol sem találunk. Igaz, hogy legjobb versei másutt vannak! De ezek a legjobb versek kevésbé meglepőek – legalább az olyan számára, ki a francia újabb lírát is ismeri. Az ember Maeterlinckre gondol *A vár fehérré asszonya*, Baudelaire-nek „A Sátán litániái”-ra az *Ima Baál Istenhez* olvasásakor s Yvette Guilbert programján valamely dalra vagy a német *Überbrettell*-gyűjtemény verseire, ha Ady parádés darabját, a *Harc a Nagyúrral* címűt olvassa. Magyarul mindez nem volt még; ezért megvan a maga jelentősége, mely e versek tulajdonképpeni értékétől független. Különösen a *Harc a Nagyúrral* tökéletes a maga nemében. A kötet egyetlen verse, melynek sikerült kompozíciója, melyben nem a formába szökken vagy ami Adyval gyakrabban történik, az érzésbe vagy ötletbe húzódik az erő, hanem amelyen elömlik egészen. E versben a nyelvi merés majdnem mindenütt sikert jelent; a mérték is dallamosan érzékít, fest, kifejez.

Midőn a kötetet felreteresszük, bennünk élnek még *A másik kettő*, a *Héja-nász az avaron* s *A Gare de l'Est-en* című költemények. Azután imitt-amott egy pár sor, egy-egy kifejezés, egy-egy szándék... A szándék, a művészi akarás, mely egyelőre jelentősebb, mint a mű. Ne feledjük, hogy úttörő van előttünk; úttörő, kinck már pusztá kísérlete is érdem. Aki emlékszik a vidéki újságíró első kötetére, s látja a nagy haladást, az remélheti, hogy

Ady saját útján célt is fog érni. – Még nem az, akit várunk, de lehet, hogy azzá válik. Egyelőre János szerepe az övé, kiről írva vagyok, hogy nő szülötte, egy se nagyobb próféta, de Isten országában a kicsi is nagyobb, mint ő.

(L. még Hatvany I. 11–17.; ua. 1974. 11–16.; ua. 1977. 9–14. Adyról szóló írásainak összegyűjtésekor Hatvany Lajos magyarázó és korrigáló jegyzettel látta el ezt az ÚjV-ről szóló kritikáját. Elmondja, hogy mint a Huszadik Század „másik cikk”-ének szerzője tévedett. „Szégyenszemre vallom be – írja –, hogy annak idején még a magam egyoldalúan esztétikai fölfogását is ferde tükörben tükröztem; – vagyis hogy tévesen ítéltem Ady-nak első számottevő kötete, az *Új Versek* felől, melyben néhány erős vers mellett – úgy éreztem – többségben vannak a gyöngék. Annyira félreértettem az új költőt és annak *Új verseit*, hogy a kortársaira, sőt mi több: az egész teremtésre és a teremtményeire kimondott nagy átkából (*Rokekanjon más is, pusztuljon más is*) nem hallottam ki egyebet, mint egy Medgyaszay-nak való sanzont, melyről csak ezt az értetlen és tiszteletlen kérdést találtam föltenni: Csinos? Nemde?” (Hatvany I. 519.)

Világosság 1906. május; III. évf. 5. sz. 78–79. – Székely Artur

Ady Endre: Új versek. Pallas, Budapest, 1906. Körülbelül másfél éve tűnt föl Ady Endre, és azóta mélységes gyönyörűséggel olvassuk az ő vasárnapi verseit mi, magyar modernnek. A spiszek, akik a divatos: csinos szavú, de tartalmatlan költőkért lelkesednek, értelmetlennek, zagynának, erkölcstelennek mondják. És igazuk is van. Ady Endre nem az ő emberük. A mi költőnk ő, akik sóvárogva várjuk azokat az eljövendő időket, amelyek fölszabadítják az embert a társadalmi hazugságok, az elfogultság, a balítéletek nyomásztó igájából. Az új, a modern kultúremler költője Ady Endre, és nem csoda, ha érzéseit a közpáni emberek nem tudják átérzeni, és megérteni. A legérdekesebb és legértékesebb egyéniségek közül való. Lelki világával, boldogtalanságával, szenvedelmének mindent megemésztő tüzevel érdemes foglalkozni. Önála a szerelem nem közönséges élettani szükségesség, hanem lobogva égő, mindent átható szenvedelem. A *Léda asszony szoltárai* meghatóan tükrözik vissza ezt a vergődő, gyönyörűségekre szomjúhozó és a sohasem teljesülő vágyakozásban meg-megégő lelket. Némelyik versét szinte mámoros fővel, remegő kézzel, a csókok tüzeiben vetette papírra. Más verseiben párjának szenvedését áhitozza. Ezek az ő legkülönösebb versei, és ezek tetszenek a legkevesebb embernek. És megvallom, én is jobban élvezem azokat a költeményeket, amelyek mentek ettől a kegyetlen gerjedelemtől. Nagyon szép pl. a *Meg akarlak tartani*, *A vár fehére asszonya*, a *Félig csókoló csók*, a *Héja-nász az avaron*. A legjobban megkapja az embert *Az utolsó mosoly* egyszerű nyelvével, fájdalmas, népies melódiájával.

A magyar Ugaron c. ciklus szomorú kulturális viszonyainkat, elmaradottságunkat, kelethez minden tekintetben való közelségünket jellemző beszédes vonásokkal. Ady Endre érzi a legjobban, mint nehezedik rá minálunk minden nagyra, zsenialírisa a dzsentinek kultúrelles pöffeszkedése. Egyik legszebb verse, *A Hortobágy poétája*. Négy, szinte semmit se mondó strófa, de aki megérti, annak minden vezércikknél többet beszél, „kúnfajta nagyszemű” legény a hortobágyi költő, aki

[Idézi *A Hortobágy poétája* c. vers 9–16. sorát.]

Ady Endre nem tud beleilleszkedni a mi egyéniséget nem tűrő körülményeinkbe, a botos ispán-uralom átkát rettenetesen érzi. Verseinek szomorúan vissza-visszatérő sóhajtása: a magyar ugar *Az Ének a porban*, *A krisztusok mártíra*, *A lelkek temetője*, *El a faluból*, *A Tisza-parton*, *az Elűzött a földem* c. költemény mind tele van fájdalommal, mértetetlen keserőséggel, a szolgaság gyűlöletével, lemondással.

A daloló Páris c. sorozatban elvagyódik tőlünk költőnk Párizsba, a művészetek és örömeik városába, ahol hosszabb ideig tartózkodott. *Egy párisi hajnalon*, *A Gare de l'Est-en*, *A Szajna partján* emelhető ki ebből a ciklusból. A negyedik verssorozatban előttünk áll a „szűz ormok vándora”, aki meredik magaslatokon, havas hegygerinceken új utakat keres. Meghatva szemléljük küzdelmeit, szenvedéseit. Legmegindítóbb vergődése a *Harc a Nagyírral* c. darabjában.

Fülébe – maga mondja – „még ősmagyar dal rivall”. Nem szereti a képeket és nem is használja. Egyszerű formáival éri el a legnagyobb hatásait, új jelentőséget kölcsönözvén szavainak. Ady új csapást vágott líránkban. Manapság még kevesen olvassák, még kevesebben értik meg, de előbb majd az az idő, amikor nagyon sok ember szívének húrjait megrezgeti az Ady Endre húrja.

Bácskai Hírlap [Szabadka] 1906. júl. 29.; X. évf. 175. sz. 9. – Irodalom – (Cs. G.) [Csáth Géza]

Friss könyvek

[...]

Az első esemény volt Ady Endre verskötete: az *Új versek*. Valóban újak. Sokan gyűlölik ezt a fiatal költőt. Magam is fél évig nevettem a rigmusait, de mióta benéztem a *fiókjába*, nagyon szeretem. Igazi egyéniség. Bredeti tudniillik. És a világon senkit se utánoz. Ma már nagyon sokan rajonganak érte, de ehhez majd nyolc év kellett. – Eleinte kizárólag ütötték. Azután dicsérni kezdték. Ebben az évben végre az „Új Idők”, a „Huszadik Század”, „A Hét”, a „Magyar Szemle” egyértelműen emeltek kalapot előtte, a napilapok hasonlóképp.

[...]

(A cikk elején hosszabb általános elmélkedés található, majd ezt követi az Adyról szóló passzus, utána pedig körülbelül hasonló terjedelemben még három könyvről ír.)

(L. még: Csáth Géza: Ismeretlen házban. Újvidék, 1977. 374-81.; az Ady-passzus: 376.)

Budapesti Szemle 1907. [augusztus] 131. kötet; [évf.-jelzés nincs] 368. sz. 312-14. – Értesítő – b. m. [Berki Miklós]

Ady Endre: Új versek

Budapest, 1906. Pallas kiadása

Ady Endre verseinek elsősorban önéletrajzi értékök van. Ady Endre ugyanis a következő dolgokat mondja el magáról: hogy először is ő Góg és Magóg fia, s az *Ad* nemzetségből származik. Másodsor az a költői vér, mely az ő ereiben csörgedezik, nem elég friss és élénk. Evégből Párizsba kellett mennie, hogy ott beoltsa magát a Baudelaire és Verlaine költészetével. Azóta Ady Endre magyar Baudelaire-nek képzel magát. Könyvének az a címe, hogy *Új versek*, se többet, se kevesebbet nem jelent, mint hogy ilyen verseket magyar nyelven még senki sem írt. Végül van egy asszony, akit ő Léda asszonynak nevez. Neki vannak ajánlva az új versek, mert a szerző szerint Léda asszony „szerette és akarta őket”.

Van azonban az új verseknek más érdekességek is. Nemcsak Ady Endre életéből tartalmaznak adatokat, hanem egyúttal egy új költői iskolának is ouverture-jei. Legalább Ady Endre ily célból írta őket, s így mintegy a jövő zenéjét alkotják. Ámde ezeket a verseket nem a természet és az élet sugalmazta, hanem azok a szabályok, melyeket a Baudelaire iskolája állított fel. Valódi elméleti versek, vagyis oly példák, melyek a modern poétika elméleteinek igazolására szolgálnak. A költészetnek öröktől fogva egyetlen forrása van: tudniillik az emberi lélek, nem pedig a poétika. Ady Endre mintaképei, Verlaine s Baudelaire is abban a véleményben voltak, hogy nem a vers van az elméletért, hanem a versekből jő az elmélet, de tagadhatatlanul vannak költők, festők és színészek, akik összes ihletüket a költői, festői és színjátszó iskolák elméleteiből merítik. Micsoda gazdag lélek, melyet már egy oly gyenge szellő is megmozgat, mint az elmélet! Mily érzékeny művészi mérleg, mely porszemtől is félrebillen!

Így gondolkozik Ady Endre, aki lehetetlennek tartja azt, hogy valaki másképpen is

gondolkozhasnék, mint ő. Pedig akadhat az *Új verseknek* olyan olvasója is, aki ellenkező véleményen van, s az egész kötetet e szavakkal teszi félre: Mily szegénység, ha valaki arra szorul, hogy elméletekkel villanyozza fel magát! Mily szűkkörű érzelmi élet, mikor valaki csak olyasmit lát meg, aminek meglátását bizonyos szabályok előírják vagy engedélyezik, bármely meglepő, különös és bizarr dolog is ez. Kétségtelen, hogy a művészből semmit sem lehet kizárni bizarrsága miatt, de vajon művészet-e az, mikor valaki csak a bizarr elemeket hajhássza, s nem is belső ösztönből, hanem csak szeszélyből vagy külső nyomás alatt? Verseket mindig szoktak mesterségesen tenyészteni, de mindeddig még egyetlen egy mesterségesen tenyészített vers sem nyert halhatatlansági polgárjogot.

Ady Endre új verseiben a bizarrság, merészség, sejtelmesség csak látszat, és arra szolgál, hogy az ihlet hiányát leplezze. E törekvés, megengedjük, hogy öntudatlan, de oly szemebetűnő, hogy az ember sokáig habozik, vajon komolyan vegye-e Ady Endrét és az *Új verseket*? Nincs jogunk kétségbe vonni a szerző művészi szándékainak komolyságát, s igazságtalanok volnánk, ha nem igyekeznők elfoglalni azt az álláspontot, melyre ő helyezkedett. Annyit az új versekből okvetlenül ki lehet olvasni, hogy mit akart velők a szerző.

Ki akarta szélesíteni a szerinte már elavult régi költészet tárgykörét. Az új tárgykör számára új hangulatokat és új formákat keresett. Ritmusaival a gépek robajának, a kerekek kattogásának, az egész modern élet zakatolásának visszhangja akart lenni. Ilyesmit évtizedek szoktak végrehajtani, de nem fér kétség ahhoz, hogy egyetlen ember is végre ne hajthatná? De vajon végrehajtottat-e Ady Endre?

Az a törekvése, hogy új tárgykört teremtsen, már önmagában hordja a sikertelenség csíráját. Miről lehetne még írni, amiről Homérosztól Verlaine Pálig ne írtak volna? A tárgyak tehát maradnak, csak a költői világfelfogás változik. A kérdést tehát így kell föltennünk: van-e valami új és vonzó az Ady Endre költői világfelfogásában? Léda asszony iránti szerelme, a párizsi élet, a magyar puszta s a bohém Budapest: egyik sem új dolog, s a szerző rájuk vonatkozólag inkább a közfelfogást tolmácsolja, és semmi egyéni világitással nem vonja be őket. Léda asszony, úgy látszik, viszonzozza a költő szerelmét, s ez igen örvendetes dolog; Párizsba mulatni és művészi szomjukat oltani járnak az emberek; a magyar puszta és a bohém Budapest leírásában egyetlen meleg színt sem találunk. Újnak mindez csak azért látszik, mert a szerző kódbe burkolja. Ehelyett egész lajstromot lehetne összeállítani azokról a költői képekről, melyek az első lehelletre szét hullanak, mert csupa ellentétes elemekből állnak: mint például az a hegy, mely aknákkal van átfúrva, s az aknákat azok a lányok alkotják, akikkel a szerzőnek viszonya volt; azokról a kifejezésekről, melyek mögött egyetlen gondolat sem rejlik; arról a szófüzésről, mely mindenről inkább tanúskodik, mint arról, hogy a szerző Párizsban művészi-leg iskolázta magát.

Mint mikor kórón és bogáncson keresztülhatolva egy-két ibolyát találunk, az *Új versek* közt is akad néhány sikerültebb, mint *A könnyek asszonya*, *A fehérszűz*, *Az én menyasszonyom*, de ezek sem lépik túl a középszerűség mértékét. Se a hangulat, se a költői nyelv nem emelkedett, és főleg marad, vajon vállalkozik-e mindenki arra, hogy tuskétől és bogáncsoktól engedje magát megvéreztetni egy-két szál fonnyadó ibolyáért?

d) *A költő életében megjelent további ÚjV-kiadások és ismertetéseik*

Második kiadás. Nagy Sándor címlapjával (borítójával és rajzával). Bp. [1908.] 1909. Pallas. 127, 1 l.

Független Magyarország 1908. nov. 29.; VIII. évf. 286. sz. 17. – Tudomány és irodalom – Szignálatlan

Új versek. Ritkaság nálunk, hogy egy verskötet két kiadásban is megjelenhessen. Ady Endrével pedig megessett ez a csuda. A „Vér és arany” címmel kiadott kötete előtt megjelent „Új versek” kerül második kiadásban a könyvpiacon. Az a nagy szeretet, amellyel Ady irodalmi működését fogadják, biztosítja, hogy a második kiadás is hamarosan az első sorsára jut: elfogy. A kötet, amelynek bolti ára négy korona, minden könyvkereskedésben kapható.

Szil 1908. dec. 3.; XXVI. évf. 49. sz. 5. – Különfélék – Szignálatlan

Az Új Versek második kiadása. Manapság az írók egyre arról panaszkodnak, hogy a közönség komoly, irodalmi nivójú könyvet egyáltalán nem vásárol, a kiadók pedig egyértelműen azt vallják, hogy ha a tankönyvek és detektív-regények nem volnának, akkor nem tudnának megélni se. Ilyen viszonyok között valósággal irodalmi esemény, ha egy két és félévvel ezelőtt megjelent verskötet teljesen elfogy, s még nagyobb dolog, ha új kiadás készítését érdemesnek tartja a kiadó. Ady Endre munkatársunknak egyik verseskötetét, az *Új Versek*-et érte ez az irodalmi viszonyaink között ritkaságszámba menő sors, melyből a Pallas irodalmi részvénytársaság most, a karácsonyi könyvpiacon új kiadást készítettett. Hisszük, hogy a verskedvelő magyar közönség ez új külső formájában is szívesen veszi a régi verseket, melyek Nagy Sándor művészi címlapjával 4 koronáért minden könyvkereskedésben kaphatók.

VÜ 1908. dec. 6.: 55. évf. 49. sz. 1000. – Irodalom és művészet – Szignálatlan

Új versek. Ady Endre régebbi, mintegy három évvel ezelőtt megjelent verseskönyve most második kiadásban látott napvilágot. Ez az a könyv, amellyel Ady benyomult az irodalmi diskusszió körébe, mint a mai irodalom egyik legérdekesebb tagja s olyan heves viták központja, amilyeneket ez a mai nemzedék még nem látott. A vita azóta sem szűnt meg, a hullámok még zajlanak, s ellenfelek, barátok minduntalan visszanyúlnak az *Új dalok* könyvéhez. Az új kiadás most jőkor jön, mert akinek az első kiadás nem volt meg, semmi módon nem juthatott hozzá, pedig szüksége van rá mindenkinek, aki Ady egyéniségét s költői munkájának természetét meg akarja ismerni. Változás az új kiadásban csak a kiállítás, tartalma ugyanaz maradt, megvan benne Nagy Sándornak a versekre magukra is jellemző címkéje is.

Harmadik kiadás. Nagy Sándor rajzával (Falus Elek borítójával). Bp. [1911.] 1912. Pallas. 126 l.

SzV 1911. dec. 16.; X. évf. 290. sz. 7. – Irodalom – Szignálatlan

Ady Endre: Új versek. Ady Endre az *Új versek* megjelenésével kezdte meg annak az útnak vágását, melybe azóta az egész modern magyar irodalom diadalmasan hajolt be. Az *Új versek* volt az utolsó évtizedek legerősebb, legemlékezetesebb és legmaradandóbb szenzációja. Forradalmi és megváltó cselekedetté vált ez a kis verses könyv, mert nyomában bátrabban mert megszólalni a tudomány, a művészet, még a politika is. Mintha e versek hatása alatt bilincsek oldódtak volna meg: a tudomány egyszerre merészebben mert kutatni, a művészet merészebben mert keresni s a politika merészebben mert követelni. Magyarország új korszakát nyitották meg ezek az *Új versek* és Ady Endre neve azóta zászló és forradalmi induló lett. Sokat és nagyszerűket írt azóta Ady Endre, de az *Új versek* még az ő súlyos könyvei között is külön stációt jelentenek: a nagyszerű indulást, a forradalmi föllépést, a hódító föltűnést. S hogy ez az első jelentős könyve milyen páratlan népszerűsége jutott, azt legjobban igazolja az *Új versek* most megjelent harmadik kiadása. A Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság Ady Endrének ezt a legjelentősebb könyvét gyönyörű kiállításban adta ki karácsonyra. A könyv ára 4 korona, s kapható úgy a kiadó Pallas részvénytársaságnál (V., Honvéd utca 10.), valamint minden könyvkereskedésben.

Világ 1912. jan. 6.; III. évf. 5. sz. 17. – Tudomány, irodalom – Szignálatlan – Szövege megegyezik a SzV-ben megjelent – feltehetően a Pallas által a lapoknak megküldött – közleménnyel; néhány tipográfiai változtatással és a közben időszerűtlenné vált „karácsonyra” utalás elhagyásával.

Negyedik kiadás. Nagy Sándor rajzával (Falus Elek borítójával). Bp. 1918. Pallas. 83, 1 l.

Ötödik kiadás. Nagy Sándor rajzával (Falus Elek borítójával). Bp. 1919. Pallas. 104, 2 l.

A RÖVID DALOK EGYRŐL ÉS MÁSRÓL CÍMŰ KÖTET KIADÁSTÖRTÉNETE

A következőkben a Rd megjelenésével kapcsolatos dokumentumokat foglaljuk össze. Bár ez a kötet csak Ady halála után jelent meg, de mivel a költő hírlapi verseinek ez volt az első kötetbeli összeállítás, ezért tudatosan térünk el a kritikai kiadások ama kialakult gyakorlatától, amely a sajtó alá rendezőt a költő életében megjelent művek számbavételére, összegyűjtésére kötelezi. Az AEÖV I. kötetének 198. oldalán előre jeleztük, hogy a Rd 1896–1905 közötti verseinek adatait a II. kötet kiadástörténeti függelékében adjuk közre. Anyagunkat két részre tagoltuk: a) a kötet kiadása; b) a kötet kritikái.

a) *A kötet kiadása*

RÖVID DALOK EGYRŐL ÉS MÁSRÓL. Ady Endre százhetvennégy verse. Össze-
gyűjtötte: [és az előszót írta] Földessy Gyula – Budapest, 1923. [1922.] Amicus. VIII, 149 l.

A kötet kiadási évének helyesbítésére nemcsak azért volt szükség, mert előszavát Földessy Gyula 1922. júl. 22-ével dátumozta, hanem azért is, mert a róla megjelent három első kritika már 1922-es keltezésű. Az előszó a kötet V–VIII. oldalain található.

A Rd tartalomjegyzékében Földessy Gyula a közölt versek megjelenési helyét és idejét is megadta. Ezeknek a részben korrekcióra szoruló adatoknak a feltüntetésétől eltekintettünk, minthogy az AEÖV I., illetve II. kötetében az egyes versek jegyzetében megtalálhatók. A közös főcímmel közreadott verscsoportok esetében Földessy jelölte a főcímet is, és azon belül számozottan publikálta az egyes versek címét. E módszerét nem változtattuk meg, minthogy a szintén közölt verscímek nyomán a versek a kritikai kiadásban azonosíthatók (a főszövegben a versek mindig csak címük szerint szerepelnek, a főcímeteket a jegyzet *Megjelenés* rovatában tüntettük fel). A Rd versjegyzékétől eltérően véglegesített verscímeteket a kötetben szereplő változat után a szokásos módon szögletes zárójelben közöljük. Hasonlóképpen jártunk el a korai szakaszban Adynál gyakori azonos címek esetében. Földessy az ismétlődő címeknél semmiféle megkülönböztetést nem alkalmazott, mi viszont a kritikai kiadás gyakorlatával egyezően szögletes zárójelben a versek első sorából kiemelt néhány szóval alcimet is adtunk.

A kötetben közölt versek:

Március 20	Május elseje
„A bánat dalai”-ból	Jön az orfeum
Két dal [<i>Mosolygásnak...</i>]; [<i>Láttalak...</i>]	Rigó Jancsi él!
Ila...	Dal az időről
Könnycseppek	Béke [<i>Hágában...</i>]
Dalok I–III	Júliusban
Temetés	Dal a szalmaözvegyekről
Így kínos kérdés	Puskin
A herceg úr szerencséje	Pfefferfleisch

Haza a fürdőből
 Hulló csillag – lacikonyha
 Finále I-III
 Tatjana írt
 Nászutazók
 A sárban
 Megjötték a színészek
 Lajoska gróf
 Feledjetelek!...
 Dal a házi békéről
 Lili asszonyról
 Október
 Sulamith
 Öreg nyár – nem vén nyár
 Halottak napján
 A bolond
 Dal a tenoristáról
 Fogynak a lányok
 A vég után
 Sulamith megbukott
 Falun
 Karácsony [*Ma tán...*]
 Levél a szerkesztőhöz [*Hallom...*]
 Szakíts, feledj!
 Miss Mary és Miss Klára
 Dal az interurbán telefonról
 Nősülhetnek a papok
 A legnagyobb
 Cenzura a vidéken
 Szerkesztői üzenet egy Ady-verssel
 [*Mi küldeményt...*]
 Lex Heinze
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. Egán
 II. A hó [*Mivel a sár...*]
 III. A kalikó
 IV. Helyi szerzők
 V. Dalaim
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. Az esküdtszék
 II. Tavasz [*Elnézem...*]
 III. Búrok
 IV. Karnevál
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. Itthon [*A kis szubrett...*]
 II. Új tél
 III. Új irány
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. A közgyűlés
 II. A zab
 III. Afférek
 IV. A szerelmes hegedős
 Síma úr telepít

Rövid dalok. Egyről és másról
 I. Május
 II. Tézene
 III. Tudósok hete
 IV. Axclrádék
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. Sztrájk
 II. A bábákról
 III. Fagyos szentek
 Juniusi dalok I-III
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. Aratás
 II. Művészi körutak
 III. Érettségi
 Aktuális versek [*Hogy vége...*]
 Aktuális versek [*Egy szép lednyről...*]
 Aktuális versek [*Az idő...*]
 Aktuális versek [*A csarnok...*]
 Aktuális versek [*Miért amyi...*]
 Aktuális versek [*Az események...*]
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. A szezon
 II. Színház [*Kinek még...*]
 III. Antikritika
 IV. Primadonna
 Az év komédiája
 Herceg Karneválhoz
 Karnevál ellen I-III
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. Gringoire
 II. A hang
 III. A hó [*Bizony, mikor...*]
 Rövid dalok. Egyről és másról
 I. Tavasz [*A nagykabát...*]
 II. Színház [*Oly ifju...*]
 III. A kocsi
 Szezonversek I-IV
 Huszárosan
 Színházi poézis I-VI
 Nincs ballada
 Modern líra I-IV
 Fürdőlevelek
 Makai halála
 Nyárvégi strófák I-V
 A törpék napja
 A választás és a pótadó
 Dalok a szürettről I-IV
 Novemberi strófák I-IV
 [*Vénasszonyoké nyara; A korzó;*
A színház; Vigasztalás]
 „A csomópont”
 „A szép kapitány
 Búcsúztató

Farsang
A primadonnák betegek
Urak a színpadon
Közügyek és színügyek
Tisztviselők kaszinója
Hamvazószerda
Tavaszi és őszi
Tavaszi strófák I–III
Aktuális strófák I–IV
Fedák Sári (Lotti ezredesei)
Májusi strófák I–III
Nyári strófák [A bit is...]

Júniusi őszi
Nyári strófák [Éjszakédzva...]
Pusztul a lóthusz
Blaháné
Úti nota
Boldog örvény
A márciusi vénékhez
A tarka blúz

b) A kötet kritikái

Bécsi Magyar Újság 1922. nov. 17.; IV. évf. 262. sz. 6. – Komlós Aladár

Ady Endre százhetvennégy ismeretlen verse

I.

Írt Ady Endre az „Új Verseik” előtt, életének – hogy úgy mondjam – történelemelőtti korszakában egy verset, fiatalsága legjobb verseinek egyikét, az a címe: „A vég után”. Azt mondja el benne, hogy sokszor elhitheti magával, milyen dicsőségben lesz része majd a halála után.

...De azután eszembe ötlök:
Pár kurta sor, mit eddig írtam,
Néhány könnyesepp... Milyen kevés ez
És fél lábam immár a sirban.
Nem olvassák, el is felejtik,
Velem együtt hal meg e pár sor,
Az életrajzom ennyi lesz csak:
Született és meghalt a jámbor...

Ady Endrének igaza volt. Ha huszonöt-huszonhat éves korában találta volna őt elragadni a végzet, abban a korban, amelyben például Petőfi eltűnt: ma egyikünk sem ismerné a nevét. Amit addigi írásaiból utólag megismertünk a „Maradandóság Városában”, debreceni jogászokdása alatt írt első versei, a nagyváradi „Még egyszer” (legfőbb ideje volna ezt a könyvforgalomból eltűnt kötetet is újból kiadni), még az a száraz és rövid életrajzot is alig tennék szükségessé, amelyet idézett versében mégis elvár. Földessy Gyula, az egész hatalmas diszciplínává dagadó Ady-kutatás legalaposabb és legszorgalmasabb művelője most százhetven [!] Ady-verset böngészett elő vidéki újságok megmaradt lapjairól (leginkább a „Debrecen”, „Nagyvárad” és „Szilágy” címűekből), százhetvennégy verset, amelyet Ady mint fiatal újságíró írt egykoron s nagyjából az élnév alatt tett közzé. Százhetvennégy ismeretlen vers („Rövid dalok egyről és másról”, Amicus-kiadás, 1923.), amelyeket Ady nemcsak újságíró korában, hanem újságírói minőségében írt 1896 és 1905 között: könnyű, poéneket kereső rigmusok, Heine és az akkor éppen divatjában levő Heltai modorában, nagyobbára napi, igen sokszor helyi eseményekről, hasonló komikumú figurákról és témákról, szalmaövegyekről, fürdőzésről, uborkaszecsonról, bálokról és legfőképpen színházról, színésznőkről (éppen hogy az anyósvecsek hiányzanak). Akit megszoktunk prófétának látni, habzó száján életünk legnagyobb kérdéseiről látvánva a szót, az itt a könnyű Múzsának udvarol, rutinosan pergő versekben írva „Kopf”-ot a hírek fölé a „Szulamit” előadásáról. Láthatólag legfőbb ambíciója itt, hogy a refrén a különböző strófák végén szellemesen változó értelemben csendüljön fel,

s büszke rá – akkor még ez némileg friss varázssal hatott –, ha az addig ünnepélyesen merev magyar versekbe itt-ott a könnyű társalgás közvetlen hangján, világfiás allűrökkel tűz bele egy-egy szólamot. Ez nem a mi Adynk. A kötet első felében a teljes hitetlenség fáradt cinizmusa szól; aztán itt-ott már ráeszmél arra, hogy ő másra született, a baj csak az, hogy rossz égővön jött a napvilágra, akár a pusztuló nagyváradi lótszok: az utolsó versekben aztán már felzendül a lázadás hívő hangja, mint egy harsány puskalövés közben e rossz világ ellen, s a követelő irigység már ismerős hangját halljuk a „szép tarka blúzós, Szerelmes Élet, Nagyszerű élet” után, amely a második. De ez az utolsó két vers teljesen ki is rí a kötet hangjából, világnézetéből és színvonalából. Van ugyan egy-egy sor, egy-egy strófa, amelynek különös erejét és színét mintha az Ady lelkében egy csodálatos pillanatra felvillanó későbbi Ady sugallta volna már, – de ez csak egy pillanat s ez az Ady lebukik újra a mélybe, mint egy túlvilági sellő, akit a földi ember káprázva megpillantgatott, de nem bírt megragadni. Nem, ennek a kötetnek az Adyja nem a mi Adynk. Még visszafelé sem tudjuk megjósolni belőle a későbbi zsenit. Nincs igaza Földessy Gyulának, mikor előszavában azt állítja, hogy igenis, e riporter-poézisban is megtaláljuk Ady vonásait. Mert hiszen persze hogy vannak közös vonások, például, mint Földessy rámutat, egy tradíciós liberalizmus. De a 90-es évek hány költőjénél található meg ez! Ami Adynak külön, egyéni vonása később, abból vajmi keveset fedezhetünk fel e kötetben.

Ha Földessy kiderítette, hogy Adynak százhetvennégy ismeretlen verse van, hozzá kell tennünk, hogy e százhetvennégy versben még ismeretlen Ady Endre.

Azért így is szenzáció ez a könyv, sőt éppen így az igazán. Mert az, hogy Ady Endre fiatalon ilyen rossz verseket írhatott, amilyeneket írt, az valóban szenzáció. Ha igaz az – és bizonyos értelemben igaz –, hogy a művész nem lesz, hanem születik, akkor itt meg kell állapítanunk, hogy Ady Endre nem született zseninek. S ha mégis azt látjuk, hogy Ady Endre később zseniként, a legkétségtelenebb zseniként áll előttünk, akkor a problémát csak úgy oldhatjuk meg, hogy Ady Endre – még egyszer született. Nem lassú fejlődés áll itt előttünk, hanem egy hirtelen, eruptív átalakulás, egy tenger mélységéből váratlan kibukkanás. Nagy-nagy megröndülések buktatták ki belőle az élete folyamán azt az Ady Endrét, aki ősercű énekével elragadott bennünket. Ő maga is gondolhatott ilyesmire, amikor a Magyar Pimodánban azt írta, hogy a zseni nem más, mint idejében érkezett vérhaj...

Van a kötetnek egy általánosabb, lélektani tanulsága is. Az, hogy – mint egy magyar író formulázta egyszer – a művész fejlődése nem egyenletesen gyorsuló mozgás. Valóban, úgy áll a dolog, hogy a művész fejlődése teljesen kiszámíthatatlan egyelőre előttünk. Mert hiszen igaz, hogy az irodalomban általában nem divat a csodagyerek s a dolog érthető is. A zene és a matematika inkább bizonyos formális tevékenységek rendkívüli fejlettségét tételezi csak fel, a hallását és a formális logikáét, az irodalmi alkotás azonban élmények, élettapasztalatok nélkül lehetetlen s az élményekhez – életkor kell. Mégis Arthur Rimbaud tizennyolc éves korában írt verseivel válik a szimbolista líra egyik megalapítójává; D’Annunziót gimnazista korában egész Itália nagy költőként ünnepli; és Hofmannsthal tizenhét éves korában írja meg egyik legszebb költeményét, a „Der Tor und der Tod” címűt. Nem tudunk semmit, nem lehet jóslni. Akárhány fiatal kortársa lehetett Ady Endrének, aki külön verseket írt nála s akiből mégsem lett semmi. A művészeti élet egyik legismertebb jelensége a „be nem váltott ígért”, s másfelől Ady a legnagyobb példa arra, hogy egy zseni első megnyilatkozásai néha nem haladják meg az átlagot.

Az egyetlen, amit a művész fejlődéséről ma tudunk, az, hogy nem tudunk róla semmit. A művészi teremtő erő olyan csodaképpen jelenik meg és tűnik el, mint Poky Péter forrása a mesében.

Az „ismeretlen” Ady
(Amicus-kiadás, Budapest, 1923.)

Ady költői pályájának a legjobb magyarázók előtt is mind ez ideig van egy fölös rejtélye, az a hatalmas és hirtelen elváltozás, amely az „Új versek” Adyja s Ady ezt megelőző költői működése között fönnáll. A legegyszerűbben is véve: az „Új versek” költője kész, meglepően új és gazdag, eladdig magyarul meg nem szólalt költői világ Ady epigonszerű, szintelen, vagy legföljebb színnyomatszerű kezdeteihez, egy több, mint tízévi költői gyakorlathoz képest. A legjobb magyarázók is Párizs és a francia irodalmi befolyások bevonásával próbálják áthidalni ezt a szakadékat és inkább a pluszt vizsgálják, ami az elváltozásban kialakult, mint a mínuszt, amelyet Ady előző, ifjúkori kísérletei jelentenek. Holott a kísérletek, az ifjúkori versek többet mondanak és közvetlenebbül igazolják azt, ami „váratlanul” bekövetkezett...

A kezdetek és éveiből most egy kötetre valót tett közzé Ady munkáinak szorgalmas specialistája, Földessy Gyula; verseket, amelyeket Ady mint debreceni és nagyváradai hírlapíró, inkább robotból, mint elkerülhetetlen ihlet kifolyásaképp, az újságolvasó közönség szótakoztatására írt. A versek témái úgynevezett aktualitások, a vidéki élet érdeklődési körébe tartozó esetek, mint közügyek, időjárás, színház, bál, korzó és ismét a színház, primadonnák és szindarabok megverselése. A XIX. századvégi magyar versolvasó közönség színvonalához mérten ezek a versek efemer jellegük ellenére is teljes értéket képviselnek és semmiben sem maradnak el a mögött a költészet mögött, amelyből évszázadunk elején a későbbi s értékeiben mindezidáig irodalmi szempontból nem méltányolt kabaré-költészet kialakult. Szükségtelen itt a mai magyar kabaré-költészet elindító formáinak őseit, Heltai Jenőt és ami még fontosabb, az operett-vers korabeli költőit fölemlíteni; Ady most közzétett verseinek viszonya ezekhez az első pillantásra szembeütő. Nem ismétli és nem másolja őket, de azon az úton halad. Mindezen költőket jellemzi a verselés könnyedsége és közvetlensége. Nincs semmi kimért és merev verseikben; a köznapi beszéd vagy hírlapírói szövegstílus keretébe az effajta vers bármikor beilleszthető, azt közvetlenül folytatja, nyelve, stílusa, „költőisége” nincs semmiféle távolságban attól. A versnek ez a típusa nemcsak ezen a téren, a kabaré-, illetve operett-nemben kizárólagos, hanem kizárólagos a korabeli „komoly” költői termés 95 százalékában is. Az előző kor klasszikus-jellegű verse ügyeskedéssé romlott. Minden nagy utlusnak ez törvényszerű sorsa. És még a jobbik eset, amikor az utódok között olyanok akadnak, mint Ady is, akik tudatosan érzik az elavult formák idegenségét, akik tudják, hogy a formák ruhák lettek, amiket bárki felölthet, akik érzik a régi vers pátoszának üres kongását az utódok verseiben, s e régi formákkal szemben csak egy humoros és ironikus állásfoglalást vallnak természetesnek. Már csak ez lehetséges. Mert azok a formák, amelyek a végtelenségig variálódtak, már megszűntek komoly formák lenni. Mögöttük már nem áll a lélek, csak az ismétlő és variáló, ötletes szellem egyedül fíntor által hatni tudó játékosága. Az azelőtt méltóságos sorok és strofák már csak arra jók, hogy „verseljenek” vele a végtelenségig a napi eseményekről, a magasabbra-emelés minden igénye nélkül. Ahogy Ady mondja:

Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Nem a Parnasszusra szánvák:
Ámde azért:
Folytatom, ha úgy kívánják!...

A közzétett Ady-versekben több ilyen kimondott és kiolvasható állásfoglalás van a korabeli verssel szemben. Például:

Gabnavágó kaszán nincs már semmi csorba
– (Mégis szépen pattog a nemzeti forma!)

A második sort Ady tette zárójelbe s a vers értőinek, a kritikuskoknak szól. „Mégis szépen pattog” – mondja ironikusan, ha nem is tartozik ide ez a sor, mert hiszen rimel és a tagolása szabályos alexandrinust ad! A korabeli, klasszikusnak elismert vers értékeltsége nyilvánvaló a fiatal Ady előtt. Nyilvánvaló előtte a klasszicista vers nagy-formáinak bukása is, mint például a balladé. Az Erdélyi Múzeum-Egylet pályadíjat tűzött ki balladára, de jutalomra érdemes pályamunka egy sem érkezett. Ady megverseli az esetet. Miért volt sikertelen a pályázat? Mert:

Más már a földnek arculatja,
Nem látnak már vidám diákok,
Nem dalolunk, de magunk élünk
Siralmas, bus tragédiákat.
Az ismert „erkölcsi világrend”
Sem oly dühös, gonosz ma már:
„Az északi népek románcát”
Egészen más bárd fujja már.
A balladának vége immár,
A régi jó világnak kára,
Becsületes naivabb korszak
Tér újra majd a balladára.

A magyar versolvasó közönség általános színvonala Ady szerint, később is, hiába kér balladát. A föld, illetve a verssé avatható dolgok arculata megváltozott. „Magunk élünk tragédiákat” s ez a legpontosabb megnevezése annak a líraiságnak, amely fölváltotta a régit. A vers súlypontja mélyebbre tolódott. Ezt látja a fiatal Ady, s abban a pár komoly versben, amely e most közzétett kötetben található, próbálgatja is az újat. Még nem megy úgy, mint később, az „Új versek” keletkezése korában, de az érzékenysége már új, csak nem oly párnázott gazdagságú s nem oly romantikus-diabolikus izességű. Jellemző, hogy e pár versnek a témája nem hagyja el, megírja mégegyszer, később, teljes költői készségével; ősi, eredeti Ady-témák már ezek. Önmaga első ráismerései. Első titokzatos találkozás a saját témáival. Sajnos, itt csak rámutatni lehet e versekre, amelyek üres bordázattal idézik a későbbi újat, az eredetien szédületeset és sajátost. Kisebb szimbolikus verseinek kifejezés-szerkesztő modorával teljesen azonos például az 1899-ben írt „Október” című verse. Íme:

Elnézem az őszi rózsát,
Bus halottját dérnek, fagnak...
Ne higgyetek a mosolygó,
Ködöt bontó őszi napnak.

Október egy szeretkező,
Flastromos, vén, kacér asszony –
Hazug fénnel azért csábit,
Hogy fagyával elhervasszon.

Ebben a versben már egy minden kortárs költőtől elütő szemlélet van: a szerelmes asszony egy más figurája, s a szerelem egy más értelmezése. Egy új, költői valóság. A későbbi, de még meztelenül, súlyos beöltöztetés nélkül. A szimbólum még nem teljes. A látás és kifejezés még allegorikus és annak is primitív, de mégis ezeken a formulákon át forgatja ki később a magyar lírai világot sarkaiból. 1899-ben még itt tart. Még művészietlen, nincs meg a sötét zamat, de jóval túl van a régin. A „bor” és „festett lány” már izgatja képzeletét. Ezek a környezete. „Romlott tüdő”, „gerinc”, „fonnyadt jázmin”, „fáradtság”; későbbi költészetét termékenyítő új motívumok már mind versbe kívánkoznak s körülveszi, keresztezi, növeli mind a vidéki zsurnalizmus erjesztő szelleme. Az

1905-ös, két utolsó versből már az induló új Ady hangzik. A dalok új Apollója. „Úgy járok az azur parton, mint királyfi... Sápadt ember, álom ember.” Akinek „vagyon a néhány nőta S ez is nyomja egy bizonyos idő óta”. Ekkor már a válságot érzi Ady. Tudja, mi történik benne, ha „azt se tudja, merre tartson”. Nagy elváltozás van a világban, Magyarországon és a lelkekben:

A trágyadombon nyit virág,
Korhadt fát gyujt a szikra,
Itt csupa mult, itt csupa mult
A lelkek álma, titka.

Már azt is tudja, amit később annyiszor és nem sokkalta több súllyal variált, hogy: „Kérődni lomhán, nyálasan... ez az ökrök dolga.” – Így nem lehet más kívánás, más választás és szándék, mint:

Törjetek ránk vad ifjúság,
Cikkázó csoda rémek.
Reszkessenek, reszkessenek
A márciusi vének.

Ugyanebben a versben Ady az „agg” rímeket aposztrofálja, gúnyval, hogy a régi típusú vers „semmisséges” magasaira törjenek. A régi formák ellen való lázadás 1905-ben már tudatos és eredeti gesztus. Az irónia már nem segít, a játékosság, a formai-szellemeskedés kora is elmúlt. A régi gúnyát mindenképpen el kell vetni. Megújultak a tartalmak. Feszegeti a nagy élet-étvágy. („Oh, másoké e szép, tarkablúzos, kegyetlen Május, oh, másoké e szép tarkablúzos, szerelmes Élet, nagyszerű Élet...”) Megújulni! Hiszen:

Nem éltek itt, nem éltek itt
Örökkön bárgyu vének.

Ezekben az idézetekben Ady teljesen kifejlett dikciója zeng már. Ifjúkori, még kiadatlan prózairásaiban valószínűen még több és még kézenfekvőbb példát találhat az „elváltozás”, illetve fejlődés stílus-elemzője. Mi csak a figyelmet akartuk fölhívni arra, hogy a legtöbb és a legfontosabb itt, az ifjúkori kísérletekben történt, s e kísérletek szelleméből és stílusából a hozzáférőbb elemzés valószínűbben, szerveesebben érteti meg Adyt, mint az első párizsi élmények és a Léda-legenda szűk és kívülről bevitt, Ady lelki fejlődésében sematikusán kezelt értelmezési kísérletek.

(L. még: Gaál Gábor: Válogatott írásai. Bukarest, 1964. I. 67–71.)

Ny 1922. dec. 16.; XV. évf. 24. sz. II. 1489–90. – Kardos László

Ady: Rövid dalok
(Amicus kiadása. 1923.)

Ezzel a címmel rendezte kötetbe Földessy Gyula, a jeles Ady-komentátor, a nagy lírikusnak amaz apró versecskéit, melyek Ady fiatalkori hírlapíróskodása idején láttak napvilágot, jobbára vidéki hírlapokban, s melyeket Ady nem tartott érdemeseknek arra, hogy köteteibe beillessze. Ennek a 174, máig általában ismeretlen Ady-versnek persze majdnem egyetlen érdekessége, hogy Adytól való. Művészi bece vajmi csekély a gyűjtőnénynek, s az áhítatos rajongón kívül, aki minden iránt érdeklődik, ami Adyval kapcsolatos, csak a filológus húzhat belőle hasznót, aki e darabokban is gyakran bukkan biográfiai adatokra s – a költői fejlődés összefüggő fonalát kutatva – előremutató sorokra, **avvakra is.**

A filológus örömet azonban kissé megrontja az a körülmény, hogy Földessy gyűjtőnénye hézagos. 174 verset találunk a kötetben, holott kétszázon is felül van Ady efféle

verseinek száma. A Nagyváradi Naplóból, a nagyváradi Szabadságból és a zilahi Szilágyból szedett darabokat nincs módomban ellenőrizni, de a debreceniek sorozata erős korrigálásra szorul. A versek sora hézagos, kronológiája hibás. Földessy egyedül a Debreczen hasábjait forgatta – s nem is teljes figyelemmel –, arról, hogy Ady a Debreczeni Hírlapnak és a Debreczeni Főiskolai Lapoknak is munkatársa volt, nem vesz tudomást. Íme azoknak a verseknek a jegyzéke, amelyek a Földessy összeállításából kimaradtak:

Szűret. Aláírás: Adieu Bandi. Debreczeni Ellenőr. 1898. okt. 6.

Zion. Aláírás: Bandi. D. E. 1899. jan. 6.

Jégseason. Aláírás: Bandi. Debr. Főisk. Lapok, 1898. dec. 20. és Debr. Hírlap, 1898. dec. 19.

Szilveszteri ex-lex nóta. Aláírás: Bandi. Debr. Hírlap. 1898. dec. 31.

Bobém ünnep. Aláírás nélkül, de a kis cikk, melybe a vers ékelődik, felfedi Ady szerzőségét. D. H. 1899. jan. 6.

A baba. Aláírás: Bandi, D. H. 1899. jan. 16.

Az alsószerzőnő alkonya. Aláírás: Adieu. D. H. 1899. jan. 19.

Béke. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. jan. 23.

Bolka Lukács úrnak, Váradi. Aláírás: Adieu Bandi. D. H. 1899. jan. 27.

A Gyurkovics-leányok. Aláírás: Diband D. H. 1899. febr. 8.

A szürmizöttek. Aláírás: Dyb. D. H. 1899. febr. 9.

Itt a tavasz! Aláírás: Adieu. D. H. 1899. febr. 13.

Nagybóji dal. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. febr. 18.

Lesz sorozás. Aláírás: Dyb. D. H. 1899. febr. 24.

Zsur a jégen. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. febr. 28.

Márciusban. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 2.

Diákélet. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 7.

Az elveszett hercegnő. Aláírás: Adieu. D. H. 1899. márc. 9.

Fel Kínába! Aláírás: Dyband. D. H. 1899. márc. 11.

A csók baláda. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 13.

Virág a redakcióban. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 21.

Lócsarekné nyugalomban. Aláírás: Bandi. D. H. 1899. márc. 25.

Ő itt van! Aláírás: Bandi. D. H. 1899. ápr. 8.

A lóversenyről. Aláírás: Dyband. D. H. 1899. ápr. 17.

Levél. Aláírás: Koboz Aladár. D. H. 1899. ápr. 19.

Dal a Nagyerdőről. Aláírás: Dyband. D. H. 1899. ápr. 20.

Őb Debreczen. Aláírás: Bandi. Debreczen, 1899. június 26.

A hétről. Aláírás: Bandi. Debreczen. 1899. okt. 2.

Dal a tánciskoláról. Aláírás: Grósz Sándor. Debreczen. 1899. nov. 16. Hogy e vers Ady-vers, bizonyítja Dénes Sándor cikke a Tavasz c. nagyváradi folyóirat 1919. júl. 19-i számában.

A kamat. Aláírás: Bandi. Debreczen, 1900. febr. 6.

Ez harminc újabb Ady-vers, de nem volna nehéz még néhányat kiböngészni az egykorú lapokból. (Dongó, Debr. Reggeli Újság).

Földessy időrendben sorakoztatja a darabokat, de többször megtéved. A *Nászutazók* nem szept. 1-ről, hanem 15-ről való, a *Haza a fürdőből* nem aug. 2-ről, hanem 23-ról. A *Szakítás, feledj!* című vers nem a Szilágy 1899. dec. 31-i, hanem a Debreczen 1899. okt. 30-i számában jelent meg először. Jó lett volna, ugyancsak filológus szempontból, ha Földessy közreadja azokat az érdekes variánsokat, amelyek a már egyszer megjelent s később újra közölt versek csinosításából állottak elő. Ezek az apróbb-nagyobb eltérések olykor frappánsan illusztrálják a költő fejlődését. (Vö. *Az utolsó részlet*-et a Debreczen 1899. nov. 4-i számában s a Még egyszer kötetben; a *Szakítás, feledj!* Szilágy-beli és Debreczen-beli szövegét; a *Menyasszony a Zsóka*-t – Debreczen, 1900. jan. 4. – a Még egyszer-beli variánssal.)

Magyar Írás 1922. december; II. évf. 12. sz. 215. – Lakatos Péter Pál

*Ady Endre: Rövid dalok
egyről és másról*

(Amicus-kiadás, Budapest, 1922.)

A nagy alkotók teljes megismeréséhez minden életmegrögzítés – legyen bár efemer jelentőségű – mélyebbre hatolást jelent. A fiatal vidéki újságíró Ady verseit is ilyen szempontból kell boncolnunk. Utat kell keresnünk a „Halottak élen” kötetig, a legemberibb és legnagyobb Ady-ig. Földessy Gyula az előszóban tulajdonképpen megmagyaráz mindent, de inkább külső momentumokkal foglalkozik. A fejlődés szerves kapcsolatát, vagy egy-egy áthidalhatatlan előrelendülés belső indítóórákat azonban nem világítja meg. A visszafelé következtetés mindig könnyebb, mint a jövő kibogozása. Bizonyos azonban az, hogy a vidéki újságíró Ady ezen verseiből halhatatlan erejét, robusztusságát kikövetkeztetni nem lehetett. Csak a nagy Ady-tól látjuk a kicsit, csak a nagy Ady kifejezései világítják meg a kis Adyét. Elismerjük: a kutatás még filológiai szempontból is fontos dolog, de sokhelyütt mégis nagyon felesleges és kicsinyes. Mégis csak a belső az ok s attól függ minden formai kialakulás. Egyikről sem lehet különváltan beszélni és igazságokat megállapítani.

Ugyancsak az Amicus-kiadásban jelent meg Ady Endre: Margita élni akar (Bp. 1921) c. epikus munkája. – Ennek a munkának fő érdekessége: elfordulás a szigorú epikai törvényektől s a helyzetek, történetek lírává mélyülő feloldása. – Ady ezen munkája nem jelent feltétlen értéket, de sokkal többet, mint előbb említett versesköte.

A könyvek bibliofil és tipográfiai szempontból külön dicséretet érdemelnek a tartalom, a belső harmonikus megoldásában. Kozma Lajos megérett és átértelmezett fametszetei szépen díszítik a könyveket.

Élet 1923. jan. 28.; XIV. évf. 2. sz. 45–46. – Kultúra – Zs. (Alsözeghy Zsolt?)

Az irodalom újdonságai

Futnak a napok, futnak az évek, és a tegnap egyre jobban a múltba vész. Immár Ady Endre is az irodalomtörténet szereplőjévé vált, lüktető vére és perzselő szelleme nem az a mindenkit harcratúzó parázs már, ami másfél évtizeden át a térdre hullók és értékétáradók hadrendjét, az ünneplő kürtöket és kijózanító felvilágosításokat foglalkoztatta: versei, amelyeket az Amicus vállalat megbízásából fényébe-vakult barátja, Földessy Gyula tesz közzé, irodalmi kuriózum csupán; többé nem a hangjával és tartalmával érdekel, hanem csak azzal, hogy önmaga mit hagyott ki vagy felejtett ki az életében megjelent kötetekből. Újat nem is ad a képhez, amelyet róla elfogultak és elfogulatlanok rajzoltak, legföljebb azt a régi igazságot erősíti meg, hogy a költőnek nem minden sora érték, nem minden sora való a közönség elé. Adból az, amit a művészetkereső irodalomtörténet maradandónak jelez, az *Új Versek, Szeretném ha szeretnének, Vér és arany* kötetében forog közkézen; a többi kötetben, ebben az új posztumuszban is, a politikai harc kiélesedése engedhet csak az előbbieknél jellemzőbbeket találni.

(A továbbiakban a szerző foglalkozik még a Ferenczi-, illetve a Voinovich-féle Petőfi-kindással, ifj. Radványi Sándor, Székely László, Tóth László verskötetével és P. Ábrahám Ernő regényével.)

Ny 1923. febr. 16.; XVI. évf. 4. sz. I. 280. – Földessy Gyula

Ady: Rövid dalok

– Válasz Kardos László bírálatára –

A Nyugat 1922. dec. 16-i számában Kardos Lászlónak több kifogása van az általam szerkesztett s az Amicus-kiadásban megjelent Ady-versgyűjtemény ellen. 1. Hogy „a versek sora hézagos”, „nem veszek tudomást” arról, hogy Ady több más debreceni

lapnak is munkatársa volt. – Magam is nagyon sajnálom, hogy a tőle felsorolt versek kimaradtak a kötetből, de annyira-mennyire-mentségemül föl kell hoznom, hogy a Nemzeti Múzeum hírlaptárában a versek egybeszedése idején, 1919–20 telén, egyedül csak a Debreczen volt hozzáférhető, a többi debreceni lapokat lehetetlen volt megkapnom, mert egy más épületben rendezetlenül voltak felraktározva. – 2. Szememre veti azt is, hogy a közöltem-versek kronológiája hibás. Két esetben csakugyan téves a hivatkozás, éspedig azért, mert a vers-közlések oldalán a lap fején szept. 15. és aug. 25. helyett sajtóhibával szept. 1. és aug. 2. volt nyomtatva, s a másoló a vers leírásánál ezt a sajtóhibás dátumot tette oda, s a versszöveg és a másolat egybevetésekor a sajtóhiba engem is félrevezetett. Bizonyos, hogy e tévedésekért én kell, hogy tartsam a hátam, s két, a Debreczenből kifelejtett vers miatt is hiába állok elő a másoló elnézésével, de szabad legyen nekem is csodálkoznom azon, hogy a szíves bíráló engem kügazító adataiban háromszor is megtéved: a *Nászatások* nem 1899. szept. 15, hanem szept. 16-án jelent meg; *A hétről* c. vers megjelenési dátumául 1899. okt. 2-t ír szept. 2. helyett, s egy harmadik Ady-verset – *Szaklís, feledjl* – 1899. okt. 20-ról idéz, pedig ennek a versnek ebben a lapszámban semmi nyoma sincs, sőt jóval vissza és előre a megelőzők és következőkben sem.

Egyébként béke velünk. Kardos László nagyon jól tette, hogy fölhívta a figyelmet a Rövid dalok-ból kimaradt versekre. Egyelőre álmódunk sem lehet róla, hogy a *teljes* Ady megjelenhessék, de az ilyen kiegészítések mindenesetre közelebb visznek ehhez a távoli időponthoz. S ha magam, Ady halála óta első sajtó-alá rendezője a még kötetbe nem foglalt Ady-verseknek, még nem végezhetek egész és kifogásolhatatlan munkát, ebbe a kellemetlen helyzetbe csendes rezignációval kell belenyugodnom. Nem járok másképp, mint mindazok, akik nagy poéták hagyatékát először próbálták összegyűjteni. S talán ezen felül is megvédi némiképpen a mai életünk keservesen nehéz technikája. S végül azt hiszem, hogy ez az Ady-kötet hézagai dacára is hű képet ad a croquis-versek nagy poétának menendő Adyjáról, s az Ady egész oeuvre-jével foglalkozó művelt olvasó nagy esztétikus nemigen lehet el nélkülik.

A GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK KIADÁSTÖRTÉNETE

A gyűjteményes kötetekről készült összeállításnak a versek kritikai kiadásában egyetlen alapvető és meghatározó funkciója van: a lírai életmű összegyűjtött kötetbe foglalásának és szerkezeti elhelyezésének számontartása, illetve a költő életében kötetben meg nem jelent versek közreadásának, bővülésének regisztrálása. Magát az összeállítást az az igény tette szükségessé, hogy az egyes versek jegyzeteinek *Megjelenés* rovataiban pontosan jelezhessük, hogy az adott mű mikor vált a nyilvánosan számon tartott költői opus részévé, mikor jelent meg *gyűjteményes kötetben először*.

A lírai életmű zöme az 1930-ban publikált Ady-összesben került a közönség elé először együtt: ez tartalmazta a költő életében kiadott kötetek és a két posztumusz kötet teljes versanyagát. Ehhez mérten az *első* bővítést az 1943-as bibliopapíron megjelent kiadás adta a kötetben meg nem jelent versek első csoportjával, a *második* szaporulatot az 1954-es Magyar Parnasszus-féle kiadás hozta a kötetben nem publikált versek második részlegével. A *harmadik* bővítést az 1962-ben a Magyar Klasszikusok sorozatban megjelent összes versek közreadása eredményezte, amely a zsengek, az ifjúkori versek és az alkalmi dalok gyűjteménybe foglalásával számszerűen jelentősen gyarapította a közönség számára is nyilvántartott lírai életművet. Ezt követően *negyedszer* az 1971-es Magyar Parnasszus-kiadás állománya bővült az AEÖV I. eredményeinek felhasználásával, majd *ötödször* 1977-ben a Magyar Remekírók, *hatodszor* 1980-ban pedig a Nagy Klasszikusok sorozatában publikált, eddig meg nem jelent versekből szerveződött újabb szaporulat.

Az alábbi összeállításban csak az összes versek igényével fellépő gyűjteményes kötetek adatait foglaljuk össze. A különböző válogatások, az eltérő címekkel megjelenő válogatott vers-összeállítások adatait tehát itt nem regisztráljuk. Az AEÖV I.-ben a gyűjteményes kötetekről közreadott kiadástörténetet néhány azóta előkerült adat nyomán egy-

két mozzanatában módosítottuk. E változtatásokat azonban olyan eljárással oldottuk meg, hogy a gyűjteményes kötetek kronológiai adataiban a versállomány bővülését eredményező összes versek hivatkozási számai az AEÖV I.-ben közölt adatokhoz mérten ne változzanak. Természetesen az 1969-ben kiadásra került I. kötet adatait kibővítettük az újabb gyűjteményes publikációkkal, ezek gyűjtését 1987 augusztusával zártuk le.

A gyűjteményes kötetek filológiai adatainak felderítése sok esetben igen körülményes munkát kívánt, mert a legtöbb Ady-összest megjelenési évszám és a kiadás számának jelzése nélkül adták ki. Nehezítette a kiadások számbavételét, hogy több esetben külön megjelölés nélküli utányomások is készültek az Athenaeumnál kiadott Ady-összesekről. Így a bibliográfai források, konkrétan Gulyás Pál Magyar írók élete és művei c. munkájának első kötete és az ugyancsak Gulyás szerkesztette Magyar Könyvészet c. kiadvány Corvina melléklete nyilvántart egy 1933-as (propaganda) és egy 1938-as (új) kiadást is, amelyeket azonban az OSZK állományában nem találtunk. Eredményesebb és nálunk szerencseesebb volt az ismert kolozsvári Ady-kutató, Bustya Endre, akinek a kolozsvári Akadémiai Könyvtár volt unitárius kollégiumi állományában nemcsak az előbb említett két kiadásra, hanem egy korábban bibliográfiákban nyilván nem tartott 1945-ös kiadásra is sikerült rálelnie. (Bustya Endre: Három „kitagadott” Ady-összes. Utunk, 1973. aug. 17.; XXVIII. évf. 33. sz. 4.) Természetesen köszönettel és filológusi megelégedéssel hasznosítjuk, építjük bele a gyűjteményes művek összeállításába Bustya eredményeit. S nemcsak a három hiányzó összkiadás esetében – amelyek közül egy feltételezhetően csak korábbi kiadások eltérő *címváltozata* –, hanem más felfedezéseit, észrevételeit is figyelembe vettük. Minthogy azonban a fentebb megnevezett gyűjteményes köteteket hazai könyvtárainkban egyelőre mostanáig sem leltük, ezért a vonatkozó adatok elé csillagot tettünk; ezzel jelezve, hogy a megjelölt adatokat átvétel nyomán közöltük, s hogy azok ellenőrzésére – könyvtáraink állományának hiányosságai miatt – nem volt módunk.

Meggyőződésünk azonban, hogy a filológiai munka a szakemberek szélesebb körének termékeny és kölcsönös együttműködését igényli. Így történt ez a gyűjteményes kötetek AEÖV I.-ben közölt kiadástörténetének előkészítésében, összeállításában is, amelyben a könyvtárak dolgozóinak támogatásán túl áldozatos és leleményes munkájával elsősorban Schweitzer Pál volt segítségünkre. (Éppen ezért méltánytalan és szakmában szokásos eljárásoktól eltérő Bustya közleményének tréfálkozó címe és szövegének itt-ott kioktató hangja. Nem „kitagadott”, hanem a könyvtári állományban „nem talált” gyűjteményes kiadások hiányoztak mind az 1969-es AEÖV I., mind pedig az 1972-es Vitályos-Orosz-féle Ady-bibliográfia vonatkozó összeállításából.) A gyűjteményes kötetekről készült összeállításunkban mindenekelőtt a bevezetőnk elején érintett céloknak kívántunk megfelelni. Nem tekintettük és nem is tekinthetjük feladatunknak azt, hogy kiadástörténeti utalások helyett az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Résztvénytársulat történetét és üzleti tevékenységének, politikájának rejtelmait bogozgassuk. S aligha lehet e kiadástörténeti dokumentáció feladatainak sorába tartozó Ady ún. „ajánlái”-nak számbavétele. Az tehát, hogy melyik gyűjteményes kötet közölte vagy nem, illetve melyik csak részlegesen ezeket a dedikációkat. Mindez már a költői életmű utóéletének olyan részletproblémája, amely a kritikai kiadás illetékességi körén kívül esik.

A fentebb megjelölt célok és keretek értelmében kíséreltük meg összeállítani az összes verseket tartalmazó gyűjteményes kiadások sorrendjét. (Összeállításunk menetében nem vettük figyelembe az ország határain kívül, a szomszédos országokban megjelent gyűjteményes kiadásokat, minthogy azok adatainak ellenőrzése csak részlegesen volt lehetséges. Viszont a hazai kiadások számozott – 32 önálló és további 3 csak betűvel jelzett címlapváltozatos editio – felsorolása után tájékoztatást adunk kronológiai sorrendben a jelenleg ismert 5 nem Magyarországon megjelent Ady-összesről is.) A felsorolásnál az általunk kialakított rövidítés és a sorrend szerinti számozás feltüntetésével (AEÖV-I stb.) közöljük a rekonstruált időrendnek megfelelően a gyűjteményes kötetek adatait:

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó” aláírású előszót írta Sárközi György.] Bp. [1930.] Athenaeum. 544 l.

A könyv az alábbi Ady-kötetek verseit tartalmazza:

Új versek	A Magunk szerelme
Vér és arany	Ki látott engem?
Az Illés szekerén	A halottak élén
Szeretném, ha szeretnének	Az utolsó hajók
A Minden-Titkok versei	<i>Függelék:</i>
A menekülő Élet	Versek
Margita élni akar	Még egyszer

Az összes versek első kiadása egy kötetben és évszámjegjelölés nélkül jelent meg. Az 1930-as évszám mellett több bizonyíték is szól. Így a Gulyás Pál által összeállított Magyar Könyvészet 1930-as évfolyama már regisztrálja e kötetet. Hasonlóképpen a Magyar írók élete és művei c. könyvének I. kötete 227–28. lapjain Gulyás az első Ady-összest 1930-as kiadási évszámmal jegyzi fel. Ezt bizonyítja a Ny 1930. ápr. 1-i számában megjelent hirdetés: „Ady Összes Versei – 1 kötetes összkiadás (az eddigi 12 helyett).” S hogy ez a könyv valóban nem egy korábban megjelent mű utánnyomása volt, az vitathatatlanul kiderül Babits Mihály ismertetéséből (Egykötetes Ady. Ny 1930. ápr. 16., I. 645–47.), amelyben kiemeli annak jelentőségét, hogy most először lehet Adyt egyváltóban olvasni, ami az életmű összbenyomását jelentősen fokozza. A fentiek alapján egyértelműen állíthatjuk, hogy a kötet kiadási dátuma: 1930.

Az irodalmi közvélemény évtizedeken át abban a hiedelemben élt, hogy ezt az első összkiadást Földessy Gyula készítette, bár a neve elő sem fordul a könyvben. Csak az utóbbi másfél évtized folyamán derült ki, hogy ezt az első összkiadást nem Földessy, hanem Sárközi György állította össze. Már idézett cikkében Bustya Endre felhívta a figyelmet arra, hogy az Athenaeum az 1930 elején kiadott könyvjegyzékében a készülő kötetet az alábbi módon hirdeti: „Összeállította és bevezetéssel ellátta Sárközi György.” Más forrás is bizonyítja ezt a megállapítást, mégpedig Hatvany Lajos levele Boncza Bertához, amelyben többek között a következőket írja: „Az a vastkos, nagy Ady-kiadás (az Athenaeumé) rossz. Nemcsak a nyomdahibák miatt. Nem akarok most filológizálni, többek közt csak egyet említek meg: Ady a *Margita élni akar*-t sohse adta ki [...] Az ilyet az összkiadásban a legvégén kis betűkkel ki lehet azért nyomtatni, de ez a félresikerült elbeszélő költemény nem arra való, hogy a kötet derekát eléktelenítse [...] Sárközi a megbízást kénytelen-kelletlen, anyagiakért vállalta, úgy is néz ki, gépies összeállítás, melyben lélek és szeretet helyett nyomdahibák vannak.” S ugyanebben a levélben szól arról is, hogy az Ady-kiadások munkálataiba be kell vonni Földessyt, „mert Ady Endrének ő a hivatott filológusa”. (Hatvany Lajos levele Boncza Bertához, 1932. aug. 22. In: Levelek Hatvany Lajoshoz. Bp. 1967. 673–74.) Közvetett módon Földessy is utal arra, hogy a nagyalakú összkiadáshoz nem volt köze. *A legoktalanabb szerelmem* c. vershez fűzött kommentárjában leírja, hogy a vers egyik szavának írásmódja tekintetében Babits és közte vita volt. Majd hozzáteszi, hogy Babits „tekintélye súlyával elérte, hogy a nagyalakú összes-Adyban *így* szedették. A bibliófiál kiadásokban helyreállítottam az eredeti s egyedül helyes szöveget”. (Földessy: Amt 292.)

Az első kiadás 5–6. lapján található előszó – amelyet a fentiek értelmében Sárközi György írt – röviden összefoglalja a gyűjteményes kötet alapelveit. Eszerint a könyv „az olvasóközönségnek készült és nem a tudományak”. „Célja az, hogy a költő különböző időpontokban közzétett, s azóta újabb és újabb kiadásokban megjelent versesköteteit egyetlen könnyen kezelhető kötetbe zárja össze.” A könyv magába foglalja Ady összes versköteteit, „valamint posztumusz kötetét, *Az utolsó bajók*-at”. Az első Ady-összes szerkezetével kapcsolatban Sárközi elmondja, hogy „a kötetek egymásutánjában

természetesen követték az első megjelenések sorrendjét, a *Versék és Még egyszer* köteteket azonban Függelékebe tettük”. Megjegyzi továbbá, hogy az eredeti verseskötetek közé beiktatták „a *Margita élni akar* című verses regényt is”. Közli azonban azt is, hogy a gyűjteményes összeállítás mire nem terjedt ki: „Viszont nem vettük föl az itt-ott szórványosan fölbukkant Ady-verseket, melyeket a költő kihagyott, vagy esetleg kifejejtett köte- teiből... s nem vettük föl Ady újságtírói minőségben – legtöbbszörre álneven – írt aktuá- lis versikéit.” A kiadás forrásairól és szövegközléséről kifejti még: „Jelen kiadás alap- jául az Athenaeum, illetve a *Még egyszer* és a *Margita élni akar* köteteknél az Amicus Ady- kiadásait vettük. Az alapul vett szövegből csak néhány kétségtelen sajtóhiba esetén tértünk el.”

AEöv-1/a

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó” aláírású előszót írta Sárközi György.] 2. kiadás. Bp. [1930.] Athenaeum. 544 l. – Valójában nem „2. kiadásról”, az AEöv-1 változatlan utánnomásáról van szó, hanem *címlapváltozatról*, az AEöv-1 raktáron maradt példányait látták el „utólag beragasztott” „2. kiadás” jelzésű címlappal. (L. Bustya E.: i. h.)

* AEöv-1/b

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó” aláírású előszót írta Sárközi György.] [1933.] Athenaeum. 544 l. (Propaganda kiadás) – Ugyancsak *címlap- változatról* van szó: az AEöv-1 raktáron maradt példányainak harmadik részlegét adták közre „utólag beragasztott” „propaganda kiadás” jelzésű címlappal. (L. Bustya E.: i. h.)

AEöv-2

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI [Sajtó alá rendezte, „A kiadó” aláírású előszót írta Sárközi György.] Bp. [1934.] Athenaeum. 544 l. – Az AEöv-1 változatlan utánnomása.

AEöv-3

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1936.] Athenaeum. 1013, 3 l. (Bibliapapíron)

A kisformátumú és bibliapapírra nyomott kiadás szerkezetében az AEöv-1-et követi általában, a *Margita élni akar* kivételével, amelyet – a kiadásban neki szerepet juttató Hatvany Lajos levélben is kifejtett intenciója alapján (l. ezt az AEöv-1 dokumentációjá- ban) – Földessy a Függelékebe helyezett a két fiatalkori verseskötet után. Az első kiadá- nok előszava elmaradt, és helyette rövid utószó található.

* AEöv-4

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó” aláírású előszót írta Sárközi György.] Bp. [1938.] Athenaeum. 544 l. – Az AEöv-1 változatlan utánnomása. (L. e kiadásról Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái I. Bp. 1939. 228., ill. Bustya E.: i. h.)

AEöv-5

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1940.] Athenaeum. 1013, 3 l. (Bibliapapíron) – Az AEöv-3 változatlan utánnomása.

AEöv-6

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula. Bp. 1942. Athenaeum. 1013., 3 l. (Bibliapapíron) – Az AEöv-3 változatlan utánnomása.

AEöv-7

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. [Sajtó alá rendezte, „A kiadó” aláírású előszót írta Sárközi György.] Bp. 1942. Athenaeum. 544 l. – Az AEöv-1 változatlan utánnomása.

AEöv-8

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1943.] Athenaeum. 1047, 1 l. (Bibliapapíron)

Ez a kiadás az AEöv-3 bővített változata. A *Margita élni akar* c. költeménnyel záródó részig teljesen megegyező, majd a 995-től 1027-ig terjedő lapokon A kötetben meg nem jelent versek gyűjtőcímmel 44, eddig a gyűjteményes kötetekben kiadatlan verset foglal magába.

A kiadás az eddigiekhez mérten a következő új verseket tartalmazza :

A cári ágyú filozófál
Henrik ur lovagol
[Medve] Miklósnak – Bandi
Medve Miklósnénak
Uj Heléna
Lábán hívása
Intermezzo
Kleopátra hívása
Farsang a Duna-tájon
Köszvény-ország márciusa
A papok istene
A legjobb csókók
Háborog a sír
Zikcenc, zakcenc, satöbbi
Utazás a Multban
Az elüztött Könyv
Egy megtalált könyv
Révész Bélának [*A éjszakán...*]
Az Élet vőlegényei
Kacag a Föld
Az új hitvallás
Földrengés előtt

Barna Ég alatt
A kétségbeesés dala
Boldizsárnak
Emléksorok A Holnap II.-be
Lukács Hugónak
Révész Bélának [*A Minden-
Tűtök...*]
Páris menekül előlem
Engem félig szerettek
Itt a nagy harc
„Adának”
A kuruc halála
Be gyönyörű tavasz-éjjel
Egy napló kezdete
Legenda
Fénylik a tenger
Zuboly emléktáblájára
Dedikáció
Játék a Sorssal
Átkozott a Gondolat
Minden csak volt
Szegény jó fiaim

Lányos anya izenete

E kiadásban A kötetben meg nem jelent versek ciklusa elé Földessy Gyula rövid bevezetőt írt, amelyben többek között elmondja, hogy „ebben az évek folyamán összetartozott anyagban van nem egy teljes értékű Ady-vers”. Szerinte „ezek merő véletlenségből felejtődtek ki az Ady-kötetektől. Persze, a dedikációs versekről nem szólva, vannak közöttük olyanok is, amiket a költő szándékosan mellőzött. Ilyenek legnagyobb-részt a Népszavában és a Világban megjelent túlszilaj indulatú versek... Ezeknek értéke tehát semmiképp sem gondolati tartalmuk. Közzétételük egyedüli indoka a teljességre, az *örszeg* Adyra törekvés.” (E bevezetőről, illetve annak Ady forradalmi verseivel szemben nyilvánított fenntartásos mondatairól Földessy Gyula egy későbbi utalásában elmondja, hogy e mondatokat az Athenaeum cégvezetőjének kérésére készítette. Mégpedig azért, „hogy a kiadóállalatot semmi súlyosabb kellemetlenség ne érhesse, *kedvem*

ellenére egy pár elhárító szóval kellett indokolnom, miért adjuk ki Adynak ezeket az *akkori* idők »keresztény« szellemével ellentétben álló verseit.” (Amt 264.) A kötet végén még rövid, részben az AEöV-4 szövegével azonos tartalmú utószó található, amelyben említést tesz a gyűjteménybe most felvett, kötetben meg nem jelent versekről, és jelzi az újságírói alkalmi versek mellőzését.

E kiadásból még ez évben, 1943-ban új lenyomat is készült. (L. Vitályos-Orosz: *Ady-bibliográfia*. 1972. 15.; ua. 2. bővített kiadás, 1980. 15.)

AEöV-9

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1944.] Athenaeum. 1947, 1 l. (Bibliapapíron) [A kötetben az eddigi gyűjteményes kiadások összesített példányszámára utaló jelzés:] „81-91.000”. – Az AEöV-8 változatlan utánnyomása.

*AEöV-9/a

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1945.] Athenaeum. 1947, 1 l. (Bibliapapíron) – Az AEöV-8 változatlan utánnyomása. (E kiadásról l. Bustya E.: i. h.)

AEöV-10

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1947.] Athenaeum. 1947, 1 l. (Bibliapapíron) – Az AEöV-8 változatlan utánnyomása.

AEöV-11

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, utószavát írta Földessy Gyula.) Bp. [1948.] Athenaeum. 559 l. (Rotációs papíron, fűzve. Propaganda-kiadvány) – Szerkesztésében és tartalmában az AEöV-8-at követte, „A kötetekben meg nem jelent versek” bevezetője azonban elmaradt.

AEöV-12

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és a kísérő sorokat írta Földessy Gyula.) Bp. 1950. Szépirodalmi Könyvkiadó. 707, 1 l.

Ez a kiadás tartalmában az AEöV-8 anyagát közli újra, de szerkezeti változtatásokkal és különböző szövegjavításokkal. A kiadás végén található utószóban a sajtó alá rendező beszámol szövegjavításairól (705-06.), amelyeket az új kiadásban eszközölt. Majd szól az összeállítás elveiről (707.), és jelzi, hogy a gyűjteményes kötet szerkesztésében visszaállította az AEöV-1 kötetrendjét: tehát a *Margita élni akar* c. költeményt a Függelék-ből visszahelyezte *A menekülő Élet* és *A Magunk szerelme* c. kötetek közé. Változtatást eszközölt „A kötetekben meg nem jelent versek” sorrendjében is, amennyiben a *Lányos anya izenete* c. verset a keletkezése feltételezhető időpontjának megfelelő helyre sorolta. Végül az eddig *Legenda* címen közölt verset először hozza teljes címével: *Legenda az úr-riványról*. (A kísérő sorokban Földessy erre a címváltoztatásra is kitér.)

AEöV-13

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és a kísérő sorokat írta Földessy Gyula.) Bp. 1953. Szépirodalmi Könyvkiadó. 707, 1 l. – „13. kiadás”. – Az AEöV-12-nek újrasedett, változatlan kiadása.

AEöv-14

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1954. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 650, 2 l., 2. 694, 2 l. [Magyar Paraszus]

E kiadás a korábbiakhoz mérten az alábbi versekkel bővült:

Március 20	A sárban
„A bánat dalai”-ból	Feledjetek!...
Két dal (l. [<i>Mosolyágsnak</i>])	Október
Ha...	Halottak napján
Könnyecseppek	A vég után
Dalok	Karácsony
Temetés	Szakíts, feledj!
Béke	Blaháné
Puskin	Uti nóta
Finále	Boldog örvény
Tatjana irt...	Noé bárkája
Nászutazók	A márciusi vénekhez

A tarka blúz

A kiadás második kötetének végén Az Ady-versek kiadásai címen a sajtó alá rendező Földessy Gyula egy rövid utószóban összefoglalja az eddigi Ady-összkiadások történetét, mely az időpontok tekintetében több helyen téves. Elmondja továbbá, hogy a „jelen kötet anyagát még a *Rövid dalok egyről és másról* kötetének 24 versével bővítettük”. A bővítésre vonatkozó adat azonban pontatlan, mert az újonnan bekerült versek száma valószínűleg 25 és nem 24; igaz azonban, hogy a *Noé bárkája* nem szerepel a Rd-ban.

AEöv-15

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1955. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 544 l., 2. 598 l. (Félvázon kötésben) – Szerkezetében és tartalmában az AEöv-14-et követi.

AEöv-16

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. – Mindenben az AEöv-15-tel egyező adatok. (Egészváson kötésben) (Valószínű, hogy csupán az előző kiadás ívei egy részének új borítóval ellátott változatáról van szó.)

AEöv-17

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1955. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 650, 2 l. 2. 694, 2 l. [Magyar Paraszus] – Az AEöv-14 kisebb alakú változata.

AEöv-18

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte és az utószót írta Földessy Gyula.) 1–2. kötet. Bp. 1958. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 649, 3 l., 2. 693, 3 l. – Az AEöv-14 kisebb alakú változata.

AEöv-19

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. 1–2. kötet. Bp. 1961. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 550, 2 l., 2. 585, 3 l. [Arany Könyvtár] – Szerkezetében és tartalmában az AEöv-14-et követi.

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, az utószót írta Földessy Gyula; illusztrálta Borsos Miklós.) Bp. 1961. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1165, 3 l. (Bibliopapíron) – Az összeállítás az AEÖV-14-et követi, s a kiadó külön cím nélküli, ún. illusztrált sorozatában jelent meg Borsos Miklós rézkarcaival.

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte Koczás Sándor és Krajkó András.) [A jegyzeteket írta Krajkó András.] 1–2. kötet. Bp. 1962. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 766 l., 1 tábla (Ady Endre fényképével), 2. 815, 1 l. [Magyar Klasszikusok]

E kiadás a kritikai kiadást megelőzően az Ady-versek addigi legteljesebb gyűjteménye. Az elkészülése idején ismert összes Ady-verset magába foglalja, sőt 4 olyan korai verset is tartalmaz, amelyeket a kritikai kiadás a „kétes hitelűek” közé sorolt: így a Valóság a poézisban, a Lemondás, A jövő réme és A sír szája c. verseket. Szerkezetében e kiadás az eredeti Ady-köteteket illetően az AEÖV-14-et követi. Függelék összefoglaló címmel kerültek viszont kiadásra a kötetekből kimaradt versek, a Zsengék és az Alkalmi versek, rögtönzések, rigmusok csoportjai. A kiadás szaporulatának föltüntetésénél nem adjuk meg a Függelékben belüli szerkezeti egységek tagolását, csupán a gyűjteményes kiadásba most először került versek címait soroljuk fel e kiadás sorrendje szerint.

E kiadás tehát az alábbi versekkel bővült:

Makai halála	Lesz sorozás!
Az első dal	Zsur a jégen
Megunt élet	Márciusban
Márkó király	Diák élet
Október 6	Az elveszett hercegnő
A csók halála	Fel Kinába!
Endre napra	Virág a readakcióban
Emlékvers... [<i>Majd bogya a sivár élet...</i>]	Locsarekné nyugalomban
Emlékvers... [<i>Bábbal játszik...</i>]	Ó itt van!
Egy bucsuzásra [<i>Elbítottam a szívemmel...</i>]	A lóversenyről
Emlékvers... (Gizikének emlékéül)	Levél
A Pollacsek úr felesége	Dal a Nagyerdőről
Megpihent	A herceg ur szerencséje
Tragédia	Május elseje
Szüret	Jön az orfeum
Jégszaion	Rigó Jancsi éll
Szilveszteri exlex-nóta	Dal az időről
Zion	Óh, Debreczen
A baba	Juliusban
Az alsószoknya alkonya	Dal a szalma-özvegyekről
Héke [<i>A parlament...</i>]	Pfefferfleisch
A Gyurkovics-leányok	Haza a fürdőből
Száműzöttek	Hulló csillag – lacikonyha
Itt a tavasz!	A hétről
Nagybőjti dal	Megjöttek a színészek
Egy kínos kérdés	Lajoska gróf
Kutassy Ilma emlékkönyvébe [<i>Egy hervadt ibolyacskorból...</i>]	Dal a házi békéről
Levél a szerkesztőhöz [<i>Szerkesztő úr!</i> ...]	Lili asszonyról
	Sulamith
	Öreg nyár – nem vén nyár
	A bolond

Dal a tenoristáról
 Dal a tánciskoláról
 Fogynak a lányok
 Sulamith megbukott
 Bélának
 Falun
 Olcsó a patika
 Levél a szerkesztőhöz
 [Hallom...]
 Miss Mary és Miss Klára
 Dal az inter-urbán telefonról
 Nősülhetnek a papok
 A legnagyobb
 Mai trubadurok
 Cenzura a vidéken
 A kamat
 Szerkesztői üzenet egy Ady-versssel
 Lex Heinze
 Egán
 A hó
 A kalikó
 Helyi szerzők
 Dalaim
 Az esküdtszék
 Tavasz *[Elnézem a korzó...]*
 Burok
 Karnevál
 Itthon
 Uj tél
 Uj irány
 A közgyűlés
 A zab
 Afférek
 A szerelmes hegedős
 E könyv olvasása után
 Síma úr telepít
 Május
 Tézene
 Tudósok hete
 Axelradék
 Sztrájk
 A bábákról
 Fagyos szentek
 Juniusi dalok I-III.
 Aratás
 Művészi körutak
 Érettségi
 Szezon-versek I-III.
 Aktuális versek *[Hogy vége...]*
 Aktuális versek *[Egy szép leányról...]*
 Aktuális versek *[Az idő kissé...]*
 Aktuális versek *[A csarnok már vár...]*
 Aktuális versek *[Miért anyi...]*

Aktuális versek I-III.
 A szezon
 Színház *[Kinek még ép a lába...]*
 Antikritika
 Primadonna
 Az év komédiája
 Herceg Karneválhoz
 Karnevál ellen I-III.
 Gringoire
 A hang
 A hó *[Bizony, mikor még...]*
 Tavasz *[A nagykabát...]*
 Színház *[Oly ifjú és máris...]*
 A kocsi
 Szezonversek I-IV.
 Huszárosan
 A kis táncosnő
 Halton Nagyváradon I-IV.
 Színházi poézis I-VI.
 Nincs ballada
 Modern lira I-IV.
 Fürdőlevelek
 Nyárvégi strófák I-V.
 A törpék napja
 A választás és a pótdó
 Dalok a szürettről I-IV.
 Szintén strófák a színházról I-IV.
 A brettli
 Idillum
 Terka
 Vénasszonyok nyara
 A korzó
 A színház
 Vigasztalás
 „A csomópont”
 A szép kapitány
 Búcsúztató
 Farsang
 A primadonnák betegek
 Urak a színpadon
 Köz-ügyek és színügyek
 Tisztviselők kaszinója
 Hamvazószerda
 Tavasz és őszi
 Tavasz strófák I-III.
 Aktuális strófák I-IV.
 Fedák Sári (Lotti ezredesi)
 Májusi strófák I-III.
 Nyári strófák
 Juniusi őszi
 Nyári strófák I-IV.
 Pusztul a lótuszt
 Rossz szonett J. napra
 [Czifra Géza verseskötetében]

AEöv-22

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, az utószót írta Földessy Gyula.) 1-2. kötet. Bp. 1965. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 650 l., 2. 697 l. [Magyar Parnasszus] – Az AEöv-14-et követi.

AEöv-23

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, az utószót írta Földessy Gyula; illusztrálta Borsos Miklós.) Bp. 1967. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1174, 2 l. – Az AEöv-20 nyomán készült kiadás.

AEöv-24

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte, az utószót írta Földessy Gyula.) Bp. 1968. Magyar Helikon. 1006 l. [Helikon Klasszikusok] – Az AEöv-14-et követi.

AEöv-25

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. Bővített kiadás. ([Öszeállította] és az utószót írta Belia György.) 1-2. kötet. Bp. 1971. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 838, 2 l., 2. 665 l. [Magyar Parnasszus]

Szerkesztésében ez a kiadás az AEöv-21-et követi, Függelék főcímmel foglalva össze a kötetben nem közölt versek különböző csoportjait, s ezek utolsó csoportjában némi kronológiai zavart is okozva. Az AEöv-21-hez mérten további bővülést jelentenek azok a versek, amelyeket az AEÖV I.-ből vesz át a gyűjteményes kötetek állományába. A kritikai kiadás első kötete nyomán az alábbi 11 verset publikája először a gyűjteményes kötetek sorozatában:

[A barátság...]
Tőtös Györgynek
Lajoshoz (*Versben*)
[Vad zivatar...]
Dal a Vigadóról

[Ha minden...]
[Ellenőrzési főszemle]
Lajoshoz
Dal a szélről
Dal a Piac utcáról

Útközben

Külön közli még „Kétes hitelűek” csoport-címmel az alábbi 4 verset, amelyeknek Adytól származó voltát az AEÖV I. kérdésessé tette:

Valóság a poézisben
Lemondás

A jövő réme
A sír szája

(A fenti adatokat vö. még az AEÖV I. 177. oldalán található vonatkozó passzusokkal.)

AEöv-26

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Szerkesztette Koczkás Sándor és Krajtkó András, az utószót írta Belia György.) 1-2. kötet. Bp. 1972. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 715, 1 l., 2. 573 l. [Ady Endre Művei] – Az AEöv-25 változatlan újraközlése.

AEöv-27

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Szerkesztette Koczkás Sándor és Krajtkó András.) 1-2. kötet. Bp. 1975. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 652 l., 2. 520 l. – Az AEöv-25-öt követi.

AEöv-28

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (A szöveget gondozta és a jegyzeteket összeállította Láng József és Schweitzer Pál.) Bp. 1977. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1638. Jegyzetek:

1307–1520; a versek időrendje: 1521–1551. [Keretcím a könyv gerincén:] (Ady Endre művei I.) [Magyar Remekírók]

Minden korábbi gyűjteményes kiadást meghaladó teljességű és filológiailag is alapos e kötet. A jegyzetekben közölte a versek első megjelenésének helyét és idejét, továbbá az elérhető kéziratoknak, illetve a sajtóközléseknek a végleges szöveghez képest mutatkozó eltéréseit. A Kötetekbe nem sorolt versek címmel fogta egybe és folyamatos időrendi sorrendben közölte az Ady életében kötetben meg nem jelent verseket. A kötethez a versek időrendjét áttekintő táblázat és az életrajzi adatokat összegező melléklet is készült. E kiadás további 10. kötetben eddig nem közölt verssel bővült, amelyek kronológiai rendben a következők:

Bolkas Lukács úrnak	[Álmatlan, gyilkos lázban...]
Gábiella	Ilonka
[Zürzavaros, ifjú melódiák...]	[Ez az Élet könyve...]
Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról	Az Isten dicsérete
Fájdalmak	Magyar igazság Párisban

AEöv-29

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Sajtó alá rendezte Láng József és Schweitzer Pál.) Bp. 1977. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1019 l. – Az AEöv-28 versanyagának jegyzetek nélküli kiadása.

AEöv-30

ADY ENDRE ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI. (A szöveget gondozta és a jegyzeteket összeállította Láng József, Schweitzer Pál.) 1–2. kötet. Bp. 1980. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 689, 3 l., jegyzetek: 587–679., 2. 731, 1 l., jegyzetek: 573–662., a versek időrendje: 663–82. [Nagy Klasszikusok]

E kiadás helyesbítésekkel és kiegészítésekkel az AEöv-28-at követi. Állománya újabb 4. kötetben eddig nem közölt verssel szaporodott, amelyeknek címét kronológiai rendben a kritikai kiadásban használt változat szerint az alábbiakban adjuk meg:

Nusikának	[Lehet, hogy hall...]
[Egyért haragszom...]	Révész Bélának [Tudod...]

AEöv-31

ADY ENDRE ÖSSZES VERSEI. (Összegyűjtötte és a szöveget gondozta Láng József és Schweitzer Pál.) 1–2. kötet. Bp. 1982. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1. 700, 2 l., jegyzetek: 387–678., 2. 615, 1 l., jegyzetek: elmaradtak.

Ez a kiadás felemás módon az AEöv-30-at követi. Ez annyit jelent, hogy mindkét kötet versállománya azonos, továbbá az 1. kötet jegyzetei is megismétlik az előbbi kiadásét, míg a 2. kötetből mind a jegyzetapparátus, mind a versek időrendje hiányzik. Az utóbbiak helyett Megjegyzés címmel az alábbiak olvashatók: „A jelen kötet a Nagy Klasszikusok sorozatban megjelent Ady-összes szövegének változatlan lenyomata. Az eredeti kiadás jegyzeteiben az olvasó megtalálhatja a versek első közlésének adatait, a szövegjavítások indoklását és a legfontosabb szövegtérítéseket. A kötetekbe nem sorolt verseket időrendben közöljük. Ezek keletkezési évét a tartalomjegyzék tünteti föl.”

AEöv-32

ADY ENDRE KÖLTEMÉNYEI. (A szöveggondozás Láng József és Schweitzer Pál munkája.) Bp. 1983. [1984.] Helikon. 1664, 6 l. – Versállomány tekintetében az AEöv-30-at követi.

*Tájékoztató a nem hazai, illetve közös kiadásban megjelent
gyűjteményes kötetekről*

A hazai kiadásoktól, illetve kutatásoktól részben függetlenül, részben azokkal kooperációban több szomszéd országban is kiadásra kerültek Ady-összesek. Ezeket a hazai feltételektől eltérő körülmények között keletkezett összkiadásokat nem soroltuk be az itthoni gyűjteményes kötetek időrendjébe, minthogy versállományukban szaporulat nem található. S a könyvtári, kutatási lehetőségek olykori korlátozottságai miatt még az sem bizonyos, hogy az alábbi, kronológiát követő listánk teljes. Bármilyen kiegészítéséért eleve köszönetet mondunk. Vonatkozó adatainkat – az esetleges kiegészítéseket is biztosítandó – nem számoztuk be.

ADY ENDRE ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI. (Sajtó alá rendezte B. Szabó György.) Noviszád, 1956. Testvériség-Egység Kiadó. 599 l. (Bibliapapíron) – (Az Ady életében megjelent kötetek után A kötetekben meg nem jelent versek gyűjtőcímmel közli az addig ismertté vált kiadatlan verseket, megjelölve megjelenési idejüket és helyüket: 541–560.; publikálja továbbá Földessy Gyulának az AM II.-ben közreadott összeállítás nyomán Ady Endre verseinek időrendjét: 563–85.)

ADY ENDRE: VERSEK. (Az előszót írta Szemlér Ferenc.) 1–2. kötet. Bukarest, 1960. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. 1. Előszó Ady Endre 1877–1919 címen: V–XVIII., 1. 596 l., 2. 653 l. A kiadás végén az alábbi tájékoztatás található: „A kötetet a budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó 1955-ös kiadása alapján állítottuk össze.” – A kiadás alapjául tehát az AEÖV-15 szolgált.

ADY ENDRE: VERSEK. (Az előszót írta Szemlér Ferenc.) Bukarest, 1962. Irodalmi Kiadó. Az előszó cím nélkül: 5–24., 1310, 1 l. (Bibliapapíron) A kötet utolsó lapján tájékoztató: „A kötetet a Budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó 1955-ös kiadása alapján állítottuk össze.”

ADY ENDRE: VERSEK. (Az előszót írta Szemlér Ferenc.) 1–2. kötet. Bukarest, 1969. Irodalmi Kiadó. 1. Előszó Ady a miénk címmel: V–XXV., 1. 596 l., 2. 652 l. A 2. kötet végén tájékoztató: „A kötetet a budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó 1955-ös kiadása alapján állítottuk össze.”

ADY ENDRE (1877–1919) *Összes versei*. (Szerkesztette Koczás Sándor és Krajkó András.) 1–2. kötet. Bratislava, 1975. Madách Kiadó. 1. 652 l., 2. 510 l. [Megjelent a két ország „közös könyvkiadási egyezményének keretében” „a Madách Könyvkiadó (Bratislava) részére a Szépirodalmi Könyvkiadó (Budapest) gondozásában”.] – E kiadás megegyezik az AEÖV-27-tel.

A VERSEK JEGYZETEI

1900

161. Miss Mary és Miss Klára

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 4. XXVII. évf. 3. sz. 3-4. - Dyb. - Kötetben: Rd (1923) 49-51. - Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 450-52.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

8. A *kvóta* után a vesszőt pontra cseréltük.
11. A *mindlünk* után a hiányzó vesszőt kitéttük.
32. Az alapszöveg hibásan szedett *válság* szavát értelem szerint *válságra* javítottuk.
33. A *San Toy* után kitéttük a hiányzó vesszőt.
41. A *beszéli* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi vers keletkezésére irányadó a megjelenés dátuma és a Sz előző napi színházi hírcikke, amely Ady rigmusának közvetlen forrása volt. E jan. 3-i hírcikkből – amelynek Küry Klára és Miss Mary Halton harca a címe – kiderül, hogy Sidney Jones legújabb – Londonban néhány hónapja bemutatott – operettjének, a San Toynak budapesti színrehozatala körül „primadonna-háború” kerekedett. A hírek szerint (a Sz említett cikkén kívül l. erről még a BN 1900. jan. 3-i és 4-i színházi rovatának San Toy c. közleményeit) a hazai bemutatóra készülődő Népszínház – bár a darab fordítását Makai Emil és Fáy Béla éppencsak elkezdték – a San Toy címszerepének eljátszására vendégként Mary Haltont szerződtette. A Népszínház állandó primadonnája, Küry Klára viszont ezt sérelmesnek találta, s állítólag kijelentette, hogy ha nem ő kapja a szerepet, akkor akár a színháztól is megválnak. Másrésztől az újságok beavatottjai tudni vélik, hogy a két művésznő – akik Halton előző havi, decemberi Gésák-beli vendégjátéka idején a Magyar Színházban összeharagkodtak – egyezkedni is próbált; egyesek szerint „Küry személyes megkeresésére Halton lemondta a vendégszereplést”, illetve mások szerint „Halton állítólag azt kérte Kürytől, vegye rá az igazgatóságot”, hogy tekintsék érvénytelennek a vendégjátékra kötött szerződését. A Népszínház azonban visszalépés esetére „pönalét követelt”. Bonyolította az egész viszályt, hogy a San Toy előadási jogát Európa, illetve Ausztria-Magyarország területére Halton rokona (fivére?) szerezte meg, akinek egyik feltétele, „hogy Halton játssza a címszerepet”. Így Mary Halton visszalépése esetén a darab előadása is kérdésessé válhat. Egyébként a BN tudósítása szerint (1900. jan. 4. 9.) a Népszínház igazgatója, Porzolt Kálmán és Küry Klára eddig még nem beszéltek az ügyről. S ugyanez a tudósítás még azt is közli, hogy a további tárgyalásokat elkerülendő Halton „betegét jelentett Kürynél”.

A *Miss Mary és Miss Klára* c. versben Ady ezt a nagy vonásokban fentebb ismertett „primadonna-háborús” szituációt idézte meg, de már eleve Küry Klárát elmarasztaló motivációval. Ady magatartása 1899 folyamán fokozatosan változott meg Küry Klárával szemben: februárban még ünneplő elismeréssel szólt róla (l. az Egyről-másról rovat *Küry Klára azt üzenté...* c. cikkét: DH 1899. febr. 23.; AEÖPM I. 95–96.), áprilisban viszont már némi iróniával írt alkalmi verset Küry felemelt helyáras debreceni vendégjátékáról. (L. a 99. *Ő itt van!* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben.) Júniusban azután egyértelműen szembefordult a Küry körülötte izléstelen primadonna-kultusszal, s a művésznő különböző, nehezen ellenőrizhető betegségeket (lumbágót, zsabát) mimelő – színházigazgatót és közönséget zsaroló – gesztusaival. (*Lumbágó és penitencia*. D 1899. jún. 12.; AEÖPM I. 154–55.) Ebben a hangnemben készült a két primadonna konfliktusát gunyorosan pellengérező alkalmi vers is: Ady Küry Klára eddigi viselkedésének folytatásaként értelmezi és értékeli a megtörtént és várható eseményeket.

162. Dal az interurbán telefonról

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 6. XXVII. évf. 5. sz. 6. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 51–53. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 452–53.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

7. A *ba* utáni felesleges vesszőt töröltük.
8. A *Majd* után a vesszőt elhagytuk; a *telefon* után vesszőt tettünk.
13. A *Tudom* után kिरaktuk a hiányzó vesszőt.
17. A sajtóhibás *mat* szócskát értelem szerint *már*-ra javítottuk.
22. A *sobse* után a hibás szedésből becsúszott vessző helyett hiányjelet tettünk.
26. A hibásan szedett *megújított* szót *megnyitott*-ra változtattuk. Javításunk mind értelmileg, mind a sor szótagszámát tekintve megfelelőbb.
34. A sajtóhibás *a birről* alakot értelem szerint *akiről*-re változtattuk.
37. A *vággal* után a megértést zavaró vesszőt töröltük.
39. A *szárnyal* után a vesszőt elhagytuk.

Keletkezéstörténet

A *Dal az interurbán telefonról* a nagyváradi interurbán telefon-szolgálat jan. 3-i megnyitása nyomán keletkezett. Az eseményről a váradi lapok már 3-án előzetes hírt adtak (Az interurbán telefon megnyitása címen a Sz és Megnyílt a telefon címen a NN), majd részletesebb beszámolót jan. 4-én – a legtöbb budapesti lappal együtt – a lezajlott megnyitóról. Így a Sz. jan. 4-i száma ismerteti az „ünnepiesebb színezet” nélküli megnyitást, továbbá tájékoztat a beszélgetés lehetőségeiről s a telefonközpont kapacitásáról. A lap szerint Nagyváradról „Bécsen kívül 48 várossal lehet beszélni”, és felsorolja az interurbán szolgálatba bekapcsolt városokat. Az eseményről Ady nem egyszerűen tréfas krónikát, hanem személyes intonálású játékos verset írt. A Temesvárt megismert „Gizus”-ról általában nincs adat az Ady-irodalomban, csupán egy újabb keletű emlékezésben találhatunk némi nyomot róla. A költő 1897-es temesvári tartózkodásáról összeállított dokumentumanyagában Franyó Zoltán többek között közli Ady hivatalfőnöke legidősebb fiának, Omazta Istvánnak emlékezését. Omaztáéknál, a kir. ítélőtáblai irodaigazgató családjánál házitanitószkodott Ady, s az ekkor ötödik gimnázista István – úgy látszik – valamennyire beavatott volt a poéta gáláns ügyeibe. Visszaemlékezése szerint a fiatal

díjnok és házitanító Temesváron „megismerkedett egy Gál Gizi nevű 18 éves masamóddal, aki gyakran megvárta, amikor a hivatalos óra leteltével kijött a törvényszéki palotából. Ilyenkor Ady elkísérte a csinos, nyúlánk, szőke leányt addig a belvárosi üzletig, ahol dolgozott.” (Franyó Zoltán: A pokol tornácán. Bukarest, 1969. 388., említi még EmlAE II. 97., 103.) Az alkalmi versben Ady minden bizonnyal e szőke temesvári lányt idézte meg, persze a témának megfelelő játékos változtatásokkal, szuverén képezzel.

163. Nősülhetnek a papok

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 11. XXVII. évf. 8. sz. 4. – Dyb. – További megjelenés: DH 1900. január 12. X. évf. 12. [elszámozás; helyesen: 10.] sz. 3. – Egyről-másról – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 53–54. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 453–54.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. Az egy nappal későbbi DH-publikáció eltérései feltehetően nem Adytól származnak, hanem a helyi szerkesztő vagy szedő önkényes módosításai.

Javításunk:

12. A *Mint* és a *végigtáncol* után a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

6. közönség	DH
9. Házasedik és udvarol...	DH
10. Braziliában	DH
12. végigtáncol,	DH
13. leány	DH
15. valahol	DH
21. Házasodjék	DH
24. konkurencia,	DH
25. lesz, majd ha	DH

Keltekészéstörténet

A mottóban is kiemelt ötletet Ady a BN előző napi számának egyik – később alapatlannak bizonyult – híréből vette. E kis közlemény a Temps-ra hivatkozik, amely pedig egy dél-amerikai újság nyomán arról tudósít, hogy „a pápa enciklikában indokolja, miért engedi meg a dél-amerikai papoknak a nősülést”. Az engedmény érvelése: egyrészt „a cölibátus nem isteni jogból ered” – másrészt „egyre kevesebb a fiatal pap Dél-Amerikában, aminek főleg a cölibátus az oka”. Az engedély mellett viszont a pápa továbbra is javasolja a cölibátust. (Mért szabad nősülni a papnak: BN 1900. jan. 10. 9.) E hírt azonban egy-két nap múlva több lap is cáfolta: így többek között az Alkotmány jan. 13-i száma, amelynek A cölibátus eltörlése Dél-Amerikában c. közleménye szerint „nemféle pápai enciklika vagy breve nem jelent meg e tárgyban. Kitalálás az egész, mert „a bécsi Information utána járt a dolognak, és a legilletékesebb helyen azt az értesülést nyerte, hogy az állítólagos breve hamisítvány, és az arról szóló »szenzáció« tudósításokból egy szó sem igaz”. Így a *Nősülhetnek a papok* c. rigmus is téves hír, a világsajtó jelentős részében elterjedt „kacsa” alapján készült.

Magyarzat

Ott tény, miről zengett a nóta: a nóta szövege – amelyre Ady utal és amelynek sorait egyéni módon rigmusossá oldva variálja – az alábbi: „Nincs menyország, se pokol, se pokol, / Még a pap is udvarol, udvarol. / Hát még az ily szegény legény, / Hogyne udvarolna, szegény.” (Nótás könyv. 530 összegyűjtött magyar nóta dallama és szövege. Nagyvárad, 1900. 38. 113. sz. „nóta”. A dalokat összegyűjtötte Szunyogh Lórándné, az előszót írta Jókai Mór.)

164. Mai trubadurok

Megjelenés

Első megjelenés: Dongó 1900. január 14. I. évf. 2. sz. 5. – Bandi. – További megjelenés: Hegedűs: AEnn 113–14. [A kutatók figyelmét elkerülő verset elsőnek közölte Ady műveként.] – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 455–56.

Szöveghkritika

Alapszövegünk a Dongó-ból.

Javításaink:

3. Az *éinek* után a hiányzó vesszőt kitettük.
14. A *Pekingbe* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
19. *Heine* után a felesleges vesszőt töröltük.
21. A *korlátolt* után kiraktuk a vesszőt.
23. A *nettót* után vesszőt tettünk.
39. A *nemsokára* után a pontot vesszőre javítottuk.

Keletkezéstörténet

A debreceni Dongó jan. 14-i számában publikált *Mai trubadurok* c. verset Ady a megjelenés előtti napokban írta, minthogy az élc lap szerkesztője, Székely Imre a vers szövegét Nagyváradról vitte magával haza Debrecenbe. A vers megírásának valószínű előzményeit Székely Imre szóbeli emlékezése nyomán Kardos László így foglalta össze: „1899 folyamán állandóan terveztem egy Dongó című élc lap megindítását. A lapindítás nagyon nehezen ment, és Ady gyakorta gúnyolódott a meddő próbálkozások miatt. Végre, ha jól emlékszem, 1900 elején, megindult a lap, s én éppen akkor Váradon tartózkodván, az ott dolgozó Adyt kértem meg, hogy írjon a Dongó első számához úgynevezett vezér-verset. A Royal-kávéházban ültünk, innen átmentünk egy cukrászdába, ahol Ady néhány perc alatt összerotta a szükséges strófákat. A vers meg is jelent.” (Kardos László: Újabb adatok Ady debreceni éveiről. – AM I. 54.) E közlés nyomán nézte át Hegedűs Nándor a Dongó c. élc lap 1900. január eleji számait, s lelte meg – helyesbítve Székely Imre emlékezetét, mert nem az első számban és nem „vezérversként” jelent meg – a *Mai trubadurok*-at. (Más emlékező forrás szerint az élc lap első számának vezérversét – legalábbis félig – Ady írta, kellő bizonyítékok híján azonban ezt a *Csak azért is Dongó c.* verset csupán a kétes hitelű versek csoportjában közöljük az AEÖV utolsó kötetében.) Hegedűs Székely egyéb adatait is kiigazítja, megállapítván, hogy „1900 elején még nem épült fel a Royal kávéház”, csupán ez év „őszén nyílt meg”. „A helyén ekkor még a Magyar Király állt, s vele szemben csakugyan volt cukrászda.” (Hegedűs: AEnn 112–13.) A vers alá írt *Bandi* szignó Ady az előző évben mind a DH-nál, mind a D-nél gyakran használta, sőt még 1900 februárjában is *Bandi* aláírással publikálta a D-ben *A kamat c.* alkalmi rigmust. A szecesszió jelenségével – persze komolyabb formában – Ady több mint fél évvel korábban, Debrecenben foglalkozott már. (L. *Szecesszió* c. cikkét: DH 1899. ápr. 19.; AEÖPM I. 119–20.)

Magyarázás

Színházi nettó: a színházi előadásoknak a költségek leszámítása után megmaradó tiszta bevétele. – *De Dániában más is – ólet:* tréfásan kiforgatott szólás Shakespeare Hamletje I. felvonásának 4. színéből (Marcellus mondata). A „szállóige” eredeti szövegét („Something is rotten in the state of Denmark”) Arany János így fordította: „Rothadt az államgépben valami”. Tóth Béla szerint viszont szállóigévé két formában vált: „Valami rothad Dániában”, vagy: „Valami büzlik Dániában”. (Tóth Béla: Szájru! szájra. Bp. 1895. 326.) Ady a szállóigének szokásos formuláját forgatta ki a maga rigmusának élcelődő hangneme és rím-szüksége szerint. A fordulat használatába belejátszhatott egy másik szólásmondás is: non olet [pecunia] (a pénznek nincs szaga), amelyet állítólag Vespasianus császár fia, Titus mondott, amikor apja az árnyékszék megadóztatásából származó pénzt, aranyat megszagoltatta vele. (Tóth Béla: i. m. 137–38.)

165. A legnagyobb

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 14. XXVII. évf. 11. sz. 5. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 54–55. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 454–55.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

16. A *legeslegnagyobb* után a hibásan szedett pontot vesszőre cseréltük.
20. A *batalmas* után az elmaradt vesszőt kitéttük.

Keletkezéstörténet

Két aktuális motívum gunyoros-szatirikus összekapcsolásából született *A legnagyobb* c. alkalmi rigmus. Az egyik – már valamivel korábbi keletű – motívum a huszadik század kezdetének értelmezése körül világszerte zajló polémiaival kapcsolatos. A másik mozzanatot az éppen jan. 14-én, a megjelenés napján tartandó szentesi időközi képviselőválasztást megelőző botrányos események, készülődések satirikus felmagyítása.

Már 1899 decemberében gyakori témája az sajtónak az a probléma, hogy „mikor kezdődik a huszadik század”. Két álláspont csapott össze: az egyik szerint már 1900. jan. 1-jén, a másik szerint csak 1901. jan. 1-jén. Az új század 1900-as kezdete mellett döntöttek olyan az akkori világban – tekintélyes fórumok, mint a német császár és a római pápa. Sok tudós és gondolkodó viszont 1901-től kívánta számítani a huszadik század kezdetét. (L. erről többek között a Sz 1899. dec. 12-i, dec. 15-i, dec. 16-i, illetve a BH 1899. dec. 15-i, 1900. jan. 2-i, továbbá a PN 1900. jan. 2-i és a BN 1900. jan. 3-i és jan. 4-i számait.) Ilyben a századkezdesi vitában tehát Ady is az 1901-es álláspont mellé áll: erre utal a 11. vers első sora: *Még mindig tart a régi század.* A problémához 1899 végén és 1900 elején a D-től való korai megváltás és a Sz-nál történt kezdeti beilleszkedés miatt (a Hétről hétre rovatot május végéig még Nagy Endre írja) nem szólt hozzá Ady, de 1900-ról 1901-re fordulva határozottan állást foglalt. Így írt többek között: „Az évről lenne jó kritikát írni. Utolsó évről a nagy századnak, mert mi annak tartjuk.” (*Hétről hétre*, Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 394.) És így: „Olyan dáridókkal még nem üdvözöltek újesztendőt, mint ezt az újat, legelső évét a huszadik századnak.” (*Hétről hétre*, Sz 1901. jan. 6.; AEÖPM I. 411.) Tehát nem csupán az alkalmi versben, hanem későbbi publicisztikájában is az 1901-es századkezdes álláspontját képviselte.

A századkezdet „meghosszabbítását” *A legnagyobb* strófáiban viszont tréfás-szatirikus értelemben hasznosította Ady. Mintha csak azért volna szükség az „ó-század” egy évnyi „többletére”, hogy így a 19. század „legeslegnagyobb” emberének kilétét vitathatatlanul eldönthessék. Ezzel, valamint a Napóleonhoz, Edisonhoz, Wagnerhez viszonyítással még erősebben érzékelteti Ady a szentesi választási előzmények és küzdelmek „béka-egér harc”-voltát. A botrányos események sorozata majdnem egy évvel korábban kezdődött: még 1899 februárjában, amikor Sima Ferenc függetlenségi párti szentesi országgyűlési képviselő ellen több szentesi lakos sikkasztás, illetve váltóval való manipuláció miatt feljelentést tett. (Szentesi Lapok 1899. febr. 17.) A feljelentés nyomán újabb vádak merültek fel Simával szemben: elszámolási hiány az általa korábban vezetett nyomdánál, s így „csődkeresetet” rendeltek el ellene (Szentesi Lapok 1899. máj. 10. és 21., SzHír 1899. júl. 8. és 9.), majd viselt dolgai miatt a képviselőház összeférhetlenségi bizottsága megállapította, hogy Sima Ferenc „összeférhetetlen helyzetbe” jutott, mentelmi jogát tehát fölfüggesztették. (BN 1899. jún. 23.) A történetek miatt Sima mandátumát megsemmisítették (Sz 1899. dec. 16.), öt magát pedig vád alá helyezték (EÜ 1899. dec. 18. és BH 1899. dec. 19.). Az ekként megürült szentesi mandátumért még 1899 decemberében új választást írtak ki, s azonnal megkezdődött a szenvedélyes korteskedés. A négy jelölt közül három függetlenségi párti programmal indult: a Kossuth-féle frakció és az Ugron-csoport egy-egy, továbbá Sima Ferenc és híveinek egy külön helyi jelöltje. (Sz 1899. dec. 28., 29.; BH 1900. jan. 4.; NN 1900. jan. 5.) A maguk jelöltje érdekében Simáék igen agresszívan léptek fel: jan. 7-én lármájukkal az Ugron-párti jelölt népgyűlését hiúsították meg (PN 1900. jan. 8.; Sz és BN 1900. jan. 9.), majd jan. 11-én a Kossuth-pártiak gyűlését igyekeztek megzavarni (BN, PN, NN és Sz 1900. jan. 12.), jan. 12-én pedig verekedést provokáltak a Kossuth-pártiak, illetve az Ugron-pártiak kortes-tanyájául szolgáló kávéházban, illetve vendéglőben (PN, BN, Sz 1900. jan. 13.). Viharos – megerősített rendőri és katonai készültséggel lezajló – választásra volt tehát kilátás, ezért előlegezett Ady a szentesi választási elnöknek olyan „évszázadra szóló” rangos szerepet. A választás különben különösebb rendzavarás nélkül, döntetlen eredménnyel zajlott le: egyik jelölt sem kapott abszolút többséget, s febr. 4-ére pótválasztást tűztek ki. (Sz 1900. jan. 16. és 17.) Az eseményeket provokáló-mozgató Sima Ferencről l. még a *Sima ur telepít c.* alkalmi verset e kötetben.

166. Cenzura a vidéken

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. január 21. XXVII. évf. 17. sz. 6. – Dyb. – Kötetben: Rd. (1923) 55–57. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 456–58.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

5. A *nékem* – után értelem szerint vesszőt tettünk.
23. Az *elfogyott!* után az elmaradt záró-idézőjellet kitéttük.
26. Az *erényt* után a hiányzó vesszőt pótoltuk, s az *imádjuk* után a felesleges pontot töröltük.
32. Az *Asszonyregiment-ek* után a felesleges pontot töröltük.
42. A hibásan szedett *beszéljük* alakot értelem szerint *beszéljünk-re* változtattuk.
48. A hibásan szedett *dalt* alakot *dal-ra* módosítottuk, és a sorvégi *még* után a pontot minthogy közbevételről van szó – vesszőre cseréltük. Javításaink megegyeznek az azonos jellegű 1. sor szövegével.
49. A *felém* után vesszőt tettünk.

55. Az alapszövegben a *cenzura* és a *vidéken* szavak között szedési hibából kimaradt az *a* névelő; a főszövegben ezt – az azonos tartalmú és hibátlanul szedett 7. sor szövegével egyezően – pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi vers az 1900. január közepén néhány erkölcstelennek minősített darab körül támadt „vihar”, az egy-két vidéki színügyi bizottság és több budapesti színház között e tárgyban kialakult feszültség, illetve a szinte országossá vált sajtópolémia nyomán készült. A januári vidéki és pesti sajtót átnézve valóban megállapítható, hogy először *Szeged veré a sulykot*, hogy a későbbi vihar „előszelét” a szegedi színügyi bizottság kavarta. E bizottság jan. 5-én tartott ülésén azonosította magát a szegedi közönség egy részének felháborodott véleményével a Csak párosan c. francia bohózat „otromba frivolitásai” miatt. (Utazás egy frivol darab körül. SzN 1900. jan. 6. 8.) Ezt követően, főként jan. 10. után egyre gyakoribbak lettek az ún. pikáns darabokkal kapcsolatos megnyilatkozások mind a pesti, mind a vidéki lapokban. Így többek között két néző tiltakozó levelét közlik a Vigszínház legújabb bemutatója, egy Szecesszió c. darab erkölcstelensége miatt (PN 1900. jan. 12. 4–5.); a kassai színház premierjét, A férj vadászni jár c. darabot a helybéli kritika mint „egy magyar vidéki város színpadán” előadhatatlant ítéli el (Fimo 1900. jan. 13. 3.); majd megjelenik e témában az első vezércikk is, amely általában fellép a pesti színházak repertoárjának „alantás és erkölcstelen darabjai” ellen, és megállapítja, hogy „Budapestről pedig tovább terjed a fertőzés az egész országban”. (Erkölc a színpadon. PN 1900. jan. 14. 1.)

Közben a szegedi színügyi bizottság jan. 12-i ülésén egy újabb francia darab, az Új-fundlandi c. bohózat ellen léptek fel, s ennek során – mint az egyik pesti lap tudósítója írja – „meglehetős éles szavakban estek neki egyes budapesti színházak repertoárjának”, minthogy a szegedi színház a már Pesten bemutatott darabokat tűzi többnyire műsorára. Nyilatkozatokra válaszul „a budapesti színházak vezetőségének körében” olyan megállapodás kezd érlelődni, „hogy a szegedi színház számára a jövőben nem fogják darabjaikat átengedni”. (BN 1900. jan. 15. 5.) E hír nyomán – mely szerint egyrészt a szegedi színügyi bizottság ezúttal a Vig- és a Magyar Színház repertoárjából vett darabokat cenzurálni kívánja, másrészt a érintett pesti színházak pedig bojkottal felelnek – egyre erősebben gyűrűzik a téma a hazai sajtóban. A SzN szinte már sajtószemlélt állít össze (Erkölc a színpadon. 1900. jan. 17. 2–3.), s egy humoros próza erejéig már Ady is beleköt a ügybe. (*Nem lesz premier*. Sz 1900. jan. 17.; AEÖPM I. 227–28.) A PN egyik cikke a szízfoglaló áttekintést ad a színpadi repertoár körül támadt vihar lényegesebb új fejleményeiről. Ismerteti a szegedi színügyi bizottság „országos mozgalmat” kezdeményező tervét, mely szerint a szegediek az ország összes színügyi bizottságaihoz átiratot intéztek, „hogy az erkölcstelen darabok ellen együttesen lépjenek föl”. Beszámol továbbá arról, hogy a szegedi átirat hatására a nagyváradi színügyi bizottság a szízigazgatóval kötendő szerződés tervezetébe (Nagyváradon ebben az időben nem működött színház, csupán előkészületek folytak az épülő Szigligeti Színház megnyitására, amelyre végül is 1900. október közepén került sor) egy olyan paragrafust is belefoglalt, mely szerint az igazgató a műsorra tűzött darabokat köteles előzőleg a bizottságnak bemutatni. Végül a lap felveti a kérdést, hogy e határozatoknak milyen következményei lehetnek. Megítélésük szerint kialakulhat a bojkott a vidéki színházdirektorok ellen. Ők pedig „a kartelle vagy kartellel felelnek, s maguk lépnek érintkezésbe a külföldi ügynökökkel, kik eddig a budapesti színházak útján engedték át nekik darabjaikat, vagy – s ez volna a kívánatos – adnak helyettük mást: a Nemzeti Színház komolyabb repertoárjából valót a francia pikantériák helyett; népszínművet és operát az operettek helyett”. (A pikáns színdarabok ellen. PN 1900. jan. 17. 7–8.)

A nagyváradi színügyi bizottság jan. 18-án vitatta meg és fogadta el a kijelölt szízigazgatóval, Somogyi Károllyal kötött szerződést. Az ülésen nagyobb polémia támadt a szerződés 8. szakaszáról, amely a műsorra tűzött darabok ellenőrzéséről intézkedett

a következő fogalmazásban: „A színiügyi bizottság által a közerkölcsiség és az irodalmi jó ízlés szempontjából kifogásolt darabok elő nem adhatók.” A vitában a liberális szellemű dr. Várady Zsigmond e szakasz eltörlését javasolta, mert ez nem kívánatos cenzúra adhat lehetőséget. Ez a szakasz szerinte visszaélésekre vezethet, mint ahogy például Debrecenben előfordult, hogy a Katonák-at betiltották (l. az AEÖV I. kötetében a 75. *Száműzötték* c. verset és jegyzetét), míg az Osztrigás Micit nem kifogásolták. A bizottság többsége azonban a szakasz változatlan elfogadása mellett döntött. (Szerződésünk Somogyival. Sz 1900. jan. 19. 3–5.) Az állásfoglalások terén tehát – mint alkalmi versében Ady is írja – Nagyvárad sem marad el.

A különböző lapok tudósításaiból az is kiderül, hogy a Magyar Színház ekkori igazgatója, Beöthy László a SzHír munkatársának adott nyilatkozatában megerősíti a kartell alakításáról elterjedt híreket. A Népszínház igazgatója, Porzolt Kálmán pedig kijelentette, hogy „kollegialitásból csatlakozik a többi pesti igazgató eljárásához”. (Színház-kartell Budapest. GyH 1900. jan. 19. 3.) A szegedi és nagyváradai színiügyi bizottságokon kívül más vidéki városok színiügyi bizottságainak állásfoglalásáról a *Cenzúra a vidéken* publikálásáig nincs hír, viszont a városok sajtója jobbra a szegediek akcióját támogatja az érintett pesti színházak ellen. Jellemző a helyzetre az, amit többek között a GyH egyik cikkében olvashatunk: „Mert ne higgyék az igen tisztelt igazgató urak [ti. a pesti színházigazgatók], hogy a szegedi bizottság felhívására nem csatlakoznak az összes városok. Győr, Kassa, Nagyvárad, Kolozsvár, Arad, Pécs hajlandóságát kiolvashatjuk e városok sajtójából.” (GyH 1900. jan. 19.)

Az alkalmi versben Ady nem azonosította magát egyértelműen a szembenálló felek egyikével sem. Bizonyos tartózkodással fogadta a pesti színiigazgatók álláspontját, de határozott gúnyal szólt a vidéki „erkölcsösözök” fellépéséről is. Ez a szemlélet tükröződik a néhány nappal később e tárgyban írt cikkének soraiban is. (*Discórnek bemutatást.* Sz 1900. jan. 28.; AEÖPM I. 233–34.) Ugyancsak érinti a tárgyat az 1900. febr. 18-án megjelent *Helyi szerzők* c. rigmusában (szövegét és jegyzetét l. e kötetben).

Magyarzat

Egy dal, mit Jászón nem hallott még; illetve: *Mert hát a nő mindig: Elektra:* a színházi műsorokat illető vitával – hogy ti. a pikáns darabok helyett többek között inkább klasszikus műveket vigyenek színpadra – összefüggésben említi Ady a görög drámai hőseket: az argonauták vezérét, Jászont Euripidész Médeia c. drámájából és Elektrát, akinek alakját mindhárom görög tragikus megelevenítette. (A szövegben csupán Jászón nevét adjuk a görög nevek mai átírása szerint, Elektra nevét viszont – ritmikai okokból – a korábban szokásos és a vers eredeti szövege szerinti rövid első tagozat változatában közöltük.) – *Egy dal, egy népdal cseng felém... Habár nem így dalolták régen:* | „*Minék is van cenzúra a vidéken...*”: Ady tréfásan aktualizált „dal”-ának, illetve refrénjének eredetije *nem népdal* volt, hanem egy, a századforduló körül divatos *népies műdal* (ún. magyarnóta), amelynek a refrénje így hangzott: „*Minék is van szerelem a világon*” (Katona Imre zivés segítségével és szóbeli közlése nyomán). – *vidéki Plátók:* a szövegösszefüggés értelmében speciális jelentéssel; valahogy így: vidéki bölcsék, vagy még inkább: vidéki etikusok. (A *Plátók* esetében szintén megtartottuk a századforduló idején szokásban volt helyesírást: hiszen a mai szabályzat szerinti Plátónak alak ritmikai törést okozna, és összekuszálná a strófa-képletet.) – *Oh mert az Asszonyregiment-ek | Szemérmeseknek nem valók:* utalás egy német operettre (pontos címe: *Az asszonyregiment*; írta: Franz Reiner, zenéjét szerelte: Wilhelm Rosenzweig), amely a BH 1900. jan. 18-i és 20-i közleménye szerint éppen a Magyar Színház műsorán volt.

167. A kamat

Megjelenés

Első megjelenés: D 1900. február 6. XXXII. évf. 26. sz. 4. – Hírek – Bandi. – (A vers adatait közli Kardos László – Ny 1922. II. 1489–90.) – Gyűjteményes kötetben először: *AEöv-21 [MKI] (1962) II. 458–59.*

Szövegkritika

Alapszövegünk a D-ből. A vers strófaépítéséhez mérten a 6. és 8. sorban egy szótagnyi többlet, a 33. sorban pedig két szótagnyi hiány van. Mindezt csak regisztráljuk; szerkesztői beavatkozáshoz nincs alapunk.

Javításaink:

7. A hibásan szedett *Mekékánban* alakot értelem szerint *Mekékánban*-ra javítottuk.
17. A *szebb* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
27. Az *adjon* után vesszőt tettünk.
28. A *boldoggá* után a pontot vesszőre cseréltük.

Keletkezéstörténet

Újabb – még jellegzetesen alkalmi, a témát csak felületesen érintő – „pénz-versét” (az „első”, a 80. *Az élet* az *AEÖV I.*-ben) Ady közvetlenül a publikálás előtt írta, mert az írtatet adó kamatláb-leszállítási hírek is aznap jelentek meg a hazai sajtóban. Feltehető, hogy a vers megjelenése táján Ady valamilyen okból egy-két napot Debrecenben töltött, mert ez a legvalószínűbb módja annak, hogy a friss hír alapján készült verset a D szerkesztősége azonnal közölje. Ezt a feltételezést erősíti az a tény is, hogy a Sz febr. 6-i számában nincs Adytól semmiféle szignált közlemény.

A többi lapban Bécsből febr. 5-i dátummal kezelt hírek szerint az Osztrák–Magyar Bank a kamatlábat 5%-ról 4,5%-ra szállította le a váltó- és értékpapír-leszállításnál. (BH 1900. febr. 6. 12.; Sz 1900. febr. 6. 7.; D 1900 febr. 6. 7.) A „négy és fél percentre”, történeti leszállítás azonban úgy látszik, hogy egy nagyobb tőzsdei pangás rész-eseménye volt csupán, mert nem sokkal korábban már megelőzte egy hasonló félszázalékos csökkentés, amikor az Osztrák–Magyar Bank a kamatlábat 5,5%-ról 5%-ra szállította le. (BH és Sz 1900. jan. 21.) A vers keletkezéstörténetéhez nem tartottuk szükségesnek a tőzsdei lecsúszást egész folyamatát felkutatni, de valószínű, hogy a két dokumentált kamatlábleszállítást megelőzte egy még korábbi, amikor az eredeti 6%-ból faragtak le egy fél százalékos. S ezért írja a vers 32. sorában a költő: *Hat percentsért pénzünk nem kellett.* Az alkalmi vers keletkezése előtt különben a Sz vezércikket közölt (1900. febr. 1.) Az olcsó kamatláb címen a pénzpiac helyzetéről és a kamatláb várható leszállításáról.

168. [Mi küldeményt...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 10. XXVII. évf. 33. sz. 8. – Szerkesztői üzenet. – Kötetben: Rd (1923) 58. – Gyűjteményes kötetben először: *AEöv-21 [MKI] (1962) II. 459.*

A tréfas kis rigmus a Szerkesztői üzenet rovatban rövid prózai bevezetővel és Ady szövegét követően egy Nagy Endrétől származó másik nyolcsoros strófiával együtt jelent meg. A verset megelőző prózai szöveg:

„*Ke.* (Helyben.) A küldött remek diósbélest és szarvacskákat szíves rendelkezéséhez

képest átadtuk két ifjú munkatársunknak, kik mohón fogyasztották el, és lelkesedéssel vállalkoztak a kritika feladatára.

A két ifjú kritikus azonban poéta is egyúttal, s így történt, hogy véleményüket egy *közösen* írott versbe foglalták. A vers ugyan kevésbé kitérő, de eléggé tanúskodik a szerzők elragadtatása mellett.

Íme a vers: – és ezt követően I. alatt közlik a főszövegben található Ady-bökverset majd II. alatt Nagy Endre alábbi nyolc sorát:

Jól van *Ady!* – Biz többet ér ez,
Mint száz novella, száz regény.
Gratulálok a művéhez,
Sekszpirhez méltó e lepény.
Dús tartalom, csinos forma,
Mennyi mélység és zamat!
Küldje majd be a folytatást
Poszt-resztánt, (*Ne*) jegy alatt.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. Minthogy a bökvers egy szerkesztői üzenet része volt csupán megfelelő cím nélkül, így első két szavát emeltük ki szögletes zárójelben címnek. A I. számot mint az üzenet szerkezetéhez tartozót elhagytuk, a Rd utólagos és önkényes címét – Szerkesztői üzenet egy Ady-verssel – pedig, mint nem a költőtől származót, nem vettük figyelembe.

Keletkezéstörténet

A szerkesztői üzenet és a benne közölt bökversék előzményeire vonatkozóan nincs semmiféle közelebbi adatunk. Lehet, hogy a süteményes csomagot – mint Nagy Andor állítja – egy vidéki előfizető küldte (Nagy A. 30–31.), bár a Helyben címzés ellentmond ennek a feltételezésnek. Valószínűbb azonban, hogy helybéli hölgynek szól (a névtelen címzés kicsinyítő képzője hölgyre vall) a valóságos küldeményért gáláns gesztusként vagy valamilyen kedveskedő élcént a verses üzenet. Legkevésbé állja meg a helyét az a feltételezés, hogy „valószínűleg egy jó háziasszony-színésznő küldte” a csomagot, „aki utólag cserébe szép kritikát kérhetett” (Hegedűs: AEnn 37.), hiszen a színház ekkor még csak épülőben volt, s így állandó színtársulat sem működött Nagyváradon.

Az üzenet prózai bevezetőjét is valószínűen a két érintett „munkatárs” egyike készítette. Kitéjük a második bökversből pontosan kiderül: az Adyt megnevező *Ne* a Sz-nál Nagy Endre szignója volt. (Lehetséges persze, hogy a verses „üzenet” II. részét is Ady írta, vagy legalábbis „besegített” Nagy Endrének: a könnyed fordulatossgá rá jellemző.)

169. Lex Heinze

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 11. XXVII. évf. 34. sz. 6. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 59–60. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV–21 [MKI] (1962) II. 460

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. A vers befejező részét (28–34. sorig) később egy szignálatlan cikkének mottójaként idézte Ady (*Éljen az erkölcs.* Sz 1900. nov. 7.; AEÖPM I. 363–64.): ezt a részleges szövegközlést azonban sem a megjelenés adatai között, sem pedig szövegváltozatként nem tüntettük föl. A mutatkozó egy-két apróbb eltérést viszont a szerkesztői emendációnál hasznosítottuk.

Javításaink:

2. Az *esztelen* után a hibásan szedett pontot vesszőre cseréltük.
25. A *meztelen* után pontot tettünk.
28. A *nóta* után kitéttük az elmaradt vesszőt.
31. A *különb* után pont helyett – a mottóként idézett részlet logikusabb helyesírására támaszkodva – kettőspontot tettünk.
33. A *róva* után – a mottórészlet helyesírását követve – a pontot kettőspontra változtattuk.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi dal részben az előző hónapban publikált *Cenzúra a vidéken* témájához (l. ez utóbbi vers jegyzetét), részben pedig a német birodalmi gyűlés elé terjesztett ún. „lex Heinze” törvényjavaslat vitájához kapcsolódik.

A címadó „lex Heinze” a német birodalmi törvénykönyv több – az erkölcsstelen cselekményekkel szembeni eljárás tartalmozó – paragrafusának összefoglaló neve volt. Az elnevezés eredete egy Heinze nevű berlini házaspárral kapcsolatos, akik ellen az 1890-es évek elején egy nagyobb szabású prostitúciós bűnpert folytattak. E per nyomán készült és került elfogadásra az első „lex Heinze” 1892-ben, amely a különböző erkölcsstelen üzelmekre vonatkozó büntetéseket szabályozta. 1899-ben azután újabb törvényjavaslatot nyújtottak be e néven a birodalmi gyűlésnek, mely azt 1900 februárjában tárgyalta és fogadta el. A lex Heinze legproblematisabb része az ún. „művészeti paragrafus”, a német büntetőtörvénykönyv 184. szakasza, amely a fajtalanságot tartalmazó iratok, képek és nyomtatványok kiállítása, árusítása és terjesztése ellen intézkedik. Az új javaslat e téren szigorítást jelent, amennyiben a törvény hatáskörét kiterjeszti azokra a szellemi termékekre is, amelyek ugyan nem fajtalanok, de „a szeméremérzetet durván megsértik”. (A Pallas nagy lexikona. 18. köt. 158.; továbbá: Vámbéry Rusztem: Lex Heinze. Huszadik Század 1900. márc. I. évf. 3. sz. 206–10.) Az új törvényjavaslatot – némiképpen módosított – végleges formájában 1900. jún. 25-én fogadta el a birodalmi gyűlés. (Der Grosse Brockhaus. 1932. 11. köt. 367.)

A törvényjavaslat berlini tárgyalásáról és kísérő jelenségeiről bőséges és rendszeres tudósításokban számolnak be a február eleji hazai lapok. Így még a parlamenti tárgyalást megelőzően több lap is hírt ad arról, hogy a német császárné főudvarmestere, Mirbach gróf visszaküldött egy akvarell-kiállításra szóló meghívót, mert az azon található rajzot erkölcsstelennek találta, és felháborodott, hogy az udvarhölgyeknek is küldtek ilyet (BN, MH és BH 1900. febr. 1.). Beszámolnak továbbá a lapok arról is, hogy a berlini rendőrség „nyilván legfelsőbb utasításra” valóságos hajtóvadászatot rendez minden ún. erkölcsstelen és frivolitás ellen. A Lessing Theater egyik legújabb egyfelvonásos vígjátékát a rendőrség betiltotta, mert erkölcsstelennek minősítette a cselekményét és helyzetét. Hír van arról is, hogy Berlin három legnagyobb színházának direktorait a rendőrségre citálták, ahol egy tisztviselő lelkükre kötötte, hogy „vigyázzanak a jó erkölcsökre, óvakodjanak a pikantériától”, mert a korábbi „ledér hang a jövőben nem fog megütni”. (MH, BH 1900. febr. 6.)

A birodalmi gyűlés tárgyalásairól részletes számlókban tájékoztatnak, sőt az eseményekhez kommentárokat is fűznek a magyar lapok. A Berlinből febr. 7-i keltezéssel érkezett tudósítás ismerteti „a közszemérem ellen elkövetett vétségekre vonatkozó törvényjavaslat kulcskérdései és színházi szakaszainak” tárgyalását. Az ún. művészi szakasz „6 hónapig terjedhető fogházzal, vagy 600 márka pénzbüntetéssel sújtja azt, aki oly iratot, rajzokat, képeket, melyek ha nem is fajtalanok, de a szeméremet sértik, 18 évesnél fiatalabb személyeknek elad, vagy pedig megbotránkoztató módon közszemlére kitesz”. A színházi szakasz pedig „elrendeli”, „hogy az olyan színgazgató ellen, aki erkölcsstelen előadást rendez, büntefenyítő eljárás indítandó”. „A művészeti és színházi szakaszt a birodalmi gyűlés 159 szavazattal a szabadelvűek és szociáldemokraták 100 szavazata ellenében elfogadta.” (A lex Heinze. BN 1900. febr. 8. 13.) Egyes lapok elismerően írtak a törvény-

javaslat elfogadásáról, és annak hazai megfelelőjét követelték, mint például az Alkotmány c. lap, amely vezércikkben ünnepelte az eseményt. „Az elfajzott izlés és az erkölcs ott is óriási – fejtegeti a vezércikk névtelen szerzője –, ott is gyártják az erkölcsrontó fotográfiákat, rajzokat és Ansichtskártyákat, s külön kiadó-üzletek foglalkoznak ezen jövedelmező üzlettel. De éppen ezért udvar, kormány és képviselőház kezét fogták, hogy véget vessenek a nép és a fiatalság megmérgezésének...”, míg nálunk a „liberális kormány” mindent „eltűr”. (Törvény az erkölcstelenségéről. Alkotmány 1900. febr. 9.) Hasonló szellemben foglal állást a nagyváradi klerikális Tiszántúl. (Erkölcösség a színházban és a művészetben. 1900. febr. 9. 6.)

A BN viszont elítélően lép fel a történekekkel szemben: megállapítva, hogy „Németországban a reakcionárius politika veszedelembé ejti a művészet szabadságát”. Intő példaként említi, hogy az erkölcsöszködés hatására Böcklin A hullámok közt c. festményének és Michelangelo Dávid-jának reprodukcióját Berlinben, illetve Stuttgartban bevették a kirakatból. A színházi paragrafusról szólva a lap szószólója kárhózatossá tartja, hogy „azt a harcot, amelyet a pornográfia ellen kellett volna megindítani, eszevesztettül folytatják a művészet szabadsága és a szépség naivitása ellen ezek a bornírt hősei a fügefalevélnek”. S nem marad el a cikkből az Alkotmányéval ellentétes hazai tanulság sem: „Veszedelmes áramlat van Németországban keletkezében, és jaj nekünk, ha ez a divat is, mint már annyi más divat, hozzánk is eljut.” (A fügefalevél hősei. BN 1900. febr. 9. 8.)

A pesti lapok hazai célzásainak szellemében született Ady *Lex Heinze* c. bökverse is. Liberális nézőpontból figurazza ki a – fentebb már ismertetett – berlini fejleményeket, de úgy, hogy a vers szatirikus éle elsősorban a nagyváradi színügyi bizottság 1900. januári határozata ellen vág. (E határozatról, a Somogyi Károly színházigazgatóval kötött szerződés vitájáról l. e kötetben a *Cenzúra a vidéken* c. vers jegyzetét, továbbá Ady két vonatkozó cikkét: *Nem lesz premier*. Sz. 1900. jan. 17.; AEÖPM I. 227–28.; *Discsernek bennünket*. Sz. 1900. jan. 28.; AEÖPM I. 233–34.)

E témakörre – a vers utolsó sorait mottóul idézve – 1900 őszén egy kiállítás alkalmából tért vissza Ady: l. *Éljen az erkölcs* c. cikkét. (Sz. 1900. nov. 7.; AEÖPM I, 363–64.)

170. Egán

Megjelenés

Első megjelenés: Sz. 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 60–61. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 461.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. Egan nevének minden bizonnyal a költőtől származó magyaros írásmódját – *Egán* – mind a címben, mind a szövegben meghagytuk, minthogy a verssorokban ennek külön ritmikai funkciója is van.

Javításaink:

1. Az *ur* rövid *u*-ját a versen belüli egységesség (l. e szó helyesírását a 17. és a 20. sorban) érdekében hosszú *ú*-ra változtattuk.
13. A rímhelyzetben lévő *ír* szó rövid *i*-jét hosszú *í*-re javítottuk; a sorvégi gondolatjel után pedig vesszőt tettünk.
14. A hibásan szedett *bur-barát* alakot – a 12. és a 18. sor helyesírásával egyezően – hosszú *ú*-s változatra igazítottuk.

Keletkezéstörténet

E rigmusban egymástól független aktuális eseményeket kapcsol össze tréfásan „komoly” módon Ady: a „hírhedt” Egan-ügy fejleményeit és az angol-búr háború eseményei nyomán kialakult közhangulatot.

Egan Edét, az írországi eredetű családból származó magyar földbirtokost és mezőgazdasági szakembert a földművelésügyi miniszter nevezte ki még 1899-ben a mai Kárpát-Ukraina területén lebonyolítandó ún. hegyvidéki akció miniszterri kiküldöttjévé. Az akció bevallott célja a hegyvidéken élő ukránok – az akkori szóhasználat szerint rutének – nyomasztó gazdasági helyzetének megjavítása, orvoslása volt, ténylegesen viszont néhány formális és látszatintézkedésen túl az egész akció a nemzetiségi és parasztmegmozdulások leszerelésére szolgált. Sőt – mint ez később fokozatosan kiderült – az akció jelentős szerepet játszott a hazai századeleji antiszemita hangulatkeltés kialakításában is. Így éppen Ady rövid dalának keletkezését megelőzően, 1900. febr. 12-én Egan Ede több órás előadást tartott Munkácson a rutén-akció problémáit tárgyaló értekezleten. E beszámolóban – többek között – érintette a hegyvidékiek számára létesítendő hitelszövetkezetek működésének nehézségeit. Egan szerint e hitelszövetkezetek tevékenységét komolyan akadályozza a nyomorúságos viszonyok között elburjánzott magas – 25–30%-os – uzsorakamatok szokásjoga és a hatóságok által nehezen felderíthető rendszere. Egyes tudósítások szerint Egan az uzsora elterjedéséért a felelősséget a zsidóságra hárította. Az Alkotmány c. lapban közölt szövegben – többek között – kijelentette: „A kiskorú rutén nép mellett él egy másik, éles eszű nép, mely jobban ismeri a törvényt az ügyvédnél.” Egan szerint a rutének körében nagyszámú „kivándorlás főoka a bevándorlás”. S egy szerűen „ellenség”-nek nevezi a „a Galícia felől bevándorló zsidók óriási tömege”-t, „mely ravaszságával és nagy eszével kizsákmányolja és kiszipolyozza a föld népét”. (Alkotmány 1900. febr. 14. 4–5.)

A beszámolót, illetve az arról készült tudósításokat követően a képviselőház febr. 14-i ülésén Fest Lajos képviselő napirend előtt szót kért, és megkérdezte a földművelésügyi minisztertől, hogy van-e mód a miniszteri kiküldött beszéde pontos és eredeti szövegének megismerésére. Ezt azért igényli, mert „néhányek szerint” a beszámolóban az egyik „felekezettel sértő jellege volt”. A kérdésre adott válaszában Darányi Ignác miniszter elismerte, hogy a lapokban megjelent közlemények valóban „félreértésre adtak alkalmat”. Éppen ezért „fel is szólította Egant, hogy beszéde hiteles szövegét mutassa be”. (Sz 1900. febr. 15. 2.)

Az ügyre a miniszter Egan beérkezett válaszát ismertette a képviselőház febr. 17-i ülésén tért vissza. E beadványban Egan „elisméri, hogy beszéde félreértésre adhatott alkalmat, de ő nem akart felekezettel sérteni”. Közölte továbbá azt is, hogy „beszédét felhatalmazás nélkül mondotta el”, kijelentéséért tehát a kormány nem felelős. Darányi mindezek alapján Egan beadványát tudomásul vette. Ugyanakkor ígéretet tett, hogy a kormány a galíciai bevándorlás ügyét gyökeresen orvosolni kívánja. Végül pedig mint-hogy beszédének egyes általánosításával Egan „szembe helyezkedett a kormánnyal”, az uralkodó liberális felfogással, munkácsi beszámolóját Darányi „elítélte”. (Sz 1900. febr. 18. 4.)

Ez és ennyi volt az *Egán* c. rövid dal keletkezésének ténybeli háttere. Sőt e tények ismeretében az is nyilvánvaló, hogy az *Egán* c. rövid dalát Ady viszonylag már korábban, a febr. 17-i képviselőházi ülésről aznap este készült tudósítás beérkezése előtt készítette: hiszen a rövid dallal azonos számban megjelent tudósítás már arról számolhatott be, hogy „Darányi asztalán” van a vitatott „dikció”, pontosabban Egan beadványa munkácsi beszédéről. Mégis e versikében korántsem az Egan-ügy eseményeinek nyomon követése az érdekes, hanem a történet megítélésében érvényesülő szemlélet. Hiszen országos ügyvé is a különböző állásfoglalások és kommentárok révén vált a beszéd. Így például febr. 15-én a budapesti egyetem, febr. 16-án a nagyváradi jogakadémia nacionalista szellemű diákjai küldtek üdvözlő táviratot Egan Edének. (Sz 1900. febr. 16. 6.; Sz 1900.

febr. 17. 5.) Pártállásuk szerint általában véleményt nyilvánítottak a különböző napilapok is. A rendszeres országgyűlési tudósításokon kívül a nagyváradi Sz is több cikkben kommentálta a történeteket. Jellemző ezek közül Nagy Endre N. E. szignójú vezércikke, amelynek kezdő mondata jól érzékelteti az egész írás szellemét: „Bűnt követ el, aki a szerencsétlen ruténok ügyébe az antiszemitaságot belékeveri.” (A rutén-nyomorúság. Sz 1900. febr. 16. 1.) Továbbá Várady Zsigmond Dr. V. Zs. jelű vezércikke, amely az egész kavarodás mögötti lényeges problémákra irányítja a figyelmet: megállapítva többek között, hogy „a baj nem a bevándorlásban van, hanem az itthoni állapotokban”. (Segítség. Sz 1900. febr. 18. 1-2.)

A Sz publicisztikai megnyilatkozásaihoz hasonlatosan az Egan-ügy kritikai szellemű megítélése jellemzi Ady rövid dalát is. A jelenségek jellegzetesen demagóg interpretálását figurázza ki az Egan-ügy és a búr-barát „közszellem” összekapcsolásával. Főként a klerikális, a konzervatív és többé-kevésbé a függetlenségi párti sajtót jellemezte a felületesen demagóg okoskodás és ítékezés. Így vált egyes lapokban már meglévő előítéleteket érvényesítve „hazafias” üggyé Egan beszéde és akciója. S így vált általánossá majdnem az egész magyar sajtóban a jobbára csak szólamos – gyakran az 1848–49-es magyar szabadságharc analógiájával is érvelő – „búr-barát” szemlelet és hangulat, amelyet 1900 legelején a búrok jórészt még töretlen hadiszerecséje is fokozott. (Az angol-búr háború előzményeiről és kirobbanásáról l. az AEÖV I. kötetében a 153. *Fognak a lányok* c. vers jegyzetét.) Az angol-búr háború 1900-ban megeléknkülő eseményeiről a Sz rendszeresen közli a híreket, sőt 1900. febr. 11-től már állandó rovatcímmel (A délafrikai háború, később A háború) publikálja együttes csoportosításban az érkező táviratokat és tudósításokat. A háború eseményeivel humoros formában közvetlenül az *Egán* c. vers megjelenése előtt Ady is foglalkozott. (*A búrok veszélyben*. Sz 1900. febr. 17.; AEÖPM I. 242-44.)

Egan akciójával és kétes értékű politikai szereplésével rövidebb-hosszabb formában Ady később is többször foglalkozott (legélesebb formában az *Eganizmus és székelység* c. cikkében; AEÖPM II. 109-111.). Az angol-búr háború ez év elején lejátszódó eseményeiről l. még e kötetben a nem sokkal később készült *Búrok*, illetve az *Új irány* c. rövid dalok szövegét és jegyzetét.

171. A hó [Mivel a sár...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 61. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 461.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

Adynál szokásos, időjárás-változásra reagáló alkalmi dal. Ötletét az adta, hogy – mint az egyik helyi lap kihíréből kiderül – az előző napok enyhébb, tavaszias időjárása után a vers megjelenése előtti napon, febr. 17-én ismét hidegebb lett, és hullt a hó: „olyan fehér szombat volt, akárcsak december java közepén”. (Nv 1900. febr. 18. 7.)

172. A kalikó

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról” főcím alatt jelent meg III. számmal.) – További megjelenés: Dmo 1911. augusztus 27. II. évf. 195. sz. 13. – A család – (Az Ady Endre primaveráiból c. közlemény-

ben utolsónak közli a *Temetetlenül* és *A vég után* c. versekkel együtt). – Kötetben: Rd (1923) 61–62. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-21 [MKI] (1962) II. 462.

A vers Dmo-beli publikációját bevezető szöveget l. az AEÖV I. kötetében a 68. *Temetetlenül* c. vers jegyzetében.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A későbbi, Dmo-ban történt publikációhoz aligha volt Adynak személyesen köze, eltérései a Sz-belitől különben is inkább rontják a szöveget.

Javításunk:

16. A *ki* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

9. Ugy	Dmo
13. híradóra:	Dmo
14. – Hát	Dmo
16. Találják	Dmo
18. kalikóba...?	Dmo

Keletkezéstörténet

Két egymástól lényegében független mozzanat összekapcsolásából született az alkalmi dal. A megénekelt „közérdekű” alkalom, „a kalikó” a Bihar megyei és Nagyváradi Nőegylet febr. 17-i álarcos bálja volt, amelyről a lap ugyanaznap száma hozott tudósítást. (Sz 1900. febr. 18. 9.) Erdekes viszont, hogy a jelentős városi eseményt egy személyes motiválású és a nagyváradiak előtt egyáltalában nem ismeretes témával – a maga még mindig fájó Zsóka-émlékével – kapcsolta össze. A tréfás-ironikus hangú rövid dal Zsóka-vonatkozásainak – részben a tényanyag hiányos ismerete miatt – egész kis irodalma kerekedett. Mielőtt azonban e kissé komplikált feltételezésekre utalnánk, megkíséreljük *A kalikó* létrejöttének valóságos hátterét rekonstruálni. A rövid dal állításával ellentétben (*Nem megy férjhez a kis Zsóka*) Friedmann Erzsike esküvője 1900. febr. 15-én volt Zilahon, bár erről a helyi lap csak a vers megjelenése napján kiadott számában közölt hírt. (Szil 1900. febr. 18. 3.) Aligha elképzelhető tehát, hogy Ady éppen ekkortájt kapott volna Zilahról – öccsétől vagy valamelyik barátjától – Zsóka házasságát cáfoló levelet. Sőt, ellenkezőleg: ha egyáltalán volt ilyen levél, akkor az a logikus és természetes, hogy a készülő vagy már megtörtént házasságkötésről értesítse a poétát Zilahról valaki. Így *A kalikó* Zsóka-célzásai valójában éppen ellentétesen értendők: a még most sem közömbös hírt Ady ironikus indulattal forgatta ki, állította „fejtetésre”. Valóságos „cáfolatról” tehát nem lehet szó, azonban tudatosan ironikus – a hírrrel és önmagával is figurázó – játékról annál inkább. (Az egyszerű véletlen – hogy Ady a házassági hír tudta nélkül a témát ekkor emlegesse – a legkevésbé hihető.)

Zsóka esküvői dátumának és a *Zsóka búcsúszója* c. vers 1900. jan. 4-i D-beli publikációjának ismerete nélkül Bóka László helyes ösztönrel következtette *A kalikó* egy-két vonatkozó sorából azt, hogy a *Zsóka búcsúszója* már 1900. febr. 18-a előtt elkészült. (AEpk 171.) Ugyancsak a fentebbi adatok számbavétele nélkül Hegedűs Nándor azt feltételezte, hogy Ady először Zsóka menyasszonyságának hírére a *Sok sikert érjen!*... c. verset publikálta újra – immár harmadközlésben – 1900. febr. 16-án a Sz-ban, majd azután értesülvén, hogy a hír nem igaz, a *kalikó* soraival cáfolta. (Hegedűs: AEnn 37–39.) Az persze lehetetlen, hogy a *Sok sikert érjen!*... újraközlésére is a Zsóka házasságáról érkező hír miatt került sort Ady. Tény viszont, hogy *A kalikó* egyes sorai a *Zsóka búcsúszója* ismert motívumára utalnak vissza (ez utóbbi vers 2. sorát: „Zsóka menyasszony, férjhez megy a Zsóka...” – variálja *A kalikó* 6., 11. és 12. sora). Ami pedig a házassági hír tényleges cáfolatát, illetve ironikus kifigurázását illeti, arról az előbbieken már szoltunk. (E vers problémájához l. még az AEÖV I. kötetében a 160. *Zsóka búcsúszója* c. vers jegyzetét, továbbá az ImlAE I. 611–12. oldalain Kovalovszky fejtegetéseit.)

173. Helyi szerzők

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról” főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 62. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 462.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Következtörténet

A kétstrófás alkalmi dal egy korábban már „megénekel” témához kapcsolódik: az ez év januárjában, a vidéki színügyi bizottságok és egyes pesti színházak között támadt repertoárvitához. (L. erről e kötetben a *Cenzúra a vidéken* c. vers jegyzetét.) A témának most új aktualitást adott a Sz előző napi számában megjelent alábbi rövid közlemény: „Pályázat társadalmi színművekre. Sas Ede, a Szigligeti Társaság rendes tagja indítványt nyújtott be a Szigligeti Társasághoz, amelyben azt ajánlja, hogy keresse meg a társaság Nagyvárad város törvény hatóságibizottságát aziránt, hogy a nagyváradai állandó színház megnyitása alkalmából tűzzön ki megfelelő pályadíjat egy magyar életből vett színműre, melynek bemutató előadása a nagyváradai színházban legyen.” (Sz 1900. febr. 17. 5.) Az épülőben levő nagyváradai színház megnyitását 1900 őszére tervezték, s a leendő színház igazgatójával, Somogyi Károllyal a város színügyi bizottsága 1900 januárjában kötött szerződést. (L. még bővebben a *Cenzúra a vidéken* jegyzetét.)

A helyi aktualitás megverselését éppen úgy az angol–búr háborúra utaló célzással fűszerezi Ady, mint azt a szintén e napon megjelentetett *Egán* c. versében tette.

Magyarzat

Már ezután másképp lesz a vidéken; illetve: *Beszegődöm Somogyihoz bojtárnak*: miképt a korábbi *Cenzúra a vidéken* esetében, itt is eredeti dalmodellekhez igazodó aktuális változatokról van szó. A „Már ezután...” indítású kezdősor elég gyakori a népköltészetben, de a folytatása, s így a sorok szótagszáma is sokféle, eltérő. A második strófa kezdősora a „Beszegődtem Tarnócára bojtárnak...” kezdetű népdal „mintáját” követi. (A népdalt l. Erdélyi János: Népdalok és mondák II. Bp. 1847. 147.; a fentiek Katona Imre szíves tájékoztatása nyomán.) – *Nem félünk a lövegektől, ha nem Dum*: utalás arra, hogy az angolok a dél-afrikai háborúban ún. dum-dum golyókat (helyesen tehát nem *lövegeket*, hanem *lövedékeket*) használtak 1900 elején a búrok ellen. A „dum-dum” elnevezés egy Calcutta melletti indiai községtől származik, ahol először gyártottak ún. csonkított lövedékeket, olyan puskagolyókat, amelyeknek a csúcsát levágták. Az ilyen módon preparált lövedékek súlyos roncsolásos sebeket okoznak, éppen ezért használatukat több nemzetközi konferencia is eltiltotta.

174. Dalaim

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 18. XXVII. évf. 40. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok egyről és másról” főcím alatt jelent meg V. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 63. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 463.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Koetkezes történet

A versike kezdősora tudatos ismétlése Petőfi *Dalaim* c. költeménye ismeretes refrénjének. A *Nem a Parnasszusra számák* kijelentést pedig Ady véleményeként szokás idézni a maga rövid dalairól: elhatároló álláspontként „könnyű” és „komoly” verselése között.

175. Az esküdszék

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 24. XXVII. évf. 45. sz. 4. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 63–64. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 463.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

7. A *napig* után kiraktuk a vesszőt.
9. Az *egyszer* után a hiányzó vesszőt kitettük.
15. A *Hazasétált* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Koetkezes történet

A rövid dal alapja egy Nagyváradon 1900. febr. 22-én lezajlott esküdszéki tárgyalás, melyen a gyilkosság kísérletével vádolt Cs. Nagy István komádi lakos ügyében kellett esküdszéki ítéletet hozni. A vádlott – akit megromlott házasságuk miatt felesége gyermekükkel együtt elhagyott, és egy másik férfihez költözött – 1899. nov. 20-án felkereste feleségét, hogy visszatérésre bírja. Minthogy felesége nem akart visszamenni hozzá, a férfi szóváltás közben „a csizmaszárából kést rántott”. A végzetesebb következményeket csak a kiabálásra összefutott szomszédok akadályozták meg. (Sz 1900. febr. 21. 7. és febr. 23. 5–7.) A per anyagát ismertető tudósítások arról is szólnak, hogy a komádi ügy tárgyalását egy új törvény szerint esküdszék vezeti le. Az esküdszék az ebből a célból kisorsolt személyek közül választják, s a kiválasztottak közül mind az ügyészek, mind a vádlott védőjének joga van egyes – számukra nem kívánatos – személyeket „visszavetni”, az esküdszék tagjaiként el nem fogadni. (Sz 1900. febr. 21. 7., illetve 4.; NN 1900. febr. 21. 5.) Az esküdszéki tárgyalásról készült tudósítás szerint a kisorsolt esküdszék közül az ügyész négyet, a védő pedig hármat nem fogadott el, s ugyanez a tudósítás közli a kisorsolt esküdszék névsorát. (Az elhagyott férj bosszúja. Sz 1900. febr. 23. 5–7.) Minthogy a „visszavetett” esküdszék nevét a lap nem közölte, így nem tudhatjuk, hogy valóban volt-e közöttük Kovács Mihály nevezetű. Nagyon valószínű azonban, hogy a költő nem is konkrét személyt akart megverselni, hanem csak egy elképzelhető – a kisorsolt esküdszék „visszavetésénél” lehetséges – „eset” figurázott ki.

Magyarzat

Ís ott van most, ahol a mádi: egy régi szólás – ott van, ahol a mádi zsidó – variációja, amelynek jelentése: semmi sem változott.

176. Tavasz [Elnézem...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 24. XXVII. évf. 45. sz. 4. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 64. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 464.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

177. Búrok

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 24. XXVII. évf. 45. sz. 4. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 65. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 464.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

1. Az alapszöveg *urnak* szavának rövid *u*-ját – tekintettel a rímhelyzetre – hosszú *ú*-ra változtattuk.
5. A rímhelyzetben levő *dur-nak* *u*-ját hosszú *ú*-ra módosítottuk.
9. A „bur” hibásan szedett rövid *u*-ját hosszú *ú*-ra cseréltük, minthogy a versben többször is a hosszú magánhangzós változat fordul elő.

Keletkezéstörténet

A vers az angol–búr háború menetében, 1900. február második felében bekövetkezett lényeges fordulatot kommentálja. (E háború korábbi eseményeiről l. az AEÖV I. kötetében a 153. *Fognak a lányok* c. alkalmi vers és e kötetben az *Egán* c. rövid dal jegyzetét.) A háború kezdeti szakaszában a két búr köztársaság (Transvaal és Oranje) csapatai léptek fel támadólag, és a harcok az angolok dél-afrikai gyarmatának tartományaiban folytak (Fokföld és Natal területén). A viszonylag kis létszámú és felkészületlen angol gyarmati katonaság állandóan hátrálni kényszerült a búr seregek elől, amelyek Fokföldön egészen Kimberley városáig hatoltak, és ostromgyűrűbe fogták Mafekinget, Natalban pedig Ladysmith angol helyőrségét zárták körül. 1899 végén és 1900 elején az angolok egyre nagyobb számú csapaterősítéseket küldtek Dél-Afrikába, és seregeik élére Roberts tábornokot állították, aki hosszas előkészületek után 1900 februárjában ellentámadásra vezényelte megerősödött seregeit. Roberts hadjáratának első eredményeiről a *Búrok* c. rövid dal publikálását megelőző napokban adtak hírt a lapok. Így arról, hogy febr. 17-én Kimberley ismét az angolok kezére került, majd arról, hogy Ladysmith ostromát a búrok febr. 22-én beszüntették és visszavonultak, végül arról, hogy a búrok egyik legjelentősebb, Cronje vezette hadseregét febr. 23-án az angolok körülzárták, és a búr vezér fegyverszünetet kért. (Sz 1900. febr. 18. 4.; febr. 23. 3.; febr. 24. 3.)

Rövid dalában Ady az angol–búr háborúnak fentebb röviden összefoglalt döntő fordulatára utal, amelyből a búrok – esetleg közeli – teljes vereségére lehetett következtetni. Az angol–búr háború témakörében l. még e kötetben a néhány nappal későbbi *Új irány* c. verset és jegyzetét.

178. Karnevál

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. február 24. XXVII. évf. 45. sz. 4. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 65–66. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 465.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

1. Az alapszöveg rövid *u-s ur* szavát – tekintettel a rímhelyzetre – a főszövegben hosszú *ú-s* alakra változtattuk.
2. A *búr* után a szöveg összefüggése szerint kettőspontot tettünk.
3. A *tovább* után az elmaradt pontot pótoltuk.
4. A *borát* után a felesleges vesszőt töröltük.
5. A *szegény* után a hiányzó vesszőt kitettük.
9. A *hajnalán* után a felesleges pontot elhagytuk.

Magyarázat

Ugy jár szegény, miként a búr: utalás az angol-búr háborúban bekövetkezett döntő fordulatra; l. erről az előző *Búrok* c. rövid dal jegyzetét. – *Mégis marad utána tőke*: célzás egy régi vénlánycsúfoló népi szokásra, amelyet tőke- vagy tuskóhúzásnak, másutt tőkevonásnak neveznek. E szokásnak bővebb leírását adja az ünnepekkel kapcsolatos népi játékokat ismertető és rendszerező könyvében Dömötör Tekla (Naptári ünnepek – népi színijátékok. Bp. 1964. 93.), aki – többek között – forrásként idézi Dugonics András és Csokonai leírását a tuskóhúzásról. A Dorottyához írt jegyzetében Csokonai így jellemzi ezt a farsangi csúfolkodást: „Tőkét vonni. Szokásban nagyon sok helyeken, hogy mikor a farsáng elmúlik, a meg nem házasodott ifjakkal és a férjhez nem ment lányokkal valamely lát vagy tőkét neveltség okáért felemeltetnek, vagy egy helyről más helyre vitetnek...” Dömötör Tekla megállapítása szerint „a tuskóhúzást századunkban főként a Dunántúlon gyakorolják, de ismerték pl. Szatmár megyében is”. Ady tehát nemcsak Csokonai nyomán tudhatott a „tőke-rángatás” szokásáról, hanem az is lehetséges, hogy az Érmelléken vagy Nagykároly környékén maga is tanúja lehetett egy ilyen farsang-záró ceremóniának. A teljesség kedvéért említjük még, hogy ebben az időben – igaz, hogy csak a vers publikálását követő napokban – a Sz egyik cikke is foglalkozott más témák mellett ezzel a farsangi hagyománnyal. Az előbbieknél valamivel részletesebb leírás néhány mondatát idézzük: „Tőkehúzásnak a régi világban azt a szokást nevezték, hogy a farsangot bezáró éjféli után a leányok és legényül maradt ifjak ruhájára egy fonálról lecsüngő kis fácskát akasztottak. Ekkor kacagva kiáltá a társaság: Húzza a tőkét, húzza a tőkét. A leányok pedig karban énekeltek: Húshagyó, húshagyó, / Engem itthon hagyó”. (Gróf Vay Sándor: Budapesti levél. Sz 1900. márc. 4. 3.)

179. Itthon [A kis szubrett...]

Megjelenés

Először megjelent: Sz 1900. március 4. XXVII. évf. 52. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Magyar- és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 66. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 465.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Költészéttörténet

A kis szubrett Perényi Margit, aki kezdő színésznőként 1899-ben mint a kolozsvári Nemzeti Színház tagja nagy sikereket aratott a nagyváradi nyári színikörben. Éppen nagyváradi szereplése idején különbözött össze látványos módon társulata vezetőivel – az

esetről még debreceni újságíróként Ady is írt (*A bétről*. D 1899. jún. 24.; AEÖPM I. 162.), majd 1899 októberében a debreceni színtársulathoz szerződött. Debreceni működéséről Ady többször is várakozással és elismeréssel szólt (AEÖPM I. 202., 204–5., 210.), s a debreceni színésztől búcsúzó írásában kiemelt „kedvencei” között beszélt Perényi Margitról. (*Amolyan búcsújéle*. D 1899. dec. 2.; AEÖPM I. 220.) A kétstrófás rövid dalra az adott alkalmat, hogy Perényi Margit a nagyvárad kerkeskedő ifjak estélyén – többek között Kiss Józseffel együtt – fellépett: két dalt énekelt. (Sz 1900. márc. 3. 5., illetve márc. 4. 9.)

180. Uj tél

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 4. XXVII. évf. 52. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 67. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 466.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

11. *A lehet* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
17. *A tudják* és a *birzem* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A februárban beköszöntő korai tavasz után (I. e kötetben a *Tavaszi* [Elnézem...] c. verset) március elején erős hideghullám jött, amelynek tüneteiről különböző külföldi és hazai városokból érkező híreket közölt a Sz márc. 3-i száma. Nagyváradon „valóságos hófőrgeteg zúgott el a város fölött”. (Hózávar. Nv 1900. márc. 4. 7.)

181. Uj irány

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 4. XXVII. évf. 52. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 67–68. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 466.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

3. Az alapszöveg *Burok* szavának rövid *u*-ját hosszú *ú*-ra változtattuk.

Keletkezéstörténet

E versike közvetlenül kapcsolódik Ady korábbi, az angol–búr háborút kommentáló rigmusaihoz. (L. erről bővebben a *Búrok* c. – egy héttel korábbi – rövid dal jegyzetét e kötetben.) Március elején már egyértelművé vált, hogy a több hónapja tartó háborúban

február utolsó napjai során érte a búrokat az első súlyos – már-már katasztrofálisnak tűnő – vereség. Jellemző például, hogy a Sz Consumatum est! főcímmel közölte a búr Cronje fegyverletételéről szóló hírt, pontosabban Roberts angol tábornok alábbi táviratát: „Cronje búr tábornok ma összes csapataival feltétlenül megadta magát. Cronje jelenleg mint fogoly tartózkodik táboromban...” (Sz 1900. febr. 28. 3.) Az *Uj irány* c. rigmusban azonban Ady nem közvetlenül a háború új eseményeit, hanem az angolok, illetve a búrok szerepének megítélésében mutatkozó új véleményeket kommentálja. Mert érdekes módon éppen az angolok felülkerekedése idején jelent meg egy-két olyan cikk, amelyben a szerzők a közvélemény és a sajtó korábbi – szinte egyértelmű – búrbarát szemléletével szemben valamilyen tárgyilagosabb, az angolok érdekeivel is számot vető megítélés, állásfoglalás szükségességét hangoztatják. Így például a Sz-ban Ady rövid dalának megjelenése idején két – egymást is túllícitáló – cikk jelent meg e tárgyban. Az egyik egy (B.) szignójú, Különvélemény c. vezércikk, amelynek ismeretlen szerzője elismeri, hogy a magyar közvélemény joggal érez analogiát a búrok angolelleses küzdelme és a mi szabadságharcunk között. De ugyanakkor helyteleníti, elítéli, hogy „a búrok íránt érzett természetes rokonszenvünk mellett egész gyűlölettel fordulunk az angolok ellen”. (Sz 1900. márc. 1. 1.) Részben erre a cikkre is reagálva és még határozottabb álláspontot fejtve ki jelent meg az *Uj irány* c. rigmussal azonos számban Dr. Várady Zsigmond szokásos Dr. V. Zs. szignójú England for ever c. vezércikke, amelyben a szerző az angolok háborújának indokoltságát bizonygatja. Várady többek között kijelenti: „Néha megesis, hogy az erősebbnek van igaza. Tehát lényeges tévedés volna azt hinnünk, hogy a búrok hadjárata a mi önvédelmi harcunk pendantja. Nem, az a dél-afrikai hegemonia kérdése, nem önvédelmi harc.” (Sz 1900. márc. 4. 1.)

Ady – aki korábban a szolamos búr-barátságon is ironizált – most a búrok vereségével párhuzamosan jelentkező angol-szimpatiát szatirizálja. Mintha a megfordult hadiszerencsével értékelődne át minden: a korábban hősöknek titulált búrokból merénylők, s Ladysmith ostromgyűrűbe zárt angol védőiből pedig hősök lesznek.

182. Nusikának

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Kovách Annának küldött képes levelezőlapon. A levelezőlap az 1940-es évek végéig a címzett öccsének, Kovách Kálmánnak tulajdonában volt, aki azt Barát Ferenc újságírónak adományozta. Barát Ferenc ezután bekövetkezett halálakor elveszett, hollétéről azóta nincs tudomásunk (az adományozó Kovách Kálmán unokájának, Jankóné Török Gyöngyvérnek szóbeli közlése alapján).

A vers szövegét, illetve az azt tartalmazó levelezőlap jellegét így csak Lám Frigyes sajtóközlése nyomán ismerjük. Az „ánzikt kártyát” „Ady Endre írta Annának Nagyváradról. A postabélyegző 1900. márc. 9-i dátumot mutat. A levelezőlapon rózsaszínű dombornyomású rózsa díszlik. A rózsa mellett ferdén áll a cím: *Nusikának*. És ferdén írva a vers. Megismerni Ady szép kezeírását, bár nem írta ki teljesen a nevét.” A levelezőlapra írt versikét a poéta A. E. szignóval „jegyezte”.

Első megjelenés: Szabad Szó 1948. március 28. 50. évf. 73. sz. [11.] (Lám Frigyes: Ady Endre, Sárka és Nusika Nagyváradon – Három ismeretlen Ady-verset közlünk.) – A fentebbi publikáció nyomán a szöveg újraközlését készítette elő Kovalovszky. (EmlAE II. 366.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-30 [NKI] (1982) II. 473.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Szabad Szóból.

Keletkezéstörténet

Kovách Anna Ady egyik nagyváradi szállásadónőjének, Kovách Kálmán biharmegyei szolgabíró özvegyének bakfislánya volt. A nagyváradi Sz-hoz szerződve a költő – az emlékezők tanúsága szerint – először a Laszky-nyomda művezetőjénél, Kemény L. Ignácnál a Szent János utcában bérelt szállást egy vagy két hónapig, majd február végén, március elején Kováchék Kőfaragó utcai házában vett ki szobát. (L. erről még Lám Frigyes említett cikkén kívül Székely Józsefnek A debreceni jogászról és a váradi újságíróról c. emlékezését és Kovalovszky Miklósnak az emlékezéshez fűzött jegyzeteit: EmlAE II. 358-67.) Kováchéknál Ady – úgy látszik – családias légkörre talált, és pajtási kapcsolatot alakított ki háziasszonya három gyermekével. Ennek bizonyítéka a *Nusikának* c. versikén kívül az a két verses emlékkönyvi bejegyzés is, amelyeket Ady március utolsó napján írt be Kovách Sárka és Kovách Annuska emlékalbumába: I. a [*Lehet, hogy ball...*], illetve [*Egyért baragszom...*] c. verseket és jegyzetüket e kötetben. A harmadik gyermek a kézirat történeténél már említett Kovách Kálmán, aki 1900-ban harmadik gimnazista volt; az ő emlékezése szerint – amit a verseket is közlő cikkében Lám Frigyes jegyzett le – Ady-nak nemcsak kisebb-nagyobb megbízások teljesítésében volt segítségére, hanem gyakran bejárt a költőhöz a Sz szerkesztőségébe is.

183. Az én menyasszonyom

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 10. XXVII. évf. 57. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Fantom* címmel). – További megjelenések: Szil 1900. április 15. XVIII. évf. 15. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Fantom* címmel); SzÚ 1900. december 31. I. évf. 77. sz. 3. – Ady Endre – (*Fantom* címmel és „Ady Endre Még egyszer kötetéből” főcím alatt *Az utolsó részlet* és a *Fuimus* [De jó, ha...] c. versek között másodiknak közli); SzÚ 1901. november 27. II. évf. 61. sz. 3. – Írta: Ady Endre – (*Fantom* címmel); Erő 1902. április 6. I. évf. 5. sz. 4. – Ady Endre – (*Fantom* címmel); NN 1902. december 25. V. évf. 296. sz. – Karácsony [melléklet]: 6. – Írta: Ady Endre – (*Fantom* címmel); Jöv 1903. április 26. I. évf. 9. sz. 45. – Új költők – Ady Endre – (*Fantom* címmel a *Szívek messze egymástól*, az *Éjnimádó* [csak a ciklus I. részét publikálva] s *A csókok árka* c. versekkel együtt negyediként közli.); SvM 1909. november 5. V. évf. 252. sz. 5. – Hírek – Ady Endre; Alsófehér [Nagyenyed] 1912. június 9. (A lap az OSZK-ban nem található, a szövegváltozatokat ezért nem tudjuk közölni. Az adatot az Utunk 1969. jún. 24-i számából, Vita Zsigmond Ady Endre Nagyenyeden c. cikkéből vettük.) – Kötetben: Me (1903) 77-79. (*Fantom* címmel); ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 97-98.; AH (1908) 77-78.; ÚjV₂ (1909) 97-98.; ÚjV₃ (1912) 97-98.; ÚjV₄ (1918) 65-66.; ÚjV₆ (1919) 81-82. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 32-33.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A költemény számos publikációja közül ez a legérettebb és a többi közléshez viszonyítva a költő ékezési, központozási intencióinak leginkább megfelelő.

Javításunk:

3. Az alapszöveg *iszó* alakját a helyesírásnak megfelelően és a korai sajtóközlések zömével, illetve az ÚjV₁, az AH és az ÚjV₂ publikációjával egyezően *iszó*-ra változtattuk.

Főcím: *Adj Embre*
 „Még egyszer” kötetből

Cím: *Fantom*

2. elkészíten

strombal...

stromba...

3. előlंबर

füzö,

nyárba:

4. vagy

vártam!...”

5. kitagadott

6. cedá:

8. néhal...

8. Egy/itt

10. Údvöt

csar [sh]

leljünk!

leljünk!

fetrengék,

len!

lenn

utcaporbá,

utcaporba,

utcaporbá:

12. Borújon

átkarolva!...

13. Tisztító

Tisztító

tűz,

	SzÜ ₁										ÚJV ₄ ÚJV ₆
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv	Me				
	Szil						Me				
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₁	Erő	NN	Jöv				Svm	
		SzÜ ₁					Me				
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₃	Erő	NN	Jöv					
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₁	Erő	NN	Jöv	Me				
			SzÜ ₁			Jöv					
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₄	Erő	NN	Jöv					
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₄	Erő	NN	Jöv					
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv	Me				
					NN						
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₃	Erő	NN	Jöv	Me				
		SzÜ ₁									
Sz		SzÜ ₁	SzÜ ₃	Erő	NN	Jöv	Me				
					NN						
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv	Me				
				Erő							
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv	Me				
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv	Me				
					NN						
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv	Me				
					NN						
Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv	Me				
					NN						
								ÚJV ₁	AH Svm	ÚJV ₃	

<i>tűz</i>	Sz	Szil	SzÜ ₁ SzÜ ₁	SzÜ ₂ SzÜ ₂	Erő Erő	NN NN	Svm
által éget:							
által égeti:							
14. <i>b₄</i>	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Svm
mindenséget ...							
mindenséget							
15. szeressen	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
16. szennyben	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
szennyben							
szew ben.							
18. Hozzavisza [sh]	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
Ó, legyen	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
Élet!...							
Élet!...							
19. látom;	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
20. halálom...	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
21. Szézzzva	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
láncot							
23. kacagnánk	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
kacagnánk,							
<i>bűcsüt</i>							
24. Meghalnók	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Svm
bűcsüt							
24. Meghalnók	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Svm
istenítve...							
istenítve...							
25. Meghalnók,	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
Meghalnán,							
mondva:							
26. [U] strófát kezd]	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
[Sort beljebb kezd]							
„Bűn							
Bűn							
élet							
26-27. [E sorok kiemelt szedéssel]							
27. [Sort beljebb kezd]	Sz	Szil	SzÜ ₁	SzÜ ₂	Erő	NN	Jöv Me
hőfélérek!]							
hőfélérek!...							

Keletkezéstudomány

Az Ady-életmű első igazán új hangú verse az először és számos utánkölésben Fantom címmel közreadott s csak az ÚjV₁-től kezdve *Az én menyasszonyom* c. költemény. Keletkezése időpontjára a publikálás dátuma irányadó. Létrejöttének motívumairól kevés konkrétumot tudunk, viszont nem egy kétes hitelű legenda maradt ránk. Több életrajzi emlékeket megőrkítő kortárs pontosan tudni véli, hogy ki volt a költemény ihlető műzsája, illetve modellje.

Az egyik változat szerint Rienzi Mária inspirálta Adyt *Az én menyasszonyom* soraira. Rienzi Mária ún. pesti brettlitündér volt, aki – miként Ady Lajos írja – „az orfeum-énekesnő és a demimondai hivatás borotva-él vékonyságú demarkációs vonalán imbolygott” s mint egy vándor orfeum-társulat tagja, majd vezetője rendszeresen járta a vidéket, s így Nagyváradon is többször megfordult. Bizonyítható életrajzi adatok szerint 1902 nyarán Adyval több hónapos szenvedélyes viszonya volt, amelynek bénító és perspektívátlan kötelékeitől a költő csak nehezen tudott megszabadulni. (AL 89–91.) Talán e kapcsolat különös jellegéből is következett, hogy többen Rienzit vették az ihlető „fantom”-nak, és közelebbi életrajzi s filológiai megalapozás nélkül frappáns és mutatós keletkeztető-téneti anekdotát-legendát röppentettek fel. Az első ilyen hamis kombinációk szerzőit és publikált közleményeiket egyelőre nem ismerjük, de 1923-ban megjelent könyvében Ady Lajos már szükségesnek tartja cáfolni őket: „Tetszetős, de az igazságnak nem felel meg tehát az, amit annyian megírtak már eddigé, hogy t. i. a Rienzi-viszony hatása alatt készült a vers.” (AL 90.; lapalji jegyzetben) A Rienzi-feltételezés azonban a cáfolat ellenére is szívósan tartotta magát: két eléggé beavatott Ady-kortárs – Fehér Dezső és Révész Béla – állt ki mellette.

Fehér Dezső mindössze egyszerű állításra szorítkozott Ady publicisztikájából adott válogatásának epilógusában, amelyben a költő váradi szerelmei között említi „a szerelmi mámor világában a könnyen hevülő Adyt megejtő Rienzi Mária”-t, „akiről egyik leg-szebb költeményét, a Fantomot írta”. (Ha 255.) Révész Béla viszont hosszadalmasan és körülményesen igyekszik bizonyítani, hogy a költemény közvetlen műzsája Rienzi Mária volt. (Révész: AÉL 37–52.) Szerinte Ady és Rienzi ismeretsége, kapcsolata már 1899-ből, az utolsó debreceni hónapokból való. Bizonyítékai azonban vagy teljesen ellenőrizhetetlenek, vagy konkrétan cáfolhatók. Révész első érve az, hogy ő 1900 telén ismerkedett meg Rienzivel egy Király utcai mulatóban, aki neki akkor „Ady Endréről, a debreceni újságíróról” beszélt. (Révész: AÉL 39–40.) Továbbá Nagy Endre – Adynak „Sz-nál 1900 májusáig volt újságíró-társa – szóbeli közlésére hivatkozik, aki szerint „Ady már a R. Mária-ismeretséggel jött át Nagyváradra, nagyon kialakult volt a barátságuk”. Sőt Nagy Endre még azt is tudni véli, „hogy Ady Endre Váradról át is rándult az artistanővel Debrecenbe, ahol mindketten otthonosak, jól ismertek voltak”. (Révész: AÉL 40–41.) Végül egy kevésbé ismert újságíró, Szentmiklósi József emlékeztését idézi, aki ez időben az egyik debreceni lapnál dolgozott, s aki azt állítja, hogy Adyval Debrecenben ismerkedett meg „1900 telén, amikor átjött vizitálni – R. Mária társaságában”. (Révész: AÉL 41.) S ugyanezt az újságíró említve tanúnak Révész elbeszéli, hogy e látogatáskor Ady Rienzivel a színházban is megjelent, és a debreceni közönség körében általános felháborodást keltett azzal, hogy a színházigazgató páholyában kihívóan a kétes hírű nő társaságában mutatkozott. E kihívás Révész szerint már azt jelentette, hogy Ady „a Verssel ült ki” a közönség elé, s azután Nagyváradra visszatérve „azon iziben, a raffináltan megszöktet indulatban, megírta” a költemény strófáit. (Révész: AÉL 48–50.)

Révész állításait már Hegedűs Nándor megcáfolta. Így mindenekelőtt kétségbe vonta Ady és Rienzi 1899-ban történt debreceni megismerkedésének lehetőségét: a D hasábjain ekkor megjelenő reklámközlemények részletesen feltüntetik a városban szereplő orfeumtársulat tagjainak és vendégszereplőinek nevét, közöttük 1899-ben Rienzi Mária neve azonban nem fordul elő. A színházi páholy-jelenet pedig valójában csak az 1902 őszén Nagyváradon – a költő egyfelvonásosának bemutatóján – megtörtént eseménynek (AI. 89.) átültetése két évvel korábbra és Debrecenbe. Hegedűs ugyanakkor felkutatta,

hogy Rienzi 1900 januárjában tényleg szerepelt Nagyváradon a Fekete Sasban fellépő daltársulat tagjaként, sőt személyének, illetve szépségének túlreklmozását az egyik pesti lap meg is glosszázza. Ezt a glosszát rövid kis bevezetővel a Sz 1900. jan. 11-i száma is közölte, s Hegedűs feltételezése szerint e Rienzivel szemben barátságatlan néhány bevezető mondatot Ady írta, ami kétségtelen bizonyítéka annak, hogy ekkor még „gyengéd szalak” nem kapcsolták őket össze. (Hegedűs: AEnn 26–27.) Hegedűs meggyőzően oszlatja szét a Révész-féle keletkezési legenda legfontosabb érveit, ha közben maga is a túlzó bizonyítás hibájába esik: minden konkrét alap nélkül Adynak tulajdonítja a Rienzi-ellenes glossza „megfejelését”. Pedig ez esetben aligha van szükség ún. „ellen-bizonyítékra”: hiszen Ady és Rienzi között semmiképpen sem volt több éves tartós kapcsolat. S ha szenvedélyesen végletes, de rövid viszonyuk több dokumentum alapján is egyértelműen az 1902-es év júliustól szeptemberig terjedő hónapjaira rögzíthető (AL 89–91.; Rienzi Adynak írt fénykép-dedikációja, illetve fényképe: Hegedűs: AEnn 223., ill. 388. és 389. oldalak között; a *Mária asszony versei* c. cikk és jegyzete: AEÖPM III. 113–14., 354–55.), akkor teljesen bizonyíthatatlan, sőt lehetetlen az a feltételezés, hogy szerelmük 1899–1900-ban zajlott volna, vagy hogy kettőjük között több éves, 1899-től 1902-ig elhúzódó tartós kapcsolatról lett volna szó. Így Révész Béla egész leleményesen kieszelt és frappánsnak látszó keletkeztörténeti koncepcióját teljességében el kell vetnünk. Egyetlen konkrét adattal igazolható mozzanata sincs: csupán a saját és mások önkényesen beállított emlékezetére, tehát ellenőrizhetetlen szóbeszédre hivatkozik. Jóhiszemű kitalálásról van szó, amely mindössze arra a felületi gondolatársításra alapozódhatott, hogy az „utcasarkokongya” kitétel a költő nagyváradi éveiben egyedül Rienzi Máriára érvényesíthető.

A pontosabb életrajzi és bibliográfiai adatok s a megfelelő kritikai számvetés hiányában viszont a Révész-féle keletkeztörténeti legenda eléggé meghonosodott az eddigi Ady-irodalomban. Így többek között átvette, elfogadta Schöpflin Aladár is, aki ugyan nem tulajdonít az „orfeumi táncosnővel” való szerelemnek lényeges lírai hatást, de szerinte a „polgári megmondolás” szerepet játszott abban, hogy „azt a bizonyos táncosnőt” csak „fantomként” idézte meg. (Schöpflin 28., 36–37.) Lengyel Géza pedig nyilvánvalóan ugyancsak Révész feltételezést kritikátlanul elfogadva állítja, hogy a vers „fogamazása... talán Debrecenre, mindenestre ottani élményre vezethető vissza”. S hozzáteszi, hogy „amiről írt, az nemcsak fantóm volt, hanem keserves valóság”: mindezzel arra a közlebbbről se nem bizonyítható, se nem cáfolható hipotézisre utal, mely szerint Ady Rienzitől kapta volna a „mérges csókot”, a később tragikusan kiütköző betegségét. (Lengyel: Am 38.)

Dénes Zsófia – a jórészt Fehér Dezsőné emlékezéseiből összeállított – könyvében hosszan foglalkozik a Rienzi-ügggyel. (Dénes: Akkor... 44–50., 60–70.) S többé-kevésbé mindazt elmondja – pontatlanságokkal tarkítva –, amit az egész kapcsolatról a hitelesebb források alapján tudni lehet. A Révész-féle keletkeztörténeti legendával szemben óvatoss és tartózkodó: csak egy fenntartásos feltételezés formájában utal rá, megjegyezve, hogy nem tudta ellenőrizni: vajon a Sz-beli első publikálás előtt „nem jelent-e meg” a vers „előzően Debrecenben”. (Dénes: i. m. 66.) Egyébként az életrajzi és publikációs adatok pontosabb ismeretében meg sem kísérel a Rienzi-ihletést bizonygatni, viszont a költemény utótörténetét, hatását színezi ki. Dénes Zsófia, illetve Fehér Dezsőné szerint a költemény 1902. dec. 25-i NN-beli újrapiublikálása „Rienzi jegyében” történt. S míg a korábbi közlések visszhangtalanok voltak, az 1902 karácsonyán, „a Rienzi-viharzás idején” eszközölt újramegjelentetés botrányt, tiltakozásokat váltott ki. (Dénes: i. m. 66–68.) Ez a beállítás: a vers újrapiublikálása és a Rienzi-szerlem összekapcsolásának mozzanata, ötlete azonban először Ady Lajosnál fordul elő. Ő ír arról, hogy mikor Ady a költeményt Mária asszony iránti érzelmeinek dokumentálására „tüntetően újra leközölte”, „egész Várad összeröffen”. (AL 89–90.) Ezt a minden filológiai alap nélküli, téves beállítású verziót Nagy Andor fejlesztette tovább: Ady Lajos szűkszavú közlését az újrapiublikálást követő botrány színes „meséjével” toldotta meg, egészítette ki. (Nagy A. 277–89.) A Fehérné-Dénes-féle változatban tehát semmilyen perdöntő vagy egyszerűen csak új

adat sincs. Legfeljebb az 1902-es újraközlés körül támadt „összeröffenés”, illetve „vihar” Ady Lajos pedzette és Nagy Andor kiszínezte anekdotáját bővítették, variálták tovább. Az egész történet merő kitalálás, legfeljebb jóindulatú kombináció, amelynek bizonyítására egyetlen hiteles adatot sem lehet találni. Cáfolatára azonban annál inkább. Hiszen Ady és Rieni kapcsolata kikövetkeztethetően 1902 október elején lezárult (Hegedűs: AEnn 222–23.), továbbá a költemény NN-beli 1902 karácsonyi újraközlése immár az ötödik nagyváradai publikálás volt: aligha hihető, hogy a korábban észre sem vett vers körül éppen ekkor támadjon „botrány”. (L. erről még bővebben Hegedűs: AEnn 435.)

Egy másik keletkezéstörténeti legenda szerint – amelyet sajtóböngészései során szintén Hegedűs Nándor fedezett fel és cáfolt is meg rögtön – egy Stefi nevű szép nő inspirálta a költeményt, akit Ady a váradai Müllerájban ismert meg. Ez az adat a Miskolcon megjelenő Reggeli Újság 1921. febr. 23-i számában közreadott Ady-émlékezésben található, amelyből kiderül, hogy ez a Stefi Adyt „sok csodás költemény”-re ihlette, köztük az „utcsarkok rongyá”-t ünneplő strófiakra is. Az egész történet azonban jellegzetesen légből kapott, mindenféle konkrét adatot, az Ady-életrajzban való tájékozottságot nélkülöző kitalálás. (Hegedűs: AEnn 299.)

Végül a harmadik keletkezési változat szerint egy nagyváradai nyomdászlány, Markovits Jolán játszott szerepet a költemény létrejöttében. Ady nagyváradai éveiről írt regényében Nagy Andor csak Jolán néven emlegeti a lányt, akit a Sz-ot is készítő Laszky-nyomdában „fedezett fel” Ady egyik ekkori barátja, Szűts Dezső városi aljegyző és több váradai napilapnak rendszeres külső munkatársa Szűts felkarolta, tanította, nevelte a különös szépségű lányt: nagyvilági nőt akart formálni belőle. Nagy Andor beállításában Ady „finom és romantikus gondolat”-nak találta Szűts tervét, s képzeletben már saját jövőendő szerelmének vélte a lányt. (Nagy A. 42–46.) A továbbiakban egy jelenet leírásával – amelynek először Jolán és Ady, később még Szűts Dezső is részese, s amelynek során a költő éppen elkészült Fantom c. versét olvassa fel – Nagy Andor kimondatlanul azt a benyomást kelti, mintha Jolán lett volna e költemény ihlető modellje. (Nagy A. 54–58.)

Lényegében hasonló módon, csak kissé másként színezve adja elő a történetet Dutka Ákos. Ő úgy tudja, hogy „a Szűts Dezső rendezte éjszakai kocszizások, temetői kalandok és hajnali orgiák viruló királynője Rieni Mária előtt sokáig Markovits Jolán volt”, aki „Ady Váradra érkezése idején már éjszakai berakolány a Laszky-nyomdában”. Szűts itt a nyomdában szuggérálta a lányt, mígnem Jolán egyszercsak végleg eltűnt: Szűts Dezső egy ideig „a bátyja szőlőjében” rejtgette, majd szeretőjeként vitte magával az újságírók és más bohémek éjszakai társaságába, amelynek rendszeresen Ady is résztvevője volt. Egy ilyen éjszakai mulatozó beszélgetés alkalmával „a szerelem lényegéről folyt a vita”, s ebben „perdöntő érvül Szűts Dezső Ady legfrissebb versére hivatkozott”, a Fantomra. Biztatására a költő felolvasta a verset, s az különösen Jolánra volt nagy hatással: annyira, hogy elpártolt Szűtstől, és Ady mellé szegődött. Majd „harmadnap Markovits Jolán eltűnt a városból”. (Dutka Ákos: A Holnap városa. Bp. 1955. 69–73.) Dutkánál tehát elmarad az a beállítás, mely szerint a költemény modellje Markovits Jolán lett volna, ő csupán a kész költeménynek a lányra tett nagy hatásáról ír.

A különböző keletkezéstörténeti variációk közül Hegedűs Nándor a Markovits Jolánal összefüggő változatot fogadja el. (Hegedűs: AEnn 252., 298–99.) Szerinte Nagy Andor és Dutka Ákos lényegében egybehangzó emlékezése azt bizonyítja, hogy Markovits Jolán „valóban úgy kell tekintenünk, mint aki szintén szerepet játszott a költő nagyváradai életében.” (Hegedűs: AEnn 298.) Sőt az emlékezők hitelét még egy későbbi, a nagyváradai Sz-ban lelt kis-hírral is dokumentálja. Ez a Sz 1909. jún. 27-i számában Nyomdászlányból bankárné c. rövid hír nemcsak a lány valóságos létezését tanúsítja, hanem azt is, hogy 1900-as, Ady körüli alakját a kortársak hűen idézték fel, hiszen további sorsában egyéniségének akkori vonásai, lehetőségei teljesedtek ki. Mert később „az egykori nagyváradai nyomdászlány brettlin lépett fel”, majd egy szélhámossal keverlett kalandba, aki külföldre szöktette „a szép orfeumi énekesnőt”. Ezután „újból

Nagyváradon tűnt fel, és itt visszavonultan élt". Végül „a sugartermetű szép leányt” egy romániai bankár vette feleségül. (Hegedűs: AEnn 299.)

A sok legenda és a kevés konkrétum arra figyelmeztet, hogy *Az én menyasszonyom* nem valóságos személy, nem valamilyen Ady ekkori életében szerepet játszó, megnevezhető műsza hatására született. Keletkezését elsősorban az a változás motiválta, amely Ady szerelemfelfogásában az első nagyváradai hónapok idején végbement. Ismeretes, hogy Ady Zsóka eljegyzéséről 1899 végén (l. erről a 160. *Zsóka búcsúszója* c. vers jegyzetét, az AEÖV I.-ben), majd esküvőjéről 1900 februárjában (l. e kötetben *A kalikó* c. rövid dalt és jegyzetét) értesült. Mindez természetesen váltotta ki belőle a korábbi illúzióival leszámoló hangulatot: nemcsak Zsóka iránti, még diákkori eredetű rajongásában érezte magát megcsalottnak, hanem általában rádöbrent eddigi ún. „úrilány” (Friedmann Zsóka, Kovács Boriska, Kiváncsi-Varga Ilona), illetve színésznő (Szabó Irma) szerelmeinek naivan kisszerű voltára és a velük való kapcsolatoknak nyomasztóan felemás, a konvencionális tartózkodás és a jó partit kereső érdektől által motivált képmutató jellegére is. Nagyvárad bohémebb, szabadabb légköre pedig csak elősegítette a költő szembe fordulását korábbi hagyományos, idealista felfogásával. Sőt arra ösztönözte, hogy a maga egyszerű és őszinte igazságát – mely szerint a szerelemben nem a látszat s nem a konvenció, hanem az érzés, az együvértartozás tudata és indulata a lényeg – minél élesebb, minél provokatívabb formában fogalmazza meg. Lehetséges, hogy mindehhez eleven modellje – tehát nem műsója – volt Ady-nak Markovits Jolán, helyesebben a lány szabad szerelmi kapcsolata Szűts Dezsővel. Különbözik a költemény programos jellegéből is világos, hogy a költő a maga új igényét, új szerelmi eszményét hirdeti meg, s nem valakinek, nem konkrét műsójának tesz vallomást.

Egy-két emlékező már a költemény első publikációját jelentős nagyváradai eseményként interpretálta. Így Dutka Ákos, aki egy nem sokkal Ady halála után közreadott írásában (az Új Világ c. folyóirat 1. számában, 1919 tavaszán) arról beszél, hogy a költemény megjelenésének hatására Nagyvárad „hirtelen két táborra szakadt”. „Voltak, akik megérezték ennek az újfajta költői ösztinteségnek erejét és varázsát, de a nagy és hivatalos tekintélyek serege átkot mondott rá. Rádl Ödön, a Szigligeti Társaság katedrjáról szórta átkait a váradai modernnek felé.” Hasonló szellemben idézi fel az első publikálást követő időszakot Nagy Endre (az Újság 1937. márc. 21-i számában), aki szerint Ady Endre éppen „szemben ült” a szónokló Rádl Ödönnel, aki „önkéntelenül az ő lobogószemű barna arcára meresztette a tekintetét”, s így „az egész lesújtó prédikációt” a költő „kapta első kézéből”. A fentebb ismertetett emlékezőket felderítő és részlegesen újraközlő Hegedűs Nándor részletes kritikái analízis nyomán fantáziálásnak, utólagos legendaképzésnek minősíti az elmondottakat. (Hegedűs: AEnn 42–43.) S valóban: sehol semmi nyoma annak, hogy a Fantom c. költeményt egyáltalában észrevették volna; a város „két táborra” szakadásáról beszélni már több mint túlzás, Rádl Ödön pedig a Szigligeti Társaságban a Szigligeti emlékülés alkalmából 1900. márc. 25-én elmondott beszédében (amelynek szövegét A régiék és a modernek címen a Sz 1900. márc. 27-i száma közölte) nemcsak Adyra, hanem a „váradai modernek”-re sem célozhatott. Hiszen e „modernek”, elsősorban Ady Endre és Bíró Lajos csak ezután kezdenek kibontakozni, a váradai sajtóban sűrűbben publikálni. Dörgedelmeit Rádl általánosan a szeccszűrés és naturalista irodalmi tendenciák ellen intézte, az általa „korzó-, ótörái tea-, zsúr-, séta- és hangverseny-poézis”-nak nevezett költészetet támadta. Azzal az esztétikával szállt vitába, amelynek alkotói Rádl fogalmazása szerint azt tartják, „hogy az életet úgy kell a költészetben visszaadni, amint az külső formáiban előtűnik jelentkezik, amint azt ők látják”. Mindezt persze – legalább részlegesen – Ady is magára vehette, mint ahogy Bíró Lajossal és Nagy Endrével együtt vitába is szállt Rádl nézeteivel. (A három polemikus írást „Fiatalok” főcímmel közölte a Sz 1900. márc. 29-i száma; Ady vitacikkét l. AEÖPM I. 261–63.) De az időbeli közelség és a sokban hasonló elvi szembenállás ellenére sincs *Az én menyasszonyom* megjelenése és Rádl Ödön konzervatív irodalmi megnyilatkozása között semmi összefüggés.

A költemény létrejöttében Hegedűs Nándor fontos szerepet tulajdonít Szilágyi Géza

hatásának, a *Tristia* c. kötetében kezdeményezett erotikus lírájának. Ezért is furcsállja, hogy az alig két héttel később írt *E könyv olvasása után* c. versében – amelyet Szilágyi kötetének egyik példányába írt – éppen Szilágyi Géza költői szemléletével polemizál. De *Az én menyasszonyom* strófaiban Ady nem Szilágyi irányát követi, így a két vers szemlélete között sincs ellentmondás: l. minderről e kötetben az *E könyv olvasása után* c. vers jegyzetét.

Lényeges viszont *Az én menyasszonyom* strófaiból áradó új életszemlélet és szerelmi erkölcs megfogalmazásában Nietzsche inspiráló hatása. Mégpedig nemcsak az általános erkölcsi felfogás, a „jó” és „rossz” hagyományos megkülönböztetésének elutasítása tekintetében, hanem Nietzsche egyik jellemző gesztusának, sőt konkrét stílusfordulatának személyessé érelt átvételében is. A költemény 21. sorában – *Szétzúzva minden kétféle táblát és láncot* – közvetlenül észlelhető a szembetűnő nietschei ihletés. (L. erről még Lengyel Béla: Nietzsche magyar utókora. *Minerva* XVII. évf. [1938] 73.) Nietzsche Also sprach Zarathustra c. műve III. részének Von alten und neuen Tafeln c. fejezete 7. strófájában található a jellegzetes zárómondat: „Zerbrecht, zerbrecht mir ihr Erkennenden, die alten Tafeln!” S némi változtatással ugyanezt a felkiáltást ismétli e fejezet 10. és 15. strófájának végén. Tudomásunk szerint Nietzsche először 1883-ban közreadott művének ekkor még nem volt magyar nyelvű teljes fordítása: mindkét alapvető fordítás – Fényes Samu illetve Wildner Ödön munkája – csak majdnem egy évtized múlva s ugyanabban az esztendőben, 1908-ban jelent meg. (Zarathustra. Mindenkinék és senkinék se való könyv. Ford. Fényes Samu. Bp. 1908.; Im-ígyen szóla Zarathustra. Ford. Dr. Wildner Ödön. Bp. 1908.) Ady tehát vagy az eredeti német kiadást forgatta, vagy váradai baráti körben, tájékozott újságírók és más szellemi emberek együttesében folytatott intellektuális beszélgetések során ismerkedett meg a német filozófus néhány jellemző gondolatával. Elképzelhető viszont az is, hogy Nietzsche e jellemző gondolatairól Ady már a debreceni főiskolán Öreg János filozófia óráin hallott (l. erről bővebben: EmlAE II. 85–87.), továbbá az is, hogy a német filozófust gyakran idézgető korabeli lapokban, folyóiratokban talált és jellegzetes fordulatokkal. Így figyelt fel a „régii táblák szétzúzását” prófétáló nietschei fordulatra, amelyet tudatosan épített bele az egészében is nietschei ihletés szellemében fogant költeményébe. Különben korai Nietzsche iránti érdeklődéséről, a mester eredeti műveit is forgató rajongásáról később maga is nyilatkozik: „...nekem az elfelejtett *der-die-das* sem volt akadály, hogy tudatlan árnyékából tudatos árnyéka legyenek”. (*Nietzsche és Zarathustra*, BN 1908. márc. 6.; AEÖPM IX. 183.) 1899-ben egyik cikkében előfordul már az „Übermensch” fogalma (*A hétről*, D 1899. júl. 15.; AEÖPM I. 170.), majd 1900-ban már beavatottan emlegeti Nietzschét: „a nagy, keserű, germán filozófus”-nak nevezve *Az utolsó tavasz* c. novellában (Sz 1900. márc. 2.; AEön 73.), s néhány gondolatának felidézése közben „a német apostol”-nak titulálva a *Májusi mese a szegény Barnabásról* c. elbeszélésében (Sz 1900. máj. 19.; AEön 86.). S Zarathustrát idézi meg a körülbelül két héttel későbbi *E könyv olvasása után* c. versében. (L. a verset és jegyzetét e kötetben.) Az év vége táján pedig megfelelő tájékozottságról tanúskodva állítja egyik nagyváradi kortársáról (Várady Zsigmondról), hogy „éppenséggel nem nietscheáner”. (*Hétről hétre*, Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 395.)

Irodalom

Rédey 311.; Hatvany II. 201–02.; Schöpfung 28., 36–37.; Sík 168.; Szabó R. 26., 201.; Rónay: Me 271.; Bóka: AEpk 172–73.; Komlós Aladár: A magyar költészet Petőfitől Adyig. Bp. 1959. 326.; Komlós 27., 30.; Vatai 91.; Vezér 80.; Király I. 406–10.

184. A közgyűlés

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 11. XXVII. évf. 58. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 68. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 467.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

7. A *fejébe* után a felesleges vesszőt töröltük.
10. Az alapszöveg *a*-ja után – minthogy jelentése „az” – hiányjelet tettünk:

Keletkezéstörténet

A rövid dal alapja a nagyváradi városi közgyűlés 1900. márc. 8-i ülésén lezajlott esemény volt. Mint a Sz vonatkozó tudósításából kiderül, ezen az ülésen többek között Várady Zsigmond is felszólalt: „a nagy sár miatt” interpellált a polgármesterhez, és az utcakövezést sürgette. Válaszában a polgármester elmondta, hogy „a már meglévő kövezési programot” is lehetetlen a város nehéz pénzügyi helyzete miatt teljesíteni. (Városi közgyűlés. Sz 1900. márc. 9. 4.) A NN részletesebb tudósítása a Bagoly-utca „rejtélyére” is fényt derít. A városatyák közbeszólásaival is fűszerezett interpellációról a lap – csak a számunkra lényeges részt kiemelve – a következőképpen tudósít: „Várady Zsigmond: Régóta tartogatott panasszal áll elő. Télen át, mikor nem fagy, igen kellemetlen azt tapasztalni, hogy városban is falun lakunk. Az utcák sárosak, fel is említ egyet, a Bagoly-utcát. (Nagy derültség.) Én nem tudom mit nevetnek az urak. (Olyan utca nincs!) De van. Én ott voltam nemrég, és a kocsim elakadt. (Rossz volt a lól Nehéz volt a teher! Ne járjon kocsin!) Igen tisztelt közgyűlés, ne mulassunk ezen. Nagyon komoly dolog. A nép joggal kérdezheti tőlünk, a város ügynevezett atyáitól, hogy az adót mire fizetik?...” (NN 1900. márc. 9. 3.)

A *közgyűlés* c. alkalmi verset Ady vagy személyes benyomások – ha az ülésen mint tudósító maga is részt vett –, vagy éppen a NN beszámolója nyomán írta.

185. A zab

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 11. XXVII. évf. 58. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 69. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 467–68.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

11. A *széltörve* után elhagytuk a felesleges vesszőt.

Keletkezéstörténet

A *zab* c. rövid dalt Ady Ugron Gábor (I. róla, illetve függetlenségi párti frakciójáról az AEÖV I. kötetében a 153. *Fogynak a lányok*, továbbá e kötetben *A legnagyobb* c. vers jegyzetét) március elején kirobbant összeférhetlenségi ügyének „margójára” írta.

Miként arról a Sz is tudósított, február legvégén, március elején az egész sajtó élénken tárgyalta azt „a kipattant dolgot, hogy Ugron Gábor a hadsereg részére történt zabszállításhoz – állítólag – inkorrekt módon jutott”. E tárgyan Ugron elbarátja, Rakovszky István márc. 3-án napirend előtti felszólalásra készült a képviselőházban, hogy így Ugron Gábornak megfelelő nyilatkozatra nyújtson alkalmat. (Ugron zabja. Sz 1900. márc. 3. 6.) S a képviselőház márc. 3-i ülésén Rakovszky valóban felszólalt, és vádaskodva több összeférhetlenségi esetet említett a kormánypárt soraiból. Ugront illetően pedig megállapította, hogy csupán azért akarják pellengérré állítani, mert ellenzéki. Maga Ugron Gábor az ügyről érdemben nem nyilatkozott semmit. A Kossuth Ferenc-féle függetlenségi párt egyik képviselője viszont bejelentette a háznak, hogy Ugron Gábor zabszállítási ügyét összeférhetetlennek tartja képviselői mandátumával. (A képviselőház ülése. Sz 1900. márc. 4. 2–3.) A lap a továbbiakban hivatalos hirt is közölt arról, hogy a képviselőház elnökénél bejelentést tettek Ugron ellen a katonaság részére történt zabszállításának képviselői megbízatásával összeférhetetlen voltáról. Az elnök az ügyet az összeférhetlenségi bizottságnak adta ki. (Sz 1900. márc. 4. 8.)

Az Ugron Gábor körül támadt kavarodással Ady humoros írásokban is foglalkozott: l. *A zab* c. (Sz 1900. márc. 8.) és a *Vallatáskor* c. (Sz 1900. márc. 10.) cikkeit. (AEÖPM l. 248–49., 249–50.) Továbbá az Ugron ügyével közvetlenül vagy közvetve összefüggő képviselői párbajok sorozatáról l. még a következő, *Afférek* c. rövid dalt és jegyzetét.

186. Afférek

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 11. XXVII. évf. 58. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok Győről és másról” főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 69. Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 468.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

4. *A verekedni* után a pontot – a szöveg összefüggésének megfelelően – kettőspontra cseréltük.
9. *A nemzet* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

E kis rigmusban Ady a politikai életben március elején elharapódzott lovagias ügyekre reflektál, amelyek részben Ugron ún. zabszállítási esetével (l. erről e kötetben az előbbi, *A zab* c. verset és jegyzetét), részben Ugron egy másik, ugyancsak zavart keltő ügyével voltak összefüggésben. Az egymást követő párbajok első hulláma még az Ugron zabszállításának összeférhetlensége körül támadt sajtópolémia folyamánya. Az Egyetértés c. lap márc. 4-i száma Eötvös Károly tollából éles kirohanást közölt Holló Lajos, az Ugron-párti Magyarország c. napilap szerkesztője ellen. E kirohanásra a Magyarország márc. 5-i számában Holló Lajos személyeskedő és sértegető nyílt levélben felelt Eötvösnek, aki mindezért elégtételt követelt. Így került sor az Eötvös–Holló párbajra. (Sz 1900. márc. 6. 7.) Újabb afférek okozója lett a bécsi Vaterland c. lapban névtelenül megjelent közlemény, amely azzal vádolta báró Bánffy Dező volt miniszterelnököt, hogy választási célokra 1898-ban pénzt gyűjtött és azokkal nem számolt el. (Sz 1900. márc. 7.) A rágalmozó cikk természetesen nagy vihart kavart, és Bánffy hívei erélyes akciókba kezdtek, hogy a cikk forrását, illetve szerzőjét felderítsék; a Vaterland szerkesztőségé

azonban minden közelebbi információ elől elzárkózott. Végül is e tárgyban zárt ülésre került sor a képviselőházban, ahol több vezető politikus is nyilatkozott. Így Széll Kálmán miniszterelnök, aki elmondotta, hogy Bánffytól a választási rendelkezési alapot rendben vette át, és báró Fejérváry Géza, aki kijelentette, hogy Bánffy választási célokra külföldről soha semmiféle pénzt sem fogadott el. (A rágalom legraffináltabb mozzanata homályos célzás volt arra, hogy Bánffy a választási alaphoz Ausztriától is kapott hozzájárulást.) Meglepetésként hatott azután a zárt ülésen Ugron Gábor főszovalása, aki bejelentette, hogy a Vaterlandban megjelent cikket ő írta, és állításait továbbra is fönntartja. A bejelentés nyomán többek között Fejérváry Géza nyilatkozott: szerinte az ilyen vád a volt miniszterelnök ellen az egész országra nézve sértés, s aki így vádaskodik, az nem korrekt ember. (Ugron erkölcsi csődje. Sz 1900. márc. 9. 2.) A történetek nyomán márc. 10-én párbajra került sor Ugron és Bánffy, illetve Ugron és a Bánffy köréhez tartozó Rohonczy Gedeon között. Ugron Gábor a képviselőházban történt kijelentéséért Fejérváryt is provokálta, aki azonban a kihívást nem fogadta el, mert szerinte „inkorrekt ember” elgéztelt sem nem adhat, sem nem kaphat. (Sz. 1900. márc. 10. 2-3. és 11. 4-5.)

187. A szerelmes hegedős

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 11. XXVII. évf. 58. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 70. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MK1] (1962) II. 468–69.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

4. A *Ján* után a szedési hibából eredő vesszőt pontra javítottuk.

Keletkezéstörténet

A megverselt „hír” konkrét forrását az általunk átnézett lapokban nem találtuk. Lehetséges, hogy az egész téma – tehát nemcsak a lokálpatrióta „váradí” poén – csupán Ady tréfás kitalálása. Hasonló élcelődő játék, mint a Sz-ban az év elején közölt első cikke, humoreszkje (*Kubelik magyar nyelviana*. Sz. 1900. jan. 3.; AEÖPM I. 223–24.), vagy mint a lap –g– szignójú (Nagy Endre) „képzeletbeli riportja” a Kubelik iránt tolakodóan rajongó szépnem kigúnyolására. (A hegedű. Sz 1900. jan. 14. 5.)

Jan Kubelik (1880–1940) világhírűvé vált cseh hegedűművész, aki virtuóz számokból álló műsorával éppen 1900 elején járt először Magyarországon, s Budapesten és több vidéki városban is nagy sikerű koncertjei voltak. Nagyváradon 1900. jan. 20-án lépett a közönség elé. (Kubelik Jan Nagyváradon. Sz 1900. jan. 21. 4–6.) Az ügy érdemi részéhez tartozik még az az érdekes véletlen, hogy Kubelik később, 1903-ban tényleg magyar lányt vett feleségül: Széll Farkas ítélőtáblai tanácselnök lányát. (Révai nagy lexikona 12. köt. 327.)

188. E könyv olvasása után

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat. Szilágyi Géza Tristia c. verseskönyve egyik példányában a belső címlap hátoldalára írt versszöveg. A címlap mérete 190×125 mm. –

Aláírás: Ady Endre – A címlap szövege: Szilágyi Géza Tristia Dr. Silberstein Ötvös Adolf előszavával Budapest 1896 ifj. Nagel Ottó könyvkereskedése – A címlap hátoldalán még: Nyomtatott Markovits és Garai-nál, Lázár-u. 13. – A címlap töredezett, hátoldala papírsíkkal végigragasztottan a könyvbe van erősítve, ami takarja a vers 3., 5., 7., 10., 18. 19. sorainak utolsó betűit. – OSZK Quart. Hung. 3243.

Megjelenés: Esztendő 1919. február, 158. – Ady Endre – (Kiadatlan Ady-vers c. közleményében Kosztolányi Dezső közölte a verset.) – Gyűjteményes kötetben először: *AEÖV-21 [MKI] (1962) II. 469.*

E verses bejegyzés létezéséről Kosztolányi már előbb – még a költő életében – hírt adott. Szilágyi Gézaról írt rövid kritikai tárcájában az alábbi mondatokat olvashatjuk: „Hozzám is eljutott a könyv. Nem a könyvesboltból, hanem baráti kezek adogatták tovább... Az én könyvem Nagyváradról vetődött a városunkba, a hátán – egy üres oldalon – polemizáló vers, ceruzával írva, egy váradai jogász írta, öblös ákombákom betűkkel, amelyek ma már varázsosan ragyognak s mindenki előtt ismeretesekek. Ady Endre kezeírása.” (Kosztolányi Dezső: Szilágyi Géza, *Új Revü* 1912. I. évf. 1. sz. 30–31.; A Szilágyi Versek c. kötete megjelenése alkalmából készült kritika teljes szövegét l. még: Kosztolányi Dezső: Írók, festők, tudósok. Bp. 1958. I. 322–25.)

A versszöveg publikációját bevezető mondataiban bővebben és konkrétan szól arról, hogy miképpen került hozzá a kéziratot tartalmazó kötet: „Bíró Jánostól, Bíró Lajosnak Amerikába kivándorolt testvéröccsétől, ki annakidején Nagyváradon újságíróskodott, körülbelül tíz évvel ezelőtt ajándékba kaptam egy könyvet, Szilágyi Géza-nak teljesen elfogyott első verseskötetét, a Tristiát...” Majd így folytatja: „E könyv második oldalára Ady Endre, ki akkor szintén Nagyváradon élt, ceruzával egy verset írt. Az erővel teljes költeményt most nyilvánosságra hozom, mert hangsúlyozni kívánom, hogy Ady ismerte Szilágyi Géza első verseskönyvét, mely az új költészetnek mintegy előfutárja...” (Esztendő 1919. febr. 157.)

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a kéziratból, illetve az Esztendőből. Ez utóbbi szövegforrást csak az oknak a sorvégeknek a kiegészítésénél vettük figyelembe, amelyek – miként a kézirat leírásánál megjelöltük – a címlap hátoldalára ragasztott papírsík miatt a kéziratból nem olvashatók. Lehet, hogy a vers közreadásakor a címlap még nem rongálódott meg ennyire, s így az említett sorvégek láthatók voltak. Bár a kézirat és az Esztendő-beli publikálás kisebb-nagyobb eltérései azt mutatják, hogy Kosztolányi korántsem törekedett a filológiaiul pontos szövegközlésre.

Javításaink:

1. A *nőszék* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
7. A *világról* után kitettük a hiányzó vesszőt.
- 11–12., illetve 15–19. sorokat a kéziratban Ady beljebbezve kezdte. Mínt hogy a beljebb kezdésnek és a közbülső 13. és 14. sor – nagyjából az első tíz sorhoz igazodó – kijebb kezdésének azonban semmiféle, a szövegösszefüggést érintő vagy formai, stírofaszerkezeti oka nincs, s valószínűen csak a nem nyomdai leadásra készülő vers-fogalmazvány esetleges papírra vetéséről van szó, ezért a főszövegben a sorkezdések megkülönböztetéseit nem tartottuk meg.

Szövegtérések:

Cím: után.	k
7. Zarathustrád (betűkezdés) nem	k
12. lánolnun(n)k	k
14. minden (olvashatatlan egy-két betű) Isten	k

Keletkezéstörténet

Egy-két értelmezőnek külön problémát okozott az *E könyv olvasása után* c. vers Szilágyival szemben fenntartásos hangjának beillesztése Ady 1900 eleji verstermésébe, illetve teljes életművének összefüggésébe. Kosztolányi például említésre méltóan érdekesnek tartja, „hogy a fiatal (huszonhárom éves) Ady Endrének, ki akkor még más ösvényeken mozgott, épen a könyv dekadens volta tetszik vissza és verse épen azokkal az elvekkel vitázik, melyeket páratlan erejével és nagyszerű vérmérsékletével teljes diadalra visz”. (Esztendő 1919. febr. 157.) Hegedűs Nándor viszont abban lát ellentmondást, hogy e verset Ady nem sokkal a Fantom címmel publikált (Sz 1900. márc. 10.) *Az én menyasszonyom* c. költeményt követően írta. Mert szerinte „ez a költemény tagadhatatlanul magán viseli Szilágyi Géza hatását”. Ezért indokoltnak tartja megfogalmazni a kérdést: „hogyan lehetséges tehát [...], hogy a Fantom megjelenése után két héttel Ady ilyen önvalómást jegyez fel saját magának: megtagadja azt a témát és kifejezésmódot, amelynek a Fantomban maga is hódolt”. Hegedűs mindebből azt következteti, „hogy Ady ekkor még tévovázott, tapogatózott”, ellentétes végletek között mozgott. (Hegedűs: AEnn 44–45.)

Az én menyasszonyom és az *E könyv olvasása után* c. versek közötti feljegyzésbeli különbség azonban csak látszólagos, csak az általános témakört érinti. Mert *Az én menyasszonyom* az őszinte, szenvedélyes érzés, a képmutatás nélküli szerelmi morál óhajítása és dicsőrete, s csak így, ilyen feltétellel ünneplése az „utcasarkok rongyá”-nak, a „cédá”-nak is. Ezzel a szemlélettel jól összefér, vele korántsem ellentétes az *E könyv olvasása után* soraiban jelentkező állásfoglalás: Szilágyi Géza 1896-ban kiadott *Tristia* c. kötetének öncélúan erotikus vagy az erotika miatt vergődő, „önvesszőző” motívumaival polemizál Ady. Míg Szilágyinál maga az erotika válik költői tárggyá, s így lírai szemlélete valóban dekadens lesz, addig Adynál az erotikus hangvétel is csak eszköz arra, hogy egy természetesebb és szabadabb szerelmi és emberi etika programját meghirdesse. Szilágyi tehát inkább csak a szókimondásban, a kényes témák költői megközelítésében hatott Adyra, de korántsem lírai szemléletben és életfölfogásban. A kettőjük poézisa közötti különbség immanensen *Az én menyasszonyom*-ban is megtalálható; polemikus, közvetlen kifejtést viszont az *E könyv olvasása után* soraiban kap.

Magyarázat

Ady versének egyes sorai Szilágyi *Tristia* c. kötetének konkrét verseire, motívumaira utalnak. Így az alábbi esetekben találtunk közvetlen megfelelést:

Brómmal, bigannyal biztatgat a nőszés: 1. Szilágyinál: „A brómmal ifjítottam / Minden fonnyadt idegem” (Morbidezza I.); továbbá: „Nincs már dalom, Nem habzik lángborom már, / A bróm halvány, hideg nedűje lett / Az italom” (A múzsa) – *Hát küldetés, hogy te egy rongy rimáról / S timsós testéről mondj nekünk regét:* elsősorban Szilágyi Vénusz Vulgivaga c. versére vonatkozó utalás, de többé-kevésbé érvényes még a kötet Éj, Jeltának, Drezdai emlék s Ella c. verseire is. – *Zarathustrád nem az ilyen világról, / Szegenybe fulásról sobasem beszélt:* a kötet jellemzően kiemelkedő két versének motivációját szembesítik e sorok. Így egyrésztől nietschei motívumával a Bankett c. verset idézi meg Ady, amelynek vonatkozó strófája így hangzik: „És ünneplik majd a nagy Zarathustrát, / A mestert, Ót, aki hozzánk leszálla: / Amely igazi messiást ígért még, / A régi jóslatot valóra váltva”. Másrésztől a kéj üdvösségét hirdető A lejtőn c. vers életelvére utal Ady. Különösen az alábbi versszakok magyarázzák ezt az utalást: „Most, mind mélyebbre szállva, / A test köll s nem a lélek, / Az ördög s nem az isten: / Most érzem csak, hogy éllek!” Majd: „Lefelél Meg sem állva / Egy röpke pillanatra! Fagyasztó fényvilágtól / Örökre elszakadva –”. S végül: „Ki lerohan a lejtőn, / Az kéjből-kéjbe szédül / A benne élő sátán / Varázso erejétül...” – *Ha célunk csak a nőnek mébe, teste:* a kötet több versében is ezt hirdeti Szilágyi Géza a legfőbb „üdvösség” motívumának, mint például a Feltámadás-ban, az Egy élő holthoz strófaiban, az Álom, Pünkösöd, Egy siron soraiban stb.

Irodalom

Tóth Árpád 356.

189. Sîma ur telepít

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. március 25. XXVII. évf. 70. sz. 6. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 70–71. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 470.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

Az alapszöveg hibásan szedett *szokása* szavát a szöveg értelme szerint szétválasztottuk: *szokás a* (értsd: szokás az), s az *a* után hiányjelet, majd vesszőt tettünk. A *Sîter* falunév másodszeri ismétlése után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keltekészéstörténet

Az alkalmi verset Ady a sajtó március havi híradásai nyomán írta. E hírek és e rigmus „hőse” Sîma Ferenc volt országgyűlési képviselő, aki viselt dolgaival közvetve már „ihletője” volt Ady egyik 1900. januári rövid dalának (l. e kötetben *A legnagyobb c.* verset és jegyzetét). Sîma Ferenc a századforduló éveiben vált hírhedt személyiséggé. Két évtizeden át volt a Szentesi Lapok szerkesztője és Csongrád megyében az ellenzék egyik vezére. Ugyanakkor több éven át működött mint Tisza-szabályozási igazgató, és jelentős szerepet játszott a Körös–Tisza–Maros-i Ármentesítő Társulat létrehozásában. Az Ugtron-féle 48-as párt tagjaként lett országgyűlési képviselő. (Országgyűlési Almanach 1897–1901. 339.) 1899-ben különböző zavaros pénzügyei miatt mentelmi jogát fölfüggesztették, majd mandátumát is megsemmisítették, és vádat emeltek ellene. (L. minderről bővebben e kötetben *A legnagyobb c.* vers jegyzetét.) Sîma Ferenc azonban ennyi kudarc és megpróbáltatás után sem adta fel közéleti tevékenységét, sőt ügyének tárgyalására várva a szolnoki fogházból is újabb akcióba kezdett. Először csak annak jött híre, hogy Bihar megyében „új községet akar alapítani”, ahová „Szentés és környékéről pár száz családot” szándékozik letelepíteni. (Simafalva Bihar megyében. NN 1900. márc. 6. 4.) Más lapok értesüléseire is hivatkozva arról tudósít a NN, hogy az új falu kiszemelt helye „Sîter biharmegyei község határában van”, s hogy „a telepítési akciót Sîma most a szolnoki fogházból intézi”. (Sîma-falva Bihar megyében. NN 1900. márc. 7. 4.) Közben arról érkezik tudósítás, hogy Sîma Ferenc ügye a büntető törvényszék elé került. A vád szerint Sîma, aki a Vörösmarty-nyomda részvénytársaságának igazgatója volt, a nyomdától üzletvezetőt fogadott fel, és tőle óvadékot vett át. A nyomdától való kilépésekor az üzletvezető ezt az óvadékot nem kapta vissza, és Sîmát azzal vádolja, hogy a letéti összeget elsikkasztotta. A törvényszék azonban a vádat nem látta igazoltnak, és Sîmát felmentette. (Sz 1900. márc. 14. 6.)

Végül a *Sîma ur telepít* publikálását megelőző napon a NN részletes beszámolót közöl az ügyről. Ebből kiderül, hogy a szentesiek Sîma vezetésével korábban már két telepítési akciót bonyolítottak le Árad megyében, illetve Temesvár környékén. Most a Sîter melletti Roheim-uradalom eladó földjeire szándékozik száz szentesi család odaköltözni. Tájékoztató és alkudozó tárgyalásokra a fogházból szabadult Sîma Bihar megyébe utazott, s Nagyváradon elmondta, hogy a szentesiek ismét őt bízták meg a telepítési akció bonyolításával. (Szentesiek Biharban. NN 1900. márc. 24. 2.)

Az elmondottakkal kapcsolatosak a vers különböző tulzó célzásai is. Így mindjárt a kezdő stórfában az „elszelelő” sikkasztóakra történt utalás: gyakori eset volt a századfordulón, hogy egyes sikkasztók a felelősségre vonás elől Amerikába menekültek. S ebből már természetesen asszociálta Ady a szentesi települők s az Amerikába kivándorló munkánság analogiáját. A Sîteren létesítendő fogház pedig a sikkasztók emlegetéséhez hasonlóan „gyengéd” emlékeztetés Sîma Ferenc fentebb ismertetett „zűrös” ügyeire.

190. [Lehet, hogy hall...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt tisztázat, Kovách Sárika oldalszámzatlan emlékkönyvében a harmadik lapon. Az emlékkönyv lapjának mérete: 188 × 114 mm. – Cím nélkül. – Aláírás: Ady Endre – Az emlékkönyv Kovách Kálmán unokájának, Jankóné Török Gyöngyvérnek tulajdonában van. – A kézirat fotómásolata: PIM A. 256/1.

Első megjelenés: Szabad Szó 1948. március 28. 50. évf. 73. sz. [11.] (Lám Frigyes: Ady Endre, Sárika és Nusika Nagyváradon. Három ismeretlen Ady-verset közlünk címmel). – E publikáció alapján készítette elő a vers újraközlését Kovalovszky. (EmlAE II. 364–65.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-30 [NKL] (1980) II. 477.

Szövegkritika

Alapszövegünk az emlékkönyvbeli kézirat. Az emlékversnek a költő külön címet nem adott, így első sorának első három szavát emeltük ki a szokásos módon szögletes zárójelben.

Javításunk:

7. Az *ölik* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

A Kovách családról s Ady velük való kapcsolatáról l. e kötetben a *Nusikának* c. vers jegyzetét. A család szóbeli emlékezése és Lám Frigyes fentebb megjelölt cikke szerint Adyt 1900. március végén Kovách Sárika kérte meg, hogy emlékkönyvébe verset írjon. A verset maga Ady dátumozta: Nagyvárad, 900 III/31.

191. [Egyért haragszom...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt tisztázat, Kovách Anna (Nusika) oldalszámzatlan emlékkönyvében a tizenkettedik lap hátoldalán. Az emlékkönyv lapjának mérete: 188 × 114 mm. – Cím nélkül. – Aláírás: Ady Endre – A tizenkettedik lapon bejegyzett szöveg: „Mindenkor örömmel gondol a körükben töltött kellemes napokra. Nagyvárad 1898. ápril. 16. Bella” – Az emlékkönyvet Kovách Kálmán unokája, Jankóné Török Gyöngyvér őrzi. – A kézirat fotómásolata: PIM A. 256/2.

Első megjelenés: Szabad Szó 1948. március 28. 50. évf. 73. sz. [11.] (Lám Frigyes: Ady Endre, Sárika és Nusika Nagyváradon. Három ismeretlen Ady-verset közlünk címmel). – E publikáció alapján készítette elő az emlékvers újraközlését Kovalovszky. (EmlAE II. 364–65.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-30 [NKL] (1980) II. 476.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az emlékkönyvbe írt kézirat. A versikének önálló címe nincs, így első sorának első két szavát emeltük ki a szokásos módon szögletes zárójelben.

A kézíraton maga a költő törölt és javított:

2. haragszom <persze> erről	k
9. <Tündér ábránd,> [fölé írva:] Elszáll majd az	k
10. Dal, <és> álom,	k
11. <n>Núsika	k

Keletkezéstörténet

A Kovách családról s Ady velük való kapcsolatáról e kötetben I. a *Nusikának* c. vers jegyzetét. Lám Frigyes cikke és a családi emlékezet szerint a Kovách lányok (I. még a Sáríkáknak írt [*Lehet, hogy ball...*] kezdetű verset és jegyzetét) együtt kérték még 1900. március végén Adyt, hogy emlékkönyvükbe verset írjon. A keltezés szintén Ady kézírásával: Nvárad 900 III/31.

192. Május

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 6. XXVII. évf. 104. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – További megjelenések: GyH 1900. május 8. 44. évf. 105. sz. 2. – Napi hírek – Dyb – („Rövid dalok” főcím alatt közli I. számmal.); D 1900. május 9. XXXII. évf. 91. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Rövid dalok” főcím alatt közli I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 71–72. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 471.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A GyH és a D publikációja feltehetően „ollózott” utánközlés.

Szövegeltérések:

5. szívembe'	D
6. libben a lányka-tábor,	GyH D
8. zuhog a zápor... [nincs kiemelve]	GyH D

Keletkezéstörténet

A következő, *Térzene* c. rövid dallal együtt a szeszélyes májusi időjárást panaszló alkalmi vers. A Sz előző napi számának egyik hírcikke be is számol a történetekről. A szerkesztőség munkatársa – talán Ady – megállapítja, hogy „tündér május, nem váltotta be hozzá fűzött reményeinket”, mert szinte áprilist játszik. „Már elkészült a katona-zenekar mindenik tüdője, gourmand ifjaink már a korzón látták szép asszonyok, lányok rózsás légióját... és úgy délután egyszerre leereszkedett egy súlyos, barna felhő, s megeredének az ég csatornáí... Zuhogott, szakadt a zápor órák hosszat”, s így elmosott mindent. (Az elmosott zene. Sz 1900. máj. 5. 5.)

193. Térzene

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 6. XXVII. évf. 104. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 72. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 471.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Juvtásunk:

9. A hibásan szedett *mama* szóalakat értelemszerűen *manna* alakra változtattuk.

Keletkezéstörténet

A *Térzene* időjárás- és eseményhátterét l. az előző, *Május* c. vers jegyzetében. A Sz 1900. máj. 4-i számában, ún. előzetes – tehát még máj. 3-án készített – hírcikk jelenti, hogy „kedvező idő esetén, holnap, pénteken, május 4-én, a 37. gyalogezred zenekara hat órától hétig a Szent László téren a Müller-féle cukrárszával szemben játszani fog”. De mint e versből s a *Május* c. rövid dal jegyzetében idézett Az elmosott zene c. cikkből kiderült: az idő nem volt kedvező.

194. Tudósok hete

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 6. XXVII. évf. 104. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt közli III. számmal.) – További megjelenések: GyH 1900. május 8. 44. évf. 105. sz. 2. – Napi hírek – Dyb – („Rövid dalok” főcím alatt közli II. számmal.); D 1900. május 9. XXXII. évf. 91. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Rövid dalok” főcím alatt publikálja II. számmal.); HM 1900. május 20. 5. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 73. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 472.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A GyH, a D és a HM publikációja minden bizonnyal csak a Sz-ból átvett utánkölés.

Javításaink:

11. Az *osztják* után elmaradt vesszőt pótoltuk.
15. Az *a* után – az azonos szövegű 1. sor helyesírását követve – az elmaradt hiányjelet kítettük.
16. A hibásan kis kezdőbetűvel szedett *akadémia* szót – a 2. sor helyes írásmódjával egyezően – nagy kezdőbetűsre változtattuk.

Szövegeltérések:

1. tudják-e	GyH	D	HM
a'	GyH		HM
a		D	
8. burra.	GyH	D	HM
11. olyanoknak	GyH		
osztják	GyH	D	
14. tulokosnak		D	HM
lenni!	GyH	D	HM
15. tudják-e	GyH	D	HM
a:	GyH	D	HM
16. akadémia	GyH	D	HM

Keletkezéstörténet

A *Tudósok hete* c. rövid dalt Ady a Magyar Tudományos Akadémia május elején tartott „nagyhete” alkalmából írta: kellő módon szatirizálva az Akadémia megcsontosodott intézményét. A tréfásan túlzó, felnagyító kitételek konkrét alapja az egykorú sajtó tudósításából származik. Így például „a mérleg megállapításának” ténye, mert mint a lapokban kiadott kommunikéből kiderül, „a MTA igazgatótanácsa” máj. 4-én délelőtt „báró Eötvös Loránd elnökleivel” tartott ülést. „Az ülésnek nem volt egyéb tárgya, mint hogy az

igazgatótanács tudomásul vette a pénztár megvizsgálásáról szóló jelentést és az ügyész bejelentéseit.” S a továbbiakban részletesen közlik a lapok a máj. 6-i, vasárnapi „ünnepélyes közgyűlés végleg megállapított programját”-t. (BN 1900. máj. 4. 9.; Sz 1900. máj. 4. 4.) A „részvény szerinti” „nyereség kiosztás” pedig már a pénztári jelentés tényére alapozott szatirikus túlzás.

Az „új akadémisták” választásával kapcsolatos célszások – beleértve a „túlokos”-ságot mint kizáró okot – szintén bizonyos – a sajtó által is rendszeresen kommentált – konkrétumokra támaszkodnak. A MTA „tagválasztó nagygyűlés”-e máj. 4-én délután volt. E nagygyűlés inkább a jelöltek elutasításában jeleskedett. Mint a BN tudósítója írja: „az utolsó két esztendő választásain észlelt dolgok elrettentették fiatal tudósainkat, hogy ajánltassák magukat”. A ez évi nagygyűlés még „kérlelhetetlenebb volt, mint az elődei”: Így például az Akadémia I. osztályába levelező tagoknak jelölt tudósokat „mind kibukatta”. A II. osztályba viszont több új levelező tagot választottak, és ugyanakkor a különböző osztályokban több új rendes tagot is megválasztott a nagygyűlés. (A választásokról nevekkel és konkrét eredményekkel részletesebb tudósítást l. BN 1900. máj. 5. 7.; BH 1900. máj. 5. 9.) Az Akadémia közgyűlésének nyilvános megnyitójára máj. 6-án, Ady rövid dala megjelenése napján került sor elnöki, főtítkári beszédekkel stb. Sőt még bankett is volt: „a közgyűlést lakoma követte az István főherceg szállóban”. (BN 1900. máj. 7. 1.)

Irodalom

Bóka: AEpk 209–10.

195. Axelradék

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 6. XXVII. évf. 104. sz. 6. – Dyb – („Rövid dalok. Igyről és másról” főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 73–74. Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 472.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

9. A *képek* után az elmaradt vesszőt kitettük.
11. A *Rádlék* után vesszőt tettünk.

Keltekéztörténet

Ez a rövid dal tréfás „keresztmetszet” Nagyvárad kulturális helyzetéről, légköréről. Ady a meglevő állapotot szembeesíti a még éppen megvalósuló vagy csak elképzelt tervekkel. A valóság az, hogy 1900 tavaszán Nagyvárad nagy szenzációja Axelrad lengyel-aidó orfeumi társulatának szereplése: először – márc. 10-től ápr. 9-ig – a külvárosi Erzsébet kávéházban léptek fel, majd ápr. 10-től kezdve a belvárosi Csarnok kávéházban (Sz-ban közölt egyidejű hirdetések és kishírek alapján). Fellépéseiket általában ellentmondásosan ítéli meg a sajtó, így a Sz is, de nagy közönségsikerüket egységesen elismeri. Még korai, a külvárosi kávéházban lezajló szerepléseikről írja valaki: „Estéről-estére megtelik a kávéház, mert valóban érdekes az, amit produkálnak: egy elnyomott nemzet művészi dalköltészete, népies humora, a maga eredeti köntösében. No meg a pikáns ízt sem nélkülözi, amikor a lírai tenor katonavárosi zsargonban epekedik szíve választottjához.”

(Mese a vendéglőről és a lengyel-zsidó dalcarnokról. Sz 1900. ápr. 7. 3.) Később azonban már több fenntartással szólnak róluk: „Igen ártatlan dolgot művelnek. Igaz, hogy nem magyarul társalognak, de németül sem. Valami felismerhetetlenségig elferdített német-zsargonban diskurálnak.” Minthogy azonban belügyminiszteri rendelet értelmében az orfeumi műsorok legalább 50%-ának magyar nyelvűnek kell lennie, Axelrádék előadásában magyar énekesnők is fellépnek, akik a társulat eredeti tagjainál sokkal frivolabb számokat adnak elő. (Naplójevezetek. Sz 1900. ápr. 21. 4.)

A versben emlegetett „Rádlék” nemcsak az Axelrádékkkal összecsendő frappáns rímhelyzet miatt került a versbe, hanem mint a Szigligeti Társaság megjelölésére alkalmas gyűjtőfogalom is, minthogy e társaság elnöke éppen Rádl Ödön, a neves nagyváradi ügyvéd volt. A Szigligeti Társaságnak pedig több nagyváradi akcióban is szerepe volt. Így a tervezett képtár, illetve képkiallítás tárgyában és az épülő színház nevének megválasztásában. A rövid dal megjelenését megelőző időben vetődött föl egy nagyváradi képkiallítás megrendezésének gondolata. Az építésének befejezéséhez közeledő állandó színház ügyével összefüggésben említi a javaslattevő egy tárlat rendezésének lehetőségét, s reméli, hogy ez a terv hamarabb valósul meg, mint a színházé, amely 60 esztendőttel igénybe. (Dr. Radó Ignác: A nagyváradi képkiallítás. Sz 1900. ápr. 15. 2-3.) A javaslatot a Szigligeti Társaság választmánya elfogadta, és háromtagú bizottságot jelölt ki soraiból a tárlat előkészítésére. S a választmány ugyanezen ülésén a város polgármestere felkérte a Társaság tagjait, hogy tegyenek javaslatokat a készülő színház nevére vonatkozóan. (Sz 1900. ápr. 21. 2.) A kiállítás ügyében április végén még újabb fejleményekről tudósítanak a nagyváradi lapok, s köztük a Sz is. A kijelölt előkészítő bizottság a Csarnok kávéház nagytermében szeptember elejére tervezi a tárlatot, s ennek érdekében a bizottság elnöke, Radó Ignác levelet intézett Telepy Károlyhoz, a budapesti Képzőművészeti Társulat igazgatójához. (Sz 1900. ápr. 25. 2-3.) Néhány napon belül megérkezett Telepy válasza azzal, hogy szept. 1. és 20. között vállalja a nagyváradi tárlat megrendezését. (Sz 1900. ápr. 29. 2.) A nagyváradi tárlatra különböző okokból azonban tervezettnél csak később került sor: 1900. október végén és november elején. A színház és a képkiallítás témájára 1900 folyamán rövid dalaiban és cikkeiben Ady még többször is visszatért.

Ugyancsak tényeken alapul az „utca szépül” kijelentés. Ápr. 8-án tartott közgyűlést a nagyváradi ún. szépcszeleti egyesület, amelynek vitát nyitó beszámolójában megállapították, hogy a városban nagyon sok a „girbe-görbe, rosszul vagy egyáltalában nem kövezett, nem kavicsolt, világítást nélkülöző” utca. Továbbá, hogy a város főutcája „határozottan rendezetlen és sikátorszerű”, s hogy sürgősen szükséges „a város szabályozása, a főutca rendezése”. (Sz 1900. ápr. 10. 1-3.) Később – mégpedig közvetlenül az *Axelrádék* megjelenése előtt – arról ír a sajtó, hogy a város vezetői számára főmérnöki előterjesztés készült „a Fő-utca és a színház körüli utak és járdák burkolásáról”. (Nv 1900. máj. 5. 5.)

Az orfeumok témájával Ady már 1899-ben, az utolsó debreceni esztendőben foglalkozott. (L. az AEÖV I. kötetében a 108. *Jön az orfeum* és a 126. *Dal a szalmaözegegyekről* c. verseket és jegyzetüket, továbbá az előbbi vers jegyzetében a témával foglalkozó debreceni publicisztikai írások adatait.) Érdekes viszont, hogy míg Debrecenben Ady az orfeumokról általában érdeklődéssel és többnyire játékos-humoros formában írt, addig 1900-ban már határozott ellenszenvvel és ízlést féltő indulattal. S ezt nemcsak az *Axelrádék* c. rövid dal ironikus hangvételében tapasztalhatjuk, hanem a vers után megjelent néhány igen éles hangú publicisztikai írásban is, amelyek közül a legjellemzőbbek: az *Orfeumok városa* (Sz 1900. máj. 20.; AEÖPM I. 266-68.) és a *Bretli kultúra* (Sz 1900. máj. 31.; AEÖPM I. 271-72.) (E rövid dalról és Ady csatározásairól az orfeumokkal L. még Hegedűs: AEnn 51-53., továbbá: Lengyel: Am 50.)

196. Hideg május

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 10. XXVII. évf. 107. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre.
 – További megjelenések: DH 1900. május 12. X. évf. 114. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; Szil 1901. május 5. XIX. évf. 18. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; NN 1903. május 3. VI. évf. 100. sz. 1. – Tárca (*A bétről* c. cikkében cím nélkül közli a vers 1–8. sorát.) – Kötetben: Mc (1903) 33–34. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 320.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A vers szabályosan rímtelen hatodfeles (11 szótagos) és rimes ötös (10 szótagos) jambusokból felépülő strófaszervezete a 7. sorban megtörik: 12 szótagos, ciklikus anapszisztust alkalmazó sorra vált. A tényt mindössze regisztrálhatjuk: a szerkesztői javításhoz sem jogunk, sem megfelelő alapunk.

A három első sajtóközlés csak néhány mozzanatban, s főként ékezetben és központozásban tér el a kialakultabb alapszövegtől. Olykor azonban az előbbieik szövege jobb, ilyenkor emendáltunk. Érdekes, hogy a NN-beli *A bétről* c. cikkében idézett első strófában Ady több módosítást eszközölt (vagy csak fejből idézett?), a Me-ben viszont nem ezt a változatot, hanem a korábbi sajtóközlések szövegét követte.

Javításaink:

7. A *lángolunk*, illetve a *régen* után kitettük az elmaradt vesszőt.
11. A *Csillagúgáros* szó hosszú *ú*-ját a Sz és DH közlésével egyezően rövid *u*-ra javítottuk.
13. Az alapszövegben a strófa képlethez mérten egy szótagnyi többlet van; ezért az *és* kötőszót rövid *s* változatra módosítottuk a Sz, a DH és a Szil publikációjával egyezően.
16. A szöveg logikájának megfelelően és a Sz és a DH közlésével egyezően a Me *és* kötőszavát *de-re* cseréltük, és előtte, a *van* után a vesszőt kitettük.
19. A *Borúlj* és a *borúlj* hosszú *ú*-ját a három sajtóközlés (Sz, DH, Szil) alapján rövid *u*-ra változtattuk.

Szövegtérkések:

Cím: [cím nélküli idézet]				NN
2. asszony, <i>szín</i> , illat				NN
meleg;			Szil	
3. orgona virág				NN
is.		DH		
4. ifjú	Sz	DH		
is <i>balga</i> emberek,				NN
emberek;	Sz	DH	Szil	
5. <i>Jámbor</i> eszét				NN
elhajítja	Sz	DH		
elhajítja,				NN
6. <i>éjjel nem szabadon...</i> [sh]				NN
egy egy szöladon: –		DH		
7. <i>És</i> mégis,				NN
mégis nem	Sz	DH	Szil	NN
<i>lángolunk</i>	Sz	DH		NN
<i>régen</i>	Sz	DH	Szil	
<i>mint egykor,</i>				NN

8. nélkül,			Szil
9-24. [hiányzik]			NN
9. ágyra			Szil
10. búcsuzik, búcsúzik,	Sz	DH	Szil
11. Csillagsúgáros			Szil
12. <i>nachtmusik</i> ... „ <i>nachtmusik</i> ”	Sz	DH	Szil
13. <i>bödít</i> illat;			Szil
15. cseppnyi ifju,	Sz	DH	Szil
16. <i>Most</i> május van és ő			Szil
18. – Mennyi nyiló leány!	Sz	DH	Szil
19. <i>szivemre</i>	Sz	DH	Szil
20. <i>ugy</i> , úgy,	Sz	DH	Szil
21. Utána!	Sz	DH	Szil
22. <i>újra</i> <i>lettem én!</i> ...	Sz		Szil
		DH	

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttében kétségkívül szerepet játszott – legalábbis indító meghatározóként – az 1900-as május első napjainak hideg időjárása is, amelyről Ady ez időben több alkalmi palt írt. (L. e. kötetben a *Május*, a *Térszene* s a *Fagyos szentek* c. króki-verseket és jegyzetüket.) De lényegesebb a „megkopottság”-ot, a korai „kiegéttség”-et mimélő hangulat, amelynek motívumát már 1899 májusában két cikkében (*Nyílik az orgona*, *Fekete május*. D 1899. máj. 2., ill. D 1899. máj. 8.; AEÖPM I. 126., ill. 129.) megpendítette. Sőt a *Május elseje* c. 1899-es rövid dalában már hasonló módon szembesíti a „régí” és „jelen” májusok léggörét: „Tündér Május! dicsőítő dalt / Hányszor daloltam rólad én, / Mikor nem voltam ilyen fásult, / Törődött, fáradt, vén legény”. És: „Hejh, mikor még több volt a szivben / Az érzés, sejtés, vágy, remény, – / Valaha én nem így mulattam / Tündér Májusnak éjjelén!... (L. még a 107. *Május elseje* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben.) A *Hideg május* ellentétes hangulatokat ütköztető „váltásainak” és fordulatainak csíráit pedig az említett cikkeiben felfedezhetjük már. A *Nyílik az orgona*-ban az orgonavirágzás idézi fel benne „a virágos múlt, az illatos emlék” képzetét, a „valaha” volt illuziókat; a „valaha” látott „édes leány arcot”, a „valaha” talált „megértő szívet”, a „valaha” „egy szép leányhoz” írt verseket. De „azután teltek az évek. A nyomorult emberek hitvány pimaszsága megutáltatta velünk a *jelent*. Megkoptunk. Megundorodtunk a jelentől, az élettől, – magunktól.” (AEÖPM I. 126.) A *Fekete május*-ban pedig e hónap „dicséretét zengő” régi képzelődéseken mereng: „Ráfogtuk, hogy ő a fény, az illat, a szerelem s poézis hónapja.” Milyen hangulatot váltott ki benne régen az orgona- és akácvirág: „elbódít, megejt, szeretni készlet, vérkergető, fojtó illata s egy édes illat-mámor, egy boldog szerelmi mámor lesz” a világ. De mindennek vége már: „Május?... Fény?... Illat?... Szerelem?... Hol maradtok?... Sár, csúnya sár van, fekete, hideg, őrült, szecszszonista lett a május.” (AEÖPM I. 129.) Mindeme motívumok persze már általánosító módossal jelennek meg a költeményben.

A „megváltozott május” gondolatához Ady még később is többször visszatér: így többek között az ismerős motívumokat ismételve s a *Hideg május* első strofáját idézve a NN 1903. máj. 3-i számában publikált *A bétről* c. cikkében. (AEÖPM IV. 84–85.)

197. Sztrájk

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 13. XXVII. évf. 110. sz. 4-5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 74-75. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 473.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

A nagyváradai sajtó tudósításai szerint 600 nagyváradai építőmunkás 1900. máj. 7-én sztrájkba lépett. A Sz beszámolója szerint „ez az első sztrájk Váradon”. Az építőmunkások máj. 6-án délután a Rhédey-kertben tartott gyűlésükön mondták ki a sztrájkot, „mert követeléseiket – 10 1/2 órás munkaidő és 32-36 fillér órabér – a vállalkozók nagyobb része nem hajlandó teljesíteni”. Máj. 7-én reggel „az épülő színháznál gyülekeztek a munkások, és a munka megkezdésének szabott idején felvonulást rendeztek az utcákon. Az építkezéseknél megálltak és az ott dolgozók csatlakoztak hozzájuk.” 7-én kilenc órára már „egyetlen építőmunkás sem dolgozott Nagyváradon”. A munkások békésen a Rhédey-kertbe vonultak, ahol szónoklatok hangzottak el, és megválasztották a 11 tagú intézőbizottságot. (Sz 1900. máj. 8. 4.) Nagyjából hasonlóan, csak részletesebben és a sztrájkolókkal együttérzőbb módon tudósít a NN is. E lap beszámolója szerint Rimler Károly nagyváradai rendőrkapitány „fenyegető plakátokon” adta hírül, hogy katonai karhatalmat vez igénybe a sztrájkolók ellen, ha „csoportosulást és felvonulást” rendeznek. S hírt ad a lap továbbá arról is, hogy a sztrájkolók intézőbizottságának egyik tagját, Baranyi Miklóst 7-én délután a rendőrség hatóságnak való ellenszegülés miatt letartóztatta. (NN 1900. máj. 8. 2-3.)

A versben név szerint is emlegetett Baranyi Miklós ügyéről a Nv számol be részletesebben. Eszerint Baranyi 7-én délelőtt felkereste az épülő színházban dolgozó bécsi gipszmunkásokat, akik a sztrájk ellenére is tovább dolgoztak. Majd fölszólította őket, „hogy rakják le a szerszámokat, s tartsanak a sztrájkolókkal”. A bécsiek eleinte „szabadkoztak, húzódtak”, később azonban ők is „abbahagyták a munkát”. A rendőrség Baranyi akcióját a gipszmunkások körében törvénytelennek minősítette, s ezért 7-én délután „a Rhédey-kertben letartóztatta”. „A letartóztatás miatt a sztrájkolók elkeseredése nagyot nőtt.” (Nv 1900. máj. 8. 1-3.) Későbbi tudósításokban arról értesülünk, hogy Baranyi Miklóssal szembeni eljárását a rendőrség egy ellene még az 1890-es évekből való, Nagyvárad területéről kitiltó rendelkezéssel is indokolta, és éppen ezért a városból rövidesen kitoloncoltatta. (NN 1900. máj. 9.) Egy másik híradás szerint Baranyi Miklóst máj. 9-én a rendőrség illetőségi helyére, Fehértóra toloncoltatta és Nagyváradról örök időre kitiltotta. (Nv 1900. máj. 10.)

A sztrájk különben rövid volt, mindössze kétnapos: máj. 8-án Gerő Ármin tb. főkapitány közvetítésével a vállalkozók másfél órás vita után elfogadták a sztrájkolók követeléseit, s ezzel a kétnapos munkabeszüntetés véget ért. (Sz 1900. máj. 9. 4-5.) A nagyváradai sajtó különben nemcsak tudósított az eseményekről, hanem nyomtatós kommentárral is kísértc. A NN máj. 8-i számában Dr. Dési Géza írt a sztrájkolókkal rokonszenvező vezércikket, a Sz máj. 9-i számában pedig Dr. Várady Zsigmond lépett fel vezércikkben a sztrájkoló munkások igaza mellett, s olyan vehemensen, hogy a szerkesztőség szükségesnek látta a megjegyzést: a cikkíróval sokban nem ért egyet. A *Sztrájk* c. rövid dallal azonos számában a Hétről hétre c. rovat szignó nélküli krónikása – valószínűen Nagy Endre szerkesztésénél foglalkozik a történetekkel. Többek között azokat gúnyolja ki, akik a sztrájkban „anarchista zavargást” és „anarchista rombolást” látnak. Szerinte e felfogás képviselői

„nem akarják észre venni, hogy a szocializmus az elméletben magasztos tudomány, a gyakorlatban: humanizmus”. (Sz 1900. máj. 13. 2-4.)

A versezetben Ady nem érdemben érinti a sztrájkot, csupán tréfás gondolattársításra használja fel, hogy összefüggést teremtsen az egy héttel korábbi akadémiai nagyhét karikírozható eseményeivel, azzal közelebbről, hogy az új jelölteket elutasították a *vén tudósok*, így sztrájkoltak. (L. erről bővebben e kötetben a *Tudósok bete* c. verset és jegyzetét.) Az „első váradi” sztrájk színes, de lényeges és új filológiai adatot nem tartalmazó leírását adja Nagy A. (75-79.), ill. Lengyel Géza (Am 52-53.).

Irodalom

Bóka: AÉpk 210.

198. A bábákról

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. máj. 13. – XXVII. évf. 110. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 75. – Gyűjteményes kötetben először AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 473.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

8. A *reménység* után az elmaradt írásjelet kettősponttal pótoltuk.
10. A *bába* után a hiányzó vesszőt kitéttük.

Keletkezéstörténet

A rövid dal ötletét Ady egy belügyminiszteri rendelkezés tényeiből merítette, amelyről a Sz két nappal korábbi száma rövid ismertetőt közölt. E rendelkezés a legtöbb faluban megtalálható oklevél nélkül működő, ún. „főorvosi képesítéssel bíró cédulás bábák” helyzetéről intézkedik. Az ismertető szerint „a belügyminisztériumban utóbbi időben foglalkoztak avval a kérdéssel, hogy az oklevél nélkül működő bábák kellő kiképzésben részesüljenek. Erre vonatkozólag ma érkezett Bihar vármegye és Nagyvárad törvényhatóságaihoz egy terjedelmes leirat. A miniszter elhatározta, hogy az oklevél nélkül működő cédulás bábák részére a bábaképző-intézetekkel bíró helyeken rövid tanfolyamot rendez, melyek elvégzése szolgál a jövőben a bábaság folytatására jogosítványul.” A tanfolyamokra minden község küldhet megfelelő, negyven éven aluli jelöltet. Az ismertetés az alábbi kommentáló mondatokkal zárul: „Kilátásaink vannak tehát rá, hogy a gólyanénik rokonszenves csoportja még népesebb lesz. Csak most már a magyar anyák legyenek rajta, hogy kellő dolgot adjanak nekik.” (Sz 1900. máj. 11. 5.) – A vers 3. sora – *Tegnap jött a parancsolat* – tudatos rájátszás Csokonai versére (Szegény Zsuzsi, a táborozáskor).

Irodalom

Bóka: AÉpk 210.

199. Fagyos szentek

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 13. XXVII. évf. 110. sz. 5. – Dyb. – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 76. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 474.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításunk:

6. A *tavaszt* után kitettük az elmaradt vesszőt.

Keltekészéstörténet

Szokásos, az időjárási aktualitással tréfálkozó alkalmi dal. Megjelenési dátuma éppen a középső „fagyoszent” napjára esett, a vonatkozó napok sorrendjében: máj. 12. Pongrátz, 13. Szervác és 14. Bonifác napja. E napokon – amelyeket az ekkor gyakori hidegbetörés, sőt fagy miatt a sok-sok esztendő népi meteorológiai tapasztalat a „fagyos-szentek” napjainak titulált – 1900-ban valóban télies időjárás volt. A verssel azonos napi beszámoló szerint „az utóbbi napok mordsága tegnap éjjel [ez itt a 11-ről 12-ére virradó éjszakát jelenti] formális téltre változott: dér hullott az orgonavirágra, elfagyott a szőlő, gyümölcs és vetemény”. (Sz 1900. máj. 13. 4.)

A térzenével tréfálkozó soroknak is konkrét alapja volt, mert 11-én, pénteken délutánra ismét meghirdették a szabadtéri koncertet. A Sz már eleve tréfálkozva írt róla: „A muzsikusok határozottan idealisták... Holnap, péntek délutánra ismét térzenét terveznek. A múltkori kudarc nem szegte kedvüket... A térzenét a Schlauch-parkban tartják, illetve tartanak meg.” (Sz 1900. máj. 11. 4.) A „múltkori kudarc” a máj. 4-i, szintén pénteki „térzenei kísérlet” volt, amelyet nagy eső vert el: l. erről e kötetben a *Térzene* c. verset és jegyzetét. E versre utal vissza a *Fagyos szentek* c. rövid dalban Ady, említvén, hogy a térzenéről *tulsok a dalom*. Különböztetve további aktualitásként a Sz újabb „térzenei kísérlet”-ről is hírt adott: „A Bazár-vendéglő ujonnan berendezett kerthelyiségében, rossz idő esetén pedig az étteremben ma este a 37. gyalogezred zenekara válogatott műsorral hangversenyt rendez.” (Sz 1900. máj. 13. 7.)

200. Lázban

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. május 27. XXVII. évf. 121. sz. 7. – Irodalom – Ady Endre – (*Gabriella* címen). – További megjelenések: GyH 1900. június 1. 44. évf. 125. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Uj élet* címen); DH 1900. június 3. X. évf. 130. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Uj élet* címen); Szil 1902. május 4. XX. évf. 18. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; KEL 1902. május 4. V. évf. 25. sz. 338. – Ady Endre; SzKr 1902. november 9. I. évf. 4. sz. 66. – Ady Endre; SzV 1903. december 25. II. évf. 384. sz. – Karácsony (A „SzV” karácsonyi melléklete): 6. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 43. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 521–22.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A Me-t megelőző sajtókiadások részben a címben, illetve ékezetben és központozásban térnek el a később véglegesített szövegtől. A SzV publikációja a kötetet követő utánkölés szövegromlásokkal. (Önállóan, a versek időrendjé-

be megfelelően besorolva adjuk közre a *Lázban* formáját követő, de azt szövegében szinte teljesen átalakító ugyancsak *Gabriella* c., levelezőlapon Márton Gabinak küldött tréfásan udvarló verzeset; a lap postabélyegzőjének kelte: Nagyvárad 900. júl. 9.)

Javításunk:

4. A *gyógyulásra* hosszú *ú*-ját a korábbi sajtópublikációk zömére alapozva rövid *u*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Gabriella</i>	Sz					
<i>Új élet</i>		GyH	DH			
1. kerülnék				Szil		
2. szívvel, szívvel	Sz	GyH	DH			SzV
3. sugárát itta be				Szil		
lelkem,					KEL	SzKr
4. gyógyulásra	Sz	GyH	DH	Szil	KEL	SzKr
leltem, –				Szil		
7. villan	Sz	GyH	DH	Szil	KEL	SzKr
8. ifjú	Sz	GyH	DH			
9. diák szerelemmel, –			DH			SzV
11. Kigyul fgézet,	Sz	GyH	DH			SzV
12. Újjá Újjászülettem,	Sz	GyH		Szil		SzV
14. Ifjú, Ifjú, Ifjú	Sz	GyH	DH			
15. Még láttam...				Szil		SzV
						SzV
				Szil		

Keltekészttörténet

A vers eredeti címe (s még inkább a több mint egy hónappal későbbi levelezőlapos alkalmi változat címzése) megnevezi az ihlető műzsát: Márton Gabriellát. Az érdekes, Nagyváradon föltűnő „jelenség”-nek ható leányról Ady Lajos is megemlékezik. Bátyjának szerinte „mindössze egyetlen komolyabb – polgári szemmel nézve is: komolynak nevezhető – szerelme szövődött Váradon, egy M. G. nevű fiatal úrileány iránt. Az ifjú hölgy egyformán kacérokodott az időben Bandival és az irodalommal (verseket, novellákat közölt tőle Bandi a *Szabadság* hasábjain); végül azonban hozzámert egy derék református paphoz, s a jó feleség, mint a házasszony és gondos anya jelzőket érdemelte ki hamarosan.” (AL 88–89.)

A nagyváradai kortársak közül többen is részletesen írnak a lányról, akinek ez időben „Marton Gaby” aláírással rendszeresen jelennek meg tárcái a nagyváradai lapokban (nemcsak a Sz-ban, hanem a NN-ban is, s így Ady Lajos állítása –, hogy írásait a Sz-ban Ady közölte – nyilvánvalóan téves). Nagy Andor majdnem egy egész fejezetet szentelt a fiatal költő és Gabi szerelmének bemutatására, amelyben azonban néhány máshonnan is ismert konkrétumon kívül, kettőjük kapcsolatának kevésé hiteles, viszont színes és regevényes leírását olvashatjuk. (Nagy A. 91–97.) Fehér Dezsőné emlékeit megelevenítve Dénes Zsófia is hosszabban foglalkozik vele, s elmondja, hogy az orsolyák tanítóképzőjébe járó és irogató lányhoz Ady nemcsak verset írt, hanem 1900 novemberében már lányké-

résre is gondolt: ennek bizonyítéka lenne az az állítólagos levél, amelyet a fiatal költő apjának írt – bár végül is nem küldött el – nősülési szándéka bejelentése és az ahhoz szükséges szülői beleegyezés tárgyában. (Dénes: Akkor... 38–40.) (Az említett levél hitelessége általában is kétes, az pedig még kevésbé biztos, hogy a fiatal poéta éppen Márton Gabi akarta volna feleségül kérní.)

A vers létrejöttét az első sajtópublikáció időpontjánál sokkal korábbra datálja Hegedűs Nándor egy szerkesztői üzenetben előforduló címanalógia alapján. A Hét c. lap 1900. febr. 4-i számában A szerkesztő postája rovat a nem közölhető versek között egy Lázban címűt is felsorol. Hegedűs eleinte maga is kételkedéssel említi azt a lehetőséget, hogy e közlésre visszautasított verset Ady küldte volna be, de azután saját bizonygatásaitól elfogultan „joggal feltehető”-nek véli, hogy ez a vers a csak május végén közreadott *Gabriella* volt. Szerinte Ady először *Lázban* címen írta meg és küldte be A Hétnek a verset, majd miután ott visszautasításra talált, csak jóval később és megváltoztatott címen – hogy költő és újságíró kollegái előtt le ne lepleződjék – közölte több hónappal korábbi művét a Sz-ban. Végül e versnek „a *Még egyszer* kötetben visszaadta az eredeti *Lázban* címet”. (Hegedűs: AEEnn 29.) (A *Lázban* címet valójában már az 1902-es Szil-beli utánközlés alkalmával választotta; de a GyH és a DH publikációjában sem maradt meg a *Gabriella* cím, amelynek közvetlen érdekessége és funkciója csupán az ismerős nagyváradi környezetben volt.) Ez az érdekesnek látszó, de igen körülményesen bizonyított feltételezés azonban több okból is egyértelműen elvetendő.

Mindenekelőtt ilyen címen más is küldhetett be verset A Hét szerkesztőségébe. Ha pedig feltételeznők, hogy a beküldő mégis Ady volt, akkor azt is feltételeznünk, sőt bizonyítanunk kellene, hogy a vers – a beküldés és a szerkesztőségi reagálás között egészen minimális időtávolsággal számolva – még ez év januárjának elején elkészült, s hogy ezek szerint Ady Márton Gabi iránti fellebbanása Nagyváradra érkezésének első napjaitól datálható. Mindezt azonban a tények nem igazolják, sőt cáfolják. Mert minden hiteles adat szerint a fiatal költő szerelme Gabi iránt 1900 májusa végén kezdődött, és a nyári hónapokban tetőződött. Május utolsó napjaiban publikálta a verset, és július elején küldte el a *Gabriella* c. levelezőlapos alkalmi változatot. Ebben az időszakban prózai írásaiban is vall friss keletű érzéseiről. Június legelső napjaiban például így: „Hajh, régen éltem én már. Elfásul a szív lassan-lassan. Cinizmusából egy-egy hangulat, ha kiragadja. Ilyenkor még tán verset is ír: Gabriellához, vagy máshoz... Aztán jön a nagy lohadás, felváltja bitorolt székét a régi unottság... –Tombolj, ifjúság! Hígyj, hódíts, szeress!” (*Hétről hétre*. Sz. 1900. jún. 3.; AEÖPM I. 276.) E tárcájában a *Lázban* c. költeménye előtt publikált lírai versének, a máj. 10-én közölt *Hideg májusnak* fásult hangulatát és a hirtelen támadt új érzés lobogását szembesíti: egyelőre szkeptikusan szemléelve saját érzelmi megújulásának lehetőségét.

Következő heti tárcájában ismét visszatér e témára: mégpedig két vonatkozásban és a korábbiól eltérő hangszerelésben. Egy jól sikerült rendezvény atmoszféráját felidézve arról szól, hogy ennek hatására „fiatalok lettünk: képesek talán még egy egészséges, szűzi szerelem rövid hangulatára is...”. E tárca egy másik részletében megnevezés nélkül, de félreismerhetetlenül Márton Gabriella érdekes egyéniségét jellemzi nem csupán érzelmi, hanem intellektuális rokonszenvvel is: „Egy szép, fiatal lányismerősöm minden módon tenni akar. Tizenhat éves leány, de nem hasonlít a mi tizenhat éves leányainkhoz [...] Író akar lenni, s elég helytelenül – az íráson kezdené. Ő újságíró lesz! Sokszor mosolyogtam már már erre a mondásra, de ettől a kislánytól tetszett hallani.” S hozzáfűzi még, hogy maga is „roppant szeretné”, „ha a nők egy kis forradalmat csinálnának ellenünk, szemtelenül önző férfiak ellen. Egy női újságíró a jámbor felfogású vidéken, – nem is volna utolsó.” (*Hétről hétre*. Sz. 1900. jún. 10.; AEÖPM I. 278–79.)

A fentebb elmondottakból világos, hogy Ady vonzalma május végén és június elején alakult ki és mélyült el a lány iránt. Korábbiól mindennek semmi nyoma, semmiféle észlelhető dokumentuma. Sőt az esztendő két előbbi komoly lírai versében, *Az én menyegzőnyom* és a *Hideg május* c. költeményekben Ady érzelmi tájékozódásának teljesen más

irányát és tartalmát érzékelhetjük. Az utóbbi költemény pedig éppen arról vall, hogy a költő – átmenetileg – érzelmi holtpontra érzi magát, hogy pillanatnyilag senki sincs, aki belőle a szerelmi mámor hangulatát kiváltsa. Így költői megnyilatkozásából is csak azt következtethetjük, hogy Márton Gabihoz fűződő vonzalma május második felében lobbant fel: tehát a *Lázban* c. költeménye is csak ez időben keletkezhetett.

Márton Gabit nemcsak a hajdani kortársak idézik meg évtizedek múlva készült emlékezéseikben érdekes és feltűnő fiatal lánynak, hanem a viszonylag egyszerű dokumentumok is. Egy mindössze két évvel későbbi, ismeretlen szerző – esetleg Ady – tollából származó hírcikk így rajzolja meg alakját, egyéniségét: „A közönségnek még emlékeztében van az a mosolygós, derűs arcú szép leány, aki napi sétái alkalmával nem kis feltűnést keltett fiús kalapjaival, különös modorával s rövidre nyírott hajával.” (Érdekes eljegyzési hír. NN 1902. szept. 4.; AEÖPM III. 281.) A lapokban közreadott tárcáiból, novelláiból 1901-ben *Káprázatok* címmel könyve jelent meg, amelyről a NN szignálatlan – bizonyára Ady írta – lírai hangú kis kritikát közölt. E kritika egyértelműen az írói teljesítményt értékeli: „egy forrongó egyéniség vallomása”-ként jellemezve a könyvet és „kiforratlan” egyéniségként az író (Káprázatok [Márton Gabi könyve]. NN 1901. okt. 12.; AEÖPM II. 241–42.)

Ady és Márton Gabi kapcsolatának a július eleji levelezőlap-küldést követő periódusáról csak kevés közelebbi adatunk van. Annyi még bizonyos, hogy az augusztus végén publikált *Aktuális versek* [Egy szép leányról...] c. alkalmi dal második strófájában (I. c. kötetben a verset és jegyzetét) Ady gyengéden Márton Gabival tréfálkozik. Van nagyváradi kortárs, aki szerint az 1900. nov. 18-án megjelent *Hazugság nélkül* lenne a Gabi-szerelme záróverse (I. c. kötetben a verset és jegyzetét), ez azonban eléggé kétes feltételezés. A váradi sajtóból, pontosabban a SzÜ-ből Hegedűs Nándor még összeszedett néhány dokumentumot, amelyek a lány és Ady kapcsolatára vonatkoznak. E dokumentumok azonban nem életrajzi vagy irodalmi jellegűek, hanem csupán tréfás „ugratások”. Nyilvánvalóan a lap ekkori szerkesztője, Szűts Dezső célozgatott, piszkálódott Márton Gabi, illetve Ady Endre „kárára”: így a SzÜ 1900. nov. 8-i számának egyik szerkesztői üzenetében, majd a SzÜ 1900. nov. 14-i számának tréfás cikkében. Végül mindezt megtétevc, a SzÜ 1900. nov. 22-i számában a fiatal lány és „a jeles poeta” eljegyzési híret adta közre, amelyre Ady a lap következő, 23-i számában játékos hangú, de a hírt „a hölgy érdekében” cáfoló nyílt levelet publikált. (E dokumentumokat és a szerző megjegyzéseit l. Hegedűs: AEnn 102–03., 108–09.; további, Márton Gabira vonatkozó – számunkra érdektelen – mozzanatok még e könyvben: 183., 277., 433–34.)

A lány különben hamarosan elkerül Nagyváradról Budapestre, s ott a PH munkatársaként dolgozott. S a már idézett hírcikk szerint 1902 őszén egy teológus menyasszonya lett. (NN 1902. szept. 4.) Ady és Márton Gabi kapcsolatáról l. még bővebben: Koválovsky: EmlAE II. 367–74.

Irodalom

Bóka: AEpk 174.

201. Áldomás

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 12. XXVII. évf. 133. sz. 6. – Irodalom – Ady Endre – (A készülő Me-ről megjelent közlemény végén mutatványként adja.) – További megjelenések: Szil 1900. július 29. XVIII. évf. 30. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; SzÜ 1900. november 20. I. évf. 35. sz. 3. – Ady Endre – (A Me-t hirdető közlemény szemelvényeként jelenteti meg.); SzÜ 1901. október 20. II. évf. 23. sz. 1. – Írta: Ady Endre; KEL 1902. április 13. V. évf. 22. sz. 315. – Ady Endre; SzHír 1903. október 4. 46. évf.

235. sz. 1. – Tárca – Írta Ady Endre – (a címhez csillag alatt jegyzet); MiskN 1903. november 27. III. évf. 271. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Versek” főcímmel másoldíknak közli *A csókok átká* c. vers után.) – Kötetben: Me (1903) 47–49. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 522–23.

A verset a Sz 1900. jún. 12-i számában *Még egyszer* címen megelőzi a költő verseskötvének tervezett kiadásáról szóló közlemény. Ennek szövegét l. e kötet kiadástörténeti függelékében a Me adatainál.

A SzÜ 1900. nov. 20-i számában a vers szintén bevezetővel jelent meg: a Me-t propagáló Ady Endre c. rövid kis jellemzéssel. Ennek szövegét is l. e kötet kiadástörténeti függelékében a Me adatainál.

A SzHir a verset a következő, a címhez csillag alatt kapcsolódó jegyzettel közli: „Mutatvány szerzőnek most megjelent kötetéből.”

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A korábbi sajtóközlésekhez mérten a Me szövege érettebb, kidolgozottabb, a SzÜ₁ és a SzÜ₂ publikációiról nem is beszélve, amelyekben az elemi sajtóhiba is gyakori. A SzHir és a MiskN szövege a Me nyomán készült utánközlés, nemegyszer feltűnő szövegromlásokkal.

Javításaink:

2. A *Künn* után – a Szil központozását követve – a hiányzó vesszőt kitettük.
11. A *csaboltak* után – a Sz és a Szil szövegközlésével egyezően – az elmaradt pontot kitettük.
15. A hibásan szedett *martirjai* alakot *mártirjai-ra* változtattuk, minthogy e szó a Me szövegének 32. sorában a helyes alakban fordul elő. A sor ritmikai képletét nem módosító javításunk különben megegyezik a Sz és a SzÜ₂ helyes szövegközlésével.
18. A *sokáig* után a Szil közlésével egyezően vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

V/cím: <i>Versek</i>							MiskN
Cím: 2. Áldomás							MiskN
1. tartok			SzÜ ₁				
tartok,				SzÜ ₃			
2. Künn vak sötétben	Sz		SzÜ ₁	SzÜ ₃	KEL	SzHir	MiskN
Künn a vak sötétben				SzÜ ₃			
harsog,	Sz	Szil	SzÜ ₁				
4. népösszetartó					KEL		
eszú	Sz	Szil					
5. gyűlkoló	Sz						
6. hutító		Szil					
7. nagy						KEL	
szánta a			SzÜ ₁				
a <i>butító</i> élet							MiskN
élet;		Szil					
élet			SzÜ ₁				
élet.				SzÜ ₂	KEL		
8. Öntudat rabló			SzÜ ₁				
egyedül		Szil					
lenn.		Szil					
9. a mi						KEL	
minden.	Sz	Szil	SzÜ ₁				

	minden			SzÚ ₂				
	minden:				KEL			
10.	alkohol:		Szil					
	alkohol,				KEL			MiskN
	Isten l...	Sz	Szil		SzÚ ₂			
	Isten l			SzÚ ₁				
	Isten				KEL			
12.	szűrésre				KEL			
	vágók	Sz		SzÚ ₁	SzÚ ₂		SzHir	
13.	nagy				KEL			
	ferdült	Sz						
	koponyacsontok			SzÚ ₁				MiskN
14.	voltak				KEL			
	mindig, mindig		Szil					
16.	[nem kezd új strófát]	Sz	Szil	SzÚ ₁	SzÚ ₂	KEL		
	mámor.	Sz	Szil	SzÚ ₁				
17.	volt				KEL			
	butító		Szil					
18.	bol				KEL			
19.	s bol				KEL			
	elbutultak a						SzHir	
20.	ültek,		Szil					
	ültek						SzHir	
21.	éik				KEL			
	kerültek	Sz			SzÚ ₂			
	kerültek		Szil					
	kerültek			SzÚ ₁				
	kerültek:				KEL			
22.	hízó	Sz		SzÚ ₁	SzÚ ₂		SzHir	MiskN
	voltak.							MiskN
23.	éik				KEL			
	irtak	Sz		SzÚ ₁	SzÚ ₂	KEL	SzHir	MiskN
	csaholtak			SzÚ ₁	SzÚ ₂		SzHir	MiskN
25.	ők				KEL			
	mártirjai		Szil				SzHir	MiskN
	mártirja			SzÚ ₁				
26.	égett.			SzÚ ₁				
27.	mihez				KEL			
	élet.		Szil		KEL			
28.	szemük				KEL			
29.	bogyó				KEL			
	világot.		Szil					
30.	s kik				KEL			
32.	Züllött nagyok [sh]							
	mártirjai			SzÚ ₁				
	agynak l	Sz	Szil	SzÚ ₁	SzÚ ₂	KEL		
33.	virrasztom.		Szil					
	virasztom,			SzÚ ₁				
34.	bizsereg				KEL			
	agyvelőmben			SzÚ ₁				
35.	híszem,	Sz						
	híszem			SzÚ ₁				
	viradjon			SzÚ ₁				
	virradjon				SzÚ ₂			

36. [új strófát kezd]								SzHir
Ferdőt	Sz							
agynak		Szil						MiskN
mind/g								
sorsa	Sz	Szil	SzÚ ₁	SzÚ ₉				
sorsa:								
37. Bosondok [sh]			Szil					
háza,								
zsibadt								
mámor	Sz		Szil					
mámor!								
38. nőni								
sokáig								
39. Felejteti züllött,	Sz		Szil	SzÚ ₁	SzÚ ₉			
felejtett,								
züllött,	Sz							
40. örökre								
41. nagy								
itt,								
42. e gyilkos								
43. S nyugalmatokra:								
nyugalmatokra:		Szil						
Nyugalmatokra;								
elzüllött zsenik!...								
[kiemelve]		Szil						
elzüllött								

Keletkezéstörténet

Az *Aldomás* c. költeménnyel nyitja meg Ady az 1900 nyarán és őszén írt, a saját lírai magatartását és általában a kiválasztottak sorsát kereső-értelmező versei sorát. (L. még e kötetben az *Éles szemmel* és a *Még egyszer...* c. verseket és jegyzetüket.) E költemény gondolati-érzelmi motívuma vagy legalábbis annak egy része nem először fogalmazódik meg Adynál, már 1899-ből több előzménye van. Komlós Aladár szerint az *Aldomás* csírája már megtalálható az 1899. jan. 18-án Kíváncsinak küldött szerkesztői üzenetben (AEÖPM I. 305.), amely a fiatal költő „fejlődésének döntő nagy válságáról tanúskodik”. Hiszen ebben az üzenetben már benne vannak „később kibontakozó életfelfogásának” s „a tragikus magyar Messiások koncepció”-jának elemei. (Komlós 22–23.) S valóban e szerkesztői üzenet már tartalmazza a fölismerést, hogy a hozzá „hasonló emberek nem illenek ebbe a világba”, s hogy éppen ezért keresik „a szabadulást” a „mámor”-ban. (AEÖPM I. 305.) Ez a nyersen megpendített motívum azonban az *Aldomás*-ban betetőződik, általánosító megfogalmazásig többszörös metamorfózison és más lírai témákkal kapcsolódó keveredésen ment át. Érdekesen mutatják ezt az érlelődési folyamatot az 1899 második felében született, ismételten a költőssorral és a világ értetlenségével azembesülő versei: *Puskin, Finálé, Fuimus* [De jó, ha...], *Kibúlvó, Az utolsó részlet, A vég után, a Karácsony* [Ma tán...]. (AEÖV I. 140–41., 144–45., 152., 155., 158–59., 162., 166–67.) Különösen *Az utolsó részletben* jut el viszonylag kiélezett fogalmazásig, mondván: „Kinek nem kell a tucat-élet, / Egész szépen aludni térhet.” S e versben kiáltja ki: „A nagy mindegyre esküszöm már”. A *Karácsony* [Ma tán...] zárószóiban pedig a világ helyzetét ábrázoló konklúzióba: „Hatalmas Ég új Messiást küldj: / Beteg a világ, nagy beteg!...”

Az 1900-as esztendőben a motívum még inkább elmélyül, s egyre erősebben drámai, tragikus színezetű lesz. Megfigyelhető ez már a Rádl Ödön beszédére írt „nyilatkozata”-ban, amelyben a végső kisémmizettség „boldogság”-áról beszél: „Mert szép dolog, látni gyönyör lesz az utolsó józan percben átgondolni, hogy saját szívünk, életünk

arán is eszmét akartunk lehelni egy eszmétlen korba, célt akartunk adni a céltalanságnak... Hogy a tömeg észre sem vett, aki meg észrevett: megrúgott bennünket – fog-e fájni akkor?” (Sz 1900. márc. 29.; AEÖPM I. 263.) S ugyanezt a témát variálja a francia és a magyar alkotók helyzetét, sorsát egymással összevető egyik május eleji cikkében. (*Egy vezércikk*. Sz 1900. máj. 5.; AEÖPM I. 263–65.) Egy másik – már június eleji – publicisztikai írásában pedig közvetlenül az *Aldomás* c. költemény gondolati forrásvidékére érkezik. A kiválasztottság tudatát itt már nem egyszerűen az alkotói elhivatottság mozanatával hozza összefüggésbe, hanem a gondolkozás kivételes képességével, a „nagy tudás” fátumával. Egy igaztalanul megvádolt, kiváló tehetségű pesti jogászhallgató öngyilkossága alkalmával írja Ady: „Éreznie kellett, hogy a tehetség nem áldás; átok. Éreznie kellett, hogy az ő érzékeny agyveleje vagy örökre zaklatni fogja, vagy elborul. Segített rajta: keresztül lőtte.” S megidézi „a tehetség végzete” elől alig több mint egy fél éve szintén az öngyilkosságba menekült Péterfy Jenőt (1899. nov. 5-én lőtte magát főbe a fumei gyorsvonaton), s vele mondatja az öngyilkosjelölt fiatalembernek: „Törvényeket tanulsz kétségbeesve s el fogsz bukni mégis, amiatt az örök törvény miatt: a gondolkodót megfojtja a világ. Előtted a kálvária. Meg akarod járni. Én megjártam, de nem érdemes. Mégis, mégis ha egy kicsit butábbnak születnél volna.” (*A kitüntetéses*. Sz. 1900. jún. 2.; AEÖPM I. 272–74.)

A költemény megszületése – június elején keletkezhetett az *Aldomás* – előtti napokban Ady még a motívumhoz fűződő személyes érdekltségét is dokumentálta egyik heti tárcájában. Így ír: „Szeretném néha tudni, kit átkozzak, hogy én nem úgy teremtettem, mint más. [...] Teletömöm magam lemondást tanító, Nirvánát sóvárgó, bölcs filozófusok mély tanításával. [...] Nem ér semmit. Maradok a régi békételen, a régi kecerség. Nem tudom a dolgokat hideg szemmel nézni.” Majd egy-két mondat után: „ebben a kicirkulált, sima, csendes korban pedig be kell fojtanom a lelkemet, mert ha kitörne egyszer, úgy becsuknának valami bolondok házába, mint a pinty”. (*Hétről hétre*. Sz. 1900. jún. 3.; AEÖPM I. 274.) A különböző 1900-as prózai írásokban tehát nyomon követhető a költemény motívumának, helyesebben lényeges gondolatainak mind konkrétabb kirajzolódása és megfogalmazódása.

Mégis az *Aldomás* c. költemény nem csupán közvetlen gondolati „fejlődés” eredménye, hanem létrejöttében szerepe volt bizonyos külső szellemi impulzusoknak is. Elegetdőt itt az egész költemény határozottan biblikus-nietzscheanus léggörőre, sőt ezen túl Cesare Lombroso (1836–1909) ismeretes – a zseni és az örült antropológiáját, biológiáját egymás szomszédságába terelő – elméletének közvetett hatására utalunk. Persze már a biblikus elemek felhasználását is érdekes és szuverén módon valószínűsítette meg Ady. A maga „aldomását” kísérő harsogó „zivatar” képében a költő a „tízparancsolat”-nak a Sínai-hegyen „mennydörgések, villámlások és sűrű felhő” közepette történt meghirdetését (Mózes II. 19: 16. és 20: 18.) idézte meg: ezzel is jelezzve, hogy most ő maga is „új törvényt” ismert fel. Még önkényesebben és szabadabban hasznosítja a bibliai elemeket a vers egyik későbbi részében: *butító szeszt, parányi sátort* emlegetve, *bol mámoros fej kőpárnát kapott*. E részben Noé és Jákob történetének egy-egy elemét kombinálja: Noé esetét, aki „szőlőt ültete” és „ivék a borból, s megrészegedék”, majd mámorosan fektült „sátra közepén” (Mózes I. 9: 20–21.), továbbá az álmot látó Jákobét, aki vándorlása közben a szabad ég alatt aludt, „mivélhogy a nap lement volt: és vőn egyet annak a helynek a kövei közül, és feje alá tévé; és lefeküvék azon a helyen”. (Mózes I. 28: 11.) Érdekes, hogy ugyanez a „kombinált kép” – de már más összefüggésben – fordul elő a körülbelül másfél hónappal későbbi *Tovább...* c. költeményben: „... a szörnyű rejtelmesség / Rajzolja titkos sátorát, / Hátha lesz egy kőpárna bennel... (L. e. kötetben a verset és jegyzetét.)

A versben ugyanakkor érzékelhető a nietzschei „Übermensch”-gondolat jelenléte a tömegnek széles vállán ülő jámbor merengők, bizó testek és a messiási sorsra rátermett nagy tudók, elszállított zsenik szembeállításában. E szembeállításhoz viszont Lombroso zseni-elméletének jellegzetes motívumait „hasznosítja” summás súrítésben. 1864-ben publikált

művében (Genio e folie; magyarul Lángész és őrület címen csak 1906-ban jelent meg Szabó Károly fordításában) Lombroso számos bizonyító példával értekezik arról, hogy a kivételes szellemi képességűek, a zsenik életében milyen nagy szerepet játszott az alkohol, s hogy milyen sokan végeztek a sorsukat végül is megőrülve „bolondok házá”-ban. S ugyancsak ő ír olyan esetekről, amelyeknek alapján az *Aldomás* egyes fordulatai – *ferdült koponyacsontok*, illetve *ferdült agyak* érthetővé válnak. (Így pl. említi Vico esetét, aki „ifjú korában egy magas létráról a földre zuhant, s úgy szedték föl szétzúzott koponyával”; eszerint „olyan balesetek, melyek rendszerint tompaelméjűséget vonnak maguk után”, néha „egy tisztára átlag embert zsenivé változtattak át” [Lángész és őrület, 9.]; Byronnál, Foscolónál „a koponyavarratok korai sebhelyeket mutattak” [i. m. 193.]; másutt pedig általában a zsenikről szólva megállapítja: „Többjűeknek a koponyája terjedelmes ugyan, de szabálytalan alkatú, a központi idegrendszer pedig jelentékeny elváltozásokat mutat, mint a tébolyultaknál.” [I. m. 193.]])

Lombroso zsenielméletéről – minthogy vonatkozó művének magyar nyelvű fordítása a fentebb jelzett adat szerint csak hat évvel később jelent meg – Ady nyilvánvalóan csak közvetve – az egykorú sajtó utalásaiból, esetleg ismertetőiből vagy nagyváradi szellemi köre révén hallomásból – értesülhetett. Arról van – a vers keletkezésénél nem sokkal későbbi, még 1900 nyaráról való – dokumentumunk, hogy Ady előtt ismeretes volt Lombroso neve, s egy másik – a bűnözőtípussal – kapcsolatos elmélete. (L. *Hétről hétre*. Sz. 1900. aug. 12.; AEÖPM I. 307.) Az *Aldomás* megszületéséhez pedig elegendő volt Lombroso zsenielmélete egy-két mozzanatának futólagos adaptálása, hogy mindezt a maga Nietzscheánus-biblikus hangoltságával elkeverve, alakuló messiás-motívumának egyik korai – és még sokban ellentmondásos – megfogalmazását adja.

Irodalom

Bóka: AEpk 174.; Komlós 23., 25., 27.; Varga 114.; Vezér 80–81.; Király I. 153., II. 283.

202. Juniusi dalok

Megjelenés

Első megjelenés: Sz. 1900. június 14. XXVII. évf. 135. sz. 7. – Dyb – További megjelenés: D. 1900. június 16. XXXII. évf. 115. sz. 4. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 76–77. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 474–75.

Stilvekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A D-beli utánközlés – Ady engedélyével vagy ollózás formájában anélkül – a debreceni aktualitásokhoz igazított változat. Így – még ha maga Ady variálta is „debreceni”-re a rövid dalt és küldte el a D-nek – a nagyváradi „illetőségű” szöveget tekintjük főszövegnek.

Hivításaink:

2. A borongó után vesszőt tettünk.
9. A borongó után pótoltuk a vesszőt.
10. A borongó után kitettük a vesszőt.
11. A mondja után kitettük a vesszőt.

Szövegtérkések:

4. borongó	D
9. Iliába-zeng,	D
4. hwa	D

5. borongó	D
8. bws	D
10. borongó	D
13. üdül	D
15. <i>A Margit fürdőben csücsül...</i>	D
18. félek később	D
20. <i>A nagyerdő</i> benépesül...	D
22. Oh mondja nekünk?	D

Keletkezéstörténet

A több részes alkalmi dal a költő néhány nappal korábbi, *Hétről bétre* c. cikkének egyes motívumait folytatja. (Sz 1900. jún. 10.; AEÖPM I. 278–79.) Így a „multság” és a „hangulat” motívumát, s e cikkben jelzi azt is, hogy nyári színjátszás most nem lesz Nagyváradon: „Annak már löttek, hogy a nyáron színészekhez jussunk.” (Valamivel korábban a nyári színikör szüneteltetésének okára is utal: „Határozottatott annak idején, hogy e nyáron nem engednek be színtársulatot Váradra. Most épül az állandó színház s a nyári szezon tönkretenné az állandó színház téli sikerét.” *Orfeumok városa*. Sz 1900. máj. 20.; AEÖPM I. 267.) A fürdőlevelek nyáron szokásos divatjával és áradásával pedig Ady már az előző évben a D szerkesztőségében megismerkedett, sőt érintette is alkalmi versben a témát: l. az AEÖV I.-ben a 126. *Dal a szalma-özvegyekről* és a 131. *Haza a fürdőből* c. verseket és jegyzetüket.

203. Aratás

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 29. XXVII. évf. 148. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – További megjelenés: Szil 1901. június 23. XIX. évf. 25. sz. 2. – Különlélek – Adieu B. – („Rövid dalok. – Egyről és másról. –” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 78. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 475–76.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A Szil szövege – egy vesszőhiba kivételével – jobb, mint a Sz-é.

Javításunk:

5. A sorvégi *nővények* után – a Sz szövegközlésével egyezően – a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegtelrések:

(Mégis formal)	Sz
3. bwszatenger,	Sz
4. bwsan	Sz
9. föld	Sz

Keletkezéstörténet

Az aratás megkezdésének, a jún. 29-i Péter-Pál napjának alkalmából írt rövid dal. A kis rigmus ötletét már egy másfél héttel korábbi cikkében megpendítette: „Borongó ősz szellőjétől hullámzik az érni vágyó búzatenger.” S az „októberi ambíciójú” júniusról,

az idő furcsaságairól szólva arra a következtetésre jut, hogy ez az időjárás „hűvös esőjével, őszi szelével az *agráriusokat* akarja tönkretenni. Persze nem azokat a agráriusokat, akiknek *fidei commissum*-uk van, hanem azokat a jámborokat, akik a Péter-Pálkor kezdődő aratástól háromszázhatvanöt nap kenyerét várják...” (*Hétről hétre*. Sz 1900. jún. 17.; AEÖPM I. 281. –A „falusi gazdák” szomorú helyzetét és kilátásait a mulatós városi élet gondtalanságával szembesítve Ady már korábban is említi: *Brettli kultúra*. Sz 1900. máj. 31.; AEÖPM I. 271.) A felező tizenkettes – a *nemzeti forma* – használata fokozza az ironikus hatást.

Irodalom

Bóka: AEpk 210–11.

204. Művészi körutak

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 29. XXVII. évf. 148. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – További megjelenés: Szil 1901. június 23. XIX. évf. 25. sz. 2. – Különfélék – Adieu B. – („Rövid dalok. – Egyről és másról. –” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 78–79. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 476.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. Ez a későbbi publikáció – néhány sajtóhiba ellenére is – kevesebb javítást igényel, mint a Sz szövege.

Javításaink:

4. A sorvégi *vesszőbűlt* után – a Sz publikációját követve – pótoltuk az elmaradt vesszőt és gondolatjelet.
8. A *több* után a Sz helyesebb központozásához igazodva töröltük a vesszőt.
17. A *módon* után kitéttük a hiányzó vesszőt.
20. Az *egy két* szavak közül elmaradt kötőjelet – a Sz szövegével egyezően – kirtuk.
23. E sorban mindkét sajtóközlésben egy szótagnyi többlet található. Az ötödfeles és négyes jambusi sorokból felépített nyolcsoros strofák képlete itt megdőccen: a költő vagy a szedők hibájából ötös sor illeszkedik a versbe. Mínthogy e sor sajtópublikációiban – *S mikor oszt' beseperte a pénzünk* – az a névelő mind ritmikai, mind nyelvtani szempontból felesleges, a *főszövegben* az *a*-t töröltük.

Szövegeltérések:

Cím: Művészi	Sz
2. elcsücsült,	Sz
3. lehütötte	Sz
4. színpadot	Sz
5. lenn	Sz
feltűnést	Sz
10. bõjtje	Sz
11. ur	Sz
12. Művészi	Sz
15. szín-düh	Sz
17. szörnyű	Sz
módon	Sz
21. lát	Sz

Keletkezéstörténet

A *Művészi körutak* szövegéből nem derül ki, hogy Ady gunyoros indulatát melyik „művészi trupp” vidéki vándorlása váltotta ki. Az egykorú nagyváradai sajtóban több tudósítás, illetve előzetes híradás számol be ilyen trüppök szerepléséről, várható fellépéséről. Így értesülhetünk arról, hogy „a Félix-fürdőben sikerült hangversenyt rendezett” „Veress Sándor daltársulata”, amely „sokak kívánságára” bent a városban is „fog tartani néhány hangversenyt”. (Sz 1900. jún. 19. 6.) Egy beharangozó hírverés szerint július elején egy „Rákosi Szidi asszonynak, a Nemzeti Színház kitűnő művésznőjének vezetése alatt” szervezett, „hat tagból álló társaság” ad majd hangversenyt Nagyváradon. A társaság tagjai a vezető művésznőn kívül Fedák Sári, Bilkey Irén, Szirmai Imre, Beöthy Zsigmond és Donáth Lajos. A hírcikk részletezi még a tervezett műsort is. (NN 1900. jún. 24. 8.) Végül egy harmadik híradás arról tudósít, hogy júl. 5-én a Szent László-fürdőben készül hangversenyzeni a Népszínház művészeiből álló kis együttes, amelynek tagjai: Ámon Margit, P. Lukács Juliska, Kiss Mihály és Kovács Mihály. (NN 1900. jún. 22. 5.) Ez utóbbi híradással kapcsolatban éppen Ady rövid dalának elkészülése-publikálása idején helyesbítő közlemény jelent meg. E közlemény arról tudósít, hogy a Népszínház titkára a tervezett hangversenyt a helyi rendezőnél lemondta, illetve későbbre halasztotta Ámon Margit ekkori „sűrű szereplése miatt”, és azután részletesen felsorolja, hogy az érintett időszakban az együttes hol és mikor lép fel vidéken. (Nv 1900. jún. 29. 6.) Valószínű, hogy Ady verses glosszázó kedvét e Népszínházbéli „művészi trupp” váltotta ki, hiszen leginkább e csoport tagjaira illik a rövid dal „gyilkos” két sora: *Akét ott fenn senki meg nem lát: / Itt lenn vidéken nagy alak* -.

A Pástelek vidéket lenéző, becsmérítő gesztusai miatt június végén, néhány nappal korábban már egyik cikkében is hasonló felháborodás hevitette Adyt. A bihari szabad-
elví párt jún. 19-i nagyváradai ülésére, amelynek fénypontja Tisza István „elnöki székfoglalója” volt, sok pesti újságíró is leutazott. A nagyváradi eseményekről készült tudósításaik önéretes kirohanásra készítettek Adyt: „Lejöttek és felfedeztek bennünket. Ők, akiket ott fenn senki sem fedezett fel... Megveregették a vállainkat is. Derék város vagyatok. Kissé zöld, kissé Muca, kissé unalmas, de még lehet belőletek valami. *(Hétről hétre.* Sz 1900. jún. 24.; AEÖPM I. 285.)

Magyarázat

Vesztibül: elöcsarnok. - ... hol feltűnést keelt | Egy olykor elfogott pagát: a pagát olasz eredetű szó, s a legkisebb - egyes - értékű számozott kártyát jelenti a tarokkjátékban. A tarokk egyik fontos bemonadása a pagáttal megcsinált ultimó (pagátultimó). Az elfogott pagát erre utal, ami annyit jelent, hogy egy magasabb számozott lap bent maradt.

205. Érettségi

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. június 29. XXVII. évf. 148. sz. 7. - Dyb - („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg III. számmal.) - További megjelenés: Szij 1901. június 23. XIX. évf. 25. sz. 2. - Különlélek - Adieu B. - („Rövid dalok. - Egyről és másról. -” főcím alatt jelent meg III. számmal.) - Kötetben: Rd (1923) 79-80. - Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 477.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A Szil szövege érettebb, mint a szedési hibákkal is tarkított Sz-é.

Szövegtérések:

1. nyert	Sz
4. halálíg,	Sz
3. mégis-mégis,	Sz
6. ifjú dalfákra:	Sz
8. élet...	Sz
9. újabb gárda	Sz
10. vágyva	Sz
11. hosszú sorba...	Sz

Keletkezéstörténet

A rövid dalt Ady a frissen lezajlott érettségi vizsgák alkalmából írta. A Sz azz napi számában megjelent közlemény arról tudósít, hogy „a nagyváradi premontrai főgimnáziumban tegnap fejezték be az érettségi vizsgálatot” és hirdették ki „a vizsgálat eredményét”. A közlemény azután felsorolja az elért eredmények sorrendjében az érettek nevét, s ennek véletlen érdekessége, hogy a jelesen érettek között szerepel Ritoók Emma, a későbbi íróő, továbbá a jól érettek sorában találjuk Bresztovszky Ernőt, aki majd egy évtized múlva az ún. Népszava-vitában áll ki Ady mellett a Csizmadia Sándor megindította támadó, elítélő állásfoglalás ellenében. (Sz 1900. jún. 29. 8.)

Az érettségi témájának „megverselésére” Adyt nyilvánvalóan az is ösztönözte, helyesebben figyelmét a téma iránt az is felkeltette, hogy öccse ugyanez év júniusában, csak valamivel korábban tette le „az érettségi vizsgát jelesen” Zilahon. Ebből az alkalmából *Levél* címen hosszabb elmélkedő írást is publikált a Sz-ban: öccséhez intézett kissé rezignált, kissé cinikus intelmek és bölcselkedések formájában. (Sz 1900. jún. 22.; AEÖPM I. 282–84.) Egyébként ez a *Levél* c. írás készítette arra mindkét Ady fiú egyik volt tanárát, Székely Ödönt, hogy Endre nézeteivel, megcsappant „idealizmusával” vitázó, szintén „nyílt levelet” intézzen Ady Lajoshoz. (Szil 1900. júl. 22.) Székely Ödön levelének szövegét a szükséges magyarázó jegyzetekkel Kovalovszky Miklós adta közre (EmlAE I. 325–28.), s jegyzeteiben utal az *Érettségire* is, mint a „Lajos érettségije alkalmával” írt „kroki-vers”-re.

206. Gabriella

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, képes levelezőlap bélyeggel, 140×85 mm. – Cím: Gabriella – Aláriás: Ady Endre. – Hátlapján ceruzával áthúzva Postkarte fölírat, fölébe írva: Levelező lap. Címzés: Önagsága Márton Gabriella úrhölgynek Élesd. Postabélyegző: Nagyvárad 1900 júl 9 – OSzK Irod. Anal. 85.

Megjelenés: A kézirat fényképmásolatát közölte az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötet. (Szerk. Sára Péter, Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. [PIM kiadványai II.] 32.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 695. (A *Lázban* c. vers jegyzetében publikálja.) – Önálló versként, főszerzővel adta közre először: AEöv-28 [MRi] (1977) I. 1201. (Az időrendi besorolás: 1900 [május] pontatlan.)

A k a képes levelezőlap, az ún. „ánzikt kártya” képes oldalán található. Mert a „kép” nem tölti be a teljes oldalt, csupán annak – a kézirat elhelyezéséhez viszonyított – felső oldalát és jobb szélét. A kép felső része szélesebb, s benne egy ülő helyzetben lévő, stilizált férfialak található, aki dohányszik, és a füstöt a kép jobb oldali, keskenyebb részébe fújja. E jobb széli részben néhány füstkarika elmosódott női sziluetten formáz, s a gomolygó füst mögül pedig TRÁUMEREI felirat tetszik át. A versszöveg különböző utalásai az előbb ismertetett kép egyes motívumaival vannak összefüggésben: *ánzikt kártyás hölgyek; A Müllerárjában, hol nincsenek álmodok; Bár a szivarfüst nekem nem hoz álmod; |E füstös úrral most magához szállok.*

Szövegkritika

Alapszövegünk a kézirat.

Javításaink:

1. A sorvégi *bölgyek* után az elmaradt vesszőt kitéttük.
13. A sort záró *magácska* után a hiányzó vagy csak nem látszó – mert a szó vége belenyúl a kép jobb széli részébe, s az írásjel esetleg elmosódott vagy csupán nem olvasható – vesszőt pótoltuk.

Keltekészéstörténet

Ady és Márton Gabriella kapcsolatáról l. e kötetben a korábbi *Lázban* c. vers jegyzetét. A postabélyegző dátumán kívül (1900 júl. 9.) más mozzanatok is világossá teszik, hogy a költő az eredeti nyomán egy szinte teljesen átírt, tréfásan udvarló alkalmi verset készített a levelezőlapra. Eddigre, a levelezőlap megírásáig, illetve elküldéséig a *Lázban* c. vers már háromszor megjelent: a Sz-ban, a GyH-ban és a DH-ban. A verses postai küldemény ezért is tartalmaz néhány tudatos utalást, alluziót az eredetire: ilyen a verskezdő szólam (*Kit rég kerülnek...*) s a strófaszerkezet azonossága, illetve az eredetit „továbbfejlesztő” refrén (*Kit már többször láttam*) stilizáltsága. Ady bizonyára tudta vagy legalábbis feltételezhette, hogy a Sz 1900. máj. 27-i számában még ugyancsak *Gabriella* címen megjelent szerelmi vallomását Márton Gabi is olvasta, ismerte, és ezért küldött az Élesden időző-nyaraló lánynak azonos címen egy kedveskedő verses üzenetet.

Magyarázat

Mülleráj: Müller Salamon ekkoriban híres nagyváradi cukrászdája.

207. Mesék

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. július 15. XXVII. évf. 161. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Versek” főcímmel csak a prózai részeket közli a véglegeshez mérten felserélt sorrendben a következő részcímeikkel: I. *A néma leány*; II. *Egy május*.) – További megjelenések: Évk 1903. 246–47. („Költemények” főcímmel másodíknak közli *A néma leány* címmel az 50–92. sorokat az *Óda a betűkről* s a *Zsóka búcsuzója* c. versek között – a főcím alatt: Írta és előadta: Ady Endre – a publikáció a Szigligeti Társaság „1901. évi március hó 24-én Nagyváradon” tartott „fölolvasó ülés”-e anyagának részeként jelent meg.); FMO 1911. december 24. XI. évf. 305. sz. 51–52. – Karácsonyi melléklet – Íme egy a régi, ismeretlen Ady írásokból (*Mese* címmel illusztrációként közlik az Ahonnan elindultak. Magyar írók pályakezdése c. interjúsorozat első, Adyval készült darabja után.) – Kötetben: Me (1903) 15–20. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 517–18.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A Sz-ban csak a prózaversrészleteket közölte önálló címmel különálló mozaikokként: elsőnek a Melanie- és másodiknak az Erzi- és Margit-motívumot. A Me-be való fölvétel előtt átdolgozta és egységbe ötvözte a két részt. A prózarészletekhez hozzákomponálta a Miriamot megidéző verses „keretet”: a kezdő, a két motívumot összekapcsoló és a befejező strófát. Továbbá az új kompozíciónak megfelelően megcserélte a két mozaik sorrendjét. Az AEön szerkesztője, Bustya Endre novellisztikus írásnak minősítette a *Mesék*-et, és besorolta Ady általa készített elbeszélés-gyűjteményébe. A mű elsődlegesen lírai fogantatása s a viszonylag cselekményesebb mozaikok versprózaszerű megformálása, továbbá a később elkészült, kifejezetten verses keret és nem utolsósorban Ady személyes „minősítése”, amellyel művét a Me-be fölvette,

indokolják a *Mesék* besorolását a költő lírai, illetve verses alkotásai közé. Maga a fiatal Ady sem elbeszélésnek, hanem különös lírai kísérletnek, versszerű műnek tekintette. *Lizért* vetjük fel mi is a versek kritikai kiadásának rendjébe, kronológiájába az első változat létrejöttének, illetve publikálásának időpontja szerint.

Javításaink:

6. A *csörtet* után a felesleges vesszőt töröltük.
 46. Az *ugat* után hiányzó vesszőt pótoltuk.
 47. A *róla* után, feltehetően szedési hibából, semmiféle írásjel nincs. A szöveg értelme szerint pontot tettünk.
 48. Az *ugat* után elmaradt vesszőt ugyancsak kitettük.
 60. A *sorvégi volt* után – a Sz szövegével egyezően – elhagytuk a felesleges vesszőt.
 92. A *Melanie* után a kimaradt vesszőt pótoltuk.
 96. A *vérem* után elmaradt az írásjel: vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>	Sz	
Cím: <i>Mese</i>		FMo
1–12. [hiányzik]	Sz	
1–49. [hiányzik]		Évk
1. <i>Máriám</i>		FMo
3. <i>buz,</i>		FMo
4. <i>Máriám, csuf</i>		FMo
6. <i>csörtet,</i>		FMo
7. <i>Máriám</i>		FMo
11. <i>üz,</i>		FMo
<i>már</i>		FMo
12. <i>Máriám</i>		FMo
13. [E sor előtt rész cím:]		
II.	Sz	
<i>Egy május</i>	Sz	
13–44. [E sorok helyén eredetileg az 50–92. sorok]	Sz	
15. <i>semmi sem</i>		FMo
15–16. <i>adtam naponta tanubizonyosságokat</i>	Sz	
19. <i>kerestem és</i>		FMo
20. <i>és lusta.</i>		FMo
21. <i>helyeken csak</i>		FMo
27. <i>ültünk</i>	Sz	
33. <i>lányt</i>	Sz	
36. <i>Lázasan</i>		FMo
38. <i>szeretsz?...</i>	Sz	
40. <i>lányt?...</i>	Sz	
45–49. [hiányzik]	Sz	
46. <i>Máriám,</i>		FMo
<i>ugat</i>		FMo
47. <i>róla</i>		FMo
48. <i>Máriám,</i>		FMo
<i>ugat</i>		FMo
50. [E sor előtt rész cím:]		
I.	Sz	
<i>A néma leány</i>	Sz	Évk
50–92. [E sorok helyén eredetileg a 13–44. sorok]	Sz	
50. <i>nűktek</i>		FMo

60. trónl...	Sz	
61. csodásan,		FMo
63. Megálljatokl...	Sz	Évk
71. többet	Sz	Évk
nénje volt azon	Sz	Évk
74. öt, csak		FMo
75. <i>sebetket</i> [setétet helyett]		FMo
79. király fiára...		FMo
85. [szü-] kőlő		Évk
87. – Ki az?		FMo
92. Melanie	Sz	
93–97. [hiányzik]	Sz	Évk
93. Máriám!		FMo
94. Oh		FMo
95. bus való		FMo
96. Máriám,		FMo
vérem		FMo
97. Máriám, Máriám...		FMo

Keletkezéstörténet

A versből és prózából egybekomponált költemény közelebbi meghatározó motívumait nem ismerjük. Lehetséges, hogy zilahi diákkorának néhány valóságos élményét keverte fantáziaelemekkel, s mindezt erősen stilizálta és absztrahálta. A „rejtélyes diákkori leánynevek” hiteles eredetét kutatva Kovalovszky Miklós érinti a *Mesék* c. költeményt, s felhívja a figyelmet arra, hogy a költemény „tisztá lányai”-nak nevei hasonló összekapcsolásban fordulnak elő Adynál a több mint egy esztendővel későbbi *A bérről* c. tárcájában: „... a Zsóák, a Margitok, titkos szivarok és szekundák édes, balga korában” (NN 1901. szept. 1.; AEÖPM II. 188.) Mindebből arra következtet, hogy a költemény Erzsije „bizonyára azonos Friedmann Zsókéval”. Margit személyét viszont „nem ismerjük”, lehetséges tehát, hogy csupán kitalált alak, akinek neve „csak az ifjúság romantikus-idealista korszakát jelképezi”, miként a korai *A tárcatárgyakról* (Szil 1898. ápr. 3.; AEÖPM I. 18–21.) c. cikkében is (EmlAE I. 574.). Ez az érvelés meggyőző és elfogadható, amit csak azzal egészíthetünk ki, hogy a Melanie név is fantázia-szülte költött név, bár lehetséges, hogy a „néma leány”-epizódot vagy legalább annak csiráját Ady zilahi diák-házitanitóskodása idejéből hozta magával.

Talán a Miriám név, helyesebben ennek rokonsága a Mária névvel ösztönözhetette Dénes Zsófiát – a Fehér Dezsóné emlékezéseit megszakító írói kommentárjaiban – arra, hogy közvetlen ráutalás nélkül az „ártalmas” és „csúf” éjjel „csókos” nőalakjában Rienzit sejtesse. Mindezt direkt módon nem állítja, de a költeményről, amelynek nagyváradi légkörét is igyekszik kimutatni (s közben filológiai tájékozatlansággal NN-beli megjelenést emleget), a „Rienzi-élményt” tárgyaló könyvrészletben szól. (Dénes: Akkor... 62–63.) Kimondatlan feltételezése, legalábbis motiváló mozzanatként, lehetséges, hiszen a Miriám alakját megidéző verses részeket Ady csak a Me-ben való közreadás előtt, tehát már a Rienzi-kapcsolat után készítette. Így nincs kizárva annak a lehetősége, hogy a verses keret létrejöttét Rienzi Mária emléke is inspirálta.

Magyarázat

Miriám: a Mária név egyik héber változata; Mózes nővérét nevezték így. Ady itt a bibliai nevet éppen úgy önállóan, szabad összefüggésben használja (hiszen a biblíában az úr Miriámot poklossá teszi, mert Mózes ellen beszélt – Mózes IV. 12: 1–15.), mint *Azuba* c. versében a címadó bibliai nevet. (Ez utóbbiról l. a vonatkozó jegyzetet: AEÖV I. 302.)

Irodalom

Bóka: AEpk 205–07.; Dénes: Akkor... 62–63.

208. Szezon versek [Nagyszerű!...]

Megjelenés

Első megjelenés: D 1900. július 19. XXXII. évf. 139. sz. 4. – Hírek – Dyb. – (A vers adatait először Gulyás Pál bibliográfiája közli: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1939. [Új sorozat I.] 174.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 477–79.

Szövegkritika

Alapszövegünk a D-ből.

Javításaink:

1. A sorvégi *van* után vesszőt tettünk.
5. A sajtóhibás *a-t* a szöveg értelmének megfelelően *e-re* cseréltük.
16. A *na* után vesszőt tettünk.

Keltekéztörténet

A D-ben történt publikáció és az a tény, hogy a Sz hasábjain 1900. júl. 15. és 21. között nem jelent meg szignált vagy szignálatlan Ady-írás, arra vall, hogy a költő néhány napra valóban elhagyta Nagyváradot; s mint alkalmi versében állítja, *nyaralni jött Debrecenbe*. (Persze lehet, hogy csak egy-két napos leruccanásról volt szó, s közben szüleinél, Érmindszenten is megfordult.) A tréfás verszetiben a volt debreceni, de most már nagyváradai poéta attitűdjéből két aktualitásról humorizál: az országos kánikula tüneteiről és a Nagyváradon nagy ribilliót keltett vízhiányról. Az előbbit július folyamán rendszeresen regisztrálják, illetve panaszzalják a különböző lapok, s júl. 8-i, majd júl. 15-i *Hétről bétre* c. tárcáiban maga Ady is utal e témára. A vízhiány – vagy ahogy általában a váradai lapok tudósításai emlegetik – a vízszükség már tavasztól kezdve újra meg újra visszatérő témája, problémája a nagyváradai közönségnek, városi vezetésnek és természetesen a lapoknak is. Már egy májusi hírcikk arról értesít a Sz-ban, hogy az újvárosi Menház utca lakói vízvezetéket kérnek a várostól. S a tudósító a közhangulatra jellemző módon fölényesen oktató hangú közhellyel zárja a hírt: „A vízszükség ellen pedig csak egy gyógyszer van a víz...” (Sz 1900. máj. 13.) Július folyamán éppen a legnagyobb meleg idején valóságos vízszükség állt be: a meglevő vízvezeték is felmondta a szolgálatot, s – mint Ady egyik cikkéből is kiderül – „két napig nem volt víz”. (*Szenzáció*. Sz 1900. júl. 10.; AEÖPM I. 296.) A „vízszükség” miatt felbolydult közhangulattal, illetve a városi vezetés ezzel kapcsolatos hanyagságával Ady hol tréfásan, hol felháborodottan több egymást követő írásában foglalkozott. (*Hétről bétre*. Sz 1900. júl. 8.; *Szenzáció*. Sz 1900. júl. 10.; *Hétről bétre*. Sz 1900. júl. 15.; AEÖPM I. 294–95., 296–97., 298–99.) S e cikkek során maga is eljut a gyilkosan szatirikus hangig: a fentebb megjelölt írásai közül a harmadikban például így beszélve: „megisszuk a Körös vizét a vízvezeteki helyett s elhisszük emellett, hogy gondnokságot érdemlő vízpazarlók vagyunk”. (A váradai események történeti hiteléhez tartozik még – mint ez egy augusztus eleji cikkből kiderül –, hogy a város júliusi közgyűlésén elhatározták a vízműtelep vízgyjűtőrendszerének kibővítését: Sz 1900. aug. 4.) A nagyváradai vízhiány problémáival természetesen több közeli vidéki város sajtója is foglalkozott, így különösen a debreceni: mégpedig a két város közötti hagyományos rivalizálás szellemében. Erre utal Ady, említvén, hogy „a helyi lapok leszólták” Váradot. A verset befejező tréfás fordulat arra utal, hogy Ady Debrecenben vizet nem, csak bort ivott.

Magyarázat

Pakfon-Váradot: a pakfon, pontosabban pakfong kínai eredetű szó, amely „új-üzüst”-öt jelent. Átvitt értelemben tehát nem eredetit, nem régit, hanem újsütetűt, hirtelen készültet, sőt némiképpen talmit. Így lett az újabb időkben gyors fejlődésnek indult Nagy-

várad gúnyneve. A korabeli nagyváradi sajtóban, így a Sz 1900-as évfolyamában is jellegzetes tréfás-szatirikus figurák Pakfon úr és Pakfonné öngagsága.. A különböző élcelődő írások a Pakfon családot mint a váradi zsidó újgazdagok jiddis-magyar keveréknyelven beszélő, félművelten fontoskodó és társadalmi sznobizmusra hajlamos típusát örökítették meg.

209. Tovább...

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. július 28. XXVII. évf. 172. sz. 4. – Hírek – ae. – További megjelenés: MiskN 1904. március 4. IV. évf. 52. sz. 1. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 41–42. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 521.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A Me szövege kisebb módosításokkal a Sz közlésén alapul. A MiskN publikációja, néhány szövegromlással a Me nyomán készült utánközlés.

Javításaink:

3. Az alapszövegben sajtóhibásan különírt *tanya ember* szavait – a Sz publikációjával egyezően – kötőjellel összekapcsolt változatban véglegesítettük.
7. A hibásan szedett *kattagó*-t a többi publikációval egyező *kattogó* alakra javítottuk.
19. Az *elbaggott* után a Sz közlését követve kitettük a vesszőt.

Szövegeltérések:

Cím: Tovább!...	Sz	
2. gépdübörgés, –	Sz	
3. tanya ember:		MiskN
4. lassu		Sz MiskN
11. Újjelző		Sz MiskN
Ismeretlen		Sz
14. hosszu ut		Sz MiskN
20. legyint, –		Sz
21. szőtnyű		Sz MiskN

Keletkezési történet

Érdekes és ritka eset a *Tovább...* c. költeményé. Konkrétan földeríthető alkalmi ihletből született lírai jellegű vers, amelyet Ady később méltán vett fel a Me-be. A keletkezési körülmények, illetve motívumok ismerete nélkül a *Tovább...* strófáit az olvasó természetesen hozza kapcsolatba az 1900 nyarán született két jelentős költeménnyel: az *Aldomás* és az *Éles szemmel* c. versekkel. Hiszen e strófákban is jelentkeznek – a két költeménnyel részlegesen analóg – biblikus reminiscenciák (a *titkos sátor* s a *képpárna* az *Aldomás*, a *kerub-poroszló* pedig az *Éles szemmel* azonos motívumával cseng össze), s a *Tovább...* atmoszférájában is érzékelhető áttételesen a zarathusztai emelkedettség, a metafizikai messzeségekbe „lebegő” hangulat. Holott e költemény nem csupán belső, szubjektív indíték és egy esetleges utazási élmény kombinációjának szülötte, hanem konkrét esemény által inspirált megrendülés lírai általánosítása.

A Sz-ban – mint ez a megjelenési adatokból is kiderül – a vers a Hírek rovat élén jött. S ugyanebben a számban az utána következő első közlemény a romániai zsidóüldözésekkel, pogromokkal kapcsolatos hír. Közli a lap a magyar belügyminiszter rendeletét, mely szerint a Romániából menekülő, kivándorló zsidók közül csak azok cserzhetők át az

országban, akiknek a tengerentúlra érvényes útlevelük és hajójegyük van. Különben a Sz – miként a többi lap is – rendszeresen és bőven foglalkozik a témával, sőt riportokat, tudósításokat is közöl a menekültek egymást követő, Nagyváradon átutazó csoportjairól. Így a vers megjelenése előtt például a Sz 1900. júl. 25-i számában hosszabb cikket ad közre Az új népvándorlás címen. De a vers motivációja szempontjából sokkal fontosabb az a jóval korábbi, az egyik első átutazó csoportról készített, A. E. szignójú riport (*Száz bujdosó család* [Kanadába utazó román zsidók] Sz 1900. júl. 4.; AEÖPM I. 290–92.), amelynek első felében nyers formában már megtalálhatók a *Tovább...* c. költemény egyes motívumainak csirái. Így már a cikkben föltűnik a mezőkön átbogogó vonat s az azt morfondírozva figyelő mezei munkások képe. Majd a vonaton utazó, „földönfutó, üldözött, hazátlan emberek” töprengő, fájdalmas monológja következik, amelynek alábbi mondataiban a vers egy-egy elemének első, prózai megfogalmazására ismerhetünk: „Vercjétekező, munkás nyáron üldözött vadakként kell rohanni az ismeretlenségbe. A következő gyomorkorgásra nincsen kenyerünk, a következő éjszakára nincsen egy talpalatnyi fejpihentető helyünk.” (AEÖPM I. 291.) A cikkben „leütött”, még darabos akkorukok kellő lírai metamorfózison mennek át, a tárgyhoz természetesen illő bibliai reminiscenciákkal bővülnek, és így általánosítható költői értelmezést kapnak.

Irodalom

Szabó R. 20.

210. Éles szemmel

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. augusztus 12. XXVII. évf. 185. sz. 8. – Irodalom – Ady Endre – (*Mi nyomorékok* címmel; utána a Me-re vonatkozó közleménnyel) – További megjelenések: D 1900. augusztus 13. XXXII. évf. 156. sz. 6. – Irodalom – Ady Endre – (*Mi nyomorékok* címmel; utána a Me-re vonatkozó közleménnyel); Szil 1900. október 21. XVIII. évf. 42. sz. 1. – Tárcs – Ady Endre – (*Mi nyomorékok* címmel); NN 1901. október 14. VI. [sh. – helyesen: IV.] évf. 235. sz. 1–2. – Tárcs – Írta: Ady Endre – („Strófák” főcímmel III. szám alatt cím nélkül közli *A krisztusok mártírjával és az Éjjelmádó* III. részével együtt.); MiskN 1904. szeptember 3. IV. évf. 200. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; HN 1905. április 1. X. évf. 91. sz. 10. – Különfélék – Lellei András. – Kötetben: Me (1903) 63–64. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 526.

A vers után a Sz-ban (1900. aug. 12.), ill. a D-ben (1900. aug. 13.) közlemény a Me-ről. Szövegüket I. e kötet Kiadástörténeti függelékében.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk – az ultima manus elvének is megfelelően – a BN-ból. A BN szövege általában a Me publikációját követi helyesebb központosítással s egy esetben a rímhelyzethez jobban alkalmazkodó változtatással. Érdekes, hogy az első három sajtóközlés (Sz, D, Szil) szövege – különösen a második strófában – erősen eltér a véglegestől. Az alapszöveghez közel álló új változatot a NN-ban közölte először. A MiskN publikációja nagyjából a Me nyomán készült utánközlés.

Juvtásunk:

10. A sorvégi *hangulatban* után – értelem szerint s a NN szövegközlésére támaszkodva – a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Strófák*

Cím: *Mi nyomorékok*
III. [cím nélkül]

			NN
Sz	D	Szil	
			NN

2. hangulatban, hangulatban s élnék; élnék.		Szil		NN	
		Szil		NN	
4. Csak kételkednek és henyélnek... henyélnék.	Sz	D Szil		NN	
5. színes		Szil			Me
6. Tölthetné el szegény Tölthetné el szegény szívünket... szívünket... szívünket,	Sz	D Szil		NN	
	Sz	D Szil			Me
7. mind?	Sz	D Szil	NN		
8. büntet, büntet,			NN		MiskN
9. bennünket?...			NN		Me
10. Milyen jó volna ámitottan Milyen jó volna ámitottan dús hangulatban,	Sz	D Szil			Me MiskN
11. Mámort beszívni földről, égről!... Mámort beszívni földről, égről!... Másoknak teste, lelke épül:	Sz	D Szil		NN	
12. S minket cherubok kérubok űztek	Sz	D Szil		NN	
13. hazugság édenéből. édenéből,	Sz	D Szil		NN	Me MiskN
14. Nem szomjazunk, bár el se tetszünk,	Sz	D Szil			
15. Nem égeti vágy sem szívünket, Nem égeti vágy sem szívünket, tűntet	Sz	D Szil			MiskN
16. Csak nézünk, nézünk, nem mosolygunk, múlt nékünk.	Sz	D Szil		NN	Me
17. De a köny is kerül bennünket... De a köny is kerül bennünket... büntet	Sz	D Szil			Me
18. Nyomorékokat ki büntet?... – Nyomorékokat ki büntet?... bennünket?...	Sz	D Szil		NN	

Keletkezéstörténet

Az *Éles szemmel* egyes motívumainak első – még bizonyos értelemben fordított előjelű – megfogalmazását már *A fiatalok* c. tárcacikkben – Rádl Ödön beszédére adott nyilatkozatában – megpendíti Ady. A *Minket vad kerubok űztek ki* mozzanata a cikkben így jelenik meg: „Agyunk, szívünk bénult beteg. Esméék, ideálok űztek ki bennünket apró, fehér házakból magas kőházak, kőszívű emberek közé, lángolva, reménykedő olympusi lázban dobtuk oda magunkat a teremtő vágy démonának.” (Sz 1900. márc. 29.; AEÖPM I. 261.) E motívum az *Aldomás*, majd a *Tovább...* c. költeményben jelentkező végletes fel-fogáshoz hasonló jelentésváltozáson megy át, és biblikus értelmezéssel telítődik: meta-

torikus utalással a mózesi bűnbecsés-történetre, amelyben az embert az Úr űzte ki, majd kerubokat helyezett az Éden kertjéhez, „hogy őrizzék az élet fájának útját”. (Mózes I. 3: 23–24.) Az *izmos buták és a maganfajta nyomorékok* ellentétének is fellelhető a közvetlenebbül nietzschei előzménye a cikkben: „És eszme-tűzben égve, alkotni, világitani vágyva hekerültünk az eszmétlen, sivár, vegetáló, zagyva emberáradatba.” (Sz 1900. márc. 29.; AEÖPM I. 262.)

Irodalom

Benedek II. 12–13.; Bóka: AEpK 200–01.; Komlós 29.; Varga 53.; Vezér 84.

211. Aktuális versek [Hogy vége...]

Megjelenés

Először megjelenés: Sz 1900. augusztus 26. XXVII. évf. 195. sz. 5. – Dyb. – Kötetben: Kál (1923) 80–81. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 478–79.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Invitációnk:

A *shocking* után az elmaradt gondolatjellet kitértük. A sor második fele itt egy közbeszúrt kitérő, amelynek elején ki van téve a gondolatjel, a záró gondolatjel azonban nyilván szedési hibából kimaradt.

Következőtörténet

Az alkalmi dal szerkezete is mutatja – a mozaikos egymásba kapcsolással a strófánként ismétlődő refrénnel –, hogy a szerző különféle, egymással szorosan össze nem tartozó aktualitásokat foglal egybe. Ezt a módszert és gyakorlatot – bár többnyire tréfás vagy satirikus hangnembe transzponálva – Ady az ebben az időben *Hétről hétre* címen írt rendszeres heti tárcáinak több témát érintő, s ezért mozaikos-tréfás építkezésű szerkesztéséből vitte át az alkalmi versek műfajába.

Jelenlegi aktuális versének néhány versszaka konkrét, valóságos eseményhez, hírtanyaghoz kötődik, más strófák viszont csak általában tréfálkozó „bölcsekedéseket” tartalmaznak a szezonvég kissé rezignált hangulatában. Időjárás aktualitással játszik el az első strófa, amelynek „tény”-alapja megtalálható egy két nappal korábbi – talán szintén *Ály-írta* – hírcikkben: „A nyaralásból visszatértek alaposan be vannak csapva. Nagyobb a hőség, mint eddig volt, s akiket az egy pár napos hűvös űzött haza, most visszavágnak dülledegni.” Azok pedig, akik a nyarat is Váradon töltötték, folytatják „a helybeli nyaralást”: „hetenként egyszer Félix-fürdő, estenként Dankóék vagy a Széchenyi-téri kioszk”. (A nyár végén. Sz 1900. aug. 24. 5.) Különben ugyanezt a témát érinti már egyik, augusztus első felében publikált tárcacikkében, említvén, hogy a szezon végének közeledét jelzi a Mülleráj asztalai körül megjelenő mind több „ismerős arc”. S megállapítja: „Nálunk a Mülleráj a szezon hőmérője.” (*Hétről hétre*. Sz 1900. aug. 12.; AEÖPM I. 308.)

A második versszak szintén friss aktualitáshoz kötődik. Ady már ez év tavaszának elején tréfálkozik azon, hogy a helybeli sajtó helyi informáltsága hiányos, ezért ilyen mondatot ad egy képzelt figura szájába: „Utazok a fővárosba, hogy egy kis helybeli szenzációról értesüljek! (Fotográfikák... Sz 1900. márc. 23.; AEÖPM I. 258.) Most azért tér vissza erre a történetre, s azért említi, hogy a helybeliek *Posti lapokban gyakran lennek | Nagydradi szenzációra*, mert a Sz három nappal korábbi száma csupán a PH nyomán közölt a nagy-

váradai helyőrség körében kirobbant lovagias ügyről tudósítást. A híradás először a PH 1900. aug. 22-i számában jelent meg, s ezt vette át a Sz 1900. aug. 23-i száma A braganzai herceg afférja címmel. (Az affér oka az volt, hogy Ferenc József braganzai herceg, a Vilmos huszárok hadnagya provokálta Aulich ezredet, a nagyváradai helyőrség parancsnokát a Belényes környéki hadgyakorlaton, mert az ezredes szabálytalan viselkedésért rendre utasította a herceget. Az elégtétel-adást Aulich visszautasította, mert szerinte ő mint felelősséget vállaló személy a beosztott hadnaggyal. Az ügy további fejleményeiről szeptember folyamán cikk cikket követ, de többnyire ezután is a pesti, esetleg bécsi lapok nyomán tudósít a váradai sajtó. Ezek részletezése azonban már kívül esik versünk tárgy-körén.)

A harmadik és az ötödik strófa közvetlen apropó nélküli, általános „bölcsekedés”. Valóságos eseményekre céloz viszont a negyedik versszakban. Az egyik ügy – amely Adyt személyesen is érintette és érdekelte – a Medve Miklós és Sárosi Paula szerelme körül támadt – nagy port felvert – kavargás. Medve családja a legraffináltabb eszközökkel – házi őrizet, ideggyógyintézetrel való fenyegetés stb. – is igyekezett megakadályozni, hogy a fiú Sárosi Paulával, aki debreceni színésznő volt és zsidó, találkozzék és a lányt feleségül vegye. Az esetről l. A primadonna miatt c. tudósítást: Sz 1900. aug. 24.; továbbá Ady cikkét: *Zsidó és színésznő* címmel (Sz 1900 aug. 24.; AEÖPM I. 311–12.). Sárosi Paula nyilatkozatát közölve, kommentár formájában a költő az ügyre még néhány nap múlva visszatért. (*A menyasszony levele*. Sz 1900. aug. 30.; AEÖPM I. 316–17.) Később a fiatalok mégis összeházashozhattak, s Medve Miklósnak Adynak mindvégig közeli barátai, jóemberei voltak. (L. a költő *Miklósnak – Bandi és [Ezek a Hald.]* c. dedikációs verseit 1906 márciusából az AEÖV III. kötetében.) A másik ügy a Vázsonyi Vilmos vezette demokrata párti szervezkedés vidéken: Vázsonyi aug. 20. körül nagy programbeszédet mondott Mezőtúron és Kolozsvárott (bő szemelvényekkel ismerteti a NN 1900. aug. 23-i száma).

Magyarázat

sbocking: illetlen

Irodalom

Bóka: AEpk 211–12.

212. Aktuális versek [Egy szép leányról...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. augusztus 31. XXVII. évf. 199. sz. 3. – Hírek – Dyb. További megjelenések: GyH 1900. szeptember 1. 44. évf. 200. sz. 2. – Napi hírek Dyb.; HM 1900. szeptember 9. 4. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 82–83. – Gyűjteménycs kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 479–80.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A GyH s a HM utánközlése egy-két módosítással – köztük a győri, illetve szegedi helyszínekhez igazodó változtatással – a Sz publikációját követi.

Javításaink:

3. *A fogadta* után elmaradt vesszőt pótoltuk.
22. *A szép* után az elmaradt vesszőt kitettük.
24. A sorban – valószínűleg szedési hibából eredően – egy szótagnyi többlet van, mint hogy a tízoros versszakok strófa képlete szerint az első négy sor páros sorai min

denütt nyolcszótagosak. Az alapszövegben viszont e sor eredetileg kilencszótagos: *Több leányról zengi verseit*. A fölös szótag bizonyára a *leányról e*-je (a szedő is ezt vélhette el legkönnyebben, minthogy a szó a versben hol *leány*, hol *lány* alakban fordul elő), amely egyébként a sor ritmusát is megtöri. A főszövegben tehát e felesleges szótagot elhagytuk: *Több leányról zengi verseit*.

16. A váradi Müller-cukrászda helybeli szokásos elnevezésének németes *Müllerei* alakját a magyaros ejtés szerinti *Müllerjé*-re javítottuk, minthogy Adynál prózában is és a néhány nappal későbbi alkalmi rigmusában (*Aktuális vers [Az idő...]*) is e magyaros alak fordul elő.

Szövegtérések:

9. fogadta	GyH	HM
6. Ej,		HM
8. férfi arc	GyH	
férfi arc,		HM
9. egyet [kiemelés nélkül]	GyH	HM
14. udvarol ^{at} ni szeret.	GyH	HM
12. szép	GyH	HM
16. A <i>Baross utról</i> látom	GyH	
A <i>Stefánián</i> látom		HM
17. szive másé		HM

Keltekészéretténet

A játékos, tréfás verszetet kezdő két strófájának modelljeit, „szép leányait” könnyű kikövetkeztetni, megnevezni. Az első, akit mint „ma már menyasszony”-t emleget: Forrai Ferike, az évad megkezdésére készülődő nagyváradi színtársulat szubrettje, akitnek eljegyzési híreről augusztus végén tudósítanak a lapok (egy újvidéki ügyvéddel jegyezte el magát, s az esküvőt Nagyváradon tervezik, majd a házasságkötés után a szubrett végleg visszavonul a színpadtól: NN 1900. aug. 25.; Nv 1900. aug. 28.). A tréfás-kedveskedő célzásokat e készülő frigyről a váradi sajtóban már Fehér Dezső megkezdte: egyik cikkében a szubrett menyasszonyságára utal, s hozzáfűzi: „amit fölösleges udvarlámi kísérletek elhárítása céljából jegyzünk meg”. (NN 1900. aug. 25.) (Érdekes, hogy nem sokkal később az eljegyzést cáfoló hír jelenik meg: Forrai Ferike nem menyasszony. Sz 1900. szept. 13.; majd az év vége táján Udvarlóim c. és Forrai Ferike aláírású tárcacikket közölt a lap ugyancsak az udvarlók és a vőlegény támacskorral tréfálkozva: Sz 1900. dec. 16.; bizonyára valamilyen – kedveskedő vagy ugrató – „játékot” is folytattak a csinos színészlány körül, s e játék egyik kezdő akkordját alkalmi versében éppen Ady ültette le.)

A „más leány”, kiről „elbájoló, rövid haja” árulkodik: Márton Gabi. A lányról s a költő iránta való vonzalmáról l. e kötetben a *Lázban* c. verset és jegyzetét. Kettőjük kapcsolatában, pontosabban e vers második strófájának utalásaiban szerepe lehetett a lány tudatos viselkedésének. De közrejátszatott e karikírozásban Márton Gabi néhány ekkor publikált tárcája is. Talán – miként az előző évben Varga Ilona (l. a 133. *Tatjana ut...* c. vers jegyzetét az AEOV I.-ben) – tárcáiban Márton Gabi is „titkos” vagy nagyon is „nyílt” üzeneteket váltott Adyval. Így például az alkalmi vers megjelenését megelőző hetekből többek között a Válasz a leánykérőnek c. írásában, amelyben fölényeskedő hangnemben kap elutasító választ a szegény kérő. (NN 1900. aug. 18.) Vagy a Probléma c. tárcában, amelynek a szerelemről elmélkedő soraiban ilyen önéreztés mondat található: „Mi ellenben tartózkodjunk a szerelemtől, s lehetőleg ne olvassunk ostoba frázisokkal teleltömött regényeket.” (NN 1900. aug. 29.)

A harmadik „szép lány” kilétét nem ismerjük: valószínűen csak a tréfás verszet poén-technikai szükséges kitalált lányalak.

213. Dankó

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1900. szeptember 1. III. évf. 200. sz. 5-6. (Az Estély Dankó Pista tiszteletére c. tudósítás részeként *Dankó Pistához* címmel). – További megjelenések: Sz 1900. szeptember 2. XXVII. évf. 201. sz. 6. (Részleges, cím nélküli közlés a Dankó ünneplése c. tudósításban); SzÚ 1900. november 30. I. évf. 45. sz. 1. – Ady Endre (*Dankó Pistához* címmel); NN 1902. október 28. V. évf. 247. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Dankó Pista* címmel) [A NN eme publikációja nyomán készült ifj. Móricz Pál Ady Endréről c. tárcacikke, amelynek végén mondandói bizonyítékeként újraközli a költeményt: a D 1902. november 1-i számában; a bizonyító-idező átvételt tehát nem minősíthetjük újabb megjelenésnek, szövegközlésnek]; KEL 1903. február 1. VII. évf. 5. sz. 84-85. – Ady Endre – (*Dankó Pista* címmel). – Kötetben: Me (1903) 81-83. – Gyűjteményes kötetben először AEöv-1 [1930] 529-30.

A költemény NN₁-beli publikációjára az említett tudósítás folyamatos menetében kerül sor. A tudósító így vezeti be a vers közlését: „Ezután Bíró Lajos felolvasta Ady Endrének erre az alkalomra írott, ódai szárnyalású, gyönyörű dithirambját, mely így szólott”. Majd címmel és teljes szövegében közreadja a verset.

A Sz-ban szintén a tudósítás megfelelő helyén kapjuk, de nem teljes szövegében a verset. A riportter ugyancsak elmondja, hogy Ady versét Bíró Lajos olvasta fel, s jelzi, hogy annak csupán „befejező részét” közli. Majd cím nélkül a 13. sortól kezdve idézi a költeményt. A veresszöveg után a következő mondattal folytatódik a tudósítás: „A költeményt nagy tetszéssel fogadták.”

A SzÚ-ban pedig egy híradás részeként és folytatásaként jelent meg a *Dankó*. A lap az első oldalon ad hírt arról, hogy a tüdőbeteg Dankó Pista San Remóban teljesen meggyógyult, s ebből az alkalomból Dankó és felesége fényképét is lehozza a San Remó-i tartózkodás idejéből. A vers publikációját a közlemény így vezeti be: „Hogy ki az a Dankó Pista, Ady Endre írja meg az alábbi gyönyörű versben, őt magát ismerik mindenütt, hol magyar dal édesbús dallama a szíveket meghatja.”

A KEL-nek a verset publikáló számában külön közlemény kíséri a hír-rovatban, a 96. oldalon a közlést, amelyet némi rövidítéssel idézünk: „Dankó Pista. Mint bizonyára ismeretes olvasóink előtt, Dankó Pista, a szegedi nótafa nagybeteg. ... A művészek közös betegsége: a tüdővész sorvasztja az édes szavú, hangú nótafát. Jelen számunkban Ady Endrétől hozunk egy költeményt, melynek megírására Dankó Pista inspirálta a lapunk olvasói előtt ismert poétát.”

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A NN₂ nyomán történt D-beli idéző átvételt a szövegváltozatok között nem vettük figyelembe.

Javításaink:

1. A *fekete* után – a sajtóközlésekkel egyezően – a kitett vesszőt töröltük, mert e szó itt – Ady gyakorlata szerint – nem a *föld*, hanem a *magyar föld* jelzője. E javításunk különben megegyezik az azonos szövegű 43. sor Me-beli központosásával is.
11. Az alapszöveg egybeírt *belémlébelték* alakját – minthogy a „belém” határozószó – a NN₁, NN₂, KEL közlésével egyezően különírtuk.
14. A *van* után az első sajtópublikációkat – NN₁, Sz, SzÚ – követve kitettük a vesszőt.
23. A *rá*m után a KEL eljárásához igazodva vesszőt tettünk.
27. Az *éjjel* után értelemszerűen, a KEL közlésével egyezően töröltük a vesszőt.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Dankó Pistához</i>	NN ₁	Sz	SzÚ		
[idézet cím nélkül]		Sz		NN ₂	KEL
<i>Dankó Pista</i>		Sz			
1-13. [hiányzik]			SzÚ		
1. mentén,			SzÚ		
2. adója.			SzÚ		
4. <i>Oh be régen</i>			SzÚ		
5. Magyar itt a	NN ₁		SzÚ	NN ₂	
síkon	NN ₁		SzÚ	NN ₂	KEL
szívig					KEL
6. ereimben;			SzÚ		
7. <i>Óh</i> hogy			SzÚ		
róla			SzÚ		
8. <i>Óh, hogy elfeledve az érmenti róma.</i>			SzÚ		
9. Nemtehetek [sh]	NN ₁				
9-12. [hiányzik]			SzÚ		
10. Énrólam					KEL
11. belémleheltek,			SzÚ		KEL
belém lehelték;					
12. <i>Okéoberi</i> nap	NN ₁				KEL
sárgúlt			SzÚ		
13. [új strófát kezd]			Sz	SzÚ	
... Nincs	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	
tűz,	NN ₁	Sz	SzÚ		
rólal...	NN ₁	Sz	SzÚ		
14. [nem kezd új strófát]	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	KEL
Es bennem [sh]		Sz			
Enbennem					KEL
van				NN ₂	KEL
17. [új strófát kezd]					KEL
<i>Úgy-úgy</i>	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	
<i>Úgy úgy</i>	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	KEL
<i>úgy-úgy</i>	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	
18. <i>Úgy-úgy</i>	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	
<i>haz</i>	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	
<i>Isten</i>					
<i>Isten...</i>		Sz	SzÚ		
<i>Isten:</i>				NN ₂	KEL
10. teremtetem			SzÚ		
11. <i>tűz</i> -	NN ₁	Sz		NN ₂	
<i>tűz,</i> -			SzÚ		
<i>culpa,</i>		Sz	SzÚ		
<i>nincsen.</i>	NN ₁	Sz	SzÚ		
11-22. [e sorok közt nincs *]		Sz			KEL
12. [nem kezd új strófát]					KEL
<i>Isten!</i> ...	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	KEL
13. <i>Ér</i>	NN ₁				
<i>Oh</i>	NN ₁	Sé	SzÚ	NN ₂	KEL
<i>szálj</i>				NN ₂	
<i>rám</i>	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	
<i>álom!</i>		Sz	SzÚ		
14. <i>multat aranyozott szárnyon,</i>	NN ₁	Sz	SzÚ		
<i>multat.</i>				NN ₂	

szárnyon,				NN ₂	KEL
25. Borulj	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	KEL
rám,				NN ₂	KEL
gyermek módra	NN ₁	Sz	SzÚ		
sími,					KEL
26. elb/sími...					KEL
27. szívem...	NN ₁	Sz	SzÚ	NN	KEL
Holdas,					KEL
éjjel,	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	
29. Kábúltan,					KEL
30. Gyermek-szemeimből					KEL
könnyű szívárog.					KEL
31. éden;	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	KEL
32. faluvégen;					KEL
33. Reszket előttem					KEL
vádba	NN ₁				
öltött	NN ₁	Sz			
34. lelkű					KEL
35. Isten,	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	KEL
37. hajszol,			Sz	SzÚ	
vágya.	NN ₁				
38. árva.				NN ₂	KEL
42-43. [e sorok közt nincs *]	NN ₁	Sz	SzÚ		
46. róla	NN ₁				
47. Űzött,					KEL
űzött	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	
lélek.	NN ₁				
48. amibe	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	KEL
hittem!		Sz	SzÚ		
49. Magyar Dankó Pista, [kiemelve]			SzÚ		
50. éltemlélek!...	NN ₁	Sz	SzÚ	NN ₂	KEL

Keletkezéstörténet

1900 tavaszán és nyarán Dankó Pista (1858–1903), a híres nótaszerző cigányprimás és daltársulata hosszabb-rövidebb ideig többször is szerepelt a nagyváradi Bazár-vendéglőben. Működésüket május második felében kezdték meg először (A nótakirály Nagyváradon. Sz 1900. máj. 19. 5.), s Ady rögtön nagy, sőt túlzó elismeréssel fogadja fellépésüket. Dankót „a nemzeti géniusznak Petőfi óta legmagyarabb nagyságá”-nak nevezi, s dalait „a magyar érzések gyöngyei”-nek. (*Orfeumok városa*. Sz 1900. máj. 20.; AEÖPM I. 268.). Igaz, hogy ezek a rajongó megállapítások és felnagytások az orfeumok üres és magyar-talan műsorai ellen hadakozó indulatainak tetőzése idejére esnek (l. *Orfeumok városa, Hétről bétre* s *Brettli kultúra* c. írásait: Sz 1900. máj. 20., máj. 27., máj. 31.; AEÖPM I. 266–68., 269–71., 271–72.), amikor Ady mindent és állandóan ebben az összefüggésben „viszonyít”. Így Dankóék közönségsikerét is: „Dankó Pista nótáinak is volt elég hallgatója. Na persze nem annyi, mint az orfeumoknak.” (*Hétről bétre*. Sz 1900. máj. 27.; AEÖPM I. 270.)

A vers születését megelőzően Dankóék augusztus közepe táján jelentek meg ismét Nagyváradon, és a Bazár kertjében játszottak. A valószínűen propagandacélokat is szolgáló kis közlemény szerint: míg a különböző daltársulatok alig tudnak közönséghez jutni, addig Dankóék „heteken keresztül tudnának óriási közönséget vonzani”. (Dankóék előadásai. Sz 1900. aug. 15.) Augusztus második felében szinte rendszeresen foglalkozik a Sz – talán nemegyszer Ady jóvoltából is – Dankóék fellépéseivel és általában a körülöttük zajló eseményekkel. E kishírek soraiban esik szó már viszonylag korán arról is,

hogy „a bankettek városából szegény Dankó sem fog bankett nélkül megszabadulni. Nagyváradai újságírók buzgólkodnak a bankett rendezésén. Bizonyára jól fog sikerülni, s emlékezetes lesz a világ legszerényebb zsenije előtt.” (Dankó daltársulata. Sz. 1900. aug. 18.) Majd tudósítják az olvasót, hogy Dankót újra meghílette „az ő tündérművésze, s iratolt vele itt Nagyváradon ismét egy csudálatosan szép magyar nótát”. (Egy nőta. Sz. 1900. aug. 19.) Közben megírja a lap, hogy „a közönség nem elegendő támogatása” miatt Dankóék a „tervezett, hosszabb szereplést” hamarabb félbeszakítják. (Utolsó esték. Sz. 1900. aug. 22.) Később kiderül, hogy Dankóék csak egy napra mentek át Nagyszalontára fellépni s azután újra Nagyváradon folytatják szereplésüket (Dankóék maradnak. Sz. 1900. aug. 23.), ahol különben a bankettekre való előkészületek folyamatosan folynak. (Dankóék előadásai. Sz. 1900. aug. 26.) Végül a bankett előestéjén Ady tollára valló kedves-hangulatos bevezetővel a Sz közli a tréfás, „diszkrét hangú” meghívót is. (*Bankett Dankó tiszteletére.* Sz. 1900. aug. 31.; AEÖPM I. 318.)

Dankóék nagyváradai szereplésének, a váradai bohémekkel, újságírókkal való kapcsolatának, közös tréfálkozásainak, mulatozásainak, s mindezekben Ady kiemelkedő szerepének egész kis – persze kiszínezett és legendásított – irodalma van. (L. többek között: Nagy A. 101–13., továbbá a Hegedűs Nándor összegyűjtötte különböző sajtóemlékezőket: AEEn 84–86., 89–91., 313–15.; Hegedűs Dankóval kapcsolatos adatközléseibe két apró hiba is becsúszott: a Sz egy jóval későbbi, 1900. szept. 29-i Dankóék mennek c. kis közleményéből idéz, és azt aug. 18-ára datálja, továbbá utal a valódi aug. 18-i cikke is, s annak eredeti „legszerényebb zseni” kitételét elírva „legszerencsétlenebb”-nek citálja.) Személyes élményeket is megelevenítve – bár különösebben újat ulig mondva – emlékezik Dankóék szerepléseiről Fehér Dezsőné. (Dénes: Akkor... 70–71.) Felidézi Ady cigányozásait és Dankóval való barátságát Lengyel Géza is. (Am 11–52.)

A bankettéről részletes tudósítást ad a NN és a Sz is (a banketten elhangzott verses köszöntők közlésében a NN teljesebb és pontosabb, az ünnepség lefolyásáról viszont a Sz is részletes tudósítást ad; a NN és a Sz verspublikációjának és tudósításának eltérő dátuma ahból adódik, hogy az aug. 31-én este lezajlott bankettől mindkét lap az estet követő számában adott beszámolót: a NN – mint reggeli lap – a szept. 1-jére dátumozott számában, a Sz pedig – lévén késő délután megjelenő lap – az elsején este expedált, de már szept. 2-ára datált számában). A Sz általános hangulati bevezető után részletesen beszél mol arról, hogy miként ünnepelték Dankót a nagyváradai bohémek, írók és hírlapírók, s hogy a banketten a város jeles személyei milyen nagy számmal vettek részt. Pontról pontra ismerteti a banketten elhangzott tósztokat is. A sort Várady Zsigmond kezdte, aki Dankót éllette, mire Dankó válaszolt poharát a magyar sajtóra emelve, ezután Fehér Dezső Hoványi Gézára, majd Halász Lajos szintén Hoványi Gézára mondott köszöntőt. Ezt követően Bíró Lajos olvasta fel Ady Endre Dankóról írt költeményét. A vers után Dési Géza Dankót és feleségét, Fodor Gyula Somogyi Károlyt, Hoványi Géza a nagyváradai bohémeket, Szűts Dezső Várady Zsigmondot éllette. Végül „Ady Endre Szűts Dezsőre, a legkedélyesebb intrikusra emelte poharát”. Mindezek után egy hosszadalmas vernezettelt újra Dankó vette át a szót, „aki óriási derűtséget kellett mindenkit megrámulasztani, szellemes rigmusaival”. A társaság még sokáig volt együtt, jelentős részüket még „a hajnal is mulatva találta”. (Dankó ünneplése. Sz. 1900. szept. 2.)

E költemény s annak a banketten történt felolvastatása nemcsak Ady Dankó iránti barátságának és lelkesültségének, hanem a nagyváradai bohém-társaságba való beilleszkedésének is dokumentuma. Ezt bizonyítja az is, hogy rigmusában Dankó Adynak is mentelt két ugrató strófát. (Közli az egész rigmust a NN 1900. szept. 1-i száma, továbbá csak az Adyra vonatkozó két versszakot: Hegedűs: AEEn 77.) Mindezzel Ady aktivitása Dankó körül még nem ért véget. Mert szeptember elején társulatával Dankó ugyan Anudra távozott, de a hónap végén körülbelül egy hétre ismét visszatértek Nagyváradra (Dankóék visszajöttek. Sz. 1900. szept. 21.), s közben a városhoz közel eső Élesden léptek fel szept. 25-én, amelyről Ady írt beszámolót. (*Dankó Pista Élesden.* Sz. 1900. szept.

27.; AEÖPM I. 335–37.) Szeptember végén, Dankóék végleges távozásakor azután bizonyára Ady írta a lírai hangvételű búcsúztató sorokat: „A vajda ma este búcsúzik. Aztán megy innen Babilonba, fel Pestre. Jön az ősz. Vajjon el fogja-e ezúttal kerülni szomorú végzete? Vagy majd ismét elkezd fuldokolni az ősz ködben s el kell vánszorognia ismét oda, ahol az emberek tödőit reparálják? Szegény Dankó Pista, őneki keservesen kell meglakolnia azért, hogy lázas, tüzes, cigányvére van s ezt eldalolni kénytelen.” (Dankóék mennek. Sz 1900. szept. 29.)

Irodalom

Benedek II. 13–14.; Komlós 26.; Varga 114.; Király II. 507., 577.

214. Aktuális versek [Az idő...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 5. XXVII. évf. 203. sz. 4. – Hírek – Dyb. – További megjelenések: D 1900. szeptember 5. XXXII. évf. 172. sz. 4. – Hírek – Dyb.; Szil 1901. október 6. XIX. évf. 40. 2. – Különfélék – Adieu Bandi. – Kötetben: Rd (1923) 83–84. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-21 [MKI] (1962) II. 480–81.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A Sz és D azonos dátuma megtévesztőnek látszik: holott tulajdonképpen félnapos eltérést jelent, mert a Sz délutáni-esti lap lévén már előző nap megjelent következő napi dátummal, míg a D reggeli lapként csak a keltezés időpontjában kerülhetett az olvasók kezébe. Így a D szövege – néhány bosszantó sajtóhibával tarkítva – a Sz publikációjának átvétele. A Szil egy esztendővel későbbi közlése a helyi milióhoz igazított önálló közreadás. Mindhárom publikációnak furcsa tulajdonsága, hogy a strófákat záró azonos szövegű refrén részben eltérő írásjelekkel zárul. Az első, a harmadik és az ötödik versszak (a 8., a 24. és a 40. sorban) három ponttal, a második és a negyedik versszak (a 16. és a 32. sorban) ponttal fejeződik be. Kézirat vagy egyéb információ hiányában megállapíthatatlan, hogy mindez szándékos szerzői játékoságból vagy pusztán szerzői gondatlanságból ered-e, illetve, hogy a szedő számlájára írható hibáról, véletlenről van-e szó. Éppen ezért csak regisztráljuk e tényeket, emendációra viszont nem találtunk elégséges okot.

Javításaink:

3. Az alapszöveg *lefutták* más jelentés lehetőségét is hordozó alakját a Szil egyértelműbb közlését hasznosítva *lefűtták* változatra módosítottuk.
11. Az alapszöveg kis kezdőbetűs *körösbén* szavát a főszövegben nagy kezdőbetűsre javítottuk.
13. A *bis*-t részben ritmikai, részben a 19. sor helyesírásával való egyeztetés érdekében (*búfelejtő*) a Szil közlésére támaszkodva *bis*-ra cseréltük.
19. A *szinbáz* után a felesleges pontosvesszőt vesszőre igazítottuk.
20. A *csak* után az elmaradt írásjelet értelem szerint kettősponttal pótoltuk.
23. A feltehetően szedési hibából előforduló *olyan* szót, amely egyszótagnyi többletet okoz, és eltér a minden strófa végén ismétlődő refrén szabályos alakjától, *oly*-ra változtattuk.
30. A *lányait* után a refrén előtti összes sorvégi írásjel-használatot követve és a Szil megoldásához igazodva, a pontosvesszőt kettősponttra cseréltük.

31. Az *olyan* alakot a 23. sor javításával azonos okokból – és itt a D publikációjával is egyezően – *oly*-ra rövidítettük.
32. A *válhatték* hosszú *t*-jét – az alapszövegbéli többi előfordulásának és a másik két sajtóközlésnek megfelelően – rövid *t*-re cseréltük.

Szövegtérések:

Cím: Actualis versek		Szil
1. fordúlt,		Szil
2. Elmsült		Szil
3. lefutták,	D	
7. Ez, kérem,		Szil
9. fordúlt,		Szil
10. Rég becsukva az		Szil
11. A körösben	D	
<i>A vízben már csak</i>		Szil
<i>fürdik,</i>		Szil
12. új csodák.		Szil
13. ifjú		Szil
<i>bws</i>	D	
15. – Ez, kérem,		Szil
17. fordúlt,		Szil
18. <i>sive faj</i> , [sh]	D	
<i>szíve fáj:</i>		Szil
19. <i>Sínház</i> : [sh]	D	
<i>színház</i>		Szil
<i>bwfelejtő,</i>	D	
20. csak a	D	
<i>csak a – Kuku'mál...</i>		Szil
23. – Ez kérem, <i>olyan</i>	D	
<i>olyan</i>		Szil
25. fordúlt,		Szil
26. <i>sárguló</i>		Szil
27. <i>gyúlni</i> ,		Szil
28. <i>háll</i> ,		Szil
29. <i>sóvár</i>	D	
30. lányait,	D	
31. – Ez, kérem, <i>olyan</i>		Szil
33. fordúlt,		Szil
34. <i>uzúr</i> ,		Szil
37. Szegény – egy <i>kötetet</i> adott ki –		Szil
39. – Ez, kérem,		Szil

Következtörténet

A mozaikos építkezésű alkalmi vers egymást követő strófáinak különböző utalásai részben konkrét híreken-tényeken alapulnak, amelyeket Ady tréfásan megtoldott, kiszélesztett. Így valós a hadgyakorlat lefúvásának híre: a nagyváradi 37. gyalogezred aug. 8-ával kezdte meg (Sz 1900. aug. 8. 5.) és szept. 4-ével fejezte be Belényes környékén végzett hadgyakorlatát. (NN 1900. szept. 5. 4.; Ny 1900. szept. 5. 4.)

Az uszodák becsukásáról nincs külön hír a lapokban, de a nyár folyamán a Sz több-nyire is megemlékezik arról, hogy a kevésbé tehetőes váradiak a nagy meleg idején a Körösben hűsölnek. (L. többek között: „Mi, kik csak nap- és Körös-fürdőt veszünk...” *Uzúról híre*. Sz 1900. júl. 22.; továbbá rövid beszámolót arról, hogy milyen hűsítő a meleg időben a Körös, s részletesebb felsorolást a Körös-parti uszodákba járó ismertebb vára-

diakról: Sz 1900. aug. 5.) A második strófa zálogházi utalásával kapcsolatban Hegedűs Nándor megjegyzi, hogy az ifjú poéta „a nagyváradai zálogházakat sűrűn kultiválta” (Hegedűs: A Enn 228.), bár állítását közelebbről semmilyen konkrétummal nem támasztja alá.

A Mülleráj váradai „jelentőségéről” a több mint egy héttel korábbi alkalmi rigmusának jegyzetében (l. az *Aktuális versek* [Hogy vége...] jegyzetét e kötetben) már idéztük egyik augusztus eleji tárcacikkének megállapítását, mely szerint Müller Salamon cukrászdája – a helyi zsargonban Mülleráj – a szezon „hómérője”. (AEÖPM I. 308.) E tárcacikkkel azonos napon megjelent – talán szintén Ady írta – kis „színesben” valamivel részletesebb jellemzését kapjuk e nevezetes „hely”-nek: „Nagyváradnak nem igen van éjjeli élete... Az egy Mülleráj a kivétel. Ez már nagyváradai specialitás. Cukrászüzlet, klub, kávécsarnok, kaszinó együtt.” S leírja még az ún. Széchenyi téri kioszk légkörét: ez utóbbi a fő-Mülleráj „fiókja”, hiszen Müller Salamon fia vezeti. (A kioszk. Sz 1900. aug. 12. 7.)

A negyedik strófában csak az őszi időjárás benyomásait és saját hangulatát keveri, az utolsó versszakban viszont megint konkrét tényre utal tréfás zsörtölődéssel: már 1900 tavasza végén megkezdte tervezett új kötetének propagálásait, de – úgy látszik – az előfizetők nem nagyon „zaklatják”. (Minderről l. még e kötet kiadástörténeti függelékében a Me dokumentációját.)

215. Aktuális versek [A csarnok...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 8. XXVII. évf. 206. sz. 5. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 84–85. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 482.

Szövegvizsgálat

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

5. A sor végén, a *mende-monda* után elmaradt írásjelet kettősponttal pótoltuk.
16. A szedési hibából egybeírt *jóforrásból*-t a refrénnek az első és utolsó strófabéli helyes írásával egyezően különírtuk.

Keltekéztörténet

Az alkalmi strófákban Ady – mint az előzőekben – ugyancsak különféle aktualitásokat „versel egybe”. Az első strófa a nagyváradai színház közeledő megnyitásának előkészületeire utal. S bár a megnyitás konkrét dátumát ekkor még nem határozták meg (végül is okt. 15-én került rá sor), a nagyváradai színügyi bizottság egy külön albizottságot kért fel arra, hogy a megnyitó ünnepélyes lebonyolításának módjait kidolgozza. Ez a szűkebb körű bizottság szept. 6-án tartotta meg első ülését, amelyen különböző határozatokat hozott. (A színház megnyitása. NN 1900. szept. 7. és azonos címmel: Sz 1900. szept. 8.) Ady *Még mindig nincsen primadonna* kijelentésének pedig ekkor már több hónapos előzménye és ugyancsak friss aktualitása volt. Még júniusból való az a hír, mely szerint Somogyi színgazgató terve P. Adorján Berta szerződtetésére „hajótörést szenvedett”, s ezért Balázs Olgát szeretné megnyerni „a nagyváradai színház drámai hősnőjé”-nek. (Az új hősnő. Sz 1900. jún. 24.) Majd egy jóval későbbi közleményből kiderül, hogy a apok újabb hírei szerint most Somogyi Csetényi Juliskát, a Magyar Színház tagját akarja „a nagyváradai színház drámai primadonnájá”-ként szerződtetni. A tudósító végül

Is méltán csipkelődik: „... megjegyezzük, hogy sok és mégis kevés lesz a jóból”. (Sok lesz a jóból. Sz 1900. júl. 31.) Végül Fehér Dezső egyik augusztus utolján írt, a társulat összetételét is ismertető cikkéből megtudhatjuk, hogy „Somogyi Károly a színházi bizottság óhajához képest... kiegészítette társulatát újjában szerződötve Paulayné Adorján Bertát (állandó vendégül), továbbá Balázs Olgát és Batizfalvy Gizellát”. A felsoroltak azonban „drámai hősnők vagy szendék” és nem operett-primadonnák. (A nagyváradi színház első szezonja. NN 1900. aug. 25.) A színházi „ügyek”-ről l. még a következő, szept. 13-i *Aktuális versek* szövegét és jegyzetét.

A második strófában a *Van másvilág, van tisztítóhely* kitétel kapcsolódik konkrét aktualitáshoz. A Sz előző számában Ady tollából glossza jelent meg a Tiszántúl c. helybéli klerikális lap szept. 5-i számában publikált környezetismeretéről, amely egy francia abbénak a tisztítóhelyről írt kegyes könyve magyar fordítását méltatja. (A glosszát l. *A tisztítóhely*. Sz 1900. szept. 7., AEÖPM I. 325–26.) E glosszára a Tiszántúl még aznap, szept. 7-i számában azonos címmel reagál: meglehetősen fölényes és kioktató hangon. A válaszra a Sz a következő nap – nyilván ismét Ady tollából – újabb glosszával felel, amelyben egy-két kísérő sor keretében leközi a Tiszántúl valóban korlátozott hangvételű választát. (Sajnos ezt az újabb glosszát az AEÖPM I. kötete nem közölte, ezért csak sajtóelőhelyét adhatjuk meg: *A tisztító hely*. Sz 1900. szept. 8. 5.) Jellemzésül ideiktatjuk a Tiszántúl válaszában egyik legkorlátoltabban bigott mondatát: „Majd ha a tárgyval foglalkozva megnejtik, hogy igenis, a tisztító helyről *lebet nagyon részletesen írni*, majd ha fogalmuk lesz róla, hogy ez *tudomány*, akkor tessék róla írni.” (A kiemelések a Tiszántúl eredeti szövegében nem szerepelnek, ezek már Ady aláhúzásai a Sz-ban történt újraközléskor.) Továbbá idézzük Ady glosszázáró mondatait: „Leközöltük a választ. Replikázzon az helyettünk. Ilyen kétségbeesítő naivságot, ilyen szörnyű komikumot ilyen komolyan még nem írtak papírra, mióta az írást feltalálták.” A vers utalása tehát erre a tisztítóhely-polémiaira vonatkozik. (Különben a Tiszántúl még egy viszontválaszt is publikált: 1900. szept. 8. 3.; az, hogy a Tiszántúl a Sz egy-egy glosszájára már azonos dátumú számában válaszolt, abból következtet, hogy a Sz 1900. máj. 29-étől kezdve egy-egy számát mindig már az előző nap késő délutáni óráiban [6 és 7 óra között] megjelentette, míg a Tiszántúl – a többi váradi lappal együtt – csak a megadott dátum szerinti nap kora reggelén került kiadásra.)

A harmadik strófa raffinált utalásának nyitját, hátterét nem leltük meg. Sem Ady ekkori cikkei, sem a nagyváradi sajtó ez időbeli számai, publikációi nem adnak kiindulási alapot s magyarázatot e strófa feltételezhető alluziójára.

Magyarázat

nunc est bibendum: most igyunk!

216. Aktuális versek [Miért annyi...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 13. XXVII. évf. 209. sz. 4. – Dyb. – További megjelenés: GyH 1900. szeptember 15. 44. évf. 211. sz. 2. – Napi hírek – Dyb – (Az első strófa nélkül közli.) – Kötetben: Rd (1923) 85–87. – Gyűjteményes kötetben először: *Alköt. 21* [MKI] (1962) II. 482–83.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A GyH átvétele a helyi „aktualitásokhoz” módosított – ezért hagyták el a Nagyváradhoz szorosan kötődő első „színházi” strófát – utánközlés.

Javításaink:

1. A *volt* után az elmaradt vesszőt kitéttük.
9. A *társulat* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótoltuk.

27. A kedvéért után a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

1-12. [hiányzik]

22. mán,

26. Divatjuk

29. Nevezzük *Olgicának*,

30. úgy se

33. előtte,

34. férfi-dolmány,

GyH

GyH

GyH

GyH

GyH

GyH

GyH

Keletkezéstörténet

Az ironikus hangolású s már a refrénjében saját kijelentéseinek a visszajára figyelmeztető alkalmi versnek csupán az első strófája kötődik konkrét esemény-háttérhez. A színház megnyitásának közeledő eseményére Ady az előző alkalmi versében is reflektál. (L. az *Aktuális versek [A csarnok...]* c. rigmusát és jegyzetét.) Most ismét a színház témájával kezd, amelyről 1900 folyamán valóban annyi polémia s viszály volt: „szóharc” a színiügyi bizottságban és „tollharc” a nagyváradi lapokban. Több – a színházzal kapcsolatos – ügybe az esztendő során ő maga is beleszólt. (L. a *Cenzúra a vidéken* és a *Lex Heinze* c. alkalmi verseit és jegyzetüket e kötetben, továbbá *A bétről* c. cikkét: Sz 1900. márc. 18., AEÖPM I. 255-56.; s *Hétszáz bétre* c. alábbi tárcáit: Sz. 1900. jún. 10., jún. 17., jún. 24.; júl. 15., aug. 12., szept. 2.; AEÖPM I. 278-79., 281-82., 285-87., 298-99., 307-09., 322-23.)

A jelen versben a rímhelyzetben összecsengetett *ankett* (értsd: anket) és *bankett* szavak konkrét eseményre, illetve tervre utalnak: a színiügyi bizottság különbizottságának szept. 6-i megbeszélésére, amely többek között arról is döntött, hogy a színház megnyitásokor nagy közös bankettet szerveznek. (E bizottság üléséről készült sajtóközlések adatait l. az előző vers jegyzetében.) A vers publikálását megelőző napon a Sz méltatlanul – esetleg Adytól származó – hírcikket közölt a színház megnyitása körüli hercehurcáról. Ebben megjegyzi a névtelen szerző: „A mi színházi témánk még igen szegények, ha mindjárt napirenden van is a hajbakapás a megnyitás körül s a megnyitás miatt.” S ugyanitt: „Egyelőre annyit tudunk, hogy októberben nyitunk – talán. Terminusunk még nincs.” (A színház. Sz 1900. szept. 12. 4-5.) A színház épülete egyébként inkább kisebb méretűnek nevezhető, ezért ironizál Ady a „hatalmas” voltáról. Somogyi társulata összetételének pedig inkább a minőségét, mint a mennyiségét firtatták és fogadták kissé szkeptikus várakozással a lapok. (Így többek között a Sz is, amely a vers megjelenését követő második napon eléggé tartózkodóan kommentálta Somogyi beköszöntőjét: Előzetes színházi jelentés. Sz 1900. szept. 15.)

A vers strófazáró refrénjét Ady – hasonlóan ironikus poén formájában – már korábban publicisztikai fordulatként is használta. (L. *Egyről-másról*. DH 1899. febr. 23.; AEÖPM I. 96.; és *Cigányiskola*. Sz 1900. febr. 8.; AEÖPM I. 240.)

217. [És mi a vég...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 25. XXVII. évf. 219. sz. 3-4. – Dyb. – (A *Képek a nagyváradi turfról* c. riportcikkekben jelent meg mint „egyetlen sportköltőnk” verse.) Gyűjtéményes kötetben először: AEÖPM I. 334. – A kétsztrófás rigmust – amelyet „egyetlen sportköltőnk” álarcába rejtözve maga Ady gyártott – alkalmi rövid dalként önálló sítva és a verses életműbe besorolva a kritikai kiadás publikálja először.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

A verseike a Nagyváradi közelében szept. 23-án és 24-én tartott lóversenyekről beszámoló *Képek a nagyváradi turfáról* c. színes tudósítás (AEÖPM I. 332–35.) alkalmából és részeként készült. Ötletét a lóversenyek befejeztével a Széchenyi téri kioszkban ünneplőmulatozó úri társaság adta. A bökverset a következő mondatokkal vezeti be Ady: éjszaka „kevésbé népes, de annál hangosabb lett a kioszk. Durrogtak a pezsgős palackok. Bizonyára toasz is volt bőven mindenkire. Csak a lovakra nem. Pedig ezt a két szép napot nekik köszönhetjük. Ám az ő osztályrészük mégis csak a hálátlanság.” (AEÖPM I. 334.) E gondolatokhoz fűzi rigmusát az alábbi bevezető mondatl: „Hogy is mondja egyetlen sportköltőnk”. A kissé „ünneprontó” rigmus szerzőségét így saját személyéről a nem létező és ismeretlen „sportköltőre” hárította. A riportról s benne a bökvers szerepéről, Ady és a kéziratot leadó Biró Lajos összekacsintásáról kiszínezett formában Nagy Andor is ír. (Nagy A. 118–19.)

Magyarázat

Baco, a verulami: tréfás utalás az emberi szükségletek kielégítésének fontosságát hangsúlyozó Francis Bacon (1561–1626) angol filozófusra, aki verulami báró volt.

218. Még egyszer...

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. szeptember 26. XXVII. évf. 220. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (a címhez csillag alatt jegyzet) – További megjelenések: D 1900. szeptember 26. XXXII. évf. 187. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (a címhez csillag alatt jegyzet); Szil 1901. január 27. XIX. évf. 4. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (a címhez csillag alatt jegyzet). – Kötetben: Me (1903) 3–5. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-1 [1930] 115.

A vers címéhez a Sz-ban és a D-ben a csillag alatt az alábbi azonos szövegű jegyzet kapcsolódik: „A »Még egyszer« címen megjelenő kötet első verse”.

A Szil-ban a címhez csillag alatt a következő jegyzet: „A »Még egyszer« címen, a napokban megjelenő kötet első verse.”

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A korai sajtóközlések és a Me között többnyire csak ékezesi és központosási eltérések vannak. A verset részlegesen (1–20. sorig) idézi a Me-ről megjelent (i-re.) szignójú, a SzHír 1903. okt. 4-i számában megjelent kritika (l. e kötet kiadási történeti függelékében). Ezt az idéző jellegű utánközlést természetesen nem vettük fel a költemény szövegváltozatai közé.

Javításaink:

45. Az *Érints* és a *redm* után kitéttük az elmaradt vesszőt.
47. A *régi* után a 2. sor azonos szövegének központoszásához hasonlóan pótoltuk a vesszőt.

Szóvegeeltérések:

Cím: Még egyszer	Sz	D	Szil
1. Még egyszer [kiemelve]	Sz		Szil
2. színes	Sz	D	

3. egyszer, ím, ím	Sz	D	Szil
4. drága		D	
5. ifjú,	Sz	D	
6. ifjúsága...	Sz	D	
8. szízi	Sz	D	
11. Istenem,	Sz		
13. volt... Ez	Sz	D	Szil
16. a pálma a palma [sh]	Sz		
18. nincs lázam		D	
20. – Csak forint alásan!		D	Szil
21. volnánk!		D	
22. Mít		D	
23. <i>Elbirom</i> még megvetést [kiemelve]	Sz	D	Szil
24. úgy is Lázár,	Sz	D	Szil
26. Ím Ím, nyomorultan nyomorultán,	Sz	D	Szil
27. sem várva,		D	Szil
28. lelkemnek, lelkemnek.	Sz		
29. álma,		D	
31. bát <i>mögöttem</i>		D	Szil
32. megtudok [sh]		D	
34. Ím	Sz	D	Szil
35. vártam éltem;	Sz	D	Szil
38. Megleltem	Sz	D	
40. legtisztábbat közt legtisztábbat,	Sz	D	Szil
41. Ím Ím, megtaláltam, magamat!... [kiemelve]	Sz	D	Szil
42. Ím [hiányzik]	Sz	D	Szil
44. – Ez			Szil
45. Érints rám		D	Szil
46. ...Még egyszer [kiemelve] Még egyszer [kiemelve]	Sz		Szil
47. régi színes rég színes rég színes,	Sz	D	
48. egyszer, ím, ím			Szil
		D	Szil

49. enyim, drága:	D	Szil
50. ifju	Sz	D
51. ifjúsága...	Sz	D

Költkezéstörténet

A *Még egyszer...* c. költemény egyes elemei, motívumcsírai viszonylag már elég korán megjelentek. Így az ifjúság álmait „még egyszer” megidéző gondolat már feltűnik az 1898 novemberéből való *E néhány dalban...* c. vers soraiban: „Dalokba olvadt ifjúságom / Hadd jusson még egyszer eszembe. / Még egyszer... s aztán durva lábon / Taposni a hervadt virágon”. (L. az 50. *E néhány dalban...* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben.) Az érzések „piacra” vitelének motívuma pedig az 1899. februári *Az élet* c. versében előkerül már bizonyos kiábrándultság és csak azért is-indulat kettősségében: „Lelkem, szívem kitérom a piacra, / Tuladok én is minden kincsemen...” (L. a 80. *Az élet* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben.)

Költészet és piac ténye s fogalma összekapcsolásának lehetőségével és a mindennapokban érvényesülő gyakorlatával azután tréfás-játékos – bár a fölcényes ironia mögött szomorú csalódottságot is rejtgető – módon egyik 1900 eleji cikkében újra foglalkozik. (*Az én könyvpiacom*. Sz. 1900. jan. 13.; AEÖPM I. 226–27.) Még lényegesebb azonban a költeményben az személyei megváltozásáról, kicserélődéséről megpendített motívum, amelynek néhány hónappal korábbról szintén megvan a prózai előzménye. A *Még egyszer...*-ben lelke régi, színes álma-t szembesíti a jelenlegi letaroltság és *másodvirágzás* hangulatával, amikor már csak egyetlen *bűszke álma* maradt: a magára találás, a *dölyfös én*-jében való megkapaszkodás. A hajdani eszményei kiürüléséről, sőt visszajára fordulásáról panaszkodik és elmélikedik Ady Rádl Ödön tavaszi beszédével polemizáló írásában. Kifejti, hogy az olyan hajdani ihlető források, mint a haza, a nép, az eszmék, a nőiség, az istenség hagyományos felfogásához fűződő érzések már nem „lelkésíthetik dalra”, s megállapítja, hogy e „zagyva, törpe, céltalan” korban „nem kaphat a lelkünk tisztta, a régi nagyokhoz méltó impressziókat”. (Sz. 1900. márc. 29.; AEÖPM I. 262.)

A *dölyfös én* centrumba állításának, a nála is *bénaabb világ* megvetésének gondolata pedig nyilvánvalóan a nietzschei szemlélet kisugárzására vall, miként ez 1900 folyamán több költeményében is megfigyelhető. (L. e. kötetben *Az én menyasszonyom*, az *Áldomás* és az *Páris szemmel* c. költeményeket és jegyzetüket.) Sőt úgy tűnik, hogy a *Még egyszer...* egyes motívumai és Nietzsche Im-ígyen szóla Zarathustra c. művének néhány eleme között még közelebbi megfelelések is találhatóak. Persze filológiailag egyszerűen kideríthetetlen, hogy a két műben fölismerhető analógiák csupán véletlen vagy éppen tudatos egyezések-e, hogy Ady spontán módon vagy közvetlenül Nietzsche ösztönzésére élt-e az alábbi motívumokkal. Így a már említett általános szemléleti mozzanatokon túl, Nietzsche Zarathustrája is először a legközelebbi város piacára, fórumára, nyilvánossága elé ment, amikor lelke és magánossága élvezete után leszállt a hegyekből, hogy az emberföltötti embert meghirdesse. (Nietzsche: Im-ígyen szóla Zarathustra I. rész. Zarathustra előljáró-beszéde. Ford. Wildner Ödön. Bp. 1908. 7–10.) S maga a piac „fogalma” is egyszerre konkrét és átvitt értelemben szerepel Ady nál és Nietzsche-nél is. Zarathustra így beszél róla: „Ahol a magánosság megszűnik, ott kezdődik a piac; és ahol a piac kezdődik, ott elkezdődik a nagy színjátások zsi bongása és a mérges legyek zümmögése is.” (Nietzsche: i. m. I. rész. A piac legyciről. 67.) De rímel a két műben az önmagára találásnak mint „legtisztább” boldogságnak ujjongó felfedezése is. Nietzsche így szól róla: „És Zarathustra futott, egyre futott. Nem talált már senkit, hanem folyton csak magát talál meg és élvezte és züröcsölő magánosságát és órákhosszat jó dolgokra gondola.” (Nietzsche: i. m. IV. rész. Délben. 370.) Végül érdekes módon magának a „még egyszer” gondolatnak, motívumnak is van előzménye, analógiája Nietzsche-nél. Van egy kis táncdal, egy rövid „körének”, amely első előfordulása után (Nietzsche: i. m. III. rész. Másik táncdal. 307–308.) később újra megismétlődik, s amelyet Zarathustra így vezet be: „Énekeljétek magatok a dalt,

minek neve »még egyszer«, minek értelme »örökkön-örökké« – énekeljétek, fensőbbrendű emberek, Zarathustra körénekét.» (Nietzsche: i. m. IV. rész. A mámoros dal. 436.) Lehetséges, hogy a fentebbi egyezések a nietzschei szemlélettel ekkor erősen telítődő Ady ösztönös és véletlen „rátalálásai” csupán, de az sincs kizárva, hogy tudatosan vállalt reminiscenciák a zarathustrai életérzésre és magatartásra.

Magyarázat

S volt kurta szoknyás lány szerelmem: nyilvánvaló utalás Friedmann Zsóka és más ifjú hölgyek iránti diákkori rajongására. – *Az én lelkem már ugys lázár:* a kis kezdőbetűs lázár szó itt koldust jelent; Ady a közismert bibliai példázat nyomán használja ilyen értelemben a szót: a gazdaggal szembesített fekélyes koldusnak volt a neve Lázár. (Lukács 16: 19–31.)

Irodalom

Benedek II. 10.; Schöpflin 31.; Szabó R. 18.; Bóka: AEpk 195–98.; Komlós 29.

219. Aktuális versek [Az események...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. október 2. XXVII. évf. 225. sz. 4. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 87–88. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 484–85.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. A vers 15. sorában egy szótagnyi hiány van; javítására azonban nincs alapunk.

Javításaink:

19. *A találkozásánk* után a felesleges vesszőt töröltük.
21. *A soké* után elhagytuk az indokolatlan vesszőt.

Keletkezés-történet

E rövid dal különböző részeiben Ady a váradai kulturális szezon kezdetének néhány éppen sorra kerülő vagy még csak tervezett eseményét kommentálja tréfás-játékos verzetekben. Az első rész a már Váradra érkezett társulat és a még fel nem avatott színház „fura” ellentmondásán humorizál. Már a színtársulat megérkezésének körülményei eléggé mosolygatóak voltak. Az előzetes értesítés szerint a társulatnak Szarvasról, ahol átmeneti vendégszereplésük volt, szept. 29-én reggel kellett volna megérkeznie. S miként a soros *Hétről hétre* c. tárcacikk beszámol róla, meg is indult „a népvándorlás a kora reggeli órákban az állomás felé”, a lelkes váradiak nagy számban és ünnepélyesen akarták fogadni színészeiket, a társulat azonban nem érkezett meg. (Sz 1900. szept. 30.) Egy kis közleményből kiderül, hogy egyszerűen „lekésték a vonatot”, s így csak a következő, délutáni vonattal jönnek. (A színtársulat érkezése. Sz 1900. szept. 30.) A verset is közlő okt. 2-i számból (amely még előző nap, okt. 1-én este megjelent) megtudhatjuk, hogy „a nagyváradai színtársulatot, melynek tagjai szombat [szept. 29.] este óta már körünkben időznek, holnap, kedden [okt. 2-án] reggel kilenc órára az új színházba társulati ülésre hívta össze Somogyi direktor. Ekkor történik meg a társulat hivatalos megalakulása.” (Színtársulat ülése. Sz 1900. okt. 2. 5.) S ugyanebben a számban arról is hírt ad a lap, hogy okt. 2-ával a társulat megkezdte a próbákat, s ettől kezdve a megnyitásig délelőtt

és délután is tartanak próbát. Mindehhez a tudósítást fogalmazó munkatárs hozzáfűzi: „ami valóban kívánatos [ti. az állandó próbálás] a – hogy úgy mondjuk – *összszerveződött* társulat számára”. (Az első próba. Sz 1900. okt. 2.) Az I. rész ismétlődő „megállapító” mondatformulája – *Ez a helyzet szignaturája* – Adynál előfordul már egy ez év tavaszán írt, szintén színházi témájú cikkében. (*Színházi élet vagy mi lesz ezután*. Sz 1900. márc. 14.; AEÖPM I. 251–52.; vö. az alábbi mondattal: „A helyzet szignaturáját legjobban Somogyi direktor állandó utazása adja meg”; továbbá a cikkben is megtalálhatók a vers *van* és *nincs* szembesítései.)

A II. rész jobbára az előző rész tényanyagára épülő újabb rigmusvariáció. Egyébként e rész ötletének csírája fölismerhető az ugyanazon napi szám színházi rovatát bevezető cikk első mondataiban: „Még két hetünk van a megnyitásig. A színtársulat azonban már itt van. Félig-meddig benne lennénk a színi szezonban. Hiszen mindenütt csak a színházat tárgyalják.” (A kritika. Sz 1900. okt. 2. 5.) A színház megnyitásának dátumáról a városi tanács szeptember végén hozott határozatot: okt. 15-ére tűzték ki. (A tanácstól. Sz 1900. szept. 25. 5.) A II. rész Petőfi Szeptember végén c. versének első sorát idézve annak ritmusára és egyik fordulatára „játszik rá”.

A III. rész a tervezett nagyváradi képkiallítás témájára farigcsált verses „játék”. A kiállítás terve már több hónappal korábbi (az előzményekről l. e kötetben az *Axelradék* c. rövid dal jegyzetét). A vers megjelenése előtti napokban a Szigligeti Társaság választmánya Radó Ignác javaslatára megválasztotta a nagyváradi közéleti egyéniségek közül a képkiallítás nagyszámú rendezőbizottságát. A bizottságnak két ún. „osztályát” jelölték ki: a művészeti és a társadalmi „osztályt”; ez utóbbinak névsorában Ady Endre is szerepel. (A nagyváradi tárlat. Sz 1900. szept. 30. 6.) A kiállítás megnyitására végül is 1900. okt. 24-én került sor (a megnyitóról készült beszámoló élén Ady *A bódító szép* c., a művészetről elmélkedő cikke: Sz 1900. okt. 25.; AEÖPM I. 358–59.), bezárására pedig 1900. nov. 13-án (Sz 1900. nov. 14. 3–4.). A nagyváradi képtárlaton támadt bonyodalomról – Kernstok Károly Szerelem c. aktképe miatt – Ady egy szignálatlan, de hitelesen rávalló cikket írt. (*Éljen az erkölcs*. Sz. 1900. nov. 7.; AEÖPM I. 363–64.; az esetről l. még Lengyel: Am 60.)

Irodalom

Bóka: AEpk 212.

220. A halottak

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. november 1. XXVII. évf. 251. sz. 1. – Tárca – Ady Endre.
További megjelenések: D 1900. november 3. XXXII. évf. 214. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; Közv [Szeged] 1900. november 6. II. évf. 193. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; Szil 1901. november 3. XIX. évf. 44. sz. 3. – Különfélek – Ady Endre; KEL 1901. november 3. V. évf. 3. sz. 38–39. – Ady Endre; MiskN 1903. november 1. III. évf. 249. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; VÜ 1903. december 13. L. évf. 50. sz. 836. – Irodalom és művészet – (mutatványként közli a Két versfüzet c. kritikához). – Kötetben: Me (1903) 39. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1903] 521.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a VÜ-ből. A VÜ közlése látszatra csak mutatvány, nem önálló publikáció, amely a Me nyomán készült, de Ady minden bizonnyal vagy a verset, vagy a kötet korrigált példányát juttatta el a VÜ szerkesztőségébe. A Me szövegének 7. sorában – nyilván szedési hibából eredő – a stórfaképletet és a ritmust zavaró egyszótagnyi hiány van: kimaradt az *édes anyám!* előtt az *én* szócska. A Me-t mechanikusan követő MiskN

publikációjában ugyanez a hibás változat található. A VÚ-ban viszont – a korai sajtóközlésekkel, a Sz, D, Közv, Szil és KEL szövegével egyezően – a 7. sor befejezésének eredeti, helyes változatát leljük: *az én édes anyám!*. A VÚ szövege egyébként – egy javítandó írásjelhibával kivételével – általában pontosabb, érettebb, mint a korábbi publikációké.

Javításunk:

2. *A ráhajol* után – a Szil szövegközlésével egyezően – a pontot vesszőre és gondolatjelre módosítottuk, hiszen a második sor végén sem a gondolat, sem a mondat nem zárul le.

Szövegeltérések:

1. lakomnak [sh] csendesen		D						
2. Szomoru Szomoru-fűz		D	Közv	Szil				MiskN
fűz,					KEL			
fűz,	Sz							
fűz		D						
ráhajol.			Közv					MiskN
ráhajol,	Sz	D	Közv				Me	MiskN
3. sírján					KEL			
5. sírva	Sz	D	Közv		KEL			MiskN
6. szük				Szil	KEL			
szük,		D					Me	MiskN
7. az édes			Közv					
9. Óh,							Me	MiskN
csak [kiemelve]	Sz			Szil	KEL		Me	MiskN
siratnak	Sz			Szil				
	Sz	D	Közv		KEL		Me	MiskN

Keletkezéstitörténet

Miként az előző évben (l. a 148. *Halottak napján* c. verset és jegyzetét az AEÖV I.-ben), Ady 1900-ban is írt halottak napjára alkalmi verset. Míg azonban az előbbi később már nem tartotta számon, addig *A halottak* címűt, talán személyes motiválású lírai töltése miatt, felvette maradandóbbnak ítélt versei sorába. Ez a lírai töltés részben a már 1898–99-ből ismert, a maga választásaiért, sorsáért édesanyját sajnáló-sajnálgó hangulatból (l. a 46. *Sirasson meg*, a 65. *Ítthon* és a 115. *Haza...* c. verseket az AEÖV I.-ben), másrészt az élő-halottság korai gondolatából (l. a 68. *Temetetlenül* c. verset: AEÖV I.), illetve a halált mint a „nyugodt” s „boldog” létezés állapotát (l. a 118. *Egy koporsó felett* c. verset az AEÖV I.-ben) szemlélő magatartásból ötvöződött egybe. E régebbi, rejtetten jelenlevő mozzanatokhoz egy frissebb elem is járult, amelyet a vers születése előtt másfél hónappal így fogalmazott meg: „Szép volna itt lakozni. Ez a halott város szebb, mint ez a mozgó a hátunk megett. Szépek ezen utcák, a halál utcái és kedvesek ezen lakók. Csendesk és békességsek.” (*A csonbarlang*. Sz 1900. szept. 13.; AEÖPM I. 328.)

Irodalom

Bóka: AEpk 230–31.

221. Hazugság nélkül

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. november 18. XXVII. évf. 265. sz. 1. – Tárca – Ady Endre.
További megjelenés: BN 1905. május 21. X. évf. 139. sz. 17. (Vasárnapi melléklet)
Különfélék – Lellei András. – Kötetben: Me (1903) 45. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 522.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a BN-ból. Ady a BN-ban a Me szövegétől több helyen is eltérő, (c)llettebb változatot publikált (így fontosabb változtatásokat végzett a 7., a 15. és a 16. sorban). A választást tehát nem csupán az ultima manus elve indokolja, hanem az is, hogy a vers így csiszoltabbá, kifejezőbbé vált.

Juvtításaink:

A *sugni*-t a Me ritmikailag nyomatékosabb változatát hasznosítva *sügni*-ra módosítottuk.

14. Az alapszöveg múlt idejű *Felbredt* alakjával szemben a szövegösszefüggésnek megfelelően itt a két előbbi publikáció – Sz és a Me – jelen idejű *Felbred* alakja a helyesebb. A főszövegben ezt a jelen idejű alakot véglegesítettük.
15. A *bazudni* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.

Szövegeltérések:

Cím: Hazugság nélkül	Sz	
2. úgy		Me
4. férfiallatot.	Sz	Me
7. Hejb, édesem	Sz	
Hejb édesem		Me
10. delil...	Sz	
11. sugni	Sz	
volna	Sz	
14. halott –	Sz	
15. Hejb, de mert bazudni nem tudunk	Sz	
Hejb, de mert bazudni nem tudunk,		Me
16. ez úgy sem válhatott!...	Sz	
ez még sem válhatott!...		Me

Keltekészéstörténet

Fehér Dezsőné feltételezi – minden különösebb indokolás nélkül –, hogy a *Hazugság nélkül* c. költemény Márton Gabi ihlette vers. Mindezt azonban ő is elég bizonytalanul, csupán megérzésre hivatkozva állítja: „Valószínűnek tartom, csak éppen egészen bizonyosan nem tudom, hogy a Hazugság nélkül című vers, mely első ízben a NN-ban [tíves: a Sz-ban], azután pedig... a Me-ben jelent meg: még M. G.-nak szól. Énrám ez a vers úgy hatott, mint e tavaszi érdeklődés záró-dala.” (Dénes: Akkor... 40.) Lehetséges, hogy Ady e verssel valóban a Márton Gabihoz fűződő vonzalmát akarta lezárni (kapcsolatukról l. e kötetben a *Lázban*, a *Gabriella* és az *Aktuális versek* [Egy szép leányról...]) c. verscit és jegyzetüket), de közelebbi bizonyítékunk sem e feltételezés alátámasztására, sem pedig cáfolatára nincs.

Irodalom

Schöpfliin 32.; Szabó R. 25.; Bóka: AEpk 198-99.

222. Misztérium

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 22. XXVII. évf. 294. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre. – További megjelenések: Szil 1900. december 30. XVIII. évf. 52. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (*Mysterium* címmel); NN 1901. június 23. IV. évf. 143. sz. 6. – Irodalom – („Ady Endre verseiből” főcímmel közli *Az utolsó részlet* c. vers előtt – sajtóhibás – *Minisztérium* címen); SzÜ 1901. október 14. II. évf. 17. sz. 3. – Írta: Ady Endre; Jöv 1903. október 11. I. évf. 35. sz. 54. („Ady Endre versei” főcímmel elsőnek közli a *Lószusz* és a *Fuimus* [De jó, ha...] c. versekkel együtt); O-V 1903. december 13. XXIV. évf. 50. sz. 984. – Írta: Ady Endre; PHSz 1906. július 22. XIII. évf. 30. sz. 4. – Ady Endre; P 1909. július 16. V. évf. 167. sz. 2. – Ady Endre – („A ma és a holnap” főcímmel több költő egy-egy versét közli); Tas 1909. november 20. I. évf. 17. sz. 1. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 53–54. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 523–24.

A Jöv-ben az „Ady Endre versei” főcím és az elsőnek közölt *Misztérium* c. vers között a következő kis bevezető olvasható: „Ady Endrétől a napokban szerény kis kötet jelent meg. Am ebben a kötetben már első bepillantásra a következő nagyon érdekes verseket találtuk:” – majd közli a megjelenés adatainál felsorolt verseket.

A P-ban „A ma és a holnap” főcímmel és „- Versek -” alcímmel a következő versek jelentek meg együtt: Dal (Heltai Jenő), *Misztérium* (Ady Endre), Ha tudnád... (Telekes Béla fordítása Sully-Prudhomme-tól), Búcsú (Kosztolányi Dezső).

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. Az ultima manus elvének formálisan talán jobban megfelelt volna, ha a P vagy a Tas publikációját választjuk, de ezek szövegközlésében – feltehetően szedési hibából – elég sok olyan eltérés található, amelyek a főszöveg kialakításánál viszonylag több szerkesztői javítást tennének szükségessé. A Me publikációja sem hibátlan, de ebből kevesebb javítással alakíthatjuk ki a főszöveget.

Javításaink:

5. A sorvégi *ember* után a felesleges *vesszőt* – a korai sajtópublikációkkal és a P közlésével egyezően – töröltük.
28. A sorvégi *kincset* után az elmaradt írásjelet – a Jöv, a PHSz és a P publikációjára támaszkodva – ponttal pótoltuk.

Szövegtérések:

Főcím: <i>Ady Endre verseiből</i>	NN			
<i>Ady Endre versei</i>		Jöv		
<i>A ma és a holnap</i>				P
Cím: <i>Mysterium</i>	Szil			
<i>Minisztérium</i> [sh]	NN			
1. mély,	Sz	NN		
igazság		NN		
2. [A sort beljebb kezdi – sh]			SzÜ	
magába [kicimelve]	Szil			
lélek.	Sz	Szil		
lélek		NN	SzÜ	
3. hívság	Szil			
4. leírók,	Sz		SzÜ	
elbeszélék		NN		P Tas
5. Rendeltetvék,			SzÜ	

	nehány			NN								
6.	ember,	Sz			SzÚ	Jöv	O-V	PHSz			P	Tas
8.	sírjon		Szil			Jöv	O-V	PHSz				Tas
9.	Így			NN								
	csinálja.		Szil			Jöv		PHSz				Tas
10.	Rendeltétek											
	sírja		Szil			Jöv		PHSz				
11.	Néhány	Sz	Szil	NN	SzÚ			PHSz				
	lelkét,	Sz		NN	SzÚ							
11.	Égy	Sz		NN	SzÚ							Tas
	sírja					Jöv						
	dalba				SzÚ							
12.	soha-soha	Sz	Szil									
	soha soha			NN								
	soha soha megne				SzÚ							
13.	amíg	Sz			SzÚ						P	Tas
	jár, kél											Tas
	világon											Tas
14.	hívják	Sz			SzÚ						P	Tas
15.	borítsa	Sz			SzÚ		O-V					Tas
16.	zsongó	Sz	Szil	NN	SzÚ							
	hívság		Szil									
16-17.	[E sorok közt csillag]	Sz	Szil									
17.	Óh,		Szil									
	Óh			NN								
	Ó,						O-V					
	Óh [sh]							PHSz				
18.	vadság			NN								
20.	hozó,	Sz	Szil	NN	SzÚ							
21.	keresztül		Szil									
	vaksötéten			NN	SzÚ							
22.	titokba					Jöv	O-V	PHSz		P		
23.	rejtegetnen [sh]											Tas
24.	csodás,	Sz	Szil				O-V					Tas
26.	- Nem		Szil									
	bilincset!	Sz		NN	SzÚ							
	bilincset:		Szil									
	bilincset					Jöv		PHSz		P		
28.	kincset...	Sz	Szil	NN	SzÚ							
	kincset,						O-V					
31.	m/ket					Jöv						
	leírok	Sz			SzÚ						P	
	leírok,											Tas
32.	semmiségek							PHSz				
	semmiségek.										P	

Közléktörténet

A *Misztérium* c. költemény költői gondolatának nyers, még kibontatlan csiráját megálthatjuk már Ady-nak egy több évvel korábbi cikkében. 1898-ban a *Néhány szegény bolond* kiválasztottságát és sorsát így látja: „Tetszett e fent írt hatalomnak [ti. „a jó Istennek”] olyan embereket is teremteni, akik gondolkoznak... A tudás az élet átka s a gondolkodás a tudás alapja. Ezek a gondolkodó emberek pedig a legszerencsétlenebb páriák. Küzde-

nek egy óriási tömeggel, ennek saját, kényelmes formái ellen, melyek millió ember életét irányítják. Fogalmaik raktárában egy megőrzítő jelszó háborog: *igazság*; tetteikben egy örült cél küzdelme dominál: *magokhoz basonlóvá tenni a világot.*” (*Dies doloris*. D 1898. dec. 24.; AEÖPM I. 57.)

Hangvételében e költemény kapcsolódik azokhoz az 1900-ban írt és publikált versekhez, amelyekben a „kiválasztottság” fölismerésének megrendüléseit énekelte meg (l. e kötetben az *Aldomás* és az *Éles szemmel* c. verseket és jegyzetüket), vagy az önmaga megtalálásának újfajta és provokatív ars poeticáját (l. e kötetben a *Még egyszer...* c. költeményt és jegyzetét) fejezte ki.

A költői szándék és a költői megvalósítás közötti eltérés, pontosabban az alkotói konfliktus tudatosítása, továbbá az új, az igazi költészet ismérveinek keresése 1900 végén és 1901 elején erősen foglalkoztatta Adyt. Elmékedéseinek egyik-másik mozzanata, vonatkozása közelebből is összefügg a *Misztériumban* kifejezett költői vergődéssel. Az értekező prózai fogalmazás így szinte közvetlenül is magyarázza a költemény rejtettebb motívációját. A vers publikálását követő napon megjelentetett heti tárcájában írja: „Új próféták kellenének, *új levegő...* – *Az új levegő* még messze van... Lapozgatunk a karácsonyi könyvek lapjai közt. Régi formák, elnyútt igazságok. Legfeljebb az újért való *küszködésre* találunk. Pedig mennyi a magyar könyv s mennyi a poeta, ki próféciaira vállalkozott. Nincs erő, nincs igazság, nincs prófécia egyikben sem.” S ebben az összefüggésben említi, idézi „a legnagyobb élő magyar költő” (A dy ekkori értékrendje, tájékozódása szerint: Kiss József) szavait Szabolcska és Makai új versköteteivel kapcsolatban: „...milyen öregek ezek a fiatalok. Ahelyett, hogy nőnének: *összeszűgrodnak...*”. S Ady hozzáteszi: „De ez is ehhez az átalakuló kaotikus világhoz tartozik, hogy *ki nem válhat* senkisem. *Törvény...*” (*Hétről hétre*. Sz 1900. dec. 23.; AEÖPM I. 392.)

Majd még élesebb konzekvenciákkal tér vissza a vers publikálását követően ugyannerre a témára: szinte esztétikai kifejtését adva a *Misztérium* tömör lírai „tézisei”-nek. Megállapítja többek között: „Az írás mesterség. Olyan, mint a kefekötés.” E kijelentést továbbfejlesztve így ír: „...az életben van kiválóság, de ez nem az írás kiválósága... Ezt a kiválóságot nem egy mesterség tudása adja, hanem az *agyvelő* átfogó képessége.” S világosan vall arról is, hogy ezt az átfogó képességet, a költeményben említett *titkokba látás* magaslatát miként lehet egy poétának elérnie: „Le kell cibálnia magáról mindazt a hazug köntöst, amit a család, iskola, vallás és társadalom reáadott. Meg kell találnia önmagát s meg kell látnia a világot. Nem úgy, hogy itt fényes, emitt meg csupa árny. Meg kell látnia, hogy a világ *egyszerű*. Tőle egészen különáll. Az ő világa és a többi: két világ. Ezt a két világot harmóniába hozni s mindkettővel leszámolni: ez az igazi kiválóság, amit úgy hívnak, hogy *egyetemes gondolkodás*.” Az ilyen „kiválóság” Ady szerint „felette áll az ezereknek, természetesen minden rendű és rangú *csupán* íróknak”. Persze „emellett írhat is”, és Tolsztoj, Nietzsche, Spencer példájára hivatkozik. Végül megfogalmazza „a lélekbe rejtett igazság” általa legtöbbször tartott érdemét: „De az írás csak a tömegnél tette őket naggyá. – Nagyságuk *önmagukban* volt”. (*Írók és íróskok*. Sz 1901. jan. 1.; AEÖPM I. 406.)

Irodalom

Szabó R. 19–20.; Rónay: Me 273.; Bóka: AEpk 199–200.; Komlós S. 26–27., 30.

223. A szezon

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 30. XXVII. évf. 299. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal). – Kötetben: Rd (1923) 88. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 485.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keltekészéstörténet

December folyamán a lapok általában – különösen a pestiek – rendszeresen tudósítottak a pénzpiac ún. feszültségének problémáiról; a kínálat túlnyomó voltáról stb. (A versike megjelenése előtt l. többek között: A pénzvizonyok. PH 1900. dec. 25. 12–13.; A tőzsdéről. PH 1900. dec. 29. 11.) Mindez nyilvánvalóan téma volt a váradi újságíró körökben is. Ennek egyik jellemző bizonyítéka Goldschmidt Izsó cikke a NN-ban. Idézzük egy-két jellemző mondatát: „A lefolyt esztendőben erős megrázkódtatásokkal találkoztunk, úgyannyira, hogy az 1900. év gyászos nyomokat hagyott hátra. A tömérdek ember, aki borral, gabonával, gyapjúval kereskedett, elvesztette minden pénzét, az árak oly alacsonyra szállottak le, hogy a termelők is alig voltak képesek folyó kötelezettségeiket leróni. E nagy bajt csak növelte: a pénzpiac feszültsége és a magasra felszökött kamatláb.” (Közgazdasági apróságok. NN 1900. dec. 30. 8.)

224. Színház [Kinek még...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 30. XXVII. évf. 299. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 89. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 485.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

E sorban – minden bizonnyal szedési hibából eredő – egy szótagnyi hiány van, mint-hogy a versike minden sora hét szótagos. E hiányzó szótag a *lába* szó grammatikailag is szükséges névelője lehet, amit szögletes zárójelben beiktattunk a szövegbe: *Kinek még ép [a] lába*. A *lába* szó után az elmaradt vesszőt is póoltuk.

1. A *fillérekkel* után a fölösleges pontot töröltük.
6. A *Függöny* szó mind ritmikailag, mind helyesírás szempontjából indokolatlan hosszú *ü*-jét rövid *u*-re változtattuk.

Keltekészéstörténet

A váradi lapok tudósításai szerint december végén általában telt házak előtt játszott a nagyváradai színtársulat. Dec. 22-én és 23-án „zsúfolt ház előtt ismételték meg” a Sulamith c. dalmű előadását. (NN 1900. dec. 22. és 23.) „A karácsonyi ünnepek alatt négy előadás volt s a közönség mind a négyszer zsúfolásig megtöltötte a nézőteret.” (NN 1900. dec. 28.) Az Egy szegény ifjú története c. darabban P. Adorján Berta fellépése „teljesen meghódította a közönséget, amely minden szereplésére színiültig megtölti a színházat”. (NN 1900. dec. 28.) A Sz is azt írja, hogy dec. 25-én és 26-án „telt házak előtt” került színre a Kurucfufang, illetve a Bibliás asszony c. darab. (Sz 1900. dec. 28.; AEÖPM I. 393.) Humorilón „nagy siker volt” a helybéli szerző Sas Ede Légyott előtt c. színművének dec. 29-i előadása. Ezt állapítja meg Várady Zsigmond is: „Zsúfolt ház volt. Legyen is mindegy. Kivált, ha újságíró darabját adják” (Légyott előtt. Nv 1900. dec. 30. 1.), és Ady Andre is: „Teljes nagy siker s pénztárt megtöltő nagy közönség. Érdekes és szép este volt.” (Egy érdekes este. Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 399–401.)

225. Antikritika

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 30. XXVII. évf. 299. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg III. számmal.) – További megjelenés: FMO 1901. január 11. XVII. évf. 9. sz. 3. [elszámozás, helyesen: 2] – Színház és művészet. – Kötetben: Rd (1923) 89. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKJ] (1962) II. 486.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A FMO utánközlése szignálatlan átvétele a Sz szövegének.

Javításaink:

5. A *kára* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.
6. A *sok sok* szavak között a szedési hibából kimaradt kötőjelet – az 5. sor helyes írásmódját követve – kitettük.
7. A *Késülni* indokolatlan hosszú *t*-jét rövid *i*-re javítottuk.
9. A *semmi* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótoltuk.

Szövegeltérések:

5. kára	FMO
9. semmi	FMO

Keletkezéstörténet

Az *Antikritika* c. rövid dal egy – a színházi kritika megítélésével kapcsolatos – nyilatkozat és az azt követő polémia apropójára született. A Nv karácsonyi számában A közönség a színészekről – A színészek a közönségről címen több mint háromoldalas összeállítás jelent meg, amelyben a nagyváradi közélet számos képviselőjét szólaltatták meg. A nyilatkozók egyike volt – sorrendben a negyedik – Dr. Várady Zsigmond, aki egy megkésített ebéd hasonlatából indult ki, majd a színházra fordítva a szót így folytatta: „A váradi közönség oly sokáig várt az ő művészeti ebédjére, színházára és oly sokáig kénytelen az aréna fals leveseivel érni be, hogy most a húslevesnek nem tud eléggé örvendezni, s egy-két gyengébb főtt húst is hajlandó elfogadni a legfinomabb fogás helyett.” Azután hozzáteszi még: „Persze baj, hogy ehhez az ebédhez is bekerült egy pár fiatalúr, kinek inyét részint a bodega-orfeumok trágár konyhája és a kicsapongó élvezetek, részint a hosszú koplalás teljesen tönkre tették. Ezek azután leszólnak mindent... és mindent elkövetnek, hogy mert ők élvezni képtelenek, csúfondáros megjegyzéseikkel másoknak is elvegyék egészségés... közben el nem romlott étvágyukat.” (Nv 1900. dec. 25. 3–6.)

E nyilatkozat – úgy látszik – többekben ellenérzést válthatott ki, mert a Nv-nak a karácsonyi ünnepekot követő első számában Várady Zsigmond egy a szerkesztőhöz intézett nyílt levélben érvel és magyarázkodik. „Úgy hallom – írja többek között – e véleménynyilvánításomat félre is magyarázzák, neheztelnek is érte.” Feltremagyarázásnak minősíti azt, hogy ő „X vagy Y újságíró urat személyében” bántotta volna meg. S felhívja a szerkesztőt, hogy „ne hagyja, hogy színházi referádák örve alatt mesterségesen vadítsák el a közönséget az íróvilág édes testvérétől, a művészet házától”. (Színház és kritika. Nv 1900. dec. 28.) Várady reflexiói valóban csak hallomásos alapulhattak, hiszen a karácsonyi ünnepek után a többi lap is csak dec. 28-án jelent meg először. Egyébként a nyilatkozattal és a nyílt levéllel polemizáló sajtóvisszhangok a Sz és NN hasábjain csak dec. 29-én és 30-án jelentek meg.

A rövid dal létrejöttében szerepet játszottak a Sz szerkesztőségi műhelyében kialakult

vélemények. Az egyik ilyen mozzanat: tiltakozás a színháznak a sajtóval szemben érvényesített túlbecsülése ellen. „Csakugyan olyan fontos kulturfaktor ma már a színház – írja névtelenül a Sz egyik munkatársa –, hogy egy város egészséges vérkeringését az ügyelő csengője dirigálja? Velünk csak nem akarják elhitetni, hogy a színház ma különbségtétel nélkül tölt be, mint akár egy krajcáros lap is. Hiszen ami elégedetlenség, idegrontó vágy, jogtalan ambíció, beteges nagyravágás, kaján irigység, fogalomzavar okvetetlenkedik ezen az elég nyomorult világon, az mind a színpadról táplálkozik. Vonják ezeket le a teátrum áldásaiból: a plusz kevés.” (A színház. Sz 1900. dec. 29. 4–5.)

Heti tárcacikkében az *Antiiktika* megjelenésével azonos számban a témáról maga Ady is elmélkedik. Először magát a kritika jelenségét igyekszik értelmezni: „A kritika nem privilégium. Ez természetes. Egész életünk bíráltság és megbíráltatás. A kritika tehát jog: minden ember joga. A nyilvános kritika már más valami. Hatalma szűkebb körű, de nagyobb.” Ezért állapítja meg szinte szentenciaként: „A kritika – ha kritika – ezrek kritikája.” Majd kommentálja Váradynak a kritikával kapcsolatos megállapítását is: „Ugyan szép újítást csinálna dr. V. Zs., aki pedig tudásunk szerint épenséggel nem nletzscheaner. Ő felülbírálja a kritikát. Valaki megint az övét bírálja felül és így tovább. Jó lélekkel mondjuk: bele lehet ebbe bolondulni még a nem gyenge fejűeknek is.” (1 *létről bétre*. Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 395.) (Csak a teljesség kedvéért említjük, hogy a NN dec. 30-i számának A hétről c. tárcájában Alba szignóval Fehér Dezső foglalkozik a témával, de általában elkenő, egyezkedő és magyarzózkodó hangnemben.)

Ady tárcacikkének a témával kapcsolatos komoly elmélkedő hangneme és általánosító „megrendülése” magyarázza rövid dalának az alkalmi versek esetében szokatlan „fojtott juktosztát” és személyes lírára emlékeztető tónusát. Hiszen ez a versforma – kétsoros strófikra tördelve – és ez az infinitívusos szerkezetekre épülő versmondataradás tér majd vissza hat esztendő múlva a *Sírni, sírni, sírni* c. költeményében.

226. Primadonna

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1900. december 30. XXVII. évf. 299. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg IV. számmal). – Kötetben: Rd (1923) 90. Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 486.

Vegyeskritika

Alapszövegünk a Sz-ból. Az 1. és 2. sor végén levő hiteles írásjelet nem állapíthattuk meg, illetve nem ellenőrizhettük, mert az OSzK Hírlaptára bekötött Sz-példányában a szám 5. oldalán a lap széle sérült: így az 1. sor kettőspontját s a 2. sor három pontját a Rd utánközlése nyomán rekonstruáltuk.

Javításunk:

A *mende monda* szavak közül kimaradt kötőjelet pótoltuk.

Költeméskéztörténet

A nagyváradi szintársulat már hosszú ideje állandósult primadonna-problémájáról l. a kötetben az *Aktuális versek* [A csarnok...] c. alkalmi dalt és jegyzetét. A primadonna-témának újabb aktualitást az adott, hogy a hírek szerint Somogyi színigazgató az 1901-es esztendő folyamán Székely Irén szerződtetésével kívánja megoldani társulata már-már állandósult „igazi primadonna”-hiányát. Erre utal a Nv karácsonyi számában adott nyilatkozatában Hoványi Géza is, aki szerint Somogyi „a mindjobban hangoztatott primadonna-kérdést Székely Irén szerződtetésével... a nagyváradi színház-publikum meg-

elégedésére oldotta meg”. (Nv 1900. dec. 25. 3.) S ugyancsak e témát érinti tréfás túlzásokkal a SzÚ 1900. dec. 29-i számának F. F. aláírású Milyen legyen a primadonna? c. rövid kis cikke (szerzője a SzÚ 1900. dec. 30-i számának egyik szerkesztői üzenete szerin Forrai Ferike).

1901

227. Az év komédiája

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: Sz 1901. január 1. XXVIII. évf. I. sz. 4. – Idem. – Kötetben: Rd (1923) 90–94. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 486–89.

Indokolás: Ady szerzősége csupán a nála szabálytalan „Idem” (Ugyanaz) szignó miatt igényel bizonyítást, mert különben az alkalmi rigmus hangvétele, motivációja, érintett tárgykörei, verselésmódja és helybeli, váradi célzásai egyértelműen mellette bizonyítanak. Sőt: ómaga előre jelzi – bár a verses formára való konkrét utalás nélkül –, hogy foglalkozik az elmúlt évről készítenő krónika ötletével: „Az évről lenne jó krónikát írni. Utolsó évről a nagy századnak, mert mi annak tartjuk. Hogy ebbe a nagy krónikába nem fogunk bele, gyengéségünk bevallása helyett kicsi okkal mentegetődzünk. A holnapi nap nem az utolsó. Várnunk kell az agg Szilveszter beburkoló hangulatára.” (*Hétről hétre*. Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM.; I. 394.) A következő napon már megjött ez a „hangulat”, hiszen a versben is ott áll: *Szilveszter éjfelét lesem*. S az új esztendő első heti tárcájában hasonló hangnemben parentálja az elmúlt évet: „Kedvvel temette mindenki a régit. Az esztendőt is, a századot is. Nagyszerű volt a tor. A tust Kínában és Afrikában húzták hozzá, de beleénekeltek az éhező milliók is.” (*Hétről hétre*. Sz 1901. jan. 6.; AEÖPM I. 411.)

A dramatizált alkalmi versformát – amelyben különböző képzelt vagy valóságos alakokat szólaltat meg fiktív módon – Ady már 1899-ben is használta: i. a 75. *Száműzöttek* c. verset az AEÖV I.-ben. S ugyancsak nem először aktualizálta *A gésák* c. operettből az ún. Vun-Csi-dalt, amelynek formájában itt Tuán herceget beszélte. 1899-ben kétszer is felhasználta e játékos formát és a szólamszerűen frappans „Csúf, csúf...” kezdetű refrén fordulatait: l. a 71. *Béke* és a 92. *Fel Kínába!* c. verseket és jegyzetüket az AEÖV I.-ben.

Ady szerzősége mellett bizonyít továbbá az is, hogy *Az év komédiájában* megpendíteti témák, tárgykörök szinte majdnem mindegyikét megénekelte már 1900 folyamán egy vagy több alkalmi versben. Megverselte az interurbán telefon megnyitását (l. e kötetben a *Dal az interurbán telefonról* c. verset és jegyzetét), a huszadik század kezdete körüli eltérő véleményeket (l. e kötetben *A legnagyobb* c. verset és jegyzetét), cikket és alkalmi rigmust is szentelt Ján Kubelik művészi virtuozitásának és magyar-barátságának (l. *Kubelik magyar nyelvtana* c. cikkét: AEÖPM I. 223–24.; és e kötetben *A szerelmes begedős* c. rövid dalát és jegyzetét). Az angol–búr háború fejleményeire többször is vissza-visszatért (l. e kötetben az *Egán*, a *Burók*, a *Karnavál*, az *Új irány* c. alkalmi verseket és jegyzetüket, továbbá az esztendő folyamán írt több cikkét és heti tárcáját az AEÖPM I. kötetében). 1900 folyamán foglalkozott a Kínában lezajló eseményekkel, az ún. boxer-lázadás nyomán végbeménő szigorló intézkedésekkel (*Hétről hétre*. Sz 1900. júl. 29.; AEÖPM I. 302–03.). Gyakori témája volt a készülő, majd megnyíló színház és általában Nagyvárad szellemi élete (l. e kötetben az *Aktuális versek* [A csarnok...], az *Aktuális versek* [Miért anynyi...], az *Aktuális versek* [Az események...], a *Színbáz* [Kinek még...] és a *Primadonna* c. alkalmi rigmusokat, továbbá több cikkét és heti tárcáját az AEÖPM I. kötetében).

A fentebbi közvetlen és közvetett bizonyítékok kétségtelenné teszik, hogy *Az év komédiáját* Ady írta, aki az „Idem” szignóval talán éppen azt kívánta jelezni, hogy az elmúlt évről készített krónika szerzője ugyanaz, aki 1900 folyamán ugyanezeket már megverselte.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból. Az alapszövegben sok, szedési hibából eredő központozásbeli hiány és felületesség található.

Javításaink:

4. A *Széll* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
16. Az *Élveszji* után vesszőt tettünk.
20. Az *uraim* után pótoltuk a vesszőt.
26. A *zsenit* után kitettük a vesszőt.
28. Az *angoloknak* után a felesleges vesszőt töröltük.
43. A *sereg* után a hiányzó vesszőt kitettük.
47. A *szívén* után semmiféle írásjel nincs: a szöveg értelme szerint pontot tettünk.
48. Az *ur* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.
- 58–59. között az új megszólalót jelző *Thália* után a pontot – követve e rigmus általános helyesírási gyakorlatát – kettőspontra cseréltük.
62. A *mámor* után a szükséges vesszőt kitettük.
63. Az *adok* után a szükséges vesszőt kitettük.
65. Az *urt* után az elmaradt vesszőt kitettük.
69. A *mást* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótoltuk.
73. A *van* után kitettük a szükséges vesszőt.
- 76–77. között *A bucszó év* után – a publikáció általános helyesírási gyakorlatát követve – a pontot kettőspontra korrigáltuk.
80. A *távozzom* után az elmaradt vesszőt kiraktuk.
- 82–83. között a *Hang az interurbán telefonon* után a pontot kettőspontra változtattuk.
84. A *szél* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
85. Az *azért* után kiraktuk a vesszőt.
87. A *nagyon* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

A Sz újévi száma – nyilvánvalóan tudatos szerkesztői koncepció alapján – több, az újévzótendő alkalmából készült összegező jellegű írást közölt. Ilyen értelemben született és jelent meg a felelős szerkesztő Hegyesi Márton vezércikke 1901 címmel és a külső munkatárs, Dr. Kovács S. János általános és várospolitikai tárgyköröket érintő belső vezércikke Visszatekintés címmel. Hegyesi elsősorban a századkezdés ismeretes problémáiról (l. erről e kötetben *A legnagyobb* c. vers jegyzetét) érkezett, Kovács pedig – többek között az 1900-as év jelentős eseményeként méltatta Nagyvárad bekapcsolódását az interurbán telefonhálózatba. Ezeknek a – szerkesztőségétől is igényelt – újévi számvetéseknek a sorozatába illeszkedik *Az év komédiája* c. tréfásan összegező versével Ady is.

Magyarzat

Ma Csáky grófnak mondta Széll, | Hogy szebb ujve nem volt régen: kitalált, pontosabban transzponált célzás egy korábban történt eseményre. Az országgyűlés főrendiháza dec. 21-én tartotta az év utolsó ülését gróf Csáky Albin elnökletével: az ülésen a kormány következő évi pénzügyi felhatalmazását tárgyalták. Ebből az alkalomból az ellenzéki gróf Zichy Nándor bizalmatlanságát nyilvánította a kormánnyal szemben, de Széll miniszterelnök felszólalása után a főrendiház elfogadta a kormány pénzügyi előterjesztését. (Nv 1900. dec. 22.) Ady célzása továbbá összefügg azzal is, hogy Széll miniszterelnöknek a korábbi évek ún. ex-lex-állapotaihoz képest (l. erről a 61. *Szülészteri exlex-nóta* c. verset) a jegyzetét az AEÖV I.-ben) viszonylag békésen sikerült a kormány javaslatait az országgyűlés mindkét házával elfogadtatnia. Erre utalnak a vers következő sorai (6–8.) is. (Ltnliti – többek között – a *kevidt* is, azt a hányadot, amelyet az Osztrák–Magyar Mo-

narchia közös pénzügyi terheiből Magyarországnak kellett magára vállalnia. Ennek meg-
 állapítása körül robbantak ki 1898-ban a kormány és az ellenzék közötti nézeteltérések:
 e nézeteltérések vezettek azután a konfliktusok kiéleződésével az ún. exlex-állapothoz.) Kü-
 lönbön Széll Kálmánnak – a sajtó által publikált – újví nyilatkozataiban semmiféle, a
 versben aposztrófához hasonló kijelentése nem található. – *Uj korszak nyíltot idelent, |*
Mert új a század... huszadik: a huszadik század kezdetéről – hogy 1900 vagy 1901 indítja-c
az új századot – kialakult eltérő nézetek rövid dokumentációját l. e kötetben A legmagyobb
c. vers jegyzetében. Egyébként a Sz szerkesztősége egyértelműen az 1901-es századkezdet
mellett foglalt állást, amely többek között Hegyesi Márton már említett 1901 c. vezér-
cikkéből is kiderül. Elmondja, hogy már 1900-ban „azon nézetben voltunk, hogy a XIX.
század csakis az 1900. évvel végződhetik, mellettünk volt e tekintetben a matematika,
ez pedig csalhatatlan”. (Sz 1901. jan. 1. 1.) Hegyesinek ez utóbbi kitétele összecseng a
vers 17. sorának „érvelésével”: Mathézisből nem telik. Azonos álláspont tükröződik a lap
egyik hírcikkében is. (Uj esztendő. Sz 1901. jan. 1. 7.) – Hegedült már annak régen... Kubel-
lik...; továbbá: Hallják hát az angolok | Királynőről írt dalát: Ján Kubelik cseh hegedű-
művészről l. e kötetben A szerelmes hegedős c. vers jegyzetét. Az „angoloknak királynőről
írt dala” az angol himnusz. Emlégetése itt azzal függ össze, hogy Kubelik műsorának –
1900. jan. 20-i nagyváradi fellépése alkalmából is – befejező fénypontja Paganini Vált-
ozatok a „God save the Queen”-re c. műve volt, amely magasfokú virtuózitást igényelt
az előadó hegedűművészről. Kubelik nevének emlégetésére – a fenti összefüggéseken túl
– egy még friss keletű hír is ötletet adhatott, amely szerint a Bukarestben hangversenyző
Kubeliket a román király a „kamaraművész” cím adományozásával tüntette ki. (Sz
1900. dec. 28. 5.) – ...Krüger urnak | Készítik Szent Ilonát; továbbá: ...a nagy Kitchener |
A bur földön valabol: utalások az angol-búr háború újabb keletű epizódjaira. E háború
1900-as fejleményeiről l. e kötetben az Egán, a Burok, a Karneval és az Uj irány c. versek
jegyzetét. Krüger (1825–1904) legendás híru búr államférfi, aki ebben az időben a dél-
afrikai Transvaal búr köztársaság államelnöke volt, s általában az angolok elleni harc,
ellenállás szellemi vezetője. 1900 folyamán a lapok többször is közölték az a londoni
hivatkozású hírt, hogy az angolok Krüger elnököt – miként a 19. század elején Napóleont
– Szent Ilona szigetére akarják száműzni. Lord Kitchener lett 1900 végén az Angliába
győztesen hazatérő Roberts fővezér távozása után a dél-afrikai angol csapatok parancs-
noka. – Tuán herceg: a Kínában 1900 folyamán kirobbant ún. boxer-felkelés, antiimperia-
lista népi megmozdulás egyik legrangosabb és legtudatosabb vezetője (a boxer elnevezés
a felkelést előidéző és irányító Ji-ho-csüan – béke és igazság ökle – titkos szervezet nevé-
ből származik). A felkelés eleinte a kínai uralkodóház és hivatalnokai ellen robbant ki,
később azonban a Kínát félgymarmati helyzetbe kényszerítő, gazdasági előnyökre törekvő
és területeket, katonai támaszpontokat hódító külföldi imperialista hatalmak ellen ford-
ult. (Tuán herceggel különben 1900 nyarán a Sz is hosszabb cikkben foglalkozik: Feje-
delmi intrikus. Sz 1900. júl. 18. 3.) – Rendelethe adta már ki | Nyalka Vilmos ur, | Hogy a
bokszer legyen célpont, | Nem pedig a bur; továbbá: Gyilkol is a vén Waldersee | És egy nagy
sereg: a boxer-lázadás fejleményei következtében nyolc imperialista hatalom érdeket vé-
delmére intervenciósi csapatokat küldött Kínába. A beavatkozási akcióban vezető és
kezdeményező szerepet vállalt II. Vilmos császár, aki korábban az angolok ellenében a
bürok ügyét akarta támogatni, most viszont a beavatkozás egyik „élharcosa” volt.
A nemzetközi intervenciósi csapatok főparancsnoka is német hadvezér, gróf Waldersee
marssal lett. A Kínában partra szállt intervenciósiok kíméletlenül és kegyetlenül fojtották
el a felkelést. – Bresci a királyt lötte meg szívéen: Umberto olasz királyt 1900. júl. 30-án
ölte meg a Milánó közelében levő Monzában revolverlővésekkel Gaetano Bresci olasz
anarchista. – Az új színház már kész vagyon; továbbá: Hívz itt vagynak mi, Thália: az
1900 őszére elkészült nagyváradi Szigligeti Színházat okt. 15-én nyitották meg ünnepély-
sen, s ettől kezdve játszott rendszeresen a Somogyi Károly igazgatta nagyváradi
színtársulat. – Az én személyem mérvadó, | A nevem: újabb pótadó: utalás az éppen „be-
szelő” barátságos idegen-ben is megismerésített 1900-as évi gazdasági-pénzügyi válságra.

A Sz egy-két nappal korábbi cikke megállapítja, hogy „a megyei és városi törvényhatóságok” elérkeztek „teljesítőképeségük határához”, s hogy az elkövetkezőkben „a nemzet összes erejét a gazdasági viszonyok javítására kell fordítani”. (Sz 1900. dec. 29. 2–3.) A témáról, a pénzpiac feszültségéről l. még e kötetben a dec. végén megjelent *A szezon c.* rövid dalt és jegyzetét. – *Adok majd primadonna-heccet, Nagy szépségversenyt, sok mi mást:* utalás a hazai – különösen pesti – színházak környékén gyakori primadonna-botrányokra. L. Ady 1900 első napjaiban írt *Miss Mary és Miss Klára c.* rövid dalát és jegyzetét a Halton és Küry között kialakult konfliktusról. A Sz 1901. jan. 1-i számában egyébként szintén megjelent egy – A primadonna okmánya címen – Küry Klárával foglalkozó cikk. Az ún. váradi primadonna-hiányról pedig l. e kötetben Ady két nappal korábban publikált *Primadonna c.* rövid dalát és jegyzetét. A nagyváradi színházi évad kezdetével meginduló SzÜ már 1900-ban szépségversenyt hirdetett: a szavazólapokat a SzÜ egyes példányaiból kellett kivágni. Szavazni lehetett a szintársulat hölgytagjaira, s a „verseny” 1900. nov. 13-tól dec. 31-ig tartott. (A szépségversenyről mint társadalmi jelenségről s annak szociális rétegek szerinti „rétegzettségéről” elmélkedik év végi heti tárcájában az Alba szignót használó Fehér Dezső: NN 1900. dec. 30. 1–2.) A szépségverseny – amelynek zsűrijében Ady is részt vett – eredményeit január első napjaiban publikálták: aranyérmes nyertő győztes lett több mint 15 000 szavazattal Batizfalvy Gizella. A további helyezettek: Lányi Edit, P. Szép Olga, Szohner Olga, Forrai Ferike és E. Kovács Mariska. (NN 1901. jan. 3. 5.) Csak érdekességként említjük, hogy a Sz 1901. jan. 1-i számának 9. oldalán található szerkesztői üzenetek között akad egy *Trubadúr* jellegre küldött tréfás verseike a színesznő-szépségversenyről: publikálásában, sőt talán a rigmusfaragásban is Adynak bizonyára szerepe, része volt. (Ady kommentárjait a szépségversenyéről l. még: *Hétről hétre*. Sz 1901. jan. 6.; AEÖPM I. 412.)

Irodalom

Bóka: AEpk 213.

228. Herceg Karneválhoz

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: Sz 1901. január 6. XXVIII. évf. 6. sz. 5. – Hírek – Figura – Kötetben: Rd (1923) 94–95. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 489.

Indokolás: A rövid dal könnyeden játékos hangneme, egyes fordulatai és nem utolsósorban a farsangi téma Ady szerzőségére vallanak. Kérdéssé mindezt legföljebb az egyszeri alkalomra használt és a rendszeres szignóitól eltérő Figura aláírás teszi. Ilyenfajta – egyszeri esetre hasznosított – alkalmi szignót Adynál már 1898-ban és 1899-ben is találhatunk különböző verses sajtópublikációinál (l. 55. *Színbáznál*, 62. *Dal a szétről*, 103. *Levél* és 130. *Hulló csillag – lacikönyha c.* verseket és jegyzetüket az AEÖV I.-ben). A megelőző, *Az év komédiája c.* rigmusát is szokásos szignóitól eltérő latinos álnévvel publikálta. A farsang pedig pályája korai éveiben Adynak kedvelt rövid dal-, sőt részben lírai témája volt. (L. az AEÖV I.-ben: 63. *Zion*, 77. *Hamvazó szerdán*, 79. *Nagybőjti dal*; továbbá e kötetben 1900-ból a *Karnevál*, 1901-ből még a *Karnevál ellen* s 1902-ből a *Farsang*, a *Farsangi dal* és a *Hamvazó szerda c.* verseket.) A téma megverselésében összecsengő, Ady műhelyén belüli analógiákra és utalásokra lehetünk. Ilyen rokon intonálás a *Zionban*: „Aggasztó bú, gyötrelmes bánat / Ne bánatsa senkinek szívét!”, a *Herceg Karneválhoz* soraiban: *A békőznapi bajt és gondot / Felejtí az, ki rád talál. A Nagybőjti dalban c.* „jelszó”: „Éljen herceg Karnevál!” a *Herceg Karneválhoz* utolsó sorában pedig e felkiáltás: „... Üdvözleg, herceg Karnevál! Az 1900-as Karneválban azt írta farsang hercegéről, hogy

“Szegényen tér a temetőbe”, s mintha erre utalna vissza a *Herceg Karneválhoz* kezdő sorában: *Abogy tavaly a sírba tettünk.*

Végül érdekesen egybecseng a vers 21-23. sorainak motívuma és stilisztikai megformálása egy néhány nappal későbbi heti tárcájának következő – fővonalában más beállítású – mondataival: „A farsangi csörgősapka mindig csak befödője a gondoknak... Az egész farsang egy nagy hazárdjáték a bajokkal, az élettel s a jövővel.” (*Hétről hétre.* Sz. 1901. jan. 13.; AEÖPM I. 418.)

A fentebbi összefüggések és egyezések kétségtelenné teszik, hogy a rövid dal Ady szerzeménye, s a Figura álnevet csak tréfás rejtőzködés miatt használta állandó és egyértelmű szignói helyett.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

8. A *Karnevál* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
16. A *megint* nyilván szedési hibából eredő és indokolatlan hosszú *i*-jét rövidre változtattuk.
21. A *gondot* után a felesleges vesszőt töröltük.

Keletkezéstitélet

Az alkalmi vers létrejöttét a farsang kezdetének „alkalma” magyarázza: 1901-ben jan. 7-től febr. 17-ig tartott a farsang. A Sz már január elején megkezdte a tervezett farsangi rendezvények előzetes hírlélesét: így pl. jan. 3-i számában közli, hogy jan. 12-én rendezi álarcosbálját a nőegylet, s hogy a nagyváradi hírlapírók pedig művészestélyt terveznek. Ilyen hírlapi hangulatkeltésnek szánta rövid dalát a költő is. A témára más hangszerelésben egy hónap múlva még újra visszatér: l. e kötetben a *Karnevál ellen* c. alkalmi verset.

229. A kenyér

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. január 10. XXVII. évf. 9. sz. 3. – Hírek – Ady Endre. – További megjelenések: Fmo 1901. január 12. XVII. évf. 10. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; NbH 1901. november 29. I. évf. 11. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; NN 1901. november 30. IV. évf. 266. sz. 4. – Hírek – (a. e.); MiskN 1903. október 29. III. évf. 246. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; Fmo 1903. október 31. XIX. évf. 248. sz. 4-5. – Napi hírek – Ady Endre; ÚSz 1905. február 12. VI. évf. 7. sz. 4. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 67-68. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 527.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A kötetbeli publikáció csiszoltabb, érettebb, mint a korábbi sajtóközlések. A MiskN, a Fmo és az ÚSz szövegközlése a Me nyomán készült, kisebb-nagyobb szedési hibákkal.

Javításaink:

1. A *ndzáréthi* után az elmaradt vesszőt – a Me 15. sorának azonos szövegű központozását követve – kitettük.
 2. A *kéri* után a hiányzó írásjelet – a Sz, a Fmo, a NbH és az ÚSz szövegközlésével egyezően – ponttal pótoltuk.
20. A *meg* után az ÚSz publikációjára alapozva vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

1. názaréthi nazaréthi	Sz	Fmo ₁	NbH	NN	MiskN	Fmo ₂	ÚSz
2. kéri				NN	MiskN	Fmo ₂	
3. magunk.		Fmo ₁					
4. nagyon sokan, vagyunk.			NbH				
6-7. [Nem kezd új strófát]						Fmo ₂	
9. ember elme,	Sz	Fmo ₁	NbH				
12. tűz, tűz	Sz	Fmo ₁	NbH		MiskN		
kenyér!... [kiemelve]				NN			
kenyér!	Sz	Fmo ₁	NbH				ÚSz
13. tűz, tűz	Sz	Fmo ₁	NbH		MiskN		
síkra				NN			
készítő	Sz	Fmo ₁	NbH		MiskN	Fmo ₂	ÚSz
14. síránkozó, megtörő síránkozó emésztő.	Sz						ÚSz
15. nazaréthi							ÚSz
16. sírva							ÚSz
17. nagyinak.		Fmo ₁	NbH	NN			
19. kenyér-tűztől	Sz						
tűztől,		Fmo ₁	NbH	NN	MiskN		
teremtő tűztől	Sz	Fmo ₁	NbH	NN	MiskN		
20. meg, mit							ÚSz
mit érzek fája [sh]				NN			
vádol,	Sz	Fmo ₁	NbH				
21. ossza	Sz	Fmo ₁					
22. életnek babérja!... [kiemelve]	Sz	Fmo ₁					
életnek babérja. [kiemelve]			NbH	NN			

Keletkezéstörténet

Miként a Me-be felvett versei közül több is – így például az 1900 nyarán publikált *Tovább...* c. (1. a jegyzetét e kötetben) –, *A kenyér* c. verse is alkalmi indokból, de ugyanakkor érzékelhetően általánosító igénnyel született. Az alkalmi indok a nagyváradi ún. „ingyen-kenyér”-akcióval volt összefüggésben, amelyet budapesti példa nyomán dr. Dési Géza, neves nagyváradi ügyvéd és a NN felelős szerkesztője kezdeményezésére mint a társadalmi nyomorenyhítés szervezett formáját honosítottak meg. Az akcióról a Sz és a NN is rendszeresen tudósít: megfelelő nyilvánosságot és propagandát biztosítva a mozgalom eseményeinek és eredményeinek. Még január legelején mindkét lapban azonos szövegű hirdetményt közölnek: „Minden éhező ember ingyen kap kenyeret ma déli 12 és 1 óra között a »Várad-Velencei Népkör« helyiségében (Koloszvári utcán)”. (Sz 1901. jan. 3. 3.; NN 1901. jan. 3. 4.) A fenti közleményt a vers megjelenéséig többször is közlik a lapok, sőt a NN állandó *Ingyen kenyér* c. rovatot vezet be, amelyben rendszeresen tudósít a mozgalom állásáról, s közli az adományozók nevét és a beküldött hozzájárulás összegét. Változó című hírcikkekben folyamatosan beszámol a mozgalom eredményeiről a Sz is. Egyik heti tárcájában maga Ady reflektál az akcióra: „Megláttuk a nyomor gyáros feketeségét is. A velencei népkör körül az éhezők serege már nem hiába tapossa a havat. Ingyen kenyérhez, a gyomort töltő, erőt adó ingyen kenyérhez jut ott minden éhező szegény.” (*Hétről hétre*. Sz 1901. jan. 6.; AEÖPM I. 411.)

Az alkalmi indíték mellett a „kenyér” általánosító, egyetemesebb jelentésű fogalomként jelenik meg a versben. Az ilyenféle általánosításnak pedig már előzményei vannak

Ady korábbi publicisztikájában. Így 1898 őszén megjelenik nála a „kenyér” fogalma mint az emberi cselekvések meghatározó motívuma. De ekkor még idegenkedéssel szemléli és romantikus dramatizálással jeleníti meg a kenyérért folyó harcot. (*Betegén*. DFL 1898. okt. 31.; AEÖPM I. 43.) Később, 1900 őszén a vers gondolatához közelebb álló, elvontabb és általánosító formában idézi meg a kenyér motívumát: „Harc a kenyérért, ez a mi sorsunk. A mi életünknek minden eseménye – egyéné vagy tömegeké – *egy kisebb vagy nagyobb darab kenyér*. A mi életharcunk riadója a *gyomorkegyes*. Reményünk: a percnyi jóllakottság. Alkotásunk: a gyomorért folytatott munka gloriifikációja. Hitünk: a jóllakott örök nyugalom.” (*A bódító szép*. Sz 1900. okt. 25.; AEÖPM I. 359.) Az altruizmus, az adakozás problémáiról elmélkedik egyik decemberi heti tárcájában is. (*Hátról bétre*. Sz 1900. dec. 16.; AEÖPM I. 389–90.)

Magyarázat

Mit esdve kért a jámbor názárethi: utalás Jézus ún. hegyi beszédére, amikor a sokaságot – többek között – imádkozni tanítja, s elmondja a „Miatyánk” szövegét, amelynek egyik kérése: „A mi mindennapi kenyерünket add meg nekünk ma.” (Máté 6: 11.)

Irodalom

Szabó R. 23.; Bóka: AEpk 201–02.

230. Éjnimádó

Megjelenés

Első megjelenés (a többrészes költeményt Ady nem egyszerre publikálta, a megjelenési adatokat éppen ezért a megfelelő tagolásban közöljük): *I. rész*: Sz 1901. január 27. XXVIII. évf. 24. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A címhez csillag alatt jegyzet: „Részlet egy ilyen című versciklusból”). *II. rész*: Sz 1901. május 9. XXVIII. évf. 107. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A címhez csillag alatt jegyzet: „Az ilyen című versciklusból”). *III. rész*: NN 1901. október 24. VI. [sajtóhibás számozás, helyesen: IV.] évf. 235. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Strófák” összefoglaló címmel s a konkrét verscímek feltüntetése nélkül, csupán I., II. és III. számozással másodiknak közli *A Krisztusok mártírja és az Éles szemmel* c. versek szövege között.) – További megjelenések: *I. rész*: Szil 1901. március 3. XIX. évf. 9. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A címhez csillag alatt jegyzet: „Részlet egy ilyen című ciklusból”); Sz 1901. április 7. XXVIII. évf. 82. sz. – Melléklet a „Szabadság” 82-ik számához – 1. – Írta: Ady Endre – (*Éj imádó* címmel); Jöv 1903. április 26. I. évf. 9. sz. 43–44. – Új költők – Ady Endre – (Másodiknak közli a *Szívek messze egymástól* után és *A csókok átka* s *Az én menyasszonyom* c. versek előtt.); VE 1904. április 2. I. évf. 24. sz. 2. – Ady Endre; SzV 1906. július 29. V. évf. 179. sz. 2. – Ady Endre – (*A Szívek messze egymástól* c. vers után); Alm 1909. 239. – Írta: Ady Endre; Tas 1910. április 9. II. évf. 15. sz. 1. – Ady Endre. – *II. rész*: Szil 1901. július 7. XIX. évf. 27. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A címhez csillag alatt jegyzet: „Az ilyen című versciklusból”); KEL 1902. február 1. V. évf. 13. sz. 192. – Ady Endre – („Az ilyen című versciklusból” alcímmel); NN 1903. január 14. VI. évf. 10. sz. 3. – Nagyváradai Krónika – (A *Nagyváradai éjszakák* c. cikkében csak két részletet idéz a ciklus II. részéből: a 42–47. és az 54–57. közötti sorokat.); MiskN 1904. november 25. IV. évf. 269. sz. 1. – Ady Endre. – *Az egész ciklust* (I., II. és III. rész) *együtt közli*: MiskN 1903. október 15. III. évf. 234. sz. 1. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 7–8. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 515–16.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Mc-ből. A kötetbeli publikációt nem csupán azért részesítettük előnyben, mert a különböző részeket ciklussá kerekítve itt közölte először, hanem azért is, mert szövege a legértetesebb és legkiegyensúlyozottabb. A korábbi sajtóközlések szövegében kisebb-nagyobb eltérések: hibák és egyenetlenségek. (Az azonos lapokban történt különböző publikációk esetében a megkülönböztető kis sorszámokat a kronológia sorrendjében adtuk: tehát Sz₁ az I. rész 1901. jan. 27-i, Sz₂ az I. rész 1901. ápr. 7-i és Sz₃ a II. rész 1901. máj. 9-i publikációja stb.) A Mc-t követő sajtópublikációk közül a teljes ciklust közreadó MiskN₁ és a csak II. részt közlő MiskN₂ ékezésben és központozásban pontatlanabb, mint a kötetbeli szöveg.

Külön figyelmet érdemel az I. rész Alm-ban történt utánközlése. Ennek egyes sorai-ban lényeges eltérésekkel, szövegváltozatokkal találkozhatunk. Így a vers 14. sorában a Mc-ben véglegesített *Elzughatnak mögöttem békén* változat helyett néhány korai sajtóköz-lést (Sz₁, Sz₂, Jöv, SzV, Tas) követve – s egy bosszantó sajtóhibával tetézve – az *Elrug-hainak mellettem békén* variáció tér vissza. Még alapvetőbb a 20. sorban végrehajtott – előzmény nélküli – módosítás. Az összes korábbi publikáció szövegét – *A hazug fények megvetője* – az Alm-ban *A barangütésnek megvetője* változat váltja fel. Ez a módosítás rit-mikai „törés”-t is okoz a vers menetében: az ötödfeles jambusi sorok áradását egy ötös trocheusi sor szakítja meg. Mindezt felfoghatjuk úgy is, mint az érett Ady tudatos be-uvatkozását: szándékos zökkentéssel töri meg a jambusok monotoniját. Hiszen hasonló példa az Alm szövegének 26. sorában is akad: az előbbi közlések *szerelmes* szava itt *szerelme*sre, s így az ötödfeles jambus pedig négyes trocheusra módosul. Mindezek alap-ján megfontolandó volt, hogy a ciklus első részénél az ultima manus elve alapján a Mc publikációjával szemben az Alm közlését fogadjuk el alapszövegnek. Viszont korántsem blzatos az ultima manus: tehát az, hogy az Alm szövegét valóban Ady gazdolta-módosította. Nemcsak e publikáció néhány bosszantó sajtóhibája figyelmeztet óvatosságra, hanem az is, hogy a két lényeges változtatás (*barangütésnek, szerelmes*) furcsán megtöri az I. rész légkörét, hangulatát. Az eredeti *bazug fények* a *sötétség* kontrasztjaként került a versbe, a *barangütés* így itt erőteljesebb és jellegtelenebb: akusztikai képzetével kívülről, idegenül kapcsolódik a szöveg „vizuális” összefüggéseibe. S ugyanígy hangulati értéké-ben gyengébb a *szerelmes* helyébe iktatott *szerelme*s szó: az előbbi kifejezés jobban illesz-kezik az egész vers kissé biblikus pátoszához, választékosabb lírai stílusához. Az elmon-dottak értelmében csak fenntartással minősíthetjük az Alm szövegeltéréseit Adytól származónak. Ezért választottuk alapszövegnek a Mc publikációját, míg az Alm eltéré-éseit csak a szövegváltozatok között tüntetjük fel.

Szöveglétrések:

Főcím: *Szénfák*
Cím: *Ej imádd!*

A vers fölött:

[I. hiányzik]

1-27. [hiányzik]

1-41. [hiányzik]

1-57. [hiányzik]

1. ...Leplét
váltra

2. messze

4. Hajnaltalan,

lersz

7. Én [kiemelve]

9. lersz

10-11. [nem kezd új strófát]

11. már [kiemelve]

lersz

múltam,

12. Felámadok

sem

múltam

14. Elzughatnak mellettem

Elzúghatnak mellettem

Elrúghatnak mellettem

15. többi,

napderűs

17. lersz

18. keresem

megértett

19. különélet, [kiemelve]

külön-élet,

20. fénycék

A *baranglőtérnek* megvetője

	Sz ₂	NN ₁			
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Sz ₂ Szil ₁ Szil ₁ Sz ₂ Szil ₁ Szil ₁	NN ₁ KEL NN ₁ NN ₂ NN ₁ NN ₂ NN ₁ NN ₁	VE MiskN ₂ SzV Alm Tas MiskN ₂	Alm Alm Tas
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv	VE	SzV Tas
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv		SzV
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv		SzV
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv	VE	SzV Tas
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv	VE	Alm Tas
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv	VE	SzV Tas
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv	VE	SzV
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv	VE	SzV
	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₂	Szil ₁ Szil ₁ Szil ₁	Jöv	VE	Alm

22. Tapadó bárgy <i>w</i> bárgyy [sh]	Szil ₁	Jöv	SzV	Alm
23. lepsz	Szil ₁	Jöv	SzV	Alm
26. Várlak, [kiemelve] Várlak [kiemelve] szerelm <i>r</i>	Sz ₁ Szil ₁	Jöv	SzV	Alm Alm
27. világa.	Sz ₉ Szil ₂	KEL	MiskN ₃	SzV Alm Tas
28. fölött cím: <i>Éjmadó</i>	Sz ₁ Szil ₁ Sz ₉	KEL	VE	SzV Alm Tas
28–96. [hiányzik]	Sz ₉ Szil ₂	KEL	MiskN ₁	MiskN ₃ MiskN ₃
28. ...Fény [kiemelve] szint	Sz ₉	KEL	MiskN ₁	MiskN ₃ MiskN ₃
29. Fény [kiemelve] szint	Sz ₉ Szil ₂ Sz ₉	KEL	MiskN ₁	MiskN ₃ MiskN ₃
30. teremtet <i>t</i> , a fény	Sz ₉ Szil ₂	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
31. Fej <i>t</i> Fejt-zsibbasztó fej-zsibbasztó fej-zsibbasztó végtelent,	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
32. <i>s</i> egyetlen	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
33. <i>amelyben</i>	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
34. <i>pad</i>	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
35. - A	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
36. Hejh, ...Hejh,	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
37. <i>map</i>	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
38. <i>s</i> ime ime,	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
39. <i>Árgerget</i>	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
40. áldott, <i>istenes</i> legenda	Szil ₃ Szil ₂	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃
41. <i>s</i> a fény. [sh]	Szil ₃	KEL	MiskN ₃	MiskN ₃

42. <i>az... az!</i> A sötét [a közlést innen kezdj] sötét [nincs kiemelve]		KEL NN ₂	MiskN ₂
43. <i>fényt látó tábor.</i>		KEL KEL KEL KEL KEL NN ₂	MiskN ₂ MiskN ₂ MiskN ₂ MiskN ₂ MiskN ₂ MiskN ₂
44. nincs [nincs kiemelve]	Szil ₂	KEL NN ₂	MiskN ₂
45. Önmagát szülte		KEL	MiskN ₂
46. <i>a tagadás</i> isten		KEL	MiskN ₂
47. <i>r első</i> volt - a fény	Szil ₂ Szil ₂	KEL KEL	MiskN ₂ MiskN ₂
48-53. [hiányzik]			
48. Színből	Sz ₂	KEL NN ₂	MiskN ₁
49. gyöttrődő		KEL	MiskN ₂
50. <i>bogyó</i>		KEL	MiskN ₂
52. [Uj versszakot kezd] <i>új</i>		KEL	MiskN ₂
53. <i>nem</i>	Szil ₂	KEL	MiskN ₂
54. <i>róvárgom</i> <i>éjszakában,</i>		KEL	MiskN ₂
55. <i>párom</i> felleget;	Szil ₂	KEL NN ₂	MiskN ₂
56. <i>multát</i> színnek		KEL	MiskN ₂
57. <i>Bedlétét</i> <i>borultát</i> <i>borultát</i>	Sz ₂	KEL NN ₂ NN ₂	MiskN ₂ MiskN ₂
éjszakának.		KEL	MiskN ₂
58. [fözlött cím helyett:] II.		KEL	MiskN ₂
58-96. [hiányzik]			
71. <i>elmé/lnak</i>	Sz ₂	MM ₂	MiskN ₂
78. [nem kezd új strófát]	Szil ₂ NN ₁	KEL NN ₂ NN ₁	MiskN ₂ MiskN ₁

80. ködbe'	NN ₁	
85. csöndes		MiskN ₁
86. még itt	NN ₁	
88. sötét	NN ₁	
89. bokrot.	NN ₁	
91. csöndbe	NN ₁	
92. édes		MiskN ₁
93. „Elmultak	NN ₁	
94. leányok,	NN ₁	
96. <i>sz</i>	NN ₁	MiskN ₁
csöndenl”...	NN ₁	

Keletkezéstörténet

A három részből álló *Éjnimádó* c. költeményt, pontosabban ciklust Ady – miként ez a megjelenési adatokból is kiderül – részenként írta és publikálta: egymástól jelentékenyebb időtávolságban. A három részt együtt, már ciklussá komponálva, csupán a Me-ben, 1903-ban adta közre. Igaz viszont, hogy az I., majd II. részt már eleve a ciklushoz tartozást jelezve publikálta. A fentiek értelmében természetesen kérdésessé vált, hogy az *Éjnimádó*-ciklust miként soroljuk be a versek időrendjébe. Az egyes részek különálló beborolásának lehetőségét eleve elvetettük, hiszen e versek leghitelesebb publikációjában, a Me-ben Ady együtt közölte őket. A Me kiadásának ideje viszont nagyon késői, mert Ady 1901-ben már mindhárom részlet szövegét megírta és kiadta. Sokkal kevésbé térünk el a valóságos helyzettől, és csak kisebb arányban módosítjuk a részlet-dátumokat, ha az egész költeményt az I. rész közreadásának és a cikluskészítés terve, gondolata megvalósulásának időpontjában soroljuk be a versek folyamatos kronológiájába. Az egyes részek közreadásának dátumát pedig a megjelenés adatainál amúgy is pontosan feltüntettük.

Az „éjnimádó” kifejezése és fogalma Adynál már igen korán, 1898-ban előfordult. De először még a versbélitől eltérő felfogásban és jelentéssel: a bohém, a „rendetlen” életű emberre értve. (L. „Mit keresek a maga tiszta álmai közt én, aki az éjszakának, szomorú éjjelnek imádója lettem. Nem hiszek én a felkelő napban...” *Levél*. DRU 1898. szept. 21.; *ALÖPM* I. 33.) Az „éj” s az „éjnimádó” képzetének áttételes, a „szent különélet” értelmében használt jelentését némiképpen előkészítik, fokozatosan érelik meg az 1900 folyamán született, lírai magatartást kereső-hirdető versei. Ekként jelent meg az éjszaka mint

a sorskérdésekkel való szembenézés „képletes időszaka” az 1900. júniusi *Aldomás*-ban: „Züllött nagyok, mártirjai az agynak, / Ez éjszakát ti értetek virrasztom, / Bizsereg már a mámor agyvelőmben: / Én sem hiszem, hogy valaha virradjon”. Más összefüggésben közelíti az éjszaka, a sötétség képzetét az 1900. szeptemberi *Még egyszer...* c. költeményében. Itt még a „vak sötétség” ellenére képes önmagára, „dölyfös én”-jére rátalálni. Az *Éjnimádó* szemléletével leginkább rokon felfogáshoz az 1900 decemberében megjelent *Misztérium* c. költeményében érkezett el. Itt a sötétség már a befelé fordulás, az önmagában rejtőző értékek fölismerésének küszöbe: „Ködön keresztül, vaksötétben, / Meg nem fejtett titkokba látok / S átkozottként kell rejtegetnem / Ezer csodás igaz világot”. S az éj a megvilágosodásnak, az önmaga felfedezésének terepe: „Nagy éjeken szeretnék szólni: / Nem, nem bírok tovább bilincset, / Nem, nem bírok tovább titkolni, / Ennyi világot, ennyi kincset”.

Az *Éjnimádó* hangvételét – miként 1900-ban írt több költeményét (*Az én menyasszonyom*, *Aldomás* stb.) is – bizonyos biblikus emelkedettség, pátosz jellemzi. Sőt a II. részben konkrét bibliai motívum – Adyra ekkor jellemző – „szabad”, átvitt értelmű felhasználásával találkozhatunk. E másfél sorban – *A sötét volt az első, / Fényt sohse látott szent kaosz* – a mózesi teremtetélegendára utaló allúzió rejlik („Kezdetben teremté Isten az eget és a földet. – A föld pedig kietlen és pusztá vala, és setétség vala a mélység színén, és az Isten Lelke lebeg vala a vizek felett. – És monda Isten: Legyen világosság: és lőn világosság.” Mózes I. k. 1: 1–3.)

Irodalom

Schöpfőin 31–32.; Szabó R. 18.; Rónay: Me 273., 275., 274., 279.; Bóka: AEpk 203–04., 207–08., 229.; Hegedűs: AEnn 57–58.; Komlós 23–24., 31.; Vezér 80., 83.; Király II. 238.

231. Karnevál ellen

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. február 6. XXVIII. évf. 31. sz. 6. – Multság – Dyb. – További megjelenés: HM 1901. március 3. 2. – Dyb. (*Bőjti szózat* címen). – Kötetben: Rd (1923) 95–96. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 490.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A HM változata – az általános gyakorlatnak megfelelően feltehetően az „ollózó” helyi szerkesztő igazításainak nyomát őrzi.

Javításunk:

24. A rímhelyzetben levő *ur u*-ját – az előző sor *húr* szavához igazítva – *ú*-ra javítottuk

Szövegeltérések:

Cím: <i>Bőjti szózat</i>	HM
1. bucsuzásod napja <i>itt volt</i>	HM
3. pénzünk fogytán,	HM
7. bucsuján	HM

9. <i>A nép kegye, a nép kegye...</i>	HM
9. <i>Hát a farsangon tudniüllik</i>	HM
10. <i>villik</i>	HM
11. <i>még megváltak a bálok.</i>	HM
16. <i>A bálokról most</i>	HM
17. <i>igazam</i>	HM
18. <i>Hogy elmúltak ime a bálok!</i>	HM
19. <i>Felkereste a</i>	HM
19. <i>hur,</i>	HM
19. <i>ur.</i>	HM
19. <i>Jogász és minden csudából</i>	HM
19. <i>Mert ön elhagyott bennünket</i>	HM
19. <i>Mi már börtben</i>	HM

Következőtörténet

Az alkalmi vers ötletét egy valóban elkészült s a vármegyéhez eljuttatott, a farsang ellen tiltakozó javaslat adta, amelyről hírei között a Sz így számol be: „A farsang ellen. Hircsa kis körírás érkezett tegnap Bihar megye alispáni hivatalához. A címe ez: Farsang ellen. Obszkurus szétküldői pedig nem akarnak semmi egyebet a farsang teljes kiküszöbölésénél. Hosszasan s komikusan okolják meg indítványukat. Különösen arra hivatkoznak, hogy a katolikus iskolákban maguk a paptanárok szoktatják rá a nebulókat a farsangolásra, mikor farsangi vakációkat tartanak s bálok, mulatságok rendezésére adnak engedélyt.” A továbbiakban a közlemény ismerteti a körlevél szerzőinek felhívását: állásfoglalásra szólítják fel „a sajtót s a törvényhatóságokat a farsangolás szokása ellen”.

Ha az elmondottakhoz hozzáfűzi: „Most már csak az hiányzik, hogy a farsangimádó hölgyek és urak csináljanak egy kontra ligát a farsangpartolás mellett. A két tábor talán vívni tudná Karnevál őfelségének alaposan megrongált hitelét.” (Sz 1901. febr. 6. 4.) Így január közepén írt heti tárcájában – más kiindulásból és más konklúzióval – Aty is elégedetlenkedett Karnevállal, megállapítván, hogy „a farsang ma már nem a régi”. Ezért „mondja ki” „Karnevál herceg detronizálását”. „Mert úgy áll a dolog, hogy a csörgősapka hiába lármázik. Az embereknek elment a kedvük a nagy bolondságoktól, amik voltaképpen a legnagyobb okosságok.” Mindebből azonban nem a farsang felszámolásának gondolatát szűri le, hanem éppen az ellenkezőjét. „Ez a jelszó, hogy: meghalt Karnevál, éljen a jókedv. Csak aztán ez a detronizáló jókedv eltartson sok-sok hosszú évekig.” (*Hétről hétre*. Sz 1901. jan. 13.; AEÖPM I. 418.)

232. Gringoire

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. február 10. XXVIII. évf. 35. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Magyar- és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – További megjelenések: Fmo 1901. február 19. XVII. évf. 41. sz. 4. – Színház és művészet – Dyb; NbH 1902. február 11. évf. 29. sz. 3. – Színház – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 97. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 492.

Variánskritika

Alapszövegünk a Sz-ból. A Fmo és a NbH szövege – főcím és számozás nélkül – változatlan utánközlés.

Javításaink:

1. A magyar átírás *Grengoárnak* alakot – minthogy a címben és a 7. sorban is az eredeti francia változatban szerepel – a francia helyesírás szerint változtattuk.
7. A sorvégi *volna* után kitettük a hiányzó vesszőt.

Kolettkezőstörténet

Théodore Banville Gringoire c. színművét 1901. febr. 8-án mutatta be a nagyvárad Szigligeti Színház. A címszerepet a társulat tagja, Nyáray Antal (1869–1920) alakította, s a rövid dal játszi tréfálkozása elsősorban vele – bár nem az alakításával, hanem egyéb „viselt dolgaival” – kapcsolatos. A darab előadásáról szignálatlan kritikában Ady is írt, s abban komoly értékelést adva elismerte Nyáray „nagy hatású” alakítását, csupán azt vetette szemére, hogy „megmásította Banville-t, a nagy romantikust”. (*Gringoire és Paraszthezseület*. Sz. 1901. febr. 9.; AEÖPM I. 442–43.) Nyáray színészi tehetségét, eredetiségét különben már korábban is igen sokra tartotta. (L. *Hétről hétre*. Sz. 1901. jan. 20.; AEÖPM I. 428.)

Nyárayt az említett címszerep első alakítása előtt – miként a sajtóból kiderül – egy kissé komikus s ugyanakkor egyéniségére jellemző „malheur” érte. Az előadás előtt, még az öltözöben kabátja levetésekor „a zsebében levő gyufás-skatulya meghorzsolódva meggyulladt”. Kabátja „egyszerre lánggal kezdett égni”. Nyáray segítségért kiáltott, s a „hirtelen beszaladt tűzoltók gyorsan eloltották a tüzet”. (Sz. 1901. febr. 9. 5.; NN 1901. febr. 9. 4.) (A NN tudósításából még kiderül, „hogy Nyáraynak nem az ajándékba kapott új télikabátja gyulladt meg”. E célzás hátterét a SzÜ 1901. jan. 11. számának egyik kis közleménye világítja meg, mely szerint Nyáraynak barátai és tisztelői nagyobb összegű ajándékok gyűjtöttek, amelyből a színész elképzelései szerint – minthogy télikabátja nem volt – „coboly prémes bundát” csináltatnak.)

A rövid dal tréfálkozó hangneme tehát összefügg a Nyáray körül kialakult megbecsülő, de ugyanakkor mosolyogtató, bohém atmoszférával. Ezt a léggört idézi meg Nyáray Antalról a Gringoire előadása alkalmából készített kis portréjában Fehér Dezső. Szerinte az elegáns, céltudatos színészek típusának „egyik pendantja a lump, a rongyos, adósság-csináló Nyáray Antal. Akinék soha sincs pénze, de mindig van esze és szíve, melynek kincseit ott pazarolja el előttünk igaz gyönyörűségünkre a színpadon. Aki maga télikabát nélkül fázlódik, de istenadta tehetségének fényével és melegével eláraszt mindnyájunkat.” (NN 1901. febr. 9. 3–4.) Hasonló atmoszférát idéz fel Ady rigmusa is elegancia és bohémság szembesítésével.

233. A hang

Megjelenés

Első megjelenés: Sz. 1901. február 10. XXVIII. évf. 35. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – További megjelenések: Fmo 1901. február 20. XVII. évf. 42. sz. 2. – Napi hírek; Szil 1901. február 24. XIX. évf. 8. sz. 2. – Különlélek – Adieu Bandi – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 97–98. – Gyűjteményes kötetben először AEöv-21 [MKI] (1962) II. 492.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz.-ból. A Fmo szígnő nélküli utánközlése majdnem változatlan átvétel. A Szil publikációjában zavaró szövegromlás található: egy egész sor kimaradt.

Javításaink:

2. A *bang* után elmaradt írásjelet – a Fmo központozási korrekciójával egyezően – ponttal pótoltuk.
11. A *boltan* után – a Fmo és a Szil helyesebb szövegközlését követve – a hiányzó vesszőt kitértük.
15. A *múharaggal* rövid *ü*-jét – a Szil helyesírás és ritmika szempontjából helyesebb ékezetét véglegesítve – hosszú *ü*-re változtattuk.

Szövegeltérések:

2. – A hang,		Szil
4. – A		Szil
5. <i>ügy</i>		Szil
12. [a sor hiányzik] Kacagányt,		Szil
13. Éhesen,	Fmo	Szil
14. <i>lakál</i>		Szil
15. <i>múharaggal</i> –	Fmo	
17. <i>dictió</i>		Szil
18. <i>pang</i>		Szil
19. A hang... [kiemelve]		Szil

Keltekéztörténet

A rövid dal szatirikus hangja, Ady felháborodott indulata az 1901. febr. 6-án Marosvásárhelyen lezajlott időközi képviselőválasztások megrendítő eseményeivel, illetve azok képviselőházi visszhangjával kapcsolatos. Az említett napon Marosvásárhely mindkét választókerületében még az országos választás új periódusa előtt megüresedés miatt időközi új választásokat tartottak, s a város II. választókerületében mindez igen izgatott légkörben – verekedéssel és csendőrsortúzzal tetézve – zajlott le. A kormány- és a függetlenségi párti jelölt hívei egymást akadályozva a szavazóhelység megközelítésekor összeverekedtek. Az egyre szenvedélyesebb küzdelemben a csendőrség is beavatkozott, ekkor a felizgatott tömeg dühe a csendőrök ellen fordult: dobálni kezdték, majd megkísérelték lefegyverezni őket. A parancsnokló főhadnagy erre sortűzet vezényelt, amelynek négy halottja és sok sebesült áldozata volt. A választáson egyébként a függetlenségi párt jelöltje győzött 10 szavazatnyi többséggel (a NN és a Nv 1901. febr. 7-i számainak tudósításai alapján). A képviselőház febr. 7-i és 8-i ülésén a függetlenségi párt vezetői öröklési vihart kavartak a marosvásárhelyi vérfürdő miatt, s kormánypártiak és függetlenségiiek kölcsönösen egymást vádolták a történetekért, megpróbálva saját felelősségüket a másik félre hárítani. A Sz 1901. febr. 9-i számának vezércikke szerint – lévén a Sz kormánypárti lap – „a függetlenségiék azért csaptak olyan nagy lármát, mert – ők volnának alapján hibásak a nép fanatizálása és felizgatása körül”.

Ady indulata általánosítottabb: nem az egyik vagy a másik párt felelősségét keresi, hanem általában az ország vezetőit. Ez nem csupán *A bang* c. rövid dalából derül ki, hanem az ugyanazon nap publikált heti tárcájából is. Megrendült ironiával kommentálja a történeteket: „A marosvásárhelyi vérfürdőre is szükség volt. Fürdeni kellett sok-sok embernek. Lehetőleg vérben fürödni. Nem a boldogtalan áldozatokra gondolunk, hanem a nagyságos honmentő műemberekre odafent. Műbeszéd a beszédjük, műhazafiság a hazafiságuk, a díszmagyar ruhájuk is az, még a frázisaik is, *múbarag* a haragjuk is.” (*Utóvilágról hétre*. Sz 1901. febr. 10.; AEÖPM I. 443.)

Források

Bóka: AEpk 213–14.

234. A hó [Bizony, mikor...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. február 10. XXVIII. évf. 35. sz. 5. – Dyb – („Rövid dalok: Egyről és másról” főcímmel jelent meg III. szám alatt.) – További megjelenések: Szil 1901. február 24. XIX. évf. 8. sz. 2. – Különfélék – Adieu Bandi – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.); Fmo 1901. február 26. XVII. évf. 47. sz. 3. – Napi hírek – Kötetben: Rd (1923) 98. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 493.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A Szil utánközlése – főként központozásban, ékezesben gondozottabb, mint a Sz publikációja. A Fmo szövege kisebb eltérésekkel a Sz közlését követi.

Szövegeltérések:

1. ifju	Sz	Fmo
2. szüzi	Sz	Fmo
3. rí:nje	Sz	Fmo
4. Jó ra [a Jó kiemelve]	Sz	
Jó-ra [a Jó kiemelve]		Fmo
cseng a hó		Fmo
5. jogász kor,	Sz	Fmo
9. hatott	Sz	Fmo
11. ifjui buzdulásban	Sz	Fmo
12. nótát –	Sz	Fmo
13. hófúvás	Sz	Fmo
van”...	Sz	Fmo
14. sárú	Sz	Fmo
15. elmibe	Sz	Fmo
16. Rövidesen így		Fmo
így	Sz	
17. A	Sz	Fmo
nekem,	Sz	Fmo
19. im	Sz	Fmo

Keletkezéstörténet

Az időjárásváltozás – hirtelen megindult nagy hóesés – alkalmából született tréfás, sokfelé csapongó rigmus. Miként az egyik váradi lap híréből kiderül, a korábbi derűs, meleg idő a vers publikációját megelőző napon hirtelen téliesre fordult: „Kegyetlen, csipős szélvész, valóságos orkán dühöngött egész éjszaka, s reggel ólmos eső esett. Délután azután már tallérnyi pihékben hullott a hó, úgyannyira, hogy néhány óra alatt fehér lett minden.” (Nv 1901. febr. 10. 5.)

A vers végén található zálogházi utalást Hegedűs Nándor az e kötetben közreadott 1900. őszi *Aktuális versek* [Az idő...] hasonló utalásával együtt annak bizonyítékként említi, hogy maga Ady is „ügyfele” volt ennek az intézménynek (Hegedűs: AEnn 228-29.). Mindez lehetséges, de a tréfás utalásokat korántsem kell személyes élmények kifejezéseként felfogni: hiszen funkciójuk inkább csak tréfás összekacsintás a közönséggel.

Magyarzat

Sok Polluxot kapott a Castor: Castor és Pollux, illetve görögös formában Kasztór és Polüdeukész: a görög és római mitológia alakjai, Zeusz és Léda fiai, elválaszthatatlan ikercsivérek. Általában a bajtársi ragaszkodás példáiként szokás őket emlegetni: így használja Ady is.

235. Óda a betűkről

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. március 19. XXVIII. évf. 66. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Betűk ünnepe* címmel). – További megjelenések: SzÚ 1901. március 24. I. évf. 160. sz. 3. – Ady Endre – (*Betűk ünnepe* címmel); SzV 1903. október 4. II. évf. 247. sz. 2. – A „SzV” tárcaja – Írta: Ady Endre – (Csak részlegesen közli a verset); MiskN 1903. október 10. III. évf. 230. sz. 1. – Írta: Ady Endre – (Csak részlegesen közli a verset); Fmo 1903. október 11. XIX. évf. 231. sz. 3–4. – Napi hírek – Ady Endre – (Csak részlegesen közli a verset); Évk 1903. 245–46. („Költemények” főcímmel *Betűk ünnepe* címen elsőnek közli a [Mésék] „A néma leány” címmel közreadott részlete és a *Zsóka búcsuzója* előtt – a főcím alatt: Írta és előadta: Ady Endre – a publikáció a Szigligeti Társaság „1901. évi március hó 24-én Nagyváradon” tartott „fölolvasó ülés”-e anyagának részeként jelent meg.); NN 1910. december 25. XIII. évf. 300. sz. – Karácsony [melléklet]: 7. – Írta: Ady Endre – (*Betűk ünnepe* címmel s a vers végén hibás 1903-as dátummal). – Kötetben: Me (1903) 21–23. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 518–19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. Szövege kiérleltebb, mint a Sz, a SzÚ vagy az Évk publikációja. A SzV, a MiskN és a Fmo közlése voltaképpen a Me nyomán történt, de nemcsak sok szedési hibával, hanem a kötet rossz, figyelmetlen lapozása következtében a szöveget teljesen összezavaró másolási tévedéssel is: az *Óda a betűkről* szövegét csak a 36. sorig közlik, majd a publikációt a Me-ben e vers után következő *Vizjő a lápon* c. költemény 34–52-ig terjedő sorainak mechanikus hozzáforsztásával fejezik be. A hibát valószínűen a SzV szerkesztői követték el, s a másik két lap onnan „ollóztott”. A NN kisebb-nagyobb nyomdai eltérésekkel a korai nagyváradi közléseket követi.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Betűk ünnepe</i>	Sz	SzÚ	Évk	NN
1. emlékei		SzÚ		Évk NN
tűnnek.		SzÚ		
tűnnek,			SzV	Fmo
2. uccákon	Sz			
lengedez,		SzÚ		Évk NN
3. Tudjátok-e	Sz			
hogy piros <i>napos</i> ünnep:			MiskN	Fmo
piros betűs [kiemelve]	Sz			
pirosbetűs		SzÚ SzV		
4. Fekete betűk [kiemelve]	Sz			
betűk			Fmo	
7. gyűjtjük				Évk
8. meleget,	Sz SzÚ			
10. nekünk	Sz SzÚ			
szabad	Sz SzÚ			
szabad;				Évk NN
12. megváltó gondolat [kiemelve]	Sz			
13. [új strófát kezd]			MiskN	Fmo
A			MiskN	Fmo
bálványok <i>vajha</i> miből	SzÚ			
14. honfi haragot,				Évk NN
15. Jelszavukat,	SzÚ			Évk NN
ha hogyha	SzÚ			Évk NN

16. Apró, kiformált, ólomdarabok ólomdarabok?	Sz	SzV		Évk	
17. bálvány		SzÚ			
18. bolondá lehet,		SzV	MiskN	Fmo	
19. ünnepeljük			MiskN		
20. ólombetűs ólombetűs	Sz	SzÚ		Fmo	Évk NN
21. ország, a hatalom, hatalom					NN
23. dalos	Sz	SzÚ			Évk NN
szív	Sz	SzÚ			Évk NN
29. [új strófát kezd] Légy termékeny <i>éllel</i> , [sh]					NN
31. szerte széjjel,	Sz			Fmo	
32. betűk				Fmo	
33. cseppenkint ki vérünk ki vérünk,		SzV	MiskN	Fmo	
34. fulad, agyunk	Sz	SzÚ			Évk NN
36. vagyunk!	Sz	SzV			
37. [Innen e vers további sorai helyett a <i>Vizid a lápon</i> 34–55-ig terjedő soraival folytatódik a szöveg.] Isten népe.					NN
38. ime büszkélkedünk,	Sz	SzÚ			Évk NN
41. rendelésünk rendelésünk. rendelésünk:	Sz	Sz			NN
42. megváltásért áldozat [kiemelve]		SzÚ			NN
43. szívvel	Sz	SzÚ			Évk NN
44. súlyos	Sz	SzÚ			Évk NN
45. fórumon	Sz				Évk NN
46. szíveinkben	Sz	SzÚ			Évk NN
47. kárhozásunk	Sz				

Keletkezéstörténet

A költeményt Ady a sajtószabadság ünnepe alkalmából írta, amelyről a nagyváradi hírlapírók és nyomdászok a márc. 15-i évfordulót követő első vasárnap, tehát márc. 17-én közös lakoma formájában emlékeztek meg. A váradi lapok általában hosszabb tudósításokban számoltak be az ünnepélyes eseményekről: a hétfői megjelenési szünnapot követő keddi, márc. 19-i számukban. A Sz hasábjain az ünnepség körülményeinek és menetének leírása után a tudósító így fejezi be a program ismertetését: „Bíró Lajos a jelenlevő hölgyekért emelt poharat. Aztán felolvasta Ady Endrének egy a szabad sajtó ünnepére írott versét. A tapssal fogadott verset tárcarovatunkban közöljük.” (A szabad sajtó ünnepe. Sz 1901. márc. 19. 4–5.) Részletes beszámolót közöl a Nv is, megállapítva, hogy „a Fekete Sas nagytermében fényes lakomára gyűltek egybe a sajtó munkásai”. A program

ismertetése során leírja, hogy „végezetül Biró Lajos olvasta fel nagy hatással Ady Endrének, a kiváló talentumú ifjú költőnek megkapó, gyönyörű versét a betűkről. A társaság lelkes hangulatban késő éji órákig maradt az asztalnál, aztán pedig táncra kelt.” (Nv 1901. márc. 19. 5.) Ady verséről a Tiszántúl 1901. márc. 19-i száma is elismerően írt: „Biró Lajos Ady Endrének egy igazán szép versét olvasta fel a betű hatalmáról, az újságíróknak iránta való állandó szerelméről. A szerzőt lelkesen megtapsolták.” (A Tiszántúl elismerő sorait ismertető kommentárokkal kísérve Hegedűs Nándor is idézi: Hegedűs: AEnn 129.)

Miként több 1900-as és 1901-es versében, Ady az *Óda a betűkről* soraiban is egyéni értelemben eleveníti fel a biblikus fordulatokat és motívumokat. Így a vers 21. sora konkrétan visszautal Jézus szövegére, a Miatyánk alábbi mondatára: „Mert tied az ország és a hatalom és a dicsőség mind örökké.” (Máté 6: 13.) De ugyancsak biblikus értelmű a 37. sor kijelentése: alapja az az ismeretes – először és elsősorban Mózes könyveiben kifejtett – bibliai kinyilatkoztatás, mely szerint isten Izráel (Jákob) leszármazottait tekintti a maga választott népének. S hasonlóképpen adaptálja Ady az újságíró-sorsra a bibliai Messiás-legenda különböző motívumait (*megváltó gondolat; megváltást csinálnak; továbbá a 40. és a 42–44. sorok*).

Irodalom

Benedek II. 11.; Bóka: AEpk 204–05.

236. Tavasz [A nagykabát...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. március 31. XXVIII. évf. 76. sz. 7. – Dyb – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – További megjelenések: Fmo 1901. április 3. XV. évf. 77. sz. 6. – Színház és művészet – Dyb; GyH 1901. április 5. 45. évf. 79. sz. 2. – Napi hírek – Dib – (*Április* címmel); HM 1901. április 7. 4. – Dib – (*Április* címmel). – Kötetben: Rd (1923) 99. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21. [MKI] (1962) II. 493–94.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A Fmo szövege szinte változatlan utánközlés, a GyH publikációja pedig – ezt vette át a HM – feltehetően önkényes szerkesztőségi gondatlanságokkal „tarkított” szöveg. A vers kiadástörténeti sorsának furcsasága, hogy a 11–12. sora most a kritikai kiadásban jelenik meg kötetben először; nemcsak a Rd-ból maradt ki, hanem az összes bővített gyűjteményes kötetből is: az AEöv-21-től az AEöv-32-ig.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Április</i>	GyH	HM
8. egy időben	GyH	
10. is	GyH	HM
11–12. [hiányzik]	GyH	HM
11. remény		
13. verklis	Fmo	HM
16. lány [nincs kiemelve]	GyH	HM
téma:	GyH	HM
felöltő, – [nincs kiemelve]	GyH	HM
17. költő: [sh]	GyH	HM

Keletkezéstörténet

Adynál gyakori, az időjárásváltozást megéneklő játékos alkalmi dal. Az egyik váradi lap kishíre hasonlóan regisztrálja a beköszöntött tavaszias légkört: „Kisütött a nap újra. A téli hideg után napsugaras verőfényben ragyognak az utcák. És az ibolya virít, és a rügyek hasadoznak...” stb. (Nv 1901. márc. 31. 6.)

237. Színház [Oly ifju...]

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. március 31. XXVIII. évf. 76. sz. 7. – Dyb. – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 99. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 494.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

4. A *hetet* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
5. A *sokáig* után kitettük a hiányzó vesszőt.
6. A *leszidják* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A vers publikálását megelőző napon a váradi lapokban nagyjából azonos szövegű színházi kommuniké jelent meg, mely szerint a vasárnap, márc. 31-i esti előadás után egy hétre bezárulnak a színház kapui. „A nagyhéten nem lesz előadás, s csak húsvét vasárnapján nyílik meg újra az előadások sora.” Az egyhétnyi szünet idején „több újdonságra készül elő a drámai és az operett személyzet”. (Sz 1901. márc. 30. 5–6., ill. Nv 1901. márc. 30. 5.) A kommuniké a Sz méltatlankodó széljegyzetek kíséretében közli: megállapítva, hogy a szünet okára nem tud felvilágosítást, illetve magyarázatot adni. Hiszen azzal Somogyi direktor „elsősorban magának árt”, „mert elesik az ünnepi bevételektől, amelyek kétségtelenül nagyobbak volnának a rendesnél”. (L. Sz uo.) Ady rövid dala hasonló hangnemből figurálja ki a színház nagyheti szünetét. Az azonos napi tárcájában szintén foglalkozik az eseménnyel: elsősorban a társulatban bekövetkező személyi változások problémáját érintve. (*Hétről hétre*. Sz 1901. márc. 31.; AEÖPM I. 476.)

238. A kocsi

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. március 31. XXVIII. évf. 76. sz. 7. – Dyb. – („Rövid dalok. Egyről és másról” főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 100. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 494.

Szövegkritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Keletkezéstörténet

Fedák Sári 1901 márciusának utolsó napjaiban a debreceni színházban vendégszerepelt óriási sikerrel. A márc. 24-ével kezdődő és a hónap végéig tartó vendégtájké folyamán Fedák a kor ismert operettjeiben és zenés színműveiben (A baba, A gésák, Három

pár cipő, A bibliás asszony; némelyikben ismételten is) lépett fel: játékaról és a közönség nagy ovációiról a debreceni lapok általában lelkes hangú beszámolókat közöltek. A D a művészno diákság húzta „kocsi”-járól tudósít: „A diákság a közönség távozása után kifogta a művészno kocsiából a lovakat, s óriási éljenzés között húzta haza a piacon keresztül lakásáig.” (D 1901. márc. 26. 3.) A jelenet a következő nap újra megismétlődött: „A kocsiából a tanuló ifjúság fogta ki a lovakat, és helyettesítette egész a művészno Péterfia utcai lakásáig.” (D 1901. márc. 27. 6.).

Egyébként Fedák vendéjjátékaról a Sz is közöl részben debreceni lapokból – jórészt az Új Debreczeni Friss Újság különböző számaiból – összeállított beszámolót. Bevezetőjében utal a váradiak személyes „érdekeltségére” is és Küry Klára előző évi hideg debreceni fogadtatására (l. 99. *Ó itt van!* az AEÖV I.-ben; továbbá e kötetben: *Miss Mary és Miss Klára*). E témakörben való exponáltsága miatt is feltételezhető, hogy ezt az összeállítást éppen Ady végezte és vezette be. A debreceni lapokból közölt szemelvényekben említésre kerül – többek között – az ifjúság húzta kocsi is. Végül az összeállítás végén a szerző abbeli reményét hangoztatja, hogy ha Fedák a közeljövőben nem is, „de még e szezonban okvetlenül vendégszerepel Nagyváradon”. (Sz 1901. márc. 28. 6.) Erre azonban csak 1902 májusában került először sor: l. e kötetben a *Fedák Sári* c. verset.

239. Szezon versek [Az április...]

Megjelenés

Először megjelenés: Sz 1901. április 20. XXVIII. évf. 92. sz. 3. – Hírek – Dyb. – További megjelenés: Fmo 1901. április 27. XVII. évf. 97. sz. 3. – Kassai élet – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 100–02. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 495–96.

Szövegvizsgálatok, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Sz-ból. A Fmo szövege csak részleges – a II. rész nélküli – utánközlés.

Javításaink:

12. Az *ember* után töröltük a vesszőt.
15. Az alapszöveg e sorában – *Aki a sötétben sompolyog* – valószínűen szedési hibából eredő egy szótagnyi többlet van, mert e strófában a kilencszótagos rímtelen és a nyolc szótagos rímes sorok váltják egymást. E sornak helyzete szerint nyolc szótagosnak kell lennie: ennek megfelelően a rimikailag zavaró s a grammatika szerint sem szükséges a névelőt a főszövegből töröltük.
16. Az *álma* után a felesleges vesszőt elhagytuk.
34. A *disze* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.
38. A *bolondját* után töröltük a felesleges vesszőt.

Szövegtérkések:

4. sör	Fmo
8–15. [hiányzik]	Fmo
16. előtt: II.	Fmo
17. más.	Fmo
27. baj	Fmo
52. előtt: III.	Fmo
52. szépen	Fmo
54. disze	Fmo
57. S az az	Fmo
58. bolondját,	Fmo

Keletkezéstörténet

Az alkalmi vers létrejöttének közvetlen indítéka a nagyon is jellemzően „bolondos” áprilisi időjárás. Miként a NN-nak a vers publikálását megelőző napi száma írta: „úgyzólván minden órában változik mostanában az idő”. Meg is állapítja a lap, hogy „az időjárás naponként” keresztülmegy „az ős és tavasz minden fázisán, sőt néha a télből is kapunk egy kis mutatót”. (NN 1901. ápr. 19. 4.) A Nv következő száma pedig „áprilisi hópolyhekről” ad hírt: „Egyik pillanatban verőfényes égből mosolyognak le a napsugarak, azután zord esővel elegy hó esik az aszfaltra, a szél meg süvit nappal-éjszaka.” (Nv 1901. ápr. 20. 4.)

A versben az áprilisi időjárás-mozzanaton túl előforduló utalások közül az 5-7. sorig terjedő rész *ifjú óriások*-ra vonatkozó célzása mögött van konkrét és kideríthető esemény. Egy ún. plágium-ügyre céloz Ady, amelyben Kiss József vádolt meg egy Juhász Sándor nevű teológust, aki viszont bebizonyította, hogy nem plagizált. Az esetről írott s az alkalmi vers előtt néhány nappal publikált cikkében emlegeti Ady a tekintélyeket romboló „ifjú óriásokat”. (L. az *Elfelejtett affér* c. cikket: Sz 1901. ápr. 17.; AEÖPM I. 484-85.) A vers III. részében (16-31. sorig) emlegetett Irénke nyilván csak képzelt alak: a tréfás játékhöz szükséges néven nevezés. Ebből az időből legalábbis nincs adatunk Adynak Irén nevű hölgyhöz fűződő vonzalmáról (szerelme Bilkey Irén iránt csak a következő év tavaszától datálható, mert a színésznő 1902 áprilisában került a nagyváradi társulathoz).

240. Huszárosan

Megjelenés

Első megjelenés: Sz 1901. április 26. XXVIII. évf. 97. sz. 4. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 102-03. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 496-97.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Sz-ból.

Javításaink:

2. A sorvégi *állítás* – után vesszőt tettünk.
22. Az *olyan* – után kiraktuk a vesszőt.
34. Az *állítás* – után pótoltuk a vesszőt.

Keletkezéstörténet

Az alkalmi verset Ady a Huszárosan c. darab – két másik egyfelvonásos színművel összekapcsolt – bemutatója nyomán írta. A darab szerzője Szohner Antal honvédelmi minisztériumi osztálytanácsos (ezért emlegeti Ady is a „méltóságos urat”), akinek leánya, Szohner Olga a nagyváradi színtársulat tagja volt, és apja darabjának ápr. 24-i első és egyetlen bemutatóján is szerepelt. Szohner Antal színművét igen tartózkodóan, sőt elítélően fogadta a nagyváradi sajtó. A Nv M.-jelű kritikusa egyenesen megállapítja, hogy a darabot „kár volt Váradon színrehozni”. (Nv 1901. ápr. 25.) Szignálatlan kritikájában Ady is gúnyosan és fölényesen ír a bemutatóról: „Huszárosan az egyfelvonásos s vigjátéknak keresztelt miniszteri tanácsosi darab. Mit is írjunk róla? Jól játszották meg a színészek. A szerző leánya játszotta a darab női szerepét. Mulatott a közönség, s kedves udvariassággal hívta egy párszor függöny elé méltóságos s az irodalommal passzióból fraternizáló szerzőjét.” Magáról a darabról még több ironiával szól: „Sczenirozott tárcalevél, mely valamelyik bácskai lap rovatában esetleg furorért keltett volna.” S a summás

(tételet még konkrét értékeléssel is megtoldja: „A kis, logikátlan história voltaképpen megelégedett volna egy szellemes monológ keretével is... Van egy pár ügyes ötlete, a dilettáns munkának beválik.” (*Tarka este*, Sz 1901. ápr. 25.; AEÖPM I. 493–94.)

A *Huszárosan* c. rövid dalban az említett darab kezdetlegességeit és fogyatékoságait hozza összefüggésbe a városiassá alakuló Várad 1900-ban és 1901-ben többször megírt és megénekelte, ugyancsak kezdeti, átmeneti – utcakövezés, színházépítés stb. – viszonyaival.

241. A kis táncosnő

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. április 28. I. évf. 189. sz. 3. – Esti líra – Dyb. – (A vers adatait és szövegét – minthogy a korábbi Ady-filológia nem tartotta számon – Hegedűs Nándor közölte: ItK 1957. 128.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 498.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

8. A *Vibaros* után a hiányzó vesszőt kitettük.
12. Az *egyre* után kitettük az elmaradt vesszőt.
14. A *leszen* után pótoltuk a vesszőt.
18. Az *olvadoz* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
22. A *mond* után a hiányzó vesszőt kitettük; a *furát* után a pontot a szöveg értelmének megfelelőbben kettőspontra cseréltük.
23. Az *ég* után a felesleges vesszőt töröltük.

Keletkezéstörténet

A nagyváradai SzÚ-ban 1901 folyamán az áprilisban megjelentetett *A kis táncosnő*vel kezdve Ady hét alkalmi verset publikált. Gyakoribb szereplése a SzÚ hasábjain összefüggött a lap szerkesztésében április végén bekövetkezett változással és az ennek nyomán meghonosított új – Esti líra c. – rovattal. A lapban Az olvasókhöz címmel kis közlemény található, mely szerint a SzÚ vezetését „a mai nappal Kaczér Vilmos vette át Szűts Dezsőtől, aki azonban főszerkesztőként továbbra is a lap kötelékében maradt”. Kaczér Vilmos a lap felelős szerkesztőjeként szerepel. (SzÚ 1901. ápr. 26. 3.) Kaczér Vilmos (1878–1953) később A Toll c. irodalmi és kritikai hetilap szerkesztője volt.

Hegedűs Nándor szerint az alkalmi dalban megénekelte „kis táncosnő” Bércziné Horvát Irma, a nagyváradai színtársulat tánckarának tagja volt. (Hegedűs: ItK 1957. 128.; Hegedűs: AEnn 134., 137.) Férje, Bérczi Gyula a nagyváradai színtársulat – általában sikeres – komikus színésze volt. Hegedűs feltételezését nemcsak a táncosnő alakjára tett utalás – molett – támasztja alá, hanem a pajzán tréfálkozás is hoppon maradt hódolóírói és „sikeres” férjéről. A SzÚ korábbi számaiban több hasonló jellegű tarkaság jelent meg, amelyek szintén a színész-házaspár „rovására” tréfálkoztak. Így többek között arról, hogy Bérczi nappal katonáskodik, este a színházban játszik, az éjszakát pedig otthon a feleségével tölti. (L. a Levél az öltözőből, ill. a Párbeszéd c. apróságokat: SzÚ 1901. ápr. 24. 5.; és a Válaszok c. közleményt: SzÚ 1901. ápr. 25. 2.) Ady verses tréfálkozása tehát már egy kialakult élcélődéssorozat folytatása, újabb változata. Egyik heti tárcájában azonban Bérczinét komolyabban és érdemlegesen is emlegeti: megjegyezve, hogy Nagyváradon az asszonyi tánc kultusza „mégis csak erős”, ha egyelőre „a fess Bérczinén s a japán arccokajú Désinén kívül nem is művelik”. (*Hétről bétre*. Sz 1901. márc. 3.; AEÖPM I. 456.)

242. Halton Nagyváradon

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. május 1. I. évf. 192. sz. 3. – Esti líra – Dyb. – (A vers adatait és szövegét mint a korábbi Ady-filológiában ismeretleneket Hegedűs Nándor közli: ItK 1957. 129–30.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 499–500.

Szövegekritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

4. A *csóknak* után a szöveg értelmének megfelelően a kérdőjelet vesszőre cseréltük.
6. A *rőzsa* után viszont az előbbi javítással összefüggésben a vesszőt változtattuk kérdőjelre.
12. A *beszélve* után vesszőt tettünk.
21. Az alapszöveg e sorában feltehetően szedési hibából származó egy szótagnyi többlet van, mert e strofa első felében kilenc szótagos rímtelen és nyolc szótagos rímes sorok váltják egymást. E tíz szótagos sorban egy szótag felesleges, ezért az *igazi i*-jét mint ritmikailag zavarót és értelmileg sem szükségest elhagytuk.
32. A *betéved* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.
34. A *rőzsa* után kitettük az elmaradt vesszőt.

Keletkezési történet

Mary Halton 1901 májusának első napjaiban vendégszerepelt a nagyváradai Szigligeti Színházban (Mary Haltonról l. még Ady versét 1900 elejéről e kötetben: *Miss Mary és Miss Klára*). A SzÚ tudósításai szerint máj. 1-jén, 2-án és 3-án lépett fel (megpedig az első két napon A kis szökevény címszerepében, a harmadik nap A gésákban játszott: Mimóza, a teaházi énekesnő szerepét alakítva). Ady verse tehát előzetes hírverésként jelent meg, nem pedig a vendégszereplés benyomásainak összegezéséeként. Hegedűs felhívja a figyelmet arra, hogy Halton a májusi vendégszereplést megelőzően már 1901. márc. utolsó napjaiban is játszott két estét Nagyváradon, s az egyik fellépéséről a Sz-ban megjelent szignálatlan kritikát talán Ady írta (e jelzetlen kritika az AEÖPM I. kötetéből hiányzik). Sőt a SzÚ 1901. márc. 25-i számában egy kis tarkaság – amelynek szövegét Hegedűs újraközölte – arról számolt be, hogy Halton a Royal kávéházban Adynak „megköszönte szép és meleg rajongó kritikáját”. Hegedűs csak abban téved, hogy szerinte Halton „már 1900-ban is fellépett Nagyváradon, és Ady ekkor is megénekelte”. Nyilvánvalóan a *Miss Mary és Miss Klára* c. verse előző, de annak forrását, keletkezéstörténetét nem ismerve minősítette az 1900 elején készült verset váradai ihletésűnek. (Hegedűs: ItK 1957. 128–29.) A *Halton Nagyváradon* megírása előtt tehát Ady már látta játszani az angol énekesnőt, sőt személyesen is megismerkedett vele. A többrészes alkalmi dal közvetlenebb hangvétele ilyen előzményekkel magyarázható. A vers utalásai pedig Halton sorra kerülő szerepléseivel függnek össze. A gésákban ő alakította Mimóza gésa szerepét, akinek a darabban egy hajóskapitány magyarázza el, hogy mi a csók. Ugyancsak A gésákkal kapcsolatos az „aranyhalacska”-utalás: ebben az operettben énekelnek róla. A kis szökevény c. operettben a „szökevény” Winnifredet játszotta, aki bohém ripacsok közé jut. A nagyváradai lapok általában Halton Mimóza-alakítását minősítették „becesebb”-nek, de egész vendégszereplésének igen elismerő volt a kritikája. (Sz 1901. máj. 3. 5.; NN 1901. máj. 3. 6.; Sz 1901. máj. 4. 5.) A rajongó fogadtatásért és ünneplésért távozásakor Halton a nagyváradai közönséghez intézett nyílt levélben mondott külön köszönetet. (NN 1901. máj. 4. 5.) A vendégszereplést követő heti tárcájában Ady még egyszer visszatér Halton alakításainak kiemelkedő élményére. (*Hétről hétre*. AEÖPM I. 501.)

243. [Színházi poézis]

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. május 26. IV. évf. 121. sz. 4. – Nagyváradai Krónika – Dyb – (*Színházi poézis* c. és Titkos költők alcímű humoros cikkében szereplő versbetétek – a teljes cikk versbetétekkel együtt megjelent: AEÖPM II. 24–27.) – Kötetben: Rd (1923) 104–06. (A versbetéteket rövid – más tipográfiájú – sajtó alá rendezői utalásokkal és számozott sorrendben közli.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 500–02.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A verseket közös – a humoros cikk címét átvevő s ezért szögletes zárójelbe tett – cím alatt közöljük: *Színházi poézis*. Az egyes kis rigmusokat a cikkbéli előfordulások sorrendjében adjuk közre: szögletes zárójelbe tett római számokkal jelezve a különálló részegységeket. Néhány rigmusnak Ady által adott eredeti címe van: ezeket a sorszámok után mindenütt feltüntettük. A cikk prózai szövegét természetesen nem közöljük, csupán a versikék keletkezésének magyarázatánál hasznosítjuk néhány mozzanatát.

Javításaink:

5. A *lelked* után a felesleges vesszőt elhagytuk.
26. A *sivár* után az elmaradt vesszőt kitéttük.
27. A *téged* után a hiányzó írásjelet vesszővel pótoltuk.
48. A *nézel* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

Az egész cikk és a benne található versbetétek játékos fikció szülőttei. A feltételezés szerint a lap egyik munkatársa „a nagyváradai színház tagjait” akarta meginterjúvolni, az általa készített nyilatkozatok viszont nem közölhetők. Színházi látogatásának azonban mégis volt „némi eredménye”, mert látogatása során „diszkrét írások ragadtak a kezéhez”: a társulat különböző tagjaihoz írott versikék. Sorra közli megfelelő tréfás, prózai kommentárokkal a verses rigmusokat. A cikk végén „gyengébbek kedvéért” még elárulja, „hogy ezek a versek éppen úgy készültek, mint a színházi interjúk szoktak. Egytől-egyig falzum.” S éppen ezért „Dyb” szignójával „inkább felelősséget vállal értük”. (*Színházi poézis*. NN 1901. máj. 26.; AEÖPM II. 24–27.)

Az egyes versikék képzelt összefüggéseit és hátterét részben Ady prózai kommentárjai világítják meg. Az első, *Level* c. versikét bemutatva Ady megjegyzi, hogy arról „mindenki sejti, hogy Székely Irén kapta”. S paródiája jellegét is közelebbről körülírja azzal, hogy feltételezhető szerzőként a Szigligeti Társaság valamelyik „tisztess polgári állású” tagjára célozgat. A versikében Blaháné emlegetése mellett két kevésbé ismert utalás is található: az egyik Barbi Alice énekesnőre vonatkozik, aki éppen 1901 tavaszán adott hangversenyt Nagyváradon, amelyről Ady is írt tudósítást. (*Barbi Alice hangversenye*. Sz 1901. márc. 17.; AEÖPM I. 469–70.) A másik utalás (*Igaz vajjon, hogy fáj a lelked | A táj után, mit elhagytott?*...) Székely Irénnel kapcsolatos, aki nem sokkal előbb szerződött át Kolozsvárról a nagyváradai színtársulathoz (Székely Irén szerződötetésének indítékairól és előzetes tervéről l. e kötetben a *Primadonna* c. rövid dal jegyzetét). Székely Irén nagyváradai megtelepedéséről egyik heti tárcájában Ady külön is szólt: „Lakást talált már Székely Irén is. Nemsokára a miénk lesz s a kolozsváriak számára vendég.” (*Hétről bétre*. Sz 1901. márc. 24.; AEÖPM I. 472.)

A [II.] rigmusban a színésznök körül legyeskedő katonatiszti és civil gavallérok ellentétének a századforduló idején eléggé banális témáját eleveníti fel. Kommentárjában szín-

tén erre utal: „A katonaság és a polgárság közötti jó viszonyra tekintettel nem mondjuk meg, ki kapta ezt a kis hadügyi verset.” (AEÖPM II. 25.)

A [III.] rigmus *Szobmerkének* megszólító címe Szohner Olgának, a nagyváradi színtársulat tagjának szól. (L. még róla e kötetben *Az év komédiája* c. vers jegyzetét: Szohner Olga a színész-szépségverseny listavezetőinek egyike volt; továbbá a *Huszárossan* c. vers jegyzetét.) *Heine ur* emlegetése Heine Mint a virág, olyan vagy... (Du bist wie eine Blume...) c. versének alábbi – Elek István fordította – részletével kapcsolatos:

Kezem fejedre téve
Kérném az ég kegyét:
maradnál mindörökké
ily tiszta, szende, szép.

Ady tréfás kísérő megjegyzése szerint: „A vers – mint értesültünk – a gimnázium önképzőkörén jutalomért is pályázott.” (AEÖPM II. 26.) Ady és Szohner Olga kapcsolatáról l. EmlÁE II. 524–28.

A [IV.] rigmus esetében tartózkodik a közelebbi „leleplezéstől”: sem a múzsa, sem a szerző személyét nem nevezi meg, illetve nem írja körül. Viszont megjegyzi a versikéről, hogy az „bátran nevezhető a közeleti szerelmi líra szerencsés kísérletének”. (AEÖPM II. 26.)

Az [V.] játékos verset a kísérő prózai szöveg beállítására szerint Kulinyi Mariska kapta: szintén a nagyváradi színtársulat tagja; írója pedig „bizonyosan életerős férfiú”. (AEÖPM II. 26.) A versben eredeti és kifordított, élcelődő értelmében felhasznált azra-motívum Heine *Az azra* c. verséből való. E vers utolsó strófájában feleli a szultánkisasszonynak a szerelemről epedő ifjú rabszolgá – Vidor Miklós fordítása szerint – az alábbiakat:

S szólt az ifju: „Mohamednek
hívnak, Jemenben születtem
az aszráknak törzséből, kik
belchalnak, ha szeretnek”.

Az utolsó, a *Hozzá* c. verses levelet Ady élcelődő megjegyzése szerint „Nyáray Antal kapta”. Szerzőjét csak homályosan jelzi: „Női akrobata, vagy ki más írhatja, nem sejtjük. Mi nem csodálkozunk rajta, Nyáray is *primadonna*.” (AEÖPM II. 27.) A bohém és kiemelkedő tehetségű Nyárayról: l. e kötetben a *Gringoire* jegyzetét.

Irodalom

Bóka: AEpk 214–16.

244. Nincs ballada

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. június 25. IV. évf. 144. sz. 3. – (Dyb.) – További megjelenések: Szil 1901. augusztus 18. XIX. évf. 33. sz. 3. – Különfélék – Adieu Bandi; HM 1901. augusztus 25. 3. – (Dyb.) – Kötetben: Rd (1923) 107. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 503–04.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. A NN-beli első közlés szövegét a Szil-ba való leadás előtt Ady vagy az utóbbi lap szerkesztői központosítás és tipográfia tekintetében több helyen – a publikáció előnyére – módosították. A főszöveg kialakításához ezért vettük a Szil publikációját alapul, de a mottó utólagos s ekként nem hiteles aláírását mellőztük. A HM szövege a NN nyomán készült utánközlés néhány új hibával.

javításunk:

1. *Mottó* alól az alapszövegben szereplő – *Több fővárosi napilap* – aláírást, illetve forrás-
megjelölést – mint utólagos és ezért megtévesztő, a NN-beli első közlésből még
hiányzó információt – elhagytuk.

17. A *Becsület* után a NN és a HM közlésével egyezően vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

1. Benne		HM
2. hírnek	NN	HM
3. Istenem rég'	NN	HM
6. diadal	NN	HM
7. „Tragédia, de dalban elbeszélve, [nincs kiemelve]	NN	HM
8. Vagy röviden drámai dal”. [nincs kiemelve]	NN	HM
9. írtunk	NN	HM
11. „Északi népeknek románcát” [nincs kiemelve]	NN	
„Éjszakai népeknek románcát” [nincs kiemelve]		HM
Igy hívtuk	NN	HM
balladákat.	NN	HM
14. hézag [nincs kiemelve]	NN	HM
homály [nincs kiemelve]	NN	HM
15. írnak	NN	HM
17. arculatja	NN	HM
21. már	NN	HM
23. „Az északi népek románcát” [nincs kiemelve]	NN	HM
24. híjja	NN	HM
28. újra	NN	HM
31. „Tragédia, de dalban elbeszélve [nincs kiemelve]	NN	HM
32. Vagy röviden drámai dal”. [nincs kiemelve]	NN	HM

Következtető

A rigmus ötletét a balladapályázat sikertelenségéről Ady minden bizonnyal az Erdélyi Múzeum c. folyóirat aktuális számából vette. A pályázatról l. bővebben: Jelentés a Kovács Sámuel-féle ballada-pályázat eredményéről c. közleményt, amelyet „Kolozsvárott, 1901. június 5-én” írtak alá „a bírálóbizottság tagjai”: Széchy Károly, Csengeri János, Erdélyi Pál. (Erdélyi Múzeum 1901. XVIII. köt. 6. füzet, 368–71.)

A versben szereplő idézetek forrása Ady ötödik gimnáziumi irodalmi tankönyve: Magyar balladák (Magyarázták Greguss Ágost és Beöthy Zsolt). 2. kiadás, Bp. 1887. (A tankönyvről l. még AEÖV I. 223–24.)

Irodalom

Bóka: AEPk 216–17.

245. Modern líra

Megjelentés

Először megjelenés: NN 1901. július 10. IV. évf. 155. sz. 3–4. – Hírek – Dyb. – További megjelenés: Fmo 1901. július 17. XVII. évf. 161. sz. 3–4. – Kassai élet – Dyb. – Kötetben: Hl (1923) 108–10. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-21 [MKI] (1962) II. 504–06.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ből. A Fmo publikációja kisebb szövegromlásokkal tarkított, „ollózott” utánközlés.

Javításaink:

25. Az *iszom* után a hiányzó vesszőt pótoltuk.
28. A *lelép* után az elmaradt vesszőt kitettük.
30. A hibásan szedett *csengjük* szót a szöveg értelmének s a Fmo helyes korrekciójának megfelelően *esengjük*-re javítottuk.

Szövegeltérések:

10. más	Fmo
11. <i>dí</i> , [sh]	Fmo
13. Kisasszonyom	Fmo
15. bánja	Fmo
25. iszom	Fmo
28. lelép	Fmo
29. vagyunk	Fmo
37. poéta sors	Fmo
41–42. [nem kezd új strófát]	Fmo
44. lant tőkepénzzel	Fmo

Keletkezéstörténet

Játékos fikció alapján készült vers ez is, mint a – nem sokkal korábbi – *Szűnbázi poézis* címen összefoglalt alkalmi rigmusok. Éppen ezért hiábavaló és eredménytelen konkrét megfelelések után kutatni, illetve ilyen jellegű hipotézissel előállni, miként erre a versek 1962-es kiadásának jegyzete kísérletet tesz: „Első versszaka Zsókéra célozhat, illetve képzeletben neki vall az új szerelméről, valószínűleg Bilkey Irénről.” (AEöV-21 [MKI] II. 718.) Persze, minthogy Ady fennmaradt első szerelmes verseinek műzsája valóban Zsóka volt, kézenfekvő és természetes a vele kapcsolatos gondolattársítás, bár a vers szövege és értelme szempontjából mindennek semmi funkciója sincs. A lényeg az, hogy a költő a fiktív helyzetben a „kisasszonyom”-nak nevezett első szerelmének vallja meg szerelmi életének mind számszerűségben, mind minőségben bekövetkezett rohamos „modernizálódását”. Az már viszont teljesen téves feltételezés, hogy ebben az alkalmi versben „új szerelméről” vall, s hogy ez a szerelme „valószínűleg Bilkey Irén”. E feltételezés nyilvánvalóan Ady Lajos téves életrajzi adatán alapul, aki szerint bátyja 1901 júliusában utazott a Dunántúlra a váradi színtársulat nyári állomáshelyére, hogy ott Bilkeyvel találkozassék. (AL 88.) Mindezt már az AEÖPM III. kötetének egyik jegyzetében (347–48.) helyreigazítottuk: az eset 1902 júniusának végén és júliusának elején történt, hiszen Bilkey Irén különben is csak 1902 áprilisában került a nagyváradi Szigligeti Színházhoz. (L. erről Ady *Az új Sam-Toy* c. cikkét Bilkey Irén bemutatkozása alcímmel: NN 1902. ápr. 18.; AEÖPM III. 52–53.)

Egyébként magából a versből is kiderül, hogy e fiktív tréfából elképzelt *negyvenötödik ideál* nem színész, hanem *bressli-tündér*, azaz: orfeum-énekesnő. S valóban: Ady verse elsősorban az ekkor Nagyváradon szereplő orfeum-társulatok fellépésére célozgat. A lapok ez időbeli tudósításai szerint egymást követően két ilyen társulat is működött a városban: június végén a Csarnok kávéházban az ún. Somossy-csoport (Sz 1901. jún. 22., ill. 25.), majd július elején a Fekete Sas kerthelyiségében egy nagyobb orfeum-társaság (Sz 1901. júl. 3., ill. 6.; ez utóbbi hírcikkben a társulat névsorát – közöttük a hölgy-szereplőket – is részletezve). Az orfeumok nyári szerepléseiről Ady több esetben cikkében is ír: kifogást emelve a Váradon szereplő társulatok gyenge, szellemtelen színvonala

ellen. (L. *A bétről*. NN 1901. jún. 23.; AEÖPM II. 72–73.; *Orfeumok*. NN 1901. jún. 25.; AEÖPM II. 75.; *A bétről*. NN 1901. júl. 7.; AEÖPM II. 96–97.)

Az orfeumok megítélésében Hegedűs Nándor szerint Ady véleménye az egymást követő években lényegesen változott. Míg 1899-ben Debrecenben viszonylag elismerően, „barátságosan” írt róluk, addig 1900-ban elmarasztaló élességgel. (L. erről e kötetben az 1900. májusi *Axelrádek* c. rövid dalt és jegyzetét.) A *Modern líra* és az 1901. augusztusi *Nyárvégi strófiák* c. bókversek Hegedűs interpretálása értelmében „azt mutatják, hogy Ady a rákövetkező évben már nem volt a brettlinék és az orfeumnak ellensége”. (Hegedűs: AEÖPM II. 54.) Ez a beállítottság néhány felületi mozzanatról és a vonatkozó tények nem teljes számbavételéből származó túlexponálás, és így végül is téves. 1900-ban Ady elsősorban az orfeumok nem magyar nyelvű és szellemű műsorai ellen lépett fel, 1901-ben pedig prózai cikkeiben a most már magyar jellegű és cégérvű társulatok színvonalatlansága ellen emelt szót. Egyik tárcájában így summázta felfogását: „No ha ilyenek a magyar orfeumok, hát adják, nemzeti brettlil! Ebből nem kérünk.” (*A bétről*. NN 1901. jún. 23.; AEÖPM II. 72.) Alkalmi verseiben viszont ettől függetlenül, illetve ezzel összefüggésben 1900-ban és 1901-ben is érvényesítette az orfeumokkal kapcsolatos ugrató-tréfálkozó hangnemet.

Magyarázat

S kereszt van – a kapuján: ez az utalás korántsem a két sorral korábbi *vallásos hölgy* „vallásos” viselkedésével van összefüggésben, hanem célzás egy helybéli ún. rendőri túlkapásra, amellyel egyik szignálatlan cikkében a vers megjelenése előtt Ady is foglalkozott. A következőket írja: „Sokaknak feltűnhetett, hogy némely utca néhány kapuján hatalmas, krétával rajzolt kereszt díszleleg. Az ember azt hinné, hogy vakációzó, pajkos diákok passziója ez. Pedig nem így van. A keresztet rajzolása hivatalos rendőrmunka. A posztokon álló rendőrök figyelmét hívja föl a megkeresztezett kapukra. Laknak pedig a keresztos házakban olyan nők, kik nem állanak hivatalos rendőri felügyelet alatt, de foglalkozásuk, életmódjuk azt a gyanút táplálja, hogy vidám bölcsességgel élnek vagy élhetnek világukat.” Az elmondottakhoz kommentárként még hozzáfűzi: „Mi értjük a főkapitány úr üdvös tendenciáját itt is, de nem sejtjük, micsoda megdöbbentő beavatkozás ez leggyenyibb dolgokba?” (*Keresztet a kapun*, NN 1901. júl. 4.; AEÖPM II. 91.) A témára még az alkalmi vers megjelenése előtti heti tárcacikkében is tréfás utalást tesz: „A nagyváradi kapuk egynémelyikén keresztstérség történt. Holmi kréta-keresztet letörültek.” (*A bétről*. NN 1901. júl. 7.; AEÖPM II. 97.)

246. Fürdőlevelek XIII.

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. július 19. IV. évf. 163. sz. 3. – Nagyváradi Krónika – Dyb. – További megjelenések: GyH 1901. július 21. 45. évf. 167. sz. 5. – Vasárnap – Dyb – (*Fürdőlevél* címen, alcím nélkül közli a verset.); Fmo 1901. július 21. XVII. évf. 165. sz. 4. – Kassai élet – Dyb – (*Fürdőlevél* címen, alcím nélkül közli a verset.); HM 1901. július 28. 3. – Dyb. – (*Fürdőlevél* címen, alcím nélkül közli.) – Kötetben: Rd (1923) 110–12. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-21 [MKI] (1962) II. 506–07.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A GyH, Fmo és a HM szövege kétségtelenül „ollózás”, feltehetően a helyi szerkesztők által eszközölt módosításokkal.

Javításaink:

4. Az alapszöveg különírt *fürdő levelet* szavait a cím (és az utánközlések) helyesírását követve egybeírtuk.

22. és 6. E két sorban a sorvégi írásjeleket értelemszerűen felcseréltük: az *uszodában* után kettőspontot, a *dal* után pontosvesszőt tettünk.
27. A *vallás* után az elmaradt kötőjelet – minthogy a „különbség” a vallásra is vonatkozik – kitettük.
33. Az *itt* után a hiányzó pontot pótoltuk.
45. A *már* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Fürdőlevél</i>	GyH	Fmo	HM
Alcím: [hiányzik]	GyH	Fmo	HM
Mottó: <i>Uszoda, 13-ik kabin.</i>		Fmo	
1. <i>Szerkesztő ur! már maga a cím</i>	GyH		HM
2. eleget			HM
3. Igen én		Fmo	
5. <i>uszodában: [sh]</i>			HM
6. dal:	GyH		HM
10. mag			HM
16. Nem! –	GyH		HM
17. <i>máskülömben</i>			HM
21. vallás	GyH		HM
22. osztályharc [nincs kiemelve]	GyH		HM
24. nő			HM
31. cápának, [nincs kiemelve]	GyH		HM
cápanak		Fmo	
38. oda!	GyH		HM
42. ingyen	GyH		HM
45. már	GyH		HM
46. rám			HM
48. Címem <i>tizenharmadik</i> kabin.		Fmo	
Címem [sh]			HM

Keletkezéstörténet

A Körös-beli fürdőzés és az ún. „fürdőlevelek” témáját Ady már 1900 nyarán is több alkalmi dalában megverselte: l. e kötetben a *Jumisi dalok* és az *Aktuális versek* [Az idő...] c. rigmusait (továbbá a fürdőlevelek divatját érinti már az 1899 nyarán írt alkalmi verseiben: l. 126. *Dal a szalmaözvegyekről* és 131. *Haza a fürdőből* az AEÖV I.-ben).

A *Fürdőlevelek* c. alkalmi dalban az előző évi *Jumisi dalok* egyik játékos fordulatát-ötletét („Kinek ilyenkor pénze nincs, / Az a Körös-vizben csücsül”) bontja ki részletesebben, frappansabban. Ennek a tréfás beállításnak része a furcsa alcím – XIII. – is, amellyel nemcsak azt akarja sugallni, hogy „sokadik”, hanem azt is, hogy „szerencsétlen” ember munkája ez a fürdőlevél. Olyan emberé, aki fürdőhelyre utazás helyett csak otthon, a város valamelyik uszodájában „nyaral”. (Ezt a 13-as számmal üzőtt kettős játékot az utánközlő lapok szerkesztői nem értették-méltányolták: a GyH-ban és a HM-ben ezért tüntették el – az első sor átírása árán is – teljesen, a Fmo-ban pedig egyszerűen „lefokozták” kabinszámmá. Ezt a „kettős” jelentést támasztja alá az is, hogy 1901 nyarán Ady kedvvel írogatott fiktív fürdőleveleket: így készítette a maga szignójával „ellenjegyzve” levelet Buljovszky polgármester s a színész Nyáray „nevében”). A Nagyváradai Krónika rovatban szerepeltetett fiktív sorozat – amelynek egyik darabja volt ez a vers – ötlete bizonyára magától Adytól származott. Ezért kultiválta személyesen is, s ezért „tervezgetett” még újabbakat is. A vers publikálása után közvetlenül így írt soros heti tárcájában: „nemsokára közölni fogjuk egy Nagyváradon szalmaözvegyeskedő férj »fürdőlevelét«. Abból világosan fogják látni a helyzetet s a nagyváradai éjszakai életet a fürdőn unatkozó szegény hitvestársak.” (*A hétről*, NN 1901. július 21.; AEÖP II. 120.)

1901-ben Nagyváradon két uszoda volt: az elegánsabb, ún. Feldmann-féle a Szent László téren és a városligetnél a Pankolits-féle uszoda. (L. a helyi lapok híreit megnyitásokról és működésükről: Sz 1901. jún. 14., 16., 25.; mindhárom számban 6.; Ny 1901. jún. 16. 6., jún. 23. 6., jún. 29. 8.) Megemlékezik a két Körös-uszodáról Hegedűs, Nándor is megállapítva – többek között –, hogy „mindkét uszodában egymástól jól elválasztott külön férfi és nő osztályt rendeztek be”. Már kevésbé tűnik megalapozottnak az a teljesenlegi és a már említett alkalmi dalokból elvont következtetése, mely szerint Ady „Nagyváradon nyáron szorgalmasan járt az uszodába”. Továbbá vitatható az az egyik sorból (*Ki egyszer eddig tényleg*) leszúrt feltételezése is, „hogy Ady nem a központban, hanem a Városliget közelében gerendákból és deszkákból épült uszodába járt”. (Hegedűs: AEnn 144.) Megítélésünk szerint a fentebbi következtetésnek és feltételezésnek a vers szövegében nincs közelebbi konkrét alapja.

Magyarázat

A pótának tojtestevére | Lévén az öreg sorsharag: Petőfi Az utolsó alamizsna c. korai, 1843-as verse első két sorának – „A költő és a sorsharag / Egy anyaméhből született” – tréfás-játékos, a „rövid dalos” Adyra jellemző parafrázisa. – *S ott nincs riport, csak léba hal, p. Apró falatja a cápának, | Melyről az ember néha hall* (l. e kötetben a „cápa” szót hasonló átvitt értelemben a nem sokkal későbbi *Nyárvégi strófák* c. versben: a századforduló lapjainak egyik „nyári szenzációja”, a holtidény egyik színes anyaga volt a híradás, tudósítás a Fiume és környékén nyaralók cápakalandjairól. E történetek jó része azonban fikció, kitalálás volt vagy legalábbis önkényes felnagyítás, kiszínezés. Ilyen értelemben célozgat Ady is a „fiumei cápa” már tréfás jelentést kapott témájára: „csak akik még Noéval gondolkodznak, hiszik el, hogy van holt szezon is, eseménytelen nyári szak, melyről újságíró nagyapáink sikerült vicceket gyártottak a fiumei cápa s társai cég alatt” stb. (*A bétről*. NN 1901. jún. 23.; AEÖPM II. 72.)

247. Makai halála

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. augusztus 8. IV. évf. 160. (szedési hibából eredő elszámolás; helyesen: [170]) sz. 3. – Hírek – Ady Endre. – Kötetben: Rd (1923) 112–13. Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 325.

Szövegekritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításunk:

13. Az élet után elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Makai Emil (1870–1901) a századforduló érdekes – ma már jórcsnt elfeledett – költő-egyénisége, aki az 1890-es évek második felében Heltai Jenő mellett az ún. zsurnalisztaverselés egyik meghonosítója és kialakítója volt, a városias és zsúr-témák szanconos hangvételű könnyed lírikusa. 1901. aug. 6-án igen fiatalon és többbhetes nehéz szenvedés után meghalt. A közönség jelentős körében igen népszerű lírikus súlyos betegsége, szívbaja, majd halála eléggé általános, szinte országos megrendülést keltett. Állapotáról, kríziseiről így nemcsak az országos, de a vidéki – tehát a nagyvárad – sajtó is többször hírt adott. (l. többek között a Sz 1901. júl. 26-i, aug. 4-i, a Ny 1901. aug. 1-jei számaiban.) Aug.

6-án este bekövetkezett haláláról szintén részletesebb tudósítást adtak a lapok (BN 1901. aug. 7., Nv 1901. aug. 7.), sőt több lap külön nekrológiában is megemlékezett az elhunyt-ról. (Így a BN 1901. aug. 7-i számának tárcarovatában Molnár Ferenc írt róla, s aug 8-i számában Molnár szövegét vette át a nagyváradi Sz; a PH 1901. aug. 7-i számának Cs. H. [Csergő Hugó (1877–1944) újságíró, író betűjele] szignójú nekrológiában Ady verselő rokon félfogás csendül meg: „Poéta-halállal halt meg. A szíve ölte meg”; A Hét csak következő, aug. 11-i számában gyászolhatta el a korábban a lap segédszerkesztőjeként is működött költőt: Telekes Béla versben, Heltai Jenő prózai sorokban emlékezett meg róla.)

A NN szintén méltó módon és önállóan gyászolta az eseményt: Ady nemcsak verset, hanem szignálatlan lírai hangú rövid cikket is írt. (*Makai Emil*. NN 1901. aug. 8.; AEÖPM II. 146–47.) Érdekes, hogy korábban Ady Makai Emil poézisét és lírai magatartását eléggé fenntartásosan ítélte meg. Így 1899 nyarán az igazi költészettől élesen elhatárolva, lebecsülően emlegeti a könnyed verselgetést: „A Heltai–Makai-féle törpeségek úsznak az anyagi és »erkölcsi« elismerésben, szegény Reviczky Gyula pedig részletekben halt meg.” (*A bétről*. D 1899. júl. 15.; AEÖPM I. 170.) Elég tartózkodóan ír Makai Robinsonok c. egyfelvonásos vígjátékának debreceni bemutatójáról. (*Egy premior*. D 1899. okt. 7.; AEÖPM I. 198.), másutt pedig csupán „a fiatal költő nemzedék” „névre vergődött képviselői” között emlegeti Szabolcskával együtt (*Hétről bétre*. Sz 1900. dec. 23.; AEÖPM I. 392.), s csak mellékesen mint paródiaszerzőt hozza szóba egyik 1901 eleji tárcájában (*Hétről bétre*. Sz 1901. febr. 17.; AEÖPM I. 450.).

A fiatal korban és tragikusan bekövetkezett halál azonban Adyt is megrendíti. A poétasors vézetét érzi abban, hogy a könnyedén daloló Makait a szíve ölte meg. E megrendülés légkörében nevezi „a fiatal, magyar Hafiz”-nak prózai nekrológiájában az elhunytat, s illelt szemrehányásokkal a „csontkezü, kaszás legény”-t: „Mért gyötörted meg ilyen hamar? Mért nem engedted tovább sajogni az ő nagy szomorú szívét? Hát nagyon nyugtalanított téged az ő dalos jajgatása?” (*Makai Emil*. NN 1901. aug. 8.; AEÖPM I. 147.) A versben még általánosabban és ugyanakkor személyes szorongásokat is megszólaltatóan fejezi ki a poétasors ellentmondásos megpróbáltatásait. (L. még EmlAE I. 747.) Adynak az elhunyt poéta iránti megbecsülését, illetve művei ismeretét bizonyítja a vers szövegének egyik fordulata is. *Az üres liljom Margitok*: utalás Makai Emil Margit c. verskötetére (1896), illetve költeményeinek hősnőjére.

Irodalom

Bóka: AEpK 238–43.

248. Nyárvégi strófák

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. augusztus 25. IV. évf. 183. sz. 4. – Nagyváradi Krónika – Dyb. – További megjelenés: Szil 1901. szeptember 1. XIX. évf. 35. sz. 2. – Különfélék – Adieu Bandi – (A II. rész elhagyásával közli a verset.) – Kötetben: Rd (1923) 113–15. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 507–509.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A Szil utánközléséből kihagyták a szorosabban csak nagyváradi aktualitású II. részt, forrásértéke éppen ezért csak részleges. S itt-ott a helyesírása is önkényes (megmagyarosított idegen szavak idegen írásmódját állítva vissza stb.), ezért választottuk alapszövegnek a NN közlését, amelyet egyébként a gyakori szedési hibák miatt több helyen szintén javítanunk kellett.

Javításaink:

3. Az *Es* szóból elmaradt ékezetet pótoltuk.
12. Az *Übercihert* hiányzó ékezetét kitettük.
15. Az *árván* után hiányzó vesszőt kiraktuk.
17. A hibás *Kaposvártt* alakot *Kaposvárt*-ra változtattuk.
19. A *járvány* után pótoltuk a vesszőt.
25. Az *Es* elmaradt ékezetét kitettük.
40. A *Mért* felesleges ékezetét a szövegösszefüggésnek megfelelően töröltük.
47. A *megtett* után a szükséges vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

2. <i>újra, újra</i> már:	Szil
3. <i>útra</i> kelt	Szil
5. <i>búsebb</i>	Szil
7. <i>túr</i>	Szil
könnyeden.	Szil
9. <i>lersz</i>	Szil
11. <i>kereste</i>	Szil
12. „ <i>Übercihert</i> ”	Szil
13. <i>el-ellágyúl</i>	Szil
14. <i>elmúlásrul...</i>	Szil
15–21. [hiányzik]	Szil
21–22. között: II.	Szil
28. <i>Őszi, nehéz</i>	Szil
30. <i>szalma-özvegyek</i>	Szil
32. <i>telefni,</i>	Szil
33. <i>hosszú</i>	Szil
33–34. között: III.	Szil
34. <i>elmé'k</i>	Szil
39. <i>lersz</i>	Szil
40. <i>színház</i>	Szil
41. <i>misziókról</i>	Szil
41–42. között: IV.	Szil
44. <i>saison</i> -hangúlattal	Szil
48. <i>legfőlebb</i>	Szil
49. <i>versben</i>	Szil
Vers alatt: Nagy-várad, 1901. aug. 26.	Szil

Keltekészéstörténet

Jellegzetes, mozaikos szerkesztésű, többféle aktualitást egybeverselő dal. Összefoglaló motívuma mindössze a szezonváltás állapota: a lezáruló nyári „holt szezon” a a készülődés a pezsgőbb ritmusú, eseményesebb őszi évadra. A versben érintett különböző aktualitásokból kideríthető, hogy a költő alkalmi strófáit nem sokkal a közreadás előtt készítette. A különböző – egymástól jórészt független – utalások esemény-, illetve hírhatterét a vers különböző soraihoz fűzött magyarázatokban adjuk.

Magyarázat

Zárott kapukkal áll nagy árván, / Hogy renoválták, meg se látszik: a nagyvárad Szigligeti Színház épülete, amelyet az első színi évad után, a nyári szünet idejére bezártak. Javításáról ez év július elejéről van már hír. (L. Sz 1901. júl. 10. 4.) – *Lakója mind Kaposvárt járszik:* a nagyvárad színtársulat nyári állomáshelye Kaposvár volt. Az előadásokat itt

augusztus közepén kezdték meg, és körülbelül egyhónapi időtartamra maradtak a városban. (L. erről Sz 1901. aug. 1. 7.; Sz 1901. aug. 14. 4.; Nv 1901. júl. 11. 5.; Nv 1901. aug. 24. 6.) A kaposvári vendégjáték előtt a szintársulat egy csoportja Balatonfüreden nyaralt, és ott egyben előadásokat is tartott. (Sz 1901. júl. 18. 6., júl. 24. 4.; Nv 1901. júl. 18. 6.) Az egész társulat 1901. szept. 25-én tért haza Kaposvárról Nagyváradra (Nv 1901. szept. 25.), és szept 28-án kezdte meg a váradi színi évadot. (L. erről e kötetben *Az első dal* c. vers jegyzetét.) – *El nem nyeli eztán a cápa | Újságghasabon a valdt:* l. e kötetben az előbbi *Fürdőlevelek* c. vers jegyzetét. – *Békén bagyjuk Waldersee bácsit:* Waldersee gróf tábornagyról, az idegen hódítók ellen felkelő kínaiak ellen küldött nemzetközi intervenció imperialista seregek főparancsnokáról és szerepéről l. e kötetben *Az év komédiája* c. vers jegyzetét. Ün. „pacifikáló” küldetésének befejezése után közel egy év múlva, 1901. augusztusában tért haza Németországba. (Sz 1901. aug. 10. 2–3.) – *Őszi nehéz gyakorlatot ró | Sok bétig még a garnizon:* a nagyváradi helyőrség különböző alakulatai augusztus második felétől kezdve szeptember közepéig Lippa környékére vonultak hadgyakorlatra. (L. az előzetes híreket: Nv 1901. júl. 14. 6., aug. 4. 6., aug. 14. 5., aug. 22. 4.; a Nagyváradról történt elmaszírozásról: Nv 1901. aug. 24. 5.) – *Ma még elmék az orfeumba:* a Nagyváradon 1901 nyarán működött orfeumokról l. e kötetben a korábbi *Modern líra* c. vers jegyzetét.

Irodalom

Bóka: AEpk 243.

249. A törpék napja

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: NN 1901. szeptember 7. IV. évf. 194. sz. 3. – Hírek – u. – Kötetben: Rd (1923) 115. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 509.

Indokolás: A szokatlan alkalmi szignó miatt van szükség arra, hogy Ady szerzőségét bizonyítsuk. Mert e rigmus alatt nem a szokásos Dyb jelzés található – mint ezt a Rd tartalomjegyzéke feltünteti –, hanem az Ady gyakorlatában egyébként nem használatos – u. – szignó. Persze önmagában a ritkán előforduló jelölés még korántsem orientál egyértelműen, hiszen éppen az 1901-es esztendőben Ady két hosszabb újságírói rigmusát is csak egyszer alkalmazott álnévvel jelölte: l. e kötetben *Az év komédiája* c. verset Idem, a *Herceg Karneválhoz* c. verset pedig Figura aláírással. Az – u. – szignó két felfejtéséről tudósít álnév lexikonában Gulyás Pál (Magyar írói álnév lexikon. Bp. 1978. 450.), de az egyik időben későbbi, a másik pedig sokkal korábbi, s ami a lényeg: nincs olyan adat, amely szerint e szignó verselgető, poéta hajlamú újságíró személyéhez volna köthető. Persze előfordulhat az is, hogy e jel elírásból vagy szedési hibából került a vers alá. Például ez az – u. – szignó – mondjuk – eredetileg – a. – vagy – y. – volt, ami Ady esetében már kevesebb indokolásra szorulna. Ekkori versei és prózai írásai sajtópublikációiban elég gyakori a sajtóhiba „ördöge”: akad ilyen bőven a szövegekben, olykor címben is. Miért ne történhetne meg egy esetben ilyen hiba a szignó jelésében?

A Hírek rovatban megjelentetett alkalmi versek többnyire aktualitáshoz kötődök, s a vidéki, a nagyváradi napilap esetében ez a kötődés a helyi eseményekhez való kapcsolódással jár együtt mindenekelett. A szept. 7-én publikált *A törpék napja* c. vers előtti napokban a legfontosabb nagyváradi esemény Tisza Kálmán szept. 4-én tartott képviselői beszámoló beszéde volt. E gyűlés végén ajánlották fel ismét az idős politikusnak az október elején rendezendő választásokra Nagyvárad szabadelyű párti képviselő-jelöltiségét. Minderről a NN 1901. szept. 5-i számában *Tisza Kálmán beszélt* c. szignólatlan – talán Ady tollából való – kommentáló írás jelent meg, amelynek legfőbb jellemzője a határozott megkülönböztetés Tisza Kálmán elvszerű liberalizmusa és a Széll Kálmán

vezette szabadelvű párt elvtelen gyakorlata között. Ennek összefüggésében válik egyértelművé a cikk alábbi mondata: „Széll Kálmán neve diszharmónia volt Tisza Kálmán napjában.” (AEÖPM II. 196.) Hasonló szellemű a verssel azonos napon publikált A. E. szignójú *Czinegék bölcsessége* c. vezércikk is. (NN 1901. szept. 7.; AEÖPM II. 197–98.)

A nagyokat, az óriást és a törpéket szembesítő motívum Adynak ez időben egyik – talán nem önálló, talán nemcsak rá jellemző – többször visszatérő gondolata volt. E szembesítő felfogás már a vers publikálását megelőzően jelentkezik nála két augusztus elején közreadott szignáló cikkében. Először Szilágyi Dezső temetésével kapcsolatban elmélkedve csak elvi értelemben – megnevezés nélkül – él ezzel a szembesítéssel. (*A bétről*. NN 1901. aug. 4.; AEÖPM II. 141–42.) Majd a sorra kerülő parlamenti választások lehetőségeit s a Tisza Kálmánnal szembeni várakozásokat mérlegelve már szavakban is érvényesíti e szembesítést. (*A nagyváradai beszámoló*. NN 1901. aug. 13.; AEÖPM II. 163–65.) A lezajlott választások „szomorú” tanulságait pedig éppen ezeknek az ellentétes szavaknak, fogalmaknak jegyében szűri le. (*Tisza Kálmán megbukott*. NN 1901. okt. 4.; AEÖPM II. 227–29.) E szembesítést eleveníti fel Tisza Kálmán haláláról és Széll Kálmán kétes viselkedéséről szólva. (*A nagy balott s a törpe élő*. NN 1902. márc. 28.; AEÖPM III. 209–10.) Az elmondottakból világos, hogy e motívum Adynak egyik jellemző, aktualitásokhoz fűződő publicisztikai ötlete volt, amelyet írásaiban – változó összefüggésben – többször is megismételt. S miként ezt számos más esetben is tette, a publicisztikájában megérlelt gondolatát-ötletét verses formába is áttemelte.

Nem hallgathatjuk el azt sem, hogy némi kételyt támaszt az emberben az, hogy Ady költői gyakorlatára nem jellemző ez az epigrammatikus verselés. A tematikában és a motívációban mutatkozó általános megfelelések mellett ez a verselési eltérés arra is ösztönözhetne, hogy *A törpék napja* c. verset esetleg ne is vegyük fel a biztosan Adytól származó művek közé, hanem a *kétes hitelű versek* csoportjába helyezzük át. Elegendő viszont, ha ezt a kételyt jelezzük, a verset azonban egyetlen érv alapján nem utasítjuk ki az életműből. Már csak azért sem, mert Adyra az 1900-as évek elején sokféle kísérletezés, próbálkozás volt jellemző a versformák tekintetében. Ezek sorába bőven beleillik egy epigramma jellegű rigmus is.

Szövegekritika

Alapszövegünk a NN-ből.

Javításunk:

4. A *marad* után a szedési hibából származó vesszőt értelemszerűen pontra változtattuk.

Keletkezéstörténet

Ady szerzőségét megindokolva már említettük, hogy az óriás és a törpék szembesítésének mozzanata augusztus elején felmerült Adynál. Szilágyi Dezső halálát s temetését követően idézi fel – valószínűen Mikszáth nyomán – a Szfinksz, a „sziklóóriás” alakjában a régivágású liberális politikus egyéniségét. S ehhez szatirikusan hozzáfűzi, hogy például „*Okvetlen* Arisztides [...] dicső politikai pályafutásának hetedfél éves évfordulójá”-ra bizonyára nagyváradai küldöttség utazna a fővárosba és bankettezne. Viszont „Szilágyi Dezső temetésén nem volt egyetlen lélek nagyváradai sem.” (*A bétről*. NN 1901. aug. 4.; AEÖPM II. 142.) Ezt a gondolatsort és beállítást folytatja a Tisza Kálmán választási beszéde elébe harangozó cikkében. „Szilágyi Dezső meghalt, csak Tisza Kálmánban bízhatunk” – állítja Ady, s az öreg Tiszát szólongatva így ír: „Mi nem fogunk sebeket tépni. Néma szemléldédesed kínjairól nem kívánunk hallani. Mi, a törpék is kínokat szenvedünk, pedig mi csak áldásait tudjuk a te művednek, a teremtés a tied volt.” (*A nagyváradai beszámoló*. NN 1901. aug. 13.; AEÖPM II. 164.)

Más irányból rokon szemléletű e rövid alkalmi verssel Adynak a lap azonos számában megjelent A. E. jelű vezércikke, amelyben Czinege József tiszacsegei juhász-számadó

életszemléletét idézi meg ürügyül arra, hogy a magyar politikai élet viszonyait jellemezze. E fejtegetései is az előbbihez hasonló gondolatkörben mozognak: „Ez a Czinege József nem juhászszámadónak termett, hanem magyar politikusnak. Lehet ugyan, hogy a mai magyar politikusok szoktattak bennünket nagyon kicsi, alacsony mértékhez, s talán a mai magyar politikusok jó része válnék inkább be a juhászszámadói tisztben.” Ebben az összefüggésben a magyar szabadelvű párt vezetőinek kicsinyességét, törpeségét igyekszik bizonyítani Ady: „Czinege történeti alapon áll, mint Károlyi Sándor, Széll Kálmán s a többi.” Mintha az egész ország Czinege József szellemi nivóján állna: „Czinegék bölcsessége kormányozza ezt az országot. Czinegék legeltetik a juhokat, Czinegék hoznak törvényt, Czinegék közigazgatnak, s Czinegék cibálgatnak vissza bennünket az áldott középkorba. – Széll Kálmán, a fő-Czinege nem véletlenül ura az időeknek., (Czinegék bölcsessége. NN 1901. szept. 7.; AEÖPM II. 197–98.) Az összevető szándék és az észjárás e vezércikkben és e rigmusban igen hasonlatos.

Végül már a versike publikálása után Tisza Kálmán választási vereségét így kommentálja: „Mert voltak itt sokan törpe, hazug szolgálai az óriásnak. Ő nem tudta, mi éreztük, hogy törpék és gonoszak. A mi nagy szeretetünket, imádásunkat és hitünket Tisza Kálmán és a liberalizmus iránt e szorgos törpék kamatoztatták.” (Tisza Kálmán megbukott. NN 1901. okt. 4.; AEÖPM II. 228.) A fentiekből közvetlenül kiderül, hogy a rövid dalban Ady a liberalizmus eltűnőben levő „óriásait” (Szilágyi, Tisza Kálmán) és az elvtelen haszonélvező törpéket állítja szembe egymással.

Irodalom

Bóka: AEpk 243.

250. Az első dal

Megjelenés

Első megjelenés: SzÜ 1901. szeptember 28. II. évf. 1. sz. 3. – Esti líra – Dyb. – (A feladásbe került Ady-publikációra – a vers szövegét is újraközölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmet: ItK 1957. 1–2. sz. 130.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 326.

Szövegekritika

Alapszövegünk a SzÜ-ből. Az ItK-beli posztumusz utánközlés eltéréseit természetesen nem tüntetjük fel, legfeljebb felhívjuk a figyelmet az újraközölő nagyon is önkényes modernizálásaira. A SzÜ szövege eléggé nyomdahibás, így viszonylag sok helyen javítanunk kellett.

Javításaink:

10. A *páris* után a hiányzó vesszőt kitettük.
12. Az *este* után a felesleges vesszőt töröltük.
15. A *karleányok* után kitettük a vesszőt.
17. A *lenni* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
22. A *bazár* után az elmaradt vesszőt kitettük.
23. A *Hej* formában előforduló változatot s a kötőjeles alakban szedett *kar-leányok* szót a vers szövegén belüli következetesség érdekében *Hej*-re módosítottuk, illetve egybeírtuk, minthogy az előbbi a 15. és a 17. sorban, az utóbbi pedig a 15. sorban is így szerepel; a sor végére pedig vesszőt tettünk.
28. A *Festékes* után hibásan szedett pontot vesszőre cseréltük.
30. A *Mogirtam* után az értelemszerűen szükséges kettőspontot kitettük.

Kelotkezéstörténet

Az *első dal*t Ady a nagyváradi SzÜ-nak az új színházi évad kezdetével meginduló II. évfolyama 1. számába írta. Mégpedig a lap állandó „Esti líra” c. rovatának beköszöntő verseként. A SzÜ megjelenése és évfolyamszámozása természetesen a színházi évadhoz igazodott: I. évfolyama az 1900/1901-es évad folyamán, a II. évfolyam pedig az 1901/1902-es szezon időtartama alatt jelent meg. Az új szezon 1901. szept. 28-ával indult, a színtársulat Millöcker operettjét, a Gasparonét adta elő. (Nv 1901. szept. 28. 3.) Az új évfolyam kezdetén a korábbi szerkesztők (Szűts Dezső, majd Kaczér Vilmos) után egy időre Biró János, Biró Lajos öccse vette át a lapot. Az új szerkesztő az 1. számban felsorolja és bemutatja munkatársait, így közöttük Ady Endrét is a következők módon: „*Ady Endre*, az *Esti líra* rovat vezetője, a legtartalmasabb a fiatal magyar poéták között; kitűnő verselő. Rendkívül könnyen ír, de nehezen fog hozzá. Nagyon kellemetlen ember különben.” (SzÜ 1901. szept. 28. 2.) A részben felsőfokban dicsérő, részben tréfásan csipkelődő bemutatásból kiderül, hogy az alkalmi verset Ady „hivatalból” írta: mint rovatvezető készítette az induló évfolyam Esti líra rovatának „első dalát”. (Különbön e rovatban már az I. évfolyam időszakában is több verse jelent meg Adynak.)

A versnek konkrét élménybéli háttere nincs. A költő az ekkoriban szokásos világfájdalmas tónusban ír a színház megnyitásának eseményéről. Ezért alaptalan Hegedűs ama feltételezése, hogy a költő „itt olyan esetre céloz”, amikor valamelyik színésznőt „tiszt vagy pénzes ember” hódította el tőle. (ItK 1957. 130.) Játékos-tréfás pózról, beállításról van szó csupán.

251. Senki

Megjelenés

Első megjelenés: Szatmármegyei Politikai Hírlap (Nagykaroly) 1901. szeptember 29. 1. évf. 3. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – (Az Ady-bibliográfiákban és -irodalomban eddig számon nem tartott verset az OSZK Hírlaptárában Lakatos Éva könyvtáros-bibliográfus találta meg, és megfelelő bizonyító-elhelyező eljárással Vitályos László publikálta: Ismeretlen Ady-vers 1901-ből. Kritika 1986. aug. 2-4.) – Kötetben és gyűjteményes kötetben a kritikai kiadás közli először.

Szövegvizsgálat

Alapszövegünk a Szatmármegyei Politikai Hírlap-ból.

Javításaink:

7. E sorban a strófképlethez mérten, amely hatodfeles jambust igényel, egy szótagnyi többlet van – miként ezt a közreadó Vitályos László is jelzi –, ezért a *miért* kérdőszót rövidebb *mérr* alakjára módosítottuk.
8. A *Miért* kérdőszót ugyancsak a rövidebb *Mérr* alakra javítottuk Vitályos jelzésével egyetértésben; így iktathatjuk ki a strófképletnek megfelelő ötös jambusi sorból az egy szótagnyi többletet.
9. E sorral új strófát kezdtünk, minthogy az alapszövegben valószínűleg szedéai hibából e sort a második versszak ötödik soraként tördelték. A jelenséget észlelte Vitályos László is, aki azonban – minthogy publikációja nem volt kritikai jellegű – módosítást nem végezhetett. A főszövegben ezt a javítást nemcsak a strófképlet szabályosságának helyreállítása indokolja, hanem a második versszak és a harmadik versszak ekként majdnem azonos szövegű kezdősorának gondolatritmusa is. A sor végén a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.

Keltekészéstörténet

A vers létrejöttének és az Ady-publikációk szempontjából eddig nyilván nem tartott Szatmármegyei Politikai Hírlapban történt közlésének közvetlen körülményeiről nincsenek adataink. Csak közvetett feltételezéseink lehetnek minderről, mint ahogy ilyen feltételezések révén igyekezett a vers újraközlését kísérő közleményében Vitályos László is eljárni. Vitályos felhívja a figyelmet arra, hogy verselés szempontjából az 1901-es esztendő is termékeny volt. S valóban: ebben az évben Ady 39 verset publikált (Vitalyosnál azért szerepel 41, mert az *Éjmeddő*-ciklus 3 darabját – amelyet a kritikai kiadás egyetlen költeményként publikál – 3 önálló közlésként számolja), ebből 32 újságírói rigmust adott közre szignóval vagy valamilyen álnévvel, 7 költeményt pedig teljes névalírással. Ebből az utóbbi 7-ből (az *Éjmeddő* egyes részeit külön számolva 9-ből) Ady 6-ot (ill. 8-at) vett fel a Me-be. A teljes névvel aláírt művek közül a *Makai balála* c. verset nem emelte be Ady a kötetébe. A másik ilyen teljes névvel jegyzett és kötetbe nem foglalt vers tehát a *Senki*, amellyel az 1901-ben publikált verses művek száma negyvenre, a névvel aláírtaké pedig nyolcra nőtt.

Az életműbe való befogadás, a hitelesítés műveletét Vitályos László igen nagy körültekintéssel végezte. Emlékezett arra az „ismeretlen Ady-vers” felfedezésre az Irodalmi Újság 1953. júl. 18-i számában, amely fiaskóval zárult, mert mint Dutka Ákosnak az Irodalmi Újság 1953. aug. 1-i számában közreadott nyilatkozatából kiderült, a vers szerzője nem Ady, hanem ő volt. A tévedés pedig abból következett, hogy ezt a Dutka-verset a Szabad Szó c. lap 1907. máj. 16-i száma Ady névvel publikálta. Ez a „sajtókalózkodás” azonban 1907-ben, az Új Versek sikeres fogadtatása utáni periódusban történt. 1901-ben azonban még más volt a helyzet: Adytól verset közölni még nem jelentett feltűnő sikert, divatot. Vitályos azzal a lehetőséggel is számol, hogy e vers nem volt-e esetleg paródia, minthogy az ilyen jellegű verseknek az életműbe iktatására is volt példa. S utal egy közeli esetre is: „a nagyváradi Színházi Újság 1901. okt. 21-i számában Ady Endre neve alatt megjelent Zsóka c. vers, amelyet Koczás Sándor a kritikai kiadás jegyzeteiben közöl” (AEÖV I. 478–79.) „és a »Zsóka-téma tréfás-goromba kiforgatásának tart, s mint lehetséges felveti Bíró Lajos szerzőségét”. Cáfolja ezt a feltételezést és Adytól származónak minősíti a verset Szilágyi Péter. (Forma és világkép. Bp. 1981. 176–94.) Nem itt van a helye ezt a vitát folytatni, s valamilyen értelemben döntésre vinni. Viszont ha fenntartjuk azt a feltételezést, hogy esetleg mégis paródiáról van szó, akkor nem szabad megfeledkezni a helyi körülményekről. A nagyváradi újságírói körök tréfálkozó-ugrató légkörére és annak egyik jellemző fórumára, a helyi Színházi Újságra volt szükség ehhez. Ady ugratni vagy verseit parodizálni aligha volt értelme egy távoli és rövid életű nagykarolyi lapban.

Ami viszont a leglényegesebb: a vers szövege, jellege egyáltalában nem paródiaszerű. Jól jellemzi Ady e költői periódusát – amelyben „egyre több jel mutat a későbbi nagy versek felé” – és e periódusban a *Senki* c. verset Vitályos László: „A most előkerült költemény nem tartozik az ígéretet hordozók közé. A borongós, rezignált hang, az érzelmesség a századvég hagyományos lírájához kapcsolják azt. A téma, a mondanivaló Ady akkori gondolat- és érzelmvilágától nem idegen, de a megverselés szintje és formája még az előző fejlődési szakasz színvonalán áll.” Jól jelöli ki e vers helyét Vitályos a korszak „súlyosabb, személyes mondanivalót hordozó versei”-nek vonatlatában: „Nem helyzetdől, valóságos eseményre utalhat a vershelyzet.” Fontos benne az anya alakja, aki iránt a „gyermeki ragaszkodást, rajongást a költő felnőtt korában is megőrizte.” Viszont „a versbeli leányalakot nem tudjuk ismert személyhez kapcsolni”. Lehetett a nehezen felejthető zilahyi Zsóka vagy a nagyváradi Márton Gabi, „de lehet más is”. Figyelmezt érdemlőnek találja Vitályos, „hogy itt bukkan fel először a „senki” általános névmás a szeretett nő megnevezésére”, amely majd „a Léda és Csinszka közötti évek szerelmi lírájának gyakori szava” lesz.

Külön problémát jelent az, hogy miként került Ady verse a Szatmármegyei Politikai Hírlapba. Konkrét válasz erre sincs, de a körülményeket, a közvetett tudnivalókat Vitályos László e téren is felderítette. A Nagykarolyban megjelenő hetilap valószínűen

csak 1901 utolsó hónapjaiban létezett, mert mint Vitályos írja: „nem sikerült megállapítanunk, hogy december 31-én a 16. számmal végleg megszűnt-e, vagy csak az OSZK állományából hiányzik a folytatás (itt a 7–9. sz. nincs meg). Az id. Szinyei József által összeállított s a Magyar Könyvszemle évfolyamaihoz mellékelte »A hazai hírlapirodalom« c. jegyzék csak 1901-ben említi.” Megtudhatjuk továbbá, hogy „a hetilap tulajdonosa és szerkesztője Wechsler Gyula”, s hogy „a kiadóhivatal Nagykárolyban van ugyan, de a szerkesztőségnek az első számokon budapesti címe van”. Ami vagy azt jelenti, hogy „a felelős szerkesztőnek fővárosi állása, lakása, elfoglaltsága van” (ennél bővebbet nem sikerült róla megtudni), vagy pedig azt, hogy „fővárosi újságírókkal szerkeszteti a lapot”. A „csontkán fennmaradt lapocská” politikai szelleme általában szabadelvű, és tárcarovatában a korabeli ismertebb szerzők közül Kabos Ede, Kemény Simon és Farkas Imre írásai találhatók. S az Ady versét közlő 3. számban a *Senki*-t „Bíró Lajos Bálványrombolók c. novellája követi, amely először a nagyváradi Szabadság c. napilapban jelent meg 1901. jan. 10-én”.

Furcsa ellentmondás, hogy míg Ady ekkori legjobb barátja, Bíró Lajos csak utánközlésben adott novellát a hetilapnak, addig a költő első közlésként adott kéziratot. Vagy a *Senki* is megjelent már valahol máshol, amiről egyelőre nincs tudomásunk? Vitályos László is csak alternatív lehetőségeket tár elénk. Elmondva, hogy „Ady kisdíákként négy évet töltött Nagykárolyban. A szülőfalujához legközelebb eső város volt ez, később útutazóként is gyakran megfordult itt. Talán helyi ismerősök közvetítésével kértek tőle verset, s ő barátja novelláját is elhelyezte a lapban. De fordítva is lehetett, az ajánlatat Bíró is kaphatta.” (Idézeteink Vitályos László: Ismeretlen Ady-vers 1901-ből c. közleményéből, Kritika 1986. aug. – 2–4.) E nyitott kérdésekre vagy megint a kutatások véletlenc hozhat választ, miként a vers is véletlenül került elő, vagy később sem tudhatunk meg ennél többet.

252. A választás s a pótadó

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. október 10. VI. [a számozás sajtóhibás; helyesen: IV.] cvf. 223. sz. 3. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 116. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 510.

Végkritika

Alapszövegünk a NN-ből. A vers fölött – mint általában a hírek, tudósítások esetében dátum: Nagyvárad, okt. 9.

Következtörténet

Az alkalmi versben Ady az egy héttel korábban lezajlott országgyűlési választásokra tekint vissza ironikus és rezignált modorban. Nagyváradon okt. 3-án volt a választás „napja”, amelyen az előzetes félelmelet igazolva és mégis nagy „megrendülést” kelte kibukott a szabadelvű párt nagy örege, Tisza Kálmán. A választás hivatalos eredménye szerint Barabás Béla, a függetlenségi párt jelöltje 1108, Tisza Kálmán pedig csak 828 szavazatot kapott. (Nv 1901. okt. 4. 3.) A történelekről eleinte Ady is töprengő reflexiókkal telt cikkében elmélkedik: elvi következtetéseket és filozofikus általánosításokat keresve-kutatva. (L. *Tisza Kálmán megbukott, Reflexiók a bukásához, A nagy szűbbamos, A hírlól.* AEÖPM II. 227–29., 229–30., 231–32., 233–34.) E versben viszont már fölényesen szól a lezajlott választásokról. Ezért futtatja ki mondandóját a pótadó poénjébe: ezzel érintetve, hogy a választások „görgőtűzével” semmi sem változott. Továbbra is gond maradt a pótadó, amelynek jövő esztendei mennyiségéről éppen a napokban kell döntenie a városi tanácsnak. A lapok tudósításai szerint a városi főszámvevő betervezett előirányzatú vagy az előző évi szinten, vagy további 2% emeléssel állapította meg a szükséges pótadót összegét. Ez pedig az adózóknak további megterhelést jelentett: hiszen Nagyvárad adóterhelése már 1901-ben is 47%-os volt. (Nv 1901. okt. 9. 2., 4.; Sz 1901. okt. 9. 3.)

253. Szintén strófák a színházról

Megjelenés

Első megjelenés: SzÜ 1901. október 13. II. évf. 16. sz. 2. – Esti líra – Trott. – (A feladásbe került Ady-publikációra – a vers szövegét is újraközölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmet: ItK 1957. 1–2. sz. 132–33.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 512–13.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÜ-ből.

Javításaink:

1. A *beléd* után pótoltuk a vesszőt.
2. A *szerelmes* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
5. Az *ifju* után a hiányzó vesszőt kitéttük.
9. A *babitűt* után vesszőt tettünk.
25. A *vallanom* után az elmaradt vesszőt kitéttük.
30. Az *ember* után a felesleges vesszőt töröltük.
34. A *szeretett* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.
35. A *soltis* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A *Szintén strófák a színházról* – miként ez furcsa címéből is kiderül – egy másik vers kigúnyolására készült paródia. Eredetijét, pontosabban mintáját a Nv két nappal korábbi számában találhatjuk meg Strófák a színházról címen. A paródia nyomán lovagias ügy kerekedett, amelyről az egyik laptudósítás a következőképpen emlékezik meg: „A Színházi Újságban egy paródia jelent meg, mely Sas Ede hírlapíró egy másik színházi újságban megjelent versét travaszta. Erre Karácsonyi Aladár, a Nagyvárad munkatársa megsértette Kaczér Vilmost, a Színházi Újság szerkesztőjét, holott az inkriminált verset, mely Sas Edét parodizálta, Ady Endre írta.” (NN 1901. okt. 17.) Ebből a közleményből kiderül, hogy a paródia szerzője Ady volt (ezért nincs szükség szerzőségének külön indoklására), s hogy Sas Ede eredeti verse először a város másik színházi lapjában, a Nagyvárad Magyar Színpadban jelent meg. A paródia megjelentetésében tehát szerepet játszott a két színházi lap – a SzÜ (amelynek szerkesztését Biró Jánostól Kaczér Vilmos vette át) és a Nagyvárad Magyar Színpad – közötti konkurencia is. Ez utóbbi lap példányait sajnos nem sikerült meglelnünk, de a Nv utánközléséből reprodukálhatjuk az Ady által célba vett eredeti szöveget. Sas Ede versét – bár az ItK-ban Hegedűs Nándor (ha egy szedési hibát elnézve pontatlan, okt. 14-i dátummal és itt-ott hibás szöveggel is) már közölte – ideiktatjuk, mert Ady gyilkos, sőt személyeskedő paródiája csak a vele való szembeállítás révén érzékelhető:

Strófák a színházról
(A Nagyvárad Magyar Színpad-ból)

I.

Szerelmes vagyok beléd, Thália!
Szerelmes voltam már, mint kicsi gyermek.
Ott ögyelegtem sátorod körül
Az iskolának szent csarnoka helyett.

Voltam ló a Blaháné hintájában:
Nem tagadom meg fényes multamat!
S a karhölgyecskék kocsijába sokszor
Befogtam büszke Pegazusomat.

Pegazusom most más igát visel.
Szánt-vet, röögöt tör, kenyeret keres.
Hanem a mult arany-mezőire
El-elkalandozik a vén deres.
Szeret még olykor cukrot rágicsálni,
Nem házi kosztot: tápláló zabot...
Hej Pegazusom, ki ne rugj a hámból,
Mert helyetted majd ostort én kapok!

II.

Nem irigyelem a habitúét,
Ki bársony széken, első sorban ül,
És meg se mozdul arcán egy vonás,
Körül az ó nép bárhogy lelkesül.

A mesterlegényt, azt irigylem én,
Ki ott tolong, szorong a karzaton,
És jól oldalba dőfi kedvesét,
Ha csók csattan el lenn a színpadon...

III.

Valamikor egy naivát szerettem,
E láng oly tiszta volt, oly égi!
Fülébe forró vallomást rebegetem.
Fészket akartam rakni néki.

Bármit kívánj – szavaltam lázasan,
Lehozom neked csillagit az égnek...
S ő boldogító mosollyal felelt:
Ó vágyaim nem oly merészek!

S igazat mondott a kis aranyos:
Szerényebb volt sokkal, de sokkal.
Megalégedett szép szeliden a
Posztógalléron fénylő csillagokkal...

IV.

Szólt a komika: (szeme még hamis)
Voltam én hősnő, sőt naiva is.

*

Belém bolondultak tán százan is:
Mí több: szerelmes voltam magam is...

Mikor a diák gyerek szeretett:
Bárót kívántam, grófort, herceget...

*

S mikor szerettek grófok, hercegek:
Sóvárogtam a diák gyereket!...

(Megjelent: Nv 1901. okt. 11. XXXII. évf. 237. sz. 4. – Nagyvárad-i élet – Flott szignóval; ezt – Sas Ede állandó szignóját – figurázta ki Ady a *Trott* aláírással.)

Ady paródiájából – mint már említettük – lovagias ügy kerekedett. Az ügyről a NN 1901. okt. 17-i számának már idézett közleményén kívül rövid tudósításban a Nv 1901. okt. 18-i száma is hírt adott, a SzÚ pedig ugyancsak okt. 18-i számában vezércikkben foglalkozott vele. A SzÚ Egy párbaj c. vezércikke szerint: „Sas Ede verset írt egy nagyváradi lapban, melyet Ady Endre elmesén figurázott ki. A persziflázs a Színházi Újság hasábjain jelent meg. Sas Ede nem felelt paródiával a paródiára, ellenben durva sértő levelet íratott egy munkatársával e lap szerkesztőjének.” (A SzÚ – a továbbiakban Kaczér magatartását és eljárását magyarázó – cikkének teljes szövegét Hegedűs nemcsak az ItK-ban, hanem könyvében (AE_{nn} 169.) is leközi, de mindkét helyen rossz, dec. 18-i dátummal.) A párbajról tényszerű, kommentár nélküli leírást ad a Nv tudósítása. Ebből kiderül, hogy Karácsonyi Aladár nem mint a Nv munkatársa, hanem mint a Magyar Színpad szerkesztője provokálta Kaczér Vilmost. „A viadal a wolffi erdőben folyt le sebesülés nélkül. Kaczér Vilmos segédje Adorján Emil dr. és Biró Lajos hírlapíró volt. Karácsonyi Aladárnak Ardelean Jusztin és Marton Manó hírlapíró szekundáltak. Orvosként a párbajnál Julier Vilmos dr. és Meer Samu dr. kitűnő, fiatal orvosok szerepeltek. A párbajt, melynek föltétele egyszeri golyóváltás volt 25 lépés távolságról, Ardelean Jusztin vezette. A hatodik másodpercben Karácsonyi lőtt, és nem talált, mire Kaczér nem élt lövés jogával.” (Nv 1901. okt. 18. 4.) (Hegedűs alapján a párbaj téves adatát közölte Kovalovszky is; továbbá téves az a feltételezése, hogy a *naivdra* vonatkozó utalás Szabó Irmával lenne kapcsolatos, hiszen Ady nem lírai vallomást tett, hanem parodizált: l. Kovalovszky: Eml.É II. 556., ill. 320.)

Sas Ede (1869–1928) író, költő, újságíró ebben az időben a Nagyvárad c. napilap szerkesztője volt. Ady eleinte rokonszenvező várakozással írt néhány művéről. (L. *Mesék a valóságról*. Sz 1900. márc. 27.; *Egy érdekes este*. Sz 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 259–61., ill. 399–401.). Később, 1901 folyamán lapszerkesztői „álláshalmozásai”, s ebből következő „összeférhetetlenségei” miatt határozottan ellene fordult. (Sas Ede a Nagyvárad c. lap mellett elvállalta a Debreczeni Friss Újság főszerkesztői tisztjét is, ez utóbbit pedig Nagyváradot támadó-piszkáló cikket közölt. A cikket újraközölve felháborodottan állapítja meg Ady: „Ezt a debreceni lapot Sas Ede nagyváradi hírlapíró szerkeszti. Újabb adat arra, hogy bizonyos egyéniségek sem erkölcsi, sem semmiféle inkompatibilitást nem ismernek.” *Debreceni lap Nagyvárad ellen*. NN. 1901. júl. 21.; AEÖPM II. 120–21.)

Magyarózat

Habitú: vendég, törzsvendég. – *Sottis:* skót kockás szövet, e szövegbéli jelentése: tarka.

254. Dalok a szüretről

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. október 16. VI. [sajthibás számozás; helyesen: IV.] évf. 228. sz. 3. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 117–18. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 510–12.

Szövegekritika

Alapszövegünk a NN-ből. A NN szövegében viszonylag sok a központozást érintő zedési hiba, amelyek természetesen szerkesztői javítást igényeltek.

Javításaink:

17. A *mustra* után az elmaradt vesszőt kitettük.
19. A *szereti* után pótoltuk a vesszőt.
21. A *sürges* után a felesleges vesszőt töröltük.
23. Az *ügy* után a hiányzó vesszőt kitettük.
32. A *szüretelt* után vesszőt tettünk.
35. A *szüretettek* után az elmaradt vesszőt kiraktuk.
37. A *Meglátják* után pótoltuk a vesszőt.

Keletkezéstörténet

A szüret alkalmából készült több részes tréfás verszetet. Ötletet rá a szüret „hivatalos” megállapított időpontja adott, amelyet még szeptemberben rögzítettek (a nagyváradi hegybíró a szőlősgazdák meghallgatásával okt. 14-ére tűzte ki a szüret határidejét: Sz 1901. szept. 25. 5.; Nv 1901. szept. 24. 5.). Okt. 14-ével azután meg is kezdődött „szép őszi verőfényben, vidám hangulatban” a szüret. A tudósítás szerint bő a szüret: „reményen felül termett a must”. (Nv 1901. okt. 15. 5.)

Magyarázat

A bihari hegyekről / Komor dalt írtam egyszer: feltehető, hogy Ady arra a kiadatlan és elveszett, 1900-ban keletkezett elbeszélő költeményére utal, amelyet emlékezetből Ady Lajos emleget. Ennek kezdősorában idézi meg e hegyeket: „A bihari hegyek fehér tetője lénylett” (AL 64–65; lapalji jegyzetben). – *Egész ó-testamentum / Feltámad mindig őszre, / Tündünylik az a rész, / Melynek Noé a hőse:* célzás Noé bibliai történetének ama részére, amely az első-termesztéséről és megrészegüléséről szól. (Mózes I. 9: 20–21.)

255. A brettli

Megjelenés

Első megjelenés: SzÜ 1901. október 18. II. évf. 21. sz. 2. – Esti líra – Dyb. – (A feltehetően merült Ady-publikációra – a vers szövegét is újraközölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmet: ÍTK 1957. 1–2. sz. 133.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 514.

Szövegekritika

Alapszövegünk a SzÜ-ből.

Javításaink:

1. Az *umott* után a felesleges vesszőt töröltük.
2. A feltehetően sajtóhibás *megették* alakot az ideillőbb *megesték*-re változtattuk.
4. Az *Én*, illetve a *sóvárgó* után kitettük a vesszőt.
10. Az *umott* után a vesszőt töröltük; az *esték* után pedig pótoltuk a vesszőt.
11. A *festék* után kitettük a hiányzó vesszőt.

Keletkezéstörténet

A színházi „körök” könnyed bosszantására szánt alkalmi vers. Éppen ezért nem kell azó szerint venni, miként Hegedűs tette, aki e versből arra következtetett, hogy Adyt 1901 nyarán „úgy látszik, a könnyű múzsa levette a lábáról”. (ItK i. h.) A célzás a brettlirc, amelynek *sátora a csillagos égbolt* volt, a Fekete Sas kerthelyiségében 1901 júliusában szereplő orfeumtársulatra vonatkozik. (L. erről e kötetben a korábbi *Modern líra* c. alkalmi vers jegyzetét.)

256. Idillum

Megjelenés

Első megjelenés: SzÚ 1901. október 19. II. évf. 22. sz. 2. – Esti líra – Dyb. – (Az elfeledett publikációra – a vers szövegét is közölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmet: ItK 1957. 1–2. sz. 133–34.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 514.

Szövegkritika

Alapszövegünk a SzÚ-ból.

Javításaink:

1. A *pásztor-leányok* után vesszőt tettünk.
6. A *szinpadon* után az elmaradt írásjelet vesszővel pótoltuk.
7. A különírt *pásztor ifju* szavak közé – a versbéli hasonló összetételek írásmódját követve – kötőjelet tettünk.
9. A *volt* után kitettük a hiányzó vesszőt.
12. A *nem* után pótoltuk a vesszőt.

257. A krisztusok mártírja

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. október 24. VI. [szedési hibából elszámozva; helyesen: IV.] évf. 235. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Strófák” összefoglaló címmel s a konkrét verscímelek feltüntetésé nélkül, csupán I., II. és III. számozással elsőnek közli az *Éjmidő* III. része és az *Éles szemmel* c. versek előtt. [Földessy Ady-bibliográfiájában – a az ő nyomán az Ady-irodalom több alapvető művében – alaptalanul szerepel e publikáció címeként a „Paraszt Apolló”: AM II. 14.]) – További megjelenés: BN 1905. március 23. X. évf. 82. sz. 10. – Különfélék – Ady Endre – (*Krisztusok mártírja* címmel). – Kötetben: Me (1903) 29. (*Krisztusok mártírja* címmel); ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 56.; ÚjV₂ (1909) 56.; ÚjV₃ (1912) 56.; ÚjV₄ (1918) 38.; ÚjV₆ (1919) 47. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. Az ÚjV többi kiadásától a fentebbi csak központozásban tér el egy helyen: a 11. sor végén nincs vessző; s minthogy erre a vesszőre valóban nincs szükség; ezért döntöttünk az ÚjV₂ szövege mellett. A korábbi sajtóközlések s a Me szövegén Ady kissé módosított az ÚjV-be való fölvétel előtt.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Strófák</i>	NN			
Cím: I. [cím nélkül]	NN			
<i>Krisztusok mártírja</i>		Me	BN	
1. <i>Valami vad rajongást</i>	NN	Me	BN	
4. <i>Gondatlan</i>	NN	Me	BN	
6. <i>világ, – világ,</i>	NN	Me		
			BN	
7. <i>kerestem bizón, egyre</i>			BN	
8. <i>harmóniát... harmóniát.</i>	NN	Me		
			BN	
11. <i>dalolva,</i>	NN	Me	ÚjV ₁	ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₆
12. <i>alkonyán...</i>	NN	Me		
13. <i>vágytól.</i>	NN	Me		
16. <i>krisztusok...</i>	NN	Me		

Keltekészttörténet

Az 1900 és 1901 folyamán született lírai verseitől némiképpen eltérő szemléletű és hangvételű költemény. Bár bizonyos mértékig egy korábbi lírai motívumát eleveníti fel: az 1898-ban készült *Azuba* c. költeményének kétféle életszemléletet ütköztető költői gondolatát. *A krisztusok mártírjában* is a természetes „pogány” életkedvet és a „krisztusi” lemondás magatartását állítja szembe egymással. De míg ennek az ellentétnek az érzékeltetése az *Azuba*-ban szinte teljesen elvont és személytelen jellegű, s erős Reviczky-inspirációt mutat, addig *A krisztusok mártírjában* már a költő egyéni fölismeréseit-tapasztalatait is hordozó személyes „vallomás” formájában jelennek meg.

E „vallomás” érzelmi-gondolati kialakulásának néhány mozzanata megfigyelhető 1901-es publicisztikai írásaiban. A versbeli szemlélet alapja Ady ekkori felfogása az emberi kiválóságról, melynek lényege, hogy ahhoz, hogy az ember önmaga lehessen, „le kell véslnia magáról mindazt a hazug köntöst, amit a család, iskola, vallás és társadalom ráadott”. (*Írók és írók*. Sz. 1901. jan. 1.; AEÖPM I. 406.) Ez a gondolat szélesül nála később a glorifikált ösztönösség, természetesség és az embert „eltorzító” kényszerűségek klézett szembeállításává, miként ezt egyik ősz eleji tárcacikkében megfogalmazza: „Az életkedv micsoda lármás himnuszával tódul az ifjú sereg az iskolákba, első bilincsei közé a kényszerűségnek. Azaz a másodikba. Mert első a megszületés, második az iskola, harmadik a robotos élet... Az iskola tévútra vezeti a gyermeket, hogy aztán az élet klózaníthassa.” (*A hétről*. NN 1901. szept. 1.; AEÖPM II. 188.) S ezt a kontrasztot mélyíti tovább a „gyermeki” ösztönösség s a különféle „életbölcsek” ellentétévé a vers publikálása előtt néhány nappal közreadott tárcacikkében. Nyomatékosan állítja, hogy „vulhányszor igazán magunkra találunk: gyermekek vagyunk”. Ebből pedig az alábbi következtetésekhez jut: „S összetett lelkű, vívódó, modern emberek – kikből monstrumot csinálnak az édes szülők lágyága, az iskolamesterek korlátoltsága, a vallástanítók hipokritsága, az ezer nem is sejtett igaztalanságával rájuk törő élet s ezer transzformálásán meunterkedő apostola (kik közül Mózes, az evangélisták, Lutherék, az enciklopédisták, Offenbach, Heine, Lasalle, Nietzsche és Ibsen is szörnyen clegendők) – örüljenek, hogy a gyermek-emlékek közül maradt egy pár még monstrum-lelkeikben.” (*A hétről*. NN 1901. okt. 20.; AEÖPM II. 255.)

A vers lemondó hangulatát pedig érzékeltetően motiválja a társadalmi-politikai változások szemben fokozódó elégedetlensége. 1901 folyamán ezt ismételten is kifejezi, megfogalmazza. Az év tavaszán még csak körülírással: „Ím egyszerre csak előmlöttek a múlt, vészes felhők. Bágadt és sűrű lett a világ.” (*Hétről hétre*. Sz. 1901. máj. 5.; AEÖPM I. 300.) Nem sokkal később már direktebben és erőteljesebben: „Csúnya, reakciós, fekete világ készülődik reánk. Csupa lelki bilincs, tiltó parancs és tekintély.” (*A sajtó és bara-*

gosai. NN 1901. jún. 29.; AEÖPM II. 80.) S a vers keletkezése idején még általánosítottabban ír szorongó sejtelmeiről: „Valami érthetetlen, ijesztő nagy erő vissza akarja csinálni a világot. Hajt, kényszerít bennünket hátrafelé.” (*A bétről*. NN 1901. okt. 13.; AEÖPM II. 244.)

Egy inkább színes, mint meghatározóan lényeges életrajzi anekdota szerint Adyt „az önmagára alkalmazott Apollo-metafora” használatában egy diákkori emlék is inspirálhatta. A költő zilahi tanára, Both István lányának emlékezete szerint apja egy alkalommal Ady és egy Phoebusz keresztnevű osztálytársa feleletét szembesítette egymással. S ekkor mondta volna a költőről: „ez a zömök falusi bizonyul Apollónak kettejük közül”. (EmlAE I. 418., 420.)

A *Krisztusok mártírja*-ban megpendített pogányság-motívum az elkövetkezőkben Ady lírájában többször is visszatér: így legközelebb az 1902-ben írt *Vén faun dala* c. versében. A rezignált és józan „életbölcesség”-nek s a Krisztus-képzetnek némiképpen hasonló azonosítása jelentkezik Ady egyik évek múlva írt novellájában. (*Jenő úr a Káldvárián*. BN 1907. márc. 31.; AEÖn 655.)

Irodalom

Szvatkó Pál: Ady két verse. Prágai Magyar Hírlap 1923. júl. 18. 2–3.; Schöpflin 35–36.; Halász: NA 102.; Rónay: Me 276–78.; Bóka László: Ady szimbolizmusa. In: Tegnapról máig. Bp. 1958. 395.; Bóka: AEpK 229–30.; Oleg Rosszjánov: A sokarcú isten keresése... ItK 1968. 2. sz. 204.; Király I. 319., II. 507.

258. Strófák

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 19. IV. évf. 256. sz. 5–6. – Irodalom – Írta: Ady Endre. – További megjelenés: MiskN 1904. január 21. IV. évf. 16. sz. 1. – Ady Endre. – Kötetben: Me (1903) 55–56. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 524.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Mc-ből. A NN szövegét Ady a kötetbe való felvétel előtt több helyen módosította. A MiskN publikációja szedési hibákból eredő szövegromlásokkal a Mc szövegét követi.

Javításaink:

7., 8., 12., 14. E sorokban a *búll*, a *lebúllás*, a *Lebüllani* és a *Lebüllottam* szavak hosszú *ú*-ját – minthogy a mássalhangzótorlódás miatt a hosszú magánhangzónak ritmikai funkciója nincs – a NN közlésére alapozva, a helyesírásnak megfelelő rövid *u*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

2. önön gyászát		MiskN
3. utja a bolondok utja	NN	
4. meg se lettem... [kiemelve]	NN	
6. Hogy ő éggel csatázni jött el	NN	
8. lehullás eljő	NN	
9. ugy	NN	MiskN
sejt [kiemelve]	NN	
égrül	NN	

13. így viharban	NN NN	MiskN MiskN
14. így így akartam. [kiemelve]	NN	
17. bűnöd	NN	MiskN
20. sa jog, – vár... [kiemelve]	NN NN	
22. futó bölcs, [kiemelve] bölcs.	NN	MiskN
23. bűnöd	NN	MiskN

Koetkeztörténet

A *Strófkák* Ady emberi-költői válságának egyik újabb változata. (Korábbi megszólaltatói 1900 végéről a *Még egyszer...* és *Misztérium* s 1901-ben a néhány héttel előbbi *A krisztusok mártírja* c. versei voltak.) Benne Ady a maga nyugtalanságát-bizonytalanságát egy kiilezetten heroikus-romantikus magatartásba igyekszik kivetíteni, amelynek objektív hangolású indítékait egy-két nappal korábbi heti tárcájában fejtette ki: „Az t a bizonyos »régi jó világot« már kompromittálni sem kell, annyira kompromittálták. Az *éden* hite is igen gyöngécske már. A másik hit azonban nem gyöngül: a változás jobb lesz. Iiz a kis rögeszme teszi pokollá és mulatóhellyé a földet, termeli a bölcseket és bolondokat, az éreyneseket és bűnösöket, mindent, mindent.” (*A bétről*. NN 1901. nov. 17.; AÉOPM II. 284–85.)

A vers első részében lehetetlen rá nem ismerni a nagy mozdulatú nietzschei hősi gesztusok ihlető jelenlétére. Ilyenféle ösztönös inspiráció, pontosabban véletlen egyezés lehetőségét Ady sem tagadja, de azt a feltételezést, hogy itt konkrét Nietzsche-hatásról lenne szó, egy 1903 decemberében Somló Bódoghoz írt levelében határozottan elhárítja: „Nietzschét még nem olvastam, mikor egyik régi versem megírtam: »Lehullani «tatás nélkül: / Ez nagy!... S így szólni a viharban, / Lehullottam, de – így akartam«. De azért rá m foghatja mindenki, hogy Nietzschét kísértettem meg rímekbe transzponálni...” (AEl I. 130.) Adynak abban feltehetően igaza volt (mert mi értelme lett volna „tájékozatlanságát” Somló Bódog előtt öncélúan fitogtatni), hogy 1901-ben „még nem olvasott” Nietzschét. Viszont az is tény, hogy 1900 és 1901 folyamán több nagyobb lényű lírai versében is kimutatható a nietzschei ihletés. Ehhez azonban korántsem volt szükség közvetlen olvasmányélményre, elegendő volt a baráti körökön, beszélgetéseken át érvényesülő áttételes hatás is. (Ilyen értelemben túlzó és hiábavaló az, amit a fentebbi levélre való hivatkozással, Földessy Gyulával és Benedek Marcellal polemizálva Hegedűs Nándor Ady kulturális „tájékozatlanságáról” állít: AEnn 57. Mert idevonatkozóan első sorban az Ady műveiben található „nyomok” a perdöntő tanúk, s nem a nyilatkozatok vagy a költő olvasmányait érintő – különben nagyon is gyér – egyéb dokumentumok.)

A *Strófkák* második részében romantikus jelképes jelentéssel kissé homályos értelmű utalások kerülnek egymás mellé. Így az *első asszonyom* értelmezőjeként használt *Tudásnak írott almájá* bibliái eredetű: az Éden „jó és gonosz tudásának fája”-ra utal. (Mózes I. 2. t 16–17. és 3.: 1–23.) Nehezebben rögzíthető a 17. sorban felbukkanó homályos célzás: *Te bűnöd az én Gascogne-om!*... Talán átvitt értelmű utalásról lehet itt szó Edmond Rostand *la niert* darabjának, Cyrano de Bergeracnak címadó hőisére. Hiszen a szövegösszefüggés szerint Gascogne itt nem helymeghatározásra, hanem egy szellemi magatartás, a gascogne-i legényekre általában, Cyranóra pedig különösen jellemző rátartiság érzékeltetőre szolgál. (L. a vers 20. sorának értelmező-magyarázó utalását: *Göggel telt lelke csak majk, vár...*) Ezt a feltételezést, a Gascogne szónak ezt a jelképes, áttételes értelmű használatát támasztja alá az az érdekes egyezés, amely ver hangulata és az 1901. nov 9-i nagyváradi Rostand-bemutatóról készült színházi kritika néhány megállapítása között föltelezhető. Rostand művét általában méltatva jelenti ki Ady: „Micsoda inspirált, felséges ötlet volt föltámasztani a nagyorrú, bátor, örökre hadakozó, egész világgal viaskodó

Cyranót”. A főhős sorsát értelmezve pedig a vers mondandójával sok mozzanatban összehasonlítható következtetésekre jut: „Szerelmi tragikum a legteljesebb. De csőd az ő egész viharos, hadakozó poéta élete. A bátorsága megtörik Roxan ideáljával szemben. Bűnbe fulladt, szent, külön élete csak örökös kísérlet marad... Babérhoz, szerelemhez, boldogsághoz jut minden nála pulyább. Őt megöli a tragikumok tragikumja, az örök tragikum: a kiválóság.” (*Cyranó de Bergerac*. NN 1901. nov. 10.; AEÖPM II. 276., 277.) Ady Cyranóba is azt „látja bele”, ami *Strófák* c. néhány nap múlva készült-publikált – versének személyes mondandója volt. Ezt az értelmezést és összefüggést támasztja alá az is, hogy a „hiábavaló” viaskodás Adynak ekkor megrendítő élménye volt. Két hónappal korábban így vall erről: „Felnőtt embernek lenni kiskorú országban s azután önmagát gyömszölyve beilleszkedni liliputi partnerek közé... örök viaskodás magunkkal és a kényeszerűséggel... Elbukni vértelenül...” (*A bétről*. NN 1901. szept. 15.; AEÖPM II. 206.) Azonos irányban mozgó gondolatok árnyalatokban eltérő megfogalmazásairól van szó.

Irodalom

Szabó R. 23.; Bóka: AEpk 231.

259. Terka

Megjelenés

Első megjelenés: SzÜ 1901. november 20. II. évf. 54. sz. 2. – Esti líra – Dyb. – (Az elfeledett publikációra – a vers szövegét is újraközölve – Hegedűs Nándor hívta fel a figyelmet: ItK 1957. 1–2. sz. 134.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 515.

Szövegekritika

Alapszövegünk a SzÜ-ből.

Javításaink:

2. A *primadonna* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.
4. A *szokásom* után vesszőt tettünk.
5. Az *Ísten* után pótoltuk a vesszőt.

Keletkezéstörténet

A játékos „színházi” versezet létrejötté egy korábbi, a SzÜ-ban megjelent ugratással kapcsolatos. Székely Irén San-Toy-alakítását érintő tréfás apróságokat közölt a lap, s ezek sorában a III. számú az alábbi fiktív ugratás: „San-Toy? Én csak Zách Terkát láttam. – Ady Endre” (Székely Irén mint San-Toy. SzÜ 1901. nov. 17. 2.) Ezt az ugratást viszonzotta néhány nap múlva tréfás rigmusával Ady.

Zách Terka a nagyváradi Szigligeti Színház egyik kardalosnője volt, aki a San-Toy SzÜ-ban megjelent színlapja szerint egy kis epizódfigura, Mi-Kui szerepét alakította. Hegedűs Nándor még azt is elmondja, hogy Zách Jánosnak, a Körösön átvezető fahíd bérlőjének és ekként vámszedőjének lánya volt, aki a társulatban a kardalosnői szintnél később sem vitte tovább. Az ugratás és a tréfás dal nyomán levont következtetése viszont, hogy Ady „szívósan udvarolt” volna a lánynak vagy legalábbis „csapta neki a szelet”, aligha bizonyítható. (L. ItK i. h. és Hegedűs: AEnn 157–58.) A rövid dal is inkább tréfás játékosagra vall, mint akár felületes érzelmi kapcsolatra.

260. Vénasszonyok nyara

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 24. IV. évf. 261. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Novemberi strófák” főcím alatt jelent meg I. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 118–19. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 515.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ből.

Javításaink:

4. A kilenc–nyolc szótagos jambusi periódusból felépített nyolcsoros versszak e sorában egy szótagnyi többlet van. E többletet – talán szedési hibából – a *tanítványait* alak okozza, ezért a szót *tanítványit*-ra módosítottuk.
7. Az *őszől* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Keletkezéstörténet

A szeszélyes és hamar téliesre fordult őszi időjáráson ironizál Ady. A hónap elején nagy szélviharokkal zord, télies hideg köszöntött be, s a Kőrösön reggelenként már vékony jégtakaró is megjelent. (Nv 1901. nov. 1., nov. 3.; Sz 1901. nov. 8.) Később, a hónap közepén valamit enyhült, melegebb, szárazabb lett az idő, de gyakori volt a köd és a szél. (Nv 1901. nov. 17.) – A *Balzac mester*-rel kapcsolatos utalás valószínűen a francia író A harmincéves asszony c. regényére vonatkozik; ebben az összefüggésben és ekkor még az ilyen korú asszony „vénasszony”-nak számított.

261. A korzó

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 24. IV. évf. 261. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Novemberi strófák” főcím alatt jelent meg II. számmal.) – További megjelenés: Fmo 1901. november 29. XVII. évf. 274. sz. 4. – Napi hírek – Dyb – („Téli strófák” főcím alatt). Kötetben: Rd (1923) 119. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 515–16.

Szövegkritika, szövegnálzatok

Alapszövegünk a NN-ből. A Fmo szövege csak az előbbi nyomán készült utánközlés.

Szövegeltérések:

Főcím: *Téli strófák*

1. intem

11. náthától [kiemelve]

Fmo

Fmo

Fmo

Magyarázat

Sbocking: l. e kötetben az *Aktuális versek* [Hogy vége...] jegyzetét.

262. A színház

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 24. IV. évf. 261. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Novemberi strófák” főcím alatt jelent meg III. számmal.) – Kötetben: Rd (1923) 119. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 516.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ből.

Keletkezéstörténet

E rövid dalban Ady a zord novemberi időjárás jelenségeit (l. erről a *Vénasszonyok nyara* c. – szintén e napon publikált – rigmus jegyzetét) kapcsolta össze ironikusan tréfálkozva a szintársulat szubvencióigényéről a sajtóban néhány napja tartó vitával. E polémia elsősorban a Nv hasábjain folyt, a többi lap csak kommentálta, miként a NN-ban Ady is. A hónap közepén egy tájékoztató hírcikk jelent meg arról, „hogy a Szigligeti Színház igazgatósága a legnagyobb mértékben” rá van utalva „a város támogatására”. A társulat igényét támogatva-indokolva a lap kifejti, hogy „még kisebb városok is részesítik bizonyos szubvencióban a színgazgatót, aki nálunk az üres falakon kívül nem kap semmit. Somogyi pedig nem pénzt kér, csupán azért folyamodott isten tudja hányszor, hogy a színház fűtési és világítási költségeit fedezze a város”. (A színgazgató és a város. Nv 1901. nov. 15. 4–5.) Néhány nap múlva e tájékoztató állításait elmarasztaló vezércikket írt a lapba Kurländer Ede. Élesen kérdőre vonja Somogyi színgazgatót, hogy „milyen címen kér” szubvenciót, s leckéztető modorban utasítja el: „tőlünk, szegény várostól ne kérjen pénzt”. „És minket senki se fenyegetsen azzal, hogy becsukódnak a ... színház kapui... Legjobbban cselekszik akkor, ha szándékolt akciójától önként eláll.” (Színházunk szubvenciója. Nv 1901. nov. 19. 1.) Három nap múlva „Egy városatya” aláírással újabb vezércikket közölt a lap: szerzője indokoltak tartja Somogyi kérését, s ezért védelmébe veszi. Szerinte „tévedés azt hinni, hogy ez a néhány ezer forintnyi (5–6000) kiadás megbolygathatná Nagyvárad óriási háztartásának mérlegét”. (A színház szubvenciója. Nv. 1901. nov. 22. 1.) Majd a rövid dal megjelenése előtti napon „Egy másik városatya” aláírással újabb Somogyit támogató nyilatkozatot közöl a lap színházi rovata. (Nv 1901. nov. 23. 6.)

263. Vigasztalás

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. november 24. IV. évf. 261. sz. 4. – Hírek – Dyb – („Novemberi strófák” főcím alatt jelent meg IV. számmal.) – További megjelenés: Fmo 1901. november 29. XVII. évf. 274. sz. 4. – Napi hírek – Dyb – („Téli strófák” főcím alatt). – Kötetben: Rd (1923) 120. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 516.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ből. A Fmo publikációja szedési hibákkal tarkított utánközlés.

Javításaink:

7. *A játszva* után a felesleges vesszőt töröltük; *a végig* után viszont az elmaradt vesszőt kitettük.

Szövegektérések:

Főcím: *Téli strófák*

1. lakója.

7. végig

Fmo

Fmo

Fmo

Keletkezéstörténet

Ady zsurnaliszta költői gyakorlatában szokásos, többféle aktualitást tréfásan egybekeverő rövid dal. Magától értetődő, s a „novemberi strófák” előbbi időjárási célzásaival függ össze a költőző madarakkal kapcsolatos utalás. Némi megvilágosításra szorul viszont az ehhez fűzött másik két téma: Budapest sikkasztójáról és a villamos elkészültéről.

November közepén jelennek meg a lapokban az első hírek az egyetemi nemzeti párt volt budapesti vezetőjének, a klerikális és magyarkodó Kecskeméthy Győzőnek nagy összegű sikkasztásáról. A „23 éves, egri illetőségű joghallgató” a főváros „negyedik kerületi előljáráóságánál mint számgyakornok volt alkalmazva”. Hivatali megbízásból kellett „egy szolga kíséretében” nov. 14-én délután körülbelül félmillió koronát (a lapok híradásai eltérők: hol 550 ezer, hol 270 ezer, hol pedig 773 ezer koronát emlegetnek) átvinnie „az előljáráóság megbízásából a központi adóhivatalba”. Ennek során a kísértő szolgát lerázva eltűnt a pénzzel, és nem akadtak nyomára. (Nv 1901. nov. 15. 7.; Sz 1901. nov. 15. 5.) Az első híradás és a *Vigasztalás* megjelenése közti több mint egy héten át naponta tudósítottak a lapok a Kecskeméthy sikkasztása és eltűnése körüli újabb fejleményekről. Így többek között arról, hogy állítólag a fiumei gyorsvonattal utazó Kecskeméthyt „Dombóvárott az állomásfőnök felismerte”, de végül is az erélyesen tiltakozó sikkasztót „továbbengedte”. (Nv 1901. nov. 19.) Későbbi verzió szerint a hírhedt diáktovábbengedte – a rendőrség feltételezése szerint – Triesztbe érkezett, majd onnan Genovába utazott, s felszállt egy Dél-Amerikába induló hajóra. (Nv 1901. nov. 23.) A fentebbi hírek alapján emlegette Ady a délre repülést s a detektívek szegényét. Kecskeméthy esetéről különben ebben az időben több cikket is írt: a klerikális szemlemben nevelt ifjúság idealizmusának és erkölcsi „megbízhatóságának” kétszínűségét bizonyítva. (*Kecskeméthyék, Válasz a „Tiszántúl”-nak, Ismét Kecskeméthyék.* NN 1901. nov. 16., nov. 19., nov. 20.; AEÖPM II. 282–83., 287–88., 288–89.)

A villamosközlekedés bevezetése egyes nagyváradiknak már régebben dédelgetett terve volt. E tervnek újabb aktualitást adott, hogy a nagyvárad közúti vasút építésére alakult részvénytársaság beadványban fordult a városi tanácshoz, amely e beadványnak a várossal szemben támasztott igényeit-követeléseit elhárítva feliratot készített – többek között az építési engedély kiadása tárgyában – a kereskedelmi miniszterhez. (Sz 1901. aug. 7.; Nv 1901. aug. 8., 11.) A villamos ügye a továbbiakban újra meg újra visszatérő témája lett a lapoknak: tudósítottak a különböző aprólékos tárgyalásokról, s általában felpanaszolták az egész ügy körüli támadt kilátástalanul hosszadalmas huzavonát. November folyamán végre megérkezett a miniszteri válasz, leirat, de a villamos építésének megkezdését még további objektív akadályok gátolták. (Sz 1901. nov. 17., nov. 21., nov. 22.; Nv 1901. nov. 10., nov. 11.)

264. „A csomópont”

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. december 6. IV. évf. 271. sz. 4. – Hírek – Dyb. – További megjelenés: Fmo 1901. december 11. XVII. évf. 284. sz. 4. – Napi hírek – b. – Kötetben: Rd (1923) 120–21. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 517.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ből. A Fmo szövege az előbbi egyszerű átvétele, kiemelések nélkül.

Szövegeltérés:

11. elegendő

Fmo

Keletkezéstörténet

A *derék jós* valóban létező személy: Falb Rudolf szegedi magánmeteorológus, akinek különböző – kissé zavaros és áltudományos jellegű – időjóslásait időnként közölték a lapok. Így a nagyváradiak is, persze többnyire ironikus modorban bevezetve-kommentálva. 1901 nyarán például a Sz ekként vezeti be időjóslásainak ismertetését: „Falb, a híres levelibéka újból feltűnt a horizonton... Az ő fejében már készen vannak ez év második felének kritikus napjai.” (Viharpróféta jóslatai. Sz 1901. júl. 7. 8.) Novemberi prognózisát pedig Falb szakkifejezéseit is használva így ismerteti a Nv: „A szegedi időjós november hóra is kiadta már a maga próféciját. A hónap első fele szerinte fölötte változatos lesz, különösen erős hatású csomópontok fogják az időjárást befolyásolni.” (Nv 1901. nov. 5. 5.) Ady tréfás rigmusának elkészülte előtt már Falb következő évi prognózisának megjelenéséről is hírt adnak a lapok: „Most jelent meg Falb Rudolf legújabb időjóskaletáriuma, amelyben föl vannak tüntetve a jövő 1902-ik év kritikus napjai, s azonkívül jelezve van, hogy egyáltalán milyen időt várhatunk a legközelebbi esztendőre.” (Falb legújabb jóvendölései. Nv 1901. nov. 24. 7.)

265. A szép kapitány

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1901. december 21. IV. évf. 290. sz. 4. – Hírek – Dyb. – (További megjelenés: Nagyváradi Élet 1911. 2. sz. – különálló vasárnapi mellékletként adták ki a NN 1911. március 5. XIV. évf. 53. sz.-hoz; bővebb adatait, szövegváltozatait közölni nem tudjuk, mert e mellékletet az OSZK állományában nem találtuk.) – Kötetben: Rd (1923) 121–22. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 517–18.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ből.

Javításaink:

5. A *belőle* után pótoltuk az elmaradt vesszőt.
10. A hibásan szedett *szólott* szót a mondat értelmének megfelelően *szállott*-ra módosítottuk.
15. Az *Adjő* után a 13. sor analógiájára az elmaradt vesszőt kitettük.
17. A *vágyva* után kitettük a hiányzó vesszőt.
21. A *lányért* után a felesleges vesszőt töröltük.

Keletkezéstörténet

A *szép kapitány* c. versét konkrét esemény hatására írta Ady. Mégpedig Révész Bálintnak, a nagyváradi Vilmos-huszárok kapitányának az előző napon, dec. 20-án elkövetett öngyilkossága ihlette az átlagosnál igényesebb alkalmi versre a költőt. Nem is

önmagában ez az esemény, hanem a huszártiszt eddigi könnyed, elegánsan mulatozó, bohém módon nagyvonalú életének és a hirtelen, látszatra előzmény nélkül bekövetkező tragédiájának kontrasztja okozott megrendülést a tájékozottabb nagyváradai körökben. A helybeli lapok részletes és alapos kommentárokkal is kísért tudósításokban számoltak be a történetekről. Így – többek között – a NN és a Sz is. A NN beszámolója – amely valószínűleg Ady munkája – némi bizonytalansággal és tartózkodással szól Révész öngyilkossága indítékairól. A különféle találgatásokat a NN kommentárja – Ady tollára valló szövegezésben – elhárítja: „Beszélnek nagy kártyaveszteségekről, anyagi zavarokról, becsületbeli ügyről, amerikai párbajról, szerelmi csalódásról s mindenről, miről hasonló esetekben beszélni szoktak. Annyi tény, hogy az öngyilkosság okát nem tudja senki.” (*Révész huszárkapitány agyonlőtte magát.* NN 1901. dec. 21.; AEÖPM II. 328.)

Ezzel szemben a Sz tudósítója a különböző okok együttesen összesűrűsödő és a kapitányt végső kétségbeesésbe kergető hatásában látja az öngyilkosság indokát. „Minden egyszerre zuhant rá – írja –: az kergette a halálba. Törzstisztí vizsgát kellett volna tennie, és semmi reménye sem volt rá, hogy leteheti. A játékban elfordult tőle a szerencse, és óriási összegeket veszített. Bántotta az is, hogy egy lányt megkért, és kikoszarzták... Élt uriasan, vígan, szépen, huszárosan, és így is végzett huszárosan, szomorúan.” (Szenzációs öngyilkosság. Sz 1901. dec. 21. 2–3.) A nagyváradai lapok egymásnak ellentmondó és többnyire csak részlegesen informált tudósításaiból aligha lehet pontosan kideríteni Révész kapitány öngyilkosságának konkrét okát vagy okait. Az eseményt már kortársként megélt Hegedűs Nándor úgy tudja, hogy „annak idején nyílt titok volt, hogy Révész hűlont kártya- és uzSORAADÓSSÁGOK MIATT MENT A HALÁLBA”. (Hegedűs: AEnn 168.) Ennek a több mint fél évszázad távolságból elhangzó kijelentésnek a hitele azonban éppen úgy dokumentálhatatlan, mint az egykorú lapok tudósításainak ellentmondó feltételezései és ma már megmagyarázhatatlan elhallgatásai, illetve valószínűen megszerpítő magyarázatai. Egyébként a vers motivációja szempontjából nem is lényeges az öngyilkosság konkrét oka, hiszen Ady általánosítva, egy magatartást és annak tragikus logikáját megjelenítve ír róla. Hasonló módon – társadalmi jelenséget általánosítva – elmélkedik a vers megjelenését követő napon publikált heti tárcájában is a „szép kapitány esete”-ről. Mint az „éjszakai világ” egyik szerinte törvényszerű eseményéről beszél róla, s mint a magyar társadalomban bekövetkezett változások egyik jellemző tünetét értelmezi: az elhatalmasodó „dekadencia” látványos jeleként. (*A hétről.* NN 1901. dec. 22.; AEÖPM II. 330–32.)

Az eseményt később, 1903-ban Ady novellában is feldolgozta: a verstől már eltérő, inkább a heti tárcáikkal egyező felfogásban. (*L. Simeon és egy úr.* BN 1903. dec. 25.; APön 134–37.; a novellára és annak a vers témájával való összefüggéseire Hegedűs Nándor hívta fel először a figyelmet: AEnn 167–68.; a novella jegyzetében érinti e problémát Bustya Endre is: AEön 1301., továbbá: Kovalovszky: EmlAE II. 385.)

266. Békesség ünnepén

Megjelenés

Először megjelenés: NN 1901. december 25. IV. évf. 293. sz. 6. – Hírek – Írta: Ady Endre – (*Békesség ünnepe* címmel). – Kötetben: Me [1903] 57–60. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-I [1930] 524–25.

Vetvekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A kötetbe való fölvétel előtt a NN szövegén Ady több helyen módosított, javított.

Javításaink:

17. A *vigság* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.
21. A *félbivalosban* mind a ritmika, mind a helyesírás szempontjából felesleges hosszú *i*-jét rövidre változtattuk; s utána vesszőt tettünk.
27. Az alapszövegben az *Örvendezzél* után vessző található, ami az ezt követő megszólítás előtt a mai és a hajdani helyesírási szabályzatnak mindenképpen megfelel. De mint-hogy ugyanez a szövegű sor a versben mindenütt másutt (a 2., 25., 61. és 69. sorban) belső központozás nélkül fordul elő, továbbá a hasonló szerkezetű megszólításos sorokban (az 1., 3., 5., 13., 26., 29., 62. és 68. sorban) szintén elmaradt a vessző, ezt az egyetlen vesszőt töröltük. E számos példa azt bizonyítja, hogy Ády a periódus egységét érezte fontosabbnak, s nem azt, hogy a megszólítást vesszővel elválassza a mondat előbbi részétől. Fenti javításunk a szövegközlés egysége érdekében történt, mert e sorokban az írásjel elmaradásának poétikai-stilisztikai, hangulati jelentősége van.
34. A *Sírály* hosszú *i*-jét a NN közlésével egyezően rövid *i*-re változtattuk.
35. A *búhog* alakot a NN szövegére alapozva *búbog*-ra javítottuk.
49. Az alapszöveg *Bosszúló* szavának hosszú *ú*-ját a NN publikációjának megfelelően rövid *u*-ra igazítottuk.
64. Az alapszöveg különírt *föld dübörgést* szavai közé kötőjelet tettünk.

Szövegtérések:

Cím: Békesség ünnepe	NN
1. emberek,	NN
11. <i>huzni</i>	NN
14. <i>Örvendezzen</i>	NN
17. <i>vigság</i>	NN
18. <i>Útvesztők</i> ből	NN
22. <i>írval</i>	NN
30. <i>világnak</i>	NN
31. <i>szörnyű</i>	NN
32. <i>szörnyű</i>	NN
33. <i>szörnyű</i>	NN
34. <i>víjjog,</i>	NN
35. <i>szűkül...</i>	NN
42. <i>S a</i>	NN
<i>kínnak</i>	NN
44. <i>kín,</i>	NN
47. <i>törve,</i>	NN
49. <i>fenyegét</i>	NN
51. <i>iszonyu</i>	NN
55. <i>írás,</i>	NN
59. <i>élet... [kiemelve]</i>	NN
64. <i>földdübörgést,</i>	NN
66. <i>földi [kiemelve]</i>	NN
67. <i>csak,</i>	NN
<i>gyertya,</i>	NN
68. <i>villik.</i>	NN
70. <i>tudniillik...</i>	NN

Keletkezés-történet

A költőt körülvevő nyomasztó világ elleni szembefordulás újabb állomása ez a vers. De míg a két hónappal korábbi *A Krisztusok mártírja* c. költeményében elsősorban a

maga áldozat-voltát panasolja, addig a *Békesség ünnepén* soraiiban a világ, a társadalom valóságos, illúziók nélkül szemlélt természetére igyekszik rádöbenten.

A társadalmi haladás megrekedésének, a világ fejlődése visszafelé fordulásának gondolata 1901 folyamán egyre erősebben foglalkoztatja Adyt. Ennek első – az esztendő októberegig terjedő – fölbukkanásait l. e kötetben *A krisztusok mártírja* c. költemény jegyzetében. November–decemberben egyre jobban elmélyülnek és végtetesebben általánosítottak lesznek e keserű és kétségbeesett gondolatai. A jelen sivársága nyomasztja: „Panaszkodunk, hogy kezdetben vala az éden, s utána jött és maradt a bűn. Hogy az aranykorszak vasra változott. Hogy melegtelen, sivár, derűtlen a jelen. Egyebet sem teszünk és írunk a panasznál... És egyéb fegyverünk sem volt és nincs most se a hitnél.” (*A bétről*. NN 1901. nov. 17.; AEÖPM II. 284.) Később, már a karácsonyi várakozások hangulatában, az ünnep tartalmának kiüresedése, felületessége hökkeníti meg: „A babonás miszticizmusra hajlandóságoknak, a szentimentális ellágyulásoknak napjai tartanak most egészen karácsonyig... Úgy kell valóban lenni, hogy így karácsony előtt szinte hajlandók volnának egymást szeretni az emberek. De, hajh, csak a hajlandóságnál maradunk meg, s a miszticizmus keresése és az ellágyulás is csak olyan talmi nálunk.” A karácsonyi tomaságok kultusza és a kis aktuális ügyekbe való elmerülés ugyanabból a törekvésből fakad: „Nekünk súlyos problémák valójában, igazában nem kellene. Nekünk betlehemesdi kell és városatya-választás.” (*A bétről*. NN 1901. dec. 15.; AEÖPM II. 316.)

Adyban ekkortájt minden esemény ezt a távlatlan szemléletet erősíti. Így Kecskeméthy Győző esete (l. erről e kötetben a *Vigasztalás* c. vers jegyzetét), az erről folytatott polémia a váradi klerikális lappal, a Tiszántúllal (*Válasz a „Tiszántúll”-nak*. NN 1901. nov. 19.; AEÖPM II. 287–88.), saját sajtópöre a nagyváradi káptalannal és elítéltetése (*A nagyváradi káptalan tisztessége*. NN 1901. dec. 19.; AEÖPM II. 321.) vagy a „szép kapitány” öngyilkossága (l. erről e kötetben *A szép kapitány* c. vers jegyzetét). Úgy itéli, hogy hét-nyolc esztendő alatt teljesen megváltozott „a kis magyar glóbus”. Keserűen állapítja meg: „Sokára lesz már itt olyan harmonia, mint volt akkor. Micsoda dekadencia néhány esztendő alatt. Desperáltság, de emellett kínos, alattomos harc mindenütt. Hitünk, bizalmunk nincs már magunkban.” Visszafelé, ellentétére fordul a világ: „Föllendülés helyett rettentő süllyedés, harmonia helyett mindenki harca mindenki ellen, önbizalom helyett a bigottéria becsmérszése.” (*A bétről*. NN 1901. dec. 22.; AEÖPM II. 331.)

Végül ezt a gondolatsort zárja le és összegezi Ady a NN ünnepi, karácsonyi számában közreadott szenvedélyes prózai írásában: a *Bellehem néma* c. cikkében. Ebben és a *Békesség ünnepén* c. költeményben azonos kiindulásból itéli meg a világot. Hiszen prózában is megfogalmazza a vers meghatározó gondolatát: „Mi, kik most élünk, megváltatni nem fogunk. Amiként az utolsó megváltásnak, a francia forradalomnak lángja megvilágosított minden agyvelőt, akként készül most elterülni a világra valami rettenetes nagy sötétség.” (*Bellehem néma*. NN 1901. dec. 25.; AEÖPM II. 334.)

A *Békesség ünnepén* lírai hangvételét fölismerhető biblikus pátosz és konkrét bibliai utalások jellemzik. E pátoszt Ady tudatosan töri meg köznapi prózai, sőt újságírói fordulatokkal: az emelkedettséghez ekként keverve – szinte elidegenítő hatásként – ironián és groteszk elemeket. Maga a költemény címe és indítása az újszövetség ismert motívumát, a Jézus születésekor ujjongó „mennyei seregek” kórusát idézi fel: „Dicsőség a mennyekben az Istennek, és e földön békesség, és az emberekhez jó akarat.” (Lukács 2: 13–14.) S a vers első felében további, Jézus születési legendájával kapcsolatos újszövetségi célszavak találhatók: így a csillag, az „útvesztőkből” kivezető, a bölcs királyok, az arany, a tömjén és mirrha (Máté 2: 1–11.), a jászol, a pásztorok, a sietség (Lukács 2: 7–20.). Érdekes végezetül arra felhívni a figyelmet, hogy e vers néhány mozzanatában megtalálhatók az 1913 karácsonyán publikált *Gyűlölet és harc* c. vers gondolateráí. *Hazug a megváltás meseje* – írja itt Ady. Ott pedig: „Csalárd legenda, betlehemi jászol, / Hazug fölkenetség, álszeretet”. Itt: *Vad ébelen, vad harcra készen / Állnak iszonyú seregek...* Ott: „...piros bosszu népe / Kél iszonyu rajban”.

Irodalom

Benedek II. 12.; Szabó R. 23.; Bóka: AEpk 236.; Komlós 27.

267. Bucsuztató

Megjelentés, indokolás

Első megjelenés: NN 1902. január 1. V. évf. 1. sz. 7. – Hírek – Szilveszter. – Kötetben: Rd (1923) 122–23. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 518–19.

Indokolás: Csupán a Szilveszter aláírás miatt szükséges a mind verselésében, mind hangulatában Adyra valló rövid dal szerzőségét néhány magyarázó bizonyítékkal alátámasztanunk. A szokásos szignóitól való eltérésre az előző, 1901-es esztendő elején is találunk példát, s éppen az elmúlt évet búcsuztató szilveszteri-újévi alkalmi versezetében. (L. e kötetben *Az év komédiája* c. verset és jegyzetét, amelyet Idem álnévvel adott közre.) Az évváltás eseménye az alkalmi költés számára jelentős és összegező lehetőségeket kínált, s ezt a lehetőséget Ady okvetlenül megragadta. Így tette ezt 1901-ben a Sz-nál, s így 1902-ben a NN-nál is. Mindkét – az előző évet záró – vers esetében megfigyelhető, hogy Ady a summázást az elmúlt esztendő folyamán uralkodó életszemlélete és a jelenségek megítélésében érvényesülő általános magatartása tónusában végezte el. *Az év komédiájá*-ban még a tréfás-játékos elem dominált: a humor olykor ugyan szatirikussá élesedik, de jobbra megmarad 1900-ban készült rövid dalainak ötletes-fordulatos, könnyedén szellemes szintjén. A *Bucsuztató* tónusa már komorabb: az a rezignáltság érzékelhető benne, amely az 1901-ben írt rövid dalaiban és lírai verseiben egyaránt megfigyelhető. (L. ebben az összefüggésben e kötetben – többek között – a *Makai balála*, *A színbáz*, a *Vigasztalás* és *A szép kapitány* c. alkalmi verseket és *A krisztusok mártírja*, a *Strófák* és a *Békesség ünnepe*n c. lírai költeményeket.) Az esztendő *bus furcsaság*-ainak felsorakoztatása közben az általánosabb megállapítások mellett személyes nyomatókat kap a kiválóságok tragikumát érintő négy sor: *Nagyokat, jókat elbukattak | Vad tusák s ostoba csinyek | S mint rendezen, a célhoz érték | Az oktalanok s kicsinyek...* Ez a gondolat 1901 utolsó hónapjaiban Ady szinte állandóan foglalkoztatta. (L. többek között *A törpék napja*, *A krisztusok mártírja* s a *Strófák* c. verseket és ezek jegyzetében a megfelelő hivatkozásokat a témát érintő cikkeire.) A fentiek értelmében kétségtelen, hogy a *Bucsuztató* is Ady műve.

Szöveggkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

5. A *voltál* után vesszőt tettünk.
16. A sajtóhibás, a szövegösszefüggésbe nem illő *vár* szót *sár*-ra javítottuk.
18. A *dolog* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.
22. A hibásan szedett *csinek* szót értelemszerűen *csinyek*-re javítottuk.
25. Az *éve* után az elmaradt vesszőt kitettük.
31. A *szivarfüst* után kiraktuk a vesszőt.
33. Az *éve* után szintén vesszőt tettünk.

Magyarázat

Egy szép világos „média”: a média korabeli szivarfajta.

Irodalom

Bóka: AEpK 244–45.

268. Farsang

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. január 9. V. évf. 6. sz. 4. – Nagyváradai Krónika. Nagyvárad i tarkaságok – (Dyb). – További megjelenések: ArKözl 1902. január 10. XVII. évf. 7. sz. 5. – Mulatságok – (Dyb.); NbH 1902. január 14. II. évf. 10. sz. 2. – Napi hírek (Dyb). – Kötetben: Rd (1923) 123–24. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 519–20.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ből. Az ArKözl publikációja az eredetitől eltérően korrigált utánközlés. A NN-ban a versike címe a Nagyváradai Krónika rovatban a részcímeknél alkalmazott szokásos tipográfiának megfelelően zárójelben szerepel. Ezt – mint csupán a rovatra jellemző sajátosságot – természetesen elhagytuk.

Juvtásaink:

5. A *Jómagad* után a hiányzó vesszőt kitettük.
6. Az *elfagyott* szót az ArKözl ideillőbb *elfogyott* szavára cseréltük.
7. A *hercegecském* után vesszőt tettünk.
8. A *kedve* után vesszőt tettünk.
11. A szedéshibás *meg* szót értelemszerűen *még*-re javítottuk.
12. A *lőre* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.

Szövegeltérések:

5. Jómagad	NbH
6. elfagyott	NbH
7. hercegecském	NbH
8. kedve	ArKözl NbH
9. keseredve	NbH
11. meg	NbH
12. lőre...	ArKözl NbH
lőrc	NbH

Keletkezéstörténet

A farsang „hivatalosan” 1902-ben – mint minden esztendőben – jan. 6-ával, vízkereszttel vette kezdetét. Első eseményeként a jan. 8-i jogászbált tervezték. (Nv 1902. jan. 5. 7.) Ady rövid dalának a farsang és Karnevál „megkopásá”-ról panaszkodó hangulatát egy hasonló tónusú kis hírcikk előzi meg a NN-ban. Ennek ismeretlen szerzője a látótermék megváltozott atmoszférájáról elmélkedik. Karneválra utalva fejtegeti több-tek között: „Szegény trónja vesztett uralkodól Körülnézett az országában, s mit látott ott, múltását a régi fénynek, jókedvnek s mindennek, ami régen naggyá és hatalmassá tette a farsang uralmát. A nagy bálók kora eltűnt, sorra buktak a múlt évben már a mulatságok... Így ásta meg sírját mindennek, ami szép és fényes, a pénz rettenetes hiánya.” Ami a lányok álma és öröme: az ilyen első bál viszont „a papának... éppen az első váltó megvezülését idézi elő.” (A farsang sorsa. NN 1902. jan. 2. 5.) Feltehető, hogy Ady rövid dalának fogantatásában ez a kis cikkecske is szerepet játszott, de az sem lehetetlen, hogy „a farsang során” esetleg éppen Ady töprengett. A farsang megkopottságáról már egy évvel korábban is elmerengett a költő: I. erről e kötetben a *Karnevál ellen* c. verset is jegyeztét.

Dalalom

Hóka: AEpk 245.

269. Farsangi dal

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. február 4. V. évf. 24. [korábbi többszörös elszámozásból vagy szedési hibából eredő rossz adat; korrigálása viszont felesleges, mert a lap évfolyama ezt a tévesztett számozást viszi tovább] sz. 7. – Irodalom – Írta: Ady Endre – (*Prologus* címmel). – Kötetben: Mc (1923) 69–72. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 527–28.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A kötetbe való felvétel előtt a NN szövegén Ady csak néhány kisebb javítást végzett.

Javításunk:

57. A *máma* után az elmaradt vesszőt pótoltuk.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Prologus</i>	NN
[Az egyes strófák között a NN szövegében elválasztó csillag-jel van: mechanikus elfordulása miatt nem jelöljük egyenként, csak így globálisan.]	
13. nálunk	NN
22. árad.	NN
45. pogány farsangi	NN
46. nép, <i>prologus</i> száll	NN
53. lomha	NN
57. máma	NN
62. óra.	NN

Keletkezéstörténet

A *Farsangi dal*-t a versek időrendjében azért soroltuk megjelenési dátumánál előbbre, mert korábbi – 1902. jan. 18-a előtti – elkészültéről sajtóhír tudósít. A febr. 2-ára tervezett protestáns hangversenyt előzetesen propagáló cikkek egyike ad hírt arról, hogy Ady e verse már elkészült: „A február másodikára tervezett protestáns hangverseny rendezése sem akar a divattól elmaradni. Prologust szavaltat az ezerszemű cézárnak. A prologust Ady Endre írta, s Kacziány Viola fogja elmondani. Akiknek alkalmuk volt olvasni az Ady Endre verses prologusát, s ismerik Kacziány Viola csodálatos előadó talentumát, bizonyosak arról, hogy a prologus méltó előhangja lesz a szenzációs sikert ígérő hangversenynek.” (NN 1902. jan. 18. 4.; teljesebb szövegét l. Hegedűs Nándor: AEnn 180–81.) A fenti hír szerint tehát Ady *Farsangi dal*-a már jan. 18-a előtt elkészült.

A hangverseny előzetes hírlelését különben a váradi lapok már január közepétől kezdve megkezdték. Így a NN is szinte naponta tudósít. (L. NN 1902. jan. 14. 5.; jan. 15. 5.; jan. 16. 5.; jan. 17. 5.; majd a fentebbi – már idézett propagandacikk: jan. 18. 4.; jan. 19. 4.) E tudósítások közül külön figyelmet érdemel az a – talán Ady tollából való – kis cikk, amely a prologus jövőjéről szavalójának költi „jóhírt”: „Ritka fiatal színészno osztályosa olyan bizalomnak, amelyet a nagyváradi közönség táplál a Kacziány Viola talentuma és fejlődése iránt. Ez a határozottan érdekes talentum – minden valószínűség szerint virágvasárnaptól kezdve is tagja marad a nagyváradi színtársulatnak. Kacziányt különben legközelebb hangverseny-pódiumon láthatja a nagyváradi közönség. A február 2-1 protestáns hangversenyen ő szavalja el a verses prologust, melyet Ady Endre ír.” (NN 1902. jan. 16. 5.)

Nem sokkal később az est részletes programját is ismerteti a NN. Ennek témánkat

érintő részét idézzük: „Nem hiába várja Nagyvárad közönsége élénk érdeklődéssel a február 2-i nevezetes művészi hangversenyt, de valójában leleményesebben, ötletesebben nem rendeztek még nálunk hangversenyt... A nagyváradai »Tarka Színpad« első piéce-e a hangverseny elején lesz hallható. Ady Endrének, a jeles poétának gyönyörű prologusa lesz ez, melyet a zseniális fiatal művész, Kacziány Viola kisasszony fog elszavalni.” (Tarka Színpad Nagyváradon, A protestáns hangverseny. NN 1902. jan. 23. 5.) Az előkészítés csúcspontját a jan. 26-i szám jelentette, amelynek első oldalán a hétről c. tárcacikkben Fehér Dezső, harmadik oldalán a Nagyvárad Krónika rovatban Ady érinti a témát (*A blüette*. AEÖPM II. 365.), s a kilencedik oldalon újra leközlik a programot. (További előzetesek még a NN-ban: jan. 28. 4.; jan. 30. 3–4.; febr. 2. 7.) Ady jan. 26-i „tarkaság”-ából az is kiderül, hogy a református nőegylet által rendezendő protestáns hangverseny legfőbb szervezője és rendezője Várady Zsigmond, tehát ő gondoskodott a rendszeres és szinte állandó sajtópropagandáról. Meg is jegyzi róla a költő, hogy „csakugyan érti a siker titkát”, s „arra vigyázott legjobban, hogy a reklám teljes legyen”.

Az ősi pogány világ a *Farsangi dal*-ban még egyetelműen – szemben a későbbi keleti és ősmagyar hivatkozásokkal – az antik görög–római hagyományt jelenti. Ezért nevezi a nagy Pánt *dédapánknak*, s emlegeti *ős Hellász napját, Olimpia síkját*. E görög képzetek és antikosz íz jegyében fogant nyilvánvalóan a *szójam sövényén* kifejezés is, amely az ismert homéroszi fordulat (herkosz odontón) változata. A görögös légkörhöz hozzákeveri még a római hagyomány aranykor–legendájának Szaturnusz ünnepét is. S végül *Sírász* említésével (előzményét és magyarázatát l. az *Azuba* c. versben és jegyzetében: AEÖV I. 46–49., 302.) az ókori kelet felidézésével erősíti az általános antik hangulatot.

A febr. 2-án, vasárnap megtartott hangversenyről – a hétfői megjelenési szünnap miatt – febr. 4-én adtak részletes beszámolót a lapok. Az alábbiakban e beszámolókból udunk rövidített, a vers visszhangját érintő összefoglalást. A NN tudósítója megállapítja, hogy „szépszámu közönség” volt, s hogy így „fölöttébb kicsinek bizonyult a Vekete Sas nagyterme”. „Ady Endre magas költői szárnyalású prologusa nyitotta meg a feledhetetlen estélyt, amelyet szellemesen és mindeneket megható módon mély érzéssel interpretált Kacziány Viola kisasszony.” (NN 1902. febr. 4. 5.) „Egy lendületes szépségű, hatalmas prológ nyitotta meg a hangversenyt. A gyönyörű költeményt, amely zengő, komoly akkorddal vezette be a hangversenyt, Ady Endre írta, és a kiválóan talantumos Kacziány Viola szavalta el, művészettel és erővel.” (Sz 1902. febr. 4. 4.) „Kevéssel nyolc óra után az ezerfejú tömeg moraja elhalt, és a virágokkal díszített emelvényen megjelent a Szigligeti Színház kiváló tehetségű drámai művésznője, Kacziány Viola, hogy Ady Endre íróársunk költői prologusát elszavalja. A művész, meleg érzéssel adta elő a költeményt, s zajos tapsokat kapott.” (Nv 1902. febr. 4. 7.)

Irodalom

Szabó R. 19., 72.; Bóka: AEpk 249–51.; Komlós 26.

270. A primadonnák betegk

Megjelenés

Először megjelenés: NN 1902. január 24. V. évf. 19. sz. 4. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok – (Dyb.). – További megjelenés: NbH 1902. március 28. II. évf. 72. sz. 4. – Színház – (Dyb.). – Kötetben: Rd (1923) 124–25. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 520.

Véleménykritika, szövegváltozatok

A lapszövegünk a NN-ból. A cím itt eredetileg – a rovatban szokásos tipográfia szerint – zárójelben; ezt természetesen elhagytuk. A NbH szövege helyhez aktualizált átvétel.

*0 Ady Endre összes versei II.

Javításaink:

1. *A bosszán* után – a 9. sor központozásával is egyezően – a felesleges vesszőt töröltük.
2. *A baktatok* után az elmaradt vesszőt kitettük.
3. *Az egy egy* szavak közé kötőjelet tettünk.
9. *A Locspocsos* után – az 1. sorral egyezően – vesszőt tettünk.
11. *A primadonna* után kitettük a hiányzó vesszőt.

Szövegeltérések:

1. bosszán,	NbH
2. baktatok	NbH
4. ablakot,	NbH
7. <i>Beckereken</i>	NbH
9. Locspocsos	NbH
15. <i>Beckereken</i>	NbH

Keletkezéstörténet

A rövid dal publikálását megelőző napokban a váradi lapok többször is hírt adtak a színésznők betegsége miatt bekövetkező műsorváltozásokról. S közlik a lapok a színház igazgatóságának a műsorváltozások miatt mentegetődző kommunikációját. E közleményben elismeri a színházi vezetés, hogy jogos a sok „megróvó szó” a műsorváltozásokról. Viszont „nemcsak Nagyváradon, de Aradon, Szegeden, Debrecenben s máshelyütt” is hasonló a helyzet. „Ez az időszak [a téli időváltozások] szokta meghozni rendszeren a színházaknak ezt a visszatérő nagy betegségét, melyet legerősebben érez a színházi pénztár.” S a továbbiakban konkrét esetekre utal: jan. 19-én P. Szép Olga hirtelen betegsége miatt kellett darabot cserélni; s jelzi, hogy jan. 23-án pedig Ámon Margit betegsége miatt kénytelenek az előre kiadott heti műsort megváltoztatni. (NN 1902. jan. 22. 5.; Nv 1902. jan. 22. 5.) A következő nap a NN arról tudósít, hogy „a nagyváradai színtársulatnak három énekesnője beteg: Örley Flóra, Ámon Margit és Lányi Edit”. Eppen ezért újabb műsorváltozásra kerül sor. (NN 1902. jan. 23. 6.) A tréfásan figurázó rövid dal ötletét Ady a fentebbi tényekből merítette.

Irodalom

Bóka: AEpk 249.

271. A brigád haragja

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. január 26. V. évf. 21. sz. 3. – Nagyváradai Krónika. Nagyvárad i tarkaságok – (Dyb.). – Gyűjteményes kötetben eddig még nem jelent meg. Ady versekét a kritikai kiadás közli először.

Furcsa – bár a filológiában korántsem szokatlan – véletlen elnézés, tévedés az oka annak, hogy e rövid dalt mindeddig nem tarthattuk számon Ady verses publikációjai között. Úgy látszik, hogy a rövid dalok első főlgyűjtőjének, Földessy Gyulának valamilyen okból – miként erre a debreceni lapok esetében is nem egy példa volt – elkerülte a figyelmét *A brigád haragja* c. vers. Pedig hasonló helyzetből és összefüggésből, a Nagyváradai Krónika rovat prózát és verset elegyítő darabjai közül emelte ki a két nappal korábbi *A primadonnák betegek* c. rigmust is. A NN jan. 24-i számának említett rovatában ez utóbbi vers három prózai „tarkaság”-gal együtt található, s a (Dyb.) szignó szintén csak a rovat összes közleményeinek végén van kitéve. A jan. 26-án publikált *A brigád haragja* esetében hasonló a helyzet, azzal a különbséggel, hogy itt csak két prózai „tar-

kaság” lehetősé, s a vers éppen e két apró cikk közé ékelve jelent meg. (L. *Irók vizítje*, illetve *A bluette* címen: AEÖPM II. 364–65.) Egyébként e versnek sem témájában, sem hangvételében nem észlelhető olyan mozzanat, amely miatt Ady szerzőségét fenntartással kellene kezelnünk. Sőt éppen ellenkezőleg: e rövid dal szerves folytatása Ady korábbi publicisztikai és verses állásfoglalásainak.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ből.

Javításaink:

4. A *karja* után a felesleges vesszőt töröltük.
11. A sorvégi *kordon* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

A *brigád haragja* strófáiban Ady két – eredetileg egymástól független – eseményt kapcsolott össze a politikai demagógia mögött érvényesülő érdekeket leleplező szándékkal. Az egyik esemény még az előző év, 1901 novemberéből való – s csattanóként erre utal a második strófában: a budapesti egyetemi nemzeti párt, az ún. „kuruc-brigád” volt vezetőjének, „brigadérosának”, Kecskeméthy Győzőnek hirhedt sikkasztási csele és Amerikába szökése. (L. erről bővebben e kötetben a *Vigasztalás* c. rövid dalt és jegyzetét, s: utóbbiban utalást a témába vágó publicisztikai megnyilatkozásairól is.)

A másik esemény: Vázsonyi Vilmos demokrata országgyűlési képviselő 1902 januárjában Debrecenben elmondott és nagy vihart kiváltott beszéde. Vázsonyi a debreceni kereskedelmi csarnokban a párbaj-kérdésről tartott fölolvasást, s ebben arról is beszélt, hogy „a mai iskolai neveltetés a vérontás apológiája”. Ezzel kapcsolatban példaként említette, hogy „a zsenge ifjú nem hall nagy szellemekről, tudósokról, hanem a nagy hős Kínizsíról, ki félkezével felemeli a malomkövet, ki húsz törökkel vív egyszerre, egy-egy megölt törököt fog a két kezébe, egyet a fogai közé és így táncol”. Vázsonyi hasonló szellemben fogalmazott beszéde általában felháborodást váltott ki a debreceni, majd a budapesti függetlenségi, nacionalista körökben. E tárgyban az egyetemisták nemzeti pártja, az ún. „kuruc-brigád” külön ülést tartott, amelyen határozatot hozott Vázsonyi kiüldözését követelve a politikai életből. S mindezt fenyegetéssel is megtoldották: kijelentve, hogy ha ez nem történik meg, „akkor Vázsonyit az egyetemi ifjúság inzultálni fogja”. Ady publicisztikájában a történetre azonnal reagált: Vázsonyi mellett foglalt állást, és élélté a „nacionalista heccek”-et s „a brigád zöldsége”-t. (L. *Vázsonyi afférja*. NN 1902. jan. 23.; AEÖPM II. 358–59.; ill. *Vázsonyi afférja*. NN 1902. jan. 24.; AEÖPM II. 361–62.; fentebbi adatainkat és idézeteinket is Ady cikkeinek informatív részéből vettük.)

A két esemény összekapcsolásának ötletét különben Ady nem maga találta ki, hanem az „életből” merítette. A nacionalista diákok a pesti utcákon „zöld színű, sértő plakátokat” helyeztek el Vázsonyi ellen. Viszont ezzel jól megjárták, mert „az utcai plakátok elírását a város utcáin átragasztották vörös cédulákkal, melyeken ez áll: Kecskeméthy Győzőék”. (NN 1902. jan. 24.; AEÖPM II. 362.) A „kuruc-brigád” hetvenkedését tehát már mások is volt „brigadéros”, a sikkasztó „modern hérosz” emlegetésével leplezték le, helyesebben minősítették valóságos jellege szerint.

A Vázsonyi beszéde nyomán támadt országos – a sajtóra, a parlamentre s az utcára is kiterjedő – vihar Adyt 1902 elején e rövid dal megírása után is több jelentős publicisztikai állásfoglalásra ösztönözte. *Menjünk vissza Azsiába, A bétről, A nép megmozdult. (A kuruc Lengyel), A bétről*. NN 1902. jan. 31., febr. 2., febr. 4., febr. 13., febr. 16.; AEÖPM II. 373–74., 377–78., 379., 389–90., 397–98.)

272. Urak a színpadon

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. február 7. V. évf. 27. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb). – További megjelenések: MiskN 1902. február 9. II. évf. 34. sz. 2. – Napi hírek – (Dyb); Fmo 1902. február 11. XVIII. évf. 34. sz. 5. – Színház és művészet – (Dyb); NbH 1902. március 25. II. évf. 70. sz. 3. – Színház – (Dyb). – Kötetben: Rd (1923) 125–26. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 521.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ből.

Javításaink:

18. A *kesereg* után vesszőt tettünk.
21. Az *ugymond* – után a hiányzó vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

8. színpadon...	MiskN	Fmo	
18. kesereg	MiskN	Fmo	NbH
19. innyére			NbH
20. sereg		Fmo	
21. urak [nincs kiemelve]	MiskN	Fmo	
23. férfiak [nincs kiemelve]	MiskN	Fmo	

Keletkezéstörténet

A rövid dal a színház körül támadt egyik kis ügyecske tréfás megverselése. A Nv előző napi száma panasolja a rendőrség színházi rendelkezéseinek ellentmondásos gyakorlatát. A *mélián bus panasz* a következő: „A nagyváradi rendőrség a színházi szezon megnyitására erélyes intézkedéseket tett arra nézve, hogy idegenek ne látatlanokodjanak a színpadon. Hatalmas falragaszokat szegezett ki a színpadra nyíló összes ajtóra, amelyen 50-től 100 koronáig terjedhető pénzbírsággal fenyegeti azt az idegent, akinek kedve támadna a tilos deszkákra lépni.” Ezt követően még az ősszel az egyik újságíró aki hivatalos ügyben a „színpadon kereste az igazgatót” – a főkapitány „magántulajdon elleni kihágásért” megidézte. E kollegát végül is „felmentették”, viszont ennek alapján mindenki úgy vélte, „hogy a rendőrség komolyan veszi a színpadot idegenek előtt elzáró elhatározását. Ám csalódtunk. A színpadon ki-bejárnak az inci-finci habitűk, sőt az öltözőkben tanyáznak, előadás után pedig valamennyien a díszletek között várják, akit hazu akarnak kisérni.” Az ügyeletes színpadi rendőr pedig „alázatosan tiszteleg a kijáró uraknak, s a világrt sem meri megszólítani őket”. Jogos a követelés, hogy a rendőrség „ne csak az újságírók, hanem az udvarlók elől is zárja be a színpadi ajtókat”. (Nv 1902. febr. 6. 4.)

A témára a vers megjelenése után kb. egy héttel szignálatlan (kétes hitelű?) cikkében még visszaulat Ady: „A színpadra senkinek sem szabad fölmenni, akit oda közérdek szólít, csupán a jól szituált uraknak, kik illetékes helyről szerzett levélkével bizonyítják, hogy ők udvarolnak.” (*Szabályrendelet-mánia*. NN 1902. febr. 15.; AEÖPM II. 393–94.)

273. Közügyek és színügyek

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. február 8. V. évf. 28. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb). – Kötetben: Rd (1923) 126–27. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 521–22.

Szövegvizsgálat

Alapszövegünk a NN-ből.

Javításunk:

14. *A magán* után pontot tettünk.

Keltekéztörténet

Ady egyik szokásos alkalmi vers-típusa ismétlődik ebben is: többféle aktualitást hoz tréfás összefüggésbe egymással. Így kerül itt egymás mellé a város háztartásának „közügye” és a színház életének néhány „színügye”. A közügy a pótdadó emelése (l. erről e kötetben korábban, 1901 őszéről *A választás s a pótdadó* jegyzetét), amelyről a vers megjelenése előtt tudósít a lap: megállapítva, hogy „a vidéki városok háztartásának réme, amely a mai nehéz pénzügyi viszonyok között úgyszólván már általános, a deficit”. Nagyvárad kiadásainak és bevételeinek aránya is tovább növekszik az utóbbi hátrányára; e hiányon csak a pótdadó újabb 2%-os emelésével lehet segíteni. „A különbség a múlt évéhez mérten nem sok”, de összesítve a többévi folytonos emelést: „az 1902. évtől kezdve immár... Nagyvárad városát 47% pótdadóval” kell megterhelni. (NN 1902. febr. 7. 2.)

A növekvő pénzügyi terhek mellett a színházzal kapcsolatos bonyodalmak is felkavarták a kedélyeket. Így a már hosszabb ideje szinte rendszeressé vált műsorváltozás (l. erről már két héttel korábban *A primadonnák betegek* c. verset és jegyzetét e kötetben), amelyet a színügyi bizottság febr. 1-jei ülésén Várady Zsigmond külön is szóvá tett. Szerinte ez a jelenség már komikus: „határt kell szabni” a folytonos változtatásoknak, s ezt a színházigazgató úgy szüntethetné meg, ha eleve „kettős szereposztásban taníthatná be” a darabokat. (NN 1902. febr. 2. 3-4.)

A versben említett két darab – a Vesztaszüzek és A dada – nagyváradai bemutatóját ekkor vette tervbe a színház (NN 1902. febr. 7. 5.), s a tervezett darabok közül a Vesztaszüzek színe hozatalának bejelentése külön érdekességet kapott, minthogy éppen február elején hozott további előadása ellen betiltó határozatot az aradi színügyi bizottság. (NN 1902. febr. 1-jei és 2.; ez utóbbi cikk – bár egészen biztosan nem Adytól származó – megtalálható: AEÖPM II. 375-77.) A dada bemutatójára végül is 1902. márc. 3-án került sor: Bródyt ünnepelve maga Ady írt róla. (*A dada*. NN 1902. márc. 4.; AEÖPM III. 111-12.) A Vesztaszüzeket viszont csak 1902. jún. 10-jén mutatták be, amelyről szintén írt a költő. (*Vesztaszüzek*. NN 1902. jún. 11.; AEÖPM III. 89-90.) Ugyancsak a színügyi bizottság febr. 1-jei ülésén került sorra Somogyi Károlynak az a kérelme, hogy a város a színházigazgató jelenlegi „1903. október 1-én lejáró szerződését hosszabbítsa meg 1903. évi szeptember hó 1-ig”. A bizottság elutasító és támogató vélemények közepette végül is úgy döntött, hogy a „meghosszabbítás iránti kérelem” korai, a határozathozatalt tehát elhalasztották a márciusi ülésre. (NN 1902. febr. 1. 3.; febr. 2. 3.)

274. [Tisztviselők kaszinója]

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: NN 1902. február 9. V. évf. 29. sz. 4. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad tarkaságok. – Kötetben: Rd (1923) 127-28. – Gyűjteményes kötetben először: *Alföld-21 [MKI]* (1962) II. 523.

A vers a NN krónikarovatában a következő prózai bevezetővel jelent meg: „A nagyváradai tisztviselők ma nyitják meg az Otthonukat. Örvendünk az örvendőkkel, de nem mindenki örvend, mint a következő hozzánk beküldött kis panaszos vers igazolja. A versre (gy hangzik:”. A vers szövege után pedig az alábbi mondat zárja a „tarkaságot”: „Írt a kis panaszos verset valamelyik bánatos tisztviselő asszonyka írhatta nyilván...” A bevezető és záró prózai szöveg is nyilvánvalóan Ady műve.

Indokolás: A szignálatlan alkalmi vers minden bizonnyal Ady munkája. A NN-nál ekkor ő a Nagyváradi Krónika rovat vezetője (l. erről *Erzsi levele* c. „tarkaság”-át: AEÖPM III. 37–38.; s jegyzetét: 303.), s így rovata közleményeinél mindig ő az első-sorban „gyanúsítható” szerző. A téma friss, nagyváradi aktualitás: tehát vele kapcsolatban legtermészetesebb a belső, szerkesztőségi reagálás. A rigmus beállítása – fiktív személy nevében verselni és a tréfás csipkelődés hatását ekként fokozni – nem először fordult elő Adynál, s időnként kedvelte-gyakorolta is az alkalmi verselésnek ezt a „rejtőzködő” típusát. (L. e. kötetben pl. az 1901-es *Szinházi potzis* és a *Füredőlevelek* fiktív versikéit, valamint néhány korábbi rövid dalát az AEÖV I.-ből.) Az ügyesen fordultatos és könnyedén szellemes verselés szintén Adyra vall.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ből. A cím eredetileg a teljes közlemény élén állt, a vers önálló közlésekor ezért szögletes zárójelbe tettük.

Javításaink:

5. A *banketteznek* után a felesleges vesszőt töröltük.
6. A *Férjeink* után az elmaradt vesszőt kitéttük.
8. A *legény-multat* után a hiányzó írásjelet ponttal pótoltuk.
9. Az *édes Otthon* után az elmaradt vesszőt kitéttük.
13. A *szerettek* után vesszőt tettünk.

Keletkezéstörténet

A NN aznapi számában Az Otthon megnyitása címmel rövid kommuniké jelent meg. Ebből idézünk: „Az Otthon vezetősége értesíti tagjait, hogy a tisztviselők kaszinója ma, vasárnap délután egy órakor a Szilágyi Dezső utcán levő Gyalokay-ház helyiségeiben megnyílik, s ettől kezdve naponként a tagok rendelkezésére áll.” Közli a vezetőség, hogy a hely s a berendezés „ideiglenes”, „de máris nagy kényelmet és patriárkális fészket biztosít” a tagoknak. Ismerteti még a belső beosztást és a szolgáltatásokat. (NN 1902. febr. 9. 4.)

275. Hamvazó szerda

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. február 12. V. évf. 31. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – (Dyb.). – További megjelenés: Fmo 1902. február 14. XVIII. évf. 37. sz. 4. – Napi hírek – (Dyb.) – (*Farsang után* címmel). – Kötetben: Rd (1923) 128. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 523–24.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ből. A Fmo eltérései feltehetően az utánközlő szerkesztőtől származnak.

Javításunk:

11. A *csücsülni* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Cím: *Farsang után*

4. A *bőjti napok* rózsás
16. éljen Karneváll... [kiemelve]

Fmo
Fmo
Fmo

Keltekész-történet

A „megkopott” farsang után, könnyeden vidám, bűnbánat nélküli „hamvazás”: hangulatában, életöröm-hirdetésében eltér ez a vers az 1899-es, vívódó *Hamvazó szerdán* címűtől. (AEÖV I. 90–91.) A NN aznapi, hamvazó szerdai számában a *Mulatság* rovatban egy a verssel rokon tónusú – talán szintén Ady-írta – kis közlemény jelenti, hogy „vége a farsangnak”. Néhány fordulata és kifejezése a versbéli ötletek párja. Így például az, hogy Karnevál temetését „természetesen nem szabad nagyon tragikusan venni. Vidám volt a temetés, és nem súlyos a gyász.” S ez a következtetés és felkiáltás: „Hamvazó szerda napjának csupán naptári jelentősége van. A farsangi karnevál meghalt, éljen a böjti Karnevál.” (NN 1902. febr. 12. 7.)

Irodalom

Bóka: AEpk 251.

276. [Tavaszi és őszi]

Megjelenés, indoklás

Első megjelenés: NN 1902. március 5. V. évf. 51. sz. 4. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok. – Kötetben: Rd (1923) 129. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-21 [MKI] (1962) II. 524.

A verset megelőző, majd követő néhány mondatos prózai szöveget l. AEÖPM III. 12.

Indokolás: A kísérő prózai szöveg egyértelműen Adyra vall: bizonyítását l. AEÖPM III. 289. S magára utal a „lírai költőnk” megjegyzéssel és önironikus játékkal is: hiszen a NN-nál őt illette leginkább e „titulus”. Végül az ő „alkalmi muzsájá”-ra jellemző e rövid dal „pedáns” hányavetisége és groteszk módon „miveskedő” humora.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból. A cím eredetileg a lírai hangolású „tarkaság” élén állt, a vers önálló közlésekor ezért szögletes zárójelbe tettük.

Javításaink:

5. E sorban – feltehetően szedési hibából – ritmust zavaró egy szótagnyi többlet van. Ezért az *Ime* szóalakot *Im-re* javítottuk.
8. A *ma* után pontot tettünk.
9. A *szürke* után kiraktuk a vesszőt.
10. A *napos* után a hiányzó vesszőt kitettük.

Irodalom

Bóka: AEpk 255.

277. A csókok átka

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. március 20. V. évf. 72. sz. 11. – Irodalom – Írta: Ady Endre – (*Csókok átka* címmel). – További megjelenések: Jöv 1903. április 26. I. évf. 9. sz. 44–45. – Új költők – Ady Endre – (*Csókok átka* címmel harmadikként közli a *Szivek mesze egymástól, az Éjmidő* [csak I. rész] után és *Az én menyasszonyom* előtt); MiskN

1903. november 27. III. évf. 271. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – („Versek” főcímmel és *Csókok* címmel közli az *Aldomás* előtt.); VE 1904. március 29. I. évf. 20. sz. 2. – Ady Endre – (*Csókok átka* címen); BN 1905. április 12. X. évf. 102. sz. 10. – Különfélék – Lellei András – (*Csókok* címmel); Tas 1910. április 29. II. évf. 18. sz. 1. – Ady Endre – (*Csókok átka* címen). – Kötetben: Me (1903) 13–14. – (*Csókok* címmel); ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 92–93.; ÚjV₂ (1909) 92–93.; ÚjV₃ (1912) 92–93.; ÚjV₄ (1918) 62–63.; ÚjV₅ (1919) 77–78. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 30–31.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A Me-t megelőző, majd követő sajtóközlésekben kisebb-nagyobb eltérések találhatók az első kötetbeli véglegesítéshez mérten. Az ÚjV-bc való átvételkor Ady további apró módosításokat, javításokat végzett a szövegen. Az ÚjV különböző kiadásai között szinte alig van eltérés, de akad közöttük egy lényegesebb különbség, a 16. sorban szereplő *messiása* szó kezdőbetűjének írása tekintetében. E szó kis kezdőbetűs alakja fordul elő az összes sajtóközlésben, a Me-ben, továbbá az ÚjV₁ és az ÚjV₃-ban. Viszont nagy kezdőbetű található az ÚjV₂, az ÚjV₄ és az ÚjV₅ szövegében. Nyilvánvaló, hogy a kis vagy nagy kezdőbetű használata ebben az esetben nem egyszerű „helyesírási” kérdés, hanem a fogalom közvetlen vagy szimbolikus értelmű használatának problémája. S minthogy e fogalmat a költő e versben korántsem olyan szimbolikus felnagyító értelemben használja még, mint később (például a „magyar Messiások” általánosító motívumánál), joggal feltételezhető, hogy saját intencióját itt a kis kezdőbetű fejezi ki, tükrözi pontosan. Az 1909-es ÚjV₃-ben a közben kialakult és lírai nyomatókat kapott szimbolikus jelentés hatására vagy maga, vagy más nagy kezdőbetűsre korrigálta a szót, viszont az ÚjV₄-ban a költő visszaállította az eredeti – és itt helyénvaló – kis kezdőbetűs alakot. E tényen már nem sokat változtat az, hogy az ÚjV₄ és az ÚjV₅-ben ismét az ÚjV₂ korrekciója található, hiszen – mint ismeretes – az utolsó két kiadás korrigálását aligha Ady végezte. Más apró változtatással együtt ez a lényeges szövegváltozat is az ultima manus elvének leginkább megfelelő ÚjV₃ alapszövegként való kiválasztása mellett szól.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>			MiskN					
Cím: <i>Csókok átka</i>	NN	Jöv		VE				Tas
<i>Csókok</i>			Me MiskN		BN			
Cím alatt: <i>I.</i>	NN							
1. szent			Me MiskN		BN			
6. gondolat	NN							
7. agyvelő csomócskák	NN		Me MiskN					
agyvelőcsomócskák					BN			
8. csókokat.	NN							
11. hódítóan	NN		Me MiskN	VE	BN			Tas
bele								Tas
12. semmibe,	NN		Me MiskN		BN	ÚjV ₁	ÚjV ₂	ÚjV ₄ ÚjV ₅
semmibe.								Tas
13. fakad	NN	Jöv	Me MiskN	VE	BN			
14. <i>A szűkség, a régi</i>								Tas
<i>mása...</i>	NN	Jöv		VE				Tas
15. <i>vád [sh]</i>	NN							
16. <i>messiása...</i>	NN	Jöv	Me MiskN	VE	BN			
<i>Messiása.</i>						ÚjV ₂		ÚjV ₄ ÚjV ₅
16–17. között: <i>II.</i>	NN							

17. [új strófát kezd]	NN			VE				Tas
Úgy	NN	Me	MiskN	VE	BN	ÚjV ₁	ÚjV ₂	Tas
jó	NN							
18. betegek.		Jöv		VE				Tas
21. csók,	NN							
22. párzás a végtelen sora,				VE				Tas
24. mámore.	NN	Jöv	Me	MiskN	VE	BN		Tas
25. eltűrt	NN	Jöv	Me			BN	ÚjV ₄	ÚjV ₅
eltűnt				MiskN	VE			Tas
nászán	NN		Me	MiskN				
18. így	NN		Me	MiskN	VE	BN		Tas
élet,								Tas
lomha	NN		Me					
vén,	NN		Me	MiskN		BN		
19. így	NN		Me	MiskN	VE	BN		Tas
királyok		Jöv			VE			Tas
10. Kopottak					VE			
bűsák	NN			MiskN		BN		
bűsák,					VE			
11. tűzzel	NN			MiskN	VE	BN		Tas
12. szabad, már nem lehet...		Jöv			VE			Tas
lehet...	NN		Me	MiskN		BN		
13. ...Ha	NN		Me	MiskN		BN		
14. hintenek:		Jöv			VE			
hitenek: [sh]								Tas
15. Olympja		Jöv						
Olympja,					VE			Tas
16. Nem		Jöv			VE			Tas
itt		Jöv			VE			Tas
Istenek;... istenek!	NN			Me	MiskN		BN	

Keltekészéstörténet

Az előző évi *A krisztusok mártirja* és az 1902-es februári *Farsangi dal* után ismét egy költemény, amely a görögös pogányság szellemében, ihletében fogant. *A csókok átka* című műveiben a görög kozmogónia egyik változatát – mely szerint a mozdulatlan Ős-ködöt, Chaoszt Erősz megelevenítő csókképzetbe mindjárt biblikus fogalmat is beleszőtt, Nietzscheánus-biblikus módon a jelen világra vonatkozó ítéletével. E kozmogónia jegyében fogant adys egyénítéssel a költemény első harmada (1–12. sorig), de olyan módon, hogy az Erőszzt megelevenítő csókképzetbe mindjárt biblikus fogalmat is beleszőtt, mégpedig a János evangéliumába felszívódott görög logosz-eszme változatát, az ige motívumát. (Vö. a vers 9–10. sorát és János 1: 13–14.) A vers további részében e görögös-biblikus kozmogónia önállósított, helyesebben fordított variációját bontja ki: *a legnyárbább csókból fakadt* a mai szürke, messiástalan világ. S ezzel az ellentéttel a tüzes csókok szülöttei és a mámortalan, *eltűrt csókokban* fogantak *átka* között Ady a hellén pogányságot és a maga elsatnyult korát szembeesíti és ítéli meg. Mint ahogy verse megjelenése előtt is néhány héttel a görögös természetességet és emelkedettséget hiányolja korából: „Ma már az emberek az utolsó szálát is elszakították, mely őket még a nagy Pánhoz fűzte.” (*A hétről*. NN 1902. márc. 2.; AEÖPM III. 9.) De szinte rögeszmésen tér vissza a vers megjelenése előtti hónapokban publicisztikájában kora perspektívtávlanságá-

nak és nyomasztó voltának hangoztatása. „Mi, kik most élünk, megváltatni nem fogunk” – hirdeti 1901 utolsó napjaiban. A jelent „vigasztalan, sivár, kietlen kor”-nak nevezi, amelyben „mindenekfölött szörnyűséges siralomvölgy s reménytelenség az élet”. Szinte hiábavalónak érzi feltenni a kérdést: „Mikor jön ide megváltás?” Mert éppen a történelmi hátrálást véli jellemzőnek: „És még mindég visszafelé megyünk. Ameddig csak lehet – a középkorba.” (*Betlebem néma*. NN 1901. dec. 25.; AEÖPM II. 334., 335., 336.) Mocskos és a felszárnyalót visszahúzó ez a kor, amelyről a távozó is csak így beszélhet Nietzsche emelkedett szelleméhez: „A lelkem egyik fele fehér volt, mint a te szárnyad. A másik feléhez hozzá dörgölözhetett minden földi állat. *Utálni* mindig jobban tudtam, mint vágyakozni.” [*A hétről*. NN 1902. febr. 15.; AEÖPM II. 397.) S a vers publikálása előtt két nappal ismét csak visszatér a messiástalanság fájdalmas gondolatára: „Akkinek nem adatott a hit malasztja, s akiket sorvaszt az apostolkodásnak, világmegváltásnak kicsi vagy nagy láza, megállapodnak a nagypénteki strófiánál, s nem hiszik, hogy hűsvét volt volna, s lenni fogjon valaha.” (*Nagypéntek*. 1902. márc. 28.; AEÖPM III. 33.)

A messiásihiány gondolata (...*nincs a világnak messiása*) Adyt ekkor állandóan, konkrét értelemben is foglalkoztatta. Jellemző, hogy e vers megjelenését követő néhány hét múlva e motívum szellemében méri és ítéli meg nagyváradi felolvasása alkalmából Vázsonyit. „Úgy látjuk mi – írja –, hogy *Vázsonyi nem bisz eléggé a maga igazáiban*. Úgy látjuk, hogy nincs meg benne a reformátorok tüzes, fanatikus lelke...” S pontosan megfogalmazza azt is, hogy miért vannak fenntartásai vele szemben: „Elvégre okvetlenül nem muszáj az embernek messiasznak lenni, de ha már ezt a nem éppen nyugodalmas pályát választotta: kötelessége elmenni az utolsó konzekvenciáig.” (*Vázsonyi Vilmos Nagyváradon*. NN 1902. ápr. 12.; AEÖPM III. 41–42.)

A pogány–hellén motívumnak teljesebb és programosabb lírai kifejezését fogalmazza meg Ady a két és fél hónappal későbbi *Vén faun dalá*-ban. (L. ennek jegyzetében e motívum Ady-értelmezte konkrétabb összefüggéseinek kifejtését is.)

Irodalom

Kosztolányi levele Babitshoz – BJK lev. 110.; Jászai Oszkár levele Adyhoz – AE I. 390.; Horváth 18.; Benedek II. 148.; Hatvány II. 236–39.; Földessy: Amt 39.; Szabó R. 24., 201.; Rónay: Me 279.; Bóka: AEpk 261–62.; Vatai 139.; Király I. 319.

278. Tavasz strófák

Megjelenés, indokolás

Első megjelenés: NN 1902. április 6. V. évf. 77. sz. 5. – Nagyvárad Krónika. Nagyváradi tarkaságok. – További megjelenések: MiskN 1902. április 9. II. évf. 82. sz. 2. Napi hírek – (Nagyvárad Élet 1911. 2. sz. – különálló vasárnapi mellékletként adták ki a NN 1911. március 5. XIV. évf. 53. sz.-hoz; bővebb adatait, szövegváltozatait közölni nem tudjuk, mert e mellékletet az OSZK állományában nem találtuk.) – Kötetben: Rd (1923) 129–30. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 524–25.

Indokolás: Ady alkalmi verseinek jellegzetes tónusára ismerhetünk e strófiákban. Könnyeden szellemes tréfalokozás: a fellobbanó érzések játékos kifigurázása, érzés és érdekek groteszk szembevetése, fordulatok bagatellizálása. A Nagyvárad Krónika rovatban megjelent írásai, versei alól ez év folyamán többször is elmaradt a szignója: talán ő maga sem ügyelt rá, vagy a szedő maradt adós a jelöléssel. Viszont – minthogy e rovatot ő vezette – mindig elsősorban az ő szerzőségét kell feltételeznünk, ahol téma, tárgy, stílus vagy más jelek Ady nyomára vallanak. (L. e kötetben korábbi, 1902-es szignó nélküli verseinek – *A brigád baraja*, [*Tiszviseleők kaszinója*], [*Tavasz és ősz*] – jegyzetét.) Mellette szól – a frappáns verselésen, a nyelvi leleményességen, találon összecsengetett rímelésen túl – a nagyváradi „helyrajzhoz” aktualizált poétai ügyesség is. Ez időben a helybéli verselők közül váradi „illetőségű” témát vagy aktualitást csak Ady tudott ilyen oldott fölénnyel rigmusba szedni.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ből. A MiskN publikációja a szerkesztő által a miskolci helyi viszonyokra alkalmazott utánközlés.

Javításaink:

7. A *kétség* után az elmaradt vesszőt kitettük.
10. A *vörös* után pótoltuk a hiányzó vesszőt.
14. Az *asszony* után a felesleges vesszőt elhagytuk.
15. A szöveg logikája itt a *vészés* szó középfokú alakjának használatát igényli, s ezért a sor szótagszámának változtatása nélkül, szögletes zárójelben kitettük a középfok jelét: *vészés[b]*.
18. A *tavasszal* után vesszőt tettünk.
19. E sorban – valószínűen szedési hibából – a strófkaképlethez mérten egy szótagnyi hiány van. Minden bizonnyal a helyes és szükséges „milyen” szócskát rövidítette *mily-re* a szedő. A hiányzó szótagot a főszövegben szögletes zárójelben pótoltuk.
A *staffirung* után az elmaradt vesszőt kiraktuk.

Szövegeltérések:

10. <i>Csábító mindnek a szeme,</i>	MiskN
11. <i>Kivált itt nálunk szép Miskolcon,</i>	MiskN
14. <i>Átszel a Pecze.</i>	MiskN
14. <i>asszony – mindahány,</i>	MiskN
18. <i>tavasszal,</i>	MiskN
19. <i>felejtéd, mily kis</i>	MiskN
19. <i>staffirung</i>	MiskN
21. <i>Ifej,</i>	MiskN

279. Jelentés

Megjelenés

Először megjelenés: NN 1902. április 12. V. évf. 82. sz. 4. – Hírek – Dyb. – (*Meghalt egy pötta* címmel). – További megjelenések: NbH 1902. április 17. II. évf. 88. sz. 2. – Napi hírek – Dyb. – (*Meghalt egy pötta* címmel); Szil 1906. május 3. XXIV. évf. 18. sz. 1. – Tárca – Lellei András. – Kötetben: Me (1903) 73. – Gyűjteményes kötetben először: *Alkuv-I* [1930] 529.

A vers a NN-ban a következő cím alatti dátumos hír-mottóval jelent meg: „Dombóvár, április 11. – *Veszzelei* Károly, a poéta, gyógyíthatatlan betegsége miatt ma agyonlőtte magát.” Dátum nélkül azonos szövegű mottó található a NbH-ban.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ből. A választásnak gyakorlati oka van: kevesebb javításra volt szükség, mintha a Me közlését vesszük alapul.

Javításunk:

1. Az *éled* után – a NN és a Me szövegével egyezően – vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

1. <i>Meghalt egy pötta</i>	NN	NbH	
1. <i>Bwa</i>	NN		
poéta ember,	NN	NbH	
poéta-ember			Me

2. <i>bws</i>	NN	
dalolója	NN	NbH
4. gólya.	NN	NbH
5. újra támadt.	NN	NbH
6. halálnak	NN	NbH
halálnak,		
9. szíve	NN	NbH
10. volt fogytán		NbH
12. összerogytán	NN	NbH
13. <i>Bws</i> ,	NN	
poéta ember	NN	NbH
14. Szívében	NN	NbH
15. szomjúsággal sírba	NN	NbH
16. hát	NN	NbH

Me

Keletkezéstörténet

Veszelei Károly (1867–1902) a századvégi költészet egyik visszahúzódo, kisebb hatású alakja; líráját erős melankólia, de ugyanakkor vibráló nyugtalanság jellemezte. Már diákkorában tüdőbajt kapott, s ebből sohasem gyógyult ki véglegesen. Dombóvár melletti birtokán élt: gazdálkodott, és közben irodalommal, költéssel foglalkozott. A betegsége kiváltotta szorongásai kergették öngyilkosságba. A Sz ápr. 12-i száma rövid hírcikkben emlékezett meg róla és halála körülményeiről. S ebből az alkalomból „Az öngyilkos költő dalaiból” címmel négy verset is közölték. (Veszelei életéről, munkásságáról l. még Szinyeyi József: Magyar írók élete és munkái. 14. köt. 1169. hasáb; Révai nagy lexikona 19. köt. 196.; Magyar irodalmi lexikon 3. köt. 225.)

280. Aktuális strófák

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. április 20. V. évf. 89. sz. 4. – Hírek – Dyb. – További megjelenések: MiskN 1902. április 23. II. évf. 94. sz. 2. – Napi hírek – Dyb. – (Nagyvárad) Élet 1911. 2. sz. – különálló vasárnapi mellékletként adták ki a NN 1911. március 5. XIV. évf. 53. sz.-hoz; bővebb adatait, szövegváltozatait közölni nem tudjuk, mert c mellékletet az OSZK állományában nem találtuk.) – Kötetben: Rd (1923) 130–32. Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 525–26.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a NN-ból. A MiskN utánközlése a kiemeléseket (kurzíválásokat) mindenütt elhagyta.

Javításunk:

5. A *bus* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérés:

12. ihletéből

MiskN

Irodalom

Bóka: AEpK 263.

281. Fedák Sári (Lotti ezredesei)

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. május 6. V. évf. 102. sz. 6. – Színház – Dyb. – (További megjelenés: Nagyváradai Élet 1911. 2. sz. – különálló vasárnapi mellékletként adták ki a NN 1911. március 5. XIV. évf. 53. sz.-hoz; bővebb adatait, szövegváltozatait közölni nem tudjuk, mert e mellékletet az OSZK állományában nem találtuk.) – Kötetben: Rd (1923) 132. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 527.

A kétstrófás vers Fedák Sári nagyváradai vendéjátékának két újabb fellépéséről készült színházi beszámoló részeként jelent meg: I. szám alatt. Ezt II. szám alatt rövid prózai regisztrálás követi arról, hogy az előző két estén Fedák Sári a Lotti ezredesei c. énekes bohózatban (l. róla az azonos c. cikket és jegyzetét: AEÖPM III. 14–16.; 291.) lépett fel, s hogy a művészno az előző éjjel visszautazott Budapestre. Szövegét l. AEÖPM III. 322.

Szövegekritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Közléskészítörténet

Első versét Zsaszáról, Fedák Sáriról Ady már több mint egy évvel korábban írta, 1901 márciusában: nem személyes benyomások alapján azonban, hanem a debreceni vendéjátékaról készült laptudósítások nyomán. S már ezért is némi ironikus folénnyel. (l. e kötetben *A kossi* c. verset és jegyzetét.) Eleinte általában tartózkodóan fogadja talán a nagy hírverés és lelkesedés túlzásaitól is taszítva – a Fedák-kultuszt és -ra-ponogást. Amikor első nagyváradai vendégszereplésének híre fölmerül, tárgyilagos várakozással készül megismerkedni „a hamisítatlan, hogy úgy mondjuk *Fedák-váncsal*”. (*Hétről-hétre*. Sz. 1901. márc. 3.; AEÖPM I. 456.) (Erre a szereplésre, az atléták bálján való fellépésre azonban nem került sor; téves tehát Lengyel Géznak az az állítása, hogy Fedák Sárinak jelent meg először Nagyváradon, s hogy Ady fentebb citált cikkében „lángoló lelkesedéssel ír róla”: l. Lengyel: Am 385.) Később, a kultusz fokozódásával növekvő ellenszenvvel és lebecsüléssel szól róla Ady. Indulatosan utasítja el az értékek olyan meglenöldsjét, amelynek következtében „a Fedák Zsaszák, Szoyer Ilonkák” a „Márkus Anniliák, Ujházy Edék” sorába és szintjére emeltetnek, hiszen ez azt jelentené, „hogy egy szép boka többet ér egy új gondolatnál”. (*Strófsák Márkusról és egyebekről*. NN 1901. jún. 9.; AEÖPM II. 46.) Máskor úgy ítéli, hogy a Fedák-típusú egyéniségek „becses produkciókat végezhetnének például a brettlin, vagy mondjuk varietében”, de „a mai színpadra nem valók”. (*Színészek a brettlin*. NN 1901. okt. 20.; AEÖPM II. 257.) S a hazai anomáliák egyikeként említi, hogy itt az ún. „nagy nők a legnagyobb hatalmasságok”: „egy széles csipőjű, csinos pófájú nőcske valóságos kiskirály... Fedák Sári menyhelli hatalmasság Kiss Józsefhez képest.” (*A hétről*. NN 1902. febr. 15.; AEÖPM II. 108.)

A vers megjelenését közvetlenül megelőző hónapokban sem lesz Ady Fedákkal szemben kevésbé tartózkodó, bár véleménye valamivel differenciáltabbá vált. Mert például különbséget tesz a Lotti ezredesei Fedák teremtette pesti hatása – amelyről a pesti lapok szóhangjából értesülhetett – s e darab nagyváradai bemutatójának gyengébb szintje között. (*Lotti ezredesei*. NN 1902. márc. 8.; AEÖPM III. 15.) De ugyanakkor még tovább „elohog” a „Fedák-dandár”, a „szoknya-kultusz”, a „Fedák-válság” miatt. (*A hétről, Václavházi nők*. NN 1902. márc. 16., ápr. 4.; AEÖPM III. 23., 38–39.), s különösebb várakozás nélkül híreli a tervezett vendéjátékot (*A hétről*. NN 1902. ápr. 27.; AEÖPM III. 63.)

Ilyen előzmények után különös és meglepő – vagy ellenkezőleg, éppen érthető – Ady személyes élményeken alapuló egyértelmű elismerése és lírai behódolása. A verset meg-

előzően véleménye megváltozásáról, az eredeti tehetséget elfogadó lelkesült rajongásáról prózában is vallomást tesz az első fellépésről készült színházi beszámolójában: „...Fedák Sári nem az a leány, akiről hideg melegséggel vagy meleg hidegséggel lehet szólni és írni. Ő első Fedák Sári. Egy és szuverén. Valaki és teljes valaki. Egyéniség, aki nem paktál, s aki nem reflektál semminemű türelemre.” (*Fedák Sári*. NN 1902. máj. 3.; AEÖPM III. 66.) S hasonló hangnemben, Zsazsa „kiválóságát” emlegetve e napokban még többször is ír róla. (*A bítről, Zsazsa és Bródy*. NN 1902. máj. 4., 6.; AEÖPM III. 68–69., 70–71.)

Ady lírai emelkedettségét, himnikus lelkesültségét bizonyára erősítette és fokozta az, hogy a Fedák Sári művészete iránti elragadtatásban olyan társai voltak, mint ez időbeli legközelebbi barátja, Biró Lajos és az ekkor általa legtöbbször tartott magyar író, Bródy Sándor, aki ezekben a napokban Nagyváradon időzött. Ady és Biró – mindegyik a maga lapjánál – szinte versengtek Fedák elismerésében és produkciója jellemzésében. Biró „nagy filozófus”-nak titulálja, aki „mint egy tüzes vihar, bálványokat rombolt” (Sz 1902. máj. 3. 7.); művészetét „az igaz, a fenséges művészet”-nek nevezi (Sz 1902. máj. 4. 7.); szenvedélyesen állapítja meg, hogy Fedák a „mienk”: „fiataloké, forradalmároké”, s hatását összegezve így ír: „Lássátok meg, hogy szép az élet – ez sugárzik tőle hozzátok. Legyünk pogányok. Evoé, evoé!” (Sz 1902. máj. 6. 7.) S bár tartózkodóbban fogadja-értékeli Fedákat Bródy Sándor, az ő ítéletéből is kiderül a sokra tartó elismerés: „Egy fiatal lány, akinek minden mozdulatán rajta van a bélyeg, az, hogy én én vagyok.” (NN 1902. máj. 6. 1.)

Fedák Sári még ez év júniusa közepén ismét visszatért Nagyváradra. Újabb vendégtájká alkalmából Ady szintén több színházi beszámolót írt, s ekkor született a Zsazsa ihlette többrészes verse is. (L. a *Vén faun dala* és a *Nyári strófák* [A hit is...] c. verscitt és jegyzeteket.)

Irodalom

Benedek II. 6–7.; Bóka: AEpk 269–70.

282. Májusi strófák

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. május 11. V. évf. 105. sz. 4. – Hírek – Yda. – Kötetben: Rd (1923) 133–34. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-21 [MKI] (1962) II. 527–28.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ből.

Javításaink:

3. A különírt *Ex irubadur*tok szavak közé kötőjelet tettünk; s a *ma* után a hiányzó írásjelet kettősponttal pótoltuk.
11. Az *Olykor olykor* szavak közé az elmaradt kötőjelet kitettük.
19. A sajtóhibás *reng* szót a szöveg értelmének megfelelő *zeng*-re változtattuk.
21. A *szerelmi* után az elmaradt vesszőt kitettük.

Keletkezéstörténet

Ez az alkalmi ciklus a „május” motívumára lazán egybefűzött különböző jelentőségű és értékű mozzanatok, rövid dalok együttese. Egészében a régi májusi lobogások tova tűntét panasolja: az illúziók mulását, a keserű és hideg józanodást. E hangulat moti

szkeptikus legyintéssel párosul, míg két évvel korábban Adyt még lírai versre ösztönözte. (L. a *Hűség május* c. verset és jegyzetét e kötetben.)

Konkrét utalás két helyen található a versben. Az egyik az első sor életrajzi jellegű, hajdani ideáljait felsorakoztató női névsora. E négy név közül evidens Zsóka és Irma emlegetése: nyilvánvalóan Friedmann Zsókárról és Szabó Irmáról van szó. A másik két név esetében csak találgatni lehet. A költő életrajzi dokumentumainak kutatója és valószínűsítője, Kovalovszky Miklós úgy véli, hogy a Szeréna név esetében Ady zilahi bakfislány ismerősei közül elsősorban ketten „jöhetnek számításba”: Darvas Szeréna és a poeta konszolidárisának, később barátjának, Papp Viktornak húga, Papp Szeréna. (EmlAE I. 572–73.) A Blanka név mögött talán Zeitler Blanka rejlik, aki a zilahi felső leányiskolában Zsóka osztálytársa volt. (EmlAE I. 515.) (Sőt, Kovalovszky azt is feltételezi, hogy az Irma név nem a későbbi, debreceni Szabó Irmára utal, hanem még félig-meddig a gyermekkorba visszautalóan a Hetey emlegette [70], nagykirályi Szendrey Irmára: EmlAE I. 573.) A hajdani ideálok „felsorolása” részben ismétlődik az 1908-as *A Hágár oltára* c. versben.

A vers II. részében előfordul Kurucz Feja Dávid név utalás Fényes Samu azonos c. műművére, pontosabban e darab címszereplőjére. A színmű bemutatójára 1902. máj. 6. án került sor Nagyváradon. (NN 1902. máj. 6. 6.; a készülő bemutatóra Ady is célzó: *A bírtól*. NN 1902. ápr. 27.; AEÖPM III. 63.; a darab meglehetősen zavaros tartalmi kivonatát: l. Nagyvárad Színpad 1902. szept. 22. 5–6.) A *Szerelmemre áhit* célzás arra utal, hogy Kurucz Feja Dávid, Kassa főbírája beleszeretett Ráskainéba, a labancok szolgálatában álló asszonyba. Szerelme révén így közvetve saját ügye árulójává vált, mert az asszony a város védelmének tőle megtudott titkát a labancoknak továbbította.

Magyarázat

...*mint ama norvég / Nóra Xínél*: utalás Ibsen Nóra c. darabjának hősnőjére; a *Xínél* szó használatára nincs magyarázatunk: családnév nem lehet. Talán szedési vagy sajtóhibb, de felfejtésére egyelőre nincs alapunk. – *S olyan keves lesz majd a főka, / Hogy elhal a verelmi móka / S utolsó eszkimó*: Madách *Az ember tragédiája* XIV. színe, az eszkimójeletről egyik részletének szabados-profán, kiforgató parafrázisa. Madáchnál az eszkimó mondja Ádámnak: „Ha isten vagy, tegyed, / Könyörgök, hogy kevesb ember legyen / S több főka.” Tóth Béla szerint e Madách-féle fordulat az alapja az alábbi szólásmondatnak is: „Sok az ember, keves a főka”. (Szájrul szájra. Bp. 1895. 227–28.)

283. Vén faun dala

Alapjelentés

Először megjelenés: NN 1902. június 15. V. évf. 134. sz. 5. – Hírek – Dyb. – (*Nyári strófa* címmel háromrészes, huszonnyolc soros „aktuális” verset közöl.) – Kötetben: Me (1903) 31–32. (*Vén faun dala* címmel a NN publikálta vers első két részét közli egybeolvastva.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-1 [1930] 520.

A NN publikációjának III. részét l. a következő *Nyári strófák* [A hit is...] c. versnél.

Stilvesztika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A NN publikációjában a cím és a versszöveg között a hírrovatra jellemző mottószerű jelzés: *Nagyvárad, június 14.*

Javításaink:

- 1 Az *Én* után kitéttük az elmaradt vesszőt.
- 2 A szedői önkényből származó *Súgáros* alakot a NN közlésével egyezően *Súgáros*-ra változtattuk.

6. A fentebbi sorhoz hasonlóan a *súgár-t sugár-ra* javítottuk.
 12. Az *öleléstől* indokolatlanul hosszú *ú-jét* rövid *ú-re* javítottuk. Ezt igényli a 10. sor *készül* hívó ríme is.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Nyári strófkák</i>	NN
Cím és 1. sor között: [részjelölés elmaradt]	NN
3. <i>bvs</i>	NN
5. <i>utjaid</i>	NN
8. <i>utfelen...</i>	NN
8. és 9. között: II.	NN
10. <i>új</i>	NN
<i>készül;</i>	NN
11. <i>új</i>	NN
12. <i>öleléstől</i>	NN
13. <i>új</i>	NN
14. <i>új világa.</i>	NN
16. <i>virága,</i>	NN
17. <i>pogányság</i>	NN
19. <i>ki, nem</i>	NN
<i>tudom, [kiemelve]</i>	NN
20. <i>Hiszem [kiemelve]</i>	NN

Keletkezéstörténet

Az eredeti vers a – kiadásunkban külön közölt és következőnek besorolt – III. részzel együtt alkalmi ihletből-indítékból született: Fedák Sári ez évi második, június közepén lezajlott néhány napos vendégjátéka alkalmából. (A korábbiakról l. e kötetben az öt hét tel előbbi *Fedák Sári* c. verset és jegyzetét.) A művésztnő jún. 12-i, 13-i és 14-i fellépései mindegyikéről külön-külön írt Ady. (L. azonos *Fedák Sári* címmel: NN 1902. jún. 13., 14., 15.; AEÖPM III. 91–92., 92–93., 93.; s különösen az első cikk jegyzetét: 338–40.) Ez az alkalmi jelleg azonban csak az eredeti vers III. részében tükröződött, a később *Vén faun dala* címen önállósított első két részben viszont az alkalmom kiváltotta lírai általánosítás dominál.

E lírai általánosításban Ady a már korábban megkezdett görögös pogányság-motívumának (l. e kötetben *A krisztusok mártírja*, *Farsangi dal* és *A csókok átka* c. verseket és jegyzetüket) újabb változatát fogalmazta meg. (Érdekes filológiai tény, hogy kettőjük ekkor bizonyára közös és kedvenc pogányság-gondolatát Fedák hatásával összefüggésben először Bíró Lajos pendítette meg: l. a *Fedák Sári* c. vers jegyzetét.) Sőt e versben a Fedák keltette élmények ürügyén, de szélesebb és teljesebb összefüggésekre érvényesen fejezi ki a *szent pogányság* ekkori, maga vallotta és hirdette életelvét. S a vers megjelentetése követő napokban készített heti tárcájában konkrétan és világosabban fogalmazza meg e pogányságmotívum ekkoriban kiérlelt koncepcióját. Ady szerint „a zsidó etikának, melyen épült a kereszténység is, bizony rettenetesen tartós élete van... Mert a lelkek még ma is a pogány-hellén és a keresztény-zsidó világ nagy harcának egyes, kicsinyke heroldjai”. S úgy ítéli, hogy „most, a mi korunkban, újra a zsidó-keresztény világ került felül. A pogány-hellén világ még a jövőendő méhében tartja az új, a várt Voltaire-okat.” S ebben az összefüggésben kommentálja a Vilmos császár által kezdeményezett „proletárs társulások ultramontánizmusát”, amellyel a germán uralkodó „újra bigottá akarja tenni” a német népet, „melynek lelkéből különösen egy láng, a *szocializmus*, már-már pörkölni kezdte a régi formákat”. Mert – kellő módon differenciálva – a problémát éppen abban látja, hogy „nem Tolsztoj krisztianizmusa hódítja meg a világot, mely tiszta és nemcsak, hanem a föld zsarnokainak önző krisztianizmusa”. S mint „szabadon lázadó” lélek ekképpen

fohászodik: „Adj, óh sors, egy kis pogányságot a földre, mert elveszünk a szomjúságtól.”

Az eredetében is Nietzsche-sugallta hellén-pogány gondolatot – amelyet Ady igyekszik kora társadalmi viszonyaira alkalmazni, illetve konkrét összefüggései között újszerűen értelmezni – még csak nyomatékosítja a szintén nietzschei „dionüszoszi mámor”-motívummal. A Fedák-élmények benyomásaira utalva hirdeti: „A színpad *ma még* vára a pogányságnak, melynek igazsága és hitvallása röviden ez: »egyetlen igazság van a földön s ez az igazság az élet«. Ne tagadjuk le hát a mámort...” S a Nagyváradhoz fűződő személyes érzéseit is azzal magyarázza, hogy itt „lűktet a hellén-pogány életnek a szeretete, s túlteszik az emberek hamar magukat a zsidó-keresztényen etika ridegségén”. Saját elhivatottsága és tevékenysége értelmét is ebben az összefüggésben ítéli meg: „egyik kis pogánya volnék a hellén-pogány világ szétszórt lelkiismeretének”. (Vö. az 1906 elején, az Újv kiadásakor leírt nyilatkozatával: „az európai magyar lelkének a szószólója vagyok”).

A pogányság elvét azonban Ady nem csupán világmagyarázó absztrakciónak tekintette, hanem – miként ez a vers bármennyire is homályos „új világ” hirdetéséből is kiderül – a társadalmi gyakorlattal is szembeálló életprogramnak. Persze túl általános és elvont, de mégsem misztikus ez a program és igény: „Talán valaha hinni fogja mindenki az egyszerű igazságot, hogy az emberiség célja: az életet mindenki számára gazdaggá, azzéppé és szabaddá tenni.” (*A bírtól*. NN 1902. jún. 22.; AEÖPM III. 96–97.)

Irodalom

Schöpflin 32.; Szabó R. 19.; Rónay: Me 279.; Bóka: AEpk 271.; Király II. 708.

284. Nyári strófák [A hit is]...

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. június 15. V. évf. 134. sz. 5. – Hírek – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 134. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 528–29.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ből. A háromrészes *Nyári strófák* első két részének a *Vén faun dala* c. versben történt egybefoglalása után természetesen a „maradékot” is önállóítottuk, és elhagytuk a III. rész jelzést.

Keltekészéstudomány

A vers létrejöttére és önállósodására vonatkozó tudnivalókat l. az előző *Vén faun dala* jegyzetében.

Irodalom

Bóka: AEpk 271.

285. Juniusi ős

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. június 21. V. évf. 139. sz. 4. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad i. t. r. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 134–35. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-21 [MKI] (1962) II. 529.

Szövegekritika

Alapszövegünk a NN-ből.

Javításaink:

2. A *rá* után a hiányzó vesszőt kitettük.
5. Az *általában* után a felesleges vesszőt töröltük.
12. A sajtóhibás *nyomorult* szót értelem szerint *nyomult*-ra javítottuk.

Keletkezéstörténet

Az időjárás miatt tréfásan kesergő-elmélkedő rigmus. (A Nv Hírek rovatának Milyen idő lesz? c. rendszeres rövid közleménye pl. jún. 19-én ezt „jósolja”: „Változékony. Hűvösebb. Sok helyütt csapadék.”) A verset záró poén háttérben konkrét utalás rejlik. Mégpedig: jún. 18-ával a nagyváradai színházi szezon véget ért, s ezt követően „a társulat elutazott Kaposvárra, nyári állomására. A kaposvári szezont szombaton [jún. 21-én] nyitják meg.” (NN 1902. jún. 19. 6.) A kaposvári célzás nem csupán az elutazott színtársulatnak szólt, hanem e társulat egyik tagjának, Bilkey Irénnek is, akihez ekkor Adyt gyengédebb érzések fűzték. – S kb. egy hét múlva – mint lapja színházi referense – egy-két napra el is utazott Kaposvárra. (Minderről l. még bővebben Hegedűs: AEnn 217–19.; továbbá a *Thália pongyolában s az Irén hercegnő* c. cikkei jegyzetét: AEÖPM III. 347–49., 429.)

Irodalom

Bóka: AEpk 272.

286. Nyári strófák [Éjszakázva sokan élnek...]

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. július 13. V. évf. 157. sz. 5. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad-i tarkaságok – (Dyb.) – További megjelenés: SzN 1902. augusztus 9. XXV. évf. 189. sz. 7. – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 135–37. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 530–31.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a SzN-ből, amely ékezes és központozás tekintetében érettebb, a mai helyesíráshoz közelebb álló változatot közölt, mint a NN.

Javításaink:

10. Az *ingat* után az elmaradt vesszőt kitettük.
32. A *magadhoz* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

9. művészet	NN
12. színpad:	NN
14. álmainkat:	NN
20. bus	NN
21. Bus	NN
26. Szívj	NN
31. ifjúság	NN

32. szívj
33. Pezsdítsd, őrjítsd
35. tüzze,

NN
NN
NN

Keletkezéstörténet

Szokásos nyári alkalmi verszet: Adynál is többszörösen gyakori megéneklésével az éjszakázásnak, az orfeumnak s a szalmaözvegyeknek. De a szokásos könnyed szellemeskedésbe, tréfálkozásba itt – különösen a IV. strófában – mintha egy árnyalatnyi személyes líra is vegyülne: a formálisan megjásztottnál több, komolyabb lobogás, egyéni érdekelttség. Ez a lírai árnyalat, ez a mámor-vágy (*Pezsdítsd, őrjítsd meg a vérem*) bizonyára a költő és Rienzi Mária között szövődő kapcsolat érzelmi hatásaként jelent meg a versben. Kettejük megismerkedése és szenvedélyes viszonyának alakulása – miként ezt a *Mária asszony versei* c. prózai „tarkasága” jegyzetében részletesen rekonstruáltuk (AEÖPM III. 354–55.) – 1902 júliusának első napjaira rögzíthető. A Kaposvárról visszaérkező Ady (I. e kötetben a *Juniusi ősz* c. vers jegyzetét, illetve a *Tbalia pongyolában* c. cikkét: AEÖPM III. 347–48.) júl. 2-án vagy 3-án ismerkedett meg a Budapest közötti gyorsvonaton Rienzivel, aki társulatával együtt szintén ekkor utazott a Körös-parti városba. A megérkezés után az orfeum-társulat hamarosan meg is kezdi szereplését a Fekete Sasban. Sikerükről júl. 5-én már így számol be a NN: „Rienzi Mariska s az új, gazdag művészi gárda felújították a Fekete Sas orfeumnak hajdani fénykorát... Rienzi Mariska természetesen a legfőbb sztár. Pompás számaival alig tud betelni a közönség.” (NN 1902. júl. 5., l. még Hegedűs: AEEn 221.) A vers keletkezése idején Ady és Rienzi között már kialakult kapcsolatnak kellett lennie, hiszen a vers publikálását követő második napon júl. 15-én – dedikálta az énekesnő egyértelmű szerelmi vallomással fényképét a költőnek. (A nagyváradi Ady-múzeumban található fénykép szövegét l. Hegedűs: AEEn 223.; a fotográfiát uo. 388–89. között.) S e kapcsolat kölcsönösségét bizonyítja az a néhány koros jegyzet, amellyel Ady Rienzi két igen gyöngye versének közreadását kommentálta (l. a *Mária asszony versei* c. cikkét: AEÖPM III. 113–14.) (A Rienzi-epizodról l. még az előbbi cikk jegyzetét: AEÖPM III. 354–55., továbbá: AL 89–91.; színes leírást ad, de kevés filológiai hitellel: Nagy A. 264–66., 269–74.; c verset is érinti, de még az orfeummal szembeni „árnyalatnyi leereszkedés” dokumentumaként értékeli s néhány közvetett adalékkal teszi konkrétabbá az epizód hátterét Fehér Dezsőné: l. Dénes Zsófia: Akkor... 43–49.; végül: Hegedűs: AEEn 221–24., 225–26.) A Rienzi-ihletessel kapcsolatban l. még e kötetben a *Szívek messze egymástól* c. vers jegyzetét.

Rienziék orfeum-csoportjának műsorát júl. 11-től néhány napig a Fekete Sasban egy másik, „Tarka Színpad” néven szereplő együttes váltotta fel: Ady versbéli hivatkozása a 12. sorban erre vonatkozik. (A Tarka Színpad nagyváradi vendégszereplése kezdetétől l. a következő előzetes híreket: NN 1902. júl. 10. 6., júl. 11. 4., ill. működésükről az alábbi beszámolókat: NN 1902. júl. 12. 7., júl. 13. 8., továbbá Ady utalását az együttes műsorára: *A bétről*. NN 1902. júl. 13.; AEÖPM III. 111–12.; s „kétes hitelű” beszámolóját: *A magyar überbrettli*. NN. 1902. júl. 15.; AEÖPM III. 238–39.)

Magyarázat

Jin a levelek hullása | (*Vers szól erről, a nagy Kisté*): utalás Kiss József Ó mért oly későn... r. versére. Rigmusa további két sorát (29–30.) is beleértve, Ady szinte szó szerint vett át kifejezéseket az idősebb poétától (l. Kissnél: „levelek hullása, / Daru távozása idején”) *Bolondosan, tüzze, verve!*: a *verv* egy időben elterjedt idegen szó a francia *verve-ból*; jelentése: hév, lelkesedés, lendület.

287. Lótusz virág

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. augusztus 2. V. évf. 174. sz. 3. – Nagyváradi Krónika. Nagyváradi tarkaságok – Dyb – (*Pusztul a Lótusz* címmel kétrészes, ötvennyolc soros „aktuális” verset közöl.) – További megjelenések: Jöv 1903. október 11. I. évf. 35. sz. 54. („Ady Endre versei” főcímmel és *Lótusz* címmel másodiknak közölte a *Misztérium* és a *Füümus* [De jó, ha...] c. versek között.); BN 1905. március 31. X. évf. 90. sz. 11. – Különfélék – Ady Endre; Szil 1905. november 23. XXIII. évf. 47. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; PHSz 1906. június 17. XIII. évf. 25. sz. 39. – Ady Endre – (*Lótusz* címmel). – Kötetben: Me (1903) 85–86. (*Lótusz* címmel). – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 530.

A NN publikációjának II. részét l. a következő *Pusztul a Lótusz* c. versnél.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a BN-ból. A Me-be kisebb-nagyobb módosításokkal vette át a NN publikációjának lírai részét, s a Jöv szövege jobbra a kötetbéli közlésen alapul. 1905-ben *Lótusz virág* címmel s apróbb javításokkal adta közre a verset a BN-ban, majd néhány hónap múlva hosszú ékezetes szerkesztői módosításokkal a Szil-ban. A PHSz 1906-os publikációja valószínűen a Me vagy a Jöv közlése nyomán történt – az 1905-ös módosítások mellőzésével –, megtévezve egy hitelrontó sorkihagyással. Ezt a kronológia szerint „utolsó” közlést így aligha gondolhatta maga a költő, s ezért az is kétséges, hogy e publikáció tükrözi Ady végleges intencióját a verssel kapcsolatban. A kifejtettek értelmében minősítettük a BN publikációját alapszövegnek, bár néhány javítást ez a közlés is igényel.

Javításaink:

2. A *megcsókolom* után a Szil közlésével egyezően vesszöt tettünk.
3. A *lelkem* után – a NN, a Me, a Jöv, a Szil és a PHSz publikációjának megfelelően – kítettük a vesszöt.
4. A *keserű* rövid *ű*-jét a Jöv, a Szil és a PHSz közlésére alapozva hosszú *ű*-re változtattuk.
19. Az *is* után a hiányzó vesszöt kiraktuk.
20. A *sorvégi virág...* után a szó és a három pont közé a NN, a Me, a Jöv, a Szil és a PHSz közlésére alapozva felkiáltójelet tettünk.
21. A *megcsókolom* után a 2. sor azonos központoszási javításához igazodva vesszöt tettünk.
24. A *sírva* alakot a Jöv, a Szil és a PHSz közlését követve hosszú ékezetes *sírva* változatra cseréltük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre versei*

Cím: *Pusztul a Lótusz*

Cím és 1. között: I.

2. *megcsókolom*

4. *keserű*

7. *síratom*

8. *síratom*

síratom a napkeletet,

9. *Síratom*

10. *elkerültünk*

	Jöv				
NN					
Me	Jöv				PHSz
NN					
NN	Me	Jöv	Szil		PHSz
NN	Me				
			Szil		
			Szil		
				Szil	PHSz
NN					

			Szil	
	elkerültünk, elkerültünk.		Jöv	PHSz
12.	Ami [sh]		Me Jöv	PHSz
13.	itten	NN		
14.	bája álmát,	NN	Me Jöv	PHSz
15.	Isten	NN		
16.	mí	NN		
18.	[hiányzik]			PHSz
19.	is	NN	Me Jöv	PHSz
21.	megcsokolom	NN	Me Jöv	PHSz
22.	Megsíratom			Szil
24.	sírva	NN	Me	

Keletkezéstörténet

Alkalmi indítékból született személyes töltésű és általánosító erejű lírai vers. A Püspökfürdő környékén pusztulni kezdő lótosz tényét, illetve – feltehetően – sajtóhírért Ady két tételben verselte meg. Először a lótosz s a maga sorsát azonosító, a pusztulás tényét csak áttételesen „felhasználó” lírai versben, amelyet később jogosan önállósított és vett fel a Me költeményei közé. Másodszer az alkalmi tényből, a konkrét információból készített rigmusos tudósításban, szokásos rövid dalban. (L. a következő *Pusztul a lótosz* c. verset, s az alkalmi tényekről e vers jegyzetét.)

A *Lótosz virág* soraiban Ady a közel egy évvel korábban megpendített pogányság-motívum (l. 1901-ből *A krisztusok mártírja*, 1902-ből a *Farsangi dal*, *A csókok átka* s a *Vén faim dala* c. verseket) lírai önmaga-értelmezését folytatja, s bizonyos vonatkozásban minden eddiginél élesebb, határozottabb változatát teremti meg. Végletesebben és egyértelműbben fejezi ki az önmaga és az őt körülvevő világ – *A krisztusok mártírja* strófaban már megfogalmazott – ellentétét: a teljes idegenség, a feloldhatatlannak érzett kirekesztettség állapotát jelenítve meg. S ehhez – a lótosz trópusos hosszágának mozzanatait „hasznosítva” – a hellén pogányság eszményénél távolibb és ősibb világ légkörével azonosította magát: a keleti pogánysággal. Így jelent meg verseiben először a környezetével való szembenállásának és a maga „ősi” meghatározottságú hazai idegenségének bizonyítékaként a *Gangesz partja* s a *szent napkelet*.

A versbéli hazai környezettel való szembenállásnak és „napkeleti” hitvallásnak érdekes előzménye található Ady egyik 1900-as cikkében, amelyhez Jukantor kambodzsai hercegnek a Figaro hasábjain megjelent nyilatkozatát vette alapul. Ady interpretálásában ez a szemesítés így összegeződik: „Két kultúra csapott össze – írja Jukantor herceg. Az önöké, az új s a mienk, a régi. Két világ keresi az igazát... Mink a természet édes gyermekei vagyunk. Önök a mostohák. Minékünk süt a nap, mienk a fény, a meleg... Önök egymást tiporják le a kenyérharcban s mégis éhezik annyi millió. A mi vallásunk az öröm és a kibékülés. Az önöké az eredendő bűn s a folytonos küzdés... Nálunk a semmittevés erény, az álmodozás divináció. Önök az embert lealacsonyító munkát tették erénnyé, az álmodást, az istenek igazi kiválasztottját léhűtőnek tartják.” (*A bódító szép*. Sz 1900. okt. 25.; *ALÖPM* I. 358.) Ez a keleti szemlélődő életfilozófiát felmagasztaló prózai írás többérvűvé rokon szellemű a vers napkeleti nosztalgiajával. S így a *Lótosz virág* c. vers motívumának gondolati előzménye, érzelmi csírája.

Irodalom

Benedek I. 177–78., II. 14.; Schöpffin 33.; Szabó R. 24.; Lükő Gábor: Ős Napkelet ilyenek álmodta. Vándortűz [Debrecen] 1947. nov. – 17–19.; Bóka: Ady szimbolizmusának. ItK 1954. 130.; ua. Tegnaptól máig. Bp. 1958. 394–95.; Bóka: AEpk 47–48., s annak regisztráló megemlítés: 272.; Dénes: Akkor... 27–30.; Komlós 26., 31.; Király I. 155–54., 156–57., 158–60., 164–67.

288. Pusztul a lótusz

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. augusztus 2. V. évf. 174. sz. 3. – Nagyvárad Krónika. Nagyvárad iarkaságok – Dyb. – Kötetben: Rd (1923) 137–38. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-21 [MKI] (1962) II. 531–32.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból, A kétrészes *Pusztul a lótusz* c. vers első részét Ady *Lótusz virág* címen lírai költeményként önállósította. A megmaradó alkalmi jellegű második részt – a II. jelzés elhagyásával – az eredeti címmel adjuk közre.

Javításaink:

5. A *ritkaságnak* után vesszőt tettünk.
14. A sajtóhibás *kelyein* szót értelemszerűen *kelyhein*-re javítottuk.
16. A *belyein* után az elmaradt írásjelet ponttal pótoltuk.

Keletkezéstörténet

A költő egyik nagyvárad i bizalmasa, Szűts Dezső élettrajzi visszaemlékezésében arról ír, hogy Ady e verset közvetlen élmény nyomán és romantikusan furcsa körülmények között készítette. Egy alkalommal Szűts Adyt „a színházi bodega pincéjében találta pamlagon” heverve és három szép lánytól körülvéve. Az emlékező rákiáltott: „Hárem – mondtam haragosan. – Ez kell a költőnek. De írni, arra rest. Ott kezdi, ahol más végzi.” S magyarázóan hozzáfűzi: „Aznap voltunk kint a Püspökfürdőben, és teleszítva magát csodálattal és impresszióval. Nevetve kelt fel, s az asztalnál megírt egy verset a lótuszokról.” (Szűts Dezső Ady-élettrajza, Tavasz 1919. nov. 29.; idézi Dénes: Akkor... 26–27.; a Tavasz c. rövid ideig megjelenő nagyvárad i irodalmi lap példányait az OSZK állományában nem találtuk.) Szűts beállítása kevéssé hihető, már csak azért is, mert túlzottan kiszínezett és megkomponált ahhoz, hogy a valóságban így történhessék meg. Különben is több mint másfél évtized távolságából keveri valóságos emlékeit kitalált, hozzáköltött mozzanatokkal vagy a poentírozó előadás miatt kiszínezett helyzetekkel. (Szűts Dezső emlékezésének egyes részleteit közli a Hatvány-hagyatékából Kovalovszky: EmlAE II. 466–76., illetve 477.)

Annyi bizonyos, hogy várad i barátaival Ady Püspökfürdőn többször is megfordult (erre több forrás utal), és így a tóról, a lótuszokról személyes benyomások is éltek benne. Aligha feltételezhető azonban, hogy a *Pusztul a lótusz* egy újabb látogatás személyes és friss élménye sodrában keletkezett. Sokkal valószínűbb, hogy a közvetlen indítékot – amely persze korábbi személyes élményeit is felelevenítette – a vers publikálását megelőző napon megjelent újságcikkből vagy e cikkek és a versnek egyképpen forrásul szolgáló más információból kapta. (Erre az esetleges „közös” forrásra utalhat a nemcsak formalitásként használt versbéli fordulat: *Amint tudóstónk jelenti.*) Az említett – a címében és adataiban is a vers előzményének tekinthető – hírcikk szövege az alábbi: „A Püspökfürdő speciális ritkasága, a Nymphaea thermalis nevű gyönyörű tündérróza a forrás külső medrében egyre gyérül. Évekkel ezelőtt még Peceszentmárton határában is virított a ritka növény, s ma már Hájó és Rontó községek alatt is pusztul, minek nagyrésztben oka lehet az, hogy a rontói és hájó i lakosok a forrás medrében fürdetik a lovakat és barmaikat, ami a kényes természetű növények legázolásával jár. Az érdekes ritkaság pedig megérdemelne, hogy gondját viseljék, legalább annyira, hogy emberek ne okozzák pusztulását.” (Pusztulnak a lótuszok, Tiszántúl 1902. aug. 1. 4.) A két tudósítás – a verses és a prózai – lényegében azonos adatokat közöl, legfeljebb másként cifrázva vagy kommentálva. (A rígmus 21–24. soraira utalva Kovalovszky lehetségesnek tartja, hogy a NN, illetve Ady az alkalmi verssel a Moskovits-cégnek csinált „reklámot”.)

Magyarázat

*A Nymphaea thermalis... Püspökfürdő környékén: a tündérrózsafélék egyik fajtája, amelyet más fajtákkal, változatokkal együtt a köznyelv általában lótuuszvirágnak nevez. A tündérrózsák különböző – virágszínben és levélzetben eltérő – fajtáinak természetes hazája India, Egyiptom, illetve Észak-Amerika keleti fele, de előfordul a lótuuszvirág Kelet-Ázsiában és foltokban, ún. hőforrások vizein Európában is. Ilyen természetes melegforrások táplálják a Nagyvárad közelében levő Püspökfürdő tavát is, illetve a tó vizét levezető Pece-patakot. A lótuuszvirág itteni megtelepedéséről csak különböző elméleti feltételezések vannak. Egyesek szerint „nem újabban bevándorolt növény”, hanem legalábbis a földtörténeti harmadkor (oligocén) végétől őshonos. A püspökfürdői melegforrások legalábbis már ebben a korban működtek, s így „oly egyenletes hőmérsékletet” biztosítottak, hogy ebben a lótuusz „a jégkorszak zordonabb éghajlata alatt is fenntartotta magát”. (Bihar vármegye és Nagyvárad. Bp. é. n. [1901.] Magyarország vármegyéi és városai. 26–27.) Mások szerint bevándorolt növény, amelynek magját gázló vándormadarak „hozták el Afrikából”, a Nílus környékéről, talán „a lábukra száradt iszapban”. A mag itt megeledt: a lótuuszvirág megtelepedett és elszokasodott. (Utal e felfogásra Dénes Zsófia: Akkor... 29.) – *Pecszentmártoni pocsolódi, / Hájó és Rontó árcai: Nagyvárad közelében a Pece-patak mentén található kisközségek. Közülük a városból kifelé jövet a Nagyvárad–Belényes közötti vasútvonalon a városi megállók után Rontó volt az első állomás. Ezt követte Püspökfürdő (régőbbi nevén Szent László-fürdő), amely közigazgatásilag Hájó községhez tartozott. Hájó különben „a Pece-pataknak középkori Hévjó elnevezéséről veszi a nevét”. (Bihar vármegye és Nagyvárad. 140., 88.) – *A Moskovits Mór s fia gyár: ismert nagyváradai cég malommal, szeszgyárral.***

Irodalom

Benedek II. 7–8.; Bóka: AEpk 272.

289. [Benedek lantos rigmusai]

Megjelenés

Először megjelenés: NN 1902. augusztus 8. V. évf. 179. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A *Benedek lantos* c. tárca-novellában jelentek meg a címszereplő rigmusaiként.)

Gyűjteményes kötetben először: Ady Endre: *Novellák I–II.* (Marosvásárhely, 1957.) (Összeállította: Bustya Endre) II. 75–76. – Ady Endre fiktív rigmusaiként önállóként és a verses életműbe besorolva a kritikai kiadás publikálja először.

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ből. A novellát s így benne található rigmusokat is a „filológiai feledésből” Bustya Endre emelte ki, aki az 1957-es kiadás után természetesen közreadta az AEön-ben is (106–09.; jegyzet: 1296–97.). A versikék közös címűl szokásos módszerünkötől eltérően nem a vers első sorának néhány szavát emeltük ki, hanem a novella címét, illetve a címszereplő nevét toldottuk meg a „rigmusai” szóval: magában a novellában Ady is a két első versike közreadása előtt „rigmust” emleget. A három rigmus közös cím alá összefogva beszámoltuk: szögletes zárójelbe tett római számokkal.

Jegyzésünk:

1. H. sorban a nyolc szótagos strofaképlethez mérten egy szótagnyi hiány van; e hiányt az *Emberben* szó szögletes zárójelben kitett többes számú alakjával pótoltuk: *Ember[ek]ben*.

Keletkezéstörténet

Ady „történelmi öskeresésének” egyik korai példája a *Benedek lantos* c. novella. Ez a lantos, akiről „az sem bizonyos, hogy Benedeknek hívták” „Nagy Biharban, Szilágy-ságban lézengett legtöbbször”. „Poéta volt”, és „maga volt az izgátság”: „haszontalan borissza, istentagadó”, aki „a mámoros, szép életet” kívánta mindig. Legfőbb élvezete a papok, a csuhások bosszantása volt. Végül is ez vezetett korai halálához is, hiszen olyan korban élt, „melyben fanatikus volt és élettágadó mindenki”. De halála előtt még egyszer utoljára „istentelenül” megtréfálja a kázmzás barátokat: megtérést színélve állít be hozzájuk, s a papok ezért szívesen ápolják, borral itatják. Benedek pedig utolsó négy-soros rigmusát egy papiroson hátrahagyva halt meg. Ekként járt túl – még haldoklásá-sán is – a papok eszén.

Fiktív figura volt tehát Ady lantos „hőse”, miként fiktívek, a költő által gyártottak voltak rigmusai is, bár Bustya Endre joggal utal arra, hogy Benedek figurájához Ady Ilosvai Selymes Péter, „a 16. századi hányatott életű, pátriájabeli vándorénekes-ös legendákkal átszőtt alakjá”-t választotta modellnek. (AEÖn 1296–97.) Ezt a modellt persze eléggé egyéni módon stilizálta: romantikusan antiklerikális poétát és valamiféle „magyar Cyranót” sejtetve benne. Rigmusait is e stilizálás jegyében írta: epikureista életszemléletét fogalmazva meg az elsőben, halála előtti számvetését a másodikban és megtérési komédiájával a papokból csúfot úzó utolsó gesztusát a harmadikban.

290. Szívek messze egymástól

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1902. augusztus 17. V. évf. 186. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (*Szívek* címmel). – További megjelenések: Jöv 1903. április 26. I. évf. 9. sz. 43. – Új költők – Ady Endre – (Elsőként közli az *Éjnimádó* [csak az I. rész], *A csókok átka* és az *En menyasszonyom* c. versek előtt.); Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből” főcímmel negyediknek közli *A Hortobágy poétája*, *A magyar Ugaron*, *A Szajna partján* után és a *Vörös szekér a tengeren*, az *Új vizéken járok* c. versek előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1–2. („Ady Endre verseiből” főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.); PH 1906. március 4. XXVIII. évf. 63. sz. 34. – Irodalom („Ady Endre verseiből” főcímmel közli a *Tűzes seb vagyok* c. vers után.); SzV 1906. július 29. V. évf. 179. sz. 2. – Ady Endre – (*Szívek* címmel az *Éjnimádó* [csak az I. rész] előtt); Tas 1909. október 31. I. évf. 14. sz. 1. – Ady Endre – (*Szívek* címmel). – Kötetben: Me (1903) 75.; ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 91.; ÚjV₂ (1909) 91.; ÚjV₃ (1912) 91.; ÚjV₄ (1918) 62.; ÚjV₅ (1919) 76. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 30.

Szövegvizsgálat, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. Központozásban csiszoltabb, mint az ÚjV₁ és az ÚjV₃ szövege, és ékezetben – helyesebben ritmikában – pontosabban követi Ady intencióit, mint az ÚjV₄ és az ÚjV₅ szövege. Jellemző ez utóbbi vonatkozásban az alapvető kiadások közötti két szövegtérítés. Így a 4. sorban az alapszöveg *szívem*, illetve az ÚjV₁ és az ÚjV₅ *szívem* alakja közti különbség. E sorban a ritmikai – mind az időmértékes (jambikus), mind a hangsúlyos – képlet is és a rímelés „szabályossága” is a rövid változat mellett szól. Nem lehet azonban véletlennek minősíteni, hogy Ady éppen legértettebb korszakának dokumentumaiban (Me, ÚjV₁, ÚjV₂, ÚjV₃) a hosszú alakot használja. Nyilvánvaló, hogy a *szívem* alakot tudatosan választotta itt: sorvégi zökkentésnek, érdekesebb rímnek szánva, hogy az első négy sor végén ezzel a „szabálytalansággal” egy pillanatra visszafogjon, megállítsa a gondolatritmikus sorok pergő menetében. Hasonló a hely-

zet a 14. sorban az alapszöveg hosszú *Míg*-je s az ÚjV₄ és az ÚjV₅ önkényes „javítása”: a rövid *Míg* alak között. Igaz, hogy ez a „javítás” megegyezik a NN-beli első sajtóközléssel, s a Nsz, illetve a SzV későbbi publikációjával, eltér viszont a Jöv, a Me, az ÚjV₁, a PH, az ÚjV₂ és persze az ÚjV₃ szövegközlésétől. Ez utóbbiak – nyelvtanilag is helyes

hosszú *Míg*-je a sor ritmusaiban lényeges szerepet tölt be; az utána következő *a*-val trocheust alkot, s így megzökkenti a sor lejtését. Ennek következtében válik azonban hasonlóvá e sor ritmikai képlete (- U / -- / U -) a rá rímelő 16. soréhoz. De mint-hogy e két sor (s általában a vers páros sorai) nemcsak időmértékesen, hanem hangsúlyosan is ritmizálható: a nyomatékosabb *Míg* a hangsúlyos tagolás összefüggésében is indokoltabb. Alapszövegünket a fenti megfontolások értelmében választottuk ki.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre*
verseiből

Cím: <i>Szívek</i>									
<i>Szívek</i>	NN	Jöv						SzV	Tas
<i>Szívek messze egymástól</i>			Nsz	SzmK					
1. <i>bús</i>	NN		Nsz	SzmK				PH	
el:		Jöv						SzV	Tas
3. <i>most:</i>		Jöv							
<i>most;</i>								SzV	
<i>csendült, mert</i>									Tas
4. <i>Mosolyog</i>	NN	Jöv	Nsz	SzmK				SzV	Tas
<i>szívem.</i>									Tas
5. <i>élet:</i>		Jöv						SzV	Tas
6. <i>leány</i>		Jöv						SzV	Tas
<i>futok.</i>								SzV	
<i>futok,</i>									Tas
7. <i>Valahol</i>		Jöv						SzV	Tas
<i>átok:</i>		Jöv						SzV	
8. <i>síri</i>	NN	Jöv	Me		SzmK			SzV	Tas
<i>nem tudok.</i>				Nsz	SzmK				
<i>tudok...</i>	NN		Me						
9. <i>szívnek</i>	NN	Jöv		Nsz	SzmK			PH	SzV
10. <i>Bomlott</i>			Me			ÚjV ₁		PH	Tas
<i>beteg,</i>		Jöv		Nsz	SzmK				ÚjV ₂
<i>szegény.</i>		Jöv						SzV	
11. <i>mámor,</i>	NN	Jöv	Me					PH	SzV
12. <i>Épp úgy,</i>	NN			Nsz	SzmK				Tas
<i>Épp úgy</i>		Jöv						SzV	
<i>Épp úgy</i>								PH	
<i>Épp úgy</i>									Tas
<i>enyém...</i>	NN		Me						
13. <i>kattogását</i>	NN								
14. <i>Míg</i>	NN			Nsz	SzmK			SzV	Tas
15. <i>cgy [kiemelve]</i>	NN	Jöv							ÚjV ₄ ÚjV ₅
16. <i>Mindakettő</i>		Jöv						SzV	Tas
<i>megáll...</i>	NN	Jöv	Me					SzV	Tas

Keltekészéstörténet

Megalapozatlanul állítja Fehér Dezsőné, hogy „1902. augusztus 17-én Ady »I. hercegnőhöz« írt versét találom a heti krónikában.” Mert e vers önállóan a tárccarovatban jött, és már az eredeti címe is – Fehérné félreérthető fogalmazásával szemben, mely szerint úgy tűnik, mintha az első publikáció „I. hercegnőhöz” címmel jelent volna meg – „Szívek” volt. E beállítás szerint tehát a verset „Irénn hercegnő”, helyesebben Ady Bilkey Irén iránt táplált szerelme ihlette. Az ihlető műzsának ez az alaptalanul és tévesen egyértelmű megjelölését nem cáfolja-kommentálja a Fehérné memoárját közreadó Dénes Zsófia sem (Akkor... 42.), s kritikátlanul veszi át az AEÖv-21 versre vonatkozó jegyzete is (II. 554.).

Sokkal valószínűbb, hogy az a költő által a sajátjával azonosnak érzett *szfv* nem Bilkey Irént, hanem Rienzi Máriát – az 1902-es nyár második felében Ady szenvedélyes és zaklatott szerelmének „hősnőjét” – sejteti. Ezt sugallja Nagy Andor is, aki e vers második strófáját – bár közelebbi filológiai bizonyítás nélkül – az Ady és Rienzi kapcsolatát érintő fejezetei egyikében idézi, s e kapcsolat természetét igyekszik érzékeltetni általa. Szerinte Rienzi ösztönösen megérezte, hogy számára „nincs más, amivel szerelme-sét hatalmában tarthatja, csak az érzékiség”. Ez a fölismerés „vadította s hajtotta a határtalan egzaltációba”. S ezért került sor köztük nemegyszer „félelmetes jelenetek”-re, „eszeveszett pillanatok”-ra, amelynek élményei ott bujkálnak a versben (Nagy A. 278.) E feltételezést valószínűsítik azok a – különben kisszámú – tények is, amelyeket Ady és Rienzi 1902-es nyári kapcsolatáról tudunk vagy kikövetkeztethetünk. (L. erről AL 89–91., Hegedűs: AEnn 221–24., 449., továbbá a költő *Mária asszony versei* c. „tarkaságát” és jegyzetét: AEÖPM III. 113–14., 354–55. és e kötetben a *Nyári strófiák* [Éjszakázva sokan élnek...] c. alkalmi verset és jegyzetét.) Már Ady Lajos említi, hogy Fehér Dezső megpróbálja a költőt kivonni Rienzi szerelmének démonikus és agresszív hatása alól: ezért Adyt – aki időnként a nőtől maga is szabadulni akart – a közeli Püspökfürdő fürdőszállójában rejtette el, ahol azonban néhány nap múlva Mária asszony mégis rátalált. (AL 90., s l. ugyanezt regényesen kiszínezve: Nagy A. 282–86.) Ez a sikertelen „legényszökötetés” kikövetkeztethetően az 1902. aug. 10. körüli napokban történhetett. (L. az erre vonatkozó következtetéseket a költő *Várad és Debrecen* c. cikkének jegyzetében: AEÖPM III. 365.) Lehetséges tehát, hogy a *Szívek messze egymástól* ezeknek a Rienzi Máriától távol töltött napoknak a szülötte, illetve hogy a vers e napok élményeit is magában hordozza. (Feltételezésünkkel szemben ellentétes következtetésre jutott Kovalovszky: a Bilkey-ihletésről EmlAE II. 534.; a Rienzi-kapcsolatról: uo. 484–86.)

Irodalom

Schöpflin 36.; Bóka: AEpk 272–73.; Komlós 29.

291. Témák

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt fogalmazvány, *A műhelyben* c. színekép kéziratának része. A teljes kézirat 1 számozatlan és 35 számozott fólió, 340×210 mm. A 35. lap alján ceruzával ismeretlen kéztől származó aláírás: Ady Endre. A versbetétek a 11. (1–10. sor), 25. (14–27. sor), 26. (28–43. sor) lapon, valamint a 14. lap hátoldalán (14–29. sor) találhatóak. A 14. lap hátoldalán levő szöveg ceruzával többszörösen kihúzva. A 25. és 26. lap versbetétei eredetileg a kézirat 16. és 17. oldalai voltak (az eredeti számolás tintával kihúzva); a 25. lapra az eredeti 16. lap alsó kétharmada van ráragasztva. PIM A. 203.

Első megjelenés: NvSz 1902. szeptember 25. I. évf. 7. sz. 1. (*A műhelyben. 4. jelentés* címmel részletet közöl a költő színeképéből, s ebben a költemény végleges formájának 14-43-ig terjedő sorait.) – További megjelenések: NN 1902. október 5. V. évf. 227. sz. 6. – Irodalom – (*Versek egy színeképből* címmel a színekép versbetéteit közli: a költemény 1-10-ig és 14-43-ig terjedő sorait.); MG 1902. október 26. XI. évf. 44. sz. 710-14. (*A műhelyben* teljes szövegét közli s benne a NN publikációjával azonos versbetéteket.); BNct (1911) – 11-16. (*A műhelyben* teljes szövegét közli a versbetétekkel.) – Kötetben: Me (1903) 87-89. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 531-32.

A NvSz publikációja a következő alcímmel jelent meg: „Részlet *Ady* Endrének szombat este a Szigligeti Színházban színrekerülő színeképéből”. A NN a következő bevezetővel adta közre a versszöveget: „*Ady* Endre »A műhelyben« című rövid színeképében két kis verstördék van. Ezeket a verssorokat levélben, szóban, nap mint nap annyian reklamálják, hogy írójuk hálásan megköszönve az érdeklődést a két kis töredéket e helyen leközi. Ezek a reklamált verssorok.” Ma már aligha rekonstruálható, hogy e „reklamálás” emlegetésével *Ady* valóságos tényekre utalt-e, vagy csupán megkívánt szerzői „ildomból” hangoztatta-e. Annyi tény, hogy a NN 1902. okt. 2-i számában Elismerés a helyi szerzőnek címmel közreadtak egy levelet, amelyben Pólya Béla szolnoki ügyvéd azt kéri *Ady*-tól, hogy darabja ama részének „kézirati másolatát” küldje meg neki, ahol „az előadási forma... a költött rímes beszéd magaslatáig emelkedik”. (A NN-ban publikált levél teljes szövegét újraközölve l. Hegedűs: AEnn 255-56.)

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Me-ből. A korábbi sajtóközlések csak részlegesen, a színeképben előforduló „töredékes” változatban közlik a szöveget. Ugyanez a töredékesség jellemzi a kéziratot is. Egységes költeménnyé komponált végleges formában és címmel csak a Me-ben jelent meg.

A kézirat szövege – néhány módosítástól, javítástól eltekintve – nagyjából megegyezik a folyóiratbeli publikációk szövegével. A szövegváltozatok összeállításánál egyetlen problémát a 14. lap hátoldalán levő részlet jelentett, amely a 25. lapra átirít tisztázat első fogalmazványának tekinthető. (Ez a betét – a 14-29. sorig – eredetileg a jelenet 13. oldalára került volna, de fogalmazás közben a költő megváltoztatta helyét – a 25. lapra tette át –, a szöveget áthúzta, s a kéziratlap üres hátoldalát a 14. oldal írásakor felhasználta.) A kihúzott szövegrészletet (ismét pontosítva: a 14-29. sorig) mint első fogalmazványt értelemszerűen a kézirat részeként kezeltük. A törlésjeleket csak ott alkalmaztuk, ahol az első fogalmazvány a tisztázattól eltér.

Javításaink:

14. A *pokolgyújtó* után a hiányzó vesszőt kitettük, a kézírral és a korábbi közlésekkel egyezően.
17. A *bítem* után a felesleges vesszőt töröltük.
18. A *bője* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Cím: [hiányzik]	k	NvSz	MG	BNct
<i>Versek egy színeképből</i>		NN		
1-13. [hiányzik]		NvSz		
1. ...Ez		NN		
„Ez				BNct
4. éjjel		NN		
6. bős	k	NN	MG	
fátyolát,		NN		

7. Hej, utja	k	NN	MG	BNCt BNCt
9. elromlott szív...	k	NN	MG	BNCt BNCt
10. tovább..."	k	NN	MG	BNCt
11-13. [hiányzik]	k	NN	MG	BNCt
14. <i>Őb van</i> <i>Van még</i> „ <i>Van még</i> < <i>hitem.</i> > hitem, < <i>Pokolgyújtó</i> > merész	k k k	NvSz NN	NN MG	BNCt BNCt BNCt
15. < <i>ész.</i> >	k			
16. < <i>csak</i> > [<i>hitem</i> után a fogalmazvány kihúzva]	k			
17. álmodás.			NN	
18. < <i>több mint</i> > több mint óra	k	NvSz	NN NN	
19. < <i>színház-találkozóóra.</i> > színház találkozóóra. színháztalálkozóóra	k	NvSz	NN	BNCt
20-21. < <i>Az én hitem nem raptus és nem egy: Befoglaló, legszentebb bizserkegy.</i> >	k			
20. új anyit [sh] kaput	k k	NvSz NvSz	NN NN	MG BNCt BNCt
21. pusztítani ölni tud.	k	NvSz NvSz	NN	BNCt BNCt
22. színig kehely: kehely,	k k	NvSz NvSz	NN NN	MG MG BNCt BNCt
23. < <i>aludtak</i> > [a <i>nem</i> után a fogalmazványban kihúzva]	k			
23-24. között: < <i>Mind visszajár</i> > [a tisztázatban kihúzva]	k			
24. [Nem kezd új strófát] Azuba Azuba [kiemelve] < <i>jő.</i> > zsidó < <i>leány</i> > leány... szegény	k k k k k	NvSz NvSz	NN NN	BNCt BNCt BNCt BNCt
24-25. között: < <i>Libeg, Leroskadí</i> > [a fogalmazványban törölve]	k			
25. fövenyén fövenyén.		NvSz	NN	
26. [<i>A vére</i> után a fogalmazványban olvashatatlan félszó törölve] < <i>harmat teste</i> > < <i>reszket</i> > reszket	k k k		NN	

26-27. között: <A ki későbben k>

[a fogalmazványban törölve]

27. sulyos

keresztet

28. <Messiás>

messziás

<bője> [a fogalmazványban kihúzva; javítva:]

bője

bője,

b''je [sh]

hője

29. <rabolta>

<töle.>

töle.

töle,

30. jámbor

31. megöli vágyát

vágyat és álmot

32. bus

És e bus

leány

kiabálja:

33. No, emberiség, hát meg vagy-e

No, emberiség, hát

No emberiség hát meg

vagy e váltva?

34. [Nem kezd új strófát]

- És

...És

sziget! [kiemelve]

sziget!

Óh

Oh,

oh

témám!

témám! -

35. menedéke

37. ülnek,

epedve

némán

némán,

némán -

némán.

38. Idehoz<ott> [a tisztázatlanban törölve;

javitva:] ta

Ide hozta

lelkök

39. világba.

40. mind! Milyen

mind...

merész

álmok

41. hittem

k

k NvSz NN MG BNCt
NN

k

BNCt

k

NvSz

NN

MG BNCt

k

k

NN

BNCt

NvSz

NvSz

NN

BNCt

k

NvSz

NN

MG

BNCt

k

NvSz

NN

MG

BNCt

k

NvSz

NN

BNCt

NvSz

NN

BNCt

k

NvSz

NN

MG

BNCt

NvSz

NN

BNCt

k

NN

MG

BNCt

k

NN

MG

BNCt

k

NvSz

NN

MG

BNCt

k

NvSz

NN

BNCt

NvSz

NN

BNCt

NN

BNCt

k

NvSz

NN

MG

BNCt

	kiállók	NvSz	
	kiállók,	NN	
	kiállók.		BNCt
42.	Zászlót	NN	
	senkisémet		BNCt
	követ,	NvSz	
	követ!	NN	
	követ		BNCt
43.	Ide nézz!	NvSz	
	Tömeg!... [hiányzik]	NvSz	
	Ide nézz tömeg!	NN	
	Tömeg!"		BNCt
44-48.	[hiányzik]	k NvSz NN MG	BNCt

A szövegváltozatokkal kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy Ady a NN-beli publikációt követő napokban közread egy szerkesztői üzenetet, amelyben – többek között – publikációja sajtóhibái miatt méltatlankodik. Ez az „üzenet” a NN 1902. okt. 12-i számában jelent meg, s benne Ady megállapítja, „hogy színeképek verssorába bizonyos botrányos sajtóhibák csúsztak be”. Hozzá is fűzi, hogy „írójukat is eléggé bosszantja”. S valóban: a NN publikációjában (és általában a *Témák* sajtóközléseiben) bőséggel akad szedési hiba: egy-két képtelen esetet a szövegváltozatok között is regisztráltunk.

Keletkezéstörténet

A költemény végleges szövegét – miként ez a megjelenés és a szövegváltozatok adataiból kiderül – Ady csak a Me összeállításakor alakította ki. Ez azonban nem a színeképvérsbetéteinek átdolgozását, hanem a meglevő részletek egységbe komponálását jelentette csupán. A költő az eredetileg különálló első tíz sor után három átvezető sort (11-13.) iktatott be az eredetileg szintén különálló második részhez (14-43.). A vers végére pedig néhány soros záróstrófát (44-48.) készített, amely azonban egy sor kivételével a költemény első négy sorának visszatérő megisméltése. Nincs szó tehát olyan lényeges szövegátalakításról, amely indokoltá tenné, hogy a költemény keletkezési időpontját a Me-be való megkomponálás és felvétel idejére tegyüik. A *Témák* zöme, minden jelentős részlete a színeképpel együtt 1902 szeptemberére elkészült. Ezért soroltuk be az 1902-ben keletkezett versek időrendjébe.

A költemény létrejötte szorosan összefügg *A műhelyben* c. színekép keletkezésével. A színekép főhőse, A szerkesztő – aki egyértelműen Ady alteregója – s A barát – aki kétségtelenül Bíró Lajost testesíti meg – egymásnak felelgetve a költő egyik korábbi verséből, az 1900-as *Éles szemmel* c. költeményéből is idéznek: a vers kezdő négy sorát. A *Témák* törzsanyagát jelentő két versbetétet – mindkettőt A szerkesztő mondja el – viszont csak a darabbal együtt, annak szerves részeként készítette Ady. Az egyik legkorábbi hír arról, hogy Ady a nagyváradi Szigligeti Színház számára valamit alkotni készül: a Nagyváradi színműírók c. tarkaság még verset és nem színeképet emleget. A Bíró Lajosra vonatkozó mondatok után a jelzetlen cikkecske szerzője (talán Fehér Dezső) így cílozgat Adyra: „A másik helyi szerző egy nem kevésbé borotvált arcú hírlapíró lesz, aki becses lapunknak a munkatársa. Ő azonban egyelőre csak beszél arról, hogy egy verset ír a Szigligeti Színháznak. Hogy valóra válik-e a szándéka, az attól függ, hogy meddig tart Nagyváradon az orfeumi szезon” [„gyengéd” utalás a Rienzi-ügyre: l. az előző vers jegyzetét]. (NN 1902. aug. 8.) Majdnem másfél hónap múlva, nem sokkal a tervezett bemutató előtt számol be a NN arról, hogy a másik két darab – Bíró Lajos és Dénes Sándor műve – korábbi elkészülése nyomán Ady is befejezte a maga színeképet. Az utolsó pillanatban szinte, mert mint a beszámoló ismeretlen szerzője írta: „Csak Ady Endrétől nem lehetett megkapni az ígért darabot. Halogatta napról-napra, míg végre

teljesen lemaradtunk már róla és ügyis tervezték, hogy a készenlévő két darabot a *Paraszthetsület*tel adják elő. Tegnap aztán frappirozta Ady a bohém triumvirátust [Bíró Lajost, Dénes Sándort, s a »fiatalokat patronáló« Fehér Dezsőt] azzal, hogy megírta az ő darabját is.” (NN 1902. szept. 21.) *A műhelyben*-t – s benne a *Témák* verszűzeteit – tehát Ady 1902 szeptemberében írta, s e hónap közepére készült el vele. Így kerülhetett sor még a színpék bemutatója előtt az egyik jelenet s vele együtt a nagyobbik verszűzlet publikálására a NySz-ban.

A színpék bemutatójával kapcsolatos további előzetes tudósításokat, nyilatkozatokat, az előadás szereposztását, dokumentációját és visszhangját, kritikáit a *Témák* jegyzetében felesleges részleteznünk, ez majd a költő szépprózai művei kritikai kiadásának feladata lesz *A műhelyben* publikálásakor. (Idevonatkozóan egyelőre I. Hegedűs: AEnn 235–36., 240–53., 255–57., 259., 260–61.; Dénes: Akkor... 49–60.; továbbá a költő *A műhelyben* c. tárcacikkét és jegyzetét: AEÖPM III. 147., 380–81.) A bemutatónak csupán egyetlen mozzanata érdemel itt még figyelmet: a siker és a „kihívás” légcöre. A költő öccse szerint „a siker nagy volt, csak azt volna nehéz megmondani, hogy mi illette ebből a közkedvelt újságíró, s mi magát a darabot”. Páholyában Ady kihívón Rieni társaságában jelent meg: „a premieren magam is ott voltam; egy páholyban ültünk Bandival s bizonyos Mária nevű hölgygel”. (AL 89.; I. erről még: Nagy A. 286–89.; Dénes: Akkor... 60–61.)

A költemény „témái” között a már ismerős Azuba-motívum és az itt fölbukkanó sziget-ábránd mellett többszörösen is meg-megvillan Ady sejtelmes vágya: az eljövendő néptribuni szerep lehetősége. (L. a vers 11–12., 20–22. és 40–43. sorait.) Mindez nem csupán elvont képzelgés, hanem konkrét tapasztalatokból, élményekből, a néptribuni szereplés első költsólgatásaiból leszűrt igény is. A költő éppen az 1902-es év folyamán vállalt egymást követően szélesben hullámszerű és a sajtópolemikák keretein túlnővő közszereplést. A Vázsonyi melletti publicisztikai kiállításait követően (I. erről – 1902. januári–februári cikkeinek adataival – e kötetben *A brigád haragja* c. vers jegyzetét; továbbá Vázsonyi politikai határozottságával kapcsolatos kételyeit hordozó célzását ugyancsak e kötetben *A csókok átka* c. vers jegyzeténél) a demokrata párti politikus nagyváradi felolvasása, látogatása alkalmából részt vesz a Vázsonyi mellett szervezett tüntetésen, sőt a tömeg előtt „rövid beszéd”-et is mond. (L. a *Vázsonyi Vilmos Nagyváradon* c. cikket és jegyzetét: NN 1902. ápr. 15.; AEÖPM III. 48–51., 306–10.) Külön érdekessége és Adyra provokálóan ható mozzanata ennek az eseménynek, hogy a tüntetéssel kapcsolatban a klerikális Tiszántúl éppen őt gúnyolja legélesebben: „Kellékes volt Ady úr. – Ady mint népezér? Képes levelező lapra való momentum...” (AEÖPM III. 308.)

Hasonló módon aktív, sőt vezető szerepet játszott Ady a június végén Halász Lajos mellett szervezett tüntetésben. Halászt, aki egy ünnepségen a császári himnusz, a Gotterhalte játszásakor nem vette le a kalapját, valaki feljelentette, s ezért a katonai „becsület-hírség” megfosztotta tartalékos tiszti rangjától, és közzélegényre degradálta. Ady a NN-ban vezércikket írt az ügyről, s tüntető felvonulást szervezett. Ehhez a rendőrségi engedélyt „Ady Endre és társai” formulával (NN 1902. jún. 25.) kapták meg, a jún. 28-i felvonuláson ő haladt a tüntetők élén, többekkel együtt beszédet mondott a Fekete Sas előtti emelvényen, majd „szociáldemokrata ízű” pohárköszöntőt a Fekete Sas nyári helyiségében; s végül a tüntetést köszöntő távirat is ilyen címmel érkezett: „Ady Endre tiltakozó rendezőség”. (NN 1902. jún. 29.) (Minderről I. bővebben: *Nem vesszük le a kalapot!*... c. cikkét és jegyzetét: NN 1902. jún. 28.; AEÖPM III. 100–02., 334–36.)

A *Témák* egyes kifejezéseiben, soraiban – általában tudatos – a költő régebbi verseivel kapcsolatos utalások, motívum-felidézések találhatók. Így az 1. sor régi barna éjjel képzete nyilvánvalóan az *Éjmidő* 54–55. sorainak éjszaka-megidézését („Sóvárgom a nagy éjszakába, / Várom a barna felleget”) eleveníti fel és tömöríti. Ugyanez a képzet bukkan fel a Zola halála alkalmából ez időben írt cikke elején: „Ha majd leszál ismét a barna éjjel s a bibliás időfnek lelkei szállnának vele.” (*Szűzfák*. NN 1902. okt. 1.; AEÖPM III. 147.) Hasonló egyezést, összefüggést érzékelhetünk e vers 17. sorának *csodás, nagy*

álmodás, illetve 40. sorának *Milyen merész, nagy álmok* lírai megfogalmazásai és az 1899-es *Álmodom...* c. költeménye 24–25. sorainak költői bejelentése („...S álmodom néha /A legmerészebb, legszebb álmot”) között. Evidens továbbá, hogy a 24–33. sorokban az 1898-as *Azuba* c. költeményének motívumát idézte meg sűrített formában. S e sorokon belül a 30–31. sor (*S csináltak egy jámbor, papos világot, / Mely megöli a vágyat és az álmot*) távolról is *A krisztusok mártírja* motívumára alludál.

Irodalom

Szabó R. 22.; Bóka: AEpK 273–74.; Vezér 76.; Király II. 283.

1903

292. Blaháné

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1903. március 31. VI. évf. 73. sz. 1–2. – Tárca – (A műtárlatról c. tudósítás részeként jelent meg.) – Kötetben: Rd (1923) 138–39. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-14 [MParn] (1954) II. 557–58.

A NN-ban A műtárlatról c. tudósítás beszámol a Blaha Lujza tiszteletére rendezett márc. 30-i ünnepségről, s a verset a következő mondattal vezeti be: „Ezután Somogyi Károly színigazgató lépett az emelvényre, és messzecsengő, érzésteljes hangon szavalta el nagy hatással Ady Endrének ez alkalommal írt következő hangulatos költeményét.”

Szövegkritika

Alapszövegünk a NN-ból.

Javításaink:

5. Az *itt* után a vesszőt töröltük.
7. A hibásan szedett *virittas* szót *vérittas*-ra javítottuk.
11. A *földnek* után a sorvégi pontot értelemszerűen vesszőre változtattuk.

Keletkezéstörténet

A verset Ady Blaha Lujza nagyváradi vendéjátéka és a tiszteletére rendezett matiné alkalmából írta. A művész 1903 márciusának utolsó napjaira (27–30-ig) vállalta négy különböző darabban a fellépést a Szigligeti Színházban, s ezt végül még megtoldotta – „a közönség külön óhajára” – egy búcsúfellépéssel márc. 31-én. (NN 1903. márc. 27. 7.; márc. 31. 5.) A sajtó már a vendéjáték megkezdése előtt hírt adott egy terről: „Mozgalom indult meg, hogy e búcsúesteket a szeretetnek külön demonstráló ünnepségeivel kapcsolják össze, s ez ünnepségekben lehetőleg vonják be a hivatalos Nagyváradot is.” (NN 1903. márc. 25. 7–8.) E tervezgetés folyamán született meg a matiné ötlete: „Blaha Lujza, a magyar nemzet legnagyobb művésznője tiszteletére nagyszabású ünnepély lesz a műtárlaton”, a Fekete Sas nagytermében létesített kiállítás keretében. Márc. 30-án, „hétfőn d. e. 11 és fél óraker kezdődik az ünnepély, amelyen Ady Endre, a jeles poéta Blaha Lujzához intézett gyönyörű alkalmi költeményét fogja prológusképp elszavalni Tóth Elek, a Szigligeti Színház tagja”. (NN 1903. márc. 29. 4.) A műtárlat ideje alatti több műsoros rendezvényre is sor került. Ezek egyike volt a márc. 30-i Blaha-matiné, amelyen természetesen az ünnepelt művész is részt vett. Ady versét azonban vé-

gül is nem Tóth Elek mondta el, hanem Somogyi Károly színiigazgató. (NN 1903. márc. 31. 1-2.; Sz 1903. márc. 31. 3-4.; Nv 1903. márc. 31. 1-2.)

A vers retorikus emelkedettségét, pátoszatát nem csupán az ünnepi alkalom „szükséges” felfokozottsága indokolja, hanem Ady őszinte, már korábban is megnyilvánult rajongó elismerése Blaháné művészeete iránt. Ennek bizonyítéka a művészno előbbi, 1902. júniusi nagyváradi vendég-fellépéseiről írt két színházi cikke, amelyekben himnikus odaadással ünnepelte Blaháné alakításait. Ady már ekkor ilyen lírai melegséggel beszélt róla: „Ez a kiválasztott nagy asszony valóságos profétája, apostola az ifjúságnak. Az ötlethez, a finomsághoz, az értelemhez, s az üdőségnek annyi becses aprósággal aggatta tele a váznak is gyöngé, hitványul épített szerepet, hogy az életté s elragadó, páratlan művészetté vált.” (*Blaha Lujza* [Kuruc fufang]. NN 1902. jún. 8.; AEÖPM III. 88.) S hasonló hangnemben magasztalta a művésznőt másik írásában is: „... milyen sugarasak, milyen istenien ragyogók voltak az utolsó Blaha-esték!... Blaháné az örök fiatalságnak, örök szívbéli jószágoknak, örök sugárrosságnak papnője.” (*Blaha Lujza búcsúja* [Télen és Éjjel az erdőn.] NN 1902. jún. 10.; AEÖPM III. 89.)

Irodalom

Benedek II. 8.; Komlós 26.

293. Vizió a lápon

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1903. június 11. VI. évf. 31. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*A lápon* címmel). – További megjelenések: Szil 1903. június 18. XXI. évf. 25. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (*A lápon* címmel); MiskN 1903. október 10. III. évf. 230. sz. 1. – Tárca – Ady Endre (Téves és csonka közlés: *Óda a betűlerről* címen a címben megjelölt verset csak a 36. soráig közli, majd innen – külön jelölés nélkül – a *Vizió a lápon* 34-52. terjedő sorai következnek.); MiskN 1903. október 11. III. évf. 231. sz. 1. – Tárca. – Ady Endre – (*A lép-ember* címen hiányos közlés: a publikációból az első (1-7. sor) és az utolsó strófa (39-52. sor) elmaradt.); Fmo 1903. október 11. XIX. évf. 231. sz. 3-4. – Napi hírek – Ady Endre – (A MiskN₁ publikációját követő, címben és szövegben is téves, csonka közlés). – Kötetben: Me (1903) 25-27. (*A lápon* címmel); ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 94-96.; ÚjV₃ (1909) 94-96.; ÚjV₈ (1912) 94-96.; ÚjV₄ (1918) 63-65.; ÚjV₈ (1919) 79-80. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 31-32.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A megfelelő alapszöveg kiválasztása korántsem volt könnyű és magától értetődő feladat, mert a költemény az ÚjV mindegyik kiadásában valamilyen zavaró szedési vagy tördelési hibával jelent meg. Így a vers 41. sorában a helyes *fűdje* szó helyett az ÚjV₁-ben *földje*, az ÚjV₃-ben *földje* található. Az ÚjV₃, az ÚjV₄ és az ÚjV₅-ben pedig hibásan tördelték a második, illetve harmadik strófát. Az alapszöveg kiválasztására az esetek többségében legalkalmasabb ÚjV₂ publikációjában ezenkívül még több apró hiba is előfordul. A fentiek értelmében választottuk – minthogy a legkevesebb emendációt igényli – az ÚjV₂ közlését alapszövegnek.

Javításaink:

18. A *marad* után a NN és a Szil közlésével egyezően a vesszőt elhagytuk.
21. A *lesz* után a következő *virradat* szó kiemelése érdekében vesszőt tettünk.
41. A sajtóhibás *földje* alakot a helyes *fűdje* szóra javítottuk.

Szövegtérések:

Cím: <i>A lápon</i>	NN Szil Me			
<i>Óda a betűkről</i>		MiskN ₁	Fmo	
<i>A lép-ember</i>			MiskN ₂	
1-33. [hiányzik; helyette az <i>Óda a betűkről</i> 1-36. sora]		MiskN ₁	Fmo	
1-7. [hiányzik]			MiskN ₂	
1. világa...	NN Szil Me			
2. világ	NN			
3. rémít...	NN Me			
rémít...	Szil			
rémít.				ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅ ÚjV ₆ ÚjV ₇
5. szép reggelem.	Szil			
6. Bus	NN			
rémít	NN Me			
7. megjelent...	NN Szil Me			
9. <i>Elszűr</i> kül	Szil			
lápon			MiskN ₂	
10. néha, néha			MiskN ₃	
12. <i>izzék</i> ,	NN		MiskN ₂	
legyen [kiemelve]	NN			
13. <i>szűr</i> keségből	Szil			
néha, néha			MiskN ₂	
14. [új strófát kezd]				ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅ ÚjV ₆ ÚjV ₇ ÚjV ₈
15. [nem kezd új strófát]				
fény-ember,	NN			
bújva,	NN Me			
17. csodája			MiskN ₂	
18. marad,			MiskN ₂	ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃ ÚjV ₄
20. Várván			MiskN ₂	
21. lesz	NN Szil Me		MiskN ₂	ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅ ÚjV ₆ ÚjV ₇ ÚjV ₈
virradat!	NN Szil Me		MiskN ₂	
Csoda-reggel!	NN Szil Me			
Csoda reggel!			MiskN ₂	
Csoda-reggel,				ÚjV ₄ ÚjV ₅
23. <i>sűgár</i>	Szil			
24. világon,	NN Szil Me		MiskN ₂	
25. <i>lessz</i>	Szil			
rém	NN			
26. <i>lessz</i>	Szil			
szenny;				ÚjV ₆
27. bus	NN		MiskN ₂	
28. <i>Lessz</i>	Szil			
akarat...	NN Szil Me		MiskN ₂	
29. vulkán hegyekre	NN			
30. Vérvörös	NN Szil			
bűszke	Me			
32. hívó	NN Szil Me		MiskN ₂	
bomba szóval,	NN			
33. büntengert	NN		MiskN ₂	

szabadítom föl.	NN			MiskN ₂ MiskN ₃		
34. kiszakítson nádat tölgyet	NN		MiskN ₁ MiskN ₁	MiskN ₂	Fmo	ÚjV ₁
35. végtől végig	NN	Szil	MiskN ₁		Fmo	
36. megtisztítsa	NN		MiskN ₁	MiskN ₃	Fmo	
38. akarat...	NN	Szil	Me MiskN ₁		Fmo	
39-52. [hiányzik]				MiskN ₂		
39. lehet Vulkán-hegyre	NN				Fmo	
40. alak...	NN	Szil	Me MiskN ₁		Fmo	
41. Aranyvörös földjc [sh]					Fmo	ÚjV ₁
43. szemé, lehelő	NN	Me	MiskN ₁ MiskN ₁		Fmo Fmo	
44. ördög-lánya			Szil			
45. elhajítom	NN		MiskN ₁		Fmo	
47. égve égve.	NN	Me	MiskN ₁		Fmo	
49. lenyűgözött	NN	Me			Fmo	
51. aranyvörös					Fmo	
52. elmerülő halva...	NN	Szil	Me MiskN ₁		Fmo	

Keletkezéstörténet

Szokatlanul nagy szünet után publikálta Ady a költeményt. Sőt: ha a *Blabáné* c. verset nem tekinthetjük teljesen önálló ihletésű és saját kezdeményezésű közlésnek, s ha rövid azlnképének – később *Témák* címen egybefoglalt és kikerekített – versbetéiteit is csak részben minősíthetjük közvetlenül költői publikációnak, akkor befejezett, önálló lírai költeményt utoljára tíz hónappal korábban adott közre: 1902 augusztusában a *Szívek messze egymástól* strófáit. Meglepő költői „terméketlenség”. Nyilvánvalóan nem ösztönös lírai „elcsendesedés”-ről, hanem tudatos költői „elhallgatás”-ról van szó. Ezt bizonyítják az 1903-as esztendő prózai megnyilatkozásai is. Adyt elriasztja, szinte hallgatásba békíti az irodalmat, a könyvkiadást, a sajtót elárasztó „talmi” tehetségek siserahada: „Színtelen, de szagtalannak nem mondható légiója az író emberkének garázdálkodik e kis ország kis nyilvánossága előtt... Mázolnak és másolnak bátran. Nincs egy új ötletük, egy új hangjuk, egy új szavuk.” Ezt a gátlástalan és semmi újat, semmi lényegeset nem hozó írói ágálást érzékelve, Adyt is elfogja a félelem, a szorongás, hogy az utánérző epigonizmus veszedelmét aligha kerülheti el. Ezért igyekszik önmagában elhallgattatni a költőt, és visszafogni korábban oly könnyed és sebes „poéta-ceruzáját”. Megrendülten teszi fel a kérdést: „Cél-e vajjon az írás?” – és egyértelműen feleli, hogy: „nem”. S ki is fejti, hogy a maga ítélete szerint nem: „Úgy érzem, hogy bűn író céllal, művészi író céllal egy sort papírra vetni, melynél megrezenhet bennünk a gyanú, hogy elíródott már előlünk.” Érzékletes közvetlenséggel eleveníti meg a költői műhelyén eluralkodó nélcaság indítékait, aggodalmait s a hallgatásba menekülő alkotói görcsöt: „Hiába bujnám Vencencét, hiába állna meg talán új, hatalmas impresszió, amelyről író érzésem, hogy a világosság, a rejtett igazság felé csap, mint minden új érzés és gondolat – verset nem mernék írni. Byron után s a többiek után!... Ha ezerszer kapna és fogna meg az a lírai hangulat, hogy a világi hajsza után békére, csendre vágyom vagy találtam – ezt a banalitást nem merném megzengeni, ha mindjárt ezer új hangom volna rá.” S két objektív látzatú mondatában azt is megvallja, hogy már ekkor eleve mást, többet akar, mint amit nálunk az írástudói hír és rang adhat, s hogy mennyire kisszerűnek, fojtogatónak érzi

a hazai szellemi környezetet: „Egyébként, ahol a kultúra liliputi, ahol a tudósok, politikusok, művészek liliputiak – mint lehetnének mások az írók? Egy-egy erősebb, szélesebb tehetség meg sem tud fordulni ezen a kis, elmaradt placon.” (*Író emberkéek*. NN 1903. jan. 4.; AEÖPM IV. 11–12.)

Idézett fölismeréseivel és elhatározásaihoz tartva magát Ady valóban hónapokon át nem írt verset: sem rövid dalt, sem lírai költeményt. Ellenáll a legerősebb „megkísértés”-nek is: 1903 februárjában elnyerve az ún. Pálfi-féle újságírói pályadíj 200 koronáját (l. erről Ady *A sajtó és Levél az apámhoz* c. cikkeit és jegyzetüket: NN 1903. feb. 4., illetve márc. 1.; AEÖPM IV. 27–28., 44–46., 304–05., 314.) arra használja fel, hogy márc. 7. és 17. között Velencébe, a „poézis” városába utazzék, de verset e kivételes és friss élmények hatására sem írt. Sőt az útjáról készült heti tárcacikkében éppen azt panaszolja, hogy mennyire képtelen volt a lírai ellágyulásra, a költői meghihletődésre: „Oh Byron, Heine, Radó Antal, Sas Ede költőtársaim, mi egészségesek voltatok ti, kik Veneziában ellágyultatok. Vissza Nagyváradra, a Feniceből a Szigligetibe, a Floriánból a Royalba...” Mintha költői terveiről, ambícióiról – legalábbis egyelőre – le is mondott volna, s a Parnasszust ostromló kísérleteit hiábavalónak ítelve az újságíró-robot napi izgalmaival és fegyelmével vigasztalódna: „Vágtass vasparipa vissza velem. [...] Leszek e lármás mindennapi élet hajkorászója, utcagyereke, mert az élet ez. Azaz: én csak ebben az életben tudok maradni... Addio mare, addio Venezia. Úgy hiszem, én már nem írok többé verseket...” (*A hétről*. NN 1903. márc. 22.; AEÖPM IV. 53–54.) Sokáig és macacsul kitart az írói-költői munkától tartózkodó elhatározása mellett, de állandóan vívódik, gyötrődik is a költői-írói munka hiábavalóságának érzése miatt. Jellemző ebben a vonatkozásban, hogy 1903 szeptemberéig, a Léda-szerelem kezdetéig csak az említett két verset (*Blabáné, Vízjő a lápon*) írja és publikálja, s csak az év utolsó hónapjaiban oldódik kissé ez a „versírási görcs”: négy verssel készül el. Hasonlóan hosszú időre felhagy a tárcanovellák írásával is: 1902 augusztusában adja közre a *Faumok* c. novelláját, s legközelebb csak 1903 októberében publikálja a *Két tanár úr* c. elbeszélését.

Ez a hosszú, tudatos hallgatás és várakozás is magyarázza némiképpen e költemény különleges tónusát és jellegét. Mondandója lényegében rokon a *Témák* soraiban megpendített ellentéttel: csak itt kiélezettebb, felfokozottabb. Ami ott a „régii barna éjjel” „lomha” nyomása volt, az itt általánosítottabb erővel a *láp világa s gomolygó köde* formájában jelenik meg. A *Témák* c. versben megvillantott „hajnalok felséce” a *Vízjő a lápon* soraiban már a fény-ember képzetévé nő, s a „zászlót fogok” gesztusa is széles harci panorámává táguul: *vulkán-hegyek fölötti büszke lobogóval s torlaszok fölött süvöltő bomba-szóval*.

Ady tehát egy hosszabb ideje érlelt s már korábban is kifejezett mondandót próbált újra megfogalmazni: vallani a környezetével, a hazai viszonyokkal szemben eluralkodó rossz közérzetről és felidézni a maga sorsának lehetőségeit, jövőjének elképzelhető távlatait. A több hónapos költői „hallgatást” így egy ez időben egész lényét foglalkoztató mondandó kedvéért törte meg, és a „mégis megszólalni” indulatát – minden bizonytalanság nélkül – a vers publikálását megelőző napok eseményei érlelték meg. Amit a márciusi velencei benyomások hatására sem sikerült elérnie, hogy ismét szándéka, kedve támadjon verset írni, azt most néhány börtönben töltött nap kiváltotta belőle. Adyt a két évvel korábbi, a nagyváradi kanonokok „ingyenlését” felhánytorgató *Egy kis séta* c. cikkéért (AEÖPM I. 491–92.) ítélték háromnapos fogházra: büntetését a nagyváradi kir. ügyészség fogházában töltötte le kikövetkeztethetően 1903. jún. 5–6–7-én. (L. erről *A börtön filozófiája* c. cikk jegyzetét: AEÖPM IV. 401.) Ady felkészülve, a szoros időtöltés szándékával vonult be a fogházba, mert az ügyésztől engedélyt szerzett, „hogy könyveket, papírt és írószereket vihessen be... és ott is dolgozhasson”. (Ha 118–19.) E börtönbeli munkálkodásának egyik bizonyítéka a jún. 9-én publikált cikke, amelynek egészét vagy legalábbis jelentős részét még a fogházban írta, s amelyből az is kiderül, hogy benti idejét jobbra olvasással töltötte: „Bölcs könyveket olvastam itt a cellában. Az evolúció tanulságait tárta elem mind.” (*A börtön filozófiája*. NN 1903. jún. 9.; AEÖPM IV. 106–08.) Nagyon valószínű, hogy itt és ekkor, e három – a világtól elzárt, „nyugodalmat adó” s így szellemi

koncentrációra ösztönző – rab-nap folyamán fogamzott meg Adyban e költemény csirája. Sőt lehetséges, hogy a jún. 11-én közreadott hosszú és igényesen felépített költemény megírásához már a fogházban hozzákezdett.

Erre vallanak a cikkben és a költeményben egymásra utaló mozzanatok, pontosabban a *Vizió a lápon* egyik-másik általánosító motívumának a cikkben megtalálható konkrét forrásai vagy magyarázó ötlet-csirái. A közös eredetű ihletet, az azonos érlelő körülményeket érzékeltetik a két írásműben felbukkanó rokon képzetek: a cikkben mindig a közvetlen benyomások szintjén, a költeményben pedig már elvont metaforikusan, általánosító jelleggel. A *börtön filozófiájá*-ban arról ír, hogy milyen különös, „ha vasrácsokon keresztül néz az ember a künt levő dolgokra, melyeket a három nap alatt legtöbbször csúnya, hűvös eső pacskolt”. S megállapítja, hogy a fogházban is „általában csak a szürkeségek a úrún láthatók, akár odakint a világban”. (AEÖPM IV. 107., ill. 108.) Mindez a versben már erősen transzformálva, egyetemesebb jelentést hordozva kerül elő újra: mint a lép világa, a gomolygó köd s a szürkeség motívuma. A cikkben beszámol arról, hogy az ablakán át látja egyik „ragkolgés”-ját, „a fiatal szocialista agitátor” (mint felderíthető, Vántus Károlyt: AEÖPM IV. 401.), akit „éppen levegőt szívni bocsátottak le a bűzös udvarra”. „Most fölnez az egyik börtöntetőre, s én esküszöm, az jut eszébe, hogy húsz év múlva erre is kitűzik a vörös lobogót.” Ez az élmény távoli és önmagára vonatkoztatott gondolatársítás formájában jelenik meg a *Vizió a lápon* soraiban mint jövője egyik alternatívája: a forradalmi cselekvő látomásaként *vörvörös, büszke lobogóval*. Börtönélményei között egy másik emléket is fölidézi: „Áldassék végül a vörös női pongyola. Az arcot egyszer sem láttam. Polgári udvar feküdt az ablakom alatt. Ez a vörös pongyola s egy csengő női hang tették előttem leggyakrabban kívánatosá a külső világot.” (AEÖPM IV. 108.) Megint csak megfelelően transzponálva ez az „emlék” is fölbukkan a versben mint jövője másik alternatívája: szenvedélyes szerelmi vágya látomásaként „fölnevet” hozzá *egy alak: Arany-vörös bajtenger fődje*.

A költemény egyes képei, motívumai más és többnyire még elszigetelt vonatkozásban már korábban megjelentek a költő prózájában. Így például a lép-képzetet Ady a Szigligeti Társaság 1901-es elnöki megnyitójával polemizálva már használja: reflektálva e beszéd egyik – többek között elhangzó – kijelentésére az „irodalmi felelőtlenség”-ről: „... a mi kis kelevényes társadalmunk veszedelmes kiütései már az irodalomban is jelentkezni kezdenek. De nagy baj volna melyre nem nézi s felelőtlenséget látni ott, hol az *ingoványt* zöld pázsit borítja. Pázsit, mely süpped és elnyel.” (*Héiről hétre*. Sz 1901. márc. 31.; AEÖPM I. 475.; utal rá Földessy: Amt 40., a cikkbeli összefüggést tévesen említve.) Ugyanebben az esztendőben többször is előfordul Adynál, hogy a hazai politikai életre vonatkoztatva a „posvány”, illetve a „pocsolya” kifejezést használja. (L. „Az újfajtájú nacionalizmus posványa fenyegeti ezt a kis országot. Amennyi piszkos ere van – pedig sok van – a magyar életnek, mind ebben a posványban készül találkozni – *Diák-dolgok*. NN 1901. szept. 17.; AEÖPM II. 208.; „... a magyar szabadelvűséget befulladásztani készülnek a magyar közéletre elterített pocsolyába” – *A nagy napok előestéjén*. NN 1901. okt. 1.; AEÖPM II. 222.; „... a Széll úr rendszere veszedelmes, pocsolyába vezet”, „nemokára reánk ömlik a reakció minden pocsolyája” – *Vereség az egész vonalon*. NN 1901. okt. 3.; AEÖPM II. 226–27.)

Élőzménye van a költemény 31–32. soraiban megvillantott lázadó-romboló indulatnak is (*És torlaszok fölött süvöltök | Rombolni hívó bomba-szóval*). Biró Lajos könyvéről írja Ady: „Az is hazug vagy ostoba, aki tagadni merse, hogy itt más erősség nincs, mint *ünni. Bálványt rombolni* – mondja Biró Lajos. Ha aztán összeverünk mindent, újból kell majd csinálni mindent. Az új pedig a mostaninál csak jobb lehet, rosszabb nem!... És áldassék mindenki, aki e hittet *rombol!*...” S e gondolatmenet során fogalmazza meg először megfelelő érzékletességgel azt a tudatosan cselekvő, társadalmi változtatásra törekvő alkotói eszményt és magatartást, amelyet önmaga egyik lehetőségként a *Vizió a lápon* soraiban is meghirdet: „A végső konzekvencia természetesen mindannyiunknál, Biró Lajosnál is, a csákányütés, az *író* vagy *szónokló* bombavetés.” (*Egy cinikus ember meséi*. NN 1901. nov. 5.; AEÖPM II. 268–69.)

Lehetséges, hogy a költemény 15. sora *fény-ember ködbe bújva* motívumának kialakulásában szerepe volt Komjáthy Jenő áttételes hatásának is. (L. *A homályból* c. versében: „Ki fény vagyok, homályban éltem, / Világ elől elrejtézem...”)

Dénes Zsófia szerint a költemény „befejező részében fölremlik a nyilvánvaló Rieni-élmény, egy »arany-vörös« hajú »ördög lányc«, akinek mindenható hatalma van fölötte” (Dénes: Akkor... 61.). Aligha valószínű, hogy az elvont nőalak felidézésében Adyt még az egy esztendővel korábbi Rieni-est ihlesse. Általában elképzelhető lehetőségéről ír a költő, amelynek indítéka-ötlete nem konkrét személyhez kötődik. Fölmerülésénél így valószínűbb az említett börtönélmény hatása, mint bármilyen előbbi szerelmi élmény kisugárzása.

Már a költemény utóéletéhez tartozik annak regisztrálása, hogy a Me-ről a NN 1903. okt. 3-i számában megjelent tárcacikkében Fehér Dezső nyomatékkal éppen a *Vizjő* a *lapon* strófiáiból idéz (a költemény 9–38. sorait), elmondva, hogy „harmadik esztendeje” van „haragban” Adyval. E „harag” oka pedig az, hogy vele „egy műhelyben dolgozva kénytelen” látni: „mint felszerűl el képességeinek javát efemer újságírói munkára”. S a poéta szövegéből vett frappáns fordulatalt biztatja Adyt aktívabb poétai tevékenységre: „Szép, szép az a »gátra szomjas akarata«. De látni akarom már egyszer Ady Endre úr. Akkor majd kibékülök Önnel... (E cikkekre többen is – idézve belőle – reflektálnak. Így Fehér Dezsőné férje kiállítását méltatva Ady mellett: l. Dénes: Akkor... 163–64.; Lengyel Géza: Ady és Fehér ellentmondásos viszonyát véli felismerni e cikk soraiban, amelyekben a „nagy bókok” ellenére „valami fanyarság érezhető”: l. Lengyel: Am 92.; Hegedűs Nándor Fehér cikkének jelentős részét újraközölve arra utal, hogy Fehér, bár „kétszékivül Ady egyik ösztönzője volt”, ugyanakkor a NN-nál a költő idejét, erejét, tehetségét elsősorban ő vette igénybe a napi újságíró-robotban: l. Hegedűs: AEnn 383–86.; Ady és Fehér emberi, munkatársi kapcsolatáról l. még ugyancsak Hegedűstől: AEn 38–43.)

Irodalom

Hatvány II. 253–54.; Schöpflin 34–35.; Szabó R. 21.; Rónay: Me 279., 274., 273., 275.; Földessy: Amt 40.; Bóka: Ady szimbolizmusa. In: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 399–400.; Bóka: AEpk 316.; Komlowszky Tibor: Adalékok Ady és a régi magyar költői nyelv kérdéséhez. It 1956. 1. sz. 85–94.; Varga 112–14.; Vezér 83–85.; Király I. 396–97.

294. A könnyek asszonya

Megjelenés

Első megjelenés (a több részes ciklust Ady először részletekben publikálta, a megjelenési adatokat éppen ezért az időrendnek megfelelő tagolásban közöljük): *II. rész*: NN 1903. szeptember 13. VI. évf. 210. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre; *III.–IV. rész*: NN 1903. szeptember 20. VI. évf. 216. sz. 1. – Tárca – Írta: Ady Endre – (*Szrófák* címmel és I., ill. II. számozással). – További megjelenések: *II. rész*: MiskN 1903. szeptember 16. III. évf. 209. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre; BN 1903. szeptember 22. VIII. évf. 259. sz. 12. – Különfélek – Ady Endre; Szil 1905. július 27. XXIII. évf. 30. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; Sz 1911. december 24. XXXVIII. évf. 295. sz. 15. (Karácsonyi melléklet). – Kötetben: *I.–IV. rész* [az *I. részt* itt közli először]: Me (1903) 91–93.; csak a *II. rész*: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony szoltárai ciklus) 17–18.; ÚjV₂ (1909) 17–18.; ÚjV₃ (1912) 17–18.; ÚjV₄ (1918) 15.; ÚjV₅ (1919) 16. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] *II. rész*: 9., I., III. és *IV. rész*: 532.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az I., III., és a IV. rész esetében a Me, a II. résznél pedig az ÚjV₃. A kettős alapszövegválasztást a költemény részeinek eltérő utánközlései indokolják. Az I. részt Ady először és utoljára csak a Me-ben publikálta, a III.–IV. részt pedig egyetlen

korábbi sajtóközlés után a Me-ben adta közre végleges formában. S mint ismeretes, csupán a II. részt vette fel az ÚjV-be, s így annak szövegét e kötet kiadásaiban érlelte véglegessé. E szöveget illetően az ÚjV egyes kiadásai között kevés az eltérés: egyetlen központozási problémán és egy sajtóhibán kívül mindössze a *szívem* szó gyakori ragozott alakjainak ékezetésében találhatunk különbségeket. A hosszú *i*-s változatok mellett több kiadásban rövid *i*-vel is előfordul a szó. E tekintetben az ÚjV₃ következetes a hosszú *i* használatában: ezért választottuk alapszövegnek.

Javításaink:

9. A *bolond* után a hiányzó vesszőt kitettük.
16. A *rózsás* után a NN₁, a MiskN, a BN, a Me és a Szil közlésének megfelelően kiraktuk a vesszőt.
37. Az *Aldott* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

A vers fölött:

[I. hiányzik]	NN ₁ MiskN	NN ₂ BN	Szil ÚjV ₁ ÚjV ₂ Sz ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
1-10. [hiányzik]	NN ₁ MiskN	BN	Szil ÚjV ₁ ÚjV ₂ Sz ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
1-34. [hiányzik]		NN ₂	
10-11. között:			
<i>A könnyek asszonya</i>	NN ₁ MiskN	BN	Szil ÚjV ₁ ÚjV ₂ Sz ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
11. <i>Bús szívemen</i>	NN ₁ MiskN	BN	Sz ÚjV ₄ ÚjV ₅
12. <i>asszonyának; asszonyának</i>			Szil Sz ÚjV ₄ ÚjV ₅
13. <i>rengő</i> ujjai			Sz Sz ÚjV ₄ ÚjV ₅
14. <i>szívembe</i> vájnak.	NN ₁ MiskN	BN	Szil ÚjV ₁ Sz ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
16. <i>rózsás</i>			ÚjV ₁ Sz ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
17. <i>A véres szívemre szomorún</i>	NN ₁ MiskN	BN	Sz Sz
18. <i>hullnak...</i>	NN ₁ MiskN	BN	Me Szil
19. <i>már</i> [sh]		BN	
20. <i>lebben</i>	NN ₁		
21. <i>pusztít,</i>	NN ₁ MiskN	BN	Me Szil
22. <i>itt az szívemben, szívemben.</i>	NN ₁ MiskN	BN	Me Szil
23. <i>Bosszut</i>	NN ₁ MiskN	BN	Me Sz ÚjV ₄ ÚjV ₅
24. <i>multnak...</i>	NN ₁ MiskN	BN	Me Szil
25. <i>szívemre szomorún</i>	NN ₁ MiskN	BN	Sz
26. <i>hullnak...</i>	NN ₁ MiskN	BN	
27. <i>bűnöm...</i>	NN ₁ MiskN	BN	Me Szil
<i>bűnöm...</i>		Me Szil	
<i>bűnöm.</i>			Sz
<i>is</i>	MiskN		
29. <i>szfinksz asszonyát</i>	MiskN		
31. <i>Ó.</i>	MiskN		
<i>Ó, [sh]</i>			ÚjV ₅

32. újnak...	NN ₁ MiskN	BN				
újnak...			Me	Szil		
33. ... Véres	NN ₁ MiskN	BN	Me	Szil		
szívemre	NN ₁ MiskN	BN	Me	ÚjV ₁	Sz	ÚjV ₂
szomorúan	NN ₁ MiskN	BN				
34. hullnak...	NN ₁ MiskN	BN	Me			
34-35. között: <i>Strófkák</i>		NN ₂				
I.		NN ₂				
35-50. [hiányzik]	NN ₁ MiskN	BN	Szil	ÚjV ₁	ÚjV ₂	ÚjV ₃ , ÚjV ₄ , ÚjV ₅
37. Áldott		NN ₂				
39. akkor... akkor		NN ₂				
41. szeme:		NN ₂				
42-43. között: II.		NN ₂				
43. csöndben,		NN ₂				
44. míg		NN ₂				
45. szívünk		NN ₂				
46. Míg		NN ₂				
vonat.		NN ₂				

Keletkezéstörténet

A *könyvek asszonya* II. része volt a Léda-versek „nyitánya; a NN szept. 13-i, vasárnapi számában jelent meg, s rá egy hétre, a 20-i – szintén vasárnapi – számban egyelőre önálló címmel a ciklus III. és IV. része. S újabb hét múlva, szept. 27-én a NN rövid hírből közli, hogy „Ady Endre verskötege tegnap elhagyta a sajtót”: a Me-ben pedig már benne volt az utolsóának publikált – s valószínűleg legkésőbb készült – I. rész is.

Ady és Diósiné Brüll Adél megismerkedésének, szerelmük keletkezésének – mint ált alában Ady élete jelentősebb eseményeinek – többféle változata ismeretes. Az egyik változat szerint Léda Adyt már ismeretlenül is „kiszemelte”: tudatosan ragadta-vitte magával a költőt Párizsba. Ilyen értelmű beállítás sugall Ady is a Nyugatban 1909-ben megjelent önéletrajzában. Azt írja, hogy a nagyvárad helyi karrier és újságíró-robot szinte végtelen felőrölte volna („nyilván elpusztulok vagy nagyon okos életbe kezdek”), „ha nem jön el” érte „valaki”. „Asszony volt, egy hozzájutott versem küldte, megfogta a kezemet, s meg se állt velem Párizsig.” (AEÖPM IX. 344.) Diósinének ezt a „sordöntő”, sőt választó-kezdeményező – de közelebből meg nem indokolt – szerepét elismerő adys gesztust a költőről írt életrajzában Ady Lajos igyekszik konkretizálni, alaposabban motiválni. Elmondja, hogy Diósiné a NN Párizsba eljutott példányaiban Ady „sűrű cikkeit s ritkán megszülemltet verseit már akkor fölfigyelő érdeklődéssel olvasta”, ami-kor személyesen még nem is találkoztak. Sőt „Párizsból megállapította hamarosan, ... hogy kár annak a fiatal hírlapírónak *váradi karriert* csinálni”, „s mint később maga is elmondotta, 1903 nyarán már azzal a tervvel jött haza, Nagyváradra, hogy Várad hínárjából Bandit kiemeli, s viszi magával Párizsba”. (AL 91.)

Az előzetes „kiszemelés” változatát őrzi meg és fejleszti tovább két olyan – baráti közelségű – kortárs életrajzíró is, mint Révész Béla és Bölöni György. Révész – Léda elbeszélésére hivatkozva – bőségesen kiszéni, sőt legendásítja a már Ady Lajosnál is megtalálható utalásokat. Azt is tudni véli, hogy Diósiné egy Földközi-tengerre nyíló erkélyen figyelt fel először Adyra: *Az én menyasszonyom* akkor még Fantom címen megjelent sorait olvasva. Ezt a benyomást további versek és cikkek élményeivel gyarapítva, az asszony tehát már kellő várakozással érkezett Nagyváradra. A költőt pedig Fehéréknél tett látogatása alkalmával, a NN szerkesztőségében ismerte meg személyesen. (Révész: AÉL 55-73.; ill. Ady-Léda regény 47-62.) A „kiszemelés” mozzanatát Bölöni sem tagadja. Szerinte a „Párizsból hazatérő fiatal asszony már odakint is tudja, hogy Ady Endre kiscsoda”. De ezt a „tudást” nem részletezi, az előzmények megítélésében tartózkodó. Inkább a két ember találkozásának lelki indítékait próbálja megértetni. Azt, hogy helyi

sikerei mellett Ady ekkor még országosan ismeretlen, s hogy Diósiné „Párizs rengetegében tétován és iránytalanul élő asszony”. Előbb-utóbb azonban mindkettőjüknek fontossá válhat a másik. Diósiné „jelenti Adynak Párizst”, s a „városból mindazt, ami kívánatos: a nyugati életet, a nagyvárost, a párizsi nőt, az Asszonyt”. Megfordítva pedig „a milliójében nyugtalan és magát igaz társ nélkül érző asszonynak az eljöheto társ, a megértés, a visszatéríthető ifjúság, a családások felé induló életnek a „még nem késő”-je: a váradi költő”. Az első életrajzírók között viszont Bölöni az egyetlen, aki e szerelem indulásának problematikusságát, konfliktussal terhelt voltáról is szól. Bizonyára Ady közlése nyomán tudott arról, hogy a Nagyváradról távozó Adélt a költő Budapestre elkísérte, s hogy „kegyetlen emléket őrizte ennek az útnak”. Közöttük történt „bántó” eseményre utal, „ami Adyban évek múlva még sajnóbb sebbé mélyült”. Elcinte azonban a költő „sebet” és csalódását elmosta Párizs káprázata”. (Bölöni 29.)

A másik alapvető változat egyszerűen prózai, sőt a kortársi emlékezet szerint hétköznapi: nincs benne előzetes „kiszemelés” s verses hívással megérlett „küldetés”. Mintha e változat hitelesítő lennének Ady későbbi, a Léda-szerelem lezárulásával, 1913-ban készült életrajzi megnyilatkozásai. Ezek egyikében ilyen illúziótlanul idézi meg a hajdani szerelmi folszikkázást: „Sors, furcsa és nem is kellemetlen véletlenek 1904-ben Párizshoz és Párizsba segítettek.” (AEÖPM XI. 42.) A másikban pedig csak a tényközlés tárgyilagosságával: „Nagyváradról egyenesen Párizsba vitt a sorsom.” (AEÖPM XI. 56.) Hasonlóan romantikus beállítástól mentesek a költő és az asszony találkozására „koronatanújának”, Fehér Dezsőnének különböző formájú emlékezései, de egyben az előbbi változat minden egyes mozzanatát szétrombolóak is. Fehérné emlékezését Ady Lajosné közvetítette először 1942-ben megjelent könyvében. Ő úgy tudja, hogy Diósinének „eszében sem volt” Nagyváradra jövet Adyt megismerni. „A családjaához jött” nyári kánikula idején, amikor régi barátai nyaralni voltak, viszont mégsem unatkozott, mert „a város egyik ismert gavallérja” udvarolt neki „heteken át”. A nyaralásból hazatért Fehérné férjével együtt közös programban, közös kávéházi vacsorázásban állapodott meg Diósinéval, aki kérte, hogy erre az alkalomra partnerként a gavallérját is hívják meg. Fehérné ezt meg is tette, de elhallgatta, hogy kinek a társaságába hívja a gavallért, hiszen tudta, hogy az illetőnek „a városban régebbiről közismert szerelme van”. Számítása be is vált: a gavallér fölismerve a helyzetet „nagy-gyáván sarkonfordult és megszökött”. Fehérné ekkor kárptólásul más gavallérról igyekezett gondoskodni. Felhívta Bíró Lajost telefonon, s kérte, hogy Ady Endrével jöjjenek a társaságukba. Ez Ady némi rártati ellenkezése mellett végül is megtörtént, s így Adélt és a költőt megismerkedtek. (AL-né 57–58.)

A megszépítő változat különféle – a mi számbavételünknel is bőségesebb – variációit szembesítí Hegedűs Nándor az Ady Lajosné közvetítette Fehérné-féle prózai változattal, s ez utóbbit véli – néhány közvetett bizonyítékkal is megtámasztva – valószínűsőbbnek, hitelesebbnek. (Hegedűs: AEN 112–22.) Konkrétabb, részletesebb és motiváltabb formában lelhető meg Fehér Dezsőné e témára vonatkozó emlékezései Dénes Zsófia – főként Ady volt szerkesztője feleségének 1942-ben főljegyzett vallomásaira épülő – könyvében. Mindenekelőtt Fehérné, részben a saját emlékei, részben Brüll Berta főljegyzései alapján – amelyeket több vonatkozásban Dénes Zsófia a maga kutatásai, illetve Hegedűs Nándor észrevételei segítségével korrigált – Brüll Adélt életének az 1903-as találkozást megelőző eseményeiről, csalódásairól ad áttekintést. (Dénes: Akkor... 88–140.; a Brüll és Diósi családokról, ill. Brüll Adélról és Diósi Ödönrről e könyvben kifejtettek vö. Hegedűs: AEN 82–111.) Majd polemikusabb és bővebb formában kifejti mindazt, aminek a summája már Ady Lajosnál is megtalálható. Szerinte „nem igaz”, „hogy Adélt »azért« jött volna haza Párizsból”, mert „főlkellette érdeklődését az Ady nevű fiatal poéta”. „Hiszen Adélt egész nyári tartózkodása Váradon – amiről Adynak tudomása *kellett* hogy legyen – tisztára ellentmondott” az előre „kiszemelést” szándéknak. Sőt itt a nyári gavallért is megnevezi: Halász Lajos lapszerkesztőt, aki – miként ezt Dénes Zsófia utólagosan közli – Fehérné szeretője volt. Így a kávéházi „megfutamodási” jelenet voltaképpen színvallás volt: Fehérné azt akarta, hogy Halász Diósiné és közte válasszon.

S miután e színvallás megtörtént, barátnőjét Biró és Ady meghívásával igyekezett kárpótolni. Ady tehát Diósinét éppen egy új csalódás pillanatában ismerte meg, bár külső látszatra mindjárt az első találkozás alkalmával egyetértő, meghitt légkör alakult ki közöttük. (Dénes: Akkor... 143-150.; l. még idevonatkozóan: Hegedűs: AEnn 339-41. és 435-37.)

Melyik változat az igaz, mi volt *A könnyek asszonya* keletkezésének – a két egymáshoz közel került ember életéből, helyesebben érzelmeiből adódó – ihlető háttere? Megszépitő legendák, kései memoárok és utólagos „nyomozások” egyvelegéből nehéz kihámozni a tényleges valóságot. Annyi azonban tény, hogy Diósiné Adyval való megismerkedése előtt már hosszabb ideje Nagyváradon tartózkodott. Ennek konkrét dokumentuma is megmaradt: egy képes levelezőlap, amelyet az asszony apósa küldött fiának Párizsba, s amelyhez röviden Diósiné is írt. E Diósi Ödönhöz küldött lapot így kezdi Diósi Ferenc: „Vasárnap délután 6 órakor. Kedves fiam! Most jövünk a Barabás beszámolójáról hol kedves Adélok is a mamával jelen volt, be is mutattam Adélt mint Párizsból jövet hogy meghallgassa...” (A lap fényképmásolata: Révész: AÉL 143.) Barabás Béla képviselő „beszámolója” 1903. júl. 12-én volt. (L. róla Ady *Barabás Béla beszámolója* c. vezércikkét a NN-ban: AEÖPM IV. 124-25.; érdekes, hogy Ady ekkor a Barabás körüludvarló Diósiékkal szemben milyen vehemensnek támadja a demagóg függetlenségi „honatyát”: júl. 11. és 19. között öt cikket is ír ellene: AEÖPM IV. 122-30.) Diósiné tehát már ezt megelőzően Nagyváradra érkezett. A költő és az asszony megismerkedésének első dátumszerű konkrétumát pedig szintén egy képes levelezőlap adja, amelyet a nagyváradi EMKE-kávéház belső képével s a következő szöveggel küldött Ady: „Csókolja a kezét Ady Endre – Nagyvárad 903. szept. 6.” (A lap fényképmásolatát l. Hegedűs: AEN a 120. és 121. oldalak között.)

Léda tehát már legalább két hónapja tartózkodik a városban, amikor első nyomát leheljük annak, hogy megismerkedtek, hogy közöttük a kapcsolat megindult. Így az „beállítás”, mely szerint az asszony már eleve azzal a szándékkal jött Nagyváradra, hogy onnan a költőt kiragadják – Ady utólagos önéletrajzi utalása ellenére is – csak megszepejt” visszavetítés, érzelmi gesztusnak szánt legendaképzés, a már érett szerelem magasztalás születtet poétizálás. Az persze lehetséges, hogy Diósiné már előbb is tudott Adyról, sőt az is, hogy egy-két írására felfigyelt, és megismerkedésük után erről beszélt is a poétának. S később ebből szőtték a mindkettőjük számára éltető mítoszt és illúziót: a valójában közömbös és passzív szellemi érdeklődés morzsáiból a tudatos és sorsszerű kiszmelés legendáját.

Megismerkedésük – a rendelkezésünkre álló tények szerint – inkább a véletlen műve volt, s talán – legalábbis ami az asszony lelkiállapotát illeti – nem is a legalkalmasabb pillanatban történt. A szept. 6-án küldött üdvözlő lap arra vall, hogy a Fehérné szervezte és Diósinének kárpótlásul szánt találkozásuk néhány napja, legfeljebb egy-két hete történt: augusztus utolsó vagy szeptember első napjaiban. Azután szept. 7-én vagy 8-án Léda Budapestre utazik, s Adyknak megengedi, hogy fölkeresse, legalábbis ez derül ki Brüll Adélhoz szept. 10-én Nagyváradról írott leveléből: „Amint Maga megjósolta, igen-igen kommentálják az én kiséretemet. Tarkán, de egyformán ostobán és nagyváradian.” (AEl I. 76.) Miért engedte meg, fogadta el Léda Ady kiséretét? Adyknak 1903. szept. 10-től okt. 2-áig a Nagyváradról a budapesti Nádor utcai Continental szállodába költözött Brüll Adélhoz intézett levelei (AEl I. 75-91.), gyakori – az asszony okt. 4-t, Párizsba való elutazásáig a közbeeső vasárnapokhoz igazított – pesti látogatásai és az azokat követő leveleiben tükröződő zaklatott hangulatai, végül nem utolsósorban *A könnyek asszonya* c. ciklus különböző részei azt mutatják, hogy itt korántsem kölcsönösen megérelelt és egymást elfogadó szerelemről van szó. Adynál az udvarló-ostromló maga tartás, az asszony lényét, belső emberi fájdalomát közelítő, megértő törekvés dominál. Diósiné asszonyi hiúságának pedig bizonyára hízelt az a szenvedélyes lobogás, a korábbi – férje, majd Halász Lajos okozta – csalódásait, sértett önértéket talán „enyhített” Ady heves ostroma.

Mindez azonban nem jelentette azt, hogy az asszony hiúságát, önérzetét más „gavallérok” udvarlásának elfogadásával is ne „gyógyíttgassa”: Ady már fentebb említett levelei tele vannak feltékenységgel. Sőt a Lédát látogató váradi férfiak neveire történt utalásokkal is: célozgat a város szellemi életének olyan ismert alakjaira, mint Halász Lajos, Radó Ignác, Várady Zsigmond vagy olyan vagyonos személyiségeire, mint Bogrnár Sándor borkereskedő és Schwarz Ferenc földbirtokos. E nyüzsgés és a megnevezettek bármelyikével folytatott felületesebb vagy intenzívebb flört éppen eléggé megkínózhatta Atyt; beleértve azt a „bántó” cseményt, „sajgó seb”-et, amit később Bölöninek elpanaszolt. (L. Bölöni 29.)

Ez a bonyolult és ellentmondásos háttér teszi érthetővé *A könnyek asszonya* egészének halk, fojtottan bánatos s a szerelmet inkább kérő, mint annak kiteljesedésén örvendező tónusát. Már az elsőnek megjelent második rész publikálása előtt s a Budapestre történt flökkísérést követően – szept. 10-én – írott levelében a zaklatottság és nyugtalanság hangulata a meghatározó: „Dolgoztam addig, s képzelheti, kicsoda kevés öntudattal – számol be Ady a hazakerzése után kialakult lelkiállapotáról. – Bolond, lázas aggyal utaztam és érkeztem. Emlékezni sem igen tudtam s még ez volt, ami vigasztalt. Kétségbeejtett újra és újra a gondolat, vajon milyen ítéletet hagytam magánál...” Miként a versben, a levélben sem a magabiztos, öntudatos szerelmes szava szól, hanem az elfogadást, az asszony türelmét kérélemző, a viszonzásért esdeklő férfié: „Pedig úgy jöttem, s íme most is azt fogadom: olyan lesznek, amilyennek Maga óhajt, édes egyetlen. És ismét csak annyit kérek: tűrjön engem, s minden jelentkezésemben, szavamban, dolgomban azt a kivételes, minden kis idegszállammal szított nagy érzést lássa meg, amely a Maga alakját most is itt tartja mellettem, bennem...” (AEI I. 75–76.)

A Léda-versek nyitányát jelentő II. rész különben minden bizonnyal már a hét közepére – tehát a szept. 10-i levél elküldéséig elkészült, s Ady feltehetően az „ünnepélyesség” okából (miként ezt a III. és IV. rész esetében is tette) közölte csupán a 13-i, vasárnapi számban. Erre vall Ady Lajosnak egy utalása, mely szerint e verssel – „mint Bandi szeptember elején halálos komolysággal mondotta nekem” – „megszületett »a század legszűzbb lírai verse«”. S mindehhez lapalji jegyzetben hozzáfűzi: „Ez afféle tréfás kiállítás volt akkoriban Váradon; maga Bandi is azelőtt sokat használta... de mindig csak évődve és tréfásan; ezúttal azonban, nagy megdöbbenésemre, komolyan beszélt.” (AEI. 94.) S hogy mikor történetelt ez a „dicsekvés”? Ehhez Adynak a már többször is idézett levele adhat támpontot: „Én vendéget találtam – írja Lédának. – A tanáröcsémet, ki már tovább is utazott. Családi állapotokról hozott hírt, amelyek szinte varázslatos módon elősegítik az én párizsi expedícióm...” (AEI I. 76.)

A költemény érzelmi-gondolati motivációjának néhány eleme, csírája – a legutóbbi levélidézett zárófordulatából is kiderül, hogy a párizsi utazás terve már szept. elején konkrét téma a költő és Léda között; tehát a IV. rész nem csupán egy általános szerelmi vágygyóvás, hanem egy közösen érelt terv és szándék elvont jellegű kifejezése – már Ady ekkori leveleiben is fel-felbukkan. A költemény elején a fájdalom *szegény, bolond, Anpallas bősé*-nek nevezi magát, s egyik szept. 17-ére datálható levelében így titulálja önmagát: „S énám, szegény bolondra, ne haragudjék.” (AEI I. 78.) *Nincs más valóság, csak a könny...* – állítja a vers 4. sorában, s a már idézett legkorábbi levelében eként ír: „... fogynom kell a forró homlokomat, s szeretném magam igen férfiasan elsirni” (AEI I. 76.); szept. 11-én pedig másként fogalmazva így: „... érzem a láz kilövellését a homlokomban...” (AEI I. 77.); a „könnyes” hangulat szept. 24-éről keltezhető levelében ilyen módon jelentkezik: „...arra a csodára képtelen vagyok, hogy Magát a legfájdalmasabban ne érezsem a lelkemben még akkor is, mikor vággyal, gyönyörűséggel gondolok Magánra”. (AEI I. 83.) S a költemény utóhangjaként hat szinte, amit a teljes ciklus befejezése és publikálása utáni napokban, kideríthetően szept. 28-án ír erről az állandóan meghatározott, már-már szentimentalizmusba forduló lelkiállapotáról, szerelmi gyötrődéséről: „Nem éreztem ... olyan nagyon szerencsétlennek magam, mint most... S emellett cini-ciniben beszélgetek önmagammal: Miért hiszed, hogy minden szenvedésednek ő az oka?”

Végül ugyanebben a levélben még: „... fölszakadni készül a szívem tájékaról valami keserű, súlyos teher, s én védekezem, mert jeles, fiatal orvosom szerint a sírógörcs sem utolsó szimptóma. (De csúnya és férfiatlan.)” (AEl I. 86.)

A költemény 21–24. soraiban így próbálja érzékeltetni az asszony iránti vonzalmának a másik ember sorsával azonosuló értelmét, s ami ezzel – legalábbis ebben a kezdeti szakaszban – együttjár, a maga gyengéd hozzáigazodását és kiszolgáltatottságát: *Az egész asszony itt pusztít, / Itt, itt: az én szívemben. / Bosszút itt áll az életért, / Akadát itt és a múltnak.* Személyesre és prózába fordítva mindez így hangzik a szept. 11-én kelt levélben: „... Ma újra és újra az a gondolat fogott el, hogy tudjak én a Maga életébe úgy beilleszkedni, hogy abban bántó akadály ne legyen, de megértő, megosztó és kibékítő. Valahogy úgy, hogy magamra vegyek mindent, amit lehet, azokból az érzésekből, amelyek Magában a vergődés kínjait szenvedtetik el.” (AEl I. 76–77.) S ugyanezt mondja tömörebben és más hangszerelésben: „Boldog voltam, hogy nyugodtságáról ujságot a levele. Ez talán szuggerál engem is... Én az akarok lenni, aminek Maga akar engem.” (AEl I. 82.)

A költemény és a levelek egyaránt vallanak e szerelem esetleges démoni, pusztító erejéről is. A 27–30-ig terjedő sorok ekként: *Vesszen is, / Kire a végzet mérte, / Hogy a könyvek székfűszék-asszonyát / Megérezze, megértse.* A szept. 10-i levél pedig így: „... talán hisz is Maga nekem, Egyetlen Asszony, és megtűr, és látni fogom mihamarabb. Talán akkorra nem az elveszés vágya lesz a legerősebb bennem.” (AEl I. 76.) A következő nap az ellentétes végtelbe csap át a belső szorongás: „Ma már nem az elpusztulás vágya volt bennem erősebb, de élni és provokálni az életet Magáért.” (AEl I. 77.)

S végül csírában, kibontatlanul a ciklus III. részének egész motívuma ott rejlik már a szept. 10-i levél befejező félmondatában, amelyben azt próbálja megfogalmazni, hogy mit jelent neki Léda: „... várt világa egy kicsi, bús életnek.” (AEl I. 76.)

Irodalom

Benedek II. 14–15.; Hatvany II. 276–78.; Schöpflin 37–38.; Szabó R. 26.; Rónay: Me 271–72.; Bóka: Ady szimbolizmusa. Tegnapról máig. Bp. 1958. 402–03.; Lengyel: Am 87.; Király I. 423–24., 440. 475.

295. [Zürzavaros ifjú melódiák...]

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Saját tintás kézírású verses dedikáció a Me Lédának Érmindszentről Párizsba küldött példánya belső címlapjának verzóján. OSZK Kézirattár Fond. 74/76.

Megjelenés: Révész Béla: S lehullunk az őszi avaron. Bratislava–Pozsony, 1937. 27. (A vers szövegének fénymásolatát is közli az e kötet mellékleteként tokban kiadott Ady-dokumentumok könyve c. kiadványban: 38. sz. hasonmás.); Révész: Ady–Léda regény 271–72. (hasonmás: 531.) – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-28 [MRI] (1977) 1263–64.

Szövegekritika

Alapszövegünk a kézirat.

Keletkezéstörténet

A Me verses dedikációját maga Ady dátumozta, időrendi besorolása tekintetében tehát ez a mérvadó. Legfeljebb azt találjuk furcsának, hogy e dedikálásra csak ilyen sok á, a kötet szept. 26-i megjelenését (l. e kötetben a Me kiadástörténetét) követően majdnem másfél hónap múlva került sor. Hiszen Adyt éppen a Diósinével történt megis-

merkedés és az iránta hamar fellobbant szerelem készítette arra, hogy a már több éve hírelt verseskötetét gyorsan összeállítsa és kiadja. Erre vall az is, hogy a hírt a Me közeli megjelenéséről (l. AEÖPM IV. 161–62., ill. e kötet kiadástörténeti függelékében) Ady az asszonyhoz írt első szerelmes strófaival egy napon, szept. 13-án adta közre a NN-ban. S a Me – amelynek záróakkordja az asszonyhoz írt szerelmes ciklus volt – egyik friss példányát bizonyára vagy még szept. 27-én vagy a rákövetkező vasárnap, okt. 4-én – Léda Párizsba való elutazása előtt – átnyújtotta, bemutatta Diósinének. Aligha valószínű, hogy e késedelmes verses dedikálásra valamilyen külsőleges ok miatt került volna sor (pl. – miként ez későbbi kötetei esetében is előfordult – különleges kötésben akarta küldeni stb.). A magyarázat sokkal inkább az asszony meghatározta-előírta „játékszabályok”, formaságok betartásával lehet összefüggésben. Diósinének férje előtt, családi szinten is legalizálnia kellett Adyval kialakult „barátságuk”-at, kapcsolatukat.

Ezt bizonyítja a költő 1903. októberi–novemberi levelezése is. Okt. 9-én már Érmindszentre hazatérve ír „köszönetet” a Diósi házaspár által küldött „szajnaparti képes kártyáért”. (AEI I. 93.) Majd néhány nap múlva Brüll Bertát nyugtatja, hogy nővére életében nem okoz konfliktust: „ne féljen A-t nem búsítom. Hosszú, nagyon hideg levelet írtam s két óvatos, elég hideg írásos sóhajtsát, ezeket maga küldte tovább.” (AEI I. 96.) Majd ugyancsak Adél húgának írja, feltehetően okt. 19-én, amikor már két hete múlt, hogy az asszony visszautazott: „Fáj minden. [...] Fáj, hogy nem mehetek azonnal, ahova vágyom. Fáj, hogy A-tól még egy sort sem kaptam.” (AEI I. 97.) Körülbelül ugyanebben az időben „Nagyságos asszonyom” megszólítással magának Adélnak tesz szemrehányást: „Három hete régen elmúlt, több levelet írtam, s választ nem kapok. Lehet, hogy Magának nem szabad írnom s az én levelem tilos portéka... Nagyon fáj nekem ez a némaság.” (AEI I. 100.) Még november közepén is csak „folyamatos elhagyatottságáról” tudósítja Brüll Bertát: „A...l sember írt újra. Úgy érzem magam, mint valami deportált gonosztevő. Nemhiába féltem én ettől az interregnumtól.” (AEI I. 102.)

Végre egy nov. 12-ére időzíthető levelében korábbi elkallódott (vagy csak annak vélt) levelére utalva írja Brüll Bertának Ady: „A levélben legelsősorban azt tudattam, hogy A...l írt, s mit és hogyan írt.” (AEI I. 101.) Bizonyára ez a Brüll Adéltól Párizsból érkezett levél nyitott szabadabb utat Adynak a Diósiékkal való baráti közlekedésre, s ennek nyomán küldhette el a Me versesen dedikált példányát is.

Az alkalmi verseske nyilvánvalóan a fentebb vázolt okokból olyan tartózkodó, s a költő és az asszony szerelmére, emberi közelségére csak rejtett célzásokkal utaló: *talán titeket megértnek...; Ott hol könnyben fűrödhettek, / Lehetek még egész dalok.* (Ady későbbi Lédának írt ajánlása már nem ilyen visszafogottak és homályosak.) Így pontatlan és félreértésen alapul az, amit Révész Béla a szöveg elé írt: „Vers, a legelső Léda-vers. Mily lélekjáróan, titkokat elérve emelkedik fel a sorokból Léda pontos portréja. (S lehullunk az őszi avaron. Bratislava–Pozsony, 1937. 27., ill. Ady–Léda regény 271.) A verses ajánlás csak *A könnyek asszonya* után készült, soraiban pedig inkább Ady távolságtartása érzékelhető korábbi Léda-versével szemben, s áhítatos várakozása, hogy e szerelem révén költői műhelye is megújul: *egész dalok* érlelője lesz. Az asszonynak csak elvont, távoli lénye sejlik fel: *a fül-kínok, fül-vágyak* s a *könnyek* jegyében.

Brüll Bertához 1903. nov. 23-án postázott levelében – többek között – e dedikációs küldeményt is nyugtázó párizsi választról számol be: „[...] A...l-tól ma egy elég hosszú levelet kaptam, melyben sok kedvesség volt s ezuttal kevés bántás. Haragudtak, hogy nem írok, megkapták a könyveim, várnak, stb.” (AEI I. 109.)

296. Elűzött a földem

Kézirat, megjelenés

Kézirat: részlet, a költemény utolsó strofája (68–76. sor) egy Brüll Bertához írt levélben. (Eredeti je: OSZK Kézirattár, Fond. 74./1; a levél versre vonatkozó részét a jelzett strofával együtt fényképmásolatban közli Révész Béla: *AEI* 171–72.; *Ady-Léda* regény 504–05.)

Első megjelenés: Szil 1904. március 10. XXII. évf. 10. 1. – Tárca – Ady Endre. – További megjelenések: NN 1904. március 13. VII. évf. 90. [helyesen: 60.] sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre; Jöv 1904. szeptember 4. II. évf. 36. sz. 19–21. – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 59–62.; ÚjV₂ (1909) 59–62.; ÚjV₃ (1912) 59–62.; ÚjV₄ (1918) 40–42.; ÚjV₅ (1919) 50–52. – Gyűjteményes kötetben először: *AEöv-1* [1930] 20–21.

A költemény befejező részét közlő levélben Ady a következő mondattal vezeti be az idézetet: „A vers végét ideírom kuriózumképpen magának.”

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. Az első sajtókiadások után a szöveget Ady az ÚjV-ben való közreadás előtt jelentékeny mértékben finomította-csiszolta: egyénibb és következetesebbé érlelte a költemény ékezesét és központosását. A levélbéli töredékes-részleges idézet eltéréseit azért vettük fel a szövegváltozatok közé, mert érzékeltetni akarjuk – a kéziratot források ritka lehetőségeit hasznosítva – Ady sajátkezű helyesírásának ekkori állapotát. Az ÚjV egyes kiadásai között csak kisebb-nagyobb eltérések találhatók. Közülük a főszöveg kialakításához a legkevesebb emendációt az ÚjV₂ publikációja esetében kellett végeznünk: ezért választottuk alapszövegnek.

Javításaink:

12. A *Habó* után – az ÚjV₃, ÚjV₄ és ÚjV₅ helyes központosását fogadva el – a hiányzó vesszőt kitettük.
62. A *fele* után – a Szil, a NN, illetve az ÚjV₄ és az ÚjV₅ helyes szövegközlésével egyezően – a felesleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

Cím: Elűzött	NN
1–67. [hiányzik]	k
3. ide z tek	NN
4. földem...	Szil NN Jöv
5. álmaimnak...	Szil NN Jöv
7. avar.	Szil NN
8. akar.	Szil NN Jöv
9. jövők.	Szil NN
10. ide.	Szil
ide;	NN Jöv
11. Rózsalu-gas nekünk	Szil NN
12. Hahól Vén Hahó vén megpihenünk,	Jöv Szil NN Jöv
13. némberek.	Szil NN Jöv ÚjV ₁
15. Elm u lt vár,	NN Szil NN Jöv Szil NN Jöv

59. Szólit	NN			
61. <i>Dus</i>	NN			
62. egymás' fele,	Szil NN		Jöv ÚjV ₁ ÚjV ₂	
63. csóknak termésnek istene; termésnek	Szil NN		Jöv	
65. becsűk álmodóknak	Szil NN		Jöv	
67. – Itt kalász..."	Szil NN		Jöv	
68. ...Kalásztalan, ...Kalásztalan, <i>bws</i> indúlt: indult;	k NN Szil NN		Jöv	
69. Elh (törlés) alt	k			
70. álom lányok	NN			
71. fele...	k Szil NN		Jöv	
72. <i>sulyos</i> , <i>szörnyű</i>	k NN NN			
74. <i>Sírnék</i> , <i>Sírnék</i> : szólnék,	k NN k			
75. <i>busan</i> , <i>némán</i> <i>magasan...</i>	k NN			ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₆
76. – Elűzött – Elűzött földem...	k Szil NN Szil NN		Jöv	
	k		Jöv	

Keletkezéstörténet

A költemény keletkezésének időpontja jóval korábbi, mint az első sajtóbeli publikációja. Ennek bizonyítéka Ady már említett-idézett levele Brüll Bertához. E levelet a költő feltehetően 1903. nov. 27-én írta Érmindszenten (a levelek készülő kritikai kiadásának Vitályos László összeállította adatolása alapján), amelyben többek között e költemény születéséről számol be: „A »Könnyek asszonya« óta tegnap először írtam verset. Hosszú vers, talán a »Jövendő«-nek küldöm. Ez a címe »Elűzött a földem«." A híradást megtoldja a költemény utolsó strófájának idézésével, s egy – nála különben ritka – vallo-mással az éppen elkészült művéről. Így jellemzi-kommentálja friss alkotását: „Egy hosszú átok van e befejezés előtt, melyet bizonyísten mintha hallanék néha, ha künnjárom a mezőn. Nagyon kiszakítottam magam ebből a földből s azért olyan bizonytalan szárnnyú a lelkem. Isten vele Bertuska. Az én istenem tudniillik, mely az erős hit önmagunkban s az életben, s mely isten olyan nagyon-nagyon sűrűen elmaradozgat mitőlünk." (A kéziratról a kritikai kiadáshoz készült gépelt másolat alapján).

Az *Elűzött a földem* korábbi, az első sajtóközlést jóval megelőző, még 1903-as őszti megírását Ady Lajos is említi: „Mindszenti otthonléte... a párizsi út anyagi és szellemi előkészítésében merült ki. Az egész idő alatt egyetlen verset írt csak, az »Elűzött a földem« címűt, de ezt egészen szokatlan apparátussal: lassan és különös gonddal. Az is szokatlan volt, hogy a feliben-harmadában kész verset ismételten is felolvasta előttem, s tanácsokat kért egy-egy kifejezés használatát illetően (pl. a *bő-harmatos* jelzőre nézve)." (AL 95.) Ady Lajos emlékezete minden bizonnyal pontos a költemény keletkezésére vonatkozó részletekben, ha az 1903-as őszti illető filológiai tájékozottsága pontatlan is

(hiszen e periódusban – miként kiadásunkból is kiderül – Ady több verset és elbeszélést (rt-publikált). S éppen ezek a hitelesítő apróságok erősítik Ady leveleinek bizonyító tényét: a költemény már 1903 novemberében elkészült, publikálni először a költő azonban – előttiünk ismeretlen okok miatt – csak 1904 márciusában a Szil-ban tudta.

Eredeti – Brüll Bertának jelzett – tervét, hogy e költeményt a Jöv-ben próbálja publikálni, későbbi leveleinek utalásai szerint Ady valóban meg is kísérelte. Így Diósiéknak írta nov. 30-án: „holnap küldök a Jövendőnek pár verset”. (AEI I. 116.) Majd Brüll Bertának említi egy nagyváradai találkozásuk után, dec. 17-én: „Apropos, a versek!... Azért nem mutattam meg, pedig directe elvittem, mert egy már megjelent a Jövendőben, egy A Színházban s a harmadik is meg fog jelenni a Jövendőben.” (AEI I. 128.) S a következő nap, dec. 18-án Somló Bódognak számol be versei sorsáról: „A Jövendő 43-ik számában jelent meg egy kicsi versem s talán vasárnap fog megjelenni egy hosszabb [...]” (AEI I. 130.) A Jöv-ben megjelent vers *A másik kelettő*, A Színházban közreadott a *Boldog örvény*; A Jöv-nek küldött másik és „hosszabb” vers nyilvánvalóan az *Elűzött a földem* volt. A Jöv azonban ekkor nem hozta a költeményt (azt, hogy miért: nem tudjuk), csak 1904 őszén jelent meg – miután Ady a Szil-ban s a NN-ban már publikálta – a Jöv hasábjain utánközlésként. Van némi valószínűsége Földessy Gyula feltételezésének is, mely szerint a költő Párizsból küldte volna a verset a Szil-nak. (Földessy: Tanulmányok és élmények. Bp. 1934. 131.) De az is lehet, hogy a Jöv-ben való közlés ismeretlen akadályra, elhúzódsá miatt – 1904 januárjának végén hagyta el az országot – már Párizsból kérte meg az öccsét vagy valamelyik barátját, hogy a Szil-nak, illetve a NN-nak adják le a verset, hiszen a két publikáció között mindössze három nap különbség van.

E költemény hasonló módon lírai összegező szándékkal készült, mint a több mint öt hónappal korábbi nagylelegzetű verse, a *Vízitő a lápon*. A Nagyváradról Érminszenre hazatért és Párizsba készülő Ady egymásra torlóó érzései, belső viaskodásai, a falu és a város vonzását egyszerre átélő ember gyötrelmei fejeződnek ki benne. Ezért található meg e költemény különböző elemei, érzés- és motívummorzszái az ekkortájt írt leveleiben és prózai írásaiban. Már hazatérése első óráiban elfogja a mozdulatlanság, a csend, a magára maradoottság élménye; Diósiéknak írja 1903. okt. 9-én: „Olyan nagyon bús október van itt, amilyen úgy néha csak Magyarországon szokott lenni, s ilyen rejtett, csendes fulcskában, mint Érminszen. Ez az ólmos szürkeség, csend, elhagyatottság [...]” (AEI I. 93.) Volt nagyváradai közönségének is arról számol be, hogy otthoni időzése válasszása elé állítja: „Az októberi faluzáshoz nagyon sok akarat kell, vagy semmi akarat. Ki-kínček az ablakunkon a szomorú, sáros világba, s kedélyesen töprengek: itt akarok-e én maradni, vagy csak itt vagyok voltaképpen?” (*Falusi levél*. NN 1903. okt. 24., AEÖPM IV. 179.) Ez időben – okt. 9-én – írja Brüll Bertának, hogy mennyire nyomasztja ez az ólasi falusi légkör: „... tudja, itt mindig ólmos az ég, didereg az ember, olyan sárga minden, még nem éreztem ilyen búsna és csúnyána az őszta.” (AEI I. 95.) Mint állandósult szólam jelentkezik ez a nyomasztó falusi atmoszféra, megtoldva a száműzöttség érzésével a Diósiéknak nov. 23-án írt levélben: „csúnya, fekete, sáros a világ, csupa vizes hajlandóság az ólmos ég [...] engem már napok óta földhöz verve tart ennek a csúnya falusi ősznek a hangulata, deportált lénynek érzem magam [...]” (AEI I. 106.)

A „deportáltság” élménye azonban nem csupán a falura kivettség és a sár, az ősz keltette keserű hangulatból fakad. Ez csak egyik megjelenési formája az Ady lelke mélyén lejtészódó drámának: önbizalma hullámszásainak, a saját tehetsége változóan végtelen megítélésének. Már októberben letargikus állapotáról számol be Brüll Bertának: „Sokszor nem bízom a tehetségemben sem. Tele vagyok nagy, színes ideákkal, témákkal, s nem tudok dolgozni.” (AEI I. 97-98.) Nov. 21-éről datálható leveleiben más-más hangnemből panaszodik Biró Lajosnak, illetve Brüll Bertának. Az elsőnek ekként: „Úgy kezdem látni, hogy van talentumom, de olyan, mely determinálódott eredmények el nem érésére.” (AEI I. 103.) A lánynak pedig ilyen módon: „... örökös gyöttrődésre, bolond, elmondhatatlan fájdalmakra predesztinált szegény ember vagyok”. (AEI I. 104.) De az

ellentétes végletre is akad példa: igaz, hogy a nyilvánosság elé szánt írásokban. Jellegzetesen aforizmatikus fordulatokban szólal meg a magabizó öntudat, az erejét érző önbizalom: „Csak önmagamat akartam megtalálni, s ma már úgy érzem: büszke, szabad és bölcs vagyok.” Vagy: „Nagy gyönyörűségetől s borzasztó kétségektől felváltva vonaglott a lelkem. *Éltem...* És nincs más igazság, mint az élet.” (*Itthon vagyok*. AEÖPM IV. 183.) Felvillan azonban Atyában a „megtermékenyítő” eltávozás távlati is: „...csupa nagyszerűségeket látok az életben. Az agyam, a szívem nagy tervek kohója. Ebből a nagyszerű életből képeket akarok festeni. Akarok s fogok. Azért hoztam haza a lelkem, hogy érintse szülő talaját. Mert ki akarok rohanni a legzűgöbb életbe: Párizsba készülök.” (*Itthon vagyok*. Szil 1903. nov. 26.; AEÖPM IV. 184.; ez utóbbit a költemény motívum-elődjeként idézi Földessy is: Amt 36.)

Az otthonról való elvagyódás, a messzeségbe kiszabadulás szándéka más, keserűbb és szorongásos tónusban szólal meg a szintén ekkortájt írt és publikált (BN 1903. nov. 27.) írásában, a *Lelesky Tóni* c. novellában. Ebben az elbeszélésben – művészi áttételekkel – mintha a városi életforma tűnne veszedelmesnek: „Nem tudnak városban élni a lecsai Leleskyek.” (AEön 118). A városi létől, „Babilon”-tól minél messzebbre akar futni a novella hőse: a Kaukázusba: „Szinte fáj Tóninak, hogy miért nem messzebb. Minél messzebb innen... Mindegy. Most már megtréfálja a sorsot, s egyszerre többre vállalkozik, mint az összes Leleskyek nyolcszáz esztendőn át.” (AEön 120.) S talán e novella megvillanásai között mindennél sokatmondóbb – és leginkább motiváló erejű, önéletrajzi töltésű a következő, a maga sorsát, tehetsége természetét tapogató – s a későbbi, 1906-os *Gyáva Barla diák* c. verse csiráját is rejtegető – mondat: „Úgy érzi, hogy neki is a Barla fáuma jutott, nem az ereje miatt, hanem mert sokat gondolkozik, s látja előre, hogy ő egy beteljesülni akaró tragédia kiszemelt hőse.” (AEön 119.) A keserűbe, fájdalommasba sűrűsödő magatartás és önzemlélet rokonítja e novellát és a verset.

A költemény egyes megszélesítő-mitizáló részleteinek is van „hátszaga” Aty ekkori megnyilatkozásaiban. A lelkében élő „meddő álmok”-at, „fura lányok”-ként, „sápadt némberek”-ként megjelenítő Aty korábban így idézi meg az ilyen fajta állapotokat, hangulatokat képzelete belső tájain: „Pihenni jöttem, s keveset viaskodni magammal... Néha sikerül is megfognom a teljes gondolatlanság felőráját. Csak aztán egyszerre hallom az eső kopogását, s egyszerre rajzanak elő a csúnya manók, melyek a Chopin lelkét marták, mikor a harmadik prelude-ot verte ki félig örületen a zongoráján.” (*Falusi levél*. AEÖPM IV. 179.) Mások pedig ekként elevenítik meg vívódásai drámai feszültségeit Brüll Bertának: „... félek, hogy Magát most látogatják nagyon azok a szomorú, bús vendégek, akik engem is olyan gyakorta keresnek föl” (AEI I. 119.). Mitizáló hajlandóságához azonban a személyessé érelt képeken-képzeteken túl mozgósította Me-beli korszakának minden már hagyományossá vált ihlető forrását, elemét. Így szövi bele verse szövegébe Aty a biblikus hangnemet: a 16–17. sorok mögött felszökkel az Enekek éneke ismerős fordulata („Az én szerelmesemnek szavát *hallom*, imé, ő jó, / ugrálva a hegyeken, / szökellve a halmokon!” – 2. 8.). Szülőföldjével, a „vén Alvó”-val folytatott párbeszédében, s az előbbi hosszú, patetikus átkában közvetve is fölismerhető a nietzschei, a Zarathustra-könyvre jellemző „beszélgető” megformálás. S végül: az *Ellízott a földem* szülőföld-költögető, a föld erejét, csodáját hivatkozó költői gesztusaiban a görög monda-világ ismeretes Antaiosz-mitosza éled újjá ellentétes értelemben és jelentéssel. Mert míg Antaioszt a föld érintése mindig legyőzhetetlenné teszi, addig Atyt nem segíti, megátkozza, elutasítja, elűzi. Ez a rejtejt ellenanalógia ott munkál meg Aty gondolataiban az *Itthon vagyok* c. cikkének megírásakor is, hiszen hazatérését azzal indokolja, hogy lelke „érinteni” akarta „szülő talaját”. Mert lelke egyik felével úgy véli – miként ez kimondatlanul versében is jelen van –, hogy „öntalajunkból kiszakítani magunkat nem lehet. Néha siralmas ez a nagy kényszerűség. De törvény. Szent és hatalmas törvény...” Másik felével azonban érzékeli az „omló”, „kavargó”, „befedő” ködöt, s a „ködös novemberi este” zilahí fogantatású cikkében is többször visszatérően jelen van, hogy a költő végül is szintén meghatározó erővé emelje: „De áldom is a ködöt. Minden bölcs és törvényszerű az életben. A köd is...” (*Itthon vagyok*. AEÖPM IV. 183–184.)

Irodalom

Benedek II. 258.; Hatvany II. 246–48.; Halász: NA 49–50., 59–60.; Szabó R. 62.; Földessy: Amt 36–37.; Varga 133.; Király I. 441., II. 507.; Láng Gusztáv: A meddőség mítosza. Egy Ady-vers eszme- és formaszervezete. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Cluj-Kolozsvár), 1977. 1. sz. 3–11.

297. A másik kettő

Megjelenés

Első megjelenés: Jöv 1903. december 6. I. évf. 43. sz. 44. – Ady Endre – (*Mi négyen* címmel). – További megjelenések: VE 1904. szeptember 21. I. évf. 168. sz. 2. – Ady Endre – (*Mi négyen* címen); BN 1905. március 4. X. évf. 63. sz. 10. – Különfélék. – Ady Endre – (*Mi négyen* címmel); PHSz 1906. május 20. XIII. évf. 21. sz. 18. – Ady Endre – (*Mi négyen* címmel); Újs 1914. december 25. XVI. évf. 321. sz. 14. – Ady Endre – (*Mi négyen* címmel). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zoltárai ciklus) 25.; ÚjV₂ (1909) 25.; ÚjV₃ (1912) 25.; ÚjV₄ (1918) 19–20.; ÚjV₆ (1919) 23. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 11.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A Jöv-ben közreadott első publikációt a BN-ban való újraközlés előtt Ady több helyen lényegesen módosította. Az ÚjV-be történt felvételkor a BN szövegét vette alapul, bár több esetben a Jöv-beli szövegváltozatokhoz tért vissza, mert azokat érezte kifejezőbbeknek, s a kötetbeli szöveget ekként véglegesítette. Az ÚjV egyes kiadásai között alig van eltérés; a legérettebb – tehát szerkesztői módosítást nem igénylő – az ÚjV₃ szövege: ezért választottuk alapszövegnek. A VE-, a PHSz- és az Újs-beli utánközlések a Jöv-féle változat többé-kevésbé pontos ismétlései.

Szövegtérletek:

Cím: <i>Mi négyen</i>	Jöv	VE	BN	PHSz	Újs
1. <i>Biztatjuk</i> egymást,			BN		
4. <i>S fehé</i> r a	Jöv	VE		PHSz	Újs
Sáppadt			BN		
6. <i>tűz</i> lángolt <i>ereinkben</i> ,			BN		
<i>tűz</i>		VE			Újs
<i>szíveinkben</i>		VE			Újs
8. sáppadt			BN		
9. biztatóan				PHSz	
10. Nappalba <i>fullad</i> minden			BN		
<i>sír</i>		VE			Újs
11. minden. Csók,			BN		
12. testünk...	Jöv	VE		PHSz	Újs
13. ... <i>S rózsás</i> kertekből –	Jöv	VE		PHSz	Újs
<i>ugy tűnik</i>			BN		
<i>ugy</i>		VE			Újs
nekünk	Jöv	VE		PHSz	Újs
14. ifjú		VE	BN	PHSz	Újs
15. S mi ím	Jöv			PHSz	ÚjV ₁ ÚjV ₂
S mi ím		VE			Újs
S mi <i>most</i>			BN		
16. <i>Új szerelemmel</i> ...			BN		
<i>szerelemmel</i> ...	Jöv	VE		PHSz	Újs

Keltekészéstörténet

A verset 1903 novemberének vége táján írta Érmindszenten, legalábbis erre vall az egyik Diósiéknak írt, nov. 30-áról datálható levele, amelyben a Jöv-nek küldendő verseket említi. (AEI I. 116.) A néhány nappal korábbi, Brüll Bertához írt levelében pedig azt állítja, hogy *A könnyek asszonya* után az *Elűzött a földem* volt az első elkészült verse. (L. erről e levél vonatkozó szövegét az *Elűzött a földem* jegyzetében.) *A másik kettő-t* tehát a költő a szülőföldjével viaskodó költeménye után alkotta, a Jöv viszont ezt azonnal közreadta, míg a korábban elkészült és szintén beküldött költeményt – talán terjedelme miatt – egyelőre nem publikálta.

A költő ekkori – e verset is érlelő – lelkiállapotát a zaklatott nyugtalanság jellemzi: az október elején Párizsba visszatért Léda ritkán ír, s Ady nemegyszer úgy érezheti, hogy szeptemberben fellobbant szerelmük lohadni kezd. (L. ekkori leveleinek az aszszony hallgatása miatt izgatott-ideges részleteit a [*Zűrvaros ifjú melódiák...*] c. alkalmi vers jegyzetében.) A november végén benne kialakult tépődő és kínzó hangulatot érzékelteti az is, hogy nov. 29-én Somló Bódognak is említést tesz levélben szerelme ellentmondásos jellegéről. Művészi vívódásairól szól, majd így utal Léda-gyötrelmeire: „Mind-ezekhez pedig egy meglehetősen beteges és kínos szerelmi história járul és izetlenkedik, mely aktuálisabb bennem egyre, s nő az időbeli és térbeli korlátokkal.” (AEI I. 114.) Az igen áttételes és érzékletessége ellenére is elvontságba hajló vers mögött a szerelmi várakozásnak és az érzelmi kiszolgáltatottságnak ilyenfajta végletes feszültségei rejlenek.

Csak az első publikációk címváltozata (Mi négyen) összefüggésében érdekes a költő okt. 19-én Brüll Bertához írt levelének egyik mondata: „Úgy-e megérdemelnők mind a ketten, sőt hárman, sőt négyen (?), hogy nagyon boldogok legyünk végre, ha csak egy ideig is?” (AEI I. 98.) A „négyen” itt a két levélváltón: Adyn és Brüll Bertán kívül nyilvánvalóan még Lédát és feltehetően Biró Lajost jelenti. Biró iránt ekkor – mint ez Ady levélbeli célzásából kiderül (AEI I. 103.) – Brüll Berta intenzíven érdeklődött. Mindez nem jelenti azt, hogy a versbéli „másik kettő” rájuk vonatkozik, hiszen Ady „leány”-a és „ifjú ember”-e képzeletbeli. De inkább valószínű, hogy az új pár felvillantását ez a derengő lehetőség inspirálta, mint az, amit Hatvany Lajos sejtet. Mert szerinte a „másik kettő” az a „két hajdani boldog, aki egykor Ady, s aki egykor Léda volt”. (Hatvany II. 269–70.) Egész szerelmük rövid időtávlatra s a „könnyes” kezdetek miatt sem lehetséges ez a feltételezés.

Irodalom

Hatvany II. 269–70.; Király I. 417., 422., 441–43., 475.

298. Boldog örvény

Megjelenés

Első megjelenés: ASZ 1903. december 13–20. I. évf. 5. sz. 83. – Ady Endre. – További megjelenések: VE 1904. augusztus 9. I. évf. 132. sz. 2. – Ady Endre; Szil 1904. november 17. XXII. évf. 46. sz. 1. – A Szilágy Tárcaja – Ady Endre. – Kötetben: Rd (1923) 140–42. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-14 [MParn] (1954) II. 559–60.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk a Szil-ból. Az ASZ publikációjához mérten kisebb-nagyobb eltérések találhatók a Szil-ban. Ezt az értebb közlést választottuk alapszövegnek.

Szövegeltérések:

2. kérdett <i>engem</i>		VE
így	ASz	VE
3. meg deszkakirálynők		VE
7. féljen édes		VE
9. kerül	ASz	VE
13. nyílik,		VE
16. anno Irénke	ASz	VE
18. busan		VE
19. kerülnek	ASz	VE
21. Amíg		VE
22. utánok,		VE
23. ránk		VE
kerül	ASz	VE
26. vérünk	ASz	VE
29. ott [nincs kiemelve]		VE
30. szomjasok		VE
ott [nincs kiemelve]		VE
vére?...	ASz	
vére?... [sh]		VE
31. Óh boldog	ASz	VE
örvény!...		VE

Keltekéztörténet

Még Ady és Léda valamelyik – 1903. szeptemberi – beszélgetésére visszautaló, inkább a rövid dalok tónusára emlékeztető vers. S nemcsak az asszony szemének meglevenítései (*lélekbonító, könnyet ontó*) utalnak közvetlenül Lédára, hanem az elbeszélő keret formulázása is. E formulázást: megszólalásainál az asszony alakjának udvarló gesztusú és diszkrét megidézését a költő a Léda-szerelme kezdetén többször is megtette. Egyik később meg is írt történetéhez, annak az asszony elbeszéléseként való megörökítéséhez Ady már szept. 22-én engedélyt kér levélben Lédától. (AEI I. 82.) Az engedélyt bizonyára meg is kapta, mert az említett anekdotát a „bájos párizsi magyar asszony”-ra való hivatkozással *Esetek* c. írásában meg is írta. (BH 1903. dec. 31.; AEön 138–41.) Hasonló módon villantja fel egy-két vonással Léda elmosódott alakját két 1904 elején publikált írásában. (*A holdasok poétája*. PN 1904. márc. 12.; AEÖPM V. 14.; *Katinkáig*. BN 1904. ápr. 3.; AEön 151–55.) A két írás közül főként az utóbbi situációja és beállítása rokon e versével. Mindkettő az asszony és a költő szerelme kezdetének élményköreiből eredeztethető: Adyt Léda szerelmi „múltjáról” faggatta, számoltatta be.

A vers utalásai (*deszka-királynők; Valamikor, anno: Irénke*) Ady korábbi nagyváradi éveire, a színház körüli forgolódásaira vonatkoznak; az Irénke név valószínűen Bilkey Irént fedi. (L. e kötetben a *Juniusi ősz* c. rövid dal jegyzetét; ugyanerről Kovalovszky: EmlAE I. 573. és II. 534.)

Az eddigi kiadások (Rd, AEöv-21) a *Boldog örvény* c. verset a Szil-beli 1904-es utánközlés alapján sorolták be a versek időrendjébe, holott a rövid dal az ASz-ban már 1903-ban megjelent. Az AEöv-28-tól (1977) kezdve a *Boldog örvény* kronológiai besorolása a gyűjteményes kötetekbe az ASz 1903-as publikációjának megfelelően, helyesen történik.

Irodalom

Benedek II. 8.

299. A fehér csönd

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, tintával írt fogalmazvány, 1 fólió, 210×175 mm. Cím és aláírás nélkül. Hátlapján Révész Béla írással ceruzával: 1904. március 3. B.N. „A fehér csönd”; a néhány szavas szöveg nem olvasható jól. A kézirat széle szakadozott, középen vízszintesen kettétépett, majd hátul papírcsíkkal összeragasztott. OSZK Analekta 94.

A k fényképmásolatát l. Révész: AÉL 181.; Révész: Ady-Léda regény 598.; továbbá az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötetben (PIM kiadványai II.) Szerk.: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. 1957. 60.

Első megjelenés: BN 1904. március 3. IX. évf. 63. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Fehér csönd* címmel). – További megjelenések: NN 1904. április 3. VII. évf. 75. sz. 10. – Irodalom – Ady Endre – (*Fehér csönd* címmel); MiskN 1904. július 9. IV. évf. 154. sz. 1. – Ady Endre – (*Fehér csönd* címmel); Jöv 1904. november 27. II. évf. 48. sz. 28. – Ady Endre – (*A fehér lepel* címmel); MiskN 1904. december 17. IV. évf. 287. sz. 1. – Ady Endre – (*A fehér lepel* címmel); NN 1904. december 25. VII. évf. 253. sz. Melléklet a „NN” karácsonyi számához: 1. – Ady Endre – (*Fehér lepel* címmel); SzV 1905. április 23. IV. évf. 98. sz. 23. – Húsvét (a „SzV” húsvéti melléklete) – Ady Endre – (*Fehér lepel* címmel); BN 1908. december 25. XIII. évf. 305. sz. 34. Karácsony (melléklet) – Ady Endre – (*Fehér csönd* címmel). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 24.; ÚjV₂ (1909) 24.; ÚjV₃ (1912) 24.; ÚjV₄ (1918) 19.; ÚjV₅ (1919) 22. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 11.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A k elsősorban a vers kialakulása, érlelődése szempontjából érdekes: Ady küzdelem árán, fokozatosan alakítja ki a végleges szöveget, teljesen, illetve átmenetileg törölt sorokkal; ez utóbbiakat később újra felhasználva, beleépítve a vers végérvényesnek ítélt szerkezetébe. A k-ban kiérlelt szöveget közli – némi központozásbéli eltérésekkel – az első sajtópublikációkban: BN₁, NN₁, MiskN₁. Kisebbszövegmódosításokat végzett a Jöv-ben történt közreadáskor, s ezt a variációt követi jobbra a MiskN₂, a NN₂ és a SzV utánközlése. Az ÚjV-ben az eredetihez – a k-ban s az első sajtópublikációkban közreadott szöveghez – közelebb állót véglegesítette, illetve csiszolta, finomította. Az ÚjV egyes kiadásai legfeljebb központozás tekintetében térnek el egymástól: közülük az ÚjV₃ közlése a leghibátlanabb, szerkesztői beavatkozást szinte nem igénylő: ezért választottuk alapszövegnek.

Javításunk:

21. Az alapszöveg *csönd* szóalakját a k és néhány sajtópublikáció – a Jöv, a MiskN₂, a NN₂ és a SzV – alapján *csönd-re* változtattuk. A szó különben a vers szövegében mindenütt máshol *ö-s* alakjában fordul elő, így ezt az *e-s* alakot az egyik kiadás szedési hibája átöröklődésének tekinthetjük. Javítása már csak ezért is indokolt.

Szóvetéltársak:

Cím: [nincs]

Fehér csönd

A fehér lépél

Fehér lépél

1. *Hívlak, vonlak*

Hívlak, vonlak

még sem

el

2. *Óv a fehér,*

Óv a fehér

csönd

lepel

3. tán

4. belé

5. várunk

kezünk,

6. *(mag)* alkonyatán.

alkonyatán,

alkonyatán

6-8. [E három végleges sor helyén négy később törölt, de összefüggő, alább részletezett sor állt.]

6-7. között: *(Ragadjon gyilkos sáradt kis kezéd,
Mert minajárt minden, minden*

k

[A fentebb törölt két sorból az első, a

Ragadjon... kezdetű eredetileg vonallal

jelzeve a 12. sor után akarta behelyezni

a szövegbe, majd törölte ezt a jelölést is.]

7-8. között: *(Alázza meg engem lelkiam, nagyom,)*

7. [E végleges sort az előbbi törölt sor fölé,

kissé beljebb kezdve írta.]

8-9. között: *(Törj ősré, árs, bánrt, szegény*

aurgyomom.)

k

k

BN₁ NN₁ MiskN₁

Jöv

MiskN₃

NN₃ SzV

Jöv

MiskN₃

NN₃ SzV

k

BN₁ NN₁ MiskN₁

Jöv

MiskN₃

NN₃ SzV

Jöv

MiskN₂

SzV

Jöv

MiskN₂

NN₃ SzV

BN₁

MiskN₁

k

k

ÚJV₁

ÚJV₁

BN₃

SzV

ÚJV₁ ÚJV₁

8. [E végleges sort az előbbi törölt sor fölé,
beljebb kezdve írta.]
bársony testedét.
bársony testedét
k NN₁ MiskN₁ Jöv MiskN, NN,
BN₁
9. sírma
hajad
Zilálva, (tépve) [föle írva] (bullva)
[A két törlés után beszúrva:] sgráva
Zilálva, szóra
k BN₁ NN₁ MiskN₁
k NN₁ NN₁ MiskN₁
Jöv
k BN₁ NN₁ MiskN₁ NN₁ SzV
k BN₁ NN₁ MiskN₁ NN₁
BN₁ NN₁ MiskN₁
BN₁ NN₁ MiskN₁
k SzV
12. Vas ujjaim
12-13. között: (Fehér ordog-lepel bullott rednké.)
13. gyilkot,
fehér
kezed
k BN₁ NN₁ MiskN₁
k SzV
14. nincs már több
15. kúnja
könyve
mámora
k NN₁ MiskN₁
MiskN₁
Jöv MiskN, NN, SzV
Jöv MiskN, NN, SzV
MiskN₁
16. ja
elveszett...
17. mi ránk,
17-18. között: (Megöl a ciond és e fehér lepel...
Úzz el magadtól, vagy én úztelek
el!...)
k BN₁ NN₁ MiskN₁
Jöv MiskN, NN,
BN₁
18. már [utólag beszúrva]
világ
19. szilajon.
20. sikolts, - akarom!
sikolts - akarom!
s/colts - akarom!
k Jöv MiskN, NN, SzV
k Jöv MiskN,
Jöv MiskN, SzV
k MiskN,
NN,

akarom...			
akarom!			
csend,			
<i>(ét)</i> [a törölt szó ez-re átírva]			ÚJV, BN, ÚJV, ÚJV, ÚJV,
lepel...			
22. <i>Úzz</i>			
magadtól			
<i>(m)</i> agy [a v a törölt betű fölé írva]		Jöv MiskN, NN, SzV	
<i>ízlek</i> el!			
el!...			
el!		Jöv MiskN, NN,	BN,

Keltekészéstörténet

Ady 1904 januárjának utolsó napjaiban érkezett meg Párizsba, s Párizsban készült írásait febr. második felében kezdi küldözgetni a hazai lapoknak. Így jelent meg a BH 1904. febr. 25-i számában *A dumbravai lövésár* c. elbeszélése és „Párizs, február 24”-i keltezéssel a Szil 1904. márc. 3-i számában a *Levél Párizsból* c. cikke.

Bár az elbeszélés és a vers esetében korántsem olyan biztos – mint amilyen vitathatatlan a Szil-nak küldött cikk vonatkozásában – a kinti „születés”. Nemcsak arra gondolunk, hogy az elbeszélés tárgyát-témáját mindenképpen otthonról, a Szilágyságból hozta, vagy hogy a vers több mozzanata, motívuma még hazai fogantatásra vall, hanem esetleg arra is, hogy e két alkotását még Párizsba indulása előtt kezdte el írni. Mindenesetre lehetséges, hogy éppen ez a vers volt az, amelyről még 1903 decembere közepén tett említést Brüll Bertának: „És most vajúdik egy versem. Nagyon szép lenne, ha megírnám, tehát valószínű, hogy meg se fogom írni.” (AEl I. 129.) Nincs tehát kizárva, hogy *A fehércsönd* c. verset a megjelentetés előtt már jóval korábban megérelte, sőt talán írni is kezdte.

De akárhogy történt, a lényeg az, hogy *A fehércsönd* homályos és közvetett képeiben a Párizsba indulás előtti végletesen zaklatott szenvedélyek és hangulatok is ott karvarognak. A „csönd” s a „fehér lepel” képzetei még az érmindszenti nyomasztó ősz és tél emlékeit őrzik: ott készült levelei és írásai vannak tele a csönd – belülről visszhangos – riadalmával és a fehérlő köd gomolygásával. De ott élte meg újra meg újra az elvezettség élményét is, a Léda felől áradó „csönd” iszonyatát: „...Még mindig – írja többek között 1903. dec. elején Brüll Bertának – nem tudok úgy s annyit dolgozni sem, amennyit szeretnék. S mind e változó, gyöttrő érzések közben a legállandóbb és leggyötrőbb, hogy A...l biztosan kijett a lelkeből.” Majd még hozzá teszi: „Itthon pedig megöl már ez a semmi, ez az ostoba csönd.” (AEl I. 117.) S nemcsak Léda hallgatása nyomasztja, hanem szenvedélyének végtelensége, ellentmondásossága is hőlkölteti. Az „elűzés” motívumában nem csupán szexuális „vadság” rejlik, de saját lobogásának tudatos megítélése is. 1903. dec. 18-án írja Somló Bódognak az alábbi mondatokat, vallomásában némi önironiát és szorongást egyszerre megszólaltatva: „Hitem, hogy az intelligenseknek az átkuk, hogy nem lehetnek illúzióik s nem szerethetnek bele hazugságokba, s e hitem mellett erőszakosan építetek magamnak nagy hazugságokat, olyasféléket, amelyek nemcsak nekem haszontalanok és fájdalmasok, de veszedelmesek másoknak is. Sejtheti, hogy asszonyos dologról van szó. Az ördög vigye el az asszonyokat, hogy velük még akkor is jólesik kötődni, mikor ez a kötődés nemcsak kellemetlen, de minden bizonyosság szerint csak fátumnövesztő.” (AEl I. 130–31.) A vers látomásos végtelenségében benne rejlik ez a szerelme fátumos voltára rádöbbenő szorongás is.

Tagadhatatlan azonban, hogy megszólalnak e vers szövegében a megérkezést és a szerelmese közelségét nyugtázó érzések is. Helyesebben: az egymás közelségében támadó telhetetlenség, s az egymással betelni nem tudás végtelen szenvedélye. Korai elődje ez a költemény az 1905. júl. 30-án megjelent *Héja-nász az avaron* c. versnek.

Irodalom

Kosztolányi levele Babitshoz: BJK lev. 110.; Horváth 42.; Benedek II. 204.; Hatvany II. 271–73.; Halász: NA 81–82.; Szabó R. 86.; Földessy: Amt 31.; Bóka: Ady szimbolizmusa. In: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 403–05.; Vezér 112.; Király I. 444–45., 442.

300. Jehan Rictus strófaiból

Megjelenés

Első megjelenés: PN 1904. március 12. 55. évf. 72. sz. 8–9. – Ady Endre – (Verses betétekként közli – néhány sornyi hiánnyal – *A koldusok postája* c., Rictusról szóló cikk.

ben [AEÖPM V. 13–15.]; az I. részt prózai szövegbéli utalásként *A koldus palotája*, a II. részt pedig *Ó* címmel.) – További megjelenések: NN 1904. március 15. VII. évf. 91. sz. 1–2. – Tárca – Írta: Ady Endre – (Verses betétekként közli a PN-béli publikációval egyező cikkben); BN 1905. február 26. X. évf. 57. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (A költemény II. részét közli *Az én menyasszonyom* címmel és Jean Rictus stróféiból alcímmel.); Jöv 1906. február 18. IV. évf. 8. sz. 16. – Ady Endre – (Sajtóhibás [Sehan] teljes címmel csak az I. részt közli); Szil 1906. május 24. XXIV. évf. 21. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (Csak az I. részt közli teljes címmel.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A daloló Páris ciklus) 76–79.; ÚjV₂ (1909) 76–79.; ÚjV₃ (1912) 76–79.; ÚjV₄ (1918) 51–54.; ÚjV₅ (1919) 64–66. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 26–27.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. Az első sajtókiadások – a PN és a NN Rictust ismertető cikke szemelvényeinek – szövegén Ady később sokat módosított: megtette ezt már a költemény II. részének a BN-ban történt újraközlésekor s méginkább az ÚjV-be történt beiktatásakor. Ez utóbbi esetben az I. rész szövegéből egyrészt törölt (a 14. és 15. sor között), másrészt bővítette is azt (a 18–21-ig terjedő sorokkal). A Jöv és a Szil (csak az I. részt érintő) utánközlése – kisebb szövegromlásokkal – az ÚjV₁ nyomán történt. Az ÚjV egyes kiadásai között kisebb – jórészt feltehetően szedési hibából eredő – eltérések találhatók. A legkevésbé sajtóhibás – s így csak minimális szerkesztői módosítást igényel – az ÚjV₂ szövege. Ezért választottuk alapszövegnek.

Juvtásaink:

A cím és az 1. sor között kitettük az elmaradt I. jelzést, amely különben az ÚjV₄ kivételével az ÚjV összes kiadásából hiányzik. (Viszont megtalálható mindegyikben a II. jelzés.)

41. Az alapszöveg – valószínűen szedési hibából eredő – *Ugy* alakját *Ügy*-ra javítottuk, hiszen e szócska a 35. és a 48. sorban is hosszú magánhangzóval fordul elő. S ugyan-csak hosszú változat szerepel az ÚjV₂-ban és az azt követő többi kiadásban.
44. Az *Ugy*-ot *Ügy*-ra módosítottuk a 43. sornál kifejtettek alapján.
55. A *Behűll* hosszú *ű*-ját az első sajtókiadásokkal, a PN, NN, BN ékezésével egyezően rövid *u*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

(m: [hiányzik])	PN	NN	BN				
(m alatt: [I. hiányzik])	PN	NN	BN	ÚjV ₁	Jöv	Szil	ÚjV ₂
1. 21.: [hiányzik]			BN				
1. Koldúsait						Szil	
a. letipor					Jöv		
élet,							
1. évs	PN	NN					
majd én,	PN						
majd én		NN					
árva, –	PN						
árva –		NN					
4. Behívom majd egy szép, új palotába.	PN	NN					
5. leszl	PN	NN					
lersz						Szil	
látom,					Jöv		
6. halványon,		NN					
7. élet,	PN	NN					
élet				ÚjV ₁			

9. Akinek taposták,	NN		
10. Birkozni legények...	PN NN	Jöv	Szil
10-11. között: [* hiányzik]	PN NN		
11. [nem kezd új strófát] lesz...	PN NN		
lesz. kunyhó...	PN NN		Szil
deszka pad	NN		
12. Írgalom			Szil
13. „jó szív”	PN NN		
bűzös barakkján	PN NN		
barakkján.	NN		
14. Írgalmasságot		Jöv	Szil
14-15 között: <i>Hol a „pasasra” gunnyal várnak, lesve,</i>	PN NN		
15. Hol szeretetre...	PN NN		
16. ...Ház átok,	PN NN		
16-17 között: [* hiányzik]	PN NN	Jöv	
17. [nem kezd új strófát] Istenem, egy ház, a egészen...	PN NN		
18-21. [hiányzik]	PN NN		
18. robot-nap		Jöv	
21-22 között: [II. hiányzik]	PN NN BN	Jöv Szil	
Cím: Ó	PN NN		
<i>Az én menyasszonyom</i>	BN		
Alcím: (Jean Rictus strófáiból)	BN		
22-69. [hiányzik]		Jöv Szil	
22. szívben	PN NN BN		
kiméra,	PN NN		
23. <i>Mindenkinek van álom szeretője.</i>	PN NN		
24. már magaméra... magaméra...	PN NN		BN
25. <i>Hagyjuk, ne</i> Enyéml...	PN NN		BN
26. <i>Ugy dm! Veszett</i> ám, ám	PN NN		NN
27. Amíg	PN NN BN		
28. madonnát			
30. kis <i>kézsus!</i> ... eset...	PN NN		BN
sírní	PN NN BN		
33. <i>bőröm nem ér egy garast örök</i>	PN NN		
34. Mikor <i>biv</i> a huz	PN NN		BN
puska fojtást,			BN
35. Ugy	PN NN BN		

Újv₄ Újv₄

36. Mikor <i>örjögök</i> és	PN NN		
37. meg én Titkom...	PN NN PN NN		
38. Ott	PN NN		
ágyon	NN BN		
39. szűzet	PN NN		
fehéret...	PN NN BN		
40. Ő, a királynő – rongyos nyoszolyámonl...	PN NN		
41. ... S elszáll <i>febbőron</i> , mire odaérek...	PN NN		
42. kérdem	NN		
43. Ugy	PN NN BN ÚjV ₁		
nyár-este	PN NN BN		
boldja	PN NN	ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅	
44. Ugy	PN NN BN ÚjV ₁		
csodafényben.	PN		
45. Ő,	PN NN		
lelkem <i>lédérce</i> , koboldja.	PN NN		
46. Éjem,	BN		
sorsom	PN NN		
katlanában,	PN NN		
47. rám, <i>melle</i>	PN NN		
nyíló	PN NN BN		
rózsa.	NN		
48. Ugy	PN NN BN		
<i>ugy</i>	PN NN BN		
vágyban	NN		
49. idők	PN NN		
50. O tán [sh]	BN		
szépség, <i>irgalom?</i>	NN		
vároml...	PN NN BN		
51. S ő	PN NN		
rám vár.		ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅	
52. Míg átgazoltam	PN NN		
véren sáron...	NN		
sáron...	PN BN		
53. ... Ő nem <i>becsmérli</i> az	PN NN		
ruhámat	PN		
54. Oh,	NN		ÚjV ₅
Óh	PN		
még, Szent,	NN		
mégl...	BN		
árnya,	PN NN		
55. Beháll	ÚjV ₁	ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅	
titkos	NN		
estnek,	PN NN		
56. Siroknak	PN NN BN		
57. Hol <i>tanúk nélkül</i> , álomban	PN NN		
kéjjel álomba		ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅	
szeretnek	PN		
58. egyszerl...	PN NN BN		
gyilkos	PN NN BN		
órán	NN		
59. keserűség	PN NN BN		

éje	PN NN	
Eje		BN
60. Megkönyörülsz az aszfaltok	PN NN	
61. szüzen,	PN NN BN	
eléje...	PN NN BN	
62. ... De		BN
kit?...	PN NN	
(Oh,		NN
bamba léha!		NN
léha!	PN	BN
63. fakasszon	PN	
fakasszon.		NN
64. ványadt	PN NN	
65. híres,	PN NN BN	
szűz	PN NN BN	
menyasszony?	PN NN	
66. ...Én	PN NN BN	
Istenem!...	PN NN	
Istenem...		BN
végre...	PN NN	
67. szeretne! Hogyha	PN NN	
vónal... [kiemelve]	PN NN	
vónal...		BN
68. Baktass tovább a nyirkos, gylkos éjbe	PN NN	
69. ha tudsz még,	PN NN	
álmodója!...	PN NN	
álmodója!...)		BN

Keletkezéstörténet

Rictusról, akinek strófáit 1904 elején Párizsban „átköltötte”, Ady már 1903 végén Érmindszenten olvasott. Erre vall az egyik – 1903. dec. 18-áról datálható – levele Somló Bódoghoz, amelyben többek között ezt írja: „Lássá, fél évvel ezelőtt beszéltem Biró Lajosnak, milyen lesz az én jövőendő hangom s most olvasom, hogy Jehan Rictus az én meg sem született dalaimat megírta.” (AEI I. 130.) Talán Léda, talán Biró Lajos írt neki róla, vagy egy hozzájutott francia lapból értesült Rictus költészetének mineműségéről, minthogy a francia lírikus verseskötete – amelyből két részletet magyarított – I. c. soliloques du Pauvre címmel 1903-ban jelent meg. (Jehan Rictusról, akinek ez különben csak felvett költői neve volt, továbbá említett kötetéről l. bővebben Ady cikkét és annak jegyzetét: *A koldusok poétája*. AEÖPM V. 12–16., 300–01.)

Ady Rictust a maga módján fogta fel és értékelte. A francia poeta a kötet elején írt mondataiban saját szándékáról ezt mondja: „Faire enfin dire quelque chose à Quelqu’Un qui serait le Pauvre, ce bon Pauvre dont tout le monde parle et qui se tait toujours.” („Meg kell végre szólaltatni valakinek a szegényt is, azt a bamba, jó szegényt, akiről az egész világ beszél, s aki maga mindig hallgat.” [*A koldusok poétája*. AEÖPM V. 13.]) Ekkori életérzése szerint Ady a „könnyek poétá”-ját látja benne, s ez időben érlelődő fel fogásával összecsendülően azt a költőt, aki „részesedést kíván mindabból, amit a modern élet egy embernek nyujthat”. Lényegében a maga képére formálja-igazítja Rictus nyersebb, a párizsi szegénység darabos tényeiből, légköréből egységbe szerveződő költészetét. Ilyen jellemzés ad a különben nem jelentős század eleji francia lírikusról: „Azt hirdeti, hogy az élethez s az élet minden valóságához a legteljesebb joga van mindenkinek, aki ezekre – vágyik... Csak akkor szocialista Jehan Rictus, mikor azokra gondol, kiknek szűn vedésük egy és ugyanaz az övével.” (*A koldusok poétája*. AEÖPM V. 13.)

Semmiképpen nem beszélhetünk tehát Ady esetében – sem a század eleji, sem a ké-

őbbi értelemben – műfordításról, talán még az „átköltés” fogalma is túl szabályos megjelölés arra, amit Rictus szövege nyomán a magyar költő alkotott. Hiszen Ady eleve nem is törekedett arra, hogy akár formai, akár tartalmi vonatkozásban hű legyen ahhoz, amit francia ihletője eredetijében talált. Cikkében nyíltan utal is rá: „Talán az én könyveimből hiányzik az övének vére, sója és keserősége. Jehan Rictus argójának magyar mását adni meg sem merem próbálni magyarul. Az én fordításaimból hiányzik hát az, amit majdnem szeretnék a »piszok varázsának« elkeresztelni.” (AEÖPM V. 14.) Jellemző példája ennek a „strófák” első része esetében a korai sajtóközlések címádas és néhány szövegbéli megoldása. Rictus versének eredeti címe: *La maison des pauvres III.* (A szegények háza). Ady ezt *A koldus palotája* címmel „fordítja” cikkében, s Rictus szövegének eredeti argós és nyers fordulatát: „j' f'rais bâtir une niche” (építtetnek egy fülkét; sőt: a niche szó közönségesebb változatban ólat, vackot is jelent) a magyar költő megemeli, s arról beszélgeti a maga szegényét, hogy *egy új, fényes palotába* hívja be a hozzá hasonló szenvedőket.

Föltűnő ebben az összefüggésben az is, hogy míg a francia poéta szegénye az említett fülkét (vagy ólat) egyszerűen a legyőzötteknek, az eltaposottaknak, a remény-nélkülieknek, csóktalanoknak akarja építtetni, addig Ady embere választékosabban, már-már elvont „előkelőséggel” szól: *Koldusait a csóknak és reménynek* akarja behívni, azokat *Kiket legyőzött, leítport az Élet.* Különösen ez az utóbbi fordulat figyelemreméltó Adynál, mert az I. részben ez megismétlődik. Rictus általános alannyal csak ennyit ír: „A qui qu'on a toujours menti” (Azoknak, akiknek mindig hazudtak), Ady viszont ismét a nagybetűs íletet lépteti elő összegző alannya: *Akiknek mindig hazudott az Élet.* Az „élet” az eredetiben sem közvetlen, sem jelképes formában nem fordul elő, Ady „költi hozzá” az adott nyersanyaghoz. Felesleges azonban további példákkal bizonyítani azt, hogy Ady mennyire szuverénen és szabadon formálta át az eredeti francia szöveget. Ekként érezte természetesnek azt is, hogy a formát saját belátása szerint kezelje. Nem törekedett a műfordítóinknál később oly jelentős formahűségre: Rictus nyolcasait tizenegyesekben fordította, az összesen 25 sornyi francia versrészletet 21 sornyi magyar versben adta vissza. S természetesen önállósította magát az eredeti – amúgy is szabálytalan – rím- és strófa-képlettől is: az 5 versszakos (9-4-5-4-4 soros osztású) részt 3 strófás (10-6-5 soros osztású) versbe tette át.

A II. részben – amely Jehan Rictus Espoir VII. c. költeménye nyomán készült – a külső forma tekintetében legalább a négy soros strófafelépítést megtartja az eredetiből. De Rictus nyolcasait itt is tizenegyesekre szélesíti, mint az I. részben, s 15 francia strófát 12 magyar versszakba vont össze. A francia poéta változó rímelését (leggyakoribb nála az ölelkező, ritkább a kereszt-, s egy versszakban előfordul a páros rím) Ady egységesen kereszttrimekre redukálta. Itt is fontosabbak azonban a tartalmi, szemléleti, stilisztikus mozzanatok. Rictus „koldusa” szintén első személyben beszél, de közben – kétszer is – a saját vagány-nevén – Bibi – emlegeti önmagát; Ady ezt a maga szövegéből elhagyja. Olykor az eredeti argójától „ihletetten” maga is pongyolább kifejezésekkel él (I. az 10. sorban *tán*, a 67.-ben *vóna*), vagy erősebb köznyelvi fordulatokat használ (pl. a 25. sorban a francia szövegnek ezt a képletét: „Suffit... j' m'entends... c'est m'n affaire!” ekként oldja meg: *Ne fájjon a más feje tőle.* A 26. sort: „Voui, j' suis un typ', moi, j'en ai d' bonnes” pedig így adja vissza: *Hajb, mert verseltél egy legény vagyok én ám stb.*). Általában emelkedettebb és fennköltebb tónusban beszél, mint a francia poéta.

Öszönösen és talán tudatosan is Ady átlenyegíti, egyénivé formálja Rictus darabos s nemegyszer goromba szövegét. Ekként lesz nála a francia költő „l'unique amant”-jából (egyetlen szerető) *alom-szerető*, a „Notre-Dame-des Démonis”-jából (a tönkretettek Műsszonya) *Nagyasszonya az esett embereknek.* Így válik Rictus egyszerű fordulatát („...elle a ... tout l'Amour dans les prunelles”; minden, ami Szerelem, ott van a szembogaraiban) Ady kezén érzékletes, dinamikus képpé (*Úgy tűzel, úgy ég két szem a vágyban, | Bennük bonyol minden idők csókeja*). S míg Rictus a képzeletbeli szerelmesről csak általánosságban beszél („ta Blanch”, ta Radieuse” – fehérséged, sugárzásod), addig Ady egyszerre konkrét

tabb és jelképeesebb (*bíres, csókos, szűz Menyasszony*). E néhány szembesítés is érzékelteti Ady „műfordítói” szemléletét és módszerét: Rictus csak ürügy és alkalom volt arra, hogy a francia poétával részben rokon mondandóit elmondhassa, kifejezhesse. (E szembesítésekhez jelentős mértékben hasznosíthattuk Kiss Ernőné Ady Endre műfordításai c. kéziratot szakdolgozatának eredményeit is; a dolgozat Bessenyei György irányításával készült, az ő szívességéből volt alkalmunk átnézni s annak észrevételeit felhasználni.)

Rictusról írott cikkében maga Ady említi, hogy a francia szöveg megértésében Léda segítette: „nekem Rictusnak egy bámulója, egy finom lelkű, szép asszony volt segítségemre a fordításban”. (AEÖPM V. 14.) Léda munkatársi szerepéről Ady Lajos is megemlékezik, elmondva, hogy az ÚjV hat műfordítása „akként készült, hogy Léda asszony, aki született stiliszta volt, előbb magyar prózára tette őket át, s a verses átültetésnél is ott volt ellenőrző gondosságával”. (AL 102.) Révész Béla szerint Rictus argójának megfejtésére komoly gondot fordítottak: „Léda behívta a személyzetét, a legpárizsibb franciákat, és tőlük tudakolták, melyik szófurcaságot hogyan kell érteni.” De a feladathoz mozgósították a „szomszéd patika” „ismerős segéd”-jének s a Lédáék házában lakó „öregedő francia újságíró”-nak, Verlaine állítólagos „közeli barátjára”-nak nyelvtudását és értelmező érzékenységét is. (Révész: AÉL 106.; Ady-Léda regény 86-87.)

Irodalom

Rónai Pál: Rencontre avec Jehan Rictus, un maître d'André Ady. Nouvelle Revue de Hongrie, 1940. 75.

301. Tüzes seb vagyok

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. április 16. IX. évf. 106. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Seb vagyok* címmel). – További megjelenések: NN 1905. március 21. VII. évf. 67. sz. 5. – Hírek – Ady Endre – (*Kínok ébsége* címmel közli a „Szigligeti emlékezete” c. tudósításban.); Szil 1905. április 6. XXIII. évf. 14. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Kínok ébsége* címmel); PH 1906. március 4. XXVIII. évf. 63. sz. 34. – Irodalom – („Ady Endre verseiből” főcímmel elsőként közli a *Szivek messze egymástól* c. verssel együtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoldárai ciklus) 23.; AH (1908) 69.; ÚjV₂ (1909) 23.; ÚjV₃ (1912) 23.; ÚjV₄ (1918) 18.; ÚjV₅ (1919) 21. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 10.

A vers NN-beli publikációja a Szigligeti emlékezete c. tudósítás részeként jelent meg, mint mutatvány a Szigligeti Társaság 1905. márc. 19-én tartott ünnepi matinéján elhangzott Ady-versek közül. A matinén Dutka Ákos Adynak két versét szavalta: a *Tüzes seb vagyok* stórfáit és *A lelkek temetője* eredeti – kétversszakos – változatát.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₁-ből. A BN-ban először közreadott szövegen Ady a NN-ban és a Szil-ban történt publikáláskor több helyen lényegesebben is módosított, később azonban az ÚjV-ben – kisebb változtatásokkal – a BN-féle eredeti változatot véglegesítette.

Javításunk:

11. A *nekem* után az elmaradt vesszőt kivetjük.

Szövegeltérések:

Főcím: *Ady Endre verseiből*

Cím: *Seb vagyok*

Kínok ébsége

Kínok ébsége

	BN		PH
1. sajtó	NN	Szil	
2. Kínoz	NN	Szil	PH
kínoz	NN Szil		ÚjV, ÚjV ₄
3. <i>Kínok ébsége bozson el érted,</i>	NN		
<i>Kínok ébsége bozson el téged,</i>	Szil		
4. kínrá	NN		
vágynom,	BN		
akarlak...	BN		
5. lobogjon,			PH
izzón,	NN		
izzón	Szil		
7. <i>Kínok kutfője, gyehennám</i>	NN		
<i>Kínok kutfője, gyehennám</i>	Szil		
kínom,			PH
8. <i>Itt vagyok, nézz redm, ob úgy kívánlak.</i>	NN		
<i>Itt vagyok, nézz redm, ob úgy kívánlak.</i>	Szil		
9. szaggatott	NN		
szaggasson	Szil		
vérezzen	NN Szil		
10. tüzes, <i>kínokra</i> éhes,	NN		
tüzes, <i>kínokra</i> éhes,	Szil		
11. <i>Új kint nekem</i>	NN		
<i>Új kint</i>	Szil		
nekem	BN	Szil ÚjV ₁ PH ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₆	
megéhezettnek,	BN		
12. égess!...	BN NN Szil		
égess!			PH

Keletkezéstörténet

Zaklatott, nyugtalan időszak szülte a vers, miként ezt a költő hozzá írt levelével dokumentálva Bölöni György elbeszéli. Ady 1904. ápr. 16-án írta Bölöninek: „...én hetek óta nyomorult vagyok, fizikailag, lelkiileg, mindenképpen. Annyifajta betegség jött rám s ezek miatt úgy meglazultak a hitvány idegeim, hogy veszedelmesen közel vagyok a megőrüléshez.” (Bölöni 38., 42.,; ill. AEl I. 127.) Ez a levél már a vers megírása után született, hiszen Ady a BN-ban történt publikáció előtti napon írta Bölöninek. Mégis: az előző hetekre visszatekintő sorok felidézik a vers létrejöttét környező izgatott lelkiállapotot, hangulatot. Talán ezért is olyan végletes benne a szerelmi vágyban megkapaszkodó szándék.

A verset az irodalmi köztudat olykor Ady 1904 tavaszán megállapított vérbajának megrendítő hatásával hozza összefüggésbe. Ezt talán önkéntelenül is Bölöni könyvének Ady első párizsi útjáról készült fejezete sugallja, amelynek a szerző ilyen címet adott: A tüzes seb. (Bölöni 24.) A fejezet egészéből azután pontosan kiderül, hogy Ady betegségének természetét csak később, a vers megjelenése után, 1904 májusában állapította meg az orvos. A *Tüzes seb vagyok* keletkezését tehát nem a betegség tudata motíválta, legfeljebb csak annak „előszelé”: az előzetes tünetek és Ady általános – az idézett levelében is érzékelhető – rossz közérzete. (L. erről bővebben EmlAE II. 492–94.)

Irodalom

Benedek II. 204.; Hatvany II. 279–80.; Schöpflin 55.; Földessy: Amt 31.

91 Ady Endre összes versei II.

302. Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról

Megjelenés, indokolás

Megjelenés: *Literatura* 1935. január 15. 24–25. (Sidney Carton [Rozsnyai Kálmán] A piripócsi kalap c. cikkében, amelynek alcíme: Egy ismeretlen Ady-klapancia bánatos története). – A vers először még Ady életében jelent meg: valóságúzen – az indokolás során kifejtendő feltételezések szerint – a rövid életű *Magyar Világ* c. nagyváradi revulapban. E revulap példányainak eddig sem hazai, sem néhány romániai közkönyvtárban nem sikerült nyomára lelnünk. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-28 [MRi] (1977) 1265–66.

Indokolás: Az alkalmi verset általában nem tartotta számon az Ady-irodalom. Rozsnyai *Literatura*-beli publikációja feledésbe ment, s „létezésére” – anélkül, hogy a korábbi újraközlésről tudomása lett volna – Lengyel Géza figyelt fel 1955-ben, amikor Biró Lajos özvegye rendelkezésére bocsátotta Ady Biróhoz intézett leveleinek megmaradt darabjait, és közülük többet közreadott. (L. Csillag 1955. 10. sz. 2093–2101.) Ezek között akad egy: a folyóiratban publikáltak sorában a 6. számú, amelyben Ady Birótól egy „hecc-vers” sajtóbeli közlését kéri, s amelyhez fűzött jegyzetében Lengyel Géza azt írja, hogy „még nem tudtam megállapítani” e „nyilván tréfacsináló vers” közelebbi mivoltát. (I. h. 2097.) Később, az 1957-ben kiadott könyvében Brüll Berta segítségével nagyjából azonosította a verset: újraközölve Adynak Biróhoz intézett fentebb említett datálatlan levelét és egy másikat, amelyet Ady részben ugyanebben a tárgyban küldött Párizsból jún. 3-i keltezéssel Birónak. Brüll Berta – vagy az első levél Csillag-béli publikációjának hatására, vagy Lengyel Géza kérésére – megírta (Debrecenből 1955. okt. 31-én keltezett levelében), hogy tud erről a „hecc-vers”-ről, s emlékezetből a címét is közli: „Dal az anyósról, a vótól és a piripócsi kalapról”. Sőt azt is hozzátesszi, hogy „a vers első soraira így” emlékszik: „Párizsba jött az anyós egyszer – / Bút, bajt otthon hagyott, – / De magával hozta a kalapot / A piripócsi kalapot...” (Lengyel: *Am* 354–55.)

Nyilvánvaló, hogy több mint fél évszázad távolságából a címre és a vers nem első, hanem második strófájára Brüll Berta már csak nagyjából, pontatlanul emlékezett. Megbízhatóbb és pontosabb viszont az emlékezete a vers „sorsát” illetően. Mert leírja, hogy Ady „nekem és nagy unszolásra Birónak küldte el a verset; egy váradi lapban jelent meg (nem tudtam nyomára akadni). Nekem volt egy legépelt példányom, amíg Rozsnyai Kálmán el nem kunyorálta tőlem sok egyébbel együtt. Lehet, hogy megvan a váradi Ady-múzeumban”. (*Am* 355.) Mindebből világosan kiderül, hogy az alkalmi dalt Rozsnyai tőle kapta, s azt vagy tudta nélkül, vagy beleegyezésével – amiről viszont Brüll Berta később elfeledkezett – közölte a *Literaturában*.

Ady Biróhoz írt leveleiből a vers jellegére és nagyjából publikációjára is lehet következtetni. Első, e tárgyat érintő és keltezetlen (feltehetően 1904 április-májusában írott) levelében Ady konkrétan körüliírja verse tárgyát, s szinte közlési „utasításokat” is ad: „...idemellékelek egy számár verset. Hecc-vers, talán megsejted ki és kikre vonatkozik”. Mentegetődzik, hogy nem a NN-nak, Fehér Dezsőnek küldi: „Nem akartam Fehért kérni s megígértem, hogy egy váradi lapban megjelentetem. Persze tarkaságok között, vagy szerk. üzenetekben értem, nem is lehetne másutt. Az első esetben azt írnád eléje, hogy Párizsból jött s írójában a lap régi emberét s ismerőst jelezz. Nem tudod, mit akar vele, a verssel, de teljék kedve, udvariask vagytok s leadjátok. Másik esetben: *Paris*. Versét csak itt közölhetjük! Sic! Leadod ugy-e? Ostobaság, de megígértem.” A levélben a vers tárgyára utaló „fogódzó” is akad, hiszen a költő azt kéri, hogy a „hecc-verset” publikáló lapból Léda anyjának és neki küldjenek egy-egy példányt: „Egy példányt elküldesz özv. Brüllné Stern Cecília (Stern-ház, Fő utca), egyet Ady Endre de Diósád de Lelle de Menyő Paris 92 Rue de Levis.” A fent idézett részleteket tartalmazó levelet közli Lengyel Géza: *Am* 354., továbbá: AEI I. 145. (Ady ekkor Párizsban Lédáékkal egy házban lakott, külön albérletben: I. Bölöni 27.)

A második, 1904. jún. 3-áról keltezett levél már a publikáció megtörténtét, illetve az elküldött példány megérkezését igazolja-köszöni. S közben önkéntelenül is „elárulja” – ha az általa megadott nyomon a századeleji vagy későbbi könyvtári viszonyok miatt nem is tudtunk „célba érkezni” –, hogy hol és milyen formában jelent meg az alkalmi dal. Levele elején nyugtázza a küldeményt: „Megkaptam Palásthy lapját. Fizettem két frank 80 centime portó-büntetést. Mért nem küldted keresztkötetésben?” S a levél végén újra visszatér az ügyre: „Köszönöm a lapot. (Brüllnének elküldték? Nagyon kellemetlen, hogy a nevem alatt jelent meg.)” (Lengyel: Am 354-55.)

A nagyváradi lapokban 1904 tavaszán több kommuniké is jelzi, hogy Palásthy Marcell (aki egyébként a Sz munkatársa, s így Bíró Lajos kollégája volt) szerkesztésében Magyar Világ címen ún. revülap jelent meg. (Tudomásunk szerint ez az alkalmi lapocska hamarosan megszűnt; mindössze három számot ért meg.) E kommunikék egyikében hír van arról, hogy a Magyar Világ 2. számában – több más publikáció között – „*Ady Endre verse*” is megjelent. (NN 1904. máj. 1. VII. évf. 99. sz. 8., az Irodalom rovatban; Birónak bizonyára kényelmesebb volt Palásthy revülapjában közölni az alkalmi rigmust, mint saját újságja hasábjain.) Az elmondottak bizonyossá teszik – ha a lapban a konkrét szembesítésre, ellenőrzésre nem is volt módunk –, hogy a Magyar Világ 2. számában jelent meg eredetileg a *Dal az anyósról, a pipipócsi kalapról és a sorsról* c. „hecc-vers”. Ezt támasztja alá Brüll Berta emlékezése arról, hogy a vers „egy váradi lapban” publikáltatott, s hogy ő annak szövegét Rozsnyai Kálmánnak adta tovább. S erre vallanak Ady levelének szűkszavú közlései (a vers tréfás jellegéről, Palásthy lapjának emlegetéséről s az „anyósnak”, Brüllnének küldendő példányról). Végezetül jellegzetesen Adyra vall az alkalmi vers heltaian könnyed és fordulatos bagatellizáló modora: rövid dalainak folyéны és csúfalkodó „eleganciája”.

A fentiek értelmében vitathatatlanak minősíthetjük Ady szerzőségét. S amíg az életében történt, az eredeti – valószínűen a Magyar Világ-beli – publikáció előkerül, a Literatura utánközlése nyomán publikáljuk a verset.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Literaturából.

Keletkezéstörténet

A verset újraközlő Rozsnyai Kálmán idézett cikkében azt állítja, hogy a kéziratot Léda asszony ajándékozta neki egy papendecli-dobozból, amelyen a költő saját kezű írásával „Ady-relikviák” felirat volt található. (Ez az állítás ellenőrizhetetlen, lehetséges, hogy így volt, de az is, hogy a szöveg gépelt másolatához csupán Brüll Berta révén jutott. A lényeg, Ady szerzőségét s a szöveg hitelességét illetően azonban teljesen mindegy, hogy kitől és milyen módon kapta a verset.) Az alkalmi dal létrejöttéről csupán annyit mond el a cikkben, amennyi nagyjából a vers szövegéből is kiderül. Elmeséli, hogy Brüllné párizsi látogatása idején Nagyváradról hozott kalapja miatt összeveszett vejével, Diósi Ödönnel, majd kalapjával együtt sértetten „hazavitorlázott a Pecca-partra”.

Brüll Berta, mint a dal megszületéséhez vezető események tanúja konkrétabb, közelebbi beszámoló ad a családi háttérrel. Elmondja, hogy amikor 1904-ben anyjával Párizsban tartózkodott, eleinte anyja és Léda férje között harmónikus volt a kapcsolat, de amikor Brüllné veje „egy kérését megtagadta”, Diósi „agresszív és goromba lett”. Állandóan „zsörtölődtek egymással”. „Egy alkalommal egy Music Hall-ban voltunk – írja Brüll Berta –, nagyon meleg volt, anyukának megfájdult a feje, letette a kalapját.” A nő ekkor „dühösen rámondult”: „– Itt nem szokás a kalapot letenni; nem vagyunk Pipipócsón!” Berta szerint ez a kijelentés „valósággal szállóige lett” közöttük. „Egy napon Ady jókedvében a mi szórakoztatásunkra verset írt.” (Lengyel: Am 355.)

Megjelenés

Első megjelenés: PN 1904. április 28. 55. évf. 118. sz. 6. – A. E. – (A fordításrészletet szemelvényként közli a *Don Quijote a színpadon* c. – Le Lorrainról és drámájáról szóló – cikkben.) – Gyűjteményes kötetben először: önálló verszőredékként, illetve fordításrészletként a kritikai kiadás közli.

Szövegkritika

Alapszövegünk a PN-ből. A kritikai kiadás elveit követve a kezdősor első két szavát emeltük címmé szögletes zárójelben; hogy a vers tulajdonképpen fordítás, arra az alcím-ben utalunk.

Keltekészörténet

Ady Jacques Le Lorrainról és Don Quijote c. drámájáról – mint Vezér Erzsébet kutatásai nyomán tudjuk – a *Le Temps* 1904. ápr. 11-i számában megjelent kritikát olvasta, s az abban közölt versrészletet fordította le. Le Lorrainben, a magát Cervantes hőségének álmódó, nyomorgó poétában testvérlelket talált, mint mindegyik költőben, akit a magyar közönségnek bemutatott, vagy akiktől verset fordított: „Él itt Párizsban, álmokon innen és álmokon túl, egy poéta. Automobilja nincsen, de van néhány száradt koszorúja, s volt neki egy cipőboltja is. [...] Fátumát is csak álmódja talán, mert az ilyen ügyetlen, rongyos, nagy gyermek mindig álmodik. [...] Óh, ember az emberek között, bölcs a bölcsök között, néhai spanyol Cervantes!... Don Quijote, a szegény, a hős, derék lovag, az ügyetlen, rongyos, nagy gyermek, az álmódó, a bolond, ma is él.” (*Don Quijote a színpadon*. AEÖPM V. 41.)

Jacques Le Lorrain – mint olvashatjuk a prózai kritikai kiadás jegyzetében (AEÖPM V. 313–14.) – 1856-tól 1904-ig élt. Húszéves korában került Párizsba, ahol hosszas nyomorgás után cipészüzletet nyitott, azonban ebbe is tönkrement. Ady – az idézett cikkben kívül – még egyszer írt róla, halála alkalmából. (*A párizsi Hans Sachs balála*. AEÖPM V. 314.)

A vers francia eredetijének szövegét Vezér Erzsébet közölte (AEÖPM V. 313.):

Il vous plaît de savoir qui je suis? Écoutez!
Je suis un chevalier errant et qui redresse
Les torts; un vagabond inondé de tendresse
Pour les mères en deuil, les gueux, les opprimés,
Pour tous ceux qui du sort ne furent pas aimés.
Je suis fou de soleil ardent, d'air pur, d'espace,
J'aime les enfants blonds qui rient lorsque je passe,
Et ne déteste point les bandits quand ils ont
De la force au jarret et de l'orgueil au front,
Tout homme est ce qu'il peut: lâche, faible, robuste,
Et vaut par ce qu'il fait d'illégal ou de juste.

Mint Ady fordításait általában – ezt sem tekinthetjük „valódi” fordításnak. Se maga a költő, se drámája feltehetően nem érdekelte igazán (cikke szinte szótól szóra a *Le Temps* kritikájának nyomán készült), a felfedezett részlet saját költészetével rokon, illetve rokonítható hangja ragadta magával. Mivel csak töredékről van szó – mely akkori költészetébe beilleszthető volt –, az átköltés hűebb, mint az olyan öntörvényű, jelentős költők esetében, mint Baudelaire vagy Verlaine. A szövegnek inkább csak hangsúlyait változtatja meg; értelmi eltérést a francia eredetitől csak két helyen találtunk.

A magyar változat első strófája egy fél sorral (*Hazátlan csavargó...*) bővült. A *csavargó* szó eredetileg a vers harmadik sorában szerepelt; a *hazátlan* jelzővel ellátva Ady

emelte önálló félsorrá, tette kiemelten hangsúlyossá. Érthető ez a kiemelés, hiszen a kilencszázas évek elején költészetének visszatérő motívuma volt. Ugyancsak lírája természetéhez híven Ady sokkal keményebben fogalmaz, mint Le Lorrain. A vers második mondata (magyarul: „Kóbor lovag vagyok, aki helyrehozza az igazságtalanságokat”) az átköltésben harcos programmá válik: *ki vad dübvel telve | Irtja a gazságot*.

Hogy Ady félrefordításai mennyire a hiányos nyelvismeretből adódó félreértések és mennyire tudatosak, pontosan nem lehet eldönteni, mégis inkább az utóbbit sejteti az első szakasz utolsó sorának átfogalmazása: *S szereti azokat, kiket nem szerettem... A francia szöveg azokról beszél, akiket a sors nem kedvel („tous ceux qui du sort ne furent pas aimés”).*

Szintén adys a második strofa 2. sorának „félreértése”: *S a szőke gyermekek bizó, kék szeműnek*, mely az eredeti versben éppen az ellenkezőjét jelenti (szó szerint: Szeretem a szőke gyermekeket, akik nevetnek, amikor elmegyek előttük). Idegen lehetett Adytól az a gondolat, hogy a hős lovagot kinevetik, s idegen annak megbocsátó, megalázkodó szeretete is.

A vers utolsó két sorának fordítása viszonylag pontos, bár a francia szövegben a *kémszerepből* szó kimondva nem szerepel. A zárósor: *S mindenki annyit ér, amennyit tesz és mer* (pontosan: Az ember értékét törvénytelen vagy méltányos cselekedetei adják meg) átköltése bizonyára a rímhelyzettel is magyarázható.

304. Egy párisi hajnalon

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. május 12. IX. évf. 132. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – (*Párisi hajnal* címmel). – További megjelenések: SzV 1905. február 28. IV. évf. 51. sz. 2. – Ady Endre; NN 1905. március 2. VIII. évf. 51. sz. 1-2. – Tárca – Írta: Ady Endre; Jöv 1906. február 4. IV. évf. 6. sz. 31-32. („Ady Endre verseiből” főcímmel és alcímként aláírt „A költő sajtó alatt lévő kötetéből” megjegyzéssel); Szil 1906. november 29. XXIV. évf. 48. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; Sz 1910. december 25. XXXVII. évf. 296. sz. Karácsonyi melléklet: 12. – Ady Endre; SzHír 1911. február 2. 54. évf. 27. sz. 1. – Írta: Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A daloló Páris ciklus) 69-72.; ÚjV₂ (1909) 69-72.; ÚjV₃ (1912) 69-72.; ÚjV₄ (1918) 47-49.; ÚjV₅ (1919) 59-61. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 23-24.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. Az első, még 1904-es BN-beli publikációt Ady több helyen módosította, sőt négy versszakkal (21-36-ig terjedő sorok) bővítette már 1905 elején: bizonyára a Dugonics Társaság Szegeden tartott fölolvasó ülésére készítette el a bővebb, terjedelmesebb változatot. Legalábbis e fölolvasó ülés alkalmából jelent meg a SzV-ben először a költemény teljesebb szövege. S ezt követte a NN és a Jöv publikációja. A költemény e teljesebb változatát véglegesítette – kisebb-nagyobb változtatásokkal – az ÚjV-ben. Ez utóbbi különböző kiadásainak szövegei közül egyik sem hibátlan. Központozás tekintetében az első két kiadás tér el több helyen a mai helyesírási gyakorlattól, az ÚjV₃-ban viszont – s ennek nyomán a következő két kiadásban is – az 55. sorban található, a strofaképletet zavaró, szedési hibából eredő egy szótagnyi többlet. Ez azonban szerkesztői javítással kiigazítható. A Szil, a Sz, a SzHír publikációja a korábbiaknak – itt-ott szövegromlással tarkított – utánközlése.

Javításaink:

10. A *torán* után a szöveg értelmének megfelelően és a BN, az ÚjV₄ és az ÚjV₅ közlésével egyezően a vesszőt pontra cseréltük.
36. A *tudom* után a hiányzó vesszőt kitéttük.

55. Az alapszöveg – feltehetően szedési hibából eredő – *ébresztnek* szavát a stórfaképletnek megfelelően s az összes korábbi publikációkkal egyezően *ébresztnek* alakra javítottuk.

Szövegtértek:

Főcím: *Ady Endre verseiből*

Cím: *Párisi hajnal*

	BN		Jöv					
2. száll,						Sz	SzHír	
csönd							SzHír	
4. Nap.		SzV	NN					
5. A győztes		SzV	NN					
6. bevárta	BN	SzV	NN	Jöv	ÚjV ₁	Szil	ÚjV ₂	Sz SzHír
ime	BN	SzV	NN	Jöv	ÚjV ₁	Szil	ÚjV ₂	Sz SzHír
napot	BN					Szil		
8. egyedül						Szil		
9. vagyok? a				Jöv				
napisten	BN							
10. torán,		SzV	NN	Jöv	ÚjV ₁	Szil	ÚjV ₂	Sz SzHír
11. megkondul						Szil		
megkondul...Zughatsz!	BN							
megkondul... Zughatsz!...		SzV	NN					
Zughatsz.								Sz SzHír
12. pap, pogány!		SzV	NN					
13. Harangzúgás	BN		NN					Sz SzHír
Harangbuzás				Jöv				
14. Gyűjtom						Szil		
16. sugarak,						Szil		
napsugarak...	BN							
17. Evoé! szent ős láng,		SzV	NN	Jöv	ÚjV ₁		ÚjV ₂	Sz
Evoé! szent ős láng,								SzHír
napisten!	BN					Szil		
19. jöttöd;						Szil		
20. bolond, beteged.				Jöv				
21–36. [hiányzik]	BN							
21. Sáppadt						Szil		
súgárt						Szil		
rám!		SzV	NN					
reám.						Szil		
22. Ad Űköm		SzV	NN					
Ad űköm				Jöv	ÚjV ₁		ÚjV ₂	Sz SzHír
Ad [kiemelve] űköm						Szil		
23. Volt ugy-e bár,		SzV	NN					
ugyebár				Jöv				
ügyebár,						Szil		
24. Hej		SzV	NN					
Hej				Jöv	ÚjV ₁	Szil	ÚjV ₂	Sz SzHír
25. napkeletnek mártírja						Szil		
26. enyhülést Nyúgaton						Szil		
27. talán...		SzV	NN					
talán								SzHír
28. Sáppadt						Szil		
Oh		SzV	NN	Jöv	ÚjV ₁		ÚjV ₂	Sz SzHír

	Óh				Szil	
	fess!	SzV	NN		Szil	
29.	Gyűlölöm					SzHir
	Gyűlölöm <i>dalor,</i>					
30.	Mely	SzV	NN			SzHir
	adott.					
31.	Napnyúgatra,				Szil	
33.	Mindegy...	SzV	NN			
	Fáradt vérem,			Jöv		
34.	meleget	SzV	NN			
	meleget.				Szil	SzHir
35.	csodát.					SzHir
36.	álmot...	SzV	NN			
	keresek...	SzV	NN			
37.	lomha					Sz
38.	Szomjúhozóan	BN	SzV	NN		Sz SzHir
	Nyugatot,	BN				
	Nyugatot,		SzV	NN		
	Nyúgatot:				Szil	
39.	napisten	BN				
	legbusabb		NN			Sz SzHir
	papja			Jöv ÚjV ₁	ÚjV ₁	
40.	súgára				Szil	
	vagyok...	BN				
41.	csal...	BN				
	nóta csak...		SzV	NN		
42.	<i>Valaha régen egy vad</i>	BN				
	Azsiában				Szil	
	vad,					Sz SzHir
43.	<i>üz</i>		NN			Sz SzHir
	csodavirágból,		SzV	NN		
44.	Lehel/te	BN				
47.	valamit s	BN				
	valamit...		SzV	NN		
	várok.			Jöv		
49.	várok? <i>Tán semmit.</i>	BN				
	vár/ok?			Jöv		
50.	Útamba				Szil	
	ad.	BN				
	ad,		SzV	NN		
52.	szomorubb	BN	NN			SzHir
53.	<i>Majd jön az utolsó borzongás,</i> BN					
	Várok...		SzV	NN		
	Várok, Lesz			Jöv		
54.	el,	BN				
55.	S ekkor	BN				
	hiában		SzV			
	ébresztenek		NN			SzHir ÚjV ₁ ÚjV ₂
56.	könnyűvel	BN	SzV		Szil	
57.	Elmulik	BN	NN			Sz SzHir
	napisten	BN				
58.	A legfurább	BN				
60.	szeretett...	BN				

61. Evoe	SzV	NN	Jöv	ÚjV ₁	ÚjV ₂ , Sz	
Evoe,					Szil	
Evoe,						
Evoél						SzHir
öslény, napisten,	BN					
62. Kihúny					Szil	
láng		NN				
zug,	BN	NN				Sz SzHir
zúg.			Jöv			
63. Új	BN SzV	NN	Jöv			Sz SzHir
indúl				Szil		
élet,	BN					
64. nagyszexű,			Jöv			Sz
hazug...	BN					
65. kóbor pogányhős		SzV	NN			
hős			Jöv			
66. Új <i>Don Quijote</i> ,	BN					
Új <i>Don Kizsott</i> ,		SzV	NN			
Új			Jöv			Sz SzHir
Új				Szil		
modern		SzV	NN			
lovag		SzV	NN			
67. <i>Aki irtja, üzi</i> , kiszórja	BN					
68. <i>a legszebb</i> álmokat.	BN					
69. <i>Súgaras</i>				Szil		
arcom.	BN					
70. <i>Zug</i>	BN	NN				Sz SzHir
harang és én megyek tovább:	BN					
71. <i>dus</i>	BN	NN				Sz SzHir
Párisnak						SzHir
72. legkoldósabb				Szil		

Keletkezéstörténet

A Párizsba készülõ Agyban már az 1903-as esztendõ végén kettõs érzület élt, pontosabban ugyanannak a várakozó érzésnek – látszatra – kétféle véglete. Az egyik a tudatosan felkészülõ, az elõre terveket szövõgetõ alkotóé, aki már 1903 novemberében azt írja Diósiéknak, hogy „Párisba szinte kész munkaprogrammal megyek”, s konkrétan fel is sorolja, hogy mi mindent akar és szeretne odakint csinálni. De már kezdettõl fogva van benne bizonyos szorongás, sõt hõkölés is a francia metropolisztól: „nyilván nagyon-nagyon agyonnyomóan fog énréam hatni Párizs elõször”. (AEI I. 107.) Még határozottabban jelentkezik ez a szorongó „magyar” riadtság – már az *Egy párisi bajjalon* c. költemény egyik motívumának csíráját is magában rejtve – a költõ Somló Bódoghhoz 1903. dec. 18-án írt levelében: „Várom a csodát Párizstól. Pedig a szerencsének diplomával, frakkban is szaga van. Én magyar vagyok, a leghaszontalanabb fajtából s még a legmerészebb szárnyalásom is csak kuslogás.” (AEI I. 130.)

A francia fõvárosba megérkezve tovább színezõdik-variálódik a költõben a Párizs-élmény. Rajongó ámulat tölti el a város iránt és nyomott hangulat a maga „rongyos” lelkû, „barbár” mivolta miatt. (*Levél Párizsból*. Szil 1904. márc. 31.; AEOPM V. 7–9.; e cikkben írja önmagáról, hogy „verseket ír szerelmetes, gyönyöreit õ elõle elzáró Párizsához”: bár e kijelentésével bizonyára csak terveire utal, mert az elsõ Párizshoz írt költemény csak két hónap múlva készül el, illetve kerül publikálásra.) De megkísérti már igen gyakran itt is a céltalanság, a kilátástalanság érzése, miként ezt 1904 tavaszán Bíró Lajosnak írja: „Én úgy élek Párizsban, mint Mindszenten. Mióta künn vagyok,

mindég beteg vagyok, sokat feküdtem is [...] Egyébként még jobban unok mindent s még kevesebb realitást látok az életben, mint eddig.” (AEL I. 145.) Betegségével való kínlódásairól és a betegség természetére fokozatosan ráébredő sejtelméről Bölöni is ír: jelezve, hogy ez az állapot motiválhatta a költemény olyan sorait, amelyekben „beteg és szomorú” csókokról beszél vagy amelyekben „a legfurcsábbnak, a legbetegebb”-nek nevezi magát: *Aki fáradt volt, mielőtt élt / S aki még Párisban sem szeretett.* (Bölöni 38-40., 42.)

E költeményt kétségtelenül ez év áprilisa végén vagy májusa elején írta, és szövegébe ez időben írt egyes újságcikkeinek motívumait is „beépítette”. Így jelenik meg benne a Don Quijote-képzet (l. 66-68. sor), amelyet Ady egy április folyamán Párizsban bemutatott színdarab nyomán „ragadott meg”. E darabról, Jacques Le Lorrain Don Quijotét meglevenítő verses drámájáról, miként ez a [*Tudni akarjátok...*] kezdetű fordítástörődék e versét megelőző jegyzetéből kiderül, Ady cikket is írt. Ebben szétszórtan megjelennek az említett strófa jellemző fordulatai. Már e cikkben megkezdí önmaga „azonosítását” Cervantes hőisével: „Kell és lesznek mindig Don Quijote-ok! Talán ezek az igaziak, a kiválasztottak, a valóban élők.” (*Don Quijote a színpadon.* PN 1904. ápr. 28.; AEÖPM V. 41-43., ill. 313-14.) S így bukkan fel egy másik írásában a Párizsba vetődött magyar „nomád” gondolata is: „Mi, szegény magyar nomádok a nagy idegenségben iszonyú dolgokról fantáziálunk. Mi úgy sejtjük, hogy siralomvölgy a föld, melyet Magyarországnak neveznek.” (*Párizsi szomorúságok.* Szil 1904. máj. 5.; AEÖPM V. 47-48.)

E költemény újabb darabja az Ady költői világába először 1901-ben megpendített ún. pogányság-motívumnak. De míg korábban önmagát a hellén-pogányság életelvével igyekezett azonosítani (l. 1901-ből *A krisztusok mártírja*, 1902-ből a *Farsangi dal*, *A csókok átká*, a *Vén fam dala* c. verseket és jegyzeteiket e kötetben), addig az *Egy párisi bajnalon* strófiában már az 1902 végén a *Lótuusz virág* soraiban megvillantott ázsiai pogányság mozzanata dominál. Sőt a korábbi vers általános (Gangesz-parti) ázsiaiágával szemben az 1904-es költeményben „szent Napkelet”, „szent Ázsia” már „ösmagyar” töltést kap, későbbi ilyen jellegű verseinek első felvillanásaként. S önmagát is itt nevezi először – a magyar múltat felidézve – „pogány pap”-nak, „táltosok” sarjának.

A vers utóéletéhez tartozik Ady szereplése a szegedi Dugonics Társaság 1905. febr. 26-án tartott ülésén, amelyen éppen az *Egy párisi bajnalon* c. költeményét olvasta fel. Arra nincs közvetlen adatunk, hogy Adyt miképpen s kinek a közvetítésével hívták meg Szegedre, de az egykorú szegedi lapok tudósításaiból kiderül, hogy e felolvasó ülésen kikkel együtt szerepelt: Szabó Ferenc olvasott fel humoros elbeszélést, Balla Miklós adott elő verseiből, Hegedüs Pál esztétikai értekezéssel tartott székfoglalót, Tömörkény István Rajz a népeletből címen a Boszniai katonáskodó egyszerű magyarokról emlékezett meg, és befejezésül Ady olvasta fel a versét. A szegedi lapok tudósításaiból az alábbiakban közöljük az Ady szereplésére vonatkozó részleteket. A költeményt is leközlő SzV külön kiemeli a vendégeket: „Két kedves, nagytehetségű poétát látott ezúttal vendégül a Társaság és a város értelmisége. Balla Miklós, a szelíd érzések melegsavú költője és Ady Endre, a fiatal írónemzedék egyik legizmosabb, egyre fejlődő talentuma mutatta be a szíves, fogékony lelki hallgatóságnak legújabb munkáit.” [Balla Miklós (1874-1912) a századforduló egyik jelentéktlenebb epigon-költője volt]. Majd a beszámoló cikk végén: „Végül Ady Endre olvasta föl egy igen megkapó, hangulatos és értékes költeményt, amely lebilincselte a közönség figyelmét. Ady Endrét ezúttal ismert meg a Dugonics Társaság törzspublikuma, s már első munkájával mély nyomokat hagyott a lelkekben. Reméljük, hogy a modern szellem e derék, nagyraihivatott fiatal képviselőjét ezután gyakrabban láthatjuk a Társaság fölolvadó asztalánál. Költeményét mai számunk tárcarovatában közöljük.” (A Dugonics Társaság fölolvadó-ülése. SzV 1905. febr. 28.) Csak futólag és inkább szokványos fordulatokban érinti a költő szereplését egy másik szegedi lap: „Végezetül Ady Endre, a nagytehetségű poéta ült a felolvasó asztalhoz. Vajda János iskolájához tartozik, de azért teljesen eredeti, választékos és ötletes. Párizsi hangulatokat olvasott föl. Versei nagyon megnyerték a közönség tetszését, mely tapsaival

tüntette ki a jeles poétát.” (A Dugonics-Társaság felolvasóülése. SzHír 1905. febr. 28.) Bőségebb és találóan frappáns viszont a harmadik szegedi napilap beszámolója: „Útolsonak, bár értékben az elsők között, maradt Ady Endre, a gyorsan feltűnt talentumos poeta egy mély érzésű, mélyeséges érzésekkel telt versével. Párizsi hangulatait festi benne a költő. Csupa tompa, mégis megragadó szín az, amit a hallgatóinak bemutat. A fáradt ember cinikus vándorlása a világváros élénk forgatagában, búcsú egyrészt a szerelem tűz-istenétől, másrészt bizalom mégis a jövőben. Isten tudja, ez a nagyra hivatott fiatal-ember, aki, úgy tetszik, ifjúi hévtől vezetettve, szereti olykor az extravaganciákat, ezzel a versével sok félreértést el tudott oszlatni, és mintha élénken csillogó tekintet mellett fátyolos, gyöngye, de mégis modulációra alkalmas hangja lett volna a legjobb magyarzó mestere. Nagy hatást ért el a remek költemény, méltán megérdemelte a tapsokat.” (A Dugonics Társaság felolvasó ülése. SzN 1905. febr. 28.)

Magyarázat

Gyűllölöm dancs, keleti fajtám: a *dancs* szó jelentéséről az ÚjV megjelenése után egyik szerkesztői üzenetében maga Ady adott felvilágosítást: „A dancs szó már Erdélyben él leginkább. Magyarország sok vidékén is használják azonban. Az irodalmi használatból azonban ez az ősi, gazdag értelmű szép szó kikopott. Csak sok más jelzővel helyettesíthetjük: könnyelmű, tunya, szennyes, semmiházi.” (*Szerkesztői üzenetek, Celladómők.* BN 1906. 4pr. 9.; AEÖPM VII. 198.)

Irodalom

Kosztolányi levele Babitshoz: BJK lev. 123., 278.; Benedek II. 312–14.; Földessy: Tanulmányok és élmények. Bp. 1934. 87–88.; Halász: NA 121–22.; Révész: Ady–Léda regény 92–94.; Révai 202.; André Thérive: Deux poèmes parisiens d’André Ady. Nouvelle Revue de Hongrie 1940. 62. köt. 213–16.; Rónay: Me 273–74.; Barta 280–81.; Király I. 231.

305. A Mese meghalt

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. június 7. IX. évf. 157. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Mese a mese-zajlásról* címmel). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 106–07.; ÚjV₂ (1909) 106–07.; ÚjV₃ (1912) 106–07.; ÚjV₄ (1918) 70–71.; ÚjV₅ (1919) 89. Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-I [1930] 35–36.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegeltérések:

Cím: *Mese a mese-zajlásról*

1. mese	BN	
7. Új	BN	
11. míg	BN	ÚjV ₁ ÚjV ₄
támadt...	BN	
12. volt...	BN	
mese...	BN	
13. volt...	BN	
mese	BN	

14. éjjel...	BN
16. néztem... meséml	BN BN
23. megáradt...	BN
24. volt... mese...	BN BN

Irodalom

Benedek II. 55.; Hatvany II. 244-45.; Halász: NA 60-61.; Bóka: Ady szimboliz-
musa. In: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 405.; Vatai 115.; Király I. 470.

306. Fájdalmak

Megjelenés

Első megjelenés: BH 1904. július 2. XXIV. évf. 182. sz. 8. – Napihírek – (A fordítást illusztrációként közli *A megkiszorított postáskisasszony* c. cikkben.) – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-28 [MRi] (1977) 1267.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BH-ból. A címet – mely az eredeti fordítása – a cikk szövegéből emeltük ki; a francia előzményre az alcímben utalunk.

Keltekészévtörténet

Vezér Erzsébet kutatásai eredményeképp tudjuk, hogy Marthe Dupuy Sully Prudhomme-díjáról a *Le Temps* 1904. jún. 29-i száma ad hírt. Ennek alapján írja meg Ady a cikkét, s az ott közölt szonettet fordítja le: „Dupuy Márta huszonnyolc éves. Apja szobrász volt. A leány korán árván maradt. [...] Párizsban pár évig a postán volt alkalmazva, de nemrégiben egészségi okokból otthagyta a postát. Azóta igen szűkösen él egy kis hatodik emeleti szobában. Már tíz év óta ír verseket, de a siker eddig elkerülte. Egy szonettel aratott most diadalt. [...] Levelezőnk érdemesnek találta magyarra fordítani Dupuy Márta kis diadalmas szonettjét, a *Fájdalmakat*.” (*A megkiszorított postáskisasszony*. AEÖPM V. 69.)

A cikk jegyzetében (AEÖPM V. 326-27.) Vezér Erzsébet közli a szonett francia szövegét – kiadásunk is ezt követi:

Regrets

Nul doigts ne tisseront ma robe d'épousée,
La robe virginale au sillage tremblant,
Ni le voile léger pareil au rêve blanc,
Qui chantait dans mon âme et berçait ma pensée.

Oh! La main par la main tutélaire pressée!
L'époux qui nous sourit sous le ciel s'étoilant,
Le cher silence heureux, prélude au baiser lent,
La tête près du coeur languissamment posée.

Jeune homme qui attendait mon espoir ingénu,
Pourquoi me laisser seule et n'être pas venu?
Je te nommais déjà d'un doux nom de caresse

Idéal fiancé! Maître élu que j'aimais,
 O, compagnon promis à ma jeune tendresse,
 Dont je porte le deuil sans l'avoir vu jamais.

Adynak megtetszhetett a szonett fájdalmas-dekadens hangulata, de nem valószínű, hogy az átköltésre különös gondot fordított volna. Talán ennek köszönhető, hogy a fordítás meglepően szövegű. A francia és magyar szöveg között egyetlen lényeges eltérést találtunk, a második strófa 1–2. sorában. Az eredetiben szereplő „a csillagos ég alatt” felsort változtatta meg Ady – eldönthetetlen, hogy félreértésből, felületességéből vagy tudatosan –: *ha a nap fényre lobbant!*

307. Meg akarlak tartani

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. július 12. IX. évf. 192. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Két vers” főcímmel *Örökre akarom szeretni* címen elsőként közli az *Egy ócska konfliktusban* c. verssel.) – További megjelenés: Szil 1906. október 4. XXIV. évf. 40. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Léda asszony zsoltáiraiból” főcímmel másodiknak közli a *Hunybat a máglya* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 34–35.; ÚjV₂ (1909) 34–35.; ÚjV₃ (1912) 34–35.; ÚjV₄ (1918) 24–25.; ÚjV₅ (1919) 29. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 13–14.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből.

Javításunk:

6. Az Űzz rövid ű-jét a BN közlésével egyezően hosszú ű-re változtattuk: Űzz.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Két vers</i>	BN		
<i>Léda asszony zsoltáiraiból</i>		Szil	
Cím fölött: I.	BN		
Cím: <i>Örökre akarom szeretni</i>	BN		
1. valóság.			ÚjV ₄ ÚjV ₅
2. beteljesülés,		Szil	
beteljesülés.			ÚjV ₄ ÚjV ₅
6. Űzz,		Szil	ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
9. rsgj			ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
10. vágyak.	BN		
12. kívánlak.		Szil	
13. gyűltat		Szil	
14. hódítón,			ÚjV ₄ ÚjV ₅
15. múltnak.		Szil	
17. örödl		Szil	
18. megszépítő	BN		
19. Maradjon <i>egy bolondos</i> álmodom	BN		
21. vágyom...	BN		

Irodalom

Benedek II. 206.; Hatvany II. 280–82.; EmlAE II. 323.; Király I. 444.

308. Egy ócska konflisban

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. július 12. IX. évf. 192. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Két vers” főcímmel *Egy ócska konflisban ültünk* címen közli a *Meg akarlak tartani c. vers* után.) – További megjelenés: Svm 1909. november 4. V. évf. 251. sz. 4. – Hírek – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsolnárai ciklus) 26–27.; ÚjV₂ (1909) 26–27.; ÚjV₃ (1912) 26–27.; ÚjV₄ (1918) 20–21.; ÚjV₅ (1919) 24. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-1 [1930] 12.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Javításaink:

5. A *kocsitenger* után a vesszőt a BN közlésével egyezően töröltük.
20. A *tud* után a vesszőt pontra változtattuk.

Szövegteljesítések:

1) Ócím: <i>Két vers</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
Cím: <i>Egy ócska konflisban ültünk</i>	BN
2. <i>íme</i>	BN Svm
5. <i>Lásd</i>	ÚjV ₁ ÚjV ₂
<i>kocsitenger,</i>	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂ Svm ÚjV ₄ ÚjV ₅
8. <i>lássanak,</i>	BN
13. <i>vágyak,</i>	BN
14. <i>vágyott – mint</i>	BN
<i>én –</i>	BN
15. <i>ugy</i>	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂ Svm
<i>élet-csucsra</i>	Svm
18. <i>koldus-ut,</i>	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂ Svm
20. <i>tud,</i>	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂ Svm ÚjV ₄ ÚjV ₅

Közléskészítéstörténet

E vers is az első Párizsban töltött hónapok élményeinek közönhetni létrejöttét. „A vers történetét” Léda utólagos elbeszélése alapján Révész Béla közvetlenül tudni véli. Előadása szerint egy „kimelegedett koratavaszi este Ady Endre Lédayal kocsikázott, a fogatuk csendesen poroszkált a gépkocsik, hintók, konflisok hullámlásában, egyszerre csak kláblító emberek rohantak fel a kavargásból, írást lobogtattak a kezükben, erőszakos reklám-cédulákat, és felszökkentek Lédáékhoz, a kocsi lépcsőjéről záporozva dobták eléjük a papirosaikat. – A hirtelenség váratlan volt, Léda megszeppent, Ady nevetett, és kacsingva mondta: – Ime, az alattvalók kérvényt dobnak a királyné elé... – Csúfolódó hízelmén volt, de *mostrum* is, amitől Ady megtermékenyült, és a séta után írta meg a verset.” (Révész: AÉL 110.; Ady–Léda regény 89.) Persze – miként ez Révésznél gyakori – korántsem biztos, hogy a verset kiváltó esemény, illetve élmény így történt, s hogy Léda valóban így mesélte el, de éppen lehetséges. Léda párizsi kocsikázó kedvteléseiről Böllni is ír. Elmondja, hogy az asszony „otthon van Párizsban, tudja élvezni utcái ragyogását. Különösen kedveli a Bois-t. Nem az erdő, a természet szépsége, ami vonzza, hanem a viszonylagos szabadság; itt elválasztottnak érzi magát a világtól. A Bois a legszebb illúziók adója. A Bois útjain egy kocsiban a párizsi élet áradatában ő is királynő.” (Bö-

löni 36.) Egyébként a kocsikázás Adynak is kedves szórakozása volt, miként ezt egyik 1904 elején Biró Lajosnak írt levelében maga is bevallja: „Este kilenc óra van. Megyünk kocsin a Bois-ba. Ez az én élvezeteim klúja.” (AEI I. 147.)

De Ady mondandója mélyebb, személyesebb indulatú, ahhoz az esetleges kiváltó esemény vagy Léda kocsikázó kedve éppen csak keretül szolgálhatott. A vers publikálása előtt körülbelül két hónappal írott cikkében már benne feszül a verset is motiváló indulat. Arról számol be, hogy „betegem vonszolja” magát az akkori Avenue de Bois-de-Boulogne (az Étoile-t a Bois de Boulogne-nyal összekötő sugárút; ma: Avenue Foch) „széles gyalogútján”. A gyalogosok között haladva úgy érzi, „mintha két rohanó folyam árját bocsátották volna egymásnak. A fogatok, automobiloik sokasága szemberohanó fekete hullámokként suhog egybe. [...] Ez a suhogó, csillogó életű, csodaszép avenue veszedelmes tündérkert. Ide könnyen jön el légyottra a legdémonibb álomtündér: a Nihil, s [...] kinyílnak hirtelen az agyakban pompás és veszedelmes virágai a gyilkos ideáknak...” S mindenfajta félreértést elkerülendő eme ideák természetét is megnevezi: „Itt könnyen tanulja meg a kar a hajlást a bombavetésre. Mert, ha behúnym a szemem, úgy vélem, hogy itt a pénz zakatol. A pénz suhog, csillog, liheg és ujjong itt.” (A *pénz esetei*. AEOPM V. 53.) Csak ezt a koldustudatot és a vele együttmozduló lázadó érületet kellett Lédával is azonosuló szelídebb érzelmi hullámhosszra és más környezetbe, ellentontozó szituációba áthangszerelnie, s megfogánhatott a vers.

Irodalom

Benedek II. 205.; Hatvany II. 300–03.; Makkai 61.; Révész Béla: Az „ócska konflis” előállott. PN 1927. szept. 18. 16.; Schöpflin 58–59.; Barta 282.; Vezér 115.; Király I. 279., 412., 525.

309. Midász király sarja

Megjelenés

Első megjelenés: Jöv 1904. augusztus 7. II. évf. 32. sz. 36–37. – Ady Endre – (*Midász királyfi* címen). – További megjelenések: NN 1904. augusztus 20. VII. évf. 172. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Midász királyfi* címen.); GyH 1904. szeptember 10. 48. évf. 210. sz. 1.–Ady Endre – (*Midász királyfi* címen). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 101–03.; ÚjV₂ (1909) 101–03.; ÚjV₃ (1912) 101–03.; ÚjV₄ (1918). 68–69.; ÚjV₆ (1919) 85–86. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 34.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A sajtóközlések szövegét ékezésben, központosításban és tördelésben több módosítással vette fel Ady az ÚjV-be.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Midász királyfi</i>	Jöv NN GyH
3. <i>zug</i>	NN GyH
mélyen,	NN GyH
4. járrok...	Jöv NN GyH
7. <i>megjőm</i>	Jöv GyH
8. elébed	Jöv NN GyH
10. <i>uj</i>	Jöv NN GyH
11. nekem	GyH
14. Itt	Jöv NN ÚjV ₁ ÚjV ₂
mezejében!	Jöv NN GyH

15. Hallod-e nadas? [itt zárja a sort]	Jöv NN GyH ÚjV ₁ ÚjV ₂ Jöv NN GyH
15–16. között: [új strófát és sort kezd:] Be szép a világ itt!	Jöv NN GyH
16. [nem kezd új strófát] óh áldalak Élet, óh áldalak óh áldalak Élet,	Jöv NN GyH Jöv NN GyH ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₆
17. világít,	NN GyH
20. élet,	Jöv NN GyH
23. Oh,	NN
26. Óh,	GyH
27. mezejében!...	Jöv NN GyH
28. újra,	Jöv NN GyH
31. Úr	Jöv NN GyH
32. hiszek – a hitben!...	Jöv NN GyH
33. gyönyörű	Jöv NN GyH
34. hírrrel,	NN GyH
35. zengeni	Jöv NN GyH
36. szeretni.	GyH
39. melyek – ezután	Jöv NN GyH
40. mámor vértben	NN GyH
42. asszonyoknak,	Jöv NN GyH
44. holnap [kiemelve] -nak	Jöv NN GyH
46. utálja,	NN GyH
má [kiemelve]-t	Jöv NN GyH
47. holnap [kiemelve]	Jöv NN GyH
48. Midász az ősel!...	NN
ősel...	Jöv GyH

Keletkezéstörténet

A vers címadójával és meghatározó jelképeül választott Midasz Phrygia királya volt, akiről az antik mítoszok nem éppen hízelgő történeteket örökítettek meg. Az egyik szerint Dionüszosztól (a latinoknál Bacchustól) egyik elfogott hívének kedves fogadtatásáért és ünnepélyes visszaszolgáltatásáért ajándékot választhatott. Ő az istentől azt a képességet kérte, hogy minden arannyá változzék, amit megérint. Mindez roppant kedvére való volt mindaddig, míg már enni és inni sem tudott, mert az is arannyá vált, amit fogyasztani akart. Ekkor a rajta megkönyörülő isten tanácsára egy folyóban megfürdött, és így terhes képességétől megszabadult. A vele kapcsolatos másik történet ugyancsak meggondolatlan döntésről vall. Apolló (Phoebus) és Marszúasz (Pan) dalversenyében az utóbbit itéli tetszőbbnek, szebbnek. Apolló ezt azzal bosszulta meg, hogy a „rossz hallású” Midásznak számarfülkét növesztett. A megcsúfolt király titkolta, rejtgette szegycéjét, de a haját nyesegető szolgálja ezt meglátta. Elmondani senkinek sem merte, csupán egy maga ásta gödörbe susogta, amelyből azután nadas nőtt, s „a nádak szerte hirdették Midász titkát”. (L. Midász történeteit Ovidius Metamorphoses c. művében. Ford. Devecseri Gábor. Bp. 1964. XI. 85–193).

A vers indító ötletét, motívumát Vezér Erzsébet feltételezése szerint valószínűen Huudelaire Les paradis artificiels c. művéből, annak egyik utalásából, hasonlatából meríthette. Baudelaire ír művének Un mangeur d’opium c. – De Quincey vallomásai alapján készült – részében, annak III. fejezetében arról, hogy az ópiumevők szinte gyermekként lesznek képzelgők, álmodozók, s hogy náluk az „álombéli álmok nemsokára az ébrenlét álmaival rokonulnak”. S ebben az összefüggésben jelenik meg a hajdani királyra utaló hasonlat: „Midász mindent arannyá változtatott, amit megérintett, s e kiváltsága miatt

áldozatnak érezte magát. Ekképpen alakítja át az ópiumevő vitathatatlan valósággá álmainak minden tárgyát.” Feltételezését Vezér azzal is alátámasztja, hogy *a csak domban élő büszke test* gondolata, motívuma is részben Baudelaire művéből eredeztethető. (Vezér 113–15.) Nagy a valószínűsége, hogy Ady az indító ötletet valóban Baudelaire-től vette, de az önmagát jelképesítő költeményt már az indító ötletből és az Ovidiusnál található beállításból jellegzetesen egyéni módon kimozdulva, újfajta értelmezésben formálta át. Ady értelmezésének elemzése és a Mídász-motívum választásának indokolása azonban már kívül esik a kritikai kiadás feladatkerén.

Irodalom

Babits levele Kosztolányihoz: BJK lev 112.; Benedek II. 194.; Hatvany II. 243–44.; Révai 180.; Földessy: Amt 40–41.; Varga 132–33.; Vezér 112–15.; Király I. 278–79., 324., 341., 349., 499., II. 708.

310. Este a Bois-ban

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1904. október 6. IX. évf. 276. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uti nóták” főcímmel I. szám alatt c. nélkül közli *A kéle tenger partján* c. verssel együtt.) – További megjelenés: Szil 1907. április 4. XXV. évf. 14. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A daloló Páris ciklus) 80.; ÚjV₃ (1909) 80.; ÚjV₈ (1912) 80.; ÚjV₄ (1918) 54.; ÚjV₆ (1919) 67. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 28.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN-beli első közlést központosítás és ékezés tekintetében csiszolta Ady az ÚjV₁-be való felvételkor. A Szil publikációja az ÚjV₁ nyomán történt – a szerkesztők tanáros pedantériájára valló, a hosszú magánhangzók használatát részben következetesen, részben túlzottan érvényesítő – utánkölcsés.

Javításunk:

17. A *házba* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uti nóták</i>	BN	
Cím I.: [csak szám, cím nélkül]	BN	
2. szomorú	BN	ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₆
este.		Szil
3. Eltévettünk...	BN	
4. <i>ítat</i>		Szil
kereste,	BN	
7. gördüléssel...	BN	
gördüléssel.		Szil
11. – A		Szil
fütyörészett...	BN	
fütyörészett.		Szil
13. Csodavilágba,		Szil
14. <i>Uj,</i>	BN	
<i>uj</i>	BN	
15. <i>Uj,</i>	BN	
<i>uj</i>	BN	
16. elöttünk...	BN	

17. kocsis!... Kis, kis házbal... házba	BN BN	ÚjV ₁	
18. amott! Hahó! Repüljünk! Hahó! Repüljünk.	BN	ÚjV ₁ Szil ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₆	
19. Hajts! Hajts!... hajts a múltba, múltba, ifjúságbal...	BN BN BN	Szil Szil ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₆	
20. Ott! Látom!... Jaj!... Látom... Jaj, villamos	BN	Szil	
21. bábel utjára hágtunk...	BN	ÚjV ₂	
22. Sirtam. - A fűtyörészett... fűtyörészett.	BN BN BN	ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₆ Szil Szil	
22. sor alatt: (<i>Páris</i>)	BN		

Keletkezéstörténet

Ady és Léda Bois-béli kocsiázó szenvedélyéről l. e kötetben az *Egy ócska konflisban* c. vers jegyzetét. Az *Este a Bois-ban* érzelmi előképe vagy talán hangulati csirája található meg egyik 1904 augusztusában írott és publikált cikkében. Ebben is a Bois mélyére „húzóadás”, a nagyváros távolságát érzékelő csönd válik meghatározó motívummá: „Be csodálatosan is szép volt ez az éjszaka – emlékezik vissza a júniusi napéjgyenlőség éjjelére. – Kocsink keresztül futott a Bois-n. Kis züg-utakon törtettünk át s a csillagfényes éjszakában mintha csókmuzsikák zengtek volna... Auteuil előtt megállottunk a parancsoló fölséges csöndben. Párizs nyári libegése idáig hangzott.” S már a cikkben – miként majd később a versben – különös gondolatársítás menetében merül fel, jelenik meg a szülőföld, Érmindszent. Prózában a „Bencé”-t idézi meg, ahol „aratnak”, s ahol a kevés termés miatt „kicsi földjén keseregve” áll „egy szomorú ember, az édes apám”. (*Új nap-imádsz.* Jöv 1904. aug. 14.; AEÖPM V. 100-01.) Valószínű, hogy ezt a verset Ady – bár a BN-ban (*Páris*) megjelöléssel adta közre – *A két tenger partján* c. verssel együtt (l. a vers jegyzetét) a Rivierán írta, és onnan küldte haza lapjának.

Irodalom

Schöpfliin 60.; Vatai 345.; Király I. 330., 333.

311. A kék tenger partján

Megjelenés

Először megjelent: BN 1904. október 6. IX. évf. 276. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Úti nóták” főcímmel II. szám alatt cím nélkül közli az *Este a Bois-ban* c. vers után.)

További megjelenések: Nv 1906. február 14. XXXVI. évf. 37. sz. 1-2. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel közli *A vár fehéj asszonya*, *A Hortobágy poétája* és *A Gare de l’Est-en* c. versek után.); Szil 1906. február 15. XXIV. évf. 7. sz. 1. – Tárca – Ady Endre; SzN 1906. február 18. XXIX. évf. 44. sz. 2. – Ady Endre; MiskN 1906. március 14. VI. évf. 59. sz. 2. – Napi hírek – Ady Endre. – Kötetben ÚjV₁ (1906) (Szűz orinok vándora ciklus) 119.; ÚjV₂ (1909) 119.; ÚjV₂ (1912) 119.; ÚjV₄ (1918) 78.; ÚjV₆ (1919) 99. – Gyűjteményes kötetben először AEÖv-1 [1930] 39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegteljesítés:

Főcím: <i>Úti nóták</i>	BN							
<i>Új versek</i>		Nv						
Cím: II. [csak szám, cím nélkül]	BN							
2. <i>oda</i> – betegnek,	BN							
betegnek		Nv				SzN	MiskN	
betegnek.								
3. <i>dobni</i>		Nv						
4. <i>Nyúgodt</i>						Szil		
<i>nyúgodni</i>						Szil		
5. <i>Mindég</i>						Szil		
6. <i>Elvagyók</i>								ÚjV ₃
7. <i>Ugy</i>	BN	ÚjV ₁	Nv			SzN	MiskN	ÚjV ₂
<i>ide is, most</i>							MiskN	
<i>szállnék!...</i>	BN							
<i>szállnék...</i>						Szil		
8. <i>Oh én</i>	BN							
<i>Oh én</i>		ÚjV ₁	Nv			Szil	SzN	MiskN
<i>bús,</i>	BN							ÚjV ₂
<i>bús</i>								
8. sor alatt: (<i>Nizza</i>)	BN							

Keletkezéstörténet

Ady „szeptember derekán Léda asszonnyal együtt a Riviérára utazik”. (AL 99.) Sőt: a költő öccse könyvének „itinerarium”-ában szept. 20-át jelöli meg a Côte d’Azurre érkezés kezdetétül s Nizzát, Monacót tartózkodási helyül. (AL 244.) S valóban „Nizza, szept. 21.” dátumozással már cikket küld a BH-nak *A Riviéra* címmel, amelyet a lap 25-én publikált. S ebben a cikkben családottsága dominál, a Riviéráról való elvagyódás, sőt hazavagyódás hangulata, miként az elvagyódás a meghatározó élménye a valószínűtlen itt készült és innen hazaküldött verseinek: a még Párizsra visszaemlékező *Este a Bois-ban* és az Azur-parti családottságot kifejező *A kék tenger partján* strófáinak. Mintho ezt a megrendülését indokolná, a vers fogantatásával nagyjából egyidős cikke befejezésében így mereng: „Óh, be csúnya az ősz a Riviérán. Varázsos, fényes magyarföldi őszi napok, szüretes esték, ragyogó éjszakák emlékezete fog át s vágyom haza innen, az örökös nyár földjének csúfolt, szomorú tájról...” (*A Riviéra ősszel*. AEÖPM V. 130.)

Irodalom

Benedek II. 151.; Király I. 325.

312. [Szegény száműzött nő!...]

Megjelenés

Első megjelenés: BH 1904. október 10. XXIV. évf. 280. sz. 6. – Irodalom és Művészet – (*A nizzai Szaffó* c. cikk illusztrációjaként közli a *Mi olvasunk...* kezdetű második fordítástörredékekkel együtt). – Gyűjteményes kötetben először a kritikai kiadás kiadta

Szövegkritika

Alapszövegünk a BH-ból. A vers kezdősorának három szavát emeltük címmé – fordítás voltára az alcímbe utaltunk.

Keletkezéstörténet

Alkalmi cikkében a nizzai Sasserno-emlékünnepekről tudósítja Ady a BH olvasóit, s ennek során fordítja le a költőnő két töredékét. „Sasserno Ágota Zsófia 1814-ben született. Az apja nagyranagú francia katonatiszt volt a híres Massena oldalán. És 1860-ban halt meg. Negyvennégy éve már. A boldogtalanság predestinált leánya volt a csodaszép, mély érzésű, álmódózó poeta-asszony.” (*A nizzai Szaffó*. AEÖPM V. 136.)

A vers keletkezéstörténetére vonatkozó adatokat l. bővebben a prózai kritikai kiadásban, Vezér Erzsébetnek a cikkhez írt jegyzetében. (AEÖPM V. 347–48. Vö. Bajomi Lázár Endre: Ady Endre baklövése. Irodalomtörténet 1980. 496–500.) Az AEÖPM V.-ből vettük át a francia eredeti szövegét is, amely a Les Martyrs c. vers második részéből való.

Pauvre femme exilée!... à ce coeur fier et doux
Hélas! que manque-t-il si loin de la patrie?
Blanche magnolia sous notre ciel fétide,
Pour revivre il lui faut les baisers d'un époux!

Ady párizsi verseinek központi motívuma a távolba szakadás érzése, az idegenbeni létezés vagy annak lehetetlensége. Feltehetően ezért esett választása a fenti versszakra – lírájával rokon hangot vélt benne felfedezni. Az első három sort eléggé hűen fordítja, csak a negyedikben tér el a francia eredetitől, az utolsó gondolatot éppen ellentétére változtatva. „Hogy újraéledjen, ahhoz egy társ csókja kell” – helyett ezt olvashatjuk: *S gyöngéd, bú idrmae csókjától föl nem éled...* A francia mondat állító szerkezete olyan egyszerű és egyértelmű, hogy – bár a félreértés lehetőségét sohasem zárhatjuk ki – valószínűleg Ady itt tudatosan változtatott. Ezt támasztja alá a felkiáltójel helyettesítése a melodramatikusabb három ponttal s a nem sokkal korábban keletkezett *Egy párizsi hajnalon* c. vers következő két sora is: *S akkor majd biába ébresztenek [Könnyes csókkal és csókos könnyűvel.*

313. [Mi olvasunk...]

Megjelenés

Első megjelenés: BH 1904. október 10. XXIV. évf. 280. sz. 6. – Irodalom és Művészet (A [*Szegény szárműzőtől nől...*] kezdetű fordítástöredékekkel együtt közli illusztrációként *A nizzai Szaffó* c. cikkében.) – Gyűjteményes kötetben először a kritikai kiadás publikálja.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BH-ból. Az eddigi gyakorlatot követve a kezdősor két szavát emeljük címmé, s az alcímbe utaltunk a vers francia eredetijére.

Keletkezéstörténet

A költőnőre és a cikkre vonatkozó adatokat l. az előző [*Szegény szárműzőtől nől...*] c. vers jegyzetében. A francia eredetit – Sasserno Les Noces du Papillon c. versének harmadik stropháját – a prózai kiadás közléséből vettük át (AEÖPM V. 347–48.):

Nous lisons dans un livre où bien d'autres épèlent
Nous seuls nous comprenons ces arcanes charnants
Où la nature et Dieu sous un voile révèlent
Leurs suprêmes enseignements.

A „kiválasztottság”, a „titkok tudója” – valószínűleg ez a motívum hívta fel Ady figyelmét a verstördékre. A fordítás nagyjából szövegű; kivételt csak az utolsó sor képez, melyet megváltoztatva a költő újra kiemeli a számára legfontosabb gondolatot: *Nekünk nyugtán csak nyitját* (az eredetiben ez kb. így hangzik: felfedi legfőbb tanításait).

Jellegetesen adys még a második sor átköltése: a „bűvös titkok” helyett Ady *szent titkoknak titkát* ír.

314. Üti nóta

Megjelenés

Első megjelenés: Szil 1904. október 20. XXII. évf. 42. sz. 1–2. – A Szil tárcája – Ady Endre – (*Köd-darabok Napfény-országból* c. tárcacikkének III. részeként; a cikk további három prózai részét l. AEÖPM V. 137–40.) – Kötetben: Rd (1923) 140. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-14 [MParn] (1954) 558–59.

Szövegekritika

Alapszövegünk a Szil-ból.

Keltekészéstörténet

A Szil-nak küldött tárcacikkre s benne e rövid dalra a lap ekkori szerkesztője, Ady volt tanára, Both István válasz-tárcát írt: ennek szövegét l. AEÖPM V. 348–50. Miként ez Ady két korábbi, október elején publikált versének jegyzetéből is (*Este a Bois-ban, A kék tenger partján*) kiderül, a költő Léda társaságában 1904. szept. 18-tól nov. 16-ig, november eleji rövid megszakítással, a Riviérán tartózkodott. Említett s feltehetően itt született két versében az ide vonzódás és az elvagyódás komor tónusú keveredésével találkozhatunk. E rigmusban az ellentétes érzéseket játékos, könnyed, kissé csipkelődő hangnemből fejezi ki.

315. Három Baudelaire-sonett

Megjelenés

Első megjelenés: *I. és II. rész*: BN 1904. október 21. IX. évf. 291. sz. 1. – Tárca – Baudelaire – („Két sonett” főcímmel *I. és II. szám alatt Pusztulás, ill. Repedt barang* címen Ady nevének föltüntetése nélkül közli.); *III. rész*: BN 1904. november 6. IX. évf. 307. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Causerie* címen s a cím alatt zárójelben Baudelaire nevét föltüntetve közli.). – További megjelenések: *I. rész*: BN 1905. március 17. X. évf. 76. sz. 11. – Különfélék – Ady Endre – (*Pusztulás* címen s a cím alatt zárójelben Baudelaire nevét föltüntetve közli.); *II. rész*: Sz 1905. március 21. XXXII. évf. 73. sz. 3. – Hírek – Ady Endre – (*Repedt barang* címen s alatta zárójelben Baudelaire sonettje alcímmel; a címhez csillag alatt lapalji jegyzet csatlakozik, mely szerint e verset „a Szigligeti-társaság vasárnapi matináján felolvasta Dutka Ákos.”); Szil 1907. október 10. XXV. évf. 41. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Sonett* címen és – Baudelaire-től – alcímmel közli.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A daloló Páris ciklus) 73–75.; ÚjV₂ (1909) 73–75.; ÚjV₃ (1912) 73–75.; ÚjV₄ (1918) 49–51.; ÚjV₅ (1919) 62–63. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 25–26.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A két első, illetve a harmadik sonett BN-beli első publikációját Ady néhány változtatás, csiszolás után vette fel az ÚjV-be. Az első sonettnak a BN-ban történt újraközlése az első publikációt követi. A második sonett Szil-ban való utánközlése – pedáns javításokkal – az ÚjV₁ nyomán történt. (A BN-ban közreadott publikációkat időrend szerint „számoztuk be”, láttuk el indexszel.)

Javításaink:

9. A sorvégi *messzebb* után a BN₁ közlésével egyezően töröltük a vesszőt.
 10. *Az Engem* után vesszőt tettünk.
 12. A *vágtat* után a BN₁ és a BN₂ publikációjával egyezően a vesszőt elhagytuk.

Szövegtérések:

Főcím: <i>Két szonett</i>	BN ₁				
Cím fölött: I.	BN ₁				
Cím: <i>Pusztulás</i>	BN ₁	BN ₂			
1–28. [hiányzik]		BN ₂			
1–14. [hiányzik]			Sz	Szil	
1. <i>ítz,</i>		BN ₂			
2. <i>uszkálgat</i>	BN ₁	BN ₂			
4. Örökös, <i>bűnös</i> szomjúságban	BN ₁	BN ₂			
<i>tuzben.</i> [sh]	BN ₁	BN ₂			
8. ajkam <i>gyilkos</i> italokra		BN ₂			
9. <i>így</i>	BN ₁	BN ₂			
visz <i>mindig</i> messzebb.	BN ₁				
visz <i>mindig</i> messzebb		BN ₂			
messzebb,			ÚjV ₁	ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₅	
10. Engem <i>fáradtat, libegőt,</i>	BN ₁	BN ₂			
Engem			ÚjV ₁	ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₅	
11. <i>bús</i>	BN ₁	BN ₂			
12. <i>vágtat,</i>			ÚjV ₁	ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₅	
14. egész <i>véres</i> tára		BN ₂			
<i>Pusztulásnak...</i>	BN ₁	BN ₂			
14–15. között: II.					
<i>Repedt harang</i>	BN ₁		Sz		
<i>Szonett</i>				Szil	
15–42. [hiányzik]		BN ₂			
15. Édcis <i>gyöttrődés</i> a	BN ₁		Sz		
17. Miként <i>szállós</i> föl	BN ₁		Sz		
<i>múltaknak</i>				Szil	
18. <i>Míg</i>	BN ₁		Sz		
19. <i>harang, mert</i>			Sz		
20. <i>ifju</i>	BN ₁		Sz		
<i>k/ldi</i>				Szil	
<i>Az ő</i> szent	BN ₁		Sz		
mindig <i>biven,</i> frissen,	BN ₁		Sz		
23. én <i>gyöngé,</i> bús	BN ₁		Sz		
25. <i>retten.</i>	BN ₁				
26. vér-tó partján, elfeledten,	BN ₁		Sz		
27. Holttestek <i>után</i> sebesült	BN ₁				Szil
sebesült					Szil
28. <i>vész el</i> kínban					
<i>kínban,</i> lenyomva, örökre...			Sz		
<i>örökre...</i>	BN ₁			Szil	
28–29. között: <i>Causerie</i>		BN ₂			
29–42. [hiányzik]	BN ₁		Sz	Szil	
29. <i>Bűvös,</i>		BN ₂			
<i>rózsaszírom...</i>		BN ₂			

30. ...Bennem szomorúság sírva	BN ₁ BN ₂ BN ₃		
31. fanyar b/s			ÚjV ₁
32. keserű	BN ₁ BN ₂		
33. csúszik		ÚjV ₁	ÚjV ₂
35. asszony	BN ₁		
36. Óh szívem,	BN ₂ BN ₃	ÚjV ₁	ÚjV ₂
37. szívem	BN ₁		
38. ott...	BN ₂ BN ₃		
39. ...Meztelen nyakad	BN ₁		
40. Szépségl akarodl	BN ₂ BN ₃		
41. tűszemednek	BN ₁		
42. ittfeledek...	BN ₂		

Keletkezéstörténet

Már Ady egyik korábbi, saját jellegzetességei irányába elmozduló „magyarítása”-ról szólva (l. e kötetben az 1904 elejéről való *Jehan Rictus strófáiból* c. vers jegyzetét) jellemeztük, dokumentáltuk a költő „műfordítói” tevékenységének különös természetét. Így itt nincs szükség annak bizonyítására, hogy ezeket az átköltéseket Ady miért és mennyi joggal vette fel saját verseskötetébe. Érdekes viszont, hogy Baudelaire-t Ady a fordítások közreadását megelőző időkben (1904 októbertől–novembere) sem publicisztikájában, sem leveleiben nem emlegeti. Így valószínűnek ítéltethető az az állítás, amit e vonatkozásban a költő öccse írt: „Baudelaire-, Verlaine- és Rimbaud-nak még a nevét is csak Lédától hallotta először Bandi, s tudom, hogy első párizsi tartózkodása alatt a nyelvi nehézségek szakadékein a Léda asszony segítő, gyöngéd és mégis biztos keze vitte át Bandi a francia impresszionista és szimbolista költőkhöz.” (AL 102.) Mintha ezt támasztaná alá az is, hogy Ady első érdemi utalását Baudelaire-ről az 1904 márciusában Rictusról készült írásában találjuk. (L. *A koldusok poétája* c. cikket: AEÖPM V. 12–16.)

A fordítások publikálása után, 1905-ben már értően és költészete lényegét is megragadva emlegeti Baudelaire-t. Így művész és közönség kapcsolatát érintve megállapítja, hogy „azon fordul meg minden, el tud-e valamit a publikumával hitetni a művész”. S példának a nagy francia hatását említi: „Baudelaire hangulatait Baudelaire előtt biztosan, határozottan nem érezték az emberek. De jött ő. Megérezte ő. Verseiben beszámolt róluk, s megtanított minket új hangulatokra.” (*A fekete macska*. BN 1905. ápr. 8.; AEÖPM VI. 119.) Még ez évben Lédának a francia poétától vett és saját fordítását hasznosító fordulattal írt levelet (AEI I. 196.), s az elkövetkező években gyakori és állandó lesz írásaiiban a hivatkozás Baudelaire-re. Ezek közül fontosabb egy az ÚjV megjelenéscéig rövid idő múlva követő, 1906. áprilisi megnyilatkozása, amelyben „fordítás”-nak minősíti a Rictus-strófák és a három Baudelaire-szonett magyarítását, szemben a Verlaine-átvétellel, amelyet a francia vers „hangulatának magyar megrögzítéseként” értelmez. (*Szerkesztői üzenetek*. AEÖPM VII. 197–98.) S az első szonett Démon-motívumára utalva, Baudelaire-t saját fordításában idézve ír a művészet fojtogató belső mámor-kényszeréről. (*A magyar Pimodán*. AEÖPM IX. 161.) Legtöbbet a nagy francia poétához való viszonyáról, sőt versei fordításának kezdetéről több mint egy évtized múlva, Baudelaire halálának ötvenedik évfordulójának alkalmából írt cikkében vallott. Ebben „szenvedő, gyászos ösünek”-nek nevezi, aki – miként ezt visszatekintően összegzi – „engem bátorított, mint én is cselekedtem másokkal, de a gall forma nyúge miatt imádvá is leráztam őt hamar”. S ebből az alkalomból visszaemlékszik „fordító” munkája kezdetére is: „Nagyszerű, sőt tragikus izgalom: Nizzában kék ég alatt, kék tenger partján, kék padon, a »Palais jeté« lármás

népsége mellett görgettem a számban az első Baudelaire-sonett első magyar strófáját. Így képről volt szó, fölségesen merész költői képről, s három napig tartott bizony, míg – mikorra magyarul visszaadtam valahogyan a Baudelaire-strófát és képét, a legvirtuálisabbat, a legszebbet.” (*Charles Baudelaire él.* Ny 1917. nov. 1.; AEÖPM XI. 142–43.)

Míndez, visszakövetkeztethetően, 1904 őszén történt, Ady első rivierai tartózkodása idején, s a sonett, amelynek első strófáját – a történeteket bizonyára felnagyítva – Ady olyan hosszadalmasan tette át magyarra, minden bizonnyal Baudelaire *La Destruction* c., a magyar költő által *Pusztulás* címen fordított verse volt. Ady szeptember második felétől november közepéig tartózkodott Nizzában, illetve Monacóban (a költő öccse szerint szept. 20-tól nov. 15-ig [AL 244.]; az újabb pontosító adatok szerint szept. 18-tól nov. 16-ig, november elején feltételezhető kisebb megszakítással [AEÖPM V. 297–98.]). A fordításokat – miként ezt korábbi, idézett emlékezésében maga is írja – itt készítette: október első felében az I. és II. sonettet, s október végén a III. sonettet.

Miként Rictus strófái magyarítása esetében, Ady itt sem törekedett ún. „formahű” fordításra. Baudelaire tizenkettesét az I. és II. sonetten tizenegyesekben, a III.-ban tizennégyesekben adta vissza. S nyelvi fordulataiban, képeiben is el-elszakadt az eredeti formuláktól-kötöttségektől, hol oldva, hol tömörítve Baudelaire szigorú, poétai fegyelmét. De céltalan és hiábavaló Ady fordításainak mindenfajta szélsőséges, egyoldalú megítélése. Elfogult az a fajta megközelítés, amelynek még 1906-ban Babits adott hangot Kosztolányinak írott levelében: azzal vádolva Adyt, hogy „betör a Baudelaire oszlopos arányos márványszentélyébe és cédán zöttéri e könyvelvű költő szigorú formáit – : hogyne haragudjam, én, a pedáns?” (BJK lev. 119.) De az a vélemény is túlzó, amelynek Benedek Marcell volt a kifejezője, aki mindenekelőtt azt igyekezett bizonyítani, hogy Ady nem Baudelaire-utazóné, s elsősorban az eredetitől eltérő, a magyar költő egész munkásságára jellemző nyelvi megoldásokat emeli ki. (Benedek I. 190–92.)

Persze másként módosította, egyénítette Ady Baudelaire sonettjeit, mint Rictus verseit. Az eredetitől itt kevésbé távolodott el. De abban igaza van Benedek Marcellnek, hogy e Baudelaire-fordításokban már gyakran megtalálhatók Ady jellegzetes költői fordulatai és lírai sajátosságai. A lényeg az, hogy Ady Baudelaire-közvetítései, ha olykor túlzottan egyénítőek is, általában nem maradnak el azoktól a fordítói megoldásoktól, amelyeket Baudelaire *Les fleurs du mal* c. teljes művének „hivatásos” költő-műfordítói – Babits Mihály, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád – készítettek. Néhány példa jellemzően érzékelteti ezt.

Az I. sonett Baudelaire *La Destruction* c. versének magyarítása. Érdekes ennek első két sorát Ady, illetve Szabó Lőrinc interpretációjában szembeesíteni. Baudelaire szövege: „Sans cesse à mes côtés s’agite le Démon; / Il nage autour de moi comme un air impalpable.” Ady: *Örökkön hajt a Démon, úz, kísérget, / Halk levegőként úszkálgat körültem.* Szabó Lőrinc: „A Démon szüntelen köröttem sompolyog, / tapinthatatlan itt úszkál a levegőben.” Kétségtelen, hogy szövegűhűség szempontjából Szabó Lőrinc pontosabb, s Ady szabadabb, viszont erőteljesebb. Ezt azáltal éri el, hogy az eredeti kifejezéseket igyekszik konkrét, érzékelhető, megfogható magyar fordulatokban visszaadni. Ezért válnak nála meghatározóvá a mozgás, a történések képzetei: így lesz nála Baudelaire kissé elvont, általános jelentésű igéjéből (próza összefüggésben talán ’tesz-vesz’ vagy ’tevékenykedik’ jelentéssel fordíthatnánk, s amelyet Szabó Lőrinc rejtélyes, sőt passzív értelművé tesz a „sompolyog” használatával) igehalmozás: *hajt, úz, kísérget.* S ez a halmozás elkerülhetetlenül tartalmi változást is hordoz: a Démon fokozott mozgékonyágát, sőt már-már támadó jellegét érzékelteti.

De hasonló tendenciát tapinthatunk ki egyes elvont fogalmak használatában is. Baudelaire „Art” szavát Szabó Lőrinc „Művészet”-nek, Ady „Szép”-nek fordítja, az „Ennuï” Szabó Lőrincnél pontosan „Unalom”, Adynál „Untság”. Persze Ady szövegében nemcsak az ilyen egyénítő, saját szemléletét, nyelvét hordozó megoldásokra akad bőséggel példa, hanem olykor frappáns fordítói leleményekre is. Baudelaire zárósrát („Et l’appareil sanglant de la Destruction”) Ady találóan így fordítja: *S egész rémes tára a*

Pusztulámak. (Szabó Lőrinc ezt körülményesen oldja meg: „a végső Pusztulás” „létára diszrei”-ről beszél.)

Más a helyzet a II. szonett esetében. Ezt (La cloche féléé – A repedt harang) Ady után Babits Mihály fordította le. Babits nemcsak formahűségben (tizenkettesekben adja vissza) és szövegűségben „jelleskedik”, hanem költői erőben is meggyőzőbb, lendületesebb, mint Szabó Lőrinc. Jellemző például az első strófa kétféle magyar megoldása. Baudelaire szövege: „Il est amer et doux, pendant les nuits d’hiver, / D’écouter, près du feu qui palpite et qui fume, / Les souvenirs lointains lentement s’ élèver / Au bruit des carillons qui chantent dans la brume.” Babits ezt így fordította: „Oly édeskeserű a téli éjeken / hallgatni, ha a tűz szíve dobogva lánkol, / a tűnt emlékeket kikelni könnyeden / a ködbe zendülő harangok halk szavából.” Ady „eltüntet” a hallgatni szót, és helyette *meredni s vární* fordulatot használ, és legfeljebb a *csondben* beiktatásával utal fordított formában a hallgatás fogalomkörére. A harmadik és negyedik sorban ismét csak Babits pontosabb általában, bár a „zendülő” jelzővel harsányabb tónust ad a szövegnek. Az eredeti kissé sejtelmesebb hangulatát – ha túlerősített formában is – Ady jobban közvetíti: *a harangok búgnak kint a ködben.*

Az ilyen szuggesztív megoldásokkal Ady nemegyszer a Baudelaire-vers eredeti tónusát is érzékletesebbé teszi, s hozzá képest Babits fordítása is haloványabb. A „Jette fidelement son cri religieux” sort Ady igen erőteljesen teszi át magyarra: *küldi... hívó, szent dalát*, míg Babitsnál ugyanez erőtlenné válik: „önti maga körül híven a szent zenét”. Baudelaire zárt, statikus jellegű mondata („Il arrive souvent que sa vois affaiblie”) Adynál hallatlanul erőssé, drámaivá válik a jól választott igei kettőzés miatt: *szaga csuklik, retten.* Babits jobban őrzi az eredeti statikusságát, de ugyanakkor fokozza is a szürke egyöntetűséget: „olykor olyan nyögő és gyöngye hangot ad csak”. Akad azonban ellentétes példa is, amikor Ady nem igéskíti, hanem főnevesíti a francia eredetit („Ainsi qu’un vieux soldat qui veuille sous la tente”): *Miként őrsátor vén, hű katonája.* Babits nemcsak pontosabban, hanem erőteljesebben is adja ezt vissza: „mint vén vitéz, aki fennvirraszt sátorában”.

Formai vonatkozásban (kissé tágasabbá, hömpölygővé módosítva a tizenkettesek zártságát a tizennégyesek szélesebb léptékével) talán a III. szonettben (Causerie – Beszélgetés) távolodott Ady a legmesszebb az eredetitől, s képeiben, jelzőiben, stílusfordulataiban is igen gyakori az erősen egyénítő megoldás. Így mindjárt érdekes a szonett kezdősora, amely Baudelaire-nél is emelkedett („Vous êtes un beau ciel d’automne, clair et rose!”); Ady ezt az emelkedettséget fokozza: *Bűvös, szép őszj éj vagy, tündöklés, rózsaszín rom.* Szabó Lőrinc megoldása szokványosabb: „Tündöklő őszj éj, rózsaszín ragyogás vagy”. Jellemzőek a szavak fordításában mutatkozó eltérések: a „tristesse”-t Ady *szomorúság*-nak, Szabó Lőrinc „gyász”-nak fordítja, a „monte” szót Ady *árad*, Szabó „nő” a kicsap” alakban adja vissza. S ugyancsak sokatmondó, hogy a „calciné” szót (közvetlen, prózai jelentése: eléget) Ady *lobbantsd fel*, Szabó pedig „gyújtsd fel” változatban magyarítja. Ady érzékletes megoldásai olykor Baudelaire eredeti motívumait is plasztikusabbá teszik. Így például Baudelaire a szomorúságra mint alanyra vonatkoztatva írja: „laisse... sur maèvre morose / Le souvenir cuisant de son limon amer”. Ady ezt ugyanarra az alanyra értelmezve így fordítja: *...ottbagyja fanyar, bús ajkaimon / Maró emlékezetét keserű iszapjának.* Szabó Lőrinc e részletet másként, prózaiban és jelentés tekintetében is módosítva oldotta meg: „maró emlékü számadásnak / itt marad ajkamon a keserű iszap”. A francia eredeti „lieu saccagé” jelzős szerkezetét Ady roppant kifejező módon adja vissza: *marcangolt hely*; míg Szabó Lőrinc sava-borsától fosztja meg a kifejezést, s egyszerűen csak „roncs”-ot ír. Baudelaire „femme”-ját Szabó pusztán „nő”-nek fordította. Ady viszont jellemzően *Aszony*-nak.

Kötetünk kéziratának nyomdába adása idején volt módunk Korompay H. János műfordítás és líraszemlélet c. munkájának levonatát megtekinteni, amely szorosan kapcsolódik e tárgyhoz. Jegyzetükben már nem volt lehetőségünk e könyv kitűnő elvi és történeti eredményeit hasznosítani, de új és rendszeres megközelítéseire nyomatókkal felhívjuk a figyelmet.

Irodalom

Benedek I. 190–92.; Király I. 328.; Korompay János: Ady Baudelaire-fordításai. ItK 1977. 622–36.; Korompay H. János: Műfordítás és líraszemlélet. Egy félszázad magyar Baudelaire-értelmezései. Bp. 1988.

1905

316. Vörös szekér a tengeren

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. január 15. X. évf. 15. sz. 2. – Tárca – Ady Endre. – További megjelenések: Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből” főcímmel ötödiknek közli *A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron, A Szajna partján, a Szívek messze egymástól* c. versek után s az *Új vizeken járok* c. vers előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1–2. („Ady Endre verseiből” főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 114.; AH (1908) 79.; ÚjV₂ (1909) 114.; ÚjV₃ (1912) 114.; ÚjV₄ (1918) 75.; ÚjV₆ (1919) 94. Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 37.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A korábbi sajtókiadások, illetve az ÚjV többi kiadása csak írásjelekben és ékezesben tér el az ÚjV₃ publikációjától.

Szövegeltérések:

főcím: <i>Ady Endre verseiből</i>	Nsz SzmK	
1. tenger	Nsz SzmK	
3. Föld... Bus	BN	
föld. Bus	Nsz SzmK	
4. lázban...	BN	
szörnyű lázban	Nsz SzmK	
7. Sírnak	BN Nsz SzmK	
jázminok...	BN	
9. özöniben		ÚjV ₄ ÚjV ₆
11. szárnyu	BN	
szárnyu,		ÚjV ₁ AH ÚjV ₂
szárnyú, vagy vízi	Nsz	
vízi		ÚjV ₁ AH ÚjV ₂
13. csapdos	BN	
14. ... Vár... Pihen...	BN	
15. Idtart-e	BN	
16. uj	BN Nsz SzmK	
17. szárnya!...	BN	
18. Uj	BN Nsz SzmK	ÚjV ₁ AH ÚjV ₂
bajnalnak	Nsz SzmK	
pírja	BN Nsz SzmK	
lángja,	Nsz SzmK	
19. újra	BN Nsz SzmK	
20. Várunk...	BN	
21. nagy	BN Nsz SzmK	
szekér...	BN	

Földessy Gyula volt az, aki közvetlen összefüggésbe hozta ezt a verset az 1905-ös orosz forradalommal, azt állítván, hogy „az új vezér: a szocializmus, a megnemalkuvó”. (Földessy: Amt 43.; l. még Ady és az 1905-ös forradalom c. cikkét az Irodalmi Újság 1952. nov. 20-i számában.) Ennek nyomán egy ideig az irodalomtörténet-írás és általában az irodalmi közvélemény ténylegesen az 1905-ös oroszországi forradalmi megmozdulások első magyar lírai visszhangjaként tartotta számon a verset.

Később Lengyel Géza hívta fel a figyelmet arra, hogy a jan. 15-én megjelent vers még nem lehetett az orosz forradalmi események lírai visszhangja, mert azok felgyorsulása, illetve hírének hozzánk érkezése később volt. (Lengyel: Am 208–09.) E nyomon haladva tovább Vezér Erzsébet egyértelműen kimondja, hogy e versnek nincs köze az Oroszországban történt eseményekhez, hiszen a *Vörös székér a tengeren* egy héttel a Pétervárot lezajlott ún. „véres vasárnap” előtt jelent meg (Vezér 119.). Ady verse megírásakor még nem tudhatott a Gapon pápa vezette tüntető tömeg elleni sortűzről, a rengeteg halotról, az első nagy orosz munkásmegmozdulás vérbefojtásáról.

S valóban: tévedést, időbeli eltájolódást okozhatott a Julián-naptárt követő, a még nem reformált görögkeleti időszámítás és a Gergely-naptár közötti tizenhárom napnyi eltolódás figyelmen kívül hagyása. Az akkor Oroszországban érvényes naptár szerint a „véres vasárnap” jan. 9-re esett, míg nálunk ekkor már jan. 22-e volt. A magyar sajtó is csak jan. 22-e után tudósít a pétervári megrázó eseményekről. Az időbeli tévedés ellenére sem árt azonban nyomatékosítani azt, hogy Ady már évek óta figyelemmel kísérte az orosz eseményeket, s különösen az orosz–japán háború fejleményeit. (L. erről *A pétervári ágyúmerénylet* c. szignálatlan cikk jegyzetét: AEÖPM VI. 438.)

A fenti, módosítást igénylő értelmezéssel szemben Vezér Erzsébet más konstellációba vonja a verset: „A hazai kaotikus helyzet első izgatott leereagálása egy rivierai élmény emlékképébe ágyazva.” (Vezér 119.) Ady első itthon írt cikkeiben kitapintható a hazai idegesség, zaklatottság tudomásulvétele. S ugyanakkor még állandóan visszatérnek a francia, a rivierai élmények. Vezér Erzsébet arra is felhívja a figyelmet, hogy 1906 őszén, következő rivierai tartózkodása idején Ady a versben megjelenítettéhez igen hasonló élményéről számol be egy hazaküldött cikkében. Monaco előtt a tengeren „hirtelen egy pompás, vörös hajón folygúlnak a lámpák...” (*Rivierai képek*. BN 1906. nov. 2.; AEÖPM VIII. 109–10.) Vezér szerint „ez a látomás, egy messziről jött, lassan kibontakozó vörös lampionos jacht ködképe, alkalmas volt annak a várakozó, vibráló, ideges atmoszférának a megérezkítésére, melybe a Párizsból hazatért Ady hirtelen belekerült”. (Vezér 119.) Lehetséges, hogy Adynak már 1904 őszén is volt hasonló élményben része, bár ez korántsem biztos. Vagy legalábbis nem bizonyítható.

A többértelmű, látomásos verset aligha lehet egyetlen mozzanathoz vagy élményhez kötni. Különböző benyomások, motívumok keverednek benne. Írásából tapasztalható, hogy Ady kezdettől fogva igen érzékenyen reagált az örökösen mozgó tengerre, a tenger változásaira, a pálmás partokra. Már első élménybeszámolójában föltűnnek az ilyen képek: „Az azúr tengert száraz, meleg szelek borzolják. Szomorú és nyugtalan a francia Riviera. Porosak a hatalmas pálmák.” (*A Riviera ősszel*. AEÖPM V. 127.) Vagy ugyanabban a cikkben: „Az ég borús. A tenger nyugtalan, de nyugtalanságában bizonyos ellágyulás látszik. [...] Néhány nap óta csak indulnak innen a hajók, de érkezni nem érkeznék. Nézem a barna színekben mozgó, máskor azúr tengert.” (AEÖPM V. 130.) Figyeli, képzeletével követi a tenger felszínének moccanásait, vibrálásait. Erre vall Párizsi noteszkönyvének egyik jellemző – távolról a vers viziójával is összecsendülő – bejegyzése: „Beaulieunél Nizza mellett a kék, fehér habos tenger, mint a delibáb a fehér tengeren.” (AEÖPM V. 195.; a 158. számú bejegyzés.) Ady képzeletének ez a tengerrel ihletett különös érzékenysége motiválhatta, magyarázhatta újszerű, erőteljes vizióját. Ehhez nem volt szüksége okvetlenül élményszerű, konkrét látványra.

Ady azonban e viziót nem különös természeti tüneményként eleveníti meg, hanem

erősen átlényegíti társadalmi jelentésű mozzanatokkal. A villódzó képvtársokba bizonyára belejátszott – amiről már volt szó – a hazai választásokat megelőző ideges hangulat is: a vers publikálását megelőző napokban néhány írásában jelentkezik ez a feszültség. (*Szoknyás kortések, A magyar Boszidó*. BN 1905. jan. 12., jan. 13.; AEÖPM VI. 9–10., 10–12.) De érzékelhetően szelesebb háttere is van a versnek, mégpedig elsősorban az 1904 eleje óta folyamatosan zajló orosz–japán háború, amelyről az 1904-es esztendő folyamán Ady többször írt, s amelynek egyik döntő eseménye éppen 1905 elején történt: 1905. jan. 2-án esett el Port Arthur. Méginkább motiváló szerepet lehetett a *Vörös székér a tengeren* létrejöttében azoknak a gondolatoknak, amelyek Adyt a francia anarchisták s különösen Louise Michel, a forradalmár agitátornő, a párizsi kommün híres hősnőjének működése nyomán foglalkoztatták. 1904 szeptemberében interjút készít vele Párizsban, és elismerő rokonszenvvel jeleníti meg a nagy eszmék amazon megszállottját: „Alig volt jártányi ereje. De útra kelt izgatni a háború ellen. [...] Most az orosz–japán háború rettenetességei kínozzák a lelkét: – Tiltakoznia kell a művelt világnak, főként a munkásvilágnak, e szörnyű embertelenség ellen.” Sőt: súlyos betegsége után és nem sokkal a halála előtt is új ábrándokat szövöget még: „De meghalni nem akar ám. Meg akar látozni néhány afrikai törzset, melyek ideális republikánus és kommunista szervezetben élnek. [...] Akárhogy méri az nagyság hegyfokához...” (*Michel Lujza*. BH 1904. szept. 23.; AEÖPM V. 125–27.) (Talán e fölismeréssel függ össze a költő egyik bejegyzése Párizsi noteszkönyvében: „Minden kor maga állapítja meg a nagyságot s annak mérőmódját. Nekünk nincs jogunk s igazunk a magunk időleges elveihez szabni a korok nagyságait.” – AEÖPM V. 192., 119. bejegyzés.)

E motívum beszűremlése a versbe – az „új vezér”, az „új Hajnal” s a „vér” képzeteinek vonulatában – már csak azért is valószínű, mert 1905. jan. 10-én Louise Michel meghalt, s Ady ez alkalomból emlékező írásban elevenítette meg különös egyéniségét. S az írás egy-két mondata mintha a vers sejtető, jelképes utalásainak egyik közvetlen előzménye volna: „Nem lehet meghalni. Messze Keleten vér patakok folynak. Nem lehet meghalni Föl kell előbb lázítani a világot a háború ellen. Ó megy. Harcba áll a háborúval. Meg fogja állítani a zuhogó vért.” S az emberiség perspektíváját földéző mondatokkal zárul a cikk, miként ennek sejtelmes víziója található a vers záróstrófájában is. Prózában így fogalmaz Ady: „Mosolygott a vörös szűz, s mosolyogva halt meg... Mert boldog lesz ám az emberiség. Lám, már Afrikában, valahol, szeretetben, vadon élnek az ő álma szerint boldog emberek...” (*A vörös székér*. BN 1905. jan. 11.; AEÖPM VI. 7–8.)

Világ- és hazai helyzet, a Louise Michel megtestesítette emberi várakozások és a rivierai természeti élmények, emlékek szövődtek különös, szétbonthatatlan jelképes egységbe e versben. S ekként persze forradalmas várakozások is kiérezhetők e sorokból.

Irodalom

Horváth 42.; Benedek II. 18–19.; Kovács Győző: Ányos és Ady „piros szekere”. It 1958. 152.; Bóka: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 407–408.; Varga 136–38.; Vezér 119–20.; Király I. 332., 513.; Baróti Dezső: Az Értől az Óceánig (A vizek motívumhálózata Ady költészetében). In: Tegnaptól és holnapok árján. Tanulmányok Adyról. Szerk.: Láng József. Bp. 1977. (PIM – Népművelési Propaganda Iroda.) 127.; Erényi Tibor: Szocializmus a századelőn. Bp. 1979. 288–89.

317. A cári ágyú filozófál

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. január 22. X. évf. 22. sz. 9. Hírek. – y. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-8 (1943) 995–96. (Földessy Gyula a Rd-ban nem közölte, csak ebben az 1943-as gyűjteményben „fogadta be” az életműbe, mert szerinte „bizonyosra vehető, hogy a vers Adytól van”. Mind a cím, mind a *gógósen zuhogott a Néva* „nagyon udyan hangzik”.)

Szövegekritika

Alapszövegünk a BN-ból.

Javításunk:

16. A *böls ur* elbeszélését záró befejező idézőjelet – amely valószínűen szedési hiba miatt maradt el – kitettük.

Keletkezéstörténet

A ritkább –y szignó ellenére is biztosan és jellegzetesen Ady-rigmus, szokásos „rövid dal” (a BN-nál 1905 januárjában két cikkét is hasonló jelzéssel publikálta: jan. 18-án a *Viribus mitis* címűt (–y.), jan. 19-én a *Combes bukása* címűt (y.) szignóval: l. AEÖPM VI. 20–22., 24–26.; s jan. 25-én ugyancsak –y jellel adta közre a *Noé bárkája* c. rövid dalt). A szerkesztőségi munkába visszatérve Ady eleinte a megszokott beidegzettségek szerint kezdte tevékenységét: cikket, novellát, verset és rövid dalt váltakozva publikált. Az alkalmi versek írogatását rövidesen abbahagyja, de januárban még e téren is aktív.

A rövid dal létrejöttét konkrét esemény magyarázza. A vers publikálása előtti napokban a BH sorozatosan tudósít a forrongó oroszországi közállapotokról: a Moszkva volt rendőrfőnöke ellen elkövetett merényletről (jan. 17-én), a Putyilov-művek munkásainak gyűléséről, az igazgatóságához intézett fenyegető követeléseiről (jan. 18-án), diáktüntetésekéről, sztrájkokról (jan. 20-án).

A BN 1905. jan. 20-i számában részletes közleményt adnak „Kartácsgolyók a cári pár vízkeresztjén” címmel egy különös pétervári eseményről. Több hírforrásra hivatkozva számol be a BN a görög naptár szerint ekkor megtartott vízkeresztünnepségekről, amelyen az ősi hagyományoknak megfelelően a cári pár is részt vett. A lap közli a hivatalos pétervári táviratot is: „A Vízkereszt ünnep alkalmával, amelyet a cár jelenlétében ma ünnepeltek a Néva vizén, a szokásos díszlovések alkalmával szerencsétlenség történt. A tőzse mellett felállított üteg egyik ágyúából egy vaktöltés helyett kartács-töltést sütöttek el. A golyók a Néva jegén vágott lék fölé elhelyezett deszkaátjáróig értek. A Téli palota homlokzatának ablaktábláit a kartács-robbanás szétzúzta. Egy rendőr megsebesült.” (BN 1905. jan. 20. 8. – Hírek)

A következő nap terjedelmes, részletes összeállításban foglalkozik a lap a történetekkel „A pétervári ágyúmerénylet” főcímmel. (Az e témakörben közreadott híradások élén közölt szerkesztőségi kommentárt Varga József Adynak tulajdonítja, s a kétes hitelű szövegek sorában közre is adja [AEÖPM VI. 292.]. E cikk egyik mondata és a következő nap publikált krovivers között közvetlen rokonságot is észlel [AEÖPM VI. 438–39.].) Ebben az összeállításban további információkat adnak a történetekről: így többek között arról, hogy a kartácsgolyók a cár közelében a már hírlelt rendőrön kívül egy pópát s egy zászlót is eltaláltak. Közlik azt is, hogy pétervári hír szerint a díszsortüzet adó egység tisztjeit és tűzereit letartóztatták. A BN kommentálja is az eseményeket: latolgatva, hogy szerencsétlenség vagy merénylet történt-e, s annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy nem véletlen balesetről, hanem a cár elleni tudatos akciónál volt szó. (BN 1905. jan. 21. 6.) Ady „cári ágyú”-ja ilyen valóságos események tényeire alapozva bölcsekedik, „filozofál”. A konkrét pétervári eseményeken túl a rigmusban többször is utalás található az 1904-ben kirobbant orosz–japán háborúra. (*A cári ágyú-t Napkeleten szegény érte; – Mért vizíték engem Napkeletre?; a celtábla nem japáni.*) E háború során a japánok részéről sorozatos vereségek érték az orosz cári seregeket mind szárazföldön, mind a tengeren. Az utolsó ilyen jelentős esemény a vers megírása előtt, 1905. jan. 2-án az orosz kézen levő Port Arthur erődjének és kikötőjének eleste volt. A japánok ezáltal jelentős előnyhöz jutottak, és a vereségek következtében kieleződött az orosz cárizmus belpolitikai helyzete. (L. még erről e kötetben a *Vörös székér a tengeren* c. vers jegyzetét.)

Irodalom

Geréb László: A munkásügy irodalmunkban. Bp. 1961. 122., 158.

318. Noé bárkája

Megjelenés

Első megjelenés: NN 1905. január 25. X. évf. 25. sz. 8. – Hírek – y. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-14 (1954) [MParn] II. 561–62. (A Rd-ban még ugyancsak nem közölt s az életműbe csak ebben a gyűjteményben „befogadott” rigmus, amely Földessy jegyzete értelmében „minden valószínűség szerint Ady-vers”. Utal *A cári ágyú filozófál* c. verssel azonos betűjelzésre is.)

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból.

Javításunk:

22. A *rákok* után a sor végén hiányzó írásjelet értelemszerűen kettősponttal pótoltuk.

Keletkezéstörténet

Az –y. betűjelzés ekkori gyakoribb használatáról l. *A cári ágyú filozófál* c. vers jegyzetét.

1905. jan. 26-án került sor a magyar parlamenti választásokra; e választásokon az addig kormányon lévő, Tisza István vezette szabadelvű párt megbukott, és az 1904. nov. 19-én egyezsége lépett ellenzéki pártok koalíciója aratott győzelmet. A rövid dal e választási eredmények előérzetének jegyében fogant, de már eleve kifigurázza, elmarasztalja a nézeteiben szedett-vedett koalíciót. Érdekes, hogy ez a politikai értelemben használt Noé-bárka-motívum Adynál – bár egy kétes hitelű, szerzőségét eddig még nem bizonyított cikkben – három évvel korábban már fölmerült. Akkor még a Széll Kálmán irányította kormánypárt elvtelen egységének jellemzésére: „Ismertük eddig is Széll Kálmán Noé-bárkáját, de, őszintén megvallva, azt nem mertük még csak elképzelni is, hogy ellenzéki elveket valló, a kormány politikáját elítélő képviselő is tartozhassék a szabadelvű párthoz.” (*Széll pártja*. NN 1902. febr. 20.; AEÖPM II. 401.; a cikk jegyzetében utalás a Noé-bárkája ötlet későbbi versbéli fölhasználására: uo. 466.)

Az is lehetséges, hogy a „szabadelvű” kormány hajójának Noé bárkájaként titulált csúfolása-gúnyolása – miként erre a rigmus is utal – nem saját ötlet, hanem szélesebb körben használt gúnynév volt. A rövid dal konkrét politikai utalásokkal van tele, a kormányképes többségre törekvő koalíció bárkájának tarkaságára, bonyolult összetételére vonatkozó célszavakkal. Minderről l. bővebben Ady ekkori, a választásokkal kapcsolatos cikkeit és azok jegyzeteit: *Szoknyás kortesek*. BN 1905. jan. 12.; *Viribus unius*. BN 1905. jan. 18.; *Találkozás – Rakovszkynál*. BN 1905. jan. 25. (AEÖPM VI. 9–10., 341–42.; 20–22., 345–47.; 30–32., 351–53.)

Magyarázat

Volt egyszer egy hajó, / Tarka népi bárka, ... Noé bárkájának / Cimezte, csúfolta: ez a Noé bárkájának csúfolt hajdani hajó a korábbi években a parlamentben többségi helyzetben lévő és Széll Kálmán, gróf Khuen-Héderváry, illetve Tisza István gróf miniszterelnöki vezetésével kormányzó Szabadelvű Párt volt. Az 1875 óta hatalmon lévő, a mindenkori kormányt adó párt az 1900-as évek elejére mindinkább válságba került: egyre kevésbé jellemezte a liberális eszmék, illetve az 1867-es kiegyezés kompromisszumos érdekegyeztetés alapjain álló elvi egység. Összetételében igen vegyes képletű – *tarka népi* – volt ez a párt, akadtak közöttük – miként már idézett cikkében Ady írta – régi és új liberálisok, továbbá „agráriusok, merkantilisták, feudálisok, klerikálisok, ultramontánok”, sőt olykor függetlenségi, negyvennyolcas nézeteket hangoztatók is. (L. *Széll pártja*. AEÖPM II. 401.) A párt válságát, összetételének elvi zavarait mutatták

különben a belőle kiváló különböző csoportok is. Ady nagyváradi publicisztikája egyébként sokat foglalkozott a kormánypárt és az ellenzék furcsaságaival, elvtelen megnyilatkozásaival. – *Szél-beli özönvíz*, illetve *bal-vizeken*: a parlamentben a kormánypárti, szabadelvű párti honatyák a jobboldali, az ellenzéki, az országos függetlenségi és 48-as párti képviselők a baloldali, balszéli padosorokban helyezkedtek el. Az ülésrendre utaló megjegyzésnek persze átvitt értelmű politikai jelentése is volt: egyfelől a pártban található valódi radikálisokra, másfelől a közöttük ugyancsak megelhetető demagógokra. – *Mokra*: tréfás rövidítés a *de-mokra*-ta szóból. 1867 után a demokratra, különösen a földosztást követelő körök gúnyneve volt; előfordul – többek között – Arany László Délilibabok hőse c. verses regényében (IV. ének 40. versszak), Vajda János Jubilate c. költeményében. (L. bővebben: Komlós Aladár: *Mokra*. Magyar Nyelv 1956. LIII. évf. 4. sz. 472–73.) – ...*Hol a hajó?* / ... *Most a bal-vizeken* / *Keres Ararátot*: a választási győzelemre összefogó ellenzéki pártok koalíciójáról van szó, amely a korábbi „bárkához” képest *még tarkább sereggel* / *Száguld vad vizekre*. – *A régi bárkának* / *Férgését kiszedte*: utalás a szabadelvű pártból kivált különböző disszidensek csoportjaira. – *Negyennyolcas tigris*: a koalíció vezető erejeként jelentkező függetlenségi nagyhangú szószólóra utal. – *És disszidens főka*: célzás a szabadelvű pártból kilépett ún. disszidensek csoportjára; vezetőik ifj. gr. Andrássy Gyula és Darányi Ignác voltak. – *Éjszakai bagoly*: a reakciós, klerikális Néppártra vonatkozó célzás. – *És nemzeti róka*: utalás a gróf Apponyi Albert irányításával a szabadelvű pártból már korábban kivált „nemzeti pártkör” tagjaira, akik még a választásokat megelőzően beléptek a függetlenségi és 48-as pártba. – *Szárnyaló turulok* / *És csökönyös rákok*: az ellenzéki koalíció ténylegesen haladó és erősen retrográd elemek átmeneti érdekszövetsége volt. Ugyanerre céloz a *negyennyolcas tőke* s a *filokszera* emlegetésével is. – *Kossuth-Noé*: Kossuth Ferencre (1841–1914), Kossuth Lajos fiára, az országos függetlenségi és 48-as párt vezérére vonatkozik.

319. Jártam már Délen

Megjelenés

Első megjelenés: Jöv 1905. január 29. III. évf. 5. sz. 32–33. – Ady Endre – (*Aréna romján* címmel). – További megjelenés: Szil 1905. február 9. XXIII. évf. 6. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Aréna romján* címmel). (Földessy adata a Szil 1904. márc. 14-i számában való megjelenésről téves: Amt 44.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 116–17.; ÚjV₂ (1909) 116–17.; ÚjV₃ (1912) 116–17.; ÚjV₄ (1918) 76–77.; ÚjV₅ (1919) 96–97. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 38–39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A Jöv, illetve a Szil szövegét Ady az ÚjV-be több helyen kisebb-nagyobb módosításokkal vette fel. Az ÚjV egyes kiadásai között csak csekély eltérések találhatók. Legértebb az ÚjV₃ szövege, bár javításra itt is szükség van.

Javításaink:

16. Az *én* után főlölegesen kitett vesszőt, amely visszatérő szedési hibaként az ÚjV mind az öt kiadását végigkísérte – a Jöv és a Szil helyes publikációjával egyezően – töröltük.
22. Az alapszöveg *ül* szóalakját az ÚjV₁ és az ÚjV₃ közlésével egyezően *ül-re* javítottuk.
38. Az alapszöveg *ül* szóalakját ugyancsak az ÚjV₁ és az ÚjV₂ közlését követve *ül-re* módosítottuk.

Szövegeltérések:

Cím: *Aréna romján*
2. romoknak,
6. Részegít most,

Jöv Szil
Jöv Szil
Szil

7. <i>míg</i>	Szil	
9. Tegnap, – igen,	Szil	
11. <i>ült</i>	Jöv Szil	
13. csitt!...	Jöv Szil	
16. Oh	Jöv	ÚjV ₁ ÚjV ₂
Óh	Szil	
rám,	Jöv Szil	
én,		ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₆
megyek...	Jöv Szil	
19. <i>uri</i>	Jöv	
20. <i>És</i> tányérjára	Szil	
22. <i>ül</i>	Jöv Szil	ÚjV ₄ ÚjV ₆
25. Tegnap, – igen,	Szil	
26. Tegnap, – igen,	Szil	
<i>ült</i>	Szil	
31. <i>keletről,</i>	Szil	
32. Poéta volt,	Szil	
33. bukó,	Jöv	
35. <i>repült,</i>	Jöv Szil	ÚjV ₁
37. mámorral	Szil	
38. <i>Szállott lejjebb,</i> hol	Jöv Szil	
<i>ült a</i>	Jöv Szil	
<i>ül</i>		ÚjV ₄ ÚjV ₆
40. <i>vigan</i> vág	Jöv Szil	
[sor alatt:] (Nizza)	Jöv Szil	

Keletkezéstörténet

A vers is – miként a korábban publikált *Vörös szekér a tengeren* – még a riviérai élmények születte. (Ady riviérai tartózkodásának idejéről l. e kötetben a *Három Baudelaire-szonett* c. vers jegyzetét.) Lehetséges, hogy – a Jöv hetilap voltából következő lassúbb közlési üteme vagy az olykor előforduló publikálási késlekedés miatt – a közreadást jóval megelőzően készült, s Ady esetleg félig vagy egészen még Franciaországban befejezte. Ezért is írhatta a vers alá a keletkezés helyét jelölő városnevet a Jöv-ben és a Szil-ben történt publikáláskor.

A „szegény” keletről a déli pompába érkező ember furcsa, ellentmondásos érzése Adynál már Riviérára érkezése első napjaiban megjelent: „Ki is jönne szeptemberi tél-időben a sugaras Riviérára? Egy-két bolond ángliusz, hóbortos és pénzes jenki és az olyan szegény, kőborgó ördög, mint jómagam.” (*A szulánia nyomában*. PN 1904. szept. 28.; AEÖPM V. 130.)

A Járta már Délen – miként erre eredeti, első címe is utal (Aréna romján) – Ady egyik nizzai kirándulásának emlékét-élményét is őrzi. A nizzai Aréna romjai alkotják a vers színterét, ahová Ady a múlt és jelen árnyait megidézi. E romok Nice-Cimiez-ben, Nizza kellemes éghajlatú s újabban elegáns, arisztokratikus negyedében találhatók, a városat szelző Pailon patak jobb partján, a Nizzát körülvevő dombok övezetében. Cimiez-t a római hódítók építették ki először. Persze időben csak később, mert eredetileg a görög hajósok-kereskedők létesítették az i. e. 350 táján Nizza mai óvárosa helyén egy kis települést kikötővel. A rómaiak városkája e fölött, ettől észak-nyugatra épült. Ekkor Cimiez-t a rómaiak jobban fejlesztették, mint amilyen az ős-Nizza volt: erre vall az is, hogy az arénát 4000 néző befogadására alkalmasnak építették. A barbár és szaracén betörések következtében azonban a római város elpusztult, csak romjai maradtak meg.

Ady bizonyára megkedvelte ezt a helyet, pontosabban a „művészi színteret”, mert második franciaországi tartózkodása idején újra eljött ide, illetve egy elmélkedő beszélgetés színteréül választotta a hajdani aréna romjait. Így idézi meg ezt a történelem nyo-

maít őrző atmoszférát: „Antik és sötét boltjai alatt jártunk Gallienus császár arénájának. Doh, penész és emlék mindenütt. Egy-egy szelelőlyukon bekandikált hozzánk Olaszország heves napja. Hideg köre ültünk, s néztük a bestiák üregét...” (*A mai Aréna*. BN 1906. nov. 3.; AEÖPM VIII. 111.; l. még e cikk jegyzetét: uo. 443.)

Magyarozat

Gallian felesége: Ady Gallienus római császárra (uralkodott: 254–268) utal.

Irodalom

Babits levele Kosztolányihoz: BJK lev. 112.; Halász: NA 104–07., 109–10.; Szabó R. 75.; Király I. 218., 279., 475., II. 69–70.

320. Búcsú Siker-asszonytól

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. február 2. X. évf. 33. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 49.; AH (1908) 71–72.; ÚjV₂ (1909) 49.; ÚjV₃ (1912) 49.; ÚjV₄ (1918) 34–35.; ÚjV₆ (1919) 41. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 17–18.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A BN szövegét több helyen módosítva vette fel Ady az ÚjV-be. A kötet egyes kiadásai között csak apróbb eltérések találhatók. Részben a BN publikációját követi az AH. A legkevésbé hibás – egyetlen címbéli javítást kíván – az ÚjV₃-ben megjelent szöveg.

Javításunk:

Cím: a *Búcsu* következetlen, század eleji egyenetlen helyesírású alakját *Búcsú*-ra változtattuk.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Búcsu</i>	BN	ÚjV ₁	AH	ÚjV ₂	ÚjV ₃	ÚjV ₄	ÚjV ₅	ÚjV ₆
Búcsu								
Siker asszonytól								
1. kellek...	BN							
Jőjjön			AH					
2. vígan	BN							
4. Jőjjenek	BN		AH					
5. Jőjjenek	BN		AH					
6. Jőjjenek	BN		AH					
9. kfnáltam								ÚjV ₄ ÚjV ₅
10. Vénleánykodtam...	BN							
Pfuj!	BN							
van...	BN							
12. vadító	BN							
16. [új strófát kezd]								ÚjV ₆
Uri	BN							
17. Míg								ÚjV ₄ ÚjV ₅
híva	BN							ÚjV ₄ ÚjV ₅
18. hisztérika,	BN							

19. cenkek...	BN
öröml	BN
20. együtt?...	BN
Nem, nem!	BN
Köszönöml...	BN

Keletkezéstörténet

E versben Ady már régebben érlelődő gondolatát fogalmazza meg személyes tónusban és a volt ellenzéki pártok 1905. jan. 26-án aratott választási győzelme nyomán keletkezett kiábrándult hangulatában. Először 1901-ben találjuk nyomát ama folímerésének, tapasztalatának, hogy tehetség és siker korántsem kölcsönhatásban lévő fogalmak: „Úgy kell lenni, hogy örök törvények szerint *a siker mindig a középszerűséghez szegődik*. A kiválóságok sikere abnormális s valahányszor igazi kiváló ember láncolta magához a sikert, ebből az erőszakból előbb-utóbb tragédia lett. [...] (*A bétről*. NN 1901. okt. 6.; AEÖPM II. 233.) Jó másfél esztendővel később már nem ennyire általánosságban, hanem személyesebben, újságírói tapasztalataiból származó keserű szájjal elmélkedik a hazai közállapotoknak tisztességes emberi erőfeszítést és sikert egymással szembeállító tényein: „És nem belőlünk lesznek a képviselők, a miniszterek, kormányzó nagyurak, de azokból, akik a mi vérünk árán s a mi arcunkat csak maszkolva, a mi tollunkat megbecstelenítve, a mi szent örületeinket meg nem értve törtetnek előre... Mi maradunk, akik voltunk, míg összetépve le nem roskadunk akkor is a hitben, hogy az emberek, a bennünket lenézők és a bennünk reménykedők megváltásán dolgoztunk...” (*Levél az apámhoz*. NN 1903. márc. 1.; AEÖPM IV. 44-45.)

Néhány héttel e verse létrejötté előtt – a választásokat megelőző rossz előérzete jegyében – fogalmazza meg a maga értékrendjének és a hazai elvárásoknak ellentétes tendenciáit. Lesújtó véleményét és undorát a választások előkészületeinek légköréről, mintegy előlegezve versének érlelődő gondolati „fedezetét”: „Ne legyen az a társadalmi érték-mérő, ami kipróbált erejű, biztos kultúrájú országokban szokott lenni. Arra bízunk a cselekvést, aki legjobban tud kiabálni. [...] Az érdektelenséget ki kell csúfolni. Játsszani kell a siralmas nemzeti hiúság s még siralmasabb nemzeti instruálatlanság hangszerein. Üvöltve üdvözölni a sikert, ha gonosz, észre sem venni, ha igaz... [...] A siker, a siker... Hát választanak itt most [...] Milyen lesz a kaszinók Magyarországa [...] És mindezek alatt, ott lent, hova a kaszinók ablakaiból nem lehet látni s nem szokás legfeljebb vokshorgászás céljából nézni: ott vergődnek a milliók tömegei.” (*A magyar Boshido*. BN 1905. jan. 13.; AEÖPM VI. 11-12.) Mindeme motívumok együttesen játszottak közre a vers olcsó érvényesülést elhárító és a pillanatnyilag kínálkozó alternatívákat elutasító lírai gesztusában.

Magyarázat

cenk: hitvány alak

Irodalom

Benedek II. 260.; Makkai 19.; Barta 290.; Földessy: Amt 34.; Király I. 141., 184., 201., 203., 236., II. 14., 96.

321. Ima Baál istenhez

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. február 5. X. évf. 36. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Könyörgés Baál istenhez* címen). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 29–30.; ÚjV₂ (1909) 29–30.; ÚjV₃ (1912) 29–30.; ÚjV₄ (1918) 21–22.; ÚjV₅ (1919) 26. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-I [1930] 12–13.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. Ady az első publikáció szövegén az ÚjV-be való felvétel előtt a cím s a 17. sor kivételével jobbra csak központoszás és ékezes tekintetében módosított. Az ÚjV₃ egyes kiadásaiban csupán minimális szövegváltozatok lehetők: főként szedési hibákból eredően.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Könyörgés Baál</i>	BN	
3. kárhozóra...	BN	
4. Hisz?	BN	
6. titán...	BN	
párom,	BN	
8. Bus	BN	ÚjV ₁ ÚjV ₂
üszke.		ÚjV ₅
9. Szomorú szemű,	BN	
nagyszomjú,	BN	
büszke.		ÚjV ₄ ÚjV ₅
11. Hjab, [sb]		ÚjV ₂
csóku,	BN	
12. Bjborra	BN	
némber...	BN	
13. Oh	BN	
kegyelmévell	BN	
15. Fordítsd	BN	
arcod...	BN	
16. harcolnék...	BN	
17. Tudok élni <i>alázva</i> ,	BN	
18. réál Királynő	BN	
20. gályánk,	BN	
24. aranyszived		ÚjV ₄ ÚjV ₅
25. Összeszorulna...	BN	
26. uszó,	BN	
27. Oh	BN	
arany, <i>ób</i> hullna egyre...	BN	

Keltekészéstudomány

Miként erre Földessy Gyula figyelmeztet, e költemény „a Pénz-motívum első verse – a hajó-motívummal együtt”. A pénz-képzet halványabban fölbukkan az *Egy ócska konflissban* strófaiban is, de sorozatban az 1905-ös esztendő verseiben jelentkeznek. (E versen kívül még a *Sóbajtás a bajnalban*, a *Harc a Nagyúrral*, *A sárga láng* c. versekben Földessy: Amt 32.) A pénz hozta lehetőségeknek, sőt hatalomnak problémája Adyt már igen korán foglalkoztatta. Öccsének írt nyílt levelében a pénz vonzásához igazodó élet elvét ajánlhatja: „Ma már legabsztraktabb: a pénz. Ez lobogjon kékes lidércfényvel előt-

ted, míg tanulsz. Nemesebb ambíciód ennél nem lehet. Az élet egyetlen célja az élhetés, élni pedig csak pénzzel lehet..." (Levél. Sz 1900. jún. 22.; AEÖPM I. 282.) Később már személyesebben és ellentétes érzések szorításában ragadja meg e témát: "...az élet törvénye, célja és eszköze a pénz. Kidülld a szem a pénz vágától... És így nő a szívekben az irigység és a gyűlölet. Ha valahol ifjúságot és vagyon látnok egyesülni, az irigységnek kettős haragú lánját ontja a szívünk." (A bétről. NN 1902. aug. 3.; AEÖPM III. 121.)

Párizsi élményeinek egyik megrázó rádöbbenése volt a pénz démoni hatalmának tapasztalása: "...itt a pénz zakatol. A pénz zuhog, csillog, liheg és ujjong itt. A pénz, mely a keveseké, a boldogoké, az erősöké. A másoké... A pénz, a pénz..." Személyes közelségből érzékeli, hogy „itt, hol zuhog az élet, a fény, a pénz, nincs állandósága semminek, aminek pénzértéke nincs”. (A pénz esetei. PN 1904. máj. 12.; AEÖPM V. 53.)

Fokozottan szenvedte meg a „kisemmizetség” alapszituációját a Rivierán, amikor a szerencsejátékokkal próbálkozott: „Zúgott a tenger, s ostoba zúgása nem volt kellemesebb a kaszinói nagy játszóterem lármájánál. En ott ültem búsan, fáradtan a parkban, a híres galambház előtt. Irigykedtem a galambokra, melyeknek jó dolguk van ilyenkor még Monte-Carlóban, s melyektől nem nyerek el éhen-szomjan gyűjtött pár aranyukat.” S a monte-carlói játékkaszinó igazgatójának, Blanc úrnak tesz szemrehányásokat a sikertelen rullett-kísérletért: „Miért is voltam én olyan letörött a galambház mellett? Blanc úr, Blanc úr, sohse okoztak még önök nagyobb fájdalmat, mint nekem. Miért is nem hagyták nálam azt a pár rongyos aranyat?” (A szultána nyomában. PN 1904. szept. 28.; AEÖPM V. 131–32.) Néhány héttel a vers publikálása előtt pedig éppen a pénz birtoklásának és az illúziók szerepének összefüggéseire tapint rá: „Pénzzel le lehet vetkeztetni mindent. Le lehet szedni minden fátylat a világról. Fátyol nélkül, illúzió nélkül pedig igen-igen keverses élni. Tessék elhinni.” (Az ő életük. BN 1905. jan. 14.; AEÖPM VI. 15.)

A vers mitológikus jellegét Ady a lírai énnel a távoli múltba való visszaképzésével teremti meg. Baál isten alakjának – akinek nevével, fogalmával a Bibliában is találkozhatott – ilyenfajta „aranyosztó” értelmezése – tudásunk szerint – egyéni lelemény. Baál a föníciai-kánaáni mitológia Jamm és Mót mellett egyik főistene, míg azonban ez utóbbiak a tenger, illetve az alvilág urai voltak, addig Baál az ég és föld ura. A neve tulajdonképpen nem tulajdonnév, hanem az isten valódi személyét, nevét elrejtő megszólítás. A társaival szemben győzedelmeskedő Baál a föníciai-kánaáni mitológia központi istene, akit leginkább hatalmas és félelmetes viharistenként ábrázoltak.

Ady Minden-Pénzeknek trónjára ültette: a kereskedő föníciaiak főistenéből az arany bálványát, a pénz mítikus hatalmasát alkotva meg. Részben a római mondakörhöz csatlakozik, részben azonban föníciai összefüggéseket is érint Ady Léda Didó királynő-ként való megidézésével. Hiszen a Vergilius Aeneise iránt szenvedélyes szerelemre lobbanó Didó a föníciai Türosz királynak lányaként hazájából menekülve Karthágó megalapítója lett. E mitológikus hangvételt erősíti a vers szövegének néhány biblikus reminiscenciája. *Hisz én mi vagyok? Féreg.* – írja Ady: e fordulat ószövegségi eredetű. (L. „De én féreg vagyok s nem férfiú; embernek csúfja és a nép útálata” – Zsoltárok könyve 22: 7.) *Én barcolnék. Megbarcolnám a harcot* – állítja Ady, s ez Pál apostol egyik levelének alábbi passzusára emlékeztet: „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam.” (II. Timóteushoz írt levél 4:7.)

Irodalom

Benedek II. 206.; Hatvany II. 303–05.; Makkai 59–60.; Schöpflin 65–66.; Szabó R. 81.; Barta 281–84.; Vezér 171.; Király I. 283., 364., 378., 380., 412., 425., 474.

322. Találkozás Gina költőjével

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. február 19. X. évf. 50. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Találkozás az erdőn* címmel.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 63–64.; ÚjV₂ (1909) 63–64.; ÚjV₃ (1912) 63–64.; ÚjV₄ (1918) 42–43.; ÚjV₅ (1919) 53–54. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 22.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegét kisebb központozásbéli és ékezesi változtatásokkal vette fel Ady az ÚjV-be. Legérettebb az ÚjV₃ publikációja.

Javításunk:

13. Az alapszöveg *Hahó* szava után a BN és az ÚjV₂ közlését követve kitéttük az elmaradt vesszőt. Egyébként e többször is előforduló szó után az alapszövegben mindenütt máshol vessző található.

Szövegeltérések:

Cím: Találkozás <i>az erdőn</i>	BN	
2. <i>Zugó</i>	BN	
3. erdő,	BN	
9. felzendül	BN	
<i>i</i> haros	BN	
10. vakít	BN	
11. nagyszertű		ÚjV ₄ ÚjV ₅
13. Hahó		ÚjV ₄ ÚjV ₅
áll	BN	
16. enyém!	BN	
17. <i>zug</i>	BN	
18. Lédal	BN	
19. Lédal...	BN	
22. [új strófát kezd]		ÚjV ₄ ÚjV ₅
27. <i>Bus</i>	BN	
<i>zug</i> .	BN	
28. örület-éj!	BN	
31. <i>zug</i>	BN	
sorsot-hirdetőn	BN	ÚjV ₁ ÚjV ₂
39. homlokomon...	BN	

Keletkezéstörténet

Színes és a benne foglalt konkrétumokat illetően hitelesnek tűnő leírását adja a vers létrejöttének Révész Béla abban a beszélgetésben, amelyet a harmincas évek második felében Kárpáti Aurél folytatott vele. Elmondja, hogy Adyra „rendkívül jellemző, hogy alig két-három hete van itthon, már megírja programadó versei közt a legkifejezőbbek egyikét: a *Találkozás Gina költőjével*” címűt. Révész pontosan adta meg a vers megjelenési dátumát a BN-ban, és a tényeknek megfelelő az az állítása is, hogy a költemény „egyedül, magánosan, minden más vers kísérete nélkül” jelent meg. (Bár az 1905-ös év első hónapjaiban Ady jobbára még egyenként közölte a BN-ban a verseit, csak később, néhány hónap múlva alakult ki az a „publikációs szokás” a lapnál, amelyre a közös főcím alatt közreadott két vagy három vers együttes közlése volt a jellemző.) Pontosításra szo-

mul Révésznek az időpontra vonatkozó megállapítása: a vers megírása, illetve publikálása idején Ady nem két-három hete volt itthon, hanem már több mint egy hónapja érkezett meg Párizsból Budapestre: első itthon írt cikke, a Michel Lujza halálára készült nekrológ a BN 1905. jan. 11-i számában jelent meg. (*A törös száz.* AEÖPM VI. 7-8.)

A továbbiakban a „szemtanú” bennfentességével emlékezik Révész a történetekre: „A vers eredeti címe *Találkozás az erdőn* volt. Onnan tudom, mert Ady ezt a verset ott írta mellettem a Három Holló fülkéjében. S ezzel kapcsolatban nem árt rámutatni egy tévedésre sem. Többen megírták, hogy Ady figyelmet Vajda Jánosra tulajdonképpen a két Palágyi-testvér, illetve Mikés Lajos hívta fel. [...] Az igazság azonban az, hogy az első Vajda-verset még azelőtt írta, mielőtt a Palágyiakat és Mikést megismerte volna. Mondom, első párizsi útja után alig párhetes itt-tartózkodása alatt, mintegy a programadás során születik meg ez a vers, amellyel Ady odaköti magát Vajda Jánoshoz. Tehát nála spontán feltörő, belülről jövő megnyilatkozás volt a zordon, magános Montblank-emberrel való rokonság-vállalás. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy Ady már első éjszakai barátkozásaink során sokat beszélt nekem Vajdáról és Csokonáról. Én is szerettem Vajdát, – ebben is találkoztunk. Sőt, ami nekem ritkaságszámra ment: több versét kívülről tudtam. A Három Holló fülkéjében különösen Az üstökös-t recitáltuk ott együtt Adyval, mígnem néhány nap múlva megszületett a *Találkozás Gima költőjével...*” (Kárpáti Aurél: Ady Endre a „Három Holló”-ban. Beszélgetés Révész Bélával a modern Pílvaxról, ahol Ady legszebb verseit írta. Emléktábla örökíti meg a „Repülj hajóm” születési helyét. Magyar Újság (Pozsony) 1937. szept. 5. 202. sz. 7.; PN 1937. szept. 8. 204. sz. 14.; Révész emlékező adatait a PN nyomán idéztük, a napilapoknál szokásos tipográfiai kiemelések mellőzésével.)

Ady Endre különös érdeklődése, vonzalma Vajda János iránt – saját vallomásai szerint is – már a zilahi kollégiumban kialakult. 1903-ban úgy ítéli meg, hogy személyisége, írástudói-költői karaktere megformálódásában többek között a Vajda-hatásnak is meghatározó szerepe volt. Arról mereng, hogy másként igazodott volna a sorsa: „Ha Kincs Gyula nem közli le az első versem a „Szilágy”-ban! Ha Both István nem velem olvastatja fel a világ legszebb versét, azt a tavaszról zengő Vajda-verset!” (*Ítthon vagyok.* Szil 1903. nov. 26.; AEÖPM IV. 183.; a cikk jegyzetében: „Vajda János Tavasz felé c. költeményéről van szó.” [Uo. 444.] A hatás, az indíttatás emlékének maradandóságára vall, hogy Ady később is nyomatékkal tért vissza rá: „Dr. Both István Vajda Jánosnal össze-visszaturbálta a lelkemet, és uszított.” (*A „Szilágy” bíme.* Szil 1908. máj. 14.; AEÖPM IX. 218.) Majd a Nyugat Ady-számába, Fenyő Miksa kérésére írott önéletrajzában is említi, hogy „Goethe Tassója s Vajda János hódítottak meg a versnek később.” (*Önéletrajz.* Ny 1909. június 1.; AEÖPM IX. 343.) Érdekes, hogy már a korabeli sajtóban akadt olyan vélemény, amely Ady Endre törekvéseit Vajda János költői örökségével hozta kapcsolatba. Ady 1905. febr. 26-án olvasta fel a szegedi Dugonics Társaság ülésén az *Egy párisi hajnalon* c. költeményét. A felolvasó ülésről készült sajtóbeszámolóék egyikében állapítja meg Adyról az ismeretlen szegedi újságíró, hogy „Vajda János iskolájához tartozik, de azért teljesen eredeti, választékos és ötletes”. (A Dugonics-Társaság felolvasó ülése. SzHír 1905. febr. 28.; l. erről bővebben e kötetben az *Egy párisi hajnalon* c. vers jegyzetét.)

A versben szinte szétválaszthatatlanul fonódnak egybe Ady ekkori életének, gondolat- és érzelmvilágának különböző meghatározó mozzanatai. Ez időben válik különösen nyomatékosá írásaiban a „magyar árvaság” gondolata: az a felismerés, hogy a kiválasztottak, a tehetségesek sorsa fokozottan tragikus a magyar viszonyok között. Csokonai halálának századik évfordulója alkalmából írott szignálatlan s ezért „kétes hitelű”-nek minősített, bár jellegzetesen rá valló cikkében így mereng: „Boldog nyugati országokban a nagyok emlékét nem tolja félre a jelennek semmi emóciója. Nálunk még a halott poéták is hamupipókék.” S mindezt azért tartotta szükségesnek megjegyezni, mert Vajda mellett már igen korán vállalt másik költőse évfordulójának megünneplését az év elején tartott parlamenti választások miatt későbbre halasztották. Majd a maga elődjé-

vel azonosuló, öt rezignáltan szólóngató módon így zárja rövid glosszáját: „Álmodj, ha vannak ott lent álmok, nagyon szép álmokat s új századokat, Csokonai Vitéz Mihály, ki száz évvel ezelőtt olyan fáradtan, szomorúan, magyar zsenihez illően roskadtál sírodba...” (*Csokonai*. BN 1905. január 29.; AEÓPM VI. 296.) Hasonló módon töpreng-medítal egy néhány hónappal későbbi kis cikkében arra a hírre, hogy Vajda Jánosnak szobrot terveznek fölláttatni Vaál község főterén. Ez a „méltatlanul” csak egy másik frás jegyzetében közreadott, bár egyértelműen Ady tollára valló lírai hangolású glossza nem előzménye a versnek, hanem magyarázata, prózai kifejtése a költemény sejtelmes víziójának, miként erre a gondolati összefüggésre a vonatkozó prózai kötet sajtó alá rendezője is utal. Ady ekkori Vajda-szemlélete szempontjából érdekes és érdemes e glossza néhány jellemző mondatát idézni: „Hogy szobrot fog kapni Vajda János, ez a néhai magános férfi, ez a melegséget és magasságot magános sasként beszárnyaló nagy magyar poéta, ez a montblanc-ember, ez a nagy tártalan, kinek életéből legpanaszosabban sötétül ki a magyar tragikum. Nagy volt és egyedüljáró.” Egyébként stílustalannak és Vajda nagyságához érdemtelennek ítéli a falu főterén állítandó emléket, mert szerinte „csak a vaáli erdőben állhat a szobra. A vaáli erdőben, amelyet olyan csodálatosan megénekelte s ahová ő úgy vágott »pihenni, csak pihenni«. Első eset volna végre, hogy szépen, megértően, megilletődötten emeljünk szobrot s oda, ahova ez a szobor szinte beszélve kínálkozik.” (*Vajda János szobra*. BN 1905. május 6.; AEÓPM VI. 397.; utaló jegyzet uo. 396.)

Bizonytalanná és nyugtalaná vált a Párizsból való hazatérést követő több mint egy hónap folyamán a kapcsolat Lédával is. Már egyik 1905 januárjára – feltehetően a hónap közepére, tehát budapesti tartózkodásának első tíz napjára – datálható levelében zaklatott lelkiállapotáról ír Brüll Adélnak Ady: „...nem kaptam s nem is kaphattam még magától választ. De nekem szörnyű éjszakáim vannak, nem alszom már egy hét óta. Egy-egy kis félálomban maga jön, mindig maga, élém. Minden fám, amiben csak nem volt részem a maga életéből. [...] Csak mehetnék, csak tíz percig láthatnám már magát. [...] S maga olyan rossz hozzám olyankor, ha képezetben, hallucinációban eljön. Mintha csak igaztalan vádjaiért akarna büntetni.” (AEI I. 161.) Majd egy későbbi, ugyancsak januárúra keltezhető levelében így faggatja és kérleli Brüll Adélt: „Édes Jóm, Mindenem, – ugye nem felejt el, ugye megtart engem? Alig tudom egyensúlyban tartani a lelkem. [...] Ugye nem a szabadságot érzi azáltal, hogy én nem vagyok ott? Óh, tartson meg engem.” (AEI I. 162.) Az asszony tartós hallgatása szinte gyanakvóvá, rögeszméssé teszi Adyt, s az Adéllal szembeni „vádját” egyre fokozottabban hangoztatóbbá. Ez derül ki a februárra – minden bizonnyal a hónap első napjaira – időzíthető újabb leveléből: „...hogy van, hogy érez, mit csinál? Jár ki sokat, látom Dodó leveléből. Akkor is künn volt, mikor azt Dodó írta. Hát fölszabadulást érez, hogy én eljöttem? Ne haragudjon.” (AEI I. 162.; Dodó: Diósi Ödön családi beceneve.) Nyugtalanága olyan mérvű már, hogy nem tudja magában tartani, Adél húgának, Brüll Bertának kikövetkeztethetően 1905. febr. 5-én írott levelében is említést tesz róla: „Adéltól nem jött egy sor sem még. Talán örült is, hogy eljöttem. Dodó írt egy levelet. Akkor is künt járt valahol Adél. Nagyon szerencsétlennek érzem magamat.” (AEI I. 163.) S mint egy kétségbeesett sikoly tetőzi be ezt a zaklatottságot a Budapestről 1905. febr. 6-án Párizsba Adélnak küldött sürgöny: „Istenért, mi van? Írjon vagy sürgönyözzön.” (AEI I. 163.)

S amikor már közel egy hónapja csak a csönd válaszol Párizsból Adynak, a költőben is megindul a valóságos Adéltól eltávolodó, az asszony emléket poétizáló lelki folyamat. Brüll Bertának számol be erről 1905. február első felére datálható levelében: „Dodó egy levelén kívül semmi sem jön Párizsból. Tudtam én ezt. Adél eléggé elárulta, hogy ő fölszabaduláshoz jut, ha én eljövök. Sejttem is már, mit kell nekem tenni. Megőrizni a régi Adélt, az enyémet, a mostanitól.” (AEI I. 163.) Majd rekonstruálhatóan február első harmadában mégis érkezett Brüll Adéltól Adynak levél, amellyel azonban a költő igen elégedetlen. Írja is Brüll Bertának teljes rezignációval: „Jött Adéltól egy levél. Egy erőltetett, üres. Csak éppen, hogy írjon. Leszámolok mindennel.” (AEI I. 164.) Néhány nap

múlva Brüll Adélnak is válaszol, eléggé keményen, szemrehányóan, kertelés nélkül. Már a megszólítás szokásos formulái közé odaiktatja a fájdalom szölamát: „Édes Mindenem, Szomorúságom, maga írt nekem, hogy írjon éppen. Akkor, mikor úgy vártam egy szót, ami a szívéből jön. [...] És – Maga ír egy udvarias levelet. Rosszul mondom: egy csinált levelet. Ne haragudjék. [...] Ha még volna egy kis erőm, meg kellene feszítenem, hogy megtartsam az én Adéloom alakját, s pusztuljak el evvel a képpel. A régi, nagy, óh, nagy illúziók rongyaival. Hiszen mondta is maga: – Csak nem leszek bolond, hogyha maga elmegy...” S lemondó sértettséggel fejezi be a levelét: „... ezer csókkal csókolja a legdrágábbat, az én régi Adéloomat, az ő szegény semmije.” (AEI I. 165.) A Léda-sze-relem tragikus felhangjai, az ismerten elvonatkoztatott Gina-vonzalommal történő párhuzamosítás mögött az érzelmi meghurcoltatásnak, a tehetetlen lebénulásnak ilyen örvényei rejlenek.

Király István hívta fel a figyelmet arra, hogy e vers létrejöttében fontos szerepe lehetett Ady érmindszenti, február első felében történt hazalátogatásának is. (Király I. 144. jegyzeti: I. 735.) Brüll Bertának írja február elején – feltehetően febr. 10-én, pénteken megkezdve és 11-éről 12-ére, szombatról vasárnapra virradóan, éjjel fél 2-kor befejezve a levelet –, hogy „haza talán vasárnap utazom”. Majd másnap folytatva, ama mondatok után, amelyekben Adél „erőtletett, üres” levelének érkezését hírléi, közli: „Most reggel utazom haza, az anyámmal beszélék, kimegyek Szentpétervára.” (AEI I. 164.) Febr. 15-én, szerdán pedig már – néhány nappal verse megírása, publikálása előtt – cikkben idézi föl látogatása emlékét „a kis, sanyarú falu”-ban, az „eldugott, messze, oláh-magyar erdély-széli faluban, ahol ilyenkor februárban búzakenyérről álmodnak gyönyörű álmokat téli zivatar muzsikája mellett sovány, éhes kunyhó-lakók”. Érthető a több, mint egy eszten-deje szülőföldjétől távol lévő, Párizs és Napfényországot megjárt költő megrendülése: „...zokogó lélekkel gondolunk [...] arra a kis erdélyszéli falura, amely nekünk szülő-falunk, ahová néha szeretünk bemenekülni erőt szedni, életet hallani s temetőt nézni”. S döbbenet érzékelheti, hogy az egyszerű nép körében is mennyi várakozás, illúzió kíséri a volt ellenzéki koalíció választási győzelmét (l. erről e kötetben a *Noé bárkája* c. vers jegyzetét) és esetleges eljövendő kormányra kerülését, ígéreteinek bevalását. (*Jön a „Terület”*. BN 1905. febr. 15.; AEÖPM VI. 56–58.; jegyzeti: 364.) A történetekre, ott-honi látogatására és zaklatott lelkiállapotára a következő héten, febr. 22-ére datál-ható levelében utal vissza Brüll Bertának: „otthon voltam alig másfél napig. Úgy örültek nekem, hogy majdnem a szívem szakadt bele. De meg is döbbenek lesoványodásomon és kétségbeesztő, nyugtalanító neuraszténiámon. A szentpétervári tervvel előálltam, de olyan sírás tört ki, hogy megjíjedtem, s egyelőre ígéretet tettem: maradok.” (AEI I. 166.) Mél-tán tölthette el Adyt a Vajdával azonosuló magányosság- és árvaság-érzés.

Már a vers utóéletéhez tartozik: 1908. szept. 29-én szavalta el Nagyváradon a költő több művével együtt e verset Emdő Tamás. „A váradi Városháza dísztermé”-ben Léda is „ott ül... az első sorban... Ránéz Adyra, ki mellette ül... Tekintetük egybeforr.” (AL-né 85–86.; l. még Dénes: Akkor... 202.)

Irodalom

Hatvany II. 255–57.; Bóka: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 408–09.; Varga 198.; Király I. 144–46., 399.

323. Vén faun üzenete

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. március 12. X. évf. 71. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoldtárai ciklus) 41.; ÚjV₂ (1909) 41.; ÚjV₃ (1912) 41.; ÚjV₄ (1918) 28.; ÚjV₆ (1919) 34. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 15.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₄-ből. A BN-béli publikációt Ady kisebb módosításokkal vette fel az ÚjV-be. Viszont az ÚjV három első kiadásába ritmus- és stórfaképletet zavaró szedési hiba csúszott be a 16. sorba: a helyes *redm* helyett *rdm*. S így a jambusi kilences-nyolcas-kilences építésű ritornell az utolsó stórfában „megbiccen”. Tetézi ezt az ÚjV₃, 13–15. soraiban bekövetkezett zavaró sajtóhiba: a kezdőbetűk keveredése. Ezért választottuk szokásunktól eltérően – mert az 1918-as kiadás esetében aligha beszélhetünk az ultima manus elvének érvényesüléséről – alapszövegnek az ÚjV₄ publikációját. Így viszont néhány ponton a korábbi kiadások pontosabb szövegekölését követve javításokat kellett eszközölnünk.

Javításaink:

7. A *már* szó után – minthogy a következő 8. sor szövege közbevetés – vesszőt tettünk.
8. Az alapszöveg *utasa* és *én* szavai után a hiányzó vesszőt – az ÚjV₃ szövegekölésével egyezően – kitettük.
11. Az alapszöveg *könnyű* szóalakját – az ÚjV korábbi három kiadásának szövegekölését követve – *könnyű-re* változtattuk.
18. A *faunom* után az ÚjV₃ közlésével egyezően a vesszőt kiraktuk.

Szövegeltérések:

1. <i>Bus</i>	BN
2. Apolló, <i>ki</i> faun-mezű:	BN
7. <i>utamba'</i>	BN
<i>már</i>	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃ ÚjV ₄
8. <i>utasa én</i>	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃
11. <i>röpitné</i>	BN
<i>könnyű</i>	BN ÚjV ₃
12. <i>felé... És...</i>	BN
13. <i>Cj</i> [sh]	ÚjV ₃
14. <i>Dsókóm</i> [sh]	ÚjV ₃
15. <i>Ue</i> [sh]	ÚjV ₃
16. <i>majd rdm</i>	ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃
18. „ <i>Csuf</i>	BN
<i>faunom</i>	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃

Keletkezéstörténet

Verse születésekor, publikálásakor Ady már két hónapja elhagyta Párizst, Lédáékat. Több jeltől arra következtethetünk, hogy az elválás korántsem harmonikus, kiegyensúlyozott hangulatban történt. Ady hazatérése után Brüll Adél több mint egy hónapon át még csak nem is ír a költőnek, aki különböző könyörgő és szemrehányó levelekben próbálja Lédát más belátásra bírni. Végül Léda valóban ír, de csak egy eléggé formális, Ady szerint „udvarias” levelet, amely miatt Ady sértetten felháborodik, és minden eddigénél bántóbb módon válaszol az asszonynak. (L. erről bővebben az előbbi, *Találkozás Gina költőjével* c. vers jegyzetét.) Kettőjük feszült helyzetéről, az Adélnak küldött bántó levélről 1905. febr. 22-ére keltezhető levelében tudósítja Brüll Bertát: „Mindenesetre sokszor vagyok beszámíthatatlan és szegény Adélt most úgy bántottam egy levelemben, hogy megérdemelném, mindörökre elfelejtsen.” (AEI I. 166.) Majd február vége felé panaszolja Diósi Ödönnek, hogy „ti nem irtok”. S külön szemrehányást továbbít Lédának: „Add át kézcsoksomat öngyásának. Hála Istennek ő nagyon jól érezheti magát. Ezt következtetem hallgatásából.” (AEI I. 167.) Léda némasága és hiánya fölkaparja Adyt, s a két korábbi, szerelmi mondandóját a pénz-, illetve az ugar-motívummal összekapcsoló verse (*Ima Baál istenhez*, *Találkozás Gina költőjével*) után most közvetlen vallo mással fordul Lédához. E vers csak címében rokon a Me-ben közölt, 1902-es *Vén faun*

dala c. verssel, szellemiségében teljesen eltérő. Míg a korábbi verset a hellén-pogány világ utáni sóvárgás jellemezte, addig e költeményben a görög mitológia mozzanatait Ady csupán jelképes mondandója eszközeiként használja. Igazi, csak Léda-ismerte, apollói (költészet-isteni, napisteni) valóját a világ előtt faun-mez takarja. S e klasszikus jelképiséget stílusosan teljesíti ki Ady Homéroszra emlékeztető nyelvi fordulata: *Testem röpitné könnyű szél | Hádész felé.*

Irodalom

Hatvány II. 291–92.; Barta 279–80., 288.; Király I. 441., 445–46., 463., 525.

324. A márciusi vénékhez

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. március 15. X. évf. 74. sz. 6. – Hírek – Ady Endre. – Kötetben: Rd (1923) 142–43. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-14 [MParn] (1954) 562–64.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ból.

Javításaink:

15. a *forradalom* után a hiányzó, de szükséges vesszőt kitettük.
20. az *ifjak* után az elmaradt pontot kiraktuk.

Keletkezéstörténet

Miként ezt néhány korábbi 1905-ös vers (*Noé bárkája*, *Búcsú Siker-asszonytól*) jegyzetében már jeleztük: jan. 26-án a választásokon megbukott az addig többséget élvező szabadelvű párt. Ennek következtében febr. 1-én Tisza István miniszterelnök lemondott, febr. 12-én pedig a király fogadta a győztes koalíció vezető politikusát, Kossuth Ferencet. A tárgyalások azonban eredménytelenek voltak, a koalíció nem kapta meg a kormányalakítási megbízást. A hazai közhangulatot a várakozó reménykedés, sőt a nemzeti indulatok túlfűtöttsége jellemezte. Adyt – miként erről 1905. febr. 23-án Diósi Ödönnel, Léda férjének küldött levelében ír – felhábortotta, elriasztotta ez a nekilódult, üres szölamokban tobzódó nemzeti felbuzdulás: „ez a piros-fehér-zöld özönvíz még azt a kevés kultúrát is megemészti, ami volt ebben az országban. Szomorú itt élni.” (AEI I. 167.) Ezért minősíti *lelkeilen hibó*-nak, *kérődzés*-nek a *márciusi vénék*, a koalíció hivatalos vezetőinek és a velük szellemi közösséget vállalóknak egész működését, nemzeti színezetű demagógiáját.

Jellemző Ady ekkori publicisztikai munkásságára is a fellépés a hazafiaskodó túlzásokkal, a história nagy korszakainak kisajátításával, az időszerűnek beállított analógiakereséssel szemben. Elegendő alkalom erre például az, hogy Lampérth Gézának egy kuruc korban játszódó darabját mutatják be a Nemzeti Színházban. A bemutatóról írhatna egyszerű, fenntartásokat jelző bírálatot is, ő azonban átfogóbb elvi kérdések összefüggésében tárgyalja az egész problémát: „Fene kurucvilágban élünk, s agyonütik az embert a százas hazafiak, ha különködik. És mégis szólunk. Mire való ez a kurucór (kór és nem kor)? Le akarják járítani ezt a nekünk legszebb, legdaliásabb időt?” Úgy véli, hogy divattá, káros visszaéléssé vált a magyarkodás: „Politikában, irodalomban, művészetben (be nem sejtik ezt, akik művelik) elszájaskodják, elmelodramázzák a legszebb történelmi kincsünket.” Nem Lampérth Gézát vádolja mindezt elsősorban, de felelős-

nek tartja abban, hogy ennek az elvárásnak engedményeket tesz. Hogy „miért rántja posványba nemcsak a kuruc időket, de a maga kedves, rimes talentumát is? Mert divat az olcsó, a szájas kurucság? Tévedés. Vagyunk már sokan, kiket intellektuális szérum oltalmaz a görögützes hazafiasság ellen.” (*Veér Judit rózsája*. BN 1905. febr. 11.; AEÖPM VI. 51.) Ady szerint „annak a kuruc kornak lelke volt”, azt kellett volna valóban felidézni a felületes aktualizálás helyett.

Hasonló módon vélekedett Ady az 1848-as örökséggel, az akkori márciusi ifjak hagyományával lehetséges összevetéstől. Hiszen éppen ebből a szembesítésből született a verset meghatározó *márciusi vénék* 1905-re vonatkoztatott ötlete, satirikus motívuma. Jellemző példája ennek február végén a Jókai szellemét eszményítő módon megidéző írása: „És Jókait, az ifjút, vezérül fogadta a nemzet. És ő megindult fényességes útján. Irány: ad astra. Mondjuk: magyar Európa... .. És mi? Kétszer voltunk csak a sarkában: negyvennyolcban és hatvanhétben. Egyébként cammogtunk. Vagy eltévedtünk. Vagy visszaszaladtunk. Hol élt ő, és hol éltünk mi!” Magától értetődően kínálkozott ebből a pozícióból a jelenre vonatkozó következtetés: „Csak keressenek ki egy költő-politikust a mai negyvennyolcból. Mérjék Jókaihoz. Belereszketünk a fájdalomba.” (*Jókai szobra*. BN 1905. febr. 26.; AEÖPM VI. 73.) A versben ezt az összehasonlító „logikát” szélesítette ki, általánosította a költő.

Irodalom

Király I. 184., 201.

325. A lelkek temetője

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Dutka Ákos hagyatékából a MTA Kézirattárában: Ms 4195/1. (II. számozással és *Lelkek temetője* címmel, mindössze kétstrófányi szöveggel; utal erre Földessy Gyula is: „eredetileg csak a két első versszakból állt... így láttam Dutka Ákosnál is, az Ady kéziratában” [Amt 35.]; a sorszámozásról s a Dutka Ákosnál maradt kétstrófás kézitról l. később.) Fényképmásolatát l. Dutka: A Holnap városa. Bp. 1955. 228–29. között, továbbá az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötetben. (PIM kiadványai II.) Szerk.: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. 66.

Első megjelenés: Jöv 1905. május 7. 3. évf. 19. sz. 42. – Ady Endre – (*Lelkek temetője* címmel csak az első két strófát közli.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 57.; ÚjV₂ (1909) 57.; ÚjV₃ (1912) 57.; ÚjV₄ (1918) 38–39.; ÚjV₆ (1919) 48. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 19.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A k és a Jöv szövege csak kétstrófás, egymástól részben eltérő változatokkal. A végleges, négy versszakos szöveget Ady az ÚjV összeállítása előtt készíthette el, és a sajtóban már nem publikálta. A szöveggondozás tekintetében legmarkánsabb és ugyanakkor a leginkább következetes az ÚjV₂ publikációja. Különös értéke van stilisztikailag e kiadásban annak, hogy a szokványos *boldogok* helyett mindhárom érintett – a 8., a 13. és a 16. – sorban a hangulatilag is kifejezőbb *boldogak* változatot használja. Ezért is választottuk alapszövegnek.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Lelkek temetője</i>	k	Jöv
2. <i>furcsa</i> temetője,	k	
<i>sőt</i> t temetője,		Jöv

3. valaha,	k	
4. <i>Mag-ölő</i> mérég	k	
S <i>mag-gyflkos</i>		Jöv
6. A <i>legszebb lelkek</i> sohse éltek.	k	Jöv
8. <i>Itt legnagyobbak:</i> a	k	Jöv
S <i>boldogok százszor</i> a	k	Jöv
9–16. [hiányzik]		
13. Oh,		ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
boldogok		ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₅
16. boldogok		ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₅

Keletkezés történet

A vers első két strófáját, lényegében meghatározó szövegét (hiszen később csak a harmadik versszakot kellett hozzáfűzni, a negyedik kis változtatással a második megismétlése) Ady még 1905. márc. 19. előtt készítette. Minderről Ady Dutka Ákoshoz írt leveléből, illetve az egykorú nagyváradi sajtó tudósításaiból értesülhetünk. A költő először Brüll Bertának 1905. febr. utolsó napjaiban írt levelében tesz említést a tervezett matinéről: „Március 19-én Nagyváradon olvasok föl – talán.” (AEl I. 167.) Majd Vitályos László szerint 1905. márc. 17-ére datálható levelében Dutka Ákost kéri meg arra, hogy a leveléhez mellékelte verseit olvassa fel a matinén. E levél néhány mondatát idézzük: „Édes Dutka, – Lengyel telefonon nevedben már meg is ígérte, e pár verset olvasd fel a Szigligeti Társaságban. [...] Én sajnos csak délben érkezhetnék Nagyváradra. Szombaton nem lehet leutaznom, s így nem is megyek.” Utóiratként többek között hozzáfűzi még a leveléhez: „Ha esetleg közlője akadna a verseknek, nem bánom, de a *Lelkek temetője* nem közölhető, mert ez a kis vers a *Figyelő*-nek van ígérve.” (AEl I. 169., a levélben említett Lengyel: Lengyel Géza, aki ekkor Nagyváradon volt újságíró; *A lelkek temetője* első változatának időrendi besorolásához, 1905. március 19. előtti keletkezésének bizonyításához egyik döntő adat ez a levél; lehet, hogy Ady ezt a kétstrófás eredeti verset valóban a Figyelőnek ígérte vagy legalábbis ott akarta közölni, de végül is a Jövendő máj. 7-i számában publikálta.)

A nagyváradi Szigligeti Társaság 1905 márciusára irodalmi matinét tervezett, amelynek résztvevőjeül Ady Endrét is igyekeztek megnyerni. (Előzetes tájékoztató e tervről a Sz 1905. febr. 15-i számában, amely még márc. 8-i dátummal hírleli az eseményt, majd hír arról a Sz 1905. márc. 12-i számában, hogy Ady vállalta a szereplést a márc. 19-i matinén.) A Sz 1905. márc. 19-i száma Szigligeti Ede emlékezete címmel beharangozza, előkészíti az azt, vasárnap sorra kerülő matinét, jelezve – többek között –, hogy ez alkalommal Ady „versei felolvasására Dutka Ákost kérte fel”. Majd a vasárnapi matinét követő márc. 21-i, keddi számában a Sz is és a NN is beszámolót ad a történekről (A Szigligeti Társaság ünnepe címmel a Sz és Szigligeti emlékezete címmel a NN). Sőt: mindkét lap mutatványt is ad a Dutka Ákos felolvasa Ady-versek közül: a *Három Baudelaire-sonett* II. darabját az egyik (*Repedt harang* címmel, Baudelaire szonettje alcímmel: Sz 1905. márc. 21. XXXII. évf. 72. sz. 3.; a Hírek rovatban lapalji jegyzettel, amely szerint az említett matinén „felolvasa Dutka Ákos”), a *Tűzes seb vagyok* c. verset a korábbi *Kinok ósága* címváltozattal a másik (a beszámoló részeként a Hírek rovatban: NN 1905. márc. 21. VIII. évf. 67. sz. 4–5.). A Dutka Ákos felolvasa versek között szerepelt *A lelkek temetője* eredeti kétstrófás változata is, amelynek szövegét a nagyváradi lapok – a korábban idézett levél intenciója szerint – nem publikálták. Kézirata így maradhatott Dutka Ákosnál; a cím fölötti II. nyilvánvalóan a felolvasás sorrendjének megjelölésére szolgált. A lényegét tekintve hasonló szellemben beszél a történekről Dutka Ákos is. (A Holnap városa. Bp. 1955. 186.)

E költemény nyomtatékos összefoglalása Ady 1905 első hónapjaiban kialakult hazaszemléletének: folytatása a *Találkozás Gina költőjével* c. verse látomásának és *A márciusi*

vénkehez c. rövid dala indulatának. A versbéli gondolata kialakulásának irányába mutat Párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzése: „A vérbeli, az igazi *magyar* talentum olyan, mint a Szilágyi Dezsőé volt. Hencegő, óriási, de improduktív.” (AEÖPM V. 193.; a 138. számú bejegyzés.) A vers keletkezését megelőző hetekben-napokban szinte iszonyodva éli meg, hogy mennyire fojtogató a szellemi légtér, hogy valóban a *lelkek temetőjé-vé* vált a hazai világ: „A lelki műveltség, a belső kultúra kiváltság lett, mint az y. Ha valakit erre való hajlandósággal vert meg a sorsa, ki kell innen kapcsolnia lelkét. Rettenetes. – No és most a politika. Már buzogányok ütnek az író kezére. Sívár lelketlenség, kultúra-ölés: a magyarság nevében.” (*Jókai szobra*. BN 1905. febr. 26.; AEÖPM VI. 73.) Cikkeiben újra meg újra visszatér a tehetetlenség, a hazai élehetetlenség és cselekvés-képtelenség gondolata. A kivándorlókról írja: „Messez nagy Amerikában, idegen népek és csodák rengetegében egyre nő a hazulról elátkozott magyarok száma. Itthon nem lehet élni.” S reményében is a jelen teljes elítélése fogalmazódik meg: „Egy napon talán otthon elszáll a sötétség. Összeomlik a középkor. Meghal az Európában felejtett feudális-patriárkális világ [...]” (*Egy tisztelletes úrhoz*. BN 1905. márc. 12.; AEÖPM VI. 87–88.) Szűkebb pátriája nagy hőstét, Wesselényit is e szemlélet jegyében idézi meg: „Wesselényi több volt, sokkal több, mint ama nevezetes *utókor* még csak álmodja is. [...] De nem volt percnyi pontossággal érkezett fia a beteljesedett időknek [...]” Nála „alig van tragikusabb magyar sorsú alakja a históriának”. Tehetetlenség és cselekvés szembesítésével emlékeztet Wesselényi példájára „a mai szörnyűséges, árvizes világ”-ban: „Végre is nem lehet ott sokáig Hamlet kezében a sors, ahol hatvanhét évvel ezelőtt az *akciónak* olyan legendás bajnoka élt, mint Wesselényi.” (*Wesselényi*. BN 1905. márc. 14.; AEÖPM VI. 89–90.) E gondolattörödécek megközelítően jelzik az Adyban kavargó felismerések és indulatok irányát, amelyeknek összegező és általánosító lendületéből születhetett a vers.

Irodalom

Babits levele Kosztolányihoz: BJK lev. 112., 114.; Halász: NA 135–36.; Király I. 176–77., 193–94.

326. Sóhajtás a hajnalban

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. március 25. X. évf. 84. sz. 1. – Tárca – Ady Endre („Új versek” főcímmel elsőként közli *Hajnali sóhajtás* címmel az *Új vizeken járok* c. verssel együtt.) – További megjelenés: Jöv 1906. március 4. IV. évf. 10. sz. 20. – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 89–90.; ÚjV₂ (1909) 89–90.; Gyűjt (1911) 14–15.; ÚjV₃ (1912) 89–90.; ÚjV₄ (1918) 61.; ÚjV₆ (1919) 75. Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 30.

Szövegvizsgálatok, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegét Ady kisebb változtatásokkal s egy sor nyi többlettel vette fel az ÚjV-be. A Jöv publikációja az ÚjV₁ nyomán készült részben csonkított, részben szedési hibákkal tarkított utánközlés. Az ÚjV₁ és az ÚjV₂, illetve a Gyűjt szövegváltozatában néhány apró eltérés található az ÚjV₃ leginkább kiértelmezett szövegéhez mérten. Ezért választottuk ez utóbbit alapszövegnek.

Javításunk:

6. A sorvégi *fészekü* után vesszőt tettünk.

Szövegeltérések:

1. cím: *Új versek*

2. cím fölött: I.

3. cím: *Hajnali sóhajlás*

1. Óh

Oh,
párban
fürdő,

4. Boldog

6. fészkü
fészkü

7. Gyönyörű Város,
város

8. Oh

Oh
hajnal-zengés

9. szimfóniája [sh]

12. zug

14-17. [hiányzik]

20. új

25. [hiányzik]

minden

16. minden

minden:
minden,

BN

BN

BN

ÚjV₁ Jöv ÚjV₂

Gyűjt

Gyűjt

Gyűjt

Jöv

BN ÚjV₁

Jöv

BN

Jöv

BN

ÚjV₁ Jöv ÚjV₂

BN

Jöv

BN

Jöv

BN

BN

Jöv

BN ÚjV₁

Jöv

ÚjV₂

Köletkezéstörténet

A vers létrejöttét jóval, évekkel megelőzően foglalkoztatja Adyt az élet örömeiből való kismizmiztség gondolata s az emiatt támadó düh, gyűlölet. Így – többek között – már 1902-ben megpendíti ezt az élményét-érzését: „Koldusok vagyunk, élünk kínzó vágyakkal s meghalunk a szomjúságtól. A lelkünket pedig megmérgezi a gyűlölet, amelyet – bármint tagadjuk – lángoló dühvel éreziünk a gazdagok, a dúsak, a pénzesekek ellen...” (*A hétről*, NN 1902. aug. 3.; AEÖPM III. 121.; jegyzete: uo. 363–64.) Más változatban tér vissza ez a gondolat első párizsi útjának kezdeti benyomásai között: „Mindannyiunknak más kell, mint ami van, s csacsimódra engedjük át magunkat rossz kilegeinknek s romló véredényeinknek.” (*Ha Feydeau ír megfiatalodik*, PN 1904. márc. 6.; AEÖPM V. 12.) S jellemző „előzménye” a vers ismétlésekkel nyomatékositott poentírozó fogalmazásának *A pénz esetei* c. cikk egyik alcíme: „A pénz, mely a másoké”. (PN 1904. máj. 12.; AEÖPM V. 53.) A versben kifejezett sóvárgásnak ellentétezőt oldalát pendítette meg egyik, több mint két hónappal korábbi publicisztikai írásában: „Mert bizony isten szomorú dolog legtöbbször milliomosnak lenni. Ami minálunk, koldusoknál, kisebb-nagyobb részben az élet ösztönzője, náluk az abszolút illúzió-haramia. Övék a pénz.” (*Az ő életük*, BN 1905. jan. 14.; AEÖPM VI. 15.) E sokáig bujkáló gondolat egyetlen szenvedélyes lendület menetében fogta össze a *Sóhajlás a hajnalban* soraiban. Míg az e kötetben található, másfél hónappal korábbi *Ima Baál istenhez* c. költeményben keményebben „sóvárog” az aranyért, addig e versben általánosítottabb a *Croddlatos Élet* iránti vágy, a pénztelen koldusság, miatti panasz.

Ady – Révész Béla emlékezete szerint – ezt a verset is a „Három holló” kocsmaszatala mellett írta. (L. erről és Révész Kárpáti Aurélnak adott interjújáról e kötetben a *Találkozás Gina költőjével* c. vers jegyzetét.) – Bustya Endre hívta fel a figyelmet arra, hogy Ady a néhány nappal később publikált *Tíz Forint völegénye* c. novellájában meannyire hasonló gondolatkörben mozog. (AEön 1313.)

Irodalom

Benedek II. 148.; Sík 201.; Szabó R. 80–81.; Varga 212.; Vezér 171.; Király I. 283., 311., 338., 364., 378.

327. Új vizeken járok

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. március 25. X. évf. 84. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel a *Sóhajítás a bajnalban* után közli *Új vizeken* címmel.) – További megjelenések: AV 1906. február 13. XXVI. évf. 35. sz. 1. – Ady Endre; Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből” főcímmel hatodiknak közli *A Horstobágy postája, A magyar Ugaron, A Szajna partján, Székek messze egymástól, Vörös szekér a tengeren* c. versek után.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1–2. („Ady Endre verseiből” főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.); Jöv 1906. február 25. IV. évf. 9. sz. 32. – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Száz ormok vándora ciklus) 122–23.; ÚjV₂ (1909) 122–23.; Gyűjt (1911) 18–19.; ÚjV₃ (1912) 122–23.; ÚjV₄ (1918) 79–80.; ÚjV₅ (1919) 102. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 40.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegén két sorban jelentős javítást végzett Ady az ÚjV-be történt fölvetel előtt. Az AV, a Nsz és az utóbbit követő SzmK, illetve a Jöv szövege az ÚjV₁ nyomán történt utánkölcsés, de sajtópublikációknál szokásos ékezesi pontatlanságokkal.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN				
<i>Ady Endre verseiből</i>				Nsz SzmK	
Cím fölött: II.	BN				
Cím: <i>Új vizeken</i>	BN				
Új		ÚjV ₁	AV Nsz SzmK	Jöv ÚjV ₂	
1. hajóm:			AV Nsz SzmK		
2. evezőste,	BN				
4. hajóm,	BN				
5. egyre,	BN	ÚjV ₁	AV		ÚjV ₂ Gyűjt
egyre.				Jöv	
6. Új, új	BN		AV Nsz SzmK		
szűzi			AV Nsz SzmK		
7. Repülj			AV		
9. Új	BN		AV Nsz SzmK		
horizónok			Nsz SzmK		
10. új,	BN		AV Nsz SzmK		
11. Repülj			AV		
12. Új	BN		AV Nsz SzmK		
horizónok			Nsz SzmK		
14. Új kínok,	BN		AV Nsz SzmK		
kinok, álmok, titkok	BN				
15. Repülj			AV		
18. Hajtson <i>Olimpusz</i>	BN				
szentlélek			Nsz SzmK		
Szentlélek,					Gyűjt
gőze,	BN		Nsz SzmK		
20. <i>szürkék</i>	BN				

Keletkezéstörténet

Az *Új vizeken járok* sorait Révész Béla szerint Ady a „Három holló” kis fülkéjében vetette papírra. (L. erről e kötetben a *Találkozás Gina költséjével* jegyzetét.)

Hosszú időszak keserű vagy tépődő, legfeljebb gunyoros versei után ismét egy kihí-

vóan dacos Ady-költemény, miként Földessy írta róla „program-verse az embernek és költőnek”. (Amt 44.) Egyes mozzanatai, motívumai már felbukkantak Ady írásaiban korábban, évekkel előbb. A szentlélek fogalmának profanizálását több esztendővel hamarabb megkezdte: „A biblia szent lelke mi volna más, mint a változás szimbóluma.” (*A hétről*. NN 1902. márc. 2.; AEÖPM III. 9.) De ekkor merült föl először Adyban a magatartás megválasztásának lehetősége és szükségszerűsége, az életforma, az életvitel alternatíváinak véletlensége, az e versében is meghatározó „vagy-vagy” motívuma: „Az aut-aut nem csupán »választó szócskák«, hanem kötelező program minden reformátornak. Vagy hiszek, küzdöm, megostoroztatom, s ha kell, elvizezem az igazságért, vagy... leszek derék, gazdag, befolyásos bugris. Aut-aut!” (*Vátszonyi Vilmos Nagyváradon*. NN 1902. ápr. 12.; AEÖPM III. 42.) Más módon már korábban is kimondta azt, amit itt eleve tagadásba vesz (*Nem kellene a megáldott álmok... Én nem leszek a szürkék begedőse*): hiszen erről vallott a *Búcsi Siker-asszonytól* c. versében, s erre utalt a jelenlegi versnél néhány nappal későbbben publikált novellájában a műfajváltásnak megfelelő fordulattal: „... már ezen a táján a világnak sem maradhatnak az emberek örökké a kis szürke lompos dajkabácsik meséi mellett”. (*Tíz Forint völgyéne*. BN 1905. márc. 30.; AEÖn 258., jegyzet: 1313.)

A valóságos választás két lehetőség között nyílt: az újhoz vagy a fenséges (az első közlés az *Olimpusz*, később a *szentlélek*), vagy a közönséges (a *korcsma gőze*) hajtóerejét ragadni meg. Azaz: vagy az elvi-emberi megszállottság, vagy az olcsó elbódulás révén hozni mást, friss szellemi lendületet. Ady már az előző esztendőkből is lényegesnek, meghatározónak a megszállottságot, a szentlélek motívumát ítélte. Utaltunk az előbbiekben a szentlélek fogalmának profanizálására, amely Adynál 1902 táján vált nyomatékosná, magáévá élve Heine „szentlélek lovagja” formuláját. (L. *A hétről* c. 1902. márc. 2-i cikk jegyzetét: AEÖPM III. 287.) S e fogalom egyre határozottabb és egyértelműbb egyéni kifejtése jellemzi Adyt ebben az időben. Úgy véli, hogy új töltést, új tartalmat lehet adni-tulajdonítani az eredeti rendeltetésük értelmében már kiüresedett vallásos szövegeknek. Így ír erről többek között: „Az élet a vallás kalendáriumban is tudott magának piros betűt kapni, mert pünkösöd a termékeny életnek az ünnepe. Bódultan az élet szent mámorától száll felétek, emberek, ez ének, mely nem tudom, hogy tolakodott most föl kurtanadrágos múltamból: »Szent Lélek Isten, töltsd be szívünket éppen menyeyi szent ajándékkal, szívbéli szent buzgósággal!« De valami más melódiát hall a lelkem s valami mást mondanak általam a biblikus kenetességű szavak...” (*A hétről*. NN 1902. máj. 18. AEÖPM III. 79.) Közel egy esztendő múlva még pontosabban fogalmaz, szinte előlegezve határozza meg a *bajison szentlélek*-gondolat közelebbi, közvetlen mondandóját: Heine „szólt vala – írja – a szentlélek lovagjairól, a misszió boldog bolondjairól és az emberiség boldogtalan szükségeseiről”. S hogy ez mit jelent? Azt, hogy „belekeverjük, belekorbácsoljuk nyomorult testünket, összetépett idegeinket e nagy szerleembe. A jobb életért, a becületesebb világért, az előretörésért, a világságért s a fantomok legfantomabbjáért, legbolondabbjáért és legszebbjéért, az igazságért... Ilyenek vagyunk és ezek vagyunk mi, szentlélek lovagjai”. (*Levél az apámhoz*. NN 1903. márc. 1.; AEÖPM IV. 45.)

Közvetlenül a vers fogantatására utal a Párizsi noteszkönyv egyik bejegyzése: „Legyetek áldottak, új Horizontok, új fájdalmak.” (AEÖPM V. 191.; jegyzete: uo. 386.) Nem ez a vers volt az első, amelyben különös nyomatékot kapott az új jelző. Hasonló perspektivikus szerepben fordult már elő az 1904-es *Este a Bois-ban* c. költeményben. De programosan kiemelt értelmet először valójában az *Új vizeken járok* c. költeményben kapott, s ebben nyilvánvalóan erősen motiválta a versben megjelenő rokon-fogalom: a *Holnap* hangsúlyos használata. Varga József hívta fel a figyelmet arra, hogy Adyban 1905 elején várakozó „öröm” élt „a magyar művészet sokrétű megújulása” lehetőségeiről, s hogy ennek az *Új vizeken járok* c. vers megjelenése előtt körülbelül egy hónappal publikált cikkében hangot is adott. (Varga 211–12.) A prózai változat valóban „előképe” létkörét, fordulatait tekintve a versnek: „Megindult a magyar föld, lesz belőlünk valami.

Valamikor nem volt más hangszerünk a tárogatónál. Ma már ezer új melódiára ezer új instrumentumunk van. Új gondolatok, új vágyak, új álmok, új érzések, új színek, új sejtések, új borzongások szent szomjúsága él bennünk. Egyszerre nem érkehetnek meg minden szomjúságok csillapítói. De vannak s lesznek új és magyar piktorok, vannak új írók, lesznek új poéták, vannak már régóta koturnusos, nemes, új-magyar aktorok..." (*Száz este öröme*. BN 1905. febr. 17.; AEÖPM VI. 62.)

A versbéli gondolat feszítő erejére jellemzően utal vissza az egy hónappal későbbi cikkének alábbi mondata: „Új gondolat, új érzés, új hangulat, új borzongás pazarabban adódik egy népgyűlésen esetleg, mint itt.” (*Európa Kairója*. BN 1905. ápr. 26.; AEÖPM VI. 139.)

A Három holló helyén (ma: Népköztársaság útja 24.) 1937-ben emléktáblát helyeztek el, Csorba Géza alkotását, a „Röpülj hajóm” költőjének.

Irodalom

Hatvany I. 12–13.; Benedek II. 19.; Schöpflin 52.; Sík 178.; Halász: NA 45–46.; Szabó R. 71.; Vatai 18.; Bóka László: Miért szép? Bp. 1963. 20–24.; Varga 211–12.; Vezér 114., 175.; Király I. 350–53., II. 70–72.

328. Félig csókolt csók

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. április 9. X. évf. 99. sz. 1. Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel I. számozással *Holnap* címen elsőnek közli *Az alvó királylány* c. vers előtt.) Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoldtárai ciklus) 19.; ÚjV₂ (1909) 19.; ÚjV₃ (1912) 19.; ÚjV₄ (1918) 16.; ÚjV₆ (1919) 17. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 9.

Szövegkritika

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegét Ady néhány módosítással vette fel az ÚjV-be.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	
Cím fölött: I.	BN	
Cím: <i>Holnap</i>	BN	
3. szaladunk.		ÚjV ₄ ÚjV ₅
4. <i>Sírva</i>	BN	
5. oda sem	BN	
10. Ma nem	BN	
11. szívesen	BN	
13. hi az a tűz	BN	
14. szomotun:	BN	
15. Holnap... majd	BN	

Irodalom

Benedek II. 203.; Hatvany II. 267–69.; Szabó R. 87.; Barta 288.; Vatai 143.; Varga 212.; Vezér 162.; Király I. 303., 417., 438., 443–44., 475.

329. Az alvó királyleány

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. április 9. X. évf. 99. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. („Új versek” főcímmel másodiknak közli II. számozással *Alvó királyleány* címmel a *Félig rótkolt csók* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormkó vándora ciklus) 115.; ÚjV₂ (1909) 115.; ÚjV₃ (1912) 115.; ÚjV₄ (1918) 75–76.; ÚjV₅ (1919) 95. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 38.

Szövegkritika

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegét Ady az ÚjV-be egy-két apró javítással vette át.

Szövegeltérések:

1) cím: <i>Új versek</i>	BN
2) lin fölött: II.	BN
3) lin: <i>Alvó királyleány</i>	BN
4. szűz	BN
5. mese-erdő,	BN
6. festett,	BN
7. nagy	BN
8. új lovatot, újabb	BN
9. róled... Félek...	BN

Indalom

Benedek II. 150.; Hatvány II. 245–46.; Halász: NA 82–83.; Vezér 169.; Király I. 324.

330. A mi gyermekünk

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. április 23. X. évf. 113. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel elsőnek közli a *Ne lássatok meg* c. verssel együtt.) – További megjelenés: DFUnt 1907. 116. – Ady Endre – („Új versek” főcímmel elsőnek közli a *Ne lássatok meg* c. verssel együtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 13–14.; AH (1908) 67–68.; ÚjV₂ (1909) 13–14.; ÚjV₃ (1912) 13–14.; ÚjV₄ (1918) 13.; ÚjV₅ (1919) 13. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 8.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN és DFUnt-ának – az előbbi követő – publikációjából az első strófa még hiányzik. Ezt a versszakot Ady nyilvánvalóan az ÚjV összeállításán előtt írta a vershez, s a kötetbe való fölvételkor módosított a 22. sor elején. Az ÚjV első két kiadása és AH szövege szinte teljesen megegyeznek egymással. Az ÚjV₃-tól kezdve van azonban három, a korábbiaktól lényegesen eltérő szövegváltozat. Mégpedig a 12. és 13. sorban az előbbi szövegekben *napvirág*-szemű menyasszony, illetve *napvirág*-lelkű legény szerepel, az ÚjV₃-ban ezt megváltoztatta, kicserélte: *napvirág*-szemű és *napvirág*-lelkű alakra. Kétségteljesen ez az érzékletesebb, kifejezőbb kép. Ugyanakkor a lírai kifejező erő fokozását szolgálta a 24. sorban eszközölt változtatás: a korábbi publikációkban különírt *nagy álmu* jelzőt az ÚjV₃-ban Ady – feltehetően nyomatékösítő módon egységes fogalomnak érezve – egybeírta. Az ÚjV₃ változtatásait vitte tovább az ÚjV következő két kiadása is.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	DFUnt		
Cím fölött: I	BN	DFUnt		
1-5. [hiányzik]	BN	DFUnt		
6. <i>új</i>	BN	DFUnt		
7. órák	BN	DFUnt		
10. elcsattan a hosszú		DFUnt		
12. napvirág-szemű	BN	DFUnt		
napvirág-szemű				
13. napsugár-lelkű	BN	DFUnt	ÚjV ₁	AH ÚjV ₁
napsugár-lelkű			ÚjV ₁	AH ÚjV ₁
16. Áldott legyen,		DFUnt		
17. sírtunk,	BN	DFUnt		
19. sobase		DFUnt		
bírtunk.		DFUnt		
22. <i>Új bámatra, új</i>	BN	DFUnt		
24. nagyálmu gyermek	BN	DFUnt		
nagy álmú			ÚjV ₁	AH ÚjV ₁

Keletkezéstörténet

Lehetséges, hogy e vers létrejöttében – miként erre Ady korábbi versei esetében is találhatunk példát – nietzschei gondolat játszott ösztönző szerepet, vagy legalábbis a két alkotó esetében hasonló irányban ható gondolatról van szó. Ady persze a Léda-szerelem összefüggésében, a német gondolkodó pedig elvontan érinti a témát. Magyar nyelvű idézetünk több mint két évvel későbbi szövegből való, de ez nem zárja ki azt, hogy Ady más forrásból nem ismerhette volna ezt a motívumot: „Akarom – írja Nietzsche –, hogy győzelmed és szabadságod sóvárogja a gyermeket. Eleven emlékeket épít győzelmednek és felszabadulásodnak. – Építs magadon túl ... Ne csak tovább plántáld magad, hanem föllebb!... Teremtőt kell teremtened.” (Nietzsche: Im-ígyen szóla Zu rathustra. A gyermekről és a házaseletről c. fejezetben. Ford. Wildner Ödön. Bp. 1908. 92.) Egyébként arra Földessy is utal, hogy a *virág Messiása* jelképes erejű kifejezésben, amelynek előzményeként *A krisztusok mártírja* c. verset említi – a Messias-fogalom nála Ady által átértékelt formájában jelentkezik („mindenki »messiás«, aki a népek, az ember közösségei jóvoltáért szenvedett”), és kialakulásába „talán a nietzschei »Übermensch-képzet« is belejátszott”. (Földessy: Amt 28–29.)

Részben rokon gondolatkörben mozog a verssel azonos napon publikált *Tamás a piros kertben* c. novella. Ennek egyik hőse biztatja szerelmét: „Csókolj ki belőlem a szorongásodat. A világot máris megvidámítottad... Milyen csodákat tudsz te cselekedni... (Tamás a piros kertben. BN 1905. ápr. 23.; AEön 271., jegyzet: 1314.) A versben fölbukkan „tubarózsa”, „a XX. század elején kedvelt virága volt a nyugati költészetnek”. (Földessy: Amt 28.) Hegedűs figyelmeztet, hogy Adynál e különös virág képe már az *Éjimdből* c. versben fölmerült. (Hegedűs: AEnn 57.) Konkrétabb e tárgyban Hatvany, aki Felső-Dörmann (1870–1928) osztrák költőre utal, aki „Tubarosen” címmel „adta ki bódítóan émelvítő, nagyon divatos verseit”. (Hatvany II. 430.)

Irodalom

Benedek II. 202.; Hatvany II. 240–43.; Elek Artur: Nagy Sándor Ady-rajzai. Ny 1928. okt. 16. II. 565–66.; Szabó R. 78.; Bóka: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 409.; Vatai 114. Komlós: A szimb. 36.; Király I. 280., 321., 330., 442., 438., 439., 443.

331. Ne lássatok meg

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. április 23. X. évf. 113. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *A mi gyermekünk* után másodiknak közli *Szürke-ország királya* címen.)

További megjelenés: DFUnt 1907. 116. – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *A mi gyermekünk* után másodiknak közli *Szürke ország királya* címen.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 111.; ÚjV₂ (1909) 111.; ÚjV₃ (1912) 111.; ÚjV₄ (1918) 73.; ÚjV₅ (1919) 92. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 37.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN-beli publikáción – amelynek szövegét követi egy-két szövegromlással tarkítva a DFUnt – kisebb módosításokat eszközölt Ady; az ÚjV különböző kiadásai között nincs eltérés.

Szövegeltérések:

1. Cím: <i>Uj versek</i>	BN	DFUnt
2. Cím fölött: II.	BN	DFUnt
3. Cím: <i>Szürke-ország királya</i>	BN	
<i>Szürke ország királya</i>		DFUnt
4. palástot		DFUnt
5. vig		DFUnt
6. Láthatlan	BN	DFUnt
ragyog,	BN	DFUnt
7. Amíg	BN	DFUnt
ékesíttek,	BN	DFUnt
8. vagyokl	BN	DFUnt

Irodalom

Benedek II. 18.; Sík 275–76.; Halász: NA 94.; Földessy: Amt 43.; Barta 282.; Király I 177., 203., 279., II. 533–34.

332. A tarka bluz

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. május 7. X. évf. 125. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel elsőnek közli a *Léda a bajón* c. verssel együtt.) – Kötetben: Rd (1923) 141–44. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-14 [MParn] 564–65.

Szövegkritika

Alapszövegünk a BN-ből.

javításaink:

1. A *jdrok* után a felesleges vesszőt töröltük.
2. A *Májustól* után a nem szükséges vesszőt elhagytuk.

Keletkezéstörténet

Már Földessy Gyula utal e sebtében készült s éppen ezért Ady által kötetbe föl nem került vers prózai előzményére. (Amt 268.; s ugyanítt figyelmeztet arra, hogy e motívum 1905-ben már érik igazi, eleven hatású költeménnyé a *Hűvösvölgyemből sebiten, rohadón*

c. versben.) S valóban a vers keletkezése előtt körülbelül két esztendővel írta Ady egyik tárcájában: „Én nem látom legszebb seregét sehol a tavasznak, az ifjú leányokat, kik télen talán nem is élnek vagy lomposak és sápadtak, s így tavaszkor támadnak fel s rö-pülnek ki az utcákra, míhelyst olcsó, mutatós tavaszi blúzaikat beszerezték. [...] Nem bolyongunk vadvirágok között, vad, ismeretlen, csinos, friss arcocskák után, de fáradtan tartunk ki tovább is az állandó zsúr- és korzószepek s az agyonimádott színésznőcskék mellett, akik pedig mandátumaikat nem a tavasztól nyerték.” (*A hátról*. NN 1903. ápr. 26.; AEÖPM IV. 78.) – *A másoknak*, a *másoké* ismételt szembesítő fordulatai – miként erre már Benedek Marcell utalt (II. 9.) – az e kötetben található, korábbi *Sóbajdás a bajnalban* lírai szemléletmódjára emlékeztetnek.

Irodalom

Benedek II. 9.; Király I. 364.

333. Léda a hajón

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. május 7. X. évf. 125. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – „Új versek” főcímmel másodiknak közli *A tarka blúz* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsolttári ciklus) 28.; ÚjV₂ (1909) 28.; ÚjV₃ (1912) 28.; ÚjV₄ (1918) 21.; ÚjV₆ (1919) 25. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 12.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. Az ÚjV-be való fölvétel előtt Ady a BN publikációjának főként dramatiszáló – melodramatikus – központozását (három pontok, felkiáltó jelek) szüntette meg. Az ÚjV első kiadásai szövegén az ÚjV₃-ban két apró igazítást végzett.

Szövegtérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN		
Cím fölött: II.	BN		
7. egymást...	BN		
9. leszél.	BN		
12. hajtom...	BN		
13. Jaj ne!...	BN		
Jaj ne.		ÚjV ₁	ÚjV ₂
Ne jöjj!...	BN		
félel!...	BN		
14. Óh		ÚjV ₁	ÚjV ₃
egymást...	BN		

Keletkezéstörténet

Bizonyára Léda levélbeli jelentkezésének és jelzett nyári nagyváradi hazalátogatása lit rének hatására keletkezett a vers. Az új találkozás lehetőségének hirtelen támadt alkalma váltotta ki ezt a lírai lobogást. Május elején írt „visszaigazoló” levele tudósít arról, hogy e találkozás „izgalma” foglalkoztatja. Csupa várakozás: „ha csak egy kicsit tud még emlékezni énréám, írjon s írja meg, hogy jön... Ne hagyjon el egészen Maga, aki nekem több volt s több az egész életkomédiánál. Hiszen Maga, ha már utál és elfelejtett, akkor is megteheti irtalomból, hogy még utoljára adjon egy kis illúziót.”

Az egyébként roppant önérzetes és nemegyszer bántó Ady most hunyászkodó-könyörgő mesztusokra is képes: „Édes drágám, jöjjön. Nagy idegességem miatt júniusban szemből leszek, de ha előbb jönne, már mehetek Münchenbe. Bármikor. Én mennék. Próbáljon, ha már nem is jön magától, egy kis bocsánatot mutatni.” (AEI I. 170.; Léda hazautazásának terve már 1905 februárjában felmerült, miként ez Adynak egyik feltehetően febr. 26-ára datálható válaszleveléből kiderül: AEI I. 168.; a hazautazási téma további három májusi, Lédának írt levelében felbukkan, de szó esik róla az e hónapban írult Bertának, illetve Diósi Ödönéknek írott levelében is: AEI I. 170–73.)

Az ellentmondásos hangulatú Léda-várás prózai, levélbeli kifejezése érthetővé teszi a vers érzelmi skálájának többrétegűségét is: az egyszerre örvendező-megriadó, odabújó és felős érzelmi mozdulatokat.

Irodalom

Benedek II. 203–04.; Hatvany II. 287–89.; Schöpfung 56–57.; Szabó R. 87.; Barta 191.; Vezér 163–65.; Király I. 283., 301., 417., 425.

334. *Harc a Nagyúrral*

Kézirat, megjelenés

Kézirat: A Figy számára készített, nyomdába adott kéziratosszöveg jelenlegi hollétéről nincs tudomásunk; fényképmásolat alapján ismerjük. (Ez utóbbit l. Révész: AE [kiegészített második kiadás] Bp. [1925.] 90–91. között; Révész: Atril 83–86.; továbbá az előbbiek nyomán az Ady Endre [1877–1919] c. dokumentumkötetben. [PIM kiadványai II.]. Szerk.: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. 72–76.; ez utóbbiban sajnálatos nyomdai tévedéssel felcserélődtek az egymást követő strófák: a 74. oldalon előbb a 26–35. sorig terjedő strófák következnek, majd a 16–25. sorig terjedő két versszak; szövegkritikai szempontból az eredeti, Révész-féle publikáció a mérvadó.)

Először megjelenés: Figy 1905. május 15. I. évf. 329–31. – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 108–10.; ÚjV₂ (1909) 108–10.; Gyűjt (1911) 16–18.; ÚjV₃ (1912) 108–10.; ÚjV₄ (1918) 71–73.; ÚjV₅ (1919) 90–91. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 36–37.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk a Gyűjt-ből. A k-ban több törlés, javítás található, a legtöbb törlés az eredeti szót, sort nehezen olvashatóvá tevő kihúzás. Akad viszont egy megkezdett négyesornyi –, részleteiben később felhasznált strófa, amely a törlés ellenére nagyjából rekonstruálható. A Figy publikációja bizonyos szedési eltérésekkel a k szövegét követi. Az ÚjV-be több kisebb-nagyobb módosítás után vette fel Ady a korábbi sajtópublikáció szövegét, viszont mindegyik kiadásában sajtóhiba a 18. sor egyik szava (*szólitanak*), általában apró hiba – esetleg egymástól eltérő módon – az ÚjV mindegyik kiadásában található. Szöveggondozás tekintetében – egyetlen ékezesi hibát nem számítva – legpontosabb a Gyűjt publikációja. Ezért választottuk alapszövegnek.

Javításunk:

41. A szedési hibából elmaradt ékezetet – *Es* – kítettük: *És*.

Szövegteljesítmények:

1. *Figy*
1. *Megdől* [sh]
1. *allaznófejű*

k *Figy*
Figy
Figy

Nagyur	k	
Nagyur,	Figy	
2. megöl	k	
3. űlt	Figy	
meredten	k	ÚjV, ÚjV, ÚjV,
meredten,	Figy	
4. űlt	k	
űlt,	Figy	
aranyon	k	
5. Éreztem megöl ha hagyom	k	
6. testét	k	
undokot	k	ÚjV, ÚjV, ÚjV,
7. Simogattam... (<i>hogy</i>) remegett	k	
[a törölt szó fölé írva]: Ő	k	
8. meg	k	ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
(súgtam	k	ÚjV ₁ ÚjV ₂
néki)	Figy	
9. a (<i>mellemet</i>) fejemet	k	
9–10. között:	k	
⟨„Az aranyod kell.” Nevetett.⟩	k	
10–11. között: [a sor elején]:	k	
⟨olvashatatlan szó⟩	k	
⟨ <i>vagyok csupán nyögtem</i> ⟩	k	
[a sor végén]:	k	
⟨olvashatatlan szó⟩	k	
⟨ <i>Vad vágyak vad kealandora</i> ⟩	k	
11. Vad	k	Figy
12. talán.	k	Figy
ott,	k	Figy
13. zugo	k	
zugó	Figy	
voltunk.	k	
14. alkonyodott	k	
alkonyodott,	Figy	
14–15. között:	k	
⟨„Aranyod kell, az aranyod”⟩	k	
15. Add	k	
16–17. között:	k	
⟨ <i>Óh nekem élni</i> ⟩	k	
18. szólitnak	k	
szólitanak	k	ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
utra	k	
21. szívedet	Figy	
22. galád,	k	
23. szívem	Figy	
28. nap	k	
29. űj	k	
leány	k	
31. bennem <i>lűketet</i>	k	
bennem <i>lűketet</i> ,	Figy	
32. űget	k	
33. zűrzavar	Figy	ÚjV, ÚjV, ÚjV,

35. Hasítsd	k Figy
ki <nagy> [föle írva]: hát aranszügyed”...	k Figy
35–36. között: (<i>Reánk szállott a bus, vak este Ő kacagott bután, vadul, Szivtelenül. És összecsapunk Én s a disznófejű Nagyur</i>)	k
[E megkezdett és törölt, csonka strófa központozását, ékezesét nem adhattuk vissza pontosan, mert az áthúzások több helyen takarják.]	k
36. bus,	k
39. Várunk...	k Figy
40. habok,	Figy
41. part	k
42. Húsába	k
43. cibáltam...	k Figy
Mindhiába	k
44. csörgött... Nevetett...	k Figy
47. egyre hull	k
48. hívnak,	k
50. disznófejű	k Figy
Nagyur...	k Figy

Köletkezéstörténet

E versnek is – miként a költőileg érett Ady oly sok lírai alkotásának – többszandős gondolati-érzelmi „előtörténete” van. Egyik motívumát már 1902-ben megpendítette: „Ín jól tudom, hogy most a normandiai hűvös partokon vagy valamelyik skandináv fjord táján kellemesebb az élet... Kellő időben vágyakozni szoktam Abbázia, Róma, Nápoly, Kairó után. Olykor egyszerűen kidobni szeretném magam a világba, saját yachtomon szelni a tengert s közelről nézni meg a pápuákat, avagy kóborolni, sátrak alatt hálni vad beduinokkal...” (*A hétről*. NN 1902. aug. 3.; AEÖPM III. 121.; jegyzete: 163–64.)

Párizsban töltött első hónapjai után felerősödött benne a pénz démonikus hatalmától való szorongás, s vele párhuzamosan a vágy, hogy a pénzesek világába betörjön: „Itt, hol zuhog az élet, a fény, a pénz, nincs állandósága semminek, aminek pénzértéke nincs. [...] Itt kinn csak egy vad, bolond vágy ordítóz bennünk: – Oh élni, élni! Gazdagnak lenni! Rohanni! Falni!... [...] Már nem csinálunk titkot sem abból, ami különben sem volt titok: – Csak pénz, pénz, sok pénz! – Már őszinték, becsmérlések vagyunk, s minden kicsi vagy nagyszerű emberi dologra már magától is reá cseng a pénz refrénje.” Rodin Gondolkozó-ja láttán merül föl benne, hogy a pénz ereje, hatalma is megleveníthető volna: „...nem akarok ma több esetén tündönni a pénznek. Minden eset az övé. A kicsinyes és nagyszerű. Rodin megfaraghatná a pénzt. Borzalmas és megrendítő figura volna bizonyosan.” (*A pénz esetei*. PN 1904. máj. 12.; AEÖPM V. 53–54.; jegyzete: 318–19.; mindkét publicisztikai összefüggésre fölhívja a figyelmet Földessy: Amt 42–43.) S aligha kétséges, hogy Rodin szobrának ez az elképzelt ellenalakja a *disznófejű Nagyúr* látomásának csírája, előképe volt. Valószínű az is, hogy e szimbolikus alak képzetét Ady „az anyagi jólét, a jóllakottság-kielégültség hangulatát szerzetárszató bankári fiziognómiából vehette.” (Földessy: Amt 43.)

Franciaországi – különösen monte-carlói – élményeinek egyik nyomatékos mozzanata volt a pénz kiszámíthatatlan hatalmának és erejének érzékelése. Naplójegyzése is tanúskodik erről: „Monte-Carlo: Ha egyforma is az esély, a játékosé a nyugtalan,

remegő, ideges Bizonytalanság, a banké az erős, nyugalmas, szinte megváltozhatatlan: Esetleg.” (Pn 134. bejegyzés; AEÖPM V. 193.; jegyzet: 388.) Egyik 1905 elején készült cikkében is visszatér erre az 1904 folyamán szerzett benyomására: „Ha valakivel megtörténik a nagy *esetleg*, hogy nyerc [...] a bank siet ezt fölébe kürtölni minden hírvő léleknek.” Nemcsak a pénz hatalmának mindenhatóságát éli meg itt, hanem a hazulról jöttek kiszolgáltatottságát is: „És Monte-Carlóban sok a magyar. Ijesztően sok. Koldusok és kalandorok vagyunk egy kicsit mindannyian ez országban.” (*A rettenetes angol meséje*. BN 1905. jan. 19.; AEÖPM VI. 26–27.; jegyzete: 349.) A pénz utáni sóvárgás és a hiányát kísérelő szorongás ebben az esztendőben két korábbi versének is ihletője volt: I. e kötetben az *Ima Baál istenhez* és a *Sóbajtás a bajjalban* c. verseket.

Ady életrajzírói némi önkényességgel tárgyalják e vers létrejöttének eseménytörténetét. Valós tényeket és elképzelt vagy csak figyelmen kívül csoportosított mozzanatokat kevernek. Révész úgy tudja, hogy „Adyra gondolattermő hatással volt az aranyéhes tülekedés, mely Monte-Carlo játékkermeiben eléje tárult... Ady, akinek költészete a realitás gyökereiből lombosodott föl, idegzetével, képzeletével érezte a pénzt is, mely mindig szemben állt vele. Monte-Carlóban azután teljes göggyével eléje dőlyfölt az Arany.” A pénzell csatázó Ady azonban nem volt „szerecssejtszó természet”; „például soha nem kártyázott, semmiféle hazárd pénzforgatást nem próbálgatott, lövérseny, ilyesmi nem érdekelt, mégis [...] Monte-Carlo rendkívüli hatással volt” rá. „Alig, hogy megjött Pestre, megírta” e verset. (Révész: AE 102–04.; Atril 56–58.) Részben hasonlót állít Ady Lajos, aki e vers fogantatását ugyancsak Monaco, Monte-Carlo, az 1904-es őszi rivierai út élményeivel hozza összefüggésbe. Szerinte a költő a „szent Hazárd katedrálisában” „vívja...örök harcát a *diznöféjú Nagyúrral*”. Révésszel csupán abban tartotta szükségesnek a polémiát, hogy bizonyítsa: Adyt valóban érdekelte a szerecssejáték. De nem a „nyerés-vesztés”, nem a pénz vonatkozásában, „hanem a győzelem vagy alulmaradás ingere” miatt: ezért szeretett például olykor-olykor kártyázni. (AL 99–100., lapalji jegyzetben is)

Révész Béla azt is tudni véli, hogy a költő a költemény „első strófáit éjszaka a Budapesti Napló szerkesztőségében írta”, s „aláfesti ezt a verset, hogy Ady éppen pénzsűkében volt”. Írás közben a lap kiadó-tulajdonosát Ady „pezsgőbontás” ürügyén pumpolta meg. (Révész: AE 210–12.; Atril 106–07.) Révész és Földessy is kiemeli, hogy e vers létrejöttében Osvát Ernőnek bábáskodó szerepe volt, aki az 1905 januárjában megindult Figy-nek kérte Adytól a verset. S „Osvát értett ahhoz, hogy a kéziratait megkapja”. A „költemény több részletben készült”: először a BN szerkesztőségében, majd „a közeli Szabadság kávéházban”, ahol „Osvát várakozva örködött, hogy a vers valóban elkészüljön”. (Révész: AE 145.; Atril 74.) Osvát szóbeli közlése nyomán Földessy úgy tudja, „hogy Ady e verset késő éjszaka vagy hajnal idején írta egy kávéházban, s Osvát versszakonként vitte a verset a nyomdába.” (Földessy: Ámt 42.) A fényképmásolathoz készült jegyzetében Révész pontosabban ír erről: „A kéziraton szakítás vonala látható. Ady Endre az utolsó pillanatokban írta meg a befejező strófáit, és amennyi megvolt belőlük, Osvát Ernő leszakította a papirosról, s sietett velük a »Figyelő«-nyomdába. A hibátlanul írott vers *így* készült.” (Révész: Atril 86.)

A verset érlelő gondolatok-élmények sorában nyilvánvalóan egyaránt szerepe volt a költő korai, a pénz hatalmára rádöbbenő felismeréseinek és a párizsi, majd rivierai, monte-carlói benyomásainak. Mert a címadó jelkép is előfordult már nála más – minden szimbolikus többlet nélküli – változatban; egyik másfél évvel korábbi novellájában: „halálfejű nagyrúr”-at emleget. (*Madame Mai*. BN 1903. dec. 16.; AEön 129.; jegyzete: 1301.) Mégis a legelemibb hatású franciaországi élmények sem váltják ki belőle közvetlenül és azonnal a verset; csak több hónapos hazai tartózkodás után írja meg. Mert nem egyetlen, egyszerű benyomást fejezett ki, hanem általánosabb, elvontabb gondolat-érületet. Erre vall az is, ahogyan két hónappal a vers publikálása előtt egy újsághírt – az apját megkéselő fiú és a fiút lelövő apa esetét – kommentálja. Az eset szerinte „azt szimbolizálja”, „hogy a pénz fölötte van minden földi értéknek”. S már-már szkep-

tikus következtetésekkel kacérkodik: „...az álmok el akarnak most már menni végleg a földről. Az álmok, mámorok és a régi rendű vágyak. Ám valójában az emberi vágyak megelégték a pozitívumot. Minden mai földi küzdelemnek célja: a vagyon. A többivel, a gondolatokkal, érzésekkel, hagyományokkal és a többivel csak éppen áltatjuk magunkat.” (*A két Darmstädter*. BN 1905. márc. 7.; AEÖPM VI. 82.; jegyzet: 377–78.)

S bizonyára csak felszíni – de persze ilyen értelemben hiteles – igazsága van a vers megírása történetének is. Ennek Osvát és Révész volt a közvetlen tanúja: Ady egyetlen este, illetve éjszaka készült el vele. Bizonyára Földessy feltételezése tartalmazza a valós, a teljesebb igazságot: „Nem hiszem, hogy ex-abrupto fogalmazás lett volna, a vers már megvolt a fejében jó pár nappal ezelőtt.” (Földessy: *Amat* 42.) S ha így van, akkor csak a végső változat papírra vetése történt azon a nyomdai leadás előtti éjszakán.

Irodalom

Benedek II. 321–22.; Hatvány I. 17.; Sík 170–71.; Schöpflin 64–66.; Illés Endre: *Harc a Nagyúrral*. Ny 1940. júl. – 320–24.; Vatai 323.; Gáti József: *Harc a Nagyúrral*. In: G. J.: *A versmondás*. Bp. 1965. 307–14.; Vezér 170–73.; Király I. 385–92., 204., 290., 307., 342.; Kecskés András: *Harc a Nagyúrral*. In: K. A.: *25 magyar vers*. Veszprém, 1974. 145–53.

335. A hajnalok madara

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. május 28. X. évf. 146. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel elsőnek közli az *El a faluból* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 120.; ÚjV₂ (1909) 120.; ÚjV₃ (1912) 120.; ÚjV₄ (1918) 78–79.; ÚjV₅ (1919) 100. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-I [1930] 39.

Szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegét Ady főként központozásban, ékezetben módosítva vette fel az ÚjV-be. Az ÚjV egyes kiadásai között csak árnyalatnyi eltérések találhatók: legkövetkezetesebb az ÚjV₃ szövegváltozása.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN
Cím fölött: <i>I.</i>	BN
4. Öröm...	BN
6. Elkábit,	BN
7. <i>Bus</i>	BN
<i>serkednek bennem,</i>	BN
8. Örülök, Örülök [sh]	BN
10. hess!	BN
Óh	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂
12. meghalok...	BN
13. O [sh]	ÚjV ₄
16. hidegebb...	BN

Keltekész történet

Talán a Lédával való találkozás lehetősége vagy éppen közvetlen élménye érclite Adyban ezt a verset. A költő öccse úgy tudja, hogy Ady 1905. május végének és június elejének „néhány heté”-ben „Léda asszonnyal Bajorországban (Starnberg) időzött”.

(AL 111.) S valóban: ez év máj. 26-i dátummal Starnbergből levelezőlapon üdvözlő Lajost: jelezve többek között, hogy „szabadságon vagyok s kóborlok a földi tájakon”. (AEI I. 174.) De a majdnem két évtized távolságából visszaemlékező Ady Lajos pontatlan, nagyvonalú becsléssel beszél néhány hétről, holott Ady néhány napra, legföljebb egy hétre utazott Bajorországba. Cikkeinek sorában a BN-ban máj. 23. és máj. 29. között mutatkozik néhány napos közlési szünet. Pontosabban: máj. 21-én jelent meg az utolsó olyan cikke, színházi beszámolója, amely előző napi személyes jelenléte kívánt, és jún. 1-jén publikálta az első már budapesti tartózkodást igénylő – színírátlát. (L. AEÖPM VI. 171–81.). Tehát Ady máj. 23. és 29. között – esetleg egy-két nappal előbb kezdve vagy később visszatérve – tartózkodott München környékén. A máj. 28-án megjelent két versét: ezt és a következő *El a faluból* címűt így vagy még elutazása előtt készítette és hagyta otthon lapja vasárnapi számába szánva, vagy már Lédához csatlakozva írta és küldte haza a BN szerkesztőségébe.

Léda utáni vágyakozása a tér-, illetve az időbeli távolság növekedésével egyre erősebb lett. Talán ez is magyarázza, hogy a Magyar Közéletben 1905. márc. 19-én megkezdett *Péntek esti levél* c. sorozatának első darabjait olyan beállításban, hangszerezésben írta, mintha azok Lédának küldött nyílt levelek volnának. (Az első „levelét” így kezdi: „Hát Budapesten is csak élünk, édes asszonyom, lévén az élet Budapesten is kötelesség”; s így fejezi be: „Tavasza van. Gondoljon rám az Akácia-kocsitűján a tavaszi, az isteni Bois-ban.” – AEÖPM VI. 96. és 98. A második, a márc. 26-i levélben is az asszonyhoz fordulva indít: „Maga számontart minden magyar írótt onnan Párizsból...”; s ekként zárja sorait: Csókolja a kezét: Diósadi” – AEÖPM VI. 106 és 108. Később elhagyja ezeket a személyes fordulatokat, de bizonyára nem véletlen, hogy e levelsorozatát éppen máj. 21-ével fejezi be; az asszonnyal „kiharcolt” találkozás után feleslegesnek vélte a folytatást.) Az örömhangulat nem sokkal előbb, az asszony alakjával összekapcsoltan megjelent már egyik versében (*Léda a hajón*), így igen valószínű, hogy most a találkozás előérzetében vagy élményének hatására bukkan fel ismét. Erre vall a május közepén írt – Brüll Berta váradi beszámolóját hasznosító – levele, amelyet a házaspárnak – Diósinak és Lédának küldött. Ebben kérő-sürgető módon – bár persze korábbi, csak az asszonyhoz szóló leveléhez mérten tartózkodóbban – biztatja Lédát a hazautazásra, s felajánlja, hogy élébe utazik: „Nagy-nagy szeretettel óhajtik, várják otthon, nagyságos asszonyom. Azt tán mondanom sem kell, hogy én vagyok a legboldogabb mindenek között, ha csakugyan viszontláthatom. Sőt, ha szabad volna, az is sikerülhetne, tekintettel, hogy Kufsteinig szabadjegyem van, Münchenig Nagyságos asszonyom elé utazhatnék. [...] Napok óta ez az idea tartja bennem a lelket.” (AEI I. 172–73.) Érzelmi „készenlétét” világosan prezentálják ezek a sorok.

Irodalom

Sík 276.

336. El a faluból

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. május 28. X. évf. 146. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel *A hajnalok madara* c. vers után másodikiknak közli *A faluban* címmel.). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 48.; ÚjV₂ (1909) 48.; ÚjV₃ (1912) 48.; ÚjV₄ (1918) 33–34.; ÚjV₅ (1919) 40. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 17.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegiünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegét Ady több kisebb módosítás után vette fel az ÚjV-be. Az ÚjV egyes kiadásai között szinte alig van eltérés: legkiegyensúlyozottabb az ÚjV₃ szövege.

Javításunk:

17. Az *innen* után a BN és az ÚjV₂ közlésével egyezően az elmaradt vesszőt kitettük.

Szövegtelrések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
Cím: <i>A falumban</i>	BN
2. <i>belezug</i>	BN
4. <i>Fölvirít</i>	BN
<i>tavasz...</i>	BN
6. <i>járok?...</i>	BN
10. <i>utra,</i>	BN
12. <i>utra indított.</i>	BN
14. <i>Városnak</i>	BN
17. <i>innen, város,</i>	BN
<i>innen Város,</i>	BN
18. <i>város,</i>	BN
20. <i>haza...</i>	BN

ÚjV₁ ÚjV₂

ÚjV₁ ÚjV₄ ÚjV₅

Köletkezéstörténet

A költőben régóta érlelődő gondolatok sűrűsödtek – valószerűen külső, élező körülmények hatására – hirtelen verssé. A külső körülmények nem érmindszenti hazalátogatást jelentettek (tudomásunk szerint Ady ez évben, február elején járt otthon a falujában, l. a *Találkozás Gina költőjével* c. vers jegyzetét), hanem éppen időleges kiszakadást a már hónapok óta nehezen viselt, ellenszenvesnek érzett magyar valóságból. Kiváltó indítékai részben egyeznek az ugyanaznap közreadott *A hajnalok madara* hátterével. (L. e vers jegyzetét.) Ezért is kifejezőbb az első, sajtóbéli címnél (*A falumban*) a végleges, a kötetbeli cím. Mert versteremtő indulatát nem a hazalátogatás és nem az elvágyódás (miként az 1903-as *Elűzött a földem* esetében), hanem a hazai környezetből történt alkalmi „kitérés” élménye lobbantotta föl.

A később kiérlelt „városos Magyarország” motívumában koncentráldott gondolat Adyban hosszan és fokozatosan alakult ki. A magyar városok súlyát-erejét mérlegelve már 1902-ben élesen fogalmaz: „Ha Budapestet s vagy négy-öt európai kultúrára hajlandó várost elvonnának, nem maradna Magyarországon csak csupa szemétdomb.” A hazai társadalmi fejlettség egyik kritériumát éppen a városok szerepében látja: „A valóságban úgy van, hogy Nagyvárad, Szeged, Arad, Temesvár, Pozsony, Győr s Miskolc azok a magyar városok, melyektől egy kultúr-társadalom megteremtését Magyarországon várni lehet. De mikor lesz ez vajon?” (*A hétről.* NN 1902. márc. 2.; AEÖPM III. 10.) Személyesebben és a vers mondandójával inkább egyező irányban fogalmazza meg ezt az érzületét Ady 1903-ban. A faluból kiröptető belső ösztönzését ekként jellemzi: „Aztán rés törik a nagy kerten... Besüt a nap, bezúg a lárma, bezsibong a lelkembe az élet s én rohanok töletek el, vissza... Úgy érzem, agyonnyom a csönd, darabokra bomlik a testem, elrohad a tudóm, ha nem szaladok a zajba, ha nem csapok össze valakivel, ha haragva nem kiabálok én is bele a nagyvilági lárzába...” (*Levél az apámhoz.* NN 1903. márc. 1.; AEÖPM IV. 45.) Hasonló feszültséget, konfliktust közelít meg más oldalról az ugyanebben az évben publikált *Lecsky Tóni* c. novellájában. („Nem tudnak városban élni a lecei Lecskyek. Nehéz család ez.” – BN 1903. nov. 27.; AEön 118–21.; jegyzet: 1297–1300.)

Az 1904-es párizsi út megerősítette Adyban a városiasság igényét. Első onnan hazaküldött írásában kimondja: „Párizs, te rejtegetted addig az én lelkemet”, ami a vers fordulatát (*Én a cifra városnak / Vagyok a kőbor lelke*) hordozza már. (*Levél Párizsból.* Szil 1904. márc. 3.; AEÖPM V. 8.; utal erre az analógiára Földessy: Amt 34.) Az 1905-ből

ittthon töltött hónapokban szinte fojtogatja a hazai léghő, a fővárosban is „falusias” világ. Wesselényit többek között azért becsüli, mert már „megérezte, hogy ez a rongyos, falurangú város mije az országnak”. S a saját fenntartásait is csitítgatva írja: „Van, öh, fogyatkozása sok Budapestnek, de mégis csak szíve ez országnak. Európája és büszke sége. Legyen külön, őszintébb, műveltebb, magyarabb is még, aztán becsületesebb, dolgozóbb és szolidabb. Legyen s lehet.” (*Wesselényi Miklós emléke*. BN 1905. ápr. 10.; AEÖPM VI. 124.) Egy másik ez időben írt Wesselényi-cikkében a külső változások mögött a nehezen módosuló hazai társadalmi léghőre is utal: „Kicifrázkodott azóta a népe, az országa, s az árvizes Pestből büszke Budapest lett. De minden a régi, vagy pláne a régiebb.” (*Az árvízi bajós*. BN 1905. április 9.; AEÖPM VI. 120.) Budapesttel szembe fordított ambivalens érzülete is magyarázza a néhány napra újból Nyugatra távozó Ady falu megtagadó verses megszólalását.

Irodalom

Móricz Zsigmond: A költő harca a láthatatlan sárkánnyal. Ny 1930. máj. 1., I. 671-72.; Móricz Zs.: Irodalomról művészetéről. Bp. 1959. 2. köt. 99–101.; Révai 198.; Barta 291.; Király I. 91., 178., 225., 301., 341., 561. II. 507.

337. A tó nevetett

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 1. X. évf. 150. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*A tó nevet* címmel). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 31–33.; ÚjV₂ (1909) 31–33.; ÚjV₃ (1912) 31–33.; ÚjV₄ (1918) 22–24.; ÚjV₅ (1919) 27–28. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 13.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegét finomításokkal vette fel Ady az ÚjV₂-be; az ÚjV egyes kiadásai között csak kisebb eltérések vannak. Két szedési hibából eltekintve – amely javítható – az ÚjV₃-beli a legalkalmasabb főszövegnek.

Javításaink:

5. A minden bizonyonnal szedési hibából származó *ű-s* alak (*öli*) helyett az *ü-s* alakot (*öli*) véglegesítettük az ÚjV összes kiadásával egyezően. Tettük ezt már csak azért is, mert ez szó az ÚjV₃-ban mindenütt másutt (a 3., 4., 45., 46. sorban) *ű-s* változatban szerepel, és mert az 5. sorban a rövid változatnak sem ritmikai, sem ríméleti szempontból nincs funkciója.
9. A *tavon* után a BN, az ÚjV₁ és az ÚjV₂ szövegközlésének megfelelően a pontot töröltük.

Szövegeltérések:

Cím: <i>nevet</i>	BN	
1. Alkonyatban	BN	
3. öli,	BN	
4. öli,	BN	
5. öli,	BN	
6. Mélyvizű	BN	
9. Usztunk	BN	
tavon.		ÚjV ₄ , ÚjV ₅
10. vártunk...	BN	

11. [Nem kezd új strófát]	BN
16. Hívott	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂
18. nevetett,	BN
19. 20. között: * [csillag]	BN
20. [nem kezd új strófát]	BN
Λ <i>kinjainkat</i>	BN
(Sugtam csendesen)	BN
-- <i>Súgtam</i>	BN
26. fel,	BN
24. karu,	BN
23. Titkot-öriző.	BN
28. 29. között: * [csillag]	BN
29. [új strófát kezd]	BN
31. nyere...	BN
34. ...ő	BN
36. rohanunk,	BN
41. lennil...	BN
44. mélyvizű	BN
43. öll,	BN
46. öll,	BN
47. karu	BN
tó,	BN
49. megy#nk	BN
10. mindig,	BN
14. nevetni...	BN

ÚjV₄ ÚjV₆

ÚjV₁ ÚjV₂

ÚjV₆

A bevezető történet

Miként *A bajnokok madara* c. vers jegyzetében dokumentáltuk, 1905 májusának második felében Léda családjának meglátogatására hazaindult Nagyváradra. Ady Münchenig elhelve utazott, és a bajor főváros melletti Starnbergben töltöttek néhány napot. A költő emlékének emlékezete szerint *A tó nevetett* „nyilván ennek az időzésnek emléke”. (AL 111., Majláth jegyzetben) Az említett korábbi vers jegyzetében utaltunk arra, hogy Ady Lédával máj. 30-án vagy 31-én érkezhetett vissza Budapestre. Így a magával hozott vagy a beutértekor írt verset azonnal leadta a BN-nak, amely jún. 1-jei, vasárnapi számának tárcasorozatában publikálta a friss költeményt. Azt, hogy a vers megjelenésekor Ady már idehaza tartózkodott, valószínűsíti Brüll Adélnak Budapestről Nagyváradra küldött 1905. jún. 1-jével dátumozható levele, amelyben az asszonyt feladott útipoggyásza ügyének elintézéséről értesíti. (AEI I. 174.)

A költemény létrejöttében fontos szerepe volt az Adyék által körülbelül egy hétre választott pihenőhelynek, a felső-bajorországi kisvárosnak, Starnbergnek és a híres Starnbergi- (más nevén Würm-) tónak. A München közelében, tőle délnyugatra, az ún. tó bajor fennsíkon, 586 m magasban elterülő tó 21 km hosszú, 5 km széles és 115 m mély. Közvetlen környezete dombos vidék, a tó partján kisebb-nagyobb helységek találhatóak: tele nyaralókkal s itt-ott kastélyokkal. Távolabb, a háttérben a Bajor Alpok nyakirán havas csúcsai láthatók: látványuk villanásnyira a versben is megjelenik. Meghatározóbb azonban a tó furcsa híressége, a nevezetes öngyilkosságok esetei: a múlt század közepén Majláth János gróf a leányával együtt, 1886-ban pedig II. Lajos, a művészetekért rajongó, bolondos bajor király ölte magát a Starnbergi-tó vizébe. (Révai nagy lexikona. 17. köt. Bp. 1925. 124.) Az öngyilkosságok emlékének sejtelve és az öngyilkosság mint választható alternatíva az egész vers légkörébe belejátszik, sőt: a versnek néhány pontján konkrét utalásként is előfordul (*Félelmes öll, Szent sír ez a tó, Székely öll*).

A Sarnbergben töltött napok emlékének, élményeinek más fénytörésben megjelenő motívumait őrzi Ady néhány nappal később közreadott novellája: *Bond és a vénség-pók* (BN 1905. jún. 4.; AEÖn 292–96.; jegyzet: 1316.).

Irodalom

Hatvany II. 258–61.; Halász: NA 85–87.; Varga 158–60.; Vezér 166–68.; Király I. 303., 445., 446–47., 466., 468.

338. A Tisza-parton

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 11. X. évf. 160. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel elsőnek közli a *Mert engem szeretsz* c. verssel együtt.) – További megjelenések: Szil 1907. február 7. XXV. évf. 6. sz. 1. – Tárca. – Ady Endre; Tas 1910. október 22. II. évf. 42. sz. 2. – Különfélék – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 51.; AH (1908) 73.; ÚjV₂ (1909) 51.; Gyűjt (1911) 9.; ÚjV₃ (1912) 51.; ÚjV₄ (1918) 36.; ÚjV₈ (1919) 43. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 18.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegén Ady néhány módosítást végzett az ÚjV-be történt fölvetel előtt. A Szil-beli utánközlés néhány további változtatást mutat, és jórészt ezt követte a Gyűjt publikációja. Az ÚjV egyes kiadásai között nincs eltérés.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN		
Cím fölött: I.	BN		
Cím: A Tisza parton			Tas
3. szívem	BN		Tas
4. remegéscs;			Tas
5. <i>kw</i> ,	BN		Tas
6. <i>dárva</i>		Szil	Gyűjt
7. álom-bakók...	BN	Szil	Tas Gyűjt
álom-bakók			AH
8. ...A Tisza parton		Szil	Tas

Keletkezéstörténet

A vers számos mozzanata, eleme, részlete elszórtan megtalálható Ady korábbi írásaiban. De ebbe a sajátos művészi egységbe koncentrálnak csak 1905 júniusának elején született meg: az *El a faluból* c. versben jelentkező indulattól felfűtötte és a Lédával való bajorországi újratálalkozás, majd a közös hazatérés hangulatában. Minden korábbi lírai megfogalmazásnál (*A krisztusok mártírja*, *Elűzött a földem*, *Búcsú Siker-asszonytól*, *Találkozás Gina költőjével*, *El a faluból*) erőteljesebben e versben fejezi ki Ady a hazai világot elítélő „magyar ugar”-gondolatot. Más összefüggésbe, más egységbe rántja össze verseinek és publicisztikájának már eddig megpendített motívumait. Kielező, drámai egységbe.

Mert a Gangesz partja kép megjelent már az 1902-es *Lótusz virág* c. versben, de inkább csak elzsongító értelemben s az Adyra akkoriban jellemző, a zsidó-keresztény világképpel perlekedő hellén-pogány életszemlélet részeként, az ősiséget is sugalló helymegjelölésként. E metaforikus jelentés részben most is megmarad: főként az ősiségre utaló *moz*.

zanatában, de a Gangesz már nem a hellén-pogány világ jelképes tájeleme, hanem az eredendő kulturáltságe és finomságe. Provokáló ellenpont inkább a hazai, a Tisza-parti állapotokkal szemben, s ezért elvben bármilyen más tájmegjelöléssel (miként ezt később a Szajnárt idézve fel, a költő meg is teszi) fölcserélhető lenne.

Bővebb és részletesebb a második strófa, a „Tisza-part” világnak motivációja, publicisztikai előzményanyaga. E szakasz gondolati töltésének értelmezését Földessy Gyula Vajda János egyik prózai írásából vett idézettel igyekszik megkezdeni, amelyben a költő-előd – többek között – a „pusztai kútgém” megénekelőinek olcsó népszerűségével magyarázza a maga költészetének háttérbe szorulását. (Földessy: Amt 34.) De nincs szükség arra, hogy távolabbra nyúljunk vissza; Ady prózája önmagában is világosan eligazít: a felsorolt képekkel, fogalmakkal a dzsentris „vidéki Magyarország”-ot jellemzi már esztendőik óta. Gyilkos gúnnyal idézi meg 1902 elején az úri, az agrárius érdekek szerint berendezkedett világot: „...utoljára fölcsztják maguk között a latifundios urak az országot. Építenek egy óriási istállót, honnan aztán agrár stíleben kormányozhatnak bennünket a kasznárok és ispánok.” S a vers „ösképét” magában rejtőn toldja meg a fenti jellemzést: „De hát akarunk mi kultúrországot? Ördögöt! Akarunk egy tábla földet trágyadombokkal a Kárpátoktól az Adriáig. Vivát!” (*Agrárius diadal*. NN 1902. ápr. 26.; AEÖPM III. 218.) Még határozottabban és személyesebb hangoltságban fordul szembe egy esztendővel később az úri parlagiassággal: „Valakinek csak helyt kell állania azzal a szittyia szándékkal szemben, hogy ez az ország egy szép földbirtok legyen feudális urakkal, vad kasznárokkal, elbutított néppel, marhákkal és trágyadombokkal.” (*Strófák a tőzsdéről és vidékéről*. NN 1903. ápr. 30.; AEÖPM IV. 81.) S elvi itélkezéseit gyakorta kíséri a versben is fölbukkanó képi, fogalmi elemekkel: „...a politika, mely a Széll Kálmánoknál sem haladja minálunk, Magyarországon, nagyon kicsivel is túl a malomalatti nivót...” (*A bétöröl*. NN 1902. jún. 1.; AEÖPM III. 86.) Vagy „...a magyar fokos most is a fejét fenyegeti mindenkinek, aki a fejével gondolkozni mer”. S ugyanabban az írásban még: „Milyen gyötrelmesen csalódnak pedig e jó urak. Hát azt hiszik, hogy fokossal, kanászkodással, betyárkodással lehet nemzeti államot csinálni. Nem is beszélve kulturállamról. Azt hiszik, hogy a nép tovább is baromi módon szállítja a gvallérokat – a kaszinókat?” (*Szégén*. NN 1902. jún. 20.; AEÖPM III. 94–95.) Másutt helyeslően jegyzi meg, hogy Nagyvárad polgársága „nem vágyott a vasárnapi malom-alja-politizálásra”. (*Barabás napja*. NN 1903. júl. 14.; AEÖPM IV. 125.) Vagy: „Ma az embereknek Magyarországon fokos kell, nemzeti rojt és bojt, hely, hova az ember a legújabb parlamentáris módon küldheti az ellenfelét, s feje, amelyet be lehet verni.” (*Protestálunk*. NN 1903. okt. 4.; AEÖPM IV. 175.)

S később, a vers megjelenését közvetlenül megelőző időkben is föl-fölbukkannak e mű különböző részletmotivumai. A hazai vad csókok képzetére utal 1904-es Párizsi noteszkönyvének egyik bejegyzése: „A magyarországi nők a maguk brutalitásáigával nem is hathatnak finomabb idegrendszerre s mérésezb fantáziára.” (Pn 170. sz. bejegyzés; AEÖPM V. 195.) De előkerülnek 1905 elején publicisztikájában a jelképes „hely-meghatározó” fordulatok is. Egyik írásában például a Párizsban megforduló fiatal magyarok tréfas vállalkozását így jellemzi: elhatározták, hogy „megkeresnek egy szép, párizsi leányt, aki néhány vagy sok esztendővel ezelőtt a Szajna-parton a Tisza-partot feledtette el hónapokig egy poctával”. (*Három szerelmi eset*. BN 1905. febr. 2.; AEÖPM VI. 45.; a Szajna-part, illetve a Tisza-part ellentét is elegendően bizonyítja, hogy a vers *Gangesz partjai* jelentése Ady korábbi beállításához mérten módosult.) Másutt ugyancsak sűrítő értelemben írja: „A Tisza mentén, tanyák közt...” (*Parasztszivek*. BN 1905. máj. 14.; AEÖPM VI. 157.) De az úri politika másik változatáról, az ellenzéki koalíció országslásáról is hasonlóan íté: ugyanazt a minősítést használva a negyvennyolcas demagógokról, mint korábban a hatvanhetesekről: „meghaltak a rideg, józan és előkelő klub-igazságok, s valókra ébredtek a malomalji és kávéházi álmok”. (*Mikor minden fölfordul*. BN 1905. jan. 29.; AEÖPM VI. 296., jegyzet: 440–41.) A fenti néhány példa is elegendő bizonyíték arra, hogy e kétstrófás tömör vers Ady már korábban fölhalmozódott gondolati „készleteinek” minőségileg megemelt, újszerű összegezése.

Irodalom

–ő– [Rákosi Jenő]: A Holnap, BH 1908. dec. 20.; Hatvany I. 61–63.; Horváth 17.; Szvatkó Pál: Ady két verse. Prágai Magyar Hírlap 1923. júl. 18. 2–3.; Schöpflin 62., 68.; Halász: NA 145–46.; Barta 281.; Vargyas Lajos: A magyar vers ritmusa. Bp., 1952. 223–25.; Komlós 31.; Meggyes Klára: A malom alja kifejezés jelentésmódosulásai. Magyar Nyelvőr 1960. 224–29.; Vatai 250.; Komlós: A szimb. 43.; Varga 192–93.; Vezér 159–61., 337.; Király I. 154., 160–70., 184., 342., 549.; Molnár Judit: Ady olvasása közben. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Cluj-Kolozsvár) 1977. 21. évf. 2. sz. 133–44.; „A Tisza-parton”. (Ritmikai kérdések egy Ady-vers kapcsán). Szerk.: Szerdahelyi István és Kecskés András. [Több szerző megszólalásával és vitával.] Bp. 1981.

339. Mert engem szeretsz

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 11. X. évf. 160. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel *A Tisza-parton* c. vers után másodiknak közli *Mert* címmel.) – További megjelenés: Szil 1907. május 2. XXV. évf. 18. sz. 1. – Tárca – Lellei András. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 16.; ÚjV₃ (1909) 16.; ÚjV₅ (1912) 16.; ÚjV₄ (1918) 14–15.; ÚjV₆ (1919) 15. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 9.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A BN-béli publikáción Ady csak kisebb javításokat értett szükségesnek. Az ÚjV egyes kiadásai közül a 3. szöveggondozása nem eléggé korrekt, ezért a gondosabb ÚjV₂ szövegét választottuk alapszövegnek.

Szövegtelrések:

Főcím: *Új versek*

Cím fölött: *II.*

Cím: *Mert*

2. Tűkre

3. nézett,

8. asszonyságod.

10. látott...

12. szeretlek.

14. asszony,

BN

BN

BN

Szil

BN

ÚjV₃

BN

BN

Szil ÚjV₃ ÚjV₄ ÚjV₅

Keletkezéstörténet

A Starnberg mellett töltött napok (l. erről *A só nevetett* c. vers jegyzetét) élménykörét őrző, oldott hangulatú és érzéki lobogással telített vers. Már a Nagyváradon időző Léának írja, küldi ezt a rövid lírai sóhaját.

Irodalom

Benedek II. 202.; Hatvany II. 285–87.; Szabó R. 85.; Barta 294.; Varga 213–14.; Vezér 165.; Király I. 303., 417., 442., II. 179., 578.

340. Vad szirttetőn állunk

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 25. X. évf. 173. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel *Véres kapcsolok* címen elsőként közli a *Restegek az élettől* c. verssel együtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoldárjai ciklus) 22.; ÚjV₂ (1909) 22.; ÚjV₃ (1912) 22.; ÚjV₄ (1918) 18.; ÚjV₅ (1919) 20. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 10.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN publikációjában és az ÚjV egyes kiadásaiban apró eltérések találhatók.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	
Cím fölött: I.	BN	
Cím: <i>Véres kapcsolok</i>	BN	
4. jajunk		ÚjV ₁ ÚjV ₂
6. hws-kapcsok	BN	
7. Amíg	BN	ÚjV ₄ ÚjV ₅
összefonódnak;		ÚjV ₄ ÚjV ₅
10. zuhanunk...	BN	

Keletkezéstörténet

Ritka eset: nem a vers motívumainak előzményeiről, hanem szinte közvetlen visszhangjáról adhatunk számot. A vers a BN jún. 25-i számában jelent meg, és már jún. 28-án reagált rá a kolozsvári Ellenzék c. lap. A költészet elfajulása címmel közreadott rövid glossza szerzője azért háborog, hogy „a mostani modern költők” „véres húskapcsokról énekelnek s más hasonló szörnyűségekről, melyek mindennek nevezhetők, csupán költészetnek nem”. Meg is nevezi a vers szerzőjét: „a BN egyik munkatársa, a régebben váradi újságíró, Ady Endre műveli ezt a húscafatos zsánert”. Majd két változatban közli a verset: először eredeti alakjában, utána pedig azt dokumentálendő, hogy hátulról olvasva is „zűrzavaros szózagyalék” e mű, strófánként megcserélve publikálja a sorokat. Az Ellenzék nyomán júl. 1-i számában a nagyváradi Tiszántúl változatlanul leközölte a cikket. (Teljes szövegét l. AEÖPM VI. 410–11.)

A támadásra, pontosabban annak nagyváradi utánközlésére Ady azonnal reagált: *Egy kis ügy és egy nagy ügy* c. cikkében. (Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 198–200.; jegyzet 409–11.) S a válaszban a pillanatnyi konkrét körülményekre is utal: „A Tiszántúl fogta magát, s kitüntető megszagolásával annak, hogy én Nagyváradon vagyok, gorombán kicsüfölte egy szegény kis versemet, mely csakugyan úgy van írva, mintha nem Lamperth Géza írta volna. Nem magától teszi. Figyelemből. Kolozsvári lapból veszi át talán[...].” (AEÖPM VI. 199.) A BN-ban jún. 22. és júl 5. között Adynak nem jelent meg cikke, bizonyára e dátumok közötti napokon tartózkodott Nagyváradon, Léda közelében.

Nagyváradi több napos időzésének leveleiben is nyoma van. Előzetes tervként írt róla Brüll Adélnak 1905. jún. 11-ére keltezhető levelében: „...hosszabb időre csak majd a hét végén mehetek Nagyváradra.” (AEI I. 175.) Majd 1905. július első napjaira dátumozható levelében igazolja vissza a lent töltött napokat: „Édes jó asszonyom, jaj, jaj de rettenetes forróságban jöttem. Itt semmi újság... Milyen jó volt maguknál, magukkal.” (AEI I. 176.)

Irodalom

Horváth 42.; Benedek II. 203.; Hatvány II. 293.; Halász: NA 81.; Vezér 162., 165–67.; Király I. 290., 330., 417., 441., 445., 545.

341. Rettegek az élettől

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. június 25. X. évf. 173. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *Rettegek élni* címen másodiknak közli a *Vad szírtetlön állunk* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 100.; ÚjV₂ (1909) 100.; ÚjV₃ (1912) 100.; ÚjV₄ (1918) 67.; ÚjV₅ (1919) 84. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 33.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN	
Cím fölött: <i>II.</i>	BN	
Cím: <i>Rettegek élni</i>	BN	
1. mámor-hattyúk		ÚjV ₁ ÚjV ₂
14. Láz...	BN	
15. élni...	BN	

Keletkezéstörténet

Körülbelül fél esztendővel korábban, egy szoborromboló esetéről írva pendítette meg Ady e vers gondolati-érzelmi motívumát. E cikkében írta: „...az életet néha nagyon nehéznek érezzük, akik futunk, izzadunk, s búsan valljuk, hogy nem könnyű dolog embernek lenni”. S rögtön magyarázza is ezt az érzést: „Mert szövevényes, nehéz, útvesztős az a mai élet: kicsi benne a pihenés, a pihenés alatt is töprengeni kell s mindjárt szaladna tovább [...] Ezért tette, amit tett a szoborromboló Pitrou is, „kit tán éppen ennek a komplikált, mai, nehéz életnek a lázas lótasfutása bolondított meg”. Prózai, logikus formában szinte a versbeli érzületet tömöríti aforizmatikusan: „Minden: az élet, a folyó élet. Ezt gyógyítsátok, emberek [...]” (*Rodin, Pitrou és a szobrok*. BN 1905. jan. 22.; AEÖPM VI. 28–29.)

Irodalom

Benedek II. 149.; Hatvany II. 257–58.; Halász: NA 80–81.; Vezér 163–64.; Király I. 177., 324., 332.

342. Megöltem egy pillangót

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. július 9. X. évf. 187. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel elsőnek közli *Gyilkosság* címen *A vár fehérr asszonya* c. verssel együtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 118.; ÚjV₂ (1909) 118.; ÚjV₃ (1912) 118.; ÚjV₄ (1918) 77–78.; ÚjV₅ (1919) 98. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegét Ady több helyen módosította, s az ÚjV első két kiadásának szövegét is csiszolta.

Javításunk:

10. A sorvégi *erő* után a BN, az ÚjV₁ és az ÚjV₂ közlésével egyezően töröltük a vesszőt.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	
Cím fölött: I.	BN	
Cím: <i>Gyilkosság</i>	BN	
1. pillangót.	BN	
2. Óh	BN	ÚjV ₁ ÚjV ₂
4. gyűlöletemért	BN	ÚjV ₁ ÚjV ₂
5. Halsz meg most, színes	BN	
7. Így	BN	ÚjV ₁ ÚjV ₂
9. mosolyoknak.	BN	
11. vívásnak	BN	
12. víg	BN	
14. Tűz	BN	
17. meg...	BN	

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttének Biró Lajos – Ady-nak még Nagyváradról barátja és a fővárosi szerkesztőségben munkatársa – volt a tanúja, aki ezt az eseményt nem sokkal a költő halála után meg is írta. Érdekes módon azonban nem csupán a külső történésről adott rövid hírt, hanem rögtön a vers értelmezésében is igyekezett állást foglalni, jórészt a legendásításra hajlamos kortársak többségétől eltérő módon. Visszatekintése így a vers közvetlen keletkezésének, Ady-nál élmény és lírai feldolgozás, szemlélet különös kapcsolatának dokumentuma, és ugyanakkor a beérkezése kezdetén álló poéta személyiségének néhány kevésbé ismert összefüggésébe is bepillantást ad. A vers születését és Ady ezzel összefüggő költői-emberi magatartását Biró Lajos így eleveníti fel: „A Budapesti Napló Honvéd-utcai szerkesztőségének az ablakán egy nyári este berepült egy pillangó. Ezt a pillangót megfogta, és az íróasztalon kivégezte. *Megöltem egy pillangót* kezdetű versében (amelyet legtöbb olvasója – úgy tudom – valami bíborredőjű Ady-féle szimbólumnak tart) elolvasható, miért. Kicsorduló őszinteségű versei között is alig van őszintébb ennél. – Nem igaz, hogy valami izzó démoniség lett volna benne. Gyerekes, kis gonosz-kodásokra hajlandó volt, de minden fájdalom meghökkentette, és minden jajszóra tele lett könnyel a szeme. Nőkre, akiket szeretett – Máriától Veronikáig – hallatlan áldozatokra volt hajlandó. Barátnak pedig –? – A szíve rögtön kinyílt. Magáról mindent elmondott.” (Biró Lajos: A fiatal Ady Endre. Ny 1919. 349–50.)

Irodalom

Benedek II. 150–51.; Sík 169.; Király I. 364.

343. A vár fehér asszonya

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. július 9. X. évf. 187. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – („Új versek” főcímmel a *Megöltem egy pillangót* c. vers után másodiknak közli *Váráblakoké* címmel.) – További megjelenések: Nv 1906. február 14. XXXVI. évf. 37. sz. 1–2. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel elsőnek közli *A Hortobágy poétája, A Gare de l’Est-en, A kék tenger partján* c. versek előtt); MSzele 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. – Írta Ady Endre – („Versek” főcímmel elsőnek közli *A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron, a Paul Verlaine álma és a Temetés a tengeren* c. versek előtt.); Szil 1907. június 13. XXV. évf. 24. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsolttárai ciklus) 15.; ÚjV₂ (1909) 15.; Gyűjt (1911) 6.; ÚjV₃ (1912) 15.; ÚjV₄ (1918) 14.; ÚjV₅ (1919) 14. – Gyűjteményes kötetben először: AEöw-1 [1930] 8.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A sajtóközlésekben a későbbiekben több eltérés található az ÚjV-ben véglegesített szöveghez képest.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN		
Cím fölött: II.	BN		
Cím: <i>Várbalakok</i>	BN		
2. Mohos		Nv	
3. szemem, ugy-e,			Gyűjt
4. ragyog).			Szil
6. <i>bws</i>	BN	Nv	MSzle
7. Két, nagy völgyre...	BN		
8. (Ugy e,	BN		
10. kripta illat		Nv	Gyűjt
14. <i>Gyűlnak</i> <i>bws</i> , bús nagy szemek)	BN	Nv	MSzle
	BN	Nv	MSzle
16. kinevet...		Nv	Szil
	BN		Gyűjt

Keletkezéstörténet

Révész Béla emlékezete szerint ez a vers is a Három Hollóban született (l. erről a kötetben a *Találkozás Gina költőjével* c. vers jegyzetét).

Kardos László hívta fel a figyelmet arra, „hogy a Debreczen egyik 1898. évi őszi számában Erzsébet királynő meggyilkoltatásával kapcsolatban cikk jelent meg ezzel a címmel: *A Burg fehér asszonya*”. (Kardos 86.) S Adynak Erzsébet királyné halálára írott versével (*Megpibent*. AEÖV I. 50–51.; jegyzet: 304–06.) – amelyet a DRU-ban publikált – azonos napon jelent meg a D említett cikke, melyben többek között az alábbiak olvashatók: „Erzsébet királyné halála felidézi mindenkinek emlékezetében azt a mondát, amely szerint a *királyi palotában*, Bécsben és Schönbrunnban, valahányszor a királyi családban halál van küszöbön, megjelenik a *fehér asszony*. Ez év áprilisában jelenés volt.” (*A Burg fehér asszonya*. D 1898. szept. 14. XXX. évf. 213. sz. 6.) Lehetséges, hogy a versben „csattanóként” hasznosított kép még ez időből rögződött Adyban: hiszen – miként ezt a *Megpibent* c. vers jegyzete dokumentálja – a halálhíre fogékonyan reagált. E fel-tételezést látszik alátámasztani az is, amint Bustya Endre hívja fel a figyelmet: hogy ti. egyik 1899-es novellájában a kép sajátos változatban bukkan fel: „Várkisasszony vagy [...] Csillagvirágos, holdsugáros nyári estéken kihajolsz a büszke vár ablakán...” (*Margárta*. DU 1899. jún. 16.; AEön 30.; jegyzet: 1291.) Elképzelhető tehát, hogy az 1905 júliusának elején publikált vers megírásakor ez a már eltemetődött kép Adyban újra életre kelt.

A vers létrejöttében, helyesebben a Léda-élmény és a „fehér asszony”-motívum össze-kapcsolásában feltételezhetően szerepet játszott, a felidézést elősegíthette az is, hogy 1905-ben jelent meg az Erzsébet királyasszony emlékének ajánlott nagyszabású diszalbum, amely be Ady ekkori szellemi környezetének két jelentős alakja, Kabos Ede és Vészi József is írt. Egyébként a kortársak számára evidens volt, hogy e vers meghatározó motívuma honnan ered. Jellemző erre az, amit ezzel kapcsolatban Oláh Gábor írt: Ady „ismert néző-lásokat szinte Petőfiés merészszéggel teremt át költői képpé, s csaknem mindig szeren-csésen. Például ez a három szó: »A burg fehér asszonya«, ilyen összetett képpé fonódik képzeletében: lelke ódon, elhagyott vár, örök benne a kód; csak néha gyűlnak ki abla-

kai, a nagy fekete szemek, ilyenkor lelke fehér asszonya jár a várban, s az ablakon kinevet: Lédájának az eszébe jutását így érzékíti.” (Oláh Gábor: Írói arcképek. Bp. 1910. 141.)

Lehetséges persze, hogy e jelképes vár-látomás létrejöttében Baudelaire ihlető hatása is szerepet játszott. Közelebbről a *Három Baudelaire-szonett* harmadik darabjának, a *Causerie*-nak ismeretes felsora, amelyet Ady így magyarított: „Palota volt a szívem”. Esetleg e képek, képzetek – a „fehér asszony” s a „palota” – önkéntelenül is egymásra halmozódtak, és megtermékenyítették Ady fantáziáját.

Irodalom

Horváth 36–38.; Tóth Árpád 353.; Hatvany I. 275–76.; Sik 221–27., 249., 251.; Halász: NA 57–59.; Barta 288.; Bóka: Tegnaptól máig. Bp. 1958. 409–10.; Vatai 83.; Komlós: A szimb. 39–40.; Vezér 109.; Király I. 291., 342., 412., 422., 425., II. 75., 175.

344. A Gare de l'Est-en

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt fogalmazvány, 5 oldalszámozott fólió, 265 × 172 mm. – Cím: *A Gare de l'Est-en*. – Aláírás nélkül. – Az első fólió számozatlan, az ötödik fólió először negyedik oldal volt, az áthúzott négyes fölé írta Ady az ötöt. – Az első fólió hátlapján ismeretlen kéztől zárójelben ceruzával: *Elek Hatvani Ady cikké Kenéz. Az utolsó fólió hátlapján ismeretlen kéztől ceruzával: Figyelőnek. Ugyanott tintával a következő megjegyzés: Hitelességet garantálja és a verset drága barátjójának ajánlja Bpsten 1915 május 30 Fenyő Miksa* – A fóliók széle töredezett, beszakadt. – PIM. A 176.

Első megjelenés: Figy 1905. július 15. I. évf. 7. füzet 449–51. – Ady Endre. – További megjelenések: Nv 1906. február 14. XXXVI. évf. 37. sz. 1–2. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel harmadiknak közli *A vár fehér asszonya, A Hortobágy poétája* után és *A kék tenger partján* előtt.); Szil 1907. június 27. XXV. évf. 26. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A daloló Páris ciklus) 81–83.; AH (1908) 74–76.; ÚjV₂ (1909) 81–83.; Gyűjt (1911) 10–12.; ÚjV₃ (1912) 81–83.; ÚjV₄ (1918) 55–56.; ÚjV₅ (1919) 68–69. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 28.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A k javításai a végleges szöveg kialakításáért folytatott küzdelem nyomait őrzik. A Figy szövegén Ady az ÚjV-be való átvételkor kisebb-nagyobb módosításokat végzett. Ékezesi, központozásbéli eltérések mind az ÚjV egyes kiadásai, mind pedig a Nv, Szil, AH, Gyűjt publikációjában szép számmal találhatóak. A legkevesebb javítást igénylő az ÚjV₃ szövegközlése; ezért választottuk alapszövegnek.

Javításaink:

34. *A dalolj* után a k szövegével és a Figy, a Szil és a Gyűjt közlésével egyezően a vesszőt töröltük.
46. Az alapszöveg hosszú *ú-s bullna* változatát a k, a Figy, a Nv, a Szil rövid *u-s* használatának megfelelően *bullna* szóalakra igazítottuk.

Növegtérítések:

2. <i>sírok</i>	k Figy	Nv	
valahol,	k Figy		
3. <i>sítni,</i>	k Figy	Nv	ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅

5. fölött: <Dalolj> [tovább olvashatatlan]	k				
7. szívenem	k	Figy	Nv		ÚjV ₄ ÚjV ₅
8. S <tréfiás> [P] [fölel írva:] elránt	k				
9. fűt	k	Figy	Nv		
11. <I> Holnap leszek-e	k				
12. után: <A ...ég álmosan ...b> [több szó, betű nem olvasható]	k	Figy		AH	
13. leszek, én, leszek, én	k	Figy	ÚjV ₁	AH	ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
14. sírkertek	k	Figy	Nv		
15–16. között: <Holnap fehérebb én leszek, én,>	k				
16. után:					
a. <Ha...lelkem,...de> [a többi nem olvasható, az újra írt félsor is törölve]	k				
b. <A magyar télben majd dermedőn> [a sor második fele fölé]: <küldi most nekem>	k				
c. <Vágtat be egy balott>	k				
17. Óh, Óh,				Szil	ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
18. árnálni				Szil	Gyűjt
19. árnálások				Szil	
20. Isten					ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
21. hűtlen		Figy	Nv		
22. Őljc				Szil	
23. tűzcsóvás tűzcsóvás, Öröm...		Figy			Gyűjt
24. <J> <á> Dalolj, [á D-re javítva] dalolj, tovább	k		ÚjV ₁ Nv	AH	ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
24. után:					
a. <Dalolj: Tarkaságos szá> [tovább nem olvasható] [a sor második fele fölé:] <A legszebb zsoldárokat>	k				
b. <Párisnak lelke...el> [közül nem olvasható]	k				
25. zsold(ó)rokat [o fölé]: á	k				
26. É mamlasz, bus koldús zárós, bus	k	Figy		Szil	
28. harmóniát				Nv	AH
30. Daltalan <táji>ra [fölel]					

írva:] táj	k			
szegény	k	Figy		
31. Koldús				Szil
32. Óh,				Szil
Oh,				
felém			Nv	Gyűjt ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
34. felett...	k	Figy		
35. hely...	k	Figy		
hazám...	k	Figy		
38. meghalok.				Szil
39. <i>(Óh jaj,)</i> Megölnek	k			
szívek		Figy	Nv	
39-40. között:				
<i>(Brutálisan áradnak felém)</i>	k			
[beljebb fölé írva a				
39. sor]	k			
40. <i>(Óh, jaj, már a szagok.)</i>	k			
[beljebb fölé írva a				
40. sor]	k			
pézsma-szagok				AH
41. Iersz				Szil
mámorom			Nv	
42. Kinyulok			ÚjV ₁ Nv	
43. óriás(i)	k			
46. hűlna				AH Gyűjt ÚjV ₃ ÚjV ₄ ÚjV ₅
47. szememet,	k			
48. leány...	k	Figy		
50. dalok...	k	Figy		
52. halott...	k	Figy		

Következéstörténet

A valóságos hazatérés Párizsból jó fél évvel korábban történt. Nem véletlen azonban, hogy ez a vers sem közvetlenül a friss élmény nyomán, hanem újabb, későbbi benyomásoktól, tapasztalatoktól motivált emlékező magatartás eredményeként született. Már január elején visszaérkezésekor gomolygott benne néhány mozzanat ebből a később verssé érlelődő hangulatból, szembesítésből, miként arról Budapestre érkezte után, 1905. jan. 11-ről keltezhető, Nagyváradra küldött levelében Brüll Bertának beszámolt: „ne légy meglepve s ne ítélj el. Bizony én Budapestről írom ezt a levelet. Meg kellett lenni, s jobb így. Kersek összeköttetéseket s talán már nemsokára úgy lehetek szegény, édes Adél mellett, hogy nem bánanak piszkos kenyérgondok. A Budapesti Naplónál vagyok. Sírtam, zokogtam, mikor vonatra ültem, undor, düh és keserűség lepett el, mikor megérkeztem ebbe a pocskát, lehetetlen városba. Ha nem lenne most annyi dolog e csúnya, választási időben, már lent teremnék nálatok.” (AEI I. 160.) Persze az akkori szorongásos hazatérést más mozzanatok is keresztették, súlyosbították: nemcsak a pénzhány, hanem a Diósiékkal már korábban, Párizsban zaklatottá vált légkör is. Amit csak megtetéztek, elmélyítettek a hazai választási céció és kormányalakítási kísérletek nyomán támadt ellenérzései, indulatai, amelyeknek megnyilvánulásai bőségesen dokumentálhatók az 1905 első félévében írott cikkeiből, verseiből és leveleiből.

Változott helyzetben érlelődött általánosítható érvényű versé a hajdani élmény. Léda itthon-időzése, nagyváradi tartózkodása ismét elevenné, vonzóvá tette a párizsi időszak fényeit. S az idehaza töltött hónapok, különösen a június végi, július eleji személyes, verse miatti „meghurcoltatása” (I. erről e kötetben a *Vad szírtetőn állunk* c. vers jegyzetét) csak kiegészítette Ady számára az itthoni és a kinti világ közötti kontrasztot. A nyomasztó magyar

valósággal szembeesítő, annak fojtogató légkörét kinyilvánító ez évi verseinek sorozatát (*Találkozás Gima költőjével, A lelkek temetője, Új vizeken járok, El a saluból, A Tisza-parton*) újabb rangos alkotással gazdagította. A vers publikálását megelőző hetekben Ady több írásában is felbukkannak többféle módon a vers szemléletével rokon gondolati és érzelmi kitérések. A *Vad szírtetésön állmék* „goromba kicsúfolása” összefüggésében írott vallomásaiban állapítja meg szomorúan: „...a cudar politika rajta ül mindenben. Az irodalmon is. [...] Leesnek az európai szépség-flastromok mongol arcunkról, s miközben Ibsen nemzetével hasonlítgatjuk magunkat össze, szállítjuk Európának és a szellemi életnek Papp Zoltán urat és társait”. (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz. 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 198–200.; a szövegben emlegetett Papp Zoltán (1862–1919) függetlenségi képviselő é. műdalszerző volt, akit egy korábbi satirikus cikkében olcsó és „hazaffyas” szellemisége miatt „alkalmasnak ítél” arra, hogy a „költőket ellenőrizze”). Jellegzetesen található még *A Gare de l'Est-en* soraiban kifejeződő szellemiség Ady-nak abban a meditatív írásában, amelyet Bródy Sándor öngyilkossági kísérletének hírére – a vers publikálása előtt tíz nappal – közreadott. Eszerint „Bródy Sándor fátuma” az volt, hogy „nem tudta, s nem akarta ismerni azokat az árkokat, melyek küzdelmes századokban elsáncolták a magyar géniuszt a boldogan fejlődő, nyugati nemzeti géniuszoktól”. Jelentőségét pedig egyértelműen, a maguk törekvéseinek előfutáraként ítélte meg Ady: „hamar elismert vezére lett, s maradt az író fiataloknak, becézett írója a lelkével, idegrendszerével, szenzibilitásával Nyugathoz idomultabb magyar publikumnak”. Tépett sorsú elődjének tragikus lépését éppen ezért a maga vívódásainak, küzdelmeinek előzményként értékelte, fogta fel: „A magyar társadalom nagy Nyugatra-lendülése ingamozgás volt csak. Sok lelkét zuhantott ez meg az új Magyarország fiai, türelmetlen, előretörekedő fiai között.” (*Bródy Sándor tragédiája*. BN 1905. júl. 5.; AEÖPM VI. 201.) A költeményben a „nyugatos magyar” tragikus hangú lírai vallomásának ilyen háttere és alakító légköre volt.

Irodalom

Benedek II. 314–15.; Hevesi András: *A Gare de l'Est-en*. Széphalom 1927. 10–12. sz. 393–97.; Ady „*A Gare de l'Est-en*”-je Budapesten magyarul és franciául tilos. PN 1932. ápr. 2. 74. sz. 10.; Magyar írók és költők a „hazafiatlanság” miatt betiltott Ady verséről. [Babits Mihály, Földessy Gyula, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond nyilatkozata] Esti Kurir 1932. ápr. 3. 75. sz. 5.; Ady, a hazafiatlan. Nsz. 1932. ápr. 3. 76. sz. 10.; [Közlemény az előbbiekről] Pester Lloyd 1932. ápr. 3. 75. sz. (regg. kiad.) 7.; [Katoná Béla]: Amiről beszélnek. Nv 1932. ápr. 7. 81. sz. 7.; Holmi. Szinte személyes ügyben. Névtelen Jegyző 1932. máj. 27–28.; Bölöni 63–64.; Schöpflin 66.; Halász: NA 120.; Szabó R. 100.; Bóka László: Egy új stílus bölcsőjénél. In: Stilisztikai tanulmányok Bp. 1961. 120–23.; Varga 215–16.; Király I. 238–46. II. 449., 690.

345. A sárga láng

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. július 30. X. évf. 208. sz. 1. – Tárca – Ady Endre („Új versek” főcímmel *Aludni akarok* címen elsőnek közli a *Héja-nász az avaron* c. versével együtt). – További megjelenés: Szil 1906. okt. 25. XXIV. évf. 43. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 105.; ÚjV₂ (1909) 105.; ÚjV₃ (1912) 105.; ÚjV₄ (1918) 70.; ÚjV₅ (1919) 88. – Gyűjteményes kötetben először AEÖv-1 [1930] 35.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegén egy-két módosítást végzett Ady, az ÚjV egyes kiadásai között nincsen eltérés.

Javításunk:

9. Az alapszöveg hosszú *ő*-s *Jöjjön* alakját – amely a BN-tól kezdve mint továbbörökített sajtóhiba az ÚjV minden kiadásában megtalálható – a Szil helyes közlésével egyezően rövid *o*-s *Jöjjön*-re változtattuk.

Szövegeltérések:

Írócím: <i>Új versek</i>	BN
Cím fölött: I.	BN
Cím: <i>Aludni akarok</i>	BN
1. Alágyújtott	Szil
2. égek,	BN
6. aranyok	Szil
7. Némítsa	BN
9. Jöjjön	BN ÚjV ₁ ÚjV ₂ ÚjV ₄ ÚjV ₆
10. lobbán,	BN
11. arany-ágyon	BN

Keltekéztörténet

Kiseb, szinte sóhajszerű, dalszerű változat az 1905-ös pénz-versek egyre szaporodó vonulatában (*Ima Baál-istenhez, Sójhajtás a bajnalban, Harc a Nagyúrral*). Nem az aranyért, a pénzért folytatott drámai harc a vers tárgya, hanem inkább az a nyugalom, megelégedettség, amit a pénz, az arany megszerzésével elérni lehet. Ilyen értelemben részben előzménye a vers motivációjának egyik néhány hónappal korábbi novellája, amelyben a pénzért való robot kényszerét próbálta megörökíteni Ady. Ezért is adott elbeszélése hősnének jelképes nevet: „Tíz Forint vőlegénye”, minthogy a Budapesti Naplónál köteles olkkein túl a verseiért és tárcáiért külön tiszteletdíjban részesült. Tárcánként a honorárium éppen tíz forint volt, amit rögtön fizettek. Érthető tehát a novella tárcacírójának lelkiállapota: „Mily jó beesni sóhajjal az ágyba, s aludni nehéz, verejtékes álmot. De kell a Tíz Forint. A menyasszony. Az életet kelesztő, örökös Tíz Forint. És délre mesét kell kedobni Hírlap telhetetlen torkába. Mesét.” Mintha nem is az írás öröme, az elmondandó történet volna a tét, hanem az általa megszerezhető pénz: „Szaladgált tollával szaporán a papíroslapokon Tíz Forint vőlegénye. Csak azt érezte, hogy ágyba kell rohanni mindjárt, s elaludni avval a bizonyossággal, hogy megvan már Tíz Forint.” Kisszerű, groteszk formában a lírai érzehez hasonló elernyedés a tárcacíró vágya: „Tíz Forint vőlegénye pedig szaladt a menyasszonyáért, a Tíz Forintért, és szaladt, szaladt, hogy ágyba dőljön, hogy szaladjon magától, beleszaladjon a nehéz, verejtékes nappali álomba.” (*Tíz Forint vőlegénye*. BN 1905. márc. 30.; AEön 257–60.; jegyzet: 1313.) A lelkiállapot megközelítésében rokon gyökerű a tárcanovella és a vers.

Irodalom

Benedek II. 321.; Halász: NA 82–84.; Király I. 203., 487.

346. Héja-nász az avaron

Megjelenés

Először megjelenés: BN 1905. július 30. X. évf. 208. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel másodiknak közli *A sárga láng* c. vers után *Héja-nász* címen.) – További megjelenések: SzV 1906. február 18. V. évf. 44. sz. 2. („Ady Endre verseiből” főcímmel elsőnek közli *Búgnak a tárnák és a Temetés a tengeren* c. versek előtt.); Szil 1906. március 29. XXIV. évf. 13. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda menyasszony zsoltárai ciklus) 43; ÚjV₂ (1909) 43.; Gyűjt (1911) 6–7.; ÚjV₃ (1912) 43.; ÚjV₄ (1918) 29–30.; ÚjV₆ (1919) 36. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 16.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₄-ből. A sajtópublikációkban kisebb eltérések találhatók, a Gyűjt szövegében szintén. Az ÚjV első három kiadása egyező, az utolsó kettő a korábbiaktól egy ponton eltér. Ez az eltérés a *béja-madár* kötőjeles írásmódjával kapcsolatos. A szövegközlés így logikusabb, következetesebb, mert a másik két *béja*-összetétel írásmódjának is megfelelő (*béja-nász*, *béja-szárnyak*). Ezért választottuk az ÚjV₄ közlését alapszövegnek.

Szövegtérkések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN		
<i>Ady Endre verseiből</i>		SzV	
Cím fölött: <i>II.</i>	BN		
Cím: <i>Héja-nász</i>	BN		
2. <i>sírva,</i>		SzV	
3. <i>szárnya</i>	BN		
<i>lankadt-szárnyú</i>		Szil	
<i>héja madár.</i>	BN ÚjV ₁	Szil ÚjV ₁	ÚjV ₃
4. <i>Új</i>			Gyűjt
5. <i>héja szárnyak,</i>		SzV	
7. <i>Szállnak</i>		SzV	
11. <i>húzába</i>	BN		Gyűjt

Keltekészéstörténet

Egyre gyakoribbak Ady 1905-ben írt Léda-versei között az olyan alkotások, amelyekben a költő nem egyszerűen kapcsolatuk egy-egy fordulátát, éppen eluralkodó hangulatát próbálja több-kevesebb elvonatkoztatással kifejezni, megragadni, hanem szerelmi érzéseinek, tapasztalatainak valamelyik mozzanatát, végtétet igyekszik némi bölcsélettel tőbblettel felnagyítani, általánosítani, érzékletes erővel megidézni. Ilyen versek sorozatának (e kötetben a *Találkozás Gina költőjével*, a *Félig csókoltt csók*, a *Vad szirttetőn állunk*, a *Vár febrászonya*) újabb, kissé rejtélyes darabja a *Héja-nász az avaron*. A szerelemnek mint lehetséges pusztító, elveszejtő emberi kényszernek, erőnek a gondolata már 1904-es párizsi tartózkodása idején felmerül Adyban: „A szerelem – írja egyik bölcselkedő aforizmájában – sohasé lehet vad és véresen végzetes azokra, kik az ideák emberei. Ők a szerelmet sem tekintik és érzik realitásnak. A rettenetes végű szerelmek olcsó, anyagiass embereké.” (Pn 141. bejegyzés; AEÖPM V. 194.) Nehéz eldönteni, hogy mindezt „objektív” megállapításnak szánta-e Ady, vagy volt benne némi „önvizsgálatás” is.

Foglalkoztatja ez a gondolatkör a költőt más összefüggésben, a teremtő ember, a művész és a szerelem korrelációjában is. Jegyzetei között ilyen emlékeztetőket találhatók: „Művészek celibátusa”; „Terv, hogy a Villa Medicis-be a poéták s írók is bejussanak, minden művészet. Nagy idea!...”; „Botticelli: Mars et Vénus. Mars alszik és Vénusz ironikus gyöngédséggel nézi. A nő nem szereti, ha a férfi pihen.” (Pn 1., 90., 128. bejegyzés; AEÖPM V. 185., 190., 193.) Ezeket a lazán összekulcsolódó gondolatokat 1905 februárjában Ady egyetlen prózai írásában foglalja egybe. Elmondja, hogy a francia akadémia római művészházába, a Medicis-villába a hivatalos szervek nem küldenek olyan művészt, akinek felesége van. Ezért ez a ház „...egy kis mementó a világ művészeinek: ne házasodjatok, s a házasságtalan csókokkal se éljetez vissza, mert a ti rendeltetések a szomjúság, az álom, a balga és édes magasba-törés...” Ehhez a mementóhoz kapcsolja hozzá a Botticelli-kép keltette gondolatokat: „Mars alszik, álmodik. Vénusz nézi. [...] Van abban a nézésben gyöngédség és tigrisség. És valami csodálatosan bájos, de gyilkos *írónia*... Vénusz nem szereti, ha a férfi álmodik. A művész kiegyezhet minden más istennel. Evvel az eggyel, Vénusszal nem. Ez az egész férfiút követeli s az összes álmodikat.” Végezetül ezt a gondolatmenetet hosszabbítja meg, általánosítja a lehetséges szélső-

ségig: „Nem hirdetjük föltétlenül a *művész-celibátus* tanát. [...] Hiszen rettenetes a csókról lemondani. De nem rettenetesebb rájönni arra, hogy a csóknál a pálinka is többet tud vissza az elveszített álmokból?... És élhet-e művész álmok nélkül?...” (*Vénusz és az álmok*. BN 1905. febr. 22.; AEÖPM VI. 69.)

Ilyen és ehhez hasonló meditációk is ott jelennek a *Héja-nász az avaron* létrejötte mögött. Csak éppen az ellentétes végletet érzéklti meg: a hullajtó, az elveszejtő szerelmet. Nemcsak álmok nincsenek már, de megszűnnek az élet más szférái is: marad a szerelmi küzdés, a *csókos ütközetek* folyamata, az életet is kioltó *utolsó nász*, a megsemmisülés.

Irodalom

Benedek II. 203.; Hatvany II. 296–300.; Barta 286–88.; Vezér 109., 162.; Király I. 450–53.

347. Csak jönne más

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. augusztus 13. X. évf. 222. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel elsőnek közli *A magyar Ugaron* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 36.; ÚjV₂ (1909) 36.; ÚjV₃ (1912) 36.; ÚjV₄ (1918) 25.; ÚjV₈ (1919) 30. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 14.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A BN szövegén csak kisebb változtatásokat végzett Ady. Az ÚjV₂ és az ÚjV₃ szövege között apró, ékezési eltérések észlelhetők, amelyeknek azonban ritmikailag szempontból fontossága van. E tekintetben pontosabb az ÚjV₂ publikációja, ezért választottuk alapszövegnek.

Szövegetlérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	
Cím fölött: I.	BN	
8. <i>vágy</i> nak.	BN	
9. <i>ügy</i>	BN	
<i>k/vánni</i> ,	BN	ÚjV ₃
10. <i>M/nt</i> [sh]	BN	
<i>Oh</i>		ÚjV ₃

Keltekészéstörténet

Ady és Léda egymást kínzó-maró együttléteinek, bántásokkal, vádakkal, sérelmekkel teli levélváltásainak és mégis összehurcoló, egymásban feloldódó kapcsolatának drámájáról vall ez a vers. Kettőjük zaklatott gyöttrődése szinte természetesen váltotta ki a kültöböl – már igen korán – az új kapcsolat lehetőségének gondolatát. Miként erről a lehetőségről medítál egyik – két hónappal korábbi – novellájának hőse is, Bond. Mintha újratárgyalta volna Ady az elbeszélésbe: „Már egymást nem tudták elhagyni. A féllelkü asszony és a fogyó, nagyfelkü férfiú. A sors által összeverték. Bolyongtak, vergődtek és kísérleteztek. Csókok között a férfiúnak még eszébe jutottak a régi, a nem tisztaszagú nő.” S a férfiben elkerülhetetlenül fölmerült az elválni, a szakítás szükségességének igénye. Megtenni azonban nem tudja: „El nem űzöm magát. Pedig ezt kellene tennem [...] Tudom, semmiképpen sem vagyok jó magának. Miért nem hagy maga el? És eközben megrázta a lelkét az a reménység, hogy ő újra a régi, erős, győzelmes volna, ha elűzné ezt az asszonyt.” (*Bond és a vénség-póka*. BN 1905. június 4.; AEÖn 294.)

Irodalom

Benedek II. 205.; Hatvany II. 283–85.; Barta 281–82.; Király I. 412., 417., 441., 443., 445.

348. A magyar Ugaron

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. augusztus 13. X. évf. 222. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel a *Csak jönne más* c. vers után közli másodiknak *A magyar ugari* címen.) – További megjelenések: Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből” főcímmel másodiknak közli *A Hortobágy poézája* c. vers után a *A Székelypartján, a Szépek messze egymástól, a Vörös szekér a tengeren, az Új vizeken járok* c. versek előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1. („Ady Endre verseiből” a Nsz nyomán közli a hat költeményt); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. („Versek főcímmel s alatta „írta Ady Endre” utalással harmadiknak közli *A vár fehérrasszonya* *A Hortobágy poézája* c. versek után és a *Paul Verlaine álma, a Temetés a tengeren* c. versek előtt.); Szil 1906. május 17. XXIV. évf. 20. sz. 2. – Különlélek – Lelei [sic] Andrási – Kötetben. ÚjV₁ (1906) *(A magyar Ugaron ciklus)* 65.; ÚjV₂ (1909) 65.; ÚjV₃ (1911) 65.; ÚjV₄ (1918) 44.; ÚjV₅ (1919) 55. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-1 [1919] 22.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A sajtópublikációkban sok apró eltérés van, az ÚjV egyes kiadásainak szövege teljesen megegyező.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN
<i>Ady Endre verseiből</i>	Nsz SzmK
<i>Versék</i>	MSzle
Cím fölött: II.	BN
Cím: <i>A magyar ugar</i>	BN
<i>ugaron</i>	Nsz SzmK
2. muhar,	SzmK MSzle
4. ugar.	BN
6. szüzi	BN Nsz SzmK MSzle
7. Hejé, égignyuló	BN
Hej égig-nyuló	MSzle
égig-nyuló	Nsz SzmK
égig nyuló	BN
giz gazok	SzmK
9. gyűrűznek körül	BN
gyűrűznek	Nsz SzmK
gyűrűznek körül.	MSzle
körül,	BN
10. Míg	BN Nsz SzmK MSzle
11. [hiányzik]	SzmK
Régmúlt	BN
12. Bódít	BN Nsz SzmK MSzle
14. lehz,	BN Nsz SzmK MSzle
befed,	SzmK
16. ugar	BN

Keltekészéstörténet

Már a nagyváradi évektől kezdve folytonos és egyre mélyülő Adyban a szembenállás a hazai közállapotokkal és közvéleménnyel. Ez az elhatárolódás erősödik fel 1905-től, és válik versek egymást követő sorában egyetemes indulattá. Közöttük az egyik legm...

lékezetesebb és legtalálhatóbb ez a vers, amelynek jelképes motívumát nem véletlenül emelte címluscimmé Ady az ÚjV-ben. Prózájában gyakoriak a többé-kevésbé hasonló megfogalmazások, ítéletek. Elegendő azonban közülük csak egy három esztendővel korábbi megállapítást idézni: „Ez a parlament nem azért sülyedt bele a pocsolyába, mert a repülést nem becsüli sokra. De, mert nem hiszi, hogy pocsolyán kívül van valami más is a világon.” (*Amit Bánffy mondott*. NN 1903. aug. 8.; AEÖPM IV. 142.) Meglévő ellenérőket általánosító erejévé fokozta az 1905-ös választások után elharapódzó magyarokodás, a függetlenségi eszmékkel való visszaélés napi gyakorlata: „Ha csakugyan 1848 buzog a lelkekben, kiken lehetne ezt jobban obszerválni, mint a művészekben, a néptömegek lelkeiben és időjárásának finom barométerjein? És még a művészek sem tudnak dokumentumokkal szolgálni? Akkor ez az egész országos céccó hazug. Ez a nagy bazafias ömlor nem igazi.” (*Péntek esti levél*. Magyar Közélet 1905. máj. 7.; AEÖPM VI. 151.)

Jellemző, hogy a problémára egy egész más tárgyat – a norvég parlamentnek, a stortingnak a svéd királyi házat detronizáló határozatát – érintve is nyomatékosan költ. „Ibsen – írja Ady – talán a Peer Gyntben, talán máshol, iszonyúan tépázza a maga népet. Régi poéta-szokás. Horatius is így csinálta. Heine gúnyjai a mamlasz Germánia ellen Heine-nak fájtak a legjobban. Schiller is elárulta néhányszor a hazáját, mint legelőnemetebb költőóriás. Byron annyit rakott a maga népére, hogy az angolfóbia még századokig élélhet e gúny-raktárból.” Gondolatmenetét így folytatja: „Az embernek helye volna regulát csinálni, hogy boldogok azok a nemzetek, melyeket költők elátkoztak. De nem merjük tenni. A mi honi Pósa Lajosaink, Lampérth Gézáink igen meg vagyunk elégedve a maguk nemzetével.” (*Strófkák a storting-szenzációról*. BN 1905. jún. 10.; AEÖPM VI. 190–91.) Ady-nak az önelégült nemzettudattal élesen szembe forduló költői programja van, sőt e program megvalósításában az 1905-ös esztendőben is határozottan előrejutott. (L. e kötetben a korábbi *Búcsi Siker-asszonytól, Taldalkozás a tiszai költőjével, A lelkek temetője, Új vizeken járok, El a saluból, A Tisza-parton* c. verseket, majd az év júliusában *A Gare de l'Est-en*, augusztus első felében pedig a jelenleg szóban forgó *A magyar Ugaron* c. költeményt.)

Írható, hogy egyre erősödik s mind szenvedélyesebb lesz Adyban az ezzel az önelégültséggel szemben polemizáló indulat. Így jut el július elején odáig, hogy honi szellemi állapotainkat jellemezve az „Ugar” képi szinonimáját, „a Pusztát” jelképét használja már: Nagyhangú s kevés tekervényes agyvelejű urak: Norvégiának Ibsene van, Björnsona a nagy sereg óriása. Minekünk s Afganisztánnak nincs. Csak tessék dokumentálni, hogy csakugyan pusztá vagyunk. A Pusztá.” (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 100.)

Források

Kosztolányi levele Babitshoz, Babits levele Kosztolányihoz, Balázs Béla levele Babitshoz. BJK lev. 110., 113., 309.; Benedek I. 182., II. 257.; Makkai 17., 19.; Móricz *Valamond*: A költő harca a láthatatlan sárkánnyal. Ny 1930. máj. 1. I. 671.; M. Zs.: *Forradalomról, művészetéről*. Bp. 1959. 2. köt. 99–100.; Révai 181–82.; Halász: NA 143.; Vatal 272.; Varga 188–90.; Vezér 158–59.; Király I. 184., 188–93., 497., II. 462.; Pásztor *Forradalom*: „Egy Való van: a Nincsen” (Ady: *A magyar Ugaron, A Nincsen himnusza*). B 1973. 3. sz. 625–44.

349. Ének a porban

Forrás, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázata, 2 folió, 260×170 mm. – Cím: *Új versek. I. Ének a porban*. – Aláírás nélkül. – Az első folió számozott, a második számozatlan. Az első folión ismeretlen kéztől ceruzával a címtől balra: *Vasárnap I. Tárca* – a címtől jobbra:

A mi versbetűinkből. – A második fólión ismeretlen kéztől tintával: *of. VIII. 27.* – Mindkét fólió közepén vízszintes beszakadt, a fóliók széle töredezett. – PIM A 33.

A k fényképmásolata megtalálható az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötetben. (Szerk. Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. [PIM kiadványai II.] 62., 64.)

Első megjelenés: BN 1905. augusztus 27. X. évf. 236. sz. 1. – Tárca – Ady Endre („Új versek” főcímmel elsőnek közli a *Hánybat a máglya* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 50.; ÚjV₂ (1909) 50.; Gyűjt (1911) 12–13.; ÚjV₃ (1912) 50.; ÚjV₄ (1918) 35.; ÚjV₅ (1919) 42. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 18.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A k és a BN szövege között is akad néhány apró eltérés; a BN publikációját Ady több módosítás után vette fel az ÚjV-be.

Szövegtérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	k	BN	
Főcím alatt: <i>(Rokkantak éneke)</i>	k		
Cím fölött: <i>I.</i>	k	BN	
1. <i>sűppedt</i>	k		
3. <i>vígán,</i> <i>elnyulok bátran</i>	k	BN	
7. <i>tájon,</i>	k	BN	
8. <i>Aki e tájon</i> <i>tájon (olvashatatlan betű) nagy</i> <i>vágyik</i>	k	BN	
13. <i>sutra</i>		BN	
15. <i>oh</i>			Gyűjt
17. <i>Bus</i> <i>ég-vivásnak,</i>	k	BN	
18. <i>is</i>	k	BN	
20. <i>is, (i (?)) pusztuljon</i> <i>is...</i>	k	BN	

Keletkezéstörténet

Révész Béla szerint az *Ének a porban* strófái is a Három Hollóban születtek. (L. erről bővebben e kötetben a *Találkozás Gina költőjével* c. költemény jegyzetét.)

E vers egyik legkorábbi előzményének tekinthető a Sz-ban 1900. jún. 12-én publikált *Aldomás.* c. költemény. A kiválasztottak tragédiájáról szólva e sorokat olvassuk az *Aldomás*-ban: „S kik rátermettek messiási sorsra: / Belefűltak mámorba, alkoholba” E sorokra rímelnék az *Ének a porban* alábbi sorai: *Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik, [...]* *Rokkama ér el az éjszakáig.* A lényegi különbség csak annyi, hogy a korábbi versben csak általánosságban, az utóbbiban pedig a magyar helyzetre vonatkoztatva hangzik el a költői ítélet. (Az összevetésre Láng József lektori jelentése adott ösztönzést.)

Néhány év óta érlelődő gondolatok és indulatok kapnak végleges formát ebben a versben. Már 1902-ben, Tolnai Lajos temetéséről írva furcsa – a vers gondolatmenetével párhuzamos – felvillanásokkal találkozunk. Az elhunyt író sorsának tragikumát próbálja aforizmákba sűríteni. Például így: „Hjha, öreg, ha neked tetszett *kiválni*, hát túrd el, hogy eltípor a *faj*, amelynek az egyén csak *bliktri*”. Vagy így: „Aki látja, hogy harcha kell mennie az egész világgal, csapjon föl *Übermensch*-nek. Ez szép, ez kényelmes és meg mindig divatos is. Imádjá önmagát s pocskondiázzék a világra.” A hazai valóság és a hazai közvélemény azonban másként, kilátástalanabban formálta Tolnai sorsát. „Nem volt semmi bűne, csak különb volt, mint a többi. Éles volt a szeme, tehát keserű volt

nagyságos szíve s rombolóan lázas az agyveleje... De hogy látni és beszélni mert, ezt nem bocsátották meg soha.” Leginkább azonban cikke zárómondatában fejezi ki későbbi versét is röptető indulatát: „Mindazonáltal megverte az Isten, aki még vagy háromszáz esztendőn belül úgy teremődik a magyar földre, hogy megírja vagy kimondja a maga igazait!” (*Egy ravatalnál*. NN 1902. márc. 21.; AEÖPM III. 26–27.)

Magyar volta miatt érzett tchetetlenségérzése ezután is újra meg újra elfogja. Ennek egyik dokumentuma 1904-es Párizsi noteszkönyvének 62. sz. bejegyzése: „Intellektuális lénynek nem lehet bizakodónak lenni. Legfeljebb Nietzsche-szabású léleknek. De hol vannak Nietzsche-től a magyar intellektuelek?” (AEÖPM V. 189.) Az 1905-ös esztendő folyamán azután egyre gyakrabban bukkan fel nála a hazai akarások és szándékok hiábavalóságának tudata. A Figyelő c. folyóirat harmadik füzetét köszöntve ekként próbálja a vállalkozás szellemi célját megjelölni: „szólni az intellektuálisokhoz, szólni a megfinomodott kultúra jeleivel, egy kis jogot követelni a talentumnak is e talentumbuktató országban”. Majd alternatív kérdések formájában így mereng: „...Lesz-e vajon nekik erejük küzdeni, ahol annyi nemes harcos bukkott el már? Vagy nagyon hamar ök is kiállnak, s összeroskadtan engedik szabadjára az irodalmi és művészeti léhűtést?” (*Figyelő*. BN 1905. márc. 20.; AEÖPM VI. 309.; a szignálatlan cikket a jegyzet éppen e verssel közvetlenül összecsendő mondati miatt minősíti Adyának; jegyzet: uo. 444.) Szinte rögtön visszatevő gondolata Adyknak 1905 egymást követő hónapjaiban a szükséges szellemi-társadalmi felemelkedés igénye és a hazai környezet lehűző, bénító légkörétől szorongó félelem tudatosítása, illetve e két ellentétes erő drámai szembesítése.

Összegező, már-már történetbölcséleti összefüggésekben töprengő tanulmányt is ír e tárgyban, amelyet a Figy 1905. áprilisi számában ad közre „Egy ismeretlen Korvinkódex margójára” címmel. Aggodalmairól e vallomásban így beszél: „fogunk-e itt mi valamikor afélet csinálni, amit mostanában különösen nagy erővel csinálnak a népek? Azért vagyunk-e itt, hogy teremtsünk lelkünkkel valamit a lelkünkéből, ami olyan, mint a lelkünk? Valamit, ami a miénk, ami nemcsak más, mint – más, de méltó ékessége lehet felemelt fejűnknek. Vagy sorsunk csak azért kavart el itt bennünket Európa közepén, hogy durva anyagot szállítsunk a nagy világ-vegyfolyamathoz.” A végig gondolás következetessége tragikus végeletekig is elvezeti Adyt, olyan negatív perspektíváig is, amikor majd „utasítatik a Történelem, hogy játszassa el velünk az utolsó játékot”. A nemzetféltségek s a megújulás ükyszere felismerésének olyan magaslataira érkezett el a költő, ami teljesen érthetővé teszi akkori magyarság-verseinek – közöttük *A magyar Ugaron*, az *Ének a porban* strófáinak – kegyetlen és keserű indulatát. „Tömegében nézem – írja – és érzem ideáktól fázó népedet, felséges Hollós Mátyás, és rettegek. És keresem ijedten a jeleket – magamnak: hiszen akkor magam is egy nyughatatlan, de meddő gnóm vagyok, mert nem is lehetek más. S mindenki az, ki kiválasztva és kiváltva magát, szállni szeretne itt.” (*Ismeretlen Korvin-kódex margójára*. AEÖPM VII. 19.)

Az előbbivel szinte egy időben Wesselényi Miklósról írva, ugyanebben a gondolkörben mozog. Földidézett víziója szerint hajdani földijére a jelenben az övékéhez hasonló sors várna: „összeroppan a Toldi-erő ma is. Összefacsarodik a Kőlcsey-szív. Nagy Wesselényi pedig egyesített s kifejlődött Toldi-Kőlcsey-lelkében megtörve, bénultan és vakon érzi mindjárt, mint akkor, az éjszakát s a vádat: – Hát érdemes volt? Hát érdemes itt? Hát lehet-e itt?” Ezért is evidens számára, hogy az „árvízi hajós” „magasan és búsan állott kortársai között”. S hasonlóképpen „néz el szelleme a ma ünneplők felett is”. Zárómondatában pedig ugyanez a végletes megkülönböztetés a nagyra törő magyarok sorsát illetően, mint ami az *Ének a porban* vezérlő motívuma lesz: „Avval a tragikummal [néz el], mely minden kiválóságé, de százszor nagy és százszor bús, ha ez a lélek világos és magyar.” (*Az árvízi hajós*. BN 1905. ápr. 9.; AEÖPM VI. 120.; jegyzet: 387.; ez utóbbiban utalás arra, hogy a zárómondat ekkori „Ady-versek első prózai megfogalmazása”).

Csak fokozták, motiválták Adyban a hiábavalóság, a hőkölés érzését azok a tapasztalatok, amelyeket a közeleti légkörrel összefüggésben az irodalmi szféra szűkebb körében szerzett. Ilyen közvetlen ütközést, személye elleni támadást váltott ki a BN 1905.

jún. 25-i számában közreadott *Vad szírttetőn állunk* c. verse. (L. bővebben e kötetben ez utóbbi vers jegyzetét.) Ady indulatosan felelt a versét ért sajtótámadásra, és szarkasztikusan ítélte el a hazai közszellem és közízlés maradiságát, ürességét: „Nos, most már duguljanak be minden nyugtalan vénák. Kiss József írjon helyretyutyos verseket. Bródy Sándor csatlakozzék a Pósa-asztalhoz. Aki meg nem javul, s meg nem hígul, az hazaáruló. A koalíció nevében alkudjunk le a lelünköt, legyünk pósalajosok, vagy nem tudom én mik. Mindenesetre ne emelkedjék magasabbra a magyar lélek, mint amilyen magasra Pozsgay Miklós tud köpni.” (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 199.; az idézetben említett Pozsgay Miklós hangzatos frázisairól, demagógiájáról hírhedt korabeli függetlenségi képviselő volt). Ezeket az egymásra rétegződő benyomásokat, e fojtogató, megrokkantó élményeket csak még személyesebbé kellett tennie és a dalszerű formának látszatra könnyedebb közegebe áthelyeznie, hogy augusztusban megszülessen az *Ének a porban* c. vers.

Irodalom

Benedek II. 258.; Hatvany II. 15–16.; Sík 169.; Szabolcsi Bence: Vers és dallam. Bp. 1959. 200.; Vatai 157.; Varga 190–92.; Vezér 136.; Király I. 194., 199., 303., 330., II. 578.

350. Hunyhat a máglya

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. augusztus 27. X. évf. 236. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel másodiknak közli az *Ének a porban* c. vers után.) – További megjelenés: Szil 1906. október 4. XXIV. évf. 40. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Léda asszony zsolttárából” főcímmel elsőnek közli a *Meg akarlak tartani* című vers előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsolttárai ciklus) 20.; ÚjV₂ (1909) 20.; ÚjV₃ (1912) 20.; ÚjV₄ (1918) 16–17.; ÚjV₅ (1919) 18. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-I [1930] 10.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. Lényegesebb eltérések – az ÚjV₄ és az ÚjV₅ egyetlen, szedési hibából eredő szövegváltoztatát nem számítva – csak a sajtópublikációk szövegében találhatók.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN		
<i>Léda asszony zsolttárából</i>		Szil	
Cím fölött: II.	BN		
Cím: Hunyhat a máglya	BN		
1. Hunyhat	BN		
máglya.	BN		
2. szomorú,	BN		
3. másra		ÚjV ₄	ÚjV ₅
4. elűzhetsz.	BN		
6. menekélhetsz.		Szil	
8. Fölgyűjtja		Szil	
ujra a véred,	BN		
9. mindhiába,	BN		
11. szomorú,	BN		

Keltekéztörténet

Nemcsak a nagy távolság, a Párizs–Budapest viszonylat idején, hanem az egymáshoz közelebbi tartózkodás, a Nagyvárad és Budapest közötti „közelség” periódusában is zaklatott és folyton változó Lédá és Ady kapcsolata. Augusztus elején már a szakítás gondolataig eljutó, a szabadulásvágyat kiéneklő Ady költői szava (*Csak jönné más!*), hogy azután újra enyhülő legyen. S fáradtabban, rezignáltabban visszaidézi a még júniusban publikált *Mert engem szeretsz* vallomások, simuló hangvételét. Leveleiben is nyoma van e változó helyzeteknek, hangulatoknak. Július végére keltezhető levelében így mentegetőzik Lédának: „Én éreztem, hogy a múltkori viselkedésem a betegségemem fölül is bántó lehetett magára. De nem tehettem róla.” S a mentegetőzést magyarázkodással toldja meg: „én éppen magának nem tudok soha századrésznit elmondani, mutatni, bizonyítani, amennyit szeretnék és érzek. Sőt lehet, hogy néha gonosznak látszom, igazságtalannak. Mért mondjam: el sem hiszi, hogy voltaképpen ilyenkor lakik maga legjobban énbennem. Nagyon is kitudott, eltolt a maga alakja mindent az én életemből. Ami nem szemrehányás. Se nem védekezés.” (AEI I. 178.)

Irodalom

Hatvany II. 294–95.; Varga 213–14.

351. Várnak reánk Délén

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. szeptember 10. X. évf. 250. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Uj versek” főcímmel *Vár a bárka* címen közli a *Búgnak a tárnak* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 42.; ÚjV₆ (1909) 42.; ÚjV₉ (1912) 42.; ÚjV₄ (1918) 29.; ÚjV₈ (1919) 35. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 16.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₄-ből. Ady a BN szövegén a kötetbe való fölvétel előtt csupán kisebb igazításokat végzett.

Javításaink:

2. A sor második – valószínűen szedési hibából – nagybetűs *Messze* szavát értelem-szerűen és a többi kiadással egyezően kisbetűs alakra (*messze*) változtattuk.
9. Az alapszöveg *vizen* szóalakját az ÚjV₉ közlését követve *vizen-re* javítottuk.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Uj versek</i>	BN		
Cím fölött: I.	BN		
Cím: <i>Vár a bárka</i>	BN		
2. Délén, messze délen,		ÚjV ₉	
9. kékvizen	BN		
<i>vizen</i>		ÚjV ₁	ÚjV ₄ ÚjV ₉
10. Útra	BN		
11. lekésünk	BN	ÚjV ₁	ÚjV ₉
13. szelek...	BN		
15. <i>uszik</i>	BN		
16. Délén, messze Délén,	BN		

Keletkezéstörténet

Közlekedett Ady és Léda 1904-es riviériai tartózkodásának első évfordulója. Jelenlegi tudomásunk szerint a költő és az asszony 1904-ben szept. 18-tól nov. 16-ig tartózkodtak a Riviérán (l. erről AEÖPM V. 297–98.). S ami általában meglepő, Ady esetében éppen az a jellemző: riviériai tartózkodása idején nem született egyetlen verse sem, amelyben a déli francia tengerpart ragyogását, fényeit, ottani jó közérzetét örököltette volna meg. Sőt: a címében akár a vágyai beteljesülését ígérő *A két tenger partján* c. – 1904. okt. 6-án publikált – versében zaklatottságáról szól. Arról, hogy „betegnek” jött ide, „nyugodt partokon nem nyugodni”. Ellentmondásossá vált a tengerparti időzése: „Úgy vágytam ide s most már szállnék”. Ugyancsak jellemző Adyra, hogy a riviériai élménytöredékek, megélt és átalakított mozzanatok már csak később, Budapesten épülnek be a verseibe. (L. e. kötetben a *Vörös szekér a tengeren*, a *Jártam már Délen* s fokozott áttételességgel: a *Harc a Nagyúrral*, *A sárga láng* szövegét.) Közel egy esztendő távolságából már nosztalgikusan idézi meg a korábbi „tengerszéli” együttlétet, helyesebben annak idei biztos hiányát. Sóvárgássá, fájó hiánnyá formálódott át a hajdani nyugtalanság, zaklatottság.

Irodalom

Horváth 42.; Hatvany II. 305–07.; Barta 294.; Király I. 332., 424., 435.

352. Búgnak a tárnák

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. szeptember 10. X. évf. 250. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel másodiknak közli a *Várnak rednék Délen* c. vers után.) – További megjelenések: SzV 1906. február 18. V. évf. 44. sz. 2. („Ady Endre verseiből” főcímmel másodiknak közli a *Héja-nász az avaron* c. vers után és a *Temelés a tengeren* c. vers előtt); Szil 1907. január 3. XXV. évf. 1. sz. 2. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 104.; ÚjV₂ (1909) 104.; ÚjV₃ (1912) 104.; ÚjV₄ (1918) 69–70.; ÚjV₈ (1919) 87. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 35.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A sajtópublikációk szövege több helyen eltér, az ÚjV egyes kiadásai között jelentéktelen a különbség.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	
<i>Ady Endre verseiből</i>		SzV
Cím fölött: <i>II.</i>	BN	
Cím: <i>Búgnak a tárnák</i>	BN	
1. csúcsával	BN	
2. szent-hegye:	BN	
3. átalverten		Szil
6. <i>Gyűltek</i>	BN	
7. <i>csúcs</i> on:	BN	
szűzi	BN	
csönd		ÚjV ₄ ÚjV ₈
8. csodatánca,		SzV
10. <i>Lelkem tetőin</i>		SzV
12. <i>búgnak</i>	BN	
14. <i>S a büszke</i>		Szil
15. semmiségbe...	BN	

Keletkezéstörténet

Földessy Gyula szerint a *gondolat-manók* képét Ady esetleg Bródy Sándortól vehette át, aki ezt a motívumot jóval korábban megjelent Faust orvos c. művében már használta. Bródy hőse tudatát megjelenítve ír arról, hogy „agyában felkeltek, kergetőztek” „a kis kérdő gnómok”. S „összevissza, rendszer és logika nélkül futottak, rajzottak, táncoltak, röppentek agyában a megfajthatetlen kérdések apró manói”. (Bródy Sándor: Faust orvos. Bp. 1890. 143–44.) E képet azután Ady „annyira elsajátította, hogy 1903-tól, itt-ott némi áttisztalással, igen sűrűn élt vele”. (Földessy: Amt 41–42.) S valóban: 1903-ban megjelent már Adynál ez a képzet: „Pihenni jöttem s keveset akarok viaskodni magammal... Néha sikerül is megfognom a teljes gondolatlanság félóráját. Csak aztán egyszerre hallom az eső kopogását s egyszerre rajzanak elő a csunya manók, melyek a Chopin lelkét marták, mikor a harmadik prelúde-ot verte ki félig örülten a zongoráján.” (*Falusi levél*. NN 1903. okt. 24.; AEÖPM IV. 179.)

A versnek azonban csupán egyik mozzanata a *gondolat-manók* képzet. Adyt valójában a költői kifejezés és alkotás gondja izgatja-foglalkoztatja, s ezzel összefüggésben a költői lét és a mindennapi élet egymásra torlódó feszültségei, gyakori konfliktusai. Erre vallanak 1904-es Párizsi noteszkönyvének egyes bejegyzései. A csúcsra jutott költői és gondolati lelkiállapot különösségén mereng az egyik jegyzetében: „Egy hegycsúcsra jutott intellektus keresztülemelkedik mindazokon a magasságokon, melyeket körülötte élő embertípusok képviselnek.” (98. sz. bejegyzés; AEÖPM V. 191.) A másik jegyzet pedig éppen a tudat „szűkösségét” méri be az élet „bőségével” szemben: „A tudat nem ér föl az élet földadataival: innét az örök átok.” (175. sz. bejegyzés; AEÖPM V. 195.) S hogy mindez nem elvontan érdekli Adyt, s hogy a *Bűgnak a tárnák* c. költeményben is elsősorban a költői élet- és alkotásforma lírai megfogalmazására törekszik, azt eléggé plasztikusan bizonyítja 1905 nyarán Juhász Gyulához írott levelének néhány mondata: „A versei? Olvastam öntől már elszakadtabb, egészebb verseket. Meg tudom értetni magam? Ott fenn a nagy intellektus bércén vágja magát a földre bátran. Ne rösteljen csecsemő lenni. Rügjön, ordítson, reszkessen, kísérteteket lásson, gügyögjön, bocsássa, ejtse vissza magát a mi gyermekkorunkba, amely olyan ideges, beteg volt, mint a felnőtt-ségünk, de szentebb élet feltétele. Ebből lesz aztán a vers.” Az elmondottak személyes jellegét, saját költői műhelyére vonatkoztatott érvényességét még külön is nyomatékosítja: „Óh, nekem is ritkán sikerül, úgy, mint önnek. Pedig vívódó, nagy-nagy intellektussal porban fetregő gyermek-lelkiállapotba hulló talentum: ez az igazi lírikus.” (Ady Endre Juhász Gyulához [Bp. 1905. júl. 30.] AEI I. 179.) A versben is ehhez hasonló alkotói lelkiállapot-változást igyekezett plasztikusan megörökíteni.

Irodalom

Horváth 51.; Benedek II. 55.; Sík 268–69.; Schöpflin 69.; Halász: NA 61–63., 66–67.; Szabó R. 63–65.; Vatai 82.; Vezér 172–73.; Király I. 330., 349., 525.

353. A kezek bábja

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. szeptember 17. X. évf. 257. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Kezek* címen). – További megjelenés: Sz 1910. december 25. XXXVII. évf. 296. sz. Karácsonyi melléklet: 6. – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 112–13.; ÚjV₉ (1909) 112–13.; ÚjV₈ (1912) 112–13.; ÚjV₄ (1918) 74.; ÚjV₈ (1919) 93. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 37.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A BN szövegén a kötetbe való fölvétel előtt Ady csak kisebb módosításokat végzett; az ÚjV egyes kiadásai között eltérések találhatók, az ÚjV₄ és az ÚjV₆ szövegében több, szedési hibából eredő pontatlanság. A Sz utánközlése néhány ékezcémbeli szövegromlással tarkított.

Szövegeltérések:

Cím: <i>Kezek</i>	BN		
2. kezeknek,	BN		
4. Hívót,	BN	Sz	
6. bus		Sz	
8. Ók [sh]			ÚjV ₄
10. merítnek		Sz	
11. Ovék [sh]			ÚjV ₆
12. szenvedelmem		ÚjV ₃ Sz	
16. vagyok	BN		
18. kínokat,		Sz	
19. egyebem:	BN		
egyebem		ÚjV ₁ ÚjV ₂	
22. port, mert ég			ÚjV ₄ ÚjV ₆

Keltekészéstörténet

A sorsnak való kiszolgáltatottság, az idegen erők és akaratok által való meghatározottság már évekkel korábban is foglalkoztatta Adyt. A vers alábbi sorainak: *Én csak búslalom-báb vagyok, / Játékos kezek rángatottja*, vagy: *Sorstalan sorsom az övék* még kissé közhelyes, prózai megfogalmazás-csírái megtalálhatók egyik 1902 nyarán írott heti tárcájában: „A nagy veszedelmes titokra gondolunk: arra, hogy magunkban hordjuk az élet és halál megfejthetetlen problémáját, s ez a probléma talán sohasem lesz ismert. Élünk, vágyakozunk, kínlódunk és meghalunk anélkül, hogy ez akaratunk volna. Minden percünk elvégeztetés. Egy idegszálunk megrezdülése a nagy mélységbe zuhanat bennünket. A magunk élete nem a magunké, s ennek az életnek egyetlen percét sem kormányozhatjuk...” (*A bétről*. NN 1902. aug. 3.; AEÖPM III. 122.)

Irodalom

Benedek II. 55.; Szabó R. 72.; Vezér 169–70.

354. [A zengő, kósza ködben...]

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. szeptember 24. X. évf. 264. sz. 3. – Tárca – Írta: Ady Endre – (A *Buddha temploma vár* c. elbeszélés verses betéteiként jelent meg.) – Az elbeszélés bibliográfiái adatait először Földessy Gyula adta közre: Ady Endre összegyűjtött novellái. Bp. [1937.] 511. (Az Ady összes novellái c. függelékben a megjelenés helyét közli, a válogatásban az elbeszélés összege nem szerepel.) – Gyűjteményes kötetben először: Ady Endre: *Novellák*. Összeállította, bevezette és jegyzetekkel ellátta: Bustya Endre. Marosvásárhely, 1957. II. 129–31. – A versbetéteket az elbeszélés szövegéből kiemelve és mozaikok összetételű önálló versként egységesítve a kritikai kiadás publikálja először.

Szövegekritika

Alapszövegünk a BN-ből. A novellát s a benne található verses betéteket a „filológiai feledésből” már Földessy Gyula kiemelte, de a szakma számára ismerette Bustya Endre tette, aki az első gyűjteményes kiadás után az AEön-ben is publikálta. (353–56.; jegyzet: 1318–19.) A mozaikonként különálló versrészletek egybefoglalását a minden részletet átható egységes hangulat s a visszatérő motívumok indokolják. A cím megválasztásánál igyekeztünk a keretül szolgáló elbeszélés címével azonos vagy ahhoz hasonló változatot elkerülni: ezért szokásos módszerünk szerint az első versrészlet első sorát emeltük ki szögletes zárójelben. Az eredetileg külön közölt részleteket szögletes zárójelbe tett csillaggal választottuk el egymástól.

Az elbeszélés szövegében a versbetétek egyes strófái zárójelek közé foglalva fordulnak elő. Az önállóított versváltozatban ezeknek a zárójeleknek nincs funkciója, ezért elhagytuk őket: így az 1., ill. a 9., a 10., ill. a 13., a 14., ill. a 21., a 22., ill. a 29., a 30., ill. a 33. sor előtt, ill. után a zárójel nyitó és befejező jelzéseit töröltük.

Javításaink:

7. Az alapszöveg új szavát a főszövegben új-ra javítottuk. Ez a javítás egyezik az alapszöveg 31. sorában előforduló, helyesen szedett új szóalakkal.
8. Az új alakot új-ra helyesbítettük az előző javításunkkal azonos indokból.
26. Az alapszöveg új változatát a főszövegben új-ra módosítottuk, miként a korábbi két sor esetében.

Következtörténet

A verses betéteket tartalmazó elbeszélésről írta Bustya Endre: „Szinte műhelytanulmány ez az írás; a prózát minduntalan félbeszakítja, elhallgattatja a benne foglalt gondolatok elementáris erővel fel-feltörő verses betétele: az Ady-próza versbe sűrített, lírává kristályosodott tükkörképe.” S utal az öt évvel korábbi, az 1900-as *Mesék* c. prózavers (1. e vers szövegét és jegyzetét e kötetben) hasonló lírai fűtöttségére. (AEön 1318.)

Az egyes versmozaikok megértéséhez, a részek motivációjának felfejtéséhez aligha szükséges a kevés cselekményű elbeszélés epikai elemeinek részletezése. Elegendő mindenekelőtt arra utalni, hogy az első személyű (s jórészt Ady életrajzi tényeit, elemeit fölidéző) elbeszélő, narrátor és a verses betétek lírai éneje között azonosság van. Legfeljebb a szerepükben, a mondandójuk tárgyában van eltérés, különbség. A narrátor az elbeszélés hősnének lelkiállapotváltozásait, szemlélet- és hitváltásának belső kavargásait vázolja fel. A lírai én inkább csak a hangulati felajzottságot közvetíti, a vágyakozást egy vágytalanabb, nyugodtabb életszemlélet és életforma iránt. Az első strófa a történet bevezető része után hangzik fel. Csak zaklatott karácsonya lehet annak, aki tudja, hogy „már elszakadtam Krisztustól”. Érti, hogy „gyermekségem emlékeit megölted, Párizs”. Képes lesz-e azonban adni „új isteneket”? Mert „karácsony van, s nekem istenek kellenek”. Ilyen várakozásban indul el „át a Szajján Krizantém úrhoz, sárga barátomhoz”.

A második, négy soros versszak már a Bajashinál, a „sárga kis japán diák”-nál elmondott vallomás után következik. E vallomásban fejt ki az elbeszélő, hogy Krisztus „nem szereti az olyanokat, mint én. Mert én nem vagyok alázatos. Én csak fáradt vagyok, Bajashi. És Krisztus nem szereti a fáradtakat.” A harmadik strófa a narrátor kérdésre adott Bajashi-választ követően hangzik el. Bajashi elmondja, hogy „vágytalan az én istenem. Ő az igazi isten. Vágytalan és nem háborgató.” Ekkor szólítja fel az elbeszélés hőse Bajashit, hogy menjenek Buddha párizsi templomába, és következik a negyedik versszak. Buddha „párizsi temploma felé bandukolván” azonban találkoznak egy párizsi lánnyal, Cécile-lel, aki azért várakozik az utcán, mert a barátja kidobta, és nem akar visszamenni hozzá. S ekkor szakítja meg a novella menetét az utolsó, az ismét négy soros ötödik strófa. Mintegy intve-óva a mesélőt, hogy lényeges választás elé érkezett. A történet csattanóját pedig előre jelzi mosolyogva Bajashi: „Krisztus visszavett té-

ged, ó barátom. Azok a ferde cipősarkok fognak még az arcodon taposni.” S az elbeszélő valóban magához hívja Cécile-t. Majd ilyen rezignált mondatokkal zárja a novellát: „Hányszor indultam Buddha temploma felé azóta is. De Krisztus kiűld elémbe mindig egy nagyszemű leányt, s Buddha temploma vár...” (Az idézetek a *Buddha temploma vár* szövegéből: AEön 353–56.)

A versben a japán motívumokat és a Buddha iránti sajátosan értelmezett vonzalmat a mesélő „sárga barátjának”, Bajashinak a hatása, sugárzása indokolja. E figura modelljeül feltehetőleg a költőnek az a japán ismerőse szolgált, akiről több cikkében is írt. „Van egy kicsi japán barátom...” – számol be Ady még az 1904-es esztendő nyarán, s néhány nem túlzottan egyedi konkrétumot is közöl róla – „...ott lakik, túl a Szajnán, a Sorbonne vidékén. Jogász gyerek a kicsi japán. Londonban élt sokáig. Angolul pompásan beszél. Ám nekünk csak franciául lehetne beszélünk, ha lehetne.” (*Mit mond egy kicsi japán?* BN 1904. aug. 3.; AEÖPM V. 96–97.) Bizonyára ugyanerre a „barátjára” utal egy fél évvel későbbi, más tárgykörű cikkében: „Magunk is ismertünk egy kis japánit, aki a magyar alkotmányt” jól ismerte. (*Magyarul is tudnak.* BN 1905. márc. 2.; AEÖPM VI. 75.) Többet, közelebbit nem tudunk e japán ismerősről, még a nevét se, a novellában előforduló Bajashi név valószínűen fiktív.

Egyébként részben az ekkori orosz-japán háború összefüggésében, részben pedig a japánok gyakori európai megjelenése miatt újságcikkeiben Ady viszonylag bőven foglalkozik japán jellegű témákkal. Ez írások közül azokra érdemes odafigyelni, amelyek némiképpen megvilágítják Adynak ezt a különös keleti, japán érdeklődését, ezt az egyszerre szimpátiát és nosztalgiajt jelentő vonzódását a japán emberek és szellemiség iránt. A mozaikos vers háttérét is elég pontosan megvilágítva fogalmaz Ady: „Bizony bizony mondom, nyomorultak s vénhedettek vagyunk. Ezért fordult a lelkünk a kelet japánok felé. Csömörlünk önmagunktól. Unjuk ezt a lelketlen, lázas, haszontalan, hazugság életet, melynek nagyon sok variációja nincs ám egyik szögletében sem ennek a mi aggyágyán földdarabunknak. [...] Sejtjük, hogy ott, hol felkel a nap s barackvirág-eső esik. És nem tudunk már mosolyogni. [...] Bizony-bizony mondom, a mi japán szerelmünk a magunk utálása...” (*Mit mond egy kicsi japán?* BN 1904. aug. 3.; AEÖPM V. 96–97.) S több mint egy évvel később, az elbeszélés, illetve a mozaikos vers publikálását követően belül egy hónappal megelőzően újra felbukkan egyik írásában ez a japán világ iránti a jongó motívum. „Arról pedig – írta –, merről a Nap felénk ereszkedik, új fényességük jöttek. Bezápult kultúránk csirás magokat kapott Keletről. Japán ragyogóan, vértelen, mítikusán, gyönyörűen messze-messze a vén Európától, ragyogó fejjel fölemelkedett.” (*Harangzúgás után.* BN 1905. aug. 31.; AEÖPM VI. 265.)

Az elbeszélés jegyzetében Bustya Endre a versbetéteknek több Ady-verssel való gondolatrokonságát említi. Ezek közül a körülbelül másfél hónappal később publikált *A utolsó mosoly* c. verssel összerímelő képi hasonlóságot érdemes kiemelni. (L. c. verset kötetben később; a jegyzetutalások: AEön 1318–19.)

355. Léda Párisba készül

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 1. X. évf. 271. sz. 1. – Tárca – Ady Endre („Új versek” főcímmel *Üzenet Párisnak* címen közli *A Hortobágy poétája* c. vers előtti) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 39.; ÚjV₂ (1909) 39.; ÚjV₃ (1912) 39.; ÚjV₄ (1918) 27.; ÚjV₅ (1919) 32. – Gyűjteményes kötetben először AEöv-1 [1930] 15.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A BN szövegét – főként központoszásban – kissé megcsiszolva vette fel az ÚjV-be. Az egyes kiadások között csak árnyalati eltérések lehettek, legpontosabb az ÚjV₂ szövege.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	
Cím fölött: I.	BN	
Cím: <i>Üzenet Párisnak</i>	BN	
1. minden,	BN	
4. Térítsd	BN	ÚjV ₁ ÚjV ₃
7. számmízötten,	BN	
8. tőled...	BN	
fiad...	BN	
10. bws	BN	
13. volna.		ÚjV ₄ ÚjV ₅
14. még... Páris... Páris,	BN	
16. meghalok...	BN	

Keletkezéstörténet

Az 1905 nyarán idehaza, Nagyváradon tartózkodó Léda ősszel már a Párizsba való visszatérésre készülődött. Elutazására október első harmadában került sor, és a Párizsba induló Brüll Adélt Ady Münchenig elkísérte. A költő publicisztikája és levelei révén az utazás közelebbi, pontosabb dátuma is kikövetkeztethető. A BN-ban Ady 1905. okt. 8-án jelent meg két cikke (*Jegyzetek a napról*, ill. *Az őrangyal c. színházi kritika*: AEÖPM VII. 12–13., 13–14.), majd néhány napos szünet után 1905. okt. 14-én a következő (*Jegyzetek a napról*. AEÖPM VII. 14–15.). Fennmaradt ugyanakkor Ady egyik ceruzával írt levelezőlapja, amelyet Brüll Bertának küldött 1905. okt. 9-én Bécsből Nagyváradra, s amelyben megjegyzi, hogy „e lapot már indulni készülő vonaton írom”. (AEI I. 181.) Majd Budapestre való visszaérkezése után „München, október 12.”-i keltezéssel közli beszámolóját utazásának és müncheni tartózkodásának élményeiről. (*Úti emlékiratok*. BN 1905. okt. 15.; AEÖPM VII. 22–23.) Végezetül Brüll Adélnak írja Ady Párizsba az asszony „életjel”-t adó postai jelentkezésére 1905. okt. 23-ra rekonstruált válaszlevelében többek között: „Münchenből a legközelebbi vonattal, nyolckor elutaztam. Olyan szomorú volt, esős, hideg, nem tudtam maradni.” (AEI I. 182.) A fentiek értelmében Ady és Léda okt. 9-én indulhattak el Bécsen át München felé. Münchenben két-három napot időzhettek, majd Léda továbbutazott Párizsba, Ady pedig okt. 12-én vagy legkésőbb 13-án visszatért Budapestre.

A több hónapos váradi tartózkodás után az indulás Párizsba bizonyára hosszabb előkészületeket igényelt, s az asszonyt Münchenig elkísérni szándékozó Ady is időben kellett néhány napnyi szabadságot biztosítania a BN-nál. Joggal feltételezhető, hogy az utazást s annak konkrét időpontját jó előre, szeptember második felében vagy legalábbis utolsó napjaiban megbeszélték, megtervezték. Az asszony Párizsba való visszatérésének közeledő dátuma magától értetődő szorongást, nyugtalanságot váltott ki Adyból: ennek az érzésnek szülte a vers.

Források

Benedek II. 205.; Hatvany II. 289–91.; Szabó R. 86.; Barta 294.; Király I. 203., 441., 424., II. 578.

356. A Hortobágy poétája

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 1. X. évf. 271. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel másodiknak közli a *Léda Párisba készül* c. vers után.) – További megjelenések: Nv 1906. február 14. XXXVI. évf. 37. sz. 1–2. – Tárca – Ady Endre („Új versek” főcímmel másodiknak közli *A vár fehér asszonya* után és *A Gare de l’Est-en, A két tenger partján* c. versek előtt.); Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre verseiből” főcímmel elsőnek közli *A magyar Ugaron, A Szajna partján, a Szűzek messze egymástól, a Vörös szekér a tengeren és az Új vizeken járok* c. versek előtt.); SzmK 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1. („Ady Endre verseiből” főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. („Versek” főcímmel s alatta „írta Ady Endre” utalással másodiknak közli *A vár fehér asszonya* c. vers után és *A magyar Ugaron, a Paul Verlaine álma, a Temetés a tengeren* c. versek előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (*A magyar Ugaron* ciklus) 47.; AH (1908) 70; ÚjV₂ (1909) 47.; Gyűjt (1911) 8.; ÚjV₃ (1912) 47.; ÚjV₄ (1918) 33.; ÚjV₅ (1919) 39. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 17.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	Nv			
<i>Ady Endre verseiből</i>				Nsz	SzmK
<i>Verseik</i>					MSzle
Cím fölött: <i>II.</i>	BN				
1. Kínfajta,		Nv	Nsz	SzmK	MSzle
nagyszemű	BN	Nv	Nsz	SzmK	MSzle
2. Kínzottja	BN	Nv	Nsz	SzmK	MSzle
4. híres	BN	Nv	Nsz	SzmK	MSzle
6. lelkét		Nv			
7. szívében,	BN	Nv	Nsz	SzmK	MSzle
szívében, [sh]					ÚjV ₄
8. csorda népek		Nv			
csordanépek				Nsz	SzmK
10. nőre	BN				
12. belőle,		Nv			
16. füttyörészett...	BN				
füttyörészet. [sh]		Nv			

Költéskezéstörténet

Bizonyos mértékig folytatása és kiteljesítése ez a költemény Ady korábbi, magyar sorsot vallató verseinek, de ugyanakkor első jellegzetesen és valóban sikerült darabja a költő önarcképkötő kezdeményezésének is. Folytatja az aug. 13-án publikált *A magyar Ugaron* és az aug. 27-én közreadott *Ének a porban* c. versek érvényes jelképkeresését. S amennyire érzékletesen találó, bár kissé elvontan általánosító jellegű volt „a Pusztán” képzetével összerímeltethető „Ugar”, a „mocsaras róna”, a „kis ha’om”, „a porban” képe, annyira sürítő erejű, már-már lírai „telitalálatot” jelentő a *híres magyar Hortobágy* szimbóluma. A viszonylag nagyobb kiterjedésű, a többnyire csak kezdetlegesen, primitív gazdálkodásra alkalmas és jobbára lakatlan tájegység jellemzően alkalmas volt arra, hogy Ady az egész – kultúrában elmaradott és szellemi-erkölcsi törekvéseiben,

állapotában korszerűtlen – ország jelképévé nővessze. A század elején Debrecen város tulajdonában levő és „hivatalos” nevén Hortobágy-pusztta területének közel kilencven százaléka szikes talajú volt, amelynek füves legelőit csak rideg állattenyésztésre lehetett hasznosítani. Bár e csapadékszegény vidéken a gyakori aszályos nyarak a legelők jelentős hányadát is kopárrá, kiégetté tették, mások, a tavaszi olvadások idején pedig egy része – főként a pusztát átszelő Hortobágy-víz mentén – erősen kiöntéssé, mocsarassá vált. (Vö. Révai nagy lexikona. 10. kötet. Bp. 1914. 269.)

Ez a *Hortobágy*-jelkép Ady írásai között sem újkéltű. Már 1904-ben ilyen ironikusan beszél e tárgyról: „a kultúra egy darab étel. Magyarország egy paraszt subanc, mintha már évtizedek óta erőlködneik lenyelni, s kiköpni se tudja.” Másutt: „Magyarország a kultúra gaminja.” (Pn 177., ill. 208. bejegyzés; AEÖPM V. 196–97.) Amikor pedig 1905 júniusában egyik verse miatt a tisztességes és képmutató nemzeti közérzület nevében éri támadás (l. e kötetben a *Vad szírtetűm állunk* c. vers jegyzetét), Ady úgy véli, hogy a hazai elmaradottság szószólvával került konfliktusba, s az esetet ilyen értelemben kommentálja: „Ez a koalíciós levegő. Az új világ. Az inkvizitóri. A főlzábadult Ázsia. Mikor jámbor versek is nyugtalanítják a nyugtalansághoz nem szokott, míveletlen idegrendszereket. – Annyi hasznom volt az egész ügyből, hogy egy-két ember talán megdöbben a mementótól. Mert ez mementó. A szellemi életre is ráfeküsznek – a kanászok.” (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 201.)

Néhány esztendő folyamatának mélyreható és gyökeres szemléleti és értékrendbeli változása kellett ahhoz, hogy Adyban ez az országra érvényesített jelképes *Hortobágy*-látomás megszűljen. Szakítás az önelégült és kritikátlan nemzeti közszellemmel, a belénevelt és környezete táplálta illúziókkal, szólamokkal: „emlékezem – írta Ady –, milyen fájdalom ért, amikor először sejtettem meg, hogy hogy hazudoztak nekem sok-sok esztendőig tiszteltreméltó tanáreberek. Shakespeare az angol Csiky Gergely. Bizonyisten ilyeneket mondta. Magyarország Atlaszhegy, mely a világot tartja. És aki a hazát fohászokdva és sokat emlegeti, az mintamber. Tudós, politikus, költő, jellem, polgár és a többi értéke: a szép fohászokdás a hazáról [...] megölnék bennünket a haza nevében. Betapasztják szemeinket, s bevattázzák füleinket. Extra Hungariam non est vita. Nem tréfa, és nem közmondás. A haza nevében bedugaszolt lelkű embereket adnak a szegény hazának.” (*A hazafiság reviziója*. BN 1905. júl. 7.; AEÖPM VI. 204.) Ezért is ítéli Ady nyomasztónak és tehetetlennek, magasabb igényű terveket, álmokat, költészetet eltemetőnek ezt a világot: „A mi társadalmunk állapota még: a kejf. A törökös belebámulás a világba.” (*Kongresszusok Budapesten*. BN 1905. szept. 3.; AEÖPM VI. 267.; a kejf, helyesebben keif: a hasist, illetve a fogyasztását követő mámort jelölő arab szó.)

Nemcsak a Hortobágy képzete nyomatékos azonban a versben, hanem Adyknak az a törekvése is, hogy a lírai ént, a *poéta* alakját jobban előtérbe állítsa, hogy költői önarcképet alkosson magáról. Ez a törekvés már megfigyelhető *A magyar Ugaron-t követő Iónek a porban* strófáiban, de egyértelműen kiemelhető jellegzet, szerepet *A Hortobágy poétája* soraiban mutat. Régóta foglalkoztatta Adyt a kulturálatlan, elmaradott környezetben fellépő nagy álmú, nemzete szellemi rangját bizonyító művész sorsának távlata és lehetősége. Áttételesen és epikai változatban jellegzetes „előképe” a versnek a *Gisapov Péter könyve* c. 1905-ös novella. Mintha saját vágyait, terveit és a hazai lechúzó világot helyezte volna át bolgár környezetbe: „Gisapov Péter könyvet írt. Úgy érezte, hogy olyan könyvet, mely egynesen idelepetíti át a legendás Olimp-hegyet onnan lentről. Az ő kedvéért és a bolgár génusz kedvéért.” Gazdag külföldi tapasztalatok után tért haza Szófiába: „A legünnepebb lelki illatossággal, mely és dús hangulatokkal helyezkedett el idehaza Gisapov Péter [...] És írt lázban, szent lázban [...] Torka véreben minden nációk ambíciója tombolt. Agya terhelt volt tíz irodalomtól. Idegi remegők, finomak. Izlése kórosan előkelő. És poéta volt, kit lelke szférárik tudott feszíteni.” S amikor elkészült a könyve, amelyet kritikus szemmel nézve is jónak ítélt, és annak esetleges nemzetközi sikeréről ábrándozott, akkor következett az Ady ekkori írásaira jellemző poén. Álmodozásából nagy láрма verte fel: a lakásához közeli Szobranjéből (a bolgár parla-

mentből) menekülő kultuszminisztert tömeg üldözte s ütötte-verte, mert a „kötelező írni- és olvasnitanulás” érdekében követelt intézkedést. Mit csinált erre Gispapv Péter? „Hazament. És bedobta valahová a könyvét, oda, ahonnan nagyon bajos volna kihalászni...” (*Gispapv Péter könyve*. BN 1905. máj. 19.; AEön 285–87.) Arra a versben is ügyelt Ady, hogy a költői önportré ne jelentsen arisztokratikus különállást: a nép sűrűjéből érkezettnek mutatja a *legény*-t, aki csak vágyaiban, érzékenységében és fogékonyságában különbözik a *társak*-tól, a többiektől.

Ha van is némi megfelelés Ady *csorda-népek* képzete és Nietzsche „Herde” (csorda) fogalma között, a költő szemléletében nem valamiféle tömegmegvetés dominál. A *piszkos, gatyás, bamba társak* kitétel az egész hazai műveletlen, elmaradott, primitív világra értendő. Adyra már ekkor is jellemző a tömeg, a kétkezi világ megértő és ugyanakkor illúziótlan szemlélete. A vers publikálását két nappal megelőző cikkében arra a kérdésre, hogy „honnan jön a tömeg?”, így felel: „Nagy szenvedés-barlangból, mely bizonyos napokon kitárja a száját. Sok ott a kín, ahol hirtelen ezrekben jelen meg a nép. Sok ott a szenvedés, a dühös jobbatakarás. Mindenféle tömeg szenvedést jelent és hoz. Az is, amely danolva szórja a virágot házasság királyának lábai elé, s az is, mely elnyisszantja a király nyakát. Mikor a csorda-ösztön kél fel valahol a népből, mikor nekivág az utcának, mint az elefántcsorda az őserdőnek, éhség és veszedelem érzése dolgozik akkor.” (*Jegyzetek a napról*. II. *Honnan jön a tömeg?*. BN 1905. szept. 29.; AEÖPM VI. 286.; a cikk jegyzete szerint [uo. 436.] az Erzsébet körüli függetlenségi párt-kör tájékán a koalíció hívei és a velük szemben álló szocialisták és diákok közötti tüntetés, csetepaté esete készítette Adyt a fentebbi kommentárra.) Ilyen sokféle ágazó gondolati és érzelmi hullámmás erősen egybefogott költői sűrítésének szülte a vers.

Irodalom

Babits Mihály levele Kosztolányi Dezsőhöz. BJK lev. 114.; Hatvány I. 14–15.; Horváth 16., 23–28., 66–67.; Benedek II. 256.; Móricz Zsigmond: Ady Endre napja. Ny 1933. febr. 16. I. 207–208., M. Zs.: Irodalomról, művészetről. Bp. 1959. 2. köt. 265–66.; Halász NA 211–12.; Jöcsik Lajos: Magyar szabadság – világszabadság. Kolozsvár, 1945. [Elsősorban a könyv Adyval foglalkozó fejezetei, különösen a magyar létforma fejlődését Petőfi Az alföld és Ady A Hortobágy poétája c. verseiben vizsgáló rész.] 97–143.; Szabó R. 67., 69.; Varga 188.; Vezér 161., 177.; Király I. 184., 203., 218., 222–25., 305–06., 470., II. 75., 130., 708.

357. Költözés Átok-városból

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 15. X. évf. 285. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel *Költözés Nekropoliszból* címen elsőnek közli a *Hiába kísérsz bőfejében* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 52–53.; ÚjV₂ (1909) 52–53.; ÚjV₃ (1912) 52–53.; ÚjV₄ (1918) 36–37.; ÚjV₅ (1919) 44. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 18–19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Javításaink:

11. A *Fény-emberem* után a BN publikációját követve kitéttük a vesszőt.
16. Az alapszöveg e sorában egy szótagnyi hiány van. A vers végig következetes kilences-hetes-kilences-kilences, a páros sorokat rímeltető strófaszerkezetében itt megbillen,

egyenetlen lesz a ritmus. A rendelkezésünkre álló összes szövegforrásokban viszont így, egy szótagnyi hiánnyal jelent meg a sor. Feltételezhető, hogy már a BN publikációja szedési, illetve sajtóhibával jelent meg, ez pedig az ÚjV egyes kiadásaiba, majd a gyűjteményes kötetekbe átöröklődött. A hiba kiiktatása érdekében a sorkezdő *S* kötőszót szögletes zárójelben [És]-re javítottuk.

20 A *könnyes* szó után a BN közlését követve a vesszőt kiraktuk.

Szövegeltérések:

Főcím: *Új versek*

BN

Cím fölött: I.

BN

Cím: Költözés *Nekropoliszból*

BN

5. Sirt

BN

7. sirtam

BN

9. Megsímogatta

ÚjV₁ ÚjV₂

11. Fény-emberem

ÚjV₁ ÚjV₂ ÚjV₄ ÚjV₆

14. sírokra

BN

16. *S*

BN

halál”.

ÚjV₁ ÚjV₂ ÚjV₄ ÚjV₆

ÚjV₁

17. innen.

BN

18. Gyere

ÚjV₁ ÚjV₂

20. könnyes

ÚjV₁ ÚjV₂ ÚjV₄ ÚjV₆

szerelem...”

BN

24. halott...”

BN

Keletkezéstörténet

A vers különös hangja, hangulata többféle érzés sajátos keveredéséből jött létre. Ezeknek az érzéseknek egyik pólusa a Léda Párizsba történt visszatéréseivel támadt hiányérzet volt, a másik pedig a hazai világgal szemben állandósult csilláphíthatatlan ingerültség. A Lédát Münchenig kísérő Ady okt. 12-én vagy 13-án érkezett vissza Budapestre, s így e verset – a vele együtt közreadott *Hiába kísérsz bőfében* c. költeménnyel együtt – a hazatérést követő két-három nap múlva publikálta. (L. erről bővebben e kötetben a *Léda Párizsba készül* c. vers jegyzetét.) Hangulata, légköre bizonyos mértékig megtalálható a müncheni utazásról készült lírai hangvétellű és azonos napon közölt cikkében is. „Jó az embernek – írja Ady – elszakadni olykor Budapesttől. Aki egy kicsit igenli még e különben szomorú életet, hurcolja meg egy kicsit magát néha idegen tájakon is. Én megyek íme újra. Nem messzire, de megyek. És kimegyek innen.” Még határozottabb betekintést enged Ady ekkori érzéseinek kavargó, egymásra torló világába a cikk befejező bekezdése: „Keresztül egy fehér, félelmetesen halott, téli világon indulok haza. Megint haza, megint haza. Ha újra kiszabadulok, nem jövök vissza. Sohasem szabad odamenni, ahol valamikor derűt kapott [az ember] lelke. Hogy mondja a derék Isidora de Lara, a nemes grófnő? »Utazni annyi, mint egy kicsit meghalni«. És nem utazni?... (*Új sőbajtások*. BN 1905. okt. 15.; AEÖPM VII. 22–23.; az idézett mondanásról l. e cikk jegyzetét: uo. 313–14., továbbá a Pn 29. bejegyzését és annak jegyzetét, amelyből kiderül, hogy Ady információja az aforizma szerzőjéről pontatlan; nem grófnő volt és nem Isidora, hanem Isidore Cohen Lara francia zeneszerző, aki egy időben a monte-carlói operaház karmestere volt: AEÖPM V. 187., ill. 381.) A cikket záró „költői kérdésben” ott bujkál a versben kiteljesedő „élőhalottság” gondolata, motívuma.

A Brüll Adéltól való hosszabb – ki tudja, mennyi időre szóló – elválás bizonyára felkavarta Adyt, és korábbi nosztalgiait is újraélesztette. Nemcsak a messzire vágyódás, a különös asszonnyal összefonódó sors és a maga *fény-ember* tudatának (l. idevonatkozóan e kötetben a *Vizió a lápon*, *A könnyek asszonya* III. és IV. részét és a *Vén faun üzenete* c. verseket) gondolati-érzelmi felvillanásai éledtek meg ismét, hanem eleven erővel támadt fel a vonzódás Délre, a rivierai emlékekhez. (L. ennek előzményeit e kötetben a

Jártam már Délen és a Várnak reánk Délen c. versekben és jegyzetükben.) A versben jelentkező gondolatársításhoz hasonlatos – persze kisebb kontrasztot hordozó – viszonyítás a költő egyik útijegyzetében már 1904-ben fölmerült. Az ősziestéli Párizsból tekint vissza a nemrég elhagyott rivierai tájra: „Milyen jó volna ott a nizzai temető fölött, a «Château» legretején napfényben fürödve nézni most a tengert.” (*Négy nap.* Szil. 1904. dec. 1.; AEÖPM V. 157.) Hasonló módon lobbanhatott be Ady tudatába Münchenből hazafelé tartva vagy hazacérkezve már a *déli strokera* szálló *fény*, a *déli temető* emléke.

Mindez a hazai, a budapesti világ ellentétéként merül fel benne. Olyan világ ez, amelyben csak *balottan* lehet élni, szeretni, ahol *nem lehet szépet álmodni*. A *csúf Budapestet* felnagyító, jelképesítő *Nekropolisz* (a görög eredetű szó konkrét jelentése: a halottak városa, általában pedig temető, temetkezési hely), *Atok-város* Ady előbbi *Ugar*, *Hortobágy* szimbólumainak családjába tartozik, bár művészi kifejező és megérezhető erőben aligha éri el a korábbiak átfogóan általánosító szintjét. Létrejöttüket, használatukat Adynak még vidéki újságíró korában kialakult, Budapesttel szembeni fenntartásai is megalapozták. Publicisztikájában és alkalmi verseiben ennek sok nyoma lelhető. (Mindennek részletező dokumentációjára – minthogy a versben a Budapestet jelképező mozzanatok „országos érvényességgel” jelentkeznek már – nincs szükség.) Egyébként is Ady lényegi jellegű fenntartásai Budapesttel szemben már igen korán elvi természetűek, a hazai társadalmi-politikai szerkezettel összefüggő problémák voltak, miként az egyik 1902-es írásából is kiderül: „A felületes világi lézengő sok úgynevezett kézen fekvő dolgot nem lát meg. Sokan nem látják például, mint hanyatlak, fogy a mi gyöngye büszkeségünknek, Budapestnek tekintélye, nimbusza. E város megcsinálásából hiányzott a realitás, az igazság, le kell hát zuhannia a meg nem érdemelt polcra. Csupa üresség Budapest. Éhező ezreivel, léha cifrázkodásával, kiskorú polgárságával, ázsiai közigazgatásával, ki nem alakult s ki nem alakulható társadalmával, kokott-kultuszával, undok születési és pénzarisztokráciájával, züllött irodalmi életével kétségbeejtő képet nyújt a magyar metropolisz.” (*A bétéről.* NN 1902. márc. 2.; AEÖPM III. 10.)

Ez a negatív képlet, ez a Budapestről mint az ország nyomorúságának, elmaradottságának „gyűjtőpontjáról” kialakított ítélet az 1905-ös esztendő folyamán természetesen erősödött föl Adyban. Jellemzően mutatják ezt a vers megírását, publikálását megelőző hónapokban a különböző írásaiban jelentkező, e tárgykorba vágó fordulatok: „Ki kell innen vándorolni. Ez a Budapest rettenetes város. Óh, régi jó idők. Itt fölbomlott minden rend.” (*Nagyon furcsa esetek, I. Anarchia az állatok között.* BN 1905. aug. 26.; AEÖPM VI. 258.) Másutt pedig ilyen szövegösszefüggésben kerül elő Budapest: „Csak az a bizonyos, hogy elhervadunk itten új Karthágóban, Budapesten [...] Miről beszéljünk? Eszméletlen életéről az új Karthágónak? Művészi szenzációkról, melyek nincsenek? [...] És e sivatag-Budapesten örülünk, ha valami Nyugat felé fejlődik.” (*Orfenumok tájáról.* BN 1905. szept. 8., AEÖPM VI. 271–72.) Nyomatékosítja is Ady, hogy a főváros és az ország, a nép helyzete, sorsa mennyire közös: „Budapest nem első városa a világnak. Nem vagyunk mi valami nagyon példás náció.” (*A Benjiek és Sávák.* BN 1905. szept. 28., AEÖPM VI. 285.) Szinte „rögeszmés” már Ady irtózása a nyomasztó hazai világtól és azzal egyenértékű fővárosától: a vers közlésével azonos napon publikált szinkritikájában is „a mi Babelünket, elromlott Budapestünket” emlegeti. (*A csöppség.* BN 1905. okt. 15., AEÖPM VII. 24.)

Irodalom

Szabó R. 99–100.; Barta 291–92.; Király I. 193., 399., 412., 424., 446., 468., 487.

358. Hiába kísértsz hófehéren

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 15. X. évf. 285. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel a *Költözés Atok-városból* c. vers után másodikkak közli *Domina maculata* címen.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 21.; ÚjV₂ (1909) 21.; ÚjV₃ (1912) 21.; ÚjV₄ (1918) 17.; ÚjV₅ (1919) 19. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 10.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
Cím: <i>Domina maculata</i>	BN
2. éjen.	BN
4. Színem	BN
7. fáзва,	BN
10. reszket,	BN
13. míg	BN
bwsan	BN
15. fuvok:	BN

Irodalom

Benedek II. 204.; Hatvany II. 278–79.; Schöpflin 55.; Halász: NA 52–53.; Szabó R. 87.; Barta 294.; Vezér 165., 357.; Király I. 425., 442.; Szabó Richárd: A hófehér kísértet. It 1970. 884–95.

359. Ihar a tölgyek közt

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 29. X. évf. 299. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel *Az ibarfa* címen elsőnek közli a *Ha fejem lebajtom* c. vers előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 58.; ÚjV₂ (1909) 58.; Gyűjt (1911) 9–10.; ÚjV₃ (1912) 58.; ÚjV₄ (1918) 39–40.; ÚjV₅ (1919) 49. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 20.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből. A BN szövegén Ady kisebb javításokat végzett, az ÚjV egyes kiadásai között a vers harmadik sora végén található lényegi eltérés: az ÚjV₂ kivételével mindegyikben van egy felesleges, értelemzavaró vessző. Ezért választottuk az ÚjV₂ publikációját alapszövegnek.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN
Cím fölött: <i>I.</i>	BN
Cím: <i>Az ibarfa</i>	BN
2. bšzke	BN

3. gyökerével,	BN	ÚjV ₁	ÚjV ₃	ÚjV ₄	ÚjV ₆
4. lehwz,	BN				
7. lássa,			ÚjV ₃	ÚjV ₄	ÚjV ₆
9. lombunk	BN				
12. csufja?	BN				
16. éljünk?...	BN				

Keletkezéstörténet

Tartósnak bizonyult az 1905-ös esztendő folyamán Ady zaklatott idegfeszültsége, másként szólva szellemi túlhajtottsága. Léda Párizsba történt végleges visszatérésével (l. erről a *Léda Párisba készül* c. verset és jegyzetét), az itthoni politikai légkör állandósult konfliktusos helyzetével ez a nyugtalanság olyan mértékig erősödött, hogy már a költő közvetlen környezete, a BN szerkesztősége is felfigyelt rá. Brüll Adélnak Budapestről 1905. okt. 23-ával keltezhető levelében így számol be erről: „Már azt hittem, hogy úgy tűnök el, hogy magáról mit se hallok. Mert eltűnőben vagyok. Egyelőre a napokban bevonulok Margitligetre, egy szanatóriumba. Nagyon beteg vagyok. Közel az idegek végső felbomlásához. A szerkesztőség maga akarja. Nagyon jók most hozzám.” (AÉI. I. 182.; Margitliget Csobánka melletti üdülőhely, Ady végül is nem vonult el ide, l. uo. jegyzetben: 383.) Nem valószínű, hogy a poéta a szó orvosi értelmében is közel állt „az idegek végső felbomlásához”, de szubjektív érzülete szerint bizonyára erős és végletes volt benne a kétségbeesés indulata. Hiszen idegeinek felbomlása esetében aligha lehetett volna olyan munkaképes és termékeny, olyan összpontosító, intellektuális és művészi erőben olyan magas szintű és meggyőző, mint amilyennek 1905 utolsó hónapjaiban mutatkozott költészetben, publicisztikában és esszéiben. Az, amit ő az idegek túlfeszítettségének élt meg, az valójában az állandósult konfliktushelyzet kivételése volt: a folytonos ütközés a hazai önelégült közvéleménnyel, s az emiatt támadt tehetetlenség érzésének szinte feloldhatatlan és önmardosásra készítő dűhe.

A nemzeti köz- és önérzet szempontjából már azok a víziók is „megbocsáthatatlanok” voltak, amelyeket Ady a magyar világról *A magyar Ugaron*, az *Ének a porban*, *A Hortobágy poéziaja*, a *Költözés Atok-városból* soraiban tárt az olvasók elé. Az *Ihar a fölgyek között* annyiban jelentett mást, egyfajta minőségi váltást, amennyiben a korábbiak tagadásához, negatív képletéhez mérten a költői hang átcsap átkozódásba, nemzetkáromlásba. A káromló indulatot az ekkori nemzeti karakter erősen röghöz kötött, munkádnak konok vonásai, az inkább cifrázkodásra, díszelgésre hajlamos, mint hasznos munkára képes tulajdonságait váltották ki Adyból. Ezért dühöng, gunyoroskodik a Figy 1905. okt. 15-i számában közreadott *Morituri* c. esszéjében is: „Néha úgy képzeljük – írta Ady ironikusan meditatíva –: ebben van a ti életetek, véreink, magyarok. Hogy megálltok. Kemény koponyátokat előre szegzitek. Nem csalóka, tarka ideálok befogadására, de – dőfésre. – Hiszen álljatok meg. Maradjatok meg. Tartsátok meg koponyáitok kerekességét és keménységét. Éljetek a magyar glóbus nagyszerűben ostoba hitében.” Majd az írás második felében még kegyetlenebb gúnnyal pengelgéri ezt a gondolkozásbéli termékletlenséget: „Nagy vagy én népem, nagy vagy én népem. Ezer éve élsz folytonos harcban Európával. Csapatokat gyűjtöttél közben. Holott véreztél. De a gondolatot nem engedted győzedelmeskedni gyermekeid koponyáin, úgy élsz Európa közepén, mint eleven tiltakozás az állati élet megszüzietlenítése ellen.” (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 633–35.; *Ismeretlen Korvin-kedves margójára*, *Sírs és panaszkodás* belső címmel; AEÖPM VII. 16–17.; a szövegközlésben a vers érlelődését megelőző Figy-beli publikációt követtük, ami a részletekben csak központosításbéli eltéréseket jelent az Ady által 1911-ben véglegesítettől, s így a kritikai kiadás által is elfogadottól.)

Kevesebb elvontsággal és képi sűrítéssel a vers publikálását nyolc nappal megelőző vezércikkében tételesen, fogalmi pontossággal is kifejti tehetetlen dühének okait: „Végig lapozhatjuk naplóköteteit híres parlamentünknek: szitok az átkos kormány és Ausztria Bécs ellen. A népjogok dögtrováson lehetnek. Pellagra-halál feketett egész vidékekre.

Kiírhatták árva szigeteit a magyarságnak. Dühönghetett itt a legelmaradottabb Ázsia. Az urak veszekedtek, marakodtak, igen jó módban éltek, anekdotáztak a folyosón és párbajoztak. No és szónokoltak. *Igében* nem fukarkodtak soha. Dolgozott a nagy pipa és füstölt a kevés dohány. Ezt mivelték az urak." Nyomasztónak itéli Ády a csak indulatokban lobogó nemzeti szellemet, a gondolatokat és cselekvést visszazsorító koalíciós felhuzdulást: „Soha még társadalom így nem éhezett. Rossz és barbár szenvedelmek melegsítik a szegény, züllő, ezerszer jobb sorsra érdemes magyar társadalom. Kiehezgették az igék. Elvonták tőle az élet levegőjét. Rózsaszínű és gonosz köddel ködözték be az úgyát. Soha még társadalom így meg nem ézett a reformokra. El fog veszni ezek nélkül az európaistó, a kenyeret és intellektust kínáló reformok nélkül.” (*Az ige veszedelme*. BN 1905. okt. 21.; AEÖPM VII. 31–32.)

A fanevek jelképes megválasztásánál bizonyára a nyelvi izesség, választékosság, a némileg archaikusabb hangulat miatt használta Ády az ihar, iharfa tájszót a köznyelvi juhar, juharfa alakokkal szemben. Az ihar, juhar – amelynek kiszáradását követeli keserűségében Ády – egy kissé különöc jellegű, a díszfák körébe sorolható növénynevezettség, míg a tölgy keményebb, hasznosabb, robosztusabb.

Irodalom

Horváth 29.; Halász: NA 212–13.; Vatai 273.; Király I. 195., 203., 301., II. 303., 178.

360. Ha fejem lehajtom

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. október 29. X. évf. 299. sz. 2. – Tárca – Ády Endre – („Új versek” főcímmel másodiknak közli *Asszony voltam* címen az *Ihar a tölgyek közt* c. vers után.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 99.; ÚjV₂ (1909) 99.; ÚjV₃ (1912) 99.; ÚjV₄ (1918) 66–67.; ÚjV₆ (1919) 83. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 33.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. Ády a BN szövegén ékezesben és központosításban módosított a kötetbe való felvétel előtt. Az ÚjV₃ szövege sem hibátlan.

Javításunk:

4. A *bolyongtam* után értelemszerűen és a BN publikációjával egyezően a fölösleges vesszőt töröltük.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>		BN	
Cím fölött: II.		BN	
Cím: <i>Asszony voltam</i>		BN	
2. szomorú		BN	
4. bolyongtam,			ÚjV ₁ ÚjV ₂
8. voltam. Termetes,	BN		
11. Símán,	BN		ÚjV ₂
betegen...	BN		
12. Emlékezem...	BN		

Irodalom

Makkai 52–53.; Halász: NA 53–54.; Szabó R. 77.; Vatai 123.; Vezér 169.; Király I. 195., 474.

361. Korán jöttem ide

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. november 12. X. évf. 313. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – ("Új versek" főcímmel *Korán és későn* címmel elsőnek közli a *Lelkek a pályván és Az utolsó mosoly* c. versek előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 55., ÚjV₂ (1909) 55.; ÚjV₃ (1912) 55.; ÚjV₄ (1918) 37–38.; ÚjV₆ (1919) 46. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₂-ből.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN			
Cím fölött: I.	BN			
Cím: <i>Korán és későn</i>	BN	ÚjV ₁	ÚjV ₃	ÚjV ₄ ÚjV ₆
1. asszony	BN			
2. akft áldok,	BN			
3. puszta	BN			
5. Óh,	BN		ÚjV ₃	ÚjV ₄ ÚjV ₆
6. Óh,	BN		ÚjV ₃	ÚjV ₄ ÚjV ₆
puszta,	BN			
8. huzta.	BN			

Keletkezéstörténet

Ez a vers is, mint a két héttel korábban közreadott *Ibar a tölgyek közt*, Ady-nak a Figy 1905. okt. 15-i számában megjelentetett *Morituri* c. esszéjének sűrű és összetett gondolat világából sarjadott. De míg a korábbi költemény esetében a magyarság tehetetlen teremtélsége készítette átkozódásra a poétát, addig e versben ismét stílusilag önpontot igyekszik alkotni elégikus-tragikus tónusban. E vers kulcsfogalma, amelyet a szövegben viszonyító időhatározó szavakba „rejtett”: *későn* és *korán* (jellemző e vonatkozásban az első címváltozat is: *Korán és későn*), a történelmi idő képze. Úgy és olyan módon van jelen ez az időfogalom a versben, miként más konkrétumokhoz kapcsolódva az említtet esszében is meghatározó, elkülönítő szerepe van. „Tehát újból Európa ellen mentek, lovas magyarok? – fontolgatja a helyzetet a tanulmányban Ady. – Az Időre röhögtek. Miért legyen másként, mint Szvatopluk után. Szent Ázsia nevében törtétni fogtok előre.” Ezt az „anakronizmust” azonban szó nélkül hagyni nem lehet, ezért kell a valószínűleg az idő körülményeire figyelmeztetni: „Mi, fanyar igricek – választja a többes szám első személyű formát Ady – azonban kiáltunk még egyet hozzátok. Omlásra készülő vérünket az egekig kiabáltatjuk föl. Mit tettetek velünk? – Mi komolyan vettük az Időt. Mi 1896-ban komolyan 1896-ot írtunk. Ti nem. Ti csak 896-ot éreztetek akkor is.” A mind a verset, mind az esszét meghatározó alapérzés ebből a kilátástalan helyzetből bomlik ki. Az esszében olyan módon, mintha ezek az igricek gladiátorok lennének a magyar történelmi arénájában, akik halálba menőként üdvözlik a hajdani nagy királyt, Hunyadi Mátyást. „Morituri te salutant – írja Ady –: új magyar társadalom. Az elámitottak, a becsapottak, az előreszaladottak, a kijátszottak, a túlfeljődött magyar művészeltek. A vértanúságra kiválasztott magyarok. – Kiki úgy oldja meg a maga nagy problémáját, ahogy tudja. Száz évvel előbbreélni nem lehet. Bolygani az űrben nem lehet. Komp-ország Keletnek indul. Kérezkedjék föl reá a gyöngé.” (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 633–35.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára. Sírás és panaszkodás* belső címmel. AEÖPM VII. 16., 18.; a szöveget az egykorú Figy-beli publikációt követve idéztük.) A versben a meghatározó szintér a *magyar Puszta*, amely szárnyakat szeg, és *ténférére* kényszerít. (A „Puszta”

jelképes értelemben több hónappal korábban előfordult már Ady publicisztikájában: *Igy kis ügy és egy nagy ügy.* Sz 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 200.; I. erről még bővebben e kötetben *A magyar Ugaron* c. vers jegyzetét. Ugyancsak megtalálható Ady prózájában a hazai életet minősítő „sivatag” kifejezés körülbelül két hónappal előbb: ilyen formulákat használ, mint „Budapest sivatag-életében” s mint „e sivatag-Budapesten”: *Orfeumok tájáról.* BN 1905. szept. 8.; AEÖPM VI. 271–72.; I. erről még a *Költözés Atok-városból* c. vers jegyzetét e kötetben.)

A versben az előbbiekkal összefüggésben finom bibliai célzás is érvényesül. E sorok mögött: *És ez a Puszta megöl, / Hol haszitalan kiáltok* – fölismerhető a pusztában való kiáltás ótestamentumi eredetű motívuma. Ézsaiás könyvében olvasható: „Egy szó kiált: A pusztában készítsétek az Úrnak útját, ösvényt egyengessetek a kietlenben a mi Istenünknek.” (Ézs. 40: 3.) Az Újszövetségben pedig Keresztelő János hivatkozik e „jóslatra” Jézus eljövetelét hirdetvén: „Mert ez az, akiről Ézsaiás próféta szólott, *ezt* mondván: Kiáltó szó a pusztában: készítsétek az Úrnak útját, és egyengessétek meg az ő ösvényeit”. (Máté 3: 3.; I. ugyanezt részben más szövegösszefüggésben, ill. -változatban: Márk 1: 2., Luk. 3: 4., Ján. 1: 23.) E messiás-előkészítő szerep allúziós felvállalása – *haszitalan-ságának* hangoztatása mellett is – új és a későbbiekben jelentős változások lehetőségét magában hordó mozzanat Ady lírai önarckép-kísérleteinek sorában.

A méltó, a hazai nyomasztó környezetből más, emelkedett szférákba emelő társ, asszony képze – mint a Léda köré szőtt költői-mitikus varázslat része – szintén folyamatosan foglalkoztatta Adyt.

Már szerelmük kezdetén e megújító távlatok összefüggésében ragadja meg Léda alakját, bár ott még a könnyek motívuma dominál: I. erről e kötetben *A könnyek asszonya* c. verset és jegyzetét. Személyes hazai sorsának és az asszony iránti szerelme összekapcsolásának lírai látomására Ady 1905-ös költészetében már korábban is volt példa: *Igy a Találkozás Gina költőjével* és a *Költözés Atok-városból* c. versekben (I. e verseket és jegyzetüket). E versek nőalakja mindenképpen „sorsos” jelentésű: aktív, kezdeményező, önérzetet piszkáló, és éppen ezért sokat szenvedtető. Akinék viszont időben vagy későn érkezése mindenestre meghatározó lehet. Olyan értelemben, ahogy néhány év múlva maga Ady is írta: „nyilván elpusztulok vagy nagyon okos életbe kezdek, ha nem jön el értem valaki. Asszony volt.” [Önéletrajz]. Ny 1909. jún. 1.; AEÖPM IX. 344.)

Irodalom

Hatvany II. 292–93.; Halász: NA 212.; Király I. 193., 195., 399.

362. Lelkek a pányván

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. november 12. X. évf. 313. sz. 2. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel *Pányván* címen másodiknak közli a *Korán jöttem ide* után és *Az utolsó mosoly* előtt.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A magyar Ugaron ciklus) 54.; ÚjV₂ (1909) 54.; ÚjV₃ (1912) 54.; ÚjV₄ (1918) 37.; ÚjV₅ (1919) 45. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 19.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegtérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN
Cím fölött: <i>II.</i>	BN
Cím: <i>Pányván</i>	BN
2. <i>tűzben,</i>	BN
5. <i>mezőn</i>	BN
6. <i>ménét,</i>	BN
8. <i>lélek, [sh]</i>	BN

Irodalom

Horváth 34-35.; Szabó Dezső: A romantikus Ady. Ny 1911. dec. 16. 2. köt. 1092., Benedek II. 259.; Barta 282., 291.; Földessy: Amt 34.; Komlós: A szimb. 38-39., 40.; Varga 193-94.; Király I. 194., 333.; Molnár Judit: Ady olvasása közben. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (Cluj-Kolozsvár) 1977. 21. évf. 2. sz. 133-44.

363. Az utolsó mosoly

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. november 12. X. évf. 313. sz. 2. – Tárca – Ady Endre („Új versek” főcímmel harmadiknak közli *Mosoly* címen a *Korán jöttem ide, a Lelkek u pányván* c. versek után.) – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 40.; ÚjV₂ (1909) 40.; Gyűjt (1911) 7-8.; ÚjV₃ (1912) 40.; ÚjV₄ (1918) 27-28.; ÚjV₆ (1919) 33. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 15.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegtérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN			
Cím fölött: <i>III.</i>	BN			
Cím: <i>Mosoly</i>	BN			
1. <i>csunyán</i>	BN			
2. <i>csunyán</i>	BN			
5. <i>szatír-arcom,</i>		Gyűjt		
6. <i>szatír-arcom;</i>	BN			
<i>szatír-arcom:</i>		Gyűjt		
10. <i>szememben:</i>		ÚjV ₂	Gyűjt	ÚjV ₄ ÚjV ₆
11. <i>benneragyog.</i>			ÚjV ₄	ÚjV ₆
12. <i>benneragyog;</i>	BN			
14. <i>ajkam</i>	BN			
<i>ajkam;</i>				ÚjV ₆

Keletkezéstörténet

Az 1905-ös esztendő őszén jelent meg és ismétlődött többször is Ady verseiben a maga képzelt halálának, Földessy Gyula szófordulatával „élve-halottság”-ának motívuma. Először csak mint az európai túléltés, a vágyak és beteljesületlenségek, bűntudatok keresztény létszemléletének ellenpontjaként éli meg az általa elképzelt vágytalan nyugalom, az önfegyelem mosolyos „halottságának” keleties magatartásaként [*A zongor, kédsza ködben...*] strofáiban. Ady ekkori képzetei szerint az európai intellektuális emle

zaklatottságával, vágyaktól felkavart lelkiállapotával nem fér össze a „mosoly” (l. e korábbi versben az alábbi sorokat: „Egy reggelen meghalt a mosoly / A fehér arcom”); míg a méltóságteljes belenyugvás „mosolyos” fölényt hozhat, vágytalan „halottságot”, szemlélődést. (Nem véletlenül hívja fel a figyelmet az összefüggésre Bustya Endre az előbbi vers két sora: „Megtanulom a mosolyt, / Halott leszek és hideg” és *Az utolsó mosoly* alábbi sorai között: *Milyen szép halott leszek. ... Mosoly lesz az ajkamon. ... Mosolyos, hideg ajkam* – AEÖN 1319.)

Más összefüggésben, de ugyancsak az „élve-halottság” jegyében zárja Ady a *Léda Párisba készül* c. verset: Párizst szólongatva írja: „Üzend meg a leányodnak: / Hogy ha címege, meghalok.” E versvonulat legkifejlettebb és legkiteljesedettebb darabja a majdnem egy hónappal korábban – oki. 15-én – publikált *Költözés Atok-városból* c. költemény, amelyben a maga-halottságának a körülményei és meghatározó okozója – „csúf Budapest”, „Atok-város” – legalább annyira uralkodó, mint az őt „déli sírokra” emlékeztető és „déli temetőbe” hívogató-csalogató asszony alakja. *Az utolsó mosoly* soraiban a bekövetkező-érelődő halála okainak, körülményeinek felvillantása elmarad. Az előzményekre, a kiváltó okokra csupán a „nagyon csúnyán éltem” meghatározatlan formulájával utal. Így kerül egyértelműen előtérbe e versben a Lédához fűződő érzés, az asszonyhoz oda-hajló áhítatos feloldódás. Mert az élve-halottság itt a korábbi hasonló típusú versek lírai logikája szerint a szerelemben való megnyugvás, magáratalálás gesztusát jelenti. A feltétlen odaadás, az érzelmi biztonság fejeződik ki a vers ilyenfajta képeiben, mint *Mosoly lesz az ajkamon*, vagy mint *Mosolyos, hideg ajkam: / Köszöni a csókodat*. S így simul bele a másfajta szövegekörnyezetbe két héttel korábbi Lédá-versének, a *Ha fejem lehajtom* jellegzetes képének („Asszony ölébe ha lehajtom / Nagy szomorú szatir-fejem”) más jelentésű és érzelmi töltésű változata: *Megszépiül szatir-arcom*.

Az egyre gyarapodó Lédá-versek sorozatában különös súlya, szerepe van e versnek és a két héttel később – nov. 26-án – publikált *A Léda szíve* c. költeménynek. Az asszonyhoz fűződő érzéseinek sokféle változatát fejezte ki már Ady az eltelt két esztendő folyamán: a fájdalom, könnyes leborulástól a mámoros öröm extázisáig, a saját sorsának szerelmével összekapcsolt mitizálásától az olykori elégedetlen, már-már szakító gesztusokig. Ritka azonban e versek sorában a bensőséges meghittség, a feltétlen odaadás lírai hangja: az olyan alkotás, amely e szerelem mélyebb áramlásairól is vall. Minden különösség és áttételesség ellenére *Az utolsó mosoly* az ilyenfajta vallomások egyik példája. Az Ady és Léda közötti kapcsolatnak olyan állandósult meghatározói jutnak ebben kifejezésre, amelyek szerelmük mindennapjainak gyakori bonyodalmai, zaklatottságai, félreértései és szélsőségei között nem jutnak kellően felszínre, előtérbe.

Már a vers utóéletéhez tartozik az a tény, hogy Karinthy Frigyes *Az utolsó mosoly* c. verset választotta „Törpe-fejúk” c. Ady-paródiájának, helyesebben szándéka szerint irodalmi karikatúrájának modelljéül. E paródia záróstrófiája vált azután az irodalmi köztudat jellegzetes szólamává: „Hát maga megbolondult, / Hát maga megbolondult, / Hogy mindent kétszer mond, kétszer mond?” Karinthy Frigyes különben elégedetlen volt vele, nem érezte eléggé irodalmi karikatúrának ezt az Ady-„utánzatot”. Sajtóbeli közlés után a „Törpe-fejúk” már szerepelt az „Így írtok ti” első, 1912-es kiadásában, majd természetesen megtalálható volt a „Karinthy Frigyes munkái” sorozat 1928-ban e kötettel induló kiadásában is. Ekkor hozta szóba elégedetlenségét Karinthy, miként ezt Ascher Oszkár közléséből tudni lehet: „...mikor az »Így írtok ti« műveinek gyűjteményes kiadásában megjelent, sajnálkozva említette, hogy ki kellett volna hagynia a »Törpe-fejúk« című Adyát... mert ez is szimpla paródiája az *Óh, nagyon csúnyán éltem, Óh, nagyon csúnyán éltem*: kezdetű, *Az utolsó mosoly* című Ady versnek.” (Karinthy Frigyes: *Így írtok ti*. Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Szász Imre. Bp. 1954. 641.)

Irodalom

Hatvany II. 295–96.; Makkai 101–02.; Barta 279–80.; Király I. 338., 422., 446. 454., 458., 470.

364. A Léda szíve

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. november 26. X. évf. 327. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Szívek éjén* címmel). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Léda asszony zsoltárai ciklus) 37–38.; ÚjV₂ (1909) 37–38.; ÚjV₃ (1912) 37–38.; ÚjV₄ (1918) 26.; ÚjV₅ (1919) 31. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖv-1 [1930] 14.

Szövegekritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₅-ből.

Javításaink:

7. Az alapszöveg *gyászos és éjben* szavai után az elmaradt vesszőt kitettük.

Szövegtérések:

Cím: <i>Szívek éjén</i>	BN				
3. <i>sohasem</i>				ÚjV ₄	ÚjV ₅
5. <i>ifjú</i>	BN				
7. <i>gyászos</i>	BN	ÚjV ₁	ÚjV ₃	ÚjV ₄	ÚjV ₅
<i>éjben</i>	BN	ÚjV ₁		ÚjV ₄	ÚjV ₅
<i>éjben. [sh]</i>			ÚjV ₃		
8. <i>bws</i>	BN				
9. <i>szívek</i>	BN			ÚjV ₄	
<i>szívek.</i>					ÚjV ₅
13. <i>bws</i>	BN				
14. <i>bwsan, egyedül</i>	BN				
15. <i>szívek,</i>	BN			ÚjV ₄	ÚjV ₅
16. <i>Csunya,</i>	BN				
<i>szívek.</i>	BN			ÚjV ₄	ÚjV ₅
19. <i>bws</i>	BN				
22. <i>szívécrt nyult,</i>	BN				
24. <i>bws</i>	BN				
25. <i>szívét,</i>	BN				
26. <i>szívét.</i>	BN				

Keletkezéstörténet

Hódolat Lédának, hűség-vallomás ez a vers is, mint a két héttel korábban publikált *Az utolsó mosoly* c. költemény. Brüll Adél hazatérése Párizsba (kikövetkeztethetően 1905. okt. 9-én hagyták el Budapestet, minthogy Münchenig Ady is elkísérte; l. erről bővebben e kötetben a *Léda Párisba készül* c. vers jegyzetét) nem módosított a költő iránta táplált érzéseinek intenzitásán, sőt – ha lehet ilyet állítani – inkább sóvárgóbbá, tudatosabban, erősebben kötődőbbé tette azt. Nemcsak ekkori levelei és közvetlenül Lédához szóló versei (*Hídha kísérsz bőfűbőren, Az utolsó mosoly*) bizonyítják ezt, hanem a maga társadalmi-történelmi helyzetét kifejezni törekvő verseinek Léda alakjával szervesen összekapcsolt lírai megjelenítései is (*Költözés Átok-városból, Korán jöttem ide*). Jellemző ebben az összefüggésben az is, hogy *A Léda szíve* c. vers közlését megelőzően Ady szinte sorozatosan írja és publikálja az olyan tárcanovellákat, amelyeknek kizárólagos tárgya a férfi-nő kapcsolat körüljárása, analizise. (*A pap rózsái*. BN 1905. okt. 26., *Kocsi-kálvária*. BN 1905. nov. 5., *Apolló bukása*. BN 1905. nov. 10., *Alfa és omega*. BN 1905. nov. 19.; AFöN 371–74., 375–78., 379–81., 382–85.) Közülük két novellában is található párhuzamoságok a Léda-szerelem élményvilágával: így a *Kocsi-kálvária*-ban és az *Apolló bukása*-ban,

amely mintha epikus „előjátéka”, „próbája” lenne *A Léda szíve* c. költemény lírai motívumainak.

Egymást követő hasonló fázisok találhatóak a versben és az *Apolló bukása* c. novellában is. (A két mű hangulati rokonságára utal Bustya Endre: AEön 1321–22.) A versbéli *bús csodáknak ligetében először boszorkáké* dobálták meg *csínyja, kicsi, kemény szíveikkel* a lírai ént, majd *Egy asszony jött fényben felém, aki Arcombox vágta a szívét, / Meleg, beteg, szegény szívét.* A novellában az epikus előadásmód iratlan szabályainak megfelelően konkrét mozzanatok és körülmények között lehetünk tanúi a versével párhuzamos szerelmi metamorfózisnak. Louis Neaully, „a jeles fiatal író” „a versailles-i park egyik szomorúságot és akacillatot lehelő, útvesztő zúgában” „utólérte az asszonyt”, „aki szinte röpdessett előtte, mintha csupa csipke, illat és vértelenség volt volna”.

Louis Neaully neve az „Ős szerelmek” c. művétől vált híressé, amelyből „az órányi szerelmem” bölcselete áradt. Így válhatott „a fiatal Apollók” vezérévé, akik körében fennen hangoztatta: „Hirdetni kell az igazságot, hogy a szerelmem nem minden, nem az egész élet, hanem csak kellemes kis incidensek sora.” Az utólért „kacagó” asszonnal történt találkozás révén azonban minden megváltozott. „Ott botorkált az asszony körül. Parancsokat vár, holott tehetetlen. Érzí, miként haldoklik benne a régi Louis Neaully. Valóságos gyermek már. Új és új érzések kelnek benne, s nem tudja, miként fogadja e jövevényeket. Néha utálja az asszonyt. Máskor szeretne egy csókjától meghalni.” S az idő múlásával Louis Neaully megírta az „Új szerelmek” c. könyvét: „minden gyötrelmét, mamlasz szegény vergődését, bús bábságát beleírta ideges, beteg, különös novellákba”. „Az asszony pedig [...] gyönyörködött egy írőlelek bús metamorfózisában, egy összeomló, nagy pogány világ síró omlásában.” Minden új összefüggésekbe került. „Egy év óta sohase nézett több asszonyra Louis Neaully, mint egyre. És szerelme egy folytonos, zokogó gyászinduló volt a régi, friss és rövid himnuszok helyett. Viszont írásaiban egy új bánatos, új művészetet revelált ez a beteg, nagy mániákus szerelmem. És idegeiben élt az asszony jobban, mint valaha.” Az asszony viszont elhagyta. Louis Neaully pedig „síratta önmagát” a „vidám szerelmek emlékeitől” és nyüzsgésétől tele parkban. „Mert nyomokban jár az a szerelmem, mely zokogni tanít.” (*Apolló bukása*. BN 1905. nov. 10., AEön 379–81.)

Áttételessége ellenére is vallomás értékű ez az írás: a Léda-szerelmem kiváltotta élmények egy részében és közelebről *A Léda szíve* c. verset érlelő érzések háttérében enged bepillantást.

Irodalom

Benedek II. 204–05.; Hatvany II. 235–36.; Barta 288.; Vezér 168–69.; Király I. 338–59.; 422., 424., 425., 474.

365. Paul Verlaine álma

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1905. december 10. X. évf. 340. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Alom* címen s alatta jelezve: „– Paul Verlaine –”). – További megjelenések: NN 1905. december 24. VIII. évf. 297. sz. Karácsonyi melléklet: 1. – Ady Endre – (*Alom* címen s alatta jelezve: „– Paul Verlaine –”); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259–60. („Versek” főcímmel s alatta „írta Ady Endre” utalással negyediknek közli [Franciából] alcímmel *A vár fehérré asszonya, A Hortobágy postája, A magyar Ugaron* c. versek után és a *Temetés a tengeren* c. vers előtt.); Szil 1906. november 15. XXIV. évf. 46. sz. 1. – Tárca Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A daloló Páris ciklus) 84.; ÚjV₂ (1909) 84.; ÚjV₃ (1912) 84.; ÚjV₄ (1918) 57.; ÚjV₆ (1919) 70. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 29.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból. A sajtóközlésekben viszonylag több az interpunkción és ékezési eltérés, az ÚjV egyes kiadásai között kevés szövegváltozat akad.

Javításunk:

13. A *bús* után a BN, a NN, az ÚjV₁, a MSzle, a Szil és az ÚjV₂ közléssel egyezően a vesszőt kitettük.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Versek</i>				MSzle
Cím: <i>Alom</i>		BN NN		
Cím alatt: – <i>Paul Verlaine –</i>		BN NN		
Alcím: (<i>Franciából</i>)				MSzle
1. ismerek;				Szil
2. áldott		NN		Szil
3. sohasem más,				Szil
4. szeret,		NN		
5. ő		NN		
oh				MSzle
6. <i>Bús,</i>	BN			MSzle
<i>Bús</i>		NN		
<i>Bús</i>			ÚjV ₁	ÚjV ₂
<i>szívem</i>	BN NN		MSzle	
8. Frissítve	BN NN		MSzle	
9. Oh	BN NN			
Oh,				MSzle
10. Emlékszem;	BN NN			
zendül				Szil
mélyen	BN NN			
11. <i>sírba?</i>	BN			
<i>sírba</i>		NN	MSzle	
<i>sírba</i>			ÚjV ₁	ÚjV ₂
<i>sírba?</i>				Szil
12. mása.		NN		
13. komoly <i>bús,</i>	BN NN			
<i>bús,</i>				MSzle
<i>bús</i>				
fénytelen,	BN			ÚjV ₄ ÚjV ₅
fénytelen		NN		
14. elnémult,		NN		

Keletkezéstörténet

Különös helye és jelentősége van a *Paul Verlaine álma* c. vers „magyarításának” Aty francia eredeti nyomán készült lírai átköltései között. Érdekes, hogy a sajtóbeli közlés után négy, a kötetben történt megjelenést követően két hónap múlva ömaga bizonyos megkülönböztetést tesz egyik szerkesztői üzenetében korábbi és újabb fordításai között. Egy ma már kideríthetetlen monogramú személynek küldött üzenetében a következőket olvashatjuk: „A. E. hétköznapokon délután 6 és 7 óra között a szerkesztőségben meg található. Tudomásunk szerint szívesen egyezik bele a versek szerbre fordításába. De a már megjelent fordítás dolgában itt nyilvánosan kell valamit kijelentenie. A kötet Párizsi ciklusában három Baudelaire szonettnek és néhány Rictus-strófának a fordítása is be-

rült. Harmadiknak pedig, nem egészen fordításképpen (fordítás alatt a lehető legteljesebb hűséget értve), de egy Verlaine-vers hangulatának magyar megrögzítéseként a Paul Verlaine álma című vers. Azért ez a cím, mert A. E. el akarta kerülni a vers mellett a magyarázó jegyzeteket.” (*Szerkesztői üzenetek*, P. V. [Budapest]. BN 1906. ápr. 9.; AEOPM VII. 197-98.; a jegyzet Ady vitathatatlan szerzőségének bizonyítására összpontosít, P. V. kitérére vonatkozóan nincs semmiféle feltételezése: l. uo. 445.; tudomásunk szerint Ady életében verseinek szerb fordítására nem került sor.) Adynak ez az ÚjV-be felvett „fordításait” illető megkülönböztetése – miként erre később még kitérünk – filológiailag kevéssé bizonyítható, annyi azonban tény, hogy más körülmények és feltételek között vezegzte el a Verlaine-vers átköltését, miként azt a korábbi, 1904-es eredetű fordításaival tette. (L. e kötetben a *Jeban Riectus strófiáiból* és a *Hdrom Baudelaire-szonett* c. fordítás-verseket és jegyzetüket; e vonatkozásban szükségtelen az 1904-es alkalmi fordítás, ill. fordítástörzsek – a *Fájdalmak*, ill. a [*Tudni akarjátok...*], a [*Szegény szdműzőtől* n...], a [*Mi olvasunk...*] – megoldásaival szembeesítő összevető vizsgálatra kitérnünk.)

Az 1905-ös év utolsó hónapjaiban – főként novemberben és decemberben – Ady sok egyéb gondja és problémája mellett kiadás előtt álló verseskönyve, az ÚjV megkomponálására és időben történő nyomdai előállítására összpontosított. Tervezett kötetéről már az esztendő első hónapjaiban említést tett (Budapestről írja 1905. febr. 23-áról keltezhető levelében Diósi Ödönnek Párizsba: „Egy-két hét múlva kezdik talán szedni a verskötetemet” – AEI I. 167.), ez azonban bizonyára csak szándékainak, elképzeléseinek „fontoskodó” felmagyitása lehetett. Hiszen érlelődő kötetének mindössze egyharmadát publikálta ez ideig. Az ÚjV 67 költeményéből a Me-ből átvett 6-ot beleértve összesen 23 verset adott eddig közre. Persze elgondolásai ekkor az új kötetről mind a terjedelem – a Me-ben 31 verse volt –, mind az esztétikai igényesség tekintetében még mások lehetnek, mint a végül is majdnem egy esztendő múlva realizálódott kötetében. Költői pályájának felívelő szakasza pedig éppen január-februárban kezdődött, majd az elkövetkező háromnegyed évben teljesedett ki.

Brüll Adélnak hírléi Érmindszentről átutazóban Debrecenből feltehetően 1905. okt. 31-én Párizsba küldött levelében, hogy korábbi terveivel ellentétben egyelőre nem mehet szanatóriumba a könyve miatt: „Azt akarnám, hogy megjelenjen mindenáron decemberre. November 15-ig pedig sok dolgom lesz vele.” (AEI I. 183.) Több egyéb, e tárgyat érintő levele mellett e kötet összeállításával kapcsolatos igen fontos információt tartalmaz a Budapestről 1905. nov. 30-án Brüll Adélnak írott beszámolója, amelyben az alábbiakról is tudósít: „A kötetem félig ki van szedve. Ajánlva lesz egy asszonynak. Első ciklusa: *Léda asszony zsoldárai*. Sok t'ajom s gondom van.” (AEI I. 188.) Nem a személyes gesztus előzetes bejelentése az igazán érdekes ebben: a Brüll Adélnak szóló ajánlásának és az asszonyhoz írt versek kötetbeli elhelyezésének „hódoló” közlése, hanem az első hír a kötet kompozíciós elrendezéséről, ciklusos beosztásáról. Joggal feltételezhető ugyanis, hogy ekkor már Ady köteté teljes kompozíciójával nagyjában-egészében kész volt. Nemcsak a *Léda asszony zsoldárai* c. ciklust rendezhette el és véglegesíthette azuverén módon, minthogy e ciklus minden lírai darabja már megjelent, hanem a *magyar Ugaron* c. ciklust is, amelynek ugyancsak minden versét publikálta eddig már. Kevés verse volt viszont – mindössze 5 (időrendi és nem a ciklusbeli közlés rendjében felsorolva): a *Jeban Riectus strófiáiból*, *Egy párisi bajnalon*, *Este a Bois-ban*, *Hdrom Baudelaire-szonett*, *A Gare de l'Est-en* – a kötet végleges formájában is legkisebb ciklusához, *A daloló Páris* címűhöz. Aligha tekinthető véletlennek – s ez nagy indulati ereje mellett Ady költői tehetségének és lírai szerkesztő-képességének határozott tudatosságára vall –, hogy az ÚjV eddig hiányzó, 1905 decemberében, illetve 1906 januárjának első hetében publikált négy verse közül kettővel, a *Paul Verlaine álma* és *A Szajna partján* c. versekkel éppen a *daloló Páris* c. ciklust bővítette. (A harmadik, a sajtóban ugyancsak „későn” publikált vers, a *Góg és Magóg fia* szintén a kötetkompozíció szempontjából is meghatározó alkotás volt mint „bevezető vers”; csupán a *Temetés a tengeren* c. versnek nem volt

ilyen, a szerkezet szempontjából kiemelt szerepe: ezt a már eddig is terjedelmes *Száz orмок vándora* c. ciklusba sorolta be a költő.)

Ebben az összefüggésben válik érthetővé, hogy a *Paul Verlaine álma* sajtóbeli publikációját követően 1905. dec. 20-ára keltezett leveleiben miért írja Lédának a költő a következőket: „A Verlaine-versekkel nehéz dolgom van. De párral már nemsokára kész leszek. Nem érdemes, ez sem érdemes. De a maga és a magam gyönyörűségéért.” (AEL I. 193.) Feltételezhető ugyanis, hogy Ady eredetileg – miként ez 1904-ben Rictus, illetve Baudelaire esetében történt – több (mondjuk két-három) Verlaine-vers lefordítására, magyartására készült, amelyhez a szövegek előkészítésében, értelmezésében az asszony a szokásos módon (l. erről a *Jehan Rictus strófáiból* c. vers jegyzetét e kötetben) talán még a Párizsba történt, 1905. okt. 9-ét követő visszatérése (l. erről a *Léda Párizsba készül* c. vers jegyzetét) előtt a költőnek segítségére lehetett. Ezért is utalhat a levélben Ady kettőjük közös „gyönyörűségére”. Egyébként a francia szimbolista költők iránti érdeklődést, a költészetükben való tájékozódás, a verseikkel való bizonyára Lédával közös ismerkedés tényét bizonyítja Adynak egy jó félcvvel korábbi mondata, amelyet a *Vad szírtetlön állunk* c. verse körül támadt polémiában fogalmazott meg: „Az én kis versemben, mely egyébként egy Rimbaud-vershez, vagy Verlaine-vershez képest érthetőségben valóságos tanácsi előterjesztés, véres húskepcokról van szó [...] (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz. 1905. júl. 2.; AEOPM VI. 199.; l. erről még bővebben a *Vad szírtetlön állunk* c. vers jegyzetét e kötetben.) A tervezett és esetleg már megkezdett, további Verlaine-versekkel Ady bizonyára *A daloló Páris* c. ciklust akarta bővíteni, ám a december utolsó és az 1906-os év januárjának első napjaiban aligha maradt elég ideje és energiája a fordítások aprólékos-pepecselő munkáját befejezni. Hiszen rendszeres újságíró-tevékenysége és szokásos tárcanovelláinak elkészítése mellett bőven akadt dolga versesköte véglegesítésével és folyamatos korrigálásával is. Közben elkészült a párizsi ciklust lezáró *A Szajna partján* c. vers is, így a további fordítások ügyét elejtette. Nincs semmiféle dokumentumunk arról, hogy mit tervezett vagy kezdett el csinálni.

Ady Paul Verlaine *Mon rêve familier* c. versének átköltésére vállalkozott, amely a francia poéta 1866-ban megjelent kötetéből (Poèmes saturniens) való. A költői újraalkotás, a „fordítói” eljárások tekintetében általában ugyanazok a sajátosságok jellemzőek a Verlaine-átköltésre is, mint amit korábbi – már említett – reprezentatív fordításairól megállapíthattunk. Legfeljebb annyiban van igaza Adynak a *Paul Verlaine álma* tárgyában már idézett szerkesztői üzenetében, amennyiben a „Verlaine-vers hangulatának magyar megrögzítésében” már gyakorlottabb és szuverénebb költő nyúlt a francia eredeti nyersanyagához. Az 1905-ös esztendő termékeny, lírai fellendülése nyomán Ady természetesebben volt képes a fordítói hűségére, ha annak érezte szükségét, és ugyanakkor merészebben tudott magyartítani, pontosabban „adyasítani”, ha a saját átélése azt igényelte.

Mindennek az egész átköltést érintő részletes bizonyítására nincsen szükség, mint-hogy Zolnai Béla közel harminc nyomtatott oldalas tanulmányban végezte el az eredeti és az átköltés módszeres összevető elemzését. (Zolnai Béla: *Ady és Paul Verlaine álma*. In: *Nyelv és stílus*. Bp. 1957. 313–42.) Zolnai summázó összegezése pontosan fogalmazza meg Ady átköltésének jellemző jegyeit: „Adyt az ihlet vezette Verlaine álmához, nem fordítói penzum vállalása. Önmagát adta, amennyire a keret engedte. Mintha meggyorsítaná a Verlaine lassított filmjét. A hideg, légies, szentimentális álmoképből forró, nagy látomást csinált a »lidérces messze fényk költője. Így lett Paul Verlaine egyik legszebb versének magyar fordítása a legszebb magyar versek egyike.” (Uo. 342.)

Már a címadást jellemzőnek ítéli Zolnai. A Verlaine-vers címét – *Mon rêve familier* – fordíthatta volna „megszokott álmom” alakban, esetleg használhatta volna a „visszatérő”, a „meghitt”, „benső”, „gyakori” jelzőket. „De a gyakoriságra, megszokottságra való utalás a magyarban prózáilag hatna. Ady jól tette, hogy elhagyta a *familier* szót.” (Uo. 318.) Egyébként a szövegjobb fordításra törekvő Tóth Árpád „Az én meghitt álmom” címmel a részleteiben is pontos megoldást választotta. Zolnai szerint különben

az *álom* szó önmagában is meghatározó képzet kiadásra kész kötetének kontextusában: saját verseiben is vissza-visszatér, így *A mi gyermekünk, az Elűzött a földem, az Egy párisi bajnalon* c. verseiben s áttételesen az *Este a Bois-ban* soraiban. „Így lesz Paul Verlaine negyven évvel előbb álmodott, de modern álma: egyidejű motívuma Ady párizsi verseinek.” (Uo. 317.)

Jellemző példaként, mutatványul érdemes kiemelni Ady átköltésének két ellentétes tendenciát mutató megoldását. Az egyik az első strófa első két sorának magyarítása. Zolnai Béla az eredeti és a fordítás összetetésének igen szemléletes módját alkalmazta: a két szövegben mindenütt aláhúzta azokat a részeket, amelyek csak az egyik szövegben találhatók meg. Az első két sor Verlaine versében:

Je fais *souvent* ce rêve étrange et *pénitrat*
D'une femme inconnue, *et que j'aime*, et qui m'aime,

Ugyanez a két sor Ady fordításában:

Álmodom egy nőről, akit nem ismerek,
Forró és különös, *áldott, nagy Látomás,*

Zolnai kiemeli Ady fordításának erőteljességét: az „időmegjelölés nélkül” használt *álmodom* „éppen elég jelentős ahhoz, hogy egyszerűség helyett állandóságot érezzünk ki belőle”. Így a „souvent”, a „gyakran” szó használata feleslegessé válik. A mondatfűzésben is árnyalatnyi eltérések mutatkoznak a két költő között. Ady rögtön „kimondja a vers lényegét”: *Álmodom egy nőről*. Míg „a francia költő nem sietett. Csak a második sor elején nevezi meg az álmodozás tárgyát. Ady hamar lecsap a témára. Verlaine verse révedezőbb, Adyé energikusabb. A két költő között nagy temperamentum-különbség van.”

A nő jelzőjét (inconnue: ismeretlen) Ady a magyar nyelv szellemének megfelelően „külön mellékmondatban föloldva és igésítve fejezi ki: *akit nem ismerek*”. Az *álom* szót Verlaine „két jelzővel korlátozza”: az „étrange” és a „pénitrat” szavakkal, amelyek közül az első jelentése „különös”, „szokatlan”, a második pedig „keresztülhatoló” „mélyreható”, „átható”. Az első jelzőt, a *különös*-t Ady megtartotta, a spirituális, légies jelentésű *pénitrat* helyébe viszont „egy magas hőfokot jelző”, izzásra utaló szót állított: *forró*. Verlaine szövegéből Ady elhagyja, nem fordítja az „et que j'aime” („és akit szeretek”) mondatot, minthogy azt a szöveg egészének összefüggésében magától értetődőnek tartja. Továbbá a versszak utolsó, negyedik sorába viszi át az „et qui m'aime” (s... *aki engem szeret*) mondatot.

Visszatérve az „álom”-ra és jelzőire (*forró és különös*), Ady elkerüli azt a megoldást, hogy az „álom” szót ismételnie kelljen, és helyébe egy egészen más, csak önmagára jellemző fordulatot iktat be: *áldott, nagy Látomás*. A második sor négy szava – *forró, áldott, nagy Látomás* – „teljesen Ady invenciója. Az eredeti szöveg, amely viszonylag »imposszibilis« nem is bírta el ilyen lelkes víziót.” Mindez „nem a Verlaine, hanem az új csodákat kereső, teremtő Ady víziója.” S bár elvben a nagybetűs, szimbolikus jelentésű *Látomás* még indokoltan szerepelhetne a szövegben, hiszen Verlaine is használ nagybetűs, jelképes értelmű szót a harmadik versszakban, a tizenegyedik sorban: „Vie” („Élet”). Mégis az egész mitologizáló felnyagytás: *áldott, nagy Látomás* szinte „befurakodik a Verlaine-szöveg testébe. Nem a Verlaine gondolata, nem is a Verlaine szokászata. Ady szövegében viszont nem érezzük kiütőközőnek, éppen mert Adyé minden ízében.” (I. m. 318–23.) Az első versszak első két sorának átköltése esetében Adyt nem annyira a fordítás hűsége vezette, mint inkább a Verlaine-vers általa elképzelt hangulatának lírai újjafteremtése. Érdemes még ideidézni a címet és az első két sort Tóth Árpád fordításában, amelyről egyébként Zolnai Béla a teljes szöveget „kommentár nélkül” közölve megállapítja, hogy „hűbb, de éppen ezért erőtlenebb” (uo. 342.):

Az én meghitt álmom

E furcsa álom gyakran s mélyen talál szíven
egy ismeretlen nőről, kit szeretek s szeret,

A második példa a második stófa első két sorának összevetése. Ez esetben is Zolnai szembesítő eljárását követjük. Verlaine két sora:

Car elle me comprend, et mon coeur, transparent
Pour elle seule, *bélas!* cesse d'être un problème,

Adyé:

Mert ő megért. Neki, *ób jaj*, csupán neki,
Bús, áttetsző szívem többé már nem talány,

Az első mondatot a magyar szöveg „szórul szóra követi”, és nyomatékossító módon mindjárt ponttal zárja. A második sor befejező része, a „cesse d'être un problème,” „megszűnik probléma lenni” „a francia nyelv természetének megfelelően, absztrakt módon fejez ki egy folyamatot.” Ezt „az elvont folyamatot Ady a befejezett történéis érzelmes megállapításával fejezi ki: *többé már nem talány*”. (I. m. 324.) (Érdekes összefüggésre is felhívja eközben Zolnai a figyelmet: a Verlaine-átköltés olyan fontos szavai, mint a *talány*, majd a később előkerülő *szent* és *könny* Adynál már az 1903-ban írt *A könnyek asszonya* c. versének II. részében is előfordulnak: uo. 326–27.) A sajnálatot, szomorúságot kifejező *bélas!* francia indulatszót Ady a kissé erősebb, „szinte már fizikai fájdalomra utaló” *ób jaj*-jal fordítja. Szó szerint is pontos a szív jelzőjének, „transparent” („áttetsző”) magyarítása: *áttetsző szívfem*. En elöbük tett *bús* szó „Ady beszúrása”, amely azonban illik a francia vers hangulatához, Ady esetében pedig „egyenesen önkifejező”. Ami pedig a *csupán neki* mondatbeli szerepét illeti, az „ugyan a *nem talány*-ra vonatkozik, de ez nem zárja ki, hogy a szíve is (a francia értelemnek megfelelően) »csupán neki« legyen áttetsző”. (I. m. 325.)

Ez utóbbi két sor esetében ugyancsak tanulságos az általában szöveghűbb Tóth Árpád megoldását is szembesíteni az előbbiekkal:

Óh ő megért híven s csak ő látja, igen,
hogy átlátszó szívemben zord talány nem mered...

Ady francia fordításaival foglalkozó – Zolnai eredményeit hasznosító és más indíttatású – tanulmányában Kiss Sándor arra hívja fel a figyelmet, hogy Tóth Árpádnak „sok hézagot kell kitöltenie a második versszakban”. Szerinte „a híven, igen, zord szavakat nem indokolja az eredeti”. Ezzel szemben „Adynál a *bús* jelző az egyetlen betoldás itt”, bár Kiss Sándor úgy ítéli, hogy „a *bús* is visszaul a francia hélasra”. Mindehhez azonban hozzáfűzi még, hogy „kétségtelenül van mélyebb pontosság is, mint a szavaké. Ez a két Verlaine-sor az értelem és érzelem diszkrét egyensúlyát valósítja meg, mint az egész vers. Ady ebből a zengő, csaknem túlaradó panaszt mélyíti el, míg Tóth Árpád a hűvösebb reflexió irányába tolja el az eredeti alaphangot.” Nem árt viszont mindehhez hozzáfűzni – Kiss Sándor ítélezési pozíciójának jellemzőjeként –, hogy az ő véleménye szerint Ady „első nagy alkotói korszakának patosza és a szecesszióval rokon díszítő törekvései úgyis idegenül hatnak ma már”, s e tendenciák fordításaiban könnyebben észrevehetők. Úgy véli például, hogy a Verlaine-átköltés – az összevetések során általunk már korábban érintett – „második sorát”, a négy jelzős *Látomás*-sal „dagályosnak érezzük, hangulatilag is elütőnek a vers többi részétől”. (Kiss Sándor: *Ady francia műfordításai*. *Studia Litteraria* [a debreceni KLTE Magyar Irodalomtörténeti Intézetének Közleményei] III. 1965. 59–72.)

Verlaine francia alexandrinusait Ady tizenkettesekben fordította, és a sorfelezők, a hatodik szótagot követő cezurát mindenütt betartotta. Ekkor még a nyugatosok nem honosították meg a francia alexandrinusnak azt az alakját, „amelyben a tizenkettes és tizenhármas sorok éppen olyan szabályosan váltakoznak, mint az eredetiben”, minthogy a francia versben „a néma *e*-vel tizenhármassá nyújtott soroknak” is megvan a verstani „szigorú előírása”. (Kiss Sándor: i. m. 62.) A rímképlet tekintetében némi változtatással Ady követi Verlaine artisztikus megoldásait. A két négyes versszakban ölelkező rímeket használnak, de míg Verlaine bizonyos monoton hatással további viszi a második strófába is az első rímeit, addig Ady új rímpárokkal él. A két hármas versszakban Verlaine egy páros rím után tér át keresztírmekre, míg Ady végig keresztírmeket használ.

Irodalom

Zolnai Béla: Ady és Paul Verlaine álma. In: Nyelv és stílus. Bp. 1957. 313–42.; Kiss Sándor: Ady francia műfordításai. Studia Litteraria III. 1965. 59–72.; Király I. 335., 424.

366. Góg és Magóg fia

Kézirat, megjelenés

Kézirat: Autográf, ceruzával írt tisztázat, 2 fólió, 260×176 mm. – Cím: *Verses könyvem előtt*. – Aláírás nélkül. – Az első fólió számozott, a második számozatlan. Az elsőn ismeretlen kéztől ceruzával a cím fölött: *A mi versbetűinkből* – ettől balra a sarokban: *I. Tárca*. A második fólión ugyanazzal az írással az alsó jobb sarokban: *Ady Endre*. – PIM A 172/2.

A k eredetileg Kabos Ede tulajdonában volt, amelynek fényképmásolatát a Ny Ady-emlékszáma közölte először: I. Ny 1919. febr. 16. – márc. 1. XII. évf. 4–5. sz. 324–25.; A fényképmásolat megjelent még az Ady Endre (1877–1919) c. dokumentumkötetben. Szerk.: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Bp. 1957. (PIM kiadványai II.) 68–70.

Első megjelenés: BN 1905. december 24. X. évf. 354. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Verses könyvem előtt* címmel). – További megjelenés: Szil 1905. december 28. XXIII. évf. 52. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – (*Verses könyvem előtt* címmel). – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A kötet prolóógusaként jelent meg cím nélkül.) 9.; AH (1908) (*Góg és Magóg fia* címmel) 19.; ÚjV₂ (1909) 9.; Gyűjt (1911) (*A bevezető vers* címen) 5.; ÚjV₃ (1912) 9.; ÚjV₄ (1918) 9.; ÚjV₅ (1919) 9. – Gyűjteményes kötetben először: AEöV-1 [1930] 7.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az AH-ból és az ÚjV₃-ból. Az AH érvényessége csupán a címválasztásra terjed ki: az egyetlen olyan közlés, amelyben a vers önállóan, a szövegkezdésből kiemelt öntörvényű címmel jelent meg, s nem a verskötetre utaló címváltozattal vagy nem cím nélküli prolóógusként. A kézirat és az első sajtópublikációk szövegében több eltérés található az ÚjV-ben véglegesített szöveghez képest. A kötetpublikációkban is akad szövegváltozat, illetve zavaró sajtóhiba: így még a többnyire leghitelesebbnek tekinthető ÚjV₃-ban is. Ezért választottuk a címhez az AH, a vershez az ÚjV₂ publikációját alapszövegnek.

Szövegelterések:

Cím: <i>Verses könyvem előtt</i>	k	BN	Szil			
<i>A bevezető vers</i>					Gyűjt	
[hiányzik]				ÚjV ₁		ÚjV ₁ , ÚjV ₂ , ÚjV ₃ , ÚjV ₄ , ÚjV ₅
2. kaput és falat	k					
falat;			Szil			

3. megkérdem <i>ime</i> töletek: [utólag beszúrva]	k			
megkérdem		BN Szil		Gyűjt
4. sírni	k	BN		
5. híres utján én	k	BN		
6. Fülemben ős magyar dal/ [sh] rivall;	k		Szil	Újv,
8. Új időknék új	k	BN		
9. öntsetek		BN	Újv ₁ AH	
10. új,	k	BN		
11. Élet új új	k	BN		
12. dűrván, gazál:			Szil	Gyűjt
13. – De sírva, kínban sem várva,		BN	Szil	
14. új dal, dal, [sh]	k	BN	Szil	Újv ₄
16. új magyar...	k	BN		
	k	BN Szil		

Keletkezéstörténet

A vers létrejöttének külső körülményeiről Révész Béla adott hitelesnek tűnő leírást. Ady a Budapesti Napló szerkesztőségében, „Vérsi főszerkesztő szobájába” bezárkózva írta kötete prólogusát. Közben „két strófával készen volt és a kézírattal a kezében ájtott hozzám – emlékezik Révész. – Nem tudta pontosan, hogy hívták a historiának azt az ősalakját, akinek a monda szerint ólmot öntöttek a fülébe. Kevés gondolkozás után megállapítottuk, hogy Vazul volt a neve, Ady nyomban visszament a dolgozószobájába és az eligazodás után tovább írta sorait.” Majd a vers kéziratát „magával hozta a Három Hollóba”, s elkészült művét először Révésznek olvasta fel. (Révész: AE 12–13., 141–42.; Révész: Atril 15.)

Átfogóbb, teljesebb lírai önportrét kívánt Ady verseskönyve élére állítani, mint amilyet korábban *A Hortobágy poétája* c. versében alkotott. Ezért indít rögtön felnagyító mitologizáló képzettel: Góg és Magóg fiának nevezve magát. Már Földessy Gyula emlékeztetett e nevek bibliai eredetére, és a magyarok „származástörténetével” kapcsolatban Anonymus gestájának szerepére. (Földessy: Amt 27.) Nem mindegy azonban, hogy e neveket Ady milyen jelentésben, értelmezésben állította verse élére, s hogy miért vallotta magát e legendás személyek fiának. A bibliai források egy része csupán Magógot említi mint a Noé leszármazottai közül való Jáfet fiainak egyikét. (Móz. I. 10: 2.; Krón. I. 1: 5.) Másutt viszont Góg és Magóg mint nagy és hatalmas idegen, sőt ellenséges népek megtestesítőiként jelennek meg. (Ezék. 38: 2.; 39: 1.; János Jelenéscl 20: 8.) Más összefüggésben, a magyarság ősi eredetét is „bizonyítva” ír róluk Anonymus: „A Szkítiával szomszédos keleti tájon ott voltak Góg és Magóg nemzetei, akiket Nagy Sándor elzárt a világtól... Szkítiának első királya Magóg volt, Jáfet fia, és az a nemzet Magóg királytól nyerte a magyar nevet... Magóg király ivadékaiból eredt Úgyek, Álmos vezér apja, kiknek Magyarország királyai és vezérei a leszármazottai.” (Magyar Anonymus. Ford. Pais Dezső. Bp. 1926. 22–23.)

Sem a Biblia, és egyetlen utalás kivételével („akiket Nagy Sándor elzárt a világtól”)

Anonymus gestája sem ad magyarázatot arra, hogy Góg és Magóg fia miért döngeti hiába a kaput és falat. Sinor Dénes ezért érezte szükségét annak, hogy a Földessy Gyula megjelölt forrásokon túl további magyarázatot keressen-Ady indító képének felfejtésére. E magyarázathoz Andrew Runni Anderson cambridge-i professzornak a két mondakör összekapcsolódását feltáró könyvét hasznosította. (A. R. Anderson: Alexander's Gate. Gog and Magog and the Inclosed Nations. Cambridge, 1932.) Sinor elmondja, hogy „Góg és Magóg mondája elsősorban a közel-keleti kultúrkörben terjedt el alakulása főleg szír, örmény, arab, héber és görög forrásokból követhető”. E monda azonban „igen korán kapcsolatba került a Nagy Sándor-regényekkel és a nagy világhódító a téma főszereplőjévé vált”. A Nagy Sándor-motívumokkal „kibővült Góg és Magóg mondakör” már történelmi és mitológikus elemek sajátos keveredését mutatja. Ennek lényege: „Hódító útján Nagy Sándor eljut a világ északi végére, ahol általánosan elterjedt mitikus földrajzi elképzelések szerint áthághatatlan magas hegyek mögött élnek Góg és Magóg, a tisztátlan népek, amelyek betöréseikkel állandóan veszélyeztetik a civilizált világ rendjét. Nagy Sándor a hegyek hágóit hatalmas ércpukkkal lezárja, más variánsok szerint érckapuval ellátott óriási falat épít, hogy így megóvja a világot a tisztátlan népek támadásaitól. Ezek állandóan igyekeznek börtönükből kitörni, de »hiába döngetnek kaput, falat«, kísérletük nem jár sikerrel.” A „számos változatban” jelentkező téma részletezése ebben az összefüggésben felesleges. Fontos viszont tudni azt, hogy „a századok során Góg és Magóg népeit majdnem valamennyi északi nomád néppel azonosították: szkíták, húnok, türkök, magyarok, tatárok stb. mind mint a civilizált világ vesztére törő »tisztátlan« népek szerepelnek a korabeli forrásokban. Nyugat-Európa horizontján való felbukkanásukkor a magyarokat is Góg és Magóg népének tekintették és ez a nyugati vélemény tükröződik Anonymusnál és a magyar krónikákban.” Mindezek alapján állapítja meg Sinor, hogy „amikor Ady Góg és Magóg népeivel azonosítja magát, akkor tudatosan az északi barbárok, specifikusabban az ősmagyarok leszármazottjának tekinti magát, akinek »fülébe még ősmagyar dal rivall.«” A mondakörrel Sinor Dénes szerint Ady részben a Bibliából, részben a gestákból, krónikákból értesülhetett. Egyelőre azonban ismeretlen forrásból vagy forrásokból szerzhett tudomást a „kapu és fal” motívumairól. (Sinor Dénes: Góg és Magóg fia. It 1957. 1. sz. 78-79.; Scheiber Sándor Sinor írásához kapcsolódva és az általa adott kommentár helyességét elismerve felhívja a figyelmet arra, hogy Heller Bernát értekezéseiben – ugyancsak Anderson nyomán – már korábban hasonló magyarázatra lelhetünk: Heller Bernát: Góg és Magóg im jüdischen Schriftum. Jewish Studies in Memory of George A. Kohut. New York, 1935. 350-58.; Izraelita Magyar Irodalmi Társaság Évkönyve 1935. 31-47.; Góg és Magóg. Ethnographia – Népélet 1935. 23-28.; I. Scheiber Sándor: Góg és Magóg fia. It 1957. 3. sz. 372.)

Ez az ismeretlen forrás feltehetően – ami esetleges más források használatát nem zárja ki – Ferenczy Gyula székfoglaló értekezése volt a debreceni Jogakadémián, amely Ady joghallgatói pályája kezdetén hangzott el, és a főiskola évkönyvében nyomtatásban is megjelent. Ebben a meglehetősen naiv és műkedvelően tudománytalan, sok mindent elegyítő terjedelmes tanulmányban Ferenczy többek között az alábbiakat írja: „A skytha név gyűjtőnév volt [...] Égyszer a Játhok, Szagák, majd a Kimmerek, ismét Góg és Magóg neve hangzik ki jobban a skytha hangzavarból, és különösen az utóbbi kettő, kiknek neve valóságos szállóigévé vált, s a Koránba is bejutott.” Ferenczy úgy véli, hogy különböző arab „nevek (»Jadszuds wa Madzsuds wa Matsin«) alatt” is „ők lappanganak”, „akiket a Kaukázus bércein túlrá Nagy Sándor kőfallal rekeszt el, s akik ellen ezen a nyomon a sasszanidák is védekeztek...”. Mindehhez hozzáfűzi még a századforduló idejének megszállott orientalistája: „Amint azt a keresztény és török szent könyvek egyformán tudják: Góg és Magóg még az utolsó ítélet alkalmával, az idők végén is szerepelni fognak, aminthogy őseiknek az idők kezdetén is nagy szerep jutott.” (Ferenczy Gyula: Szumer és Akkád. Egy ősi turáni nép a Tigris és Eufrátes között [Tanulmány az assyriológia köréből]. Évkönyv a Debreczeni Ev. Ref. Főiskola

Akadémiai Tanszakairól. Összeállította: Sass Béla ez évi akad. igazgató. 1896–97. 123–24.; 1. még erről Kovalovszky: EmlAE II. 27.) Aligha valószínű, hogy Ady átrágtta volna magát a nyelvtörténeti és régészeti előismereteket igénylő hosszadalmas munkán, annyi azonban bizonyos, hogy valami megmaradt benne e legendás történetből, és később is tartósan foglalkoztatta. Lehetséges persze, hogy minderről jogakadémiai társai vagy közvetlenebb barátai körében került sor beszélgetésre, vitára. Természetesen lehet, hogy e jelképes értelemben felhasznált motívumhoz – mint már jeleztük – Ady egészen más forrásból szerezte meg a szükséges tájékozódást, amelyet esetleg később tisztázhat vagy már sohasem deríthet fel a kutatás.

Mindenesetre a gátló-akadályozó falak képzete – ha hagyományosabb, a Góg és Magóg mondától függetlennek látszó értelemben is – Adynál már évekkel korábban visszavisszatér. 1900-ban így ír: „Mert a világ furán van berendezve. Nem körülötte van a kőfal, hanem a kőfalak futják össze-vissza be. S ezek a kőfalak pedig betörnek a legerősebb fejeket is.” (*Háíról-hétre*. Sz. 1900. dec. 30.; AEÖPM I. 395.) Két évvel később más variációban ekként bukkan elő nála ez a kép: „Ma még sok bennem a világmegváltó láz mikrobája. Ma még döngtetem a kőfalakat s néha a fejem szakajtom be rajtuk. De nemsokára leheverek egyik fal tövében, süttetem magam a nappal, s mosolyogni fogok.” (*A hétről*. NN 1902. jún. 29.; AEÖPM III. 102.; 1. a jegyzetét is: uo. 346–47.) A következő esztendőben május elsejéről mint „a forradalom zúgá ünnepéről” ír, amelynek igazi ereje idehaza alig érzékelhető még: „Forradalom zúg a világon, nálunk azonban nem vulkánok tüzelnek, hanem lappangó, fojtó házi tűz pusztít. Megfúlunk, megsüszkösödünk e tűzben mindannyian, ha a falakat ki nem döntjük, ha levegőt és napugrárt nem kapunk.” (*Nevezetes május*. NN 1903. máj. 1.; AEÖPM IV. 82–83.) Majd még ugyanez év nyarán sok vonatkozásban a versbeli jelképes értelmezéshez hasonlóan jelent meg – szinte mintegy azt előlegezve – a Góg és Magóg-mondakört a hazai állapotokra érvényesítő motívum: „Mindeniünk nekünk az a piszkos, félvad, kellemetlen nép, melyet irt, pusztít, öl katona, csendőr, osztály és állam. [...] Góg és Magóg népét érckapukkal zárták el, de Góg és Magóg népe legalább döngethette ezt az érckaput. A mi népünk ezt sem teheti. Ennek leszlik a karját, hogy a pokol kapuját ne is döngethesse, hogy nyomoréku, elüszkösödött testtel guruljon a sírba.” (*Bilek*. NN 1903. júl. 28.; AEÖPM IV. 132.; jegyzete uo. 418.; már Földessy is idézi e cikk idevágó mondatait: Amt 27–28.)

Már a *Bilek* c. írásban világos azonban, hogy Ady a Góg és Magóg-mondakörből a bibliai vonatkozásokat teljesen háttérbe szorítja, és a Nagy Sándorral összekapcsolt legendát is csak minősítő analógiaként hasznosítja: mintha a mondabéli nép sorsához mérten a magyar nép sorsa még iszonyatosabb, pokoljáróbb volna. Az előbbtől eltérő, mitizáló értelemben éleszti fel Ady e motívumot a költeményben: fiúként Góg és Magóggal, illetve népével azonosítja lírai énjét. Ami nemcsak egyfajta tragikus sors és tehetetlenség kényszerű tudomásulvételét jelenti – amelynek annyiféle változatát örökölte meg *A magyar Ugaron*-ciklus eddig már közreadott verseiben –, hanem valamiféle eredendő ősiség vállalását, a magyar nép és nemzet sűrűjéből érkezettség öntudatát is. Mindezt részben az 1905-ös esztendő koalíciós győzelemtől hangos nemzeti túlbuzgósága, nacionalista túlzásoktól, uszításoktól is terhes légköre provokálta ki belőle. Olyan helyzet állt elő, amelyben a progresszív, az Európához igazodó-viszonyító szemléletet, gondolkodást hamar és könnyen illették a nemzetietlenség, az idegenség vádjával. *A Góg és Magóg fia* közreadását jó fél esztendővel megelőzően ezért érzi szükségét az ilyen fajta vádaskodások megvetozásának. A nemzeti maradiság szerkesztőivel, publicistáival szemben határozottan nyomatékosítja a maga vitathatatlan „magyarságát”. Nézetei ismeretében róla „örömmel sütnék ki, hogy így gondolkozik egy nemzetével érezni nem tudó kozmopolita. Sőt zsidó. De baj van a dologban. Éppen a nagyváradi képtalan írásai tanúsítják, hogy e sorokat író csekély ember egyszerűen büdösen régi magyar. Rettenetesen fajmagyar. Szinte Ond vezértől származik. Ez fontos. Ezt meg kell ám esetenként írni, mert az igazságot csak az próbálhatja ez országban kimondani, aki kiállja a köröm, azaz őspróbát.” (*Egy kis ügy és egy nagy ügy*. Sz. 1905. júl. 2.; AEÖPM VI. 198-

99.) Az esztendő júniusa végén publikált verse körül támadt sajtópolémiaiban (I. erről a *Vad szirtjeiön állunk* c. vers jegyzetét e kötetben) kísérli meg – tudomásunk szerint – Ady először, hogy a nemzeti érdek és jelleg nacionalista kisajátítóival szemben a maga ősi jogosilletékes, másfajta magyarságát hangsúlyozza.

Védekezésből így csap át támadásba: elégedetlen, bíráló pozícióját igyekszik történelmileg is alátámasztani, hitelessé tenni. Lírai énje a honfoglalók ivadéka: *Góg és Magóg fia*, aki *Verecke híres útján* jött maga is, akinek fülébe még *ősmagyar dal rivall*. A történelemmel, a história alakjaival, fogalmaival való érvelés e korban nem Ady találánya volt, hanem az 1896-os millenniumot követő évek, évtizedek egyik visszatérő sajátossága. Az Adyra jellemző eredetiség, a szemléletbeli, a személyes önállóság e történelmi elemek felhasználásának, érvényesítésének módjában van. Abban a szuverén eljárásban, ahogyan a poeta a különböző valós vagy mondai motívumokat új, az eredetétől eltérő összefüggésekbe állítja, sőt nemegyszer az előjelüket is megcseréli. Góg és Magóg neve Vereckével összekapcsoltan egyértelműen az ősmagyar eredetre, a honfoglalókkal közös identitásra utal. A kapuval, fallal való körülzártság pedig a mondával ellentétben logikát követve kerül a versbe: nem Nagy Sándor, nem a civilizált világ zárja körül a lírai ént, hanem a hazai barbárság szószólója, az itthoni visszahúzó erők „emelte” személye és az általa képviselték köré a történelmi ország határvonalából, a Kárpátok karéjából „hiába döngethető” valóságos és képletes *kaput, falat*.

Persze a legtöbb átalakító-átértelmező fordulat, kép, jelkép használatának Ady írásaiban többnyire már orientáló előzménye van. Hogy miért kell *sírni*, átkozódní a *Kárpátok alatt*? Hogy milyen ez a körülzárt világ? Népe Európa-ellenességét korholva így fogalmaz Ady: „Es hogy most utolsó dátuma járt le az Időnek, hatalmasabban kelsz föl, mint valaha. Zajlik a tatárság a Kárpátok alatt.” (*Morituri*. Figy. 1905. okt. 15. 633–35.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*, *Sírás és panaszkodás* alcímmel. AEÖPM VII. 17–18.; a Figy helyesírását követtük.) S hogy mitől félnek azok, akik képletesen szólva kapuval, fallal zárják körül ezt az országot, arról analógiás példával Ady már korábban is szól: „Kanton, Peking s a kínai városok jutnak az eszünkbe, aly hajnalonként a kapukat lármás harsonaszóval nyitják meg, de örködnek, hogy ne lopózzék be valaki, aki újat hoz a kulik népének.” (*Egy ismeretlen Korvin-kódex margójára*. Figy. 1905. ápr. – 217–20.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*. *Panaszkodás és bit* alcímmel. AEÖPM VII. 20.; e fordulat előzménye megtalálható már a Párizsi noteszkönyvben: a 71. sz. bejegyzés; AEÖPM V. 189.; l. még a jegyzetét: uo. 384.)

Mindez már világossá teszi, hogy Ady képzeletében miféle változtatás gondolata, a hajdani nyomán milyen új honfoglalás szándéka érelődik. A *Verecké*-vel szembeállított *Dévény* képzete sem először fordul nála elő; egyik 1903-as cikkében írja: „De Dévény felől friss levegő árad.” (*Mennek a szűnszék*. NN 1903. máj. 23.; AEÖPM IV. 234.; e fordulat és néhány más sajátosság egyértelművé teszi Ady szerzőségét e jelenleg kétes hitelűnek minősített szignálatlan cikk esetében: l. még a jegyzetét: uo. 460–61.; a motívumegyezésre már Földessy Gyula felhívta a figyelmet: Amt 28.) S ugyancsak e „dévényi betörés” tartalmára, lényegére utal a verset két hónappal megelőző egyik prózai mondata: „Bevezetni Európát a magyar rónára, mely Vajk megkeresztelődése óta hiába vár Európára.” (*Az ige veszedelme*. BN 1905. okt. 21.; AEÖPM VII. 31.) Históriai elemekkel erősen átszőtt – s részben a honfoglalás és az államalapítás idejét idéző – Ady ekkori újat hirdető gondolkozása. Ilyen értelemben szervesen került bele a versbe megváltoztatott tartalmi töltéssel *Vazul és Pusztaszer* is.

Földessy „különös”-nek ítéli „Ady maga-összehasonlítását Vazullal”, mert mint írja: „Vazulnak azért öntöttek ólmot a fülébe, mert nem akart hallani az »új«-ról, Adyt viszont azért tiporják le, mert hallja és hirdeti az élet új dalait.” (Földessy: Amt 28.) Pedig Vazul történetével sem tett más Ady, mint amit a Góg és Magóg-mondával. A mondából csak az ősiség és a körülzártság mozzanata kellett, s elvetette a körülzáró külső hatalom és erő képzetét. Vazul alakjából a lázadó jelképét emelte ki, s az új, az énekes jelzőkkel kioltotta e névnek a régihez kötődő jelentését, és feleslegessé tette a meg-

vakításáról is szóló részleteket. Majd sajátos módon össze is kapcsolta, egymásba fűzte ezeket az eredetileg különálló mitológiai-mondai elemeket: a maga jelenére időzítve-aktualizálva őket. Mert Ady szerint a körülzárók és a körülzártak is magyarok. Így kerül az előbbiekkal összefüggésbe a történelmi emlékezet megőrzete *Pusztaszér* képe, fogalma is. Pusztaszéré, amely ugyancsak változtatott jelentéssel lesz része Ady új történelmi helyzetet érzékeltető víziójának. A monda szerint a magyar törzsek vezetői a honfoglalást befejezve e helyen ismételték meg a korábbi etelközi törzsszövetséget nyomatékosító vérszerződést, s erősítették meg fejedelmi hatalmában Árpádot, aki – mint Anonymus írja – itt tartotta az első törvényhozó gyűlést. Ilyen értelemben Pusztaszér a magyar honfoglalás és a korai, legalábbis fejedelmi szintű államalkotás jelképét jelentette általában. Ady viszont itt is csak egy mozzanatot hangsúlyoz: a törvényhozót. Mintha a koalíció uralta hazai országgyűlést és közvéleményt akarná sejtetni általa. A verset megelőzően prózában is ilyen árnyalattal használja: „Morituri te salutant: új magyar társadalom. Athén vagyunk most. A fórumon élünk valamennyien. A magyar fórumon: Pusztaszéren. Új nagy kötetet csinálnak a magyarok. – Vajon újat-e? Serlegetekbe még nem ömlött föl-vágott ereitek nedve, még nem kész a lakoma. Nem hallgatnátok-e még meg a lakoma előtt az igriceket?” (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 633.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*. AEÖPM VII. 307.; az első szövegváltozatot közöljük, amely csak a cikk jegyzetében található.)

Pusztaszér így vált Adynál a körülzáró, az elátkozó, az ázsiai voltát őrző, maradi országgelképévé. Ennek a belső hatalomnak, a régít megtartani akaró magyarkodóknak vannak kiszolgáltatói az „igricek”, az újat, a másat akarók. Szándékaikra rá is kérdezi Ady: „De mit csináltak velünk? Mi is magyarok vagyunk. És minket elbolondítottak.” Mivel bolondították el őket? Azzal a hiedelemmel, „hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa... Mi nekünk váltigt azt mondták, hogy itt Európa van. Kultúréltre készültünk, s megfeszített idegekkel rángattuk magunkat egyre előbbre.” Holott a valóságos helyzet Ady szerint egészen más: „Turulok kerengenek a levegőbe. Nyílzápor lönek a Nap felé. Támadásra készülnek a magyarok. Hányadikra, mióta a betűnaptól olasz papokat koncoltát?” (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 633-35.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*, *Síráds és panaszkodás* alcímmel. AEÖPM VII. 17.; a helyesírásban ismét a Figy publikációját követtük.)

S végül betetőzi ezt az „európaiságot” honosítani akarók sorsáról egy tragikus látomás: „És látom az új áldozatot Hadúrnak. Az új Gellért papokat. Élén az új magyar társadalomnak állnak az ordító táltosok. Szomorú embereket vonultatnak el. Akinek a homlokán ott vigyázatlanokodik a Gondolat, akinek a szemeiből új érzések máglyája világít, akire rábizonyul, hogy szívesen áldozott az Eszme idegen és ékes isteneinek: az elveszett. Azt belesüllyesztik a mélységes, a piszkos, az örvénylő árba.” (*Morituri*. Figy 1905. okt. 15. 635.; *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*, *Síráds és panaszkodás* alcímmel. AEÖPM VII. 18.; a szöveg a Figy publikációja szerint.) De vízionáló felmagyartás nélkül is úgy véli Ady, hogy nagy a politikai-társadalmi alakulások tépje, s hogy veszélyeztetett az általa szükségesnek ítélt kibontakozás esélye: „Elégedetlen és nyugtalan mindenki. Bomlik minden és bomlik itt – mindenki... Ez örült zűrzavarban csak egy bizonyos: itt megszületni óhajt a modern, az európai Magyarország. És ami kérdés: sikerül-e a gonosz bábák terve? Az a terv, hogy ez az új Magyarország ne születhessen meg.” (*A nagy harmónia*. BN 1905. nov. 16.; AEÖPM VII. 53.) E modern Magyarország megszületése lehetőségének és lehetetlenségének drámai feszültsége izgatta-foglalkoztatta Adyt az 1905-ös esztendő utolsó hónapjaiban.

Az október elején publikált, *A Hortobágy poétája* c. költeményben megformált lírai önportréhoz mérten a *Góg és Magóg fia* költői önarcképe határozott változást, elmozdulást mutat. Míg az előbbi vers, főként az utóbbival szembeesítve, még záróakkordjának hetyke legyintésével, fityiszt mutogató fölényével is szomorúcsán elégtelenségnek tűnik, és a jelképesen felfogott s így relatíve tágas, de mégiscsak szűk Hortobágy terepére szorul, addig a *Góg és Magóg fia* c. költeményben a drámai küzdés dominál, a lírai és végletes érzelmek közötti rapszodikus feszültsége teszi zaklatottá a költői dikciót s tördeli kissé szar-

bálytalanná a formát. A szimbolikusan megelevenített tér és idő pedig szinte határtalan-ná tágul. Mert egyszerre belülről és Verecke, illetve Dévény révén kívülről is fókuszba kerül az ország a *Kárpátok alatt*. S biblikus-mitológiai-mondai időtlenség sűrűsödik *Góg és Magóg* alakja mögé, és legalább ezerévnnyi történelem a honfoglalást jelző Verecke fogalma köré. A magyarság sorsában történelmi „jogon” illetékes költői önarckép megjelenítéséhez már nem volt elegendő *A magyar Ugaron*-ciklus verseiben oly gyakori kiszolgáltatott, elszennvedő, passzív mártírként bemutatott lírai én. Ady lírai logikájából következően a kötet élére állítandó programadó és meghatározó költeményben aktív, küzdő, lázadó lírai énré volt szükség. Olyanra, amely nem fogadta el a magyar Ugár valóságát, amely *Puszta* szer értékrendjével szembefordult, sőt kesztyűt dobott neki, küzdeni, harcolni akart ellene. A költemény keletkezése idején ezért nem volt már elég Adynak a *Morituri*-ban használt, csak áldozatot megjelölő analógia: Gellért és papjainak képze. Ezért lépett előtérbe a történelemben harcra készen beleszóló, konok „igric” motívuma, s alkotta meg Ady az új, az énekes *Vazul* jelképes alakját.

A meghatározó jelképekkel együtt és azokkal összefonódottan a költemény mondan-dójának lényeges minősítője az új jelző, amely hatszor fordul elő a szövegben. Ugyanannyiszor, mint a még 1905 márciusában született *Új vízekem járok* c. versben, amelyet az *Új Versek* összeállításakor verseskötönyve záródarabjává tett: újabb bizonyítékaként Ady nagy szenvedélyekkel társuló költői és kötet szerkesztői tudatosságának. Alternatívák jegyében vág neki az új feltétlen vállalásának már márciusban (l. erről e kötetben az *Új vízekem járok* jegyzetét), és alternatívák latolgatásával jelenti be az új szellemi honfoglalás igényét decemberben. Ez a kilenc hónap a szellemi-poétikai érlelődésnek, az ember-i, társadalmi és esztétikai helykeresésnek és önmagára találásnak nagy és beteljesülő ívét mutatja. Az új *Vazul* eltiporhatják, megsüketíthetik, elnémíthatják, de ha nem lesznek képesek rá, akkor már a maga lázadásában megállíthatatlan. A *Góg és Magóg* fia zárósorának gesztusa, amellyel a *győztes*, az új és magyar szavakat némiképpen egymás színönimáivá avatja, egyben már az új magyar költészet nyitányát és a századelő szellemi életének új orientációs kiindulási pontját is jelenti.

Irodalom

Babits levele Kosztolányihoz. BJK lev. 114.; Horváth 28–29.; Benedek I. 221., II. 16–18.; Sík 152.; Schöpflin 51–52.; Juhász Géza: Arany és Ady. Tisztántúli Figyelő 1934. aug. 1. 1. sz. 18–22.; Jules [Gyula] Illyés: Verecke. En marge d'une fête et d'une poésie intraduisible. Nouvelle Revue de Hongrie 1939. I. 463–66.; Gömöri Jenő: Egy Ady-vers négy sora. Ny 1940. márc. 22. 205–11.; Halász: NA 151–58.; Rónay: Me 280.; Földessy: Amt 27–28.; Kunszery Gyula: Góg és Magógtól – Szentlélekig. Vigilia 1957. 1. sz. 58–60.; Péczely László: A sorozatosság különböző megvalósulásai a versben. APécsi Ped. Főisk. Évkönyve 1959–60. 143–44.; Vezér 75., 146–49.; Király I. 207–16., 179., 184., 199., 306., II. 695.; Balogh László: Mag hó alatt. Bp. 1976. 18–28.; Schweitzer Pál: Ady vezérversei. In: Tegnapi és holnapok árján (Tanulmányok Adyról). Bp. 1977. 74–84.

1906

367. A Szajna partján

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. január 7. XI. évf. 6. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – („Új versek” főcímmel elsőnek közli *Ott és itt* címen a *Temetés a tengeren* c. vers előtt.) – További megjelenések: Nsz 1906. február 15. XXXIV. évf. 39. sz. 1. („Ady Endre versei-

ből” főcímmel harmadiknak közli *A Hortobágy poétája, A magyar Ugaron* c. versek után és a *Szűzek messze egymástól, a Vörös székér a tengeren* és az *Új vizeken járok* c. versek előtt.); Szmk 1906. február 21. XXXII. évf. 13. sz. 1–2. („Ady Endre verseiből” főcímmel a Nsz nyomán közli a hat költeményt.); Szil 1906. június 14. XXIV. évf. 24. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (A daloló Páris ciklus) 85–86.; ÚjV₂ (1909) 85–86.; Gyűjt (1911) 13–14.; ÚjV₃ (1912) 85–86.; ÚjV₄ (1918) 57–58.; ÚjV₆ (1919) 71. – Gyűjteményes kötetben először: AEÖV-1 [1930] 29.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegtérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN	
<i>Ady Endre verseiből</i>	Nsz Szmk	
Cím fölött: <i>I.</i>	BN	
Cím: <i>Ott és itt</i>	BN	
2. vagyok:		Szil
6. <i>űznek</i>	BN Nsz Szmk ÚjV ₁	
<i>csufot</i>	Nsz Szmk	
<i>velem;</i>		Szil
8. <i>Százféle szűz</i>	Nsz Szmk	
10. <i>visszakacag;</i>		Szil
12. <i>Vijjogó</i>	Nsz Szmk	
14. <i>Sejtelem, csók,</i>	Nsz Szmk	
<i>Sejtelem – csók</i>		Szil
<i>dalom</i>	BN	
15. <i>Cecília</i>		Szil
16. <i>Álmatagon,</i>		ÚjV ₁
<i>Álmatagon;</i>		Szil
18. <i>dúrva</i>		Szil Gyűjt
23. <i>ugy</i>	BN Nsz Szmk	
24. <i>Mint virágot a szűz</i>		
<i>kedves haján...</i>	BN	

Keletkezéstörténet

Élete és költészete két ellentétes légkörű helyszínének szembesítése a vers keletkezését hónapokkal megelőzően felbukkan már Adynál. A tavasz folyamán a Magyar Közélet c. lapnak írt *Péntek esti levél* c. sorozatának első darabjában megtalálható az „itt” és „ott” jellegzetes hangulati összetevése. Az induláskor legalább Ady arra törekszik, hogy nyilvános levél formájában korrespondéáljon Lédával. Ez magyarázza az indítás formuláját is: „Hát Budapesten is csak élünk, édes asszonyom [...] És szép az élet Budapesten is. Holott itt nem is nagyon szépítjük. De csúnyítani sem bírjuk. Maguk ott Párizsban ki sem fogynak a szép szennzációkból.” S ez a szembesítő gesztus a levélben megismétlődik: „Hát minket is tavasz rekompenzál most itt Budapesten. Nekünk többet kell a tavasznak pótolnia, mint maguknak. Ott a Szajna mellett a legszomorúbb, legszürkébb napra is jut valami.” (*Péntek esti levél*, Magyar Közélet 1905. márc. 19.; AEÖPM VI. 96.)

A Szajna partján c. vers egyes elemei szétszórtan és részlegesen meg-megjelennek az 1905-ös esztendő néhány korábban született versében. Így az életformák ellentétét jelképes folyóparti víziókba sűrítő vallomás a júniusban publikált *A Tisza-parton* strófaiban, a Párizs iránti erős vonzódás és a Földessy-fogalmazta „maga-halottság” összefonódása a júliusban közreadott *Gare de l'Est-en* soraiban. S a Párizs fényeitől megfosz-

tott, az igazi életlendületet nélkülöző, „halottas”, szürke, csúf hazai élet az októberben közölt *Léda Párisba készül és Költözés Atok-városból* c. versekben. Más módon, más elrendezésben és élesebb konfrontációban állnak össze *A Szajna partján* szövegében ezek az előbb már fölmerült motívumok.

Nemcsak a korábban megpendített lírai elemeket teljesíti ki e költeményben Ady, hanem friss szorongásainak, egyre nyomasztóbb élményeinek is kifejezőjévé avatja. A vers keletkezését megelőző hetekben írott, elsősorban Lédához szóló leveleiből olvasható ki ez a lírai megszólalás is érlelődés indulat. 1905. nov. 30-án írja Ady Brüll Adélnak: „Betegen s vigasztalanul élek. A politika itt mindent megbénít. Szubjektíve pedig a maga hallgatása is alaposan megkínzott. [...] Egy bizonyos: én csak február 17-ig maradok Budapesten. Ha élek. Mert tegnap már olyan erős, nagy elhatározásom volt, hogy ott a maguk kertjében nyakammal fogadom az éjjeli gyorsvonatot holnap vagy holnapután.” (AEI I. 188.; a levelek jegyzetét készítő Belia György szerint „megfejtethetlenné látszik, hogy miért épp febr. 17-ig akart Budapesten maradni”: l. uo. 384.; Ady végül is 1906. jún. 20-án érkezett meg Párizsba Münchenen át, két-három nappal korábban indulva Budapestről: Bölöni 48., 66.; egy-két napos eltéréssel: AL 115., 116., 244.; AEI I. 214-15.; AEOPM VIII. 397.; „a maguk kertjében”: utalás Lédák nagyváradi házára, amely a vasútállomás közelében volt, s amelynek kertje mellett haladt el a Budapest–Brassó vasútvonal.) Majd két héttel később, 1905. dec. 13-án feladott levelében így jellemzi a maga lelkiállapotát Lédának: „Üres és szomorú az életem. Egy darabig örült lumpolásba akartam folytatni s fojtani mindent. Rossz idegrendszerem azonban nem tűrte a dolgot. Ma olyan szolid vagyok, mint egy fegyenc s félőrlült valósággal.” (AEI I. 188.)

Közben 1905. december közepéről datálható levelében így tájékoztatja Brüll Bertát: „Én beteg vagyok, s készülök külföldre. Mihelyt a kötetem megjelenik megyek. Nem tudom merre. Párisba kívánkozom, s valószínűleg odamegyek.” (AEI I. 189.) Ugyanez időben, feltehetően egy-két nappal később Lédának valamilyen pletyka nyomán szemrehányó levelére Ady így válaszol: „Nem megírtam-e magának, hogy idegbeteg vagyok? Hogy keserű és kétségbeesett vagyok? Hogy lumpolok? Hogy magambom méltatlan életem élek? Hogy ki kell ragadnom magam, ha nem akarok elpusztulni?... [...] Hogy fuldoklom Budapesten, tudja. Hogy maga nekem mindenem, érezhetné.” (AEI I. 190.) Majd valószínűen e levéllel párhuzamosan Brüll Bertának is ír: „Adéltól végre kaptam egy sem hideg, sem meleg levelet. Budapesten úgy érzem magam, mintha egy kráter tövében feküdnék.” (AEI I. 191.) Végezetül szintén 1905. decemberében, de már a karácsonyt megelőző napokban így vall Lédának: „Szomorúan és betegen talál karácsony. [...] Dolgozom, dolgozom, de csak hogy maga néha olvasson valamit tőlem. [...] A valóság az, hogy az én érzékeny idegrendszerem tönkre megy itt biztosan. Én csak maga mellett tudnék élni. Nekem csak maga érték és valaki e világon. Hogy pedig ez lehető legyen, arra mindig kevesebb a reményem.” (AEI I. 196.) E néhány kiragadott levélidézet is elmond valamit arról, hogy miként s milyen körülmények és szorongások állapottok között élt, illetve érezte magát a költő – az első címváltozat szerint „itt” – *a Duna partján*. Az „ott”, *a Szajna partján* világa pedig nosztalgikus emlékekből és – miként ezt részben a levélidézetek is bizonyítják – mérhetetlen sóvárgásból áll elő.

A vers szövegéhez két megjegyzést szükséges még hozzáfűznünk. Az egyiket a *Szent Cecilia bajol lelkemre* / *Álmatagon* mondat margójára írhatjuk: e hivatkozást valószínűleg az is motiválta, hogy a naptárban Cecilia napja nov. 22., amely egyben Ady születésnapja is volt. Egyébként Szent Cecilia a 4. század elején élt hitvalló és vértanú, akit az egyházi zene védőszentjeként tiszteltek. A képzőművészetben is gyakran ábrázolták, a leghíresebb Raffaello Bolognában található Cecilia-képe. Versbéli megidézésével Ady bizonyára az áhítatos finomság képzetét akarta kelteni. A másik megjegyzés a vers utolsó sorának első és végleges változatával kapcsolatos. E sort a BN-ban Ady először így közölte: *Mint virágot a szűz kedves baján...* Majd kötetben s azt követő sajtópublikációkban már átalakított formában: *Mint orkideát a Léda baján*. Lehet, hogy az első fogalmazásban Ady csak Párizs-sóvárgásáról akart szólni általában, de az is lehetséges, hogy kettejük

állandóan zaklatott kapcsolatának éppen egy negatív pillanatában tudatosan mellőzte a hasonlatból Léda alakját. Később, ami egy-két napnyi, legfeljebb hétnyi különbséget jelentett, már egyértelműen a kötete más versével is összerímelő Léda-motívummal mint csattanóval zárta a költeményt.

Irodalom

Földessy: Amt 39.; Szabó R. 100., 201.; Vezér 112., 199.; Király I.18., 184., 193-94., 235., 280., 424., 524-25.

368. Temetés a tengeren

Megjelenés

Első megjelenés: BN 1906. január 7. XI. évf. 6. sz. 1. – Tárca – Ady Endre – ("Új versek" főcímmel *A mi temetésünk* címen másodiknak közli *A Szajna partján* után.) – További megjelenések: SzV 1906. február 18. V. évf. 44. sz. 2. („Ady Endre verseiből” főcímmel harmadiknak közli a *Héja-nász az avaron* és a *Búgnak a tárnák* c. versek után.); MSzle 1906. április 26. XVIII. évf. 17. sz. 259-60. („Versek” főcímmel és „írta Ady Endre” jelzéssel utolsónak közli *A vár fehérr asszonya*, *A Hortobágy poétája*, *A magyar Ugaron*, a *Paul Verlaine álma* c. versek után.); Szil 1906. október 25. XXIV. évf. 43. sz. 1. – Tárca – Ady Endre. – Kötetben: ÚjV₁ (1906) (Szűz ormok vándora ciklus) 121.; AH (1908) 80.; ÚjV₂ (1909) 121.; Gyűjt (1911) 15-16.; ÚjV₃ (1912) 121.; ÚjV₄ (1918) 79.; ÚjV₅ (1919) 101. – Gyűjteményes kötetben először: AEöv-1 [1930] 39.

Szövegkritika, szövegváltozatok

Alapszövegünk az ÚjV₃-ból.

Szövegeltérések:

Főcím: <i>Új versek</i>	BN		
<i>Ady Endre verseiből</i>		SzV	
<i>Versek</i>			MSzle
Cím fölött: II.	BN		
Cím: <i>A mi temetésünk</i>	BN		
1. sujt	BN		MSzle
5. szűz			MSzle
6. bus,			MSzle
7. zsolozsma...	BN		
<i>Zug</i>			MSzle
8. minket,	BN SzV ÚjV ₁	MSzle Szil	
minket			Gyűjt
12. futunk,		SzV	

Keletkezéstörténet

Az ÚjV-be foglalt versek sorában ez a különös hangulatú és építkezési *Temetés a tengeren* a kötet kiadása előtti sajtópublikációk egyik – *A Szajna partján* c. verssel együtt – utolsó darabja volt. Nem előzmény nélküli, ha a vers első címváltozatát, „A mi temetésünk”, továbbá a vers szövegének többes szám első személyű igealakjait és „minket” utalását úgy fogjuk fel, hogy a lírai én szerelmes társával közös sorsáról, elképzelt halálukról beszél. A közös halál, helyesebben a közös öngyilkosság mint végül is elhárított választási lehetőség felbukkant már a június eleji *A jó nevetett* c. versben. A maga lehetséges hazai halálának képzete pedig úgy jelenik meg az október közepén publikált *Költő-*

zés Atok-városból c. versében, mint amellyel a szeretett asszony elégedetlen, amit csak gúnyolni, kinevetni tud, s méltóbb halálra, a déli sírok közé invitálja. E vers *vörös ravatala* azonban némiképpen előzménye a *Temetés a tengeren* halottakat hordozó *vörös bárká-jának*. Mindazonáltal a *Temetés a tengeren* nem minősíthető az *Új Versek* lírai vonulatának jellegzetes, meghatározó darabjaként, egy kissé már inkább a *Vér és Arany* c. kötet „A Halál rokona” ciklusának egyik előfutára.

Feltehetően dicekvésből, az Ady fényében való sűtkérezés szándékából és nem okvetlenül érvényes alappal szól emlékező mondataiban e versről is a költő volt tanára, Petri Mór: „Sokat hallott az irodalmi órákon tőlem a víziókról és a csodás elemről. Csak megdöbbenem azután, amikor *Temetés a tengeren* és más hasonló tárgyú költeményeit olvastam...” (EmlAE I. 318.) Bár ismerve a szellemi hajszálcövesesség kiszámíthatatlan és különös útjait, persze lehetséges, hogy ilyen irányú kezdeményezései idején a poétában feleledtek és bátorítóan hatottak a hajdani irodalomórák emlékei. – A vers létrejött, keletkezése szempontjából viszont lényegesebb egy másik, hosszú ideig nem ismert mozzanat, aminek az elképzelt jelenethez bizonyára nem volt köze, a vers atmoszférájához, légköréhez azonban lehetett. Egyik 1904-es kora őszi cikkében van egy utalás, amely szerint ez év augusztusában vagy legalábbis a hónap végén Normandiában tartózkodott. A konkrét utalás így hangzik: „Abban a csöndes, kicsi normandiai faluban, ahol engem az elsteri szöktetés híre ért.” (*Lujza hercegasszonyról*. BH 1904. szept. 20.; AEÖPM V. 117.) Az ún. „elsteri szöktetés” híre „aug. 31-én pattant ki” (l. erről a *Mert kő volt a szíve Laurának*, ill. a *Lujza hercegasszonyról* c. cikkek jegyzetét: AEÖPM V. 336–38., ill. 343.; továbbá az „új életrajzi adatok”-ról a kötet előszavát a jegyzetekhez: AEÖPM V. 297.), ami közelebbről annyit jelent, hogy augusztus utolsó napjaiban Ady egy normandiai faluban tartózkodott. A mi számunkra, helyesebben a vers keletkezése összefüggésében ebből annyi a fontos, hogy Ady nemcsak a déli, riviérai partokon járt, hanem az észak-nyugati, atlanti-óceáni partokra is eljutott. Közelebbi életrajzi információk hiányában nem tudhatjuk, hogy egyedül vagy Lédával időzött-e Normandiában. Lehetséges viszont – főként ha az asszonnyal fordult meg a Párizshoz közeli Normandiában –, hogy átruccantak a szomszédos Bretagne-ba is. Mert annyira jellegzetes, karakterisztikus ez a breton parti vízió, hogy vagy csak konkrét élmény, vagy intenzív beleélés nyomán jöhetett létre. Utóbbi esetben a breton, kelta népszokásokról szóló leírások lehetnek Ady közvetett ihlető forrásai.

Irodalom

Horváth 43.; Benedek II. 136.; Szabó R. 100.; Halász: NA 56.; Vezér 111.; Király I. 429–31., 332., 333., 447., 471.; Baróti Dezső: Az Értől az Óceánig (A vizek motívumhálózata Ady költészetében). In: Tegnapi és holnapok árján (Tanulmányok Adyról). Bp. 1977. 121.

MUTATÓK

NÉVMUTATÓ

A dőlt szövegek a jegyzetekre utalnak.

- Ábrahám Ernő, P. 287
Ábrányi Emil 229, 267
Ad (Ady-ös) 145, 246, 252, 273, 276, 518
Ada I. Bisztriczky Józsefné Csutak Médi
Adorján Berta (Paulay Edéné) 374-5, 387
Adorján Emil 432
Ady Lajos 202, 208, 213, 325-7, 346, 357,
418, 433, 474, 488, 491, 496, 512, 534-5,
568-9, 570, 573
Ady Lajosné Kaizler Anna 202, 489
Álmos vezér 620
Álszeghy Zsolt 287
Ámon Margit 366, 450
Anderson, Andrew Runni 621
Andrássy Gyula, ifj., gróf 542
Anonymus 620-1, 624
Antal László 211
Ányos Pál 539
Apponyi Albert, gróf 542
Aquinói Tamás, szent 240
Arany János 251, 261, 266, 272-3, 305, 625
Arany László 542
Ardelean Jusztin 432
Árpád fejedelem 624
Ascher Oszkár 611
Aulich ezredes 366
Axelrád (lengyel színházi vállalkozó) 32,
280, 296, 339-40, 381
Babits Mihály 203, 236, 290, 458, 506, 522,
528, 535-6, 544, 556, 584, 589, 602, 625
Bacon, Francis (Baco) 51, 377
Bajomji Lázár Endre 531
Balassa József 222
Balassi Bálint 263
Balázs Béla 589
Balázs Olga 374
Balla Miklós 521
Balogh László 625
Balzac, Honoré de 96, 439
Bánffy Dezső, báró 331-2, 589
Bánk (bán) 228
Banville, Théodore 404
Bányai Elemér (Zuboly) 292
Barabás Béla 429, 490
Baranyi Miklós 33, 343
Barát Ferenc 321
Barbi, Alice 78, 415
Baróti Dezső 539, 629
Barta János 202, 522, 526, 545, 547, 553
560, 563, 565, 572, 576, 581, 587, 594,
599, 604-5, 610-11, 613
Batizfalvy Gizella 375, 393
Baudelaire, Charles 153, 206, 237, 241, 247,
252, 254, 258, 260-1, 267, 272-4, 276, 516,
527-8, 532, 534-6, 543, 555, 581, 614-6
Beethoven, Ludwig van 255
Békéssy Imre 257
Béla György 202-3, 297, 627
Benedek Marcell 203, 365, 372, 380, 409,
437, 445, 458, 462, 469, 471, 481, 492,
499, 501, 506, 513, 522-4, 526, 528, 535,
537, 6, 539, 545, 547, 557, 560-5, 569,
576, 577-9, 584-5, 587, 589, 592, 595-6,
599, 602, 605, 610, 613, 625, 629
Benji, Hari 604
Beöthy László 15, 308
Beöthy Zsigmond 356
Beöthy Zsolt 417
Bérczi Gyula 217, 413
Bérczi Gyuláné Horvát Irma 413
Berki Miklós 276
Bernáth Márta 211
Bessenyci György 236

- Bessenyei György (irodalomtörténész) 236
253, 512
- Bilkey Irén 134-5, 356, 412, 418, 466, 474,
501
- Bíró János 333, 427, 430
- Bíró Lajos (író) 213-4, 255, 328, 333, 368,
371, 377, 408-9, 427-9, 432, 462, 464,
478-9, 485, 489-90, 497, 500, 510, 515,
520, 526, 579
- Bíró Lajos (zoológus) 230
- Bíró Lajosné l. Vészi Jolán 514
- Bisztriczky Józsefné Csutak Médi (Ada) 292
- Blaha Lujza (Blaháné) 78, 127, 281, 294,
415, 431, 480-1, 483-4, 631, 636
- Blanc (a monte-carlói játékkaszinó igazga-
tója) 547
- Bodor Aladár 267-8
- Bognár Sándor 491
- Bóka László 203, 315, 329, 339, 344, 348,
353-4, 360, 365-6, 380-3, 386, 393, 396,
402, 405, 409, 416-7, 422, 424, 426, 436,
438, 445-7, 449, 450, 455, 458, 460, 462,
465-6, 469, 471, 474, 480, 486, 492, 506,
523, 539, 551, 560, 562, 581, 584
- Bolkas Lukács (Bolcas, Lucián) 286, 298
- Boncza Berta (Csinszka) 290, 428
- Boross Lajos (Lajos) 297
- Borsos Miklós 295, 297
- Both István 436, 532, 549
- Botticelli, Sandro 586
- Böcklin, Arnold 224, 312
- Bölöni György 203, 208, 488-9, 491, 513-4,
521, 525-6, 584, 627
- Bresci, Gaetano Angelo 62, 392
- Bresztovszky Ernő 357
- Bródy Sándor 453, 462, 584, 592, 595
- Brüll Adél l. Diósi Ödönné Brüll Adél
- Brüll Berta 233-5, 248, 493-4, 496-8, 500,
506, 514-5, 550-2, 555, 565, 570, 581,
599, 627, 639
- Brüll Sámuelné Stern Cecília 298, 514-5
- Bulyovszki (polgármester) 420
- Bustya Endre 211, 236, 289-91, 293, 358,
444, 471-2, 557, 580, 596-8, 611, 613
- Bürger Ernő 268
- Byron, George Noel Gordon, lord 13, 353,
483-4, 589
- Cecília, Szent 199, 626-7
- Cervantes Saavedra, Miguel de 516, 521
- Chopin, Frédéric 498, 595
- Combes, Emile 540
- Coppée, François 234
- Cronje (búr tábornok) 318, 321
- Cyrano de Bergerac, Savinien 437-8, 472
- Czifra Géza 296
- Czinege József 425-6
- Czóbel Minka 227, 229
- Csáky Albin, gróf 61, 391
- Csáth Géza 276
- Csengeri János 417
- Csergő Hugó 229, 264, 422
- Csiky Gergely 601
- Csinszka l. Boncza Berta
- Csizmadia Sándor 272, 357
- Csokonai Vitéz Mihály 319, 344, 549-50
- Csorba Géza 560
- Dalmady Győző 270
- Dankó Pista 46-8, 218, 221-2, 225, 229,
365, 368-72
- D'Annunzio, Gabriele 282
- Dapsy Gizella l. Rozsnyai Kálmánné Dapsy
Gizella
- Darányi Ignác 18, 313, 542
- Darmstädter Ferenc 569
- Darmstädter György 569
- Darvas Szeréna 463
- Deésy Alfrédné (Désiné) 413
- Dehmel, Richard 273
- Dénes Sándor 286, 478-9
- Dénes Zsófia 203, 326, 346-7, 360, 371,
467, 469, 470-1, 474, 479, 486, 489, 490,
551
- Dési Géza 343, 371, 395
- Désiné l. Deésy Alfrédné
- Devecseri Gábor 527
- Diósi Ferenc 490
- Diósi Ferencné 490
- Diósi Ödön (Dodó) 231, 490, 493, 497,
500, 515, 520, 550, 552-3, 565, 570, 585,
615
- Diósi Ödönné Brüll Adél (Léda) 164-5,
172, 184, 188, 193, 199, 204, 218, 231,

233-9, 241, 247-9, 251, 256, 258-60, 265, 268-9, 275-7, 285, 428, 484, 486, 488-94, 497, 499-501, 506, 510, 512, 514-5, 520, 522, 524-6, 529-30, 532, 534, 546-8, 550-3, 560-5, 569-70, 572-4, 576-7, 579-81, 583, 585-7, 592-4, 598-9, 603, 605-6, 609-13, 615-6, 626-9, 639

Dóczy Jenő 202
Dodó I. Diósi Ödön
Domokos László 224
Donáth Lajos 356
Donizetti, Gaetano 267
Dömötör Tekla 319
Dörmann, Felix 562
Dreixner Vilmos 208
Dreyfuss, Alfred 9
Dugonics András 319
Dupuy, Marthe 147, 523
Durkó Dalma 208
Durkó Tibor 208
Dutka Ákos 327-8, 428, 512, 532, 554-5, 639

Edison, Alva Thomas 14, 306
Egán Ede 18-9, 280, 295, 312-4, 316, 318, 390, 392
Elek Artúr 562
Elek István 416
Emerson, Ralph Waldo 242
Emőd Tamás 551
Eötvös Károly 331
Eötvös Loránd, báró 338
Erdélyi János 316
Erdélyi Pál 417
Erdős Renéc 272
Erényi Tibor 539
Erzsébet, magyar királyné 580
Euripidész 308
Ézsaiás 609

Falb Rudolf 442
Falus Elek 278-9
Farkas Imre 225, 227, 229, 235, 258, 429
Farkas (Wolfner) Pál 241, 248
Fáy Béla 301
Fedák Sári (Zsazsa) 73, 115, 117, 280, 296, 356, 410-1, 461-2, 464-5

Fehér Dezső 203, 219, 325, 367, 371, 375, 389, 393, 404, 449, 474, 478-9, 486, 488, 514
Fehér Dezsőné Breitner Janka 326, 346, 360, 371, 383, 467, 474, 486, 488-9
Fejérváry Géza 332
Feleki Sándor 243
Fényes Samu 329, 463
Fenyő Miksa 238, 549, 581
Ferenc József, braganzai herceg 366
Ferenczi Zoltán 287
Ferenczy Gyula 621
Fest Lajos 313
Feydeau, Georges 557
Fodor Gyula 371
Forrai Ferike 367, 390, 393
Foscolo, Ugo 353
Földes Imre 235
Földessy Gyula 202-4, 207, 212, 279, 281-3, 285-7, 290-5, 297, 299, 434, 437, 450, 458, 485-6, 497-9, 506, 513, 522, 528, 538, 539, 541-2, 545-6, 554, 559, 561, 563, 567-9, 571, 575, 584, 594, 595-7, 610, 620-3, 625-6, 628
Franyó Zoltán 302-3
Friedmann Erzsébet (Zsóka) 19-20, 115, 217-8, 286, 315, 328, 358, 360, 380, 407, 407, 418, 428, 463
Fülep Lajos 250

Gaál Gábor 283, 285
Gáabriella I. Márton Gabriella
Gál Gizi (Gizus) 10-11, 302
Gallienus (Gallián) 161, 544
Gapon, G. A. 538
Gárdonyi Géza 204
Gáti József 569
Gellért Oszkár 221
Gellért püspök 624-5
Geréb László 540
Gerő Ármin 343
Gina I. Kratochwill Georgina
Goethe, Johann Wolfgang 549
Goldschmidt Izsó 387
Goór Pál I. Bürger Ernő
Gömöri Jenő 625
Greguss Ágost 417

Grósz Henrik 240
Guilbert, Yvette 274
Gulyás Pál 207–8, 289–91, 361, 424

Halász Előd 203, 436, 499, 506, 522–3, 544, 556, 560–1, 563, 574, 576–8, 581, 584–5, 589, 595, 602, 605, 607, 609, 625, 629
Halász Lajos 371, 479, 490–1
Halton, Mary 9–10, 77, 280, 296, 301, 393, 411, 414
Hatvani Elek 581
Hatvany Lajos 203, 268, 275, 290–1, 329, 458, 470, 486, 492, 499–500, 506, 513, 523–4, 526, 528, 547, 551, 553, 560–2, 565, 569, 574, 576–8, 581, 587, 592–4, 599, 602, 605, 609, 611, 613
Hegedős Mária 211
Hegedűs Nándor 203, 207–8, 304, 310, 315, 325–9, 334, 340, 347–8, 371, 374, 402, 406, 409, 413–4, 419, 421, 426–7, 430, 432–4, 437–8, 443, 448, 466–7, 474–5, 479, 486, 489–90, 562
Hegedűs Pál 521
Hegedüs-Bite Gyula 243, 245
Hegyesi Márton 391–2
Heine, Heinrich 13, 79, 115, 238, 261–2, 272, 281, 292, 304, 416, 435, 484, 559, 589
Heller Bernát 621
Heltai Jenő 231, 281, 283–4, 421–2
Hetey Zoltán 203, 463
Hevesi Sándor 266
Hofmannsthal, Hugo von 282
Holló Lajos 331
Homérosz 277, 449, 553
Horatius, Flaccus Quintus 589
Horváth János 202–3, 458, 506, 539, 576–7, 581, 594–5, 602, 607, 610, 625, 629
Hoványi Géza 371, 389
Hugo, Victor 267, 272
Hunyadi Mátyás I. Mátyás, I., magyar király

Ibsen, Henrik 435, 584, 589
Ignotus Hugó 231, 236, 249, 266
Illés Endre 569
Illés próféta 290
Illí I. Varga Ilona

Illyés Gyula 625
Ilosvai Selymes Péter 472
István I. (Szent), magyar király (Vajk) 623

Jacobi Livia I. Leopold Lajosné Jacobi Livia
János evangélista 275, 620
Jászi Oszkár 259–60, 263, 269, 458
Jócsik Lajos 602
Jókai Mór 261, 304, 554, 556
Juhász Endre (Endre) 295
Juhász Géza 625
Juhász Gyula 203, 230, 234–5, 267, 595
Juhász Sándor 412
Jukantor herceg (Kambodzsa trónörököse) 469
Julier Vilmos 432

Kabos Ede 231, 429, 580, 619
Kaczér Vilmos 413, 427, 430, 432
Kacziány Viola 448–9
Kafka Margit 263
Kahn, Gustave 252
Kaizler Anna I. Ady Lajosné Kaizler Anna
Kant, Immanuel 261
Kapus Sámuel 228
Karácsonyi Aladár 219, 430–2
Kardos László 207, 285, 287–8, 304, 309, 580
Karinthy Frigyes 611
Károlyi Sándor 426
Kárpáti Aurél 549, 557
Kaszás Endre 214
Kasztőr (Castor) 70, 406
Katona Béla 584
Katona Imre 308, 316
Kecskeméthy Győző 441, 445, 451
Kecskés András 569, 576
Kemény L. Ignác 322
Kemény Simon 249, 429
Keresztelő János, szent 609
Kernstok Károly 381
Khuen-Héderváry Károly, gróf 541
Kincs Gyula 549
Kinizsi Pál 107, 451
Király István 203, 211, 329, 353, 372, 402, 436, 458, 465, 469, 480, 486, 492, 499–

- 500, 506, 522-4, 526, 528-30, 537, 539,
 544-5, 547, 551, 553-4, 556-7, 560-3,
 565, 569, 572, 574, 576-9, 581, 584-5,
 587, 589, 592, 594-5, 599, 602, 604-5,
 607, 609-11, 613, 619, 625, 628-9
- Kisfaludy Károly 270
 Kiss Arnold 229
 Kiss Ernőné 512
 Kiss József 119, 220, 231, 247, 266, 386,
 412, 461, 467, 592
 Kiss József (színész) 320
 Kiss Mihály 356
 Kiss Sándor 618-9
 Kitchener, lord (dél-afrikai angol parancs-
 nok) 62, 392
 Kiváncsi I. Varga Ilona
 Kleopátra 292
 Koczkás Sándor 295, 297, 299, 428
 Kollányi Boldizsár 292
 Komjáthy Jenő 486
 Komlós Aladár 203, 281, 329, 351, 353,
 365, 372, 380, 386, 402, 444, 449, 469,
 474, 481, 542, 562, 576, 581, 610
 Komlósi Dezsőné 211
 Komlowszky Tibor 486
 Korompay H. János 536-7
 Kossuth Ferenc 161, 306, 331, 542, 553
 Kossuth Lajos 542
 Kosztolányi Dezső 203, 207, 236, 267,
 333-4, 384, 458, 506, 522, 528, 535, 544,
 556, 584, 589, 602, 625
 Kovách Anna (Nusika) 24, 30, 298, 321-2,
 336-7, 639
 Kovách Kálmán, id. 322, 336, 639
 Kovách Kálmán, ifj. 321
 Kovách Sárka 321-2, 336-7, 639
 Kovács Boriska 328
 Kovács Győző 539
 Kovács Józsefné 211
 Kovács Mariiska, E. 393
 Kovács Mihály (színész) 356
 Kovács Mihály (komédi) 21, 317
 Kovács Mihályné (Sára) 21
 Kovács Sámuel 417
 Kovalovszky Miklós 203, 207-8, 211, 215,
 218, 315, 321-2, 336, 348, 357, 360, 416,
- 422, 432, 443, 463, 470, 474, 501, 513,
 524, 622
 Kováts S. János 391
 Kozma Lajos 287
 Kölcsey Ferenc 591
 Körösi Csoma Sándor 230
 Krajkó András 295, 297, 299
 Kratochwill Georgina (Gina) 164, 237,
 253, 548-9, 551-2, 555, 557-8, 571, 574,
 580, 584, 586, 590, 609
 Krüger, Paulus (1825-1904) 62, 392
 Kubán Endre, ifj. 208
 Kubelik, Jan (Kubelik János) 27, 61, 332,
 390, 392
 Kulinyi Mariska 416
 Kun András 211
 Kunazeri Gyula 625
 Kurländer Ede 440
 Kutassy Irma 295
 Küry Klára 9-10, 280, 296, 301-2, 393,
 411, 414
- Lajos, II., bajor király 573
 Lakatos Éva 208, 427
 Lakatos Péter Pál 287
 Lám Frigyes 207, 321-2, 336-7
 Lamartine, Alphonse de 258, 267
 Lampérth Géza 270, 553, 557
 Lara, Isidore Cohen de 603
 Láng Gusztáv 499
 Láng József (irodalomtörténész) 208, 211,
 297-8, 539, 590
 Láng József (nyomdász) 217-8
 Lányi Edit 393, 450
 Lasalle, Ferdinand 220, 435
 Léda I. Diósi Ödönne Brüll Adél
 Lengyel Béla 329
 Lengyel Géza 203, 326, 340, 344, 371, 461,
 486, 492, 514-5, 538, 555
 Lengyel Zoltán 451
 Leopold Lajos 259-60
 Leopold Lajosné Jacobi Lívia 260, 263
 Liptai Imre 223
 Locsarek Györgyné Némethy Gizella
 (1852-1921) 286, 295
 Lombroso, Cesare (1836-1909) 352-3
 Lorrain, Jacques le 144, 516-7, 521

Lujza Mária Amália belga hercegnő 629
Lukács evangélista 380, 445, 609
Lukács Hugó 292
Lukács Juliska, P. 356
Luther Márton 435
Lükő Gábor 469

Madách Imre 463
Maeterlinck, Maurice 252, 274
Majláth János, gróf 573
Makai Emil 81, 268, 281, 295, 301, 386,
421–2, 428, 446, 636
Makkai Sándor 203, 526, 545, 547, 589,
607, 611

Marius, Caius 226
Márk evangélista 609
Markovits Jolán 327–8
Márkus Emília 461
Márton Gabriella (Gáabriella) 39, 298, 345–
8, 357–8, 367, 383, 428, 639

Marton Manó 432
Marx, Karl 220
Masséna, André (1756–1817) 531
Máté evangélista 396, 409, 445, 609
Mátyás, I., magyar király 591, 608
Medgyaszay Vilma 275
Mednyánszky László 231
Medve Miklós 233, 292, 366

Medve Miklósné Sárosi Paula 233, 292,
366

Meer Samu 432
Meggyes Klára 576
Merrill, Stuart 252
Merva Mária 211
Michel, Louise (Michel Lujza) 539, 549
Michelangelo, Buonarrotti 312
Mikes Lajos 549

Miklós Jenő 244, 248
Mikszáth Kálmán 425
Millöcker, Gasparone 427
Mithách, gróf 311
Mohácsi Jenő 242
Molnár Ferenc 422
Molnár Judit 576, 610
Móricz Pál, ifj.: 230, 368
Móricz Zsigmond: 572; 584, 589, 602

Morvai Zsuzsa 211
Moskovits Mór 121, 470–1
Mózes 35, 352, 360, 365, 402, 409, 431,
435, 437, 620
Müller Salamon 358, 374

Nagel Ottó 333
Nagy Andor 310, 326–7, 344, 346, 371,
377, 467, 474, 479

Nagy Endre 305, 309–10, 314, 325, 328,
332, 343

Nagy István, Cs. 317

Nagy Mihály 246, 265

Nagy Sándor 231, 233, 236–7, 241–2,
250–1, 277–9, 562

Nagy Sándor (macedón király) I. Sándor
(Nagy, Alexander Magnus)

Napoleon, I., Bonaparte 14, 306, 392

Neményi Erzsébet 246, 248, 263

Némethy Gizella I. Locsarek Györgyné
Némethy Gizella

Nietzsche, Friedrich 203, 220, 261, 271,
329, 352–3, 379–80, 386, 389, 435, 437,
457–8, 465, 498, 561, 591, 602

Nusika I. Kovách Anna

Nyáray Antal 403–4, 416, 420

Offenbach, Jacques 115, 435

Oláh Gábor 580–1

Omazta István 302

Ond vezér 622

Orosz László 208, 289, 293

Osvát Ernő 568–9

Ovidius, Publius Naso 527–8

Öreg János 329

Örley Flóra 450

Ötvös Adolf I. Silberstein Ötvös Adolf

Paál Rózsa 211

Paganini, Niccolò 392

Pais Dezső 620

Pál apostol 547

Palágyi Lajos 549

Palágyi Menyhért 549

Palásthy Marcell 515

Papp Dániel 218

Papp Szeréna 463

- Papp Viktor 463
 Papp Zoltán 548
 Pásztor Ede 218
 Pásztor Emil 589
 Péczely László 625
 Perényi Margit 319–20
 Péter László 211, 225
 Péterfy Jenő 352
 Petőfi Sándor 13, 261, 272–3, 281, 287,
 317, 329, 370, 381, 421, 580, 602
 Petri Mór 629
 Phoebusz (Ady zilahi osztálytársa) 436
 Pitrou (párizsi sofőr) 578
 Platón 15, 308
 Pogány József 259
 Poky Péter 282
 Poliudeukész (Pollux) 70, 406
 Pólya Béla 475
 Porzolt Kálmán 9, 15, 301, 308
 Pósa Lajos 592
 Pozsgay Miklós 592
 Pölöskei Ferencné (Varga Rózsa) 357, 502,
 554, 565, 590, 619
 Prém József 243
 Prohászka Ottokár 204
 Puskin, Alekszandr Szergejevics 13, 280,
 294
 Quincey, Thomas de 527
 Rádl Ödön 32, 328, 340, 351, 364, 379
 Radó Antal 484
 Radó Ignác 340, 381, 491
 Radványi Sándor, ifj. 287
 Raffaello, Santi 627
 Rákosi Jenő 220, 576
 Rákosi Szidi 356
 Rakovszky István 331, 541
 Ráskai Ferenc 225–6
 Rédey Tivadar 204, 329
 Rénier, Henri de 252
 Reiner, Franz 308
 Révai József 204, 522, 528, 589
 Révész Bálint 442–3
 Révész Béla 204, 207, 260, 292, 298, 325–6,
 488, 492–4, 501, 512, 522, 525–6, 548–9,
 577–8, 565, 568–9, 580, 590, 620, 639
 Reviczky Gyula 422, 435
 Richepin, Jean 258
 Rictus, Jehan 139, 206, 237, 241, 247,
 506–8, 510–12, 534–5, 614–6, 631, 636
 Rienzi Mária 325–7, 360, 467, 474, 478–9,
 486
 Rigó Jancsi 280, 295
 Rimbaud, Arthur 282, 534, 616
 Rimler Károly 343
 Ritoók Emma 357
 Roberts, Frederick, lord (1832–1914) 22,
 318, 321, 392
 Rodin, Auguste 567, 578
 Rohonczy Gedeon 332
 Rónai Pál 512
 Rónay György 204, 329, 386, 402, 436,
 458, 465, 486, 492, 522, 625
 Rosenzweig, Wilhelm 308
 Rostand, Edmond 437
 Roszszijanov, Oleg 436
 Rozsnyai Kálmán 514–5
 Rozsnyai Kálmánné Dapsy Gizella 207
 Sach, Hans 516
 Sándor (Nagy, Alexander Magnus) ma-
 cedón király 620–3
 Sappho (Szaffó) 208, 531
 Sára Péter 357, 502, 554, 565, 590, 619
 Sárrika I. Kovách Sárrika
 Sárközi György 290–2
 Sárosi Paula I. Medve Miklósné Sárosi
 Paula
 Sas Ede 316, 387, 430, 432, 484
 Sass Béla 622
 Sasserno, Agatha-Sophie 552, 531
 Sava (japán tudós) 604
 Scheiber Sándor 621
 Schiller, Friedrich 589
 Schopenhauer, Arthur 239, 265
 Schöpflin Aladár 204, 227, 253–4, 326, 329,
 380, 383, 402, 436, 465, 469, 474, 486,
 492, 513, 526, 529, 547, 560, 565, 569,
 576, 584, 595, 605, 625
 Schwarz Ferenc 495
 Schweitzer Pál 211, 289, 297–8, 625
 Shakespeare, William 303, 310, 601
 Sidney, Jones 301

Sík Sándor 204, 557, 560, 563, 569-70, 581, 592, 595, 625
Silberstein Ötvös Adolf 333
Sima Ferenc 28-9, 280, 296, 306, 335, 633, 635
Sinor Dénes 621
Sipos Béla 296
Somló Bódog 437, 497, 500, 506, 510, 520
Somogyi Endre 228
Somogyi Károly 17, 20, 50, 109, 307-8, 312, 316, 371, 374-6, 380-1, 389, 392, 410, 440, 543, 480-1
Somogyi Csetényi Juliska 374
Spencer, Herbert 220, 265, 386
Staël, Mme de 239
Stefi 327
Strommersee, Wolf I. Barbi, Alice
Sully Prudhomme, Armand 384, 523
Szabó Dezső 610
Szabó Ferenc 521
Szabó György, B. 299
Szabó Irma (Irma) 115, 328, 342, 463
Szabó Károly 353
Szabó Lőrinc 353-6
Szabó Richárd 204, 329, 363, 380, 383, 386, 396, 402, 438, 445, 449, 458, 465, 469, 480, 486, 492, 499, 506, 544, 547, 557, 560, 562, 565, 576, 595-6, 599, 602, 604-5, 607, 628-9
Szabolcsi Bence 592
Szabolcska Mihály 386, 422
Szász Imre 611
Szász Zoltán 225
Széchenyi István, gróf 267
Széchy Károly 417
Szegedy Miklós 228, 230
Székely Artur 275
Székely Imre 304
Székely Irén 389, 415, 438
Székely József 322
Székely László 287
Székely Ödön 557
Széll Farkas 332
Széll Kálmán 61, 332, 391-2, 424-6, 541-2, 575
Szemlér Ferenc 299
Szendrey Irma 463

Szentmiklósi József 239, 325
Szép Olga, P. 393, 450
Szerdahelyi István 576
Szigligeti Ede 512, 555
Szilágyi Dezső 425-6, 454, 556
Szilágyi Géza 225, 227, 267, 329, 332-4, 639
Szilágyi Péter 428
Szini Gyula 231, 234, 252
Szinyei József, id. 429, 460
Szirmai Imre 356
Szohner Antal 412
Szohner Olga 79, 393, 412, 416
Szoeyer Ilonka 461
Szunyogh Lorándné 304
Szűts Dezső 215-6, 327-8, 348, 371, 413, 427, 470
Szvatkó Pál 436, 576
Szvatopluk fejedelem 608

Tábori Róbert 227
Telekes Béla 384, 422
Telepy Károly 340
Thérive, André 522
Timóteus (Pál apostol tanítványa) 547
Tisza István, gróf 356, 541, 553
Tisza Kálmán 424-6, 429
Tisza Lajos (Lajoska gróf) 279, 296
Titus, Flavius Vespasianus 305
Toldi Miklós 591
Tolnai Lajos 590-1
Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 386, 464
Tóth Árpád 204, 334, 535, 581, 616-8
Tóth Béla 305, 463
Tóth Elek 480-1
Tóth László 287
Tömörkény István 521
Török Gyöngyvér 321, 336, 639
Tötös György 297
Tuán herceg 62, 390, 392

Ugron Gábor 26, 306, 330-2, 335
Ujházi Ede 461
Umberto, I., olasz király 392

Ügyek (Álmos vezér apja) 620

- Vajda János 267, 521, 542, 549-51, 575
 Vajk I. István, I. (Szent), magyar király
 Vámbery Ruzstem 311
 Vántus Károly 485
 Várady Zsigmond 308, 314, 321, 329-30, 343, 371, 387-9, 449, 453, 491
 Varga Ilona (Illi, Kiváncsi) 216-8, 328, 351, 367
 Varga József 205, 353, 365, 372, 486, 499, 528, 539-40, 551, 557, 559-60, 574, 576, 584, 589, 593, 602, 610
 Varga Rózsa I. Pölöskei Ferencné
 Vargyas Lajos 576
 Vatai László 205, 329, 458, 529, 560, 562, 576, 581, 589, 592, 595, 607
 Vay Sándor, gróf 319
 Vazul 195, 620, 623, 625
 Vázsonyi Vilmos 366, 451, 458, 479, 559
 Veress Sándor 356
 Vergilius, Publius Maro 547
 Verlaine, Paul 194, 206, 237, 241, 247, 252-4, 258, 260-1, 267, 276-7, 512, 516, 534, 579, 588, 600, 613-9, 628, 631, 637
 Vespasianus császár (69-79) 305
 Veszelei Károly 459-60
 Vészi Jolán 514
 Vészi József 221, 224, 580, 620
 Vészi Margit 248, 263
 Vezér Erzsébet 205, 211, 329, 353, 365, 402, 480, 486, 506, 516, 523, 526-8, 531, 538-9, 547, 557, 560-1, 565, 569, 574, 576-8, 581, 587, 589, 592, 595-6, 602, 605, 607, 613, 625, 628-9
- Vico, Gimbattista 353
 Vidor Marcell 234
 Vidor Miklós 416
 Vilmos, II., német császár 62, 392, 464
 Vita Zsigmond 322, 496
 Vitályos László 208, 211, 289, 293, 427-9, 555
 Voinovich Géza 287
 Voltaire, François Marie Arouet 464
 Vörösmarty Mihály 261
- Wagner, Richard 14, 267, 306
 Waldersee, Alfred, gróf 62, 86, 392, 424
 Wechsler Gyula 429
 Wesselényi Miklós, gróf 556, 572, 591
 Wildner Ödön 329, 379, 561
 Wofner Pál I. Farkas Pál
- Zách János 438
 Zách Terka 95, 296, 438, 633, 636
 Zarathustra 28, 184, 329, 333-4, 362, 379-80, 498, 561
 Zeitler Blanka 115, 463
 Zichy Nándor, gróf 391
 Zola, Emile 479
 Zolnai Béla 616-9
 Zuboly I. Bányai Elemér
- Zsazsa I. Fedák Sári
 Zsóka I. Friedmann Erzsébet

A Névmutatót összeállította Komlósi Dezsőné.

BETŰRENDES TARTALOMMUTATÓ

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

(Zárójelben a vers sorszáma)

A bábákról (198.)	33	344	A lelkek temetője (325.)	167	554
A brettli (255.)	93	433	A magyar Ugaron (348.)	183	588
A brigád haragja (271.)	107	450	A márciusi vénekhez (324.)	165	553
A cári ágyú filozófál (317.)	159	539	A másik kettő (297.)	133	499
A csókok átka (277.)	111	455	A Mese meghalt (305.)	146	522
„A csomópont” (264.)	97	441	A mi gyermekünk (330.)	170	561
A fehér csönd (299.)	139	502	Antikritika (225.)	56	388
Afférek (186.)	27	331	A primadonnák betegek (270.)	106	449
A Gare de l’Est-en (344.)	180	581	Aratás (203.)	37	354
A hajnalok madara (335.)	174	569	A sárga láng (345.)	181	584
A halottak (220.)	54	381	A Szajna partján (367.)	199	625
A hang (233.)	69	404	A szép kapitány (265.)	98	442
A hó [Bizony, mikor...] (234.)	70	406	A szerelmes hegedős (187.)	27	332
A hó [Mivel a sár...] (171.)	19	314	A szezon (223.)	56	386
A Hortobágy poétája (356.)	188	600	A színház (262.)	96	440
A kalikó (172.)	19	314	A tarka blúz (332.)	171	563
A kamat (167.)	16	309	A Tisza-parton (338.)	177	574
A kék tenger partján (311.)	152	529	A tó nevetett (337.)	175	572
A kenyér (229.)	64	394	A törpék napja (249.)	87	424
A kezek bábja (353.)	186	595	A választás s a pótdadó (252.)	88	429
A kis táncosnő (241.)	76	413	A vár fehér asszonya (343.)	179	579
A kocsi (238.)	73	410	Axelrádék (195.)	32	339
A korzó (261.)	96	439	A zab (185.)	26	330
A könnyek asszonya (294.)	129	486	Az alvó királyleány (329.)	169	561
A közgyűlés (184.)	25	330	Az első dal (250.)	87	426
A krisztusok mártírja (257.)	94	434	[A zengő, kősza ködben...]		
Aktuális strófák (280.)	113	460	(354.)	187	596
Aktuális versek [A csarnok...]			Az én menyasszonyom (183.)	24	322
(215.)	49	374	Az esküdtsek (175.)	21	317
Aktuális versek [Az esemé- nyek...] (219.)	53	380	Az év komédiája (227.)	61	390
Aktuális versek [Az idő...] (214.)	48	372	Az utolsó mosoly (363.)	192	610
Aktuális versek [Egy szép le- ányról...] (212.)	45	366	Békesség ünnepén (266.)	99	443
Aktuális versek [Hogy vége...]			[Benedek lantos rigmusai] (289.)	121	471
(211.)	44	365	Blaháné (292.)	127	480
Aktuális versek [Miért annyi...]			Boldog örvény (298.)	134	500
(216.)	50	375	Búcsú Siker-asszonytól (320.)	162	544
Áldomás (201.)	35	348	Bucsztató (267.)	103	444
A Léda szíve (364.)	193	612	Búgnak a tárnák (352.)	186	596
A legnagyobb (165.)	13	305	Búrok (177.)	22	318

Cenzura a vidéken (166.).....	14	306	Idillum (256.)	93	434
Csak jönne más (347.)	182	587	Ihar a tölgyek közt (359.)	190	605
Dalaim (174.).....	20	316	Ima Baál istenhez (321.).....	163	546
Dal az anyósról, a piripócsi ka- lapról és a sorstól (302.) ...	142	514	Itthon [A kis szubrett...] (179.)	23	319
Dal az interurbán telefonról (162.)	10	302	Jártam már Délen (319.)	161	542
Dalok a szüretéről (254.)	90	432	Jehan Ricus strófiából (300.)..	139	506
Dankó (213.)	46	368	Jelentés (279.)	113	459
Egán (170.)	18	312	Juniusi dalok (202.)	36	353
[Egyért haragszom...] (191.)	30	336	Juniusi ősz (285.)	117	465
Egy ócska konflisban (308.) ...	149	525	Karnevál (178.)	22	318
Egy párisi hajnalon (304.)	144	517	Karnevál ellen (231.)	68	402
Éjnimádó (230.)	65	396	Korán jöttem ide (361.).....	192	608
E könyv olvasása után (188.) ..	28	332	Költözés Atok-városból (357.) .	189	602
El a faluból (336.).....	175	570	Közügyek és színügyek (273.)	108	452
Éles szemmel (210.)	44	363	Lázban (200.).....	34	345
Elűzött a földem (296.)	131	494	Léda a hajón (333.).....	172	564
Ének a porban (349.)	183	589	Léda Párisba készül (355.)	188	598
Érettségi (205.)	38	356	[Lehet, hogy hall...] (190.)	29	336
[És mi a vég...] (217.)	51	376	Lelkek a pályván (362.)	192	609
Este a Bois-ban (310.)	151	528	Lex Heinze (169.)	17	310
Fagyos szentek (199.)	34	345	Lótusz virág (287.).....	119	468
Fájdalmak (306.)	147	523	Mai trubadurok (164.).....	12	304
Farsang (268.)	104	447	Május (192.).....	30	337
Farsangi dal (269.)	104	448	Májusi strófák (282.)	115	462
Fedák Sári (Lotti ezredesi) (281.)	115	461	Makai halála (247.)	85	421
Félig csókolt csók (328.)	169	560	Meg akarlak tartani (307.).....	148	524
Fürdőlevelek XIII. (246.)	83	419	Még egyszer (218.)	51	377
Gabriella (206.)	39	377	Megöltem egy pillangót (342.) .	179	578
Góg és Magóg fia (366.)	195	619	Mert engem szeretsz (339.)	177	576
Gringoire (232.)	69	403	Mesék (207.)	39	358
Ha fejem lehajtom (360.)	191	607	Midasz király sarja (309.).....	149	526
Halton Nagyváradon (242.)	77	414	[Mí küldeményt...] (168.)	17	309
Hamvazó szerda (275.).....	110	454	[Mí olvasunk...] (313.).....	152	531
Harc a Nagyúrral (334.).....	173	565	Miss Mary és Miss Klára (161.)	9	301
Három Baudelaire-szonett (315.)	153	532	Misztérium (222.)	55	384
Hazugság nélkül (221.)	54	383	Modern lira (245.)	81	417
Héja-nász az avaron (346.)	182	585	Művészi körutak (204.)	38	355
Helyi szerzők (173.)	20	316	Ne lássatok meg (331.)	171	561
Herceg Karneválhoz (228.)	63	393	Nincs ballada (244.)	80	416
Hiába kísértsz hófehéren (358.)	190	605	Noé bárkája (318.)	160	541
Hideg május (196.).....	32	341	Nősülhetnek a papok (163.) ...	11	303
Hunyhat a máglya (350.)	184	592	Nusikának (182.).....	24	321
Huszárosan (240.).....	75	412	Nyári strófák [A hit is...] (284.)	117	465
			Nyári strófák [Éjszakázva sokan élnék...] (286.).....	118	466
			Nyárvégi strófák (248.)	85	422

Óda a betűkről (235.).....	71	407	[Tavaszi és őszi] (276.)	110	455
Paul Verlaine álma (365.)	194	613	Tavaszi strófák (278.).....	112	458
Primadonna (226.)	57	389	Témák (291.).....	123	473
Pusztul a lótus (288.)	120	470	Temetés a tengeren (368.).....	199	628
Rettegek az élettől (341.)	178	578	Terka (259.)	95	438
Senki (251.)	88	427	Térzene (193.)	31	337
Sirma ur telepít (189.).....	28	335	[Tiszttelők kaszinója] (274.)	109	453
Sóhajtság a hajnalban (326.)	167	556	Tovább... (209.).....	43	362
Strófák (258.)	94	436	[Tudni akarjátok...] (303.)	144	516
[Szegény száműzött nő!...] (312.)	152	530	Tudósok hete (194.).....	31	338
Szezon versek [Az április...] (239.)	73	411	Tűzes seb vagyok (301.)	142	512
Szezon versek [Nagyszerű!...] (208.)	42	361	Uj irány (181.)	24	320
Színház [Kinek még...] (224.)..	56	387	Uj tél (180.)	23	320
Színház [Oly ifjú...] (237.)	72	410	Új vizeken járok (327.)	168	558
[Színházi poézis] (243.)	78	415	Urak a színpadon (272.).....	107	452
Szintén strófák a színházról (253.)	90	430	Uti nóta (314.).....	153	532
Szívek messze egymástól (290.)	122	472	Vad szirttetőn állunk (340.)	178	577
Sztrájk (197.).....	33	343	Várnak reánk Délen (351.)	185	593
Találkozás Gina költőjével (322.)	164	548	Vénasszonyok nyara (260.)	96	439
Tavaszi [A nagykabát...] (236.)	72	409	Vén faun dala (283.)	116	463
Tavaszi [Elnézem...] (176.)	21	317	Vén faun üzenete (323.)	165	551
			Vigasztalás (263.)	97	440
			Vizió a lápon (293.)	128	481
			Vörös szekér a tengeren (316.)	159	537
			[Zürzavaros ifjú melódiák...] (295.)	131	492

TARTALOM

A dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

KÖLTEMÉNYEK, ALKALMI DALOK

(1900–1906. jan. 7.)

<i>1900</i>			
161. Miss Mary és Miss Klára .	9	301	
162. Dal az interurbán telefonról	10	302	
163. Nősiülhetnek a papok.....	11	303	
164. Mai trubadurok	12	304	
165. A legnagyobb	13	305	
166. Cenzura a vidéken	14	306	
167. A kamat	16	309	
168. [Mi küldeményt...]	17	309	
169. Lex Heinze	17	310	
170. Egán.....	18	312	
171. A hó [Mivel a sár...]	19	314	
172. A kalikó.....	19	314	
173. Helyi szerzők	20	316	
174. Dalaim	20	316	
175. Az esküdtszék	21	317	
176. Tavasz [Elnézem...]	21	317	
177. Búrok	22	318	
178. Karnevál	22	318	
179. Írthon [A kis szubrett...]	23	319	
180. Új tél	23	320	
181. Új irány	24	320	
182. Nusikának	24	321	
183. Az én menyasszonyom	24	322	
184. A közgyűlés	25	330	
185. A zab	26	330	
186. Afférek	27	331	
187. A szerelmes hegedős	27	332	
188. E könyv olvasása után	28	332	
189. Sima ur telepit	28	335	
190. [Lehet, hogy hall...]	29	336	
191. [Egyért haragszom...]	30	336	
192. Május	30	337	
193. Tézene	31	337	
194. Tudósok hete	31	338	
195. Axelrádék	32	339	
196. Hideg május	32	341	
197. Sztrájk	33	343	
198. A bábákról	33	344	
199. Fagyos szentek	34	345	
200. Lázban	34	345	
201. Áldomás	35	348	
202. Juniusi dalok	36	353	
203. Aratás.....	37	354	
204. Művészi körutak	38	355	
205. Érettségi	38	356	
206. Gábiella	39	357	
207. Mesék.....	39	358	
208. Szezon versek [Nagy- szerű!...]	42	361	
209. Tovább... ..	43	362	
210. Éles szemmel	44	363	
211. Aktuális versek [Hogy vége...]	44	365	
212. Aktuális versek [Egy szép leányról...]	45	366	
213. Dankó	46	368	
214. Aktuális versek [Az idő...]	48	372	
215. Aktuális versek [A csar- nok...]	49	374	
216. Aktuális versek [Miért annyi...]	50	375	
217. [És mi a vég...]	51	376	
218. Még egyszer... ..	51	377	
219. Aktuális versek [Az ese- mények...]	53	380	
220. A halottak	54	381	
221. Hazugság nélkül	54	383	
222. Misztérium	55	384	
223. A szezon	56	386	
224. Színház [Kinek még...]	56	387	

225. Antikritika.....	56	388	269. Farsangi dal.....	104	448
226. Primadonna	57	389	270. A primadonnák betegek ..	106	449
<i>1901</i>					
227. Az év komédiája.....	61	390	271. A brigád haragja	107	450
228. Herceg Karneválhoz	63	393	272. Urak a szinpadon	107	452
229. A kenyér	64	394	273. Közügyek és színügyek ...	108	452
230. Éjnimádó	65	396	274. [Tisztviselők kaszinója]... ..	109	453
231. Karnevál ellen.....	68	402	275. Hamvazó szerda	110	454
232. Gringoire.....	69	403	276. [Tavaszi és őszi].....	110	455
233. A hang	69	404	277. A csókok átka.....	111	455
234. A hó [Bizony, mikor...]	70	406	278. Tavaszi strófák	112	458
235. Óda a betűkről.....	71	407	279. Jelentés	113	459
236. Tavasz [A nagykabát...] ..	72	409	280. Aktuális strófák	113	460
237. Színház [Oly ifjú...].....	72	410	281. Fedák Sári (Lotti ezredesei)	115	461
238. A kocsi	73	410	282. Májusi strófák	115	462
239. Szezon versek [Az április...]	73	411	283. Vén faun dala	116	463
240. Huszárosan	75	412	284. Nyári strófák [A hit is...] ..	117	465
241. A kis táncosnő	76	413	285. Juniusi őszi	117	465
242. Halton Nagyváradon	77	414	286. Nyári strófák [Éjszakázva sokan élnek...]	118	466
243. [Színházi poézis]	78	415	287. Lótusz virág	119	468
244. Nincs ballada	80	416	288. Pusztul a lótusz	120	470
245. Modern líra	81	417	289. [Benedek lantos rigmusai]	121	471
246. Fürdőlevelek XIII.....	83	419	290. Szívek messze egymástól ..	122	472
247. Makai halála	85	421	291. Témák	123	473
248. Nyárvégi strófák	85	422	<i>1903</i>		
249. A törpék napja	87	424	292. Blaháné	127	480
250. Az első dal	87	426	293. Vizió a lápon	128	481
251. Senki	88	427	294. A könnyek asszonya.....	129	486
252. A választás s a pótdó	89	429	295. [Zürzavaros ifjú melódiák...].....	131	492
253. Szintén strófák a színházról.....	90	430	296. Elűzött a földem	131	494
254. Dalok a szüretéről	91	432	297. A másik kettő	133	499
255. A brettli	93	433	298. Boldog örvény	134	500
256. Idillum	93	434	<i>1904</i>		
257. A krisztusok mártirja.....	94	434	299. A fehér csönd	139	502
258. Strófák	94	436	300. Jehan Rictus strófaiból ...	139	506
259. Terka	95	438	301. Tüzes seb vagyok	142	512
260. Vénasszonyok nyara	96	439	302. Dal az anyósról, a pipipócsi kalapról és a sorsról	142	514
261. A korzó	96	439	303. [Tudni akarjátok...].....	144	516
262. A színház	96	440	304. Egy párisi hajnalon	144	517
263. Vigasztalás.....	97	440	305. A Mese meghalt	146	522
264. „A csomópont”	97	441	306. Fájdalmak	147	523
265. A szép kapitány	98	442	307. Meg akarlak tartani	148	524
266. Békesség ünnepén	99	443	308. Egy ócska konflisban.....	149	525
<i>1902</i>					
267. Bucsuztató	103	446	309. Midász király sarja	149	526
268. Farsang	104	447	310. Este a Bois-ban.....	151	528

311. A kék tenger partján	152	529
312. [Szegény számüzött nől...]	152	530
313. [Mi olvasunk...]	152	531
314. Úti nóta	153	532
315. Három Baudelaire-szonett .	153	532

1905

316. Vörös szekér a tengeren ..	159	537
317. A cári ágyú filozófál	159	539
318. Noé bárkája	160	541
319. Jártam már Délen	161	542
320. Búcsú Siker-asszonytól...	162	544
321. Ima Baál istenhez	163	546
322. Találkozás Gina költőjével	164	548
323. Vén faun üzenete	165	551
324. A márciusi vénékhez	165	553
325. A lelkek temetője	167	554
326. Sójátság a hajnalban	167	556
327. Új vizeken járok	168	558
328. Félig csókolt csók	169	560
329. Az alvó királyleány	169	561
330. A mi gyermekünk	170	561
331. Ne lássatok meg	171	563
332. A tarka bluz	171	563
333. Léda a hajón	172	564
334. Harc a Nagyúrral	173	565
335. A hajnalok madara	174	569
336. El a faluból	175	570
337. A tó nevetett	175	572
338. A Tisza-parton	177	574
339. Mert engem szeretsz	177	576

340. Vad szirttetőn állunk	178	577
341. Rettegek az élettől	178	578
342. Megöltelem egy pillangót	179	578
343. A vár fehér asszonya	179	579
344. A Gare de l'Est-en	180	581
345. A sárga láng	181	584
346. Héja-nász az avaron	182	585
347. Csak jönne más	182	587
348. A magyar Ugaron	183	588
349. Ének a porban	183	589
350. Hunyhat a máglya	184	592
351. Várnak reánk Délen	185	593
352. Búgnak a tárnák	186	594
353. A kezek bábja	186	595
354. [A zengő, kósza ködben...]	187	596
355. Léda Párisba készül	188	598
356. A Hortobágy poétája	188	600
357. Költözés Átok-városból . .	189	602
358. Hiába kísérsz hófehéren	190	605
359. Ihar a tölgyek közt	190	605
360. Ha fejem lehajtom	191	607
361. Korán jöttem ide	192	608
362. Lelkek a pályván	192	609
363. Az utolsó mosoly	192	610
364. A Léda szíve	193	612
365. Paul Verlaine álma	194	613
366. Góg és Magóg fia	195	619

1906. jan. 7.

367. A Szajna partján	199	625
368. Temetés a tengeren	199	628

JEGYZETEK

Rövidítések	202
Előszó a jegyzetekhez	206
Kiadástörténeti függelék	212
A Még egyszer című kötet kiadás-története	212
Az Új Versek című kötet kiadás-tör-ténete	230

A Rövid dalok egyről és másról cí-mű kötet kiadástörténete	279
A gyűjteményes kötetek kiadástör-ténete	288
A versek jegyzetei	301

MUTATÓK

Névmutató	633	Betűrendes tartalommutató	643

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatója
Felelős szerkesztő: Mérey Zsoltné — Műszaki szerkesztő: Nyárádi Tamásné
Terjedelem: 40,75 A/5 ív + 1,5 ív melléklet
Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, Budapest — Felelős vezető: Hazai György

(Kanyagút szünet)

És még a régi barna éjszél,
Meredten felszólít lankás sárgya,
Linné sóbor latta, minem sárga...
És még a régi barna éjszél...
Csak az én fiatalok lettem képi
Főnök, aekir, és főnököt.
Képf, régi néje már az néki,
Linné sóbor az éjszél
Egy éjszél, sötétlő sötét...
Linné sóbor....

A brül: Így, így! Képzés a versre
életet jelent. a vers olyan, mint a
serekes sötét. A ki kilekeli, abar
valamit. Életet....

A verkezti: Abar... kinnem az az
én fiatalom! Abar. Éreke jüt
sötét minven. Most már emlékezem
a te kinnem is. Oh boldog un-
bar. Kés. Pébel meg és nyug-

Leol?

A keresztelő:

Oh, van hitem, Teológusok, keresztelők,
Szent gárdián megjel és győzele, és,
Az én hitem, csak nem, ekkor, nem volak,
Az én hitem, volak meg, alvatos,
Az én hitem, volak mint egy, hirtelen, és,
Meg, keresztelők, szintén, találtok, és,
Az én hitem, nem, raptus, és, nem, egy, és:

Professzió, legyártott, keresztelők,

Keresni, keresztelők, szintén, kell, keresztelők...

Az én, keresztelők, nem, keresztelők, el...

... Amikor, jó, föld, keresztelők, keresztelők,

~~Világ, keresztelők~~

Szent, keresztelők, és, keresztelők, keresztelők,

Az én, keresztelők, keresztelők, keresztelők, keresztelők,

~~Keresztelők, keresztelők~~

Az én, keresztelők, keresztelők, keresztelők, keresztelők,

~~Keresztelők, keresztelők~~

Az én, keresztelők, keresztelők, keresztelők, keresztelők,

Az én, keresztelők, keresztelők, keresztelők, keresztelők,

6. A Témák c. vers 14–29. sorának első – közben törölt – fogalmazványja

liras és a húr, lelke, megafal) Törp.
Kiszáradtam magam. Félreves
engem még elykor-elykor a
láb. Vagy, erős láb. Alarod
en még... Alarod

Van még hitem, példagyűjtés, merészf,
Szent gyászán megáll a szögze est:
Ar én hitem nem értelek nem sodás,
Ar én hitem csodás, meg, álmotás,
Ar én hitem több, mint egy karta óra,
Mely önégyűjtés szimbolizálóvá,
Ar én hitem új földre nyit kaput,
Ar én hitem pusztulni öhi láb,
Kevés könnyel seinig salt helyly:
Ar én témáim nem pihenek el...
~~Ar én hitem...~~
Ariba jó... Járó leány, segeny
Szereskedő a tenger füvén,
A vére hittel, hűmatteste vésztet...
A ki hűsölkés a melyorh képenet,

•••••

A lélemben kerekeltje, sava lökje
A szeretőjét rabolták el tőle
S csínteltél egy jánkos, puros világot,
Mely megéli a vápat is az álmat.
És a bus lány verett hangon kiáltja:
No, emberiség, hit meg vegy-e váltva?
És a sziget... Oh milyen szép szemem!...
Két jó barát a két szorong a menedéke
Nem tud rólik a nyűrsző földnek népe
S őt együtt ismétlél epekre, nemian
Tachost^{ta} slapphözött lelkiül alma
S visszavágyva a rose, lélemben világban...
S a több mint... Milyen a merész, meg álmat,
Azt hittem, hogy megjött az effor kiállat
S a szelők fogor, ha csak nem követ:
Tudócs! Fűmeg!

~~Kar affoban két szelők jelen
meg. Követ köfimeret, látomik az
egyik. A másik neher iszénis,
kiállót parasz. A kábati-
nel nevezem, akik jövel~~

Zürzavaros, ifjú melódiák.
Szegény, tikkadt dalmadarak,
Ha valahol dallalán a világ,
Meggjállnotól talán szabad
Hol félkínol, fél-vingyal égnel,
Őt talán titerket megértnek...
Hol az élet fájs, meg kérés,
Maradjatok,
Őt hol könyekben fűsölhetek
Schellét még egész dalol,
Ti bus, szegény, his fél-dalol!
Emindegyent aós nov. ü
Ady Endre

Láng József könyvnyomdája Nagyváradon.

9. A [Zürzavaros ifjú melódiák...] kezdetű, Lédának készített verses dedikáció kézirata a Még egyszer c. kötet címlapjának verzőjáról. (Eredetije az OSZK Kézirattárában)

És miért?... a "Könyv
anyja" óta kezd
először irtam verset.
Könyv van, talán a
"Töredék" is küldöm.
Ez a cím "Elü-
zött a földem" A ver-
sét ideírom. Ru-
nióformában ma-
gánál:

.. • Kaliztalan, bus lallam indult,
Ellőtt a ködökről hangja s a zene
S én szálltam az élen-légyel s-
a város fele...

A zivatar selyes, zöngye néptelen,
Nézem a várost és minden zemen,
Sienél, min könyem, s-
szél, min zivatar
Sél szállor busan, némán, magasan.
Elüzött a földem...

Eg könyv átal van
+ a befejezés előtt, me-

1/1

10. Az *Elüzött a földem* c. vers 68-76. sorának kézirata Ady Érmindszentről Brill Bertának Nagyváradra küldött leveléből. (Eredetije az OSZK Kézirattárában)

Sellek temetője.

E föld a lelkek temetője,
 Ciprusos fű a temetője,
 Sok vér ömlött itt valaha,
 Mag-öle méreg lett belőle.

Itt azok éltek, kik nem éltek,
 A legszebb lelkek sohse éltek,
 Itt nőd a nagy geryedés,
 Itt legnagyobb a vértelenség.

12. A *lelkek temetője* c. vers kétstrófás első változatának kézirata, amely Dutka Ákos hagyatékában maradt meg. (Eredetije a MTA Kézirattárában)

Harc a Nagyúrral

Mégöl a diqnofejű Naggur
Éreztem, mégöl la hagyon.
Vigszorgón rám is ilt macedden
Ar aranyon ill ar aranyon
Éreztem mégöl la hagyon

Sertes kastil ar indolat, a
Simogánam. ~~Ha~~ renegatü
"Kés meg hi vaggot". (szuglam néke).
S meglékellem a ~~mevlékellem~~ fejemet.
~~Ar aranyon ill ar aranyon~~
Agyamba nézet s nevetel.

~~Vad vaggal vad kalamborának
Tart balán. S firtre hullam ün
a zugo élet partján volhnt.
Ketten volhnt, allonyodon
Add ar aranyot, aranyot~~

Vad vaggal vad kalamborának
Tart balán. S firtre hullam ün
a zugo élet partján volhnt.
Ketten volhnt, allonyodon
Add ar aranyot, aranyot

13. 'A Harc a Nagyúrral' c. vers 1-15. sorainak kézirata. (Eredetijének hollétéről nincs tudomásunk; képünk Révész: AE c. könyve 2. kiadásának (1925) 90-91. oldalai közötti hasonmásról készült.)

"Engem egy pillanatra megölhet,
~~de nem tud megölni!~~
Nekem már várom nem szabad,
Engem szelídnek utra, rejte
Tiborjatos hívó szavak,
Nekem már várom nem szabad!"

"A te szívedet serbe vésd,
Az én balsem férté, galád,
Az én szívem, mégis az alvón!
Az Élet marok fal, a Vég.
Arany kelt, hennem kelt tovább!"

„Ar in yachlowca sie a tenger,
Ezer sálva sie in réam.
Idegen nap idegen balisam,
Idegen nánót, ny léány
Mint in réam sie, in réam.“

„Ar egész élet bennem lübbet
Minden, mi ny, felém, inget
Szent szögavar ar in sok alma
Neked minden, almát sülét,
Kasztos ki ^{hit} ~~ny~~ nagy nagygyűjtés?!

„Egyed, ny, a b...
a hat...
S...
E...“

Isas naut spalat a bus, var este
En nyosörögtem a habok
Ar ünecet egye koflak ?
Váruul ... Van e már aranyod ?
Fugtat a habok, a habok

É isyecsaphat. Rongtű a part
Hisaba vajtam kezemet,
Teftem, cibáltam ... kint hiába
Aranya csörgő ... Kevetett ...
Nem mehetet, nem mehetet.

Ezer este mult ezer este,
A vérem hull, hull, egye hull
Heszirol himet, szolongatnak
Es mi esd csatáunk vadul:
En s e dingsfejű kaffor....

Ady Endre

Tudneps fehérebb in kezgel, in,
Teli sikekkel szele jo.
Külvö már a csokjait merem
~~...~~
A magyar temető.

~~...~~
~~...~~
~~...~~

Oh ar élet nem nagy vigalom
Schol. De annál is lehet.
Szép annuláson gyent virossa;
Paris, isten veled.

ar in hütler, beleg istenen
ülje in mindig vas torát:
A hücsövös felséges öröm....
A Daloly, daloly lovábó.

~~...~~
~~...~~
~~...~~

18. A Gare de l'Est-en c. vers 13-24. sorainak kézirata

Édes hallja a szellőket
É mamborog, bus világ
S az életbe belchagyómból
És his harmonizist.

Daloldj, daloldj, Tödegen fiad
Daltalan ~~szó~~ mef, zefény,
● Koldus zivaját a magyar Eg.
Öl küldi már felem.

Fajza lehellet é hullaszag
Szellő ör minden virág felem...
Életközön hely... Kérem: harám...
A napbalian Kelet.

Méji mezei. Visszarövetel
A sorson. S artán meghalok.
~~És a~~ Megönmé a paltalan szivel
~~És a~~ Sa vat pisompa - zabol.
~~És a~~

Megönnel és nem lesz mámorom,
Kinyílnak bűbárok, hidegek.
Paris, te óriás Daloló,
Dalodj mámost nelem.

Chipsesen, forrón, illatosan
Cél egyet hullna még réám
S csókolni le a szememet
És pirítani leány....

An alkonyatban zenéjével in
Tovább a zent dalol....
Kivághatna a vetőmagyereg
És rajta és halon....

~~Magyar~~
I. Társ

(U ni versbetűndő)

Uj versek.

~~████████████████████~~
Ének ^{I.} a porban

Reggyant a labam, süppedt
[a mellem]

Yá az ideje, szegedt eme.

Érsgye vigan, dnyndol
baban

Lalla, lalla,

Robbantak halman nagy
[éjfalabam]

21. Az Ének a porban c. vers 1-5. sorainak kézirata. (Eredetije a PIM-ben)

Magy robbanásom kinek se fájjon,
Kém, első hullát érem a bajon,
Aki a bajon nagy sorsra várja
Salla, lalla,
Rokkanna is el az egyháziak!

Macsarai román bencésze vírtam,
Egy kis halomig hozom a labarn,
Farcos spür selt a szélre a sátra
Salla, lalla,
De meggartad in, Oh Zaratuztra.

Am néha mégis szólnak az inek
Dus eg-vivásnak, alok-zeneinek,
A szövegének, ha is jöjjön más is
Salla, lalla,
Rokkanyon más is, a püszteljon
[más is...]

I. Tária

U. mi verobakimból

Verece könyvem el^lem

Góg és Magóg fia ismét én
Hiába könyvelél kaput és falat
S mégis megérdem^{imé} töltelél
Szabad-e tinn a Kárpá-
[hol alán?]

Verece híres utján jöttem én
Fülembe még is megér dal
[rivall,

Szabad-e Dévanyánál betonan
Uj időnkél új dalavél?

23. A Góg és Magóg fia c. vers 1-8. sorainak kézirata. (Eredetije a PIM-ben)

Fülembe jorri dmost öntsetel
tegel is új, is enkes Vignul,
Ne halljam is Elet új
[dalaik,

Tiporjator ream durvan
[grend.

De addig siva, kimbam
[mit se siva

Mégis csak szell új jár-
[nyalón a dal

S ha clátkozza szajztor
[Puztänger,

Mégis gyözls, mégis új is
[mgar... 1892

